

6th ENGAGEMENT THAILAND
ANNUAL CONFERENCE
3-5 กรกฎาคม 2562
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ

The 6th Engagement Thailand Annual Conference 2019

พันธกิจสัมพันธ์ตามศาสตร์พระราชา เพื่อสร้างคุณค่าและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

Engagement with the King's Philosophy for Highly Valued and Sustainable Local Development

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานระดับชาติ (Proceedings)

The 6th Engagement Thailand Annual Conference 2019

พันธกิจสัมพันธ์ตามศาสตร์พระราชา เพื่อสร้างคุณค่าและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

(Engagement with the King's Philosophy for Highly Valued and Sustainable Local Development)

3 - 5 กรกฎาคม 2562 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

****

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรืองเดช วงศ์หล้า	อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวิณี สัตยาภรณ์	รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กฤดา ชุ่มจันทร์จิรา	รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ธนัตถา กรพิทักษ์	รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.ชิชญาสุ์ ช่างเรียน	รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.เบญจวรรณ สุจริต	รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชภูมิ สีชมพู	ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสรี แสงอุทัย	ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.รดี ธนารักษ์	ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ สารัลย์ กระจง	ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานระดับชาติ (Proceedings)

The 6th Engagement Thailand Annual Conference 2019

พันธกิจสัมพันธ์ตามศาสตร์พระราชา เพื่อสร้างคุณค่าและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

(Engagement with the King's Philosophy for Highly Valued and Sustainable Local Development)

3 - 5 กรกฎาคม 2562 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

****

กองบรรณาธิการ

ดร.เสถียรภัคณ์ มุขดี	สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ เกวลี รังสีสุทธาภรณ์	สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.กิตติ เมืองตุ้ม	สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.รัชดา คำจริง	สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
นางสาวจีรภา ดามัง	สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ประพันธ์ แจ้งเอี่ยม	สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
นางสาวกรณิศ ธนงกิจ	สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
นายชลัส แย้มชื่น	สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
นางสาวอักษราภัค กมลงาม	สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
นายรัฐพงศ์ พักพันธ์	สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
นายกฤตเมธ บุตรที	สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

คำนำ

การประชุมวิชาการ The 6th Engagement Thailand Annual Conference 2019 "พันธกิจสัมพันธ์ตามศาสตร์พระราชา เพื่อสร้างคุณค่าและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน" ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ มีเป้าประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ความคิด ในมุมมองด้านการการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการประชุมจะช่วยทำให้นักวิชาการได้เรียนรู้แนวปฏิบัติการบริการวิชาการในรูปแบบของพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัย กับสังคม ที่จะนำไปใช้ทั้งวงการศึกษา ชุมชนท้องถิ่นและเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในครั้งนี้จะเป็นพลังขับเคลื่อนพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคมให้เกิดความเข้มแข็งภายใต้เครือข่ายของมหาวิทยาลัยในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะเครือข่ายของมหาวิทยาลัยราชภัฏที่ดำเนินการขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาท้องถิ่นและด้านการผลิตและพัฒนาครู ทุกฝ่ายได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากแนวปฏิบัติที่ดีในแต่ละโครงการในแต่ละยุทธศาสตร์ สามารถนำเป็นข้อมูลที่จะปรับปรุงขบวนการบริการวิชาการภายในมหาวิทยาลัยตนเองได้

ผลงานทางวิชาการที่ได้นำเสนอผ่านการประชุมทางวิชาการครั้งนี้ นอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อคิดเห็นและแนวทางที่เหมาะสมสำหรับงานวิชาการทุกเรื่องแล้ว ผลงานของท่านยังเป็นฐานข้อมูลที่จะช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติการบริการวิชาการแก่ชุมชน ให้กับมหาวิทยาลัยและเครือข่าย

ผลงานทางวิชาการทุกเรื่องได้ผ่านขั้นตอนตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ทางวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาและให้ความเห็นในรายละเอียดของงานวิชาการ ส่วนการนำเสนอในที่ประชุม ได้มีทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้วิพากษ์และผู้เข้ารับฟังที่ได้ให้ข้อเสนอแนะในความถูกต้องและความสมบูรณ์ ดังนั้นจึงเชื่อมั่นได้ว่าผลงานวิชาการทุกเรื่องมีความสมบูรณ์ที่จะสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวิชาการและด้านการพัฒนาท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์จึงขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการสรรสร้างและจรรโลงงานวิชาการให้เคียงคู่กับอุดมศึกษาและสังคมไทยในครั้งนี้

คณะกรรมการจัดการประชุม

The 6th Engagement Thailand Annual Conference 2019

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์ผลงาน

การประชุมวิชาการ The 6th Engagement Thailand Annual Conference 2019

พันธกิจสัมพันธ์ตามศาสตร์พระราชา เพื่อสร้างคุณค่าและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

(Engagement with the King's Philosophy for Highly Valued and Sustainable Local Development)

3 - 5 กรกฎาคม 2562 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

****

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญฑวรรณ	วิงวอน	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
รองศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต	ฉัตรวิโรจน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
รองศาสตราจารย์ ดร.จักรกฤษณ์	พิญญาพงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมปรารถนา	วงศ์บุญหนัก	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุชา	กอนพ่วง	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี	สังข์ทอง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล สุวรรณภูมิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิราวัฒน์	ชมระกา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุพิน	เถื่อนศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วศิน์วิโรตม์	เนติศักดิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศิวัตม์	กมลคุณานนท์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.ชลายุทธ	ครุฑเมือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.เชาวฤทธิ์	จั่นจีน	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ สารัลย์	กระจง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาผลงาน

การประชุมวิชาการ The 6th Engagement Thailand Annual Conference 2019

พันธกิจสัมพันธ์ตามศาสตร์พระราชา เพื่อสร้างคุณค่าและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

(Engagement with the King's Philosophy for Highly Valued and Sustainable Local Development)

3 - 5 กรกฎาคม 2562 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

****

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญฑวรรณ	วิงวอน	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
รองศาสตราจารย์ ดร.จักรกฤษณ์	พิญญาพงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
รองศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ	ธนิตย์ธีรพันธ์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุรักษ์	อาทิตย์กวิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนกร	สิริสุคันธา	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.ณิชารีย์	ใจคำวัง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี	สังข์ทอง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล สุวรรณภูมิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอมอร	แสนภูวา	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญา	มูลสิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภีรวัฒน์	นนทะโชติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หฤทัย	ไทยสุชาติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีดา	พิชยาพันธ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรียาพร	โกษา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนมขวัญ	ริยะมงคล	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วศิน	ปัญญาวุธตระกูล	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาวดี	แหยมคง	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชัย	ใจกล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฏิพัทธิ์	ถนอมพงศ์ชาติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังกาบ	บุญสูง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์	แย้มเยื้อน	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาผลงาน

การประชุมวิชาการ The 6th Engagement Thailand Annual Conference 2019

พันธกิจสัมพันธ์ตามศาสตร์พระราชา เพื่อสร้างคุณค่าและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

(Engagement with the King's Philosophy for Highly Valued and Sustainable Local Development)

3 - 5 กรกฎาคม 2562 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

****

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมคิด	ทุ่นใจ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศิวัตม์	กมลคุณานนท์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กาญจนา	ชินนาค	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กาญจนา	รัตนธีรวิเชียร	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
อาจารย์ ดร.เสถียรภัคณ์	มุขดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.อลงกต	ยะไวยท์	มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
อาจารย์ ดร.อนัญญา	คูอาริยะกุล	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.ชาติทนง	โพธิ์ดง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.กิตติ	เมืองตุ้ม	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.สิริวดี	พรหมน้อย	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.รัชดา	คำจริง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.ศักดิ์ดา	หอมหวล	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
อาจารย์ ดร.ภคมน	ปินตานา	มหาวิทยาลัยแม่โจ้

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Community Engagement

การจัดการผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนสำหรับเกษตรกรจังหวัดอุตรดิตถ์
โดย พิชัย ใจกล้า 1

รูปแบบการให้บริการตรวจวิเคราะห์ดินสำหรับชุมชน กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหลงหลินลับแลอุตรดิตถ์
โดย พจนีย์ แสงมณี 7

ความหลากหลายและการกระจายพันธุ์ของข้าวพันธุ์พื้นเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์
โดย กมลสร ลิ้มสมมุติ 13

การยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาลำน้ำน่านเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์
โดย วรรณกนก เขื่อนสุข 21

การพัฒนาระบบฐานข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสำหรับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ
โดย ภานุวัฒน์ ขันจา 28

กระบวนการให้คุณค่าในการยกระดับตราสินค้าด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา กลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน
โดย อุสุมา พันไพศาล 38

การพัฒนาแอพพลิเคชั่นสำหรับการดูแลสุขภาพบนระบบปฏิบัติการแอนดรอยด์ กรณีศึกษา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลม่อนดินแดง ตำบลท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์
โดย สิทธิพร พรอุดมทรัพย์ 46

การพัฒนาแผนธุรกิจในห่วงโซ่อุปทานของทุเรียนหลงลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์
โดย ภาศิริ เขตปิยรัตน์ 53

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Community Engagement

การศึกษาผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอินทรีย์ เพื่อการจัดการความยั่งยืนของชุมชน กรณีศึกษากิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม
โดย ศรีไพร สกุลพันธ์ 62

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้ง ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์
โดย วริศรา ดวงตาน้อย 73

กระบวนการสร้างการเรียนรู้เพื่อการผลิตผักปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกร ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์
โดย พัทธชัย ปิ่นนาค 81

เว็บไซต์การอนุรักษ์และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกร กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
โดย กนกวรรณ กันยะมี 89

แนวทางการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน
โดย ยุพิน เถื่อนศรี 95

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในแหล่งประวัติศาสตร์ปราสาทเขาน้อยสีชมพู
โดย นิธิพนธ์ น้อยเผ่า 103

การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม บ้านทับช้าง หมู่ 4 ตำบลท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
โดย วุฒิชัย สายบุญจวง 113

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Community Engagement

การพัฒนาแผนเศรษฐกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
โดย วิณากร ที่รัก 122

การอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนเพื่อสร้างครัวเรือนต้นแบบปลูกพืชสมุนไพร ในตำบลหนองสังข์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
โดย ผมหอม เชิดโกทา 131

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
โดย พัชราภรณ์ จันทรฆาฎ 137

การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
โดย สมทรง บรรจงธิติทานต์ 144

การมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมส่งเสริมพลังชีวิตของนักเรียน กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
โดย กานต์มณี ไวยครุฑ 151

ทุนทางสังคมและการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว
โดย วุฒิวัฒน์ อนันต์พุฒิเมธ 159

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
โดย มนัส สายเสมา 168

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Community Engagement

การบริหารจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
โดย พัณณกร สอนไว.....174

ตัวแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
โดย รังสรรค์ สุคำภา 182

แนวทางการพัฒนาตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์น้ำพริกปลาป่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุก คลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
โดย วิษชญะ ศิลาน้อย.....190

แนวทางการส่งเสริมอาชีพให้ชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
โดย รวิธร ฐานัสสกุล 196

การศึกษาแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานี
โดย ปรียาภา เมืองนก 204

การศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนเพื่อพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านคลองหมากนัด หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
โดย เทอดเกียรติ แก้วพวง.....213

การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเกล็ดปลาตะเพียน ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองปรือ ตำบลทัพราช อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว
โดย เฉลิมพงษ์ จันทร์สุขา.....221

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Community Engagement

การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อความยั่งยืน ตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว
โดย ฉัตรเกษม ดาศรี 228

แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว
โดย วิไลลักษณ์ เรืองสม 239

การบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมพื้นที่ชุมชนที่ 6 เทศบาลเมืองสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว
โดย จารุณี มุมบ้านเซ่า 249

แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนวัตวิถีโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
โดย โกมล จันทวงษ์ 255

การจัดการแรงงานในไร่อ้อยน้ำตาลแบบมีส่วนร่วม ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
โดย พูนสวัสดิ์ แก้วเกียรติสกุล 262

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมการทำเกษตรอินทรีย์ บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
โดย ปิยะ กล้าประเสริฐ 270

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านแสง์ หมู่ที่ 2 ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว
โดย วราวุฒิ คำพานุช 277

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Community Engagement

กระบวนการให้การศึกษาผู้ปกครองตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย : กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
โดย รุ่งลาวัลย์ ละอำคา 286

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
โดย นุกูล กุดแถลง 294

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
โดย นุกูล กุดแถลง 300

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม
โดย ชมภู่ เหนือศรี 306

การศึกษาความรู้การใช้สารเคมีและการส่งเสริมการลดใช้สารเคมีทางการเกษตรของตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร
โดย ชมภู่ เหนือศรี 312

แนวทางการส่งเสริมกระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเองอย่างมีส่วนร่วมในเทศบาลตำบลบุแกรง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์
โดย รติกร แสงห้าว 322

แนวทางพัฒนาชุมชนต้นแบบขนาดเล็กในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีส่วนร่วมในองค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตอง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
โดย ศรินทร์ ทองธรรมชาติ 327

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Community Engagement

ชุมชนร่วมด้วยช่วยกันจัดการขยะ : กรณีศึกษาบ้านดอนตูม
ตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
โดย เมตตา เก่งชูวงศ์.....333

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเมืองหงส์
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
โดย อังศุมา ก้านจักร.....340

โครงการรูปแบบการจัดการขยะเปียกในชุมชน
กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกุดปลาดุกอำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
โดย วงศ์ผกา พิมพา.....347

การศึกษาความรู้การใช้สารเคมีและการส่งเสริมการลดใช้สารเคมีทางการเกษตร
ของตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร
โดย สุชนา วานิช.....352

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการลดและคัดแยกขยะในครัวเรือนของชุมชน
ตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
โดย อังศุมา ก้านจักร.....360

การจัดการขยะที่ต้นทางโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
โดย อัครพงศ์ วงศ์พัฒน์.....367

จากเด็กติดเกม สู่แกนนำจิตอาสา สามวัย สามพลัง
โดย จิตรา ดุษฎีเมธา.....374

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Community Engagement

การวิเคราะห์ทุนของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อเสริมศักยภาพ กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
โดย ปริชัย ดาวอุดม 382

การเสริมสร้างศักยภาพของนักศึกษาด้วยการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
โดย ถนอมศรี เปลี่ยนสมัย 388

การประยุกต์ใช้แนวคิดสุขภาพหนึ่งเดียวโดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในการสร้างความรู้เกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า ให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
โดย ศิวะพงษ์ สังข์ประดิษฐ์ 395

การจัดการองค์ความรู้การผลิตมูลไส้เดือนของชุมชนบ้านหนองสามพราน
โดย นงนุช สังข์อยุทธ์ 400

การจัดการสินค้าคงเหลือในกระบวนการ VALUE ADDED SERVICES กรณีศึกษา บริษัท ดีเคเอสเอช (ประเทศไทย) จำกัด
โดย ชุติมา ทองพานิช 408

การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
โดย ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช 415

การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม : กรณีศึกษาการสื่อสารรณรงค์ เพื่อการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่
โดย ชุตินิษฐ์ ปานคำ 423

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Community Engagement

การพัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการและการแปรรูปขยะครัวเรือน กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบลผาเลือด อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
โดย วศิน์วิโรตม์ เนติศักดิ์.....434

พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นตามการรับรู้ของชุมชน ในเขตพื้นที่ตำบลดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
โดย ศิริจิตร ช่อสุวรรณ.....442

การสังเคราะห์ผลการวิจัย การบริหารจัดการด้านสุขภาวะ คู่ความร่วมมือมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีเพื่อท้องถิ่นในภูมิภาคตะวันตก
โดย จิตรรดา พงศธราธิก.....454

การพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนด้วยระบบสารสนเทศกรณีศึกษา : สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครสวรรค์
โดย มัจรี สุพรรณ.....463

กลยุทธ์การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ตำบลชุมตาบง อำเภอชุมตาบง จังหวัดนครสวรรค์
โดย ทิพย์สุดา คงเมือง.....472

กระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลงของชุมชนข้าวเม่าผ่านกลไกการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการ
โดย จารินี ม้าแก้ว.....480

แผนนโยบายสาธารณะสู่การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
โดย สรรเพชร เพียรจัด.....486

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Community Engagement

การกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือพื้นดินของไม้ริมทางในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่การศึกษาย่านมัทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์
โดย รุ้งทราย ด้วงช้าง 495

การพัฒนาอาหารเสริมสูตรดื่มเพื่อสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ
โดย ยุพา ชาญวิกรัย 502

Industry Engagement

การพัฒนาเทคโนโลยีเครื่องโรยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยน
โดย ไพโรจน์ นะเที่ยง 511

กระบวนการยกระดับคุณค่าผลิตภัณฑ์แหนมด้วยสมุนไพรในท้องถิ่น กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเนื้อสัตว์ จังหวัดแพร่
โดย พรทิพพา พิญญาพงษ์ 519

การสร้างมูลค่าเพิ่มจากเศษเหลือทิ้งใบยาสูบเพื่อสกัดเป็นสารหอมระเหยในธุรกิจสปา จังหวัดน่าน
โดย วชิราภรณ์ เขียวมั่ง 525

ร้านค้าของฝากจากบ้านหนองสามพราน
โดย ธนากร เที่ยงน้อย 531

การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ของฝาก “พริกแกงสมุนไพรบ้านวังสิงห์”
โดย ณัชชา ตระการภัทร 539

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Government and Education Engagement

กระบวนการมีส่วนร่วมในการรักษาฐานทรัพยากรชีวภาพ
กรณีศึกษา ไก่เขียวพาลี จังหวัดอุตรดิตถ์
โดย สิริวดี พรหมน้อย 544

การพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนภาษาอังกฤษ โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์
โดย อุษณีย์ เขนยทิพย์ 550

ระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
โดย เพ็ญพักตร์ ปานเพชร 556

การออกแบบและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก
อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์
โดย คทาวุธ ชาติศักดิ์ยุทธ 567

การพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ DLTV EDLTV สำหรับครูโรงเรียน
ตำรวจตระเวนชายแดนโรงเรียนยอดโพธิ์ทอง 1 จังหวัดอุตรดิตถ์ ปีการศึกษา 2561
โดย สมุทร สีอุ่น 574

แนวทางการมีส่วนร่วมของนักเรียน และชุมชนในการส่งเสริมประชาธิปไตย
ในโรงเรียนร่มเกล้าตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
โดย สุภารัตน์ คำเพราะ 583

สารบัญ

ภาคโปสเตอร์ (Poster Presentation)

Government and Education Engagement

การสังเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างรายได้ชุมชนอย่างยั่งยืน ตามโครงการสระแก้วเมืองแห่งความสุข 4 ดีวิถีพอเพียง จังหวัดสระแก้ว
โดย คณิต เรืองขจร 592

กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อป้องกันยาเสพติดภายในโรงเรียนในพื้นที่ตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว
โดย ฤทัยทิพย์ จันทร์สระแก้ว 601

การพัฒนาตัวตนภายในของครูโรงเรียนการกุศลวัดไตรรัตนาราม ด้วยการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง
โดย จุฑามาศ สุคนธปฏิภาค 607

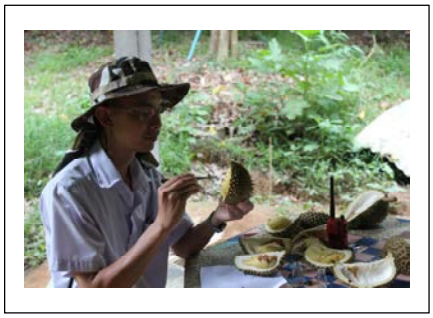
Cooperative and Work Integrated Education (CWIE)

ระบบฐานข้อมูลครัวเรือน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่
โดย ภาคภูมิ ว่องเจริญพรม 613

การบูรณาการการเรียนการสอนกับการทำงานในสภาพจริง สำหรับงานวิศวกรรมโรงแรม กรณีศึกษา ปรับปรุงระบบการบำรุงรักษาเครื่องปรับอากาศ
โดย อนันต์ สันติอมรทัต 620

Promotional Campaign for a Restaurant Reservation System of Stars Restaurant of Inn at Perry Cabin, Belmond, Maryland, USA
By Pariwat Somnuek 628

การจัดการผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนสำหรับเกษตรกรจังหวัดอุตรดิตถ์

พิชัย ใจกล้า[1]
กมลสร ลิ้มสมมุติ[1], วีระพล คงนุ่น[2]

บทคัดย่อ

การเปรียบเทียบวิธีการดักจับแมลงแบบการใช้ชุดกับดักแสงไฟและการใช้กากน้ำตาล พบว่าการใช้ชุดกับดักแสงไฟพบจำนวนแมลงมากกว่าการใช้กับดับกากน้ำตาล ส่วนการห่อผลทุเรียนสามารถช่วยป้องกันการวางไข่ของผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนได้ โดยได้จัดทำเป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน และการบริหารจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดอุตรดิตถ์โดยใช้ทั้ง 3 วิธีการร่วมกันในรูปแบบปฏิทิน

คำสำคัญ : หนอนเจาะเมล็ดทุเรียน, จังหวัดอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

ในช่วงผ่านมา เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนประสบปัญหาหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนระบาดในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ หนอนเจาะเมล็ดทุเรียน (durian seed borer) นี้เข้าไปทำลายกัดกินเมล็ดภายในผลทุเรียน และไม่สามารถสังเกตเห็นได้จากภายนอก เมื่อหนอนโตเต็มวัยจึงเจาะเปลือกเป็นรูออกมาและทิ้งตัวลงบนพื้นดินเพื่อพัฒนาเป็นดักแด้ที่อาศัยอยู่บริเวณใต้ดิน เกษตรกรจึงมักพบความเสียหายของผลทุเรียนหลังจากที่ทำการเก็บเกี่ยวแล้ว ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาพบการระบาดอย่างมากในตำบลนานกกก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ และได้ขยายพื้นที่ออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้ผลผลิตทุเรียนไม่มีคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุเรียนพันธุ์หลงลับแล ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรเป็นอย่างมาก จึงได้รับการประสานงาน

[1] คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
[2] คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

จากสภาเกษตรกรจังหวัดอุตรดิตถ์เพื่อให้ช่วยแก้ปัญหาการระบาดของหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน เกิดเป็นโครงการพัฒนาชุดกับดักผีเสื้อกลางคืนเพื่อลดการระบาดของหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน

อย่างไรก็ตาม การปลูกไม้ผลหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน ส่งผลให้มีศัตรูพืชหลากหลายชนิดเข้าทำลายผลผลิตของเกษตรกร ทำให้เกิดความเสียหาย ดังนั้น การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนในจังหวัดอุตรดิตถ์ โดยใช้หลักการจัดการศัตรูพืช คือ ดำเนินการเกี่ยวกับศัตรูพืช การป้องกันกำจัดหรือควบคุมศัตรูพืช เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายกับพืชผลการเกษตร การจัดการศัตรูพืชเป็นการรวบรวมความรู้ด้านศัตรูพืช ระบบนิเวศและวิธีการป้องกันกำจัดนำมาใช้ให้ได้ประโยชน์สูงสุด สิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ และทำความเข้าใจในการจัดการศัตรูพืช คือการเรียนรู้รายละเอียดของศัตรูพืช ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการระบาดและการเลือกวิธีในการป้องกันกำจัดให้เหมาะสมกับชนิดของศัตรูพืช ปริมาณของศัตรูพืช ชนิดของพืช ระยะการเจริญเติบโตของพืช เป็นต้น

กระบวนการจัดการดังกล่าวสามารถช่วยให้เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดอุตรดิตถ์นำรูปแบบการจัดการและวิธีการไปแก้ปัญหาของผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนได้

วัตถุประสงค์

1. เปรียบเทียบวิธีการกำจัดผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน 3 วิธี
2. สร้างรูปแบบที่เหมาะสมต่อการจัดการผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนในจังหวัดอุตรดิตถ์

ช่วงระยะเวลาการดำเนินการ

ปี พ.ศ. 2558-พ.ศ. 2560

กลุ่มเป้าหมาย

เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจังหวัดอุตรดิตถ์

การดำเนินโครงการ

การกำจัดหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนที่แพร่ระบาดอยู่ในเขตอำเภอลับแล เขตอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ปลูกทุเรียนที่ต้องสูญเสียรายได้จากผลผลิตที่ไม่มีคุณภาพเป็นจำนวนมาก และส่งผลต่อภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วย โดยมีเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนของตำบลนานกกก อำเภอลับแล ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ และตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้นำงานวิจัยไปลงพื้นที่เพื่อหาสาเหตุและขจัดการแพร่ระบาดของหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนสามารถสรุปกระบวนการวิจัยได้ดังนี้

ศึกษาวิธีการกำจัดผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน ดำเนินการสำรวจปริมาณและชนิดของแมลงภายในสวน 2 รูปแบบ คือ สวนที่เป็นระบบแบบวนเกษตร และสวนเชิงเดี่ยวที่มีการปลูกทุเรียนอย่างเดียว โดยทำการศึกษา 3 วิธี ได้แก่ การดักจับโดยใช้กากน้ำตาล การใช้ชุดกับดักแสงไฟ และการห่อผล

1. การดักจับโดยใช้กากน้ำตาลผสมน้ำในอัตราส่วน 1:1 แล้วเทลงในแกลอนขนาดกว้าง 16 เซนติเมตร กว้าง 14.5 เซนติเมตร สูง 23 เซนติเมตร เจาะด้านข้างซ้ายและขวาให้มีปีกกางออก

ทั้ง 2 ข้าง เทกากน้ำตาลลงด้านใน นำไปแขวนบริเวณกิ่งของต้นทุเรียน ทำการสังเกตและบันทึกจำนวนแมลงที่ตกลงไป (ภาพที่ 1)

2. การใช้ชุดกับดักแสงไฟ โดยใช้หลอดแบล็คไลท์ (ภาพที่ 2) เพื่อล่อผีเสื้อและแมลงชนิดอื่น ๆ

3. การห่อผล ทำโดยนำถุงพลาสติกสีขาวขุ่นขนาด กว้าง 40 เซนติเมตร ยาว 60 เซนติเมตร ทำเป็นหูรูดด้านบนโดยมีเชือกดึง ด้านล่างตัดขอบถุงออกให้โปร่ง สามารถป้องกันการวางไข่ของผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนได้ ห่อผลตั้งแต่ทุเรียนมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 เซนติเมตร หรือทุเรียนมีอายุ 6 สัปดาห์ (ภาพที่ 3) ก่อนห่อผลตรวจสอบผลทุเรียนไม่ให้มีแมลงหรือสัตว์อื่นเกาะมาผล

จากนั้นจำแนกแมลงที่ดักจับได้ตามวิธีการของศานิต (2545) แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนและสร้างปฏิทินรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน และแลกเปลี่ยนข้อมูลกับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดอุตรดิตถ์ (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 1 การดักจับโดยใช้กากน้ำตาลผสมน้ำในอัตราส่วน 1 : 1

ภาพที่ 2 การใช้ชุดกับดักแสงไฟ

ภาพที่ 3 การห่อผล

ภาพที่ 4 การแลกเปลี่ยนข้อมูลกับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดอุตรดิตถ์

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ

จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่สวนทุเรียนในปี พ.ศ. 2558 สรุปผลจำนวนแมลงรวมทั้งสิ้น 2,322 ตัว ในจำนวนนี้เป็นผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนจำนวน 53 ตัว (2.2%) ผีเสื้อกลางคืนชนิดอื่น 1,045 ตัว (45.0%) แมลงปีกแข็ง 866 ตัว (37.2%) ต่อนอนวัน 337 ตัว (14.6%) และแมลงชนิดอื่น ๆ 21 ตัว (0.9%) ช่วงเวลาที่พบปริมาณผีเสื้อกลางคืนและแมลงปีกแข็งจำนวนมากเป็นช่วงเวลาประมาณ 20.00-22.00 น. และต่อนอนวันพบปริมาณมากในช่วงเวลา 19.00-20.00 น. อุณหภูมิอากาศมีค่าเฉลี่ย 28 องศาเซลเซียส ความชื้นอากาศ 70 เปอร์เซ็นต์ อุณหภูมิดิน 26 องศาเซลเซียส และความชื้นดิน 30 เปอร์เซ็นต์

การศึกษาวิธีการกำจัดผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนในปี พ.ศ. 2560 ศึกษา 3 วิธีได้แก่ การใช้กากน้ำตาล การใช้ชุดกับดักแสงไฟ และการห่อผล โดยศึกษาทั้งในสวนทุเรียนเชิงเดี่ยวและเชิงวนเกษตร สรุปได้ว่า การใช้กากน้ำตาลสวนทุเรียนเชิงเดี่ยวพบผีเสื้อและแมลงต่าง ๆ ตกลงไปจำนวน 174 ตัว สวนทุเรียนเชิงวนเกษตรพบจำนวน 285 ตัว การใช้ชุดกับดักแสงไฟในสวนเชิงเดี่ยวพบผีเสื้อกลางคืนชนิด

ต่าง ๆ จำนวน 569 ตัว สวนเชิงวนเกษตรพบจำนวน 832 ตัว และยังพบแมลงชนิดอื่น ๆ อีกด้วย สำหรับการห่อผลไม่พบการวางไข่ของผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนทั้งในสวนเชิงเดี่ยวและสวนวนเกษตร

จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้นำไปสังเคราะห์เป็นปฏิทินการจัดการผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนที่เหมาะสม 3 รูปแบบ เกษตรกรสามารถนำไปใช้ได้โดยมีช่วงเวลาติดตั้งชุดกับดักกากน้ำตาลในเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมิถุนายน การห่อผลทุเรียนเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม และชุดกับดักแสงไฟเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน (ภาพที่ 5)

ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
	ชุดกับดักกากน้ำตาล										
		การห่อผลทุเรียน									
			ชุดกับดักแสงไฟ								

ภาพที่ 5 ปฏิทินรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

การออกแบบและติดตั้งชุดกับดักผีเสื้อกลางคืน เพื่อหาวิธีการลดการแพร่ระบาดของหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนและกำจัดศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี การใช้กับดักแสงไฟนี้เป็นการช่วยกำจัดวงจรของผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนที่วางไข่บนเปลือกของทุเรียนด้วยวิธีทางธรรมชาติซึ่งเป็นวิธีที่มีความปลอดภัยต่อผลผลิต สิ่งแวดล้อมและตัวเกษตรกรเอง ซึ่งวิธีการป้องกันและกำจัดด้วยวิธีอื่นอาจไปทำลายแมลงทั้งหมดทั้งแมลงศัตรูพืชและแมลงที่มีประโยชน์ แต่วิธีการใช้ชุดกับดักแสงไฟนี้ไม่ทำลายแมลงที่มีประโยชน์ เช่น ต่อนอนวัน ซึ่งเป็นแมลงที่ช่วยในการผสมเกสรดอกทุเรียน

นอกจากนี้ยังสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้การผลิตพลังงานไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ในสวนทุเรียนที่มีลักษณะเป็นเนินเขา เพื่อสามารถนำพลังงานไฟฟ้าไปใช้ประโยชน์ในงานเกษตรอื่น ๆ ได้ อีกทั้งยังสามารถสร้างความตระหนักให้แก่ผู้ที่ใช้ประโยชน์ สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาการระบาดของศัตรูพืชของชุมชนได้

ข้อเสนอแนะคือ ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรที่มีความรู้ด้านไฟฟ้า มาควบคุมดูแลรักษาอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อยืดอายุการใช้งานของชุดกับดักผีเสื้อกลางคืนด้วยวิธีทางกายภาพที่ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ เพื่อให้ระบบควบคุมสามารถทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เบื้องต้นได้ และเพื่อให้การป้องกันและกำจัดผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีการประชาสัมพันธ์ถ่ายทอดความรู้การใช้ชุดกับดักแสงไฟให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ปลูกทุเรียน พร้อมทั้งรณรงค์และส่งเสริมให้เกษตรกรตระหนักถึงการป้องกันและกำจัดผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนอย่างจริงจัง รวมถึงแมลงศัตรูพืชชนิดอื่น ๆ เพื่อควบคุมไม่เกิดการระบาด และให้ได้ผลผลิตทุเรียนที่มีคุณภาพดี

นอกจากนั้นการบริหารจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดอุตรดิตถ์ การผลิตทุเรียนให้มีคุณภาพเกษตรกรผู้ปลูกจะต้องมีการจัดการตลอดทั้งปี มีการตัดแต่งช่อดอกจำนวน 4 รุ่น ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน รวมทั้งการใส่ปุ๋ยเพื่อเพิ่มคุณภาพทุเรียน ตลอดจนการตัดแต่งช่อดอกและการห่อผล

จึงถือได้ว่าปฏิทินการบริหารจัดการสวนทุเรียนเป็นคู่มือที่ช่วยให้เกษตรกรนำไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง (ภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 ปฏิทินการบริหารจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดอุตรดิตถ์

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ได้รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียนในจังหวัดอุตรดิตถ์
2. เกษตรกรสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาของผีเสื้อหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน

เอกสารอ้างอิง

ศานิต รัตนภุมมะ. 2545. **การจำแนกอันดับของแมลง**. ภาควิชากีฏวิทยา คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่. 51 หน้า.

รูปแบบการให้บริการตรวจวิเคราะห์ดินสำหรับชุมชน กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหลงหลินลับแลอุตรดิตถ์

พจนีย์ แสงมณี[1]
จันทร์เพ็ญ ชุมแสง[2]

บทคัดย่อ

องค์ความรู้ด้านการจัดการดินเพื่อให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพได้รับความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ สำหรับทุเรียนหลงหลินลับแลอุตรดิตถ์ซึ่งเป็นไม้ผลเศรษฐกิจและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดอุตรดิตถ์ เนื่องจากการเพาะปลูกในพื้นที่สูงชันทำให้ดินเสื่อมโทรมได้ง่าย จึงเสี่ยงต่อการรักษาคุณภาพผลผลิตหรือการเพาะปลูกทุเรียนให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ในการขอรับบริการการตรวจวิเคราะห์ดินเพื่อให้เกิดการจัดการดินที่ถูกวิธีและลดต้นทุนค่าปุ๋ยเคมีได้มีการส่งเสริมจากหลายหน่วยงาน อย่างไรก็ตาม การที่เกษตรกรจะส่งตัวอย่างดินไปตรวจวิเคราะห์จนเป็นกิจวัตรก่อนเริ่มฤดูกาลเพาะปลูกยังพบว่ามีอุปสรรคหลายประการ การศึกษาครั้งนี้ จึงเป็นการเปรียบเทียบรูปแบบที่แตกต่างกันในการให้บริการวิธีการวิเคราะห์ทดสอบดินเพื่อการเพาะปลูกทุเรียน โดยเปรียบเทียบระหว่างรูปแบบที่ 1 การให้บริการวิชาการโดยวิธีการนำเกษตรกรมาอบรมและทดลองใช้ชุดทดสอบดินด้วยตนเอง และรูปแบบที่ 2 การให้บริการด้วยการเปิดรับตัวอย่างดิน เก็บค่าบริการวิเคราะห์ทดสอบ ส่งผลวิเคราะห์ทดสอบผ่านโซเชียลมีเดีย จัดทำคำแนะนำให้แก่เกษตรกรเป็นรายแปลงและบริการให้คำปรึกษา จากการศึกษาพบว่ารูปแบบที่ 1 เหมาะสมกับเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความรู้พื้นฐานทางด้านวิทยาศาสตร์ เป็นผู้ที่ต้องการตรวจวิเคราะห์ดินและการจัดการสวนด้วยตนเอง มีเวลาเพียงพอที่จะเข้ารับการอบรม ในขณะที่รูปแบบที่ 2 เหมาะสมกับเกษตรกรที่เน้นการปฏิบัติ ต้องการความรวดเร็วเพื่อประกอบการตัดสินใจในการบริหารจัดการสวน สำหรับค่าใช้จ่ายในการตรวจวิเคราะห์ดินพบว่ารูปแบบที่ 1 จะเสียค่าใช้จ่ายสำหรับชุดอุปกรณ์การตรวจวิเคราะห์ต่ำกว่ารูปแบบที่ 2 ประมาณร้อยละ 50 แต่เนื่องจาก ทุเรียนเป็นผลไม้ที่มีราคา

[1] หลักสูตรเกษตรศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
[2] หลักสูตรวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

สูงจึงทำให้ค่าบริการตรวจวิเคราะห์ดินทั้ง 2 รูปแบบเป็นราคาที่เกษตรกรยินดีที่จะจ่าย ดังนั้นรูปแบบที่เหมาะสมในการให้บริการวิเคราะห์ทดสอบดินโดยการมีส่วนร่วมเชิงพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม โดยคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ราชภัฏอุตรดิตถ์เปิดให้บริการตรวจวิเคราะห์ดินในทั้งสองรูปแบบ โดยต้องวิเคราะห์ความต้องการของเกษตรเสียก่อนว่าเกษตรกรต้องการนำวิธีการวิเคราะห์ดินไปใช้เพื่อจัดการตนเองในอนาคต หรือต้องการเข้ารับบริการเพียงอย่างเดียว กรณีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมต้องอาศัยความพร้อมจากหลายฝ่ายทั้งในส่วนของคณะเกษตรศาสตร์ เกษตรกร และงบประมาณ สำหรับการเปิดให้บริการตรวจวิเคราะห์ดิน สามารถเปิดให้บริการได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ควรมีจุดรับตัวอย่างกระจายอยู่ในชุมชนของเกษตรกร เช่น บ้านของผู้นำชุมชนหรือบ้านนักศึกษาในพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงการบริการได้อย่างสะดวก สำหรับการให้คำแนะนำและการให้คำปรึกษาสามารทำได้โดยใช้โซเชียลมีเดียหรือทางโทรศัพท์

คำสำคัญ : การจัดการดิน, ห้องปฏิบัติการตรวจวิเคราะห์ดินสำหรับชุมชน, ทุเรียนหลงลับแลอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นแหล่งปลูกทุเรียนที่สำคัญในเขตภาคเหนือ โดยมีพื้นที่เพาะปลูกใน 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอลับแล และอำเภอท่าปลา การปลูกไม้ผลในพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะแบบวนเกษตร (agroforestry) มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ลักษณะพื้นที่ปลูกเกือบทั้งหมดอยู่บนภูเขาสูง การเพาะปลูกทุเรียนของจังหวัดอุตรดิตถ์มีหลากหลายพันธุ์ ได้แก่ พันธุ์หมอนทอง หลงลับแล หลินลับแล เป็นผลไม้ที่สร้างรายได้ให้กับจังหวัดอุตรดิตถ์ประมาณ 14% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด หรือประมาณ 1,120 ล้านบาท (สำนักงานคลังจังหวัดอุตรดิตถ์, 2558)

ในช่วง 10 ปีก่อนทุเรียนหลงลับแลจำหน่ายในราคา กิโลกรัมละ 80 บาท ส่วนทุเรียนหลินลับแลยังไม่ได้รับความนิยมบริโภค เนื่องจากเป็นทุเรียนที่มีเนื้อทุเรียนน้อยหรือเป็นทุเรียนที่มีแต่เปลือก เนื่องจากการดูแลสวนทุเรียนยังเป็นแบบดั้งเดิม คือ ไม่มีการจัดการดินหรือใส่ปุ๋ยตามพัฒนาการของต้นทุเรียน และในเวลาต่อมาการประชาสัมพันธ์ของทุเรียนหลงลับแล หลินลับแลเริ่มมีมากขึ้น ประกอบกับทุเรียนได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสินค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดอุตรดิตถ์เป็น “ทุเรียนหลงลับแลอุตรดิตถ์” และ “ทุเรียนหลินลับแลอุตรดิตถ์” โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ ทำให้ราคาทุเรียนทั้งสองพันธุ์สูงขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันทุเรียนหลงลับแลราคากิโลกรัมละ 400 บาท และทุเรียนหลินลับแลราคากิโลกรัมละ 700 บาท จากการที่มูลค่าทางเศรษฐกิจของทุเรียนสูงขึ้นเป็น 5 เท่าในรอบ 10 ปี (ณัฐพล โสภณปิยวัฒน์, 2562) ทำให้เกษตรกรเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการสวนทุเรียนมากขึ้น ได้แก่ ดูแลต้นทุเรียน การป้องกันกำจัดโรคและแมลง รวมไปถึงการปรับปรุงดินและการใช้ปุ๋ย

สำหรับการจัดการดิน พบว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเกษตรกรต้องการทราบถึงคุณภาพดินภายในและวิธีการจัดการที่ถูกต้องในสวนทุเรียนของตนเอง และตระหนักเห็นความสำคัญของการตรวจวิเคราะห์ดินเพื่อการจัดการที่ถูกวิธี อย่างไรก็ตาม กลับพบข้อจำกัดหลายประการ เช่น เกิดความล่าช้าในการให้บริการ และการเข้าถึงบริการ เช่น การส่งตัวอย่างดินไปตรวจวิเคราะห์จากหน่วยงานภาครัฐมีการ

ใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัย กลับพบว่าใช้เวลานาน เกษตรกรได้รับผลการวิเคราะห์ที่ล่าช้าไม่ทันการณ์ การส่งตัวอย่างดินไปขอรับบริการจากห้องปฏิบัติการของเอกชน กลับพบว่ามีค่าใช้จ่ายสูงไม่คุ้มต่อการลงทุน ส่วนการนำดินไปตรวจวิเคราะห์กับหมอดินแบบไม่เสียค่าใช้จ่าย พบว่า เกิดอุปสรรคด้านการวิเคราะห์และแปลผล รวมถึงการให้คำแนะนำการจัดการดินที่ถูกวิธี ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการเปรียบเทียบรูปแบบที่แตกต่างกันในการให้บริการวิธีการวิเคราะห์ทดสอบดินเพื่อการเพาะปลูกทุเรียนหลงลับแล และทุเรียนหลินลับแลที่เพาะปลูกในจังหวัดอุตรดิตถ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อใช้องค์ความรู้ด้านการจัดการดินและธาตุอาหารพืชในการส่งเสริมให้เกษตรกรเพาะปลูกทุเรียน หลงลับแล หลินลับแล
2. เพื่อเสนอรูปแบบที่เหมาะสมในการให้บริการวิธีการวิเคราะห์ทดสอบดินโดยการมีส่วนร่วมเชิงพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม

ช่วงระยะเวลาการดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินการแบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1) พ.ศ. 2552-2553 และระยะที่ 2) พ.ศ. 2559-2561

กลุ่มเป้าหมาย

เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนพันธุหลงลับแลและพันธุ์หลินลับแล

การดำเนินโครงการ

ดำเนินการแบ่งเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1) การให้บริการวิชาการโดยวิธีการนำเกษตรกรมาอบรมและทดลองใช้ชุดทดสอบดินด้วยตนเอง ดำเนินการในช่วง พ.ศ. 2552-2553 (ภาพที่ 1) โดยดำเนินการวิเคราะห์ความเป็นกรด-ด่างของดิน อินทรียวัตถุ ฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์และโพแทสเซียมที่แลกเปลี่ยนได้ และจัดเวทีคืนข้อมูล จัดทำคำแนะนำให้แก่เกษตรกรเป็นรายแปลง จำนวน 38 ตัวอย่าง และการสังเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลคุณสมบัติดิน (พจนีย์ แสงมณี และคณะ, 2554) และ รูปแบบที่ 2) การให้บริการด้วยการเปิดรับตัวอย่างดิน เก็บค่าบริการวิเคราะห์ทดสอบ ดำเนินการในช่วง พ.ศ. 2559-2561 โดยดำเนินการวิเคราะห์ดิน เช่นเดียวกับการดำเนินงานในระยะที่ 1 ส่งผลวิเคราะห์ทดสอบผ่านโซเชียลมีเดีย จัดทำคำแนะนำให้แก่เกษตรกรเป็นรายแปลง และบริการให้คำปรึกษามีจำนวนตัวอย่างที่เข้ารับบริการ 181 ตัวอย่าง รวมถึงพัฒนาฐานข้อมูลการให้คำแนะนำปุ๋ยรายแปลงโดยปรับปรุงวิธีการให้คำแนะนำและการให้คำปรึกษาโดยอาศัยข้อมูลและข้อค้นพบจากผลการศึกษาของพจนีย์ แสงมณี และคณะ (2561)

ภาพที่ 1 การให้บริการวิชาการการวิเคราะห์คุณภาพดินและน้ำโดยวิธีการนำเกษตรกรมาอบรมและทดลองใช้ชุดทดสอบดินด้วยตนเอง (พจนีย์ แสงมณี, 2552)

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ

จากผลการดำเนินงาน พบว่า จำนวนตัวอย่างที่เข้ารับบริการมีเพิ่มมากขึ้นจาก 38 ตัวอย่าง เป็น 181 ตัวอย่าง ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรมเกษตรกรของระยะที่ 1 ใช้เวลาประมาณ 4 ชั่วโมง เน้นการสอนให้เกษตรกรสามารถตรวจวิเคราะห์ดินได้ด้วยตนเอง ส่วนการดำเนินงานระยะที่ 2 เป็นการบริการรับตัวอย่างดินพื้นที่มาตรวจวิเคราะห์ทำให้เกษตรกรได้รับบริการที่เข้าถึงได้ง่าย การส่งผลวิเคราะห์ทดสอบดินและให้คำปรึกษาผ่านโซเชียลมีเดีย ทำให้เกษตรกรใช้เวลาในการขอรับบริการลดลง ในขณะเดียวกันผู้วิจัยสามารถติดตามผลการให้คำแนะนำได้ง่ายขึ้น วิธีการให้บริการในรูปแบบที่แตกต่างกันทำให้ใช้เวลาและการมีปฏิสัมพันธ์ในระยะเวลาที่แตกต่างกัน (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบองค์ประกอบการบริหารจัดการจากรูปแบบการดำเนินงานรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 2

องค์ประกอบ	รูปแบบที่ 1	รูปแบบที่ 2
จำนวนดินที่ตรวจวิเคราะห์ (ตัวอย่าง)	38	181
ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม (ชั่วโมง)	4	-
ระยะเวลาการคืนข้อมูล (ชั่วโมง)	2	2
หน่วยเวลาการให้คำปรึกษา	รายกลุ่ม	รายบุคคล

องค์ความรู้ด้านการจัดการดินและการให้บริการตรวจวิเคราะห์ดินมีแนวโน้มที่จะได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจาก ทรัพยากรดินที่เสื่อมโทรมลงแต่ต้องการวิธีการจัดการที่ถูกต้องดังจะเห็นได้จากผลการดำเนินงานในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรยังคงประสบปัญหาเรื่องเดิมคือค่าความเป็นกรด-ด่างของดินที่อยู่ในระดับที่ไม่เหมาะสม กล่าวคือ ดินยังคงมีสภาพเป็นกรดและมีแนวโน้มที่รุนแรงมากขึ้น

จะเห็นได้จากดินที่ส่งมาตรวจวิเคราะห์ในระยะที่ 1 ที่ดินเป็นกรดจัด 50% แต่ในระยะ 10 ปีต่อมาจากการดำเนินงานในระยะที่ 2 ที่พบว่า ดินเป็นกรดจัดมาก 71% (ตารางที่ 2) จากความเป็นกรดด่างของดินส่งผลให้พบปริมาณฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์และปริมาณโพแทสเซียมที่แลกเปลี่ยนได้อยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง รวมไปถึงเป็นปัจจัยทำให้ต้นทุเรียนเสี่ยงต่อการเกิดโรครากเน่าโคนเน่า ซึ่งถือเป็นภัยคุกคามและสร้างความเสียหายให้กับเกษตรกรเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ทุเรียนยังเป็นผลไม้ที่มีราคาสูงและซื้อขายแบบที่มีการรับประกันคุณภาพกับผู้ซื้อรวมไปถึงการทำระบบควบคุมคุณภาพทุเรียนเพื่อขอรับรองตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่บอกถึงการเป็นสินค้าคุณภาพ จึงทำให้เกษตรกรมีความต้องการผลการตรวจวิเคราะห์ดินและคำแนะนำการจัดการดินเพื่อใช้ในการจัดการสวน

ตารางที่ 2 คุณสมบัติของดินจากผลการดำเนินงานในรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 2

คุณสมบัติดิน	ผลการประเมิน	รูปแบบที่ 1 (%)	รูปแบบที่ 2 (%)
ความเป็นกรด-ด่าง	กรดจัดมาก	0	71
	กรดจัด	50	4
	กรดปานกลาง	24	12
	กรดเล็กน้อย	18	12
	กรดอ่อน	8	1
อินทรียวัตถุ	ปานกลาง-สูง	100	100
ฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์	ต่ำ	69	61
	ปานกลาง	23	12
	สูง	3	7
	สูงมาก	5	20
โพแทสเซียม ที่แลกเปลี่ยนได้	ต่ำ	33	54
	ปานกลาง	38	26
	สูง	9	16
	สูงมาก	0	4

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

จากการให้บริการตรวจวิเคราะห์ดินทั้งสองรูปแบบ พบว่า รูปแบบที่ 1 เหมาะสมกับเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความรู้พื้นฐานทางด้านวิทยาศาสตร์ เป็นผู้ที่ต้องการตรวจวิเคราะห์ดินและการจัดการสวนด้วยตนเอง มีเวลาเพียงพอที่จะเข้ารับการอบรม ในขณะที่รูปแบบที่ 2 เหมาะสมกับเกษตรกรที่เน้นการปฏิบัติ

ต้องการความรวดเร็วเพื่อประกอบการตัดสินใจในการบริหารจัดการสวน สำหรับค่าใช้จ่ายในการตรวจวิเคราะห์ดินพบว่ารูปแบบที่ 1 จะเสียค่าใช้จ่ายสำหรับชุดอุปกรณ์การตรวจวิเคราะห์ต่ำกว่ารูปแบบที่ 2 ประมาณร้อยละ 50 แต่เนื่องจาก ทุเรียนเป็นผลไม้ที่มีราคาสูงจึงทำให้ค่าบริการตรวจวิเคราะห์ดินทั้ง 2 รูปแบบเป็นราคาที่เกษตรกรยินดีที่จะจ่าย

กรณีศึกษานี้จึงขอเสนอรูปแบบที่เหมาะสมในการให้บริการวิเคราะห์ทดสอบดินโดยการมีส่วนร่วมเชิงพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม โดยคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์เปิดให้บริการตรวจวิเคราะห์ดินในทั้งสองรูปแบบ โดยต้องวิเคราะห์ความต้องการของเกษตรเสียก่อนว่าเกษตรกรต้องการนำวิธีการวิเคราะห์ดินไปใช้เพื่อจัดการตนเองในอนาคต หรือต้องการเข้ารับบริการเพียงอย่างเดียว กรณีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมต้องอาศัยความพร้อมจากหลายฝ่ายทั้งในส่วนของคณะเกษตรศาสตร์ เกษตรกร และงบประมาณ สำหรับการเปิดให้บริการตรวจวิเคราะห์ดิน สามารถเปิดให้บริการได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ควรมีจุดรับตัวอย่างกระจายอยู่ในชุมชนของเกษตรกร เช่น บ้านของผู้นำชุมชนหรือบ้านนักศึกษาในพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงการบริการได้อย่างสะดวก สำหรับการให้คำแนะนำและการให้คำปรึกษาสามารทำได้โดยใช้โซเชียลมีเดียหรือทางโทรศัพท์

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ช่องทางการให้บริการตรวจวิเคราะห์ดินที่หลากหลายขึ้น
2. เกษตรกรสามารถเข้าถึงการให้บริการตรวจวิเคราะห์ดินรูปแบบที่เหมาะสมกับตนเอง

เอกสารอ้างอิง

ณัฐพล โสภณปิยวัฒน์. สมาชิกสภาเกษตรกรจังหวัดอุตรดิตถ์. วันที่ 31 มกราคม 2562. สัมภาษณ์

พจนีย์ แสงมณี. 2552. **โครงการบริการวิชาการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์คุณภาพดินและน้ำ**. คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์. 87 หน้า.

พจนีย์ แสงมณี, อำพรรณ พรมศิริ และฮิโรโตชิ ทามูระ. 2554. **สถานะธาตุอาหารพืชในสวนทุเรียนและลองกอง ในระบบวนเกษตร จ.อุตรดิตถ์**. วารสารเกษตร. 27 (2) : 197-208.

พจนีย์ แสงมณี, วิมลฉัตร สมนิยาม และพิชัย ใจกล้า. 2561. **การพัฒนาวิธีการวิเคราะห์พืชเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการธาตุอาหารสำหรับทุเรียนหลงลับแล**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 86 หน้า.

สำนักงานคลังจังหวัดอุตรดิตถ์. 2558. **ข้อมูลเศรษฐกิจจังหวัดอุตรดิตถ์.** ในเอกสารประกอบการประชุมการวางยุทธศาสตร์จังหวัดอุตรดิตถ์ 20 ปี. หน้า 2-3. อุตรดิตถ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.

ความหลากหลายและการกระจายพันธุ์ของข้าวพันธุ์พื้นเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์

กมลสร ลิ้มสมมุติ[1]
พิชัย ใจกล้า[1]

บทคัดย่อ

ความหลากหลายของพันธุ์ข้าวพื้นเมืองในจังหวัดอุตรดิตถ์ จากการสำรวจ 9 อำเภอ รวบรวมได้จำนวน 17 พันธุ์ ได้แก่ เจ้าไร่เด่นชาติ ปลาซิวคำ ปลาบู่ ก่ำเปลือกขาว ก่ำเด่นชาติ เจ้าไร่ห้วยก้านเหลือง หอมดอย ข้าวปีก ข้าวแดงปลาซิว หางปลาไหล ก่ำเฉลิมราชย์ ลาวแดง ก่ำเปลือกขาวต้นขนุน ปลาซิวขาว ซิวแม่จันทร์ และข้าวลาว เป็นข้าวเจ้า 2 พันธุ์ และข้าวเหนียว 15 พันธุ์ ซึ่งเป็นข้าวขาว 11 พันธุ์ และข้าวก่ำ 4 พันธุ์ การเจริญเติบโตที่คล้ายคลึงกันและเป็นไปในทำนองเดียวกัน พันธุ์หางปลาไหลมีการแตกกอของต้นข้าว ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของกอ และขนาดความสูงของต้นน้อยที่สุด ส่วนค่าที่มากที่สุดของแต่ละค่า ได้แก่ พันธุ์ก่ำเปลือกขาวต้นขนุน ข้าวลาว และหอมดอย ตามลำดับ เมื่อพิจารณาลักษณะประจำพันธ์ข้าว พบว่ามีลักษณะสัณฐานวิทยาที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ สีของหูใบ สีของจ้อต่อใบกับกาบใบ และทรงกอ และลักษณะอื่นๆ ที่แตกต่างกันตามแต่ละพันธุ์ ได้แก่ การมีขนบนแผ่นใบ สีของแผ่นใบ สีของภายในมุมของยอดแผ่นใบ สีของลิ้นใบ รูปร่างของลิ้นใบ และสีของปล้อง

คำสำคัญ : ข้าว, ความหลากหลาย, การกระจายพันธุ์

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยเป็นแหล่งทรัพยากรเชื้อพันธุ์ข้าวที่สำคัญโดยเฉพาะพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ซึ่งยังคงมีการปลูกในหลายพื้นที่ของประเทศ ข้าวพันธุ์พื้นเมืองท้องถิ่น (Local หรือ Landrace rice) จะมีการตั้งชื่อพันธุ์ตามความพอใจของเกษตรกรหรือผู้ปลูกในท้องถิ่น โดยปกติชาวนาจะตั้งชื่อพันธุ์ตามภาษาถิ่นแตกต่างกันไปตามลักษณะเด่นเช่น รสชาติ กลิ่นและสี หรือตามลักษณะรูปพรรณสัณฐาน (Phenotype) และการเจริญเติบโตของต้นข้าวหรือตั้งชื่อตามแหล่งที่พบ สถานที่ที่ปลูก ตามจังหวัด ตามชื่อคน ชื่อดอกไม้ ชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของและชื่อที่บ่งบอกความหมาย เป็นต้น

[1] คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

จังหวัดอุตรดิตถ์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาด้านการเกษตร เป็นแหล่งผลิตพืชเศรษฐกิจ ที่สำคัญหลายชนิด เช่น ข้าว ข้าวโพด ทุเรียน ลางสาด และลองกอง เป็นต้น โดยเฉพาะพันธุ์ข้าวพื้นเมืองในจังหวัดอุตรดิตถ์นี้มีการปลูกเป็นจำนวนมากในหลายพื้นที่ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดอุตรดิตถ์สามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ (1) เขตภูเขาและที่สูง พบบริเวณอำเภอทางเหนือและตะวันออกของจังหวัด อยู่ในเขตอำเภอบ้านโคก อำเภอฟากท่า อำเภอน้ำปาด อำเภอท่าปลา และบางส่วนของอำเภอเมืองฯ และอำเภอลับแล (2) บริเวณลูกคลื่นลอนลาดสลับที่ราบระหว่างหุบเขา อยู่ในเขตอำเภอเมืองฯและอำเภอลับแล และ (3) บริเวณลูกคลื่นลอนลาดสลับที่ราบลุ่ม พบบริเวณทางทิศใต้ของจังหวัด อยู่ในเขตอำเภอตรอน อำเภอพิชัย และอำเภอทองแสนขัน (ที่มา http://www.uttaradit.go.th/banyaisarup/topoqraphy.htm) นอกจากนี้จังหวัดอุตรดิตถ์ยังมีสภาพสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันอีกด้วย เนื่องจากอยู่ในเขตรอยต่อของ 3 วัฒนธรรม ได้แก่ ล้านนา ล้านช้าง และไทยภาคกลาง เป็นผลทำให้ลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษาถิ่น ประเพณีพื้นบ้าน รวมถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่าง ๆ มีลักษณะที่ผสมผสานกัน

อย่างไรก็ตามข้าวพันธุ์พื้นเมืองในแต่ละท้องถิ่นของจังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งขึ้นแตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ และมีการผูกโยงกับวัฒนธรรมและประเพณี ได้ถูกใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความสำคัญและผูกผันกับวิถีชีวิต ของเกษตรกรหรือกลุ่มชาติพันธุ์มาอย่างยาวนาน ขณะที่ยังขาดการรวบรวม สำรวจสายพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่มีในจังหวัดอุตรดิตถ์ และขาดการจัดการด้านการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งหากปล่อยไว้เช่นนั้นต่อไปอาจเกิดการสูญหาย หรือสูญพันธุ์ไปได้ ดังนั้นการศึกษาความหลากหลายและการกระจายพันธุ์ของข้าวพันธุ์พื้นเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์ จึงเป็นข้อมูลพื้นฐานในการส่งเสริมการเพาะปลูกและอนุรักษ์ข้าวพันธุ์พื้นเมือง การพัฒนาพันธุ์ข้าวคุณภาพ รวมทั้งสามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจความหลากหลาย และการกระจายพันธุ์ของข้าวพันธุ์พื้นเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์เพื่อการอนุรักษ์

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ปี พ.ศ. 2558-2560

กลุ่มเป้าหมาย

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวใน 4 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอบ้านโคก ฟากท่า น้ำปาด และลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

การดำเนินโครงการ

1. สำรวจและรวบรวมพันธุ์ข้าวพื้นเมืองใน 4 อำเภอ ของจังหวัดอุตรดิตถ์ ประกอบด้วย อำเภอบ้านโคก อำเภอฟากท่า อำเภอน้ำปาด และอำเภอลับแล ซึ่งไม่ใช่พื้นที่หลักในการปลูกข้าวเพื่อการค้าของจังหวัดอุตรดิตถ์

2. ศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาและการเจริญเติบโต โดยนำเมล็ดพันธุ์มาปลูกในพื้นที่ของคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ โดยศึกษาและติดตามการเจริญเติบโตตั้งแต่ระยะต้นกล้าจนถึงระยะแตกกอเต็มที่ ทั้งนี้การศึกษาลักษณะทางสัณฐาน เป็นการบอกความแตกต่างของสิ่งมีชีวิตโดยเปรียบเทียบลักษณะภายนอกทางสัณฐานวิทยาหรือทางสรีรวิทยา ซึ่งลักษณะเหล่านี้มักจะขึ้นกับสภาพแวดล้อมทำให้ข้อมูลที่ได้ไม่แม่นยำหรือผิดพลาดได้ แต่การตรวจสอบลักษณะทางสัณฐานวิทยายังเป็นสิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับแรก (สุรินทร์, 2545)

3. วิเคราะห์แนวทางอนุรักษ์ของสายพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ให้สอดคล้องกับคุณลักษณะ เพื่อการสร้างมูลค่าให้กับข้าวพันธุ์พื้นเมือง สำหรับการใช้ประโยชน์

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ

1. การสำรวจและรวบรวมพันธุ์ข้าวพื้นเมืองใน 4 อำเภอ ของจังหวัดอุตรดิตถ์ พบข้าวพื้นเมืองรวมจำนวน 17 พันธุ์ ได้แก่

- อำเภอบ้านโคก พบข้าวพันธุ์ ข้าวเจ้าไร่เด่นชาติ ปลาซิวคำ ปลาบู่ ก่ำเปลือกขาว ก่ำเด่นชาติ
- อำเภอฟากท่า พบข้าวพันธุ์ ข้าวเจ้าไร่ห้วยก้านเหลือง หอมดอย ข้าวปีก ข้าวแดง ปลาซิวหางปลาไหล ก่ำเฉลิมราชย์
- อำเภอน้ำปาด พบข้าวพันธุ์ ลาวแดง ก่ำเปลือกขาวต้นขนุน ปลาซิวขาว ซิวแม่จันทร์
- อำเภอลับแล พบข้าวพันธุ์ พวงทอง

โดยที่พันธุ์ข้าวเจ้าคือ ข้าวเจ้าไร่เด่นชาติ ข้าวเจ้าไร่ห้วยก้านเหลือง และพวงทอง นอกนั้นเป็นพันธุ์ข้าวเหนียว และพันธุ์ข้าวที่เป็นพันธุ์ข้าวก่ำ ได้แก่ ก่ำเปลือกขาว ก่ำเด่นชาติ ก่ำเฉลิมราชย์ ลาวแดง และก่ำเปลือกขาวต้นขนุน

ภาพที่ 1 : แผนที่จังหวัดอุตรดิตถ์และพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่พบ
ที่มา : ดัดแปลงจาก Limsommut and Chaikla (2016)

2. การศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาและการเจริญเติบโต ตั้งแต่ระยะต้นกล้าจนถึงระยะแตกกอเต็มที่โดยนำเมล็ดพันธุ์มาปลูกในพื้นที่ของคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ พบว่า ต้นข้าวในระยะกล้ามีความสูงเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 45.39-59.93 เซนติเมตร และเมื่อถึงระยะแตกกอเต็มที่มีขนาดความสูงของต้นเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 107.86-132.29 เซนติเมตร ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของกอมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 41.47-55.62 มิลลิเมตร และการแตกกอมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 17.70-22.90 ต้น สำหรับลักษณะประจำพันธุ์ข้าวในระยะแตกกอเต็มที่พบว่า ส่วนใหญ่มีขนบนแผ่นใบถึงมีบ้าง สีของแผ่นใบสีเขียว อาจพบสีม่วงผสมเขียวหรือม่วงที่ริมในบางพันธุ์ สีของกาบใบส่วนใหญ่เป็นสีเขียว อาจมีสีเขียวเส้นม่วงหรือสีม่วงในบางพันธุ์ มุมของยอดแผ่นใบมีหลายแบบปะปนกัน ลิ้นใบมีสีขาว ม่วง เขียว หรือเหลือง มีรูปแบบทั้งแบบแหลมและแบบสองยอด สีของหูใบมีสีเขียวอ่อน สีของข้อต่อกาบใบมีสีเขียวอ่อนถึงสีเขียว สีของปล้องส่วนใหญ่มีสีเขียว อาจพบสีเขียวเส้นม่วง สีน้ำตาล และทรงกอส่วนใหญ่เป็นแบบกอตั้ง ลักษณะทางสัณฐาน เป็นการบอกความแตกต่างของสิ่งมีชีวิตโดยเปรียบเทียบลักษณะภายนอกทางสัณฐานวิทยาหรือทางสรีรวิทยา ซึ่งลักษณะเหล่านี้มักจะขึ้นกับสภาพแวดล้อมทำให้ข้อมูลที่ได้ไม่แม่นยำหรือผิดพลาดได้ แต่การตรวจสอบลักษณะทางสัณฐานวิทยายังเป็นสิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับแรก (สุรินทร์, 2545)

เมื่อติดตามการเจริญเติบโตของต้นข้าวจนถึงระยะแตกกอ โดยการนับจำนวนต้นที่แตกกอ วัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของกอ และขนาดความสูงของต้นข้าวในแต่ละตัวอย่างแต่ละพันธุ์ช่วงระยะเวลาประมาณ 14 สัปดาห์ พบว่า ต้นกล้าแตกกอเพิ่มจำนวนต้นอย่างต่อเนื่อง ในช่วงแรกมีค่าเฉลี่ยการแตกกอที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนถึงสัปดาห์ที่ 8 ต้นข้าวแตกกอเพิ่มอีกเล็กน้อย พันธุ์ที่มีค่าเฉลี่ยการแตกกอมากที่สุดคือ ข้าวกำเปลือกขาวต้นขนุน (22.90 ต้นต่อกอ) และน้อยที่สุดคือ หางปลาไหล (17.70 ต้นต่อกอ) เมื่อวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของกอ พบว่า มีขนาดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตั้งแต่ระยะต้นกล้าจนถึงประมาณสัปดาห์ที่ 7 จากนั้นต้นข้าวแต่ละพันธุ์ขยายขนาดกอเพิ่มขึ้นอีกเพียงเล็กน้อย เส้นผ่านศูนย์กลาง

กอในระยะแตกกอเต็มที่มีค่าระหว่าง 41.47 ถึง 55.62 มิลลิเมตร โดยข้าวพวงทองมีค่ามากที่สุด และพันธุ์หางปลาไหลมีค่าน้อยที่สุด สำหรับค่าเฉลี่ยความสูงต้นมีลักษณะเส้นกราฟไปในทำนองเดียวกันกับขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของกอ พันธุ์ที่มีค่าเฉลี่ยความสูงต้นมากที่สุดคือ พันธุ์หอมดอย (132.29 เซนติเมตร) และน้อยที่สุดคือพันธุ์หางปลาไหล (107.86 เซนติเมตร)

การเจริญเติบโต	ค่าเฉลี่ยมากที่สุด	ค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด
การแตกกอ	ข้าวก่ำเปลือกขาวต้นขนุน 22.90 ต้นต่อกอ	หางปลาไหล 17.70 ต้นต่อกอ
ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางกอ ในระยะแตกกอเต็มที่	พวงทอง 55.62 มิลลิเมตร	หางปลาไหล 41.47 มิลลิเมตร
ความสูงต้น	หอมดอย 132.29 เซนติเมตร	หางปลาไหล 107.86 เซนติเมตร

ตารางที่ 1 : การเจริญเติบโตของข้าวพันธุ์พื้นเมือง
ที่มา : ดัดแปลงจาก Limsommut and Chaikla (2016)

ลักษณะสัณฐานวิทยาและการเจริญเติบโตของพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ได้จากการสำรวจและรวบรวมในจังหวัดอุตรดิตถ์จำนวน 17 พันธุ์ เมื่อนำมาปลูกในพื้นที่และสภาพแวดล้อมเดียวกันเพื่อติดตามและบันทึกการเจริญเติบโต และศึกษาลักษณะประจำพันธุ์ข้าว ทั้งหมดเป็นพันธุ์ข้าวไร่ มีทั้งพันธุ์ข้าวขาวและพันธุ์ข้าวก่ำ และเมื่อพิจารณาแบ่งเป็นพันธุ์ข้าวเจ้ากับพันธุ์ข้าวเหนียว พบว่ามีลักษณะส่วนใหญ่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ สีของหูใบที่มีสีเขียวอ่อนทุกพันธุ์ ยกเว้นพันธุ์ข้าวลาวที่เป็นเส้นม่วง สีของข้อต่อใบกับกาบใบมีสีเขียวอ่อนถึงสีเขียว และทรงกอส่วนใหญ่เป็นแบบกอตั้ง ส่วนลักษณะประจำพันธุ์อื่น ๆ มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละพันธุ์ สำหรับการเจริญ เติบโตของต้นข้าวตั้งแต่ระยะต้นกล้าจนถึงระยะแตกกอเต็มที่มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันและเป็นไปในทำนองเดียวกัน ทั้งจำนวนการแตกกอของต้นข้าว ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของกอ และขนาดความสูงของต้นทั้ง 17 พันธุ์ และพบว่า ข้าวพันธุ์หางปลาไหลเป็นพันธุ์ที่มีค่าเฉลี่ยของค่าทั้งสามค่าดังกล่าวน้อยที่สุด

ภาพที่ 2 : ลักษณะสัณฐานวิทยาของข้าวพื้นเมือง
ที่มา : ดัดแปลงจาก Limsommut and Chaikla (2016)

การศึกษาคุณค่าทางโภชนาการของเมล็ดข้าวหรือปริมาณขององค์ประกอบต่าง ๆ เช่น โปรตีน แป้ง และใยอาหารที่มีอยู่ในข้าวแต่ละพันธุ์ก็จะแตกต่างกัน (Eggum et al., 1982 อ้างถึงใน เชาวนีพร 2559) ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางพันธุกรรม อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม การให้ปุ๋ย รวมทั้งสภาวะการเก็บรักษา องค์ประกอบทางเคมีที่สำคัญของข้าวคือ ไขมัน โปรตีน คาร์โบไฮเดรต และน้ำหรือความชื้น ซึ่งมีผลต่อคุณภาพของข้าวทั้งในลักษณะข้าวเปลือก ข้าวสาร และข้าวกล้อง ไขมันในข้าวมีทั้งชนิด ไตรกลีเซอไรด์ ไกลโคลิปิด และฟอสโฟลิปิด ที่อยู่รวมกับเม็ดสตาร์ช (Mano et al., 1999 อ้างถึงใน เชาวนีพร 2559) องค์ประกอบโดยส่วนใหญ่ของข้าวก็คือสตาร์ช (อะไมโลส และอะไมโลเพคติน) ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อลักษณะเนื้อสัมผัสของผลิตภัณฑ์จากข้าวหรือแป้งข้าวและเป็นการบ่งบอกถึงคุณภาพของข้าวหุงสุก เช่น การนุ่ม ร่วน และการพองตัวของเมล็ดข้าว

จากการศึกษาของ เสาวนีพร (2559) พบว่า ปริมาณอะไมโลสในข้าวพันธุ์พื้นเมืองจากศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าว จังหวัดพัทลุง จำนวน 22 สายพันธุ์ ในครั้งนี้พบว่าโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มข้าวที่มีปริมาณอะไมโลสสูง ซึ่งอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ความต้องในการบริโภคข้าวพันธุ์พื้นเมืองมีน้อย เนื่องจากเมื่อนาข้าวเหล่านี้ไปหุงจะมีลักษณะร่วนแข็งและหุงขึ้นหม้อจึงไม่เป็นที่นิยมในการรับประทานของประชาชนโดยทั่วไป แต่จากการวิเคราะห์พบว่ามีข้าวหอมและข้าวช่อจังหวัดที่มีปริมาณอะไมโลสจัดอยู่ในกลุ่มที่มีปริมาณอะไมโลสต่ำ โดยมีปริมาณอะไมโลสเทียบได้กับข้าวหอมมะลิที่นิยมบริโภคกันโดยทั่วไปซึ่งปริมาณอะไมโลสจะอยู่ในช่วง 13-18 เปอร์เซ็นต์

จากปริมาณอะไมโลสที่แตกต่างกัน เชาวนีพร (2559) จึงได้มีการจัดกลุ่มของข้าวตามปริมาณอะไมโลส ที่เป็นองค์ประกอบได้ดังนี้

1. กลุ่มข้าวเหนียว ซึ่งมีปริมาณอะไมโลส 0-9 เปอร์เซ็นต์ เมื่อหุงสุกจะมีความเหนียวมาก ข้าวพันธุ์พื้นเมืองจากศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าวจังหวัดพัทลุงกลุ่มที่เป็นข้าวเหนียวประกอบด้วย ข้าวเหนียวดาหมอ ข้าวเหนียวล้างปิ้งแดง ข้าวเหนียวลันตา และข้าวเหนียวช่อไม้ไผ่

2. กลุ่มข้าวอะไมโลสต่ำ มีปริมาณอะไมโลส 10-19 เปอร์เซ็นต์ เป็นข้าวเจ้าเมื่อหุงสุกจะเหนียวนุ่ม แฉะง่ายข้าวพันธุ์พื้นเมืองจากศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าว จังหวัดพัทลุง ที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้คือ ข้าวบัวหอมและข้าวช่อจังหวัด ซึ่งข้าวในกลุ่มนี้เป็นข้าวที่มีความนิยมบริโภคกันโดยทั่วไป

3. กลุ่มข้าวอะไมโลสปานกลาง มีปริมาณอะไมโลส 20-25 เปอร์เซ็นต์ เป็นข้าวเจ้าเมื่อหุงสุกค่อนข้างอ่อนข้าวพันธุ์พื้นเมืองจากศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าว จังหวัดพัทลุงที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้คือ ข้าวปากอ ข้าวช่อละมุน ข้าวหมออรุณ และข้าวฝ้าย

4. กลุ่มข้าวอะไมโลสสูง มีปริมาณอะไมโลสมากกว่า 25 เปอร์เซ็นต์ เป็นข้าวเจ้าเมื่อหุงสุกค่อนข้างร่วนแข็งซึ่งส่วนใหญ่ข้าวพันธุ์พื้นเมืองจากศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าว จังหวัดพัทลุง จัดอยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ ข้าวนางหอม ข้าวยาไทร ข้าวเหนียวลูกผึ้ง ข้าวหอมจันทร์ ข้าวนัง ข้าวช่อจาปา ข้าวเจ๊ะแต ข้าวหอมข้าวมะลิแดง ข้าวทางหวาย ข้าวแหกหญ้า และข้าวศรีรักษ์

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

ผู้ใช้ประโยชน์จากข้าวพื้นเมืองนี้มักเป็นผู้คนในชนบทเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากสามารถเข้าถึงประชากรพืชในแหล่งเจริญเติบโตแต่ละแหล่งกระจายพันธุ์ได้ง่ายและสะดวก บางครั้งอาจมีการปลูกภายในครัวเรือน ซึ่งเป็นการเจริญเติบโตและขยายพันธุ์นอกนิเวศจากป่าได้ และสามารถเจริญเติบโตได้ดีในสภาพท้องถิ่น ซึ่งทำให้พันธุ์ข้าวเดิมที่เป็นพืชป่ากลายมาเป็นพืชปลูกตามขบวนการของวิวัฒนาการของข้าวที่แตกต่างกันในแต่ละถิ่น ทำให้เกิดพันธุ์ที่หลากหลาย

การค้นพบข้าวพื้นเมืองทั้ง 17 สายพันธุ์นี้ สามารถนำไปสู่การอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองของจังหวัดอุตรดิตถ์ต่อไปโดยทำการศึกษาข้อมูลด้านโภชนาการ และปริมาณขององค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อทราบถึงปริมาณ อะไมโลส ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญบ่งชี้ความต้องการในการบริโภค

ประโยชน์ที่ได้รับ

ข้าวพื้นเมืองในแต่ละท้องถิ่นของจังหวัดอุตรดิตถ์ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันจึงมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน หรืออาจมีความสัมพันธ์ทางพันธุกรรม ดังนั้นควรมีการวิจัยศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาและการเจริญเติบโตของข้าวพื้นเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อเป็นข้อมูลและแนวทางสำหรับการจำแนกพันธุ์ข้าวต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เชาวนีพร ชีพประสพ และคณะ. 2559. **องค์ประกอบทางเคมีและปริมาณอะไมโลสในข้าวพันธุ์พื้นเมืองจังหวัดพัทลุง.** รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ประจำปีงบประมาณ 2558.

สุรินทร์ ปิยะโชคณากุล. 2545. **จีโนมและเครื่องหมายดีเอ็นเอ : ปฏิบัติการอาร์เอพีดีและเอเอฟแอลพี.** สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

จังหวัดอุตรดิตถ์. 2562. **สภาพภูมิประเทศ.** แหล่งที่มา : http://www.uttaradit.go.th/banyaisarup/topoqraphy.htm. 23 พฤษภาคม 2562.

Limsommut and Chaikla. 2016. **Morphological Characteristics and Growth of Local Rice *(Oryza sativa)* in Uttaradit Province. Proceeding of the URU International Conference on Science and Technology**. Uttaradit. 73-78.

การยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาลำน้ำน่านเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

วรรณกนก เขื่อนสุข[1]

บทคัดย่อ

การยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาลำน้ำน่านมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จากปลาลำน้ำน่านให้ได้คุณภาพและมาตรฐานและมีความหลากหลายเนื่องด้วยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านงอมมด ตำบลท่าแฝก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์เป็นชุมชนที่อาศัยติดกับลำน้ำน่าน มีการจับปลาหลากหลายชนิด จับปลาได้ครั้งละ 25-30 กิโลกรัม จำหน่ายในชุมชนแล้วยังเหลือเป็นจำนวนมาก ทางกลุ่มจึงรวมตัวกัน 15 ครัวเรือน เพื่อแปรรูปปลาเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ แต่ทางกลุ่มยังขาดเครื่องมือทักษะและกระบวนการแปรรูปที่ได้มาตรฐานอีกทั้งการใช้บรรจุภัณฑ์ที่จะเก็บรักษาผลิตภัณฑ์จากปลาอีกด้วย ทางศูนย์วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้มีโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) จึงให้สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีแปรรูปปลาให้กับกลุ่ม ตั้งแต่การเตรียมปลาก่อนการแปรรูปและการเก็บรักษาเนื้อปลาโดยใช้ความเย็น การใช้บรรจุภัณฑ์ที่ใช้กับทนต่อการการแช่แข็ง การทำปลาส้มฟักหรือแหนมปลาการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ อีกทั้งพัฒนาผลิตภัณฑ์เพิ่มอีก เช่น ไส้อั่วปลาสมุนไพร ไส้อั่วปลาสองเกลอ ไส้กรอกเปรี้ยวจากปลา ไส้กรอกเปรี้ยวสองเกลอ รวมทั้งการออกแบบตราสินค้าและออกแบบบรรจุภัณฑ์ดังนั้นกลุ่มได้เรียนรู้กระบวนการแปรรูปปลาในเชิงพาณิชย์ได้และผลิตภัณฑ์ปลามีอายุการเก็บรักษาที่นานขึ้น จากการได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้และการใช้เทคโนโลยี ส่งผลให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจการได้ทำให้สร้างรายได้เพิ่มขึ้นเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาอาชีพเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนคือการใช้ความรู้และนวัตกรรมทั้ง นวัตกรรมเชิงกระบวนการ (Process Innovation) และนวัตกรรมผลผลิต (Product Innovation) เข้าไปผสมผสานกับภูมิปัญญาที่เป็นบริบทเดิมของชุมชน และพัฒนาบนฐานทรัพยากรของชุมชนหรือทุนชุมชนที่มีอยู่ในชุมชน

คำสำคัญ : ปลาส้มฟัก, ไส้อั่วปลาสมุนไพร, ลำน้ำน่าน, แปรรูปรูปปลา, ยกระดับคุณภาพ

[1]หลักสูตรสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มโคขุนพื้นเมืองเหนือเขื่อนสิริกิติ์และแปรรูปวัตถุดิบท้องถิ่นตั้งอยู่ 17/3 หมู่ที่ 2 บ้านงอมมด ตำบลท่าแฝก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นการรวมตัวกันของเกษตรกรเพื่อจำหน่ายโคขุนและนำมูลโคมาผลิตเป็นปุ๋ยอัดเม็ด รวมทั้งนำวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาแปรรูป เช่น ปลาหลากหลายพันธุ์ที่อาศัยในแม่น้ำน่าน ซึ่งสามารถจับได้ปลาได้ตลอดทั้งปี เกษตรกรมีประมาณ 15 ครัวเรือนที่เข้าร่วมกลุ่มและแต่ละครอบครัวไปจับแต่ละครั้งเฉลี่ย 25-30 กิโลกรัมหรืออย่างน้อย 17-20 กิโลกรัม เป็นปริมาณที่เหลือจากการบริโภคและจำหน่ายในชุมชน ทางกลุ่มจึงมีแนวคิดที่จะแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำปลา เพื่อเพิ่มมูลค่าแล้วจำหน่ายในชุมชน เช่น ปลาส้มฟักหรือแหนมปลาและผลิตภัณฑ์จากปลาชนิดอื่น ๆ เนื่องด้วยทางกลุ่มยังขาดทักษะและองค์ความรู้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา ส่วนใหญ่สามารถทำได้เฉพาะบริโภคในครัวเรือนไม่สามารถยกระดับในเชิงธุรกิจได้ สมาชิกในกลุ่มแปรรูปปลา ยังขาดความรู้ทางด้านเตรียมตัดแต่งแล่ปลา การเก็บรักษาเนื้อปลาก่อนการนำมาแปรรูป กระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีช่วยผลิต ระยะเวลาในการผลิตไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งสูตรและส่วนผสมไม่ได้มาตรฐาน จึงทำให้เกิดปัญหา เช่น เนื้อปลาสับไม่ละเอียดเนื้อปลาหยาบไม่เนียนนุ่ม กระด้าง มีก้างแทรก เนื้อปลาส้มฟักสีขาวขุ่น มีฟอง มีกลิ่นเหม็น เนื้อปลาและข้าวเหนียวมีกลิ่นบูดมีน้ำเยิ้ม

นอกจากนั้นเครื่องมือการแปรรูปที่ใช้ไม่สามารถผลิตได้ปริมาณที่มาก และตรงตามคุณภาพมาตรฐานความปลอดภัยของอาหารสำหรับบรรจุภัณฑ์ที่ใช้ก็ไม่เหมาะสมกับการผลิตเพื่อจำหน่าย ซึ่งทางกลุ่มยังต้องใช้แรงคนในการผลิตและผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปได้จากปลาขาดความหลากหลายรวมทั้งสถานที่ผลิตยังไม่ได้รับการรับรองมาตรฐานแต่อย่างใด

จากการลงพื้นที่ของคณะทำงานเพื่อศึกษาข้อมูลบริบทของกลุ่ม พบว่ามีจุดแข็งและโอกาสที่สำคัญของกลุ่มคือการที่มีปลาที่เป็นวัตถุดิบในปริมาณมากเป็นปลาจากธรรมชาติ และมีหลากหลายชนิด นอกจากนั้น การที่กลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งวิชาการและทรัพยากรการผลิต สามารถทำให้กลุ่มมีการพัฒนาและสร้างรายได้จากการแปรรูปปลาเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายจำหน่ายได้ ดังนั้นคณะทำงานจึงได้ร่วมกับคณะกรรมการกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม ผู้นำชุมชน ในการวางแผนกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาแบบครบวงจรเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนา

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จากปลาลำน้ำน่านให้ได้คุณภาพและมาตรฐานและมีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

มกราคม-กันยายน 61

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มโคขุนพื้นเมืองเหนือเขื่อนสิริกิติ์ และแปรรูปวัตถุดิบท้องถิ่นหมู่บ้านงอมมด 17/3 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าแฝก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

การดำเนินโครงการ

การดำเนินการครั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มนำเอาผลิตภัณฑ์ปลาส้มและชนิดอื่น ๆ มาขอรับคำปรึกษาที่คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ เนื่องจากผลิตภัณฑ์ที่ทางกลุ่มผลิตมีปัญหา ต้องการให้ไปถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปจากปลา ขณะเดียวกันทางมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โครงการพัฒนาสินค้าโอทอป (OTOP) จึงได้รับเป็นที่ปรึกษาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดังนั้นทางคณะทำงานจึงได้ดำเนินโครงการพัฒนากลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาลำน้ำน่าน ดังนี้

1. จัดอบรมให้กลุ่มแปรรูปให้เข้าใจถึงกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบกระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐาน การชั่ง ตวง เพื่อให้การผลิตแต่ละครั้งให้ได้มาตรฐานและเก็บรักษาคุณภาพผลิตภัณฑ์สุดท้ายพร้อมจำหน่าย

2. การถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปปลา โดยกลุ่มแปรรูปได้ฝึกทักษะการแปรรูป การใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับการผลิต โดยทางกลุ่มจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ในการแปรรูปปลาส้มฟักหรือแหนมปลา ปลาส้มตัว ปลาย่าง เชิงพาณิชย์รวมทั้งการเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ร่วมกับการใช้เครื่องมือบรรจุระบบสุญญากาศร่วมด้วย

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากปลาของกลุ่มได้ลงความเห็นที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์จากปลา ได้แก่ ไส้อั่วปลาสมุนไพร ไส้อั่วปลาสองเกลอ ไส้กรอกเปรี้ยวปลา ไส้กรอกสองเกลอ แล้วนำเทคโนโลยีแช่แข็งมาเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้พัฒนาเป็นแบบพร้อมบริโภค โดยใช้ร่วมกับเทคโนโลยีไมโครเวฟพร้อมรับประทาน

4. การออกแบบตราสินค้าและออกแบบบรรจุภัณฑ์

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ

1. จัดอบรมให้กลุ่มแปรรูปให้เข้าใจถึงกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา ดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 24 คน ระหว่างวันที่ 6 มิถุนายนพ.ศ.2561 ณ 17/3 หมู่ที่ 2 บ้านงอมมด ตำบลท่าแฝก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยมีเนื้อหาภาคทฤษฎีคือหลักการเตรียมปลาก่อนการแปรรูปและการเก็บรักษาเนื้อปลาโดยใช้ความเย็น ภาคปฏิบัติคือการแล่ปลาเอาเฉพาะเนื้อปลาล้วน การล้างเนื้อปลาด้วยน้ำซาวข้าวและสารส้ม และการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ใช้กับทนต่อการการแช่แข็ง ผลที่ได้ด้านความรู้การเตรียมเนื้อปลาก่อนการแปรรูปและเก็บรักษาด้านทักษะ ผู้เข้ารับการฝึกทักษะสามารถ ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วทำให้คุณภาพเนื้อปลาเหมาะสมต่อการนำไปแปรรูป

ภาพที่ 1 การให้ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา
ที่มา : วรรณกนก เขื่อนสุข (2561)

2. การถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปปลาเป็นปลาส้มฟัก ในรูปแบบต่าง ๆ โดยกลุ่มแปรรูปได้ฝึกทักษะการแปรรูป ดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 20 คน ระหว่างวันที่ 17 มิถุนายน 2561และวันที่ 21 กรกฎาคม 2561 ณ 17/3 หมู่ที่ 2 บ้านงอมมด ตำบลท่าแฝก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์เนื้อหา ได้แก่ การใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับการผลิต เช่น การใช้เครื่องบดเนื้อแบบใช้ไฟฟ้า ผลการถ่ายทอดคือผู้เข้ารับการถ่ายทอดเทคโนโลยี สามารถใช้เครื่องมือได้อย่างชำนาญและรวดเร็วและผลิตปลาส้มฟักได้ปริมาณมากกว่าใช้เครื่องบดแบบมือหมุน

ภาพที่ 2 การถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปปลา
ที่มา : วรรณกนก เขื่อนสุข (2561)

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ไส้อั่วปลาสมุนไพร ไส้อั่วปลาสองเกลอ ไส้กรอกเปรี้ยวปลา ไส้กรอกสองเกลอ ดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15คน ระหว่าง วันที่ 29 กรกฎาคม 2561 ณ ห้องปฏิบัติการสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

อุตรดิตถ์ โดยผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีดังนี้ไส้อั่วปลาสมุนไพร ไส้อั่วปลาสองเกลอ ไส้กรอกเปรี้ยวปลาและไส้กรอกเปี้ยวสองเกลอและการตรวจสอบคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้เป็นไปตาม*มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน* (มผช.) เพื่อความมั่นใจให้กับผู้บริโภค

ภาพที่ 3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ไส้อั่วปลาสมุนไพรและไส้อั่วสองเกลอ
ที่มา : วรรณกนก เขื่อนสุข (2561)

ภาพที่ 4 ผลิตภัณฑ์ก่อนและหลังการพัฒนา
ที่มา : วรรณกนก เขื่อนสุข (2561)

4. การออกแบบตราสินค้าและออกแบบบรรจุภัณฑ์ ทางกลุ่มจัดเวทีร่วมคิดเสนอ ตราสินค้าโดยทางกลุ่มให้เสนอคำว่า “ต้นน้ำน่าน” ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ต้นน้ำของแม่น้ำน่าน โดยระดมความเห็นจากกลุ่มผู้ผลิตและผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน จนได้ตราสัญลักษณ์ ที่มีความหมายของตรา สี ดังนี้

ภาพที่ 5 เปรียบเทียบตราสัญลักษณ์ที่ออกแบบใหม่
ที่มา : วรรณกนก เขื่อนสุข (2561)

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์และข้อเสนอแนะ

จากการได้นำเอาองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหารเกี่ยวกับการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากปลาให้ได้มาตรฐานและมีผลิตภัณฑ์หลากหลาย ทำให้ชุมชนเกิดเรียนรู้พัฒนาตนเองด้านกระบวนการแปรรูปปลา บรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม ใส่ใจด้านมาตรฐานและความปลอดภัย รวมทั้งความต้องการของผู้บริโภค

ดังนั้นกลุ่มแปรรูปปลาได้เรียนรู้กระบวนการผลิตอาหารอย่างไรให้ปลอดภัยจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ได้และมีอายุการเก็บรักษาที่นานขึ้น โดยได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้และการใช้เทคโนโลยีด้านการผลิตอาหาร ส่งผลให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจการได้แล้วส่งผลให้สร้างรายได้เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง

บทสังเคราะห์ที่ชัดเจนคือกลไกที่สำคัญในการพัฒนาอาชีพเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนคือการใช้ความรู้และนวัตกรรมทั้ง นวัตกรรมเชิงกระบวนการ (Process Innovation) และนวัตกรรมผลผลิต (Product Innovation) เข้าไปผสมผสานกับภูมิปัญญาที่เป็นบริบทเดิมของชุมชน และพัฒนาบนฐานทรัพยากรของชุมชนหรือทุนชุมชนที่มีอยู่นั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากกลุ่มเรียนรู้ด้านการผลิตและการใช้เทคโนโลยีและบรรจุภัณฑ์แต่ยังมีข้อจำกัดทางด้านการบริหารจัดการกลุ่มและการบริหารด้านการตลาด จึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานหรือองค์กรหรือโครงการพัฒนาต่อยอดเพื่อให้ห่วงโซ่อุปทานให้ครบตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เพราะชุมชนยังขาดบุคคลากรที่มีความรู้ความสามารถ หรืออีกนัยยะหนึ่งคือการพัฒนาขีดความสามารถในการประกอบการให้กับกลุ่มเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพโดยแท้จริงและอย่างต่อเนื่อง

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. กลุ่มได้เรียนรู้หลักการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาที่ถูกต้องและปลอดภัย
2. กลุ่มได้เรียนรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้หลากหลายโดยประเมินจากความต้องการของผู้บริโภค
3. กลุ่มได้เรียนรู้ถึงบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะกับผลิตภัณฑ์จากปลา
4. การที่นักศึกษามีส่วนร่วมได้เรียนรู้ร่วมกับชุมชนทำให้มีประสบการณ์เพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์ภาควิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร. 2539. **วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร.** ภาควิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

คณิต วิชิตพันธุ์และคณะผู้วิจัยภาควิชาเทคโนโลยีชีวภาพ. 2550. **การศึกษาปัจจัยคุณภาพและการเก็บรักษาของหม่ำและไส้กรอกอีสานในกลุ่มจังหวัดร้อยเอ็ด-แก่น-สาร**. ภาควิชาเทคโนโลยีชีวภาพ คณะเทคโนโลยี, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

รัตนา พรหมพิชัย. 2542. **ไส้อั่ว**. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์กรุงเทพฯ เล่ม 14 หน้า 7257.

วิไล รังสาดทอง. 2543. **เทคโนโลยีการแปรรูปอาหาร**. ภาควิชาเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเกษตร. คณะวิทยาศาสตร์ประยุกต์. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.

วิจิตรา แดงปรก. 2551. **เอกสารประกอบการสอน ทอ 445 การแปรรูปเนื้อสัตว์.** คณะวิศวกรรมและอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

วรรณกนก เขื่อนสุข. 2561. **โครงการพัฒนาและยกระดับสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ด้วยวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตรกรรมประจำปีงบประมาณ พ.ศ 2561 พื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์**. ศูนย์วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสหกรรม. 2537. **มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม : ไส้กรอกอีสาน** มอก.1266-2537. กระทรวงอุตสาหกรรม

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสหกรรม. 2537. **มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม : ไส้อั่ว** มอก. 294-25477. กระทรวงอุตสาหกรรม

สุกัญญา วงวาท. 2544. **การผลิตไส้อั่วลดไขมัน.** โครงการวิจัยสาขาวิชาเทคโนโลยีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

การพัฒนาระบบฐานข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสำหรับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ภานุวัฒน์ ขันจา[1]

บทคัดย่อ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันการศึกษาเพื่อชุมชนและเป็นเครือข่ายสถาบันการศึกษาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ แต่ยังใช้ประโยชน์จากความเป็นเครือข่ายไม่เต็มที่ในการพัฒนาท้องถิ่น งานวิจัยนี้ค้นหาประเด็นและลักษณะของข้อมูลที่จำเป็นตามบริบทของชุมชน เชื่อมโยงกับองค์ความรู้ของเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ เพื่อสร้างนวัตกรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ สามารถส่งเสริมให้ผู้ใช้ขับเคลื่อนระบบต่อไปได้เองในอนาคต ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาระบบฐานข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ครอบคลุม ควรประกอบด้วยข้อมูล 6 กลุ่มที่จะต้องเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูลงานวิจัย ข้อมูลนักวิจัย ข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ข้อมูลผลงานสร้างสรรค์ ข้อมูลพื้นที่ชุมชน และข้อมูลปัญหาชุมชน โดยการสร้างระบบสารสนเทศสนับสนุนการเชื่อมโยงข้อมูลองค์ความรู้ของภาควิชาการและบริบทของท้องถิ่นให้สัมพันธ์กัน และขับเคลื่อนการใช้ระบบด้วยรูปแบบพันธกิจสัมพันธ์กับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ จึงทำให้เกิดการใช้ระบบอย่างเป็นรูปธรรมส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของภาควิชาการและท้องถิ่นต่อไป

คำสำคัญ : ฐานข้อมูลการวิจัย, การพัฒนาท้องถิ่น, การพัฒนาเชิงพื้นที่, เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ, ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ

ที่มาและความสำคัญ

โครงการการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่โดยเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ ได้รับการสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งประกอบไปด้วยมหาวิทยาลัยราชภัฏจำนวน 10 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏ วไลยลงกรณ์

[1] คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โดยมีภาคีร่วมพัฒนาคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนท้องที่ ฝ่ายปกครอง องค์กรชุมชน และภาคราชการ โครงการนี้มีเป้าหมายให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อการนำใช้ข้อมูลให้เกิดประโยชน์สู่การจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาระบบและกลไกการสนับสนุนการวิจัยเชิงพื้นที่ให้เกิดรูปธรรมการทำงานร่วมกันของนักวิชาการในเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และนำใช้ข้อมูลสู่การสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบสุขภาวะ โดยพัฒนาชุดความรู้ คู่มือ องค์ความรู้และนวัตกรรม เครื่องมือทางวิชาการที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถนำใช้ในการต่อยอดขยายผลสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืน โครงการนี้มีพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นศูนย์จัดการเครือข่ายสุขภาวะชุมชน จำนวน ๑๐ แห่ง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเครือข่าย จำนวน ๒๐๐ แห่ง มีกลุ่มเป้าหมายคือ นักศึกษา อาจารย์ บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแกนนำชุมชน

การสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Research Project) โดยใช้หลักการสนับสนุนทุนวิจัยจากโจทย์ในพื้นที่สร้างกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเชิงพื้นที่ระหว่างนักวิจัยของมหาวิทยาลัยและนักวิจัยในพื้นที่ ให้เกิดการสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ และพัฒนาฐานข้อมูลด้านการวิจัย (ข้อมูลจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเครือข่าย) สำหรับการจัดการตนเองและยกระดับต่อเนื่อง (Data base Development) จนสามารถพัฒนาชุดความรู้ คู่มือ เครื่องมือเพื่อสร้างองค์ความรู้ และนวัตกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ได้ การพัฒนาระบบศูนย์กลางสำหรับการจัดการข้อมูลทั้งระบบจึงมีบทบาทและความจำเป็นสำหรับการสนับสนุนกระบวนการนี้ให้สำเร็จลุล่วงและเกิดการนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้น ทีมผู้วิจัยจึงประยุกต์ใช้ระบบฐานข้อมูลและการพัฒนาแอพพลิเคชันสำหรับการจัดการข้อมูลที่สอดคล้องกับโครงการ ได้แก่ การบริหารข้อมูลพื้นที่ชุมชน การรวบรวมข้อมูลงานวิจัย บทความวิจัย นักวิจัย และผู้เชี่ยวชาญ ที่ประกอบไปด้วยฐานข้อมูลที่สามารถเชื่อมโยงประมวลผลข้อมูลร่วมกัน นำเข้าข้อมูลด้วยรูปแบบเดียวกัน ทำให้เกิดฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ และสามารถจัดเก็บประวัติในการดำเนินกิจกรรมของโครงการที่สามารถเรียกแสดงข้อมูลย้อนหลังได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสำหรับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ

2. เพื่อประยุกต์ใช้ระบบฐานข้อมูลการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสำหรับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาของโครงการ 2 ปี 6 เดือน ตั้งแต่ วันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2558 ถึง วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักศึกษา อาจารย์ บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำชุมชน

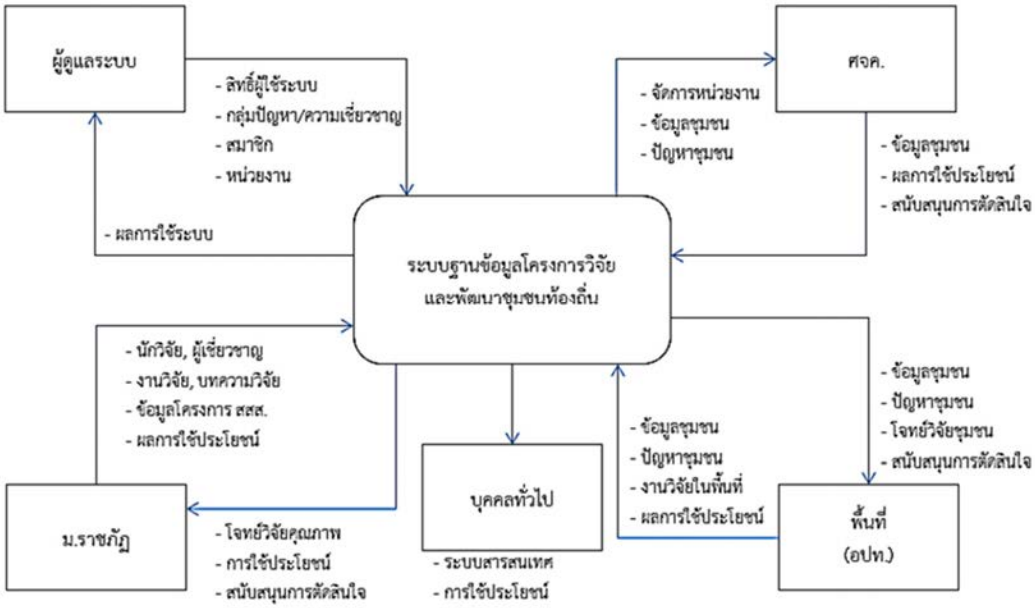
พื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นศูนย์จัดการเครือข่ายสุขภาวะชุมชน (ศจค.) จำนวน 10 แห่ง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเครือข่าย จำนวน 200 แห่ง

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การพัฒนาระบบฐานข้อมูลการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสำหรับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1) ศึกษากลุ่มข้อมูลในการวิจัย การศึกษาข้อมูลและแหล่งข้อมูลสำหรับการพัฒนาระบบฐานข้อมูลและระบบสารสนเทศตามวัตถุประสงค์ ประกอบด้วยกลุ่มข้อมูลดังต่อไปนี้ 1) ข้อมูลหน่วยงานเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ 10 แห่ง 2) ข้อมูลพื้นที่ชุมชนตัวอย่างจำนวน 200 พื้นที่ 3) ศูนย์จัดการเครือข่ายสุขภาวะชุมชน (ศจค.) 10 พื้นที่เป้าหมาย 4) ข้อมูลงานวิจัย บทความวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏ 5) ข้อมูลผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยราชภัฏและพื้นที่ชุมชน 6) ข้อมูลประมวลผลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ 7) ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากโครงการวิจัยที่ดำเนินการในชุดโครงการหลัก จำนวน 1 ระบบ การดำเนินการรวบรวมข้อมูลทั้งหมดจะทำให้เกิดการใช้ข้อมูล 5 ดับ คือ ระดับข้อมูลรวมทั้งหมด ระดับมหาวิทยาลัย ระดับศูนย์จัดการเครือข่าย ระดับพื้นที่ชุมชน และระดับผู้ใช้งานทั่วไป ซึ่งผู้ใช้งานในแต่ละระดับจะบริหารจัดการข้อมูลที่สอดคล้องกับแหล่งที่มาของข้อมูล การประมวลสารสนเทศจะเชื่อมโยงข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กัน ทำให้สามารถประมวลผลข้อมูลได้ 4 ด้านคือ การพัฒนาโจทย์วิจัยคุณภาพข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจ ระบบสนับสนุนการใช้ประโยชน์ และสร้างระบบสารสนเทศนำเสนอข้อมูลสรุปของระบบ

2) สำรวจความต้องการในการใช้ระบบ จากการวิเคราะห์ความต้องการในการใช้ระบบโดยวิธีการประชุมร่วมกับผู้บริหารภายในมหาวิทยาลัย กลุ่มแกนนำในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเครือข่ายนักวิจัยในมหาวิทยาลัย และผู้มีส่วนร่วมในการใช้ระบบฐานข้อมูล ผลจากการสำรวจมีความต้องการในการใช้ระบบ (User Requirement) ได้ผลจากการวิเคราะห์ระบบ กลุ่มข้อมูลที่สัมพันธ์กับการใช้ระบบ ประกอบไปด้วย มหาวิทยาลัยราชภัฏ ที่จะเป็นผู้กำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบ (ศจค.) และกำหนดพื้นที่ชุมชนที่ดำเนินการ เพื่อให้หน่วยพื้นที่ (อปท.) บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ส่วนหน่วยงานมหาวิทยาลัยราชภัฏจะบันทึกข้อมูล นักวิจัย ผู้เชี่ยวชาญ งานวิจัย บทความวิจัย ลงในระบบฐานข้อมูลโดยมีกลุ่มโจทย์/ความเชี่ยวชาญ ที่เป็นข้อมูลสำหรับการเชื่อมความสัมพันธ์ของชุมชนกับข้อมูลที่จะสนับสนุนการเพื่อการแก้ไขปัญหา ผลจากการนำไปใช้ประโยชน์จะถูกบันทึกลงในระบบเช่นเดียวกัน โดยจำแนกผู้ใช้และฟังก์ชันในการใช้ระบบได้ดังนี้

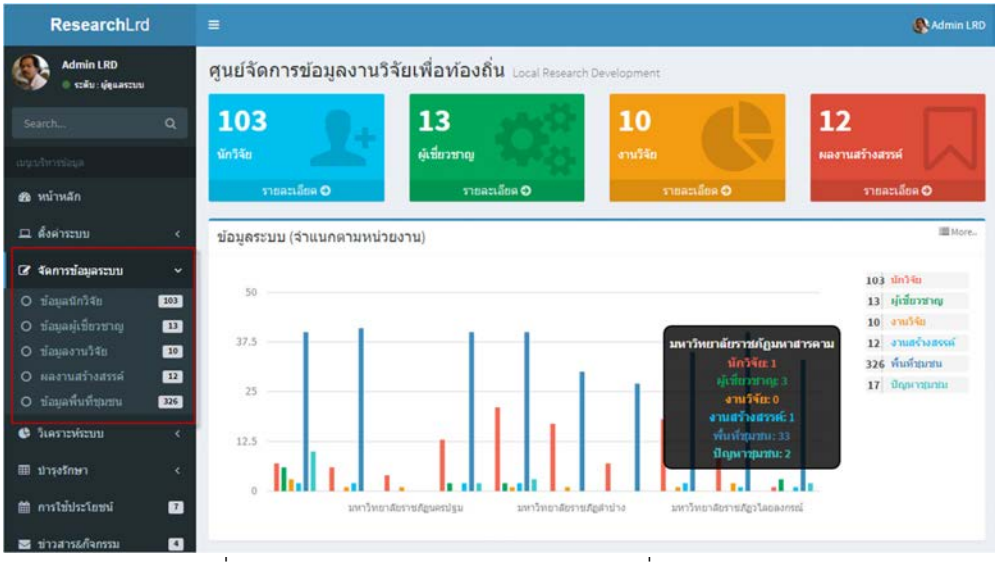

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์การใช้งานระบบ

จากภาพแสดงการความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้กับระบบฐานข้อมูล จากความต้องการในการใช้ระบบฐานข้อมูลสามารถแยกผู้ใช้ได้ 5 กลุ่ม ดังนี้ 1) ผู้ดูแลระบบ สามารถใช้งานได้คือ กำหนดข้อมูลโครงสร้างของระบบจัดการข้อมูลสมาชิก กำหนดสิทธิ์ผู้ใช้งานระบบ จัดการข้อมูลหน่วยงาน วิเคราะห์ข้อมูลการใช้ระบบ 2) มหาวิทยาลัยราชภัฏ สามารถกำหนดพื้นที่รับผิดชอบ บันทึกข้อมูลนักวิจัย บันทึกข้อมูลงานวิจัย บันทึกข้อมูลบทความวิจัย บันทึกข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ บันทึกข้อมูลโครงการ บันทึกผลการนำไปใช้ประโยชน์ประมวลผลโจทย์วิจัยคุณภาพ วิเคราะห์ระบบสารสนเทศ และระบบสนับสนุนการตัดสินใจ 3) ศูนย์จัดการเครือข่าย สมารถจัดการข้อมูลหน่วยงานในสังกัดบันทึกข้อมูลและปัญหาชุมชน บันทึกข้อมูลผู้เชี่ยวชาญและงานวิจัย บันทึกผลการนำไปใช้ประโยชน์ ประมวลผลโจทย์วิจัยคุณภาพ ระบบสารสนเทศ และระบบสนับสนุนการตัดสินใจ 4) หน่วยพื้นที่ สามารถจัดการข้อมูลพื้นที่ชุมชนของตน บันทึกข้อมูลและปัญหาชุมชน บันทึกข้อมูลผู้เชี่ยวชาญและงานวิจัย บันทึกผลการนำไปใช้ประโยชน์ ประมวลผลโจทย์วิจัยคุณภาพ ระบบสารสนเทศ และระบบสนับสนุนการตัดสินใจ และ 5) บุคคลทั่วไป สามารถใช้ระบบสารสนเทศสรุปข้อมูลระบบ ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ และสารสนเทศการนำไปใช้ประโยชน์

3) การออกแบบระบบและพัฒนาระบบ จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงออกแบบระบบสารสนเทศที่มีความสัมพันธ์กับผู้ใช้และข้อมูลระบบ สามารถแยกเป็นโปรแกรมย่อยหรือโมดูลได้ 12 โมดูล ดังนี้ 1) ระบบจัดการข้อมูลระบบ 2) ระบบจัดการข้อมูลสมาชิก 3) ระบบจัดการข้อมูลหน่วยงานและพื้นที่ชุมชน 4) ระบบจัดการข้อมูลนักวิจัย 5) ระบบจัดการข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ 6) ระบบจัดการข้อมูลงานวิจัย

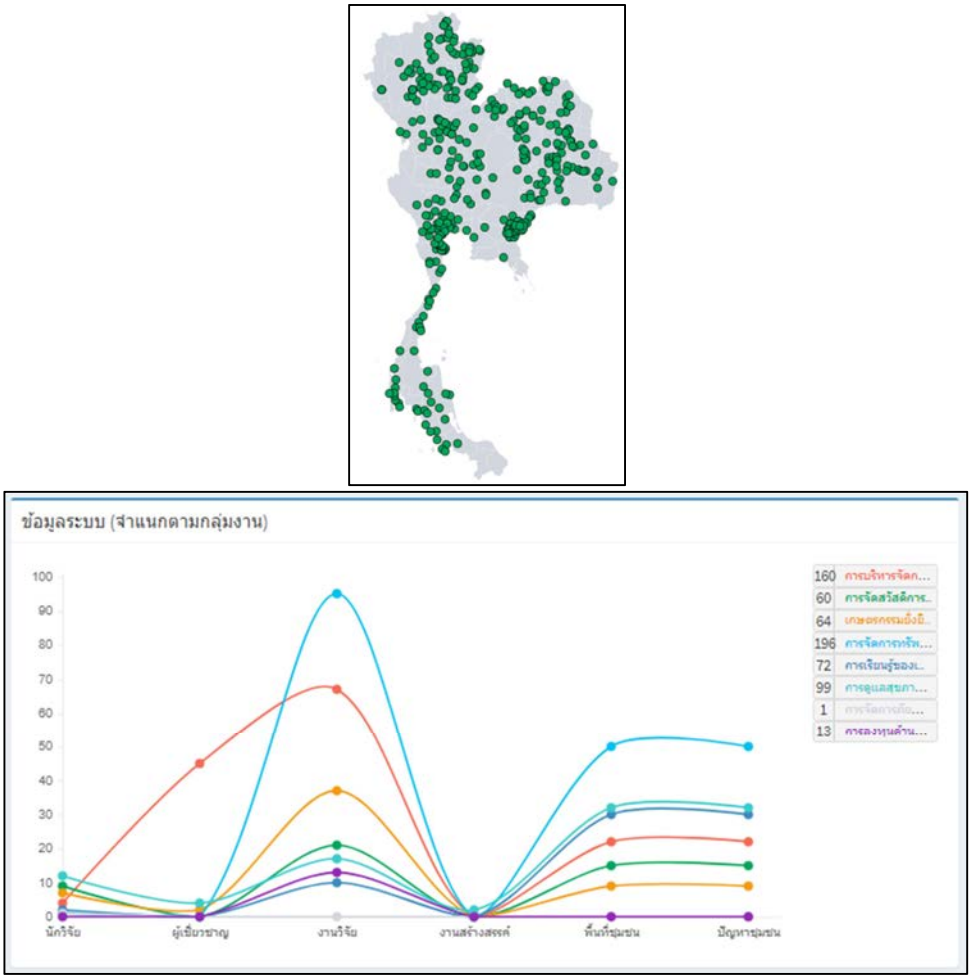
7) ระบบจัดการข้อมูลบทความวิจัย 8) ระบบจัดการข้อมูลเกี่ยวกับระบบ 9) ระบบจัดการข้อมูลปัญหาชุมชน 10) ระบบจัดการข้อมูลการใช้ประโยชน์ 11) ระบบประมวลผลข้อมูลโจทย์วิจัยคุณภาพ 12) ระบบประมวลผลข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจ

ภาพที่ 2 สารสนเทศสรุปข้อมูลแสดงความเคลื่อนไหวของระบบ

การประมวลสารสนเทศสรุปภาพรวมเพื่อแสดงความเคลื่อนไหวของระบบ ประกอบด้วย 1) สารสนเทศเชิงพื้นที่ ได้แก่ ข้อมูลนักวิจัย ข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ข้อมูลงานวิจัย ผลงานสร้างสรรค์ ข้อมูลพื้นที่ชุมชน 2) สารสนเทศสนับสนุนการตัดสินใจ ได้แก่ สนับสนุนโจทย์วิจัย ผลการนำใช้ระบบและสารสนเทศเชิงระบบ 3) ระบบรายงานข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลนักวิจัย ข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ข้อมูลงานวิจัย ผลงานสร้างสรรค์ ข้อมูลพื้นที่ชุมชน ปัญหาในพื้นที่ชุมชน 4)สารสนเทศข้อมูลระบบ และ 5) สารสนเทศเพื่อการสืบค้น

4) ผลการประยุกต์ใช้ระบบ การนำเสนอระบบที่ได้ปรับปรุงแก้ไข และทดลองใช้ระบบให้กับตัวแทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏ 10 แห่ง ผู้เข้าร่วมสัมมนาสามารถใช้งานได้ตามวัตถุประสงค์ โดยทดสอบการใช้งานระบบเพื่อเป็นตัวแทนในการขยายผลการใช้งานในแต่ละมหาวิทยาลัยและใช้ระบบอีเมล์อัตโนมัติเป็นระบบสื่อสารกับสมาชิกภายในระบบ โดยมีข้อมูลมหาวิทยาลัยราชภัฏที่เข้าร่วมใช้ระบบสารสนเทศ ดังนี้

ภาพที่ 3 สรุปข้อมูลที่มีการดำเนินการวิจัย

ข้อมูลภายในระบบ แบ่งเป็นข้อมูลหลัก 6 กลุ่ม คือ ข้อมูลงานวิจัย 520 เรื่อง ข้อมูลนักวิจัย 730 คน ข้อมูลความเชี่ยวชาญ 305 เรื่อง ข้อมูลงานสร้างสรรค์ 2 เรื่อง ข้อมูลชุมชน 405 เรื่อง และข้อมูลปัญหาชุมชน 190 ปัญหา จากข้อมูลในระบบ จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามกลุ่มงานและแสดงความสัมพันธ์กับข้อมูลทั้งหมดภายในระบบ พบว่านักวิจัยจะมีความเชี่ยวชาญในด้านการดูแลสุขภาพโดยชุมชน ส่วนผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่นจะมีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นส่วนมาก งานวิจัยจะเน้นไปมุ่งแก้ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รองลงมาคือการบริหารจัดการท้องถิ่น แต่ปัญหาในพื้นที่ชุมชนที่มีปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการดูแลสุขภาพและชุมชน จากข้อมูลจึงควรสนับสนุนนักวิจัยให้มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปัจจุบันมีจำนวนน้อย ผลักดันด้านผลงานสร้างสรรค์เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาเชิงพื้นที่ได้

สรุปผลการดำเนินงาน

การวิจัยนี้มีผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาระบบฐานข้อมูลการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสำหรับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ จะต้องมีระบบฐานข้อมูลการเชื่อมโยงข้อมูล 6 กลุ่มเข้าด้วยกัน คือ ข้อมูลงานวิจัย ข้อมูลนักวิจัย ข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ข้อมูลผลงานสร้างสรรค์ ข้อมูลพื้นที่ชุมชน และข้อมูลปัญหาในพื้นที่ จึงทำให้เกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกันโดยใช้ระบบสารสนเทศเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงข้อมูล และสร้างศูนย์กลางข้อมูลในการขับเคลื่อนระบบเพื่อขยายผลต่อไปในอนาคต

การพัฒนาระบบฐานข้อมูลการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสามารถแยกตามฟังก์ชันการจัดการข้อมูล 10 ด้าน คือ ด้านการจัดการสมาชิกในระบบ ด้านหน่วยงานและพื้นที่ชุมชน ด้านข้อมูลนักวิจัย ด้านข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ด้านข้อมูลงานวิจัย ด้านข้อมูลผลงานสร้างสรรค์ ด้านข้อมูลปัญหาชุมชน ด้านข้อมูลการใช้ประโยชน์ และด้านข้อมูลการติดต่อสื่อสาร ซึ่งผลการพัฒนาด้านประสิทธิภาพของระบบเท่ากับร้อยละ 94.61 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.73 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.64 สามารถนำระบบไปประยุกต์ใช้งานได้ดีมีความผิดพลาดเพียงเล็กน้อย โดยผลการทดสอบที่ดีที่สุดคือ ข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ผลการทดสอบอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 0.89 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.36 ส่วนผลการทดสอบที่น้อยที่สุดคือการทดสอบข้อมูลปัญหาชุมชน ค่าเฉลี่ย 4.44 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.92 เพราะข้อมูลเป็นแบบไดนามิกที่จำเป็นต้องมีการอัพเดทสถานะ และเป็นข้อมูลหลักในการเชื่อมโยงไปยังข้อมูลกลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลการประยุกต์ใช้ระบบฐานข้อมูลการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น มีความพึงพอใจในการใช้ระบบดังนี้ ความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.71 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.61 แสดงให้เห็นถึงความพึงพอใจในการใช้ระบบที่มีความคิดเห็นในทิศทางเดียวกันโดยส่วนมาก จากผลการสำรวจความพึงพอใจในการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งของภาควิชาการและท้องถิ่นมีระดับความพึงพอใจมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.86 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.44 เนื่องจากระบบได้ออกแบบสัมพันธ์กับบริบทของภาควิชาการและภาคท้องถิ่นที่มีความต้องการในการพัฒนาพื้นที่โดยมีงานวิจัยที่สัมพันธ์กับปัญหาชุมชนเป็นพื้นฐาน จึงเกิดเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นรูปธรรม และปัจจัยด้านการออกแบบระบบเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลที่สามารถเพิ่มเติมหน่วยงานที่ร่วมใช้ระบบในอนาคตได้ ส่วนด้านที่มีระดับความพึงพอใจน้อยที่สุดคือ ความรวดเร็วในการตอบสนองของระบบมีค่าเฉลี่ย 4.38 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.88 ในด้านจุดเด่นของระบบจะเป็นเรื่อง การออกแบบ ขนาดตัวอักษร และรูปแบบตัวอักษรสามารถอ่านได้ง่ายและสวยงาม เป็นที่พึงพอใจของผู้ใช้มากที่สุด ส่วนในด้านประสิทธิภาพความรวดเร็วในการตอบสนองของระบบเป็นเรื่องที่ควรปรับปรุงต่อไป

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ผลดำเนินการโครงการวิจัย พบว่า กระบวนการพัฒนาระบบต้องใช้ความร่วมมือกับเครือข่ายนักวิชาการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับเรื่องจัดระบบเชื่อมโยงฐานข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อการสื่อสารสาธารณะ ฉัตรนภา พรหมมา (2554) ในการสร้างศูนย์กลางเชื่อมโยงฐานข้อมูลจากทุกแหล่งให้มีการต่อท่อถึงกันสู่การใช้ประโยชน์ที่ทันต่อความเปลี่ยนแปลง มีระบบการตรวจสอบเพิ่มความสมบูรณ์ของฐานข้อมูลแบบมีส่วนร่วม และสอดคล้องกับรูปแบบเครือข่ายการบริหารจัดการงานวิจัยแบบบูรณาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์และองค์ท้องถิ่น โดยใช้ระบบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ฉัตรนภา พรหมมา (2549) จึงทำให้เกิดรูปแบบเครือข่ายการบริหารจัดการงานวิจัยแบบบูรณาการของมหาวิทยาลัยและองค์กรท้องถิ่น ในส่วนของการออกแบบและการพัฒนาระบบสารสนเทศสอดคล้องกับ ณพัชร์วดี แสงบุญนำ (2547) ด้านการออกแบบและพัฒนาระบบสารสนเทศโดยใช้หลักการ UML โดยแนวคิดเชิงวัตถุมาช่วยออกแบบและพัฒนา จึงสามารถวิเคราะห์และออกแบบระบบที่จำแนกข้อมูลได้ 6 กลุ่ม คือ ข้อมูลงานวิจัย ข้อมูลนักวิจัย ข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ข้อมูลผลงานสร้างสรรค์ ข้อมูลพื้นที่ชุมชน และข้อมูลปัญหาในพื้นที่ เพื่อให้ระบบมีความยืดหยุ่นและการจัดการข้อมูลได้อย่างเป็นอิสระการจัดเก็บข้อมูลพื้นที่ชุมชนเพื่อการบริหารจัดการเชิงพื้นที่สอดคล้องกับ สุณี สุทธิวานิช (2549) ในเรื่องการพัฒนาระบบข้อมูลสนับสนุนการบริหารจัดการเชิงพื้นที่และเป็นศูนย์ข้อมูลขนาดใหญ่ ในด้านวิธีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสอดคล้องกับ ชมพูนุช สุโขวัฒนกิจ และคณะ (2551) โดยสร้างเว็บแอพพลิเคชันระบบสารสนเทศโดยใช้วงจรการพัฒนาระบบ (SDLC) ที่มีขั้นตอนตามกระบวนการ ที่สามารถดำเนินการพัฒนาได้เสร็จสิ้น โดยมีผลการพัฒนาด้านประสิทธิภาพโดยสอดคล้องกับวิธีการประเมินของ จุฑามาศ กระจ่างศรี (2545) โดยการทดสอบด้วยข้อมูลนำเข้าโปรแกรมแบบ Blackbox Test โดยใช้การทดสอบความถูกต้องของโปรแกรมด้วยข้อมูลในการทดสอบ 3 กลุ่ม ได้แก่ ข้อมูล ข้อมูลปกติ (Normal Data) ข้อมูลยกเว้น (Exception Data) และข้อมูลผิดพลาด (Error Data) แสดงความถูกต้องโดยใช้วิธีการทางสถิติหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผลการพัฒนาระบบฐานข้อมูลการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสำหรับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยแยกผลการพัฒนาโปรแกรมตามฟังก์ชันการจัดการข้อมูล 10 ด้าน คือ ด้านการจัดการสมาชิกในระบบ ด้านหน่วยงานและพื้นที่ชุมชน ด้านข้อมูลนักวิจัย ด้านข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ด้านข้อมูลงานวิจัย ด้านข้อมูลผลงานสร้างสรรค์ ด้านข้อมูลปัญหาชุมชน ด้านข้อมูลการใช้ประโยชน์ และด้านข้อมูลการติดต่อสื่อสาร ซึ่งผลการพัฒนาด้านประสิทธิภาพของระบบเท่ากับร้อยละ 94.61 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.73 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.64 สามารถนำระบบไปประยุกต์ใช้งานได้ดีมีความผิดพลาดเพียงเล็กน้อย โดยผลการทดสอบที่ดีที่สุด คือ ข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ผลการทดสอบอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 0.89 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.36 ส่วนผลการทดสอบที่น้อยที่สุดคือการทดสอบข้อมูลปัญหาชุมชน ค่าเฉลี่ย 4.44 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.92 เพราะข้อมูลเป็นแบบไดนามิกที่จำเป็นต้องมีการอัพเดทสถานะ และเป็นข้อมูลหลักในการเชื่อมโยงไปยังข้อมูลกลุ่มอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

ผลการประยุกต์ใช้ระบบฐานข้อมูลการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่นชุมชนสำหรับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ ด้วยวิธีการทดลองใช้ระบบกับกลุ่มตัวอย่าง เก็บข้อมูลการใช้ระบบ และการสำรวจความพึงพอใจในการใช้ระบบฐานข้อมูลตามวิธีการวัดคุณสมบัติที่ดีของระบบสารสนเทศ ซึ่งจะต้องมีลักษณะที่ครอบคลุมมิติทั้ง 4 ได้แก่ มิติด้านเวลา (Time) มิติด้านเนื้อหา (Content) มิติด้านรูปแบบ (Format) และมิติด้านกระบวนการ (Process) โดยมีการสำรวจข้อมูลแยกตามประเภทและสิทธิ์ในการใช้ระบบจากผู้ใช้ที่เกี่ยวข้องกับระบบจำนวนทั้งหมด 80 คน พบว่าความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.71 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.61 แสดงให้เห็นถึงความพึงพอใจในการใช้ระบบที่มีความคิดเห็นในทิศทางเดียวกันโดยส่วนมาก สอดคล้องกับ ฉัตรนภา พรหมมา (2549) ในด้านรูปแบบเครือข่ายการบริหารจัดการงานวิจัยแบบบูรณาการโดยใช้รูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับท้องถิ่น โดยในงานวิจัยได้ขยายผลเครือข่ายเพิ่มมากขึ้นด้วย 10 เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยผลจากการใช้ระบบด้านส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งของภาควิชาการและท้องถิ่นมีระดับความพึงพอใจมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.86 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.44 เนื่องจากระบบได้ออกแบบสัมพันธ์กับบริบทของภาควิชาการและภาคท้องถิ่นที่มีความต้องการในการพัฒนาพื้นที่โดยมีงานวิจัยที่สัมพันธ์กับปัญหาชุมชนเป็นพื้นฐาน จึงเกิดเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นรูปธรรม และปัจจัยด้านการออกแบบระบบเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลที่สามารถเพิ่มเติมหน่วยงานที่ร่วมใช้ระบบในอนาคตได้ ส่วนด้านที่ควรมีการพัฒนาคือคือ ความรวดเร็วในการตอบสนองของระบบมีค่าเฉลี่ย 4.38 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.88 เนื่องจากรูปแบบการพัฒนาแอพพลิเคชันใช้เวลาในการประมวลผลและเชื่อมโยงข้อมูลจำนวนมาก แต่ระบบจะมีข้อดีเรื่องเสถียรภาพและความปลอดภัยของระบบ ส่วนในด้านการออกแบบขนาดตัวอักษร และรูปแบบตัวอักษร สามารถอ่านได้ง่ายและสวยงาม เป็นความพึงพอใจของผู้ใช้อยู่ในระดับมากที่สุดที่มีความคิดเห็นตรงกันมากที่สุดมีค่าเฉลี่ย 4.85 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.36 ซึ่งเป็นจุดเด่นในการใช้งานของระบบสารสนเทศนี้

ข้อเสนอแนะ ควรมีการออกแบบระบบและกลไกลเพื่อการขับเคลื่อนผู้ใช้ให้เกิดนโยบายการใช้งานระบบอย่างต่อเนื่องและขยายผลการใช้งานต่อไปในอนาคต และจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์ผู้ใช้ระบบอย่างต่อเนื่องจะทำให้ระบบมีข้อมูลที่สมบูรณ์ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น ส่วนด้านโปรแกรมควรออกแบบระบบให้นักวิจัยมีส่วนร่วมในการใช้งานระบบ และการออกแบบสารสนเทศโดยใช้ระบบภูมิสารสนเทศประมวลผลเชิงพื้นที่เพื่อให้ผู้ใช้ระบบได้ประโยชน์จากข้อมูลมากที่สุด

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ศูนย์กลางข้อมูลสำหรับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ
2. สร้างความร่วมมือระหว่างนักวิจัย ภาครัฐ และชุมชน ในระดับประเทศ
3. เกิดการวิจัยในพื้นที่ชุมชนได้ตรงกับปัญหาชุมชน
4. เกิดรูปแบบการบริหารจัดการข้อมูลเชิงพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ
5. เกิดการใช้ทรัพยากรด้านวิชาการร่วมกันระหว่างเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ

เอกสารอ้างอิง

จักราวุธ สอนโกษา. (2550). **พัฒนาระบบสารสนเทศกลุ่มบริหารงานบุคคล ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1**, ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

จุฑามาศ กระจ่างศรี. (2545). **การพัฒนาระบบฐานข้อมูลองค์ความรู้เรื่องปัญหาการใช้งานคอมพิวเตอร์. กรุงเทพฯ** : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.

ฉัตรนภา พรหมมา. (2549). **รูปแบบเครือข่ายบริหารจัดการงานวิจัยแบบบูรณาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์และองค์กรท้องถิ่น.** มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ฉัตรนภา พรหมมา. (2554). **อุตรดิตถ์โมเดล.** มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์. อุตรดิตถ์

ชมพูนุท สุโขวัฒนกิจ และคณะ. (2551). **ระบบสารสนเทศงานวิจัยคณะวิทยาการจัดการ.** หลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิตภาควิชาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

ณพัชร์วดี แสงบุญนำ. (2547). **การออกแบบและพัฒนาระบบสารสนเทศโดยใช้หลักการ UML บนฐานข้อมูลเชิงวัตถุ.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.

บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. (2547). **การวัดและประเมินผลการเรียนรู้.** กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

มณีโชติ สมานไทย. (2546) **คู่มือการออกแบบฐานข้อมูลและภาษา SQL ฉบับผู้เริ่มต้น.** สำนักพิมพ์ไอ ดี ซี จำกัด. กรุงเทพฯ.

สุณี สุทธิวานิช. (2549**). การจัดทำระบบฐานข้อมูลแผนชุมชนสำหรับการบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่กรุงเทพฯ.** โครงการจัดทำระบบฐานข้อมูลแผนที่ชุมชนสำหรับบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่. กรุงเทพฯ.

อรพิน อริยะมงคลการ. (2544). **ออกแบบและพัฒนาฐานข้อมูลแบบกระจายบนเว็บ สำหรับธนาคารโค-กระบือ ในโครงการพระราชดำริ.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

อรสา สุกสว่างและคณะ. (2549). **ระบบฐานข้อมูล GIS ด้านทรัพยากรพรรณไม้ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ.** จังหวัดสกลนคร.

Cronbach, L. J. (1970). **Essentials of Psychological Testing (3rd ed.).** New York : Harper & Row

John W. Best. (1970). **Research in Education.** 3 rd. th. New Jersey : Prentice-Hall Inc.

Rovinelli, R. J., & Hambleton, R. K. (1977). **On The Use of Content Specialists In The Assessment of Criterion-referenced Test Item Validity.** Dutch Journal of Educational Research, 2, 49-60.

กระบวนการให้คุณค่าในการยกระดับตราสินค้าด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา กลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน

อุสุมา พันไพศาล[1]

บทคัดย่อ

กลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน มีภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากปู่ย่าตายาย) และทำการค้าขายจักสานเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกได้ เดิมทางกลุ่ม ฯ ได้ใช้ ชื่อกลุ่มคือ “จักสานบ้านปัวชัย” ซึ่งยังไม่สามารถนำไปจดทะเบียนการค้าและสร้างอัตลักษณ์การจดจำในตราสินค้าของกลุ่ม อีกทั้งเมื่อสอบถามถึงการได้มาซึ่งการตั้งชื่อตราสินค้า กลุ่มไม่สามารถเล่าเรื่องและบอกที่มาของความหมายในตราสินค้าแก่ผู้อื่นได้ ผู้วิจัยจึงได้นำกระบวนการสร้างคุณค่าโดยจัดกิจกรรมสร้างกระบวนการให้คุณค่าในการยกระดับของตราสินค้าด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยและชุมชนผ่านโครงการ “การพัฒนาตราสินค้าและออกแบบบรรจุภัณฑ์ เพื่อยกระดับสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์(OTOP) ให้มีระดับสูงขึ้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้มีหลักการดังนี้ 1) ผ่านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบโดยการประชุมกลุ่ม 2) ทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมในการ 3) ชื่อหรือคำที่เห็นควรว่าสื่อถึงอัตลักษณ์ ที่มา เรื่องเล่าต่าง ๆ ในชุมชน จากนั้นเลือกคำมาจากการลงคะแนนโดยสมาชิกนำคำที่ได้มาสร้างชื่อของในกลุ่ม

การออกแบบผ่านความรู้และทฤษฎีการออกแบบที่ถูกต้องตามหลักการออกแบบตราสัญลักษณ์โดยให้ทางกลุ่มเป็นผู้คิดและนักวิจัยนำข้อมูลไปปรับปรุงและส่งมอบตราสินค้าที่สมบูรณ์แก่ชุมชนได้นำไปใช้ ซึ่งตราสินค้าที่ได้มีชื่อและมีรูปแบบที่สามารถเล่าเรื่องราวของกลุ่มได้ ดังนี้ 1) ชื่อ“ปั๋วชัย”เป็นภาษาพื้นมือมีความหมายดังนี้ “ปั๋ว” หมายถึง การดูแล และ “ชัย” หมายถึง ชัยชนะ เมื่อรวมกันมีความหมายในทางที่ดี เกี่ยวกับการดูแลรักษาที่ดีเปรียบคล้ายกลับสินค้าของบ้านปั๋วชัยสามารถเก็บรักษาสิ่งของที่ใช้ได้ดี 2) มีรูปจักสานลายดอกแก้ว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม 3) การเลือกใช้สีของหมู่บ้านปัวชัย ได้แก่ สีชมพูและสีฟ้า และในการสร้างกระบวนการนี้เองทำให้กลุ่มเห็นความสำคัญของตราสินค้าที่สามารถสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ไปสู่การรับรู้ในกลุ่มผู้บริโภคและภาคภูมิใจในตราสินค้าของตน โดยทางกลุ่มนำตรา

[1] หลักสูตรเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

สินค้าไปดำเนินการจดทะเบียนการค้าโดยใช้ชื่อ “ปั๋วชัย” เพื่อให้สามารถใช้ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และจัดทำฉลากสินค้าพิมพ์ 4 สี 2 หน้า และบรรจุภัณฑ์เป็นถุงพิมพ์สีเดียวขนาด 12x16 นิ้วและ 14x22 นิ้ว อีกด้วย

คำสำคัญ : การสร้างตราสินค้า, ตราสินค้า, กระบวนการมีส่วนร่วม

ที่มาและความสำคัญ

กลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ตั้งอยู่ที่บ้านปัวชัย หมู่ 7 ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน กระบวนการจักสานของชาวบ้านปัวชัยเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากปู่ย่าตายาย ซึ่งเป็นคนในครอบครัวที่ทำการจักสานอยู่เป็นประจำทำให้ลูกหลานได้เรียนรู้มาโดยตลอดและเกิดการซึมซับโดยไม่ต้องทำการสอนอย่างเป็นทางการ ในอดีตจะไม่มีการรวมตัวกันแต่จะต่างคนต่างผลิต ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มจักสานขึ้นและดำเนินการต่อมาจนปี พ.ศ. 2525 งานจักสานบ้านปัวชัยเริ่มเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น ซึ่งในขณะนั้น นายสมพร คำมูลอินทร์ ได้เป็นประธานกลุ่มจักสานและได้มีโอกาสออกไปเป็นวิทยากรรับเชิญ รวมทั้งศึกษาดูงานตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้ได้รับประสบการณ์เพิ่มนำมาขยายผลให้กับสมาชิกรวมไปถึงสมาชิกในหมู่บ้านที่ได้ออกไปพบเห็นผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจจากการที่ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น ทำให้ได้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาที่โดดเด่นทางด้านการจักสานของบ้านปัวชัย ให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ภายในประเทศ (มผช.) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์กระติ๊บข้าวและกล่องใส่กระดาษทิชชู ได้รับมาตรฐาน มผช.ระดับ 3 ดาว ปัจจุบันมีสมาชิกในกลุ่มทั้งสิ้น 51 คน มีกำลังการผลิต 200-300 ชิ้นต่อเดือน (นางประนอม ภิมอญ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2562) ชื่อตราสัญลักษณ์ที่ขายจากการใช้ชื่อกลุ่มคือ “จักสานบ้านปัวชัย” ซึ่งยังไม่สามารถนำไปจดทะเบียนการค้าและสร้างอัตลักษณ์ การจดจำในตราสินค้าของกลุ่มเอง อีกทั้งเมื่อสอบถามถึงการได้มาซึ่งการตั้งชื่อตราสินค้า กลุ่มไม่สามารถเล่าเรื่องและบอกที่มาของความหมายในตราสินค้าแก่ผู้อื่นได้ ทำให้ความเชื่อถือในตราสินค้าลดลง เนื่องจากกลุ่มยังมีความไม่มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าของการสร้างสร้างตราสินค้า

จากการลงพื้นที่ สถานการณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานบ้านปัวชัย จัดอยู่ในกลุ่มพัฒนาสู่การแข่งขัน เตรียมยกระดับสู่กลุ่มอนุรักษ์ สร้างคุณค่า เพื่อให้ตระนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของการนำตราสินค้าไปใช้ในสร้างความแตกต่างให้แก่ผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญเรื่องนี้ จึงได้จัดกิจกรรมสร้างกระบวนการให้คุณค่าในการยกระดับของตราสินค้าด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยและชุมชนผ่านโครงการ “การพัฒนาตราสินค้าและออกแบบบรรจุภัณฑ์ เพื่อยกระดับสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์(OTOP) ให้มีระดับสูงขึ้น” ผู้วิจัยได้สร้างกระบวนให้คุณค่าตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์การจากกิจกรรมกลุ่มจนได้มาซึ่งตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ที่พร้อมยกระดับต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างการกระบวนการให้ได้มาซึ่งตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์แบบมีส่วนร่วม
2. เพื่อให้ได้ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ที่สร้างคุณค่าร่วมกันของคนในชุมชน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

3 เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

สมาชิกกลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน

การดำเนินโครงการ/วิธีการดำเนินศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research; PAR) กับกลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน วิธีการวิจัยหลักที่ใช้ในกระบวนการวิจัยได้แก่ การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory workshop) การสนทนา (After action review, AAR) โดยเก็บข้อมูลกับกลุ่มจักสานที่เข้าร่วมทั้งหมด 51 คน การดำเนินงานของโครงการได้มีการวางแผน (Planning) ส่งเสริมความรู้ (Increasing knowledge) ปฏิบัติการ (Implementation) สรุปผลการดำเนินงาน และสะท้อนกลับ (Conclusionand reflction) เพื่อนำไปปรับปรุงกระบวนการออกแบบ และแนวทางการสร้างคุณค่าร่วม และความร่วมมือระหว่างชุมชน นักวิจัย ผ่านโครงการ “การพัฒนาตราสินค้าและออกแบบบรรจุภัณฑ์ เพื่อยกระดับสินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ให้มีระดับสูงขึ้น” ของกลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน

ผลการดำเนินงานในงานวิจัย

มีผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมแบ่งเป็น 3 ช่วง ดังนี้

กิจกรรมต้นน้ำ

1. จากการจัดกิจกรรมโครงการ “การพัฒนาตราสินค้าและออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อยกระดับสินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ให้มีระดับสูงขึ้น” ณ ที่ทำการกลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ในวันที่ 22 เมษายน 2562 นำมาวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่ม (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค) ดังนี้

จุดแข็ง

1. การใช้ลวดลายจักสานดั้งเดิมของกลุ่มทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ นับ 100 ปี และมีประสบการณ์ในการจักสานและการพัฒนาลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มจักสานบ้านปัวชัย โดยมีหน่วยงานภาครัฐมาสนับสนุน

2. ผลิตภัณฑ์ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน จากสำนักงานพัฒนาชุมชน ได้แก่ กระติ๊บข้าว และที่ใส่กล่องกระดาษทิชชู ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ระดับ 3 ดาว

3. การใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ ต้นแหย่ง แหย่ง (มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 18-24 สิงหาคม 2560, ชมรมฮักตั๋วเมือง สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เผยแพร่วันที่ 26 สิงหาคม 2560) แหย่งเป็นพรรณไม้มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Schumanianthus dichotomus (Roxb.) Gagnep.* เป็นไม้ล้มลุก ขึ้นในที่ชุ่มน้ำและจัดอยู่ในกลุ่มของพืชวงศ์คล้า ไม่มีการย้อมสี ใช้วัตถุดิบจากแหย่ง ซึ่งเป็นสีของวัตถุดิบจากธรรมชาติ มีลักษณะเป็นสีน้ำตาลอ่อนมีความเลื่อมมันตามธรรมชาติ เมื่อใช้

ไปนาน ๆ ผ่านการเช็ดถูทำความสะอาดจะมีสีงดงามและเป็นมันวาวมากขึ้น อีกทั้งมีความแข็งแรงทนทาน ใช้งานได้นาน

4. กลุ่มมีเงินทุนหมุนเวียนในการรับซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

5. หัวหน้ากลุ่มมีความเข้มแข็ง

6. มีศูนย์การเรียนรู้ในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่แน่นอน และใช้ในการบริหารจัดการกลุ่ม

7. มีระบบการจัดสรรผลกำไรให้กับสมาชิก

จุดอ่อน

1. วัตถุดิบจากต้นแหล่งมีราคาแพง

2. สมาชิกกลุ่มผู้สูงวัย ยังไม่ยอมเปลี่ยนความคิดในการจักสาน เช่น การเปลี่ยนวัตถุดิบจากด้ายไนลอน มาเป็นด้ายเมือง (ฝ้ายมะหิงค์)

3. ยังขาดการสืบทอดภูมิปัญญาในการจักสานสู่คนรุ่นใหม่

4. สมาชิกยังขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการนำความรู้มาพัฒนากลุ่ม หรือการศึกษาดูงานไม่ตรงกับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่ทำ เช่น ใช้วัตถุดิบคนละชนิดกัน

5. ขาดตลาดรองรับที่แน่นอน ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ยังมีจำนวนน้อย

6. รูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานขาดความหลากหลาย

7. สมาชิกที่มีทักษะในการจักสานแบบเพิ่มลวดลายมีจำนวนน้อย

8. ไม่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิต เช่น การจักไม้ไผ่ให้ได้มาตรฐาน

โอกาส

1. กลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชน สำนักงานปฏิรูปที่ดิน (สปก.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

2. พฤติกรรมผู้บริโภคในปัจจุบันให้ความสนใจการใช้ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ

อุปสรรค

1. พื้นที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวน การจะนำไม้ไผ่ออกมา นำออกมาได้ในปริมาณน้อยทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น

2. ศึกษาเกณฑ์และเงื่อนไขในการพัฒนาศักยภาพของผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

ภาพที่ 1 ผลิตภัณฑ์จักสานบ้านปัวชัย
ที่มา: อุสุมา พันไพศาล(2562)

กิจกรรมกลางน้ำ

1. พัฒนาผู้ประกอบการ โดยการสร้างองค์ความรู้ ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการในการยกระดับสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ในการสร้างแบรนด์และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ รวม 2 หลักสูตร

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยคณะกรรมการกลุ่มจักสานบ้านปัวชัย เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2562 โดยวิธีการสนทนากลุ่ม ได้ข้อสรุปดังนี้

2.1 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เปลี่ยนวัตถุดิบจักสานจากด้ายไนลอน เป็นด้ายจากธรรมชาติ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย เช่น การทำบรรจุภัณฑ์จากผลิตภัณฑ์จักสาน การทำของใช้ ของตกแต่งสำหรับรีสอร์ทหรือสปา

2.2 การสร้างแบรนด์ สร้างอัตลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยการให้สมาชิกในกลุ่มเสนอความคิดเห็นโดยการเสนอ ชื่อหรือคำที่เห็นควรว่าสื่อถึงอัตลักษณ์ ที่มา เรื่องเล่าต่าง ๆ ในชุมชน จากนั้นเลือกคำมาจากการลงคะแนนโดยสมาชิก นำคำที่ได้มาสร้างชื่อของในกลุ่ม ซึ่งเป็นชื่อแบรนด์ที่สามารถนำไปจดทะเบียนการค้า ดังนี้

2.2.1 เอาคำว่า “บ้าน” ออกเนื่องจากเป็นชื่อหมู่บ้านไม่สามารถจดเครื่องหมายการค้าได้ ควรปรับเปลี่ยนเป็นตราสินค้า“ปั๋วชัย”แทนเนื่องจากชื่อเดิมคือว่า“ปั๋ว”เรียกต่อๆกันมาจนกลายเป็นคำว่า “ปัว”

“ปั๋วชัย”เป็นภาษาพื้นมือมีความหมายดังนี้ “ปั๋ว” หมายถึง การดูแล และ “ชัย” หมายถึง ชัยชนะ เมื่อรวมกันมีความหมายในทางที่ดี เกี่ยวกับการดูแลรักษาที่ดีเปรียบคล้ายกลับสินค้าของบ้านปั๋วชัยสามารถเก็บรักษาสิ่งของที่ใช้ได้ดี และการสร้างตราสินค้าควรมีลวดลายการจักสานปรากฏในตราสินค้า

2.2.2 เพิ่มเติมภาษาอังกฤษ คำว่า PUWCHAI NAN

2.3 การออกแบบตราสินค้าของกลุ่มบ้านปัวชัย ได้นำข้อมูลจากมติที่จัดกิจกรรมวันแรกมาสร้างแบบร่างด้วยคอมพิวเตอร์ จำนวน 2 แบบ แล้วนำเสนอในที่ประชุมกลุ่มอีกครั้งในวันที่ 24 เมษายน 2562 เพื่อลงคะแนนเลือก โดยครั้งนี้ สอบถามเหตุผลในการเลือกตราสินค้าแบบที่ 2 โดยมีความเห็นในการเลือกตราสินค้ากลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ดังนี้

2.3.1 มีรูปจักสานลายดอกแก้ว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม

2.3.2 การเลือกใช้สีของหมู่บ้านปัวชัย ได้แก่ สีชมพู และสีฟ้า

2.3.3 เพิ่มเติมข้อมูลที่สามารถติดต่อได้ ได้แก่ เฟสบุ๊ค ไลน์ที่ชัดเจน

2.4 การออกแบบตราสินค้าเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ จำนวน 3 รูปแบบ ได้แก่ แท็กตราสินค้าของกลุ่มบ้านปัวชัย สติ๊กเกอร์ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์

กิจกรรมปลายน้ำ

1. ดำเนินการเพื่อขอยกระดับสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)
2. การสร้างหรือขยายตลาด โดยการเพิ่มช่องทางการตลาด off Line หรือ On Line
3. การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย

ประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินการ

ตราสินค้าเดิม		ตราสินค้าใหม่ผ่านกระบวนการให้คุณค่า	
			
กระบวนการที่ได้มา - ไม่ได้ผ่านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ - ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิด - ขาดทฤษฎีการออกแบบที่ถูกต้องตามหลักการออกแบบตราสัญลักษณ์		**กระบวนการที่ได้มา** - ผ่านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบโดยการประชุมกลุ่ม - กลุ่มมีส่วนร่วมในการคิด - การออกแบบผ่านความรู้และทฤษฎีการออกแบบที่ถูกต้องตามหลักการออกแบบตราสัญลักษณ์โดยให้ทางกลุ่มเป็นผู้คิดและนักวิจัยนำข้อมูลไปปรับปรุงและส่งมอบตราสินค้าที่สมบูรณ์แก่ชุมชนได้นำไปใช้ - ตราสัญลักษณ์ใหม่ กลุ่มได้ให้คุณค่าของคำที่มีความหมายที่เป็นอัตลักษณ์ของบ้านปัวชัยคือคำว่า “ปั๋ว” ซึ่งเป็นภาษาพื้นเมือง อีกยังใส่อัตลักษณ์ของลวดลาย “ลายดอกแก้ว” ที่เป็นสัญลักษณ์ที่สืบทอดมาเป็นร้อยปี รวมถึงรูปทรงของกระติบข้าวเหนียวที่มีเฉพาะบ้านปัวชัยเท่านั้น	

อภิปรายผลการดำเนินงาน และข้อเสนอแนะ

1. ร่วมคิดร่วมทำ

ในระยะแรกผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค ของกลุ่มจากสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม รวมถึงหาความต้องการและสร้างความเข้าใจ โดยการจัดอบรมให้ความรู้กับกลุ่ม เกี่ยวกับความสำคัญของตราสินค้าและจัดสนทนากลุ่มอีกครั้งเพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการหาคุณค่าของตราสินค้า โดยใช้การสัมภาษณ์และการบันทึกบทสนทนา รวมถึงภาพถ่ายในการร่วมกิจกรรมอีกด้วย

2. เกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

กลุ่มจักสานบ้านปัวชัย มีตราสินค้าเพื่อที่มาผ่านกระบวนการสร้างคุณค่าผลิตภัณฑ์จากกลุ่มเองโดยสมาชิกสามารถจดจำและบอกที่มาของตราสินค้าได้ เห็นความสำคัญของตราสินค้าที่สามารถสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ไปสู่การรับรู้ในกลุ่มผู้บริโภคและสร้างภาคภูมิใจในตราสินค้าของตน พัฒนาวิธีคิดใหม่มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันและตอบสนองความต้องการของชุมชน

ส่วนผู้วิจัยได้บูรณาการงานนี้กับภารกิจของมหาวิทยาลัย ทั้งในด้านเรียนการสอนรายวิชาการออกแบบบรรจุภัณฑ์ของนักศึกษาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์ชั้นปีที่ 2 เข้ากับกระบวนการวิจัยในการค้นหาสร้างตราสินค้า โดยนักศึกษามีการเตรียมความพร้อมของนักศึกษาด้วยการจัดอบรมการให้ความรู้ก่อนลงพื้นที่ให้สามารถปฏิบัติงานเป็นผู้ช่วยนักวิจัยได้ลงพื้นที่ และยังได้เชื่อมโยงกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย

3. เกิดผลในเชิงเศรษฐกิจ

ความสำคัญของตราสินค้าที่สามารถสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ไปสู่การรับรู้ในกลุ่มผู้บริโภคและภาคภูมิใจในตราสินค้าของตน โดยทางกลุ่มนำตราสินค้าไปดำเนินการจดทะเบียนการค้าโดยใช้ชื่อ “ปั๋วชัย” เพื่อให้สามารถใช้ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และจัดทำฉลากสินค้าพิมพ์ 4 สี 2 หน้า และบรรจุภัณฑ์เป็นถุงพิมพ์สีเดียวขนาด 12x16 นิ้วและ 14x22 นิ้ว อีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้

การลงพื้นที่ในการได้มาซึ่งของกระบวนการที่ได้มาซึ่งคำที่ใช้สร้างตราสินค้าที่ใช้ในผลิตภัณฑ์นั้นชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมด้วยเพื่อให้กระบวนนี้สามารถสร้างคุณค่าให้แก่ชุมชนเองและอีกทั้งสามารถบอกที่มาให้แก่คนภายนอกได้รับทราบได้ นักวิจัยต้องทำความเข้าใจและรับฟังความคิดเห็นของชุมชนเป็นหลักและไม่แสดงความคิดเห็นแทรกขนาดทำกิจกรรม เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความมั่นใจและกล้าแสดงความคิดเห็น

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ตราสินค้าผ่านการกระบวนการให้คุณค่าเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจักสาน บ้านปัวชัย จ.น่าน
2. กลุ่มจักสานบ้านปัวชัยสามารถเข้าใจและเห็นความสำคัญร่วมกันของการมีตราสินค้าได้

เอกสารอ้างอิง

ตรีวิทย์ แพทย์เพียร. (2557). **การออกแบบสัญลักษณ์แสดงเอกลักษณ์องค์กรสำหรับศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ ตำบลเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี.** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรณ์.

ธารทิพย์ เสรินทวัฒน์. (2550). **ทัศนศิลป์ การออกแบบพาณิชย์ศิลป์.** กรุงเทพฯ: หลักไทช่างพิมพ์.

มาตรฐานสินค้าเกษตร (2552). **มกษ 9000 เล่ม1-2552 เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1: การผลิต แปรรูป แสดงสลากและ จำหน่ายผลิตผลและผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์**. สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ.

วัชรินทร์ ฐิติอดิฐัย. (2545). **การออกแบบสัญลักษณ์.** กรุงเทพฯ: วาไรตี้บุ๊ค.

สุมิตรา ศรีวิบูลย์ (2547). **การออกแบบอัตลักษณ์** กรุงเทพฯ: คอร์ฟังค์ชั่น.

สัมภาษณ์ ประนอม ภิมอญ, ประธานกลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน, 22 เมษายน 2562.

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด = Identity**.กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

อุสุมา พันไพศาล. (2562). **การพัฒนาตราสินค้าและออกแบบบรรจุภัณฑ์ เพื่อยกระดับสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์(OTOP) ให้มีระดับสูงขึ้น กรณีศึกษา กลุ่มจักสานบ้านปัวชัย ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน**. มหาวิทยาราชภัฏอุตรดิตถ์.

การพัฒนาแอพพลิเคชั่นสำหรับการดูแลสุขภาพบนระบบปฏิบัติการแอนดรอยด์ กรณีศึกษาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลม่อนดินแดง ตำบลท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

สิทธิพร พรอุดมทรัพย์[1]
จักรพันธ์ ศรีสวัสดิ์[1], สมเกียรติ ดอนทองแดง[1], กัลยารัตน์ คำพรม[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแอพพลิเคชั่น caretome ในโทรศัพท์มือถือระบบปฏิบัติการ Android เพื่อใช้ในการคำนวณการวัดดัชนีมวลร่างกาย Body Mass Index (BMI) และการนับจำนวนก้าวเดิน (Pedometer) รวมไปถึงให้ความรู้ทางด้านการดูแลสุขภาพและการออกกำลังกายที่ถูกต้อง โดยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลการวัดดัชนีมวลร่างกาย (BMI) ระหว่างก่อนและหลังการใช้งานแอพพลิเคชั่น caretome และเพื่อศึกษาผลความพึงพอใจของผู้ใช้งานแอพพลิเคชั่น caretome ซึ่งมีพื้นที่ศึกษาคือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลม่อนดินแดง ต.ท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยพัฒนาแอพพลิเคชั่นในรูปแบบ SDLC 7 ขั้นตอน และทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างประชากรในพื้นที่จำนวน 20 คน หลังจากให้กลุ่มตัวอย่างใช้งานแอพพลิเคชั่นเป็นระยะเวลา 4 เดือน ผลของค่าดัชนีมวลร่างกาย (BMI) เฉลี่ยก่อนการใช้แอพพลิเคชั่นอยู่ที่ 26.42 กก./ม.^{2} และหลังการใช้งานแอพพลิเคชั่น พบว่าค่าดัชนีมวลร่างกาย (BMI) เฉลี่ยหลังใช้งานมีค่าอยู่ที่ 25.39 กก./ม.^{2} และกลุ่มตัวอย่างมีค่าดัชนีมวลร่างกาย (BMI) ลดลง เฉลี่ยที่ 1.03 กก./ม.^{2} ผลการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ Dependent t-test เปรียบเทียบผลการวัดดัชนีมวลร่างกาย (BMI) พบว่าค่า BMI ของกลุ่มตัวอย่างลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) และมีผลรวมค่าเฉลี่ยความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (4.46 ± 0.563)

คำสำคัญ : แอพพลิเคชั่น, ดัชนีมวลร่างกาย, โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ, ม่อนดินแดง

[1] คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

ในปัจจุบันโทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นเทคโนโลยีที่ใช้งานง่ายและมีความสะดวกสบายในการพกพา การเข้าใช้งานโทรศัพท์เคลื่อนที่มีมากขึ้นอย่างแพร่หลาย โดยสถิติจำนวนผู้ใช้งานโทรศัพท์เคลื่อนที่สมาร์ทโฟนในประเทศไทย ช่วงไตรมาส 3 ปี 2561 กสทช (2561) พบว่า มีผู้ใช้มือถือมากถึง 124.63 ล้านเลขหมาย และในส่วนของภาครัฐ สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ (2560) กล่าวถึง การกำหนดแผนพัฒนาประเทศผ่านนโยบาย Thailand 4.0 ในการพัฒนาเทคโนโลยีในกลุ่มสาธารณสุข ซึ่งมีส่วนสำคัญในการปฏิรูประบบการดูแลสุขภาพผ่านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นต้น

ทั้งนี้ประเทศไทยมีสถานการณ์ภาวะโภชนาการเกินของประชาชน มีแนวโน้มที่สูงขึ้น กรมอนามัย (2560) พบว่า จากการศึกษาวิจัยปัญหาโภชนาการของสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ พ.ศ.2559 ประชากรในประเทศไทยที่มีส่วนสูงระดับดีและรูปร่างสมส่วนเพียงร้อยละ 64.2 และมีภาวะเริ่มอ้วนและอ้วน ร้อยละ 13.1 และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2559) ได้เปิดเผย "รายงานสุขภาพคนไทย 2557" คือภาวะ "โรคอ้วน" ที่บั่นทอนสุขภาพคนไทยมากขึ้นเปรียบเทียบในระดับภูมิภาค โดยคนไทยอ้วนสูงสุดเป็นอันดับ 2 จากทั้งหมด 10 ประเทศอาเซียน รองจากประเทศมาเลเซีย ข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ปัญหาภาวะโภชนาการและปัญหาโรคอ้วนในประเทศไทยยังคงเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญที่จะต้องเร่งแก้ไข ทั้งนี้ผลเสียจากการเกิดโรคอ้วน นำไปสู่การเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-communicable diseases, NCDs) อันเกิดจากพฤติกรรมการบริโภคอาหารซึ่งเกิดขึ้นจากการขาดความสมดุลในการรับประทานอาหาร ที่ได้รับสารอาหารบางประเภทไม่เพียงพอ หรือมากเกินความต้องการ ส่งผลให้เกิดความผิดปกติภาวะโภชนาการเกินของประชากร จากการศึกษารายงานโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลม่อนดินแดง (2559) พบว่า ข้อมูลจำนวนคนไข้โรคไม่ติดต่อเรื้อรังภายในพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์พบว่า ต.ท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ มีจำนวนแนวโน้มของภาวะเริ่มอ้วนและอ้วนเป็นอันดับสูงที่สุดใน อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ร้อยละ 18.4

จากปัญหาโภชนาการดังกล่าว โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลม่อนดินแดง ต.ท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ถือเป็นหน่วยงานหลักในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ตระหนักถึงภาวะโภชนาการเกินร่วมกับชุมชนม่อนดินแดง ต.ท่าเสา ทั้งนี้มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ได้จัดทำพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม (University Engagement) โดยทำวิจัยร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ และคนในชุมชน ผู้วิจัยจึงพัฒนาแอพพลิเคชั่นการดูแลสุขภาพบนโทรศัพท์มือถือระบบปฏิบัติการแอนดรอยด์ (Android) ชื่อว่า caretome เพื่อใช้ในการคำนวณการวัดดัชนีมวลร่างกาย Body Mass Index (BMI) และการนับจำนวนก้าวเดิน (Pedometer) รวมไปถึงให้ความรู้ทางด้านการดูแลสุขภาพและการออกกำลังกายที่ถูกต้อง ส่งผลให้เกิดประโยชน์คือการลดลงของสถานการณ์ภาวะโภชนาการเกินของประชาชนภายในชุมชนและสามารถต่อยอดไปถึงชุมชนอื่น ๆ ในอนาคตอีกด้วย รวมไปถึงการเผยแพร่ผลงานในวงกว้างผ่านบริการ Google Play Store ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาแอพพลิเคชั่น caretome ในโทรศัพท์มือถือระบบปฏิบัติการ Android เพื่อใช้ในการคำนวณการวัดดัชนีมวลร่างกาย Body Mass Index (BMI) และการนับจำนวนก้าวเดิน (Pedometer) รวมไปถึงให้ความรู้ทางด้านการดูแลสุขภาพและการออกกำลังกายที่ถูกต้อง

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลการวัดดัชนีมวลร่างกาย Body Mass Index (BMI) ระหว่างก่อนและหลังการใช้งานแอพพลิเคชั่น caretome

3. เพื่อศึกษาผลความพึงพอใจของผู้ใช้งานแอพพลิเคชั่น caretome

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาวิจัย จำนวน 5 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2561 ถึง เดือนธันวาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าพื้นที่ในการวิจัย กลุ่มตัวอย่างประชากรในพื้นที่จำนวน 20 คน และหน่วยงานของภาครัฐ คือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลม่อนดินแดง ต.ท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

การดำเนินโครงการวิจัย

การวิจัยเชิงประจักษ์และการวิจัยเป็นวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) มีระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสำรวจและรวบรวมข้อมูล

ศึกษาบริบทของชุมชนแบบ Snowball Sampling โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนทำการศึกษาตำรา เอกสาร การดูแลสุขภาพ ศึกษาบริบทเชิงลึกกับนักวิชาการสาธารณสุขเชี่ยวชาญภายในพื้นที่

ระยะที่ 2 นำข้อมูลการที่ได้จากการเก็บรวบรวมในระยะแรกมาวิเคราะห์

วิธีการวิจัยในขั้นตอนนี้ คือ ผู้วิจัยทำการพัฒนาแอพพลิเคชั่นในรูปแบบ System Development Life Cycle : SDLC โอภาส เอี่ยมสิริวงศ์ (2544) ได้จำแนกส่วนประกอบทั้งสิ้น 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดปัญหา (Problem Definition) โดยศึกษาความต้องการองค์ประกอบพัฒนา

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ (Analysis) โดยความต้องการประกอบด้วย ข้อมูลการดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย การคำนวณหาค่า BMI การบันทึกการนับก้าวเดิน (Pedometer) มีส่วนติดต่อกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลม่อนดินแดง ระบบนำทางกำหนดพิกัด (Geolocation service)

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบ (Design) โดยมีส่วนติดต่อผู้ใช้ (User Interface) ออกแบบฐานข้อมูล (Normalization) การไหลของข้อมูล (DFD)

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนา (Development) โปรแกรมที่ใช้ โปรแกรม JDK (Java Development Kit) โปรแกรม MIT Appinventor สำหรับพัฒนาแอพพลิเคชั่น เชื่อมต่อฐานข้อมูล MySQL ระบบ CMS wordpress

ขั้นตอนที่ 5 การทดสอบ (Testing) นำแอพพลิเคชั่นที่พัฒนามาทำการทดลองใช้เพื่อทดสอบการใช้งานเบื้องต้นของระบบก่อน และหากมีการทำงานผิดพลาดก็จะแก้ไขใหม่จนกว่าจะได้ตามที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ 6 การติดตั้ง (Implementation) นำแอพพลิเคชั่นอัพโหลดเข้าสู่ระบบ Google Play Store เพื่อเผยแพร่แอพพลิเคชั่นให้กลุ่มเป้าหมายที่สนใจ และการนำไปเป็นเครื่องมือในการวิจัยตามขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 7 การบำรุงรักษา (Maintenance)การตรวจสอบข้อมูลแก้ไขแอพพลิเคชั่นให้สมบูรณ์

ระยะที่ 3 เปรียบเทียบผลการวัดดัชนีมวลร่างกาย และความพึงพอใจของผู้ใช้

1. เปรียบเทียบผลการวัดดัชนีมวลร่างกาย Body Mass Index (BMI) ระหว่างก่อนและหลังการใช้งานแอพพลิเคชั่น นำเสนอข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้สถิติ Dependent t-test ถือระดับนัยสำคัญที่ p-value < 0.05 จิราภา แสนเกษม (2545)

2. หาผลความพึงพอใจของผู้ใช้งานแอพพลิเคชั่น ด้วยค่าเฉลี่ย, SD แปลผลเป็นระดับความพึงพอใจ

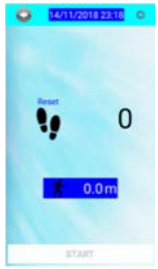
สรุปผลการวิจัย

ผลการพัฒนาแอพพลิเคชั่น caretome ในโทรศัพท์มือถือระบบปฏิบัติการ Android

สามารถติดตั้งแอพพลิเคชั่นผ่านบริการ Google Play Store (http://bit.ly/30p7lbv) หน้าแรกแอพพลิเคชั่นแสดงดังภาพที่ 1(a) หน้าเมนูต่าง ๆ ดังภาพที่ 1(b) ได้แก่ ข้อมูลการดูแลสุขภาพ การออกกำลังกายดังภาพที่ 1(c) การคำนวณหาค่า BMI ดังภาพที่ 1(d) การบันทึกการนับก้าวเดิน (Pedometer) ดังภาพที่ 1(e)และมีส่วนติดต่อกับโรงพยาบาลระบบนำทางกำหนดพิกัด

1(a) 1(b)

1(c)

1(d)
1(e)

ภาพที่ 1 แอพพลิเคชั่น หน้าแรก 1(a), เมนูต่าง ๆ 1(b), หน้าข้อมูลการดูแลสุขภาพ 1(c), หน้าคำนวณหาค่า BMI 1(d), หน้าการบันทึกการนับก้าวเดิน 1(e)

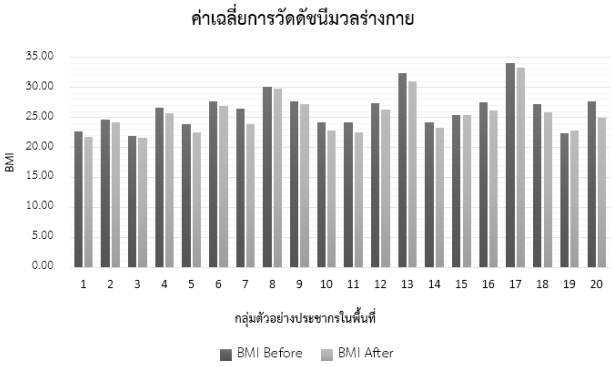
ผลเปรียบเทียบผลการวัดดัชนีมวลร่างกาย และความพึงพอใจของผู้ใช้

จากงานวิจัยมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากรในพื้นที่จำนวน 20 คน โดยข้อมูลทั่วไปพบว่าเป็นเพศชาย 6 คน คิดเป็นร้อยละ 30 และเพศหญิง 14 คน ร้อยละ 70 แบ่งออกเป็นช่วงอายุ อายุต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 2 คน ช่วงอายุ 20-30 ปี จำนวน 4 คน ช่วงอายุ 31-40 ปี จำนวน 6 คน ช่วงอายุ 41-50 ปี

จำนวน 4 คน ช่วงอายุ 51-60 ปี จำนวน 3 คน และอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 1 คน โดยมีดัชนีมวลกาย ชนิด อ้วนมาก จำนวน 3 คน ชนิดอ้วน จำนวน 9 คน น้ำหนักเกิน จำนวน 5 คนน้ำหนักปกติ จำนวน 3 คน โดยมีค่า BMI เฉลี่ยก่อนการใช้แอพพลิเคชั่นที่ 26.42 กก./ม.^{2} หลังจากให้กลุ่มตัวอย่างใช้งานแอพพลิเคชั่น ดังภาพที่ 2 เป็นระยะเวลา 4 เดือน ผลของค่าดัชนีมวลร่างกาย (BMI) ระหว่างก่อนและหลังการใช้งานแอพพลิเคชั่น พบว่า BMI เฉลี่ยหลังใช้งานมีค่าอยู่ที่ 25.39 กก./ม.^{2} และกลุ่มตัวอย่างมีค่า BMI ลดลง เฉลี่ยที่ 1.03 กก./ม.^{2} ดังภาพที่ 3 หลังจากนั้นทำการเปรียบเทียบค่าดัชนีมวลร่างกายก่อนและหลังการใช้งาน ดังตารางที่ 1

ภาพที่ 2 การทดลองใช้งานแอพพลิเคชั่น

ภาพที่ 3 ค่าเฉลี่ยดัชนีมวลร่างกาย (BMI)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบผลการวัดดัชนีมวลร่างกาย Body Mass Index (BMI) ระหว่างก่อนและหลังการใช้งานแอพพลิเคชั่น caretome

ผลการทดสอบ	คะแนนสอบ		t	p-value
	เฉลี่ย	S.D.		
BMI ก่อนการใช้งานแอพพลิเคชั่น	26.42	3.17	5.932	< 0.001
BMI หลังการใช้งานแอพพลิเคชั่น	25.39	3.13		

จากตารางที่ 1 เปรียบเทียบผลการวัดดัชนีมวลร่างกาย Body Mass Index (BMI) ระหว่างก่อนและหลังการใช้งานแอพพลิเคชั่น พบว่า ค่า BMI ของกลุ่มตัวอย่างลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$)

ตารางที่ 2 ผลความพึงพอใจของผู้ใช้งานแอพพลิเคชั่น

รายการความพึงพอใจ ข้อคำถาม	เฉลี่ย	S.D.	ระดับการประเมิน
ความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ของเนื้อหา	4.33	.645	มากที่สุด
ความชัดเจนในการอธิบายเนื้อหา	4.21	.485	มาก
มีการรักษาความปลอดภัยข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้งาน	4.52	.508	มากที่สุด
แอพพลิเคชั่นสะดวกในการใช้งาน	4.61	.609	มากที่สุด
แอพพลิเคชั่นช่วยวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยต่าง ๆ ได้ดี	4.33	.595	มากที่สุด
ในภาพรวม มีความพึงพอใจในการใช้งานแอพพลิเคชั่นดูแลสุขภาพ	4.58	.502	มากที่สุด
ยินดีที่จะโหลดแอพพลิเคชั่นดูแลสุขภาพ	4.67	.595	มากที่สุด
รวมค่าเฉลี่ย	4.46	.563	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 คะแนนเฉลี่ยและร้อยละความพึงพอใจของกลุ่มผู้ใช้งาน พบว่า ผลรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (4.46 ± 0.563) โดยคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจที่จะโหลดแอพพลิเคชั่นดูแลสุขภาพมีคะแนนสูงสุด และอยู่ในระดับมากที่สุด (4.70± 0.535) และหัวข้อที่มีระดับความพึงพอใจน้อยที่สุดคือ ความชัดเจนในการอธิบายเนื้อหา มีคะแนนเฉลี่ย (4.21± 0.485)

อภิปรายผลการดำเนินงาน และข้อเสนอแนะ

ปัจจัยความสำเร็จของแอพพลิเคชั่น caretome เกิดจากการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในงานวิจัย (Partnership) ตั้งแต่เริ่มต้นโดยชุมชนตระหนักถึงปัญหาสถานการณ์ภาวะโภชนาการเกินของชุมชนในภาวะเริ่มอ้วนและอ้วน โดยมีค่า BMI เฉลี่ยเดิมอยู่ที่ 26.42 กก./ม.^{2} และเมื่อมีการพัฒนาแอพพลิเคชั่นขึ้นพร้อมกับการส่งเสริมการใช้งานแอพพลิเคชั่นจากทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลพบว่าค่า BMI เฉลี่ยหลังใช้งานกลุ่มตัวอย่างมีค่าลดลงอยู่ที่ 25.39 กก./ม.^{2} อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ในส่วนของความพึงพอใจของผู้ใช้งานแอพพลิเคชั่น caretome ผลรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (4.46 ± 0.563) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิ่นทอง ทองเฟื่อง (2558) ที่ได้ทำการพัฒนาแอพพลิเคชั่น เรื่อง รักสุขภาพ ผลการประเมินความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (4.45 ± 0.620) เนื่องจากการใช้แอพพลิเคชั่นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความสะดวกในการใช้งาน ที่อยู่ในระดับมากที่สุด (4.61 ± 0.609)

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยควรเพิ่มช่องทางการใช้งานให้หลากหลายยิ่งขึ้น เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่ในระบบปฏิบัติการ iOS หรือในรูปแบบ web application เป็นต้น

ประโยชน์ที่ได้รับ

ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัยแบ่งได้ดังนี้ 1) ประโยชน์ต่อตัวชุมชนการลดลงของสถานการณ์ภาวะโภชนาการเกินของประชาชนภายในชุมชน 2) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสามารถลดงบรักษาพยาบาลที่เกิดจากโรคอ้วนและโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) ได้ 3) ทั้งนี้ผลการเผยแพร่แอพพลิเคชั่นในวงกว้างผ่านบริการ Google Play Store ณ วันที่ 19 พฤษภาคม 2562 มีติดตั้งใช้งานมากกว่า 243 ครั้ง จึงเชื่อได้ว่าการพัฒนาแอพพลิเคชั่น caretome จะทำให้เกิดผลการลดโรคอ้วนต่อสังคม (Social impact) ต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรมอนามัย. (2560). **รายงานประจำปี 2560 กรมอนามัย.** โรงพิมพ์กลาง: กรุงเทพฯ.

กสทช. (2561). **รายงานสภาพตลาดโทรคมนาคม ประจำไตรมาสที่ 3 ปี 2561.** สืบค้นจาก http://www.nbtc.go.th

จิราภา แสนเกษม และคณะ. (2545). **การวิจัยทางธุรกิจ.** พิทักษ์อักษร: กรุงเทพฯ.

ปิ่นทอง ทองเฟื่อง. (2558). **การพัฒนาแอพพลิเคชั่นบนแอนดรอยด์ เรื่อง รักสุขภาพ.** การประชุมวิชาการระดับชาติการจัดการเทคโนโลยีและนวัตกรรมครั้งที่ 1. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลม่อนดินแดง. (2559). **รายงานภาวะเกิดการโรคไม่ติดต่อเรื้อรังประจำปี 2559.** สืบค้นจาก https://utostore.moph.go.th

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2559). **คนไทยเป็นโรคอ้วนอันดับ 2 ของอาเซียน.** สืบค้นจาก https://www.thaihealth.or.th

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ (2560). **สรุป Thailand 4.0 ด้านสาธารณสุข.** สืบค้นจาก https://ict.moph.go.th

โอภาส เอี่ยมสิริวงศ์. (2554). **ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ.** ซีเอ็ดยูเคชั่น: กรุงเทพฯ.

การพัฒนาแผนธุรกิจในห่วงโซ่อุปทานของทุเรียนหลงลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์

ภาศิริ เขตปิยรัตน์[1]
วิสุทธิ์ สุขบำรุง[1], สินีนาถ วิกรมประสิทธิ[1], สุกัญญา สุจาคำ[1],
ธิดารัตน์ เหมือนเดชา[1], เพิ่มศักดิ์ พันธ์แตง[1], นันท์มนัส หอมเพียง[1], กรรมณิการ์ ธรรมสรางกูร

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาแผนธุรกิจในห่วงโซ่อุปทานของทุเรียนหลงลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาแผนธุรกิจในห่วงโซ่อุปทานของทุเรียนหลงลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์ ในพื้นที่ 3 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลแม่พูล ตำบลนานกกก และตำบลบ้านด่านนาขามมีวิธีดำเนินงานที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์แบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ 1) การรวบรวมข้อมูลการบริหารจัดการธุรกิจใน 3 พื้นที่ เพื่อศึกษาข้อมูลด้านการตลาด การจัดการ การผลิตและการเงินในห่วงโซ่อุปทานของธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล 2) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้แนวทางการนำแผนธุรกิจไปใช้

การรวบรวมข้อมูลงานวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า แผนธุรกิจของธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล ภายหลังการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอก ด้วยเทคนิค SWOT สามารถนำไปใช้ในการกำหนดพันธกิจ วัตถุประสงค์และบทสรุปผู้บริหาร การวิเคราะห์ความเจริญเติบโต ส่วนแบ่งตลาด รวมทั้งการสร้างกลยุทธ์ทางธุรกิจที่มีความสอดคล้องกับสภาพบริบทของแต่ละพื้นที่ประกอบด้วย ด้านการตลาด การจัดการ การเงิน การผลิตและการบริหารความเสี่ยง อีกทั้งผลการวิเคราะห์การทดลองใช้แผนธุรกิจ สามารถกำหนดกลยุทธ์การตลาดตามความโดดเด่นของแต่ละพื้นที่ ดังนี้ ตำบลแม่พูล เนื่องจากเป็นจุดที่มีการซื้อขายทุเรียนในปริมาณมาก สามารถกำหนดเป็นตลาดกลางของจังหวัด หรือ สร้างเป็น HUB ของตลาดทุเรียนได้ ตำบลนานกกก เป็นศูนย์รวมแหล่งผลิตทุเรียนหลงลับแล และผลไม้ประจำจังหวัดชนิดอื่น เช่น ลางสาด ลองกอง เนื่องจากมีพื้นที่ในการปลูกจำนวนมาก ส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม ถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ทาง

[1] คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

การค้าของจังหวัดด้านแหล่งจำหน่ายทุเรียน เพราะมีพื้นที่ขายทุเรียนบนถนนสาย 11 หรือ บริเวณถนนสายพิษณุโลก-เด่นชัย ซึ่งถือเป็นพื้นที่หน้าด่านในการพบปะกับลูกค้าต่างจังหวัดหรือผู้สัญจรไปมา

คำสำคัญ : แผนธุรกิจ, ห่วงโซ่อุปทาน, ทุเรียนหลงลับแล

บทนำ

ประชากรในประเทศไทยส่วนใหญ่มีอาชีพภาคบริการและการค้าหรือนอกภาคการเกษตรมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58.01 รองลงมาเป็นผู้ทำงานในภาคเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 41.99 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2558) ทั้งนี้ ภายใต้บริบทสภาพแวดล้อมของประเทศนั้นได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านความเป็นอยู่ของคนในชุมชนด้วยขับเคลื่อนนโยบายหรือแนวทางการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคการเกษตรที่ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนด้วยการนำภูมิปัญญาไปใช้ในการสร้างผลผลิตทางการเกษตรเพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิตของตนเอง

จังหวัดอุตรดิตถ์ถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่างโดยลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดประมาณ 60 % ของพื้นที่ทั้งหมดเป็นภูเขาสูงและที่สูงตั้งอยู่ในบริเวณทางด้านเหนือและทางตะวันออกของจังหวัด ซึ่งถือเป็นแหล่งปลูกไม้ผลเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด เช่น ทุเรียน ลองกอง ลางสาดมังคุด โดยแหล่งผลิตส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเมือง และ อำเภอลับแลซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญในภาคการเกษตรของจังหวัด (จังหวัดอุตรดิตถ์. 2559. ออนไลน์)

แต่อย่างไรก็ตามการประกอบธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล โดยที่ผ่านมายังคงพบกับปัญหาการขาดประสบการณ์ด้านการทำงานเชิงรุกของธุรกิจในเชิงพาณิชย์ ขาดการวางแผนกระบวนการจัดการระบบการทำงานไม่ชัดเจน ขาดการนำแผนธุรกิจมาสร้างสมรรถนะในการประกอบธุรกิจ ทั้งนี้ สาเหตุเกิดจากการไม่มีความรู้ทางด้านการตลาด การเงิน การบริหารจัดการ การผลิตที่ยังไม่สามารถควบคุมคุณภาพทุเรียนและไม่มีการบริหารจัดการความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งนับเป็นปัญหาสำคัญในการประกอบธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ดังนั้น จึงเป็นสาเหตุให้คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล และการสร้างโอกาสด้านความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

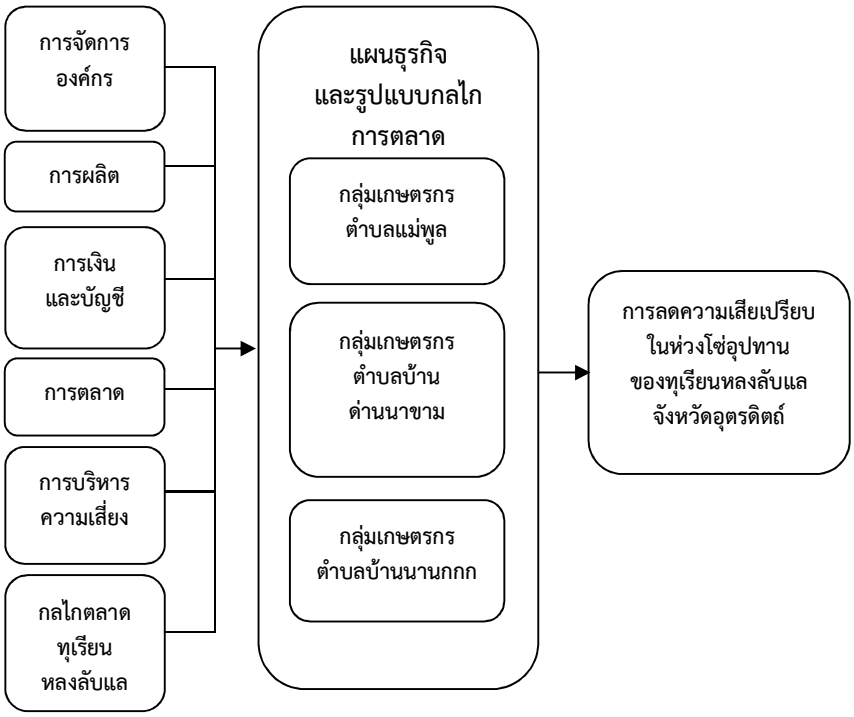
เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาแผนธุรกิจในห่วงโซ่อุปทานของทุเรียนหลงลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์ในพื้นที่ 3 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลแม่พูล ตำบลนานกกก และตำบลบ้านด่านนาขาม

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขต 4 ด้าน คือ 1) เนื้อหาเน้นประเด็นการมีส่วนร่วม และแผนธุรกิจ 2) ระยะเวลาวิจัย จำนวน 1 ปี ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2559 ถึง เดือนเมษายน 2560 3) พื้นที่ในการวิจัย คือ จังหวัดอุตรดิตถ์ ในพื้นที่ 3 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลแม่พูล ตำบลนานกกก และตำบลบ้านด่านนาขาม) กลุ่มตัวอย่างได้แก่ แกนนำและสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกทุเรียนหลงลับแลจำนวน 30 คน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีตลอดจนเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากนักวิชาการหลายท่าน ได้แก่ ธงชัย สันติวงษ์ (2550) วิชิต อู่อ้น (2552) ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ (2552) Kotler (1999) McCarthyand William (1984) William and Edmund (2003) สามารถแสดงดังภาพ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเป็นวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ แกนนำและสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกทุเรียนหลงลับแล ใน 3 พื้นที่ประกอบด้วย ตำบลแม่พูล ตำบลนานกกก และตำบลด่านนาขาม จำนวน 30 คนได้มาโดยการสุ่มแบบเสนอแนะที่เห็นพ้องกัน (Snowball Sampling) หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน จำนวน 6 คน เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แนวทางการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาการดำเนินการด้านการตลาด การจัดการ การผลิตและการเงินในห่วงโซ่อุปทานของธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาแผนธุรกิจซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ การจัดเวทีเสวนาและการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อศึกษาข้อมูลธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแลแล้วนำไปสังเคราะห์เป็นร่างแผนธุรกิจในห่วงโซ่อุปทานของธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยการนำร่างแผนธุรกิจในโซ่อุปทานของธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เสนอแก่ชาวสวนหรือ

เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหลงลับแลแล้วร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล การพิจารณาปรับปรุง หรือแก้ไขให้เหมาะสมต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในแต่ละพื้นที่

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาภายใต้ความร่วมมือของผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งภายในและภายนอก ได้แก่ แกนนำและสมาชิก

SWOT	สิ่งที่พบ
จุดแข็ง (Strength)	- ความรู้ความชำนาญและภูมิปัญญาในการปลูกทุเรียนบนภูเขาของเกษตรกร - ทุเรียนหลงลับแลมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวทั้งในด้านรูปทรง รสชาติ เนื้อสัมผัสและกลิ่นหอมอ่อน - ราคาของทุเรียนหลงลับแลมีราคาสูง และยังอยู่ในความต้องการของตลาด - มีการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย
จุดอ่อน (Weakness)	- ขาดเทคโนโลยีด้านการผลิตหรือนวัตกรรมที่จะเข้ามาช่วยป้องกันแมลงและโรคที่เกิดกับทุเรียน - คนกลางทางการตลาดค่อนข้างมาก ทำให้เกิดการเสียเปรียบในห่วงโซ่อุปทาน
โอกาส (Opportunity)	- การสนับสนุนและการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาด้านคุณภาพการผลิตและการรณรงค์การขายทุเรียนคุณภาพ - เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหลงลับแลมีโอกาสในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจากการอบรมที่จัดโดยภาครัฐหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มเอง - ความมีชื่อเสียงของทุเรียนหลงลับแล สามารถสร้างอัตลักษณ์ให้กับทุเรียนได้
อุปสรรค (Threat)	- การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่ไม่สามารถควบคุมได้ - การไม่สามารถพยากรณ์ปริมาณผลผลิตในแต่ละปีทำให้การวางแผนธุรกิจไม่เป็นไปตามเป้าหมาย - ขาดข้อมูลเพื่อให้ประกอบการพิจารณาหรือตัดสินใจทางธุรกิจ

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ SWOT

กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหลงลับแล ผู้จัดจำหน่าย หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีความร่วมมือในการดำเนินการ ในด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูล องค์ความรู้จากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดการธุรกิจ ได้แก่ ด้านการตลาด การจัดการ การผลิตและการเงิน เพื่อให้เกิดความรู้ในภาพรวมทางธุรกิจและการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับการปฏิบัติงานจริงของสมาชิก ตลอดจนข้อเสนอแนะที่ เป็นประโยชน์ผ่านเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมภายใต้ความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ด้วยการจัดทำแผนธุรกิจ เริ่มตั้งแต่ บทสรุปผู้บริหาร การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและอุปสรรคของการประกอบธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล การออกแบบกลยุทธ์ธุรกิจ การดำเนินกลยุทธ์ รวมถึงการ

วางแผนความเสี่ยง ทั้งนี้ ถือเป็นการดำเนินการภายใต้การทำงานแบบมีส่วนร่วม และความสอดคล้องของบริบทพื้นที่กับสภาพแวดล้อมที่ส่งผลให้เกิดการประกอบธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแลอย่างยั่งยืน การเสวนากลุ่มการทำแผนธุรกิจ วิเคราะห์สภาพปัจจัยภายในและภายนอกธุรกิจด้วยเทคนิค SWOT

ภายหลังการดำเนินงานเพื่อพัฒนาแผนธุรกิจของธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงนำไปสู่การปฏิบัติงานและการประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งพบว่าภายหลังการดำเนินการนั้นเกษตรกรสามารถประกอบการได้ดีขึ้น โดยสามารถวัดได้จากการมียอดขายทุเรียนที่ต่อเนื่อง ปัญหาสินค้าไม่มีคุณภาพลดลง อย่างน้อย 2-3 ราย สอดคล้องกับแนวคิดของวิชิต อู่อ้น (2552) ที่สรุปว่า การกำหนดกรอบแนวคิด หรือแนวทางการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการในการดำเนินธุรกิจที่ผู้ประกอบการต้องตอบตัวเองให้ได้คือผู้ประกอบการต้องการธุรกิจเพื่ออะไรและต้องมีการพัฒนาธุรกิจด้วยการนำแผนธุรกิจมาใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการทำงานจึงจะประสบความสำเร็จทางธุรกิจ

นอกจากนี้ สามารถสรุปกระบวนการทำงานได้ดังนี้ การวางแผน (Plan) จะเน้นการคิดแบบมีส่วนร่วม คือ ร่วมคิดร่วมทำ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์แบบบูรณาการด้วยการนำแผนธุรกิจที่ได้ไปสู่ภาคการปฏิบัติ (Do) ผ่านการสนับสนุนส่งเสริมจากคณะวิจัยและหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้เพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหลงลับแลสามารถอยู่รอดด้วยตัวเอง จึงจัดให้มีการตรวจสอบ (Check) ตนเองและกลุ่มว่าสามารถปฏิบัติงานตามแผนที่ได้วางไว้หรือไม่ หากไม่เป็นไปตามแผนจะต้องจัดประชุมเพื่อร่วมกันทวนสอบและปรับปรุงใหม่ (Action) หรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไป เช่น ภาวะภัยแล้ง ไฟไหม้ หรือโรคในทุเรียน เป็นต้น

ผลการศึกษาแผนธุรกิจของธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล พบว่า ผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอก ด้วยเทคนิค SWOT สามารถนำไปใช้ในการกำหนดพันธกิจ วัตถุประสงค์ การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค มากำหนดเป็นบทสรุปผู้บริหาร จากนั้นวิเคราะห์ความน่าสนใจในแต่ละพื้นที่ การวิเคราะห์ความเจริญเติบโต ส่วนแบ่งตลาด รวมทั้งการสร้างกลยุทธ์ทางธุรกิจที่มีความสอดคล้องกับสภาพบริบทของแต่ละพื้นที่ แล้วนำผลการวิเคราะห์ดังกล่าวมาเขียนไว้ในแผนธุรกิจประกอบด้วยรายละเอียดด้านการตลาด การจัดการ การเงิน การผลิตและการบริหารความเสี่ยง แล้วนำไปทดลองใช้ โดยได้ทำการกำหนดกลยุทธ์การตลาดตามความโดดเด่นของแต่ละพื้นที่ ดังนี้ ตำบลแม่พูล เนื่องจากเป็นจุดรับซื้อและขายทุเรียนขนาดใหญ่ของจังหวัดที่มีคนกลางทางการตลาดทั้งภายในและนอกจังหวัด สามารถกำหนดเป็นตลาดกลางในพื้นที่ได้ หรือ สร้างเป็น HUB เพื่อรองรับความต้องการซื้อที่มีจำนวนมากได้ ตำบลนานกกก เป็นศูนย์รวมแหล่งผลิตทุเรียนหลงลับแล เพราะมีพื้นที่ในการปลูกทุเรียนและมีล้งในพื้นที่ (คนกลางในพื้นที่) จำนวนมาก สำหรับใช้เป็นแหล่งกระจายทุเรียนหลงลับแลไปยังจุดรับซื้อทั้งภายในและต่างจังหวัด และยังเป็นพื้นที่แหล่งผลิตสำคัญของจังหวัดซึ่งไม่เฉพาะทุเรียน แต่ยังมีผลไม้อื่น ๆ เช่น ลางสาด หรือ ลองกอง ส่วนพื้นที่ตำบลบ้านด่านนาขาม เนื่องจากเป็นพื้นที่จุดยุทธศาสตร์ทางการค้าของจังหวัด คือ มีพื้นที่ขายทุเรียนบนถนนสาย 11 หรือ บริเวณถนนสายพิษณุโลก-เด่นชัย ซึ่งถือเป็นพื้นที่หน้าด่านในการพบปะกับลูกค้าต่างจังหวัด ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องขายสินค้า

คุณภาพ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการร้องเรียนโดยเฉพาะสื่อออนไลน์จนทำให้จังหวัดอุตรดิตถ์เสียชื่อเสียงจากการขายทุเรียนที่ไม่มีคุณภาพและไม่เป็นธรรมกับลูกค้า

จากผลทดลองใช้แผนธุรกิจของธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแลในแต่ละพื้นที่พบว่า การบริหารจัดการของธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแลจะมีลักษณะเด่นเฉพาะพื้นที่ โดยส่วนใหญ่การกระจายสินค้ามักมีคนกลางทางการตลาดเข้ามาช่วย แต่ปัจจุบันเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี จึงส่งผลให้เกษตรกรมีมุมมองที่กว้างขวางมากขึ้น อีกทั้ง การสนับสนุนของภาครัฐ ที่เข้ามากระตุ้นด้านความรู้ต่าง ๆ ทำให้การทำธุรกิจเกษตรเริ่มมีแบบแผนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารจะช่วยเป็นเครื่องมือสำคัญแก่เกษตรกรในการสร้างคุณค่า (Value Creation) และการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) ได้ ทั้งนี้ สามารถแสดงแผนที่ผลลัพธ์ของโครงการดังนี้

ตารางที่ 2 แผนที่ผลลัพธ์ของโครงการ

ปัจจัยนำเข้า	กระบวนการ	ผลผลิต	ผลลัพธ์
- แกนนำสมาชิกผู้ปลูกทุเรียนหลงลับแล - องค์ความรู้ด้านแผนธุรกิจการจัดการการผลิตทุเรียนคุณภาพ - เครือข่ายความร่วมมือของทุกภาคส่วน ได้แก่ เกษตรกร ภาครัฐ ภาคเอกชนและทีมวิจัย	- การอบรมเพิ่มพูนความรู้ทางธุรกิจ เรื่อง การตลาด การเงิน การผลิต และการบริหารความเสี่ยง - อบรมการผลิตทุเรียนคุณภาพ - ทดลองใช้แผนธุรกิจ - ติดตามผลการใช้แผนธุรกิจ	- รายได้ที่เพิ่มขึ้นของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหลงลับแล - การแยกค่าใช้จ่ายระหว่างค่าใช้จ่ายส่วนตัวและค่าใช้จ่ายในการผลิต - การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกผู้ปลูกทุเรียนหลงลับแล	- การขายสินค้า เริ่มมีการใช้สติ๊กเกอร์เพื่อบ่งบอกตัวตนของผู้ขายและใช้เป็นช่องทางการรับประกันหลังการขาย - สมาชิกสามารถขายทุเรียนหลงลับแลอย่างต่อเนื่องตลอดฤดูกาล - การเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายทุเรียนหลงลับแลผ่านทางสื่อออนไลน์ เช่น Line FB - การบริหารความเสี่ยง คือ การเกิดบริหารจัดการระบบน้ำธรรมชาติโดยความร่วมมือของทุกฝ่ายในการสร้างฝายกั้นน้ำเพื่อป้องกันปัญหาภัยแล้งหรือ ไฟไหม้

ทั้งนี้ จากผลการดำเนินงานทำให้เกิดแนวทางขยายผลสู่การนำแผนธุรกิจไปใช้ในธุรกิจเกษตรเชิงพาณิชย์ ดังนี้

1. ด้านการตลาด เกิดการพัฒนาให้มีการบริหารจัดการเชิงระบบในการขายทุเรียนโดยผ่านสมาชิกกลุ่มที่ร่วมกันออกแบบตราสัญลักษณ์ของกลุ่มเพื่อใช้เป็นส่วนประกอบในการทำสติ๊กเกอร์ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการยืนยันตัวตนของผู้ขายและสร้างช่องทางการรับประกันทุเรียนหลังการขายหากผู้ซื้อเจอสินค้าไม่มีคุณภาพ

2. การพัฒนาช่องทางการติดต่อสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ที่ทำให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่ายผ่าน ไลน์ หรือ เฟสบุ๊ค

3. ด้านการผลิตทุเรียนคุณภาพภายใต้การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ร่วมกับนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ในการจัดฝึกอบรมให้ความรู้หรือจัดเวทีเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งดำเนินการในหลายรูปแบบ อาทิ การเข้าศึกษาเรียนรู้ตามสวนของปราชญ์ในพื้นที่ หรือ การจัดศึกษาดูงานตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น จันทบุรี การให้ความรู้ในประเด็นที่เป็นที่สนใจของเกษตรกร หรือ การอบรมให้ความรู้เรื่องการปลูกทุเรียนคุณภาพแก่เกษตร ทั้งนี้ เพื่อให้เกษตรกรสามารถผลิตทุเรียนคุณภาพออกจำหน่ายในตลาด

4. การบริหารความเสี่ยงภายใต้ความร่วมมือของฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการสร้างฝายกั้นน้ำ ที่กระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อช่วยป้องกันพื้นที่หากเกิดภัยแล้ง หรือ ไฟไหม้

ภาพที่ 2 บรรยากาศการปฏิบัติการ

การอภิปรายผล

ปัจจุบันผลจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาแผนธุรกิจร่วมกับกลุ่มเกษตรกรใน 3 พื้นที่ ได้ถูกนำมาพัฒนาต่อยอดเพื่อใช้ดำเนินธุรกิจ (วิชิต อู่อ้น, 2552) ของกลุ่มเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ ดังนี้ 1) กลุ่มเกษตรกรตำบลแม่พูล นอกจากการพัฒนาด้านการตลาดแล้วยังมีการนำแนวทางของแผนบริหารความเสี่ยงมาใช้โดยได้ร่วมศึกษาวิจัยกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์และหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ในการพัฒนาระบบพยากรณ์และแจ้งเตือนภัยพิบัติ เพื่อลดความเสียหายอันเกิดจากภัยธรรมชาติประจำพื้นที่ ทั้งน้ำท่วม ภัยแล้ง และไฟป่า ส่งผลกระทบต่อผลผลิต 2) กลุ่มเกษตรกรตำบลนานกกก ได้นำแนวทางของแผนการผลิตมาประยุกต์ใช้ โดยร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ในการรับประกันคุณภาพผลผลิตโดยการขึ้นทะเบียน

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication : GI) ให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหลงลับแล เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้ขายและผู้บริโภคทุเรียนที่มาจากแหล่งจำหน่ายในพื้นที่ตำบลนานกกก 3) กลุ่มเกษตรกรตำบลบ้านด่านนาขาม ได้นำแนวทางของแผนการตลาดมาใช้ยกระดับการขายของเกษตรกรในพื้นที่ โดยการรวมกลุ่มกันขายผลผลิตทุเรียนโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง อีกทั้ง มีการร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์กลุ่มกันกำหนดมาตรฐานคุณภาพทุเรียน เพื่อควบคุมมาตรฐานของทุเรียนในพื้นที่ ป้องกันปัญหาทุเรียนสวมสิทธิ์ หรือการขายทุเรียนไม่ได้คุณภาพ เป็นสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค รวมทั้งธำรงรักษาชื่อเสียงของการค้าขายผลไม้ประจำจังหวัดอุตรดิตถ์อีกด้วย

นอกจากนี้ การดำเนินงานที่มีการนำแผนธุรกิจมาประยุกต์ใช้กับการประกอบธุรกิจเกษตรทุเรียนหลงลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ สำหรับการทำตลาดตามแนวคิดการค้าที่เป็นธรรมสามารถสรุปการดำเนินงานได้(ธงชัย สันติวงษ์, 2550) ดังนี้

1. ด้านความสามารถในการตอบสนองลูกค้าภายใต้การค้าที่เป็นธรรม

ผลลัพธ์ที่ต้องการคือความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าที่มีพฤติกรรมการซื้อที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, 2552) ดังนั้น จำเป็นต้องสร้างแนวทางหรือแผนธุรกิจที่เฉพาะเจาะจงลงไป เช่น การจำหน่ายทุเรียนหลงลับแลออนไลน์ ต้องเน้นการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง อัพเดท ชัดเจนและตรวจสอบได้ การขายแบบคนกลางการค้าปลีก ต้องมีการสาธิตการแกะทุเรียนระหว่างการขาย เพื่อให้ลูกค้าสามารถชิม หรือสอบถามได้โดยตรง ทั้งนี้ การดำเนินการตามแผนธุรกิจแต่ละรูปแบบ ถือเป็นความสามารถในการใช้ความรู้ด้านการบริหารธุรกิจเป็นตัวช่วยในการขับเคลื่อนธุรกิจ นั่นคือความพยายามเปลี่ยนความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับทุเรียนหลงลับแลเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจให้ได้ภายใต้การค้าที่เป็นธรรม คือ ไม่หลอกลวงลูกค้า และ หากเจอทุเรียนไม่มีคุณภาพสามารถแลกคืนได้ทั้งเงินสด หรือ แลกเป็นทุเรียนหลงลับแลก็สามารถทำได้

2. ด้านความเอาใจใส่

ปัจจัยสำคัญต่อการสร้างผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ คือ ความเอาใจใส่ต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการขายทุเรียน ทำให้ต้องทำการผลิตทุเรียนคุณภาพ การเพิ่มมูลค่าของทุเรียนหลงลับแลผ่านการบริการขนส่งที่สะดวกและรวดเร็ว หรือช่องทางการติดต่อสื่อสารที่ง่ายและประหยัดค่าใช้จ่าย การหาลูกค้าใหม่ผ่านทางโซเชียลมีเดีย หรือความพยายามของผู้ประกอบการในการรักษาฐานลูกค้าเก่า และที่สำคัญคือ การให้ความสำคัญกับ “ช่องทางการจัดจำหน่าย” ที่เหมาะสม ทั้งนี้ กิจกรรมต่าง ๆ ข้างต้น จะสามารถสร้างรายได้จำนวนมากและมีผลต่อการลดค่าใช้จ่าย ซึ่งหากลูกค้าเกิดความเชื่อมั่นและยอมรับในตัวของทุเรียนหลงลับแลแล้วย่อมนำไปสู่การสร้างรายได้ที่ยั่งยืนและความสามารถในการทำกำไรแก่ธุรกิจอย่างต่อเนื่อง

3. ด้านรายได้

การทำธุรกิจเป้าหมายสูงสุดและสำคัญ คือ การสร้างรายได้ หรือ ผลกำไรทางธุรกิจ ดังนั้น ผู้ประกอบการต้องสามารถสร้างความแตกต่างให้กับทุเรียน นั่นคือ การชูจุดเด่นของทุเรียนหลงลับแลในความเป็นสินค้าพรีเมี่ยม ที่มีคุณภาพ หรือ รสชาติดี สีสันน่ารับประทาน มีการค้าขายที่ไม่เอาเปรียบผู้บริโภคและมีการรับประกันคุณภาพทุเรียนหลังการขายเพื่อเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบของผู้ขายที่

มอบให้กับลูกค้า อีกทั้ง ยังเป็นการสร้างคุณค่าที่ดีในสายตาของลูกค้าซึ่งส่งผลต่อการสร้างความต้องการที่เป็นที่ยอมรับของลูกค้าได้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยการใช้แผนธุรกิจเป็นแผนที่ดำเนินธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ อีกทั้ง เกษตรกร ผู้ประกอบการ หรือ ภาครัฐ สามารถนำผลที่ได้ไปปรับใช้กับการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่ตามสถานการณ์ หรือ บริบท

เอกสารอ้างอิง

จังหวัดอุตรดิตถ์. (2559). **ข้อมูลแนะนำจังหวัดอุตรดิตถ์** สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม 2559, จาก https://www.sawadee.co.th/thai/uttaradit/

ธงชัย สันติวงษ์. (2550). **กลยุทธ์การจัดการ**. กรุงเทพฯ : รุ่งแก้วการพิมพ์

วิชิต อู่อ้น. (2552). **การจัดการเชิงกลยุทธ์ : ขั้นตอนและวิธีการวิเคราะห์กรณีศึกษาเชิงกลยุทธ์.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ พรินท์แอทมี (ประเทศไทย)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. (2552).**การบริหารการตลาดยุคใหม่**.กรุงเทพฯ : ไดมอนอินบัสลิเน็ต

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2558). **สรุปผลการสำรวจภาวการณ์ทำงานของประชากร.** สืบค้นเมื่อ ธันวาคม 2558, จาก http://www.service.nso.go.th

Kotler, P. (1999). **Marketing management analysis, planning and control**. (10thed.). NewJersey : Prentice Hall

McCarthy, Jerome E. and William D. Perreault,Jr. (1984)**. Basic Marketing**. Homewood, llinois: Richard D. Irwin

William D. Perreault and Edmund Jerome McCarthy. (2003)**. Essentials of marketing : a global managerial approach**. McGraw-Hill

การศึกษาผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอินทรีย์ เพื่อการจัดการความยั่งยืนของชุมชน กรณีศึกษากิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม

ศรีไพร สกุลพันธ์[1]
สินีนาถ วิกรมประสิทธิ[2], วริศรา ดวงตาน้อย[3],
เจษฎา มิ่งฉาย[4], กมลสร ลิ้มสมมุติ[5], ณัฐศิรี สมจิตรานุกิจ[6]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอินทรีย์ : กรณีศึกษากิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดเวทีแลกเปลี่ยนและการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่าย ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติ พบว่าใช้กลไกการรวมกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตฯ และขยายเครือข่ายเพิ่มขึ้นเป็น 15 คน บนพื้นที่ทำการเกษตรอินทรีย์ จำนวน 50 ไร่ โดยมีกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตข้าวคุณธรรม ต.น้ำริด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์ จำนวน 8 ราย ผู้ผลิตทุเรียนต.นานกกก จำนวน 1 ราย และเป็นเกษตรกรรายใหม่ จำนวน 6 ราย สำหรับการพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ได้แก่ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน การจัดการความรู้และการเยี่ยมให้คำปรึกษาในแปลง การสร้างพันธมิตรทางธุรกิจในห่วงโซ่อุปทาน ได้แก่ มูลนิธิ MOA ศูนย์ฝึกอาชีพราษฎร์ไทยชายแดน จ.อุตรดิตถ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจ.อุตรดิตถ์ และพันธมิตรจากการขยายช่องทางการตลาดภายในจ.อุตรดิตถ์ ได้แก่ โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ร้านค้าฟาร์มเมอร์ช้อป และตลาดภายนอก ได้แก่ บริษัทสังคมสุขภาพ จำกัด (ร้านเลมอนฟาร์ม) พบว่าการตัดสินใจซื้อสินค้าในร้านฟาร์มเมอร์ช้อป 3 ลำดับแรก

[1] สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
[2] สาขาวิชาการจัดการการเป็นผู้ประกอบการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
[3] สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
[4] สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
[5] สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
[6] สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

คือ สินค้า ราคาและช่องทางการจำหน่าย ตามลำดับ โดยสินค้าต้องได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรธรรมชาติ และในร้านต้องมีปริมาณสินค้าเพียงพอในการจำหน่าย การเลือกซื้อสินค้าที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระดับสากลและการซื้อเมื่อพบเห็นป้ายสินค้า รวมถึงผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยกิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์มเป็นผู้ผลิตและจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ เพื่อหากำไรในการประกอบธุรกิจ แต่ไม่ใช่เพื่อการหากำไรสูงสุด จึงจัดเป็นธุรกิจที่เรียกว่า SE วิสาหกิจเพื่อสังคม คิดเป็นสัดส่วน 50 : 50 ซึ่งสอดคล้องกับตัวแปรการสร้างประโยชน์ทางสังคม แต่ไม่สอดคล้องกับตัวแปรการจัดการผลกำไร เนื่องจากลักษณะจัดการผลกำไรเพื่อส่วนตัวให้กับผู้ประกอบการธุรกิจและผู้ถือหุ้นมากกว่าการจัดการผลกำไรเพื่อส่วนรวม คิดเป็นสัดส่วน 90 : 10 สัดส่วนการจัดการผลกำไรเพื่อส่วนรวมมีสัดส่วนที่น้อยเนื่องจากธุรกิจอยู่ในระยะลงทุน ภายในระยะเวลา 5 ปี จะทำให้ธุรกิจเติบโตและจัดการผลกำไรเพื่อส่วนรวมได้เพิ่มขึ้น

คำสำคัญ : ธุรกิจเกษตรอินทรีย์, ธุรกิจเพื่อสังคม, ผู้ประกอบการ

ที่มาและความสำคัญ

กิจการเพื่อสังคมในจังหวัดอุตรดิตถ์ตามทะเบียนของสำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ มีจำนวน 3 ราย ได้แก่ บริษัทวงษ์พาณิชย์ จำกัด สาขาคุ้งวารี วิสาหกิจชุมชนกลุ่มคนรักษ์พลังงานบ้านห้วยบงและร้านป้อมข้าวพันผัก สำหรับกิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม จังหวัดอุตรดิตถ์ ยังไม่ได้รับการจดทะเบียนเป็นกิจการเพื่อสังคม เป็นผู้ประกอบการผลิตข้าวอินทรีย์ตั้งแต่ปี 2556 และได้รับการรับรองมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ (Organic Thailand) และมาตรฐาน ICAPs จากสถาบันรับรองระบบการผลิตผลิตภัณฑ์เกษตร (Institute of Certified Agricultural Production System : ICAPs) และดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าแปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าวอินทรีย์ ในปี 2557-2559 โดยการสนับสนุนงบประมาณจากอุทยานวิทยาศาสตร์ภาคเหนือ โครงการบ่มเพาะธุรกิจวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ธุรกิจมีเจตนารมณ์และความตั้งใจที่จะดำเนินธุรกิจเกษตรในรูปแบบกิจการเพื่อสังคม สำหรับสนับสนุนกลุ่มผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ด้านการผลิต เพื่อการถ่ายทอดความรู้ความสามารถด้านการผลิตแก่เกษตรกรในชุมชน เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ รวมถึงการจำหน่ายสินค้าโดยเป็นผู้รับซื้อผลผลิตอินทรีย์จากเกษตรกรในเครือข่าย (สุทธิรัตน์ ปาลาศ, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2559)

จากการรวมกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตข้าวคุณธรรม ต.น้ำริด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์ ที่ผลิตข้าวอินทรีย์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 โดยมีกิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐาน ICAPS ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยการสนับสนุนของกองส่งเสริมการเกษตรตำบลหาดกรวดและส่งจำหน่ายผลผลิตข้าวให้กับบริษัทเดอะสุขขะเฮ้าส์ (ไทยแลนด์) จำกัด ก่อนส่งจำหน่ายข้าวอินทรีย์ไปยังประเทศสิงคโปร์ พบว่ามีรูปแบบทำการเกษตรแบบพันธะสัญญา ซึ่งส่งผลดีต่อกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตข้าวคุณธรรมฯ คือ มีการประกันราคาที่แน่นอนเพราะมีตลาดรองรับ และบริษัทลงทุนให้ก่อน เมื่อให้ผลผลิตจึงหักค่าใช้จ่าย ทำให้กลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตมีความมั่นใจ แต่มีความเสี่ยงกรณีที่เกิดภัยแล้ง ดังเช่นปี 2558

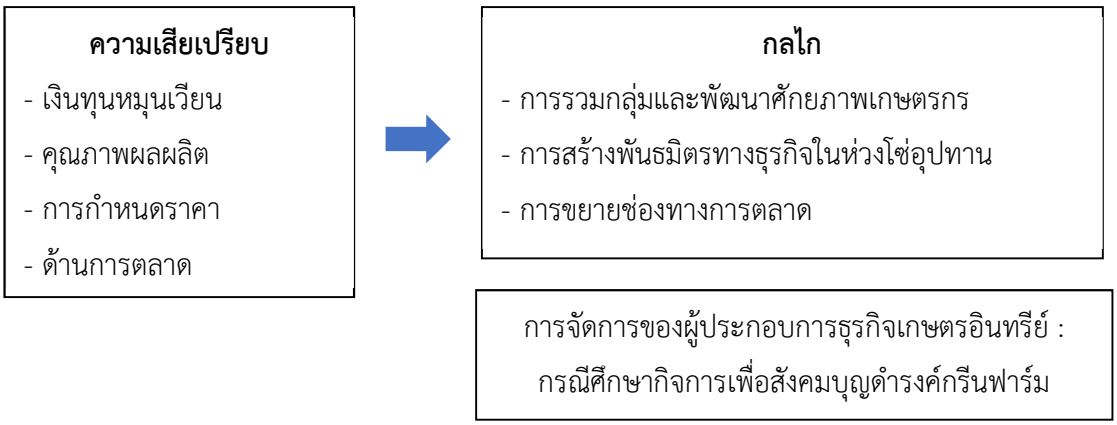
ประสบภัยแล้งทำให้ผลผลิตเสียหายและเกษตรกรต้องรับภาระในการจ่ายค่าปัจจัยการผลิตเท่าเดิม ทำให้ขาดทุนเนื่องจากไม่สามารถส่งมอบข้าวอินทรีย์ให้บริษัทได้ตามสัญญา ดังนั้นเกษตรกรควรลดการพึ่งพาตลาดระบบเกษตรพันธะสัญญาให้น้อยลง แต่ควรมีระบบตลาดอื่น ๆ ที่รองรับผลผลิตของเกษตรกร และสามารถปรับเปลี่ยนการผลิตเป็นพืชชนิดอื่น ๆ ได้ โดยสามารถกำหนดราคาขายและเป็นราคาที่ผู้บริโภคยอมรับได้

ดังนั้นเพื่อขยายผลการดำเนินงานของผู้ประกอบธุรกิจเกษตรอินทรีย์ และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน กิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม จะใช้การรวมกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตฯ สำหรับการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถให้เกษตรกรผลิตสินค้าที่ได้คุณภาพมาตรฐาน ปลอดภัยและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นการเพิ่มศักยภาพด้านการตลาด โดยกระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร ภาคี เครือข่าย เพื่อการประกอบธุรกิจเกษตรอินทรีย์ในรูปแบบกิจการเพื่อสังคม ตามหลักการ คือ เป็นธุรกิจที่แสวงหากำไรและให้ประโยชน์ด้านต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม (Profit) สร้างการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาวะและสิ่งแวดล้อม (Environment) และธุรกิจมีความเป็นธรรมต่อเกษตรกร ผู้บริโภค ชุมชนและท้องถิ่น (Community) โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนด้านการเกษตรอินทรีย์และเกษตรวิถีธรรมชาติ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอินทรีย์ : กรณีศึกษากิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม

กรอบแนวคิด

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยใช้ การวิจัยเชิงปริมาณ (Qualitative) ร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative)

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการกิจการเพื่อสังคม บุญดำรงค์กรีนฟาร์ม ประกอบด้วยการรวมกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติ การพัฒนาศักยภาพของ

เครือข่ายผู้ผลิตฯ การสร้างพันธมิตรทางธุรกิจในห่วงโซ่อุปทาน และการขยายช่องทางการตลาด โดยใช้แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคม และทฤษฎีการจัดการ

ขอบเขตด้านระยะเวลา ทำการศึกษาในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2558-เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2559

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกิจการเพื่อสังคมบุญดำรงกรีนฟาร์ม ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ภาครัฐและภาคเอกชน 10 ราย ภาคีเครือข่ายกลุ่มผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ที่ จำนวน 15 ราย ใช้การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดเวทีแลกเปลี่ยนและการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามของกลุ่มเป้าหมายที่เข้ามาใช้บริการร้านค้าฟาร์มเมอร์ช้อป กรณีไม่ทราบขนาดของประชากร กำหนดความเชื่อมั่น 95% ความผิดพลาดไม่เกิน 5% (กัลยา วนิชย์บัญชา. 2542: 74) จำนวน 385 ชุด

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การดำเนินกิจกรรมรวมกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตและการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติ โดยใช้กลไกของภาคีเครือข่ายผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอินทรีย์ กรณีศึกษากิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม ใช้กระบวนการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจในห่วงโซ่อุปทาน และการขยายช่องทางการตลาด ได้แก่ ช่องทางการตลาดในจังหวัดอุตรดิตถ์ และใช้การประเมินผลปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อหรือเข้ามาใช้บริการร้านค้าฟาร์มเมอร์ช้อป และช่องทางการตลาดภายนอก

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ

ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอินทรีย์ กรณีศึกษา กิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม ได้ใช้กลไกการรวมกลุ่มเกษตรกรในเครือข่ายผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม คือ 1.) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม ภายใต้แนวทาง “พัฒนาคน พัฒนาวิธีการผลิต” 2.) เพื่อสร้างอำนาจต่อรองในการขายสินค้าและกลุ่มผู้ผลิตสามารถกำหนดราคาขายได้ 3.) เพื่อวางแผนการผลิตร่วมกันสำหรับการขยายช่องทางการตลาดที่หลากหลายและ 4.) เพื่อพัฒนาวิธีการผลิตโดยเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเพิ่มทักษะให้สมาชิกกลุ่ม พบว่าการจัดการได้ขยายจำนวนเครือข่ายผู้ผลิตที่ทำการเกษตรอินทรีย์จาก 8 คน เพิ่มจำนวนเป็น 15 คน บนพื้นที่ทำการเกษตรอินทรีย์ในจ.อุตรดิตถ์ จำนวน 50 ไร่ จำแนกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตข้าวคุณธรรม ต.น้ำริด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์ เป็นเครือข่ายผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์รายเดิม จำนวน 8 ราย ผู้ผลิตทุเรียน ตำบลนานกกก จำนวน 1 ราย และเป็นเกษตรกรรายใหม่ที่ปรับเปลี่ยนมาใช้ระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ จำนวน 6 ราย

การจัดการความยั่งยืนของชุมชน ของกิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม นอกจากกลไกการรวมกลุ่มเกษตรกรเป็นเครือข่ายผู้ผลิตฯ แล้ว พบว่ามีกระบวนการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายผู้ผลิตฯ การสร้างพันธมิตรทางธุรกิจในห่วงโซ่อุทาน และการขยายช่องทางการตลาด ดังนี้

1.) กระบวนการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติ ใช้แนวทางการพัฒนาขีดความสามารถ (Competency-based Training: CBT) ได้แก่ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน การจัดการความรู้และการเยี่ยมให้คำปรึกษาในแปลง ดังนี้

1.1) การจัดการความรู้ในการส่งเสริมการทำการเกษตรแบบยั่งยืน โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ฯ เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรในกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตฯ นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ภายในศูนย์การเรียนรู้มีการจัดทำแปลงสาธิตการผลิตสินค้าเกษตร และใช้พื้นที่ของศูนย์การเรียนรู้บางส่วน สำหรับการผลิตพืชหลังนา เช่น ถั่วเหลือง ให้กับกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตฯ ที่มีปัญหาขาดพื้นที่เพาะปลูกและขาดระบบน้ำทำการเกษตร ทำให้เครือข่ายผู้ผลิตฯ ต.น้ำริด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์ มีพื้นที่ทำการเกษตรจากการแบ่งปันของกิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม จำนวน 2 ราย

1.2) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และการศึกษาดูงานกระบวนการผลิตระบบเกษตรธรรมชาติ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาให้เกษตรกรมีความรู้ ทักษะที่จำเป็น และมีทัศนคติที่ดีต่อการผลิตระบบเกษตรธรรมชาติ นอกจากนี้ยังคาดหวังว่าเกษตรกรจะนำความรู้และทักษะที่ได้จากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการไปปฏิบัติในการผลิตวิถีเกษตรธรรมชาติ โดยจัดโครงการอบรมแกนนำขยายผลเกษตรธรรมชาติจากความร่วมมือระหว่างศูนย์ฝึกอาชีพราษฎรไทยชายแดน (กศน.) มูลนิธิ MOA ไทย และ MOA International ในการสนับสนุนทรัพยากรในการฝึกปฏิบัติ เครือข่ายผู้ผลิตฯ เข้าร่วมอบรมจำนวน 14 คน หลังจากฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและทำการทดสอบความรู้ มีผู้เข้ารับการทดสอบจำนวน 12 คน พบว่าผู้เข้าอบรมมีค่าคะแนนด้านทักษะและความรู้เพิ่มขึ้นจำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 83.33 ผู้เข้าอบรมมีค่าคะแนนความรู้หลังจากอบรมเท่าเดิม 1 คน คิดเป็นร้อยละ 8.33 และมีค่าคะแนนความรู้หลังจากอบรมลดลง 1 คน คิดเป็นร้อยละ 8.33 ในภาพรวมเครือข่ายผู้ผลิตฯ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด มีน้ำหนักคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจเท่ากับ 4.49 คิดเป็นร้อยละ 89.70 เมื่อแยกรายด้าน พบว่าด้านที่มีความพึงพอใจมากที่สุด 3 ด้าน คือ ด้านการจัดกระบวนการอบรม ด้านวิทยากรและด้านความรู้ โดยมีน้ำหนักคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจเท่ากับ 4.52, 4.50 และ 4.49 ตามลำดับ แต่สิ่งที่สำคัญกว่าการทดสอบระดับความรู้ที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง จากการติดตามประเมินผลคือการที่เครือข่ายผู้ผลิตฯ ได้ใช้กระบวนการผลิตเกษตรธรรมชาติในพื้นที่ของตนเอง

การฝึกอบรมการคำนวณต้นทุนผลผลิตและการตั้งราคาขาย จากการวิเคราะห์ความเสียเปรียบด้านการคำนวณต้นทุน ในการตั้งราคาขาย พบว่าเครือข่ายผู้ผลิตฯ กำหนดราคาขายตามกลไกตลาดและเป็นราคาเท่ากับสินค้าที่ปลูกในระบบทั่วไป ทำให้มีแนวทางในการลดต้นทุนการผลิตในการเลือกใช้กระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติ เลือกวัสดุในสวนหรือไร่ของตนเองในการทำปุ๋ยหมักและลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก รวมถึงการลดความเสียเปรียบในการตั้งราคาขายให้คุ้มกับต้นทุน โดยการวางตำแหน่งสินค้าเป็นสินค้าคุณภาพดี ราคาสูง และเลือกวางจำหน่ายสินค้าให้กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

นอกจากนี้เกิดการบูรณาการพันธกิจด้านวิจัยและด้านการเรียนการสอนในรายวิชาต้นทุนสาขาวิชาบัญชี ให้นักศึกษาได้นำทฤษฎีมาปฏิบัติในการสัมภาษณ์กลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตฯ และการบันทึกข้อมูล เพื่อนำมาคำนวณต้นทุนที่แท้จริงให้กับกลุ่มเกษตรกรและเสนอเป็นราคาขายสินค้าให้กับบริษัทบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม จำกัด

2.) การสร้างพันธมิตรทางธุรกิจในห่วงโซ่อุปทาน ประกอบด้วย พันธมิตรทางการผลิต พันธมิตรทางการเงิน และพันธมิตรทางการตลาด ดังนี้

2.1) พันธมิตรทางการผลิต ได้แก่ มูลนิธิ MOA ที่เป็นมูลนิธิประเภทนิติบุคคลไม่แสวงหาผลกำไร มีวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งคือการศึกษาและส่งเสริมกิจกรรมเกษตรธรรมชาติ MOA และอาหารธรรมชาติ MOA อันจะเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการในการส่งเสริมกิจกรรมเกษตรธรรมชาติ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม มีศูนย์ฝึกอาชีพราษฎร์ไทยชายแดน จ.อุตรดิตถ์ (ศฝช.) ที่ได้รับการสนับสนุนแหล่งทุนจัดกิจกรรมดังกล่าวจาก สสส. เป็นการสนับสนุนด้านองค์ความรู้การฝึกอบรม และเป็นหน่วยงานที่มีเป้าหมายร่วมเหมือนกับกิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม นอกจากศฝช. จะให้การสนับสนุนวิทยากรและองค์ความรู้ เพื่อการพัฒนาศักยภาพกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตฯ แล้ว ยังเป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ศึกษาดูงานให้กับเครือข่ายผู้ผลิตฯ รวมถึงเป็นเครือข่ายด้านการตลาดด้วย

2.2) พันธมิตรทางการเงิน ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ได้ดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาล เพื่อขับเคลื่อนและกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก จึงสนับสนุนส่งเสริมสินเชื่อสร้างความยั่งยืนของภาคเกษตรไทย ส่งเสริมการประกอบอาชีพ พัฒนาผลผลิตและผลิตภัณฑ์เกษตร เป็นแหล่งเงินทุนให้สินเชื่อ ตามโครงการ xyz โดยมีวัตถุประสงค์ให้ชุมชนปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตภาคเกษตร ให้ทำการผลิตปลูกพืชน้ำน้อย และสร้างความเข้มแข็งกลุ่ม ผลการดำเนินงานด้านการเงินร่วมกับพันธมิตรทางธุรกิจ โดยแยกการดำเนินงานเป็นส่วนของกิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม และส่วนของเครือข่ายผู้ผลิตฯ ดังนี้

กิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม เป็นบริษัทที่ก่อตั้ง เมื่อเดือนมีนาคม 2559 แต่เดิมเป็นผู้ผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการส่งออก ดังนั้นธุรกิจจึงอยู่ในช่วงเริ่มต้นยังไม่สามารถรับซื้อผลผลิตปริมาณมากจากเกษตรกรได้และอยู่ระหว่างการขยายตัวทางธุรกิจ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร มีความจำเป็นต้องวางโครงสร้างพื้นฐานโรงงานที่ได้มาตรฐาน ซึ่งมีระยะเวลา ประมาณ 3-5 ปี (2559-2563) โดยวางเป้าหมายทางการตลาดเป็นส่วนแบ่งทางการตลาดภายในประเทศ มีการหาแนวทางร่วมด้านเงินลงทุนขยายการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ร่วมกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) โดยการวางแผนจะเสนอแผนธุรกิจเพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนในบริษัทเพื่อขยายกิจการในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าเกษตร โดยการรับซื้อวัตถุดิบจากเครือข่ายผู้ผลิต จากกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตที่ได้มาตรฐานจากสถาบันรับรองระบบการผลิตผลิตภัณฑ์การเกษตร (Institute of Certified Agricultural Production System : *ICAPS*) และผลผลิตจากระบบเกษตรธรรมชาติในราคาที่เป็นธรรม โดยการคิดคำนวณจากต้นทุนที่แท้จริงให้กับเครือข่ายผู้ผลิตฯ

กลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตฯ ได้มีการประชุมเพื่อหารือในการเข้าร่วมโครงการสนับสนุนเงินทุนแก่เกษตรกร โดยมีธกส. เป็นผู้เข้าร่วมประชุมและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิต ทางธกส.ได้เสนอข้อมูลแหล่งเงินทุนให้สินเชื่อ ตามโครงการ xyz แต่จากการดำเนินงานกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ xyz แม้ว่าโครงการจะมีอัตราดอกเบี้ยราคาถูก (ร้อยละ 0.01) หากไม่มีทางเลือกจะเลือกใช้บริการเงินกู้ในอัตราปกติ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในกลุ่ม เรื่องการค้ำประกันโดยสมาชิกจะทำให้ความสัมพันธ์กลุ่มลดลง และพื้นที่ทำการเกษตรระบบเกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติต่อรายมีจำนวนไม่มาก ทำให้เครือข่ายผู้ผลิตฯ สามารถดูแลพื้นที่ได้ทั่วถึงและประหยัดต้นทุนจากการงดใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีทุกชนิด รวมถึงการใช้ทรัพยากรจากแปลงมาทำเป็นปุ๋ยหมักเจแทน จึงใช้เงินลงทุนการผลิตน้อยไม่จำเป็นต้องกู้เงิน และไม่ต้องการเป็นหนี้ ทั้งนี้โครงการดังกล่าวเหมาะสำหรับกลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์การเกษตรขนาดใหญ่ที่ต้องการใช้เงินลงทุนจำนวนมาก ซึ่งภาควิชาการมองว่าการเข้าร่วมโครงการ xyz ของธกส. ไม่ได้ระบุเงื่อนไขว่าจะต้องนำเงินมาใช้ด้านการเกษตรในระบบการผลิตแบบใด ซึ่งเกษตรกรบางส่วนอาจใช้วิธีการผลิตแบบใช้สารเคมี ถึงแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนการผลิตพืชที่ใช้น้ำน้อยก็ตาม แต่จะมีผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและอาจต้องใช้เงินทุนเป็นค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงดินหรือมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทำให้ผลผลิตที่ได้จะมีจำนวนลดลงและการแก้ปัญหาจะกลับมาใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น จนเป็นเหตุให้เกิดหนี้สินในภาคการเกษตรในอนาคต จากการดำเนินงานกลุ่มเครือข่ายผู้ผลิตฯ ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าร่วมโครงการขออนุมัติสินเชื่อ แต่ยังคงผลิตสินค้าเกษตรและมีการปรับเปลี่ยนการผลิตพืชจากการปลูกข้าวอินทรีย์ปีละ 1 ครั้ง (นาปี) และปลูกพืชหลังนา เช่น ถั่วฝักยาว ถั่วเหลือง กระเทียม หอมแดง เพื่อขายส่งให้กับบริษัทบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม ทำให้ภาครัฐไม่ต้องจ่ายส่วนต่างดอกเบี้ยราคาถูกทำให้ประหยัดงบประมาณ

2.3) พันธมิตรทางการตลาดภายในจังหวัด ได้แก่ โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จากความร่วมมือและความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยฯ กับชุมชน รวมถึงเครือข่ายผู้บริโภคเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เช่น ตลาดสีเขียว ในงานวันสถาปนามหาวิทยาลัย การจำหน่ายสินค้าในโรงเรียนสาธิตเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนและผู้ปกครองได้ตระหนักถึงพืช ผัก อาหารเพื่อสุขภาพ และได้บริโภคอาหารปลอดภัย การใช้พื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ให้กับโรงเรียนในจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็น “การคืนกำไรสู่สังคม” และให้นักศึกษาได้ใช้ศูนย์การเรียนรู้ในการทำกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น การดำนา เป็นต้น สำหรับพันธมิตรทางการตลาดภายนอก ได้แก่ บริษัทสังคมสุขภาพ จำกัด (ร้านเลมอนฟาร์ม) ซึ่งเป็นองค์กรธุรกิจเพื่อสังคม ที่ใช้กิจกรรมทางการค้าการตลาดมาเป็นตัวขับเคลื่อนงานด้านส่งเสริมสุขภาพผู้บริโภค ผู้ผลิตและสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่การกระจายสินค้าเกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติ

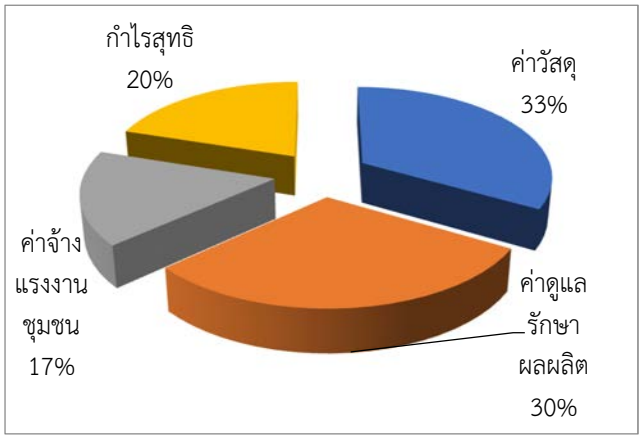
3.) การขยายช่องทางการตลาด ช่องทางการตลาดในจ.อุตรดิตถ์ ได้แก่ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ และร้านค้าฟาร์มเมอร์ช้อป และการขยายช่องทางการตลาดภายนอก ได้แก่ บริษัทสังคมสุขภาพ จำกัด (ร้านเลมอนฟาร์ม) ซึ่งทำหน้าที่การกระจายสินค้าเกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติ กรณีทุเรียนหลงลับแล ทุเรียนหมอนทอง จ.อุตรดิตถ์ ซึ่งสอดคล้องกับศจินทร์ ประชาสันติ์

และคณะ. (2556) พบว่าจุดเด่นของแนวคิดการค้าที่เป็นธรรม คือการส่งเสริมความสัมพันธ์ระยะยาว ระหว่างคู่ค้าในฐานะหุ้นส่วนทางสังคม ซึ่งนอกจากจะอยู่ภายใต้สัญญาทางการค้าแล้ว ยังส่งเสริมให้ผู้ซื้อช่วยเสริมสร้างความสามารถและความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้ผลิตอีกด้วย

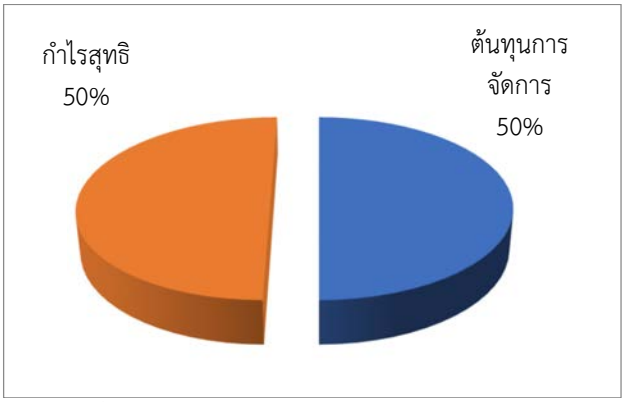

ภาพที่ 1 การขยายช่องทางการตลาดภายนอก

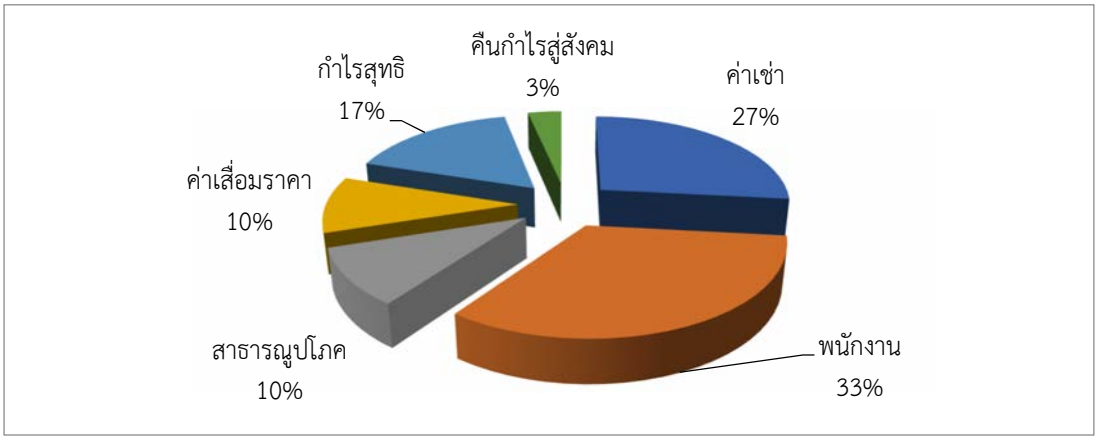
ผลการดำเนินงานช่องทางการตลาดในจ.อุตรดิตถ์ ได้แก่ ร้านค้าฟาร์มเมอร์ช้อป สามารถจำแนกมูลค่าที่เกิดขึ้นจากการซื้อสินค้าในร้าน โดยการเปรียบเทียบจำนวนเงินที่รับจากผู้บริโภคเท่ากับ 100 บาท

ภาพที่ 2 รายได้ของเกษตรกร สัดส่วน 60 บาท

ภาพที่ 3 รายได้ผู้รวบรวมผลผลิต สัดส่วน 10 บาท

ภาพที่ 4 รายได้ของร้านค้าฟาร์มเมอร์ช้อป สัดส่วน 30 บาท

ผลการประเมินปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อหรือเข้ามาใช้บริการร้านฟาร์มเมอร์ช้อป พบว่าผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง การตัดสินใจซื้อสินค้าในร้านฟาร์มเมอร์ช้อปสินค้าลำดับแรก คือสินค้า ราคาและช่องทางการจำหน่าย ตามลำดับ สินค้าต้องได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หรือเกษตรธรรมชาติ และในร้านต้องมีปริมาณสินค้าเพียงพอในการจำหน่าย การเลือกซื้อสินค้าที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระดับสากลและการซื้อเมื่อพบเห็นป้ายสินค้า รวมถึงผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ด้านราคาต้องมีการติดป้ายบอกราคาที่ชัดเจนและการมีสินค้าที่หลายระดับให้เลือกและราคาที่เหมาะสมกับคุณภาพสินค้าและบรรจุภัณฑ์ ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายต้องมีการจัดแสดงสินค้าแยกเป็นสัดส่วน และปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาดพบว่ามีการโฆษณาสินค้าตามสื่อ Social Media ปัจจัยด้านสังคม ลูกค้าต้องการคำแนะนำก่อนซื้อสินค้า และปัจจัยด้านวัฒนธรรม ลูกค้ามีความพึงพอใจในคุณค่าทางอาหารของสินค้าเกษตรอินทรีย์/เกษตรธรรมชาติ ปัจจัยด้านจิตวิทยา ลูกค้าคำนึงถึงความปลอดภัยของสินค้าเป็นเรื่องสำคัญ จะเห็นได้ว่าฟาร์มเมอร์ช้อปไม่ได้มุ่งเน้นที่จะขายสินค้าเพียงอย่างเดียวแต่ยังนึกถึงสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบข้างอีกด้วย การสนับสนุนสินค้าเกษตรอินทรีย์ของร้านค้าเพื่อที่จะได้นำเงินส่วนหนึ่งไปช่วยเหลือสังคมต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของนพดล เดชประเสริฐ (2560) พบว่า ความแตกต่างของ CSR และ SE ว่า SE เกิดจากการเริ่มต้นของปัญหาสังคมเป็นตัวตั้ง โดยดำเนินกิจการที่คำนึงถึงสังคม 5 ด้าน คือ เราจะช่วยแก้ปัญหาสังคมได้อย่างไร ทำอย่างไรให้เขาดีขึ้น สังคมต้องมีอาชีพและรายได้ที่ยั่งยืนไม่ใช่ให้เงินแต่ให้อาชีพและโอกาส ต้องมีกำไรกลับคืนสู่สังคมและคนในชุมชนสามารถยืนได้ด้วยตัวเองและต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

อภิปรายผล บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

กิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม มีแนวทางการหารายได้ด้วยตนเองเพื่อหล่อเลี้ยงการดำเนินงานอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับคำนิยามของสำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (2558 : 12-13) และดำเนินธุรกิจที่สอดคล้องกับรูปแบบโมเดลทางธุรกิจเพื่อสร้างประโยชน์ทางสังคม (Impact

First) และเพื่อหากำไรในการประกอบธุรกิจ แต่ไม่ใช่เพื่อการหากำไรสูงสุด (Profit First) จึงจัดเป็นธุรกิจที่เรียกว่า SE วิสาหกิจเพื่อสังคม คิดเป็นสัดส่วน 50 : 50 ซึ่งสอดคล้องกับตัวแปรการสร้างประโยชน์ทางสังคม แต่ไม่สอดคล้องกับตัวแปรการจัดการผลกำไร เนื่องจากการจัดการผลกำไรของธุรกิจบุญดำรงค์กรีนฟาร์มมีลักษณะจัดการผลกำไรเพื่อส่วนตัวให้กับผู้ประกอบการธุรกิจและผู้ถือหุ้นมากกว่า การจัดการผลกำไรเพื่อส่วนรวม คิดเป็นสัดส่วน 90 : 10 แสดงดังภาพที่ 5 จากผลการดำเนินงานสัดส่วนการจัดการผลกำไรเพื่อส่วนรวมมีสัดส่วนที่น้อยเนื่องจากธุรกิจอยู่ในระยะลงทุนและการปรับโครงสร้างพื้นฐานของกิจการ สำหรับการผลิตสินค้าหรือนวัตกรรมที่สร้างกำไร ธุรกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ธุรกิจอยู่รอดและสามารถนำผลกำไรที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งคาดว่าภายในระยะเวลา 5 ปี จะทำให้ธุรกิจเติบโตและจัดการผลกำไรเพื่อส่วนรวมได้เพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะ การจะยกระดับคุณภาพสินค้าการเกษตรของผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอินทรีย์มีประเด็นเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรปลอดภัย นโยบาย Smart Farmer นโยบายอาหารมั่นคงและอาหารปลอดภัยและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปครบวงจร ดังนั้น นอกจากการเชื่อมโยงกระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ ในห่วงโซ่อุปทานการผลิตสินค้าเกษตรธุรกิจเกษตรอินทรีย์แล้ว จำเป็นต้องมีการบูรณาการและเชื่อมต่อนโยบายที่เกี่ยวข้องกับด้วยกันในลักษณะห่วงโซ่นโยบาย (Policy Chain) เพื่อลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มแรงขับเคลื่อนในการสนับสนุนกิจการเพื่อสังคมในการดำเนินงานต่อไป

ภาพที่ 5 รูปแบบโมเดลทางธุรกิจเพื่อสร้างประโยชน์ทางสังคม และเพื่อหากำไรในการประกอบธุรกิจ
ที่มา : ดัดแปลงจากณัฐพงษ์ จารุวรรณพงษ์, 2558, อ้างถึงใน ศรีไพร สกุลพันธ์, 2560, น.129

ประโยชน์ที่ได้รับ

กลุ่มเกษตรกรและภาคีเครือข่าย มีต้นแบบผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอินทรีย์และศูนย์การเรียนรู้ให้ชุมชนในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอินทรีย์เห็นถึงผลการดำเนินงานร้านค้าฟาร์มเมอร์ช้อป ที่จะนำไปพัฒนากิจการเพื่อสังคม รวมถึงเกษตรกรที่เข้าร่วมได้พัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถส่งผลให้สุขภาวะดีขึ้นทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคมและอารมณ์

เอกสารอ้างอิง

กัลยา วนิชย์บัญชา. (*2542*). **การวิเคราะห์สถิติ : สถิติเพื่อการตัดสินใจ.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์วิทยาลัย.

นพดล เดชประเสริฐ. (2560). **การปรับองค์กรสู่วิสาหกิจเพื่อสังคมที่ยั่งยืน.** วารสารนักบริหาร, 37(1), 68-74.

ศจินทร์ ประชาสันติ์ และคณะ. (2556)**. ตลาดข้าวชาวนา : เส้นทางสู่ดุลยภาพและความเป็นธรรม.** มูลนิธิกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย).

ศรีไพร สกุลพันธ์ และคณะ. (2560). **การพัฒนารูปแบบฟาร์มเมอร์ช้อป ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรอินทรีย์ : กรณีศึกษากิจการเพื่อสังคมบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม.** มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.

สุทธิรัตน์ ปาลาศ. ประธานกรรมการบริหารบริษัทบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม จำกัด. (16 กันยายน 2559). สัมภาษณ์.

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้ง ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

วริศรา ดวงตาน้อย[1]
สุพรรษา จิตต์มั่น[1], วรพรรณ รัตนทรงธรรม[1], กรรณิการ์ ธรรมสรางกูร[1],
ตุลาพร จันทร์กวี[1], สินีนาถ วิกรมประสิทธิ[1], ศรีไพร สกุลพันธ์[1], วิสุทธิ์ สุขบำรุง[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการบริหารจัดการขยะ และปัจจัยสำคัญของการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ กลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่บ้านปางต้นผึ้ง หมู่ 10 ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม จำนวน 70 คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง เก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ผลการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ สามารถบรรลุเป้าหมาย 5 ประการ ได้แก่ ผู้สูงอายุสามารถจัดการขยะในชุมชนแบบถูกวิธีได้ ปริมาณขยะในหมู่ 10 บ้านปางต้นผึ้งลดลง สิ่งแวดล้อมภายในหมู่ 10 บ้านปางต้นผึ้งดีขึ้น การเป็นหมู่บ้านต้นแบบด้านการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชน และการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ สำหรับปัจจัยสำคัญของการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ มี 7 ประการ ประกอบด้วย ผู้สูงอายุหมู่ 10 ผู้นำชุมชนระดับท้องถิ่น เจ้าอาวาสวัดปางต้นผึ้ง ผู้นำระดับท้องที่ เครือข่ายระดับท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม และภาควิชาการ

คำสำคัญ : การจัดการขยะ, ธนาคารขยะชุมชน, ผู้สูงอายุ

[1] คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในปัจจุบัน คือ ปัญหาเรื่องขยะมูลฝอยหรือของเสีย แบ่งเป็นมูลฝอยธรรมดาทั่วไป ได้แก่ มูลฝอยสด เศษอาหาร กระดาษ โฟม พลาสติก ขวด แก้ว โลหะ และอื่น ๆ และของเสียอันตราย ได้แก่ มูลฝอยติดเชื้อจากโรงพยาบาล กากสารเคมี สารเคมีกำจัดแมลง กากน้ำมัน หลอดฟลูออเรสเซนต์ และแบตเตอรี่ใช้แล้ว แหล่งกำเนิดของเสียที่สำคัญ ได้แก่ ชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม และพื้นที่เกษตรกรรม ปัจจุบันคนไทยกว่า 60 ล้านคน สามารถสร้างขยะได้มากถึง 14 ล้านตันต่อปี แต่ความสามารถในการจัดเก็บขยะกลับมีไม่ถึงร้อยละ 70 ของขยะที่เกิดขึ้น จึงทำให้เกิดปริมาณมูลฝอยตกค้างตามสถานที่ต่าง ๆ หรือมีการนำไปกำจัดโดยวิธีกองบนพื้นซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม (กรมควบคุมมลพิษ, 2562) ซึ่งส่งผลเสียต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชุมชนที่มีจำนวนมากขึ้นทุกปี โดยในปี 2560 ประเทศไทยมีประชากรสูงอายุ 60 ปีขึ้นไป 11 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 17 ของประชากรทั้งหมด 65.5 ล้านคน คาดประมาณว่าอีกไม่เกินปี 2564 ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงอายุ ได้แก่ การส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และจัดบริการสาธารณะที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ การสนับสนุนให้กลุ่มผู้สูงอายุมีบทบาทและความเข้มแข็ง การส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้และวางแผนการออมเงินและใช้จ่ายอย่างประหยัดเพื่อเป็นเงินออมไว้ใช้จ่ายยามชราภาพ เป็นต้น (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562)

จากผลการศึกษาสถานการณ์ขยะและการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุหมู่ 10 บ้านปางต้นผึ้ง ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ของ วริศรา ดวงตาน้อย และ วรพรรณ รัตนทรงธรรม (กำลังรอตีพิมพ์) พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุหมู่ 10 บ้านปางต้นผึ้ง ได้ดำเนินการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม ในชื่อ "ธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้ง" เพื่อแก้ไขปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุในชุมชน ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาผลการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม และปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุหมู่ 10 บ้านปางต้นผึ้ง ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อเป็นต้นแบบในการบริหารจัดการขยะชุมชนแบบมีส่วนร่วมซึ่งดำเนินการโดยกลุ่มผู้สูงอายุให้กับชุมชนพื้นที่อื่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญของการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการวิจัย 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านเนื้อหา เกี่ยวกับแนวคิดการจัดการขยะ และการบริหารจัดการ 2) ด้านพื้นที่ คือ หมู่ 10 บ้านปางต้นผึ้ง ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ และ3) ด้านระยะเวลา ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 ถึง วันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2561

กลุ่มเป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่บ้านปางต้นผึ้ง หมู่ 10 ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม จำนวน 70 คน

ขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) กับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 70 คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเริ่มตั้งแต่การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ และการบริหารจัดการ การศึกษาบริบทและสภาพการจัดการขยะในพื้นที่ การจัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจและฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการคัดแยกขยะในกลุ่มผู้สูงอายุ การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้สูงอายุ การติดตามผลการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุ และการวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญของการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุ

ผลการวิจัย

1. ผลการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า จากการติดตามและประเมินผลภายหลังจากที่ธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้ง ซึ่งเปิดดำเนินงาน 3 เดือน (พฤษภาคม ถึง กรกฎาคม 2561) สามารถบรรลุเป้าหมาย 5 ประการ ดังนี้

เป้าหมายที่ 1 ผู้สูงอายุสามารถจัดการขยะในชุมชนแบบถูกวิธีได้ พบว่า ผู้สูงอายุสามารถจัดการขยะได้ถูกวิธีมากขึ้น โดยจะมีการคัดแยกขยะออกเป็นหมวดหมู่ และรอนำขยะมาขายให้กับธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้ง ทุกวันรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ดังเสียงสะท้อนของผู้สูงอายุจากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“เมื่อก่อนเวลารถเร่มารับซื้อขยะหน้าบ้าน ลุงก็เก็บรวม ๆ ขายให้เขาไปหมด แต่พอเห็นว่าธนาคารขยะรับซื้อขยะ ขยะที่รับซื้อแต่ละประเภทให้เงินต่อกิโลต่างกันด้วย ลุงเลยเอาขยะมาแยกตามที่ธนาคารขยะกำหนดแล้วค่อยขายให้ธนาคาร โดยเฉพาะทองแดงนะ ลุงตั้งใจเก็บอย่างดี ราคาขายมันสูงดี”

เป้าหมายที่ 2 ปริมาณขยะในหมู่ 10 บ้านปางต้นผึ้งลดลง พบว่า บริเวณข้างทางของถนนภายในหมู่ 10 และภายในสวนของชาวบ้านมีปริมาณขยะที่ทิ้งเกลื่อนกลาดลดลงมาก และปริมาณขยะที่ชาวบ้านนำขยะไปเผาที่บ่อท้ายหมู่บ้านลดลง ดังเสียงสะท้อนของผู้สูงอายุจากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“เมื่อก่อนลุงชอบเดินเก็บขยะตามข้างถนนหมู่บ้าน เอาไปขายให้รถเร่ที่มารับซื้อขยะ แต่เดี๋ยวนี้เดินหาขยะไม่ค่อยได้ มันไม่ค่อยมีขยะเยอะเหมือนแต่ก่อนแล้ว คนเขาเก็บขยะไว้กับบ้านกันหมด รอเอามาขายกับธนาคารขยะ”

เป้าหมายที่ 3 สิ่งแวดล้อมภายในหมู่ 10 บ้านปางต้นผึ้งดีขึ้น พบว่า ชาวบ้านหมู่ 10 บ้านปานต้นผึ้ง เผาขยะลดลง มีการคัดแยกขยะเพื่อนำไปขาย ทำให้กลิ่นเหม็นและเขม่าไฟลดลง ดังเสียงสะท้อนของผู้นำชุมชนจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

“ผมสังเกตดูจากพฤติกรรมลูกจ้างที่ผมจ้างไปตัดหญ้าในสวนผมนะ เค้าคอยเดินเก็บขยะเห็นขยะปุ๊บเก็บเลย ถามเขา เขาบอกว่าเก็บไปขาย ไม่เอาไปเผาแล้ว ทำให้สวนผมสะอาดผิดตาไปเลย รวมถึงถนนในชุมชนก็ไม่มีขยะสิ่งแวดล้อมที่ดีมันเกิดขึ้นกับบ้านเราแล้ว มันเปลี่ยนไปมากเปลี่ยนไปในทางที่ดีมากครับ”

เป้าหมายที่ 4 การเป็นหมู่บ้านต้นแบบด้านการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชน พบว่า ธนาคารขยะได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลบ้านด่านนาขาม โดยผู้จัดการธนาคารขยะได้รับการเชิญให้ไปเป็นที่ปรึกษาหมู่บ้านต่าง ๆ ในการจัดตั้งธนาคารขยะ ดังเสียงสะท้อนของภาคีเครือข่ายการจัดการธนาคารขยะจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

“ผมเป็นภาคีเครือข่ายกับหมู่ 10 ครับ มีโอกาสได้เข้ามาเป็นที่ปรึกษาธนาคารขยะด้วย ผมมองเห็นว่าหมู่ 10 ทำธนาคารขยะได้แน่นอนเพราะผู้นำดี ลูกบ้านก็ดี และตอนนี้หมู่ 10 ก็ทำได้จริง ๆ ต่อไปหมู่ 8 ของผมก็คงจะทำธนาคารขยะครับ เพราะดูจากหมู่บ้านนำร่องที่หมู่ 10 แล้ว ประโยชน์จากธนาคารขยะมันเยอะจริง ๆ ครับและผมจะเชิญผู้จัดการขยะหมู่ 10 ไปเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำสมาชิกหมู่ 8 ครับ”

เป้าหมายที่ 5 การสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีช่วงอายุ 60-69 ปี มีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการขายขยะมากที่สุด จำนวน 191.90 บาท ผู้สูงอายุที่มีช่วงอายุ 70-79 ปี มีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการขายขยะมากที่สุด จำนวน 65.60 บาท และผู้สูงอายุที่มีช่วงอายุ 80-89 ปี มีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการขายขยะมากที่สุด จำนวน 190.35 บาท

2. ปัจจัยสำคัญของการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า ปัจจัยที่ช่วยให้ธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้งประสบความสำเร็จ มี 7 ประการ ดังนี้

ปัจจัยที่ 1 ผู้สูงอายุหมู่ 10 มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการขยะในชุมชน เป็นผู้ที่มีความตระหนักและเห็นความสำคัญของปัญหาขยะในชุมชน และมีความต้องการในการร่วมกันแก้ไขปัญหาขยะในชุมชน ซึ่งในส่วนของกลุ่มผู้สูงอายุหมู่ที่ 10 คณะผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคณะกรรมการดำเนินงานธนาคารขยะ และกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่ที่ 10 โดยกลุ่มคณะกรรมการดำเนินงานธนาคารขยะเป็นผู้ที่มีจิตอาสา และมีความยินดีในการมีส่วนร่วมต่อการจัดการขยะในชุมชน ปฏิบัติงานในฐานะคณะกรรมการอย่างเต็มที่ สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่ที่ 10 เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความรักและความ

สามัคคี เข้าร่วมประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งยังมีแนวคิดที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับกลุ่ม และให้ความร่วมมือในการรวบรวมและคัดแยกขยะนำมาขายทำให้มีรายได้ที่เพิ่มขึ้น

ปัจจัยที่ 2 ผู้นำชุมชนระดับท้องถิ่น นายบุญธรรม จินดา ส.อบต. หมู่ 10 เป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของงาน เป็นผู้นำที่เสียสละในการทำงานเพื่อส่วนรวม มีจิตอาสา ต้องการให้ชุมชนมีปริมาณขยะที่ลดลง สิ่งแวดล้อมดีขึ้น และเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ เป็นคนขับเคลื่อนการจัดการขยะ เป็นแกนนำในการเลือกรูปแบบการจัดการขยะและกำหนดโครงสร้างธนาคารขยะ ช่วยการประสานงานกับชุมชนภาคีเครือข่าย และหน่วยงานต่าง ๆ และกำกับดูแลงานภายในธนาคารขยะให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ในฐานะผู้จัดการฝ่ายบริหาร

ปัจจัยที่ 3 เจ้าอาวาสวัดปางต้นผึ้ง ให้การสนับสนุนสถานที่จัดตั้งธนาคารขยะ และมีส่วนช่วยในการดูแลความเรียบร้อยด้านสถานที่ให้กับธนาคารขยะ

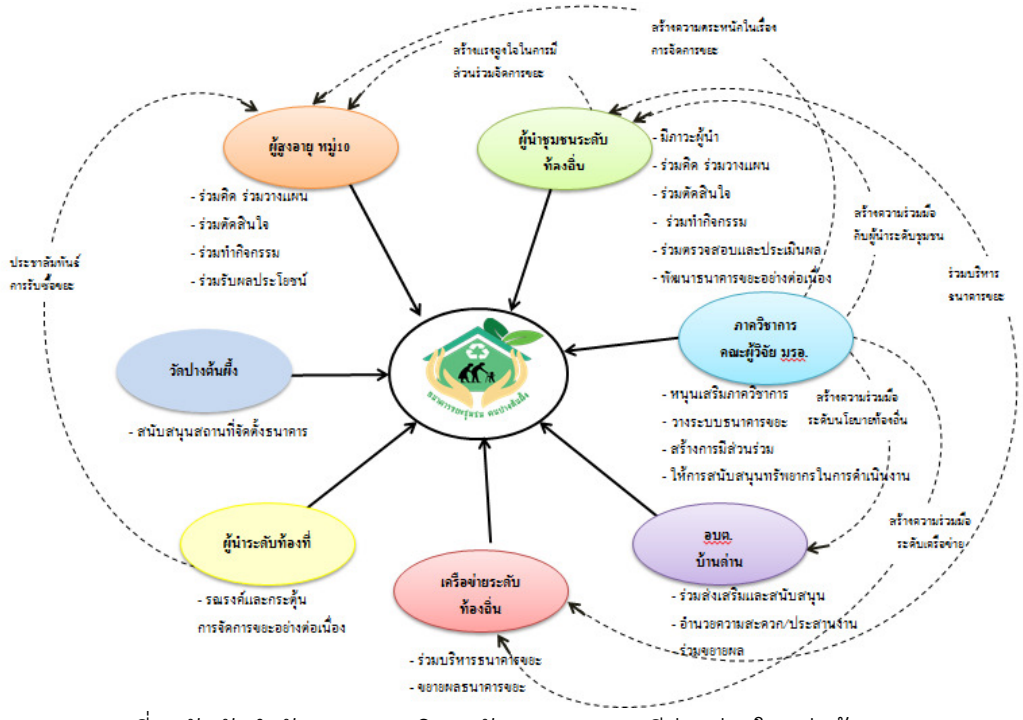
ปัจจัยที่ 4 ผู้นำระดับท้องที่ นายคำใส มูลหนิ้ว ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10 เป็นผู้ที่ให้การสนับสนุนและมีความต้องการที่จะให้หมู่ที่ 10 ปางต้นผึ้งเป็นหมู่บ้านที่สะอาด รณรงค์และกระตุ้นการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยที่ 5 เครือข่ายระดับท้องถิ่น นายอุดร มะโนรส ส.อบต. หมู่ที่ 8 เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับร้านรับซื้อของเก่าในการกำหนดราคารับซื้อ และการนำไปขาย ในฐานะรองผู้จัดการธนาคาร และช่วยการขยายผลธนาคารขยะไปขยายผลต่อในหมู่ที่ 8

ปัจจัยที่ 6 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม มีส่วนร่วมส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการขยะในชุมชน มีส่วนร่วมในการขยายผลนำเอาแนวทางของธนาคารขยะของหมู่ที่ 10 ไปใช้ในการขยายผลให้กับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลได้ทราบ นอกจากนี้ยังได้ให้หน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาศึกษาดูงานธนาคารขยะของหมู่ที่ 10

ปัจจัยที่ 7 ภาควิชาการ คณะผู้วิจัยจากคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้มีส่วนร่วมในการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง โดยการหนุนเสริมภาควิชาการด้วยการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ การวางระบบธนาคารขยะได้นำความรู้ที่เกี่ยวกับวิชาการบัญชีและการจัดการไปใช้ในการวางระบบธนาคารขยะ การส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการขยะอย่างสม่ำเสมอเพื่อทำให้ธนาคารขยะสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปเป็นรูปแบบปัจจัยสำคัญของการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุ ตามภาพที่ 1 ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 ปัจจัยสำคัญของการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์
ที่มา : วริศรา และคณะ (2562)

อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลรายได้จากการบริหารจัดการขยะในกลุ่มผู้สูงอายุ ในตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีการนำขยะมาฝากขายให้กับธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้ง ทุกคนมีรายได้ที่เกิดจากการขายขยะเพิ่มขึ้นจากเดิมที่ไม่มีการนำขยะไปขาย ทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุซึ่งเป็นรายได้ประจำ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สิรินทรเทพ เต้าประยูร นฤมล วิเธอร์ ฮาร์วีย์ และศศิธร พุทธวงษ์ (2543) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพในการคัดแยกขยะมูลฝอยที่มีค่าจากมูลฝอยชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านในจังหวัดประทุมธานี พบว่า พนักงานเก็บขยะที่มีการคัดแยกขยะก่อนนำขยะไปขาย ณ จุดทิ้งขยะสุดท้ายของชุมชน มีรายได้จากการขายขยะประมาณ 520-7,640 บาทต่อสัปดาห์

ปัจจัยสำคัญของการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า ธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้ง เกิดจากความร่วมมือของกลุ่มคนหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้สูงอายุหมู่ 10 ร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรม ผู้นำชุมชนระดับท้องถิ่นที่มีภาวะผู้นำ มีจิตอาสา เจ้าอาวาสวัดปางต้นผึ้ง ให้ความอนุเคราะห์สถานที่จัดตั้งธนาคารขยะ ผู้นำระดับท้องที่ช่วยรณรงค์ให้มีการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง ภาคีเครือข่ายภายในชุมชนช่วยการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการขยะในชุมชน และภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน คือ ภาควิชาการ มีส่วนร่วมในการหนุนเสริมภาควิชาการโดยการบูรณาการความรู้สู่ชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พริมพรรณ จันทุมา (2557) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จของธนาคารขยะรีไซเคิล บ้านคำนางรวย ตำบลคำน้ำแซบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานธนาคารขยะ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมกันวางแผน ร่วมกันลงมือปฏิบัติงาน ผู้นำและคณะกรรมการธนาคารฯ เป็นผู้ที่มีจิตอาสา เสียสละเวลามาปฏิบัติหน้าที่ การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีหน่วยงานภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกที่ให้การสนับสนุนและแรงจูงใจ มีสวัสดิการให้กับสมาชิก

ประโยชน์ที่ได้รับ

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้ร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องในฐานะเครือข่ายพันธมิตร (Partnership) ช่วยให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย โดยชุมชนท้องถิ่นตำบลบ้านด่านนาขามได้ภาควิชาการมาช่วยหนุนเสริมด้วยการนำศาสตร์ด้านการจัดการและการบัญชีมาช่วยแก้ปัญหาขยะในพื้นที่ และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน สำหรับคณะวิทยาการจัดการได้นำโจทย์วิจัยจากพื้นที่มาบูรณาการกับพันธกิจด้านการวิจัย การเรียนการสอน และการบริการวิชาการ (Mutual benefit) เป็นการบูรณาการการศึกษาร่วมกับการพัฒนาชุมชน โดยการนำแนวคิดการจัดการจากวิชาองค์การและการจัดการมาใช้ในการบริหารธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้ง และได้นำความรู้ที่เกี่ยวกับวิชาการบัญชีไปใช้ในการวางระบบบัญชีภายในธนาคารเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างถูกต้อง โปร่งใสและตรวจสอบได้ (Scholarship) ซึ่งผลลัพธ์จากการดำเนินงานดังกล่าว ช่วยให้การบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุประสบความสำเร็จสามารถลดปริมาณขยะและรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมทั้งสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุจนได้รับการยอมรับจากสังคมให้เป็นต้นแบบในการจัดการขยะชุมชน โดยธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้งได้รับรางวัลชนะเลิศ ในการประกวดแข่งขันนวัตกรรมการจัดการขยะ ซึ่งจัดขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขามในวันที่ 4 สิงหาคม 2561 และปัจจุบันธนาคารขยะชุมชนคนปางต้นผึ้ง ยังคงดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่อง (ข้อมูล ณ วันที่ 9 พฤษภาคม 2562) เป็นการแสดงถึงความยั่งยืนอันเนื่องมาจากการปฏิบัติการพันธกิจสัมพันธ์ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ในการจัดการขยะเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุในชุมชน(Impact)

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2562) **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560.** สืบค้นจาก http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1552463947-147_0.pdf.

กรมควบคุมมลพิษ. (2562). **ปัญหาสิ่งแวดล้อมจากขยะมูลฝอย.** สืบค้นจาก http://www.pcd.go.th/info_serv/waste_rubbish.htm.

พริมพรรณ จันทุมา. (2557). **ปัจจัยแห่งความสำเร็จของธนาคสรขยะรีไซเคิลบ้านคำนางรวย ตำบลคำน้ำแซบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.** *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, ปีที่ 6 (ฉบับที่ 5), หน้า 94-107.

วริศรา ดวงตาน้อย และ วรพรรณ รัตนทรงธรรม. (กำลังรอตีพิมพ์). **สถานการณ์ขยะและการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุ : กรณีศึกษา บ้านปางต้นผึ้ง ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์.** *วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษาและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์*, ปีที่ 9 (ฉบับที่ 2).

สิรินทรเทพ เต้าประยูร นฤมล วิเธอร์ ฮาร์วีย์ และศศิธร พุทธวงษ์. (2543). **ศักยภาพในการคัดแยกมูลฝอย มีมูลค่าจากมูลฝอยชุมชน : กรณีศึกษาจากหมู่บ้านในจังหวัดปทุมธานี**. *วารสารวิจัยสภาวะแวดล้อม*, ปีที่ 22 (ฉบับที่ 1), หน้า 25-37.

กระบวนการสร้างการเรียนรู้เพื่อการผลิตผักปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกร ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

พัทธชัย ปิ่นนาค[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบการผลิตผักปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ให้กลายเป็นชุมชนที่ลดการใช้สารเคมีและเป็นแนวทางเพื่อขยายผลของการเกษตรผักอินทรีย์สู่การเกษตรอินทรีย์ที่ครอบคลุมพืชชนิดอื่น ๆ ต่อไป ระยะเวลาในการดำเนินการเดือนเมษายนถึงสิงหาคม พ.ศ. 2561 ศึกษารูปแบบและวิธีการโดยใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์การประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรมและการดูแลตนเองขณะทำการเกษตรจากเกษตรกร พบว่าผลผลิตพืชผักทุกชนิดมีการใช้สารเคมีในระหว่างการผลิตทุกขั้นตอน ได้แก่ กลุ่มสารกำจัดเชื้อรา กลุ่มสารควบคุมและกำจัดแมลง กลุ่มสารควบคุมและกำจัดวัชพืช กลุ่มสารกำจัดโรคพืช และกลุ่มสารปรับปรุงคุณภาพดิน เกษตรกรมีการป้องกันตนเองเมื่อมีการใช้สารเคมี ผู้วิจัยและชุมชนร่วมกันออกแบบรูปแบบการผลิตผักด้วยวิธีการทางชีวภาพ เพื่อลดการใช้สารเคมีพบว่าช่วยลดต้นทุน ต้นทุนการผลิตลงได้ อย่างไรก็ตามรูปแบบการผลิตผักปลอดภัยยังจัดว่ามีต้นทุนเทียบเท่ากับวิธีเดิมของเกษตรกร สามารถนำไปปรับใช้และขยายผลให้เกิดการใช้อย่างเป็นรูปธรรมได้ โดยควรศึกษาคุณภาพของผลผลิตผักเปรียบเทียบกับวิธีเดิมของเกษตรกรถึงประเด็นเรื่องของเวลาที่ใช้ทั้งกระบวนการผลิตต่อคุณภาพของผลผลิตร่วมกับศึกษาการยอมรับรูปแบบของการผลิตผักปลอดภัยซึ่งค่อนข้างจะแตกต่างกับรูปแบบเดิมของเกษตรกรต่อไป

คำสำคัญ : ผักปลอดภัย, คุ้งตะเภา, รูปแบบการมีส่วนร่วม

[1] *คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

พืชผักจัดเป็นอาหารที่มากด้วยคุณประโยชน์ต่อร่างกาย อาทิ แร่ธาตุ สารอาหาร และสารต้านอนุมูลอิสระ (อเนก และบุณยกฤต. 2560) เกษตรกรผู้ปลูกผักพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ มีรูปแบบการใช้สารเคมีตลอดทุกขั้นตอนการผลิต ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมแปลง การเพาะต้นกล้า กระบวนการระหว่างปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยว มีการใช้สารเคมีกำจัดแมลง (ไพรีทรอยด์ คาร์บาเมท และออร์กาโนฟอสเฟต) วัชพืช (ไกลโฟเสต) ควบคุมกำจัดเชื้อรา (ไดไธโอคาร์บาเมท) และสารปรับปรุงคุณภาพดิน (ปุ๋ยเคมี) เพื่อให้ผลผลิตพืชผักนั้นมีความสมบูรณ์ ขนาด และปริมาณที่มากพอที่จะทำให้มีรายได้ที่ดี ทั้งนี้สารเคมีเหล่านี้มีผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพของเกษตรกร ผู้บริโภค อาทิ สารกลุ่มคาร์ บาเมททำให้ปวดศีรษะ อาเจียน และหัวใจเต้นช้าลง (Morais *et al.* 2102) สารกลุ่มไกลโฟเสตเป็นสารก่อมะเร็ง (Tarazona *et al.* 2017) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผลกระทบทางอ้อมเมื่อมีการตกค้างและสะสมในดิน รวมถึงแหล่งน้ำในพื้นที่ใกล้เคียงของการทำการเกษตรทำให้เกิดผลกระทบในระยะยาวต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดค่าใช้จ่ายในระดับครัวเรือนและระดับประเทศที่ไม่เกิดผลประโยชน์ใด ๆ (ทศพล และคณะ. 2557) ในปัจจุบันผู้บริโภคเริ่มตระหนักและให้ความสำคัญกับสุขภาพ โดยการบริโภคอาหารที่สะอาด ปลอดภัยและมีประโยชน์ต่อร่างกาย สอดคล้องกับแนวคิดเกษตรอินทรีย์ที่ผลผลิตพืชผักและผลไม้อินทรีย์กำลังเป็นที่นิยมของผู้บริโภคและมีแนวโน้มเป็นที่นิยมมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการเกษตรลักษณะเช่นนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งการเกษตรอินทรีย์นั้น นอกจากไม่ใช้สารเคมีที่ทำให้เกิดความปลอดภัยต่อผู้บริโภคแล้ว ยังช่วยเพิ่มคุณค่า เพิ่มคุณภาพของผลผลิตและลดต้นทุนในการผลิตอย่างยั่งยืน (เพชรบุญ และคณะ. 2559) ทำให้รูปแบบการผลิตผักของเกษตรกรจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคที่สุด ผักปลอดภัยคือผลิตพืชผักที่ปลอดภัยจากสารเคมีและการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ตามแนวทางการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีหรือ Good Agriculture Practices (GAP) โดยเน้นทุกกระบวนการการผลิตตั้งต้นทางจนถึงปลายทาง (จารุพงศ์ และคณะ. 2557) พื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์มีเกษตรกรผู้ปลูกผัก 20 ราย ซึ่งจะมีเกษตรกรจากพื้นที่ตำบลใกล้เคียงเข้ามาใช้พื้นที่จำนวน 1 ราย มีพื้นที่การผลิตรวมประมาณ 200 ไร่ (พัทธชัย. 2562) มีการเพาะปลูกพืชผักจำนวน 18 ชนิด อาทิ คะน้า มะเขือเทศ บวบ ฟักทอง ผักกาดกวางตุ้ง เป็นต้น เกษตรกรมีการใช้สารเคมีระหว่างกระบวนการผลิตผัก ได้แก่ สารกำจัดวัชพืช สารกำจัดแมลง สารกำจัดเชื้อจุลินทรีย์ และสารปรับปรุงคุณภาพดิน (ปุ๋ยเคมี)

ดังนั้นผู้วิจัยร่วมกับแกนนำชุมชนมีความสนใจศึกษาและพัฒนารูปแบบการผลิตผักปลอดภัยแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ให้กลายเป็นชุมชนที่ลดการใช้สารเคมีเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคในชุมชนเองและผู้บริโภคทั่วไป เกษตรกรมีสุขภาพที่ดี มีรายได้เพิ่มขึ้น เกิดความยั่งยืน ในฐานะพื้นที่ผลิตผักชานเมืองให้กับผู้บริโภคในจังหวัดหรือในฐานะการเป็นแหล่งผลิตผักปลอดภัยให้คนอุตรดิตถ์ อีกทั้งยังเป็นแนวทางเพื่อขยายผลของการเกษตรผักอินทรีย์สู่การเกษตรอินทรีย์ที่ครอบคลุมพืชชนิดอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา พฤติกรรม สถานการณ์ เกษตรกรผู้ผลิตผักในพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการผลิตผักปลอดภัยในพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

ระยะเวลาการดำเนินการ

เดือนเมษายน ถึง เดือนสิงหาคม พศ. 2561

กลุ่มเป้าหมาย

เกษตรกรผู้ปลูกผักพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสถานการณ์ในพื้นที่

ศึกษารูปแบบและวิธีการโดยใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์การประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรม ในด้านชนิดพืช วิธีการแลจัดการการปลูก และการดูแลตนเองขณะทำการเกษตรในพื้นที่เพาะปลูกพืชผักโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างจากเกษตรกรในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่จัดขึ้นวางแผนการทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนและเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อให้ได้มาของข้อมูลบริบทอาชีพการเกษตรกรรมในพื้นที่

คืนข้อมูลร่วมกับกลุ่มเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้อง ศึกษารูปแบบการผลิตผักปลอดภัย

คืนข้อมูลให้กลุ่มเกษตรกรเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้องและร่วมกันออกแบบกิจกรรม “การคืนข้อมูลและค้นหาทุนศักยภาพเพื่อการหนุนเสริมและพัฒนาเชิงพื้นที่ของเทศบาลตำบลคุ้งตะเภา” ร่วมกับคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ณ เทศบาลตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

ดำเนินกิจกรรมโครงการ

กำหนดแนวทางการผลิตผักปลอดภัยเพื่อลดการใช้สารเคมี และศึกษาและเปรียบเทียบศักยภาพของการผลิตผักตามแบบของเกษรกรกับรูปแบบการผลิตผักปลอดภัยระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้บริโภค และนักวิชาการ เป็นต้น

เวทีคืนข้อมูลและถ่ายทอดองค์ความรู้สู่การประยุกต์ใช้

จัดเวทีคืนข้อมูลและถ่ายทอดองค์ความรู้จากการศึกษาสู่การประยุกต์ใช้จริง

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ

ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสถานการณ์ในพื้นที่

จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “การคืนข้อมูลและค้นหาทุนศักยภาพเพื่อการหนุนเสริมและพัฒนาเชิงพื้นที่ของเทศบาลตำบลคุ้งตะเภา” ร่วมกับคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในวันพฤหัสบดีที่ 17 เมษายน พศ. 2561 ณ เทศบาลตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ร่วมสำรวจปัญหาและความต้องการร่วมกับชุมชนในพื้นที่และสัมภาษณ์เกษตรกร (ภาพที่ 1) ได้ข้อมูลพื้นฐานดังนี้

ภาพที่ 1 จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้คืนข้อมูลร่วมกับกลุ่มเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้อง ศึกษารูปแบบการผลิตผักปลอดภัย

1. เกษตรกรผู้ปลูกผักมีพื้นที่เป็นของตนเอง มีเพียงบางส่วนที่เช่าจากผู้อื่น อย่างไรก็ตามในพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภาที่เป็นพื้นที่เพาะปลูกผักนั้นจะรวมอยู่ในเขตหมู่ 3 บ้านป่าขนุนเป็นส่วนใหญ่
2. ชนิดของพืชเศรษฐกิจที่พบมีการเพาะปลูกในพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด มะเขือพริก ผักบุ้ง คะน้า กะหล่ำปลี ผักกาดหอม ผักกาด ถั่วฝักยาว เป็นต้น
3. พืชผักทุกชนิดมีการใช้สารเคมีในระหว่างการผลิตทุกขั้นตอน โดยมีการใช้สารเคมีดังนี้ กลุ่มสารกำจัดเชื้อรา (fungicide) ได้แก่ chloronitrile, copper hydroxide กลุ่มสารควบคุมและกำจัดแมลง ได้แก่ cypermethrin, abamectin, carbosulfan กลุ่มสารควบคุมและกำจัดวัชพืช ได้แก่ pyridaben, กลุ่มสารกำจัดโรคพืช ได้แก่ carbendacim กลุ่มสารปรับปรุงคุณภาพดิน ได้แก่ ปุ๋ยเคมี 0-30-20
4. เกษตรกรมีการป้องกันตนเองเบื้องต้นโดยมีการใส่หน้ากากอนามัย หรือปิดจมูกและปากด้วยผ้า และสวมชุดป้องกัน

จากนั้นทีมวิจัย ได้ร่วมกันออกแบบกิจกรรมโครงการคืนข้อมูลให้กลุ่มเกษตรกรเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้องและร่วมกันออกแบบรูปแบบการผลิตผักที่ลดการใช้สารเคมี (ภาพที่ 2) โดยได้รูปแบบการผลิตผักอ้างอิงจากรูปแบบของเกษตรกรดังนี้ (ตารางที่ 1) และประเมินการเปรียบเทียบต้นทุนระหว่างรูปแบบการผลิตผักของเกษตรกรกับการผลิตผักปลอดภัย (ตารางที่ 2)

ภาพที่ 2 กลุ่มเกษตรกรเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้องและร่วมกันออกแบบกิจกรรม

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการใช้สารเคมีในรูปแบบการผลิตผักของเกษตรกรกับการผลิตผักปลอดภัย

ระยะการผลิต	รูปแบบของเกษตรกร	รูปแบบการผลิตผักปลอดภัย
1. การเตรียมดิน	สารกำจัดวัชพืช	การไถพรวนดินกำจัดวัชพืช
2. การเพาะต้นกล้า	สารกำจัดวัชพืช	ถอนวัชพืชโดยใช้แรงงานคน
3. การดูแลระหว่างการปลูก	สารกำจัดแมลง / สารกำจัดวัชพืช / สารกำจัดวัชพืช / ปุ๋ยเคมี	ควบคุมโดยชีววิธี (เชื้อราเมตาไรเซียม: กำจัดแมลง, ถอนวัชพืชโดยใช้แรงงานคน, ปุ๋ยอินทรีย์)
4. การเก็บเกี่ยว	สารกำจัดเชื้อจุลินทรีย์	สารกำจัดเชื้อจุลินทรีย์
5. หลังการเก็บเกี่ยว	สารกำจัดเชื้อจุลินทรีย์	สารกำจัดเชื้อจุลินทรีย์

ที่มา : พัทธชัย (2562)

จากข้อมูลในตารางที่ 1 พบว่า ระยะการเตรียมดินมีการออกแบบให้เกษตรกรใช้การไถพรวนดินเพื่อการกำจัดวัชพืชแทนการใส่สารกำจัดวัชพืช ระยะการเพาะต้นกล้านั้นจะเสี่ยงต่อการเสียหายของต้นกล้าจึงมีการออกแบบให้ใช้แรงงานคนถอนกำจัดวัชพืช ระยะการดูแลระหว่างการปลูกนั้นมีศัตรูพืชหลายประเภท ได้แก่ แมลง วัชพืช เชื้อรา รวมถึงการเสริมและบำรุงดินด้วยในระยะการดูแลระหว่างปลูกนั้นมีระยะเวลาโดยเฉลี่ยประมาณ 3 เดือน และอายุของต้นพืชแตกต่างกัน ดังนั้นจึงมีการออกแบบโดยการใช้ชีววิธีคือการใช้เชื้อราเมตาไรเซียมควบคุมแมลง ควบคุมวัชพืชด้วยการใช้แรงงานคนถอน และเลือกใช้ปุ๋ยอินทรีย์ โดยเฉพาะปุ๋ยที่มีการผลิตหรือมีวัตถุดิบในท้องถิ่น ระยะการเก็บเกี่ยวและหลังการเก็บเกี่ยวจะเป็นระยะที่สำคัญระยะหนึ่งซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพของและอายุการเก็บรักษาผลผลิตผัก โดยเกษตรกรจะมีการใช้สารกำจัดเชื้อจุลินทรีย์โดยใช้สารที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอยู่แล้ว ได้แก่ การล้างด้วยน้ำเกลือ ดังนั้นจึงยังคงใช้รูปแบบเช่นเดิม

ตารางที่ 2 ประมาณการต้นทุนเปรียบเทียบการใช้สารเคมีในรูปแบบการผลิตผักของเกษตรกรกับการผลิตผักปลอดภัย

ระยะการผลิต	รูปแบบของเกษตรกร (บาทต่อไร่)	รูปแบบการผลิตผักปลอดภัย (บาทต่อไร่)
1. การเตรียมดิน	500	220
2. การเพาะต้นกล้า	180	200
3. การดูแลระหว่างการปลูก	2,800	3,000
4. การเก็บเกี่ยว	120	120
5. หลังการเก็บเกี่ยว	120	120
รวม	3,720	3,660

ที่มา : พัทธชัย (2562)

จากข้อมูลในตารางที่ 2 พบว่า ในรูปแบบปัจจุบันของเกษตรกรมีต้นทุนการผลิตรวม 3,720 บาทต่อไร่ เมื่อดำเนินการตามแบบกิจกรรมที่ออกแบบร่วมกันจะมีต้นทุนในการผลิตรวมเพียง 3,660 บาทต่อไร่ หรือลดลงร้อยละ 1.6

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์และข้อเสนอแนะ

รูปแบบการผลิตผักปลอดภัยมีต้นทุนเทียบเท่ากับวิธีเดิมของเกษตรกร สามารถนำไปปรับใช้และขยายผลให้เกิดการใช้อย่างเป็นรูปธรรมได้ โดยควรศึกษาคุณภาพของผลผลิตผักเปรียบเทียบกับวิธีเดิมของเกษตรกรถึงประเด็นเรื่องของเวลาที่ใช้ทั้งกระบวนการผลิต ความยุ่งยากของการผลิตผัก ต่อคุณภาพของผลผลิต ร่วมกับศึกษาการยอมรับรูปแบบของการผลิตผักปลอดภัยซึ่งค่อนข้างจะแตกต่างกับ

รูปแบบเดิมของเกษตรกร ทำให้ปัญหาของการผลิตผักปลอดภัยนั้นไม่ได้อยู่ที่ต้นทุนการผลิต แต่เป็นวิธีปฏิบัติเดิมที่เกษตรกรและมีความคุ้นชินอยู่แล้ว โดยปกติแล้วเกษตรกรมีการประกันความคิดเรื่องรายได้จากการขายผลผลิตในระดับที่เกษตรกรพึงพอใจ ดังนั้นเกษตรกรจึงไม่มีความไม่มั่นใจในรูปแบบใหม่ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ จะประกันรายได้ของเกษตรกรให้อยู่ในระดับที่พึงพอใจได้หรือไม่

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบสภาพปัญหา พฤติกรรมการใช้ปุ๋ยและสารเคมีสำหรับป้องกันกำจัดวัชพืชของเกษตรกรผู้ผลิตผักในพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์
2. เป็นแนวทางในการร่วมมือพัฒนาให้การเกษตรในพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ให้เป็นพื้นที่เกษตรอินทรีย์
3. แนวทางลดความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภคผัก อันเนื่องมาจากการปนเปื้อนสารเคมี และสารพิษตกค้าง
4. ทราบและเป็นแนวทางในการลดต้นทุนการผลิดผักปลอดภัย
5. ส่งเสริมทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

จารุพงศ์ ประสพสุข ปริยานุช สายสุพรรณ์ และ วัชราพร ศรีสว่างวงศ์. 2557. **การวิเคราะห์สารพิษตกค้างในผักและผลไม้เพื่อการรับรองระบบการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืชในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน.** แก่นเกษตร. ปีที่ 42 ฉบับบพิเศษ 2, หน้า 430-439.

ทศพล บุตรมี กานต์พิชชา เกียรติกิจโรจน์ และพีรญา อึ้งอุดรภักดี. 2557. **ภาวะสุขภาพและสภาพการทำางานที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพของแรงงานนอกระบบภาคการเกษตร จังหวัดพิษณุโลก.** วารสารความปลอดภัยและสุขภาพ. ปีที่ 7 ฉบับที่ 26, หน้า 17-26.

พัทธชัย ปิ่นนาค. 2562. **รายงานวิจัยเรื่องศึกษาและพัฒนารูปแบบการผลิตผักปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ตำบลคุ้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์.** อุตรดิตถ์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.

เพชรบุญ ฟักเกตุ ชมพูนุท โมราชาติ และ อุทัย อันพิมพ์. 2559. **การสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรอินทรีย์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.** วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2, หน้า 96-104.

เอนก หาลี และ บุณยกฤต รัตนพันธุ์. 2560. **การศึกษาประสิทธิภาพในการต้านอนุมูลอิสระจากพืชผักสมุนไพรพื้นบ้าน 15 ชนิด.** วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. ปีที่ 40 ฉบับที่ 2, หน้า 283-293.

Dias E., and Pereira M.L. 2012. **Carbamates: Human Exposure and Health Effects.** The Impact of Pesticides. 21-38.

Tarazona J.V., Court-Marques D., Tiramani M., Reich H., Pfeil R., Istace F., and Crivellente F. 2017. **Glyphosate toxicity and carcinogenicity: a review of the scientific basis of the European Union assessment and its differences with IARC.** Archives of Toxicology. 91(8): 2723–2743.

เว็บไซต์การอนุรักษ์และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกร กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

กนกวรรณ กันยะมี[1]
จำรูญ จันทร์กุญชร[1], ภูวดลย์ สอนนนฐี[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาเว็บไซต์การอนุรักษ์และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกร เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งข้อมูลเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกรรายครัวเรือน และให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการใช้ประโยชน์ของเมล็ดพันธุ์เพื่อเกษตรปลอดภัย สร้างเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการเมล็ดพันธุ์เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์ โดยมีการจัดเก็บข้อมูลเมล็ดพันธุ์ในท้องถิ่นในรูปแบบฐานข้อมูล ซึ่งทำให้เกษตรกรในพื้นที่ สามารถสืบค้นแหล่งที่อยู่ของเมล็ดพันธุ์ที่มีในแต่ละท้องถิ่น รวมถึงวิธีการคัดเลือกและจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ ตลอดจนการเก็บรักษา การใช้ประโยชน์เมล็ดพันธุ์ เพื่อให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้เกษตรปลอดภัยร่วมกัน

ผลการสำรวจประสิทธิภาพการทำงานของระบบ พบว่า อยู่ในระดับดี โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 ซึ่งมีคะแนนการประเมินด้านการใช้งานของระบบสูงที่สุด

คำสำคัญ : เมล็ดพันธ์, ท้องถิ่น, เกษตรกร, อนุรักษ์, เผยแพร่

ที่มาและความสำคัญ

ในตำบลบ้านด่านนาขาม ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร และทำการเพาะปลูกพืชเพื่อการบริโภคในครัวเรือน การเพาะปลูกในสมัยก่อนนั้น เกษตรกรจะใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่มีในท้องถิ่น และพบว่ามีการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงน้อยมาก เนื่องจากพืชที่ได้จากการเพาะปลูก เป็นพืชท้องถิ่นซึ่งมีความแข็งแรงและมีประสิทธิภาพในการต้านทานโรคสูง ระบบการเกษตรจึงให้ผลิตผลที่ปลอดภัยจากสารพิษหรือปลอดภัยจากการปนเปื้อน นอกจากนั้นยังปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม เกษตรกรผู้ผลิต และการบริโภค

[1] หลักสูตรเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

อีกด้วย แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตของเกษตรกรในการทำการเกษตรกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ ในการเพาะปลูกพืชในท้องถิ่น จะนิยมซื้อเมล็ดพันธุ์พืชจากท้องตลาด ซึ่งส่งผลให้ผลผลิตที่ได้ไม่แข็งแรง ศัตรูพืชมาก มีความสามารถในการต้านทานโรคต่ำ เกษตรกรจึงจำเป็นต้องใช้สารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช และใช้สารเคมีเพื่อต้านทานโรค

การศึกษาปัญหาการซื้อเมล็ดพันธุ์ในท้องตลาดมาใช้เพาะปลูก จึงส่งผลให้มีการใช้สารเคมีที่เกิดขึ้น พบว่ามีสาเหตุมาจากเกษตรกรไม่มีการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชในท้องถิ่น จึงขาดเมล็ดพันธุ์ที่จะนำมาเพาะปลูก หรือไม่ทราบแหล่งของเมล็ดพันธุ์ และไม่ทราบวิธีการคัดเลือกรวมทั้งการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ตลอดจนกระบวนการเก็บรักษา ทำให้ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์จากท้องตลาดสำหรับการเพาะปลูก

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าหากเกษตรกรมีแหล่งข้อมูลของเมล็ดพันธุ์พืชในท้องถิ่น รวมถึงทราบกระบวนการในการใช้ประโยชน์จากเมล็ดพันธุ์ จะช่วยลดปัญหาข้างต้นได้ และปัจจุบันเป็นยุคของการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแพร่ข้อมูลองค์ความรู้ต่าง ๆ คณะผู้วิจัยจึงจะได้พัฒนาเว็บไซต์การอนุรักษ์และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกรขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ข้อมูลแบบออนไลน์ให้กับเกษตรกร กล่าวคือเกษตรกรสามารถทราบแหล่งที่อยู่ของเมล็ดพันธุ์ที่มีในแต่ละท้องถิ่น รวมถึงวิธีการคัดเลือกและจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ตลอดจนการเก็บรักษา การใช้ประโยชน์ เพื่อจะทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

พัฒนาเว็บไซต์การอนุรักษ์และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกร กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

พฤศจิกายน พ.ศ. 2559-มีนาคม พ.ศ. 2561

กลุ่มเป้าหมาย

1. เกษตรกรในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
2. เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลฯ
3. ผู้ใช้งานทั่วไป

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น คือ พื้นที่วิจัยองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์ โดยการร่วมกันกำหนดประเด็นปัญหาที่แท้จริง ศึกษาปัญหา และองค์ความรู้ในเรื่องเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบออนไลน์ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนในการวิจัย

1. ประสานงานกับเจ้าหน้าที่และเกษตรกรในพื้นที่วิจัย เพื่อศึกษาปัญหาและหาความรู้ในเรื่องเมล็ดพันธุ์ในท้องถิ่น

2. สำรวจและเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นในพื้นที่วิจัย จากเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ โดยใช้แบบสอบถาม และทำการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ

3. ออกแบบฐานข้อมูลเพื่อจัดเก็บข้อมูลและสำหรับการค้นคืนข้อมูล

4. ออกแบบเว็บไซต์ เพื่อการนำเสนอและเผยแพร่แหล่งข้อมูลเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกรในรูปแบบออนไลน์

5. พัฒนาเว็บไซต์เว็บไซต์การอนุรักษ์และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกร

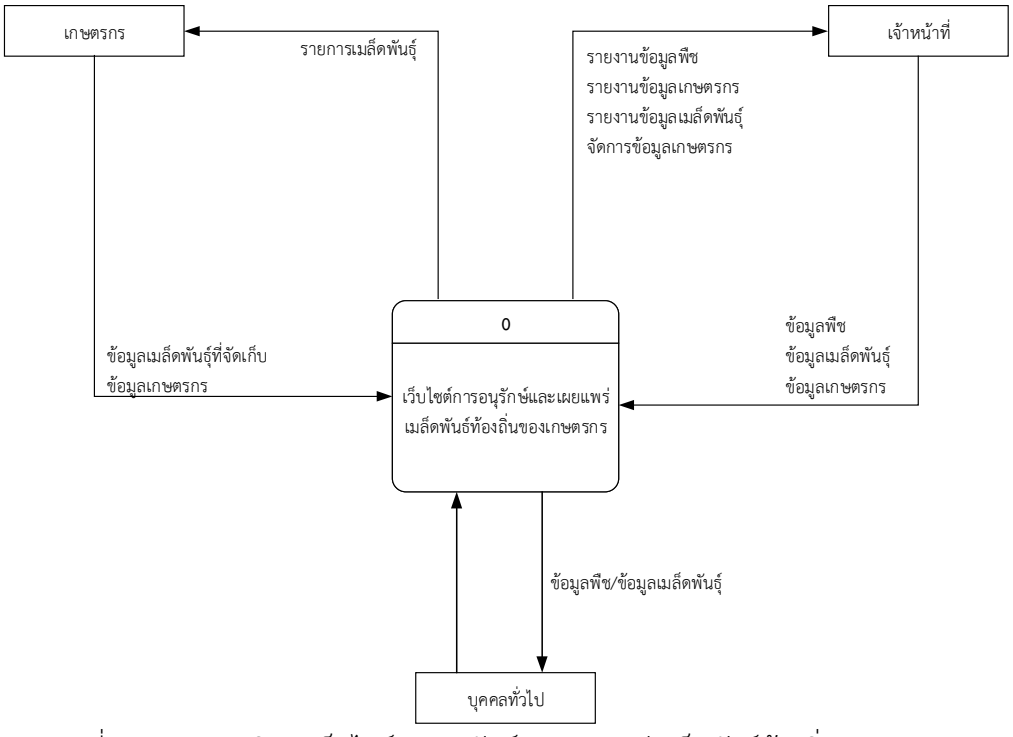
6. ทดสอบและประเมินผลการใช้งาน เพื่อรับข้อเสนอแนะจากผู้ใช้ และนำไปสู่การปรับปรุง

7. จัดทำเอกสารวิธีการใช้งานเว็บไซต์ และถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ท้องถิ่น

สรุปผลการดำเนินงาน

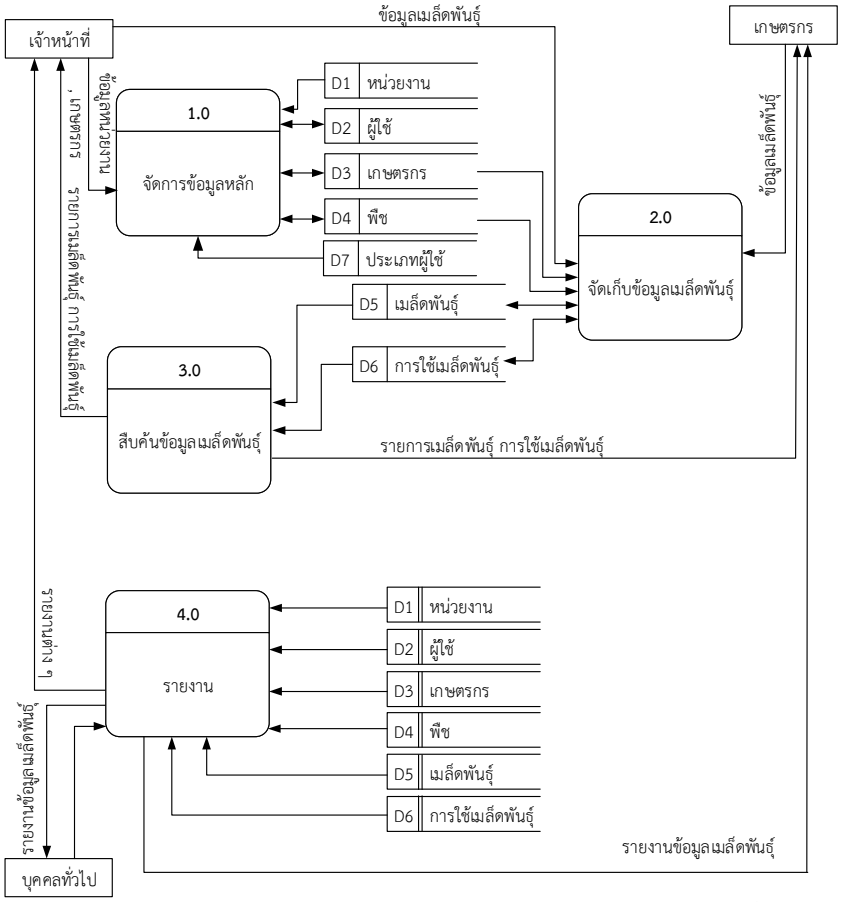
1. การวิเคราะห์และการออกแบบระบบ

1.1 แผนภาพบริบท (Context Diagram) จะแสดงผลภาพรวมของระบบงานเผยแพร่แหล่งข้อมูลเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกร ซึ่งจะแสดงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับระบบ รวมถึงข้อมูลที่มีการนำเข้าและส่งออกจากระบบ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนภาพบริบท เว็บไซต์การอนุรักษ์และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกร

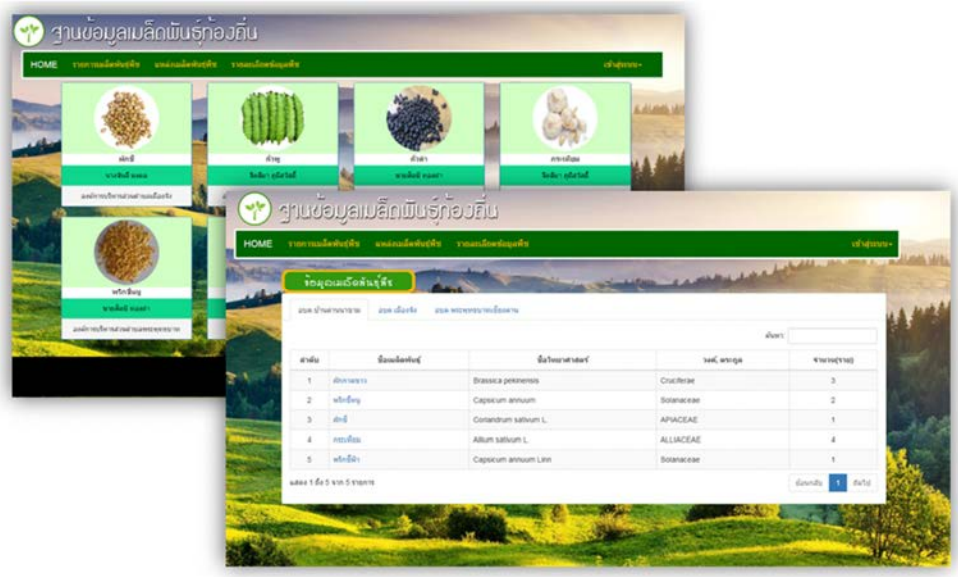
1.2 แผนภาพกระแสข้อมูล (Data Flow Diagram: DFD) อธิบายถึงภาพรวมของระบบ โดยแสดงขั้นตอนการทำงานของระบบ หรือโปรเซส (Process) โดยจะระบุแหล่งกำเนิดของข้อมูลการไหลของข้อมูล ปลายทางข้อมูล การเก็บข้อมูล และการประมวลผลข้อมูลดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แผนภาพกระแสข้อมูล เว็บไซต์การอนุรักษ์และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกร

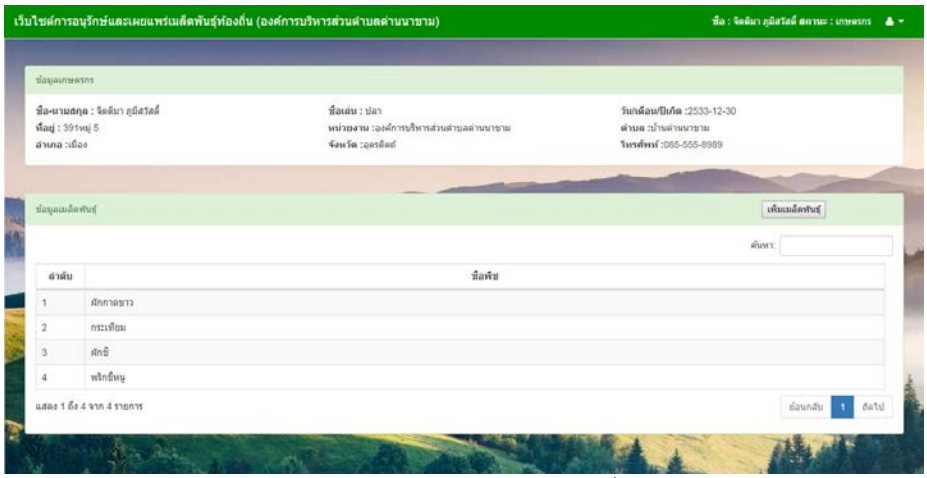
1.3 ผลการพัฒนาเว็บไซต์ ได้ออกแบบการเข้าใช้งานเว็บไซต์โดยแยกตามสิทธิ์การเข้าใช้งาน ประกอบด้วยผู้ที่เกี่ยวข้อง 3 ฝ่าย คือ (1) เจ้าหน้าที่ (2) เกษตรกร และ (3) บุคคลทั่วไป

หน้าหลักของเว็บไซต์จะแสดงข้อมูลเมล็ดพันธุ์ที่มีการปรับปรุงล่าสุด โดยแสดงในรูปแบบของรูปภาพเมล็ดพันธุ์ในท้องถิ่น และสามารถแสดงรายละเอียดของเมล็ดพันธุ์ ดังแสดงในภาพที่ 3

ภาพที่ 3 หน้าจอแรกของเว็บไซต์แสดงข้อมูลเมล็ดพันธุ์ในท้องถิ่นที่มีการปรับปรุงล่าสุด

หน้าจอตามการเข้าใช้งานในสิทธิ์ของเกษตรกร แสดงข้อมูลส่วนตัวของเกษตรกร และข้อมูลเมล็ดพันธุ์ ทั้งนี้เกษตรกรสามารถเพิ่มข้อมูลเมล็ดพันธุ์ของตนเองได้ ซึ่งแสดงดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 หน้าจอตามการเข้าใช้งานในสิทธิ์ของเกษตรกร

อภิปรายผลการดำเนินงาน

1. การทดสอบและการประเมินประสิทธิภาพการใช้งานเว็บไซต์การอนุรักษ์และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกร ได้ผลดังแสดงในตารางที่ 1 ซึ่งเป็นการทดสอบประสิทธิภาพของระบบในด้านความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของการทำงาน โดยทดสอบทีละฟังก์ชันการทำงาน และเก็บข้อมูลการทดสอบจากแบบประเมิน

ตารางที่ 1 สรุปผลการทดสอบและการประเมินประสิทธิภาพการใช้งานระบบ

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ประสิทธิภาพ
การทำงานตามความต้องการของผู้ใช้	4.52	0.53	ดี
การประเมินหน้าที่ของโปรแกรม	4.52	0.53	ดี
การใช้งานของโปรแกรม	4.68	0.48	ดี
การประเมินด้านความปลอดภัย	4.52	0.57	ดี
ค่าเฉลี่ยรวมการประเมินทั้งระบบ	4.58		ดี

2. วิจารณ์และสรุปผลการประเมินประสิทธิภาพโดยผู้ใช้งาน ซึ่งทำการประเมินประสิทธิภาพ 4 ด้านดังนี้

(1) ด้านความสามารถในการทำงานตามความต้องการของผู้ใช้ อยู่ในระดับดี ($\bar{x}$ เท่ากับ 4.16) (2) ด้านการประเมินหน้าที่ของระบบ อยู่ในระดับดี ($\bar{x}$ เท่ากับ 4.52) (3) ด้านการประเมินด้านการใช้งานของโปรแกรม อยู่ในระดับดี ($\bar{x}$=4.68) (4) ด้านการประเมินด้านความปลอดภัย อยู่ในระดับดี ($\bar{x}$ เท่ากับ 4.52) เมื่อสรุปภาพรวมของประสิทธิภาพทั้งระบบ ผลการประเมินอยู่ในระดับดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.58

ประโยชน์ที่ได้รับ

ได้เว็บไซต์การอนุรักษ์และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเกษตรกร กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

เอกสารอ้างอิง

กนก กั้นเกตุ (2557 : 15). **การวิเคราะห์และออกแบบระบบ.** กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดยูเคชั่น
ชาญชัย ศุภอรรถกร. (2555). **จัดการฐานข้อมูลด้วย MySQL.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ซิมพิลฟาย
ชาตพล นภาวารี. (2543). **javascript web design.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ เอส.พี.ซี. บุ๊คส์
สกาวรัตน์ จงพัฒนากร. (2550 : 24-27). **วงจรการพัฒนาระบบ.** กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดยูเคชั่น
สุพิน วรรณา. (2543). **PHP Web Application Development.** กรุงเทพฯ : เบนมาร์ค วิชั่น

แนวทางการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

ยุพิน เถื่อนศรี[1]
นิชภา โมราถบ[2]

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อศึกษาสภาพการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน และเพื่อสังเคราะห์แนวทางการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมลจากกลุ่มเป้าหมายภาครัฐ ภาคชุมชน และกลุ่มผู้รู้ จำนวน 14 คน ด้วยการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลั๊วะในบ้านห้วยขาบยังขาดการจัดเก็บข้อมูลสวัสดิการชุมชนที่เป็นระบบไม่สามารถบริหารจัดการข้อมูลในลักษณะแบบเบ็ดเสร็จหรือแบบจุดเดียว (One Stop Service) เนื่องจากข้อจำกัดด้านการสื่อสารภาษาไทยไม่ได้ของสมาชิกกลุ่มเกือบทั้งหมด การขาดคอมพิวเตอร์ในการเก็บข้อมูล และการประสานงานระหว่างภาครัฐยังขาดความต่อเนื่อง ส่วนแนวทางการพัฒนาคือ การสร้างระบบพี่เลี้ยงจากองค์กรภาครัฐและภาควิชาการ การจัดเก็บข้อมูลในคอมพิวเตอร์และจัดหาคอมพิวเตอร์ให้กองทุน รวมทั้งการจัดทำปฏิทินภาษาไทย-ลั๊วะ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกชุมชน

คำสำคัญ : การจัดการข้อมูล, สวัสดิการชุมชน, ชาติพันธุ์ลั๊วะ

---

[1] หลักสูตรสาขารัฐประสาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

[2] หลักสูตรสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ มีการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่มีความเข้มแข็ง และมีการรวมกลุ่มที่ค่อนข้างหลากหลาย จำนวนทั้งหมด 6 กองทุน ได้แก่ กองทุนแม่ของแผ่นดิน กลุ่มสร้างป่าสร้างรายได้ กลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารข้าว เป็นสวัสดิการสังคมที่ดำเนินการโดยชุมชนเป็นหลัก ส่วนกองทุนกลางพัฒนาหมู่บ้านและกองทุนเงินล้าน เป็นสวัสดิการสังคมที่ดำเนินการโดยภาครัฐเป็นหลัก ระบบการบริหารจัดการของพื้นที่ตำบลบ่อเกลือเหนือแตกต่างจากพื้นที่อื่น กล่าวคือ ปัญหาและอุปสรรคที่ยากลำบากในการเดินทางและการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลั๊วะ ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ และสื่อสารด้วยภาษาไทยไม่ได้ ทำให้คณะกรรมการในสวัสดิการทุกกลุ่มต้องเป็นผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่สลับตำแหน่งกันในแต่ละกลุ่ม สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็ง ความโปร่งใส และสุจริตของผู้นำถือเป็นการตรวจสอบและถ่วงดุลซึ่งกันและกัน (Check and Balance) โดยถือประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง กอปรกับการเชื่อฟังผู้นำและการปฏิบัติตามกฎของชุมชน ทำให้บ้านห้วยขาบอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข อันเนื่องมาจากการมีมาตรการทางสังคมกำกับ โดยเฉพาะหมู่ 7 บ้านห้วยขาบที่ถือเป็นพื้นที่ต้นแบบของตำบลบ่อเกลือเหนือ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาการจัดการข้อมูลสวัสดิการของชาติพันธุ์ลั๊วะ ในพื้นที่บ้านห้วยขาบยังไม่พบว่ามีการจัดการข้อมูลเพื่อพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมโดยชุมชนอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม จึงไม่สามารถนำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ประกอบการตัดสินใจ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมโดยชุมชนในพื้นที่บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาสภาพการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรมีความเข้าใจในเรื่องคุณภาพข้อมูลได้ถูกต้องตรงกัน และเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

2. เพื่อสังเคราะห์แนวทางการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

ช่วงระยะเวลาดำเนินงาน

ดำเนินงานตั้งแต่ มกราคม 2560-ธันวาคม 2560

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย มี 3 กลุ่ม ประกอบด้วย ภาครัฐ ได้แก่ นายกฯ รองนายกฯ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ ภาคชุมชน ได้แก่ ประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม คณะกรรมการ สมาชิกกลุ่มกองทุนสวัสดิการบ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ และกลุ่มผู้รู้ ได้แก่ ผู้นำกลุ่ม ผู้ใหญ่บ้าน บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม เป็นทั้งแหล่งที่มาของข้อมูลและผู้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลสวัสดิการชุมชน

การดำเนินโครงการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 14 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม คือ 1. ภาครัฐ ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ นักพัฒนาชุมชนในตำบลบ่อเกลือเหนือ จังหวัดน่าน จำนวน 4 คน 2. ภาคชุมชน ได้แก่ ประธานกองทุน รองประธานกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม เหรัญญิกกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม และคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการ องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ จังหวัดน่าน จำนวน 5 คน และ 3. กลุ่มผู้รู้ ได้แก่ ผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ จังหวัดน่าน จำนวน 5 คน ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายโดยการเจาะจง มีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายดังนี้ 1) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมในพื้นที่อย่างน้อย 1 ปี 2) ทำงานหรืออาศัยอยู่ในพื้นที่ที่วิจัยคือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ จังหวัดน่าน และ3) สมัครใจในการให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้รับจากการดำเนินโครงการ

6.1. สภาพการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน สรุปได้ตามตารางที่ 1

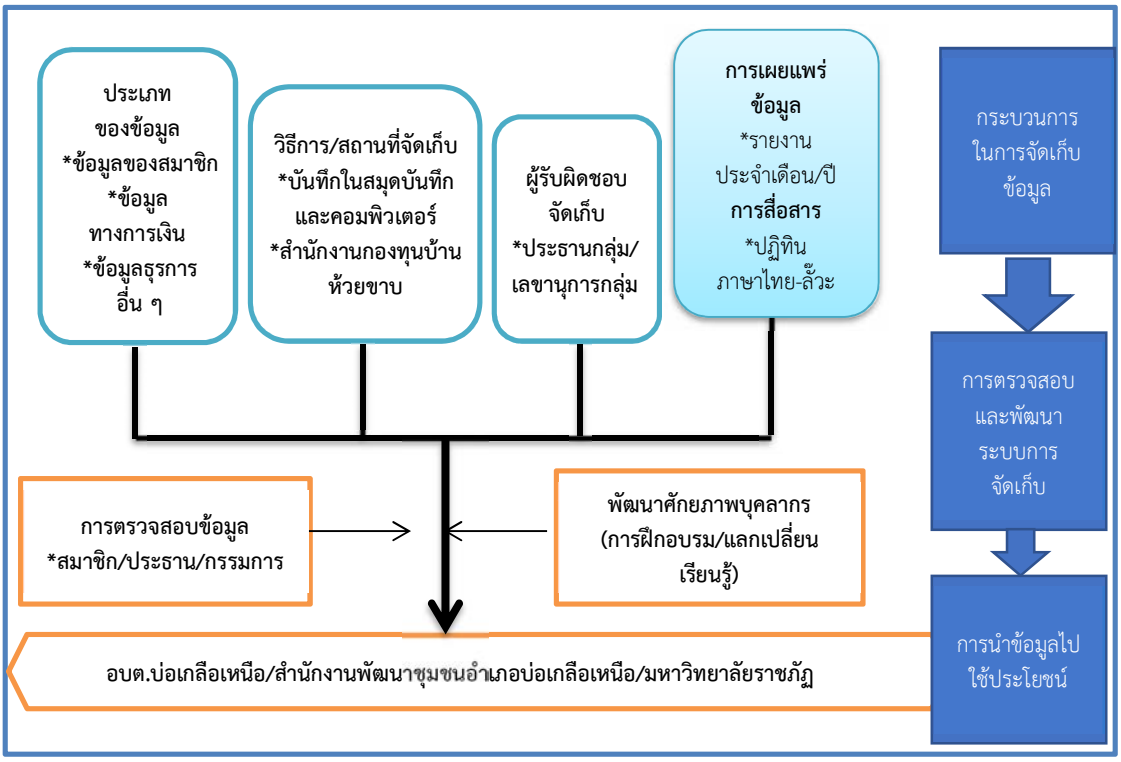
ตารางที่ 1 แสดงสภาพการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

สภาพการจัดการข้อมูล	ผลการศึกษา	ผลการวิเคราะห์
1. ผู้ที่รับผิดชอบในการจัดเก็บ	ประธานกลุ่ม/เลขานุการ/	ยังไม่มีการจัดทำอย่างเป็นระบบฐานข้อมูล ที่มีการจัดการว่าผู้ใดเป็นผู้นำข้อมูลเข้า ใครมีสิทธิแก้ไขข้อมูล และใครมีสิทธิเรียกใช้ข้อมูล

สภาพการจัดการข้อมูล	ผลการศึกษา	ผลการวิเคราะห์
2. สถานที่จัดเก็บข้อมูล	สำนักงานของกองทุน	ไม่มีการจัดสถานจัดเก็บที่ที่เหมาะสมไม่มีการควบคุมระบบความปลอดภัยของข้อมูล โดยป้องกันไม่ให้ผู้ที่ไม่ได้รับอนุญาตเข้ามาเรียกใช้หรือแก้ไขข้อมูลได้โดยง่าย ทำให้อาจเกิดการสูญหายหรือถูกทำลายโดยไม่ได้ตั้งใจ
3. วัตถุประสงค์ในการจัดเก็บ	สะดวกต่อการค้นหาข้อมูล รายงานผลการดำเนินงานให้สมาชิก สามารถตรวจสอบได้	ข้อมูลที่จัดเก็บยังไม่สามารถยืนยันได้ว่ามีความถูกต้องทันเวลา สมบูรณ์ครบถ้วนกะทัดรัด ตรงกับความต้องการของผู้ใช้และมีความต่อเนื่อง เนื่องจากยังไม่มีการตรวจสอบอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้มีส่วนได้เสีย
4. ประเภทของข้อมูลที่จัดเก็บ	บันทึกการประชุม บัญชีรายรับ-รายจ่ายของกลุ่ม	การทำข้อมูลให้เป็นสารสนเทศ ตั้งแต่การรวบรวมและตรวจสอบข้อมูล การดำเนินการประมวลผลข้อมูลให้กลายเป็นสารสนเทศ การจัดหมวดหมู่และการดูแลรักษาสารสนเทศ เพื่อการใช้งานยังไม่ครอบคลุม
5. ปัญหาในการจัดเก็บข้อมูล	1. อบต.บ่อเกลือเหนือไม่รายงานการดำเนินงานของกลุ่มให้สมาชิกทราบ 2. ขาดคอมพิวเตอร์ในการเก็บข้อมูล 3. สมาชิกไม่สามารถสื่อสารเป็นภาษาไทยได้ 4. ไม่มีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ 5. ภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐมีเวลาว่างไม่ตรงกัน	อบต.บ่อเกลือเหนือยังไม่สามารถบริหารจัดการข้อมูลในลักษณะแบบเบ็ดเสร็จหรือแบบจุดเดียว (One Stop Service) ที่สามารถสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง

สภาพการจัดการข้อมูล	ผลการศึกษา	ผลการวิเคราะห์
6. แนวทางในการพัฒนาการจัดเก็บข้อมูล	1. อบต.บ่อเกลือเหนือเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์เป็นที่ปรึกษา 2. การจัดเก็บข้อมูลในคอมพิวเตอร์และจัดหาคอมพิวเตอร์ให้กองทุน 3. การจัดทำปฏิทินภาษาไทย-ลั้วะ ให้แก่ผู้นำ สมาชิกกองทุนเพื่อความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร	อบต.บ่อเกลือเหนือควรมีการบูรณาการข้อมูลให้เกิดระบบสารสนเทศที่เป็นข้อมูลจริง ถูกต้อง แม่นยำ โปร่งใสจะลดความขัดแย้งในการบริหารจัดการได้มากขึ้น โดยใช้เทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารทั้งภายในองค์การและภายนอกองค์การ มีการบริหารจัดการเพื่อใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการข้อมูลขององค์การได้อย่างยั่งยืนต่อไป

6.2 แนวทางการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั้วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน สรุปได้ดังดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 แนวทางการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

จากแผนภาพที่ 1 แนวทางการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน เสนอว่า บ้านห้วยขาบควรมีกระบวนการจัดการด้วยการจัดประเภทของข้อมูล แบ่งออกเป็นข้อมูลของสมาชิก ข้อมูลทางการเงิน และข้อมูลธุรการอื่น ๆ โดยการบันทึกในสมุดบันทึกและคอมพิวเตอร์ของสำนักงานกองทุนบ้านห้วยขาบเป็นหลัก ผู้รับผิดชอบจัดเก็บคือ ประธานกลุ่มหรือเลขานุการกลุ่ม และการเผยแพร่ข้อมูลในรายงานประจำเดือนและปี ผ่านการนัดหมายด้วยปฏิทินภาษาไทย-ลั๊วะ ในการตรวจสอบข้อมูล ทั้งสมาชิก ประธาน และกรรมการมีอำนาจในการตรวจสอบข้อมูล และมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้วยการฝึกอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำ อย่างไรก็ดี ควรคำนึงถึงหน่วยงานที่สามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ่อเกลือเหนือ และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

อภิปรายผลการดำเนินงาน

1. ผลการศึกษาสภาพการจัดการข้อมูลสวัสดิการชุมชนของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ มีดังนี้

ปัญหาในการจัดเก็บข้อมูล สมาชิกในกลุ่มยังขาดความรู้ความสามารถในการรวบรวมข้อมูล ขาดเครื่องมือเครื่องใช้ที่จะอำนวยความสะดวก เช่น คอมพิวเตอร์ในการเก็บข้อมูล อุปสรรคในการสื่อสารชาติพันธุ์ลั๊วะ ไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ ภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐมีเวลาไม่ตรงกัน เนื่องจากวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ลั๊วะ จะมีปฏิทินเป็นของตนเอง เมื่อมีการนัดหมายเพื่อประชุมหารือในด้านการพัฒนาต่างๆ ร่วมกันมักจะมารวมตัวกันยาก สอดคล้องกับการศึกษาของอำพร ปินตาแก้วและ ธรรมนูญ พ่อค้าทอง (2558) ที่พบว่า คณะกรรมการและผู้ปฏิบัติงานในกองทุนสวัสดิการชุมชน มีอายุค่อนข้างมาก ทำให้พบปัญหาด้านความรู้ ความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงการเข้าถึงการใช้อินเตอร์เน็ต สอดคล้องกับการวิจัยของระพีพรรณ คำหอม, ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล สิริกร บุญสังข์ และวริฏฐา แก้วเกตุ (2551) พบว่า ยังขาดการวางแผนการบูรณาการข้อมูลที่จะนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ของทุกพื้นที่ และยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการวางแผนการบำรุงรักษา การพัฒนาระบบฐานข้อมูลให้เกิดความต่อเนื่อง หรือการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สำหรับแนวทางในการพัฒนาการจัดเก็บข้อมูล มีการจัดเก็บข้อมูลไว้ในคอมพิวเตอร์ มีการจัดทำปฏิทินภาษาไทย-ลั๊วะ แจกให้แก่ผู้นำ/สมาชิกกองทุนเพื่ออำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารและการบริหารการจัดเก็บข้อมูล โดยมีทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์รับผิดชอบในการจัดทำร่วมกับผู้นำชุมชน โดยระพีพรรณ คำหอม, ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล, สิริกร บุญสังข์, วริฏฐา แก้วเกตุ (อ้างแล้ว) พบว่า การออกแบบเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล การสำรวจข้อมูล การกรอกข้อมูลเข้าระบบคอมพิวเตอร์ การนำไปใช้ ทำให้แกนนำได้เรียนรู้ระบบฐานข้อมูลและมีการนำไปใช้ปฏิบัติจริง จะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาระบบข้อมูลให้เป็นปัจจุบันได้เองและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็น

ฐานในการสร้างเครือข่ายต่อไป โดยควรให้ความสำคัญกับการบันทึกข้อมูล และจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้การบันทึกข้อมูล นอกจากจะช่วยในการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ได้อย่างดี และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการเรียกใช้ข้อมูลที่มีการจัดเก็บไว้แล้วมาใช้งานจะกระทำได้ง่าย สะดวกและรวดเร็วแล้ว ยังสามารถนำข้อมูลที่จัดเก็บไปวิเคราะห์เพื่อประกอบ การตัดสินใจในเชิงบริหารจัดการ หรือเพื่อการวางแผนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกองทุนได้อย่างมีข้อมูลสนับสนุนมากขึ้น การพัฒนาระบบข้อมูลของกองทุนสวัสดิการชุมชน จะเป็นการนำใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ในการพัฒนางาน และพัฒนาคนจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกองทุนหลายประการ ได้แก่ มีฐานข้อมูลสมาชิกและรายงานสถานะการเงินที่เป็นปัจจุบัน สามารถรายงานผลการดำเนินงานต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ เกิดแผนการพัฒนาจากการวิเคราะห์ข้อมูลกองทุน มีรายงานสรุปผลการดำเนินงานกองทุนต่อสมาชิกทุกปี มีระบบมาตรฐานด้านการบริหารจัดการข้อมูล และระบบการเงินของกองทุน สอดคล้องกับงานของสมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล และคณะ (2554) ที่สรุปว่า ควรให้ความสำคัญกับการบันทึกข้อมูล โดยการจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ในการบันทึกข้อมูล การบันทึกข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ นอกจากจะช่วยองค์กรในการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการเรียกใช้ข้อมูลที่จัดเก็บไว้แล้วมาใช้งานก็จะทำได้ง่าย และรวดเร็วแล้วยังสามารถนำข้อมูลที่จัดเก็บไปวิเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจเชิงบริหารจัดการ หรือเพื่อการวางแผนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มได้อย่างมีข้อมูลสนับสนุนมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ควรมีแนวทางในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสวัสดิการชุมชนโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่ ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน จนถึงร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อให้ผู้บริหารและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง สามารถนำข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยไปใช้ในการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชนในองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมทั้งควรมีนโยบายในการการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสวัสดิการชุมชนให้มีชีวิต เผยแพร่ให้ประชาชนรับทราบโดยทั่วถึง และควรนำแนวทางการจัดการข้อมูลระบบสวัสดิการชุมชนของของชาติพันธุ์ลั๊วะ บ้านห้วยขาบ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ไปขยายผลเพื่อพัฒนาต่อยอดให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นต่อไป

2.2 ควรจัดอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกของชาติพันธุ์ลั๊วะบ้านห้วยขาบ ในด้านการจัดสวัสดิการชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง โดยทำเป็นสองภาษาทั้งภาษาลั๊วะ และภาษาไทยกลาง เพื่อให้ชุมชนสามารถการบริหารจัดการกองทุนได้ด้วยตนเอง และสามารถพึ่งตนเองได้

2.3 องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ ควรทำหน้าที่ในบทบาทของการเป็นที่ปรึกษาด้านการจัดสวัสดิการชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยอาจแนะนำให้ชุมชนจัดทำแผนสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ ความสามารถและมีจิตอาสาเข้ามารับช่วงดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารจัดการกองทุน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของกองทุนที่มีอยู่ในชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

ทำให้ เกิดการเรียนรู้/ความเข้าใจในการทำงานชุดโครงการวิจัย และมีการบูรณาการศาสตร์ มีการร่วมคิดร่วมทำแบบหุ้นส่วน (Partnership) ได้แก่ ทีมนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ และผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ รวมทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชนในพื้นที่ ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการร่วมดำเนินการในครั้งนี้ เกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (Mutual benefit) ได้แก่ มหาวิทยาลัยได้ประโยชน์ในด้านองค์ความรู้ใหม่ภายใต้บริบทและเงื่อนไขของชุมชน ผู้เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์จากส่วนที่เกี่ยวข้องร่วมกันทุกฝ่าย เช่น อบต.บ่อเกลือเหนือ ได้แนวทางในการจัดเก็บข้อมูล เจ้าหน้าที่ได้เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกับชาวบ้านและแกนนำชุมชนได้ประโยชน์จากการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดเครือข่ายในการทำงานด้านอื่น ๆ ในอนาคต มีการใช้ความรู้และเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน (Scholarship) ได้แก่ มีการให้ความรู้จากทีมวิจัย ทำให้ชุมชนได้ร่วมกันเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในสาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องการจัดการข้อมูลสวัสดิการสังคมด้วยตนเอง ทำให้นำไปสู่วิธีการแก้ไขปัญหาที่ทุกคนช่วยกันคิด

เอกสารอ้างอิง

ระพีพรรณ คำหอม, ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล, สิริกร บุญสังข์, วริฎฐา แก้วเกตุ. (2551) **การสังเคราะห์องค์ความรู้การบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน : ทางเลือกใหม่ของสวัสดิการพหุลักษณ์ไทย**. การนำเสนอผลงานวิจัยในการระดมความคิดเห็นเพื่อสังเคราะห์บทเรียนโครงการสังเคราะห์องค์ความรู้การพัฒนารูปแบบการบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอ 12 พื้นที่. วันที่ 16 มกราคม 2551. โรงแรมปรินซ์พาเลส กรุงเทพฯ.

สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูลและคณะ. (2554) **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่ององค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อำพร ปินตาแก้วและ ธรรมนูญ พ่อค้าทอง. (มกราคม - มิถุนายน 2558).**การจัดการความรู้ของกองทุนสวัสดิการชุมชนในตำบลสารภี อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่**. วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. 2(1) 86-95.

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในแหล่งประวัติศาสตร์ปราสาทเขาน้อยสีชมพู

นิธิพนธ์ น้อยเผ่า[1]

บทคัดย่อ

แหล่งโบราณสถานปราสาทเขาน้อยสีชมพู เป็นสถานที่สำคัญของจังหวัดสระแก้ว อยู่ในตราประจำจังหวัด ตัวปราสาทตั้งอยู่บนยอดเขาน้อยสีชมพู ในพื้นที่ตำบลคลองน้ำใส ซึ่งมีศักยภาพในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวสูง แต่มีข้อจำกัดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยกิจกรรมเยี่ยมชมศึกษาแหล่งโบราณสถานเพียงด้านเดียว รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นหลักในการจัดการท่องเที่ยวฐานชุมชน (Community-based Tourism, CBT) ซึ่งให้ความสำคัญในการกำหนดทิศทางการบริหารการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีบทบาทในการจัดการดูแลและเป็นผู้ริเริ่มในโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในแนวทางที่สะท้อนความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืนให้กับท้องถิ่น โครงการวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านธรรมชาติ โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน ตั้งแต่การสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูล และเสนอทางเลือกร่วมกัน ในการจัดทำข้อเสนอรูปแบบและแผนในการพัฒนาบูรณาการการท่องเที่ยวการท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative Tourism) ที่เป็นการประสานกันของทุนทางธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีการบูรณาการทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของพื้นที่ใน 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ ธรณีวิทยา และแหล่งซากดึกดำบรรพ์ สามารถพัฒนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ จำนวน 2 เส้นทาง

ผลการศึกษาเชิงประจักษ์ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรมการสำรวจร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยและตัวแทนชุมชนผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 40 คน พบว่าผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจและการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติในพื้นที่ รวมถึงความต้องการในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น และสามารถสรุปได้

[1] คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

ว่ากระบวนจากงานวิจัยสามารถเป็นจุดเริ่มต้นของกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในแหล่งโบราณสถานปราสาทเขาน้อยสีชมพูได้ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ : ปราสาทเขาน้อยสีชมพู, ทรัพยากรท่องเที่ยว, การมีส่วนร่วม, การท่องเที่ยวฐานชุมชน

ที่มาและความสำคัญ

ตำบลคลองน้ำใส อ.อรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นชุมชนพื้นถิ่นที่ชาวญ้อที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แต่เดิม และเป็นที่ตั้งของแหล่งโบราณสถานปราสาทเขาน้อยบนยอดเขาน้อยสีชมพู ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญในตราประจำจังหวัด จึงมีศักยภาพในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวสูงมาก ในปัจจุบันชุมชนเน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมทางประเพณีของชุมชนเป็นประเด็นนำในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากเส้นทางการท่องเที่ยวด่านการค้าชายแดนที่ห่างไป 12 กม. (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้ำใส, 2560) แต่กิจกรรมสามารถจัดเป็นครั้งคราวและกิจกรรมท่องเที่ยวชมโบราณสถานนั้นมีข้อจำกัดในการพัฒนาพื้นที่ เนื่องจากถูกประกาศให้เป็นเขตโบราณสถาน (เฉพาะพื้นที่รอบตัวปราสาทประมาณ 50 ไร่) โดยภาพรวมชุมชนจึงมีการรับรู้ถึงความสำคัญและการมีส่วนร่วมในจัดการท่องเที่ยวรวมถึงได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวน้อยมาก และยังคงต้องพึ่งพาการตลาดที่ต้องนำสินค้าส่งไปขายในเขตเส้นทางการท่องเที่ยวหลักนอกพื้นที่

การท่องเที่ยวฐานชุมชน (Community-based Tourism, CBT) เป็นการท่องเที่ยวที่กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและมีสิทธิในการจัดการเพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืนกับชุมชนโดยคำนึงถึงทรัพยากรและคุณค่าอันดีงามของชุมชน และเกิดกิจกรรมเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน คณะผู้วิจัยตั้งสมติฐานว่าการใช้ศักยภาพของชุมชนซึ่งเข้าใจในบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดี ประสานเข้ากับองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยจากคณะนักวิจัยที่มีความชำนาญในการสำรวจและศึกษาแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติ (Nature-based tourism site) จะสามารถบูรณาการการพัฒนาในรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative Tourism) ที่ประสานทุนทางธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่โดยรอบนอกเขตโบราณสถานปราสาทเขาน้อยสีชมพู และการส่งเสริมการใช้รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางเลือกในแนวทางดังกล่าว จะช่วยเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวความน่าสนใจ และความสามารถในดึงดูดนักท่องเที่ยวจากเส้นทางการท่องเที่ยวหลัก รวมถึงเป็นการส่งเสริมความเข้าใจและความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ และเกิดความยั่งยืนจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนบริเวณโดยรอบแหล่งประวัติศาสตร์ปราสาทเขาน้อยสีชมพูต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจสถานภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (ป่าไม้ ธรณีวิทยา และแหล่งซากดึกดำบรรพ์) และนำเสนอรูปแบบของการท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative Tourism) ในพื้นที่

2. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยและชุมชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในแนวทางการท่องเที่ยวฐานชุมชน (Community-based Tourism, CBT) ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจ และความตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ของชุมชนในพื้นที่

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ธันวาคม 2560-กรกฎาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

ภาคีที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) และผู้หน้าที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาพื้นที่ 1) ในส่วนผู้บริหารและผู้แทนหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้ำใส สำนักศิลปากรที่ 5 ป่าไม้จังหวัดสระแก้ว นิคมสร้างตนเองคลองน้ำใส รพ.สต.คลองน้ำใส หน่วยงานทหารและฝ่ายปกครอง 2) ในส่วนภาคประชาชน ได้แก่ ผู้นำและตัวแทนชุมชนโดยเน้น 4 หมู่บ้านโดยรอบพื้นที่ปราสาทเขาน้อยสีชมพู ปราชญ์ชุมชน ผู้ดูแลศาสนสถาน คณะครูและนักเรียนจากสถานศึกษาในพื้นที่ใกล้เคียง

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การดำเนินโครงการจะเน้นส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องข้างต้น โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. การวิเคราะห์ปัญหา ค้นหาข้อสรุป และยอมรับในกระบวนการแก้ไขปัญหา ที่นำมาเป็นโจทย์วิจัยของโครงการ

2. สร้างการรับรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งประกอบด้วยการถ่ายทอดความรู้โดยคณะวิทยากร การร่วมกันดำเนินการสำรวจและวิเคราะห์สถานภาพทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติในพื้นที่จริง รวมถึงการเสนอทางเลือกเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative Tourism) ในแนวทางการท่องเที่ยวฐานชุมชน (Community-based Tourism, CBT) ร่วมกัน

3. การประเมินความเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจและความต้องการในการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบันอยู่ภายใต้กระแสความต้องการ 3 ประการ ประกอบด้วย (1) กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ (2) กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้และ (3) กระแสความต้องการพัฒนาคน จึงเกิดแนวทางการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้มาเยือน ที่นิยมอย่างแพร่หลายที่สุด คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

ซึ่งเน้นการศึกษาเรียนรู้ในเรื่องเกี่ยวกับระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาสิ่งแวดล้อม นิเวศสัญจร นิเวศท่องเที่ยว (สินธุ์ สโรบล, 2547) โดยรูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวจะมีความแตกต่างหลากหลายไปตามบริบททรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจากผลการสำรวจสามารถกำหนดทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านธรรมชาติบริเวณพื้นที่โดยรอบปราสาทเขาน้อยสีชมพู ซึ่งมีศักยภาพในการใช้เพื่อบูรณาการจัดการการท่องเที่ยวทางเลือกของพื้นที่ได้ใน 3 บริบท

1. บริบทเชิงสภาพภูมิประเทศ และลักษณะธรณีวิทยา

เขาน้อยสีชมพู มีลักษณะภูมิสัณฐานเป็นเขาลูกโดด (Isolated Hill) ล้อมรอบโดยพื้นที่เป็นที่ราบ มีพื้นที่โดยประมาณ 0.3 ตร.กม. หรือ 180 ไร่ สูงจากพื้นที่โดยรอบประมาณ 65 เมตรยอดสูงสุดสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 133 เมตร สภาพภูมิประเทศเป็นลักษณะภูมิสัญฐาน (Geomorphology) ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางธรณีวิทยาที่รองรับด้วยหินปูน (Limestone) ทำให้เกิดลักษณะภูมิสัญฐานแบบคาสต์ (Karst) ลักษณะภูมิสัญฐานดังกล่าวมีความเฉพาะและมีความน่าสนใจในการศึกษาทั้งทางด้านระบบนิเวศและธรณีวิทยา ซึ่งจัดให้อยู่ในหมวดหินโป่งน้ำร้อน (Pong Nam Ron Formation) มีอายุอยู่ในช่วงยุคไทรแอสซิก (Triassic period) หรือราว 251.9 ถึง 201.3 ล้านปีก่อน (กรมทรัพยากรธรณี, 2550)

ผลการศึกษาสามารถแบ่งพื้นที่ตามลักษณะธรณีวิทยา (หมู่หิน) ศักยภาพ และรูปแบบความเหมาะสมสำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geotourism) ออกได้เป็น 3 ส่วน (ที่ 1ก) ได้แก่

รูปที่ 1 ก) การแบ่งพื้นที่เขาน้อยสีชมพูออกเป็น 3 ส่วน ตามลักษณะทางธรณีวิทยาและความเหมาะสมของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา ข) ลักษณะการเกิดถ้ำเปิดและช่องแสงในหมู่หิน A

<u>ในพื้นที่ A</u> ลักษณะเด่นคือหินปูนชั้นหนามาก (Massive) ทำให้เกิดเป็นลักษณะที่เป็นหน้าผาสูงชัน (Scarp) ในแนวเขาด้านทิศเหนือ จุดที่น่าสนใจสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geotourism) มีลักษณะเป็นหลุมยุบ (Sinkhole) ที่เกิดการถล่มพบเห็นเป็นถ้ำเปิด และมีช่องแสง

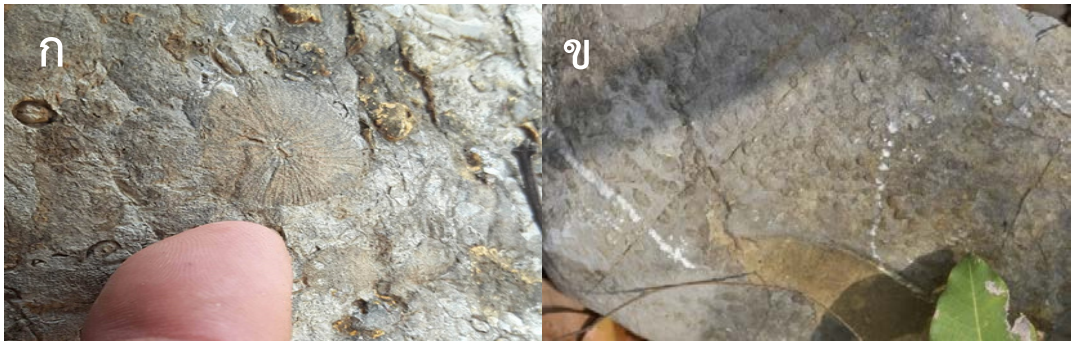
(Cave Window) ซึ่งมีรากไม้ห้อยลงมาอย่างสวยงาม (รูปที่ 1ข) สามารถเป็นจุดศึกษาลักษณะกระบวนการละลายของหินปูน การเกิดถ้ำหินปูน และเกิดของภูมิสัญฐานแบบคาสต์ได้อย่างชัดเจน

ในพื้นที่ B บริเวณที่ตั้งตัวปราสาทและพื้นที่โดยรอบ มีลักษณะเด่นของหินปูนที่เป็นชั้น (Bedded Limestone) มีซากดึกบรรพ์หลายชนิด ส่วนใหญ่เป็นเศษซากดึกดำบรรพ์กลุ่มสาหร่าย (Algae) หอยสองฝา (Bivalve) และปะการัง (Coral) สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับซากดึกดำบรรพ์และการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมบรรพกาล (Paleoenvironments)

ในพื้นที่ C ทางทิศใต้ ประกอบไปด้วยหินเถ้าตะกอนภูเขาไฟ (Volcanic Tuff) และหินเกรย์แวก (Greywacke) สีเทาอมเขียว สีเทาอมแดง สลับด้วยหินดินดาน (Shale) บริเวณนี้เป็นจุดศึกษาลักษณะทางธรณีวิทยาที่เด่นชัด ตามชั้นหินต้นฉบับของหมวดหินโป่งน้ำร้อน

2. บริบทการท่องเที่ยวศึกษาแหล่งซากดึกดำบรรพ์

หินปูนในบริเวณเขาน้อยสีชมพู พบซากดึกดำบรรพ์อายุไทรแอสซิกซึ่งพบได้ยากในประเทศไทย ได้แก่ สาหร่ายวงศ์ Solenoporaceae และ Dacycladaceae แสดงลักษณะแตกหักเนื่องจากกระบวนการพัดพา (Rudstone-Floatstone) บ่งชี้สภาพแวดล้อมการสะสมตัว บริเวณลาดทวีปส่วนต้น (Proximal Slope) รวมถึงซากปะการังในอันดับ Scleractinia ทั้งที่เป็นปะการังชนิดเดี่ยว (Solitary Coral) ในสกุล *Montivaltia* (รูปที่ 2ก) และปะการังกลุ่ม (Fasciculate Coral) ในสกุล *Thecosmillia* (รูปที่ 2ข) กลุ่มซากดึกดำบรรพ์บ่งอายุไทรแอสซิกตอนกลาง (Ladinian-Carnian) หรือ 242 ถึง 248 ล้านปีก่อน (Fontaine and Salayapongse, 1997)

รูปที่ 2 ก) ซากดึกดำบรรพ์ปะการัง ชนิดเดี่ยว (Solitary Coral) ในสกุล *Montivaltia* ข) ปะการังกลุ่ม (Fasciculate Corals) ในสกุล *Thecosmillia*

3. บริบทนิเวศวิทยาป่าไม้ และทรัพยากรท่องเที่ยวอื่น

ลักษณะนิเวศวิทยาที่พบเห็นเด่นชัดบริเวณเขาน้อยสีชมพู คือ ระบบนิเวศป่าเบญจพรรณหรือป่าผสมผลัดใบ ด้านบนมีไม้ขนาดใหญ่ที่ผลัดใบในหน้าแล้งทำให้เดินสำรวจได้สะดวก และในส่วนเชิงเขาด้านล่างไม้ขนาดใหญ่มีน้อยลงพบมีเถาวัลย์และป่าไผ่ปกคลุม ไม้ที่เด่นได้แก่ มะค่าโมง (สกุล *Afzelia*) และตะแบกนา (สกุล *Lagerstroemia*) ซึ่งมีดอกสีชมพูที่มีความสอดคล้องกับชื่อเขาน้อยสีชมพู

นอกจากนี้จากการสำรวจข้อมูลจากชุมชน ยังพบสิ่งที่น่าสนใจอื่น (รูปที่ 3) ที่สามารถใช้เป็นองค์ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่อีก 2 ส่วน ได้แก่

3.1 ความเชื่อในชุมชนเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเทพารักษ์ที่ปกป้องดูแลรักษาบริเวณเขาน้อยสีชมพู และความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น รอยพระพุทธบาท

3.2 จุดสังเกตุการณ์ชายแดนของหน่วยงานทหาร มีลักษณะเป็นบังเกอร์หลบภัย แนวสนามเพลาะ และลวดหนาม เป็นองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์การสู้รบและจุดชมวิวชายแดนที่โดดเด่น

4. ส่วนร่วมของชุมชนในแนวทางการท่องเที่ยวฐานชุมชน (Community-based Tourism, CBT)

โครงการพัฒนาหลายโครงการเป็นโครงการที่ดีแต่ไม่ประสบผล เนื่องจากไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงเกิดแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวฐานชุมชน (Community-based Tourism, CBT) (พจนา สวนศรี, 2546)

กระบวนการเรียนรู้ในงานวิจัยนี้มีเป้าหมายในการใช้แนวทางการจัดการท่องเที่ยวฐานชุมชน โดยเริ่มต้นจากการจัดเวทีประชาคมกับกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อทำความรู้จักและทำความเข้าใจบริบทชุมชน และจัดทำรายนามภาคีที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) คณะผู้วิจัยซึ่งมีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ และนักศึกษาผู้ช่วยนักวิจัย 2) หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนในการขับเคลื่อนด้านนโยบายและการปฏิบัติในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3) ภาคประชาชนและผู้นำชุมชนโดยเน้น 4 หมู่บ้านโดยรอบพื้นที่เขาน้อยสีชมพูโดยกำหนดให้มีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการของคณะวิจัยร่วมกับชุมชน เริ่มจากภาควิชาการการบรรยายให้ความรู้โดยคณะวิทยากร เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ เพิ่มการยอมรับ และความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีบริบทที่เกี่ยวข้องใน 5 บริบท ได้แก่

1) ความสำคัญของแหล่งโบราณสถานปราสาทเขาน้อยสีชมพู 2) ทรัพยากรด้านธรณีวิทยาการท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา และแหล่งซากดึกดำบรรพ์ 3) นิเวศวิทยา และความสำคัญของป่าไม้ 4) ทุนวัฒนธรรมของชุมชน จากปราชญ์ในท้องถิ่น 5) หลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากนั้นเป็นการสำรวจพื้นที่และแลกเปลี่ยนความความคิดเห็นในพื้นที่โดยรอบเขาน้อยสีชมพู โดยกำหนดเนื้อหาหลักของกลุ่มย่อย และจัดกลุ่มอิสระตามความสนใจสมัครใจ สุดท้ายเป็นการถอดบทเรียน โดยมีเป้าประสงค์ในการพัฒนาแม่บทในการบูรณาการแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ตอบสนองกับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชน โดยคณะผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็น เพียงกระบวนกร (Facilitator) ในการดำเนินการ

5. รูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือก

จากกระบวนการถอดบทเรียน นักวิจัยและชุมชนสามารถร่วมกันพัฒนาแม่บทในการบูรณาการแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในรูปแบบของการท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative Tourism Scheme) และเส้นทางศึกษาธรรมชาติ (Nature Trail) จำนวน 2 เส้นทาง ซึ่งผ่านจุดศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรม จำนวน 10 จุด ได้แก่

เส้นทางที่ 1 ศาลเจ้าพ่อเขาน้อย-โบราณสถานปราสาทเขาน้อยสีชมพู-ศาลาธรรม-วัดเขาน้อยสีชมพู ระยะทางรวมประมาณ 900 เมตร

จุดศึกษาธรรมชาติ วัฒนธรรม	ตำแหน่ง/พิกัด	กิจกรรมด้านการท่องเที่ยว
1. ศาลเจ้าพ่อเขาน้อย	13°34'59.18" N 102°31'39.06" E	สักการะเจ้าพ่อเขาน้อย เพื่อความเป็นสิริมงคล
2. โบราณสถานปราสาทเขาน้อยสีชมพู	13°35'2.36" N 102°31'35.24" E	เยี่ยมชมโบราณสถาน ศึกษาประวัติศาสตร์
3. รอยพระพุทธบาท	13°35'4.02" N 102°31'35.32" E	สักการะรอยพระพุทธบาท ชมทิวทัศน์ ศึกษากระบวนการเกิดรอยแอ่งน้ำในหินปูน
4. หลุมยุบและถ้ำเปิด	13°35'5.74" N 102°31'31.41" E	ศึกษาธรณีวิทยาของหินปูน การเกิดหลุมยุบ ถ้ำเปิด และช่องแสง
5. ศาลาธรรม	13°34'59.18" N 102°31'39.06" E	กิจกรรมด้านวัฒนธรรม/สินค้าชุมชน

ตารางที่ 1 รายละเอียดและกิจกรรมเส้นทางศึกษาธรรมชาติแหล่งประวัติศาสตร์ปราสาทเขาน้อยสีชมพู เส้นทาง 1

เส้นทางที่ 2 ศาลเจ้าพ่อเขาน้อย-จุดเรียนรู้ซากดึกดำบรรพ์-จุดสังเกตการณ์ชายแดน-ศาลเจ้าพ่อเสือ-วัดเขาน้อยสีชมพู ระยะทางรวมประมาณ 1,050 เมตร

จุดศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรม	ตำแหน่ง/พิกัด	กิจกรรมด้านการท่องเที่ยว
1. ศาลเจ้าพ่อเขาน้อย	13°34'59.18" N 102°31'39.06" E	สักการะเจ้าพ่อเขาน้อย เพื่อความเป็นสิริมงคล
2. จุดเรียนรู้ซากดึกดำบรรพ์	13°34'57.93" N 102°31'41.35" E	ศึกษาแหล่งซากดึกดำบรรพ์ ธรณีประวัติ และสภาพแวดล้อมโบราณ
3. ลานปฏิบัติธรรม	13°34'56.04" N 102°31'42.44" E	ทำบุญ นั่งสมาธิ ปฏิบัติธรรม
4. จุดสังเกตการณ์ชายแดน	13°35'5.74" N 102°31'31.41" E	ศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ/การทหาร ชมทิวทัศน์
5. นิเวศป่าไม้/ต้นไม้สีชมพู	13°34'50.76" N 102°31'48.63" E	ศึกษานิเวศวิทยาป่าเบญจพรรณ /ป่าผสมผลัดใบ
6. ศาลเจ้าพ่อเสือ	13°34'48.65" N 102°31'51.93" E	สักการะเจ้าพ่อเสือ/สินค้าชุมชน

ตารางที่ 2 รายละเอียดและกิจกรรมเส้นทางศึกษาธรรมชาติแหล่งประวัติศาสตร์ปราสาทเขาน้อยสีชมพู เส้นทาง 2

เส้นทางศึกษาธรรมชาติทั้ง 2 เส้นทางสามารถเดินทางเป็นวงกลมโดยผ่านเส้นทางถนนโดยรอบ โดยมีจุดบรรจบกันที่บริเวณศาลเจ้าพ่อเขาน้อย และวัดเขาน้อยสีชมพู ซึ่งมีเส้นทางบันไดระยะทางสั้นๆ เชื่อมถึงกัน ดังแสดงในรูปที่ 5 นอกจากแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวแล้ว ในแผนแม่บทการพัฒนายังมีข้อเสนอ

เกี่ยวกับความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานเพื่อการท่องเที่ยวที่ควรได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติม รวมถึงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับข้อมูล แนวทางการประชาสัมพันธ์ และสื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ และคู่มือการท่องเที่ยวในเส้นทางการศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น

รูปที่ 3 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการในภาคการสำรวจพื้นที่ และกระบวนการถอดบทเรียน แผนผังแม่บทการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในบริเวณโดยรอบปราสาทเขาน้อยสีชมพู

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาเชิงประจักษ์ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรมการสำรวจร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยและตัวแทนชุมชนผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 40 คน โดยมีประเด็นหลัก 2 ประเด็นได้แก่ 1. ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ 2. ระดับความต้องการมีส่วนร่วมและความคาดหวังต่อการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจและการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่ และความต้องการในการมีส่วนร่วมและความคาดหวังต่อการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น สามารถสรุปได้ว่ากระบวนการจากงานวิจัย ได้สร้างการรับรู้ร่วมกันและสร้างความตื่นตัวของชุมชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถานปราสาทเขาน้อยสีชมพูโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริงในอนาคต

ในประเด็นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างยั่งยืน นักวิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการผลักดันแผนแม่บท สู่แผนปฏิบัติการ ข้อเสนอเชิงนโยบาย ข้อเสนอการสนับสนุนงบประมาณ ในระดับชุมชน/จังหวัด เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสอดคล้องกับวิถีชีวิต และทำให้ชุมชนมีสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่ดี และสามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

คณะผู้วิจัยคาดหวังว่างานวิจัยนี้จะสามารถเป็นต้นแบบ ของการส่งเสริมความร่วมมือของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติโดยเฉพาะในด้านทรัพยากรธรณี ร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อบูรณาการการท่องเที่ยวทางเลือก ในแนวทางของการท่องเที่ยวฐานชุมชน (Community-based Tourism, CBT) ที่ตอบสนองกับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชน ให้กับชุมชนอื่นซึ่งมีบริบทในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว คล้ายคลึงกับพื้นที่ปราสาทเขาน้อยสีชมพูและชุมชนตำบลคลองน้ำใส

เอกสารอ้างอิง

กรมทรัพยากรธรณี (2550) **ธรณีวิทยาประเทศไทย**, กรมทรัพยากรธรณี, กรุงเทพฯ

พจนา สวนศรี (2546) **เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 8-15 การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ**, มสธ., นนทบุรี

สินธุ์ สโรบล (2547) **การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน,** ประชาคมวิจัย ฉบับที่ 57, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ

องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้ำใส (2560) **แผ่นพับประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยวปราสาทเขาน้อย**, องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้ำใส, จังหวัดสระแก้ว

Fontaine H., and S. Salayapongse (1997) Biostratigraphy of East Thailand. ***Int. Conf. on Stratigraphy and Tectonic Evolution of SE Asia and the Southern Pacific***, Bangkok, p. 73-82.

การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม บ้านทับช้าง หมู่ 4 ตำบลท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

วุฒิชัย สายบุญจวง[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาและค้นหากิจกรรมในการสร้างการมีส่วนร่วมและศึกษาผลของการดำเนินกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนบ้านทับช้าง ม.4 ต.ท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จ.สระแก้วในการจัดการขยะ ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาชุมชน (ประเด็นขยะ) ของบ้านทับช้าง โดยใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาประกอบด้วย การทำแผนที่เดินดิน การทำปฏิทินชุมชน และการศึกษาด้วยวิธีการสนทนาแบบกลุ่ม (Focus group) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวน 15 คน และการจัดกิจกรรมตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการดำเนินงาน พบว่า 1.กิจกรรมในการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชน บ้านทับช้าง ม.4 ต.ท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จ.สระแก้วในการจัดการขยะ คือ (1).การวิเคราะห์ชุมชนด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory rural appraisal) ได้แก่ การทำแผนที่รอบใน-รอบนอกของชุมชน, การทำผังโครงสร้างองค์กรชุมชนและการทำปฏิทินชุมชน ร่วมกับเยาวชนในชุมชน (2).การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาโครงการและเครื่องมือในการวิจัย (3).การดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 15 คน (4).การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาโครงการแก้ไขปัญหาชุมชน ด้วยเทคนิค Swot Analysis และเทคนิคการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (appreciation-influence-control: A-I-C) (5).การจัดกิจกรรมแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการติดป้ายประชาสัมพันธ์ห้ามทิ้งขยะร่วมกับเยาวชนในชุมชน สำหรับผลการดำเนินกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนบ้านทับช้าง ม.4 ต.ท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จ.สระแก้วในการจัดการขยะ พบว่า (1). ชาวชุมชนเกิดความตระหนักในประเด็นปัญหาของชุมชน (ขยะและสิ่งแวดล้อม) โดยร่วมกันกันตรวจตราและจัดเวลาให้กับชาวชุมชนได้ตรวจตราในจุดเสี่ยงที่มีคนนำเอาขยะมาทิ้ง อีกทั้งชาว

[1] คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์

ชุมชนได้เริ่มให้ความสำคัญกับการจัดการขยะ โดยเริ่มตั้งแต่การรู้จักคัดแยกขยะในระดับครัวเรือนพร้อมทั้งส่งต่อไปถึงการสร้างและปลูกจิตำสำนึกให้กับบุตรหลานของตนเองและชาวชุมชนด้วยกัน (2). เกิดภาคีเครือข่ายในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำชุมชน โดยชาวชุมชนจะร่วมกันสร้างจิตสำนึกให้กับบุตรหลานและชาวชุมชนด้วยกันเอง ผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การทำบุญในวันพระ งานแต่ง งานบุญกลางบ้าน และงานสำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยชาวชุมชนที่เข้าร่วมโครงการจะเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ผ่านการใช้ถุงดำ อย่างไรก็ดีนอกจากการร่วมกันสร้างจิตสำนึกแล้ว ในการจัดการกับของเหลือใช้ เช่น วัสดุทางการเกษตร ของใช้ในครัวเรือนหรือบรรจุภัณฑ์ที่สร้างปัญหา เช่น ขวดน้ำดื่ม ชาวชุมชนยังมีการนำกับมาใช้ใหม่หรือนำมาซ่อมแซมใหม่แทนการทิ้ง ทั้งนี้สำหรับเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชนจะทำหน้าที่ในการณรงค์เรื่องการคัดแยกขยะให้กับชาวชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน (อ.ส.ม.) พร้อมทั้งการแจกสื่อแผ่นพับ ใบความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องการจัดการสิ่งแวดล้อมและขยะในชุมชนและ 3. จากเดิมชุมชนพบปัญหาขยะพลัดถิ่น (จากบุคคลภายนอกนำมาทิ้งในบริเวณชุมชน) ในปัจจุบันพบว่าปัญหานั้นหมดไปก็ด้วยวิธีการติดป้ายประชาสัมพันธ์ห้ามทิ้งขยะในชุมชน รวมทั้งการสร้างความตระหนักในประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยชาวชุมชนร่วมกับเยาวชนในชุมชน

คำสำคัญ : การจัดการขยะ, การมีส่วนร่วม

ที่มาและความสำคัญ

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประชากรที่เป็นไปอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการผลิต และการอุปโภค บริโภค การสร้างที่อยู่อาศัยและผลิตอาหารเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับพฤติกรรมการบริโภคของประชาชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการใช้บรรจุภัณฑ์ฟุ่มเฟือยเพิ่มมากจากสถานการณ์ขยะมูลฝอยชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ในปี 2557 พบว่า ขยะมูลฝอยได้เกิดขึ้นประมาณ 25.19 ล้านตัน โดยมีแนวโน้มที่สูงขึ้นทุกปี ทั้งนี้จากสถานการณ์ขยะมูลฝอย โดยเฉพาะสถานการณ์ขยะมูลฝอยในชุมชน พบว่า ในปี 2560 มีปริมาณ 27.40 ล้านตัน หรือ 75,046 ตันต่อวัน ซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.26 จากปี 2559 ซึ่งก็เกิดจากสาเหตุหลัก ๆ ดังที่กล่าวเบื้องต้น คือ การเพิ่มขึ้นของประชากรและพฤติกรรมการบริโภคของประชาชน,(กรมควบคุมมลพิษ,2561:23) ทั้งนี้จากประเด็นดังกล่าว ปัญหาขยะ จึงเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหา สิ่งแวดล้อมและมีผลต่อสุขภาพ ที่นับเป็นปัญหาสำคัญของสังคมและชุมชน ซึ่งต้องมีการจัดการ แก้ไขพื้นที่ บ้านเรือนที่มีปริมาณขยะ ที่นอกจากจะดูสกปรก ส่งกลิ่นเหม็นสภาพแวดล้อมไม่น่าอยู่ แล้ว ยังกลายเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคต่าง ๆ ตลอดจนเป็นแหล่งที่อยู่ของพาหะนำโรค อาทิ แมลงสาบ แมงวัน หนู ฯลฯ ที่ก่อให้เกิดความรำคาญตามมา

จากการลงพื้นที่ เพื่อศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการทางมานุษยวิทยาประกอบด้วย การทำแผนที่เดินดิน การทำปฏิทินชุมชนและสนทนาแบบกลุ่ม(Focus group) เพื่อที่จะเข้าใจสภาพบริบทและสภาพปัญหาของชุมชน ในตำบลท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ทำให้ทราบว่า บ้านทับช้าง หมู่ที่ 4

ตำบลท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว สภาพพื้นที่เป็นที่ราบติดภูเขา ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตรและรับจ้างเป็นหลัก บ้านทับช้าง หมู่ที่ 4 ตั้งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว มีพื้นที่ 80 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศมีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำการเกษตรและรับจ้าง (ตัดไม้ยูคา) สำหรับทุนทางสังคมของบ้านทับช้าง หมู่ที่ 4 พบว่า ทุนทางสังคมของชุมชนประกอบด้วย ทุนทางวัฒนธรรม อันได้แก่ ประเพณีข้าวจี่ งานสืบสานประเพณีสงกรานต์ วันผู้สูงอายุและครอบครัว ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เขาจาน อันเป็นแหล่งอาหารของชาวชุมชน เช่น สมุนไพร หน่อไม้ เห็ด เป็นต้น และนอกจากนี้ยังมีปราชญ์ชุมชน ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการทำไม้กวาด ชื่อ นายบุญส่ง และนายผัน จันทะนู ที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องสมุนไพรและยังเป็นหมอชาวบ้านที่ทำการรักษาด้วยสมุนไพรในชุมชน และเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาสำคัญ คือ ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยพื้นที่มีการลักลอบนำขยะมาทิ้งจากบุคคลภายนอกชุมชน ประกอบกับรถเร่ขายของ(รถพุ่มพวงในภาษาถิ่น) ที่ได้ทิ้งเศษเหลือต่าง ๆ อาทิ เศษผัก ถุงพลาสติกต่าง ๆ ไว้ในพื้นที่ต่าง ๆของชุมชนซึ่งพบปัญหาที่เกิดขึ้น จำนวน 6 จุดเช่น บริเวณริมถนนทางเข้าชุมชน จำนวน 4 จุด บริเวณศาลากลางบ้านและลานกีฬาชุมชน จำนวน 2 จุด ทั้งนี้จากสภาพปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลให้ชุมชนมีทัศนียภาพที่ไม่น่าดู โดยเฉพาะบริเวณหรือจุดที่มีการนำขยะมาทิ้งตลอดจนมีกลิ่นเหม็นอีกทั้งยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ ที่เป็นพาหะนำโรค เช่น หนู แมลงวัน แมลงสาบ เป็นต้น ทั้งนี้จากสภาพปัญหาดังกล่าวที่เกิดจากความมักง่ายของบุคคลภายนอกที่นำขยะมาทิ้ง ประกอบข้อจำกัดที่ชาวชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจและขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะอย่างถูกวิธี ที่อาจจะส่งผลให้ปัญหาดังกล่าวนั้นไม่ได้รับแก้ไขและจะส่งผลเสียต่อชุมชนในอนาคต อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าชาวชุมชนจะได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาของตนเองผ่านแนวทางและวิธีการที่หลากหลายมาโดยตลอด แต่สภาพปัญหาดังกล่าวก็ยังไม่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและตรงจุด จนสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้นได้ถูกปล่อยปะละเลย และส่งผลเสียต่อชุมชนมาโดยตลอด ทั้งนี้จากสถานการณ์ของสภาพปัญหาดังกล่าว ทำให้ชาวชุมชนตลอดจนผู้นำชุมชนและผู้วิจัยมีแนวคิดที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยการใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เชื่อว่าจะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมและเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้และสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริงและให้สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนผ่านกะบวนการมีส่วนร่วม จนเกิดเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการขยะภายในชุมชนอย่างถูกวิธี ดังที่ สิทธิณัฐ ประพุทธนิมิต, (2546:157) ได้อธิบายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยพัฒนาหรือแก้ปัญหาในชุมชน ตามแนวทางใหม่ให้ประสบผลสำเร็จ เพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนสำคัญ คือ นักวิชาการ นักพัฒนาและคนในชุมชนได้นำเอาจุดแข็งที่ฝ่ายหนึ่งมีและเป็นที่ต้องการของอีกฝ่ายอย่างเท่าเทียม อีกทั้งกาญจนา ทองทั่ว,(2552:15) ได้อธิบายว่า งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น จะช่วยเพิ่มพลังทางปัญญาให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาของตนเอง โดยผ่านกระบวนการวิจัยและนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ แสวงหาทางเลือก แล้วนำไปสู่การจัดการแก้ปัญหา

ที่แท้จริง และนอกจากนี้ จุฑาทิพย์ ภัทราวาท, (2553:6) ยังได้อธิบายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะทำให้ผู้วิจัยและประชาชนซึ่งเป็นผู้ร่วมวิจัย จะได้มีโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกัน ตั้งแต่การระบุปัญหา การให้ข้อมูล และการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดในการหาทางแก้ปัญหา ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยสนับสนุนให้ชาวบ้านได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเอง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาและค้นหากิจกรรมในการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนบ้านทับช้าง ม.4 ต.ท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จ.สระแก้ว
2. เพื่อศึกษาผลของการดำเนินกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนบ้านทับช้าง ม.4 ต.ท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จ.สระแก้ว ในการจัดการขยะ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เริ่มตั้งแต่ กรกฎาคม 2560-ธันวาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชน เยาวชนและผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ในพื้นที่ ม.4 ต.ท่าเกวียน อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว ผู้แทนจากหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกวียน อ.วัฒนานคร จ.สระแก้วและอาจารย์และนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ในการพัฒนาแนวทางการพัฒนาและค้นหากิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนในพื้นที่ในการจัดการขยะและสร้างแนวทางการจัดการขยะอย่างถูกวิธีโดยการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างการทำงานร่วมกัน มาปรับใช้ในการการศึกษาแนวทางการพัฒนาและค้นหากิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนในพื้นที่ในการจัดการขยะและสร้างแนวทางการจัดการขยะอย่างถูกวิธีโดยการมีส่วนร่วม และการทำเวทีชาวบ้าน ผ่านเทคนิค Swot Analysis และกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) โดยเริ่มตั้งแต่

1. การศึกษาบริบทของชุมชน เป็นการศึกษารายละเอียดระดับครัวเรือนประกอบด้วย จำนวนผู้อยู่อาศัย อาชีพหลัก อาชีพรอง ที่มาของรายได้ แรงงานหลักของครัวเรือน การถือครองที่ดินทั้งที่ดินทำกินและที่ดินอยู่อาศัย และระดับชุมชน ประกอบไปด้วย ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม การทำบุญปกติ กิจกรรมตามวันสำคัญ เป็นต้น

2. การสร้างแกนนำ รูปแบบคณะกรรมการดำเนินงานการวิจัยชุมชน โดยมีพื้นฐานจากผู้นำบ้านทับช้าง หมู่ 4 ตำบลท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว และเจ้าหน้าที่หน่วยงานในพื้นที่ จำนวน 1ทีม ซึ่งคณะกรรมการดำเนินโครงการวิจัยจะมีบทบาทในการวางแผนงานงานวิจัยปฏิบัติการร่วมกับชาวบ้าน ดำเนินการวิจัย และติดตามการวิจัย และเพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น โครงการวิจัยจะจัดฝึกอบรมทีมวิจัยชุมชน จำนวน 1 ครั้ง เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกันอย่างมีเป้าหมายและวิธีการที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ในการแก้ปัญหาได้อย่างครบถ้วนประเด็นการศึกษา

3. การสร้างการรับรู้และกำหนดแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอน การออกแบบประเด็นการวิจัยที่ตรงกับความต้องการของชาวบ้านในพื้นที่บ้านทับช้าง หมู่ 4 ตำบลท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการสำรวจข้อมูลสภาพปัญหาจากการศึกษา ขเอกสารและการศึกษาบริบทชุมชน โดยคณะกรรมการดำเนินงานการวิจัยชุมชนจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงาน และวิธีการที่นำไปสู่การสรุปประเด็นการศึกษาระหว่างชาวบ้านและคณะกรรมการวิจัยชุมชนจะเกิดขึ้นจากการจัดเวทีประชาคมในชุมชน

(4) การดำเนินการทำงานวิจัย เป็นขั้นตอนการปฏิบัติการตามแผนการวิจัย ประกอบด้วย 1) การสร้างความสนใจและค้นหานักวิจัยชุมชน โดยการชี้ให้ชาวชุมชนได้เห็นและปัญหาและความต้องการอยากแก้ไขปัญหาของตนเอง 2) การศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนต่อด้วยการประชุมพูดคุยเพื่อค้นหาปัญหา/สาเหตุของปัญหาในชุมชน โดยวิธีการสนทนากลุ่ม เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับนักวิจัยชุมชนที่จะต้องนำข้อมูลที่ ได้เข้าสู่กระบวนการทำวิจัยอย่างเป็นระบบต่อไป เมื่อทำการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาแล้ว หากพบว่าเป็นปัญหาในเรื่องใด การทำวิจัยจะต้องมุ่งไปที่กลุ่มเป้าหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นโดยตรง 3) การอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาเค้าโครงวิจัยและพัฒนาเครื่องมือวิจัยเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องกระบวนการวิจัยให้แก่นักวิจัยชุมชน โดยมีกระบวนการ ดังนี้ คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน โดยการให้นักวิจัยชุมชน ดูตัวอย่างการทำวิจัยท้องถิ่น หรือการทำวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหา เมื่อได้เค้าโครงวิจัยฉบับร่าง ต่อมาก็จัดกระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชุมชนและดำเนินการเก็บข้อมูลวิจัย ผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จากนั้นการประมวลผลข้อมูลและวางแผนแก้ไขปัญหาชุมชน การประมวลผลข้อมูลวิจัยโดย การจัดเวทีประมวลผลเพื่อเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ นักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงาน/องค์กรภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ชาวบ้านทั่วไปหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทีมวิชาการจากภายนอกมาร่วมประมวลข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย อันจะนำ ไปสู่การพัฒนาแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน เมื่อได้กิจกรรมและกำหนดวันเวลาแล้วจึงจัดกิจกรรมแก้ไขปัญหาชุมชนชาวบ้านหรือนักวิจัยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยหน่วยงาน/องค์กรภาครัฐ เอกชน และ ประชาสังคม สนับสนุนงบประมาณเบื้องต้นในการจัดกิจกรรมแก้ไขปัญหาชุมชนและติดตามหนุนเสริมในแต่ละกิจกรรม เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดการแก้ไขปัญหา รวมถึงร่วมให้ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชนด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับเยาวชนในพื้นที่

ภาพที่ 2 การอบรมให้ความรู้เรื่อง การจัดขยะในชุมชนและการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และการทำกิจกรรมการติดป้ายประชาสัมพันธ์ห้ามทิ้งขยะร่วมกับเยาวชนในชุมชน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

การพัฒนาและค้นหากิจกรรมในการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนบ้านทับช้าง ม.4 ต.ท่าเกวียน อ.วัฒนานคร จ.สระแก้วในการจัดการขยะ สามารถสรุปผลการดำเนินงานหรือผลการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กิจกรรมในการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนบ้านทับช้าง ม.4 ต.ท่าเกวียน อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว ในการจัดการขยะ สามารถสรุปผลการดำเนินงานหรือผลการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การวิเคราะห์ชุมชนด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ด้วยเทคนิคการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory rural appraisal : PRA) ได้แก่ การทำแผนที่รอบใน-รอบนอกของชุมชน, การทำผังโครงสร้างองค์กรชุมชนและการทำปฏิทินชุมชนร่วมกับเยาวชนในชุมชน

1.2 การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาโครงการและเครื่องมือในการวิจัย

1.3 การดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 15 คน

1.4 การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาโครงการแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยเทคนิค Swot Analysis และเทคนิคการวางแผนแบบมีส่วนร่วม(appreciation-influence-control : A-I-C)

1.5 การจัดกิจกรรมแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการติดป้ายป้ายประชาสัมพันธ์ห้ามทิ้งขยะร่วมกับเยาวชนในชุมชน

2. ผลการดำเนินกิจกรรม ฯ มีดังต่อไปนี้

2.1 ชาวชุมชนเกิดความตระหนักในประเด็นปัญหาของชุมชน (ขยะและสิ่งแวดล้อม) โดยร่วมกันกันตรวจตราและจัดเวลาให้กับชาวชุมชนได้ตรวจตราในจุดเสี่ยงที่มีคนนำเอาขยะมาทิ้ง อีกทั้งชาวชุมชนได้เริ่มให้ความสำคัญกับการจัดการขยะ โดยเริ่มตั้งแต่การรู้จักคัดแยกขยะในระดับครัวเรือน พร้อมทั้งส่งต่อไปถึงการสร้างและปลูกจิตำสำนึกให้กับบุตรหลานของตนเองและชาวชุมชนด้วยกัน

2.2 เกิดภาคีเครือข่ายในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำชุมชน โดยชาวชุมชนจะร่วมกันสร้างจิตสำนึกให้กับบุตรหลานและชาวชุมชนด้วยกันเอง ผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การทำบุญในวันพระ งานแต่ง งานบุญกลางบ้าน และงานสำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยชาวชุมชนที่เข้าร่วมโครงการจะเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติผ่านการใช้ถุงดำ อย่างไรก็ดีนอกจากการร่วมกันสร้างจิตสำนึกแล้ว ในการจัดการกับของเหลือใช้ เช่น วัสดุทางการเกษตร ของใช้ในครัวเรือนหรือบรรจุภัณฑ์ที่สร้างปัญหา เช่น ขวดน้ำดื่ม ชาวชุมชนยังมีการนำกับมาใช้ใหม่หรือนำมาซ่อมแซมใหม่ แทนการทิ้ง ทั้งนี้สำหรับเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ในชุมชนจะทำหน้าที่ในการณรงค์เรื่องการคัดแยกขยะให้กับชาวชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน (อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน) พร้อมทั้งการแจกสื่อ แผ่นพับ ใบความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องการจัดการสิ่งแวดล้อมและขยะในชุมชน

2.3. จากเดิมชุมชนพบปัญหาขยะพลัดถิ่น (จากบุคคลภายนอกนำมาทิ้งในบริเวณชุมชน) ในปัจจุบันพบว่าปัญหานั้นหมดไป ก็ด้วยวิธีการติดป้ายประชาสัมพันธ์ห้ามทิ้งขยะในชุมชนรวมทั้งการสร้างความตระหนักในประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยชาวชุมชนร่วมกับเยาวชนในชุมชน

อภิปรายผลการดำเนินงานและข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินโครงการ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ โดยการใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เป็นการสร้างกระบวนการในการทำงานร่วมกันระหว่างชาวชุมชนกับนักวิจัย ซึ่งเป็นวิธีการทำงานหนึ่งที่ได้สร้างการรับรู้และความตระหนักในประเด็นปัญหาให้กับชาวชุมชน อีกทั้งยังเป็นเทคนิคที่ช่วยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ที่ให้ชาวชุมชน ดังนั้นผลการดำเนินงานจากโครงการจึงสะท้อนให้เห็นว่าในการแก้ไขปัญหาของชุมชน จุดเน้นสำคัญจึงควรเริ่มต้นจากชาวชุมชน ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ที่รู้สึกและรับรู้ถึงปัญหาอีกทั้งยังเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหา ดังนั้นในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาควรเริ่มต้นจากคนที่เค้าอยู่กับปัญหาและการใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่สร้างการมีส่วนร่วม พร้อมทั้งสร้างการเรียนรู้ที่เป็นระบบให้กับผู้ที่อยู่กับปัญหาเป็นแนวทางสำคัญในการทำงาน ดังที่อมาวสี อัมพันศิริรัตน์และคณะ, (2560) ได้อธิบายว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการปฏิบัติการทางสังคม เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอนให้กับผู้ที่อยู่ในสถานการณ์และที่สำคัญคือการสร้างการีส่วนร่วมและให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นแนวทางในการเสริมพลังอำนาจและสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในปัจเจกบุคคล ทั้งนี้จากผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการในครั้งนี้จะเห็นได้ว่า ชาวชุมชนเกิดความตระหนักในประเด็นปัญหาของชุมชน (ขยะและสิ่งแวดล้อม) ซึ่งจากการที่ชาวชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาของชุมชน ก็จะนำมาสู่การมีส่วนร่วมในแก้ไขหรือพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งจากการที่คนในได้ตระหนักถึงปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากบุคคลภายนอก การที่คนในได้ตระหนักและสะท้อนวิธีคิดผ่านกิจกรรมการพัฒนาย่อมส่งผลให้ผู้ที่สร้างปัญหาได้ตระหนักและรู้ตัวถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองที่ส่งผลต่อผู้อื่น ซึ่งจากการดำเนินโครงการดังกล่าวก็จะพบว่า สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ปัญหาของชุมชนได้รับการแก้ไขคือการจัดกิจกรรมโดยชุมชน จนนำไปสู่ความเกรงใจหรือระมัดระวังของบุคคลที่จะสร้างปัญหาให้กับคนอื่น ๆ ดังนั้นแนวทางและหรือวิธีการสำคัญในการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงควรเน้นการมีส่วนร่วมพร้อมทั้งสร้างการเรียนรู้ให้กับชาวชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงาน ในการดำเนินโครงการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรเริ่มต้นด้วยการใช้เทคนิค วิธีการที่สร้างการมีส่วนร่วมและต้องสร้างการเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ

ประโยชน์ที่ได้รับ

ชาวชุมชนในพื้นที่เกิดความตระหนัก ให้ความสำคัญและสำนึกในความเป็นเจ้าของชุมชน และเกิดการรับรู้ถึงถึงปัญหาของชุมชน อีกทั้งชาวชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบผ่านวิธีการในเชิงการวิจัย ตลอดจนเกิดภาคีในการพัฒนา (อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน) ในการเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะแยกขยะในระดับครัวเรือน

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา ทองถั่ว. 2552. **ลีลาวิจัยไทบ้าน.** เชียงใหม่. พิมพ์ที่ หจก.วนิดาการพิมพ์.

กรมควบคุมมลพิษ,2547. **การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน.** กรุงเทพฯ. สำพิมพ์ โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

_____, 2550. **คู่มือประชาชน เพื่อการลด คัดแยกและใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยชุมชน.** กรงเทพฯ. พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด กชกร พับลิซชิง.

_____, 2561. **รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2560.** (ออนไลน์). จาก http://www.pcd.go.th สืบค้นวันที่ 1 พฤษภาคม 2561

จุฑาทิพย์ ภัทราวาท, 2553. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.** กรุงเทพฯ. พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

บริษัทนารักษ์พัฒนาสินทรัพย์จำกัด. **คู่มือการลด คัดแยกและใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอย**, (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก จาก www.governmentcomplex.com สืบค้นวนที่ 5 พฤษภาคม 2561

สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร, 2546. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : แนวคิดและแนวปฏิบัติ.** เชียงใหม่ฯ. พิมพ์ที่ วนิดา เพรส.

สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560. **แผนพัฒนาจังหวัดสระแก้วปี(พ.ศ.2557-2560 ฉบับทบทวน)** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก http://www.sakaeo.go.th สืบค้นวันที่ 1 พฤษภาคม 2561

อมาวสี อัมพันศิริรัตน์และคณะ, 2560. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : ลักษณะสำคัญและการประยุกต์ใช้.** วารสารมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 36 ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม 2560.

การพัฒนาแผนเศรษฐกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

วิณากร ที่รัก[1]

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษารูปแบบบริบทและมิติชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ และ (2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์โอกาสการพัฒนาชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ ทำการศึกษากับประชนชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ ด้วยวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental sampling) ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการศึกษา นำข้อมูลที่ได้สรุปผลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีลำคลองหลายสายผ่าน จำนวนหลังคาเรือน 668 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 1,021 คน เป็นคนดั่งเดิมประมาณ 200 กว่าหลังคาเรือน รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 25,000 บาทต่อเดือน ลักษณะเชื้อชาติประกอบด้วยคนไทยดังเดิมปทุมธานีและคนไทยเชื้อสายมอญ นับถือศาสนา พบว่านับถือศาสนาพุทธ 100 เปอร์เซ็นต์ คนในชุมชนมีทักษะในการทำขนมไทยโบราณ เช่น ขนมผักกาด ข้าวแช่ ข้าวเหนียวแดงกวน ข้าวต้มมัด และขนมตาล การทำน้ำสมุนไพร การทำเครื่องแกงสูตรโบราณ การนวดแผนไทย การทำเกษตรกรรมทั้งทำนา และปลูกพืชผักสวนครัว โอกาสในการพัฒนาชุมชนสามารถปฏิบัติได้ผ่านการจัดการเร่งส่งเสริมการรวมกลุ่ม การพัฒนาสูตรพริกแกง การพัฒนาตำรับน้ำพริกใหม่ๆ ส่งเสริมและพัฒนาสูตรน้ำสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการชุมชนและวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น การจัดการด้านการตลาดในรูปแบบต่าง ๆ ให้ความรู้ในการนวดแผนไทยตามหลักวิชาการ ให้ความรู้และส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง และควรให้ความรู้และส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เร่งแก้ปัญหาปัญหาการพนันและยาเสพติด และควรให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาคุณภาพดิน หรือปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ เป็นต้น

[1] สำนักส่งเสริมการเรียนรู้และบริการวิชาการ, งานวิชาศึกษาทั่วไป
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

คำสำคัญ : โอกาส, การพัฒนา, บ้านคลองหลวงไหว้พระ

ที่มาและความสำคัญ

ชุมชนแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ ชุมชนชนบท (Rural) และชุมชนเมือง (Urban) ชนบทเป็นส่วนที่อยู่นอกเขตเมืองหรือเขตเทศบาล มีประชากรที่เลี้ยงชีพด้วยการเกษตรกรรมเป็นสำคัญ มีระเบียบสังคมที่สอดคล้องกับลักษณะชุมชนแบบหมู่บ้าน ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มก้อน หรือกระจัดกระจายตามลักษณะภูมิประเทศหรือตามประเพณีนิยม และเมืองเป็นชุมชนแบบหนึ่งที่กำหนดให้เขตเทศบาลที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป เป็นเขตเมืองชนบทและเมืองมีความแตกต่างกันทั้งด้านด้านอาชีพ (Accupation) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) ด้านขนาดของชุมชน (Size of community) ด้านความหนาแน่นของประชากร (Density of population) ด้านความต่างแบบกันหรือความเป็นแบบเดียวกันของประชากร (Heterogeneity and homogeneity of population) ด้านความแตกต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นทางสังคม (Social differentiation and stratification) ด้านการเคลื่อนที่ทางสังคม (Social mobility) และด้านระบบของการกระทำระหว่างกัน (System of interaction) (wikibooks, 2017) เนื่องจากชนบทและเมืองมีความแตกต่างกันทำให้รูปแบบในด้านการจัดการ การจะพัฒนาชุมชนใดชุมชนหนึ่งย่อมแตกต่างกัน การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงใช้วิธีการต่างกัน แต่เป้าประสงค์เดียวกัน คือต้องการให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม กระบวนการเรียนรู้ชุมชนเป็นหนึ่งขั้นตอนที่สำคัญในการพัฒนา เมื่อรู้ชุมชนนั้น ๆ แล้ว ส่งที่ควรปฏิบัติ คือการวิเคราะห์ถึงปัญหาชุมชน เพื่อนำปัญหานั้นมาวิเคราะห์หาโอกาสในการพัฒนาหรือการสร้างกลยุทธ์ในการพัฒนา นำข้อมูลที่ได้คัดสรรและส่งเสริมให้ชุมชนเกิดอาชีพ หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนต่อไป

ชุมชนคลองบางหลวงไหว้พระ เป็นอีกหนึ่งชุมชนในเขตตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ที่มีความน่าสนใจในการพัฒนา เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีประชากรตกเกณฑ์ จปฐ. จำนวนมากในด้านการมีงานทำและรายได้ ร้อยละ 50 ของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งประชาชนในชุมชนที่ตกเกณฑ์นั้นมีทักษะความด้านการประกอบอาหาร และอื่น ๆ ที่น่าพัฒนาได้ ผู้วิจัยจึงคิดศึกษาการวิเคราะห์โอกาสการพัฒนาชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี โดยการใช้วิธีวิเคราะห์บริบทชุมชน วิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาหรือการยกระดับด้วย TOWS matrix Model และการเลือกกิจกรรมในการส่งเสริมเชิงการยกระดับการพัฒนา เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เพื่อตกผลึกความคิดทักษะภูมิรู้ของประชาชนร่วมกับวิชาการจากผู้วิจัย เพิ่มโอกาสลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในชุมชน ส่งผลให้เกิดความมั่นคงอย่างยั่งยืนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์โอกาสการพัฒนาชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ
2. เพื่อพัฒนาแผนเศรษฐกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

งานวิจัยนี้ดำเนินการระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2561-กุมภาพันธ์ 2562

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการในพื้นที่บ้านคลองบางหลวงไหว้พระหมู่ 11 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี โดยขอบเขตวิจัยเน้นศึกษาประชากรดั่งเดิมที่มีความสัมพันธ์กันในชุมชน เลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานและแกนนำกลุ่มต่าง ๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่ม อสม. กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี เป็นต้น และสุ่มเป้าหมายแบบบังเอิญ (Accidental sampling) ได้แก่ ประชากรทั่วไปในชุมชนที่มาร่วมในการประชาคมหมู่บ้าน และการลงสำรวจรายครัวเรือน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการศึกษารายงานบันทึกการประชุม ภาพถ่ายกิจกรรม สังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) โดยการเยี่ยมเยียน สังเกตพื้นที่ สังเกตการทำกิจกรรมของของทุก ๆ คน เป็นต้น การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยการใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในแต่ละคนในชุมชนเป้าหมาย การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) กับกรรมการและสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ และประชาชนทั่วไป สรุปข้อมูลการวิเคราะห์โอกาสการพัฒนาโดยใช้วิธี TOWS matrix Model และนำข้อมูลที่ได้เปิดเวทีชุมชนเพื่อคัดสรรโครงการที่ประชาชนในชุมชนสนใจ และกำหนดแผนการส่งเสริมเชิงยกระดับอาชีพชุมชน สรุปผลด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1. บริบทชุมชน

หมู่บ้านคลองบางหลวงไหว้พระ หมู่ 11 สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีลำคลองหลายสายซึ่งเหมาะสมต่อการทำการเกษตรทุกหมู่บ้าน เช่น คลองบางหลวงไหว้พระ คลองพระอุดม คลองบางโพธิ์เหนือ คลองพระมหาโยธา คลองบางหลวง คลองเจ้า คลองหม่อม คลองบางโพธิ์ใหม่ คลองคูขวางมอญ คลองคูขวางไทย คลองบางเตย และคลองบางโพธิ์ จำนวนหลังคาเรือน 668 หลังคาเรือน ประชากรชาย จำนวน 481 คน ประชากรหญิง จำนวน 540 คน รวมประชากร ทั้งหมด 1,021 คน แต่จำนวนครัวเรือนที่เป็นคนดั่งเดิมประมาณ 200 กว่าหลังคาเรือน ลักษณะเชื้อชาติ ประกอบด้วยคนไทยดังเดิมปทุมธานีและคนไทยเชื้อสายมอญ นับถือศาสนา พบว่านับถือศาสนาพุทธ 100 เปอร์เซ็นต์ อาศัยวัดสุวรรณจินดาราม และวัดบ่อทอง

เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ประกอบอาชีพของคนในชุมชน พบว่าส่วนใหญ่เป็นพนักงานโรงงาน เนื่องจากรอบ ๆ ชุมชนมีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก เช่น โรงงานแป้งมัน โรงงานวุ้นเส้น โรงงานเหล็ก โรงงานน้ำมันพืช เป็นต้น รองลงมา ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย เกษตรกรรม (ทำนา) และหมอนวดแผนไทย การศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ส่วนใหญ่เรียนในสถานศึกษาในเขตอำเภอลาดหลุมแก้ว และอำเภอเมืองปทุมธานี ได้แก่ รร.บัวแก้ว รร.ปทุมวิลัย และเด็กก่อนวัยเรียนจะเรียนที่ศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียน อบต.คูบางหลวง เป็นต้น ด้านสิ่งแวดล้อมไม่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะ น้ำเสีย การใช้น้ำมี*การใช้น้ำเพื่ออุปโภค*จากน้ำประปาจังหวัดปทุมธานี *การใช้น้ำในการบริโภค* ส่วนใหญ่กดน้ำจากตู้อัตโนมัติที่มีบริการในชุมชน และ*การใช้น้ำทางการเกษตรและอื่น ๆ* จากคลองบางหลวงไหว้พระ คลองพระอุดม คลองคูขวางมอญ และคลองมหาโยธา คนในชุมชนมีทักษะในการทำขนมไทยโบราณ เช่น ขนมผักกาด ข้าวแช่ ข้าวเหนียวแดงกวน ข้าวต้มมัด และขนมตาล การทำน้ำสมุนไพร การทำเครื่องแกงสูตรโบราณ การนวดแผนไทย การทำเกษตรกรรมทั้งทำนา และปลูกพืชผักสวนครัว

ภาพที่ 1 การเก็บข้อมูลบริบทชุมชน

ภาพที่ 2 การศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชน : การทำขนมผักกาด

2. วิเคราะห์โอกาสการพัฒนาชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ

การวิเคราะห์โอกาสการพัฒนาโดยใช้วิธี TOWS matrix Model สามารถอธิบายได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์โอกาสการพัฒนาชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ

ปัจจัยภายใน / ปัจจัยภายนอก	**จุดแข็ง (Strenght)** 1. ประชาชนในชุมชนมีความรักสามัคคี เอื้ออาทรกันและกัน 2. ประชาชนในชุมชนมีทักษะในการทำพริกแกงสูตรโบราณด้วยกระบวนการตำมือ และการทำน้ำพริกสูตรต่าง ๆ 3. ประชาชนในชุมชนมีทักษะในการทำน้ำสมุนไพรที่ได้จากผลผลิตท้องถิ่น เช่น น้ำกระเจี๊ยบ น้ำใบเตย น้ำมะพร้าว เป็นต้น 4. ประชาชนในชุมชนมีทักษะในการทำขนมผักกาด ซึ่งเป็นขนมโบราณ 5. ประชาชนในชุมชนมีทักษะในการนวดแผนไทย 6. ประชาชนในชุมชนมีทักษะในการปลูกพืชผักสวนครัวและการทำนา	**จุดอ่อน (Weakness)** 1. ผู้นำชุมชนในส่วนงานปกครองไม่มีความเข้มแข็ง 2. ประชาชนในชุมชนมีทักษะหลายด้านแต่ขาดการรวมกลุ่ม 3. ขาดความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น การออกแบบตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ 4. ขาดความรู้ในการผลิตที่ได้มาตรฐาน 5. ขาดทักษะในการวางแผนการตลาดในเชิงส่วนผสมการตลาด (4P) 6. ดินเสื่อมโทรมหลังจากอุทกภัยปี 2554 7. ชุมชนมีปัญหาการพนันและยาเสพติด
โอกาส(Opportunity) 1. รัฐบาลมีนโยบายแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยมุ่งเน้นพัฒนาธุรกิจฐานราก	**SO : กลยุทธ์เชิงรุก** S2O2 : มหาวิทยาลัยฯ ควรเร่งส่งเสริมและพัฒนาสูตรพริกแกงและพัฒนาตำรับน้ำพริกใหม่ ๆ S3O2 : มหาวิทยาลัยฯ ควรเร่งส่งเสริมและพัฒนาสูตรน้ำสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการชุมชนและวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น	**WO : กลยุทธ์เชิงแก้ไข** W1O3 : หน่วยงานภาครัฐควรทำการอบรมพัฒนาผู้นำระดับชุมชนในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล W2O2 : มหาวิทยาลัยฯ ควรจัดระบบการรวมกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือ

2. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาชุมชนตามพระราโชบายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน 3. หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน เห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนในลักษณะการยกระดับขีดความสามารถชุมชน 4. ปัจจุบันห้างร้าน ตลาดชัดให้มีพื้นที่การขายสินค้าชุมชน	S5O3 : หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรส่งเสริมและให้ความรู้ในการนวดแผนไทยตามหลักวิชาการ S6O2 : มหาวิทยาลัยฯ ควรให้ความรู้และส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง S6O3 : หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรให้ความรู้และส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง	กลุ่มรูปแบบอื่น ๆ ให้กับประชาชนในชุมชน W2O3 : หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรจัดระบบการรวมกลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มรูปแบบอื่น ๆ ให้กับประชาชนในชุมชน W4O2 : มหาวิทยาลัยฯ ควรให้ความรู้ด้านการพัฒนาสูตรผลิตภัณฑ์ชุมชนและวิธีการผลิตที่ได้มาตรฐาน W5O2 : มหาวิทยาลัยฯ ควรจัดอบรมเทคนิคการพัฒนาสินค้าและการขายสินค้าให้กับประชาชนในชุมชน W5O3 : หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรให้ความรู้และแก้ปัญหาดินเสื่อมสภาพ W6O3 : หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรให้ความรู้เรื่องโทษและพิษจากสารเสพติดและวางมาตรการเกี่ยวกับการจัดการยาเสพติดในชุมชน
อุปสรรค (Threat) 1. ผู้นำสายปกครองระดับชุมชนไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชน 2. ชุมชนยังไม่เข้าใจระบบการขายว่าผลิตแล้วจะขายที่ใด	**ST : กลยุทธ์เชิงป้องกัน** S2T2 : ควรอบรมและหาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์พริกแกงและน้ำพริกเพิ่มเติมให้ชุมชนเพื่อให้ประชาชนเข้าใจและเข้าถึงแหล่งตลาด S3T2 : ควรอบรมและหาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์น้ำสมุนไพรเพิ่มเติมให้ชุมชน	**WT : กลยุทธ์เชิงรับ** W2T2 : ควรจัดให้มีการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มโอกาสการผลิต การได้รับความช่วยเหลือ และช่องทางการตลาด W6T1 : ผู้นำชุมชนควรให้ความสำคัญปัญหาการพนันและยาเสพติด

3. ไม่มีคนสืบทอดสูตรและวิธีการทำขนมไทยโบราณ 4. ประชาชนในชุมชนขาดความรู้ในการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และช่องทางการขาย	เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและเข้าถึงแหล่งตลาด S3T4 : ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการทำการตลาดออนไลน์ให้กับผู้ผลิตพริกแกงและน้ำพริกเพื่อเพิ่มเติมช่องทางการตลาด S2T4 : ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการทำการตลาดออนไลน์ให้กับพริกแกง และน้ำพริกเพื่อเพิ่มเติมช่องทางการตลาด S3T4 : ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการทำการตลาดออนไลน์ให้กับผู้ผลิตน้ำสมุนไพรเพื่อเพิ่มเติมช่องทางการตลาด	W6T5 : ผู้นำชุมชนควรให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาคุณภาพดิน หรือปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ

2. การพัฒนาแผนเศรษฐกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ

จากการวิเคราะห์โอกาสการพัฒนาโดยใช้วิธี TOWS matrix Model นำข้อมูลที่ได้เปิดเวทีประชาคมหมู่บ้านร่วมกับผู้นำ และประชนชนในชุมชน ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 การประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ

จากภาพที่ 3 พบว่าประชาชาชนในชุมชนสนใจโครงการดังต่อไปนี้

1. โครงการเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย ด้วยการพัฒนาตำหรับพริกแกงตำมือ น้ำพริกปลาย่าง และน้ำสมุนไพร

2. โครงการปรับปรุงคุณภาพดินเสื่อมโทรมเพื่อการผลิตผักสวนครัว

3. โครงการแก้ปัญหาการพนันและยาเสพติด

สรุปได้ว่าชุมชนมีความสนใจทำ 3 โครงการ แต่ที่สนใจมากที่สุด คือ โครงการเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย ด้วยการพัฒนาตำหรับพริกแกงตำมือ น้ำพริกปลาย่าง และน้ำสมุนไพร ซึ่งเป็นโครงการยกระดับอาชีพชุมชนจากทุนความรู้ที่มีแต่เดิม คือ การพัฒนาตำหรับพริกแกงตำมือ น้ำพริกปลาย่าง และน้ำสมุนไพร มีผู้เข้าร่วมโครงการ 17 ครัวเรือน ซึ่งมีกิจกรรมดังนี้ ชุมชนมีความสนใจศึกษาดูงานด้านการจัดการผลิตภัณฑ์น้ำพริก พริกแกง และระบบเกษตรปลอดภัย ณ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรปลอดภัย ตำบลคลองห้า หมู่ 2 ต.คลองห้า อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี ซึ่งเป็นกลุ่มวิสาหกิจที่สามารถยกระดับตนเองเกิดรายได้อย่างต่อเนื่อง ทำการอบรมเชิงปฏิบัติการ เติมทักษะความรู้ ครั้งที่ 1 หลักสูตร “เทคนิคใหม่ ๆ ในการถนอมอาหารน้ำพริกปลาย่าง และพริกแกง” ครั้งที่ 2 หลักสูตร “เทคนิคการออกแบบตราสินค้าและฉลากสินค้าพริกแกง น้ำพริกปลาย่าง และน้ำกระเจี๊ยบ” ครั้งที่ 3 หลักสูตร “เทคนิคการจัดการบรรจุภัณฑ์พริกแกง น้ำพริกปลาย่าง และน้ำกระเจี๊ยบ” ดำเนินการจดทะเบียนเป็นกลุ่มอาชีพกับสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลาดหลุมแก้ว ชื่อกลุ่ม “กลุ่มอาชีพบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ” กำหนดกติกากลุ่มดำเนินการส่งเสริมการตลาด และเทคนิคการตลาดตามหลักการส่วนประสมการตลาด

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา สรุปได้ว่าชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ หากมีการจัดการข้างต้นตามการวิเคราะห์ด้วยวิธี TOWS matrix Model ส่งผลให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วบนพื้นฐานศักยภาพชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป และชุมชนตัดสินใจเลือกพัฒนาสูตรพริกแกงตำมือ น้ำพริกปลาย่าง และน้ำสมุนไพร สอดคล้องกับการศึกษาของ พรรณิลัย นิติโรจน์ (2557) และ ญาณัญฎา ศิรภัทร์ธาดา (2554) กล่าวว่า ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีลักษณะชุมชนที่คล้ายๆ กัน คือมีความเป็นเมืองและบางพื้นที่ผสมรูปแบบชนบท ประชากรอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น ประชากรแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มดั่งเดิมและกลุ่มประชากรแฝง ในด้านการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ไม่ใช่สังคมเกษตรกรรม โอกาสการพัฒนาชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ สอดคล้องกับการศึกษาของ ขวัญกมล ดอนขวา (2556) และพระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (2561) กล่าวว่า ชุมชนแต่ละชุมชนมีรูปแบบบริบทเชิงพื้นที่ และทักษะความสามารถที่เป็นทุนทางปัญญาแตกต่างกัน ในการพัฒนานั้นควรให้ความสำคัญในการศึกษาปัญหาชุมชน แล้วนำปัญหานั้นๆ มาเขียนเป็นกลยุทธ์เชิงการพัฒนา จากนั้นจึงทำการแก้ปัญหานั้นๆ โดยการพัฒนาที่ดีนักส่งเสริมต่อให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกโครงการปฏิบัติจึงจะเกิดผลเชิงประจักษ์และความยั่งยืนอย่างแท้จริง

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้โครงการเชิงกลยุทธ์เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ
2. ได้แนวทางการส่งเสริมอาชีพชุมชนบ้านคลองบางหลวงไหว้พระ

เอกสารอ้างอิง

ขวัญกมล ดอนขวา. (2556). **รายงานการวิจัย เรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนบทพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.** มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. 142 น.

ญาณัญฎา ศิรภัทร์ธาดา. (2554). **รายงานวิจัย เรื่อง โครงการพัฒนาชุมชนตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐมเชิงบูรณาการ.** มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. 117 น.

พรรณิลัย นิติโรจน์. (2557). **วิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร : ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำแผนที่ชุมชนพึ่งตนเองเขตวังทองหลาง.** สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 124 น.

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล. (2561). **การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน : การเชื่อมโยงชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงและหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ และสุรินทร์.** Journal of MCU Peace Studies Vol.6 No.1 (January-March 2018). หน้า 116-128

Wikibooks. (2017). **ความรู้ด้านประชากรและชุมชนเมือง/ประเภทของชุมชน.** สืบค้นจาก https://th.wikibooks.org/wiki วันที่สืบค้น 28 เมษายน 2562

การอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนเพื่อสร้างครัวเรือนต้นแบบปลูกพืชสมุนไพร ในตำบลหนองสังข์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ผมหอม เชิดโกทา[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครังนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำแผนการอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนในตำบลหนองสังข์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนชุมชนและนักวิจัยชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่นประธานกลุ่มอาสาสมัครหมู่บ้าน (อสม.) กลุ่มผู้สูงอายุ นายกและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสังข์ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 31 คน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสำรวจและแบบประเด็นคำถามในการประชุมเชิงปฏิบัติการ นำเสนอผลการวิจัยโดยพรรณนาวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่า การสำรวจพืชสมุนไพรตำบลหนองสังข์มีพืชสมุนไพรพื้นบ้าน จำนวน 139 ชนิด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนยังมีการอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้าน แต่ไม่มีความรู้ในเรื่องของชนิดและการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรที่มีในชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงร่วมกับผู้นำชุมชนนายกและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสังข์ ปราชญ์ชุมชน ประชุมจัดทำแผนการบริหารจัดการและการอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนเพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งชุมชนมีต้นทุนเรื่องปราชญ์ท้องถิ่นเป็นต้นแบบในการอนุรักษ์สร้างจิตสำนึกคนในท้องถิ่นให้รู้คุณค่าของสมุนไพรพื้นบ้าน โดยจัดกิจกรรมปฏิบัติการบริหารจัดการอนุรักษ์พืชสมุนไพร โดยการเชิญวิทยากรที่มีความรู้เรื่องชนิดและการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรพื้นบ้านมาให้ความรู้และสร้างเครือข่ายการตลาดในการติดต่อซื้อขายสมุนไพรเพิ่มรายได้และส่งเสริมภูมิปัญญา ใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพ ใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการติดต่อเครือข่ายการตลาดและการผลิตสมุนไพรเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และมีการตั้งกลุ่มเพื่อผลิตและจำหน่ายสมุนไพรและเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสมุนไพรทั้งชนิดและการใช้ประโยชน์เพื่อขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การอนุรักษ์, สมุนไพรพื้นบ้าน, เศรษฐกิจชุมชน,สร้างความเข้มแข็ง

[1] วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยมีการพัฒนาการด้านแพทย์แผนไทยและการใช้สมุนไพรเป็นยามาตั้งแต่ ในอดีตจนถึงปัจจุบันมนุษย์รู้จักการนำเอาสมุนไพรที่อยู่ในป่ามาใช้เป็นยารักษาโรค ในยุคโบราณมนุษย์มีการดำรงชีวิตอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติ ในการนำสมุนไพรไปใช้กับวิถีชีวิตโดยภูมิปัญญาของคนไทยเป็นระยะเวลานานเป็นอาหาร ยา พิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งมีวิธีดูแลสุขภาพด้วยภูมิปัญญาใช้ดั้งเดิม เช่น การนำต้ม ชง ดองเหล้า บริโภคโดยตรงจากอาหารแต่ละมื้อ เครื่องดื่ม และสมุนไพรยังคงมีบทบาทในการดูแลสุขภาพของประชาชนมาโดยตลอดคนไทยโบราณจึงผูกพันกับหมอพื้นบ้านและยาสมุนไพรในการดูแลรักษาสุขภาพของชุมชน (ยุคล ละม้ายจีน, 2550) การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของคนในชุมชนเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้ประโยชน์แต่หลังจากมีความเจริญด้านเทคโนโลยีและด้านวิทยาศาสตร์เข้ามามีบทบาทมากขึ้น มีการทดลอง มีการสังเคราะห์ จึงมีการผลิตยาปฏิชีวนะที่มีสารเคมี ที่ใช้ประโยชน์ได้สะดวกรวดเร็วทันตามความต้องการของคนในยุคปัจจุบัน ทำให้การใช้สมุนไพรลดลง ทำให้การพัฒนาไม่ยั่งยืนเกิดจากแนวความคิด ภูมิปัญญาสมัยใหม่ซึ่งส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพและการรักษาโรคของคนในอดีตมีการนำเอาสมุนไพรที่อยู่ในป่ามาใช้เป็นยารักษาโรคภัยทำให้มีการดำรงชีวิตอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติ (จักรพงศ์ แท่งทอง, 2550)

ในปัจจุบันตำบลหนองสังข์มีพื้นที่เป็นที่ราบและพื้นที่ราบสูง ดินกรวดปนทราย มีที่สาธารณะในตำบลเหมาะที่จะเลี้ยงสัตว์ สภาพดินในส่วนที่เป็นที่ราบเหมาะสมที่จะทำนา ทำสวน ส่วนที่ราบสูงเหมาะที่จะปลูกพืชไร่ ในพื้นที่บางหมู่มีแหล่งน้ำเหมาะสำหรับการทำเกษตร ปัญหาที่พบในตำบลหนองสังข์ ประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มีจำนวนมากถึงร้อยละ 10 และความห่างไกลจากแหล่งข้อมูลด้านสุขภาพ ประกอบกับการให้บริการทางสาธารณสุขที่ไม่ทั่วถึง ทำให้ผู้สูงวัยขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพ และจาการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น พบว่า ผู้วิจัยร่วมกับผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชนและผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองสังข์ สำรวจพืชสมุนไพรพื้นบ้านบริเวณตำบลหนองสังข์ ซึ่งชุมชนมีพืชสมุนไพรพื้นบ้านหลากหลายชนิด แต่ชุมชนไม่มีความรู้เรื่องชนิดและการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ ดังนั้นชุมชนต้องการการพัฒนาต้นแบบการปลูกและอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้าน และเปลี่ยนวิถีชีวิตด้านพฤติกรรมการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน พัฒนาองค์ความรู้เพิ่มเติมในเรื่องชนิดของพืชสมุนไพร สรรพคุณ และการใช้ประโยชน์วิธีการปลูกและเพิ่มมูลค่าการเชื่อมเครือข่ายตลาดผู้ซื้อสมุนไพรเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และนำข้อมูลที่ได้ไปสู่การกำหนดแผนบริหารจัดการอนุรักษ์พืชสมุนไพรที่มีอยู่และจะพัฒนาไปสู่การอบแห่งขายและแปรรูปผลิตภัณฑ์เกิดการต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจพืชสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สร้างเครือข่ายการตลาดให้กับเศรษฐกิจชุมชนในตำบลหนองสังข์

2. เพื่ออนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายการตลาดให้กับเศรษฐกิจชุมชนในตำบลหนองสังข์

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลา มีนาคม พ.ศ. 2560-มีนาคม พ.ศ. 2562

กลุ่มเป้าหมาย

1. กลุ่มเป้าหมายของงานวิจัย ได้แก่

1.1 ตัวแทนชุมชนและนักวิจัยชุมชนจากหมู่บ้านในตำบลหนองสังข์ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาต้นแบบการจัดการในการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนในตำบลหนองสังข์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

1.2 ตัวแทนของชุมชนผู้มีความรู้เรื่องสมุนไพรพื้นบ้านจำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่น 2 คน ประธานกลุ่มต่าง ๆ จำนวน 3 คน กลุ่มผู้สูงอายุ 5 คน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน 5 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์คุณค่าของสมุนไพรพื้นบ้านโดยการสัมภาษณ์การถ่ายภาพ สัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นนำไปสู่การพัฒนาสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนในระบบนิเวศชุมชนตำบลหนองสังข์

1.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐในชุมชน นายกและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสังข์ ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสังข์ 1 คน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ 1 คนรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสังข์ 4 คน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสังข์ 3 คน ผู้นำชุมชนผู้ใหญ่บ้านทั้ง 8 หมู่บ้านๆ ละ 1 คน จำนวน 8 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 16 คนโดยการประชุมกลุ่มเพื่อกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์สมุนไพร ทำให้เกิดแนวทางพัฒนาต้นแบบการจัดการในการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อเศรษฐกิจชุมชน ตำบลหนองสังข์

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

1. เครื่องมือในการเก็บข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสำรวจความหลากหลายของสมุนไพรพื้นบ้าน ประเด็นคำถามการสนทนากลุ่มเพื่อทำแผนพัฒนาต้นแบบการจัดการในการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านสู่ความยั่งยืนในครัวเรือนตำบลหนองสังข์ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์คุณค่าของพืชสมุนไพรพื้นบ้านในระบบนิเวศชุมชนตำบลหนองสังข์ โดยการจัดกิจกรรมการในการอนุรักษ์

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจพืชสมุนไพรพื้นบ้าน ในระบบนิเวศป่าชุมชนและในชุมชน และสังเกตสภาพแวดล้อมของชุมชน วิถีชีวิต สังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการจัดการประชุมกลุ่มประเด็นคำถามเพื่อทำแผนบริหารจัดการในการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านสู่ความยั่งยืนในครัวเรือนตำบลหนองสังข์ โดยการจัดกิจกรรมการในการอนุรักษ์

3. การวิเคราะห์โดยนำข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสำรวจ การสังเกตแบบไม่มีส่วนนำมาจัดหมวดหมู่และเปรียบเทียบความเหมือนความต่าง เพื่อจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การวิจัยและเชิงปริมาณด้วยการวัดความรู้เรื่องสมุนไพร

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1. จากการสำรวจพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคชุมชนตำบลหนองสังข์ จากการศึกษาพบว่า มีพืชสมุนไพรพื้นบ้าน จำนวน 139 ชนิด แบ่งเป็น 2 ประเภท 1) ประเภทใช้รับประทานเป็นอาหาร จำนวน 69 ชนิด 2) ประเภทใช้เป็นยารักษาโรค จำนวน 70 ชนิด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนยังมีพืชสมุนไพรพื้นบ้าน แต่คนในพื้นที่ขาดความรู้ในเรื่องของชนิดและการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรที่มีในชุมชน ชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ด้านสมุนไพรพร้อมถ่ายทอดความรู้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ และมีกลุ่มแกนนำที่ให้ความสนใจจะเรียนรู้และสืบทอดความรู้จากผู้รู้แต่ยังขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ

2. สภาพปัญหาพบว่า ประชากรส่วนหนึ่งเป็นผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ในพื้นชุมชนหนองสังข์ไม่มีรายได้และห่างไกลจากแหล่งข้อมูลด้านสุขภาพขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพ เกิดจากคนในชุมชนไม่มีการผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรพื้นบ้านจากบรรพบุรุษและไม่มีความรู้เรื่องสมุนไพร ชนิดของพืชสมุนไพร สรรพคุณและการใช้ประโยชน์ ขาดผู้ให้ความรู้ที่มีความรู้จริงและการสนับสนุนการขยายพันธุ์พืชสมุนไพรเพราะสมุนไพรจะได้มาจากป่าธรรมชาติ แต่ชุมชนมีการบุกรุกมีการตัดไม้ทำลายป่าอย่างต่อเนื่องมีผลทำให้สมุนไพรในชุมชนลดน้อยลงหรือบางชนิดก็สูญหายไปและหายากขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยร่วมกับผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชนและผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และร่วมกันแก้ปัญหา

3. ประชุมจัดทำแผนการบริหารจัดการในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนเพื่อการนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการตลาดให้กับเศรษฐกิจชุมชน ในตำบลหนองสังข์ ให้ทำงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยการสนับสนุนด้านการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อได้ชุมชนต้นแบบปลูกพืชสมุนไพรเพื่อการอนุรักษ์และการตลาด ได้แผนบริหารจัดการในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านดังนี้

3.1 สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนให้ปลูกและอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้าน

3.2 จัดอบรมให้ความรู้เรื่องชนิดและการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรจากแพทย์แผนไทยที่มีความเชี่ยวชาญด้านสมุนไพรโดยตรง

3.3 สร้างตัวแทนชุมชมเพื่อเป็นต้นแบบปลูกพืชสมุนไพรเพื่อการอนุรักษ์และการตลาดเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนต้นแบบสู่ความเป็นอยู่ทางสังคม และสำรวจแปลงปลูกพืชสมุนไพรของต้นแบบ

3.4 ส่งเสริมภูมิปัญญาการอนุรักษ์พืชสมุนไพรให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการรวมกลุ่มในการพัฒนาอาชีพ และใช้เทคโนโลยีช่วยในการติดต่อเครือข่ายการตลาดและการผลิตสมุนไพรเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน

3.5 สร้างเครือข่ายการตลาดในการจำหน่ายพืชสมุนไพรอบแห้งเพื่อเศรษฐกิจชุมชนตำบลหนองสังข์

4. ปฏิบัติการตามแผนการบริหารจัดการการอนุรักษ์พืชสมุนไพร โดยเชิญวิทยากรแพทย์แผนไทยที่มีความเชี่ยวชาญด้านสมุนไพรโดยตรงมาให้ความรู้เรื่องชนิดและการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรพื้นบ้านและร่วมเป็นเครือข่ายการตลาดในการติดต่อซื้อขายสมุนไพร หลังปฏิบัติการตามแผนแล้วชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากเดิมดังนี้ 1) ได้กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนร่วมกันปลูกและอนุรักษ์พืชสมุนไพร 2) ชุมชนมีความรู้เรื่องชนิดของพืชสมุนไพรและการนำไปใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพกินผักเป็นยา

ร้อยละ 80 3) ชุมชนมีต้นแบบปลูกพืชสมุนไพรเพื่อการอนุรักษ์ได้แปลงปลูกพืชสมุนไพรในชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบจำนวน 8 ครัวเรือน 4) ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรที่มีความรู้วิถีเดิมที่พึ่งผักสมุนไพรรักษาโรคก่อนถึงมือหมอเกิดการเรียนรู้ร่วมกันและเกิดเป็นชุมชนปลูกพืชสมุนไพรสามารถต่อยอดสร้างพื้นที่เพื่อสร้างรายได้จากมรดกภูมิปัญญาพื้นที่และเก็บเป็นฐานความรู้พืชสมุนไพรที่กินได้ โดยให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องยามาเล่าเรื่องและบอกต่อให้กับคนรุ่นใหม่และเกิดกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญา 5) ได้เครือข่ายการตลาดเพื่อจำหน่ายสมุนไพรจากสมาคมแพทย์แผนไทย

ภาพที่ 1 ภาพการจัดประชุมจัดทำแผนการอนุรักษ์พืชสมุนไพร

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

การจัดทำแผนบริหารจัดการการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชนตำบนหนองสังข์ โดยการสำรวจพืชสมุนไพรพื้นบ้านมีจำนวน 139 ชนิด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนยังมีการอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านแต่ไม่มีความรู้ในเรื่องของชนิดและการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรที่มีในชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงร่วมกับผู้นำชุมชนและนายกและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสังข์ ปราชญ์ชุมชน ประชุมจัดทำแผนการบริหารจัดการและการอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนเพื่อการนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการตลาดให้กับเศรษฐกิจชุมชน ในตำบลหนองสังข์ ให้ทำงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยการสนับสนุนด้านการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อได้ชุมชนต้นแบบปลูกพืชสมุนไพรเพื่อการอนุรักษ์และการตลาด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยุทธนา สุดเจริญ (2553) ได้ศึกษาการประเมินคุณประโยชน์ผักและสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ผัก และสมุนไพร ที่ปลูกในจังหวัดสมุทรสงครามไว้เพื่อแปรรูป ภาครัฐจะเน้นด้านมาตรฐานการผลิต ส่วนภาคประชาชนจะเน้นการกล่าวอ้างสรรพคุณ และรูปแบบผลิตภัณฑ์ ผักท้องถิ่นบางชนิด เช่นชะคราม มีศักยภาพที่สามารถแปรรูปเป็นอาหารเพื่อสุขภาพได้ และพืชที่ปลูกได้ในหลายพื้นที่ในประเทศ เช่น ยอ รางจืด และพลู ให้คุณค่าทางโภชนาการสูงเช่นกัน เมื่อปลูกในจังหวัดสมุทรสงคราม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัย ควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้าน โดยกำหนดเป็นนโยบายของการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีการ

ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรที่หายากในรูปแบบของสวนสมุนไพรอย่างเป็นระบบโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรดำเนินการวิจัยด้านการขยายพันธ์สมุนไพรสำหรับสมุนไพรหายากและกำลังจะสูญพันธุ์ โดยดำเนินการวิจัยด้านพืชผักสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ของแต่ละชุมชนในการอนุรักษ์และขยายพันธุ์**และ**ควรดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านสมุนไพรสร้างมูลค่าให้กับสมุนไพร

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้รับความรู้เกี่ยวกับชนิดของพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพร
2. ได้อาสาสมัครครัวเรือนปลูกและอนุรักษ์พืชสมุนไพรเพื่อพัฒนาเป็นครัวเรือนต้นแบบในการปลูกพืชสมุนไพรในการขยายผลต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จักรพงศ์ แท่งทอง. (2550). **พืชสมุนไพรในวิทยาเขตบ้านยางน้อย.** อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ยุทธนา สุดเจริญ. (2553). **การประเมินคุณประโยชน์ผักและสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสงคราม.** คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

ยุคล ละม้ายจีน. (2550). **ความหลากหลายของพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี.** อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

รุจินาถ อรรถสิษฐ. (2535) **“คุณสมบัติและพฤติกรรมของหมอพื้นบ้านในชุมชน”**, สาธารณสุขปริทัศน์

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

พัชราภรณ์ จันทรฆาฏ[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว และ 2) เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยพบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ในภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า อยู่ในระดับมากในทุกด้าน อันดับแรก คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตามลำดับส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนเป็นอันดับสุดท้าย ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ประกอบไปด้วย ภาวะผู้นำด้านการสร้างแรงบันดาลใจ รองลงมา คือ ภาวะผู้นำด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ และภาวะผู้นำด้านการกระตุ้นทางปัญญา สำหรับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว คือ 1) ผู้นำด้านการสร้างแรงบันดาลใจทำได้โดยกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนตื่นตัวในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนและจัดสรรงบประมาณจากภาครัฐมาสนับสนุนช่างฝีมือที่เป็นผู้สืบทอดมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ผู้นำด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์จะต้องเป็นผู้ที่มีศีลธรรมและมีจริยธรรมสูง เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวมมีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จ 3) ผู้นำด้านการกระตุ้นทางปัญญาควรมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสนับสนุนให้สมาชิกมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์

คำสำคัญ : การจัดการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ที่มาและความสำคัญ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เป็นรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยว ของชุมชนที่ให้ความสำคัญกับศิลปวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เช่น การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว การจัดรูปแบบการท่องเที่ยว และการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ชุมชนเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวซึ่งแตกต่าง จากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยทั่วไปที่มีการจัดการโดยหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้กลายเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา และตัดสินใจ รวมถึงได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทำให้มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน (Community Based Tourism, 2013) สระแก้ว นับว่าเป็นหนึ่งในจังหวัดซึ่งมีศักยภาพตามที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน โดยเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วนั้นประกอบด้วยพื้นที่ 4 ตำบล ใน 2 อำเภอ รวมพื้นที่ ทั้งหมด 207,500 ไร่ (332 ตร.กม.) ได้แก่ ตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ ซึ่งอยู่ในอำเภออรัญประเทศ และ ตำบลผักขะ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอวัฒนานคร มีด่านชายแดนอรัญประเทศเป็นจุดผ่านแดนถาวร เชื่อมต่อกับจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา ซึ่งมีมูลค่าการค้าระหว่างไทย-กัมพูชา โดยปัจจัยที่ทำให้มูลค่าการค้าชายแดนด่าน อำเภออรัญประเทศ มีทิศทางเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ เกิดจากสภาพเส้นทางคมนาคมที่ดี ทำให้การนำเข้าและส่งออกเป็นไปด้วยความสะดวก ขณะที่ความสัมพันธ์ของคนชายแดนทั้ง 2 ประเทศยังเป็นไปด้วยดี (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสระแก้ว, 2559)

อย่างไรก็ตาม ตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว มีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว มีวัฒนธรรมที่หลากหลายชาติพันธุ์ เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งอยู่ที่จังหวัดสระแก้ว โดยเฉพาะ ตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ มีประชาชนในท้องถิ่นอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมาอย่างยาวนานทั้งหมด 5 ชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทย เวียดนาม กัมพูชา จีน และญ้อ มีการนำวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน สร้างเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว จนทำให้มีร้านอาหารเกิดขึ้นมากมาย มีการจัดกิจกรรม มหกรรมอาหาร 5 ชาติพันธุ์ ครั้งที่ 4 ถือเป็นการจัดงานมาต่อเนื่องทุกปี เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังจังหวัดสระแก้ว และส่งเสริมให้เป็นถนนคนเดินทุกวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสระแก้ว, 2561) จากข้อมูลความสำคัญและความหลากหลายในทุนทางวัฒนธรรม ร่วมกับประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อให้เกิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

2. เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เดือน มีนาคม 2560-กรกฎาคม 2661

กลุ่มเป้าหมาย

ประชากร คือ ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว 7 หมู่บ้าน จำนวนทั้งสิ้น กลุ่มประชาชนในพื้นที่ตำบลบ้านด่าน มีประชากรทั้งหมด 4,782 คน แยกเป็นชาย 2,359 คน เป็นหญิง 2,423 คน (สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านด่าน, 2559, ออนไลน์) ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มประชากรมีจำนวนทั้งหมด 4,782 คน ซึ่งจากการคำนวณจากสูตร ได้จำนวนของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน โดยสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม ทั้ง 7 หมู่บ้าน (Cluster Random Sampling) จากประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ได้แก่ ผู้บริหารเทศบาลตำบลบ้านด่าน ผู้ประกอบการ และผู้นำชุมชนจำนวน 7 คน เพื่อยืนยันข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม มีค่าความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ .97 โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ตอนที่ 2 ปัจจัยสภาพแวดล้อม ตอนที่ 3 ปัจจัยภาวะผู้นำ ตอนที่ 4 การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1. ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี การศึกษาระดับ ปวส./อนุปริญญา อาชีพหลักค้าขาย รายได้ต่อเดือน 15,000-20,000 บาท

2. ผลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับมากในทุกด้าน อันดับแรก คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตามลำดับ ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนเป็นอันดับสุดท้าย โดยเมื่อ พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของ

ชุมชนด้านการมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.56, S.D = 0.38) โดยการได้รับประโยชน์ที่เกิด จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน เป็นอันดับแรก ส่วนด้านการส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาใน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.54, S.D = 0.44) โดยการช่วยค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยว เป็นอันดับแรก ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.50, S.D =0.30) โดยการร่วมปรึกษาหารือปัญหาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นอันดับแรก สำหรับด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.44, S.D = 0.41) โดยชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารและ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเป็นอันดับแรก

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว พบว่า ปัจจัยภาวะผู้นำด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ปัจจัยภาวะผู้นำด้านการมี อิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์และปัจจัยภาวะผู้นำด้านการกระตุ้นทางปัญญาส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยสามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว = 0.76 + 0.39 (ภาวะผู้นำด้านการสร้างแรงบันดาลใจ) + 0.22 (ภาวะผู้นำด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์) + 0.14 (ภาวะผู้นำด้านการกระตุ้นทางปัญญา)

โดยปัจจัย ทั้ง 3 ด้าน อธิบายการผันแปรของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ได้ร้อยละ 69.10 4. เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ในด้านหนึ่งได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพของพื้นที่ ดังนั้น เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรเป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นการสานสร้างความสัมพันธ์ทั้งการไปมาหาสู่ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการวางแผนเพื่อการทำงานด้านวัฒนธรรมร่วมกันในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยของชูกลิ่น อุนวิจิตร และคณะ (2557) ที่กล่าวถึงรูปแบบเครือข่ายของโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อเป็นทางเลือกของนักท่องเที่ยวที่มุ่งการเรียนรู้และหาประสบการณ์ใหม่ ข้อค้นพบสำคัญอีกประการ คือ จากการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่และกิจกรรมการมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว มีภูมิปัญญาและศักยภาพในการขับเคลื่อน กล่าวคือ ด้านแรก เงื่อนไขขององค์การบริการส่วนตำบล ที่มีบทบาทสร้างความพร้อมให้แก่ชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน มีปฏิทินกิจกรรมตลอดทั้งปี เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน รวมทั้งการเตรียมความพร้อมของคนในชุมชนต่อการตอบสนองนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวนวัตวิถี

ภาพที่ 1 ประชุมกลุ่มกับผู้บริหารเทศบาลตำบลบ้านด่าน

ภาพที่ 2 ประชุมกลุ่มกับประชาชนในพื้นที่ทั้ง 7 หมู่บ้าน

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

จากการระดมความคิดเห็นของคนในชมชุน และร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพ จุดเด่นของพื้นที่ตนเองเพื่อให้เกิดการจัดการการท่องเที่ยวในการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เกิดการยอมรับและได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน และการจัดทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ตัดสินใจอีกทางเลือกหนึ่งในการท่องเที่ยว โดยจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. การศึกษาปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยอันดับแรก คือ ด้านเศรษฐกิจ รองลงมา คือ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และการเรียนรู้ตามลำดับ ส่วนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับสุดท้าย โดยด้านเศรษฐกิจ สอดคล้องกับ Kemnoi (2011) ซึ่งกล่าวว่าค่าเฉลี่ยของด้านเศรษฐกิจสูงที่สุดอยู่ในระดับมาก และสอดคล้อง กับ Melita (2014) ซึ่งอธิบายว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการอย่างยั่งยืน โดยการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งใน

เชิงอัตลักษณ์ท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว การส่งเสริมนวัตกรรมด้านการพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยการให้ความรู้และการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2560 –2564 ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wanna Khampuanbutra (2015) พบว่า มีผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาพื้นบ้านมีการผลิตเพื่อสร้างรายได้ ให้กับชาวบ้าน

2. สภาพแวดล้อมด้านสังคม ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า สถานที่ท่องเที่ยวมีคุณค่าต่อการศึกษาหาความรู้ รองลงมา คือ มีการร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีชาวมอญอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อย่างยาวนาน รวมทั้งยังมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณี 5 ชาติพันธุ์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่มีคุณค่าต่อการศึกษาหาความรู้ และคนในตำบลบ้านด่านมีการร่วมมือกันเป็นอย่างดี เพราะผู้คนส่วนใหญ่เป็นคนภายในท้องถิ่นจึงมีความสนิทสนมกันแบบเครือญาติ มีการพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และยังมีความสัมพันธ์ในลักษณะเชื้อสายประเพณีเดียวกัน ดังนั้นจึงมีการร่วมมือร่วมใจกัน เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนสอดคล้องกับ Tongpeng (2011: 16-17) ; Namwong (2009: 18-19) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยวผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นโดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Kemnoi (2011) กล่าวว่า สภาพแวดล้อมด้านสังคมของชุมชนนั้นประชาชนในชุมชนได้รับความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ จากการ ท่องเที่ยว และมีการร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน

3. สภาพแวดล้อมด้านวัฒนธรรมและการเรียนรู้ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า มีการฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมของ 5 ชาติพันธุ์ที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว รองลงมา คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวมีความเหมาะสมกับสภาพวัฒนธรรมของพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากชาวชุมชนต้องการพัฒนาชุมชนโดยมีภาครัฐเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรม โดยต้องการให้วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชาติพันธุ์ กัมพูชา ญ้อ ไทย จีน และเวียดนามที่ขาดหายไปหรือปฏิบัติน้อยลงมีการฟื้นฟูส่งเสริมมากขึ้นและต่อเนื่อง (Sirituwanon, 2008) นอกจากนี้ตำบลบ้านด่าน ต้องการให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรงจากแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองสอดคล้องกับงานวิจัยของ Charoen chaisombat (2011) ว่ามีการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมดั้งเดิม

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านด่านอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

2. ได้เครือข่ายสร้างการเรียนรู้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของ ตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

เอกสารอ้างอิง

ชูกลิ่น อุนวิจิตร และคณะ. (2557). **รายงานการวิจัยโครงการพัฒนากลไกการจัดการท่องเที่ยวระดับชุมชนในพื้นที่เชียงราย-เชียงตุง-หลวงน้ำทาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน**. สำนักคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสระแก้ว. (2559). **ตัวเลขการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสระแก้ว ปี 2558**. สืบค้นเมื่อ ตุลาคม 6, 2560, จาก http://thainews.prd.go.th/

Charoenchaisombat. S. (2011). **Environmental Change and Community Life of the City : A Case Study of Kokkait. Nonthaburi Province**. (Master’s thesis) Silpakorn University, Bangkok. (in Thai)

Namwong, P. (2009). **A Study of Tourism Development Community Cultural Laihin KohkaLampang. (Master’s thesis)**. Mae Jo University, Chiang Mai. (in Thai)

Tongpeng, J. (2011). **A Study of Tourists’ Opinions to the Management of Cultural Tourismat Sothon Ram Temple Chachoengsao. (Master’s thesis).** Burapa University, Chonburi. (in Thai)

Wanna Khampuanbutra. (2015). Participation of Communities on the Cultural Ecotourism Management at the Area of Pratat Sub-district, Nadoon District, Mahasarakham Province. **Area Based Development Research Journal 6(3), 7.** (in Thai)

การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

สมทรง บรรจงธิติทานต์[1]
ปิยะ กล้าประเสริฐ[1]

บทคัดย่อ

การศึกษา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน และศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด หมู่.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลเอกสาร ข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การจัดเวทีประชาคม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์แบบอุปนัยและวิเคราะห์โดยจำแนกชนิดข้อมูล

ผลการศึกษา พบว่า บ้านเนินสะอาด ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานจากชาวอีสานที่อพยพเข้ามาบุกเบิกที่ดินทำกิน ยังสื่อสารพูดภาษาอีสาน หมู่บ้านห่างจากอำเภอวัฒนานคร ประมาณ 20 กิโลเมตร ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเครือญาติ มีจำนวนครัวเรือน 89 ครัวเรือน ผู้อยู่อาศัย 260 คน นับถือศาสนาพุทธ อาชีพหลัก ทำเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ ด้านงานพัฒนามีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนทำงานร่วมกับหมู่บ้านทั้งด้านสุขภาพ อาชีพ สิ่งแวดล้อม ส่วนปัญหาสำคัญ คือ หมู่บ้านขาดระบบจัดการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมโดยเฉพาะพื้นที่ป่าชุมชนแหล่งสุดท้ายของหมู่บ้าน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ดังนั้น การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยวิธีสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม จึงเป็นแนวทางการจัดการแก้ปัญหาผ่านการจัดตั้งองค์กรกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน ที่เกิดขึ้นจาก การร่วมคิด การประชุมร่วมวางแผนเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา การร่วมกันปฏิบัติการ และร่วมติดตามการดำเนินงานภายใต้ทุนทางสังคมที่ดำรงอยู่ในหมู่บ้าน ได้ถูกนำมาสร้างกลไกขับเคลื่อนเกิดองค์กรทางสังคมพร้อมกับสร้างเครือข่ายงานพัฒนาในระดับพื้นที่ ที่ส่งผลหมู่บ้านมีศักยภาพในการจัดปัญหาพื้นที่ป่าชุมชนและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม, การมีส่วนร่วม, การจัดตนเอง

---

[1] คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่มาและความสำคัญ

ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ที่ได้ใช้ประโยชน์เกื้อกูลพึ่งพาอาศัยและดำรงอยู่นับอดีตถึงปัจจุบัน แต่วิถีการพัฒนาในสถานการณ์ที่เป็นอยู่มนุษย์กลับมีความต้องการที่หลากหลายเพื่อนำทรัพยากรธรรมชาติมาตอบสนองความต้องการตนเองเพื่อก้าวไปสู่การสร้างความทันสมัยทั้งด้านการผลิต การบริโภค ความต้องการดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมรวมถึงวิถีชีวิตผู้คน อาทิ ความเสื่อมโทรมของป่าไม้ แหล่งน้ำที่เคยหล่อเลี้ยงผู้คนกลับแห้งหาย พันธุ์ปลาท้องถิ่นสูญหายไปกลับฤดูกาล พื้นดินอันอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุกลับถูกกัดเซาะไปพร้อมกับฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล สิ่งแวดล้อมธรรมชาติดั่งที่เป็นอยู่จึงขาดความสมดุล ขาดการเกื้อกูล ประเด็นดังกล่าว ชัชวาล ทองดีเลิศ (2547: 19) ให้ความเห็นอย่างน่าสนใจว่า ปัจจุบันความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยน แต่ก่อนนี้เคารพธรรมชาติ แต่ปัจจุบันเริ่มทำลายธรรมชาติ สมัยก่อนผืนแผ่นดินมีแม่ธรณี แม่คงคา มีผีป่า แต่ตอนนี้ใส่ปุ๋ย ใส่ยา ฆ่าแม่ธรณี จากเดิมความเชื่อของเรามีความเป็นพี่น้องเกื้อกูลกันแต่ตอนนี้เป็นแบบตัวใครตัวมัน สมัยก่อนพึ่งตนเอง แต่สมัยนี้พึ่งคนอื่น พึ่งตลาด ซึ่งเราเรียกว่า “บริโภคนิยม” เนื่องจากเมื่อไรก็ตามไม่มีการซื้อ ธุรกิจจะเจ๊ง ตอนนี้จึงส่งเสริมการซื้อกัน ส่งเสริมให้มีการใช้เงินมาก ๆ เพื่อให้ธุรกิจต่าง ๆ อยู่ได้ และมีความสอดคล้องกับความเห็นของ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549 : 59-60) ที่ได้อธิบายไว้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจที่รัฐกำหนดขึ้นนำไปสู่ความทันสมัยตามแผนพัฒนาฯ มีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การเพิ่มความเจริญเติบโตหรือความมั่งคั่งทางวัตถุ ด้วยเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมและบริการตามแบบประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นต้นแบบของความทันสมัยที่รัฐต้องการและมุ่งการขยายตัวของเมืองใหญ่ที่มีความทันสมัย ซึ่งจุดมุ่งหมายทั้ง 2 ประการนี้ ได้กระทบต่อวิถีชีวิตของชาวชนบทในระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาเน้นการพึ่งพาธรรมชาติและการพึ่งพากันเองภายในชุมชนและระหว่างชุมชน การเปลี่ยนแปลงการผลิตภาคเกษตรกรรมจากเพื่อกินเองในครัวเรือนที่มีความหลากหลายตามประโยชน์การบริโภคและใช้สอย มาปลูกพืชเชิงเดี่ยวและมุ่งใช้สารเคมีควบคุมจัดการกับธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ฯลฯ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้ปริมาณมากตามความต้องการในด้านกายภาพหรือระบบนิเวศมีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่า จากการถางป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ การตัดถนนเพื่อความสะดวกในการขนย้ายผลผลิตสู่ตลาดโลกและนำสินค้าอุปโภคบริโภคจากตลาดภายนอกเข้าสู่ชุมชน มีการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้าให้แก่เศรษฐกิจอุตสาหกรรม ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพดังกล่าว จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งการผลิตและการบริโภคของชุมชนเดิมโดยตรง

จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นจังหวัดนำร่องในเรื่องการบริหารจัดการท้องถิ่น จากสำนักกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในปีงบประมาณ 2559-2562 ดังนั้น ผู้วิจัยได้จัดทำการประชุมกลุ่ม (Focus Group) เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2560 กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Steak Holder) ที่ระดับพื้นที่ ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชน ผู้ปกครอง ตัวแทนหน่วยงานราชการ จำนวน 18 คน พื้นที่ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ในประเด็นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม จากเวทีการสนทนากลุ่ม พบว่า มีตัวแทนชาวบ้านได้เสนอปัจจุบันชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ยูคาลิปตัส

เป็นพืชใช้พื้นที่ดินปลูกมาก น้ำมาก สารเคมีมาก ขาดระบบจัดการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม อาชีพเกษตรกรรมดั้งที่ผลิตในปัจจุบันมีแนวโน้มส่งผลกระทบกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในระยะต่อไป

ภายใต้สถานการณ์ที่ปรากฏนี้ บ้านเนินสะอาด หมู่ 6. ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว เป็นพื้นที่แห่งหนึ่งที่มีป่าชุมชนสาธารณะประโยชน์ ประมาณ 20 ไร่ ชาวบ้านต่างได้ใช้สอยประโยชน์ แต่ขาดระบบการจัดการทรัพยากรส่วนกลางอย่างเหมาะสม จากการลงพื้นที่ผู้ใหญ่บ้านสมบูรณ์ ดาชัย ให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่า “ชาวบ้านไปเก็บพืชผักพื้นบ้านธรรมชาติจากป่าชุมชนไม่สอดคล้องกับฤดูกาล การใช้สอยไม้บางชนิดและกินสัตว์บางอย่าง เช่น ไม้ไผ่ หวาย ไม้แห้ง ฟืน ไข่มดแดง กระปอม ขาดการดูแล ใครว่าใครก็ไม่ได้ต่างคนต่างใช้ประโยชน์แต่ขาดการดูแลนานวันอาจจะไม่มีป่าชุมชนพื้นสุดท้ายบ้านเนินสะอาดคงอยู่ กอปรกับ มีคนนอกพื้นที่เข้ามาใช้ประโยชน์โดยไม่บอกกล่าว ถามหาที่ดินเป็นของใครจะขายหรือไม่ บางคนต้องการที่ดินไปปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง เพราะเป็นอาชีพที่นายทุนมีเงินต้องการขยายกิจการเพิ่ม” (วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2560, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสมาน ทองชั่ง ที่ให้ข้อมูลว่า “มีคนนอกหมู่บ้านมาหาหน่อไม้มากกลัวจะไม่แทงหน่อเป็นลำต้น บางคนเข้ามาตัดไม้ไผ่ก็ไม่บอกกับคนในหมู่บ้านเพราะคิดว่าเป็นของส่วนกลาง” วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2560, สัมภาษณ์) ประเด็นดังกล่าว ชี้ให้เห็นได้ว่า การคงอยู่พื้นที่ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาดจะดำงอยู่อย่างยั่นยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการส่งเสริมระบบการจัดการที่เหมาะสมโดยชาวบ้านเป็นกลไกขับเคลื่อนที่นำไปสู่การเป็นเจ้าของทรัพยากรส่วนกลางที่แท้จริง

ดังนั้น แนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาบนพื้นฐานจากความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน ผู้นำ หน่วยงาน นักวิจัย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญขับเคลื่อนไปสู่หมู่บ้านให้มีศักยภาพในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนของตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อเพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน และศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด หมู่.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัด สระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

มีนาคม พ.ศ.2561-มีนาคม พ.ศ.2562

กลุ่มเป้าหมาย

ชาวบ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ที่มาโจทย์วิจัยเกิดขึ้นจากการจัดเวทีประชาคมระดับตำบล โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส มีผู้แทน 12 หมู่บ้านได้นำเสนอสภาพปัญหาพื้นที่ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้แทนชาวบ้านประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ได้ร่วมกันกำหนดประเด็นวิจัยเรื่องการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ภายใต้กรอบการจัดการแก้ปัญหาบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ที่เกิดขึ้นจากนั้น ควรดำเนินการอย่างไร เพราะเหตุใด ที่สอดคล้องกับบริบทวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยเฉพาะ กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งเวทีประชาคมดังกล่าวนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันระดมสภาพปัญหาสถานการณ์การบุกรุกและใช้สอยพื้นที่ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาดที่ขาดการเฝ้าระวังและจัดระบบการใช้สอยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และมีแนวโน้มส่งผลหมู่บ้านเนินสะอาดไม่สามารถจัดการทรัพยากรและพึ่งพาตนเองได้ในอนาคต นอกจากนี้เวทีประชาคมได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างความตระหนักรู้ปัญหาร่วมระหว่างชาวบ้านยังได้นำไปสู่มีผู้สนใจเป็นนักวิจัยชาวบ้านเข้าร่วมขับเคลื่อนการแก้ปัญหาป่าชุมชนในระยะต่อมา

การลงส่งสำรวจข้อมูล เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งของการวิจัยร่วมกันระหว่างชาวบ้านและนักวิจัย โดยมีนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับชาวบ้าน ทำการสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้านและสังเกตสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยเฉพาะบริบทหมู่บ้านประกอบด้วย ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานบ้านเนินสะอาด ลักษณะทางกายภาพ วิถีการผลิต อาชีพ ขนบความเชื่อทางสังคม ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. ผู้นำกลุ่ม หลังจากนั้น นักวิจัยได้จัดเวทีประชาคมหมู่บ้านคืนข้อมูล เพื่อให้ชาวบ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้วิเคราะห์สถานการณ์หมู่บ้านโดยมุ่งเน้นประเด็นระบบการจัดการใช้สอยที่ยั่งยืนและปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน พร้อมทั้งรับฟังเรื่องราวเหตุการณ์เพื่อเติมเต็มข้อมูลให้สมบูรณ์ ซึ่งนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจร่วมกันวางแผนในการจัดการปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทหมู่บ้าน

การสร้างภาคีความร่วมมือ เป็นขั้นตอนที่หนุนเสริมให้การวิจัยมีความรอบด้านมากขึ้น คือ ประสานงานกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส เข้ามาดำเนินการอบรมให้องค์ความรู้ระบบการบริหารจัดการป่าชุมชนที่ยั่งยืน นั้น ควรดำเนินการอย่างไร เพราะเหตุใด และใครควรมีบทบาทดำเนินการ ที่ส่งผลต่อชุมชนมีศักยภาพจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน และประสานหน่วยงาน ศูนย์เพาะชำกล้าไม้จังหวัดสระแก้ว เพื่อสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้ยืนต้น ดำเนินการปลูกเพิ่มพื้นที่ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด

จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด เป็นกระบวนการกลุ่มชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากเวทีประชาคมและการวางแผนของชาวบ้าน ซึ่งเป็นองค์กรทางสังคมในระดับหมู่บ้านมีบทบาทในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน พร้อมทั้งลงพื้นที่ปฏิบัติการปลูกป่าชุมชนร่วมกันระหว่างชาวบ้าน ผู้นำ นักศึกษา ภาคีความร่วมมือ เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มจำนวนพันธุ์ไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน

บ้านเนินสะอาด และการเข้าร่วมขบวนองค์กรชุมชนในระดับพื้นที่ โดยกลุ่มได้รับการจดแจ้งเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองน้ำใส และชาวบ้านในหมู่บ้านเนินสะอาดจำนวน 1 ครอบครัว ได้รับสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใต้โครงการบ้านมั่นคงชนบท

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

กระบวนการมีส่วนร่วมการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัด สามารถสรุปผลการดำเนินงานมีสาระสำคัญ คือ

กระบวนการมีส่วนร่วมงานวิจัยพื้นที่ เริ่มจากการร่วมคิดร่วมพูดคุย หรือชาวบ้านเรียกว่าจับเขาคุยกัน (โสเห่) เป็นขั้นตอนเกิดขึ้นจากสภาพปัญหาพื้นที่ป่าชุมชนถูกคุกคามจากปัจจัยภายในและนอกหมู่บ้าน มีแนวโน้มส่งผลกระทบกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านและหมู่บ้าน อาทิ พื้นที่ป่าชุมชนอาจสูญเสียชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป ชาวบ้านอาจมีความขัดแย้งเพราะความเห็นต่างในการปกป้องรักษาพื้นที่ป่าชุมชน อาจมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาเสนอวิธีการจัดการป่าชุมชนที่ไม่สอดคล้องกับบริบทวิถีชีวิตและหมู่บ้าน

การประชุมร่วมวางแผน เป็นขั้นตอนการสร้างความร่วมมือระหว่างผู้นำ ชาวบ้าน และหน่วยงานภายนอก ผ่านการจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาว่าอะไรเป็นมูลเหตุปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในหมู่บ้าน พบว่า ที่ผ่านมาชาวบ้านได้ใช้สอยประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาดอย่างต่อเนื่อง ไม่มีใครว่าใครได้ ใครทักท้วงก็ไม่ฟังเพราะเป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน นานวันเข้ากลับมีคนนอกพื้นที่เข้ามาใช้ประโยชน์และพยามใช้สอยแบบถาวร ซึ่งเวทีประชาคมการแลกเปลี่ยนเพื่อวิเคราะห์ปัญหา โดยมีเจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ฯ เข้าร่วมการจัดเวทีได้นำไปสู่การรับทราบข้อมูลและการตระหนักของชาวบ้านว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ระยะยาวอาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนในการใช้สอยทรัพยากรส่วนร่วมของหมู่บ้าน และชาวบ้านเกิดความขัดแย้งระหว่างกันเอง หรือต้องขัดแย้งกับคนนอกหมู่บ้าน ดังนั้น การรู้เรื่องราวตนเองภายใต้สถานการณ์ที่ดำรงอยู่จะเป็นกลไกสำคัญนำไปสู่การจัดการปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทหมู่บ้านได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้น เวทีการอบรม เพื่อเพิ่มความรู้เรื่องการการจัดป่าชุมชนแล้วนั้น ผู้นำ ร่วมกับชาวบ้าน และนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนา ได้ร่วมกันลงพื้นที่ปฏิบัติการปลูกต้นไม้เพื่อเพิ่มพื้นป่าชุมชน โดยได้การสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้จากศูนย์เพาะชำกล้าไม้จังหวัดสระแก้ว ซึ่งพันธุ์ไม้ที่ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ ฯ เป็นกล้าไม้ประเภทยืนต้น อาทิ ไม้ประดู ไม้แดง ยางนา สะเดา ขั้นตอนดังกล่าวนี้นำไปสู่ชาวบ้านเนินสะอาดได้รับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นผลลัพธ์จากความยั่งยืนหากชาวบ้านร่วมกับผู้นำหมู่บ้านดำเนินการบริหารจัดการให้พื้นที่ป่าชุมชนสามารถยังประโยชน์แก่ชาวบ้านที่แท้จริง เช่น ร่วมกันตระหนักรู้ถึงความสำคัญการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนระหว่างชาวบ้าน การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน การกำหนดกฎเกณฑ์การใช้สอยประโยชน์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้านดังคำกล่าวที่ว่า “ขุดมันให้ถมเง้า เห็ดเฒ่าให้จมไว้ ไม้ล้มทำฟื้น ป่ายืนคนยัง” กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านดังกล่าวนี้ จะเป็นกลไกสำคัญนำไปสู่การรับประโยชน์ร่วมกันในรูปแบบผู้เป็นเจ้าของปัญหาย่อมรู้ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาตนเอง และผลจากการแก้ปัญหาสิ้นสุด

ประโยชน์ย่อมตกอยู่กับเจ้าของปัญหาโดยแท้จริง และเกิดกระบวนการร่วมติดตามการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนให้ยั่งยืน โดยข้อเสนอจากเวทีประชาคม ได้เสนอรูปแบบ 3 วิธีการ คือ การบอกกล่าวด้วยวาจา การประชาสัมพันธ์โดยใช้หอกระจายเสียงหมู่บ้าน และจัดเวรยามตรวจตราเข้าระวังพื้นที่ป่าโดยคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ ฯ จะแบ่งบทบาทหน้าที่ร่วมกันติดตามดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพ และนำผลการติดตามรายงานแจ้งข่าวโดยใช้หอกระจายเสียงหมู่บ้านเป็นสื่อกลางประชาสัมพันธ์

ส่วนรูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด สามารถสรุปได้ดังนี้

แนวทางการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน นั้น ต้องใช้กระบวนการกลุ่มเป็นองค์กรทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นขั้นตอนการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือและสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้านเนินสะอาด ในการจัดการแก้ปัญหาพื้นที่ป่าชุมชน บนพื้นฐานการวิเคราะห์สถานการณ์ การวางแผน การปฏิบัติการ การร่วมรับประโยชน์ และติดตามนำอุปสรรคปัญหาไปปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ใช้สอยป่าชุมชนบ้านเนินสะอาดที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านสูงสุด และการสร้างภาคีความร่วมมือ โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ที่เกิดขึ้นจากชาวบ้าน ซึ่งเป็นองค์กรงานพัฒนาที่นำไปสู่การสร้างความร่วมมือกับภาคีหน่วยงานสนับสนุนภายนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ลงพื้นที่ทำงานร่วมกับหมู่บ้านทั้งด้านงานพัฒนาทักษะความรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมถึงกระบวนการสร้างเครือข่ายงานพัฒนาในระดับพื้นที่ได้อย่างน่าสนใจ

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ที่สามารถยกระดับไปสู่ชุมชนมีศักยภาพหรือขีดความสามารถในการจัดการตนเองที่สอดคล้องบริบทในพื้นที่ได้อย่างน่าสนใจในครั้งนี้ คือ การพัฒนาความเข้มแข็งองค์กรทางสังคมรูปแบบกลุ่มที่เกิดขึ้นและยกระดับไปสู่เป็นองค์กรทางกฎหมายภายใต้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 ดังนั้น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ซึ่งเป็นองค์กรทางสังคมที่จัดตั้งดำเนินงานโดยชาวบ้านนี้ ได้นำไปจดแรกรับเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว จึงเป็นความร่วมมือการทำงานเครือข่ายองค์กรชุมชนระดับตำบล โดยสภาองค์กรชุมชนจะมีบทบาทหนุนเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนา เช่น การจัดทำแผนชุมชนรายหมู่บ้าน การได้รับสนับสนุนงบประมาณโครงการบ้านมั่นคงชนบท ร่วมทั้งเป็นองค์กรทางสังคมมีบทบาทพัฒนาสร้างผู้นำงานพัฒนาหมู่บ้าน ที่มีความต่อเนื่องการจัดการแก้ปัญหาหมู่บ้าน อาทิ การพัฒนาอาชีพ การแก้ปัญหาความยากจน การจัดการสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และพัฒนาทักษะระบบการจัดการโดยหมู่บ้านเป็นแกนหลัก โดยเฉพาะทักษะเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น การประชุม การตัดสินใจ การรับฟังผู้อื่น กระบวนการพัฒนาทักษะเรียนรู้นับมีความสำคัญในงานพัฒนาที่ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างพึ่งพาอาศัยกันพร้อมต่างตระหนักเล็งเห็นคุณค่าการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

การจัดการป่าชุมชนหมู่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว จะดำรงอยู่มีความยั่งยืนอย่างแท้จริงนั้น วิธีการจัดตั้งองค์กรทางสังคมเป็นองค์กรแกนกลางการพัฒนาระดับหมู่บ้าน ภายใต้ชื่อกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ดังกล่าวนี้ จึงเป็นแนวทางการพัฒนา

ที่ส่งผลต่อกระบวนการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของผู้ใหญ่บ้านสมบูรณ์ ดาชัย ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญที่ชาวบ้านต้องก้าวไปสู่การสร้างความร่วมมือเพื่อปกป้องพื้นที่ป่าชุมชนแหล่งสุดท้ายของหมู่บ้านให้ดำรงคงอยู่ (วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2560, สัมภาษณ์) ดังนั้น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ที่จัดตั้งดำเนินงานจึงมีบทบาทสร้างความร่วมมือการทำงานเครือข่ายในพื้นที่โดยเฉพาะการเข้าเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองน้ำใส ที่เชื่อมโยงงานพัฒนาในมิติต่าง ๆ อย่างน่าสนใจ

อย่างไรก็ดี กระบวนการกลุ่มที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างชาวบ้านเนินสะอาด ได้เปิดพื้นที่ทางสังคมให้ชาวบ้านต่างได้มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้ข้อมูลข่าวสารที่นำไปสู่ชุมชนมีขีดความสามารถหรือการพัฒนาศักยภาพชุมชนจัดการตนเองภายใต้กระแสการปิดล้อมจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ซึ่ง อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549: 59-60) และชัชวาล ทองดีเลิศ (2547: 19) ที่ได้อธิบายไว้แล้วนั้นว่าการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและมุ่งใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้ปริมาณมากนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งการผลิตและการบริโภคของชุมชน ประเด็นดังกล่าว ชี้ให้เห็นได้ว่าบ้านเนินสะอาด ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยครั้งนี้ชาวบ้านได้ให้ความสำคัญตระหนักร่วมกันแสวงหาแนวทางในการจัดการเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านได้อย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง ต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

ชาวบ้านเนินสะอาด ต่างได้ตระหนักร่วมกันในจัดการปัญหาชุมชนด้วยตนเอง ภายใต้สถานการณ์พื้นที่ป่าชุมชนกำลังถูกบุกรุกและใช้สอยทรัพยากรที่ขาดการจัดการอย่างเหมาะสม ซึ่งการสร้างความตระหนักรู้ยังสะท้อนถึงความรู้สึกหวงแหนทรัพยากรชุมชนส่วนรวมที่ต้องอนุรักษ์ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป และเกิดกระบวนการกลุ่ม จากความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน กลุ่มเป็นกลไกหลักขับเคลื่อนการจัดการป่าชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน รวมทั้งสร้างภาคีหน่วยงานความร่วมมือระดับพื้นที่มีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนงานพัฒนาหมู่บ้าน ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สวัสดิการชุมชน และเชื่อมโยงไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ กลุ่มที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน ได้ถูกนำไปจดแจ้งเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชนหนองน้ำใส ซึ่งเป็นขบวนองค์กรชุมชนมีบทบาทจัดทำแผนพัฒนาระดับหมู่บ้านและเชื่อมโยงไปสู่การขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

ชัชวาล ทองดีเลิศ. (2547). **แนวคิดการฟื้นฟูชีวิตชุมชนท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)**.**

อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549). **กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง : จากยุคชุมชนถึงการพัฒนาความทันสมัย**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม มูลนิธิโกมลคีมทอง.

สมบูรณ์ ดาชัย (วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2560, สัมภาษณ์)

สมาน ทองชั่ง (วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2560, สัมภาษณ์)

การมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมส่งเสริมพลังชีวิตของนักเรียน กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

กานต์มณี ไวยครุฑ[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมส่งเสริมพลังชีวิตของนักเรียน กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมส่งเสริมพลังชีวิตของนักเรียน กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า

ส่วนที่ 1 พบว่าต้นทุนชีวิตของเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิกส่วนใหญ่มีต้นทุนชีวิตอยู่ในระดับดีเยี่ยม จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 66.1 รองลงมาต้นทุนชีวิตอยู่ในระดับดี จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 13.6 และต้นทุนชีวิตที่น้อยที่สุดคือกำลังตกอยู่ในภาวะเสี่ยง จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 1.7

ส่วนที่ 2 พบว่า กิจกรรมที่ชุมชนบ้านโนนจิก ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว นำมาใช้ในการส่งเสริมพลังชีวิตได้แก่ กิจกรรมป้องกันยาเสพติด กิจกรรมส่งเสริมสัมมาชีพ กิจกรรมส่งเสริมการไหว้ กิจกรรค่ายธรรมะ และกิจกรรมกีฬา

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, พลังชีวิต, ชุมชนบ้านโนนจิก

ที่มาและความสำคัญ

จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นจังหวัดนำร่องในเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนจากสำนักกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในปีงบประมาณ 2559-2562 ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงทำการศึกษาโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการประชุมกลุ่ม (Focus Group) เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2560 กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Steakholder) ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชน ผู้ปกครอง ตัวแทนหน่วยงานราชการ จำนวน 18 คน ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบล

[1] หมวดวิชาศึกษาทั่วไป งานวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

วัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ในประเด็นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม ประเด็นปัญหาที่พบคือ 1) ปัญหาด้านเยาวชน 2) ปัญหาด้านการจัดการน้ำ 3) ปัญหาด้านต้นทุนการใช้สารเคมี 5) ปัญหาขยะในชุมชน จากปัญหาดังกล่าวทั้งห้าปัญหานั้นคณะผู้วิจัยได้ให้ชุมชนร่วมลำดับความรุนแรงของปัญหาที่ชุมชนเห็นว่าเป็นปัญหาที่ควรแก้ไขเร่งด่วน ผลจากการประชุม ปัญหาที่ชุมชนต้องการในการที่จะแก้ไขคือปัญหาด้านเด็กและเยาวชนในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนสังเกตพบปัญหาที่เกิดขึ้นคือเด็กในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเริ่มมีการทดลองสูบบุหรี่ มีพฤติกรรมหนีเรียน เล่นการพนัน ติดโทรศัพท์ ติดเกมส์ มีพฤติกรรมก้าวร้าว จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อตัวเด็กเยาวชน ทำให้มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมตามวัยและต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เป็นอันตรายต่อชีวิต นอกจากนี้สถาบัน ครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด และมีความสำคัญมากที่สุดก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและ เศรษฐกิจ พ่อแม่ต้องไปทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนดูแลใกล้ชิดลูกทำให้เด็ก ๆ เรียนรู้ชีวิตด้วยตนเองจากสังคมนอกบ้าน และอาจถูกชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผล กระทบทั้งต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

ดังนั้นคณะวิจัยและชุมชนค้นพบปัญหาร่วมกันและมีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงทำให้ทำการศึกษาเชิงเอกสารร่วมกัน โดยค้นพบข้อมูลเชิงวิชาการของ สุริยเดว ทรีปาตี (2553) เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชนที่ว่าคนทุกคนเกิดมามีต้นทุนชีวิตในระดับหนึ่ง โดยจะเพิ่มขึ้นตามการเลี้ยงดูของพ่อแม่ สิ่งแวดล้อมที่ดีงาม และความใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทั้งต้นทุนภายในและภายนอกตัวเอง แต่โลกยุคเทคโนโลยีในปัจจุบัน สร้างความเป็นวัตถุนิยมจนห่างไกลจากความเป็นธรรมชาติมากขึ้น แย่งกันอยู่ แย่งกันกิน แย่งกันเรียน แย่งกันทำมาหากินโกลาหล สับสนไปหมด พลอยทำให้เลี้ยงลูกแบบเครื่องจักรเครื่องยนต์ ขาดความเอื้ออาทร ความเข้าใจพัฒนาการ สร้างความคาดหวังมากจนเกิดความเครียด เด็กและเยาวชนก็ต้องเคร่งเรียน ใครเรียนได้ก็เรียนไป ใครเรียนไม่ได้ก็ต้องถอยออกไป ส่วนผู้ใหญ่ก็ต้องเคร่งเครียดกับการทำงานหาเงิน การวัดคุณค่าของคนจึงต่างจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ต้นทุนชีวิตที่มีอยู่แล้วที่ควรจะมี และควรจะเป็นถูกบั่นทอนจนเด็กบางคนเหลือต้นทุนชีวิตน้อยมาก (Low Asset) ในการต่อสู้กับภยันตรายและภัยจากสังคม เกิดผลผลิตที่มีความเสี่ยงมากมาย ส่วนเด็กและเยาวชนคนไหนโชคดีที่เกิดมาท่ามกลางครอบครัวและสิ่งแวดล้อมที่อบอุ่น เข้าใจ และช่วยกันรักษาส่งเสริมต้นทุนชีวิตก็จะพอกพูนต้นทุนชีวิตเพื่อต่อสู้ภยันตรายและภัยทางสังคมได้อย่างสันติสุขและยั่งยืน

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะทำให้เห็นได้ว่าหากเด็กได้ถูกพัฒนาพลังชีวิตหรือต้นทุนชีวิตที่ดีจะทำให้เขามีความเข้มแข็งในการที่จะดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ ดังนั้นทางคณะผู้วิจัยและชุมชนมีความเห็นร่วมกันในการที่จะแก้ไขปัญหาโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมาช่วยในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมส่งเสริมพลังชีวิตของนักเรียน กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตุลาคม 2559-มีนาคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายสำรวจพลังชีวิต นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 98 คน

กลุ่มเป้าหมายในการจัดเวทีจำนวนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 95 คน แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม นักเรียน ครู ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชนในตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ได้แก่

1) นักเรียน จำนวน 50 คน

2) ครู จำนวน 10 คน

3) ผู้นำชุมชน จำนวน 13 คน

4) ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 22 คน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

งานวิจัยนี้ดำเนินการด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) และการวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยการจัดกระบวนการและกิจกรรมที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยกระบวนการวิจัยแบ่งเป็น 6 กระบวนการ ประกอบด้วย

1) การศึกษาพลังชีวิตของนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก จำนวน 98 คน โดยใช้แบบสำรวจของสุริยเดว ทรีปาตี (2553) ในการเก็บข้อมูล หลังจากนั้นนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณ ประกอบด้วย ค่าความถี่ และร้อยละ

ภาพที่ 1 สำรวจพลังชีวิตเด็กนักเรียน

2) จัดเวทีเพื่อคืนข้อมูลให้กับชุมชน โดยการเชิญนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชนในตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ในวันที่ 9 มีนาคม 2561 เพื่อเสนอข้อมูลจากข้อ 1 เพื่อให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและเข้าใจในการจัดทำโครงการ

3) กระบวนการให้ความรู้กับชุมชนเรื่องพลังชีวิต ตามแนวทางการศึกษาของ สุริยาเดว ทรีปาตี และคณะ (2553) และความเป็นพลเมือง เพื่อให้ชุมชนมีความเข้าใจถึงวิธีที่จะพัฒนานักเรียนหรือส่งเสริมนักเรียนให้มีพลังชีวิตที่ดี

4) กระบวนการร่วมคิดร่วมแก้ปัญหาของเด็กนักเรียนที่เกิดขึ้นโดยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ภาพที่ 2 การจัดเวทีคืนข้อมูล ระดมสมองเพื่อค้นหาปัญหาและแก้ไขปัญหาร่วมกัน ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

5) จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมพลังชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนของชุมชน โดยใช้วิธีการเปิดรับอาสาสมัครในชุมชนเพื่อทำหน้าที่ในการประสานงานการจัดกิจกรรม หน้าที่ในการคิดออกแบบกิจกรรม ประเมินกิจกรรมที่จัดทำขึ้นและพัฒนากิจกรรมในการส่งเสริมพลังชีวิต

6) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) คณะกรรมการส่งเสริมพลังชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนของชุมชนประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงาน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

พบว่า ต้นทุนชีวิตของเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิกส่วนใหญ่มีต้นทุนชีวิตอยู่ในระดับดีเยี่ยม จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 66.1 รองลงมาต้นทุนชีวิตอยู่ในระดับดี จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 13.6 และต้นทุนชีวิตที่น้อยที่สุดคือกำลังตกอยู่ในภาวะเสี่ยง จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 1.7 โดยสามารถอธิบายแต่ละด้านได้ดังนี้

ต้นทุนชีวิตของนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก ด้านพลังตัวตน ส่วนใหญ่มีพลังตัวตนคือเชื่อว่าการได้ช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมาก จำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาคือฉันยึดมั่นในพฤติกรรมที่ดี จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 89.8 และต้นทุนชีวิตที่น้อยที่สุดคือฉันไม่สามารถคบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ เช่น ควบคุมอารมณ์เวลาโกรธเมื่อเกิดการโต้เถียงหรือขัดแย้ง จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 54.2

ด้านพลังครอบครัว ส่วนใหญ่มีพลังครอบครัวคือ ฉัน มีผู้ปกครองที่ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือด้านการเรียนรู้ จำนวน 88 คิดเป็นร้อยละ 89.8 รองลงมาคือฉัน ได้รับความรัก ความอบอุ่น เอาใจใส่และการสนับสนุนในทางที่ดีจากครอบครัว ฉัน รู้สึกปลอดภัย อบอุ่น และมีความสุขเมื่ออยู่ในครอบครัวตัวเอง และฉัน อยู่ในครอบครัวที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ชัดเจน มีเหตุผล และมีการดูแลให้ปฏิบัติตาม จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 88.1 และต้นทุนชีวิตที่น้อยที่สุดคือฉันไม่สามารถพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสื่อ เช่น วิทยุ ทีวี สื่อประเภทอื่น ๆ ภายในครอบครัว จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 59.3

ด้านพลังปัญญา ส่วนใหญ่มีพลังปัญหาคือ ฉัน อยู่ในโรงเรียนที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน มีเหตุผลและมีการดูแลให้ปฏิบัติตาม จำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 96.6 รองลงมาคือฉัน อยู่ในสถาบันการศึกษา

ที่เอาใจใส่ สนับสนุน และช่วยเหลือผู้เรียนได้ดี จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ89.8และต้นทุนชีวิตที่น้อยที่สุดคือฉันใฝ่รู้ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชน จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 66.1

พลังเพื่อนและกิจกรรม ส่วนใหญ่มีพลังเพื่อนและกิจกรรมคือ ฉัน ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ตามความชอบและพึงพอใจของฉันเอง เช่น ทำงานศิลปะ เล่นดนตรี วาดรูป เป็นประจำ และฉัน ร่วมกิจกรรมทางศาสนา หรือประกอบพิธีกรรมเป็นประจำ จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 86.4 รองลงมาคือฉันและเพื่อนชวนกันทำกิจกรรมที่ดีเป็นประจำ จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 83.1 และต้นทุนชีวิตที่น้อยที่สุดคือฉันไม่ได้เล่นกีฬาหรือออกกำลังกายเป็นประจำ จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 71.2

พลังชุมชน ส่วนใหญ่มีพลังชุมชนคือฉัน มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับสื่อที่สร้างสรรค์กับเพื่อน จำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 94.9 รองลงมาคือ ฉัน รู้สึกอบอุ่น มีความสุข และภูมิใจในวิถีชีวิตเมื่ออยู่ในชุมชนของฉัน และฉัน มีผู้ใหญ่อื่นนอกเหนือจากผู้ปกครองที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้ทำตาม จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 89.8 และต้นทุนที่น้อยที่สุดคือ ฉันรู้สึกว่าคนในชุมชนไม่ให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของเด็กและเยาวชน จำนวน 65 คนคิดเป็นร้อยละ 69.5

สำหรับข้อมูลในส่วนที่ 2 เป็นการศึกษาเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในส่งเสริมพลังชีวิตของนักเรียน กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง นักเรียน ผู้นำชุมชน จำนวน 95 คน ด้วยวิธีการเปิดเวทีประชาคมประชาคม (Focus Group) สรุปผลการเปิดเวทีประชาคม ในวันที่ 9 มีนาคม 2561 ณ หอประชุมโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ได้ดังนี้

กระบวนการที่ 1 กระบวนการละลายพฤติกรรม ด้วยกิจกรรม

กระบวนการที่ 2 การสร้างการับรู้และยอมรับจากทุกภาคส่วนในชุมชนร่วมกัน

โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจ กับกลุ่มผู้นำชุมชน ครู นักเรียนและผู้ปกครอง โดยนำผลของข้อมูลในส่วนที่ 1 แจ้งให้กับผู้เข้าร่วมทุกคนทราบ

กระบวนการที่ 3 กระบวนการให้ความรู้กับ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ครูและนักเรียนที่เข้าร่วมเกี่ยวกับ พลังชีวิตและความเป็นพลเมือง โดยต้องการให้กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจกับใน 2 ประเด็นนี้ก่อน ก่อนที่จะร่วมกันคิดหาทางให้การพัฒนานักเรียน

กระบวนการที่ 4 ร่วมกันระดมความคิดจากทุกคน ทุกภาคส่วน วิทยากรกระบวนการแบ่งผู้เข้าร่วมออกเป็นกลุ่มๆ กลุ่มละประมาณ 10 คน หลังจากนั้นวิทยากรกระบวนการตั้งคำถาม

สภาพปัญหาของนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิกนั้นได้จากการจัดเวทีระดมความคิดของตัวแทน ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน จำนวน 95 คน และวิธีในการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาก็นำผลการวิเคราะห์จากการจัดเวทีมาใช้เป็นหลักในการพิจารณา ซึ่งสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาและการแก้ไขปัญหา

พลังต้นทุนชีวิตที่มีปัญหา	สภาพปัญหาของนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก	การแก้ไขปัญหา
พลังตัวตน เขาไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ เช่น ควบคุมอารมณ์เวลาโกรธ เมื่อเกิดการโต้เถียงหรือขัดแย้ง **พลังครอบครัว** เขาไม่สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสื่อ เช่น วิทยุ ทีวี สื่อประเภทอื่น ๆ ภายในครอบครัวเป็นประจำ **พลังปัญญา** เขาไม่ใฝ่รู้ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชน **พลังเพื่อนและกิจกรรม** เขาไม่ได้เล่นกีฬาหรือออกกำลังกายเป็นประจำ **พลังชุมชน** เขาไม่รู้สึกว่าคนในชุมชนให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของ **เด็กและเยาวชน** เขาไม่ได้รับมอบหมายบทบาทหน้าที่ที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน	**ปัญหาติดเทคโนโลยี** เด็กติดเกมส์ ติดโทรศัพท์ เข้าร้านเกมส์ หนีโรงเรียนไปเล่นเกมส์ ติดทีวี **ปัญหาความรุนแรง** ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ เถียงกับพ่อแม่ ใช้คำพูดหยาบคาย รังแกเพื่อน รังแกน้อง ทุบตีพ่อแม่ ทะเลาะวิวาทเล่นการพนัน ไม่มีสัมมาคารวะกับผู้ใหญ่ในชุมชน **ปัญหายาเสพติด** มีพฤติกรรมเสี่ยงกับสารเสพติดเริ่มทดลองสูบบุหรี่ **ปัญหาการเรียน** ขี้เกียจ ไม่รักเรียน	**ผู้นำชุมชน** สร้างกิจกรรมเรียนรู้ชุมชน **ครู** สร้างกิจกรรมการเสริมอาชีพเพื่อให้มีอาชีพติดตัวไป **ผู้ปกครอง** สร้างกิจกรรมขึ้นมาเพื่อลดพฤติกรรมเสี่ยงและเป็นการป้องปรามการเข้าใกล้ยาเสพติด **นักเรียน** สร้างกิจกรรมกีฬาและดนตรี

กระบวนการที่ 5 จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมพลังชีวิต

โดยให้ผู้เข้าร่วม จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมพลังชีวิต โดยคณะทำงานจะมีหน้าที่รับผิดชอบในการวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล และการปรับปรุงแผนจนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีวาระการทำงาน 1 ปี โดยผลการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมพลังชีวิต ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนจำนวน 4 คน ครูจำนวน 3 คน นักเรียน จำนวน 3 คน และผู้ปกครองจำนวน 4 คน

สรุปหลังจากทำการศึกษาบริบทและสภาพปัญหาของนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว แล้วนั้นขั้นตอนต่อมาคือการศึกษารูปแบบกิจกรรมในการส่งเสริมพลังชีวิตคณะกรรมการกำหนดวิธีการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้โครงการเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานเรียนรู้สร้างพลังชีวิต โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 2 กิจกรรมในการส่งเสริมพลังชีวิต

กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	ภาคีเครือข่าย	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
กิจกรรมป้องกันยาเสพติด	เยาวชน	สภ.วัฒนานคร รพ.วัฒนานคร	องค์การบริหาส่วนตำบล
กิจกรรมส่งเสริมสัมมาชีพ	เยาวชนและประชาชนผู้สนใจ	กลุ่มอาชีพ ผู้ปกครอง พัฒนาสังคมจังหวัดสระแก้ว มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยฯ	องค์การบริหาส่วนตำบลและโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก
กิจกรรมส่งเสริมการไหว้	นักเรียนโรงเรียนชุมชนโนนจิก	ชุมชน	โรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก
กิจกรรมค่ายธรรมมะ	เยาวชน	วัดชุมชนบ้านโนนจิก	องค์การบริหาส่วนตำบล
กิจกรรมกีฬา	เยาวชนและประชาชน	รพสต.	องค์การบริหาส่วนตำบลและโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก

อภิปรายผลการดำเนินงาน

ผลจากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมพลังชีวิตของนักเรียน กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านโนนจิก ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว พบว่า พลังตัวตนในนักเรียนคือ เขาไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ เช่น ควบคุมอารมณ์เวลาโกรธ เมื่อเกิดการโต้เถียงหรือขัดแย้ง โดยชุมชนใช้วิธีการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการจัดกิจกรรมในการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ให้กับนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุมณฑา หิ้มทองและคณะ (2560) ได้ทำการศึกษาเรื่องการสำรวจพฤติกรรมก้าวร้าวและการจัดการพฤติกรรมก้าวร้าวในเด็กปฐมวัย โดยผู้ดูแลของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า การจัดการพฤติกรรมก้าวร้าวด้านการยุติพฤติกรรมก้าวร้าวอยู่ในระดับปานกลาง ผลการศึกษาครั้งนี้เห็นได้ว่าผู้ดูแลเด็กปฐมวัยส่วนใหญ่จัดการพฤติกรรมก้าวร้าวในเด็กปฐมวัยในระยะก่อนแสดงพฤติกรรม จะเป็นการปลูกฝังพฤติกรรมที่เหมาะสมให้เด็กลด

โอกาสในการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ดังนั้นข้อมูลนี้เป็นพื้นฐานให้ผู้บริหารวางแผนจัดอบรมผู้ดูแลให้ตระหนักถึงการจัดการพฤติกรรมก้าวร้าวในเด็กปฐมวัยที่เหมาะสม จากผลการศึกษาและลักษณะพฤติกรรมของเยาวชนที่แสดงออกในด้านการควบคุมอารมณ์นั้นทำให้เห็นได้ว่าผู้ปกครอง ครูและหน่วยงานต่าง ๆ ควรให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวโดยการจัดกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนสามารถทำงานหรืออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้โดยเคารพสิทธิของผู้อื่นซึ่งจะเป็นอีกแนวทางที่จะลดปัญหาการใช้อารมณ์ในการเข้าสังคม

ข้อเสนอแนะ

ผู้นำชุมชนควรนำกระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาใช้ในการแก้ไขปัญหาในชุมชนทุกๆปัญหา และควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับชุมชนด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมเพราะจะทำให้คนในชุมชนเกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันและยังเป็นเหตุทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีและความภาคภูมิใจในชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้กิจกรรมในการส่งเสริมต้นทุนชีวิต ที่สามารถปฏิบัติได้จริงอย่างเหมาะสมและนำไปถ่ายโอนปรับใช้กับพื้นที่อื่นได้

2. สมาชิกในครอบครัวและชุมชนได้มีส่วนร่วมกิจกรรมเกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวและชุมชน

เอกสารอ้างอิง

สุมณฑา หิ้มทองและคณะ. 2560. การสำรวจพฤติกรรมก้าวร้าวและการจัดการพฤติกรรมก้าวร้าวในเด็กปฐมวัยโดยผู้ดูแลของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วารสารพยาบาลสงขลานครินทร์ ปีที่ 37 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน.

สุริยเดว ทรีปาตี. 2553. แบบประเมินต้นทุนชีวิตเด็กและเยาวชนไทย. เข้าถึงได้จาก http://www.dekplus.com สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2560

ทุนทางสังคมและการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว

วุฒิวัฒน์ อนันต์พุฒิเมธ[1]

บทคัดย่อ

ในการศึกษาวิจัยเชิงพื้นที่เรื่อง ทุนทางสังคมและการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจทุนทางสังคมของท้องถิ่นและนำมาเป็นแนวทางพัฒนาชุมชนให้เกิดการส่งเสริมอาชีพรายได้เพื่อให้เกิดความยั่งยืนเหมาะสมกับบริบทของชุมชน การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: Par) โดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion :FGD) ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมภายในชุมชนมีจารีตที่ดีงามในด้านเสียสละความรักที่มีในตนเองเพื่อแบ่งปันให้ผู้อื่น ทำให้เกิดความไว้เนื้อเชื่อใจ ท้ายที่สุดจึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ผูกพัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ทุนทางสังคมทางกายภาพภายนอก ยังพบว่าองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนและโครงสร้างทางสังคมมีเครือข่ายทุนทางเศรษฐกิจ สามารถสร้างกองทุนและโครงการต่าง ๆ ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน อย่างไรก็ตาม ชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดการวางแผนในการใช้จ่ายของครอบครัวและรายได้ของชุมชนโดยภาพรวมนั้นยังมีเพียงช่องทางเดียว

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม, การพัฒนาชุมชน, เขตเศรษฐกิจพิเศษ

ที่มาและความสำคัญ

จังหวัดสระแก้วเป็นหนึ่งจังหวัดเป้าหมายในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจชายแดนและถูกจัดตั้งให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีเขตจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในกลุ่มที่หนึ่งระยะแรก จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดพื้นที่การค้าชายแดนที่มีพื้นที่ติดกับประเทศกัมพูชาและเวียดนาม มีมูลค่าการค้าชายแดนในรอบปีที่ผ่านมากกว่า 70,000 ล้านบาท (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2558) และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยศักยภาพจากทำเลที่ตั้ง รวมไปถึงสภาพภูมิประเทศที่เหมาะแก่การส่งเสริมในการลงทุนให้เป็นศูนย์การค้าและการขนส่งในภูมิภาคอินโดจีน รัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาหลายด้านด้วยกัน แต่ประเด็นสำคัญคือการแก้ปัญหาแรงงาน ซึ่งปัจจุบันมีแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน

[1] อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

เป็นจำนวนมาก หากดูแนวโน้มจากจำนวนแรงงานต่างด้าวทั้งที่จดทะเบียนและไม่จดทะเบียนในปี 2552 อยู่ที่ประมาณ 3 ล้านคน อัตราการเจริญเติบโตของรายได้ต่อหัวของประเทศอยู่ที่ระดับ 4% และอัตราการเจริญเติบโตของจำนวนประชากรของไทยอยู่ที่ 0.7% ต่อปีในช่วง 20 ปีข้างหน้า ทำให้สามารถคาดการณ์ได้ว่า จำนวนแรงงานต่างด้าวในอนาคตน่าจะเพิ่มขึ้นปีละ 3.6% ซึ่งในปี 2562 น่าจะอยู่ที่ 4.27 ล้านคน และน่าจะมีจำนวนประมาณมากถึง 6.13 ล้านคนในปี 2572 (ธนะพงษ์ โพธิปิติ, 2553) ด้วยเหตุนี้ส่งผลให้มีแรงงานอีกกลุ่มหนึ่งถูกมองข้ามไปและเป็นแรงงานที่ไม่เป็นต้องการและไม่สามารถเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและการลงทุนตามแนวนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษได้นั้นคือ “แรงงานผู้สูงอายุ” นั้นเอง

กลุ่มแรงงานผู้สูงอายุส่วนใหญ่กลุ่มนี้ยังคงเป็นแรงงานในภาคเกษตรและยังจัดเป็นแรงงานนอกระบบกลุ่มหนึ่ง ซึ่งยังคงทำงานอยู่ในอุตสาหกรรมเกษตร การบริการและอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก ในปัจจุบันมีมากกว่า 30,000 ราย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) และคาดว่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามลักษณะของโครงสร้างประชากรของประเทศที่กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามหากมองให้ลึกแล้วคุณูปการของการขับเคลื่อนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษของจังหวัดสระแก้วมีอยู่หลายประการก็จริงอยู่แต่นโยบายดังกล่าวก็ยังไม่มีคนกลุ่มใดที่ใช้สิทธิในขับเคลื่อนปกป้องทรัพยากรในเขตเศรษฐกิจในพื้นที่แม้แต่แรงงานผู้สูงอายุนอกระบบที่ไม่ได้สิทธิพิเศษต่าง ๆ จากนโยบายอย่างเช่นนักลงทุนและแรงงานกลุ่มอื่น ๆ ก็ไม่ได้ใช้สิทธิของตนในความเป็นเจ้าของพื้นที่ในการรักษาทุนของชุมชนเลย โดยเฉพาะทุนของชุมชนด้านทรัพยากรที่ดินที่มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อ ทำให้ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น นักลงทุนจะได้รับสิทธิพิเศษจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้เกิดการเกร็งกำไรจากที่ดินเพื่อขายให้นักลงทุนรายอื่นที่สนใจเข้ามาลงทุนต่อไป

ความรู้ไม่เท่าทันของนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อที่ดินก่อนการประกาศให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งได้ขายที่ดินให้กับกลุ่มนายทุนไปในราคาถูกซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ดินทางการเกษตรกว่าจะรู้เท่าทันก็สูญเสียที่ดินและกลับมาตระหนักที่หลังได้ว่าไม่มีที่ดินให้ลูกหลานได้ทำกินในอนาคต นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบจากการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จะก่อให้เกิดมลพิษทั้งน้ำและมลพิษทางอากาศ ผู้สูงอายุที่ทำเกษตรเมื่อว่างจากงานก็จะพักผ่อนอยู่กับบ้าน แต่อาจได้รับการรบกวนมลภาวะดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมา หากเกิดปัญหาสุขภาพดังกล่าวก็ไม่มีโรงงานใดรับผู้สูงอายุเข้ามาเป็นแรงงาน หน่วยงานรัฐและนักลงทุนก็ยังไม่มีมาตรการใดที่เข้ามารับผิดชอบและหามาตรการในการป้องกัน ซึ่งมีแรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่หลายรายวิตกกังวลอย่างมาก เนื่องจากยังไม่เห็นข้อมูลส่วนนี้

มากไปกว่านั้น ด้วยนโยบายด้านการค้าและการลงทุนจากเขตการค้าเสรี ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเข้ามาในพื้นที่ หรือเกิดโรงงานการรับซื้อผลิตทางการเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อเทียบกับผลผลิตทางการเกษตรในจังหวัดสระแก้วด้วยแล้ว จะเสียเปรียบเนื่องจากปัจจัยเรื่องน้ำในการทำเกษตรที่ไม่เพียงพอ ผลผลิตทางการเกษตรที่มีขนาดเล็กและสมบูรณ์น้อยกว่าของประเทศเพื่อนบ้าน รวมไปถึงเรื่องค่าแรง ค่าปุ๋ย ค่ายาสำหรับการเกษตร ทำให้นักลงทุนหันไปนำเข้าสินค้าทางการเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาจำหน่วยแทนสินค้าที่ผลิตจากประเทศไทยหรือในเขตอุตสาหกรรมพิเศษสระแก้วเอง

ต่อเนื่องจากเข้ามาของอุตสาหกรรมทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรน้ำที่ไม่เพียงพอสำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภค ซึ่งแต่เดิมพื้นที่จัดตั้งนิคมอุสาหกรรมพื้นที่เขตเศรษฐกิจสระแก้วทั้งของอำเภอวัฒนานครและอำเภออรัญประเทศ ได้เป็นเขตประสบปัญหากับภัยแล้งเมื่อเข้าถึงฤดูแล้ง แหล่งน้ำในพื้นที่มีจำกัด ภาคการเกษตรซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุดังที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากจะต้องแย่งชิงจากโรงงานอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นแล้ว ยังต้องแย่งชิงการใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภคกับผู้เข้ามาใหม่ที่เป็นแรงงานข้ามชาติและแรงงาน ในระบบมีแนวโน้มจะเข้าในอนาคตอีกด้วย ภายใต้นโยบายที่ก้าวกระโดดดังกล่าว ส่งผลให้ชุมชนปรับตัวไม่ทัน ยังความกังวลกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการสูญเสียทรัพยากรของตนเองจากนโยบายของรัฐที่ชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาไตร่ตรอง ที่สำคัญยังความแตกแยกมาสู่ชุมชน ความหวงแหนในการรักษาทรัพยากรหรือที่เรียกว่าทุนทางสังคมของตนเองก็ถูกบั่นทอนและน้อยลงอีกด้วย

ทุนทางสังคมในชุมชนนั้นเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ ทุนทางสังคมที่มักถูกกล่าวถึงคือความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) สถาบัน (Institution) ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมรูปแบบใดที่เป็นทุนทางสังคมนั้น ที่สำคัญอาจพิจารณาได้ด้วยว่า มันสามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับเราได้หรือไม่ ดังเช่นงานวิจัยของ อาทิตย์ บุดดาดวง (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านบางไพรมีทุนทางสังคมที่เด่นชัดที่สุด คือ “เครือข่ายทางสังคม” ที่มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะในแง่ของ “ความเห็นอกเห็นใจ ต่างตอบแทน เอื้ออาทรช่วยเหลือกัน” ซึ่งมีการแสดงให้เห็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและครอบครัวของตนเอง กลุ่มหรือเครือข่ายการประกอบอาชีพและการประกอบการ และเครือข่ายการพัฒนาชุมชนโดยรวม

การวิจัยครั้งนี้จึงมีแนวคิดในการรักษาทรัพยากรของชุมชนโดยนำทุนทางสังคม (Social Capital) มาช่วยในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษของจังหวัดสระแก้ว ด้วยการพยายามให้ประชาชนเข้ามาสร้างสรรค์พลัง มีส่วนร่วมต่อการพัฒนา รักษาทรัพยากร ห่วงแหน ยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงและสามารถปรับตัวให้อยู่ภายใต้นโยบายทั้งในระดับชาติและท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนต่อการพัฒนาชุมชนของตนเองในทุก ๆ มิติต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจทุนทางสังคมของท้องถิ่นและนำมาเป็นแนวทางพัฒนาชุมชนให้เกิดการส่งเสริมอาชีพรายได้เพื่อให้เกิดความยั่งยืนเหมาะสมกับบริบทของชุมชน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มของชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนในพื้นที่เป้าหมาย เริ่มต้นจากการทำความเข้าในถึงนโยบายของรัฐและการเชื่อมโยงถึงนโยบายของท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้ทราบถึง

แนวคิดและเป้าหมาย ตลอดจนประโยชน์จากทุนทางสังคมที่ต้องรักษา โดยการจัดเวทีการสร้างเวทีเครือข่ายชุมชนเพื่อถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ และหาแนวทางร่วมกันระหว่างชุมชนที่จะทำให้ทุนทางสังคมสามารถนำมาช่วยในการพัฒนาชุมชน โดยการนัดหมายผู้นำจากองค์กรหลักอย่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกที่เกี่ยวข้องในชุมชน ว่าจะสามารถนำทุนทางสังคมซึ่งเป็นทรัพยากรของชุมชนในพื้นที่มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสามารถนำมาขับเคลื่อนเพื่อนำมาช่วยในการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนต่อชุมชนตนเองได้อย่างไร ทั้งนี้ในการศึกษาครั้งนี้ใช้เวลาตั้งแต่ปี 2560-2561

กลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาครั้งนี้ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) อาศัยความเข้าใจที่หลากหลายและความพร้อมของชุมชน ในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วจำนวน 4 แห่ง 2 อำเภอ ดังตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1 แสดงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว

อำเภอ	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
อรัญประเทศ	เทศบาลตำบลป่าไร่
	เทศบาลตำบลบ้านด่าน
	องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม
วัฒนานคร	องค์การบริหารส่วนตำบลผักขะ

ผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวแทนจากชุมชนจากการจัดเวทีการประชุม จากนั้นได้แจ้งวัตถุประสงค์ในการทำงานร่วมกันกับชุมชนเพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายที่จะพัฒนาร่วมกัน สมาชิกชุมชนจะเป็นส่วนสำคัญที่จะให้ข้อมูลในการเข้าร่วมกิจกรรมซึ่งได้ตัวแทนมาทั้งหมด 35 ราย โดยมีผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน สมาชิกหมู่บ้าน รวมไปถึงเยาวชนในชุมชนที่เข้าร่วมในครั้งนี้

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: Par) โดยวิธีการสนทนาพูดคุยกันกลุ่ม (Focus Group Discussion :FGD) เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนผ่านทุนทางสังคมที่มี ใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) เพื่อสำรวจและระดับการมีส่วนร่วม ใช้แบบประเมิน (Assessment) ในการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ในทุกขั้นตอน ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการใช้การวิเคราะห์ผ่านเครื่องมือการทำงานชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal) หรือที่เรียกว่าเทคนิค PRA ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนเข้าใจภูมิศาสตร์ที่เกิดทุนทางสังคมของชุมชนผ่านภูมิปัญหาและฐานทรัพยากรของตนเอง รวมทั้งทักษะที่สามารถนำทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนาเป็นอาชีพที่ยั่งยืนยังให้ก่อเกิดรายได้ให้เกิดขึ้น ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และยังส่งผลให้เกิดชุมชนที่เข็มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

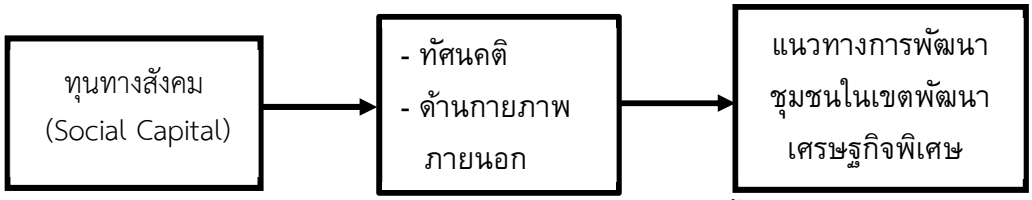
การศึกษาทุนทางสังคมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น ใช้เทคนิค PRA ซึ่งหัวใจสำคัญคือการสานความสัมพันธ์ สร้างการมีส่วนร่วม และทำความเข้าใจชุมชนนั้นหมายถึงข้อมูลของชุมชนผ่านการศึกษาภูมิศาสตร์ของชุมชน ทั้งแผนที่รอบในและแผนที่รอบนอก ปฏิทินการผลิตและวัฒนธรรมโอ่งชีวิต ทำเนียบผู้รู้ ตลอดจน Timeline ของชุมชน ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้ช่วยในการรวบรวมและค้นหาทุนทางสังคมของชุมชนที่สามารถนำไปช่วยในการวางแผนพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไปได้

เทคนิค PRA ดังกล่าวเป็นเพียงเครื่องมือช่วยให้ชุมชนชวนคิด ชวนคุยที่คนทำงานพัฒนามักจะใช้เพื่อระดมความเห็น และสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ซึ่งปกติจะใช้เวลาในการอบรม 3 วัน โดยวันแรกจะเป็นการทบทวนมุมมองประสบการณ์ในเรื่องการมีส่วนร่วม ส่วนวันที่ 2 จะเป็นการออกแบบเครื่องมือการลงพื้นที่ และในวันที่ 3 จะนำเครื่องมือที่ออกแบบไว้ลงไปใช้งานในชุมชนจริง ทั้งนี้จะให้ข้อมูลนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการนำเครื่องมือไปใช้ต่อหน้าชุมชนเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลร่วมกับคนในชุมชนอีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 1 กระบวนการมีส่วนร่วมในการวิจัย

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมผู้วิจัยใช้เทคนิค PHA เน้นการออกแบบการพัฒนาชุมชนผ่านทุนทางสังคมโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ 1) กระบวนการคิด ให้ชุมชนได้วาดแผนที่ชุมชนและระดมความคิดเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน โดยให้อยู่ในประเด็นหลักๆได้แก่ ทรัพยากรของชุมชน (Nature) วัฒนธรรมและสังคม (Culture and Society) และความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน (Sustainable Living) 2) การวางแผน ชุมชนได้ร่วมวางแผนในการสำรวจทรัพยากรของชุมชน เพื่อช่วยกันออกแบบ ตัดสินใจ ลงฉันทามติร่วม กำหนดและทิศทางการนำทุนทางสังคมมาใช้ให้เหมาะสมกับริบทของชุมชน 3) การลงมือปฏิบัติ ชุมชนได้ร่วมสำรวจข้อมูลทรัพยากรทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อใช้ในการออกแบบนโยบายการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน 4) การร่วมประเมินผล ชุมชนได้รับการประเมินผลทุนทางชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนผ่านผู้เชี่ยวชาญภายนอก และข้อเสนอแนะร่วมกับจากการประชุมปรึกษาหารือเพื่อปรับปรุงพัฒนาและแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในลำดับต่อไป

ภาพที่ 2 แสดงกรอบการศึกษาเชิงพื้นที่

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ใช้แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital) คือ ทุนที่เป็นปัจจัยทางสังคมมี ที่มีความสำคัญต่อผลทางเศรษฐกิจหลายๆประการ โดยองค์ประกอบที่ใช้ในการดูทุนทางสังคมมี 2 ส่วน ส่วนแรกคือทัศนคติและส่วนที่สองคือด้านกายภาพภายนอก ซึ่งตัวแปรที่ใช้เพื่อกระบวนการพัฒนาชุมชน ได้แก่

1) *ทัศนคติ*โดยดูจาก ความเชื่อมั่นในองค์กรสาธารณะ องค์กรกฎหมาย คุณค่าความถูกต้องและโครงสร้างกฎหมาย นอกจากนี้ยังต้องเชื่อมั่นในสถาบันทางสังคม ในส่วนของบรรทัดฐานหรือจารีตจะมีมุมมองการวัดในเรื่องของพฤติกรรมทางสังคมและทัศนคติต่อประชาชน ผลการศึกษาพบว่า

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงทุนทางสังคมภายในที่เกี่ยวของกับความเชื่อมั่นไว้เนื้อเชื่อใจของชุมชน ที่มีต่อการบริหารจัดการชุมชนในพื้นที่ ชุมชนมีรูปแบบของระบบความสัมพันธ์ไว้ว่า นั้นคือ ความรัก ก่อให้เกิดจารีตที่ดีงาม เสียสละความรักที่มีในตนเองเพื่อแบ่งปันให้ผู้อื่น ทำให้เกิดความไว้เนื้อเชื่อใจ ท้ายที่สุดจึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ผูกพัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2) *ด้านกายภาพภายนอก* ดูจากองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนและโครงสร้างทางสังคม ผลการศึกษาทุนทางสังคมในด้านกายภาพภายนอก ได้ข้อค้นพบดังนี้

องค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนและโครงสร้างทางสังคมจะเน้นไปดูที่ ทุนเศรษฐกิจ (ทุนที่เป็นเงิน กองทุน รายได้) ซึ่งมีกองทุนและโครงการต่าง ๆ ดังนี้ 1. กองทุนหมู่บ้าน 2. กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี 3. โครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ 4. โครงการแก้ไขความยากจน (กข.กค.) 5. กองทุนแม่ของแผ่นดิน และ6. สัมมาชีพชุมชน นอกจากกองทุนและโครงการต่าง ๆ ที่สร้างรายได้แล้ว ยังมีทุนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสามารถสร้างเศรษฐกิจให้ชุมชนอย่างเช่น ตลาดโรงเกลือ ตลาดทรัพย์มั่นคง ตลาดสายัณต์ ตลาดเซนเตอร์พอยท์ ตลาดเบญจวรรณ ตลาดเดชไทย ตลาดรัตนธรรม ตลาดรุ่งทวีพร ตลาดเจ๊ไก่ ตลาดอาภรณ์สงวนสิทธิ์ ตลาดหม้อน้ำผึ้ง ตลาด อ.สุวรรณศร และตลาดเทศบาลตำบลป่าไร่ เป็นตลาดการค้าย่านชายแดน จำหน่ายสินค้าของประเทศเพื่อนบ้าน สินค้าจีนแดงสินค้ามือสอง อาทิ เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า แมลง ปลา ผักผลไม้ ฯลฯ

ในขณะที่การสำรวจทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชน ในเชิงปริมาณผลการศึกษาจากการวิเคราะห์พบว่าทุนทางสังคมในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วมีค่าระดับภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.86, S.D. = 1.01) และการพัฒนาชุมชนมีค่าระดับภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.86, S.D. = 1.01) นอกจากนี้ในด้านการพัฒนาชุมชนมีอีก 4 ด้านโดยสรุปผลได้ดังนี้

ประชาชนในเขตจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ทั้งเทศบาลตำบลป่าไร่ เทศบาลตำบลบ้านด่าน องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม และองค์การบริหารส่วนตำบลผักขะ มีระดับการพัฒนาชุมชน *ด้านทรัพยากรมนุษย์* ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.25, S.D. = 0.84) ชี้ให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนยังได้รับการพัฒนาโดยน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตเป็นสำคัญ *ด้านสุขภาพ*ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.82, S.D. = 0.93) ด้วยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) นักจัดการสุขภาพ ภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เข้ามาจัดการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคตามแนวทางของแต่ละโรค ส่งผลให้ในชุมชนมีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียน การจัดการดูแลรักษา ผู้ป่วยในชุมชน

3.) ด้านสิ่งแวดล้อม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.69, S.D. = 0.94) สมาชิกในครอบครัวของชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาอนามัย สิ่งแวดล้อม หรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ชุมชนมีการจัดการขยะมูลฝอย โดยยึดหลักจัดการขยะเป็นศูนย์ (Zero waste) ภาพรวมจึงอยู่ในระดับมากและด้านเศรษฐกิจชุมชน (รายได้) ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$= 3.44, S.D. =1.24) เนื่องจากยังขาดแนวทางการใช้จ่ายของครอบครัว (แผนชีวิตของคนในครัวเรือน) และรายได้ยังมีเพียงช่องทางเดียวอย่างไรก็ตามภาพรวมในทุก ๆ ด้านนั้นจะเห็นว่ามีการพัฒนาไปในทิศทางและมีน้ำหนักเดียวกัน

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาทุนทางสังคมในมิติของกระบวนการที่มีอยู่เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว อย่างไรก็ตามเพื่อให้เกิดความชัดเจนและสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลในเชิงปริมาณและคุณภาพ มาอภิปรายได้ดังนี้

ทุนทางสังคมในมิติของทัศนคติ จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนในด้านทรัพยากรมนุษย์อยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นผลมาจากพื้นฐานของจารีตประเพณีทางศาสนาที่ช่วยให้สังคมในชุมชนมีทุนทางสังคมในด้านทัศนคติหรือปัจจัยภายในตนเองที่มีมากขึ้น นอกจากนี้ด้วยอิทธิพลจากนโยบายด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีองค์ประกอบสำคัญนั้นคือพื้นฐานด้านคุณธรรมก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีระบบความคิด ระบบความคิด ความเชื่อมั่น ไว้เนื้อเชื่อใจ ของชุมชน ตลอดจนความสัมพันธ์ที่เอื้ออาทรต่อของคนใจชุมชน ผลการศึกษาครั้งนี้ยังมีลักษณะที่สอดคล้องกันกับของ Robert Putnam (1993) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับทุนทางสังคมของประเทศอิตาลีไว้ว่า ระดับความจำเริญทางเศรษฐกิจและคุณภาพของสถาบันในภาคเหนือของอิตาลีที่มีมากกว่าภาคใต้ เป็นผลมาจากการมีระดับความเชื่อถือไว้วางใจและการเกื้อกูลกัน (Norm of trust and reciprocity)

ส่วน***ทุนทางสังคมในมิติของกายภาพภายนอก*** จะเห็นได้ชัดในการพัฒนาชุมชนด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ตัวเลขเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เนื่องจากได้อิทธิพลของปัจจัยภายนอกที่เป็นภาคีเครือข่าย (Network) ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยดูแลชุมชน องค์กรภาคีเครือข่าย (Network) เหล่านี้ ส่วนใหญ่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งดูแลในพื้นที่เป็นตัวเชื่อมประสานที่สำคัญทำ

ให้เกิดการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของ สถาบันวิจัยประชากรมหาวิทยาลัยมหิดล (2549) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการนำทุนทางสังคมมาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายและความเป็นอยู่ที่ดีของเด็กและเยาวชน ผลการศึกษาพบว่า มีหลายครั้งต่อการพัฒนาที่ต้องดำเนินงานร่วมกันโดยหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชน ดังนั้นเครือข่ายเหล่านี้หากยังไม่มีการประสานการทำงานร่วมกัน ก็จะไม่เกิดพลังในการขับเคลื่อนงานด้านเยาวชนและเพื่อประโยชน์ของเยาวชนอย่างแท้จริง

ดังนั้นในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งต่อชุมชนในลำดับต่อไปนั้น ควรมีแนวทางดังนี้ 1) การพัฒนาฐานของมูลด้านทุนทางสังคมของชุมชนให้มีความสมบูรณ์มายิ่งขึ้น เพื่อให้ชุมชนตระหนักและสามารถนำทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา 2) การขยายผลองค์ความรู้ในข้อที่ 1 ไปสู่เยาวชนในชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งยวด เนื่องจากวัฒนธรรมและวิถีชีวิตเอกลักษณ์ของชุมชนจะได้ก็จากพลังของเยาวชนที่จะเติบโตในอนาคตต่อไป 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกเพื่อช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 3 ทุนทางสังคมของกลุ่มเครือข่ายชุมชนที่ได้รับการพัฒนา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาครั้งนี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1) จากการพัฒนาจะเห็นได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตเศรษฐกิจพิเศษมีการกำหนดวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของการพัฒนา การพัฒนาท้องถิ่นต้องวิสัยทัศน์โดยเป็นผู้นำ สร้างพลังให้ทุกคนตระหนักเห็นความสำคัญกับทุนทางสังคม ซึ่งในทุนทางสังคมจะแทรกซึมเข้าไปในนโยบายการบริหารและแผนการพัฒนาท้องถิ่นที่มาจากวิสัยทัศน์นั้นเอง

2) กำหนดกลไกในการดำเนินงาน ท้องถิ่นมีการสร้างการรับรู้ให้กับทุกภาคส่วนส่วนในท้องถิ่นทั้งองค์กรราชการ องค์กรภาคธุรกิจ และภาคประชาชน ว่าท้องถิ่นมีทุนทางสังคมใดอยู่บ้าง โดยผ่านกระบวนการสำรวจข้อมูล ทุนทางสังคมผ่านกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Research เพื่อการให้เห็นข้อมูลเชิงประจักษ์ และสร้างความตระหนัก ในความจำเป็นของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น

3) สร้างเครือข่าย มีพัฒนาการในการติดต่อสื่อสารสร้างความสัมพันธ์จากองค์กรภายนอก สร้างเครือข่ายในด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง การพัฒนาความสัมพันธ์กับเครือข่ายที่สามารถบูรณาการทุนทางสังคมที่สร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งได้ เช่น เครือข่ายกองทุนต่าง ๆ เครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เครือข่ายต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ธนะพงษ์โพธิปิติ. (2553). **จำนวนแรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือจากประเทศพม่า ลาว และกัมพูชา ในอนาคตและความต้องการแรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือสำหรับภาวะสังคมผู้สูงอายุ**. สำนักงานกองทุนวิจัย. ราชกิจจานุเบกษา. (2560). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย.** สืบค้นจาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2560/A/040/1.PDF
สืบค้นวันที่15 พฤศจิกายน 2561

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). **การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2560**. กองสถิติพยากรณ์: สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน.(2558).เจาะลึกเขตเศรษฐกิจพิเศษ. **วารสารส่งเสริมการลงทุน**. 26(7), 6-73.

สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดสระแก้ว.(2560). **ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในเขตจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว.** สืบค้นจาก http://www.sakaeolocal.go.th/ สืบค้นเมื่อ 14 พฤษภาคม 2562

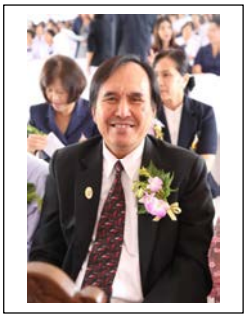
สถาบันวิจัยประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล. (2549). **การใช้ทุนทางสังคมเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของเด็กและเยาวชน**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล: สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็กเยาวชนผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

อาทิตย์ บุดดาดวง.(2554). **ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Best, John W. (1981). **Research in Education**. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hell, lnc.

Putnam, R. D, Leonardi, R. and Nanetti, R. Y. (1993). **Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy**. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

มนัส สายเสมา[1]
พัณณกร สอนไว[1], รังสรรค์ สุคำภา[1]
อมรรักษ์ สวนชูผล[1], พรนภา เตียสุทธิกุล[1], ชาคริต ศรีทอง[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางการบริหารท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในกรณีการจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมในในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และ (2) มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นใน กระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะ ทางเศรษฐกิจสังคม พบว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของประธานชุมชนหัวกุญแจ ชาวบ้านชุมชน หัวกุญแจ และนักวิจัยมีแนวคิดร่วมกันในการจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจการจัดการขยะมูลฝอย และจัดทำธรรมนูญการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการบริหารจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน แนวคิดหมู่บ้านปลอดถังขยะ แนวคิดในการการรวบรวมขยะอินทรีย์จากทุกครัวเรือน หมักทำปุ๋ยอินทรีย์ที่ ศาลากลางบ้านและแจกจ่ายให้ทุกครัวเรือนใช้แทนปุ๋ยเคมี รวมทั้งการทำน้ำหมักชีวภาพจากเศษอาหารใน ครัวเรือน (ขยะเปียก) ต่อไป

คำสำคัญ : การจัดการขยะมูลฝอย, ธรรมนูญการจัดการขยะมูลฝอย, เทศบาลตำบลท่าเกษม

ที่มาและความสำคัญ

เทศบาลตำบลท่าเกษม (ทต.) อำเภอเมือง จังหวัดเทศบาลตำบลท่าเกษม เป็นองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง เดิมเป็นสุขาภิบาลตาพระยา และได้รับการจัดตั้งตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะ ของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับฎีกา เล่มที่ 116 ตอนที่ 9ก ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2542 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2542 แบ่งเขตการปกครองเป็น ชุมชนย่อยรวม 5 ชุมชน มีประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชน

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

ฝ่ายต่าง ๆ ทำหน้าที่ตัวแทนชุมชน เพื่อประสานการทำงาน ประกอบด้วย 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนกรุงเกษม ชุมชนตลาดท่าเกษม ชุมชนวัดท่าเกษม ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ และชุมชนหัวกุญแจ

นโยบายของผู้บริหารมหาวิทยาลัย ที่มีต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว สภามหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี ให้ความสำคัญกับการบูรณาการการเรียนการสอน กับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ให้บริการการศึกษา “มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดสระแก้ว” โดยมีความมุ่งมั่นที่ จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ท้องถิ่น และการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เป็นเมืองน่าอยู่ เพื่อให้ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัดสระแก้ว ซึ่งจังหวัดสระแก้วได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์สระแก้ว ในระยะ 5 ปี (ปี พ.ศ.2557-2561) ในการเป็นเมืองแห่งความสุขภายใต้ “4 ดี วิถีพอเพียง ประกอบด้วย คนดี สุขภาพดี รายได้ดี สิ่งแวดล้อมดี” โดยมี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับสำนักกองทุน สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนัก 3 จึงได้ร่วมกันดำเนินการโครงการวิจัยและพัฒนาสร้างพลังร่วม ในการพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว จำนวน 42 แห่ง เพื่อ 1) วิจัยและพัฒนาสร้าง องค์ความรู้ในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง 2) พัฒนา นวัตกรรมการจัดการตนเองจากกระบวนการวิจัย และ3) พัฒนาศักยภาพบุคลากรของชุมชุมท้องถิ่นในด้าน การวิจัยและการนำผลการวิจัยใช้ในกระบวนการพัฒนาสุขภาวะชุมชน โดยการดำเนินงานในรูปแบบไตรภาคี เพื่อการพัฒนาสร้างพลังร่วมในการพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่ ของจังหวัดสระแก้ว เพื่อเป็นแนวทางสู่การขยายผล สู่การเป็นข้อเสนอนโยบายสาธารณะ ภายใต้ 4 ประเด็นหลัก คือ 1) การบริหารจัดการท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม 2) เกษตรกรรมยั่งยืน 3) การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน และ 4) การดูแลสุขภาพชุมชนโดยชุมชน

สำหรับเทศบาลตำบลท่าเกษม เป็นชุมชนเมืองกึ่งชนบทและมีตลาดสดเอกชนมีร้านสะดวกซื้อ จำนวนมาก ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดขยะมูลฝอย ปัจจุบันมีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจำนวน 3.3 ตันต่อวัน การเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยภายในเขตพื้นที่ได้ประมาณ 3.3 ตันต่อวัน ไม่มีขยะตกค้าง โดยนำขยะมูลฝอยที่เก็บ รวบรวมไปกำจัด ณ พื้นที่ตำบลวัฒนานคร ซึ่งดำเนินการโดยเทศบาลวัฒนานคร โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการ กำจัด แต่ในอนาคตอาจมีค่าใช้จ่าย (เทศบาลตำบลท่าเกษม 2561) อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายของ ประชาชนแต่ละครอบเรือนได้ สำหรับชุมชนหัวกุญแจนั้น เทศบาลตำบล ท่าเกษมจัดถังขยะไว้ที่ศาลากลางบ้าน เพียงหนึ่งจุดเท่านั้น และมีรถมาจัดเก็บขยะเพียงสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง ส่วนในแต่ละครัวเรือนให้รับผิดชอบ บริหารจัดการขยะกันเอง โดยรวบรวมมาทิ้งถังขยะที่เทศบาลตำบลท่าเกษมจัดเตรียมที่ศาลากลางบ้านดังกล่าว

จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและพัฒนาท้องถิ่น ประกอบด้วย นายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล เจ้าหน้าที่เทศบาล และประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม (มีนาคม 2560) พบว่า ประชาชนมักประสบปัญหาขยะมูลฝอยมีปริมาณมาก ทำให้ประสบปัญหาในการบริหารจัดการ ขยะมูลฝอย เทศบาลไม่สามารถกำจัดขยะให้หมดไปไม่มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยในพื้นที่ของตนเอง ต้องนำไป ทิ้ง และกำจัดขยะมูลฝอยในจังหวัดอื่น ผู้นำชุมชน ประชาชน และคณะผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความเดือดร้อนของ ประชาชนในเทศบาลตำบลท่าเกษมด้านปัญหาเรื่องการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอันส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน ด้วยเหตุนี้ ผู้นำชุมชน ประชาชนในชุมชน และคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ที่จะทำการบริหารจัดการขยะ มูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และก่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นใน กระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะ ทางเศรษฐกิจสังคม

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตุลาคม 2559 ถึง กันยายน 2561

กลุ่มเป้าหมาย

ประกอบด้วย 1) ประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว 2) ประธานชุมชนหัวกุญแจ 3) ชาวบ้านชุมชนหัวกุญแจ 4) ผู้แทนจากหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และ 5) คณาจารย์และนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

การดำเนินโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเทศบาลตำบลท่าเกษม (มีนาคม 2560) ประกอบด้วย นายกเทศมนตรีปลัดเทศบาล เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบล ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม พบว่า ประชาชนมักประสบปัญหาขยะมูลฝอยมีปริมาณมาก ทำให้ประสบปัญหาในการบริหารจัดการ ขยะมูลฝอย เทศบาลไม่สามารถกำจัดขยะให้หมดไป ไม่มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยในพื้นที่ของตนเอง ผู้นำ ชุมชน ประชาชนในพื้นที่ และคณะผู้วิจัยเล็งเห็นความเดือดร้อนของประชาชนในเทศบาลตำบลท่าเกษมด้าน ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการขยะมูลฝอยดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ ผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่ และคณะผู้วิจัยได้ ระดมสมองมีความสนใจที่จะทำการศึกษาการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็นขั้นตอนกระบวนการ ประกอบด้วย

4.1 ขั้นตอนการดำเนินวิธีวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนของการค้นหาผู้นำ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และชุมชนด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอย และชาวบ้านของพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และสร้างคณะกรรมการทำงานโดยเน้นหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน และมีการวางแผนร่วมกันในการสร้างเครือข่ายเพื่อการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ท้ายที่สุดคณะกรรมการของชุมชนจะมีการวางแผนดำเนินการ ร่วมกันเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ (Output) ต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการ ตั้งแต่ 1) การสร้างการรับรู้และกำหนดแผนการดำเนินงาน โดยกลุ่มคณะกรรมการของชุมชนนำเสนอข้อตกลงในการทำงานร่วมกัน กำหนดการดำเนินกิจกรรมสร้างเครือข่ายการ บริหารจัดการขยะมูลฝอย 2) คณะกรรมการ และนักวิจัยลงสำรวจข้อมูลปริมาณขยะ เพื่อเก็บข้อมูลและ นำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูล และ 3) คณะกรรมการและนักวิจัยเปิดเวทีประชาคม (Focus Group) เพื่อคืนข้อมูล จากการลงสำรวจให้กับสมาชิกในชุมชนเพื่อรับรู้และเกิดความตระหนัก และนำไปสู่การร่วมกันพัฒนา และแก้ไขปัญหาสร้างเครือข่ายการบริหารจัดการขยะมูลฝอย

ขั้นตอนที่ 3 เริ่มด้วย 1) การให้ความรู้แก่ชุมชน (Knowhow) ในเรื่องของการมีจิตสำนึกในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย โดยวิทยากรหรือผู้มีความรู้เชิงประจักษ์ โดยเน้นหลักการปฏิบัติได้จริงและยั่งยืน 2) การประชุมกลุ่ม (Focus Group) ของกลุ่มผู้นำชุมชน เพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการขยะมูลฝอย 3) ร่วมกัน สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาจากวิทยากรหรือผู้ให้ความรู้และผลที่ได้จากการประชุมกลุ่มของกลุ่ม ผู้นำชุมชน เพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการขยะมูลฝอย และ 4) มีการติดตามและประเมินผล โดยให้ชุมชนจด บันทึกการบริหารจัดการขยะมูลฝอย

ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการ คือ 1) เกิดผลลัพธ์ที่สามารถวัดผลได้ คือ เกิดรูปแบบในการสร้างเครือข่าย การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัด สระแก้วอย่างยั่งยืน 2) นักวิจัยและคณะกรรมการได้ข้อมูลจากการดำเนินงานนำไปสู่การถอดบทเรียน และร่างรูปแบบเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย และ 3) เปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น ร่างรูปแบบเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและปรับปรุงไปสู่รูปแบบที่ชัดเจน

4.2 ผู้ร่วมโครงการ ประกอบด้วย 1) นายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล และผู้แทนจากหน่วยงานของ เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว 2) ผู้นำชุมชน 3) ประชาชนหรือชาวบ้านในพื้นที่ เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และ 4) นักวิจัย คณาจารย์ และนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาครัฐที่เห็นความสำคัญและสนับสนุนโครงการ ได้แก่ กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ตระหนักถึงปัญหาการบริหารจัดการขยะมูลฝอยจึงจัดโครงการเชิงรุกส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการคัดแยกขยะที่ต้นทาง เพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ชื่อ “โครงการคัดแยกขยะต้นทางประเภทการจัด

อบรมทำปุ๋ยหมัก ชีวภาพจากเศษอาหารในครัวเรือนและการคัดแยกขยะอันตราย(ขยะพิษ)” ในวันพฤหัสบดีที่ 17 พฤษภาคม 2561 ณ ศาลาอเนกประสงค์ชุมชนย่อยที่ 3 เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยมีประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมอบรม 100 ครัวเรือน โดยวิทยากรจากท้องถิ่นจังหวัดสระแก้ว บรรยายให้ ความรู้ในเรื่อง “ความรู้เกี่ยวกับขยะอันตราย (ขยะพิษ)” และสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสระแก้วเพื่อสาธิตวิธีการ จัดทำน้ำหมักชีวภาพจากเศษอาหารในครัวเรือน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ กิจกรรม

1) ได้แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่การบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยประธานชุมชนหัวกุญแจ ชาวบ้านชุมชนหัวกุญแจ และนักวิจัยมีแนวคิดร่วมกันของในการจัดตั้งกองทุน ฌาปนกิจการจัดการขยะมูลฝอย และจัดทำธรรมนูญการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการ บริหารจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน แนวคิดหมู่บ้านปลอดถังขยะ แนวคิดในการการรวบรวมขยะ อินทรีย์จากทุกครัวเรือน หมักทำปุ๋ยอินทรีย์ที่ศาลากลางบ้านและแจกจ่ายให้ทุกครัวเรือนใช้แทนปุ๋ยเคมี รวมทั้งการทำน้ำหมักชีวภาพจากเศษอาหารในครัวเรือน (ขยะเปียก) ต่อไป

2) ได้การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างประธานชุมชนหัวกุญแจ ชาวบ้านชุมชนหัวกุญแจ และนักวิจัย ใน กระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะ ทางเศรษฐกิจสังคม โดย ประธานชุมชนหัวกุญแจ และชาวบ้านชุมชนหัวกุญแจ ในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย

3) ได้นักวิจัยท้องถิ่นที่มีคุณภาพและพัฒนาสมาชิกชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเป็นนักวิจัยซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาของตนและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

อภิปรายผล

ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน สถาบันการศึกษาสามารถเข้าไปหนุนเสริมด้านการให้องค์ความรู้การบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่เป็นประโยชนต่อประธานชุมชนหัวกุญแจ และชาวบ้านชุมชนหัว กุญแจ ในพื้นที่ และองค์ความรู้ในการจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจการจัดการขยะมูลฝอย และธรรมนูญการจัดการ ขยะมูลฝอยชุมชน เป็นต้น เพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนมากขึ้น เป็นการสนับสนุนให้มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันมากขึ้น และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง การบริหารจัดการ ขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมอย่างยิ่งยืน การเชื่อมโยงการบริหารจัดการขยะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องความ เป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ในด้านการบริหารจัดการขยะมีส่วนช่วยในการเพิ่มรายได้หรือลดรายจ่าย การคัด แยกขยะต้นทาง การคัดแยกขยะอันตราย(ขยะพิษ) แนวคิดหมู่บ้านปลอดถังขยะ แนวคิดในการการรวบรวม ขยะอินทรีย์ จากทุกครัวเรือน หมักทำปุ๋ยอินทรีย์ที่ศาลากลางบ้านและแจกจ่ายให้ทุกครัวเรือนใช้แทนปุ๋ยเคมี และการทำน้ำหมักชีวภาพจากเศษอาหารในครัวเรือน (ขยะเปียก) ต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1) ได้แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่การบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

2) ได้การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม

3) ได้นักวิจัยท้องถิ่นที่มีคุณภาพและพัฒนาสมาชิกชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเป็นนักวิจัยซึ่งสามารถ แก้ไขปัญหาของตนและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

บัณฑิต เอื้อวัฒนานุกูล และไพฤทธิ์ สุขเกิด. (2544). **รายงานการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษา ศูนย์วัสดุรีไซเคิลชุมชน และธนาคารขยะ เขตางกะปิ กรุงเทพมหานคร.** นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.

นัยนา เดชะ. (2557). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม,มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สุณีรัตน์ ยั่งยืน, ธิดารัตน์ สมดี, จินดาวัลย์ วิบูลย์อุทัย และสวรรค์ ธิติสุทธิ์. (2556). **งานวิจัยเรื่องการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการจัดการธนาคารขยะของชุมชน บ้านหัวหนอง ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.** มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

การบริหารจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

พัณณกร สอนไว[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (2)เพื่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม และ (3)เพื่อสร้างนักวิจัยท้องถิ่นที่มีคุณภาพและพัฒนาสมาชิกชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเป็นนักวิจัยซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาของตนและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า

แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วม พบว่า ด้วยบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้ในชุมชนมีแนวโน้มขยะเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เกิดจากครัวเรือนเอง การนำขยะจากที่อื่นมาทิ้งในชุมชน การไม่คัดแยกขยะก่อนทิ้ง และขาดการจัดเก็บที่ดีของหน่วยงานรัฐ ซึ่งความต้องการในการจัดการขยะ พบว่า สิ่งที่มีความต้องการให้ดำเนินการมากที่สุด คือ 1.ให้ อบต.มาจัดเก็บขยะในพื้นที่ 2.อยากให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมและให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะในครัวเรือนและจัดกิจกรรมส่งเสริมอื่น ๆ และ 3.ให้อบต. จัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อถังขยะให้ชุมชนเพิ่มขึ้น

สำหรับการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม พบว่า ควรมีวิธีการดังนี้คือ 1. ด้านการลดปริมาณขยะจากแหล่งกำเนิดโดย การให้ครัวเรือนควรใช้ถุงผ้าแทนการใช้ถุงพลาสติก หรือนำถุงพลาสติกกลับมาใช้ใหม่ การให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมสนับสนุนด้านความรู้เกี่ยวกับการลดปริมาณขยะจากครัวเรือน หรือวิธีการแปรรูปขยะเพื่อให้เกิดมูลค่าหรือนำกลับมาใช้ใหม่ การรณรงค์อย่างต่อเนื่องในเรื่องการคัดแยกมูลฝอยและการทิ้งมูลฝอย และการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บขยะอย่างสม่ำเสมอ และมีการกำหนดจุดทิ้งมูลฝอยของชุมชน 2. ด้านการคัดแยกขยะใน

[1] หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สระแก้ว

ครัวเรือน ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนด้านความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะ และให้อปท. เพิ่มจำนวนถังขยะ และกำหนดจุดทิ้งขยะอย่างพอเพียงต่อความต้องการและความเหมาะสม 3.ด้านอื่น ๆ ควรมีการจัดการประกวด “หน้าบ้านหน้ามอง” และให้มีการพูดคุยและหาแนวทางร่วมกันกับภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง

และจากกระบวนการวิจัยชุมชนที่เกิดขึ้น เป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของการวิจัยคือการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้น โดยการสร้างนักวิจัยในพื้นที่ที่เป็นคนภายในชุมชนหรือบุคลากรจากหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ ซึ่งในชุมชนบ้านหนองนกกระเรียนเกิดนักวิจัยชุมชนคือ นายสิมมา ผุดผ่อง

คำสำคัญ : ขยะมูลฝอย, การมีส่วนร่วม

ความเป็นมาของปัญหา

ปัจจุบัน เรียกได้ว่าปัญหาขยะไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับคนไทยและคนทั่วโลกอีกต่อไป เนื่องจากมีการรณรงค์จากหน่วยงานต่าง ๆ มาเป็นเวลายาวนานเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์การใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด สู่การปฏิบัติจริง ผ่านแนวคิด “3R” (Reduce Reuse Recycle) “ใช้น้อย ใช้ซ้ำ นำกลับมาใช้ใหม่” แต่อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็ยังคงมีปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้นในทุก ๆ ปี จากรายงานสถานการณ์ขยะมูลฝอยชุมชนในประเทศไทยปี 2559 โดยกรมควบคุมมลพิษ พบว่า มีขยะรวมทั้งประเทศกว่า 27.06 ล้านตันต่อปี หรือประมาณ 74,130 ตันต่อวัน เฉลี่ย 1.14 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน โดยแบ่งประเภทขยะเป็นขยะอินทรีย์ 64% ขยะรีไซเคิล 30% ขยะอันตราย 3% และขยะทั่วไป 3%

ปัญหาการจัดการขยะมีแนวคิด Zero Waste คือการหมุนเวียนทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้ขยะเหลือศูนย์หรือไม่มีขยะนั้นเอง หลักการของ Zero Waste อาจไม่มีอะไรแปลกใหม่มากนัก โดยยังคงยึดหลักการ 3R ข้างต้น แต่จะเพิ่ม 1A เข้ามา กลายเป็น **“1A3R”** ซึ่งประกอบด้วย Avoid หลีกเลี่ยงใช้สิ่งที่ก่อให้เกิดขยะ Reduce ใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดขยะให้น้อยลง Reuse การนำกลับมาใช้ซ้ำ และ Recycle การนำกลับมาใช้ใหม่

ในอดีต “สระแก้ว” มีฐานะเป็นตำบลขึ้นอยู่ในการปกครองของอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดกบินทร์บุรี ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2536 ได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัด เป็นจังหวัดลำดับที่ 74 ของประเทศไทย (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2558) ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลส่วนมากเป็นพื้นที่สำหรับเพาะปลูก ที่อยู่อาศัย ร้านค้า สถานประกอบการตามลำดับ ลักษณะชีวิตประจำวันของคนในชุมชนมีการจับจ่ายใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคซึ่งบรรจุภัณฑ์ที่หุ้มห่อวัสดุที่นำมาอุปโภคบริโภคจึงเป็นวัสดุที่ไม่มีประโยชน์ใช้สอยและได้กลายเป็นขยะจำนวนมาก โดยเฉลี่ยเป็นปริมาณ 3,300 กิโลกรัมต่อวัน

นโยบายของผู้บริหารมหาวิทยาลัย ที่มีต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว สภามหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี มีความมุ่งมั่นที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ท้องถิ่น และการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เป็นเมืองน่าอยู่ เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัดสระแก้ว ซึ่งจังหวัดสระแก้ว ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์สระแก้ว ในระยะ 5 ปี (ปี พ.ศ.2557-2561) ในการเป็นเมืองแห่งความสุข ภายใต้ “4 ดี วิถี

พอเพียง ประกอบด้วย คนดี สุขภาพดี รายได้ดี สิ่งแวดล้อมดี” โดยมี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับสำนักกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) 3 สำนัก จึงได้ร่วมกันดำเนินการโครงการวิจัยและพัฒนาสร้างพลังร่วมในการพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว จำนวน 42 แห่ง เพื่อ 1) วิจัยและพัฒนาสร้างองค์ความรู้ในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง 2) พัฒนานวัตกรรมการจัดการตนเองจากกระบวนการวิจัย 3) พัฒนาศักยภาพบุคลากรของชุมชุมท้องถิ่นในด้านการวิจัยและการนำผลการวิจัยใช้ในกระบวนการพัฒนาสุขภาวะชุมชน โดยการดำเนินงานในรูปแบบไตรภาคี เพื่อการพัฒนาสร้างพลังร่วมในการพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่ ของจังหวัดสระแก้ว เพื่อเป็นแนวทางสู่การขยายผลสู่การเป็นข้อเสนอนโยบายสาธารณะ ภายใต้ 4 ประเด็นหลัก คือ 1) การบริหารจัดการท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม 2) เกษตรกรรมยั่งยืน 3) การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน 4) การดูแลสุขภาพชุมชนโดยชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและพัฒนาท้องถิ่น ประกอบด้วยนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม พบว่า ประชาชนมักประสบปัญหาขยะมูลฝอยมีปริมาณมาก ทำให้ประสบปัญหาในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือประชาชนขาดจิตสำนึกยังไม่มีการคัดแยกขยะมูลฝอยแต่ละประเภทซึ่งทำให้ไม่สามารถกำจัดขยะให้หมดไปไม่มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยในพื้นที่ของตนเอง ต้องนำไปทิ้ง และกำจัดขยะมูลฝอยในจังหวัดอื่น ผู้วิจัยและประชาชนในชุมชนจึงเล็งเห็นความเดือดร้อนของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม ด้านปัญหาเรื่องการบริหารจัดการขยะมูลฝอย จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยและประชาชนในชุมชนจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

2. เพื่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม

3. เพื่อสร้างนักวิจัยท้องถิ่นที่มีคุณภาพและพัฒนาสมาชิกชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเป็นนักวิจัยซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาของตนและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การวิจัยนี้มีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่เดือนตุลาคม 2559 ถึงเดือนกันยายน 2561

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในตำบลท่าเกษม ตำบลท่าเกษม อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

การดำเนินโครงการ

การวิจัยและกระบวนการในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้นำที่เกี่ยวข้องบ้านหนองนกกระเรียน ประกอบไปด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม รวมทั้งสิ้น 8 คน โดยดำเนินการเก็บรวมรวมข้อมูลวิจัยด้วยแบบการประชุมกลุ่ม (Focus group) การสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้เครื่องมือการวิจัยชุมชนประกอบไปด้วย ต้นไม้ปัญหา ทำเนียบผู้รู้ โอ่งชีวิต ปฏิทินการผลิตและฤดูกาลซึ่งผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวมรวมข้อมูลด้วยตนเอง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปผลการดำเนินงาน

จากผลการวิจัยพบว่าการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนบ้านท่าเกษมที่มีประสิทธิภาพและ สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม จากการสนทนากับผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชนได้ทำให้ปริมาณขยะลดลงจากจำนวน 3,300 กิโลกรัมต่อวัน ลดลงเหลือประมาณ 2,000 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งจำแนกตามด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

จากการวิเคราะห์ชุมชนด้วยเครื่องมือต้นไม้ปัญหา (Problem Tree) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดของต้นไม่ปัญหาออกเป็น 3 ประเด็น โดยอาศัยองค์ประกอบหลักของต้นไม้ 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 ลำต้น หมายถึง ปัญหาหลัก ส่วนที่ 2 โคน/ราก หมายถึง สาเหตุของปัญหา และส่วนที่ 3 ใบหรือผล หมายถึง ผลกระทบ โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหาขยะในชุมชน ซึ่งจากการแสดงความคิดเห็นและการให้ข้อมูลสำคัญผ่านเครื่องมือดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 ลำต้นซึ่งหมายถึงปัญหาสำคัญ ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่าปัญหาสำคัญที่คนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ปัญหาเรื่องการไม่มีหน่วยงานเข้ามาจัดการขยะในชุมชน รองลงมาคือ การทิ้งขยะไม่เป็นที่ และการไม่ร่วมกันดูและสภาพแวดล้อมในชุมชน ตามลำดับ

ส่วนที่ 2 โคน/ราก หมายถึงสาเหตุของปัญหา ซึ่งส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเกิดจากการที่คนในชุมชนทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง รองลงมาคือการไม่ครัวเรือนไม่คัดแยกขยะ และการที่องค์กรปกครองปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้เข้ามาจัดการขยะในพื้นที่อย่างจริงจัง

ส่วนที่ 3 ใบ/ผล ซึ่งหมายถึงผลกระทบ ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่าส่วนใหญ่เห็นว่าผลกระทบทีเกิดในชุมชนคือผลกระทบทางสุขภาพเช่นเชื้อโรค รองลงมาคือทัศนียภาพของชุมชนไม่ดี

และนอกจากนี้ นักวิจัยได้สอบถามเพิ่มเติมจากผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งซึ่งกล่าวว่า “ไม่มีรถเก็บขยะเข้ามาเลย เพราะมันไกลเกินไป” ส่งผลให้ชุมชนจะต้องหาวิธีจัดการขยะด้วยตนเอง

นอกจากนี้ยังมีผลที่เกิดขึ้นจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1.) สภาพปัญหาของขยะมูลฝอย พบว่า ในชุมชนมีแนวโน้มขยะเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เกิดจากครัวเรือนเอง อีกทั้งยังพบว่ามีการนำขยะจากที่อื่นมาทิ้งในชุมชน เนื่องจากเป็นเส้นทางหลักของการสัญจรเพื่อเข้าไปยังตัวจังหวัด รวมถึงไม่มีการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง และขาดการจัดเก็บที่ดีของหน่วยงานรัฐ

2.) ความต้องการในการจัดการขยะ พบว่า สิ่งที่มีความต้องการให้ดำเนินการมากที่สุด คือ 1.ให้ อบต.มาจัดเก็บขยะในพื้นที่ เนื่องจากปัจจุบันไม่ได้มีการเข้ามาจัดเก็บในพื้นที่เลย 2.อยากให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมและให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะในครัวเรือนและจัดกิจกรรมส่งเสริมอื่น ๆ เช่น โครงการหน้าบ้านหน้ามอง 3.ให้ อบต.จัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อถังขยะให้ชุมชนเพิ่มขึ้น

2. ผลของการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม

จากการเก็บรวมรวมข้อมูลและการประชุมกลุ่ม(Focus group) รวมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่ามีการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย ซึ่งสามรถสรุปความเห็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนบ้านหนองนกกระเรียน หมู่ที่ 5 ได้จำแนกตามด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ด้านการลดปริมาณขยะจากแหล่งกำเนิด
   - 1.1 ครัวเรือนควรใช้ถุงผ้าแทนการใช้ถุงพลาสติก หรือนำถุงพลาสติกกลับมาใช้ใหม่
   - 1.2 ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมสนับสนุนด้านความรู้เกี่ยวกับการลดปริมาณขยะจากครัวเรือน หรือวิธีการแปรรูปขยะเพื่อให้เกิดมูลค่าหรือนำกลับมาใช้ใหม่
   - 1.3 รณรงค์อย่างต่อเนื่องในเรื่องการคัดแยกมูลฝอยและการทิ้งมูลฝอย
   - 1.4 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บขยะอย่างสม่ำเสมอ และมีการกำหนดจุดทิ้งมูลฝอยของชุมชน
2. ด้านการคัดแยกขยะในครัวเรือน
   - 2.1 ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนด้านความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะ
   - 2.2 ให้ อปท. เพิ่มจำนวนถังขยะ และกำหนดจุดทิ้งขยะอย่างพอเพียงต่อความต้องการและความเหมาะสม
3. ด้านอื่น ๆ
   - 3.1 มีการจัดการประกวด “หน้าบ้านหน้ามอง”
   - 3.2 ให้มีการพูดคุยและหาแนวทางร่วมกันกับภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง

3. ผลการสร้างนักวิจัยท้องถิ่นที่มีคุณภาพและพัฒนาสมาชิกชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเป็นนักวิจัย ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาของตนและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

จากการกระบวนการวิจัยชุมชนที่เกิดขึ้น เป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของการวิจัยคือการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้น โดยการสร้างนักวิจัยในพื้นที่ที่เป็นคนภายในชุมชนหรือบุคลากรจากหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ ซึ่งในชุมชนบ้านหนองนกกระเรียนเกิดนักวิจัยชุมชนคือ นายสิมมา ผุดผ่อง

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาการบริหารจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ครั้งนี้ ได้นำแนวคิด Zero Waste คือการหมุนเวียนทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้ขยะเหลือศูนย์หรือไม่มีขยะนั้นเอง หลักการของ Zero Waste สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

จากผลการวิจัยพบว่า สาเหตุสำคัญของปัญหาขยะเริ่มต้นจากการที่ชาวบ้านไม่มีการคัดแยกขยะในครัวเรือนก่อนจะนำมาทิ้ง ซึ่งขยะบางอย่างสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เมื่อไม่คัดแยกแล้วนั้น ขยะทุกชั้นก็จะนำมาทิ้งรวมกันซึ่งมีจำนวนมาก ซึ่งบางครั้งก็มีการทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ อบต.ไม่สามารถบริหารจัดการขยะในชุมชนได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากมีหลายหมู่บ้านและแต่ละหมู่บ้านก็มีพื้นที่ห่างกันมาก ซึ่งสาเหตุทั้งหมดนี้จึงส่งผลต่อปัญหาขยะในชุมชนมีจำนวนมากในที่สุด โดยขยะนี้เองส่งผลกระทบต่อการเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรคในชุมชน ส่งผลต่อทัศนียภาพที่ไม่ดี และสุดท้ายก็จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนเองทั้งร่างกายและจิตใจ

ซึ่งความต้องการในการจัดการขยะ พบว่า สิ่งที่มีความต้องการให้ดำเนินการมากที่สุด คือ 1. ให้ อบต.มาจัดเก็บขยะในพื้นที่ เนื่องจากปัจจุบันไม่ได้มีการเข้ามาจัดเก็บในพื้นที่เลย 2.อยากให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมและให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะในครัวเรือนและจัดกิจกรรมส่งเสริมอื่น ๆ เช่น โครงการหน้าบ้านหน้ามอง 3.ให้ อบต.จัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อถังขยะให้ชุมชนเพิ่มขึ้น

2. การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม

จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนบ้านหนองนกกระเรียน หมู่ที่ 5 ที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมจากที่ปริมาณขยะลดลงจากจำนวน 3,300 กิโลกรัมต่อวัน ลดลงเหลือประมาณ 2,000 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งจำแนกตามด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ด้านการลดปริมาณขยะจากแหล่งกำเนิดโดย 1) การให้ครัวเรือนควรใช้ถุงผ้าแทนการใช้ถุงพลาสติก หรือนำถุงพลาสติกกลับมาใช้ใหม่ 2) การให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมสนับสนุนด้านความรู้เกี่ยวกับการลดปริมาณขยะจากครัวเรือน หรือวิธีการแปรรูปขยะเพื่อให้เกิดมูลค่าหรือนำกลับมาใช้ใหม่

3) รณรงค์อย่างต่อเนื่องในเรื่องการคัดแยกมูลฝอยและการทิ้งมูลฝอย และ 4) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บขยะอย่างสม่ำเสมอ และมีการกำหนดจุดทิ้งมูลฝอยของชุมชน

2. ด้านการคัดแยกขยะในครัวเรือน 1) ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนด้านความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะ 2) ให้ อปท. เพิ่มจำนวนถังขยะ และกำหนดจุดทิ้งขยะอย่างพอเพียงต่อความต้องการและความเหมาะสม

3. ด้านอื่น ๆ 1) มีการจัดการประกวด “หน้าบ้านหน้ามอง” 2) ให้มีการพูดคุยและหาแนวทางร่วมกันกับภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับกรมควบคุมมลพิษ (2547, หน้า 11-14) ที่ได้เสนอแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจรว่าเป็นการเน้นรูปแบบของการวางแผนจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถลดปริมาณขยะมูลฝอยที่จะต้องส่งเข้าไปทำลายด้วยระบบต่าง ๆ ให้น้อยสุดโดยมีกิจกรรมโครงการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ เช่นโครงการทำปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยอีเอ็ม ขยะหอม ปุ๋ยหมัก โครงการธนาคารวัสดุเหลือใช้

3. การสร้างนักวิจัยท้องถิ่นที่มีคุณภาพและพัฒนาสมาชิกชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเป็นนักวิจัยซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาของตนและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

จากการกระบวนการวิจัยชุมชนที่เกิดขึ้น เป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของการวิจัยคือการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้น โดยการสร้างนักวิจัยในพื้นที่ที่เป็นคนภายในชุมชนหรือบุคลากรจากหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ ซึ่งในชุมชนบ้านหนองนกกระเรียนเกิดนักวิจัยชุมชนคือ นายสิมมา ผุดผ่อง ซึ่งสอดคล้องกับเพ็ญประภา ภัทรานุกรม (2560, หน้า 153) ได้กล่าวว่าการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เป็นนักวิจัยอย่างแท้จริง ได้เรียนรู้กระบวนการหาคำตอบได้คิดวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนอย่างจริงจัง เกินวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาของตนเองด้วยงานวิจัยอันเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ประชาชนในชุมชนมีแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

2. ประชาชนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม

3. มีนักวิจัยท้องถิ่นที่มีคุณภาพและพัฒนาสมาชิกชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเป็นนักวิจัย ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาของตนและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (2547). **การบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างครอบวงจร คู่มือสำหรับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.

เพ็ญประภา ภัทรานุกรม. (2560). วิจัยเพื่อท้องถิ่น : บทบาทมหาวิทยาลัยในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. **วารสารร่มพฤกษ์**. 35(3), 137-156.

สิมมา ผุดผ่อง (8 กรกฎาคม 25561). **สัมภาษณ์**. ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองนกหระเรียน ตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว. จ.สระแก้ว

สำนักงานจังหวัดสระแก้ว. (2558). **ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตรวจราชการของนายกรัฐมนตรีและผู้บริหารกระทรวงมหาดไทย**. เข้าถึงได้จาก : http://www.sakaeo.go.th/websakaeo/sakaeo2558.pdf (สืบค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2561).

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเกษม. (2559). **แผนพัฒนา 3 ปี** (2558-2560). <จาก http://http://thakasem.com/data_6136> (สืบค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2561)

ตัวแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

รังสรรค์ สุคำภา[1]
อมรรักษ์ สวนชูผล[2], พัณณกร สอนไว [3]
มนัส สายเสมา[1], ชาคริต ศรีทอง[4], พรนภา เตียสุทธิกุล[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวแบบการบริหารท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในกรณีการจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมในในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว จากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของประชาชนในพื้นที่ศึกษา พบว่าการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดเครือข่ายการจัดการขยะในระดับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทเป็นผู้ประสานงานหลัก เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดการขยะมูลฝอยไปแต่ละชุมชน โดยมีนักวิจัยในระดับชุมชน หรือระดับหมู่บ้าน เป็นผู้ประสานงานและสร้างความตระหนักรู้ต่อบทบาทของคนในชุมชนในการจัดการขยะ นอกจากนั้น การจัดการขยะให้เกิดผลในทางปฏิบัติควรใช้กลยุทธ์กระตุ้นแอบแฝงอยู่เบื้องหลังและเชื่อมโยงการจัดการขยะเข้ากับทุนของชุมชนที่มีอยู่ก่อนหน้าและต้องสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการขยะเกี่ยวข้องกับเรื่องความกินดีอยู่ดีอย่างไร

คำสำคัญ : ตัวแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอย, การมีส่วนร่วม, การพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น, จังหวัดสระแก้ว

[1] รัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
[2] รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
[3] เทคโนโลยีสารสนเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
[4] การจัดการนวัตกรรมการค้า วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ความเป็นมาของปัญหา

นโยบายของผู้บริหารมหาวิทยาลัย ที่มีต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว สภามหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี ให้ความสำคัญกับการบูรณาการการเรียนการสอน กับการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นในเขตพื้นที่ให้บริการการศึกษา “มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดสระแก้ว” โดยมีความมุ่งมั่นที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ท้องถิ่น และการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เป็นเมืองน่าอยู่ เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัดสระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560) ซึ่งจังหวัดสระแก้ว ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์สระแก้ว ในระยะ 5 ปี (ปี พ.ศ.2557-2561) ในการเป็นเมืองแห่งความสุข ภายใต้ “4 ดี วิถีพอเพียง ประกอบด้วย คนดี สุขภาพดี รายได้ดี สิ่งแวดล้อมดี” (สาธารณะสุขจังหวัดสระแก้ว 2559) โดยมี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ร่วมกับสำนักกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนัก 3 จึงได้ร่วมกันดำเนินการโครงการวิจัยและพัฒนาสร้างพลังร่วมในการพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว จำนวน 42 แห่ง เพื่อ 1) วิจัยและพัฒนาสร้างองค์ความรู้ในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง 2) พัฒนานวัตกรรมการจัดการตนเองจากกระบวนการวิจัย 3) พัฒนาศักยภาพบุคลากรของชุมชุมท้องถิ่นในด้านการวิจัยและการนำผลการวิจัยใช้ในกระบวนการพัฒนาสุขภาวะชุมชน โดยการดำเนินงานในรูปแบบไตรภาคี เพื่อการพัฒนาสร้างพลังร่วมในการพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่ ของจังหวัดสระแก้ว เพื่อเป็นแนวทางการขยายผลสู่การเป็นข้อเสนอนโยบายสาธารณะ ภายใต้ 4 ประเด็นหลัก คือ 1) การบริหารจัดการท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม 2) เกษตรกรรมยั่งยืน 3) การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน 4) การดูแลสุขภาพชุมชนโดยชุมชน เป็นต้น

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เป็นอีกพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินวิจัยครั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและพัฒนาท้องถิ่น พบว่าประชาชนมักประสบปัญหาขยะมูลฝอยมีปริมาณมาก ทำให้ประสบปัญหาในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย องค์การบริหารส่วนตำบลไม่สามารถกำจัดขยะให้หมดไปไม่มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยในพื้นที่ของตนเอง ต้องนำไปทิ้ง และกำจัดขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่อื่น ถึงแม้ว่าในระดับจังหวัด มีความพยายามในการแก้ปัญหาขยะมูลฝอย โดยเน้นไปที่ภาครัฐในการจัดการขยะเห็นได้จากการอนุมัติโครงการสร้างศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจร ซึ่งเป็นการจัดการปลายน้ำของขยะ และมีความจำเป็นในอีกระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การจัดการขยะควรที่จะดำเนินการครบวงจร ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ งานวิจัยฉบับนี้จะเน้นสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการขยะโดยชุมชน ในแรกเริ่มก่อนที่จะส่งไปกำจัดโดยหน่วยงานภาครัฐ (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559)

จากการพูดคุย สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มกับประชาชนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทำให้เห็นปัญหาร่วมกันว่าจะดำเนินการอย่างไรเพื่อให้การบริหารจัดการขยะมูลฝอยเกิดการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน และเป็นไปในทิศทางที่อย่างยั่งยืน โดยเน้นไปที่การสร้างเครือข่ายการจัดการขยะในเบื้องต้น เพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมและเข้ากับบริบทของชุมชนนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดในการแสวงหาแนวทางเพื่อบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยในขั้นแรกเริ่มของงานวิจัยต้องการศึกษาตัวแบบและแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตุลาคม 2559-กันยายน 2561

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร สำหรับประชากรที่ใช้วิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตบริการขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง จำนวน 13,275 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครัวเรือนที่อยู่ในเขตให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง จำนวน 100 คน/ครัวเรือน

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานระดับ อบต. ผู้นำชุมชน และ อสม. ของแต่ละชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสอบถาม (questionnaire) เรื่อง การบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้เพื่อเก็บข้อมูลรายครัวเรือนของชุมชน ในด้านความรู้เกี่ยว ความคิด และในทางปฏิบัติของผู้ตอบแบบสอบถามในระดับครัวเรือน ใช้สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับครัวเรือน

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) สำหรับผู้กำหนดนโยบาย ผู้นำชุมชน หรือกลุ่มต่าง ๆ โดยจะถามเจาะไปที่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการจัดการขยะในอดีต ปัจจุบัน และแผนที่จะดำเนินการในอนาคต ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นรายบุคคลใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็น เพื่อให้สามารถทราบถึงความคิดเห็นหรือความรู้สึกในแง่มุมต่าง ๆ ที่อาจจะอยู่นอกเหนือจากการคาดคะเน การใช้คำถามปลายเปิดจะสามารถให้คำตอบได้กว้างและลึกกว่าการใช้คำถามแบบปลายปิด (สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

การวิเคราะห์ประมวลผลข้อมูล และประเมินติดตามโครงการ

1. สำหรับข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม เพื่อวัดระดับความตระหนักรู้คนในชุมชน โดยคณะผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้มาดำเนินการ ดังนี้ 1) การตรวจสอบข้อมูล (Editing) โดยผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามและแยกแบบสอบถามที่ไม่สมบูรณ์ออก 2) การลงรหัส (Coding) นำแบบสอบถามที่ถูกต้องเรียบร้อยแล้วมาลงรหัสตามที่ได้กำหนดไว้ 3) การประมวลข้อมูลที่ลงรหัสแล้วโดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ คำนวณคะแนนและการแปรผลด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. สำหรับแบบสอบถามที่เป็นปลายเปิด ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

3. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นรายบุคคลใช้คำถามปลายเปิดและให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็น ผู้วิจัย สังเกต และจดบันทึกข้อความคิดเห็นในแง่มุมต่าง ๆ ที่อาจจะนอกเหนือจากการคาดคะเน การใช้คำถามปลายเปิดจะสามารถให้คำตอบได้กว้างและลึกกว่าการใช้คำถามแบบปลายปิด (สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

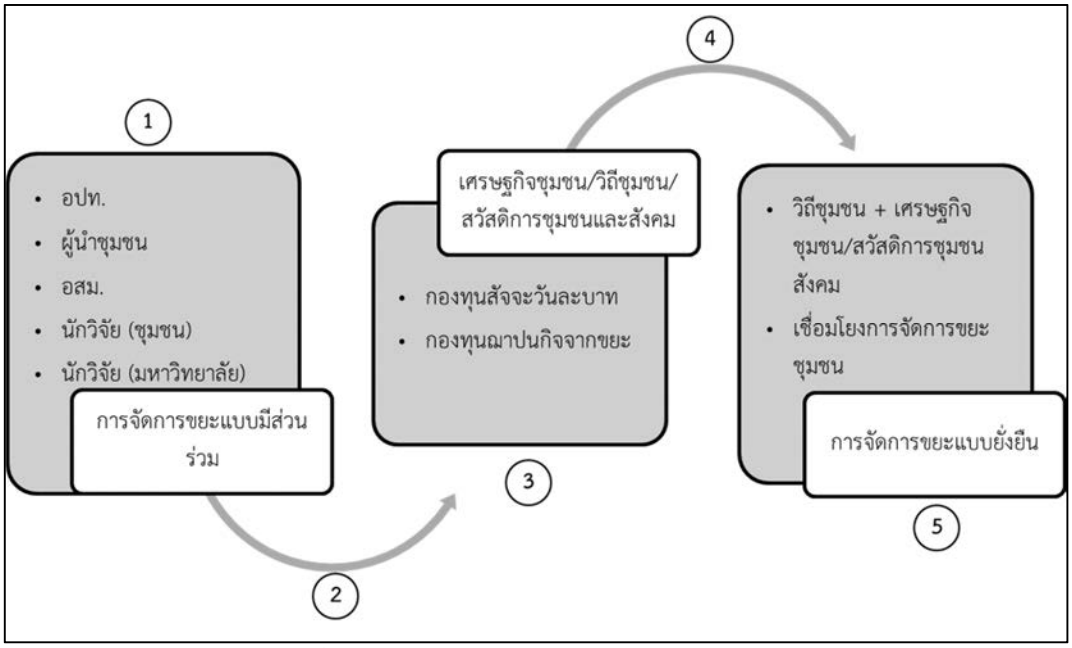
ผลการวิจัย

รายงานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน และเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมชุมชนท้องถิ่น โดยใช้แบบสอบถามเพื่อประเมินความตระหนักรู้ของคนในชุมชนต่อการจัดการขยะของตนเองในระดับครัวเรือน จากสนทนากลุ่ม (focus group) ทำให้ทราบปัญหาที่ชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว มองว่าเป็นปัญหาเร่งด่วน ควรที่จะได้รับการแก้ไข คือ ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงนำประเด็นปัญหานี้มาวิเคราะห์ โดยมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนของข้อมูลด้านการจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ว่าแต่เดิมแล้วมีวิธีการจัดการขยะด้วยวิธีใดและมีโครงการ หรือการหนุนและส่งเสริมให้ชุมชนจัดการขยะในชุมชนตนเองอย่างไร นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยยังพยายามศึกษาการรับรู้ของคนในชุมชนระดับครัวเรือนว่ามีมุมมองต่อการจัดการขยะอย่างไรและสะท้อนออกมาในเชิงพฤติกรรมในการจัดการขยะอย่างไร นอกจาก ข้อมูลในเชิงการรับรู้แล้ว ยังเก็บข้อมูลปริมาณ และประเภทของขยะในระดับครัวเรือนว่าในแต่ละวันครัวเรือนทำให้เกิดปริมาณขยะจำนวนเท่าใด และจำแนกตามประเภทได้อย่างไรบ้าง

จากการเก็บข้อมูลทั้งเอกสารโครงการ และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อระดมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้รับผิดชอบในการจัดการขยะในเขตพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาของชุมชน

พบว่า จากพื้นที่ประมาณ 86.27 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 53,918.75 ไร่ ภายใต้เขตรับผิดชอบและมีประชากรอยู่อาศัยในพื้นที่ จำนวน 13,275 คน ประกอบด้วย 16 ชุมชน ทุกชุมชนต่างประสบกับปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย ทางองค์การบริหารส่วนตำบลฯ มีการจัดหารถเพื่อการจัดเก็บขยะในชุมชน จำนวน 1 คัน และมีพนักงานประจำรถจัดเก็บ จำนวน 3 คน โดยปริมาณขยะรวมตลอดทั้งปีระหว่างปี พ.ศ. 2559-2561 อยู่ที่ ประมาณ 8 แสน – 1 ล้านตันต่อปี ซึ่งจาก 16 ชุมชน มีเพียง 6 ชุมชนเท่านั้น ที่รถขยะสามารถเข้าถึงได้ ส่วนที่เหลือแต่ละชุมชนมีการจัดการขยะด้วยชุมชนเอง นอกจากนั้น ยังมีการลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) กับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบอน อำเภอเมืองสระแก้ว เพื่อจัดหาแหล่งทิ้งขยะ ซึ่งล้วนมีต้นทุนค่าใช้จ่ายในการทิ้งขยะ ตันละ 600 บาท อันถือว่าเป็นภาระทางงบประมาณของตำบลอยู่มาก นอกจากนั้น แต่ละครัวเรือนที่รับบริการรถจัดเก็บขยะจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง จำเป็นต้องจ่ายค่าบริหารจัดการ ครัวเรือนละ 30 บาทต่อเดือน (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง, 2560)

พื้นที่ในเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ทั้ง 16 ชุมชน ยังมิได้มีการคัดแยกขยะอย่างถูกสุขลักษณะ มีรถจัดเก็บขยะเข้าถึงชุมชนเพียง 6 ชุมชนเท่านั้น ที่เหลืออีก 10 ชุมชน จึงจำเป็นต้องจัดการขยะด้วยชุมชนเอง อีกทั้ง ในแต่ละปีจำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดการขยะจำนวนมาก ทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง มีการจัดโครงการอบรมให้ความรู้ในการจัดการขยะอย่างถูกวิธี แต่ในทางปฏิบัติยังมิได้เกิดขึ้นมากนัก ประชนชนในแต่ละชุมชนยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการจัดการขยะมากนัก อย่างไรก็ตาม ก็มีบางครัวเรือนในบางชุมชน มีการจัดการขยะภายในครัวเรือนของตนเองอย่างถูกต้องอยู่แล้ว แต่ขาดการสานต่อ และขยายผลไปสู่ครัวเรือน หรือชุมชนอื่น ๆ จากการดำเนินงานวิจัย มีส่วนทำให้เกิดเครือข่ายเพื่อกระตุ้นให้เกิดแนวคิดเพื่อการจัดการขยะให้เกิดความยั่งยืน ต่อเนื่อง และอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการจัดประชุมผู้นำชุมชน อาสาสมัครประจำชุมชน และตัวแทนผู้รับผิดชอบโครงการเกี่ยวกับการจัดการขยะมาระดมความคิด และเสนอแนะแนวทาง รวมถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ หรือวิธีการจัดการขยะในครัวเรือนที่พอเป็นแบบอย่างได้ หลังจากการจัดประชุมระดมความคิด และวิธีการจัดการขยะในชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังมิอาจถือได้ว่าเกิดนวัตกรรมการจัดการขยะของชุมชนแต่อย่างใด แต่มีแนวโน้มไปในทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ มีบางชุมชนมองว่า โครงการจัดการขยะระดับชุมชนจะเกิดความยั่งยืนได้ จำเป็นต้องเชื่อมโยงโครงการจัดการขยะเข้ากับเรื่องปากท้อง ความกินดีอยู่ดี เพื่อก่อให้เกิดรายได้จุนเจือในครอบครัวและเป็นกลยุทธ์ดึงความสนใจไปที่ประเด็นอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เรื่องขยะ แต่จุดหมายปลายทางก่อให้เกิดการจัดการขยะอย่างยั่งยืนขึ้นได้ในอนาคต กล่าวคือ เป็นการมุ่งเน้นประเด็นทางเศรษฐกิจชุมชน แต่มีวาระซ่อนเร้นเป็นเรื่องการจัดการขยะ (hidden agenda) เป็นการเชื่อมโยงวิถีของชุมชน/เศรษฐกิจชุมชน เข้ากับการจัดการขยะในชุมชน

ภาพที่ 1 ตัวแบบเครือข่ายการจัดการขยะโดยชุมชน
ที่มา : ผู้วิจัย

ดังข้อเสนอ “ตัวแบบเครือข่ายการจัดการขยะโดยชุมชน” (ด้านบน) กล่าวคือ หมายเลข (1) แสดงถึงเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการจัดขยะโดยชุมชนที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากหลากหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำของแต่ละชุมชน อาสาสมัครชุมชน (อสม.) นักวิจัยชุมชน และนักวิจัยในส่วนของมหาวิทยาลัย เป็นต้น ส่วนหมายเลข (2) หมายถึง การเชื่อมโยงการจัดการขยะแบบเครือข่ายผนวกรวมเข้ากับเศรษฐกิจชุมชน/วิถีชุมชนและแนวคิดสวัสดิการชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของตัวแบบ อันได้แก่ กองทุนสัจจะวันละบาท และกองทุนฌาปนกิจของชุมชน (หมายเลข 3) ซึ่งถูกแปลงเป็นกลยุทธ์ที่ซ่อนเร้นประเด็นการจัดการขยะเข้าด้วยกัน เพื่อผลักดันให้เกิดการจัดการขยะในทางปฏิบัติ ซึ่งคือ หมายเลข (4) อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายปลายทางสูงสุดของการดำเนินการ นั่นคือ การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน (หมายเลข 5) เป็นต้น

การเข้าไปหนุนเสริมด้วยการสนทนากลุ่มย่อยระดมสมองแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน/พื้นที่ และสถาบันการศึกษาสามารถช่วยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนมากขึ้น การสนับสนุนให้มีการบูรณาการทำงานร่วมกันมากขึ้น และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดสนทนากลุ่มย่อยและระดมสมองระหว่างเครือข่ายชุมชนส่งผลต่อความเห็นมุมมองและวิธีการ

ในการจัดการขยะ เพื่อเชื่อมโยงการจัดการขยะเข้ากับเรื่องปากท้อง ความกินดีอยู่ดี กล่าวคือ ทางชุมชนมีความเห็นร่วมกันว่า แนวคิดการจัดการขยะควรมีส่วนช่วยในการเพิ่มรายได้ หรือลดรายจ่ายที่ได้จากขยะ และการจัดตั้งกองทุนขยะ ธนาคาร หรือ ฌาปนกิจจากขยะ เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน เนื่องจากว่า เป็นจุดที่ทำให้คนในชุมชนเล็งเห็นว่าตนเองจะได้รับอะไรบ้างจากการจัดการขยะ และจะทำให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงานภายในชุมชน หรือแม้แต่ระดับตำบล หรือจังหวัดต่อไป

อภิปรายผล และข้อเสนอการดำเนินงาน

จากการวิจัย พบว่า เครือข่ายความร่วมมือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การบริหารจัดการขยะประสบความสำเร็จต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืนได้ กล่าวคือ การดำเนินการสนทนากลุ่ม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพอุปสรรคและปัญหาในการจัดการขยะในชุมชน และทำให้ทราบว่า ภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนสำคัญให้การฝึกอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะในระดับชุมชน กระนั้นก็ตาม ในทางปฏิบัติยังมิได้มีการคัดแยกและดำเนินการจัดการขยะอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีกลยุทธ์หนุนเสริมและผลักดันให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติ กล่าวคือ การที่จะนำแนวคิดสู่การปฏิบัติได้ต้องชี้ให้คนในชุมชนมองเห็นว่าเขาจะได้ประโยชน์อะไรจากการจัดการขยะตามที่รัฐเสนอแนะ และควรเชื่อมโยงการจัดการขยะเข้ากับเรื่องปากท้อง ความกินดีอยู่ดี และการสร้างรายได้ของคนในชุมชน โดยจากการพูดคุยกับผู้นำและคนในชุมชนบางส่วน พบว่า ในชุมชนมีกองทุนวันละบาท ตามโครงการของสำนักงานสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) อยู่ก่อนหน้าแล้ว ถ้าสามารถเชื่อมโยงการจัดการขยะและบูรณาการเข้ากับกองทุนวันละบาท โดยจ่ายเป็นขยะแทนเงินได้ อาจเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ถือว่าเป็นแรงจูงใจให้คนในชุมชนดำเนินการตามได้ นอกจากนั้นยังจำเป็นต้องชี้แจงและระดมสรรพกำลังชุมชนบ้างให้เห็นความเป็นส่วนรวม และการแบ่งปันของคนในชุมชนจากเงินฌาปนกิจจากขยะในอนาคตได้ นอกจากนั้น อย่างไรก็ดี บางชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในการจัดตั้ง/บริหารจัดการขยะแบบผสานเข้ากับกองทุนเดิมในเชิงเทคนิค ซึ่งเป็นส่วนที่รัฐและสถาบันการศึกษาอย่างที่กำลังพยายามดำเนินการเข้ามาเติมเต็ม หนุนเสริมพลังให้กุ่มชนได้

ข้อเสนอแนะจากการดำเนินการวิจัยและพัฒนา ที่สามารถปรับปรุงแก้ไข และต่อยอดจากเดิมมีอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก ผลการวิจัยที่ได้เผยให้เห็นว่าพลังของเครือข่ายการบริหารจัดการมีส่วนสำคัญต่อการระดมความคิด และแนวทางแก้ปัญหาการจัดการขยะในชุมชน ได้เข้ากับริบทและประเด็นปัญหาของแต่ละพื้นที่ ส่วนประการที่สอง เมื่อเกิดเครือข่าย และทราบสภาพปัญหาในระดับพื้นที่แล้ว จำเป็นต้องดำเนินการต่อให้เห็นผลตามความต้องการของแต่ละชุมชนว่า ต้องการจัดการขยะในชุมชนของตนเองอย่างไรในทางปฏิบัติ ให้เกิดความยั่งยืนขึ้น และสามารถขยายผลไปสู่ชุมชนข้างเคียงหรือที่อื่น ๆ ได้

ประโยชน์จากการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ ทำให้ได้แนวทางและตัวแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว รวมถึงเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างนักวิจัยในระดับชุมชนท้องถิ่นที่มีคุณภาพ และเป็นการพัฒนาสมาชิกชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเป็นนักวิจัยซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาของตน และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

สาธารณะสุขจังหวัดสระแก้ว (2559). **สระแก้วเมืองแห่งความสุข ภายใต้ 4 ดี วิถีพอเพียง**. สระแก้ว : สระแก้วขึ้นกล้อง.

สำนักงานจังหวัดสระแก้ว (2559). **โครงการสร้างศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจร เทศบาลตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว**, เข้าถึงเมื่อ15 มกราคม 2562 (ออนไลน์) http://www.publicreport.opm.go.th/uploading/uploadfile/project_file/20161117105550SCAN_20161117_105436268.pdf

สำนักงานจังหวัดสระแก้ว (2560). **จังหวัดสระแก้ว.** สระแก้ว : กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อพัฒนาจังหวัด

สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง (2560). **สารสนเทศการจัดการขยะ (มฝ.2).** องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

สุภางค์ จันทวานิช (2550). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการพัฒนาตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์น้ำพริกปลาป่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุก คลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

วิษชญะ ศิลาน้อย[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาแนวทางการพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์น้ำพริกปลาป่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุก คลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) และได้ประยุกต์ใช้การวิเคราะห์ SWOT เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค และใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) คัดเลือกเฉพาะกลุ่มแม่บ้านที่มีความรู้ในการคัดเลือกตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ จำนวน 10 คน เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) รับฟังความคิดเห็นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุก ผลการศึกษาพบว่า (1) ควรมีการพัฒนาการออกแบบบรรจุภัณฑ์น้ำพริกปลาป่นให้มีความหลากหลายกับผู้บริโภค รวมทั้งควรสอบถามความพึงพอใจตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ของผู้บริโภค (2) ควรมีการฝึกอบรมผู้ประกอบการในความรู้ เรื่องบรรจุภัณฑ์ ตราสินค้า และสื่อประชาสัมพันธ์การตลาด เพื่อให้ผู้ผลิตได้มีความรู้ได้ด้านนี้ สามารถต่อยอดในการทำผลิตภัณฑ์อื่น ๆ และ (3) หน่วยงานราชการ ควรให้ความสำคัญในการจัดหาเงินทุน และให้การสนับสนุนแก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : ตราสินค้า, บรรจุภัณฑ์, น้ำพริกปลาป่น

[1] งานวิชาศึกษาทั่วไป, สำนักส่งเสริมการเรียนรู้และบริการวิชาการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่มาและความสำคัญ

ปัจจุบันในภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมให้แก่ท้องถิ่นชนบททุกส่วนมีความจำเป็นอย่างมาก ซึ่งรัฐบาลได้ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้ขยายตัวอย่างสมดุลโดยการ ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคการเกษตรโดยการพัฒนาและเสริมสร้างชุมชนเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนให้มี ความเข้มแข็ง โดยได้ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น และสร้าง มูลค่าเพิ่ม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการตลาด ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความเข้มแข็ง และพึ่งพาตนเอง ตลอดจนอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2558) สิ่งสำคัญในการพัฒนาชุมชน คือเริ่มต้นการดำเนินการ และริเริ่มจากประชาชนในชุมชนเอง การพัฒนาชุมชนต้องอาศัยความสามารถของรัฐบาลที่เป็นผู้แทนเข้าไปบริหารในด้านเครื่องมือ เครื่องใช้ ตลอดจนกระตุ้นและเร่งเร้าให้ประชาชนมองเห็นปัญหาของตนเอง

ภาพที่ 1 การเลี้ยงปลากลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุกคลองบางโพธิ์
อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุกคลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีสมาชิกภายในกลุ่มจำนวน 20 คน การก่อตั้งกลุ่มนี้เกิดจาก บริบทของชุมชนแห่งนี้เป็นพื้นที่ที่ประชาชนมีการเลี้ยงปลาเป็นจำนวนมาก กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้มีการจำหน่ายปลาสดเป็นกิจกรรมหลัก ต่อมาภายในกลุ่มได้มีความคิดริเริ่ม แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ คือ น้ำพริกปลาป่น แต่ยังขาดการพัฒนาในด้านของการออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในช่วงแรก ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด รวมทั้งปัญหาที่สำคัญคือ เกิดการหลุดร่วงของผลิตภัณฑ์ในระหว่างขนส่ง และอายุการเก็บรักษา ซึ่งมีพลังงานอย่างน้อย 3 อย่างที่ทำให้ผลิตภัณฑ์เกิดความเน่าเสีย ได้แก่ แสง ความร้อน และจุลินทรีย์

การออกแบบตราสินค้าถือว่ามีความสำคัญอย่างมากในด้านการทำการตลาดให้กับสินค้า ดังที่ Robertson (2013) กล่าวไว้ว่า ตัวอักษร หรือตัวพิมพ์ จัดว่าเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ เช่น การใช้ตัวอักษร เป็นส่วนที่ดึงดูดตา ควรมีลักษณะตัวอักษรแบบ Display face เพื่อตกแต่ง หรือเน้น

ข้อความข่าวสารให้สามารถดึงดูดความสนใจผู้ดู ผู้อ่าน ด้วยการใช้ขนาดรูปแบบ ตัวอักษรที่มีขนาดใหญ่ มีความเด่นเป็นพิเศษ เป็นต้น เพราะฉะนั้นเพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้น ชุมชนจึงมีความเห็นพ้องร่วมกันที่จะต้องการจัดให้มีการออกแบบ เพื่อผลิตตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์น้ำพริกปลาป่น จึงได้บอกถึงความต้องการเบื้องต้น เพื่อให้ทางผู้วิจัยเข้าไปช่วยเหลือ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ สามารถกำหนดราคาขายได้สูงขึ้น รวมทั้งเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายให้กว้างขวาง เกิดการจูงใจให้ผู้บริโภคซื้อผลิตภัณฑ์มาก และเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ตรงจุดนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 2 รูปแบบบรรจุภัณฑ์เดิม

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์น้ำพริกปลาป่น ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุกคลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

ระยะเวลาดำเนินโครงการ

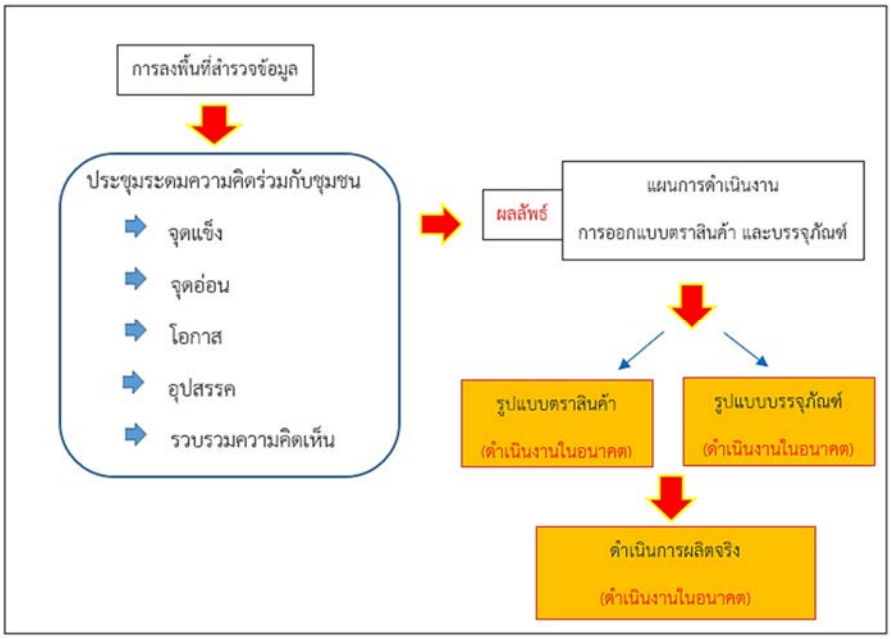
เดือนมกราคม-มิถุนายน 2562

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุกคลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี จำนวน 20 คน พื้นที่ ชุมชนหมู่ที่ 5 ตำบลคูขวาง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

การดำเนินโครงการ

การวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) รวมถึงการวิเคราะห์ SWOT Analysis วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) คัดเลือกเฉพาะกลุ่มแม่บ้านที่มีความรู้ในการคัดเลือกตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ จำนวน 10 คน เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) รับฟังความคิดเห็นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุกคลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี เพื่อออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์น้ำพริกปลาป่นดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แผนภาพการดำเนินงาน

สรุปผลการดำเนินงาน

การศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุกคลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ได้ผลการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. ค้นหาบรรจุภัณฑ์ที่สามารถบรรจุน้ำพริกปลาป่นได้ และทำการคัดเลือกบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมกับน้ำพริกปลาป่นของกลุ่มนี้ และมีราคาต่อหน่วยตามที่กำหนดไว้ จำนวน 5 บรรจุภัณฑ์

2. นำบรรจุภัณฑ์ที่ได้ 5 บรรจุภัณฑ์ นำเสนอต่อกลุ่มแม่บ้านวิสาหกิจชุมชน จำนวน 10 คน ประชุม และระดมความคิดเห็น เพื่อคัดเลือกบรรจุภัณฑ์ให้เหลือเพียง 1 บรรจุภัณฑ์

3. ออกแบบตราสินค้า โดยนำตราสินค้าของสินค้าอื่น ๆ มาเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบตราสินค้าน้ำพริกปลาป่น และให้กลุ่มแม่บ้านคัดเลือกตราสินค้าที่พึงพอใจที่สุด

4. นำรูปแบบตราสินค้าน้ำพริกปลาป่น ที่กำหนดไว้ไปให้ร้านที่รับทำตราสินค้า

5. นำตราสินค้าติดบนบรรจุภัณฑ์ที่กลุ่มแม่บ้านได้เลือกเอาไว้ แล้วนำผลงานกลับมาสอบถามความพึงพอใจของกลุ่มอีกครั้ง เป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนการ

ปัจจัยภายในกิจการที่สำคัญ ที่ทำให้เสียเปรียบคู่แข่ง ได้แก่ บรรจุภัณฑ์และตราสินค้า เนื่องจากยังไม่โดดเด่นและยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก รวมถึงการสื่อสารการตลาดที่จะต้องมีการเพิ่มศักยภาพให้กับวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุกคลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี เพื่อให้ได้ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์น้ำพริกปลาป่น ที่เกิดขึ้นจากความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นหลักโดยเลือกตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ที่ทุกคนมีความคิดเห็นตรงกันว่าเหมาะสม ที่จะช่วยทำให้ผลิตภัณฑ์น่ารับประทานมากขึ้น และดึงดูดผู้บริโภคได้

ภาพที่ 4 การทำ SWOT กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุกคลองบางโพธิ์
อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

อภิปรายผลการดำเนินงาน และข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยในพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์น้ำพริกปลาป่น ของกลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุกคลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี กลุ่มอาชีพได้ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่ม และมีความพึงพอใจในตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ชิ้นนี้ที่ได้รับการพัฒนา มีกระบวนการพัฒนา ร่วมกับผู้วิจัย ได้มีส่วนร่วมคิดและปรับแก้ ให้สอดคล้องกับความต้องการ ซึ่งจากงานวิจัยของ สุภัทรา ประเสริฐสิทธิ์ (2553) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อเครื่องสำอางผิวหน้า ได้แก่ ข้อมูลสรรพคุณบนบรรจุภัณฑ์ ขนาดของบรรจุภัณฑ์ ความสวยงามของบรรจุภัณฑ์ และตราสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยครั้งนี้ ทำให้พบว่าสินค้าน้ำพริกปลาป่นจะขายดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับผลิตภัณฑ์ต้องมีคุณภาพ มีมาตรฐาน และความสวยงาม และงานวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรมีการพัฒนาการออกแบบบรรจุภัณฑ์น้ำพริกปลาป่นให้มีความหลากหลายกับผู้บริโภค รวมทั้งควรสอบถามความพึงพอใจตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ของผู้บริโภค

2. ควรมีการฝึกอบรมผู้ประกอบการในความรู้ เรื่องบรรจุภัณฑ์ ตราสินค้า และสื่อประชาสัมพันธ์การตลาด เพื่อให้ผู้ผลิตได้มีความรู้ได้ด้านนี้ สามารถต่อยอดในการทำผลิตภัณฑ์อื่น ๆ

3. หน่วยงานราชการ ควรให้ความสำคัญในการจัดหาเงินทุน และให้การสนับสนุนแก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 5 ประชุมสรุปผลการดำเนินงาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. น้ำพริกปลาป่นมีอายุการรับประทานที่ยาวนานขึ้น

2. ได้ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม สวยงาม และสามารถสื่อสารข้อมูลทางการตลาดได้ ซึ่งจะ สามารถดึงความสนใจของผู้บริโภค อันจะส่งผลต่อปริมาณการซื้อของผู้บริโภคเพิ่มขึ้น

3. สร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ เป็นประเภทของฝาก และเป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นประจำชุมชนที่ผู้บริโภคทั่วไปมีความต้องการ

4. เสริมสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาดุกคลองบางโพธิ์ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ให้ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2558). **การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคเกษตร.** สืบค้น 29 เมษายน 2562 จาก http://www.doae.go.th/homepage

สุภัทรา ประเสริฐสิทธิ์. (2553). พ**ฤติกรรมผู้บริโภคต่อบรรจุภัณฑ์เครื่องสำอางบำรุงผิวหน้า.** วิทยานิพนธ์หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์เครื่องสำอาง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

สุมาลี ทองรุ่งโรจน์. (2555). **การออกแบบบรรจุภัณฑ์.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพร คงเจริญเกียรติ และศุภณี เรียบเลิศหิรัญ. (2556). **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์.** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Robertson, G. L. (2013). **Food Packaging : Principles and practice (3rd ed.)**. Boca Raton,FL: CRC Press.

แนวทางการส่งเสริมอาชีพให้ชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

รวิธร ฐานัสสกุล[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนและแนวทางการส่งเสริมอาชีพของชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในพื้นที่บ้านคลองเจ้า ตำบลลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ใน การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ประชาชนชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย พบว่า การประกอบอาชีพและแนวทางการส่งเสริมอาชีพบ้านคลองเจ้า ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพภายในชุมชน ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานประมงจังหวัด เทศบาลลาดหลุมแก้วแต่ยังไม่มีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพภายในชุมชนเท่าที่ควร ส่วนการส่งเสริมให้มีอาชีพเสริมในชุมชน คือ อาชีพเกี่ยวกับการเกษตร เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษขาย และต้องการให้มีอาชีพเสริม คือ การทำขนม การทำดอกไม้ประดิษฐ์ และวิธีการส่งเสริมอาชีพภายในหมู่บ้านคือ การจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มอาชีพและสมาชิกภายในกลุ่ม อาชีพ การศึกษาดูงาน สนับสนุนการจัดทำระบบบัญชีอย่างง่าย สนับสนุนการจัดกิจกรรม การแสดงหรือจำหน่ายสินค้าโอทอปในงานประจำปีและงานอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

คำสำคัญ : การส่งเสริมอาชีพ, ชุมชน

[1] สำนักวิชาศึกษาทั่วไป, สำนักส่งเสริมการเรียนรู้และบริการวิชาการ,
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

ที่มาและความสำคัญ

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดวิธีหนึ่งที่จะนำมาใช้เพื่อยกระดับการครองชีพ ป้องกันการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ประชาชนในชนบทกำลังเผชิญอยู่การพัฒนาชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชนบททั่วประเทศด้วยเหตุที่การพัฒนาชุมชนนั้นครอบคลุมการพัฒนาสังคม ชุมชนและสาธารณูปโภคอื่น ๆ เช่น การส่งเสริมอาชีพโดยพยายามช่วยเหลือประชาชนให้ตื่นตัวมาร่วมมือกับรัฐในการพัฒนาประเทศในส่วนที่ประชาชนจะช่วยได้ การพัฒนาจึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการการศึกษา (Education Process) ซึ่งถือได้ว่าเป็นความสำคัญยิ่งในการที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เพื่อผสมผสานร่วมกันพัฒนาประเทศในขั้นสุดยอด Karnpisit (2003) กล่าวว่า การพัฒนาจะต้องคนเป็นศูนย์กลาง คือ เป็นการพัฒนาของคน โดยคนและเพื่อคนเน้นการพัฒนาที่ประโยชน์ส่วนใหญ่ตกที่คนเป็นส่วนมาก และเน้นการพัฒนาเป็นลักษณะขององค์รวม คือ พัฒนาทั้งที่เป็นตัวคนและ สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวคน ไม่ใช่พัฒนาคนเฉพาะเรื่องหรือพัฒนาแบบแยกส่วน เน้นการพัฒนาแบบที่ทุกคน ทุกฝ่ายหรือที่เรียกว่าภาคี เน้นการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งจะทำให้การพัฒนาอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า “เศรษฐกิจดี สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนายั่งยืน” ซึ่งจะส่งผลทำให้คนส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตและความเป็น อยู่ที่ดีขึ้น อาชีพถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม เพราะคุณภาพชีวิตของคนจะดีหรือ ไม่ดีจะขึ้นอยู่กับอาชีพที่ยึดถือปฏิบัติในแต่ละวัน แต่ละเดือน แต่ละปี คนในชุมชนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีไม่เจ็บ ไม่ป่วยไม่ยากจน จะต้องมีกิจกรรมหรือมีอาชีพได้กระทำในแต่ละวัน ชุมชนจึงจะเกิดความเข้มแข็งและมั่นคงตลอดทั้งไม่เกิดปัญหาสังคมในด้านอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย ดังที่ Thebhattee, S. (2008) กล่าวว่าผู้ที่มีการ วางพื้นฐานการประกอบอาชีพที่ดีเท่ากับเป็นเครื่องชี้ว่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตด้านการประกอบ อาชีพที่ควรแก่การได้รับการยกย่องจากสังคม

ชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี เป็นหมู่บ้านเข้มแข็ง ซึ่งมีผู้นำชุมชนและผู้บริหารและการปกครอง ที่มีความรู้ความสามารถและมีการเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีการปกครองแบบพี่น้อง มีปัญหาก็สามารถไกล่เกลี่ยได้ภายในหมู่บ้าน และส่วนมากจะเป็นระบบเครือญาติพี่น้องกัน ปัจจุบันประชากรในหมู่บ้าน ได้มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นถึง 607 คน จำนวนครัวเรือนมี 179 หลังคาเรือน จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์นายอุดม จันทร์แจ่ม ซึ่งดำรงตำแหน่งกำนันตำบลคูบางหลวง ในวันที่ 15 มกราคม 2562 พบว่าเมื่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมทำให้ประชากรบางส่วนต้องหันไปทำอาชีพรับจ้างทั่วไป และพนักงานบริษัทเอกชน ประมาณร้อยละ 40 ของประชากรในชุมชน และร้อยละ 50 เป็นผู้สูงอายุที่ทำอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา เลี้ยงเป็ดไข่ เลี้ยงปลา ปลูกกล้วย และมะม่วง ส่วนที่เหลือร้อยละ 10 เป็นประชากรวัยกำลังศึกษา เนื่องจากประชากรมากกว่าร้อยละ 50 เป็นผู้สูงอายุและมีการทำเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพที่ยังขาดการแนะนำวิธีการทำเกษตรกรรมแบบบูรณาการ รวมถึงการรวมกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่หล่อเลี้ยงให้ผู้สูงอายุในชุมชนสามารถยกระดับรายได้ของครัวเรือนอย่างยั่งยืนได้ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่มีอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวนอกจากการทำเกษตรกรรม จึงประสบปัญหาเกี่ยวกับรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านนั้นยังต้องการให้มีหน่วยงานเข้าไปให้ความรู้และส่งเสริมอาชีพต่างๆ ให้กับ

ชาวบ้านในชุมชน บางครอบครัวมีการกู้เงินนอกระบบมาเป็นค่าใช้จ่าย ในครัวเรือนจึงมีปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพบัณฑิตสู่นักปฏิบัติอย่างมืออาชีพ การยกคุณภาพมาตรฐานชีวิตของชุมชน ท้องถิ่น และพื้นที่ให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน จากเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว การพัฒนาประเทศจะเกิดความมั่นคง มั่นคั่ง ยั่งยืนตลอดไป ชุมชนหมู่บ้านซึ่งถือเป็นสถานที่ที่จะต้องได้รับการดูแลจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เขามีอาชีพต่าง ๆ ได้ใช้ใน การทำมาหากินเพื่อให้เกิดรายได้ในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน หมู่บ้านคลองเจ้า ถือเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่หน่วยงานควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพต่าง ๆ ให้กับคนในหมู่บ้าน ซึ่งถือเป็นฐานรากสำคัญต่อการ พัฒนาระดับประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนและแนวทางการส่งเสริมอาชีพของชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เดือนมกราคม ถึงมิถุนายน 2562

กลุ่มเป้าหมาย

1. ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน
2. ประชาชนชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

การดำเนินโครงการและวิธีการประเมินผล

การศึกษาแนวทางการส่งเสริมอาชีพให้ชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งได้ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวม ข้อมูลเอกสารทางวิชาการตำรา (Documentary Study) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) เครื่องมือการศึกษา คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การเสวนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม(Participatory Observation) ประชากร การศึกษา ใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) แบบเจาะจง ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ ศึกษา คือ 1) ศึกษาบริบทชุมชนและสภาพการดำเนินงานของ 2) ศึกษาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน 3) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและเสนอแนะแนวทางในการพัฒนากลุ่ม โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้ศึกษาและผู้ให้ข้อมูล แล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่อาศัยมุมมองจากบุคคลภายนอกและภายใน ชุมชนเป็นหลัก การวิเคราะห์ข้อมูลของการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการพรรณาและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มตัวอย่าง มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยนำเอาหลักของ Triangulation Method มาใช้ในการออกแบบการศึกษา กล่าวคือใช้แหล่งข้อมูลที่หลากหลาย (Source

Of data) และใช้วิธีการที่หลากหลาย (Multi-Method) สำหรับการวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงคุณภาพ รวมทั้งมีขั้นตอนการวิจัยที่เป็นระบบเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือได้ของการศึกษา

สรุปผลการดำเนินงาน

สรุปผลการดำเนินงานแนวทางการส่งเสริมอาชีพให้ชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีผู้ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

วิเคราะห์โอกาสการพัฒนาชุมชนบ้านคลองเจ้า

การวิเคราะห์โอกาสการพัฒนาโดยใช้วิธี TOWS matrix Model สามารถอธิบายได้ดังตารางที่ 1
ตารางที่ 1 การวิเคราะห์โอกาสการพัฒนาชุมชนบ้านคลองเจ้า

ปัจจัยภายใน / ปัจจัยภายนอก	**จุดแข็ง (Strength)**	**จุดอ่อน (Weakness)**
	1. ประชาชนในชุมชนมีความรักสามัคคี เอื้ออาทรกันและกัน ผู้นำชุมชนเข้มแข็ง 2. ประชาชนในชุมชนมีทักษะในการขนมต่าง ๆ 3. ประชาชนในชุมชนมีทักษะในการทำน้ำสมุนไพรที่ได้จากผลผลิตท้องถิ่น เช่น น้ำกระเจี๊ยบ น้ำใบเตย น้ำมะพร้าว เป็นต้น 4. ประชาชนในชุมชนมีทักษะในการทำขนมหม้อแกง ซึ่งเป็นขนมโบราณ 5. ประชาชนในชุมชนมีทักษะในการปลูกพืชผักสวนครัวและการทำนา 6. ในชุมชนมีกลุ่มสตรีว่างงานที่มีความสามารถเหมาะต่อการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพ	1. ผู้นำชุมชนในส่วนงานปกครองไม่มีความเข้มแข็ง 2. ประชาชนในชุมชนมีทักษะหลายด้านแต่ขาดการรวมกลุ่ม 3. ขาดความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น การออกแบบตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ 4. ขาดความรู้ในการผลิตที่ได้มาตรฐาน 5. ขาดทักษะในการวางแผนการตลาดในเชิงส่วนผสมการตลาด (4P) 5. ดินเสื่อมโทรมหลังจากอุทกภัยปี 2554 6. ชุมชนมีปัญหาการพนันและยาเสพติด

โอกาส (Opportunity)	SO: กลยุทธ์เชิงรุก	WO: กลยุทธ์เชิงแก้ไข
1. รัฐบาลมีนโยบายแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยมุ่งเน้นพัฒนาธุรกิจฐานราก 2. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาชุมชนตามพระราโชบายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน 3. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนในลักษณะความสามารถชุมชน	S2O2: มหาวิทยาลัยฯ ควรเร่งส่งเสริมและพัฒนาและพัฒนาการทำขนม S3O2: มหาวิทยาลัยฯ ควรเร่งส่งเสริมและพัฒนาสูตรน้ำสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการชุมชนและวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น S5O2: มหาวิทยาลัยฯ ควรให้ความรู้และส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง S5O3: หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรให้ความรู้และส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง	W1O3: หน่วยงานภาครัฐควรทำการอบรมพัฒนาผู้นำระดับชุมชนในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล W2O2: มหาวิทยาลัยฯ ควรจัดระบบการรวมกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มรูปแบบอื่น ๆ ให้กับประชาชนในชุมชน W2O3: หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรจัดระบบการรวมกลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มรูปแบบอื่น ๆ ให้กับประชาชนในชุมชน W4O2: มหาวิทยาลัยฯ ควรให้ความรู้ด้านการพัฒนาสูตรผลิตภัณฑ์ชุมชนและวิธีการผลิตที่ได้มาตรฐาน W5O2: มหาวิทยาลัยฯ ควรจัดอบรมเทคนิคการพัฒนาสินค้าและการขายสินค้าให้กับประชาชนในชุมชน W5O3: หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรให้ความรู้และแก้ปัญหาดินเสื่อมสภาพ W6O3: หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรให้ความรู้เรื่องโทษและพิษจากสารเสพติดและวางมาตรการเกี่ยวกับการจัดการยาเสพติดในชุมชน

อุปสรรค (Threat)	ST: กลยุทธ์เชิงป้องกัน	WT: กลยุทธ์เชิงรับ
1. ผู้นำสายปกครองระดับชุมชนไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชน 2. ชุมชนยังไม่เข้าใจระบบการขายว่าผลิตแล้วจะขายที่ใด 3. ไม่มีคนสืบทอดสูตรและวิธีการทำขนมไทยโบราณ 4. ประชาชนในชุมชนขาดความรู้ในการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และช่องทางการขาย	S2T2: ควรอบรมและหาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ขนมเพิ่มเติมให้ชุมชน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและเข้าถึงแหล่งตลาด S3T2: ควรอบรมและหาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์น้ำสมุนไพรเพิ่มเติมให้ชุมชน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและเข้าถึงแหล่งตลาด S2T4: ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการทำการตลาดออนไลน์ให้กับขนม และขนมเพื่อเพิ่มเติมช่องทางการตลาด S3T4: ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการทำการตลาดออนไลน์ให้กับผู้ผลิตน้ำสมุนไพรเพื่อเพิ่มเติมช่องทางการตลาด	W2T2: ควรจัดให้มีการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มโอกาสการผลิต การได้รับความช่วยเหลือ และช่องทางการตลาด W6T1: ผู้นำชุมชนควรให้ความสำคัญปัญหาการพนันและยาเสพติด W6T5: ผู้นำชุมชนควรให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาคุณภาพดิน หรือปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ

จากตารางที่ 1 สามารถสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมอาชีพของชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ออกเป็น 2 แนวทางหลัก ๆ ดังนี้

แนวทางการส่งเสริมอาชีพของชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ได้แก่ (1) กลยุทธ์เชิงรุก คือ มหาวิทยาลัยฯ ควรเร่งส่งเสริมและพัฒนาการทำขนม และส่งเสริมและพัฒนาสูตรน้ำสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการชุมชนและวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ (กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานประมงจังหวัด) และเอกชนควรให้ความรู้และส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงและ (2) กลยุทธ์เชิงรับ ควรจัดให้มีการรวมกลุ่ม เพื่อเพิ่มโอกาสการผลิต การได้รับความช่วยเหลือ และช่องทางการตลาด

แนวทางการส่งเสริมอาชีพของชุมชนบ้านคลองเจ้า ตำบลลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ได้แก่ (1) กลยุทธ์เชิงป้องกัน ควรอบรมและหาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ขนมเพิ่มเติมให้ชุมชน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและเข้าถึงแหล่งตลาดและ (2) กลยุทธ์เชิงแก้ไข หน่วยงานภาครัฐควรทำการอบรมพัฒนาผู้นำระดับชุมชนในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล มหาวิทยาลัยฯ ควรจัดระบบการรวมกลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มรูปแบบอื่น ๆ ให้กับประชาชนในชุมชน

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาประกอบอาชีพและแนวทางการส่งเสริมอาชีพบ้านคลองเจ้า ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพภายในชุมชน ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานประมงจังหวัด เทศบาลลาดหลุมแก้วแต่ยังไม่มีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพภายในชุมชนเท่าที่ควร ส่วนการส่งเสริมให้มีอาชีพเสริมในชุมชน คือ อาชีพเกี่ยวกับการเกษตร เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษขาย และต้องการให้มีอาชีพเสริม คือ การทำขนม การทำดอกไม้ประดิษฐ์ และวิธีการส่งเสริมอาชีพภายในหมู่บ้าน คือ การจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มอาชีพและสมาชิกภายในกลุ่ม อาชีพ การศึกษาดูงาน สนับสนุนการจัดทำระบบบัญชีอย่างง่าย สนับสนุนการจัดกิจกรรม การแสดงหรือจำหน่ายสินค้าโอทอปในงานประจำปีและงานอื่น ๆ ตามความเหมาะสม สอดคล้องกับคำกล่าวของ Sewatam (1999) กล่าวถึงความเป็นชุมชนว่า ชุมชนจะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนและเครือข่ายที่กว้างขวาง กิจกรรมที่สร้างขึ้นเป็นการสร้างความเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรมและเครือข่ายที่กว้างขวางมากกว่าในอดีต เพื่อสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาในปัจจุบันที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายหรือเพื่อรู้เท่าทันการเชื่อมโยง เครือข่ายของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไร้พรมแดน คนในชุมชนมีทักษะในการทำขนมต่าง ๆ เช่น กล้วยกวน กล้วยฉาบ ขนมผักกาด ข้าวแช่ ข้าวเหนียวแดงกวน ข้าวต้มมัดและขนมตาล การทำน้ำสมุนไพร การทำเครื่องแกงสูตรโบราณ การทำเกษตรกรรมทั้งทำนา และปลูกพืชผักสวนครัว โอกาสในการพัฒนาชุมชนสามารถปฏิบัติได้ผ่านการจัดการเร่งส่งเสริมการรวมกลุ่มการจัดการด้านการตลาดในรูปแบบต่าง ๆ ให้ความรู้ในการนวดแผนไทยตามหลักวิชาการ ให้ความรู้และส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง และควรให้ความรู้และส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เร่งแก้ปัญหาปัญหาการพนันและยาเสพติด และควรให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาคุณภาพดิน หรือปัญหาดินเสื่อมคุณภาพเป็นต้น หากมีการจัดการข้างต้นส่งผลให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วบนพื้นฐานศักยภาพชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับการศึกษาของ พรรณิลัย นิติโรจน์ (2557) และ ญาณัญฎา ศิรภัทร์ธาดา (2554) กล่าวว่า ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีลักษณะชุมชนที่คล้าย ๆ กัน คือมีความเป็นเมือง และบางพื้นที่ผสมรูปแบบชนบท ประชากรอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น

ประโยชน์ที่ได้รับ

1) ชุมชนมีเครือข่ายพัฒนาและแก้ปัญหาชุมชนได้ด้วยตนเอง
2) คุณภาพชีวิตและรายได้ของชุมชนดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

Karnpisit, T. (2003). **Creative strategy Land Development for the Country.** Bangkok: Chulalongkorn University.

Sewatam, A. (1999). **Developers with roles in creating new meaning of community.** Bangkok: Chulalongkorn University.

Thebhattee, S. et al (2008). **Self-Sufficiency with Sufficiency Economy Philosophy.** Bangkok: National Office of Buddhism Printing.

ญาณัญฎา ศิรภัทร์ธาดา. (2554). **รายงานวิจัย เรื่อง โครงการพัฒนาชุมชนตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐมเชิงบูรณาการ.** มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

พรรณิลัย นิติโรจน์. (2557). **วิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร : ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำแผนที่ชุมชนพึ่งตนเองเขตวังทองหลาง.** สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

การศึกษาแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานี

ปรียาภา เมืองนก[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมถึงวางแผนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานี การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในพื้นที่ชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานี โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจความต้องการของชุมชน ได้แก่ ต้นไม้ชุมชน ต้นไม้ปัญหา ตุ๊กตาชุมชน SWOT Analysis และ TOWS Matrix Model

ผลการวิจัยพบว่า บริบทชุมชนมีลักษณะของความเป็นชนบทผสมผสานกับความเป็นเมือง กล่าวคือ สมาชิกมีความผูกพันกันอย่างญาติพี่น้อง สภาพแวดล้อมในชุมชนมีทั้งที่นาหลายไร่และมีโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่งอยู่ในพื้นที่ ทุนทรัพยากรของแต่ละครัวเรือนมีทั้งพืชผักผลไม้หลากหลาย โดยส่วนใหญ่จะปลูกเพื่อรับประทานหากเหลือจะแบ่งขาย สภาพปัญหาในชุมชนที่พบ คือ บางครัวเรือนมีปัญหาหนี้สิน โดยส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อลงทุนในอาชีพ ซึ่งเป็นเหตุให้บางครัวเรือนเกิดรายจ่ายมากกว่ารายได้หรือรายจ่ายเท่ารายได้ ทำให้ไม่มีเงินออมเก็บสะสม ความต้องการของชุมชนที่พบหลังการจัดเวทีประชาคม เพื่อระดมความคิดเห็นถึงความต้องการของชุมชน พบว่า ชุมชนต้องการสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในครัวเรือนเพื่อลดต้นทุนในการผลิต เช่น กล้วย มะนาว มะกรูด มะพร้าว ที่ปลูกไว้ โดยการนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อขายเพิ่มรายได้ หลังจากสำรวจแล้วเสร็จผู้วิจัยได้ร่วมกับชุมชนวางแผนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเริ่มจากเก็บข้อมูลและสำรวจทุนทรัพยากร ติดต่อประสานวิทยากร เพื่อให้ความรู้และทักษะในการแปรรูปและออกแบบบรรจุภัณฑ์ รวมทั้งการวางแผนการค้นหาตลาดที่รองรับผลิตภัณฑ์ของชุมชน

[1] สำนักงานวิชาศึกษาทั่วไป, สำนักส่งเสริมการเรียนรู้และบริการวิชาการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

คำสำคัญ : เศรษฐกิจชุมชน

ที่มาและความสำคัญ

จากประสบการณ์การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยให้ความสำคัญกับการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรม และวางแผนการพัฒนาแบบ “จากบนลงล่าง” ที่เน้นการพัฒนาจากนโยบายรัฐบาลมุ่งสู่ประชาชน โดยไม่ผ่านการสะท้อนเสียงจากประชาชน ช่วงนั้นประเทศไทยละทิ้งการให้ความสำคัญกับภาคประชาชนเป็นที่ตั้ง ทำให้เมื่อประชาชนผู้เป็นฐานรากของประเทศไม่มั่นคง ประเทศชาติจึงไม่เข้มแข็ง เศรษฐกิจของประเทศก็พัฒนาน้อยลงไปด้วย ดังนั้นประเทศไทยจึงต้องปรับแนวคิดการพัฒนาใหม่ โดยควรเริ่มจากการพัฒนาคน พัฒนาฐานรากของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่ปรับขึ้นใหม่ ซึ่งให้ความสำคัญกับคนให้ความสำคัญกับประชาชนมากขึ้น

ดังนั้นการพัฒนาเศรฐกิจ ควรเริ่มจากฐานราก คือการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้ ภัทรธิดา ผลงาน (2547) ได้ให้ความหมายคำว่า เศรษฐกิจชุมชน คือ พฤติกรรมของชุมชนในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชน โดยเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชนหรือเอกชนร่วมกิจการ ช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเองทั้งหมด หรือบางส่วนโดยประสานทำงานกับพหุพาคีและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด ทุนการจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ ส่งผลต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชน

ชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนมีลักษณะความเป็นชุมชนแบบผสมผสาน ระหว่างความเป็นชุมชนชนบทและความเป็นชุมชนเมืองมีประชากรส่วนหนึ่งที่ประกอบอาชีพเกษตรกรทำนา ซึ่งส่วนใหญ่มีที่ดินทำนาเป็นของตนเอง ส่วนประชากรอีกส่วนหนึ่ง ประกอบอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือพนักงานบริษัท ซึ่งมีทั้งโรงงานหรือบริษัทที่ตั้งพื้นที่อยู่ที่ชุมชน และนอกชุมชน นอกจากนี้สมาชิกบางครัวเรือนได้มีการปรับเปลี่ยนที่อยู่อาศัยหรือที่ดินของตนเอง ให้เป็นอาคารที่พักอาศัยเชิงพาณิชย์ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนตามสภาพบริบทชุมชนที่เปลี่ยนไปด้วย ส่วนทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน นอกจากข้าวหอมที่ชุมชนปลูกไว้เพื่อประกอบอาชีพทำนานั้น ในแต่ละครัวเรือนจะปลูกผักผลไม้ และสมุนไพร ไว้จำนวนหนึ่งเพื่อใช้ในการบริโภคภายในครัวเรือนของตนเองด้วย เช่น กล้วย มะม่วง พริก ตะไคร้ มะกรูด เป็นต้น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ประจำปี 2560 จากสำนักพัฒนาชุมชนอำเภอลาดหลุมแก้ว พบว่าชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานีมี

ครัวเรือนผู้ที่ตกเกณฑ์ตัวชี้วัดและมีรายได้เฉลี่ยน้อยกว่า 30,000 บาทต่อปีอยู่ จำนวน 12 คน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานราก คือเศรษฐกิจชุมชน จึงได้จัดทำโครงการศึกษาแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาบริบทชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมถึงวางแผนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้กับครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ จปฐ. ดังกล่าว ให้มีอาชีพและเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อวางแผนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานี

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เดือนมกราคม - มิถุนายน 2562

กลุ่มเป้าหมาย

1. ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
2. สมาชิกในชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานี ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนคลองบางหลวง หมู่ที่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี เพื่อศึกษาบริบทชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อวางแผนการดำเนินงานสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน โดยดำเนินการผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินโครงการดังนี้

1) ศึกษาบริบทชุมชนและสภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจชุมชน ดังนี้

- การศึกษาเชิงปริมาณ ใช้แบบสำรวจข้อมูลครัวเรือน โดยการเก็บแบบสำรวจข้อมูลครัวเรือน เพื่อจัดเก็บฐานข้อมูลด้านจำนวนประชากรในชุมชน และด้านเศรษฐกิจในครัวเรือน ได้แก่ รายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน ภาวะหนี้สินในครัวเรือน และสภาพความเป็นอยู่อาศัยของครัวเรือน
- การศึกษาเชิงคุณภาพ ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก ในประเด็นบริบทชุมชน สภาพปัญหา และความต้องการด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชุมชน 2) การสังเกตแบบไม่เป็นทางการ สังเกตการณ์การดำเนินชีวิตทั่วไป พฤติกรรมการบริโภค การใช้สินค้าฟุ่มเฟือยราคาแพง การทำงานของสมาชิกในชุมชน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจความต้องการของชุมชน ได้แก่ ต้นไม้ชุมชน ต้นไม้ปัญหา ตุ๊กตาชุมชน SWOT Analysis และ TOWS Matrix Model

3) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยดำเนินการดังนี้ 1) การตรวจสอบข้อมูลเชิงวิเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลอย่างน้อย 2 ใน 3 กลุ่ม ดังนี้ ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และปราชญ์ชุมชน โดยการดำเนินการพร้อมกับการรวบรวมข้อมูลภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัยและนำสู่การพัฒนาตามความต้องการของชุมชน 2) การจัดเวทีคืนข้อมูลในลักษณะการนำเสนอผลการวิจัยสู่ตัวแทนชุมชนในเวทีประชาคม ซึ่งประกอบไปด้วยข้อมูลผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจชุมชน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1) สภาพบริบทของชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุในชุมชน และปราชญ์ชุมชน ทั้งนี้ได้ใช้เครื่องมือต้นไม้ชุมชนในการวิเคราะห์ สามารถสรุปได้ดังนี้

- รากของชุมชน คือ วิถีชีวิตของชุมชน เป็นชุมชนที่ตั้งรกรากอยู่ร่วมกันมาแล้วหลายสิบปี บางหลังอยู่มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เพราะฉะนั้นบ้านแต่ละหลังจะอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ทั้งนี้ ณ ปัจจุบัน ชุมชนมีความผสมผสานระหว่างความเป็นชุมชนชนบทและชุมชนเมือง เนื่องจากในชุมชนมีทั้งการทำนา โรงงานอุตสาหกรรม และการสร้างหอพักในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่คนในชุมชนจะอยู่ในช่วงวัยรุ่นถึงวัยทำงาน ซึ่งจะออกไปทำงานนอกชุมชน สมาชิกที่ยังอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านและผู้สูงอายุที่อยู่ติดบ้าน โดยประกอบอาชีพการเกษตร(ทำนา) หรือบางครัวเรือนมีภาระในการดูแลเลี้ยงดูหลาน

- ลำต้นของชุมชน คือ ทรัพยากรของชุมชน คือ ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดินและบ้านของตนเอง บางหลังทำนาในที่ดินของตนเอง บางหลังเช่าที่ดินเพื่อทำนา ส่วนใหญ่ในแต่ละบ้านจะปลูกพืชผักผลไม้เพื่อรับประทานหากเหลือกินจะแบ่งขาย ชุมชนมีแกนนำอย่างเป็นทางการ คือ ผู้ใหญ่บุญช่วย ตั้งตน

- กิ่งก้านของชุมชน คือ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน คือ บ้านแต่ละหลังจะรู้จักกันเป็นอย่างดี เพราะอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่สมันบรรพบุรุษ มีการนัดพบปะกันทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ(ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)ชุมชน กับสมาชิกชุมชน เป็นไปอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี แกนนำมีศักยภาพความเป็นผู้นำสูง มีความรับผิดชอบในการดูแลลูกบ้านของตนเองอย่างดีเยี่ยม

- ใบไม้ของชุมชน ได้แก่ ความรู้/ภูมิปัญญาดั่งเดิมของชุมชน ได้แก่ ความรู้ในเรื่องการทำนา ความรู้ในเรื่องการปลูกพืชผักผลไม้ในครัวเรือน และความรู้/ภูมิปัญญาที่ได้เรียนรู้จากหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาสอนให้ความรู้ ได้แก่ การทำน้ำหมักชีวภาพเพื่อใช้ดูแลพืชผักผลไม้ในครัวเรือน การทำน้ำยาล้างจาน เป็นต้น

- ผลของชุมชน คือ อาชีพของคนในชุมชน มีหลักๆ 4 อาชีพ คือ เกษตรกร (ทำนา) พนักงานบริษัท ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ (ให้เช่าหอพัก) และค้าขาย

2) สภาพปัญหาชุมชนคลองบางหลวง หมู่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุดแก้ว จังหวัดปทุมธานี โดยผู้วิจัยได้จัดเก็บข้อมูลผ่านแบบสำรวจข้อมูลครัวเรือนกับสมาชิกในชุมชน ซึ่งได้ใช้เครื่องมือต้นไม้ปัญหาในการวิเคราะห์ พบว่า ปัญหาหลักของชุมชน คือ ปัญหาการมีหนี้สินในบางครัวเรือน สาเหตุของปัญหา คือ กู้ยืมเงินเพื่อลงทุนในอาชีพ เช่น เป็นต้นทุนในการทำนา เป็นต้นทุนในการสร้างหอพักเพื่อให้เช่า เป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพ โดยการซื้อรถยนต์เพื่อเดินทางไปทำงาน เป็นต้น ผลกระทบจากปัญหา คือ บางครัวเรือนเกิดรายจ่ายมากกว่ารายได้ หรือรายจ่ายเท่ารายได้ ทำให้ไม่มีเงินออมเก็บสะสม

3) ความต้องการของชุมชน โดยผู้วิจัยได้จัดเวทีประชาคม ประชุมสมาชิกในชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็นถึงความต้องการในการพัฒนาตนเองของคนในชุมชน ทั้งนี้ได้ใช้เครื่องมือตุ๊กตาชุมชนในการวิเคราะห์ พบว่า

4) - หัว (ความคิด/ทัศนคติ) : มีความต้องการสร้างอาชีพเสริมให้กับตนเอง เพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือน ทั้งนี้ชุมชนอยากใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในครัวเรือนเพื่อลดต้นทุนในการผลิต เช่น กล้วย มะนาว มะกรูด มะพร้าว ที่ปลูกไว้ โดยการนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อขายเพิ่มรายได้

- หัวใจ (ความสัมพันธ์) : ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านหรือผู้สูงอายุ บางหลังอาศัยอยู่กับลูก 2 คน บางหลังอาศัยอยู่กับลูกและหลานหลายคน ทำให้หัวหน้าครัวเรือนของกลุ่มเป้าหมายนี้ต้องการสร้างอาชีพเสริม เพื่อสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้กับครัวเรือน

- มือ (อาชีพ/ทักษะพิเศษ) : ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายประกอบอาชีพเกษตรกร(ทำนา) มีทักษะในการปลูกพืชผักผลไม้เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน แต่ไม่มีทักษะในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนของตัวเองเพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้ต้องการเพิ่มความรู้ในเรื่องการทำผลิตภัณฑ์แปรรูป และอยากได้ตลาดเพื่อรองรับการวางขายสินค้าแปรรูปนี้

- เท้า (วิถีชีวิต) : ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายประกอบอาชีพเกษตรกร(ทำนา) โดยทำนา 2 ครั้ง/ปี ช่วงเวลาว่างที่เหลือจะขายพืชผักผลไม้ที่ตนเองปลูกไว้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว โดยฝากขายตามร้านค้าทั่วไปในชุมชน ทำให้เกิดความเสี่ยงเรื่องรายได้ในครัวเรือน

5) การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ปัจจัยภายใน / ปัจจัยภายนอก	**จุดแข็ง (Strengths)** 1. มีทุนทรัพยากรเดิมของตนเอง เช่น พืช ผัก ผลไม้ (กล้วย มะนาว มะกรูด มะพร้าว) ที่ปลูกไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน 2. ชุมชนมีความพร้อมความสามารถที่จะพัฒนาศักยภาพ	**จุดอ่อน (Weakness)** 1. ชุมชนขาดความรู้พื้นฐานหรือทักษะความสามารถในการแปรรูปกล้วยฉาบ 2. ชุมชนขาดความรู้พื้นฐานหรือทักษะความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์
โอกาส (Opportunity) 1. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสำนักพัฒนาชุมชนอำเภอลาดหลุมแก้ว ต้องการสนับสนุน ช่วยเหลือชุมชนในการพัฒนาอาชีพและเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน เช่น เป็นต้น	**SO: กลยุทธ์เชิงรุก** S1O1: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสำนักพัฒนาชุมชนอำเภอลาดหลุมแก้ว ควรส่งเสริม สนับสนุนด้านเศรษฐกิจชุมชน	**WO: กลยุทธ์เชิงแก้ไข** W1O1: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสำนักพัฒนาชุมชนอำเภอลาดหลุมแก้ว ควรเข้าไปส่งเสริมให้ความรู้พื้นฐาน หรือทักษะความสามารถในการแปรรูปกล้วยฉาบ W1O2: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสำนักพัฒนาชุมชนอำเภอลาดหลุมแก้ว ควรเข้าไปส่งเสริมให้ความรู้พื้นฐาน หรือทักษะความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

อุปสรรค (Threats)	**ST: กลยุทธ์เชิงป้องกัน**	**WT: กลยุทธ์เชิงรับ**
1. สมาชิกในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ หรือเป็นแม่บ้าน ทำให้ไม่สะดวกในการทำกิจกรรมนอกชุมชน	S1T2: ควรวางแผนกระบวนการที่สามารถทำได้ในชุมชน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม	W1T1: สมาชิกในชุมชนควรรวมกลุ่มกันเพื่อจัดหาผู้เชี่ยวชาญทางด้านการแปรรูปกล้วยฉาบเข้ามาให้ความรู้ในชุมชน W2T1: สมาชิกในชุมชนควรรวมกลุ่มกันเพื่อจัดหาผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์เข้ามาให้ความรู้ในชุมชน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ 2 แนวทาง ดังนี้ 1) แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างเร่งด่วน ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก โดยการให้มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสำนักพัฒนาชุมชนอำเภอลาดหลุมแก้ว ส่งเสริมสนับสนุนด้านเศรษฐกิจชุมชนในการสร้างอาชีพเสริมและเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน และกลยุทธ์เชิงรับ โดยให้สมาชิกในชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อจัดหาผู้เชี่ยวชาญทางด้านการแปรรูปกล้วยฉาบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เข้ามาให้ความรู้ในชุมชน 2) แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไม่เร่งด่วน ได้แก่ กลยุทธ์เชิงป้องกัน โดยการวางแผนกระบวนการที่สามารถทำได้ในชุมชน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม และกลยุทธ์เชิงแก้ไข โดยการให้มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสำนักพัฒนาชุมชนอำเภอลาดหลุมแก้ว เข้าไปส่งเสริมให้ความรู้พื้นฐาน หรือทักษะความสามารถในการแปรรูปกล้วยฉาบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์

6) แผนการดำเนินงานสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้

- กุมภาพันธ์ 2562 : 1) เก็บข้อมูลและสำรวจทุนทรัพยากร คือ กล้วยน้ำว้า ในครัวเรือนว่ามีปริมาณกี่ต้น ใน 1 ต้นมี กี่เครือ ใน 1 เครือมีกี่ลูก และใน 1 เดือนจะมีผลิตภัณฑ์กล้วยน้ำว้าออกมาทั้งหมดเท่าไหร่ เพื่อวิเคราะห์ปริมาณกล้วยน้ำว้าที่สามารถแปรรูปได้ 2) ร่วมกับครัวเรือนที่สนใจ ร่างแผนพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตในด้านการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ เพื่อสร้างอาชีพเสริมและเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน

- มีนาคม 2562 : 1) ติดต่อประสานวิทยากร เพื่อให้ความรู้และทักษะในการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ และออกแบบบรรจุภัณฑ์สินค้ากล้วยฉาบให้กับชุมชน นอกจากนั้นนัดประชุมระดมความคิดในการหาตลาดที่รองรับสินค้ากล้วยฉาบของชุมชน 2) พาชุมชนศึกษาดูงานจากกลุ่มวิสาหกิจที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้ชุมชนได้ศึกษาเป็นแนวทางในการปรับประยุกต์ใช้กับชุมชนตัวเองต่อไป

- เมษายน ถึง พฤษภาคม 2562 : 1) ประสานวิทยากรจัดอบรมให้ความรู้และฝึกทักษะการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ โดยกล้วยจะใช้กล้วยน้ำว้าที่แต่ละครัวเรือนปลูกไว้ เพื่อทดลองทำจริง

และทดสอบรสชาติจริง จากนั้นจะให้ชุมชนได้ทดลองทำจริงโดยจะกำหนดให้ฝึกฝีมือในการทำเป็นระยะเวลา 1 อาทิตย์ แล้วให้วิทยากรได้ทดสอบรสชาติเพื่อให้คะแนนอีกครั้ง 2) ร่วมระดมความคิดกับชุมชนเพื่อระบุรายการวัสดุ-อุปกรณ์ที่จะต้องใช้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ เพื่อจัดซื้อหรือสร้างอุปกรณ์ให้ชุมชนได้ใช้เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนต่อไป 3) ประสานวิทยากร เพื่อร่วมระดมความคิดเห็นกับชุมชน ออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ เหมาะสมกับการใช้งานได้อย่างสะดวกและเหมาะสมกับชุมชน 4) จัดจ้างทำบรรจุภัณฑ์กล้วยฉาบแปรรูปที่ผ่านการระดมความคิดของสมาชิกในชุมชนบ้านคลองบางหลวง หมู่ที่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี 5) ประสานวิทยากรเพื่อร่วมกันระดมความคิดกับชุมชนในการหาตลาดที่รองรับผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบของชุมชนบ้านคลองบางหลวง หมู่ที่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี 6) ร่วมกับชุมชนสำรวจค้นหาตลาดที่รองรับผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบของชุมชนบ้านคลองบางหลวง หมู่ที่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

- มิถุนายน 2562 : 1) ตรวจเยี่ยม ติดตามและประเมินผลความสำเร็จหรือปัญหาอุปสรรคของการพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนบ้านคลองบางหลวง หมู่ที่ 9 ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ที่ดำเนินการ แปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ 2) สรุปผลการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านการแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบนั้น ว่าสามารถต่อยอดแนวทางการพัฒนาจากรายครัวเรือนเป็นการรวมกลุ่มอาชีพของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะต่อไป

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในครั้งนี้ ชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนผสมผสานระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบท และมีสมาชิกในชุมชนบางส่วนที่ประสบปัญหาขาดรายได้ ชุมชนจึงต้องการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน โดยได้สรุปร่วมกันว่าจะใช้ทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในครัวเรือน คือกล้วยน้ำว้า พัฒนาโดยการแปรรูปเป็นกล้วยน้ำว้าฉาบเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ทั้งนี้สมาชิกในชุมชนที่สนใจได้ร่วมวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนการอบรมเรียนรู้การแปรรูปกล้วยน้ำว้าฉาบ จนถึงขั้นตอนการติดตามการดำเนินงานเพื่อเพิ่มความยั่งยืนให้กับกลุ่มให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของภัทรธิดา ผลงาน (2547) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เป็นกิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชนหรือเอกชนร่วมกิจการ ช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเองทั้งหมด หรือบางส่วน โดยประสานทำงานกับพหุพาคีและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด ทุนการจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขายในท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ ส่งผลต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชน ทั้งนี้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น จะทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน และสร้างอาชีพที่ยั่งยืนให้กับชุมชนต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ชุมชนทราบและตระหนักถึงสภาพปัญหา รวมถึงความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
2. ชุมชนเกิดแผนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

เอกสารอ้างอิง

ประเวศ วะสี, (2530) **การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา**, ชุมชนพัฒนา ปีที่ 1 ฉบับที่ 5, หน้า 51-57

ภัทรธิรา ผลงาม, (2547) **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**, (เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์)

ภัทรธิรา ผลงาม, สุมณฑา ศรีสวัสดิ์ และ สุทัต หนูมาก, (2561) **การพัฒนาศักยภาพในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาบอน จังหวัดเลย**, วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2561

การศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนเพื่อพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านคลองหมากนัด หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

เทอดเกียรติ แก้วพวง[1]
วราวุฒิ คำพานุข[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของกลุ่มอาชีพเกษตรกรที่ประสบปัญหาผลผลิตทางการเกษตรที่ราคาตกต่ำ กลุ่มอาชีพจักสานเข่งปลาทู และกลุ่มอาชีพการแปรรูปอาหารท้องถิ่น เพื่อค้นหารูปแบบการสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตผลทางการเกษตร การออกแบบผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่จากเข่งปลาทู และการหาเอกลักษณ์ของอาหารท้องถิ่นของชุมชน โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เริ่มจากสำรวจบริบทชุมชน สภาพชุมชน ให้เกิดความเข้าใจความเป็นมาและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกชุมชนและคณะผู้วิจัย นอกจากนั้นยังกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนได้ศึกษาตนเองเพื่อสร้างความตระหนักถึงสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนอันนำมาซึ่งการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งเป็นพื้นฐานของการรวมกลุ่มสมาชิก เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผลจากการมติที่ประชุมของชุมชนและคณะวิจัย จากการศึกษาพบว่า 3 กลุ่มอาชีพในชุมชนที่ต้องการแก้ไข้ปัญหาประสบปัญหา คือกลุ่มอาชีพเกษตรกรพบปัญหาทางด้านราคาของผลผลิตตกต่ำ กลุ่มอาชีพเครื่องจักสานพบปัญหารูปแบบของเครื่องจักสาน กลุ่มอาชีพแปรรูปอาหารท้องถิ่นพบปัญหารสชาติและคุณภาพของอาหารเพื่อการจำหน่ายภายนอกชุมชน ทั้งนี้พบว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมรส่วนร่วมเป็นวิธีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยสมาชิกในชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งยังสร้างความสามัคคีภายในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนั้นยังเป็นแนวทางการพัฒนาตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงและมีความยั่งยืน

คำสำคัญ : เครื่องจักสาร, เข่งปลาทู, อาหารท้องถิ่น, ผลิตภัณฑ์ชุมชน, วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏวลัยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ ทำให้เป็นปัญหาหลักและเป็นวาระแห่งชาติที่จำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน แต่ปัจจุบันผลเนื่องจากเกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของโลก ซึ่งส่งผลต่อเศรษฐกิจของหลายประเทศ และประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่ได้รับผลกระทบ สร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของคนในประเทศ จากผลที่เกิดขึ้นส่งผลให้ประเทศไทยติดอยู่ในอันดับของประเทศที่ติดกับดักรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงสาเหตุและศึกษาช่องทางการพัฒนาเพื่อยกระดับเป็นประเทศที่มีรายได้สูง (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และนณริฎ พิศลยบุตร, 2561) และปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาและยกระดับรายได้ของประเทศเพื่อเข้าสู่ประเทศรายได้สูงได้อย่างยั่งยืน ต้องมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาอาชีพและความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศเป็นหลักและควรมุ่งเน้นในการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงต่ออัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ

อาชีพหลักของชาวชุมชนชนบทคือการทำการเกษตรกรรม ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหลักของประเทศไทยและส่งผลให้ประเทศไทยกลายเป็นเป็นประเทศที่ส่งออกด้านอาหารเป็นลำดับต้นๆ ของโลก แต่เมื่อเวลาดำเนินมาจนถึงปัจจุบันพบว่าจำนวนเกษตรกรไทยลดลงอย่างต่อเนื่องสาเหตุจากแนวความคิดการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่เห็นว่า อาชีพทางการเกษตรไม่เคยสร้างความร่ำรวย เป็นอาชีพที่หนักและเหนื่อย ประกอบกับทัศนคติในการใช้ชีวิตของสังคมปัจจุบันพบว่าอาชีพเกษตรกรไม่มีคนนับหน้าถือตาเฉกเช่นกับงานราชการ จำทำให้ลูกหลาน ของเกษตรกรไม่สนใจสืบทอดอาชีพทางการเกษตร อีกทั้งอายุเฉลี่ยของเกษตรกรสูงขึ้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร : พ.ศ.2552) จึงเป็นปัจจัยให้จำนวนของเกษตรกรต้องลดลงอย่างต่อเนื่องและส่งผลต่อระบบความมั่นคงทางอาหารของประเทศ นอกจากนั้นยังส่งผลต่อปัญหาด้านอาชีพของคนในประเทศ

ปัจจุบันแรงงานจากภาคการเกษตรกรรมเดินทางเข้าหางานตามนิคมอุสาหกรรมและโรงงานต่าง ๆ เป็นแนวโน้นที่มีมากขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้ประสบปัญหาด้านอาชีพและความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศไทย เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ที่เดินทางเข้าทำงานจะมีระดับการศึกษาค่อนข้างน้อยซึ่ง

ส่งผลให้เกิดการขาดองค์ความรู้ที่จะต่อยอดและพัฒนาอาชีพของตน ทั้งการทำงานในนิคมอุสาหกรรม หรือเมื่อกลับสู่ภูมิลำเนา ส่งผลให้ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการมีหนี้สิน สาเหตุเหล่านี้ส่งผลถึงอัตราการว่างงานของประชาชนในประเทศที่เพิ่มขึ้นและความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ ตลอดจนผลต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

ชุมชนบ้านคลองหมากนัด ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เป็นชุมชนที่ต้องการพัฒนายกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ชุมชนบ้านคลองหมากนัดตกเกณฑ์ จปฐ. ร้อยละ 50 (ข้อมูล จปฐ. ปี 2560) ด้านความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ จากการสำรวจบริบทชุมชนโดยการสนทนากลุ่ม (focus group) ร่วมกับชุมชนพบว่า สภาพปัญหาปริมาณน้ำภายในชุมชนไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร ปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ เนื่องจากการห่างจากแหล่งค้าขาย การถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง การขาดองค์ความรู้เฉพาะด้านเพื่อพัฒนาสินค้าและแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร

จากแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติ 20 ปี ของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2560 ถึง ปี พ.ศ. 2579 ที่น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและคำนึงถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับรายได้ของประชาชน ซึ่งตรงกับยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่ต้องการแก้ไขปัญหาความยากจน และยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการของการสร้างและพัฒนาอาชีพของคนในชุมชนภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการเพิ่มมูลค้าการแปรรูปสินค้าทางการเกษตร เครื่องจักสานและอาหารท้องถิ่น บ้านคลองหมากนัด หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

งานวิจัยนี้ดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม 2562 - มีนาคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสำรวจข้อมูลชุมชน คือ กลุ่มอาชีพเกษตรกน กลุ่มอาชีพอาหารท้องถิ่นเพื่อการจำหน่ายและกลุ่มอาชีพทำเครื่องจักสาน บ้านคลองหมากนัด หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

การดำเนินโครงการ

ภาพที่ 1 การระดมความคิดเห็นเพื่อจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจบ้านคลองหมากนัด หมู่ที่ 11
ที่มา : เทอดเกียรติ แก้วพวงและคณะ (2562)

ผู้วิจัยและคณะทำงานเดินทางไปยังพื้นที่เป้าหมาย เพื่อเข้าสำรวจบริบทชุมชนเพื่อศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในพื้นที่บ้านคลองหมากนัด หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านแก้ง โดยการประชุมร่วมกับผู้นำชุมชนและกลุ่มสมาชิกกลุ่มอาชีพภายในชุมชนบ้านคลองหมากนัด เพื่อสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มอาชีพโดยอาศัยแบบสอบถามจากสมาชิกกลุ่มอาชีพ ขณะเดียวกันผู้ศึกษาใช้แนวคิด Snow Ball ค้นหาครัวเรือนเป้าหมายเพื่อค้นสาเหตุของปัญหาซึ่งเป็นผลต่อสภาพความเป็นอยู่และรายได้ อาชีพของคนในชุมชน พร้อมทั้งการตรวจสอบแบบสำรวจข้อมูลชุมชนเบื้องต้นเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลของตัวแปรสำคัญ รวมทั้งจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยใช้เครื่องมือ เช่น ต้นไม้ปัญหา ต้นไม้ชุมชน แผนที่เดินดิน ตุ๊กตาชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดเห็น ความเชื่อ ทัศนคติของกลุ่มตัวอย่าง ณ ศาลากลางบ้านของชุมชน เพื่อก่อให้ข้อตกลงร่วมกันจากมติของชุมชนแล้วเกิดการพัฒนาสร้างแผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและดำเนินโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา ได้อย่างยั่งยืน

สรุปผลการดำเนินงาน

บริบทชุมชน

จากการศึกษาชุมชน บ้านคลองหมากนัด หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ผลปรากฏว่า จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้าน พื้นที่บ้านคลองหมากนัดแห่งนี้เดิมเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรม มีนายทุนเข้ามาตัดไม้ทำลายป่า โค่นต้นไม้ไปจนหมด เหลือแต่ป่าหญ้าคา ป่าแขม ต่อมาชาวบ้านจากพื้นที่อื่น ๆ จากอำเภอนาดี ตำบลบ้านแก้ง ตำบลโคกปี่ฆ้อง

อำเภอสระแก้ว (ยกเป็นจังหวัดสระแก้วปี่ 2536) จังหวัดปราจีนบุรี เป็นพื้นที่ล้อมรอบบ้านคลองหมากนัด ได้อพยพมาหากินที่ทำกินและที่อยู่อาศัย โดยจับจองพื้นที่ป่าเพื่อทำนา ทำไร่ ทำสวน โดยเข้ามาในพื้นที่ทางด้านทิศใต้ของบ้านคลองหมากนัด ซึ่งเป็นทางเดินเท้าเล็ก ๆ มีคลองน้ำไหลผ่านและมีต้นสับปะรถป่าขึ้นอยู่ ซึ่งภาษาถิ่นเรียกว่า “ต้นหมากนัด” ซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านคลองหมากนัดในปัจจุบัน

เริ่มแรกมีครอบครัวที่เข้ามาจัดทำบ้านพักที่อยู่อาศัยเพียง 2 ครัวเรือน คือครอบครัวนายออม สมหมอและนายพอน มั่นคงกูล ในปี พ.ศ.2513 บ้านคลองหมากนัด หมู่ 11 ได้แยกตัวมาจากหมู่บ้านวังหิน หมู่ 10 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอสระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรี ในสมัยนั้น มีจำนวนครัวเรือนจัดตั้งครั้งแรกประมาณ 15 ครัวเรือน และนายบุญมา บุญกว้าง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของชุมชน หลังจากนั้นก็มีชาวบ้านอพยพมาจากหลาย ๆ พื้นที่ทั้งจากสกลนคร ปราจีนบุรีและที่อื่น ๆ ทำให้หมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น บ้านคลองหมากนัดเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทัพยากรธรรมชาติ มีแหล่งน้ำและผืนดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก จำทำให้ชาวบ้านได้อพยพเพิ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ จำมีจำนวน 91 ครัวเรือนในปัจจุบัน และมีนางสาววันนา ด่านสาคร ทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่บ้านคลองหมากนัด หมู่ 11 ตั้งอยู่ในตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ต่อมาในปี พ.ศ.2516 ชาวบ้านคลองหมากนัดจัดประชุมภายในชุมชนและมีบทสรุปที่จะก่อตั้งโรงเรียนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของลูกหลาน จึงได้เริ่มสร้างโรงเรียนเป็นอาคาร 1 ชั้น ขนาด 2 ห้องเรียน และได้คุณครูสัจจา วงษ์ภา เป็นครูอาสาคนแรกของโรงเรียนบ้านคลองหมากนัด และปีพ.ศ.2518 ได้มีกลุ่มนักศึกษาจากกรุงเทพฯ ได้เข้ามาท่องเที่ยวและพักอาศัยข้างๆ โรงเรียนซึ่งหลังจากนั้นกลุ่มนักศึกษาได้ทำการต่อเติมห้องเรียนเพิ่มอีกสองห้องเรียน รวมทั้งหมดเป็น 4 ห้องเรียน

ในราวปี พ.ศ.2520 ได้มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ได้แทรกซึมเข้ามาในพื้นที่บ้านคลอกหมากนัดเป็นหมู่บ้านเป้าหมายของทางราชการที่น่าเชื่อว่ามีกลุ่มคอมมิวนิสต์แทรกซึมอยู่ จึงทำให้หน่วยงานราชการ ส่งกำลังเข้ามากวาดล้างกลุ่มคอมมิวนิสต์ พัฒนาหมู่บ้านและดูแลรักษาความสงบภายในชุมชน ในสมัยนั้นมีค่ายทหารพราน ค่ายตชด. ค่ายอส. อยู่รอบพื้นที่หมู่บ้าน ต่อมาหมู่บ้านได้รับพระมหากรุณาธิคุณรับเป็นหมู่บ้านในโครงการพระราชดำริทางราชการได้ร่วมกันเข้ามาช่วยพัฒนาในด้านต่าง ๆ และได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันคนเอง (อพป.) ขึ้นเพื่อดูแลความสงบภายในชุมชน

ต่อมาปีพ.ศ.2527 ได้มีหน่วยงานของกรมป่าไม้เข้ามาดำเนินการปลูกป่า โดยใช้ชื่อโครงการว่า “โครงการปลูกป่าบ้านท่ากระบาก 2” และได้เปลี่ยนมาเป็น “โครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาตามพระราชดำริบ้านคลองหมากนัด” จนทำให้ชาวบ้านมีงานทำ มีรายได้ มีความสงบร่มเย็นและเป็น “บ้านสวย เมืองสุข” บ้านคลองหมากนัด จังหวัดสระแก้วในปัจจุบัน

ผลจากการสำรวจร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและชุมชน โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกภายในชุมชนบ้านคลองหมากนัด โดยการสนทนากลุ่ม (focus group) ผลจากการวิเคราะห์บริบทชุมชน วิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาหรือยกระดับด้วย TOWS matrix Model และเลือกกิจกรรมจาก

ทักษะวิถีชีวิตและภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังนั้นเพื่อหาข้อมูล สิ่งต้องการและปัญหา ซึ่งจากผลการประชุมและลงมติที่ประชุมของชาวชุมชนบ้านคลองหมากนัด ถึงการสร้างรายได้แก่ตนเองและครอบครัว และมองเห็นอาหารที่สามารถสร้างรายได้แก่ตัวบุคคล ครอบครัว รวมถึงคนในชุมชนได้ รวมถึงคุณค่าทางอาหารซึ่งอาหารเป็นแหล่งสารอาหารที่จำเป็นต่อร่างกาย ร่างกายต้องการสารอาหารจากอาหารที่บริโภคเพื่อซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ การบริโภคอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการก็เป็นอีกสิ่งที่จะจำเป็นเพื่อให้ร่างกายได้รับสารอาหารที่จำเป็นและเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย จากอาหารที่หลากหลายชนิดภายในชุมชนและมีมติจากที่ประชุม ได้เลือกอาหารที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเหตุผลเนื่องจากในชุมชนเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดสระแก้ว มีการปลูกพืชสวนครัวทุกครัวเรือนซึ่งเป็นวัตถุดิบของการทำน้ำพริกข่าและต้องการที่จะนำไปแปรรูปเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน รวมถึงเป็นการสร้างอาชีพให้กับสมาชิกในชุมชน แต่เนื่องชุมชนยังขาดองค์ความรู้ทักษะในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวผู้วิจัยและชุมชนจึงร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้ในการส่งเสริมกระบวนการเพื่อให้การทำน้ำพริกข่าเป็นอาหารที่ถูกสุขลักษณะและมีคุณภาพ โดยงานวิจัยชิ้นนี้เริ่มต้นจากการที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้กำหนดโครงการพัฒนาพื้นที่ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นเพื่อช่วยพัฒนาชุมชนให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เกิดความมั่นคงยั่งยืนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 ต่อไป

อภิปรายผลการดำเนินงาน

ผลการสำรวจชุมชนบ้านคลองหมากนัดพบว่าชุมชนประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีการอยู่ร่วมกันของสามวัย คือ วัยเด็ก วัยทำงานและวัยสูงอายุ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรและอาชีพรองแต่ยังมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในหมู่บ้านคลองหมากนัดเป็นหมู่บ้านที่มีจุดเด่นในเรื่องความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนและความสามัคคีในหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมีแนวคิดที่นำสมัย มีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองสม่ำเสมอ ซึ่งดูได้จากโครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะเวลาที่ผ่านมา และยังมีกิจกรรมมากมายที่ได้รับรางวัลและเป็นต้นแบบแก่ชุมชนอื่น ๆ แต่เนื่องจากการขาดหน่วยงานที่มีความรู้เฉพาะทางในการเสริมความรู้เพิ่มประสบการณ์หรือคำแนะนำ เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพต่อยอดผลิตภัณฑ์ของตนเอง ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้ยังไม่มีคุณภาพและเป็นที่ต้องการของท้องตลาด จึงทำให้คนในชุมชนขาดกำลังใจ ขาดแรงผลักดัน ต้นทุนลดน้อยลงเนื่องจากขายสินค้าไม่ได้

จากแนวของ อคิน รพีพัฒน์ (อ้างในกรชนก สนิทวงศ์ พ.ศ.๒๕๔๕, น. ๒๓) กล่าวว่า การพัฒนายกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนต้องได้รับความร่วมมือ ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น “ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง กล่าวคือ ต้องเป็นการมีส่วนร่วมที่ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจก้าวเข้ามามีส่วนร่วมด้วยตนเองโดยปราศจากการขอร้อง บังคับ ขู่เข็ญ” จึงนำไปสู่ความแข็งแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผลการประชุมวิเคราะห์ถึงความต้องการแนวทางการพัฒนาร่วมกับชุมชน โดยคนในชุมชนลงมติและมีความเห็นร่วมกันถึงการที่จะมีการส่งเสริมในด้านองค์ความรู้ซึ่ง “การจัดการความรู้ของชุม” เป็นแนวทางหนึ่งซึ่งเป็นรูปแบบของการนำองค์ความรู้หรือภูมิรู้ของชุมชนที่มีอยู่ในลักษณะต่าง ๆ

มาก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดในการแก้ไขปัญหาแลพัฒนา เพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนและสร้างความเข้มแข็งความสามัคคีให้กับชุมชน(นายแพทย์วิจารย์ พานิช : พ.ศ.๒๕๔๘)

ภาพที่ 2 สรุปผลวิเคราะห์ความต้องการร่วมกับชุมชน บ้านคลองหมากนัด หมู่ที่ 11 เพื่อวางแผนพัฒนา
ที่มา : เทอดเกียรติ แก้วพวงและคณะ (2562)

ดังนั้น เพื่อเพิ่มเติมความองค์รู้ที่จะต่อยอดพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ เพื่อให้เป็นที่ต้องการของท้องตลาดซึ่งมีครัวเรือนตนแบบในการพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตการสร้างรายได้ของคนชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และเป็นแบบอย่างเพื่อขยายไปสู่ครัวเรือนอื่น ๆ ในชุมชนบ้านคลองหมากนัด ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบสภาพปัญหาความเป็นอยู่และความต้องการในการพัฒนาด้านอาชีพในชุมชนของชุมชนบ้านคลองหมากนัด หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
2. การสร้างอาชีพและสร้างรายได้แก่คนในชุมชน มีอาชีพเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสิ่งที่มีในชุมชนบ้านคลองหมากนัด หมู่ที่ 11

เอกสารอ้างอิง

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, และนณริฎ พิศลยบุตร, **“ปรับโมลเดลการพัฒนาประเทศให้โตได้ในความปั่นป่วน”** สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ), 2561 เข้าเมื่อ เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก https://tdri.or.th/2018/06/tdri-apc2018_session1/.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ประจำวันพุธที่ 13 มีนาคม ๒๕๕๒.

ขวัญกมล ดอนขวา. (2556). **รายงานการวิจัย เรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.** มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. 142 น.

อคิน รพีพัฒน์และคณะ. ๒๕๔๔. คู่**มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา.** สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. คลังนานาวิทยา.

วิจารณ์ พานิช. 2548. **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ**. สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคมสุขภาพใจ.

การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเกล็ดปลาตะเพียน ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองปรือ ตำบลทัพราช อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

เฉลิมพงษ์ จันทร์สุขา[1]
เพ็ญศรี ชิตบุตร[1]
ปุณณานันท์ พันธ์แก่น[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้เริ่มต้นจากการที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงการณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้กำหนดโครงการพัฒนาพื้นที่ตามยุทธศาตร์การพัฒนาท้องถิ่นเพื่อช่วยพัฒนาชุมชนให้มีรายได้เพิ่มขึ้นในระดับครัวเรือน อันจะทำให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการในการพัฒนาด้านอาชีพในชุมชนจนเป็นแรงเสริมทำให้ชุมชนเกิดอาชีพที่จะสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนคือการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเกล็ดปลาตะเพียน

คำสำคัญ : ผลิตภัณฑ์ชุมชน, การแปรรูปเกล็ดปลาตะเพียน, หลักเศรษฐกิจพอเพียง, จังหวัดสระแก้ว

บทนำ

กลุ่มการเรียนรู้บ้านหนองปรือแบบครบวงจรมีต้นกำเนิดจากความต้องการและปัญหาความยากจนของสมาชิกในชุมชนที่ขาดพื้นที่ทำกินและปัญหาด้านรายได้ที่มีน้อยกว่ารายจ่าย ทำให้ประชาชนรวมกลุ่มกันเพื่อทำการเกษตรภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาประยุกต์ใช้เพื่อการดำเนินชีวิต ซึ่งหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของประชาชนได้ในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัวชุมชนและสังคม โดยยึดถือความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ทั้งนี้ต้องอาศัยความรู้ควบคู่กับการมีคุณธรรม โดยบ้านหนองปรือได้ประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนหรือหาได้ง่ายในท้องถิ่นเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวเองให้ได้มากที่สุด (สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2560) จึงมีการสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนคือการปลูกเมล่อนและการแปรรูปปลาส้มไร้ก้าง ขณะเดียวกันกลุ่มมีวัตถุดิบที่เหลือใช้จากการแปรรูปผลิตภัณฑ์

[1]พัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สระแก้ว

ปลาส้มนั่นคือเกล็ดปลาตะเพียน หากไม่มีการนำมาแปรรูปให้เกิดประโยชน์จะส่งผลทำให้เกิดปัญหาและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ในอนาคต

เกล็ดปลาเป็นของที่มีในธรรมชาติหลังจากเหลือใช้จากการนำเนื้อปลาไปประกอบอาหารหากเก็บไว้หรือทิ้งไว้ในสภาพสด ๆ จะมีกลิ่นเน่าเหม็นและเป็นสิ่งสกปรกถูกทิ้งเป็นเศษขยะ ผู้คนส่วนใหญ่จึงนึกไม่ถึงว่า เศษขยะที่เหลือทิ้งเหล่านี้จะสามารถนำมาสร้างสรรค์เป็นส่วนประกอบสำคัญของเครื่องประดับตกแต่งนานาชนิด ได้อย่างสวยงามและหลากหลาย หากจะมองในแง่ของการอนุรักษ์ธรรมชาติแล้วการนำเอาของเสียเหลือทิ้งที่สลายตัวได้ยากมาใช้ประโยชน์ทดแทนวัสดุที่ผลิตจากวัตถุดิบและกระบวนการผลิตที่ทำลายธรรมชาติ เช่น กระดาษ พลาสติกและเส้นใยสังเคราะห์ชนิดต่าง ๆ (จงจิตร ชินกนกรัตน์, 2559) ขณะที่ นทีทิพย์ กฤษณามระ 2558. กล่าวว่าเกล็ดปลาสามารถนำไปแปรรูปเป็นอาหารต่าง ๆ เช่น เกล็ดปลายี่สก 1 กรัมให้แคลเซียมมากถึง 434 มิลลิกรัม ซึ่งสูงเทียบเท่ากับแคลเซียมที่มีในเปลือกไข่ 1 ฟอง อีกทั้งยังมีคอลลาเจนและแร่ธาตุที่ร่างกายต้องการในปริมาณสูง

หลังจากผู้ศึกษาได้ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนด้วยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) พบว่าชุมชนต้องพบกับปัญหาดังนี้ 1. ปัญหาด้านน้ำ ส่งผลกระทบ ทำให้ปริมาณน้ำในชุมชนไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตรและการอุปโภค บริโภคในครัวเรือน ขณะเดียวกันคุณภาพของน้ำในครัวเรือนไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร เพราะน้ำประปาในชุมชนมีลักษณะเป็นสีขุ่นแดงและในบางครั้งหลังจากใช้น้ำแล้วจะเกิดอาการผื่น คัน บริเวณผิวหนังทั่วร่างกาย 2. ปัญหาด้านดิน ส่งผลกระทบทำให้สมาชิกในชุมชนไม่สามารถได้ผลผลิตทางด้านการเกษตรตามที่ต้องการและส่งผลให้ต้นทุนในการทำการเกษตรเพิ่มสูงขึ้น 3. ปัญหาด้านผลผลิตทางการเกษตร ส่งผลกระทบทำให้สมาชิกต้องอาศัยยาบำรุงให้กับพืชพันธุทางการเกษตรซึ่งเกี่ยวเนื่องกับต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ขณะเดียวกันการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง โดยที่ไม่มีมาตรฐานในการรับซื้อผลผลิตจากชุมชน 4. ปัญหาด้านรายได้น้อยกว่ารายจ่าย ผลกระทบคือไม่สามารถชำระหนี้สินได้ตามกำหนดจึงทำให้ต้องสร้างหนี้สินใหม่เพื่อชำระหนี้สินเก่า รวมไปถึงลูกหลานไม่มีเงินค่าขนมไปโรงเรียนทำให้ความสุขของคนในครอบครัวลดน้อยลงและขาดกำลังใจในการทำงาน 5. ปัญหาด้านขาดแคลนแรงงาน ผลกระทบคือสมาชิกในชุมชนต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของแรงงานต่างด้าวทั้งค่าแรงที่มีราคาสูง ค่าอาหาร ค่าพาสปอร์ต ค่าต่อวีซ่าและอื่น ๆ เพื่อให้แรงงานเหล่านั้นมาทำงานให้กับเกษตรกรเพราะหากไม่มีมีแรงงานก็จะไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทันและส่งผลต่อราคาจำหน่ายผลผลิต 6. ปัญหาด้านผู้สูงอายุขาดที่อยู่ที่ทำกินและขาดผู้ดูแล ผลกระทบคือ ผู้สูงอายุไม่มีความสุขและไม่ได้รับการดูแลจึงเกิดภาวะซึมเศร้าและน้อยใจในชีวิต 7. ปัญหาด้านถนน ผลกระทบคือก่อให้สมาชิกในชุมชนได้รับอุบัติเหตุจากการใช้ถนนที่เป็นหลุมบ่อรวมถึงลูกหลานไปโรงเรียนลำบาก เนื่องจากฤดูฝนถนนจะเปื้อนด้วยโคลน และฤดูแล้งถนนจะเปื้อนไปด้วยฝุ่นซึ่งจะทำให้ชุดนักเรียนมีความสกปรก ดังที่จิราณีย์ พันมูลและอาแว มะแส 2558 กล่าวว่าการพัฒนาชุมชน (Community Development) คือการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนตามสภาพที่

เป็นอยู่ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้จากสภาพที่ไม่ปรารถนาไปสู่สภาพที่พึงปรารถนา ตลอดจนเป็นการลดช่องว่างทางสังคมและปัญหาความยากจนในชุมชนให้น้อยลง งานวิจัยชิ้นนี้เริ่มต้นจากการที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงการณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้กำหนดโครงการพัฒนาพื้นที่ตามยุทธศาตร์การพัฒนาท้องถิ่นเพื่อช่วยพัฒนาชุมชนให้มีรายได้เพิ่มขึ้นในระดับครัวเรือน อันจะทำให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการในการพัฒนาด้านอาชีพในชุมชนจนเป็นแรงเสริมทำให้ชุมชนเกิดอาชีพที่จะสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนคือการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเกล็ดปลาตะเพียน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาด้านอาชีพในชุมชน
2. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเกล็ดปลาตะเพียน

ช่วงระยะเวลาดำเนินงาน

ระยะเวลาในการดำเนินงานเริ่มตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2561 ถึง เดือน 31 มีนาคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสำรวจข้อมูลชุมชนในครั้งนี้คือ ครัวเรือนในพื้นที่ หมู่ 3 บ้านหนองปรือ ตำบลทัพราช อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เนื่องจากเป็นพื้นที่ประสบปัญหาหลากหลายรูปแบบ เช่น ปัญหาด้านภัยธรรมชาติ ปัญหาด้านโครงสร้างขั้นพื้นฐาน ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านผู้สูงอายุ และปัญหาด้านรายได้

วิธีการศึกษา

กระบวนการศึกษาเริ่มจากคือ 1. ศึกษาชุมชนวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนในพื้นที่สำรวจในวันที่ 18 ธันวาคม 2561 ณ ศาลาประชาคมบ้านหนองปรือ ตำบลทัพราช อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับสมาชิกในชุมชน 2. ลำดับความต้องการของชุมชนในการแก้ไขปัญหา 3. การวางแผนแก้ไขปัญหาในลักษณะของโครงการ 4. การติดตามประเมินความต่อเนื่องของการดำเนินโครงการ (ยศ บริสุทธิ์, 2558) โดยมีผู้สนใจเข้าร่วมโครงการเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย จำนวน 100 คน และมีครัวเรือนเป้าหมายในการตัดสินใจเลือกพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สนใจและสามารถดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาในเชิงประจักษ์ได้ ซึ่งผู้วิจัยได้ประเมินถึงความสำเร็จและเป็นไปได้ของการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจกระทั่งได้โครงการข้าวเกรียบเกล็ดปลา โดยโครงการดังกล่าวผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญและชุมชนได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก รวมถึงเป็นการดำเนินงานตามพระบรมราโชบายของรัชกาลที่ 10

ผู้วิจัยเดินทางไปยังพื้นที่เป้าหมาย เพื่อสำรวจข้อมูลชุมชนโดยใช้วิธีการการสนทนากลุ่ม (focus group) ด้วยการสอบถามบุคคลในกลุ่มเพื่อให้ได้มาถึงความคิดเห็น ความเชื่อหรือทัศนคติต่อสภาพปัญหา โดยคำถามจะถูกถามในรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์แบบต่าง ๆ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสพูดคุยและแสดงความเห็นได้อย่างอิสระระหว่างผู้ศึกษาหรือผู้เข้าร่วมด้วยกันเอง โดยในขณะเดียวกันผู้ศึกษาทำ

การจดบันทึกการสนทนาที่เกิดขึ้น และอาศัยเครื่องมือต้นไม้ปัญหา (Problem Tree Analysis) รวมถึงสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มตัวอย่างโดยอาศัยแบบสอบถาม ขณะเดียวกันผู้ศึกษาใช้แนวคิด Snow Ball เพื่อค้นหาครัวเรือนเป้าหมายที่มีปัญหาด้านสภาพความเป็นอยู่และ การประกอบอาชีพ พร้อมทั้งทำการตรวจสอบแบบสำรวจข้อมูลชุมชนเบื้องต้นเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลของตัวแปรทั้งหมดรวมทั้งจัดทำกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้นโจทย์วิจัยในครั้งนี้คือประชาชนผู้ที่สนใจ ของบ้านหนองปรือ โดยมีครัวเรือนเป้าหมายจำนวน 8 ครัวเรือน โดยหลังเสร็จสิ้นโครงการครัวเรือนเป้าต้องมีรายได้เพิ่มขึ้น 10% ต่อปี ซึ่งเกิดจากการผลิตข้าวเกรียบเกล็ดปลา ดังนั้นแนวทางการพัฒนาข้าวเกรียบเกล็ดปลาจึงต้องอยู่ภายใต้ความถูกสุขอนามัยเพื่อจำหน่ายในท้องตลาดและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่กระบวนการเริ่มทำความสะอาดเก็บปลาที่ต้องมีความพิถีพิถัน รวมถึงกระบวนการปรุงและผสมวัตถุดิบที่จะต้องมีปริมาณที่ชัดเจนและแน่นอน ขณะที่เมื่อนำข้าวเกรียบเกล็ดปลาไปตากแดดหรือทอดก็จะต้องถูกตามหลักอนามัยและเมื่อเสร็จแล้วก็จะนำข้าวเกรียบเกล็ดปลาเข้าห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการของข้าวเกรียบอันจะนำไปสู่การจัดทำบรรจุภัณฑ์ที่ได้มาตรฐาน

ผลการศึกษา

จากการสำรวจข้อมูลชุมชนโดยใช้วิธีการการสนทนากลุ่ม (focus group) ชุมชนบ้านหนองปรือพบว่าชุมชนมีภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีการทดลองการผลิตเกล็ดปลาทอดสมุนไพรเพื่อการบริโภคโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแปรรูปปลาส้มไร้ก้างมักจะมีเกล็ดปลาที่เหลือจากการแปรรูปในปริมาณมากกว่า 50 กิโลกรัมต่อวัน ขณะที่ชุมชนมีความต้องการที่จะนำเกล็ดปลาไปใช้เพื่อแปรรูปอันจะก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม รวมทั้งเป็นการสร้างอาชีพให้กับสมาชิกในชุมชน ผู้วิจัยพยามนำองค์ความรู้ทางด้านวิชาการเข้ามาบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนอันจะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ด้วยความคาดหวังที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือด้านปัญหาในเรื่องของรายได้รวมถึงเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านนวัตกรรมที่มีองค์ความรู้ใหม่ในการนำหลักสูตรการแปรรูปข้าวเกรียบเกล็ดปลาลงไปถ่ายทอดสู่ชุมชน อันเนื่องจากชุมชนยังขาดทักษะในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวผู้วิจัยจึงคิดค้นหาวิธีเพื่อให้เกิดการใช้เกล็ดปลาอย่างคุ้มค่ามากที่สุด

ภาพที่ 1 เกล็ดปลาเหลือใช้

ผู้วิจัยได้อบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนโดยจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมและชี้แจงวัตถุประสงค์และหลักการให้กับชุมชนได้ทราบว่าขั้นตอนในการผลิตข้าวเกรียบปลามีกระบวนการและเทคนิคอย่างไร ผู้วิจัยจึงเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านการแปรรูปข้าวเกรียบมาถ่ายทอดองค์ความรู้พร้อมการบรรยายและสอนขั้นตอนการทำข้าวเกรียบเกล็ดปลาอย่างละเอียดให้กับชุมชน โดยมีสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมอบรมจำนวน 70 คนหลังจากมีการดำเนินกิจกรรมก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ในชุมชนนั่นคือข้าวเกรียบเกล็ดปลา โดยผลิตภัณฑ์นี้จะเป็นการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและเป็นการพัฒนาอาชีพให้กับสมาชิกในชุมชนรวมถึงเป็นการสร้างรายได้เพราะเมื่อเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตกับผลกำไรแล้วนั้น พบว่าเกล็ดปลาปริมาณ 2 กิโลกรัมจะมีต้นทุน 400 บาทและสร้างผลกำไรจำนวน 1,200 บาท ในเวลาการผลิตเพียง 3 วัน ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างรายได้โดยผ่านกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งชุมชนจะได้ประโยชน์จากองค์ความรู้อันจะสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อจำหน่ายทั้งตลาดภายในและภายนอกชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มตั้งแต่การกำหนดปัญหาการสร้างแนวทางกระบวนการแปรรูป ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและเกิดการเพิ่มขึ้นของรายได้ในชุมชน

ภาพที่ 2 การแปรสภาพ

การแปรรูปข้าวเกรียบเกล็ดปลานอกจากเป็นการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและเป็นการสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน โดยจะเห็นได้ว่าการวิจัยในครั้งนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างมากซึ่งถือว่าเป็นส่งเสริมการสร้างศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง โดยที่ทุกกระบวนการเกิดจากการมีส่วนร่วมและมีการใช้วัตถุดิบในชุมชน ที่มีประโยชน์ไม่มากแต่กลับมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับวัสดุนั้น ๆ ได้โดยกระบวนการแปรรูปข้าวเกรียบเกล็ดปลาเพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรฐกิจชุมชน

ภาพที่ 3 ข้าวเกรียบเกล็ดปลา

อภิปรายผล

แนวทางการธำรงรักษาความยั่งยืนของการดำเนินกิจกรรมการแปรรูปข้าวเกรียบเกล็ดปลาจะเห็นได้ได้ว่าการเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรมผู้วิจัยใช้ทุนของชุมชน ด้านสังคมและวัฒนธรรมรวมถึงศักยภาพความสามารถของชุมชน ในการเป็นกลไกหลักเพื่อการดำเนินกิจกรรมโดยที่ต้องเป็นวิธีการที่ไม่สลับซับซ้อนหรือยุ่งยากจนเกินไป โดยผู้วิจัยต้องดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนทั้งการประสานการระดมความคิดชุมชนต้องให้ได้ข้อมูลเรื่องราว ประเพณี ความถนัดของชุมชน เมื่อผู้วิจัยได้รับข้อมูลจึงนำมาวิเคราะห์ความเป็นไปได้เพื่อนำมาดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านเศรฐกิจของชุมชน หลังจากนั้นผู้วิจัยนำร่างเพื่อเสนอต่อที่ปรึกษาขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องของการแปรรูปข้าวเกรียบเกล็ดปลาเพื่อตรวจสอบคุณค่าทางโภชนาการ และนำคำแนะนำกลับมาปรับปรุงและพัฒนากรรมวิธี เทคนิคให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จในชุมชนมากที่สุด

หากกล่าวถึงความยั่งยืนของการดำเนินกิจกรรมนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการหาความรู้ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการระดมความคิดโดยที่ชุมชนร่วมกับนักวิจัยร่วมกันกำหนดหลักสูตรวิธีการแปรรูปข้าวเกรียบเกล็ดปลา โดยที่ชุมชนมีการรวมกลุ่ม ประชุมระดมความคิดชุมชนจัดตั้งกลุ่มกันเพื่อร่วมกันดำเนินงานการแปรรูปข้าวเกรียบปลา โดยบ้านหนองปรือจะมีสมาชิกกลุ่มอาชีพนี้ จำนวน 8 ราย โดยที่ในกลุ่มจะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำการแปรรูปข้าวเกรียบเกล็ดปลาแบบหมุนเวียน หมายถึงทุกคนจะสามารถทำการแปรรูปได้ในทุกขั้นตอนเพื่อก่อให้เกิดการบริหารจัดการวัสดุที่เหลือใช้ให้เกิดมูลค่าเพิ่มได้ ดังนั้นกลุ่มการแปรรูปจึงมีการรวมตัวกันและระดมทุน รวมถึงมีการจัดสรรผลกำไรอย่างเท่าเทียมโดยรายได้ในครอบครัวของกลุ่มเป้าหมายจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 10% ต่อปี และมีการขยายผลสู่คนอื่น ๆ ที่สนใจ ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตนั้นหมายถึงการพยายามพึ่งตนเองให้มากที่สุด เพื่อเป็นการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน รวมไปถึงการรวมกลุ่มที่จะก่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอันเนื่องมาจากการช่วยเหลือและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

(จิราณีย์ พันมูล และอาแว มะแส, 2558) และในระหว่างการเริ่มต้นกิจกรรมจนถึงความสำเร็จของกิจกรรมการแปรรูปข้าวเกรียบเกล็ดปลาผู้วิจัยจะมีการติดตามความก้าวหน้าเพื่อสนับสนุนและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยในอนาคตชุมชนจะมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เกิดจากจุดเริ่มต้นของข้าวเกรียบเกล็ดปลา เช่นการเปลี่ยนรสชาติการเปลี่ยนรูปแบบบรรจุภัณฑ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาด้านอาชีพในชุมชน
2. ชุมชนมีอาชีพเสริมคือการผลิตได้ข้าวเกรียบเกล็ดปลาอันจะนำไปสู่การมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จงจิตร ชินกนกรัตน์. 2559. **เครื่องประดับเกล็ดปลา = ความคิดสร้างสรรค์ + ดอกไม้ประดิษฐ์จากเกล็ดปลา. [แหล่งข้อมูลออนไลน์] จาก** https://www.ku.ac.th/e-magazine/september43/fish. สืบค้นเมื่อ. 29 เมษายน 2561

จิราณีย์ พันมูล และอาแว มะแส. 2558. **กระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านนาเวียง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง.** วารสารการวิจัยกาละลองคำ. หน้า 139-152.

นทีทิพย์ กฤษณามระ. 2558. เปลี่ยน "เกล็ดปลา" ของเหลือการประมงเป็นอาหารเสริมคอลลาเจน-แคลเซียมสูง **[แหล่งข้อมูลออนไลน์] จาก** https://mgronline.com/science/detail/9580000107212._สืบค้นเมื่อ. 29 เมษายน 2561

ยศ บริสุทธิ์. 2558. **การศึกษาชุมชน : แนวคิดฐานการวิจัยและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ 1. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. 2560. **การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต**. สำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทวงมหาดไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ แดเน็กอินเตอร์คอปอเรชั่น.

การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อความยั่งยืน ตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

ฉัตรเกษม ดาศรี[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วม และเสนอแนวทางการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อความยั่งยืน ในตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) โดยกำหนดพื้นที่การศึกษาที่หมู่บ้านท่ากระบาก หมู่ที่ 10 ตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว เพื่อใช้ในการเป็นพื้นที่ศึกษา

ผลการวิจัยพบว่าระดับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืน ในตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.37, SD =0.927) ซึ่งเมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.43, SD = 0.927) รองลงมาคือ ด้านการวางแผนอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.35, SD =0.927) และด้านการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.33, SD = 0.931) ตามลำดับ

สภาพและปัญหาประกอบไปด้วย 1) การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการการวางแผนเพื่อการจัดการน้ำร่วมกันของกลุ่มผู้ใช้น้ำ 2) กระบวนการแนะนำและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำจากสำนักงานชลประทานท่ากระบาก ยังไม่มีประสิทธิผลอย่างเต็มที่ 3) ข้อจากัดด้านเวลาและลักษณะของอาชีพของคนในชุมชนไม่สามารถส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมการวางแผนได้อย่างเต็มที่ 4) การไม่ให้ความสนใจ และไม่ให้ความสำคัญจากกลุ่มผู้ใช้น้ำ 5) ช่วงเวลาในการดำเนินการส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในเวลาราชการ หรือเวลาทำงานปกติ กลุ่มเป้าหมายบางส่วนจึงเข้าร่วมไม่ได้ 6) กลุ่มผู้ใช้น้ำสามารถร่วมดูแลได้แค่กิจกรรมขนาดเล็กเท่านั้น เช่น การขุดลอก การซ่อมคันดิน ซึ่งเป็นส่วนที่อยู่ปลายน้ำ แต่กิจกรรมหรือโครงการขนาดใหญ่ไม่สามารถเข้าร่วมได้ เช่น การซ่อมแซมคลองส่งน้ำสายหลัก 7) กลุ่มผู้ใช้น้ำไม่มี

[1] หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สระแก้ว

กฎระเบียบในการปฏิบัติที่ชัดเจนและ 8) กลุ่มผู้ใช้น้ำไม่ได้ถูกรับรองสถานะอย่างถูกต้อง เนื่องจากขาดองค์ประกอบการของจดแจ้งจัดตั้งกลุ่ม เช่น ระเบียบข้อบังคับของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ทะเบียนสมาชิก เป็นต้น

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อความยั่งยืน ในตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว พบว่า 1.สมาชิกของกลุ่มผู้ใช้น้ำควรมีการจัดตั้งกลุ่มให้ถูกต้องตามกฎหมาย 2. การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในกลุ่มผู้ใช้น้ำควรคำนึงถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะการประกอบอาชีพหลักของกลุ่มเป้าหมาย 3.ควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนและการจัดการตนเองของชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น 4.) ควรมีการขับเคลื่อนรูปแบบการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมให้กว้างขึ้น โดยให้กลุ่มผู้ใช้น้ำทุก ๆ กลุ่มที่พื้นที่ต่าง ๆ ตลอดแนวคลองส่งน้ำซึ่งอยู่คนละเขตการปกครองมาร่วมวิเคราะห์และวางแผนการบริหารจัดการร่วมกันเพื่อให้เกิดความร่วมมือและความยั่งยืน 5.) สำนักงานชลประทานสระแก้ว ในฐานะหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการน้ำควรเชิญหน่วยงานในพื้นที่ตลอดแนวคลองส่งน้ำที่เกี่ยวข้อง มาร่วมเป็นคณะทำงานขับเคลื่อนการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม เพื่อผลักดันให้เกิดการผลักดันขยายผลไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะในระดับต่าง ๆ ต่อไป

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, การบริหารจัดการน้ำ

ที่มาและความสำคัญ

“น้ำ” หนึ่งในปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิตของมวลมนุษยชาติและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ บนโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งร่างกายมนุษย์ขาดน้ำได้เพียงแค่ 3 วันเท่านั้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้ประกอบกิจน้อยใหญ่นานัปการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบทุ่นลอย หรือ กังหันน้ำชัยพัฒนา “โครงการฝนหลวง” ที่พระองค์ทรงให้แนวคิดทฤษฎีตั้งต้น และทดลองกว่าอีก 14 ปีจึงประสบผลสำเร็จ ยังประโยชน์แก่พสกนิกรไทยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (กรมฝนหลวงและการบินเกษตร, 2557)

บ้านท่ากระบาก ตำบลท่าแยก มีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา มีอุทยานแห่งชาติปางสีดาซึ่งถือเป็นต้นน้ำ แต่ก็ยังประสบกับปัญหาภัยแล้งอยู่โดยตลอด ซึ่งในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้เล็งเห็นความสำคัญจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อธิบดีกรมชลประทานและคณะในสมัยนั้นพิจารณาสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก และฝายทดน้ำทางบริเวณต้นน้ำลำคลองยายเมือง คลองน้ำเขียว คลองท่ากะบาก คลองช่องกล่ำ ซึ่งเป็นสาขาของห้วยพระปรงในเขตอำเภอสระแก้ว และอำเภอวัฒนานคร จังหวัดปราจีนบุรีโดยเร่งด่วน เพื่อจัดหาน้ำให้ราษฎรทำการเพาะปลูกได้ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้งและจัดหาน้ำให้กับพื้นที่เชิงเขาซึ่งเป็นป่าสงวนที่เสื่อมโทรมแล้วเพื่อจัดสรรที่ทำกินให้ราษฎรในรูปแบบสหกรณ์ต่อไป

จึงเกิดเป็นโครงการอ่างเก็บน้ำท่ากระบากอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้น ซึ่งมีความจุของอ่างอยู่ที่ 7,300,000 ลูกบาศก์เมตร (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ออนไลน์) แต่อย่างไรก็ดีปัจจุบันก็ไม่เพียงพอต่อการใช้งาน (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560 : 49)

จากการลงพื้นที่เพื่อค้นหาปัญหาวิจัยด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้สะท้อนให้เห็นว่า *“ตำบลท่าแยกมีปัญหาน้ำแล้งทุกปี และยังเป็นปัญหาหลักของจังหวัดสระแก้วด้วย”* (จิราภรณ์ เจนดง, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2561) ซึ่งสวนทางกับลักษณะทางกายภาพของตำบลท่าแยกมีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา มีอุทยานแห่งชาติปางสีดาซึ่งถือเป็นต้นน้ำที่สำคัญให้กับอ่างเก็บน้ำท่ากระบาก ซึ่งนอกจะทำให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่ 14 หมู่บ้านและตำบลใกล้เคียงอีกด้วย จากกประชุมกลุ่ม (Focus group) ร่วมกับผู้นำชุมชน ตัวแทนผู้ใช้น้ำ และตัวแทนจากสำนักชลประทานสระแก้ว เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพบริบทต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงสภาพในอดีต สถานการณ์ปัจจุบัน รวมถึงความคาดหวังในอนาคต สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ทุนทางสังคม (Social capital) ที่สำคัญของพื้นที่คือการมีอ่างเก็บน้ำท่ากระบากที่มีปริมาณน้ำที่สมบูรณ์เพียงพอ ที่ตั้งของชุมชนอยู่เป็นพื้นที่แรกที่ได้รับน้ำ รวมถึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมกับสำนักชลประทานสระแก้ว แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้ใช้น้ำสะท้อนกลับมาคือปัญหาเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ ในขณะที่วุฒิภัทร คุณปิติชลธร (สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2561) ได้สะท้อนมุมมองในฐานะของส่วนราชการว่า *“ชุมชนเองจะสะท้อนปัญหาโดยไม่ทราบว่าปริมาณน้ำที่จำเป็นต้องใช้เป็นเท่าไหร่”* และจากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยและชุมชนมีความเห็นพ้องต้องกันที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกันในการบริหารจัดทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของการใช้ทรัพยากรน้ำในตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อความยั่งยืนในตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตุลาคม 2559-กันยายน 2561

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้คือประชาชนบ้านท่ากระบาก ตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว จำนวน 1,703 คน

การดำเนินโครงการ

การวิจัยครั้งนี้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาโดยใช้กรณีศึกษาของบ้านท่ากระบาก ตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว เพื่อนำไปสู่การศึกษาสภาพและปัญหาของการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อความยั่งยืน กำหนดระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2559-กันยายน 2561

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) โดยใช้แนวคิดสำคัญในการวิจัยผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนจำนวน 8 ขั้นตอนประกอบไปด้วย 1. สร้างความสนใจและค้นหานักวิจัยชุมชน 2. การพูดคุยเพื่อค้นหาปัญหา 3. การพัฒนาเค้าโครงวิจัย 4. การพัฒนาเครื่องมือวิจัย 5. ดำเนินการเก็บข้อมูลวิจัย 6. ประมวลผลข้อมูลวิจัยและวางแผนแก้ไขปัญหาชุมชน 7. จัดกิจกรรมแก้ไขปัญหาชุมชน 8. จัดเวทีสาธารณะและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ซึ่ง Erwin (1976 อ้างถึงใน รุ่งอรุณ บุญสายันต์, 2543) ได้ให้แนวคิดการมีส่วนร่วมว่าเป็น กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชนใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยากรที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจันทร์เพ็ญ ชิดเชื้อ (2543 อ้างถึงใน มังกร กลิ่นแก้ว, 2550) ได้ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับมิติต่าง ๆ ที่ประชาชนจะสามารถเข้าร่วมได้ในลักษณะต่าง ๆ ประกอบไปด้วยร่วมแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับประโยชน์ ร่วมออกแรง ร่วมออกวัสดุ รวมทั้งร่วมจัดการการใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการ ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในกลุ่ม สังคมของตน

ขั้นที่ 1 สร้างความสนใจและค้นหานักวิจัยชุมชน

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเบื้องต้นจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่ และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้แทนจากสำนักงานชลประทานสระแก้วมานำเสนอให้ชุมชนได้เห็นถึงสภาพปัจจุบันซึ่งทำให้เห็นว่า *“ตำบลท่าแยกมีปัญหาน้ำแล้งทุกปี และยังเป็นปัญหาหลักของจังหวัดสระแก้วด้วย”* (จิราภรณ์ เจนดง, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2561) ซึ่งสวนทางกับลักษณะทางกายภาพของตำบลท่าแยกมีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา มีอุทยานแห่งชาติปางสีดาซึ่งถือเป็นต้นน้ำที่สำคัญให้กับอ่างเก็บน้ำท่ากระบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านท่ากระบาก เป็นชุมชนต้นทางที่ได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการน้ำของสำนักชลประทานสระแก้ว จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องร่วมกันสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับพื้นที่อันจะก่อให้เกิดการขยายผลสู่การพัฒนาไปยังพื้นที่อื่น ๆ ต่อไปในอนาคต ในอ่างเก็บน้ำท่ากระบาก และจากกประชุมกลุ่ม (Focus group) ร่วมกับผู้นำชุมชน ตัวแทนผู้ใช้น้ำ และตัวแทนจากสำนักชลประทานสระแก้ว เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพบริบทต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงสภาพในอดีต สถานการณ์ปัจจุบัน รวมถึงความคาดหวังในอนาคต สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ทุนทางสังคม(Social capital) ที่สำคัญของพื้นที่คือการมีอ่างเก็บน้ำท่ากระบากที่มีปริมาณน้ำที่สมบูรณ์เพียงพอ ที่ตั้งของชุมชน

อยู่เป็นพื้นที่แรกที่ได้รับน้ำ รวมถึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมกับสำนักชลประทานสระแก้ว แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้ใช้น้ำสะท้อนกลับมาคือปัญหาเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ ในขณะที่วุฒิภัทร คุณปิติชลธร (สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2561) ได้สะท้อนมุมมองในฐานะของส่วนราชการว่า *“ชุมชนเองจะสะท้อนปัญหาโดยไม่ทราบว่าปริมาณน้ำที่จำเป็นต้องใช้เป็นเท่าไหร่”* และจากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยและชุมชนมีความเห็นพ้องต้องกันที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกันในการบริหารจัดทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป และในการนี้ก็ได้เชิญคุณจิราภรณ์ เจนดง ร่วมเป็นนักวิจัยท้องถิ่นด้วย

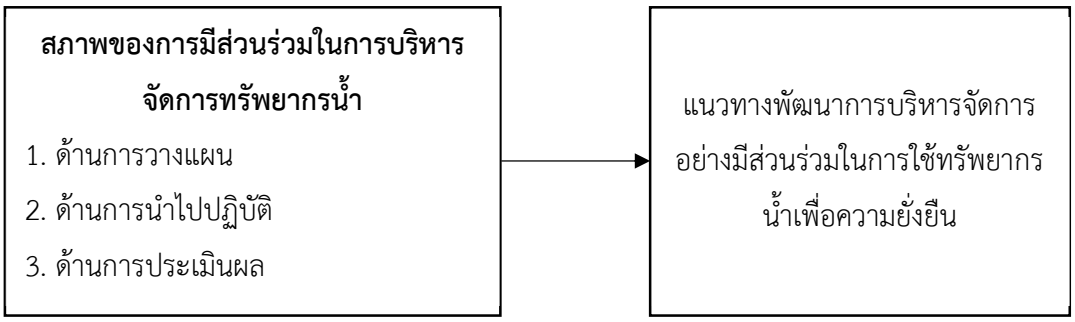

ขั้นที่ 2 การพูดคุยเพื่อค้นหาปัญหา

จากการนำเสนอข้อมูลสถานการณ์ที่สำคัญเพื่อสร้างความสนใจของคนในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ใช้รูปแบบการประชุมกลุ่ม (Focus group) อย่างมีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มผู้ใช้น้ำ และตัวแทนจากสำนักชลประทานสระแก้ว เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพบริบทต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงสภาพในอดีต สถานการณ์ปัจจุบัน รวมถึงความคาดหวังในอนาคต สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ทุนทางสังคม (Social capital) ที่สำคัญของพื้นที่คือการมีอ่างเก็บน้ำท่ากระบากที่มีปริมาณน้ำที่สมบูรณ์เพียงพอ ที่ตั้งของชุมชนอยู่เป็นพื้นที่แรกที่ได้รับน้ำ รวมถึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมกับสำนักชลประทานสระแก้ว แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้ใช้น้ำสะท้อนกลับมาคือปัญหาเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ ในขณะที่วุฒิภัทร คุณปิติชลธร (สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2561) ได้สะท้อนมุมมองในฐานะของส่วนราชการว่า *“ชุมชนเองจะสะท้อนปัญหาโดยไม่ทราบว่าปริมาณน้ำที่จำเป็นต้องใช้เป็นเท่าไหร่”* และจากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยและชุมชนมีความเห็นพ้องต้องกันที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกันในการบริหารจัดทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ขั้นที่ 3 การพัฒนาโจทย์เค้าโครงวิจัย

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาวิเคราะห์ พร้อมทั้งได้ดำเนินการทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ในประเด็นต่าง ๆ และนำมาสร้างกรอบแนวคิด

ขั้นที่ 4 การพัฒนาเครื่องมือวิจัย

สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งแบบสอบถามมีเพียง 1 ส่วน ซึ่งเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารจัดการน้ำใน 3 ด้านคือ การมีส่วนร่วมในด้านการวางแผน การมีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติ และสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือหลักคือการประชุมกลุ่ม (Focus group) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระเกี่ยวกับมิติการดำเนินการในอดีต มิติสภาพปัจจุบัน และมิติความคาดหวังในอนาคต

ขั้นที่ 5 ดำเนินการเก็บข้อมูลวิจัย

ผู้วิจัยและนักวิจัยท้องถิ่นได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาระดับการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรน้ำ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 324 ตัวอย่างที่อยู่ในชุมชน และได้นัดหมายนัดหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เข้าร่วมการประชุมกลุ่ม ประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มผู้ใช้น้ำ และผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลท่าแยก

ขั้นที่ 6 ประมวลผลข้อมูลวิจัยและวางแผนแก้ไขปัญหาชุมชน

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จสิ้นแล้ว จะนำข้อมูลในเชิงปริมาณมาประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ระดับของการมีส่วนร่วม ใช้ค่าสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการอ่านเอาเรื่อง การจับประเด็น และการจับใจความโดยการนำข้อมูลที่จัดเก็บอย่างเป็นระบบมาอ่านทำความเข้าใจเพื่อจับประเด็นสำคัญของเนื้อหา

ขั้นที่ 7 จัดกิจกรรมแก้ไขปัญหาชุมชน

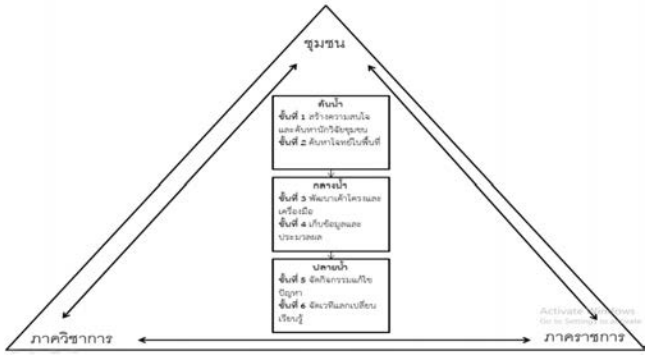
ผู้วิจัยได้นำผลข้อมูลการวิเคราะห์กลับไปนำเสนอและคืนให้ชุมชน ซึ่งสิ่งที่ได้คือแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อความยั่งยืน ในตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

ขั้นที่ 8 จัดเวทีสาธารณะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ฯ ได้ดำเนินการจัดเวทีสาธารณะระดับจังหวัดในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2562 เพื่อประชุมเชิงปฏิบัติการ “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ความสำเร็จ เพื่อจัดจัดการความรู้และเสริมพลังการวิจัย และขับเคลื่อนสูนวัตกรรมการจัดการตนเอง

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

จากการดำเนินการของการวิจัยสามารถสรุปผลการดำเนินงานผ่านการสังเคราะห์ตัวแบบที่เหมาะสมเพื่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 ตัวแบบกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

ต้นน้ำ

ขั้นตอนที่ 1 สร้างความสนใจและค้นหานักวิจัยชุมชน

สร้างความสนใจและค้นหานักวิจัยชุมชนเป็นขั้นตอนแรกที่จะต้องกระตุ้นให้เกิดความสนใจร่วมกันของภาคีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนักวิจัยที่มาจากภาควิชาการจะต้องเป็นส่วนสำคัญที่จะเป็นส่วนเชื่อมผสานระหว่างภาคราชการในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนพื้นที่เป้าหมายด้วยข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ และในส่วนของบทบาทของภาคราชการในฐานะของผู้ที่มีอำนาจในการบริหารจัดการจะเป็นผู้สนับสนุนข้อมูลเชิงพื้นแก่นักวิจัย และส่วนสุดท้ายคือบทบาทของชุมชนในฐานะของพื้นที่ดำเนินการจะต้องสะท้อนปัญหาและความต้องการตนเองในเชิงลึก ซึ่งสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือการอธิบายและสร้างความสนใจด้วยการประมวลข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ จากภาคีทุกภาคส่วน

ขั้นตอนที่ 2 ค้นหาโจทย์ในพื้นที่

หลังจากที่กระตุ้นและสร้างความสนใจให้เกิดขึ้นแล้วนั้น ขั้นตอนต่อมาคือการค้นหาโจทย์ที่แท้จริงที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหา ซึ่งขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะต้องเป็นผู้ประสานกับภาคราชการที่เกี่ยวข้องมาร่วมประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนมุมมองจากทุกฝ่ายโดยนักวิจัยเป็นผู้ควบคุมการประชุม ซึ่งสามารถใช้เทคนิคเครื่องมือการวิจัยต่าง ๆ เช่น การประชุมกลุ่ม (Focus group) SWOT Analysis Tows matrix เป็นต้น และสิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงคือการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ให้เห็นถึงระดับความรุนแรง หรือความจำเป็น ที่เกิดจากคิดและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

กลางน้ำ

ขั้นตอนที่ 3 พัฒนาเค้าโครงและเครื่องมือ

การพัฒนาเค้าโครงและสร้างเครื่องมือ เป็นขั้นตอนของการออกแบบการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยนักวิจัยจะต้องนำแนวคิดและวิธีวิทยาการวิจัยเข้ามาสร้างและออกแบบกระบวนการทำงาน รวมถึงการสร้างเครื่องมือเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล และเมื่อได้ชุดเครื่องมือแล้วจะต้องฝึกปฏิบัติให้กับนักวิจัยชุมชนได้เรียนรู้การใช้เครื่องมือก่อนเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ 4 เก็บข้อมูลและประมวลผล

การเก็บข้อมูลและประมวลผล จะเป็นขั้นตอนสำคัญที่นักวิจัยชุมชนที่ผ่านการฝึกปฏิบัติการใช้เครื่องมือมาแล้วนั้น ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด ทั้งเครื่องมือเชิงปริมาณและคุณภาพ เมื่อได้ข้อมูลที่ครบถ้วนแล้วก็จะให้นักวิจัยประมวลผลข้อมูลแล้วนำมานำเสนอวิเคราะห์ร่วมกันกับภาคราชการ ชุมชนท้องถิ่น และนักวิจัย เพื่อกำหนดทิศทางหรือกิจกรรมแก้ไปปัญหาในพื้นที่

ปลายน้ำ

ขั้นตอนที่ 5 จัดกิจกรรมแก้ไขปัญหา

การจัดกิจกรรมแก้ไขปัญหาถือเป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ที่เกิดจากการวางแผนและออกแบบการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการออกแบบร่วมกันของภาคีเครือข่าย ซึ่งจะเกิดผลต่อชุมชนโดยชุมชนเอง ซึ่งภาควิชาการและภาคราชการเป็นผู้สนับสนุนการจัดกิจกรรมในพื้นที่ทั้งองค์ความรู้และงบประมาณ และหากกิจกรรมการแก้ไขปัญหานั้นเกินกว่าที่จะดำเนินการได้ ก็อาจจะต้องจัดทำข้อมูลสารสนเทศและเสนอไปยังหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีศักยภาพเพียงพอ

ขั้นตอนที่ 6 จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เปรียบเสมือนการประเมินผลการทำงานที่ผ่านมาเพื่อกำหนดทิศทางในการทำงานและถอดบทเรียนองค์ความรู้ร่วมกันของภาคีเครือข่ายเพื่อให้ชุมชนสามารถเรียนรู้และจัดการตนเองได้

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่าระดับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืน ในตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.37, SD =0.927) ซึ่งเมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.43, SD = 0.927) รองลงมาคือ ด้านการวางแผนอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.35, SD = 0.927) และด้านการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.33, SD = 0.931) ตามลำดับ

สภาพและปัญหาที่สำคัญประกอบไปด้วย 1) การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการการวางแผนเพื่อการจัดการน้ำร่วมกันของกลุ่มผู้ใช้น้ำ 2) กระบวนการแนะนำและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำจากสำนักงานชลประทานท่ากระบาก ยังไม่มีประสิทธิผลอย่างเต็มที่ 3) ข้อจากัดด้านเวลาและลักษณะของอาชีพของคนในชุมชนไม่สามารถส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมการวางแผนได้อย่างเต็มที่ 4) การไม่ให้ความสนใจ และไม่ให้ความสำคัญจากกลุ่มผู้ใช้น้ำ 5) ช่วงเวลาในการดำเนินการส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในเวลาราชการ หรือเวลาทำงานปกติ กลุ่มเป้าหมายบางส่วนจึงเข้าร่วมไม่ได้ 6) กลุ่มผู้ใช้น้ำสามารถร่วมดูแลได้แค่กิจกรรมขนาดเล็กเท่านั้น เช่น การขุดลอก การซ่อมคันดิน ซึ่งเป็นส่วนที่อยู่ปลายน้ำ แต่กิจกรรมหรือโครงการขนาดใหญ่ไม่สามารถเข้าร่วมได้ เช่น การซ่อมแซมคลองส่งน้ำสายหลัก 7) กลุ่มผู้ใช้น้ำไม่มีกฎระเบียบในการปฏิบัติที่ชัดเจน และ 8) กลุ่มผู้ใช้น้ำไม่ได้ถูกรับรองสถานะอย่างถูกต้อง เนื่องจากขาดองค์ประกอบการของจดแจ้งจัดตั้งกลุ่ม เช่น ระเบียบข้อบังคับของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ทะเบียนสมาชิก เป็นต้น

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อความยั่งยืน ในตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว มีดังนี้

1. ข้อเสนอต่อชุมชน
    1.1. สมาชิกของกลุ่มผู้ใช้น้ำควรมีการจัดตั้งกลุ่มให้ถูกต้องตามกฎหมาย มีการจัดทำระเบียบข้อบังคับ ทะเบียนสมาชิก รวมถึงการส่งเสริมทักษะอื่น ๆ ที่เหมาะสม
2. ข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
    2.1. การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในกลุ่มผู้ใช้น้ำควรคำนึงถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะการประกอบอาชีพหลักของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้สามารถมีผู้เข้าร่วมที่เพิ่มมากขึ้น
    2.2. ควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนและการจัดการตนเองของชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น อันจะทำให้เกิดความรู้สึกร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกันที่เปลี่ยนจากแนวความคิดที่เชื่อว่างานต่าง ๆ เป็นภารกิจของส่วนราชการ

3. ข้อเสนอเชิงนโยบาย
   3.1. ควรมีการขับเคลื่อนรูปแบบการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมให้กว้างขึ้น โดยให้กลุ่มผู้ใช้น้ำทุก ๆ กลุ่มที่พื้นที่ต่าง ๆ ตลอดแนวคลองส่งน้ำซึ่งอยู่คนละเขตการปกครองมาร่วมวิเคราะห์และวางแผนการบริหารจัดการร่วมกันเพื่อให้เกิดความร่วมมือและความยั่งยืน
   3.2. สำนักงานชลประทานสระแก้ว ในฐานะหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการน้ำ ควรเชิญหน่วยงานในพื้นที่ตลอดแนวคลองส่งน้ำที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และหน่วยงานด้านการเกษตรอื่น ๆ มาร่วมเป็นคณะทำงานขับเคลื่อนการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม เพื่อผลักดันให้เกิดการผลักดันขยายผลไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะในระดับต่าง ๆ ต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

จากการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ประโยชน์สำคัญที่ได้รับคือการสังเคราะห์ตัวแบบกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงภาคีที่เกี่ยวข้องตามทฤษฎีสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ทั้งจากภาควิชาการ ภาคราชการ และชุมชนท้องถิ่น อันจะส่งผลต่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานให้เกิดความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กรมฝนหลวงและการบินเกษตร. (2557). **ความเป็นมาของโครงการพระราชดำริฝนหลวง.** สืบค้นเมื่อ 6 กรกฎาคม 2560 เข้าถึงได้จาก http://www.royalrain.go.th/royalrain/m/royalinitiativeproject

คณะกรรมการนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2558, 19 มกราคม). **ประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ เรื่องกำหนดพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ.**

_____. (2558, 24 เมษายน). **ประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ เรื่องกำหนดพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ระยะ 2**

สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และรัฐศิรินทร์ วังกานนท์. (2560). **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ “การพัฒนาระบบ สวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็น แรงงานนอกระบบในเขต เศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม : กรณีศึกษาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2559). **โลกยกย่อง “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา”.** สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2560 เข้าถึงได้จาก http://www.thaihealth.or.th/Content/33594...B2%60.html

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **(มปป.). โครงการอ่างเก็บน้ำท่ากระบากอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.** จาก http://km.rdpb.go.th/Project/View/5978

สำนักงานจังหวัดสระแก้ว. (2560). **แผนพัฒนาจังหวัดสระแก้ว (พ.ศ.2561-2564).** สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2562 จาก http://www.sakaeo.go.th/websakaeo/files/com_news_devpro1/201810_13a0d365d60535d.pdf

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (มปป.). **โครงการอ่างเก็บ น้ำท่ากระบากอันเนื่องมาจากพระราชดำริ** จาก http://km.rdpb.go.th/Project/View/5978

แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว

วิไลลักษณ์ เรืองสม[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบริบทตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว 2) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 6 คน และใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้น้ำในตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว จำนวน 400 คน ผลการศึกษา พบว่า 1. สภาพพื้นที่ทางการเกษตรมีเนื้อที่ 164,675 ไร่ พื้นที่เป็นที่ราบสูง มีลำคลองตามธรรมชาติหลายสายรวมเป็นคลองสายใหญ่ 2 สาย และบึง 1 แห่ง ทำให้มีแหล่งน้ำใช้ในการเกษตรและบริโภค การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ส่วนใหญ่ทำไร่ ทำนา ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ แหล่งน้ำที่สำคัญ คือ คลองพระสะทึง คลองพระเพลิง และแหล่งน้ำธรรมชาติต่าง ๆ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด อ้อย ฯลฯ 2. การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด คือ การพัฒนาทุนทางสังคมที่ยั่งยืน กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อเชื่อโยงครอบครัวและชุมชนหน่วยงานต่าง ๆ และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ สามารถจัดลำดับความสำคัญโดยแบ่งเป็นการจัดการในระยะสั้น โดยการพัฒนาศักยภาพของการกักเก็บน้ำของแหล่งน้ำเดิมที่มีอยู่ การจัดการในระยะปานกลาง โดยการจัดหาแหล่งกักเก็บน้ำใหม่ การจัดการในระยะยาว ผู้ศึกษาได้น้อมนำแนวทางตามพระราชดำริมาใช้ในเรื่อง “ภูเขาป่า” การจัดการป่าไม้ยั่งยืน:ปลูกป่าทดแทนบริเวณต้นน้ำลำธาร การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง และเกษตรทฤษฎีใหม่

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, ความต้องการพัฒนาแหล่งน้ำ, การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร, แนวทางการพัฒนาแหล่งน้ำ

[1] คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่มาและความสำคัญ

“น้ำ” เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ประเทศไทยซึ่งเคยมีน้ำให้ใช้อย่างไม่จำกัด กลับต้องประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่ส่งผลให้ความต้องการน้ำเพิ่มขึ้นทุกปีขณะเดียวกันคนบางกลุ่มยังใช้น้ำในลักษณะขาดความตระหนัก ไม่ประหยัด และไม่ถนอมรักษาให้มีคุณภาพที่ดี ปัญหาน้ำไม่ใช่ปัญหาเฉพาะหน้าเพียงปีใดปีหนึ่งแต่เป็นปัญหาต่อเนื่องระยะยาว ที่มิได้มีสาเหตุมาจากปัญหาทางกายภาพหรือการจัดหาน้ำไม่เพียงพอเท่านั้นแต่เกิดจากการแบ่งปันน้ำ (Allocation) ที่ไม่มีประสิทธิภาพเป็นสำคัญด้วย นอกจากนี้ยังเป็นสาเหตุให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความขัดแย้งในสังคมเพิ่มขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการปรับระบบการบริหารจัดการน้ำเพื่อประโยชน์ในการผลิต การบริโภค และการป้องกันอุทกภัย แบบบูรณาการเพิ่มหรือสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ (มุรธาธีร์ รักชาติเจริญ, 2558 : 78)

ปัญหาด้านการจัดการน้ำ เป็นปัญหาที่ชุมชนไม่สามารถวางแผนการใช้น้ำได้อย่างเหมาะสมและไม่เพียงพอต่อความจำเป็นในบางฤดูกาล ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ในชุมชน นำไปสู่ความขัดแย้งและยังขาดแคลนน้ำใช้อุปโภคปริโภคในพื้นที่ (คณะนักวิจัย, 2562: 82)

จากปัญหาข้างต้นได้มีความพยายามในการดำเนินการแก้ไขโดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้ให้ความสำคัญการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการซึ่งกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ คือ การจัดหาแหล่งน้ำ การปรับปรุงคุณภาพน้ำ การควบคุมมลพิษ และการจัดสรรน้ำเพื่อให้ประเทศไทยมีน้ำใช้อย่างเพียงพอ และมีคุณภาพ โดยกำหนดแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับลุ่มน้ำอย่างเป็นระบบ ดังนี้ (1) ให้มีกลไกในการกำกับดูแล และประสานการพัฒนาทรัพยากรน้ำทั้งในระดับชาติและระดับลุ่มน้ำเพื่อให้การดำเนินงาน ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการประสานงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกันอย่างต่อเนื่อง (2) จัดระบบ การจัดสรรและแบ่งปันทรัพยากรน้ำอย่างเหมาะสม โดยยึดหลักความจำเป็น ลำดับความสำคัญ และเป็นธรรม โดยมีองค์กรที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมรับผิดชอบในการบริหารจัดการ (3) ให้มีการจัดเก็บค่าน้ำดิบ ทั้งเพื่อการอุตสาหกรรม เกษตรกรรม อุปโภคบริโภค รวมทั้งปรับปรุงโครงสร้างและระดับราคาค่าน้ำ เพื่อการอุปโภคบริโภค และอุตสาหกรรมให้สะท้อนถึงต้นทุน การจัดหา การผลิต การแจกจ่าย และการบำบัดน้ำเสีย (4) ปรับปรุงระบบส่ง และจ่ายน้ำเพื่อการชลประทานและการอุปโภคบริโภคในชุมชนเพื่อลดการรั่วไหลของน้ำ (5) รณรงค์และเผยแพร่ให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการแนะนำวิธีการใช้น้ำอย่างประหยัด ส่งเสริมให้มีการใช้อุปกรณ์ประหยัดน้ำในชุมชน (มุรธาธีร์ รักชาติเจริญ, 2558: 78)

พื้นที่ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ประมาณร้อยละ 85 เป็นพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด มะละกอ นาข้าว (นาปีและนาปลัง) ไผ่หน่อ แตงแคนตาลูบและสวนผลไม้ ลักษณะพื้นดินร่วนปนทรายขาดคุณภาพและไม่ชุ่มอุ้มน้ำ เป็นเขตเงาฝน อากาศแล้ง ฤดูร้อนไม่สามารถปลูกพืชได้ ทั้งการปลูกพืชไร่ดังกล่าวข้างต้นนั้น ต้องใช้

น้ำมากหากเป็นน้ำธรรมชาติจากฝนตก บางครั้งไม่เพียงพอ สังเกตจากอ้อยลำต้นเล็ก มันสำปะหลังหัวเล็กเพราะขาดน้ำ แต่ประชาชนบางส่วนมีบ่อน้ำขนาดเล็กเป็นของตนเองเพื่อไว้สอยในครัวเรือน ฤดูแล้งน้ำในบ่อจะแห้งไม่สามารถนำมาใช้ได้ หากให้ความสำคัญเรื่องการบริหารจัดการน้ำทั้งระดับตำบลและครัวเรือนอย่างแท้จริงอาจส่งผลต่อกระบวนการแก้ปัญหาเรื่องน้ำได้อย่างน่าสนใจ

อีกด้านหนึ่งพื้นที่ตำบลพระเพลิง เป็นพื้นที่ที่เหมาะแก่การพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมการเกษตร เอกสารที่ดินส่วนใหญ่เป็น ภบท.5, สปก.4-01 และเขตป่าเสื่อมโทรมที่กฎหมายยังไม่ได้ยกเลิก มีถนนสาย 3434 เขาฉกรรจ์-ท่าตาสี(เขาแหลม) ตัดผ่าน 7 กิโลเมตรและถนนสายพระเพลิง-ท่าเต้น ตัดผ่านกลางพื้นที่ทำให้มีบ้านเรือนอยู่อาศัยและสถานที่ราชการปลูกสร้างตามแนวถนนสายนี้ พื้นที่ส่วนใหญ่ทำไร่ข้าวโพด,มันสำปะหลัง,ปลูกข้าว,มะละกอ,สวนป่ายูคาลิปตัส, ผลไม้นานาชนิด การเลี้ยงโค กระบือและมีแนวโน้มปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมันมากขึ้น น้ำจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมการเกษตร

ดังนั้นปัญหาความแห้งแล้งในทุกปีได้ส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนตำบลพระเพลิง ทั้งเรื่องการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมและการมีแหล่งน้ำไว้ใช้สอยในฤดูแล้ง หากประชาชนและหน่วยงานสามารถบูรณาการเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมบริหารจัดการพัฒนาน้ำอย่างยั่งยืน ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพหรือขีดความสามารถของประชาชนในแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับภาคการเกษตรและน้ำใช้ในฤดูแล้งได้ (องค์การบริหารส่วนตำบลพระเพลิง, 2561)

งานวิจัยนี้จึงเกิดขึ้นจากจุดที่ต้องการช่วยแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งในพื้นที่ของประชาชนตำบลพระเพลิง ด้วยการหาแนวทางบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเข้มแข็งในพื้นที่ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วม
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

กรกฎาคม พ.ศ. 2560-กรกฎาคม พ.ศ. 2562

กลุ่มเป้าหมาย

1. กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้วได้แก่

1.1 เกษตรกรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว

1.2 ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปราชญ์ชาวบ้าน หัวหน้า/ประธานกลุ่ม

1.3 ผู้แทนจากหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่ ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว กลุ่มเป้าหมาย

1.4 อาจารย์และนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

1.5 ผู้แทนจากส่วนราชการจังหวัดสระแก้ว เช่น นักพัฒนาชุมชน ตัวแทนฝ่ายปกครองกรมชลประทานเกษตรอำเภอ ในพื้นที่ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว

การดำเนินโครงการ/ กิจกรรม/ วิธีการประเมิน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษากำหนดวิธีการดำเนินการศึกษาออกเป็น 2 แนวทาง คือ

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นลักษณะข้อมูลแบบข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เอกสาร หนังสือ สิ่งพิมพ์ วารสาร ข้อมูลสภาพทางกายภาพของชุมชน ลักษณะการใช้น้ำในการเกษตร งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร

2. การศึกษาจากภาคสนาม (Field Study) เป็นลักษณะข้อมูลแบบข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ทำการศึกษาภาคสนาม (Field Research) ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลจากการใช้แบบสัมภาษณ์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลสาเหตุของการขาดแคลนน้ำ เพื่อการเกษตรในพื้นที่ตำบลพระเพลิง ความคิดเห็นต่อนโยบายแผนงาน/โครงการของรัฐในการแก้ไขปัญหารวมทั้งปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ตลอดจนข้อเสนอแนะและแนวทางในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ตำบลพระเพลิงจากผู้นำชุมชน บุคลากรหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และการใช้แบบสอบถาม สำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำจากตำบลพระเพลิง ถึงปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตร และระดับของปัญหา ตลอดจนถึงการบริหารจัดการในชุมชน พร้อมข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน รวมทั้งหมด 2 คน ประกอบด้วยกำนันตำบลพระเพลิง จำนวน 1 คน และผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำชุมชนหมู่บ้านที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรจากตำบลพระเพลิง ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่หรือเป็นตัวแทนในการประสานงานแจ้งให้หน่วยงานภาครัฐ และท้องถิ่นทราบถึงปัญหาความต้องการของชุมชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

กลุ่มที่ 2 บุคลากรหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหมด 4 คน ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลพระเพลิง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลพระเพลิง เลขานุการองค์การบริหารส่วนตำบลพระเพลิงจำนวน 1 คน เกษตรกรอำเภอ 1 คน และตัวแทนกรมชลประทาน 1 คน

กลุ่มที่ 3 เกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำจากตำบลพระเพลิง จำนวน 12 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 2 บ้านนาคันหัก หมู่ที่ 4 บ้านบึงพระราม หมู่ที่ 5 บ้านภูเงิน หมู่ที่ 6 บ้านท่าผักชี หมู่ที่ 8 บ้านแหลมทอง หมู่ที่ 9 บ้านท่าเต้น หมู่ที่ 10 บ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 11 บ้านหนองปักหลัก หมู่ที่ 12 บ้านซับมูล หมู่ที่ 16 บ้านสุขเจริญ หมู่ที่ 17 บ้านโนนสมพรสามัคคี หมู่ที่ 19 บ้านเนินสยาม ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยการกำหนดสัดส่วน

(Quota Sampling ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลของตัวอย่างเกษตรกรผู้ใช้น้ำจากตำบลพระเพลิงแต่ละหมู่บ้านที่ประสบ ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร โดยใช้แบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

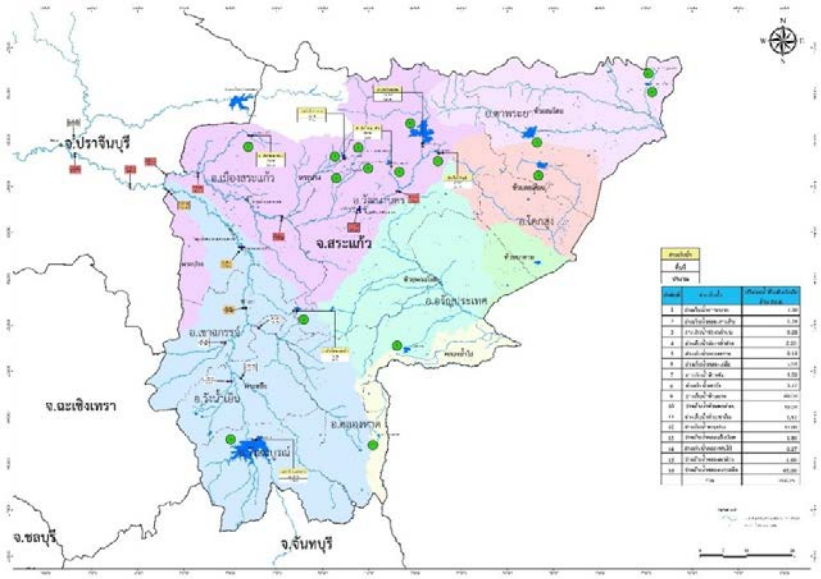
1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำมาเขียนเป็นความเรียงเชิงพรรณนา เพื่อทราบถึงแนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและองค์การบริหารส่วนตำบลพระเพลิง จังหวัดสระแก้ว

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลด้านประชากรโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) บรรยายด้วยค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) และค่าร้อยละ

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ

การวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 248 คน คิดเป็นร้อยละ 62.0 และเป็นเพศหญิง จำนวน 152 คน คิดเป็นร้อยละ 38.0

พื้นที่ตำบลพระเพลิง มีชุมชนทั้ง 19 หมู่ และมีแหล่งน้ำทางการเกษตร 2 สายหลัก คือ คลองพระสะทึงและคลองพระเพลิง บึงพระราม หมู่ที่ 4 อ่างเก็บน้ำภูเงิน หมู่ที่ 5 และสระน้ำสาธารณะ หมู่ที่ 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 19 การใช้แหล่งน้ำทำการเกษตรส่วนใหญ่แหล่งน้ำธรรมชาติ (ห้วยหนองบึง) อยู่ในระดับพอเพียง คิดเป็นร้อยละ 1.91 รองลงมาการใช้น้ำประปา อยู่ในระดับพอเพียง คิดเป็นร้อยละ 1.92 และน้อยที่สุด คือ สระน้ำ (สระน้ำ หรือบ่อที่ขุดเปิดหน้าดินค่อนข้างกว้างเพื่อวัตถุประสงค์การเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์) อยู่ในระดับพอเพียง คิดเป็นร้อยละ 2.27

ภาพที่ 1 แผนภาพแหล่งน้ำจังหวัดสระแก้ว (โครงการชลประทาน 9, 2561)

การบริหารจัดการน้ำของชุมชนตำบลพระเพลิง ยังมีแหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร ทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร ปัญหาในการใช้แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรด้านปริมาณน้ำ ผลการวิเคราะห์ ด้านปริมาณน้ำ พบว่า น้ำจากแหล่งน้ำในชุมชนที่มีอยู่ไม่เพียงพอสำหรับการเพาะปลูก อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\overline{X}$ = 3.42) รองลงมา คือ ไม่มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\overline{X}$ = 3.40) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยสุด คือ คลองหรือแหล่งน้ำไม่เอื้อต่อการนำมาใช้ประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ $\overline{X}$ = 2.71)

ปัญหาในการใช้แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ด้านการเกษตร ผลการวิเคราะห์พบว่า ประชาชนไม่มีการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่อการเกษตรแก่เกษตรกร อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\overline{X}$ 3.41) รองลงมา คือ ขาดความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\overline{X}$ = 3.20) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยสุด คือ หน่วยงานภาครัฐไม่มีแผนงาน/โครงการ เช่น ขุดสระน้ำ คลองชลประทาน สร้างอ่างเก็บน้ำ เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร หรือมีแผนงาน/โครงการแต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของเกษตรกรได้ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\overline{X}$ = 3.06)

การใช้ประโยชน์พื้นที่การเกษตรของตำบลพระเพลิง พบว่าส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำไร่ ทำนา ไม้ผล พืชผัก และพื้นที่ปศุสัตว์ ฯลฯ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่สำคัญในตำบลพระเพลิง นอกจากน้ำฝน คือ คลองพระสะทึงและคลองพระเพลิงและแหล่งน้ำธรรมชาติต่าง ๆ และน้ำบาดาล น้ำประปาหมู่บ้านและประปาส่วนภูมิภาค

ภาพที่ 2 ที่เก็บ-จำหน่ายน้ำบาดาล

ภาพที่ 3 ฝายน้ำล้น

ภาพที่ 4 สระเก็บน้ำ

ภาพที่ 5 คลองพระเพลิง

แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลพระเพลิง คือ มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการบริหารจัดการน้ำจากอ่างเก็บน้ำ สระส่วนรวม และคลองชลประทานที่ไหลผ่านชุมชน มีการพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำด้วยการผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์ ในการปริหารจัดการน้ำทั้งการวางแผน ดำเนินการ และติดตามประเมินผล รวมไปถึงการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ทั้งสระน้ำ บ่อน้ำ ของตนเอง เป็นการสะท้อนการบริหารจัดการน้ำโดยเริ่มจากครัวเรือนสู่ชุมชน และสังคม

ภาพที่ 6 การมีส่วนร่วมการดำเนินการจากทุกฝ่าย

เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำและมีการพัฒนาแล้วก่อให้เกิดการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ คือมีการวางแผน ดำเนินการ และมีการติดตามประเมินผล โดยไม่เกิดปัญหาการขัดแย้งกันของกลุ่มรวมไปถึงส่งผลให้กลุ่มเกษตรกรมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรได้อย่างทั่วถึงมากขึ้น

อีกส่วนคือการบริหารจัดการน้ำจากเกษตรกรภายในครัวเรือนเองที่มีการนำศาสตร์พระราชาอาทิ การปลูกต้นไม้ที่ช่วยลดการระเหยของน้ำรอบสระและบ่อ การเลือกปลูกพืชที่เหมาะสมและให้น้ำน้อยมาใช้เพื่อยืดอายุการเก็บรักษาน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ของตนเองจากที่สระ/ บ่อน้ำของตนเอง เดิมสามารถเก็บน้ำได้ 2-3 เดือนฤดูแล้ง เมื่อมีการบริหารจัดการนำศาสตร์พระราชามาใช้ก็พบว่าสามารถเก็บรักษาน้ำไว้ได้เป็น 4-5 เดือนในฤดูแล้ง

การพัฒนาทุนทางสังคมที่ยั่งยืน กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรมีสร้างเครือข่ายและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อเชื่อมโยงครอบครัว

และชุมชนหน่วยงานสถาบันศาสนา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ

ภาพที่ 7 การบริหารจัดการน้ำ (การเลือกปลูกพืช)

ภาพที่ 8 การบริหารจัดการน้ำ (การเลือกปลูกพืช)

ภาพที่ 9 การบริหารจัดการน้ำ (การจัดทำแหล่งน้ำสำรอง)

ภาพที่10 การจัดการพื้นที่ให้เหมาะสม

อภิปรายผลการดำเนินงาน/ บทสังเคราะห์แบบกระชับ และข้อเสนอแนะ

การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลพระเพลิง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว สรุปได้ว่า แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ตำบลพระเพลิงอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด การพัฒนาทุนทางสังคมที่ยั่งยืนจะต้องกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมตามความต้องการของทุกคน การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเชื่อโยงครอบครัวและชุมชนหน่วยงานสถาบันศาสนา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน (Kalyanamitra, 2018 : 314) และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ (Kalyanamitra, 2017: 36) พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวางโครงการพัฒนาพลังงานจากน้ำมาใช้ให้เกิดประโยชน์โดยเริ่มจากจุดแรก คือ น้ำฝน ทรงมีพระราชดำริแก้ไขปัญหาน้ำแล้ง โดยการสร้างฝนเทียม ซึ่งเรารู้จักกันดีว่าฝนหลวง เพื่อเพิ่มเติมน้ำให้แก่แผ่นดิน เมื่อสร้างน้ำได้แล้วทรงคิดหาวิธีกักเก็บน้ำพื้นที่สูง โดยทำเป็นฝายชะล่อความชุ่มชื้นในพื้นที่ภูเขา หรือตามหุบเขาต่าง ๆ เพื่อกักเก็บน้ำไว้สำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวันของสิ่งมีชีวิต ขณะเดียวกันก็ให้ประโยชน์ในการชะลอความชุ่มชื้นให้แก่ดินและป่า ส่งผลให้ป่างอกงามเจริญเติบโตและเมื่อป่าอุดมสมบูรณ์ก็จะเกิดปรากฏการณ์น้ำฝนตกต้องตามฤดูกาล (ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท, 2547: 59) การปลูกหญ้าแฝกเป็นพืชที่มีคุณสมบัติพิเศษในการช่วยป้องกันการชะล้าง

พังทลายของหน้าดิน และช่วยเก็บความชุมชื้นของดินไว้ด้วย (สุเมธ ตันติเวชกุล และคณะ, 2548: 58) สามารถจัดลำดับตามความสำคัญโดยแบ่งเป็นการจัดการในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว (วรนาถ เกติมา, 2555: ง)

การจัดการในระยะสั้น ทำได้โดยการพัฒนาศักยภาพของการกักเก็บน้ำของแหล่งน้ำเดิมที่มีอยู่และการจัดหาน้ำจากพื้นที่ใกล้เคียง

การจัดการในระยะปานกลาง ทำได้โดยการจัดหาแหล่งกักเก็บน้ำใหม่

การจัดการในระยะยาว ผู้ศึกษาได้น้อมนำแนวทางตามพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาใช้ในเรื่องพระราชดำริ “ภูเขาป่า” การจัดการป่าไม้ยั่งยืน:ปลูกป่าทดแทนบริเวณต้นน้ำลำธาร การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง และเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานท้องถิ่นควรมีนโยบายสร้างความยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำตำบลพระเพลิงในด้านสิ่งแวดล้อมให้เพิ่มมากขึ้น โดยปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ดูแลรักษาทรัพยากร ในด้านสังคมให้เพิ่มมากขึ้นโดยมุ่นเน้นให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยสามารถพึ่งตนเอง มีสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตที่ดีและในด้านเศรษฐกิจให้สูงขึ้น

2. องค์การบริหารส่วนตำบลควรจัดโครงการในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดแรงกระตุ้นและการอนุรักษ์ทรัพยากร การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมแหล่งน้ำให้กลับมาสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. ควรมีการส่งเสริมและการสร้างยุทธศาสตร์การเกษตรอย่างยั่งยืน โดยการสร้างนโยบายและการสร้างโครงการส่งเสริมการทำการเกษตร โครงการก่อสร้างฝ่ายน้ำล้น โครงการขุดลอกขยายสระน้ำที่ตื้นเขิน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ให้การสนับสนุนชุมชนอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลพระเพลิง

4. จังหวัดสระแก้วร่วมมือกับมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในด้านการบริหารจัดการน้ำ เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการน้ำ และการเพิ่มรายได้ทางการเกษตรให้กับประชาชนในพื้นที่

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ตำบลพระเพลิง จังหวัดสระแก้ว โดยชุมชนให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ได้

2. การสร้างพลังชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกันตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

คณะนักวิจัย. (2562). **“ต้นแบบแห่งความสำเร็จองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี ปี 2562”.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท. (2547). **อันเนื่องมาจากพระราชดำริ.** กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์.

มุรธาธีร์ รักชาติเจริญ. (2558). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำทางการเกษตรอย่างยั่งยืนของชุมชนในลุ่มน้ำล้าเชียงไกร. **วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.** 10(1): 76-87.

วรนาถ เกติมา. (2555). **แนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ตำบลพระเพลิง ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (สสนก.). (2559). **การใช้น้ำเพื่อการเกษตร**. สืบค้นวันที่ 28 เมษายน 2561 จาก http://hydrolaw.thaiwater.net.

สุเมธ ตันติเวชกุล และคณะ. (2548). **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาท้องถิ่นอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.** มูลนิธิชัยพัฒนา.

องค์การบริหารส่วนตำบลพระเพลิง. (2561). **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ. 2561 – 2564).** สืบค้นวันที่ 28 เมษายน 2561 จากhttp://www.phraphlong.com/2561-2564/2.pdf.

Kalyanamitra, P. (2017).Causal Factors of Success in the Good Governance Implemention of Local Administrative Organizations in Central Region, Thailand. **Asian Political Science Review**. 1(2): 31-37.

Kalyanamitra, P. (2018). The Development of Social Capital in Pathum Thani Province towards Sustainable Developmant Based on Sufficiency Economy Philosophy. **PSAKU Interntional Jonrnal of Interdisciplinary Research.** 7(1): 314-320.

การบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ชุมชนที่ 6 เทศบาลเมืองสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

จารุณี มุมบ้านเซ่า[1]

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ชุมชนที่ 6 เทศบาลเมืองสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนในพื้นที่ในการจัดการขยะอย่างถูกวิธี และสร้างแนวทางการจัดการขยะอย่างถูกวิธีโดยการมีส่วนร่วมโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และประชาชนในเขตพื้นที่ชุมชนที่ 6 การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการการสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนในพื้นที่เขตเทศบาลเมืองสระแก้ว และกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในเทศบาลเมืองสระแก้ว และการวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและวิเคราะห์สรุปประเด็น

ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้ การบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ชุมชนที่ 6 เทศบาลเมืองสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว โดยการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะที่ให้ประชาชนประกอบด้วย ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และคณะกรรมการชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมประชุมประชาคมร่วมกันค้นหาปัญหาและวางแผนในการแก้ไขปัญหาร่วมกันซึ่งการให้ประชาชนมีส่วนร่วมจะเป็นการเน้นย้ำถึงการเป็นเจ้าของปัญหาและเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาขยะในพื้นที่ของตนเองและร่วมมือในการแก้ไขปัญหาด้วนตนเอง ในส่วนของแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะโดยใช้กระบวนการฝึกอบรมให้ความรู้การคัดแยกขยะและศึกษาดูงานในหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการขยะที่ประสบความสำเร็จแล้วนั้นเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถสร้างแรงจูงใจและกำลังใจว่าชุมชนสามารถทำได้ อีกทั้งเป็นทางลัดในการศึกษา

[1] รัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

เรียนรู้จากผู้ที่ประสบความสำเร็จแล้ว ซึ่งทำให้เทศบาลเมืองสระแก้วสามารถนำผลสำเร็จนั้นมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาขยะในชุมชนได้เลยโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการลองผิดลองถูกทำให้สามารถแก้ไขปัญหาขยะล้นเมืองและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ทันตามสถานการณ์ของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

คำสำคัญ การมีส่วนร่วม, การจัดการขยะ

ที่มาและความสำคัญ

การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ประกอบกับค่านิยมการบริโภค และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมจากชุมชนชนบทให้กลายเป็นชุมชนเมืองที่มีห้างร้านและศูนย์การค้าที่ตอบสนองความต้องการในการบริโภคแบบสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจคือ เกิดสภาพปัญหาของขยะล้นชุมชน ประชาชนไม่สามารถจัดการขยะได้อย่างถูกวิธี จนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ซึ่งการจัดการขยะที่ผ่านมาได้มีระบบการจัดเก็บขยะผ่านการดำเนินงานของเทศบาลเมืองสระแก้ว แต่ด้วยปริมาณขยะในพื้นที่มีมากขึ้นประกอบกับองค์ความรู้และการให้ความสำคัญของประชาชนต่อการกำจัดขยะและการจัดการขยะอย่างถูกวิธีของประชาชนในพื้นที่ยังมีน้อยและขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ปัจจุบันจังหวัดสระแก้ว มีปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นเฉพาะที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีการเก็บขน 32 แห่ง จำนวน 250 ตัน/วัน หรือ 525 ตัน/วัน ของทั้งจังหวัดโดยคำนวณจากจำนวนประชากรมีการกำจัดที่ถูกต้องตามหลักวิชาการเพียง 35.5 ตัน/วัน หรือ ร้อยละ 7 ณ ปี 2560 มีจำนวน 181,577 ตัน กำจัดได้เพียง 2,232 ตัน คิดเป็นร้อยละ 1.24 คงเหลือ 179,345 ตัน คิดเป็นร้อยละ 98.76 จากข้อมูลพบว่า อปท.ในจังหวัดสระแก้วที่มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย ยังมีการจัดการขยะมูลฝอยไม่ถูกต้อง รวมถึงปริมาณขยะตกค้างเพิ่มขึ้นและยังไม่รับการกำจัด จังหวัดสระแก้วได้ผลักดันให้มีการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพ มุ่งเน้นให้มีระบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนครบวงจร ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการเกิดขยะมูลฝอย จนถึงการกำจัดขั้นสุดท้าย เช่น การลดขยะ การคัดแยก การนำกลับคืนมาใช้ซ้ำให้มากที่สุด โดยต้องอาศัยกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (สำนักงานสถิติจังหวัดสระแก้ว, 2559)

งานวิจัยนี้จึงมีจุดเริ่มต้นมาจากการค้นหาปัญหาร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่จริง ชุมชนเล็งเห็นถึงสภาพของปัญหาของผลกระทบที่เกิดจากปริมาณขยะที่เพิ่มมากขึ้นและมีการจัดการขยะที่ไม่ถูกวิธี อีกทั้งนักวิจัยเล็งเห็นว่าสามารถนำความรู้การจัดการขยะที่มีร่วมกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาได้ จึงเกิดความต้องการแก้ที่จะไขปัญหาเรื่องขยะ โดยมีประเด็นสำคัญ คือ การจัดการขยะควรมีการวิธีการอย่างไร เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาเรื่องขยะของชุมชนได้อย่างถูกวิธีโดยการมีส่วนร่วมของจากภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนในพื้นที่ในการจัดการขยะอย่างถูกวิธี
2. เพื่อสร้างแนวทางการจัดการขยะอย่างถูกวิธีโดยการมีส่วนร่วม

ช่วงระยะเวลากำเนินการ

สิงหาคม 2560-มีนาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนที่ 6 เทศบาลเมืองสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

การดำเนินโครงการ

การดำเนินโครงการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเริ่มต้นจากการร่วมค้นหาปัญหาร่วมกันระหว่างชุมชนและนกวิจัยโดยใช้วิธีการประชุมระดมสมอง โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ผู้แทนจากเทศบาลเมืองสระแก้ว ประธานชุมชนที่ 6 คณะกรรมการชุมชนที่ 6 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อ.ส.ม.) ชุมชนที่ 6 และสมาชิก อสม. และประชาชนที่อาศัยอยู่ภายในชุมชนที่ 6 ผลจากการประชุมระดมสมองที่ประชุมมีความคิดเห็นตรงกันว่าขยะที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ 6 เกิดจาก การทิ้งขยะของแต่ละครัวเรือนไม่มีการคัดแยก เช่น ถุงแกงที่แต่ละครัวเรือนซื้อมาจากตลาดแล้วทิ้งรวมกับขยะอื่น ๆ โดยไม่คัดแยกขยะ คนในชุมชนเองโดยเฉพาะร้านอาหารที่นำขยะเปียกมาทั้งในเวลากลางคืนหลังจากปิดร้านแล้วรวมกับขยะอื่น ๆ ในถังขยะที่เทศบาลจัดตั้งไว้และคนภายนอกชุมชนที่เดินทางเข้ามาจับจ่ายซื้อของในเมืองที่ห้าง Big C และ Macro ซึ่งทั้ง 2 ห้างนี้ตั้งอยู่ในชุมชนที่ 6 โดยใช้กระบวนการ A-I-C แนวคิดการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ระบบการจัดการขยะมูลฝอยแบบขั้นบันไดสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแนวคิดการจัดการขยะ 3Rs เป็นองค์ความรู้ในการดำเนินโครงการ โดยได้ประชุมร่วมกันวางแผนในการแก้ไขปัญหาขยะให้มีการคัดแยกขยะภายในครัวเรือนซึ่งเป็นการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง ในระยะเริ่มต้นให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อ.ส.ม.) เป็นครัวเรือนต้นแบบเนื่องจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อ.ส.ม.) มีหน้าที่ในการดูแลสุขภาพของครัวเรือนจะสามารถเป็นแบบอย่างและสามารถเข้าถึงและให้ความรู้การจัดการขยะที่ถูกต้องรวมทั้งภัยอันตรายจากปัญหาขยะกับครัวเรือนต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ให้เทศบาลเมืองสระแก้วจัดโครงการฝึกอบรมเรื่องการคัดแยกขยะตามหลัก 3Rs ให้ประชาชนมีความรู้ประเภทของขยะและสามารถคัดแยกขยะที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดการคัดแยกขยะและเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อม จัดกิจกรรมการศึกษาดูงานด้านขยะ หน่วยงานที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะตั้งแต่ครัวเรือน โดยได้เดินทางไปศึกษาดูงานการคัดแยกขยะจากครัวเรือนที่กองพันที่ 11 จังหวัดลพบุรี ที่มีการจัดให้บ้านพักข้าราชการทหารภายในกองพันมีการคัดแยกขยะใน

ครัวเรือนโดยใช้วิธีการที่ง่ายและสะดวกเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการคัดแยกขยะแบบง่าย ๆ ตั้งแต่ต้นทาง โดยให้แต่ละครัวเรือนใช้วัสดุที่มีอยู่แล้วในครัวเรือน เช่น ถุงปุ๋ย ถุงดำ หรือถุงพลาสติกขนาดใหญ่จำนวน 3 ถุง แขวนไว้หลังบ้านเพื่อคัดแยกขยะรีไซเคิล เช่น กระดาษ ขวดพลาสติก ขวดแก้ว และศึกษาดูงานที่องค์การบริหารส่วนตำบลโก่งธนู อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ได้รับรางวัลโครงการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” ของจังหวัดลพบุรี ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะสามารถให้ทุกครัวเรือนภายในชุมชนสามารถคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางโดยนำเรื่องการคัดแยกขยะของครัวเรือนต่อยอดเป็นฌาปนกิจสงเคราะห์กองทุนธนาคารขยะชุมชนตำบลโก่งธนูโดยให้ประชาชนในชุมชนสมัครเข้าเป็นสมาชิกแล้วนำขยะที่คัดแยกทุกประเภท เช่น กระดาษ ขวดแก้วใส ขวดแก้วสี ขวดพลากติกใส ขวดพลาสติกขุ่น น้ำมันพืชที่ใช้ประกอบอาหารแล้วนำมาขายให้กับธนาคารขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลโก่งธนูและสมาชิกจะได้รับผลประโยชน์จากการขายขยะและร่วมเป็นสมาชิกของฌาปนกิจสงเคราะห์กองทุนธนาคารขยะด้วย ซึ่งผลจากการศึกษาดูงานทั้งสองแหล่งนี้สามารถสร้างแรงจูงใจในการคัดแยกขยะตั้งแต่ครัวเรือนให้กับประชาชนมากขึ้น

ภาพที่ 1 การประชุมระดมสมองค้นหาปัญหาและกำหนดกิจกรรม
ที่มา : การประชุมกลุ่ม (Focus group) กับชุมชนที่ 6 เทศบาลเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ

จากการศึกษาการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมพื้นที่ชุมชนที่ 6 เทศบาลเมืองสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้ การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะอย่างถูกวิธี พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนที่ 6 เกิดกระแสความตื่นตัวและการใส่ใจเรื่องอันตรายและปัญหาที่เกิดจากปัญหาขยะในพื้นที่ของเทศบาลเมืองสระแก้ว โดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อ.ส.ม.) ที่เป็นครัวเรือนต้นแบบเข้าไปดูแลสุขภาพของสมาชิกครัวเรือนในการจัดการการคัดแยกขยะโดยใช้การคัดแยกขยะตามหลัก 3Rs ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของครัวเรือนมีการคัดแยกขยะของครัวเรือนมากขึ้นและจากการสัมภาษณ์ประธาน อ.ส.ม. ที่ดูแลชุมชนที่ 6 ให้สัมภาษณ์ช่วงเวลาที่มีระบาดของโรคไข้เลือดออกเมื่อปี 2561 ที่ผ่านมาสถิติการแพร่ระบาดของโรคไข้เลือดออกในพื้นที่ไม่มีครัวเรือนที่เป็นโรคไข้เลือกออกเนื่องมาจากการเข้าไปจัดการคัดแยกขยะในครัวเรือนที่ตนเองดูแล

นอกจากนี้การจัดการขยะที่เกิดขึ้นมนพื้นที่สาธารณะได้มีการจัดพื้นที่จุดรวมในการทิ้งขยะเป็นจุดเดียวกันเพื่อเป็นการลดปริมาณถังขยะในพื้นที่ให้น้อยลงทำให้สามารถจัดขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โยมีการตั้งตัวแทนคณะกรรมการชุมชนประกอบด้วยประธานชุมชน 1 คน ผู้แทนจากคณะกรรมการชุมชน 1 คน ทำหน้าที่ในการดูแลขยะที่มีคนทิ้งในพื้นที่สาธารณะและขยะพลัดถิ่นจากคนต่างถิ่นที่เดินทางมาจับจ่ายซื้อของในเมือง ตรงจุดทิ้งขยะรวมในพื้นที่สาธารณะ และที่ประชุมคณะกรรมการชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงมีความเป็นร่วมกันในการจ้างประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ชุมชนที่ 6 ที่เป็นผู้ด้อยโอกาส 1 คนในอัตราค่าจ้างวันละ 300 บาท ทำหน้าที่คัดแยกขยะและให้สามารถนำขยะที่คัดแยกได้ไปขายเป็นการส่งเสริมและสร้างรายได้ให้กับผู้ด้อยโอกาสด้วย

ก่อนการดำเนินกิจกรรม หลังการดำเนินกิจกรรม

ภาพที่ 2 สภาพแวดล้อมในพื้นที่ก่อนและหลังการจัดจุดทิ้งขยะในพื้นที่สาธารณะ

ที่มา : ชุมชนที่ 6 เทศบาลเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

อภิปรายผลการดำเนินงาน

การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการจัดขยะโดยให้ชุมชนโดยการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนในพื้นที่ในการจัดการขยะอย่างถูกวิธี โดยกระการบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนการวางแผนและค้นหาปัญหา การมีส่วนร่วมในการดำเนินการเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่ส่งผลให้การดำเนินโครงการประความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมควร กาฬรัตน์ (2549) ธนพรรณ สุนทระ (2541) และพรพิมล วิกรัยพัฒน์ (2549) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยในชุมชน โดยใช้กระบวนการ A-I-C พบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาขยะมูลฝอยและแสดงความคิดเห็นที่จะจัดการกับปัญหาขยะมูลฝอยภายในชุมชนโดยการร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิวา ประสุวรรณ (2559) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน ในตาบลบ้านแลง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า ประชาชนมีความต้องการให้มีการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชน ควรคัดแยกขยะในครัวเรือน จัดการ

ขายขยะมูลฝอยโดยมีการเพิ่มมูลค่าที่มีลักษณะเพิ่มรายได้จากของเหลือใช้ การจัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิล และจัดการถังขยะของตนเองภายในครัวเรือน จากการจัดกิจกรรมสามารถ สามารถสร้างแรงจูงใจในการคัดแยกขยะตั้งแต่ครัวเรือนให้กับประชาชนมากขึ้น และส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ เกิดกระแสความตื่นตัวและการใส่ใจ ในสุขภาวะของครัวเรือนตนเอง ซึ่งผลจากการจัดกิจกรรมการคัดแยกขยะของครัวเรือนเทศบาลเมืองสระแก้วได้มีการจัดโครงการถุงพลาสติกแลกทองเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เกิดการเรียนรู้ในการจัดการขยะและมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของครัวเรือนมากขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับ

ผู้วิจัยคาดหวังว่างานวิจันนี้จะสามารถเป็นต้นแบบในการจัดการขยะภายในครัวเรือนและชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีการที่ง่ายและสะดวกโดยวิธีการจัดการขยะมีความสอดคล้องกับบริบทและการดำรงชีวิตประจำวันของชุมชนส่งผลให้สภาพแวดล้อมมีความสวยงามชุมชนมีสุขภาวะที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ทิวา ประสุวรรณ, ศิริวัฒน์ จิระเดชประไพ, ดารากร เจียมวิจักษณ์ และปรีชา ดิลกวุฒิสิทธิ์. 2559. **วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.** ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน พ.ศ. 2559)

ธนพรรณ สุนทระ. 2541. **ปัญหามูลฝอยกับความพยายามแก้ไข.** วารสารสิ่งแวดล้อม. ปีที่ 2 เล่มที่ 9.

พรพิมล วิกรัยพัฒน์. 2549. **การจัดการขยะในครัวเรือนชุมชนช่างเคี่ยน 3 จังหวัดเชียงใหม่.** การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 45. สาขาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาปัตยกรรมศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สมควร กาหรัตน์. 2549. **การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนเทศบาลเมืองนาสาร อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. สุราษฎร์ธานี. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

สำนักงานสถิติจังหวัดสระแก้ว. 2559. **ขยะ จังหวัดสระแก้ว.** สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2562. จากเว็บไซต์ http://sakaeo.nso.go.th/index.php/2011-11-30-04-11-55/324-mis1

แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนวัตวิถีโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

โกมล จันทวงษ์[1]
ฉัตรเกษม ดาศรี[1] สุภารัตน์ คำเพราะ[1]
มนตรี ชินสมบูรณ์[1] กานต์มณี ไวยครุฑ[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน พัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วม และประเมินแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว กลุ่มตัวอย่างได้แก่ประชาชนตำบลหนองตะเคียนบอน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็น และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 20 คน และการสนทนากลุ่ม ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป (SPSS) สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิเคราะห์สามเส้าข้อมูล ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. สภาพการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน พบว่า แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเกิดขึ้นจากการพัฒนาของอุทยานแห่งชาติปางสีดาและกรมป่าไม้ ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ดูแลและบริหารจัดการโดยตรง ชุมชนไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา การมีส่วนร่วมของชุมชนด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับน้อยที่สุด

2. แนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่ 1). พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้นเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อนักท่องเที่ยว ประชาชน และหน่วยงานที่รับผิดชอบ 2). พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่มีความพร้อมก่อน แล้วขยายไปยังชุมชนที่มีความพร้อมลำดับรองลงมา 3). พัฒนาคุณลักษณะการเป็นเจ้าบ้านที่ดีของแต่ละชุมชน เช่น ความเป็นมิตรไมตรี มีจิตอาสา ผลิตสินค้าคุณภาพ ราคาเป็นธรรม คุ้มครองป้องภัยนักท่องเที่ยว 4). ประชาสัมพันธ์เส้นทางแหล่ง

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนให้เชื่อมถึงกัน 5). พัฒนาทุกหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ริมคลองพระปรงพืชพันธุ์ไม้ป่า แปลงหญ้ารวม วิถีชาวนา ฟาร์มควาย สวนผลไม้ เกษตรไร้สารเคมี ผลิตภัณฑ์สินค้าแปรรูป อาหารชุมชน เป็นต้น

3. ประเมินแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน พบว่า มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีแนวโน้มยั่งยืน ดังนี้ 1) ชาวบ้านอยากให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทุกหมู่บ้านทั้งตำบล 2) แนวทางการพัฒนาสอดคล้องกับบริบทซึ่งเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวอยู่เดิม 3) สถานการณ์และนโยบายรัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและวิถีการดำรงชีพของชาวบ้านที่เกี่ยวพันกับการท่องเที่ยว 4) ชุมชนต้องการอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ 5) องค์การบริหารส่วนตำบล นำแนวทางการพัฒนาไปบรรจุเป็นแผนพัฒนาด้านสังคมเพื่อจัดสรรงบประมาณและกำลังคน 6) มีกลไกขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูป 7) เริ่มทดลองนำร่องในหมู่ที่ 6 บ้านใหม่ไทยพัฒนา

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตะเคียนบอน, แหล่งท่องเที่ยวชุมชน

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร เป็นหนึ่งในชุมชนซึ่งแต่เดิมมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติปางสีดา อ่างเก็บน้ำท่ากะบาก อ่างเก็บน้ำคลองทราย และเป็นที่ตั้งของศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์ป่าข่องกล่ำบน ศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ศูนย์ปศุวสัตว์ แปลงสาธิตพลังงานแสงอาทิตย์ (โซล่าเซล) ของหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงทุนเดิมของชุมชนเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญา ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ผ้าไหม ศูนย์อนุรักษ์กระบือบ้านใหม่ไทรพัฒนา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงร่มเกล้าประชารัตน์ นอกจากนี้ยังเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวของจังหวัดสระแก้วเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวปราสาทสด็อกก็อกธมละลุ ปราสาทน้อยสีชมพู ตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ และเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ปราสาทเขาพนมรุ้งในจังหวัดบุรีรัมย์ ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันประสบปัญหาจำนวนนักท่องเที่ยวลดลง แหล่งท่องเที่ยวทรุดโทรม ขาดการดูแลรักษา จนเกิดวิกฤติรายได้และการยังชีพของประชาชน ด้วยเหตุนี้ หน่วยงานภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำองค์กรท้องถิ่น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยและชุมชน จึงได้ประชุมและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน ทำให้ทราบว่า แหล่งท่องเที่ยวมีหน่วยงานภาครัฐรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว ชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ความเสื่อมโทรมและความด้อยลงในคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว อาจทำให้จำนวนนักท่องเที่ยว รายได้และโอกาสที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศก็จะลดลง (สุดารัตน์ แสงจำนงค์, 2553 หน้า 60)

ผลการประชุมและวิเคราะห์ปัญหาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เกิดความตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นซึ่งหากไม่มีมาตรการที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาแล้ว สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวจะวิกฤติและส่งผลต่อวิถีดำรงชีพและรายได้ของชุมชนมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นฐานวิถีดำรงชีพและภูมิปัญญา จะทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและมีสิทธิ์ในการจัดการโดยคำนึงถึงบริบท สถานการณ์ ทรัพยากร คุณค่าของภูมิปัญญาและการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนด้านการท่องเที่ยว ความน่าสนใจ ความสามารถในการดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายหลัก

และนักท่องเที่ยวจากเส้นทางการท่องเที่ยวทั้งในและระหว่างจังหวัด คุณค่าของภูมิปัญญา และความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน คณะผู้วิจัย ผู้เกี่ยวข้องและชุมชนจึงได้ร่วมกันศึกษาและพัฒนาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนวัตวิถีโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มีความยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนวัตวิถีของชุมชน ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
3. เพื่อประเมินการมีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตุลาคม 2559-30 กันยายน 62

กลุ่มเป้าหมาย

1. ประชาชนในพื้นที่ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว 10 หมู่บ้าน
2. ภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้รับผิดชอบพื้นที่ของหน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน อาสาสมัครทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และภาคประชาสังคม

การดำเนินโครงการ / กิจกรรม / วิธีการประเมิน

การดำเนินโครงการเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องข้างต้น ดังนี้

1. ค้นหา ข้อสรุปและการยอมรับในกระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการ โดยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In deep interview) เพื่อนำประเด็นมาสร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง
2. พัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน โดย เทคนิคการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview) ของภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องส่วนได้ส่วนเสียเพื่อคืนผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามมาสร้างความเข้าใจ ขยายแนวคิด และพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. ประเมินการมีส่วนร่วมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน โดยเทคนิคการสนทนากลุ่ม (Group interview) ของผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดสระแก้ว เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในแนวทางการพัฒนา และกิจกรรมพัฒนาของชุมชนนำร่องหมู่ที่ 6 บ้านใหม่ไทยพัฒนา

สรุปผลการดำเนินงาน และประเด็นสำคัญที่ได้รับจากการดำเนินโครงการ

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลหนองตะเคียนบอน ได้แนวทางดำเนินการ ดังนี้ 1) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่มีความพร้อมก่อน 2) ประชาสัมพันธ์เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวให้เชื่อมถึงกัน 3) พัฒนาการเป็นเจ้าบ้านที่ดี เช่น ความเป็นมิตรไมตรี มีจิตอาสา ผลิตสินค้าคุณภาพ ราคาเป็นธรรม คุ้มครองป้องภัยนักท่องเที่ยว 4) พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกษตรผสมผสาน สวนผลไม้ แปรรูปสินค้า แหล่งเรียนรู้ชุมชน พันธ์ไม้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ชุมชน ประเพณีพื้นบ้าน ฟาร์มควาย แปลงหญ้ารวม อาหารชุมชน เป็นต้น

2. การดำเนินโครงการได้มุ่งเน้นถึงกระบวนการที่ทำให้ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อให้สอดคล้องกับบริบท สถานการณ์ของการท่องเที่ยวและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะคุณค่าวิถีแห่งภูมิปัญญาชุมชนเพื่อดำรงรักษาและอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนวัตวิถีและสืบทอดต่อไป ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.1 ชุมชนตระหนักถึงผลกระทบและเกิดการเรียนรู้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ทำให้เกิดความหวงแหนแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมและพร้อมที่จะพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

2.2 เกิดกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ดังนี้

1) นายกและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล นำแนวทางไปจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทุกหมู่บ้าน

2) ผู้ใหญ่ ผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้าน ไปดำเนินการจัดทำแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตนเพื่อนำมาบรรจุเป็นแผนตำบล

3) หน่วยงานภาครัฐที่ดูแลแหล่งท่องเที่ยวจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการเข้ามาพัฒนาและกำหนดกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน

4) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ได้แก่ สถานศึกษา อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน กลุ่มอาชีพ ให้มีการจัดทำโครงการอบรมมัคคุเทศก์ คุณลักษณะการเป็นเจ้าบ้านที่ดี การประชาสัมพันธ์ การผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน พรานเดินป่า

5) ชาวบ้านพร้อมที่จะพัฒนาคุณลักษณะความเป็นเจ้าบ้านที่ดี เป็นมิตรไมตรี ยิ้มแย้มแจ่มใสป้องกันภัยนักท่องเที่ยว ผลิตสินค้าคุณภาพ ราคายุติธรรม และประชาสัมพันธ์เชื่อมเส้นทางท่องเที่ยวถึงกันทุกหมู่บ้าน เป็นต้น

6) อำเภอวัฒนานครพร้อมสนับสนุนเชิงนโยบายเป็นแหล่งท่องเที่ยวนวัตวิถี

3. เกิดชุมชนต้นแบบนำร่องใน หมู่ที่ 6 ชุมชนบ้านใหม่ไทยพัฒนา มีศักยภาพพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวนวัตวิถี โดยได้จัดเป็นฐานการเรียนรู้ 4 ฐาน ได้แก่ (1) ฐานทอผ้าไหม ย้อมผ้าลายนกยูง (2) ฐานไก่ชน (3) ฐานปลูกผัก (4) ฐานจักรสาน เช่น การจักรสารกระติบข้าว นอกจากนี้ ชุมชนยังมีแผนพัฒนาเกี่ยวกับโค กระบือ เนื่องจากคนในชุมชนมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับโค กระบือ เช่น อุปกรณ์ที่กระบือใช้

การสู่ขวัญกระบือ พิธีเปิดยุ้งข้าว การไถนาพัฒนา หมอลำหมอแคน การสีข้าวแบบโบราณ การตีข้าวต่อเนื่อง การมัดข้าว การเกี่ยวข้าว และการนวดข้าวโดยใช้กระบือ และการทำโฮมสเตย์ เป็นต้น

4. ผลการประเมินกิจกรรมการพัฒนา มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีแนวโน้มยังยืน ดังนี้

4.1 องค์การบริหารส่วนตำบลนำไปบรรจุเป็นแผนพัฒนาด้านสังคมเพื่อจัดสรรงบประมาณและกำลังคนสนับสนุน

4.2 การพัฒนาสอดคล้องกับบริบทเดิมของชุมชนที่มีฐานการท่องเที่ยว สถานการณ์และนโยบายรัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน

4.3 วิถีดำรงชีพของชาวบ้านส่วนหนึ่งมีรายได้จากนักท่องเที่ยว เช่น การให้บริการที่พัก เช่าบริการ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ อาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น

4.4 มีกลไกขับเคลื่อนกระบวนการสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลหนองตะเคียนบอนร่วมเป็นคณะทำงานและร่วมดำเนินการ

4.5 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตะเคียนบอน จัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเชี่ยวเชิงนวัตวิถีก่อให้เกิดความยั่งยืน และกำหนดเป็นนโยบายให้ตำบลหนองตะเคียนบอนเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทั้งตำบล

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์/ข้อเสนอแนะ

อภิปรายผลการดำเนินงาน

1. ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชุนอยู่ในระดับน้อยทุกด้าน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์ การมีร่วมปฏิบัติตามแผนในการพัฒนา ทั้งนี้อาจเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเป็นของหน่วยงานภาครัฐ มีเจ้าหน้าที่ดูแลและบริหารจัดการโดยตรง เช่น กล่าวว่า “ชาวบ้านเข้าไปค้าขายหรือให้บริการไม่ได้จะถูกไล่ คนที่เข้ามาหาผลประโยชน์ จะเป็นญาติเจ้าหน้าที่ มาจากต่างพื้นที่ ขาดการบำรุงรักษา ทำให้แหล่งท่องเที่ยวทรุดโทรม เหม็นและสกปรก”

2. แนวทางการพัฒนา ได้แก่ 1) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่มีความพร้อมก่อน 2) ประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยวให้เชื่อมถึงกัน 3) พัฒนาคุณลักษณะการเป็นเจ้าบ้านที่ดี เช่น ความเป็นมิตรไมตรี มีจิตอาสา ผลิตสินค้าคุณภาพ ราคาเป็นธรรม คุ้มครองป้องภัยนักท่องเที่ยว 4) พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนวัตวิถี เช่น เกษตรผสมผสาน สวนผลไม้ สินค้าแปรรูป ผลิตภัณฑ์ชุมชน แหล่งเรียนรู้พันธ์ไม้ฟาร์มควาย แปลงหญ้ารวม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์อาหาร เป็นต้น ทั้งนี้อาจเนื่องจากบริบทของชุมชนเป็นพื้นที่เขตอุทยานและโครงการพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐทำให้มีประชาชนเดินทางมาเที่ยวและเยี่ยมชม วิถีดำรงชีพจึงมีรายได้จากการท่องเที่ยว เมื่อแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมจึงอยากพัฒนาให้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ศิรินันทน์ พงษ์นิรันดร (2559, 235) พบว่า 1) สิ่งดึงดูดใจด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีให้บริการอย่างเพียงพอและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็วและสะดวก เป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ 2) ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบ คือ ที่พักแรม ร้านอาหาร และธุรกิจนำเที่ยว

3. การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน พบว่า มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีแนวโน้มยังยืน ดังนี้ 1) ชาวบ้านอยากให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทุกหมู่บ้านทั้งตำบล 2) แนวทางการพัฒนาสอดคล้องกับบริบทซึ่งเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวอยู่เดิม 3) สถานการณ์และนโยบายรัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและวิถีการดำรงชีพของชาวบ้านที่เกี่ยวพันกับการท่องเที่ยว 4) ชุมชนต้องการอาชิพเสริมเพิ่มรายได้ 5) องค์การบริหารส่วนตำบล นำแนวทางการพัฒนาไปบรรจุเป็นแผนพัฒนาด้านสังคมเพื่อจัดสรรงบประมาณและกำลังคน 6) มีกลไกขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูป 7) เริ่มทดลองนำร่องในหมู่ที่ 6 บ้านใหม่ไทยพัฒนา ทั้งนี้อาจเนื่องจากชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมในวิถีดำรงชีพของชาวบ้านและมีรายได้จากนักท่องเที่ยว เมื่อแหล่งท่องเที่ยว ทรุดโทรมมีนักท้องเที่ยวลดน้อยลงส่งผลกระทบต่อวิถีดำรงชีพและรายได้ลดลง ทำให้ชุมชนจึงเกิดความตระหนักและเห็นถึงความจำเป็นต้องรับผิดชอบร่วมกัน ดังนั้น จึงต้องการที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนแหล่งท่องเที่ยวและเชื่อมโยงถึงกันทั้งตำบล โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตะเคียนบอน ผลักดันแผนพัฒนาด้านสังคม ระยะ 3 ปี ซึ่งสอดคล้องแนวคิดเกี่ยวกับจุดหมายปลายทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์,2549 อ้างถึงในศิรินันทน์ พงษ์นิรันดร, 2559 หน้า 235) ที่คนไทยจะยั่งยืนต้องคำนึงถึง 4 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และการเมืองการปกครอง

บทสังเคราะห์

1. ผลจากการศึกษาได้บ่งชี้ให้เห็นว่า ชุมชนตำบลหนองตะเคียนบอนมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากและเป็นของหน่วยงานภาครัฐที่ประชาชนไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและรับผลประโยชน์การที่เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลนำญาติพี่น้องเข้ามาให้บริการนักท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่การแสวงหาผลประโยชน์ ขาดความตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว จึงส่งผลทำให้ทรุดโทรม สกปรกมีนักท่องเที่ยวลดลง

2. การลดลงของนักท่องเที่ยวผลกระทบต่อวิถียังชีพของชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งรายได้ส่วนหนึ่งมาจากนักท่องเที่ยว จึงเกิดความตระหนักถึงผลกระทบ ทำให้อยากที่จะเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดีขึ้น เพื่อประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวและวิถียังชีพของตน

3. การที่ชุมชนต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมก่อน แล้วขยายผลไปยังชุมชนที่มีความพร้อมลำดับรองลงมา เพราะต้องการสร้างความมั่นใจว่าการพัฒนาจะมีโอกาสเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เพราะชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แสดงให้เห็นถึงความระมัดระวังอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยได้พยายามจะสร้างการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในรูปแบบต่าง ๆ เช่น พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เชื่อมถึงกัน การเป็นเจ้าบ้านที่ดี ผลิตสินค้าคุณภาพ ราคาเป็นธรรม คุ้มครองป้องภัยนักท่องเที่ยว เป็นต้น

4. ผลวิเคราะห์การประเมินการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนที่มีความพร้อมที่จะเข้าร่วมกันการพัฒนาเพื่อให้พื้นที่ตำบลหนองตะเคียนบอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเต็มพื้นที่และแสดงให้เป็นถึงความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติเกิดความยั่งยืน โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตะเคียนบอนจะนำไปจัดทำแผนพัฒนาด้านสังคม ระยะ 3 ปี ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1) ควรมีการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตำบลหนองตะเคียนบอนในรูปแบบ วิธีการหรือลักษณะอื่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้มีแนวทางหลากหลายยิ่งขึ้น

2) ควรนำผลที่ได้จากการวิจัยนี้ไปพัฒนาต่อยอดในการพัฒนาชุมชนตำบลหนองตะเคียนบอนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมที่ชนชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาน้อย เพราะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นผู้ดูแล ขาดการจัดการที่เหมาะสม ชุมชนจึงอยากเข้ามาพัฒนา

2. ได้แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน โดยเริ่มจากที่มีความพร้อมก่อนได้แก่หมู่ที่ 6 บ้านใหม่ไทยพัฒนา แล้วขยายผลชุมชนที่มีความพร้อมรองลงมา

3. องค์การบริหารส่วนตำบลได้ข้อมูลไปเป็นแนวทางจัดทำแผนพัฒนาด้านสังคม ระยะ 3 ปี เพื่อสนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนเป็นยุทศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนวัติวิถี ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

นิตยา งามยิ่งยง และละเอียด ศิลาน้อย. (2560). **แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนบริเวณริมฝั่งคลองดาเนินสะดวกในจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดราชบุรี.** วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-เมษายน.

ศิรินันทน์ พงษ์นิรันดร. (2559). ได้ศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมาวารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มข.9 (1) ม.ค.-มิ.ย. 59. หน้า 235-259.

สุดารัตน์ แสงจำนงค์. (2553). **แนวทางการพัฒนารูปแบบแหล่งท่องเที่ยวตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคน จ.สมุทรสงคราม.** วารสารวิจัยและพัฒนา ปีที่ 2. (60-69).

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตะเคียนบอน. (2559). **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ. 2561-2564).** องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว.

รายงานการสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ
THE 6TH ENGAGEMENT THAILAND ANNUAL CONFERENCE 2019
“พันธกิจสัมพันธ์ตามศาสตร์พระราชา เพื่อสร้างคุณค่าและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน”

การจัดการแรงงานในไร่อ้อยน้ำตาลแบบมีส่วนร่วม ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

พูนสวัสดิ์ แก้วเกียรติสกุล[1]

บทคัดย่อ

ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีการเพาะปลูกอ้อยน้ำตาลเป็นจำนวนมาก ประกอบกับพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ติดประเทศเพื่อนบ้านทำให้ได้รับผลการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีจากการเข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ดังนั้นพื้นที่นี้จึงมีแรงงานข้ามชาติไหลเข้ามาทำงานในไนไร่อ้อยจำนวนมาก ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ จากแรงงานข้ามชาติ เช่น การแย่งแรงงานฝีมือ แรงงานขาดฝีมือ แรงงานขาดแคลนเป็นต้น เพื่อให้มีความชัดเจนของปัญหามากขึ้นผู้วิจัยจึงกำหนดวัตถุประสงค์ของงานวิจัยออกเป็น 3 ข้อดังนี้ 1) เพื่อรวบรวมข้อมูลปัญหาของพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว 2) เพื่อหาแนวทางในการจัดการแรงงานในไร่อ้อยน้ำตาลแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว และ 3) เพื่อหาแนวทางในการช่วยแก้ปัญหาผลผลิตอ้อยน้ำตาลในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยมีกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม คือ เกษตรกรผู้ทำไร่อ้อยน้ำตาล แรงงานข้ามชาติ และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่

การเก็บข้อมูลใช้ทั้งการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ คือ การทบทวนจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่เพื่อประชุมกลุ่มกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งพบว่าชุมชนมีปัญหาด้านคน ด้านปัญหาแรงงานข้ามชาติ และด้านการจัดการแรงงานข้ามชาติ โดยปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขโดยการสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างเกษตรกร แรงงาน และหน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งกำหนดมาตรฐาน แนวทางปฏิบัติร่วมกันในการจัดแรงงานข้ามชาติในพื้นที่

คำสำคัญ : การจัดการแรงงาน, กระบวนการทำการเกษตร, การมีส่วนร่วม

[1] วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่มาและความสำคัญ

ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่มีการเพาะปลูกอ้อยน้ำตาล ข้าว และมันสำปะหลัง เป็นพืชเศรษฐกิจ โดยจำนวนการเพาะปลูกไล่จากมากไปหาน้อยคืออ้อยน้ำตาล ข้าว และมันสำปะหลังตามลำดับ (แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี, 2559)

จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านและเนื่องจากประเทศไทยเข้าร่วมเป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรี ซึ่งจากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้การทำไร่อ้อยและน้ำตาลประสบปัญหาทั้งด้านการแย่งแรงงานข้ามชาติที่มีประสิทธิภาพ การกำหนดค่าจ้างแรงงานข้ามชาติที่แตกต่างกันของเกษตรกรแต่ละราย การกำหนดมาตรฐานและทักษะแรงงาน

แรงงานข้ามชาติในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์มี 2 ประเภท คือ ประเภทที่ไม่พักประจำภายในพื้นที่ หมายถึง แรงงานที่ข้ามชายแดนเข้ามาประเทศไทยตอนเช้าและกลับภูมิลำเนาในตอนเย็นโดยการเดินทางผ่านจุดผ่านแดน ซึ่งแรงงานประเภทนี้เกษตรกรต้องไปรับและส่งรายวัน ทำให้เกิดปัญหาการแย่งชิงแรงงานบริเวณจุดผ่านแดน การตัดราคาค่าหัวแรงงาน การเสี่ยงต่อการที่ไม่มีแรงงานมาทำงานในไร่ในบางวัน และการเสี่ยงต่อการได้รับแรงงานด้อยประสิทธิภาพเข้ามาทำงาน ส่วนแรงงานอีกประเภทหนึ่ง คือ แรงงานที่พักประจำกับเกษตรกรภายในพื้นที่ ซึ่งแรงงานประเภทนี้มีปัญหาด้านการโยกย้ายเปลี่ยนแปลงไร่อ้อยในการทำงานเนื่องจากการดึงตัวแรงงานกันระหว่างเกษตรกร

ปัญหาที่กล่าวมาส่งผลให้ผลผลิตอ้อยน้ำตาลในพื้นที่เฉลี่ย 11.81 ตัน/ไร่ ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศไทย โดยค่าเฉลี่ยของผลผลิตอ้อยน้ำตาลในประเทศไทยอยู่ที่ 12.06 ไร่/ตัน (สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล กระทรวงอุตสาหกรรม, 2561) ดังนั้นชุมชนสมควรเริ่มต้นแก้ไขปรับปรุงจากการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ทำไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่ รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของการทำไร่อ้อยน้ำตาล ได้แก่ เกษตรกร แรงงานข้ามชาติ โรงงานอุตสาหกรรม และหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อกำหนดระบบการจัดการแรงงานในไร่อ้อยน้ำตาลภายในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วเพื่อให้การทำไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อรวบรวมข้อมูลปัญหาของพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

2.2 เพื่อหาแนวทางในการจัดการแรงงานในไร่อ้อยน้ำตาลแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

2.3 เพื่อหาแนวทางในการช่วยแก้ปัญหาผลผลิตอ้อยน้ำตาลในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในช่วงเดือนตุลาคม 2559-กันยายน 2561

กลุ่มเป้าหมาย

4.1 เกษตรกรผู้ทำไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

4.2 แรงงานข้ามชาติที่ทำงานในไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

4.3 หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การดำเนินการโครงการเพื่อสร้างระบบการจัดการแรงงานที่มีประสิทธิภาพนี้ใช้พื้นฐานงานวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อหาความต้องการของแรงงานและเจ้าของไร่อ้อยน้ำตาลโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มต่าง ๆ สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การวิจัยนี้เริ่มจากการลงพื้นที่เพื่อหาปัญหาและความต้องการของพื้นที่ด้วยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักของการประชุมกลุ่มย่อยในครั้งนี้ประกอบด้วย

1. ตัวแทนเกษตรกรผู้ทำไร่อ้อยน้ำตาล
2. ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐภายในพื้นที่ ได้แก่ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์
3. ตัวแทนชาวบ้านภายในพื้นที่

การลงพื้นที่ประชุมกลุ่มย่อยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล ปัญหาของพื้นที่รวมทั้งบริบทต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อนำข้อมูลกลับมาวิเคราะห์ จัดลำดับความสำคัญ ความเร่งด่วนของปัญหาและหาแนวทางแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป

หลังจากได้ข้อมูลปัญหาจากพื้นที่แล้วนักวิจัยทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลปัญหา และหาแนวทางการแก้ปัญหาจากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับปัญหาที่พบ เพื่อที่จะนำแนวทางแก้ปัญหากลับไปเสนอให้ทางชุมชนทราบเพื่อหาข้อตกลงและความเห็นชอบแนวทางการแก้ปัญหาร่วมกันระหว่างเกษตรกรผู้ทำไร่อ้อยน้ำตาล หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ และแรงงานข้ามชาติต่อไป

ลงพื้นที่ครั้งที่ 2 เพื่อสรุปประเด็นปัญหาและหาแนวทางแก้ปัญหาร่วมกัน โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อยอีกครั้ง ซึ่งการประขุมกลุ่มย่อยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการแก้ปัญหาจากชุมชนและหาข้อสรุปร่วมกันภายในพื้นที่ ซึ่งการประชุมกลุ่มย่อยมในครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

1. ตัวแทนเกษตรกรผู้ทำไร่อ้อยน้ำตาลทั้งขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์
2. ตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์
3. ตัวแทนแรงงานข้ามชาติที่ทำงานในไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินการโครงการ/กิจกรรม

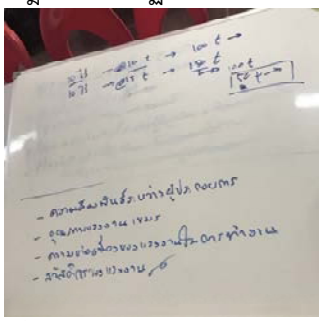
จากการลงพื้นที่ครั้งที่ 1 เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการประชุมกลุ่มย่อยพบว่าตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วมีปัญหาจากการเป็นพื้นที่ติดชายแดนและการเข้าร่วมเป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน คือ ปัญหาคุณภาพดิน คุณภาพน้ำ ตลาดรองรับผลผลิตจากเกษตรกร และปัญหาแรงงานในไร่อ้อยน้ำตาลทั้งด้านจำนวนแรงงาน คุณภาพแรงงาน และการประสานงานของแรงงานเป็นต้น

จากการร่วมสังเคราะห์ของชุมชนพบว่า แรงงานเป็นปัญหาที่มีความสำคัญเร่งด่วนที่ต้องทำการแก้ไข โดยปัญหาเกิดจากแรงงานทั้งที่เป็นแรงงานข้ามชาติและแรงงานที่เป็นเกษตรกร โดยปัญหาแรงงานประกอบด้วย แรงงานประกอบด้วยทักษะของแรงงาน ค่าจ้างแรงงาน จำนวนแรงงาน และการประสานงานเครือข่ายระหว่างแรงงานแงะเกษตรกร

ภาพที่ 1 แสดงการประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 เพื่อค้นหาประเด็นปัญหาภายในพื้นที่

การลงพื้นที่ครั้งที่ 2 เป็นการคืนข้อมูลและเป็นการร่วมหาแนวทางข้อสรุปในการแก้ปัญหาซึ่งผลสรุปแนวทางการแก้ปัญหาคือการใช้แนวคิดด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ คือ การสรรหา การคัดเลือก การรวมกลุ่ม การพัฒนา และการรักษา ซึ่งจากแนวคิดชุมชนได้กระบวนการการจัดการแรงงาน คือ การรวมกลุ่มเกษตรเพื่อสร้างความสามารถในการต่อรองกับโรงงานและแรงงาน การหามาตรฐานของแรงงานในไร่อ้อยน้ำตาล การสร้างเครือข่ายระหว่างแรงงานและเกษตรกรผู้ทำไร่อ้อยในพื้นที่ผ่านระบบสังคมออนไลน์ และการกำหนดกฎระเบียบปฏิบัติในการรวมกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่

ภาพที่ 2 แสดงการประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 เพื่อสรุปแนวทางการแก้ปัญหาและหากระบวนการจัดการแรงงานภายในพื้นที่

จากการลงพื้นที่ประชุมกลุ่มย่อยทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านคน คือ เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงด้านการทำงานด้วยการปประสานงาน สร้างเครือข่าย สร้างระเบียบมาตรฐานร่วมกัน แรงงานมีการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาฝีมือแรงงาน และภาครัฐมีแนวทางการเปลี่ยนแปลงนโยบายการสนับสนุนแรงงานข้ามชาติ จากการเปลี่ยนแปลงด้านคนทำให้เกิดทิศทางการเปลี่ยนแปลงการบริหารแรงงานโดยใช้การรวมกลุ่ม การสร้างเครือข่าย และการสร้างข้อตกลงร่วมกัน

2. การเปลี่ยนแปลงด้านปัญหา คือเกิดการแก้ปัญหาแรงงานข้ามชาติในพื้นที่โดยใช้ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ตั้งแต่การสรรหา คัดเลือก พัฒนา และการรักษาแรงงาน จากการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้การทำไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่สามารถวางแผนการจัดการแรงงานได้ตามแนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์ตั้งแต่การคัดเลือกแรงงานที่ตรงตามความต้องการ ตามมาตรฐานของกลุ่มเกษตรกร การพัฒนาแรงงานให้มีทักษะสามารถทำงานได้ผลผลิตตามค่าเฉลี่ยของการทำไร่อ้อยในประเทศไทย

3. การเปลี่ยนแปลงด้านกลไกการจัดการแรงงานข้ามชาติด้วยแนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์และการรวมกลุ่มเกษตรกร ถือเป็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยด้วย รวมทั้งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่ ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลง คือ เกษตรกรและแรงงานมีการประสานงาน ติดต่อสื่อสารกันมากขึ้น มีการวางแผนด้านการหมุนเวียนแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ที่ดีขึ้น คือ ลดการแย่งชิงแรงงานภายในพื้นที่

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

จากผลการดำเนินการพบว่าชุมชนในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วมีการสร้างกลุ่มเกษตรกรผู้ทำไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างแรงงานและเกษตรกรในการทำงาน รูปแบบการทำงานในไร่อ้อยน้ำตาล มาตรฐานในการทำงานและระบบในการจัดการแรงงานร่วมกัน โดยกลุ่มที่เกิดขึ้นจะมีส่วนในการพัฒนาระบบการจัดการแรงงานผ่านการคิดวางแผน ร่วมอภิปราย เพื่อให้ได้ระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติที่ทำงานในไร่อ้อยน้ำตาล ตำบลคลองทับจันทร์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพงษ์ศักดิ์ และคณะ, Baron and Greenberg, ณัฏญพันธ์ เขจรนันท์, วรรณทิพา รอดแรงค้าและจิต นวนแก้ว, กิติชัย รัตนะ, กรมส่งเสริมการเกษตร, ชิต นิลพานิช และกุลธน ธนาพงศธร, กฤษฎ์ บัวเผื่อน)

การจัดการแรงงานที่เกิดจากการรวมกลุ่มเกษตรกรประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญไล่ลำดับตั้งแต่ การสรรหา (recruitment) การคัดสรร (selection) การพัฒนา (development) การรักษา (retention) ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีความสำคัญสอดคล้องกันและเป็นแนวทางในการบริหารจัดการแรงงานในไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว (สุใจกาญ ปิ่นทอง, 2558)

การสรรหาเป็นกระบวนการที่เกษตรกรจะได้มาซึ่งการแรงงานข้ามชาติซึ่งประกอบด้วยวิธีต่าง ๆ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรและแรงงานข้ามชาติ ด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น ไลน์ เฟสบุ๊ค (ธงชัย ธนสถิต, 2561,พระดาวเหนือ บุตรสีเทา, 2557)

การคัดเลือกเป็นกระบวนการในการที่เกษตรกรจะตัดสินใจในการจ้างหรือไม่จ้างแรงงานข้ามชาติคนนั้น ๆ โดยมีการกำหนดคุณสมบัติต่าง ๆ ทั้งทักษะหลักและทักษะรองของแรงงานข้ามชาติตามมติของคณะกรรมการหรือกลุ่มเกษตรกรที่มีการตกลงร่วมกัน ได้แก่ ขั้นตอนการตัดอ้อย ความยาวในการตัดอ้อยน้ำตาล รวมทั้งแนวคิดทัศนคติในการ (สุใจกาญ ปิ่นทอง, 2558; สมบัติ โฆษิตวานิช, 2542, นฤมล จันทร์สุขวงศ์, 2551, การงานอาชีพและเทคโนโลยี, 2561, เสฏฐวุฒิ หนุ่มคำ, 2559, สำนักงาน ก.พ., 2561)

การพัฒนาเป็นกระบวนการในการที่เกษตรกรจะสนับสนุนเพิ่มความสามารถในการทำงานของแรงงานข้ามชาติให้ตรงตามความต้องการหรือตรงตามมาตรฐานการของมติหรือกฎเกณฑ์ของการรวมกลุ่มเกษตรกร (สุใจกาญ ปิ่นทอง, 2558)

การรักษาแรงงานเป็นกระบวนการที่เกษตรกรดึงให้แรงงานข้ามชาติทำงานภายในไร่อ้อยของตนด้วยความตั้งใจ ขยัน ทุ่มเท โดยการจูงใจให้รางวัลต่าง ๆ รวมทั้งค่าตอบแทน ค่าจ้างภายใต้เงื่อนไขข้อตกลงของการรวมกลุ่มเกษตรกร (สุใจกาญ ปิ่นทอง, 2558)

ดังนั้นการจัดระบบแรงงานไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่จากการรวมกลุ่มเกษตรกรทำให้ได้แนวคิดด้านการกำหนดมาตรฐานทักษะของแรงงานทั้งทักษะหลักและทักษะรอง หมายถึง การกำหนดคุณสมบัติศักยภาพของแรงงานที่จะเข้าทำงานในไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่ เช่น ขั้นตอนการตัดอ้อยน้ำตาล ความยาวในการตัดอ้อยน้ำตาล แนวคิดและทัศนคติต่อการทำงานในไร่อ้อยน้ำตาล รวมทั้งความทุ่มเทในการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือจำนวนอ้อยน้ำตาลที่ต้องการภายใต้เงื่อนไขข้อตกลงในการรวมกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. นโยบายภาครัฐ คือ ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างแรงงานข้ามชาติและเจ้าของไร่อ้อยในพื้นที่ รวมทั้งการอำนวยความสะดวกด้านนโยบายในการเข้า-ออกบริเวณชายแดน
2. นโยบายภาคเอกชน คือ ส่งเสริมสนับสนุนความร่วมมือระหว่างเจ้าของไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว
3. นโยบายภาคประชาชน คือ ส่งเสริมการรวมกลุ่มระหว่างเจ้าของไร่อ้อยน้ำตาลในพื้นที่

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. การปฏิบัติภาครัฐ คือ จัดตั้งสมาคมผู้ประกอบการไร่อ้อยน้ำตาลเพื่อกำหนดนโยบาย กฎระเบียบ แนวทางปฏิบัติ รวมทั้งการช่วยเหลือด้านต่าง ๆ และการกำหนดนโยบายการผ่อนปรนกฎระเบียบการข้ามแดนของแรงงานข้ามชาติ

2. การปฏิบัติภาคเอกชน คือ การรวมกลุ่มเพื่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างเจ้าของไร่อ้อยน้ำตาล เช่น การแบ่งปันทรัพยากรต่าง ๆ เช่น เครื่องจักร แรงงาน และองค์ความรู้

3. การปฏิบัติภาคประชาชน คือ การสร้างความเข้มแข็งรวมทั้งแนวคิดในการร่วมมือพัฒนาแรงงานในไร่อ้อยน้ำตาลและการมุ่งเน้นผลประโยชน์ของกลุ่มมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว

ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

กระบวนการในการแก้ปัญหาภายในไร่อ้อยน้ำตาลต้องมีการรวมกลุ่มและสร้างความร่วมมือด้านการประสานงาน ด้านการปรับปรุงทักษะของแรงงาน และด้านการสร้างเครือข่ายช่องทางการติดต่อระหว่างเจ้าของไร่อ้อยน้ำตาลและแรงงานทั้งภายในประเทศและแรงงานข้ามชาติ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เกิดระบบการจัดการแรงงานที่มีประสิทธิภาพ
2. เกิดเครือข่ายระหว่างแรงงานข้ามชาติและเกษตรกรในพื้นที่
3. แนวทางการกำหนดนโยบายการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ
4. ลดการเคลื่อนย้ายคนในพื้นที่ออกนอกพื้นที่หรือดึงคนในพื้นที่ให้ทำงานภายในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

Baron and Greenberg. (1990), **Behavior in Organization: Understanding and Managing the Human Side of Work,** Third Edition. Toronto: Allyn and Bacon.

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2540), **การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม,** http://km.cpd.go.th/pdf-bin/pdf_7483165648.pdf, ค้นเมื่อ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2560.

กลุ่มเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย กระทรวงอุตสาหกรรม. (2561), **รายงานการผลิตอ้อยของประเทศไทยประจำปีการผลิต 2560/61,** http://www.ocsb.go.th/upload/journal/fileupload/923-3254.pdf, ค้นเมื่อ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2560.

กฤษฎิ์ บัวเผื่อน. (2553). **แบบจำลองการเปลี่ยนแปลงสำหรับปริมาณน้ำตาลในอ้อย;** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร

การงานอาชีพและเทคโนโลยี. (2561). **ขั้นตอนการทำงานที่มีประสิทธิภาพ,** http://www.archeeptech.com/?p=499, ค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2560.

กิติชัย รัตนะ. (2559). **การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม,** http://www.ieat.go.th/assets/uploads/cms/file/20160407173230l596794406.pdf, ค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2560.

ชิต นิลพานิช และกุลธน ธนาพงศธร, (2532). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. ในเอกสารสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบลหมู่บ้าน,** หน่วยที่ 8 (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ณัฏญพันธ์ เขจรนันท์. (2551). **พฤติกรรมองค์กร**; กรุงเทพฯ. ซีเอ็ด ยูเคชั่น

ธงชัย ธนสถิต. (2561). **เครือข่าย Network และการสร้างเครือข่าย Networking.** สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทรา. http://chachoengsao.cdd.go.th/wp, ค้นเมื่อ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2561

นฤมล จันทร์สุขวงศ์. (2551). **การวิจัยและพัฒนาแผนกิจกรรมโครงสร้างที่ประยุกต์ใช้กระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการทำงานกลุ่มและคุณภาพผลงานของนักเรียนประถมศึกษา** วิทยานิพนธ์ ; กรุงเทพมหานคร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ และ สุรพล เศรษฐบุตร. (2553). **แนวคิดและหลักการส่งเสริมการเกษตร.ใน เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร (หน่วยที่ 3).** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พระดาวเหนือ บุตรสีเทา. (2557). **การสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายในการเผนแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพบธรรมนำสุข อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย;** กรุงเทพมหานคร; สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สมบัติ โฆษิตวานิช. (2542). **การศึกษาการใช้ทักษะการบริหารของหัวหน้าฝ่ายการเจ้าหน้าที่ ตามการรับรู้ของตนเองและของผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ;** กรุงเทพมหานคร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุใจกาญ ปิ่นทอง. (2558). **กลยุทธ์การจัดการแรงงานของผู้ประกอบการไร่อ้อย ในเขตอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี;** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เสฏฐวุฒิ หนุ่มคำ. (2559). **ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกงานของบัณฑิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น: วรสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น**; Vol 7 No 2 (2014): ธันวาคม 2556-พฤษภาคม 2557.

สำนักงาน ก.พ. (2561) **รายงานโครงการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการจัดทำจรรยาข้าราชการ :การศึกษาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาจรรยาข้าราชการ มาตรฐานแนวปฏิบัติเชิงพฤติกรรมตามจรรยาข้าราชการ**

องค์กรบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์. (2559), **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี.**

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมการทำเกษตรอินทรีย์ บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ปิยะ กล้าประเสริฐ[1]
สมทรง บรรจงธิติทานต์[1]

บทคัดย่อ

บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืชไร่ บางส่วนทำสวนผลไม้ ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีและเคมีภัณฑ์เพื่อคาดหวังในการเพิ่มผลผลิต ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ โดยเฉพาะการปลูก ยูคาลิปตัส มันสำปะหลัง อ้อย เป็นพืชหลักนับวันจะมีปริมาณการใช้สารเคมีและเคมีภัณฑ์ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สภาพดังกล่าวเป็นภัยคุกคามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเนินสะอาด และผลกระทบด้านรายจ่ายของประชาชนในพื้นที่ดังนั้น ประชาชนในพื้นที่จึงเกิดแนวคิดการรวมกลุ่มด้านเกษตรปลอดสารพิษ โดยมีสถาบันการศึกษาเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านวิขาการ อันนำไปสู่การลดการใช้สารเคมี ลดรายจ่าย ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงพื้นที่ วัตถุประสงค์ของการวิจัย 1. เพื่อส่งเสริมกระบวนการสร้างส่วนร่วมการทำเกษตรอินทรีย์บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว 2. เพื่อส่งเสริมและจัดตั้งกลุ่มการทำเกษตรอินทรีย์บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

การวิจัยครั้งนี้ได้เกิดผลกระทบเชิงบวกโดยตรงต่อประชาชนในพื้นที่ คือ เกิดการรวมกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษของประชาชนในพื้นที่ โดยมีจุดเริ่มต้นจากการรวมกลุ่มจากประชาชนในพื้นที่ 8 คน ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นในรูปแบบนี้มาก่อนในพื้นที่ บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว อันเป็นจุดเริ่มของนวัตรกรรมเชิงพื้นที่ และนำไปสู่การต่อยอดด้านต่าง ๆ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงพื้นที่ต่อไป

คำสำคัญ : กระบวนการ, การมีส่วนร่วม นวัตรกรรมเชิงพื้นที่

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่มาและความสำคัญ

บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2554 ได้เปิดโอกาสให้ประชาชน มีสิทธิเสรีภาพและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนคนไทยโดยบัญญัติให้ “รัฐต้องส่งเสริม และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม การจัดทำบริการสาธารณะและการตรวจสอบการใช้ อำนาจรัฐทุกระดับ” และการกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ โดยยึด “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ภายใต้แนวปฏิบัติของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่อันสำคัญของภาครัฐ ในการกระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ชุมชน จนถึงในระดับชาติ รวมทั้งมาตรา 61/ 1 แห่งระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 ให้อำเภอมีอำนาจหน้าที่ภายในเขตอำเภอ ประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อร่วมกับชุมชนในการดำเนินการให้มีแผนชุมชน เพื่อรองรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัด และกระทรวง ทบวง กรม หมู่บ้านซึ่งเป็นองค์กรบริหารในระดับรากหญ้า มีความใกล้ชิดกับประชาชนซึ่งตาม พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 นอกจากจะกำหนดอำนาจหน้าที่ ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในการบริหารงาน “บำบัดทุกข์บำรุงสุข” กับราษฎรในหมู่บ้าน (สำนักบริหารการปกครองท้องที่, 2553)

จากการรายงานผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรี รัฐบาลสมัยนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ถึง 30 ธันวาคม พ.ศ. 2553 ได้กล่าวถึงแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน (มาตรา 87) ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่11 ระบุว่ารัฐต้องส่งเสริม สนับสนุน การดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาโดย 1. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น 2. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ 2 และสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ 3. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพ ที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น 4. ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มี กฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะ ของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่าย ทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่ และ 5. ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริม ให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยสุจริตและเที่ยงธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชนตามมาตรานี้ต้องคำนึงถึงสัดส่วนของ หญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน (คณะรัฐมนตรีรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ, 2556)

จังหวัดสระแก้วเดิมเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปราจีนบุรี ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดสระแก้ว พ.ศ. 2536 ขึ้น โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ 110 ตอนที่ 125 ลงวันที่ 2 กันยายน 2536 มีผลบังคับใช้เมื่อพ้น 90 วัน นับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นผลให้ "จังหวัดสระแก้ว" ได้เปิดทำการในวันที่ 1 ธันวาคม 2536 โดยเป็นจังหวัดที่ 74 ของประเทศไทย (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2562) ปัจจุบันจังหวัดสระแก้วประกอบด้วย 9 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสระแก้ว อำเภอวังสมบูรณ์ อำเภออรัญประเทศ อำเภอเขาฉกรรจ์ อำเภอโคกสูง อำเภอตาพระยา อำเภอวังน้ำเย็น อำเภอคลองหาด และอำเภอวัฒนานคร

บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืชไร่ บางส่วนทำสวนผลไม้ ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีและเคมีภัณฑ์เพื่อคาดหวังในการเพิ่มผลผลิต ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ โดยเฉพาะการปลูก ยูคาลิปตัส มันสำปะหลัง อ้อย เป็นพืชหลักนับวันจะมีปริมาณการใช้สารเคมีและเคมีภัณฑ์ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากสภาพปัญหาดังกล่าวนี้ จึงเป็นภัยคุกคามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเนินสะอาด และเพิ่มรายจ่ายของประชาชนในพื้นที่ ดังนั้น การแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมรูปแบบการปลูกพืชระบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนหรือจำหน่ายย่อมเป็นวิธีการหนึ่งที่ส่งผลสุขภาพของผู้บริโภคและระบบนิเวศน์ของหมู่บ้านได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมกระบวนการสร้างส่วนร่วมการทำเกษตรอินทรีย์บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อส่งเสริมและจัดตั้งกลุ่มการทำเกษตรอินทรีย์บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตุลาคม พ.ศ.2559 – มีนาคม พ.ศ.2562

กลุ่มเป้าหมาย

ชาวบ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

5.1) กระบวนการสร้างการรับรู้ร่วมกัน โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เชิญส่วนราชการระดับจังหวัด ส่วนราชการอำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องท้องถิ่น ภาคีเครือข่าย ผู้นำชุมชน ภาคประชาสังคม ชุมชนในพื้นที่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้าร่วมประชุมเพื่อแจ้งถึงแนวทางการดำเนินโครงการผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดไว้เนื้อเชื่อใจกัน ความไว้วางใจ และความเชื่อมั่นต่อการดำเนินโครงการอันจะก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงในทางบวกเชิงพื้นที่ เช่น ความสามัคคี

ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ของชุมชนในพื้นที่ 5.2) การค้นหาโจทย์วิจัย เกิดขึ้นจากการจัดเวทีประชาคมระดับตำบล โดย มหาวิทยาลัย ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส ตัวแทนหมู่บ้าน ได้ร่วมกันนำเสนอสภาพปัญหาที่นำไปสู่การสร้างโจทย์การวิจัย โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น ร่วมแสดงความคิดในการที่จะให้ได้ซึ่งโจทย์การวิจัย จากการร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็น ได้ประเด็นปัญหาที่มีความหลากหลาย เช่น ประเด็นด้านสังคมอันประกอบไปด้วย ปัญหายาเสพติด ปัญหาเยาวชน ปัญหาผู้สูงอายุ ประเด็นด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาการว่างงาน ปัญหารายได้ไม่เพียงต่อรายจ่าย ประเด็นสุขภาพ เช่น การใช้สารเคมีในพื้นอันนำไปสู่การเจ็บไข้ของชุมชนในพื้นที่ ประเด็นปัญหาด้านการศึกษา การอ่านออกเขียนได้ เป็นต้น โดยให้ชุมชนในพื้นที่เป็นผู้เลือก และมองว่าเป็นปัญหาที่สมควรถูกแก้ไขในลำดับต้นๆ โดยวิเคราะห์จากความเป็นไปได้ของโครงการ ระยะเวลา และความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ ในที่ประชุมมีมติเห็นสมควรแก้ปัญหาการใช้สารเคมีภาคเกษตรกรรมเป็นระดับแรก เนื่องจากสอดคล้องกับบริบทวิถีชีวิตความเป็นของชาวบ้านในหมู่บ้าน และยังเป็นการลดรายจ่ายสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน 5.3) การสร้างความตระหนักรับรู้ปัญหาร่วมกันระหว่างชาวบ้านและผู้นำ โดยจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เชิญผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมหารือ เช่น เกษตรอำเภอ พัฒนาการอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชน ครู นักเรียน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และภาคีเครือข่าย เพื่อทำความเข้าใจโครงการวิจัยและพัฒนา ร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มองค์กรทางสังคม ซึ่งเวทีประชาคมดังกล่าวนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันระดมสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้สารเคมี ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เกิดปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ประเด็นปัญหาที่กล่าวมานี้ เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบกับคุณภาพชีวิตชาวบ้านที่ดำรงอยู่ สามารถพิสูจน์ได้จากปัญหาหนี้สินครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น สมาชิกครัวเรือนบริโภคพืชผักปนเปื้อนสารเคมี เกิดสารเคมีตกค้างในแหล่งน้ำสาธารณะ เป็นต้น 5.4) ลงสำรวจข้อมูล โดยมีนักศึกษาสาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับชาวบ้าน ทำการสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้าน ชาวบ้าน สังเกตจากสภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน สังเกตพฤติกรรมของชุมชน พูดคุยกับผู้นำชุมชน ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส ภาคีเครือข่าย ผู้แทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อทราบบริบทหมู่บ้านประกอบด้วย ภูมิหลังที่มาของหมู่บ้าน ลักษณะทางกายภาพ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อทางสังคม ค่านิยม ในพื้นที่ 5.5) การประชาคมหมู่บ้านเพื่อคืนข้อมูล ให้ชาวบ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้วิเคราะห์สถานการณ์และเติมเต็มข้อมูลหมู่บ้านให้สมบูรณ์ ซึ่งจะไปสู่การวางแผนในการจัดการปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทหมู่บ้านผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 5.6) ประสานงานภาคีความร่วมมือ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส เข้ามาดำเนินการอบรมให้องค์ความรู้เทคนิคการจัดทำเกษตรอินทรีย์ วิธีการปลูกพืชผักอย่างไรให้ปลอดสารพิษ โดยให้ความสำคัญกับวิธีการปลูก และชนิดพืชที่ใช้น้ำน้อย เช่น พืชตระกูลถั่ว หรือพืชให้ผลผลิตเร็ว สามารถบริโภคได้ในครัวเรือน เมื่อผลผลิตมีมากกว่าความต้องการของครัวเรือน สามารถนำไปขายในชุมชน หรือที่ตลาด ซึ่งเป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้

5.7) จัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในบ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยอาศัยความสมัครใจของชาวบ้าน โดยอาศัยกระบวนการรวมกลุ่มชาวบ้านต้นแบบระดับครัวเรือน มีผู้สนใจเข้าร่วมจำนวนทั้งสิ้น 8 ราย ดำเนินการจัดทำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ซึ่งไม่เคยมีปรากฏมาก่อนในการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว อันมีเป้าหมายเพื่อปลูกผักปลอดสารพิษบริโภคในครัวเรือน และจำหน่ายถ้าเหลือจากการบริโภคในครัวเรือน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

ข้อค้นพบจาก วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อส่งเสริมกระบวนการสร้างส่วนร่วมการทำเกษตรอินทรีย์บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบล หนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว สามารถสรุปสาระสำคัญได้คือ

1.) การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชาวบ้านในพื้นที่เป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชาวบ้านเนินสะอาด มีวิถีชีวิตการผลิตการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะการปลูกมันสำปะหลัง อ้อย ยูคาลิปตัส ที่ให้ผลตอบแทนเก็บเกี่ยวรอบการผลิตปีละครั้ง ราคาผลผลิตต้องพึ่งพากลไกการตลาด บางครั้งเก็บเกี่ยวไม่ทันรอบการผลิต เช่น อ้อย เนื่องจากโรงงานน้ำตาลปิดการรับซื้อ กอปรกับขาดแรงงานเก็บเกี่ยว ซึ่งส่งผลให้อ้อยตกค้างรอการเก็บเกี่ยว ส่วนมันสำปะหลังนั้นราคาผลผลิตไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับประมาณการความต้องการส่งออกในแต่ละปี แต่ยูคาลิปตัส สามารถเกี่ยวตัดขายได้ทั้งปีเมื่อไม้ได้ขนาดแต่มีปัญหาราคารับซื้อไม่แน่นอนนอยู่กับโรงงานในพื้นที่

ดังนั้น ชาวบ้านเนินสะอาด จึงมีรายได้จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตในครอบครัวปีละครั้ง ซึ่งรายได้นี้จะสัมพันธ์กับวงจรรายการ รับ-จ่าย ครัวเรือน บางส่วนชำระหนี้กับเจ้าของกิจการที่ตลาดอำเภอวัฒนานครจากการนำวัตถุดิบ การส่งเสริมกระบวนการสร้างส่วนร่วมการทำเกษตรอินทรีย์บ้านเนินสะอาดจึงเป็นจุดเริ่มต้นจากชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ต้องการเปลี่ยนทัศนคติการผลิตทำอย่างไรจะสามารถพึ่งตนเองได้ภายใต้สถานการณ์กำลังถูกปิดล้อมจากกระแสการผลิตสมัยใหม่ที่มุ่งสู่การสร้างความทันสมัย

2.) การส่งเสริมกระบวนการสร้างส่วนร่วมการทำเกษตรอินทรีย์บ้านเนินสะอาด เป็นวิธีการหนึ่งที่นำไปสู่การจัดการตนเองและพึ่งตนเองได้ระดับครัวเรือน โดยเฉพาะมีชาวบ้านจำนวน 8 ครัวเรือนได้ปลูกพืชผักปลอดสารพิษไว้บริโภคในครัวเรือนนั้น ย่อมส่งผลดีต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน ทั้งยังลดรายจ่ายซื้อหาพืชผักแม้จะเป็นเพียงค่าใช้จ่ายเล็กน้อย อย่างไรก็ตาม กิจกรรมที่ดำเนินการนี้เป็นเพียงครัวเรือนตัวอย่างที่เข้าร่วมและกำลังผลักดันขยายผลไปสู่ครัวเรือนอื่นเพิ่มขึ้น ย่อมส่งผลให้หมู่บ้านเนินสะอาดมีครัวเรือนปลูกพืชผักด้วยเกษตรอินทรีย์เป็นทางเลือกสำหรับการบริโภคอาหารปลอดภัยในระยะต่อไป

3.) การทำเกษตรอินทรีย์ในครัวเรือน เป็นส่วนหนึ่งที่ครอบครัวได้ใช้เวลาว่างช่วงเช้าและเย็นทำกิจกรรมร่วมกัน แม้เป็นกิจกรรมที่ใช้เวลาไม่นานแต่เกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุยระหว่างครัวเรือน

และเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่งสามารถถ่ายทอดเรื่องราวการดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การแลกเปลี่ยนวิธีการดูแลพืชผักที่ปลูก การสอบถามความเป็นอยู่สมาชิกในครัวเรือน การให้ข้อมูลกิจกรรมหมู่บ้าน งานบุญประเพณี ด้วยกิจกรรมการทำเกษตรอินทรีย์ในครัวเรือนนี้ได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตชาวบ้านที่เชื่อมร้อยเข้าหากันเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่อธิบายได้ว่าชาวบ้านที่อยู่อาศัยภายใต้บริบทเดียวจะไม่ทอดทิ้งกันผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการสร้างส่วนร่วมการทำเกษตรอินทรีย์

4.) เกิดกระบวนการรวมกลุ่ม ที่ส่งผลต่องานพัฒนาหมู่บ้านเนินสะอาด โดยมีจุดเริ่มจากการร่วมคิดร่วมพูดคุย เป็นขั้นตอนพูดคุยปัญหาร่วมกันระหว่างชาวบ้าน ผู้นำ นักวิจัย ซึ่งการร่วมคิดร่วมพูดคุยกระตุ้นให้ชาวบ้านได้ตระหนักความสำคัญของปัญหา พร้อมร่วมกันวางแผนเพื่อแสวงหาแนวทางสร้างความร่วมมือจัดการปัญหาหมู่บ้านให้มีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ นอกจากนี้ กระบวนการกลุ่มมีมิติสร้างพลังขับเคลื่อนการร่วมกันปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่าชาวบ้าน ผู้นำ หน่วยงานภาคี เช่น การอบรมให้ความรู้เรื่องการจัดเกษตรอินทรีย์โดยวิทยากรจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน) ซึ่งสะท้อนถึงความเข้มแข็งของหมู่บ้านที่มีศักยภาพหรือขีดความสามารถในจัดการปัญหาด้วยตนเองส่งผลต่อการพึ่งพาตนเองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุลการอยู่ร่วมกันของสมาชิกบ้านเนินสะอาด

5) เข้าร่วมขบวนเครือข่ายองค์กรชุมชน การเกิดขึ้นของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านเนินสะอาดได้นำไปสู่การเข้าร่วมเป็นสมาชิกขบวนการองค์กรชุมชนภายใต้สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองน้ำใสที่มีบทบาทดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนสร้างความเข้มแข็งงานพัฒนาในระดับพื้นที่ อย่างไรก็ตามสภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นนี้ เป็นองค์กรที่ได้การจดแจ้งตามกฎหมายและเชื่อมโยงไปสู่สภาองค์กรชุมชนระดับจังหวัด ประเทศ ตามลำดับ 6.6) มีนักวิจัยในพื้นที่อย่างน้อย 1 คน ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำเกษตรอินทรีย์ อันจะนำไปสู่การต่อยอดโครงการเกษตรอินทรีย์และการเพิ่มขึ้นของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภายหลังภายมหาวิทยาลัยได้กลับไปยังที่ตั้ง แต่มหาวิทยาลัยยังให้คำปรึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ในการดำเนินงานวิจัยต่อไป

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

การดำเนินโครงการกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมการทำเกษตรอินทรีย์ บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว จากการตามขั้นตอน กระบวนการ ในช่วงแรกของการดำเนินโครงการปัญหาอุปสรรคค่อนข้างมาก เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ยังไม่ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการ ภายหลังจากดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการวิจัยได้รับการตอบรับจากชุมชนดีขึ้นกว่าเดิมมาก สังเกตจากการให้ความร่วมมือ การเข้าร่วมกิจกรรม และการให้ต้อนรับของชุมชน และสิ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ คือ 1) เกิดการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ของชุมชนในพื้นที่ซึ่งไม่เคยมีการ

รวมกลุ่มลักษณะนี้มาก่อน 2) เกิดนักวิจัยเชิงพื้นที่ โดยมีนักวิจัยเชิงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นผู้ให้คำแนะนำ แนวทางในการดำเนินงานวิจัย เพื่อให้นักวิจัย

เชิงพื้นที่ของบ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว สามารถดำเนินงานต่อไปได้ภายหลังจากมหาวิทยาลัยกลับ ณ ที่ตั้ง 3) การเพิ่มขึ้นของจำนวนภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานวิจัย เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน) วัดหนองน้ำใส โรงเรียนหนองน้ำใส เป็นต้น 4) สื่อที่บอกวิธีการทำเกษตรอินทรีย์

ในส่วนข้อเสนอแนะ เพื่อให้โครงการดำเนินงานไปอย่างมีประสิทธิภาพ สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์เป้าหมาย และตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ควรที่จะ 1) โครงการควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องอย่างน้อยอีกสองปี 2) ควรมีการสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อในการดำเนินโครงการ 3) นักวิจัยเชิงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ควรมีการวางแผนในการเพิ่มความถี่ในการลงพื้นที่

ประโยชน์ที่ได้รับ

1) เกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์อย่างน้อง 1 กลุ่มในบ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว 2) ประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของชุมชนบ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว 3) ลดความเสี่ยงด้านสุขภาวะจากการใช้สารเคมีในการเกษตรกรรมในพื้นที่ 4) เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ในการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่ความร่วมมือด้านต่าง ๆ ในอนาคต 5) สร้างนักวิจัยในพื้นที่อย่างน้อย 1 คน 6) สร้างความใกล้ชิดของครอบครัวอันเป็นผลมาจากการดำเนินกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ในครัวเรือน 7) ชุมชนสามารถจัดการตนเองเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์

เอกสารอ้างอิง

การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม. (2553). **การดำเนินงานการมีส่วนร่วมของสำนักงาน** ปลัดกระทรวง**วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.** เข้าถึงได้จาก http://portal.in.th/scraticapate/pages/participate/

คณะรัฐมนตรีรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ.(2556). **สรุปผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ**(วันที่ 31 ธันวาคม 2551 ถึงวันที่ 30 ธันวาคม 2552). เข้าถึงได้จาก http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=367

สำนักงานจังหวัดสระแก้ว. (2562). **ข้อมูลจังหวัดสระแก้ว.** เข้าถึงได้จาก http://www.sakaeo.go.th/websakaeo/content/history_office

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านแสง์ หมู่ที่ 2 ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

วราวุฒิ คำพานุช[1]
เทอดเกียรติ แก้วพวง[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน/ปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ และกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านแสง์ หมู่ที่ 2 ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร บทความ วิชาการ การสังเกตแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์พูดคุยแบบทางการและไม่เป็นทางการ ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกในชุมชนต้องการ เพิ่มรายได้แก่ตนเองและครอบครัว และมองเห็นการเลี้ยงสัตว์ที่สามารถสร้างรายได้แก่ครัวเรือน รวมถึงสมาชิกในชุมชนได้ โดยได้คัดเลือกและลงมติ คือ การเลี้ยงไหมอีรี่ โดยเหตุผลว่าเนื่องจากในชุมชนเป็นหมู่บ้านมีการปลูกมันสำปะหลังเป็นจำนวนมากแต่ใบยังไม่ได้รับการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นวัตถุดิบของการเลี้ยงไหมอีรี่ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้พบว่า การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพของชุมชน และสังคมให้ชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านแสง์ ตำบลทัพเสด็จ สามารถที่จะพึ่งพาตนเอง สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง มีความรู้ความสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองได้ และยังเป็นการสร้างวัฒนธรรมการดำเนินตามวิถีชีวิตแห่งการเกื้อกูลกัน การเอื้ออาทรต่อกันในสังคมพหุวัฒนธรรมแห่งนี้ ตลอดจนถึงการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งให้สามารถดำรงอยู่ ท่ามกลางสภาวะความรุนแรงที่เกิดในปัจจุบันได้อย่างปกติสุข

คำสำคัญ : ชุมชนบ้านแสง์, การมีส่วนร่วม

[1]มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สระแก้ว

ที่มาและความสำคัญ

ในปัจจุบันการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมเพื่อวางรากฐานของประเทศในระยะยาวให้มุ่งต่อยอดผลสัมฤทธิ์ของแผนที่สอดคล้องเชื่อมโยงและรองรับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องกันไปตลอด 20 ปี ตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2560-2579) เพื่อรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่จะต้องเผชิญกับความเสี่ยงในหลากหลายมิติ

เช่นเดียวกับปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่บ้านแสง์ หมู่ที่ 2 ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว จากการศึกษาชุมชนผลปรากฏว่า บ้านแสง์ อ่านว่า “สะ-แหง” เป็นหมู่บ้านดั้งเดิมติดกับประเทศกัมพูชา และมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สำหรับที่มาของชื่อหมู่บ้านแสง์ คือ มีหนองน้ำที่มีต้นแสง์ (ข้าวหญ้านก) ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากตามบริเวณหนองน้ำ และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามต้นแสง์ ขณะที่ข้อมูลด้านประชากร พบว่ามีครัวเรือนทั้งหมด 213 ครัวเรือน แบ่งออกเป็นเพศชาย 309 คน เพศหญิง 322 คน รวมประชากรทั้งหมด 631 คน โดยผลการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน พบว่า ชุมชนมีความสามัคคี ชาวบ้านให้ความร่วมมือต่อการทำกิจกรรมในทุกครั้ง ผู้นำมีความเสียสละต่องานในหน้าที่ ตั้งใจทำงานเพื่อชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจภายในชุมชนยังไม่ดีเท่าที่ควร ประสบปัญหาขาดทุนจากการประกอบอาชีพ และเกิดเป็นหนี้สินภาคครัวเรือน และแหล่งน้ำมีน้อย แห้งแล้ง รวมถึงประชาชนในชุมชนไม่ค่อยมีอาชีพเสริมหลังฤดูเก็บเกี่ยว อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะไม่ค่อยดี จึงได้รับการศึกษาไม่ค่อยสูง สมาชิกยังขาดความรู้ในด้านเทคโนโลยี ประสบกับปัญหาการมีหนี้สิน และมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ทำให้มีความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยการสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายให้กับครัวเรือน ผ่านการขายผลิตภัณฑ์แปรรูปต้นแสง์ สานพัดจากต้นกก ถักไม้กวาด และน้ำยาอเนกประสงค์ และโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน คือ โครงการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ในครัวเรือนจากการเลี้ยงไหมอีรี่และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากดักแด้ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนบ้านแสง์ หมู่ 2 ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ดังนั้นจากการสำรวจศึกษาบริบทของชุมชนบ้านแสง์ หมู่ที่ 2 ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว พบว่าชุมชนยังขาดรายได้และความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก จึงเป็นผลให้ประชากรบ้านแสง์ตกเกณฑ์ จปฐ. จำนวนมากในด้านการมีงานทำและรายได้ ร้อยละ 60 ของครัวเรือนทั้งหมด (สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอตาพระยา, 2561) ดังนั้น จึงได้จัดการประชุมโดยการสนทนากลุ่ม (focus group) ผลจากการวิเคราะห์บริบทชุมชนวิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาหรือยกระดับด้วย TOWS matrix Model และเลือกกิจกรรมจากทักษะ วิถีชีวิตและภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังนั้นเพื่อหาข้อมูลสิ่งต้องการและปัญหาซึ่งจากผลการประชุมและลงมติที่ประชุมของประชาคมชุมชนบ้านแสง์ ถึงการสร้างรายได้แก่ตนเองและครอบครัว และมองเห็นการเลี้ยงสัตว์ ที่สามารถสร้างรายได้แก่ตัวบุคคล รวมถึงคนในชุมชนได้ โดยได้คัดเลือกและลงมติ คือ การเลี้ยงไหมอีรี่ โดยเหตุผลเนื่องจากในชุมชนเป็นหมู่บ้านมีการปลูกมันสำปะหลังจำนวนมากแต่ใบยังไม่ได้รับการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นวัตถุดิบของการเลี้ยงไหมอีรี่ได้เป็นอย่างดี

รวมถึงเป็นการสร้างอาชีพให้กับสมาชิกในชุมชน แต่เนื่องชุมชนยังขาด องค์ความรู้ทักษะในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยและชุมชนจึงร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้ในการส่งเสริมกระบวนการเพื่อให้การเลี้ยงไหมอีรี่มีการเลี้ยงที่ถูกต้องและสามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้ โดยงานวิจัยชิ้นนี้เริ่มต้นจากการที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงการณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้กำหนดโครงการพัฒนาพื้นที่ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นเพื่อช่วยพัฒนาชุมชนให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เกิดความมั่นคงยั่งยืนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ส่งผลให้ประชาชนในชุมชนบ้านแสง ตำบลทัพเสด็จ มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นแนวทางในการปรับปรุงนโยบายในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนบ้านแสง ตำบลทัพเสด็จ ให้เกิดความเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยหลายๆ ประการ ที่สามารถนำไปเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับชุมชนบนรากฐานของการใช้หลักวิชาภูมิปัญญาและประสบการณ์สู่การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระดับชุมชนในแง่มุมที่แตกต่างไปจากเดิม เหล่านี้เป็นความพยายามที่ผู้วิจัยต้องการให้เกิดขึ้นกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระดับชุมชน ไม่เพียงเป็นแนวทางการพัฒนาให้เกิดความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่เท่านั้น หากยังเป็นการก่อให้เกิดการรับรู้ และความเข้าใจรวมทั้ง การสร้างกระบวนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงในระดับวิธีคิด ระบบคุณค่า และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่การรังสรรค์นวัตกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพของชุมชน และสังคมให้ชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านแสง ตำบลทัพเสด็จ สามารถที่จะพึ่งพาตนเอง สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง มีความรู้ความสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองได้ และยังเป็นการสร้างวัฒนธรรมการดำเนินตามวิถีชีวิตแห่งการเกื้อกูลกัน การเอื้ออาทรต่อกันในสังคมพหุวัฒนธรรมแห่งนี้ ตลอดจนถึงการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งให้สามารถดำรงอยู่ ท่ามกลางสภาวะความรุนแรงที่เกิดในปัจจุบันได้อย่างปกติสุข

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน/ปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ
2. เพื่อศึกษากระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านแสง ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

งานวิจัยนี้ดำเนินการระหว่างมกราคม 2562-มีนาคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (informant) ในการวิจัยได้แก่ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านแสง์ หมู่ที่ 2 ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว จำนวน 631 เป็นชาย 309 คน เป็นผู้หญิง 322 คน เฉลี่ยครัวเรือนละ 3-4 คน

2. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยในครั้งนี้ ใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สามารถตอบโจทย์ปัญหาในการวิจัยได้อย่างลุ่มลึก และเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย รวมทั้งต้องเป็นผู้รู้จริงในเรื่องนั้น (information-rich cases) ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 25 คน คือ กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ด้านต่าง ๆ ต่อชุมชน โดยคัดเลือกมา 3 กลุ่มได้แก่

2.1 กลุ่มผู้นำชุมชน เป็นผู้ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการชุมชน คณะทำงาน ผู้นำศาสนา และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผู้นำที่มีความใกล้ชิดกับสมาชิกในชุมชน และเป็นผู้ที่มีส่วนในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน โดยคัดเลือกมาจำนวน 5 คน

2.2 กลุ่มผู้นำกลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มโคบาลบูรพา และกลุ่มเยาวชน เป็นต้น โดยคัดเลือกมาจำนวน 10 คน

2.3 กลุ่มตัวแทนครัวเรือนในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในฐานะเป็นตัวแทน ครัวเรือนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยคัดเลือกมาจำนวน 10 คน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การศึกษาวิจัยในครั้งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีดำเนินการ ศึกษาวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ศึกษาวิจัย “กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านแสง์ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว” โดยศึกษาถึงกระบวนการส่วนร่วมของประชาชน ตามแนวคิดของสำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้กำหนดการมีส่วนร่วม ในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

(1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
(2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน
(3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
(4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
(5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย “กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านแสง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว” ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยไว้ดังนี้

2.1 ขอหนังสือแนะนำตัวจากสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง เพื่อส่งเอกสารต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย เอกสารแนะนำตัว เค้าโครงงานวิจัยไปให้กลุ่มตัวอย่างตามสถานที่ และหน่วยงานต่าง ๆ ที่กลุ่มตัวอย่างปฏิบัติงานรับทราบ และรอการตอบรับจากกลุ่มตัวอย่างเพื่อกำหนดนัดหมายวันสัมภาษณ์ต่อไป

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในในการวิจัย มีดังนี้

2.2.1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ เช่น หนังสือ-ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ-วารสาร และอื่น ๆ มาเสริมในประเด็นที่เชื่อมโยงกับการศึกษาวิจัย เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการศึกษาวิจัย

2.2.2 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เช่น เอกสารราชการ จดหมาย หรือ จดหมายเหตุ บันทึกการเดินทาง บันทึกประวัติของชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์เอกสาร เพื่อศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

2.2.3 การเก็บข้ออมูลที่เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้หรือมีข้อมูลในเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาดีที่สุด และมีความเกี่ยวข้องมากที่สุดโดยใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ ความคิด ความคิดเห็น ความรู้สึก และความรู้เกี่ยวกับชุมชนของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งผู้ศึกษาจะต้องลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการพูดคุย การสัมภาษณ์เป็นการเจาะลึกประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยสนใจโดยใช้การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่มสำหรับการจัดเก็บข้อมูลในการวิจัย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นหลัก

2.2.4 การถอดเทปบันทึกเสียงคำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างพร้อมจัดพิมพ์คำ-สัมภาษณ์ ทั้งที่ได้จากการบันทึกเสียงและการเขียนตอบแบบสัมภาษณ์

2.2.5 นำคำสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่ได้จัดพิมพ์แล้วส่งกลับไปยังผู้ให้สัมภาษณ์ทำการตรวจสอบเนื้อหาและยืนยันในคำให้สัมภาษณ์ของตนเอง และจากการเขียนตอบคำสัมภาษณ์ที่กลุ่มตัวอย่างได้ให้สัมภาษณ์ไว้ จำนวน 25 คน กำหนดระยะเวลา 3 เดือน จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาตรวจสอบเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3. การวิเคราะห์ผลการศึกษาผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลการศึกษา โดยดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาถอดเทปคำให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์ เพื่อแจกแจง และจัดกลุ่มข้อมูล สรุปประเด็นสำคัญและตีความเนื้อหาที่กำหนดเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยใช้การวิเคราะห์ทางสถิติ ประกอบการวิเคราะห์เนื้อหา คือ ค่าความถี่

3.2 วิเคราะห์ข้อมูลปัญหา และข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านแสง์ ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว โดยใช้วิธีสังเคราะห์ข้อความ และนำเสนอข้อมูลโดยการเชิงพรรณนา

3.3 การนำเสนอข้อมูลที่ได้จากแนวคิดทฤษฎี เอกสาร และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมารวบรวม ตีความ เพื่อสืบค้นหาข้อสรุปผลรวม โดยมุ่งเน้นสืบค้นหาความหมายจากข้อมูลที่ได้รับจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในสภาวการณ์แตกต่างกัน ทั้งในรูปแบบของข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอ ผลการศึกษาข้อมูลเชิงพรรณนาเป็นข้อความที่บรรยายอธิบายเรื่องราว เกี่ยวกับเนื้อที่ค้นพบการพรรณนา จะคลอบคลุมสาระสำคัญของข้อมูล และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลัก

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

ผลการศึกษา พบว่า

1. บริบทของชุมชน/ปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จประกอบด้วย 6 ด้าน คือ

(1) ภาวะผู้นำ การมีผู้นำชุมชนที่วิสัยทัศน์ที่ดี มองการไกลจะเป็นผลดีต่อการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นส่วนรวม และสิ่งที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญของผู้นำชุมชนจะต้องเป็นคนที่จะเข้ามาอาสาเพื่อส่วนรวม อย่างแท้จริง จึงจะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และชุมชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง

(2) ผู้นำศาสนา การที่ผู้นำศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนถึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ประชาชนในชุมชนมีความรู้สึกที่อยากจะเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ผู้นำศาสนาจะร่วมกับผู้นำชุมชนจัดกิจกรรม โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานสำหรับชุมชนบ้านแสง์ได้ ดังนั้นการดำเนินงานพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เป็นเครื่องมือ ในการขับเคลื่อนแล้วยังมีเจ้าอาวาสวัดทัพเสด็จที่เป็นผู้สนับสนุนทุนเป็นเบื้องต้น

(3) วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์สิ่งที่ดีงามแล้วในทางกลับกันการนำศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนเป็นการสร้างความสามัคคีของประชาชนในชุมชน ซึ่งหากมองถึงระยะยาว จะส่งผลต่อการดำเนินงานพัฒนาของชุมชนนั้นประสบสำเร็จได้ง่ายยิ่งขึ้น เพราะประชาชนในชุมชนมีความสามัคคี และพร้อมที่จะเข้าร่วมขับเคลื่อนการดำเนินของชุมชนให้ประสบสำเร็จได้ในอนาคต

(4) สถานที่ประวัติศาสตร์ของชุมชน ได้แก่ พลับพลาที่ประทับของในหลวงรัชกาลที่ 9 อุโบสถวัดทัพเสด็จ และหลุมหลบภัยจากสงคราม ซึ่งเป็นสถานที่ที่สำคัญที่เหมาะสมแก่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ตำบล อำเภอ และนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินงานพัฒนาของชุมชนนั้นประสบสำเร็จได้ง่ายมากยิ่งขึ้น เพราะประชาชนในชุมชนมีรายได้จากแหล่งท่องเที่ยว และเป็นการประชาสัมพันธ์ชุมชน สินค้าชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชนได้ในอนาคต

(5) ทุนทางสังคม ทุนทางสังคมของชุมชนนับว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการขับเคลื่อนงานให้เกิดความสำเร็จ ซึ่งล้วนมีผลต่อการดำเนินงานในทุกชุมชน หรือองค์กร

(6) การสร้างแรงจูงใจ การใช้มีจิตวิทยาในการที่จะจักจูงใจชาวบ้านให้มาร่วมทำกิจกรรมมิเช่นนั้นอาจจะก่อให้เกิดความแตกแยกระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองได้ในชุมชน และการสร้างความน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะด้านการบริหารงบประมาณหรือผลประโยชน์เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีการจัดการให้ดีมีความโปร่งใส และผู้นำชุมชนห้ามเข้าไปยุ่งเกี่ยว ทำได้แค่ตรวจสอบการใช้งบให้ถูกต้องด้วยความเป็นธรรมจะใช้ให้ประชาชนมีความไว้วางใจที่จะเข้ามาร่วมกิจกรรมของชุมชนได้

2. กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน พบว่า ลำดับขั้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนากิจกรรมในชุมชน ได้แก่

(1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา เพราะชุมชนถือเป็นองค์กรอย่างหนึ่งที่มีบทบาท และการบริหารจัดการกลไกต่าง ๆ ในสังคมอีกทั้งยังเป็นองค์กรลำดับต้นๆ ที่เป็นแหล่งขัดเกลาทรัพยากรมนุษย์ให้เติบโตเป็นไปตามครรลองครองธรรมของสังคมนั้นให้เป็นไปตามวิถีประชา ฉะนั้นการที่จะนำนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชนย่อมเป็นสิ่งที่ท้าทาย สิ่งที่ตามมาพร้อมกันคือความคาดหวังกับนวัตกรรมนั้น ในทางกลับกันความไม่ไว้เนื้อเชื่อใจต่อนวัตกรรมที่ถูกนำเข้ามาก็มีไม่น้อยเช่นเดียวกัน สิ่งที่ริเริ่มเป็นลำดับแรกๆ ของการทำงานของคณะทำงาน คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการที่คณะทำงานจะนำมาใช้ในการดำเนินงานในชุมชนบ้านแสง์

(2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการค้นหาจุดสนใจที่ดีและมีพลังต่อการอธิบายสิ่งต่าง ๆ ในการระบุประเด็นปัญหาหรือความน่าสนใจที่โดดเด่น และมีความเชื่อมโยงกับเรื่องราวอื่น ๆ ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องถึงประโยชน์ และผลกระทบต่อชุมชน เพื่อเป็นหัวข้อหลักในการเปิดตัวประเด็น ความสนใจในการจูงใจไปสู่การสื่อสาร และนำเสนอถึงเรื่องราวต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมการสร้างชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เป็นชุมชนมีความเข้มแข็งต่อไปในอนาคตได้ ดังนั้นการสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดทำแผนไปสู่ขั้นของการปฏิบัติ

(3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การระดมกลุ่มเพื่อจัดเวทีประชาคมในชุมชนเพื่อหารือถึงการดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนให้เป็นไปตามที่ต้องการ และสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคิดร่วมกันแสวงหาแนวทาง และปฏิบัติร่วมกันโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักสำคัญต่อแก้ไขปัญหาของชุมชน

(4) การมีส่วนร่วมในการับผลประโยชน์สำหรับการจัดสรรผลประโยชน์ของสมาชิกในชุมชนนั้น ผู้นำชุมชนบ้านแสง์มีการระดมทุนโดยมีกฎอยู่อย่างหนึ่งว่าสมาชิกในชุมชนจะต้องเข้าร่วมหุ้นกลุ่มอาชีพอย่างน้อยหนึ่งกลุ่ม และจะจัดสรรผลประโยชน์ตามผลการดำเนินงานเป็นหลัก

(5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล สำหรับการประเมินผลจะคณะทำงานของชุมชนร่วมกับประชาชนในชุมชนประเมินผลการดำเนินงานโดยจะรายงานผลการดำเนินงานในที่ประชุมประจำเดือน พร้อม ๆ กับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน

จากการนำกระบวนการดังกล่าวมาใช้ในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นในช่วงที่ชุมชนกำลังประสบกับปัญหา ส่งผลให้การดำเนินงานของคณะทำงานที่เกิดจากการรวมตัวของแกนนำในชุมชนสามารถดำเนินงานได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ดีการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในชุมชนต่อกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น จะต้องอาศัยปัจจัยหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกใน ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยการใช้ศิลปวัฒนธรรมประเพณี สถานที่ประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นเครื่องมือไปสู่การขับเคลื่อนกิจกรรมอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม

ปัจจุบันชุมชนบ้านแสง ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังวหัดสระแก้ว มีความโดดเด่นและเข้มแข็งหลากหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมสาธารณะ ความเข้มแข็งในการทำกลุ่มส่งเสริมอาชีพ ความเข้มแข็งในด้านการเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตย ความเข้มแข็งด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี สถานที่ประวัติศาสตร์ และความเข้มแข็งในการส่งเสริมการศึกษาแก่สมาชิกในชุมชน เป็นต้น สมาชิกของชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมั่นคง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมาอย่างต่อเนื่องจากเดิมมาก ซึ่งเป็นความสำเร็จในการนำกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานบริหารจัดการชุมชนของตนเองจนสามารถบรรลุเป้าหมาย และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นแนวทางการพัฒนาให้เกิดความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเท่านั้นแต่ยังเป็นการนำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในงานพัฒนาชุมชน

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัย

1.1 ผลการศึกษาวิจัย นำไปสู่โจทย์ใหม่ที่มีท้าทายของการสร้างกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสานการดำเนินงานของชุมชน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม ห่างไกลการให้บริการดูแลจากหน่วยงานภาครัฐ และความไม่แน่นอนของสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ตามชายแดน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนให้เกิดความต่อเนื่องสามารถสร้างประโยชน์ต่อชุมชนอื่น ๆ ในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืนได้

1.2 การศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบปัญหาอุปสรรคในการเดินทาง และความปลอดภัยของผู้วิจัย ดังนั้นหากผู้ที่สนใจประเด็นต่าง ๆ ในการศึกษาควรศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ประกอบการทำการศึกษาวิจัย เช่น ระยะทาง สถานการณ์ ต้นทุน

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาวิจัยในพื้นที่ตามชายแดน ซึ่งเป็นพื้นที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบอยู่บ่อยครั้ง ดังนั้นผู้ที่มีความสนใจในประเด็นต่าง ๆ ที่จะใช้เป็นประเด็นในการศึกษาวิจัย จะต้องอาศัยบุคคลที่มีความชำนาญกับพื้นที่และจะต้องรู้จักกับบุคคลในพื้นที่ซึ่งช่วยให้การดำเนินการวิจัยได้ข้อเท็จจริงและถูกต้องนำเชื่อถือมากขึ้น

2.2 การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปผู้วิจัยจึงต้องสื่อสารทำความเข้าใจให้กลุ่มเป้าหมายเห็นความสำคัญของงานวิจัย และวิธีการเก็บข้อมูลดังกล่าว หรืออาจปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

2.3 การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ข้อค้นพบใหม่ๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ในการพัฒนาชุมชน และสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาต่อยอดจากการทำวิจัยครั้งนี้ เช่น การจัดการตนเองของชุมชน การเปรียบเทียบปัจจัยที่ประสบผลสำเร็จ และความล้มเหลวในการพัฒนา กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านแสง หรือชุมชนในตำบลทัพเสด็จ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบถึงบริบทของชุมชน/ปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ

2. ได้ทราบถึงกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านแสง ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย. (2545). **ชุดการเรียนรู้ด้วย ตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพฯ**: เอส. อาร์. พริ้นติ้ง.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549). **กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.

Desimone, RL., Werner, J.M., 8 Harris, D.M. (2002). **Human resource development (3rded.)** Orlando: Harcourt College Pubishers.

กระบวนการให้การศึกษาผู้ปกครองตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาครอบครัวและชุมชนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย : กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

รุ่งลาวัลย์ ละอำคา[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อพัฒนากระบวนการให้การศึกษาผู้ปกครองตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาครอบครัวและชุมชนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย 2) เพื่อศึกษาผลการใช้กระบวนการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาครอบครัวและชุมชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยที่สะท้อนการมีพัฒนาการ ผู้เข้าร่วมการวิจัย ได้แก่ ผู้ปกครองเด็กวัยอนุบาล จำนวน 50 คน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมใช้เวลาทั้งสิ้น 6 เดือน ประกอบด้วย การวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม 1 เดือน และการพัฒนากระบวนการฯ 5 เดือน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบประเมินพฤติกรรมของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย และแบบประเมินความพึงพอใจของผู้ปกครองต่อกระบวนการฯ การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การวิเคราะห์เนื้อหาและ การใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย มีดังนี้

1. กระบวนการที่พัฒนาขึ้น เป็นกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ปกครองเกิดความตระหนักบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยอย่างต่อเนื่องประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสานสร้างกลุ่ม 2) การปฏิบัติการ 3) การถอดประสบการณ์กิจกรรมในกระบวนการฯ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การประชุมกลุ่มและการสนับสนุนรายกลุ่ม

2. หลังการใช้กระบวนการฯ พบว่า ผู้ปกครองทุกคนคน มีระดับพฤติกรรมในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยอยู่ในระดับดี

[1] สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คำสำคัญ : การให้การศึกษาผู้ปกครอง, การมีส่วนร่วม, สถานศึกษา, ครอบครัว, ชุมชน, พัฒนาการ, ปฐมวัย

ที่มาและความสำคัญ

เด็กปฐมวัยไทยมีวิกฤตทางด้านพัฒนาการ โดยมีพัฒนาการล่าช้าต่ำกว่ามาตรฐานถึง 30% ข้อมูลการสำรวจพัฒนาการเด็กของกรมอนามัยเมื่อปี 2557 พบเด็กแรกเกิด-2 ปี มีพัฒนาการไม่สมวัยร้อยละ 22 ส่วนเด็กอายุ 3-5 ปีมีพัฒนาการไม่สมวัยสูงถึงร้อยละ 34 หรือ 1 ใน 3 (กระทรวงสาธารณสุข, 2559) สอดคล้องกับสถานการณ์พัฒนาการเด็กปฐมวัยไทย (0-5ปี) ในรอบ 15 ปีที่ผ่านมา พบว่าเด็กปฐมวัยประมาณ 30% หรือ 1 ใน 3 ของเด็กเล็กในประเทศมีพัฒนาการล่าช้า ซึ่งถือว่ามีจำนวนที่สูงมาก โดยพบว่ามีพัฒนาการทางภาษาล่าช้า ถึง 20% ตามด้วยพัฒนาการทางปฏิภาณไหวพริบและการเข้ากับสังคมอีก 5% ซึ่งพัฒนาการทั้ง 2 ด้านจะมีผลต่อระดับสติปัญญา ทำให้เด็กกลุ่มนี้ส่งผลต่อการเรียนรู้ทั้งด้านทักษะการอ่าน เขียน คิดคำนวณ และไอคิว โดยสาเหตุที่ทำให้เด็กเล็กมีพัฒนาการล่าช้า มาจาก 3 สาเหตุ ได้แก่ 1) ขาดภาวะโภชนาการที่ดีและมีคุณค่า โดยเฉพาะการไม่เห็นความสำคัญของอาหารเช้าและเกลือแร่ที่มีผลต่อสมอง ได้แก่ ไอโอดีน ธาตุเหล็ก และโฟเลต ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับแม่ที่ตั้งครรภ์ แต่เด็กที่ขาดสารอาหารเหล่านี้ส่วนใหญ่พบในครอบครัวที่ยากจน หรือแม่วัยรุ่น ที่มีภาวะบกพร่องทางโฟเลตสูง ทำให้ลูกเสี่ยงต่อพิการแต่กำเนิด 2) ปัจจัยการเลี้ยงดู หรือคนเลี้ยงมีปัญหา โดยเฉพาะในครอบครัวเดี่ยวที่มีถึง 30% ซึ่งโอกาสการเลี้ยงดูลูกมีน้อย เด็กจึงอยู่ในความดูแลของพี่เลี้ยงเด็ก สถานรับเลี้ยงเด็ก และศูนย์เด็กเล็ก ปัญหาคือ จุดรับฝากเด็กมีกระบวนการพัฒนาเด็กอย่างมีคุณภาพหรือไม่ หากไม่มีการเล่านิทานหรือการเล่น พัฒนาการก็จะไม่เกิดขึ้น 3) การใช้สื่อโทรทัศน์หรือสมาร์ทโฟนกับเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี ซึ่งใน 3 ปีแรกควรหยุดการใช้สื่อเทคโนโลยี แต่ควรใช้วิธีเล่านิทานหรือการเล่นเพื่อกระตุ้นประสาทสัมผัสทั้งหมด (สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว, 2557 ; ชนม์ธิดา ยาแก้วและคณะ, 2560 ; สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของผู้ปกครองในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า เด็กปฐมวัยโดยส่วนมากมีผู้ปกครองที่เป็นปู่ย่าตายายเป็นผู้เลี้ยงดูหลัก เพราะส่วนมากร้อยละ 87 ผู้ปกครองต้องไปทำงานต่างถิ่น มีเพียงร้อยละ 13 ที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาที่แท้จริง โดยการอบรมเลี้ยงดูของปู่ย่าตายายเกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ขาดการเล่นและการเรียนรู้ร่วมกัน ผู้ปกครองมักให้เด็กดูโทรทัศน์ อยู่กับการเล่นเกมหรือดูคลิปวีดีโอในโทนศัพท์มือถือ ซึ่งเด็กสามารถเล่นและเรียนรู้ได้ ผู้ปกครองเห็นว่าเด็กนิ่งสงบไม่ก่อกวนจึงให้เด็กอยู่กับเครื่องมืออิเล็กทรอนิคสมัยใหม่อย่างยาวนาน โดยเฉลี่ย 8 ชั่วโมงในช่วงวันเสาร์ อาทิตย์ และ 4 ชั่วโมงในช่วงวันจันทร์ถึงศุกร์ การอบรมเลี้ยงดูร้อยละ 64 เป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบตามใจ ร้อยละ 11 เป็นการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย และร้อยละ 15 เป็นการเลี้ยงดูแบบมีเหตุผล ซึ่งผลการอบรมเลี้ยงดูส่งผลให้เกิดปัญหาในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านร่างกาย พบว่า ผู้ปกครองขาดการส่งเสริมพัฒนาการอย่างเหมะสม เด็กรับประทานอาหารไม่ครบ 5 หมู่ เด็กมีสุขนิสัยที่ไม่ดีในการรับประทานอาหาร ผู้ปกครองส่วนมากซื้ออาหารตามร้านค้าให้เด็กบริโภคโดยเฉพาะอาหารเช้า

มักนิยมความสะดวกรวดเร็ว เช่น น้ำเต้าหู้กับปาท่องโก๋ หมูปิ้งข้าวเหนียว ไส้กรอก ลูกชิ้น ฮอทดอก 2) ด้านอารมณ์-จิตใจ พบว่า ผู้ปกครองขาดการเล่นร่วมกับเด็ก อีกทั้งขาดการผู้คุยและสนับสนุนทางอารมณ์ เด็กมักแสดงออกทางอารมณ์ที่รุนแรงและเรียกร้องเอาแต่ใจตนเอง อดทนรอคอยไม่ได้ 3) ด้านสังคม พบว่าเด็กไม่ค่อยเล่นกับบุคคลในครอบครัวหรือเล่นกับรุ่นพี่หรือเพื่อนวัยเดียวกันมากนัก เพราะให้ความสนใจกับโทรทัศน์หรือของเล่นที่ทันสมัย เช่น แทปเลต โทรศัพท์สมาร์ทโฟน หรือของเล่นสำเร็จรูปที่ทันสมัย ผู้ปกครองไม่ให้เด็กช่วยเหลือตนเองหรือช่วยงานบ้านงานสวนเพราะคิดว่าเด็กยังเล็กไม่ควรรับผิดชอบ และ4) ด้านสติปัญญา พบว่า ผู้ปกครองมุ่งให้เด็กขีดเขียนเร่งให้ทำการบ้านที่ครูให้ ไม่มีแนวทางในการเล่นหรือทำกิจกรรมเพื่อเสริมการเรียนรู้ที่บ้าน เพราะคิดว่าหน้าที่ในการพัฒนาสติปัญญาเน้นการคิดเลขการอ่านออกเขียนได้ ขาดการส่งเสริมด้านภาษาผ่านหนังสือ

การพัฒนาเด็กอย่างมีคุณภาพต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก การมีส่วนร่วมของครอบครัว สถานศึกษาหรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย และชุมชนเพื่อพัฒนาเด็กร่วมกัน โดยการดูแลพัฒนาและการจัดการศึกษาให้แก่เด็กปฐมวัยนั้น ต้องอาศัยความเข้าใจและการสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย ซึ่ง ผู้ปกครองเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด พ่อแม่เป็นครูคนแรกและเป็นครูที่จะอยู่กับเด็กไปจนตลอดชีวิต จากเหตุผลและสภาพปัญหาในพื้นที่ข้างต้นผู้วิจัยจึงมุ่งให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชนนับเป็นแนวทางในการสนับสนุนให้ผู้ปกครองสามารถส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยอย่างถูกต้องเหมาะสมได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนากระบวนการให้การศึกษาผู้ปกครองตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย

2. เพื่อศึกษาผลการใช้กระบวนการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาครอบครัวและชุมชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยที่สะท้อนการมีพัฒนาการ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินการ เดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

1) ผู้ปกครองเด็กปฐมวัย จำนวน 50 คน และเด็กปฐมวัย จำนวน 50 คน 2) ครูปฐมวัย จำนวน 4 คน และ 3) ชุมชน จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ผู้นำจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) 2 คน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 2 คน อาจารย์สาขาวิชาสาธารณสุขชุมชนมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 1 คน และอาจารย์สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย จำนวน 1 คน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การเตรียมการแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมตัวผู้วิจัยและการศึกษาเอกสาร

2) การศึกษาชุมชน และ 3) การสร้างและตรวจสอบกระบวนการฯ ระยะที่ 2 การพัฒนากระบวนการฯ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การประสานสร้างกลุ่ม 2) การปฏิบัติการ และ 3) การถอดประสบการณ์ และ ระยะที่ 3 การนำเสนอกระบวนการฯ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 3 ชุด ได้แก่ 1) เครื่องมือศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน ประกอบด้วย แบบสำรวจสภาพพื้นฐานชุมชน และแบบสำรวจสภาพปัญหาการส่งเสริมสุขภาวะของเด็กปฐมวัย 2) แบบประเมินพฤติกรรมของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย 4 ด้าน และ 3) แบบประเมินพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยที่สะท้อนพัฒนาการ 4 ด้าน

การวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัย ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาและใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ความถี่ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

กระบวนการให้การศึกษาผู้ปกครองตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ครอบครัว และชุมชนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย : กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามสามารถสรุปผลการดำเนินงานหรือผลการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กระบวนการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย: กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 การประสานสร้างกลุ่ม เป็นการการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การสร้างความสัมพันธ์ ปฐมนิเทศชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเข้าร่วมกระบวนการฯ การประเมินความต้องการจำเป็นรายบุคคลและของกลุ่ม และการร่วมกันวางเป้าหมายในการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาส่งเสริม ขั้นที่ 2 การปฏิบัติการ ประกอบด้วย 1) การสร้างแรงบันดาลใจ 2) การหาแนวทาง 3) การวางแผน 4) การปฏิบัติ และ 5) การสะท้อนการเรียนรู้ ขั้นที่ 3 การถอดประสบการณ์ เป็นกระบวนการทบทวนภาพการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอด กระบวนการฯ ประเมินกระบวนการฯ และผลที่ได้รับ

2. ผลของกระบวนการฯ พบว่า ผู้ปกครองทั้ง 50 คน มีพฤติกรรมในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยดีขึ้น เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่ผู้ปกครองมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ 1) ด้านร่างกาย พบว่า ก่อนเข้าร่วมกระบวนการพฤติกรรมของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายของเด็กปฐมวัย อยู่ในระดับควรปรับปรุง ($\bar{x}$=1.45) และหลังเข้าร่วมกระบวนการฯ ผู้ปกครองมีพฤติกรรมในการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายของเด็กปฐมวัยอยู่ในระดับดี ($\bar{x}$=3.11) 2) ด้านสติปัญญา พบว่า ก่อนเข้าร่วมกระบวนการพฤติกรรมของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย อยู่ในระดับควรปรับปรุง ($\bar{x}$=1.51) และหลังเข้าร่วมกระบวนการฯ ผู้ปกครองมีพฤติกรรมในการส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัยอยู่ในระดับดี ($\bar{x}$=2.65) 3) ด้านอารมณ์-จิตใจ ก่อนเข้าร่วมกระบวนการพฤติกรรมของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจของเด็กปฐมวัย อยู่ในระดับพอใช้ ($\bar{x}$=1.76)

และหลังเข้าร่วมกระบวนการฯ ผู้ปกครองมีพฤติกรรมในการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจของเด็กปฐมวัยอยู่ในระดับดี ($\bar{x}$=2.86) และ 4) ด้านสังคม ก่อนเข้าร่วมกระบวนการพฤติกรรมของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย อยู่ในระดับพอใช้ ($\bar{x}$=2.20) และหลังเข้าร่วมกระบวนการฯ ผู้ปกครองมีพฤติกรรมในการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัยอยู่ในระดับดี ($\bar{x}$=3.20)

3. ผลของกระบวนการฯ พบว่า เด็กปฐมวัย ทั้ง 50 คน มีพฤติกรรมสะท้อนพัฒนาการทุกด้านดีขึ้น เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการที่สอดคล้องกับพฤติกรรมการส่งเสริมของผู้ปกครอง โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ 1) ด้านร่างกาย พบว่า ก่อนเข้าร่วมกระบวนการฯ เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการด้านร่างกายระดับควรปรับปรุง ($\bar{x}$=1.10) และหลังเข้าร่วมกระบวนการฯ เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการด้านร่างกายระดับพอใช้ ($\bar{x}$=2.50) 2) ด้านสติปัญญา พบว่า ก่อนเข้าร่วมกระบวนการฯ เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการด้านสติปัญญาระดับควรปรับปรุง ($\bar{x}$=1.23) และหลังเข้าร่วมกระบวนการฯ เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการด้านสติปัญญา ระดับพอใช้ ($\bar{x}$=2.43) 3) ด้านอารมณ์-จิตใจ พบว่า ก่อนเข้าร่วมกระบวนการฯ เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจระดับพอใช้ ($\bar{x}$=2.21) และหลังเข้าร่วมกระบวนการฯ เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจระดับดี ($\bar{x}$=3.21) และ4) ด้านสังคม ก่อนเข้าร่วมกระบวนการฯ เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการด้านสังคมระดับพอใช้ ($\bar{x}$=2.40) และหลังเข้าร่วมกระบวนการฯ เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการด้านสังคมระดับดี ($\bar{x}$=3.20)

ภาพที่ 1 ผู้ปกครองร่วมกันวางแผนและออกแบบการจัดกิจกรรมการเล่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

ภาพที่ 2 ผู้ปกครองและครูปฐมวัยสนับสนุนการเล่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

การอภิปรายผลการวิจัยนี้แบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ลักษณะเฉพาะของกระบวนการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองฯ 2) การเปลี่ยนแปลงของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยทั้ง 4 ด้าน และ 3) การเปลี่ยนแปลงของเด็กปฐมวัยที่สะท้อนพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน รายละเอียดของการอภิปรายแต่ละประเด็นมีดังนี้

1. ลักษณะเฉพาะของกระบวนการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองฯ กระบวนการทำงานก่อให้เกิดการขับเคลื่อนพลังการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว สถานศึกษาและชุมชนอันเป็นหัวใจสำคัญของการส่งเสริมพัฒนาการเด็กในช่วงปฐมวัย การให้การศึกษาผู้ปกครองในฐานะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรู้และประสบการณ์ พบว่า เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ปกครอง และเกิดการประสานเชื่อมกับบุคคลในครอบครัว ชุมชนและเครือข่ายสนับสนุนทั้งในและนอกชุมชน การส่งเสริมพัฒนาการเด็กโดยเฉพาะเด็กในช่วงปฐมวัย ซึ่งครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมคุณลักษณะทุกด้านของบุคคลทั้งด้านร่างกาย สังคม จิตใจและสติปัญญา การเสริมพลังครอบครัว ให้สามารถอบรมเลี้ยงดูเด็กได้อย่างเหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่ทุกส่วนในสังคมต้องร่วมกันสนับสนุนส่งเสริมเพราะเมื่อครอบครัวมีความเข้มแข็งย่อมเป็นเกราะป้องกันสภาวะที่ไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ ได้ การส่งเสริมให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนและชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในศักยภาพของแต่ละฝ่าย โดยทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนทั้งการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน ลงมือปฏิบัติ ร่วมประเมินและสะท้อนผลเพื่อปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่องร่วมกัน สอดคล้องกับ รุ่งลาวัลย์ ละอำคา (2560) ที่ศึกษาการพัฒนากระบวนการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองตามแนวคิดการจัดการความรู้และจิตตปัญญาศึกษาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะของเด็กปฐมวัยในชนบทอีสาน พบว่า ผู้ปกครอง สถานศึกษา และบุคคลในชุมชนมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมสุขภาวะทุกด้านทั้งทางกาย จิตใจ สังคมและปัญญา และสอดคล้องกับThe American Productivity & Quality Center (2000) ที่ศึกษาความก้าวหน้าในการริเริ่มนำการจัดการความรู้ไปใช้ในเรื่องการระดมทรัพยากร การสร้างกรณีศึกษา วิธีการ และการพัฒนาโปรแกรมการจัดการความรู้พบประเด็นสำคัญว่าการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการสร้างชุมชนนักปฏิบัติ ที่มีการแบ่งปัน ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของการดำเนินการร่วมกัน และยังเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่สั่งสมอยู่ในตัวบุคคลที่มีประสิทธิภาพ การจัดการความรู้จึงเป็นแนวทางที่ผู้ปกครองและองค์กรในชุมชนควรนำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาโดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

2. การเปลี่ยนแปลงของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยทั้ง 4 ด้าน พบว่า พฤติกรรม การส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยของผู้ปกครองที่มีการเปลี่ยนแปลงจากมากไปหาน้อย คือ ด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์-จิตใจและด้านสังคม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพัฒนาการด้านร่างกายและสติปัญญา เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน เมื่อผู้ปกครองส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายผ่านการเล่น การเคลื่อนไหวร่างกาย และมีการเล่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองกับเด็กทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้านสติปัญญา ได้ใช้พลังกายเต็มที่เพราะธรรมชาติของเด็กมักชอบการเล่นที่ใช้พลังกายอยู่แล้ว เมื่อผู้ปกครองนำความรู้และประสบการณ์มาปรับใช้ในการส่งเสริมสุขภาวะทางกายอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การส่งเสริมให้เด็กรับประทานอาหารที่มี

ประโยชน์ด้วยพืชผักในชุมชน การออกกำลังกายโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ หรือเล่นในสภาพแวดล้อม ทำให้การส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงไปมากและรองลงมาคือ ด้านสติปัญญา ส่วนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจและด้านสังคมมีการเปลี่ยนแปลงรองลงมาทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ปกครองยังไม่สามารถเชื่อมโยงการปฏิบัติเข้ากับแนวทางกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้มากนัก แต่อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงของผู้ปกครองในการส่งเสริมสุขภาวะทั้ง 4 ด้านมีความใกล้เคียงกันมากสะท้อนให้เห็นว่าผู้ปกครองมีความใส่ใจในการที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการส่งเสริมพัฒนาการของบุตรหลานจากเดิมผู้ปกครองส่งเสริมพัฒนาการโดยภาพรวมอยู่ในระดับพอใช้จนสามารถเปลี่ยนเป็นระดับดีได้ในช่วงเวลาของการเข้าร่วมกระบวนการฯ สะท้อน ให้เห็นว่าการเข้าร่วมกระบวนการฯ ประสบความสำเร็จ

3. การเปลี่ยนแปลงของเด็กปฐมวัยที่สะท้อนพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน พบว่า เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์-จิตใจและด้านสังคม ตามลำดับซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการทั้งนี้เป็นเพราะผู้ปกครองซึ่งเป็นคนในครอบครัวต้องเป็นแบบอย่างของผู้มีสุขภาวะ โดยผู้ปกครองที่เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องประสานชี้แจงขอความร่วมมือให้สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตนให้เอื้อต่อการสนับสนุนส่งเสริมบุตรหลาน เช่น การจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ การจัดบริเวณหรือพื้นที่ รวมถึงการจัดเวลาและโอกาสให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงการกระตุ้นฝึกฝนบุตรหลานในชีวิตประจำวัน การเป็นแบบอย่าง การสาธิต การฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง การให้แรงเสริม เอาใจใส่ดูแล เน้นบทเรียนที่ผสานเข้ากับการดำรงชีวิต ไม่ทำให้เด็กรู้สึกแปลกแยก เด็กจะได้ซึมซับฝึกฝนจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยถาวรได้ในที่สุด สอดคล้องกับ Harvey (2008) ที่ศึกษาผลของการจัดโปรแกรมการส่งเสริมโภชนาการและกิจกรรมทางกายของเด็กวัยก่อนเรียนและการรับรู้อุปสรรคของผู้ปกครอง การศึกษา พบว่าครอบครัวมีอิทธิพลสำคัญ ต่อการสนับสนุนส่งเสริมพฤติกรรมทางสุขภาพของเด็ก ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญใน การพัฒนาสุขภาพอันสัมพันธ์กับพฤติกรรมและแรงเสริมอันมีผลต่อพัฒนาการของเด็ก สะท้อนให้เห็นว่าการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองส่งผลต่อพฤติกรรมของบุตรหลานในทุก ๆ ด้านเพราะครอบครัวเป็นแหล่งเรียนรู้พื้นฐานที่สำคัญต่อการปลูกผังพฤติกรรมพื้นฐานของชีวิต

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. กระบวนการให้การศึกษาผู้ปกครองฯ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก เช่น ครู ผู้ดูแลเด็กปฐมวัย ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาเด็กในชุมชน เพื่อให้สามารถพัฒนาตน หรือองค์กร ในการที่จะส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีสุขภาวะที่เหมาะสมได้

2. เรื่องราวของผู้ปกครองที่เข้าร่วมกระบวนการฯ แต่ละคนที่สะท้อนการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย ครูและผู้ดูแลเด็กปฐมวัยและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยในการทำความเข้าใจเพื่อนำสู่การพัฒนาเด็กปฐมวัยต่อไป

3. แนวทางในการศึกษาการพัฒนาตนของผู้ปกครองทั้ง ในส่วนการตระหนักรู้ในตนเองและการสานสัมพันธ์กับผู้อื่น การพัฒนาความสัมพันธ์กับเด็กหรือแนวปฏิบัติในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย การเป็นผู้ใคร่ครวญ พิจารณาอย่างมีวิจารณญาณ การเป็นบริบทและผู้สนับสนุนสภาพแวดล้อมที่

เหมาะสมต่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย สามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาพัฒนาตนของผู้ปกครองในชุมชนอื่น ๆ เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีคุณภาพแก่สังคมต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2559). **วิกฤติพัฒนาการเด็กปฐมวัยของไทย.** สืบค้นจาก https://www.hfocus.org/content/2016/06/12324

ชนม์ธิดา ยาแก้วและคณะ. (2560). **การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เขตพื้นที่ภาคตะวันออก.** สุพรรณบุรี: คณะครุศาสตร์ หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย วิทยาเขตสุพรรณบุรีมหาวิทยาลัยสวนดุสิต.

รุ่งลาวัลย์ ละอำคา. (2560). **การพัฒนากระบวนการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองตามแนวคิดการจัดการความรู้และจิตตปัญญาศึกษาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะของเด็กปฐมวัยในชนบทอีสาน.** มหาสารคาม: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

สุภางค์ จันทวานิช. (2545). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559).** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **แผนพัฒนาเด็กปฐมวัยพ.ศ. 2560-2564 (ร่าง)**. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ.

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว. (2557). **เปิดสถานการณ์เด็กปฐมวัย พบ 1 ใน 3 พัฒนาการล่าช้า**. https://www.thaihealth.or.th/Content/19353

Auerbach, A, B. (1968). **Parents learn through discussion principles and practices of parent group education**. New York: Wiley.

Harvey, S, P. 2008. **The results of a home-based physical activity and nutrition program of preschool children and parent perceptions of barriers**. Kansas: Department of Health, Sport, and Exercise Science and the faculty of the Graduate School of the University of Kansas.

The American Productivity & Quality Center. (2000). **Successfully implemening knowledge management**. Retrieved August 22, 2017, from: www.apqc.org

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

นุกูล กุดแถลง [1]
สุกจิตต์ ภูมิพระบุ[1] ชมภู่ เหนือศรี [1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นประชาชนในตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้มาโดยการกำหนดขนาดแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชน ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยแบบสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม เพื่อศึกษาความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือนองค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เชิงคุณภาพ (Qualitative research) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และติดตามผลการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา 1) การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จากการติดตามสำรวจผล พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ใช้วิธีการเผากลางแจ้ง คิดเป็นร้อยละ 57.26 ส่วนใหญ่ประชาชนไม่มีการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง คิดเป็นร้อยละ 67.74 ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยนั้นประชาชนส่วนใหญ่ต้องการความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยเรื่อง วิธีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ คิดเป็นร้อยละ

[1] หลักสูตรวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

80.65 ทัศนคติที่ของประชาชนที่ว่าการคัดแยกขยะมูลฝอยไม่ใช่หน้าที่ของประชาชน คิดเป็นร้อยละ 73.39 เพราะการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยเป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 58.87 และการศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือนของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.92±0.57 2) การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) การประชุมเชิงปฏิบัติการผู้วิจัยได้ดำเนินการหาแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชนตำบลหัวขวาง ผลการศึกษา พบว่า โดยรวมประชาชนมีความพร้อมด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ผลจากการลงพื้นที่ติดตามงานวิจัย พบว่า ประชาชนนำขยะมาใช้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น โดยการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว และนำขยะกลับมาใช้ใหม่ เพื่อเป็นการลดปริมาณขยะลง เพื่อประโยชน์ในการเก็บรวบรวมขยะ ลดเวลาการเก็บขนของพนักงาน มีความปลอดภัยจากขยะอันตราย และง่ายต่อการนำไปกำจัด

คำสำคัญ : การส่งเสริมการมีส่วนร่วม, การจัดการขยะมูลฝอย

ที่มาและความสำคัญ

ปัจจุบันขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นทั้งด้านปริมาณและความเป็นอันตราย กล่าวคือ ปริมาณขยะมูลฝอยจะเพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากร ขณะที่มีความเป็นพิษและอันตรายของขยะมูลฝอยจะรุนแรงมากขึ้นตามความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งหากวิธีการจัดการขยะมูลฝอยไม่เหมาะสม ถูกต้อง ตามหลักวิชาการแล้วย่อมส่งผลกระทบให้เกิดมลพิษในหลายๆ ด้านไม่ว่าจะเป็น มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ มลพิษทางดิน โดยในแต่ละปีหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการจัดการขยะมูลฝอยทั้งภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเสียค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะมูลฝอยเป็นจำนวนมากตามปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้น เป็นผลให้ขยะมูลฝอยได้รับการเสนอให้เป็นปัญหาระดับประเทศซึ่งรัฐบาลโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ให้วิกฤตขยะมูลฝอยล้นเมืองเป็นวาระแห่งชาติ ซึ่งพลเอกดาวน์พงษ์รัตนสุวรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มอบนโยบายการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายของประเทศให้ผู้ว่าราชการจังหวัด หน่วยงานท้องถิ่น และภาคเอกชน ในการดำเนินการตามแผน Roadmap ลดและคัดแยกขยะมูลฝอยที่ต้นทางให้มีการจัดการขยะมูลฝอยแบบศูนย์รวมและกำจัดโดยเทคโนโลยีแบบผสมผสาน เน้นการแปรรูปขยะมูลฝอยเป็นพลังงาน เปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาลงทุนหรือร่วมลงทุน โดยแต่ละจังหวัดต้องทำแผนแม่บทการจัดปัญหาขยะมูลฝอยเสนอให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, 2557)

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยใน ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีการจัดการขยะมูลฝอยแบบไม่ถูกสุขลักษณะตามหลักสุขาภิบาล นอกจากจะพบปัญหาด้านการกำจัดขยะที่ไม่ถูกสุขลักษณะแล้ว ระบบการรวบรวมขยะมูลฝอยของพื้นที่ใช้แบบเดียวกัน

คือระบบถังใบเดียว (one can system) ในการรองรับขยะมูลฝอยจึงทำให้ไม่มีการแยกขยะก่อนนำไปกำจัด รวมถึงรถที่บรรทุกขยะก็ยังไม่มีระบบแยกในขณะนำไปกำจัด ถังรองรับขยะมูลฝอยในเขตตำบลหัวขวาง ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพดีแต่มีปริมาณไม่เพียงพอกับปริมาณปริมาณของขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางด้านต่าง ๆ เช่น อากาศเสียจากการเผาขยะกลางแจ้ง ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศ น้ำเสียจากกองขยะมูลฝอยที่ตกค้างบนพื้น เมื่อฝนตกจะเกิดน้ำเสียไหลลงสู่พื้นที่แปลงเกษตร เป็นแหล่งพาหนะนำโรคจากขยะมูลฝอยตกค้างในพื้นที่ แหล่งเพาะพันธุ์ของหนูและแมลงวัน ซึ่งเป็นพาหนะนำโรคติดต่อทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนรวมถึงก่อให้เกิดเหตุรำคาญและทัศนียภาพไม่สวยงาม

ด้วยเหตุดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษา การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อพัฒนาศักยภาพพลังชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอยในชุมชน ให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอยได้สูงสุด และสามารถเป็นแนวทางวางแผนเพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอยและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านขยะมูลฝอย อันจะนำไปสู่การสร้างทัศนียภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน บ้านท่างาม องค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ วันที่ 1 ตุลาคม 2560 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2561 รวมระยะเวลา 1 ปี

กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

1. ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชน ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยแบบสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม เพื่อศึกษาความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือนองค์การบริหารส่วนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ แล้วนำค่าที่ได้มาคำนวณค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มหาสารคาม 3. ลงพื้นที่ติดตามผลการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของประชาชนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือน องค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ใช้วิธีการเผากลางแจ้ง คิดเป็นร้อยละ 57.26 ซึ่งส่วนใหญ่ประชาชนไม่มีการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง คิดเป็นร้อยละ 67.74 ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจความหมายของคำว่า ขยะ ถูกต้องคิดเป็นร้อยละ 81.45 เข้าใจคำว่า ทัศนคติที่ประชาชนเห็นด้วยว่าการคัดแยกขยะมูลฝอยไม่ใช่หน้าที่ของประชาชน คิดเป็นร้อยละ 73.39 เพราะการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยเป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 58.87 ประชาชนไม่เห็นด้วยในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 65.32 ประชาชนอยากให้มีการจัดโครงการ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการคัดแยกขยะมูลฝอยในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 60.48 และประชาชนยินดีที่จะเข้าร่วมการทำงานเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย คิดเป็นร้อยละ 71.77 การศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือนของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.92±0.57

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) การประชุมเชิงปฏิบัติการผู้วิจัยได้ดำเนินการหาแนวทางการเสริมสร้างการกระบวนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชนตำบลหัวขวาง ผลการศึกษา พบว่า โดยรวมประชาชนมีความพร้อมในด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ผลจากการลงพื้นที่ติดตามงานวิจัย พบว่า ประชาชนนำขยะมาใช้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น โดยการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว และนำขยะกลับมาใช้ใหม่ เพื่อเป็นการลดปริมาณขยะลง เพื่อประโยชน์ในการเก็บรวบรวมขยะ ลดเวลาการเก็บขนของพนักงาน มีความปลอดภัยจากขยะอันตราย และง่ายต่อการนำไปกำจัด

อภิปรายผลการดำเนินงาน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประชาชนมีพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือนอยู่ในระดับปานกลาง แท้จริงแล้วปัญหาเกิดจากประการแรก คือ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักในการจัดการขยะมูลฝอย คิดแต่เพียงว่าเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่จะต้องทำให้ประชาชน ประการที่สอง คือ เกิดจาก

ประชาชนไม่มีความรู้เรื่องการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจรทำให้ขยะมูลฝอยมีปริมาณมากขึ้น ประการที่สาม ประชาชนไม่มีการปลูกฝังจิตสำนึกและค่านิยมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการไม่อนุรักษ์พัฒนาสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน ประการที่สุดท้าย ระบบการบริหารจัดการแบบราชการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อารีย์ วงศ์เกษม (2542) ศึกษาบริหารและการจัดการขยะมูลฝอยโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเทศบาลเมืองพล จังหวัดขอนแก่น ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะนำว่าการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนรักความสะอาด โดยรู้จักลดปริมาณขยะมูลฝอย จำส่งผลต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมและเรื่องขยะมูลฝอยได้ในอนาคต

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน โดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม เริ่มจากการสร้างจิตสำนึกและค่านิยมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินงาน โดยเริ่มจากการสร้างแนวร่วม สร้างความเข้าใจ ร่วมคิด ทำงานด้วยกัน มีหน่วยงานเข้ามามีบทบาทในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกสุขลักษณะ ชุมชนช่วยกันปฏิบัติด้วยกิจกรรมที่ต่ายฝ่ายต่างได้ประโยชน์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ชุมชนมีการจัดการขยะที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธงชัย ทองทวี (2553) ได้ศึกษารูปแบบการจัดเก็บขยะชุมชนกรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองขาม อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่าประชาชนมีพฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอยที่ไม่เหมาะสม ปัญหาที่พบ ปัญหากลิ่นเหม็นของขยะปัญหาแมลงวันและสัตว์นำโรคชนิดต่าง ๆ ปัญหาควันจากการเผาขยะมูลฝอยนั้น แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยขององค์การบิหารส่วนตำบลหนองขามในการดำเนินการการจัดการขยะมูลฝอยนั้น มีความเห็นร่วมกันว่าร่วมมือกันทั้งภาครัฐและเอกชน และควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำผลการวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม จัดทำร่างแผนปฏิบัติหรือข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จัดทำเป็นแผนประจำปี ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัดความสำเร็จ กิจกรรม งบประมาณ ระยะเวลาและผู้รับผิดชอบ

2. การประสานงานกับองค์กร หรือตัวแทนผู้นำชุมชน และตัวแทนครัวเรือนในตำบล เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของทุกภาคส่วนที่มีผลต่อการป้องกัน การจัดการขยะมูลฝอย หรือผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อใมในชุมชน ในแต่ละปี

3. องค์กรควรจัดสรรงบประมาณ และเครื่องมืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างทั่วถึง

4. ควรมีการติดตามผลการประเมิน เพื่อองค์กรนำมาปรับปรุง และพัฒนาต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ประชาชนมีการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนได้อย่างถูกวิธี
2. ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

คณะรักษาความสงบแห่งชาติ. (2557). **Roadmap การจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย.** ค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2560, จากhttp://www.inoffile.pcd.go.th

ธงชัย ทองทวี. (2553). **สภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองขาม อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา.**วิทยานิพนธ์หลักสูตรวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารงานก่อสร้างและสาธารณูปโภค สาขาวิชาวิศวกรรมโยธา สำนักวิชาวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

อารีย์ วงศ์เกษม. (2542). **การบริการและจัดการมูลฝอย โดยองค์การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : ศึกษากรณีเทศบาลเมือง เมืองพลอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาบัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

นุกูล กุดแถลง[1]
สุกจิตต์ ภูมิพระบุ[2] ชมภู่ เหนือศรี [3]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นประชาชนในตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้มาโดยการกำหนดขนาดแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชน ตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยแบบสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม เพื่อศึกษาความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือนองค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เชิงคุณภาพ (Qualitative research) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และติดตามผลการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประชาชนมีพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือนอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.98±0.58 แท้จริงแล้วปัญหาเกิดจาก ประการแรก คือ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักในการจัดการขยะมูลฝอย คิดแต่เพียงว่าเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่จะต้องทำให้ประชาชน ประการที่สอง คือ เกิดจากประชาชนไม่มีความรู้เรื่องการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจรทำให้ขยะมูล

[1] หลักสูตรวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ฝอยมีปริมาณมากขึ้น ประการที่สาม ประชาชนไม่มีการปลูกฝังจิตสำนึกและค่านิยมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการไม่อนุรักษ์พัฒนาสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน ประการสุดท้าย ระบบการบริหารจัดการแบบราชการ

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 2 การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม เริ่มจากการสร้างจิตสำนึกและค่านิยมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินงาน โดยเริ่มจากการสร้างแนวร่วม สร้างความเข้าใจ คิดร่วมกันทำงานด้วยกัน มีหน่วยงานเข้ามามีบทบาทในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกสุขลักษณะ ชุมชนและองค์กรช่วยกันปฏิบัติด้วยกิจกรรมที่ต่ายฝ่ายต่างได้ประโยชน์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม, การจัดการขยะมูลฝอย

ที่มาและความสำคัญ

มูลฝอยเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบชัดเจนมากขึ้นในปัจจุบัน โดยเฉพาะในประเทศไทย ซึ่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ประกาศให้การจัดการมูลฝอยเป็นวาระแห่งชาติ เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2557 ถือเป็นแรงขับเคลื่อนให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและดำเนินการตามแนวทางที่รัฐบาลวางไว้ การจัดการมูลฝอยและของเสียอันตรายซึ่งประกอบด้วยกำจัดมูลฝอยตกค้างสะสมในสถานที่กำจัดมูลฝอย (มูลฝอยเก่า) การสร้างรูปแบบการจัดการมูลฝอยและของเสียอันตรายที่เหมาะสม (มูลฝอยใหม่) การวางระเบียบมาตรการบริหารจัดการมูลฝอยและของเสียอันตราย และการสร้างวินัยของคนในชาติมุ่งสู่การจัดการที่ยั่งยืน (กรมควบคุมมลพิษ, 2558) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการกำหนดให้มูลฝอยเป็นวาระแห่งชาติแล้วยังพบว่า จังหวัดมหาสารคามมีปริมาณมูลฝอยเกิดขึ้น 506 ตันต่อวัน เพื่อให้การขับเคลื่อนแนวทางในการจัดการมูลฝอยและของเสียอันตรายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องตามนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติจังหวัดมหาสารคามจึงได้จัดทำแผนปฏิบัติการมูลฝอย พ.ศ. 2558-2562 ขึ้นโดยให้ความสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยตั้งแต่ต้นทางเพื่อลดปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้น และผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบริหารจัดการมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม, 2558)

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในองค์การบริหารส่วนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีการจัดการขยะมูลฝอยแบบไม่ถูกสุขลักษณะตามหลักสุขาภิบาล นอกจากจะพบปัญหาด้านการกำจัดขยะที่ไม่ถูกสุขลักษณะแล้ว ระบบการรวบรวมขยะมูลฝอยของพื้นที่ใช้แบบเดียวกันคือระบบถังใบเดียว (one can system) ในการรองรับขยะมูลฝอยจึงทำให้ไม่มีการแยกขยะก่อนนำไปกำจัด รวมถึงรถที่บรรทุกขยะก็ยังไม่มีระบบแยกในขณะนำไปกำจัด ถังรองรับขยะมูลฝอยในเขตตำบลหัวขวาง ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพดีแต่มีปริมาณไม่เพียงพอกับปริมาณปริมาณของขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางด้านต่าง ๆ เช่น อากาศเสียจากการเผาขยะกลางแจ้ง

ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศ น้ำเสียจากกองขยะมูลฝอยที่ตกค้างบนพื้น เมื่อฝนตกจะเกิดน้ำเสียไหลลงสู่พื้นที่แปลงเกษตร เป็นแหล่งพาหนะนำโรคจากขยะมูลฝอยตกค้างในพื้นที่ แหล่งเพาะพันธุ์ของหนูและแมลงวัน ซึ่งเป็นพาหนะนำโรคติดต่อทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนรวมถึงก่อให้เกิดเหตุรำคาญและทัศนียภาพไม่สวยงาม

ด้วยเหตุดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษา การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อพัฒนาศักยภาพพลังชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอยในชุมชน ให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอยได้สูงสุด และสามารถเป็นแนวทางวางแผนเพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอยและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านขยะมูลฝอย อันจะนำไปสู่การสร้างทัศนียภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ วันที่ 1 ตุลาคม 2560 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2561 รวมระยะเวลา 1 ปี

กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

1. ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชน ตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยแบบสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม เพื่อศึกษาความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือนองค์การบริหารส่วนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติแล้วนำค่าที่ได้มาคำนวณค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มหาสารคาม
3. ลงพื้นที่ติดตามผลการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของประชาชนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือน องค์การบริหารส่วนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง คิดเป็นร้อยละ 74.47 ทัศนคติประชาชนเห็นว่าการคัดแยกขยะมูลฝอยไม่ใช่หน้าที่ของประชาชน คิดเป็นร้อยละ 76.60 เพราะการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยเป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 56.38 ประชาชนอยากให้มีการจัดโครงการ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการคัดแยกขยะมูลฝอยในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 58.51 ประชาชนยินดีที่จะเข้าร่วมการทำงานเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย คิดเป็นร้อยละ 56.38 และการศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือนของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.98±0.58

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน โดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การประชุมเชิงปฏิบัติการผู้วิจัยได้ดำเนินการหาแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชนตำบลหัวแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษา พบว่า โดยรวมประชาชนมีความพร้อมด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ประชาชนนำขยะมาใช้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น โดยการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว และนำขยะกลับมาใช้ใหม่ เพื่อเป็นการลดปริมาณขยะลง เพื่อประโยชน์ในการเก็บรวบรวมขยะ ลดเวลาการเก็บขนของพนักงาน มีความปลอดภัยจากขยะอันตราย และง่ายต่อการนำไปกำจัด

อภิปรายผลการดำเนินงาน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประชาชนมีพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในครัวเรือนอยู่ในระดับปานกลาง แท้จริงแล้วปัญหาเกิดจาก ประการแรก คือ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักในการจัดการขยะมูลฝอย คิดแต่เพียงว่าเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่จะต้องทำให้ประชาชน ประการที่สอง คือ เกิดจากประชาชนไม่มีความรู้เรื่องการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจรทำให้ขยะมูลฝอยมีปริมาณมากขึ้น ประการที่สาม ประชาชนไม่มีการปลูกฝังจิตสำนึกและค่านิยมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการไม่อนุรักษ์พัฒนาสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน ประการที่สุดท้าย ระบบการบริหารจัดการแบบราชการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปภาวิน เหิดขุนทด (2554) ได้ศึกษาพฤติกรรมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสานักตะคร้อ อำเภอเทพารักษ์ จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการลดปริมาณขยะ การนำขยะกลับมาใช้ใหม่ และการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 380 คน ผลการศึกษาพบว่า

การลดปริมาณขยะการนำขยะกลับมาใช้ใหม่และการคัดแยกขยะก่อนทิ้งอยู่ในระดับสูง โดยทั่วไปประชาชนมีการคัดแยกขยะก่อนทิ้งยกเว้นขยะประเภทแบตเตอรี่โทรศัพท์ ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลสำนักตะคร้อควรจัดการอบรมประชาชน ในพื้นที่เกี่ยวกับการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน โดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม เริ่มจากการสร้างจิตสำนึกและค่านิยมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินงาน โดยเริ่มจากการสร้างแนวร่วม สร้างความเข้าใจ คิดร่วม ทำงานด้วยกัน มีหน่วยงานเข้ามามีบทบาทในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกสุขลักษณะ ชุมชนช่วยกันปฏิบัติด้วยกิจกรรมที่ต่ายฝ่ายต่างได้ประโยชน์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นนทยา ศิริคุณ และคณะ (2549) ได้ศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ด้วยการใช้ ใช้ใหม่และการคัดแยกขยะมูลฝอยโดยการสุ่มตัวอย่างประชากรจากหัวหน้าครอบครัวในเขตเทศบาลเมืองบ้านไผ่ จำนวน 400 ครัวเรือน ผลการศึกษา พบว่า โดยรวมมีพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับพอใช้ เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยเป็นรายด้าน พบว่า การจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับพอใช้ทุกด้าน โดยการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยและการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยมีผลต่อพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอย แต่ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยไม่มีผลต่อพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำผลการวิจัยการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม จัดทำร่างแผนปฏิบัติ หรือข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวแห่ไต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จัดทำเป็นแผนประจำปี ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัดความสำเร็จ กิจกรรม งบประมาณ ระยะเวลา และผู้รับผิดชอบ
2. การประสานงานกับองค์กร หรือตัวแทนผู้นำชุมชน และตัวแทนครัวเรือนในตำบล เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของทุกภาคส่วนที่มีผลต่อการป้องกัน การจัดการขยะมูลฝอยหรือผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อใในชุมชน ในแต่ละปี
3. ผู้บริหารท้องส่วนถิ่นจะต้องสร้างโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม โดยการประชาคม การตั้งงบประมาณเพื่อการจัดตั้ง ธนาคารขยะ สื่อประชาสัมพันธ์ และถังขยะที่สามารถคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยอย่างเพียงพอและชัดเจน เพื่อสร้างทัศนคติในการคัดแยกขยะมูลฝอยในชุมชน
4. ควรมีการติดตามผลการประเมิน เพื่อองค์กรนำมาปรับปรุง และพัฒนาต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ประชาชนมีการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนได้อย่างถูกวิธี
2. ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม. (2550). **ข้อมูลปริมาณขยะมูลฝอยในประเทศไทย.** [ออนไลน์]. ค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2560 สืบค้นจาก http://www.pcd.go.th/info_serv/waste_infectious.htm

นนทยา ศิริคุณ และคณะ. (2549). **พฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น.** มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2549.

ปภาวิน เหิดขุนทด. (2554). **พฤติกรรมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสำนักตะคร้อ อำเภอเทพารักษ์ จังหวัดนครราชสีมา.** วิทยานิพนธ์ หลักสูตรวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารงานก่อสร้างและสาธารณูปโภค สาขาวิชาวิศวกรรมโยธา สำนักวิชาวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม. (2558). **แผนปฏิบัติการจัดการมูลฝอย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.** ค้นเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2560, สืบค้นจาก http://thainews.prd.go.th/website_th/news/print_news/TNSOC5909140010167

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม

ชมภู่ เหนือศรี[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ1) ศึกษารูปแบบการจัดการขยะในปัจจุบันขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม โดยการสำรวจข้อมูลลักษณะการจัดการขยะในปัจจุบันของพื้นที่ 2) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ “นาทมน่าอยู่ หมู่บ้านน่าอาศัย ใส่ใจคัดแยกขยะ เพิ่มพื้นที่ป่าสาธารณะ”ขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นประชาชนหมู่ที่ 10 และ 11 ตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดสกลนคร ได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติพื้นฐานได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า

1) ปัจจุบันตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม มีระบบการจัดการขยะโดยมีรถรวบรวมขยะเพื่อนำไปกำจัด ณ อำเภอเซกา โดยมีค่าใช้จ่ายแบบเหมารายเดือนละ 15,000 บาท และมีถังขยะในการรวบรวมขยะอันตรายในแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 1 ถัง/หมู่บ้าน รถจัดเก็บขยะไม่มีการชั่งน้ำหนักหรือหาปริมาณขยะที่เกิดขึ้นจากตำบลนาทม มีการจัดตั้งธนาคารขยะเพื่อรวบรวมขยะรีไซเคิลในบางหมู่บ้าน

2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะ ผลการสำรวจการมีส่วนร่วมโดยใช้แบบสอบถาม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.42±0.81 ผลการส่งเสริมการมีส่วนร่วมโดยผ่านกิจกรรมการให้ความรู้เรื่องการจัดการขยะที่เหมาะสม พบว่า ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการคือ กลุ่มประชาชน ในหมู่ที่ 10 และ 11 จำนวน 60 คน ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้หลังเข้ารับการอบรมอยู่ในระดับสูง ผู้เข้าร่วมโครงการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นเรื่องการจัดการขยะในส่วนของขยะรีไซเคิลโดยการจัดทำธนาคารขยะ มีนโยบายร่วมกันคือ จัดตั้งเป็นกองทุนฌาปณกิจหมู่บ้าน ซึ่งทำการสมัครสมาชิกกองทุน และนัดหมายให้สมาชิกนำขยะรีไซเคิลที่คัดแยกได้มาขายในทุกวันที่ 10 ของเดือนโดยรายได้ที่เกิดจากขยะรีไซเคิล

[1]หลักสูตรวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

จะบันทึกไว้ในรูปแบบสมุดบัญชีเงินฝากของกองทุนธนาคารขยะ ซึ่งสมาชิกสามารถเบิกได้ตามเงื่อนไขของกองทุน นอกจากนี้ยังมีกรณีที่ สมาชิกในครัวเรือนเสียชีวิตจะมีการจ่ายเงินสงเคราะห์ในกรณีที่เป็นสมาชิกกองทุนธนาคารขยะรีไซเคิล และมีสมาชิกที่สมัครเข้าร่วมกองทุนทันทีทั้งหมด 60 คน

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, การจัดการขยะ, ตำบลนาทม

ที่มาและความสำคัญ

ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาใหญ่สาหรับคนในเมือง และชนบทและเพิ่มความรุนแรงขึ้นเนื่องจากการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และการขยายตัวของชุมชนเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เกิดการสร้างสินค้าเครื่องอุปโภค บริโภคมากมายทำให้เกิดสิ่งที่เหลือใช้เหล่านี้กลายเป็นขยะที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี และได้ลุกลามจากขยะในเมืองออกไปสู่ชนบทจนสร้างปัญหาให้ทุก ๆ คนในสังคม ก่อปัญหาสุขภาพและเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค สารเคมีอันตรายจากขยะเหล่านี้ได้ซึมลงสู่พื้นดิน และแพร่ลงแหล่งน้ำที่เราใช้อุปโภคบริโภค โดยปัญหาขยะมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากขึ้นขยายวงกว้างไปสู่ชนบท เนื่องจากปริมาณขยะเพิ่มขึ้นตลอดเวลา โดยมีอัตราการเพิ่มปริมาณมูลฝอย ประมาณร้อยละ 13.9 ล้านตันหรือประมาณวันละ 38,000 ตัน เฉลี่ยคนละ 1 กิโลกรัมต่อวัน โดยการจำแนกสัดส่วนการเกิดมูลฝอยในพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เขตเทศบาล รวมทั้งเมืองพัทยา และในเขตสุขาภิบาล ประมาณร้อยละ 24,22 และ13 ตามลำดับ ที่เหลือเป็นมูลฝอยที่เกิดขึ้นนอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาลประมาณร้อยละ 4 (กรมควบคุมมลพิษ, 2542 อ้างถึงใน เชิดพงษ์ มงคลสินธุ์, 2544) แต่การจัดการกับขยะมูลฝอยของประเทศยังไม่ดีเท่าที่ควร ก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัวส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลายพื้นที่ได้ประสบปัญหาไม่สามารถจัดหาสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย ขาดการบริหารจัดการที่ดี ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการที่เหมาะสม และเกิดความขัดแย้งในการดำเนินการ ปัญหาขยะมูลฝอยจำเป็นจะต้องได้รับการจัดการที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้ปัญหาขยายตัวและรุนแรงยิ่งขึ้น เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

องค์การบริหารส่วนตำบลนาทม ตั้งขึ้นตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 23 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 ตั้งอยู่ที่ 189 หมู่ที่ 11 บ้านนาทม ตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม มีพื้นที่อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอนาทม ห่างจากอำเภอนาทม ประมาณ 7 กิโลเมตร ตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม มีพื้นที่ประมาณ 106.65 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 66,657 ไร่ มีเขตการปกครองทั้งสิ้น จำนวน 15 หมู่บ้าน มีปริมาณขยะเกิดขึ้นเฉลี่ยเดือนละ 37-47 ตันต่อเดือน (องค์การบริหารส่วนตำบลนาทม, 2560) ทำให้มีการจัดการขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น ในองค์การบริหารส่วนตำบลนาทม โดยที่ผ่านมาองค์การบริหารส่วนตำบลนาทมได้จัดหาภาชนะรองรับขยะและเก็บขนขยะไปกำจัด แต่ก็ไม่สามารถจัดเก็บและกำจัดขยะซึ่งมีปริมาณมากในแต่ละวันได้หมดทำให้เกิดเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของเชื้อโรค ทำลายทัศนียภาพ และทำให้เกิดปัญหาสภาวะแวดล้อมเป็นพิษ องค์การบริหารส่วนตำบลนาทม

จึงมีนโยบายในการลดปริมาณขยะในพื้นที่โดยการลดขยะจากต้นทางและได้บัญญัติ โครงการ “นาทมน่าอยู่ หมู่บ้านน่าอาศัย ใส่ใจคัดแยกขยะ เพิ่มพื้นที่ป่าสาธารณะ” เพื่อเฉลิมพระสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี 12 สิงหามหาราชินี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ์บดินทรเทพยวรางกูร และเฉลิมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์การบริหารส่วนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม โดยศึกษารูปแบบการจัดการขยะในปัจจุบันของชุมชน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานและเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนารูปแบบการจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการขยะในปัจจุบันขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม
2. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะ ตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัด

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ วันที่ 1 ตุลาคม 2560 ถึงวันที่ 31 มกราคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

1. แหล่งข้อมูล

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชน ในหมู่ที่ 10, 11 ตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดสกลนคร

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 ประเภทของเครื่องมือ แบบสอบถาม

2.2 องค์ประกอบของเครื่องมือ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษารูปแบบการจัดการขยะ

ดำเนินการรวบรวมข้อมูลรูปแบบการจัดการขยะในปัจจุบันขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม

การศึกษาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ

ศึกษาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะของประชาชนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม โดยศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่ที่ 10 และ 11 โดยกลุ่มตัวอย่างได้จากสูตรทาโร่ยามาเน่ จำนวน 216 ครัวเรือน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะในโครงการ “นาทมน่าอยู่ หมู่บ้านน่าอาศัย ใส่ใจคัดแยกขยะ เพิ่มพื้นที่ป่าสาธารณะ” เพื่อเฉลิมพระสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี 12 สิงหามหาราชินี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ์บดินทรเทพยวรางกูร และเฉลิมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์การบริหารส่วนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม ในโครงการมีกิจกรรมอบรมให้ความรู้ด้านการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสม และกิจกรรมกลุ่มร่วมเสนอแนวทางการจัดการขยะในชุมชน และร่วมกันจัดทำรูปแบบการจัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะของประชาชนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม
2. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1) ปัจจุบันตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม มีระบบการจัดการขยะโดยมีรถรวบรวมขยะเพื่อนำไปกำจัด ณ อำเภอเซกา โดยมีค่าใช้จ่ายแบบเหมารายเดือนละ 15,000 บาท และมีถังขยะในการรวบรวมขยะอันตรายในแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 1 ถัง/หมู่บ้าน รถจัดเก็บขยะไม่มีการชั่งน้ำหนักหรือหาปริมาณขยะที่เกิดขึ้นจากตำบลนาทม มีการจัดตั้งธนาคารขยะเพื่อรวบรวมขยะรีไซเคิลในบางหมู่บ้าน

2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะ ผลการสำรวจการมีส่วนร่วมโดยใช้แบบสอบถาม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.42±0.81 ผลการส่งเสริมการมีส่วนร่วมโดยผ่านกิจกรรมการให้ความรู้เรื่องการจัดการขยะที่เหมาะสม ในโครงการ “นาทมน่าอยู่ หมู่บ้านน่าอาศัย ใส่ใจคัดแยกขยะ เพิ่มพื้นที่ป่าสาธารณะ” เพื่อเฉลิมพระสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี 12 สิงหามหาราชินี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ์บดินทรเทพยวรางกูร และเฉลิมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์การบริหารส่วนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม พบว่า ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการ คือ กลุ่มประชาชน ในหมู่ที่ 10 และ 11 จำนวน 60 คน ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้หลังเข้ารับการอบรมอยู่ในระดับสูง ชาวบ้านร่วมกันระดมความคิดเห็นในการจัดการขยะในส่วนของขยะรีไซเคิลโดยการจัดทำธนาคารขยะ มีนโยบายร่วมกันคือ จัดตั้งเป็นกองทุนฌาปณกิจหมู่บ้าน ซึ่งทำการสมัครสมาชิกกองทุนและนัดหมายให้สมาชิกนำขยะรีไซเคิลที่คัดแยกได้มาขายในทุกวันที่ 10 ของเดือนโดยรายได้ที่เกิดจากขยะรีไซเคิลจะบันทึกไว้ในรูปแบบสมุดบัญชีเงินฝากของกองทุนธนาคารขยะ ซึ่งสมาชิกสามารถเบิกได้ตามเงื่อนไขของกองทุน นอกจากนี้ยังมีกรณีที่ สมาชิกในครัวเรือนเสียชีวิตจะมีการจ่ายเงินสงเคราะห์ในกรณีที่เป็นสมาชิกกองทุนธนาคารขยะรีไซเคิล และมีสมาชิกที่สมัครเข้าร่วมกองทุนทันทีทั้งหมด 60 คน

อภิปรายผลการดำเนินงาน

การส่งเสริมการจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทม ตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม ถือเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะโดยการคัดแยกขยะเพื่อแยกขยะรีไซเคิลมาขายเป็นรายได้สะสม ซึ่งสามารถสร้างแรงจูงใจให้เกิดการคัดแยกขยะได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเงื่อนไขในการสนับสนุนเงินฌาปณกิจสงเคราะห์ศพ กรณีมีคนเสียชีวิตในครัวเรือนของสมาชิกกองทุน ซึ่งการจัดการขยะจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเสริมสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม เริ่มจากการสร้างจิตสำนึกและค่านิยมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินงาน โดยเริ่มจากการสร้างแนวร่วม สร้างความเข้าใจ คิดร่วมกันทำงานด้วยกัน มีหน่วยงานเข้ามามีบทบาทในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกสุขลักษณะ ชุมชนช่วยกันปฏิบัติด้วยกิจกรรมที่ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บัณฑิต เอื้อวัฒนากูล และไพฤทธิ์ สุขเกิด (2544) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาศูนย์วัสดุรีไซเคิลชุมชนและธนาคารขยะมูลฝอยเขตบางกะปิกรุงเทพมหานคร ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าภาครัฐต้องมีการปรับปรุงบทบาทในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้มีการปรับทัศนคติและปรับปรุงขีดความสามารถของหน่วยงานของรัฐ ให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริงนอกจากนั้นให้มีการรณรงค์เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนและองค์กรชุมชนให้ตระหนักถึงผลกระทบจากปัญหาขยะมูลฝอย นอกจากนี้ข้อมูลจากผลการศึกษาพบว่า ประชาชนบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะมูลฝอย ในการแก้ปัญหาด้านการจัดการขยะมูลฝอยอย่างแท้จริง ส่วนมากขยะจะมาจากพฤติกรรมจะไม่ค่อยคัดแยกขยะทำให้ยังมีขยะที่มีปริมาณมากจนล้นถังส่งผลให้มีการฟุ้งกระจายของขยะ อย่างไรก็ตามการจัดโครงการ “นาทมน่าอยู่ หมู่บ้านน่าอาศัย ใส่ใจคัดแยกขยะ เพิ่มพื้นที่ป่าสาธารณะ” นับว่าเป็นวิสัยทัศน์ที่ดีของผู้บริหารที่เล็งเห็นความสำคัญในการจัดการขยะภายในชุมชนซึ่งทำให้เกิดการคัดแยกขยะและสามารถสร้างกองทุนธนาคารขยะรีไซเคิลขึ้นมาได้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำรูปแบบการจัดการขยะในลักษณะการจัดตั้งธนาคารขยะที่จัดทำขึ้นไปขายในพื้นที่หมู่บ้านอื่นที่ยังไม่มีระบบการคัดแยกขยะ
2. หน่วยงานท้องถิ่นควรประสานงานกับองค์กร หรือตัวแทนผู้นำชุมชน และตัวแทนครัวเรือนในตำบล เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของทุกภาคส่วนที่มีผลต่อการป้องกัน การจัดการขยะมูลฝอย หรือผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนในแต่ละปี
3. องค์กรควรจัดสรรงบประมาณ และเครื่องมืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อส่งเสริมการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนให้มีประสิทธิภาพ
4. ควรมีการติดตามผลการประเมิน เพื่อองค์กรนำมาปรับปรุง และพัฒนาต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบรูปแบบการจัดการขยะในปัจจุบันขององค์การบริหารส่วนตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม

2. ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ ตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม

เอกสารอ้างอิง

เชิดพงษ์ มงคลสินธุ์. (2544). **การจัดการมูลฝอยชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์**. สาขาวิชาอนามัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

องค์การบริหารส่วนตำบลนาทม. (2560). **สภาพทั่วไป ตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม**. [ออนไลน์] Available: http://www.nathom.go.th/index.php?name=page&file=page&op=%CA%C0%D2%BE%B7%D1%E8%C7%E4%BB%B5%D3%BA%C5%B9%D2%B7%C1 (สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2556).

บัณฑิต เอื้อวัฒนากูล และไพฤทธิ์ สุขเกิด. (2544). **การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาศูนย์วัสดุรีไซเคิลชุมชน และธนาคารขยะ เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

การศึกษาความรู้การใช้สารเคมีและการส่งเสริมการลดใช้สารเคมีทางการเกษตร ของตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร

ชมภู่ เหนือศรี[1]
สุชนา วานิช[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความรู้การใช้สารเคมีในการปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นเกษตรกรในตำบลพอกน้อย ได้มาโดยการกำหนดขนาดโดยสูตรทาโร่ ยามาเน่ จำนวน 348 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดย สถิติพื้นฐาน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ 2) เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการปลูกพืช โดยกิจกรรมฝึกอบรมความรู้ด้านประเภทและการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช แนวทางการลดใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การฝึกปฏิบัติเพาะเลี้ยงเชื้อราไตโครเดอร์มา และการตรวจวัดสารพิษในเลือดการวัดมวลกระดูกให้กับเกษตรกร โดยประเมินผลความพึงพอใจหลังการเข้าร่วมการฝึกอบรม

ผลการศึกษาพบว่า

1) ความรู้ของเกษตรกรตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนครในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช อยู่ในระดับมาก จำนวน 276 คน คิดเป็นร้อยละ 79.31 ระดับมากที่สุด จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 11.49 และระดับปานกลาง จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 9.20 และในแต่ละด้านมีคนที่ตอบถูกในส่วนของก่อนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช จำนวน 298 คน ขณะใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช จำนวน 229 และหลังการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช จำนวน 297 คน

2) การส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยการอบรมให้ความรู้ และฝึกปฏิบัติการเพาะเชื้อราไตโครเดอร์มา เพื่อใช้ในการป้องกันโรคพืช มีผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 35 คน โดยเป็นเกษตรกรที่ลงทะเบียนไว้กับเทศบาลตำบล

[1] หลักสูตรวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
[2] หลักสูตรเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

พอกน้อยผู้เข้าร่วมโครงการที่ทำการตรวจวัดสารพิษในเลือดมีความเสี่ยง 6 คน และปลอดภัย 9 คน และปกติ 8 คน และมีบางคนที่ไม่ได้รับการตรวจวัดสารพิษในเลือด และมวลกระดูกอยู่ในภาสะเสี่ยงสูง จำนวน 3 คน เสี่ยงปานกลางจำนวน 6 คน เสี่ยง จำนวน 2 คน และปกติ จำนวน 9 คน และมีบางคนที่ไม่ได้รับการตรวจวัดมวลกระดูก จากการฝึกอบรมผู้เข้าร่วมอบรมได้รับความรู้เรื่องประเภทของสารเคมีที่ใช้ในการกำจัดศัตรูพืช และแนวทางในการลดการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช และจากผลการตรวจวัดสารพิษในเลือดและมวลกระดูกวิทยากรได้ให้คำแนะนำและชี้ถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชซึ่งส่งผลให้มีสารพิษตกค้างในเลือด และอาจเสี่ยงต่อสุขภาพ เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ จึงต้องช่วยกันลดปริมาณสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร โดยมีความพึงพอใจหลังการฝึกอบรมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.6)

คำสำคัญ : ความรู้, การลดใช้สารเคมีทางการเกษตร, ตำบลพอกน้อย

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม รายได้ส่วนใหญ่มาจากผลผลิตทางการเกษตรและผลผลิตทางการเกษตรยังเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม แต่ในสภาวะปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้ความต้องการสินค้าทางการเกษตรเพื่อการดำรงชีวิตของประชากรจึงเพิ่มมากขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นด้วย ในขณะที่ความต้องการสินค้าทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ทางการเกษตรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้ถูกนำไปเป็นพื้นที่ที่ทำกิจกรรมอย่างอื่น ส่งผลทำให้พื้นที่ทางการเกษตรลดน้อยลง ทำให้เกษตรกรพยายามที่จะเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้เพียงพอกับความต้องการ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาระบบการเกษตรให้มีคุณภาพและเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นในพื้นที่ ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ได้ผลผลิตมากที่สุด วิธีหนึ่งที่นิยมนำมาใช้ในการพัฒนาระบบการเกษตร คือ การใช้สารเคมีเข้ามาช่วยซึ่งหากเกษตรกรขาดความรู้เรื่องการใช้สารเคมีอย่างถูกวิธีแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อเกษตรกรเอง รวมทั้งเกิดการสะสมในดินและสะสมในพืช สุดท้ายสารเคมีเหล่านั้นก็จะสะสมในมนุษย์ซึ่งก่อให้เกิดอันตราย ในขณะที่เกษตรกรมีการฉีดพ่นสารเคมี ละอองของสารเคมีสามารถที่จะเข้าสู่ร่างกายของเกษตรกรได้โดยตรง ขณะเดียวกันก็มีโอกาสสะสมในสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่มีการสัมผัสกับอากาศที่ปนเปื้อนด้วยสารเคมี เช่น แมลงต่าง ๆ เป็นต้น และที่สำคัญเมื่อสารเคมีมีโอกาสลงสู่แหล่งน้ำจะเกิดการสะสมในห่วงโซ่อาหาร โดยอันตรายของสารเคมีในห่วงโซ่อาหารจะมีระดับความเป็นพิษสูงขึ้นตามลำดับขั้นของผู้บริโภคขั้นสูงขึ้นไปด้วย (บรรพต ณ ป้อมเพชร, 2540) จากผลการดำเนินงานของกรมพัฒนาที่ดินที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี 2549-2554 พบว่าการจะพัฒนาระบบการเกษตรไทยให้ก้าวไปสู่การเกษตรอินทรีย์ได้นั้นค่อนข้างเป็นไป

ได้ยาก แต่การส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการลดใช้สารเคมีทางการเกษตร หรือทำเกษตรปลอดภัยจากสารพิษนั้นมีแนวโน้มที่เป็นไปได้สูง ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมในการทำการเกษตรของเกษตรกรไทยในปัจจุบัน และนักวิชาการบางท่านที่ไม่เห็นด้วยกบการทำเกษตร อินทรีย์แบบสุดโต่ง (สาธิต กาละพวก, 2555)

เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร มีพื้นที่ทั้งหมด 23,437.50 ไร่ หรือ 37.50 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลพอกน้อย มีสภาพพื้นที่ราบ ทางด้านตะวันออกมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางน้อยกว่า 180 เมตร ลาดต่ำลงสู่ด้านทิศเหนือของตำบล มีความลาดชัน 0-1 % พื้นที่ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นดินเค็ม มีแหล่งน้ำธรรมชาติกระจายอยู่ทั่วไปทุกหมู่บ้าน ที่สำคัญ ได้แก่ ลำน้ำอูน ห้วยใต้ ห้วยบึง ห้วยไผ่ หนองผักแพว หนองคงคา และหนองแบน เป็นต้น ได้รับน้ำชลประทานเพื่อทำการเกษตรตลอดปีจากเขื่อนชลประทานน้ำอูน โดยมีคลองส่งน้ำถึงทุกหมู่บ้าน ข้าวนาปีที่ปลูกเป็นหลัก คือ พันธุ์ กข.6 และพืชอายุสั้นที่ปลูกหลังการทำนา ได้แก่ แตงแคนตาลูป พริก ถั่วลิสง มะเขือเทศ แตงโม (เทศบาลตำบลพอกน้อย, 2560) ซึ่งการทำการเกษตรของเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้สารเคมีทางการเกษตรในการเพาะปลูกพืช เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร จึงมีนโยบายในการตรวจวัดคุณภาพน้ำประปาและแหล่งน้ำใต้ดินของพื้นที่เพื่อติดตามการปนเปื้อนสารเคมีทางการเกษตร โดยบัญญัติไว้ในเทศบัญญัติประจำปี 2561 ในหมวดค่าใช้สอย รวมถึงเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรเห็นความสำคัญในการลดการใช้สารเคมีในแปลงเกษตร ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความรู้การใช้สารเคมีและส่งเสริมการลดใช้สารเคมีทางการเกษตรของตำบลพอกน้อยอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เพื่อเป็นแนวทางให้เกษตรกรได้นำไปใช้ให้เกิดการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้การใช้สารเคมีในการปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
2. เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการปลูกพืช

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ วันที่ 1 ตุลาคม 2560 ถึงวันที่ 31 มกราคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

5.1 การศึกษาความรู้การใช้สารเคมีในการปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร โดยใช้แบบสอบถาม

ประชากรในการศึกษา คือ ประชาชนในตำบลพอกน้อย จำนวน 12 หมู่บ้าน 2,704 ครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างได้กำหนดขนาดโดยการใช้สูตรของ Taro Yamane (บุญธรรม กิจปรีดีบริสุทธิ์, 2542) ตามสูตร

$$n = \frac{N}{1+N(e^2)}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนสมาชิกประชากร

e = ความคาดเคลื่อนที่กำหนดให้ (เท่ากับ 0.05)

แทนค่าในสูตร $= \frac{2,704}{1+2,704(0.05^2)}$

$= 348$

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) ประกอบด้วย 4 ข้อคำถาม เกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามวัดความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช ตรวจให้คะแนนการตอบ ตอบถูกให้ 1 คะแนน ตอบผิดให้ 0 คะแนน และกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายค่าคะแนนดังนี้

คะแนน 17-20 หมายถึง ระดับมากที่สุด

คะแนน 13-16 หมายถึง ระดับมาก

คะแนน 9-12 หมายถึง ระดับปานกลาง

คะแนน 5-8 หมายถึง ระดับน้อย

คะแนน 0-4 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการวิจัย และได้สร้างแบบสอบถามเพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย ดังนี้

1) ศึกษาเอกสาร บทความ ผลงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางในการสร้างเครื่องมือ

2) สร้างเครื่องมือ ตามเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและตรวจสอบความถูกต้อง

3) นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้ว มาตรวจสอบก่อนพิมพ์ เพื่อใช้เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล รวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง โดยแยกสัดส่วนจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามจำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา แล้วนำมาจัดหมวดหมู่และบันทึกคะแนนแต่ละข้อแต่ละคนลงในแบบรหัส (Coding Form) หลังจากนั้นจึงนำไปวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติในลักษณะต่าง ๆ โดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method) เพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง แนวคิดและข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามส่วนที่ 1 และ 2

5.2 การส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการปลูกพืช โดยการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการลดใช้สารเคมีด้วยกระบวนการอบรมให้ความรู้ด้านประเภทของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ผลกระทบของสารปราบศัตรูพืช แนวทางการใช้ชีววิถีเพื่อลดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทำการตรวจวัดสารพิษในเลือด และวัดมวลกระดูกของผู้เข้าร่วมโครงการ และทำการประเมินผลความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

6. สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

ผลจากการศึกษา พบว่า ความรู้ของเกษตรกรตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนครในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช อยู่ในระดับมาก จำนวน 276 คน คิดเป็นร้อยละ 79.31 ระดับมากที่สุด จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 11.49 และระดับปานกลาง จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 9.20 และในแต่ละด้านมีคนที่ตอบถูก และตอบผิด ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนคนที่ตอบถูกในแต่ละด้าน

ประเด็นความรู้ด้านการใช้สารเคมี		ตอบถูก	ตอบผิด
ก่อนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช			
	เฉลี่ย	298	50
	คิดเป็นร้อยละ	(85.63)	(14.37)
ขณะใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช			
	เฉลี่ย	229	119
	คิดเป็นร้อยละ	(65.80)	(34.20)
หลังการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช			
	เฉลี่ย	297	51
	คิดเป็นร้อยละ	(76.72)	(23.28)

การส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยการอบรมให้ความรู้ และฝึกปฏิบัติการเพาะเชื้อราไตโครเดอร์มา เพื่อใช้ในการป้องกันโรคพืช มีผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 35 คน โดยเป็นเกษตรกรที่ลงทะเบียนไว้กับเทศบาลตำบลพอกน้อยผู้เข้าร่วมโครงการที่ทำการตรวจวัดสารพิษในเลือดมีความเสี่ยง 6 คน และปลอดภัย 9 คน และปกติ 8 คน และมีบางคนที่ไม่ได้รับการตรวจวัดสารพิษในเลือด และมวลกระดูกอยู่ในภาสะเสี่ยงสูง จำนวน 3 คน เสี่ยงปานกลางจำนวน 6 คน เสี่ยง จำนวน 2 คน และปกติ จำนวน 9 คน และมีบางคนที่ไม่ได้รับการตรวจวัดมวลกระดูก จากการฝึกอบรมผู้เข้าร่วมอบรมได้รับความรู้เรื่องประเภทของสารเคมีที่ใช้ในการกำจัดศัตรูพืช และแนวทางในการลดการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช และจากผลการตรวจวัดสารพิษในเลือดและมวลกระดูกวิทยากรได้ให้คำแนะนำและชี้ถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชซึ่งส่งผลให้มีสารพิษตกค้างในเลือด และอาจเสี่ยงต่อสุขภาพ เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ จึงต้องช่วยกันลดปริมาณสารเคมีที่ใช้ในการเกษตรในปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจในการลดใช้สารเคมี โดยมีความพึงพอใจหลังการฝึกอบรมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.6)

อภิปรายผลการดำเนินงาน

ความรู้ของเกษตรกรตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนครในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช อยู่ในระดับมาก จำนวน 276 คน คิดเป็นร้อยละ 79.31 แต่ยังมีข้อคำถามที่เกษตรกรตอบผิดเป็นส่วนใหญ่คือ ภาชนะที่บรรจุสารเคมีกำจัดศัตรูพืชควรล้างน้ำหลายๆ ครั้งจึงจะสามารถนำไปใช้ได้ โดยข้อนี้ส่วนใหญ่ตอบว่าใช่ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรอาจมีการนำภาชนะบรรจุภัณฑ์สารปราบศัตรูพืชมาใช้โดยทำการล้างภาชนะด้วยน้ำเปล่าซึ่งไม่ปลอดภัย ซึ่งจากการศึกษาของนงนุช ผ่องศรี ฐปนรรฆ์ ฮาบสุวรรณ์ และสาวิตรี ม่วงศรี (2558) ทำการศึกษาศักยภาพการพัฒนาเกษตรอินทรีย์บนพื้นที่สูง: กรณีศึกษาพื้นที่เกษตรชุมชนชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านตะเพินคี่ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยทำการศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูกพืชโดยใช้ตามปริมาณที่แนะนำในคู่มือ ระยะเวลาในการใช้สารเคมีตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน มากกว่า 6 ปีขึ้นไปซึ่งวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีเพื่อกำจัดหญ้าและวัชพืช รองลงมาเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตและเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยอบรมเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ มีบางคนที่เคยอบรมบ้างแต่ไม่เคยนำระบบเกษตรอินทรีย์มาใช้ ส่วนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์อยู่ในระดับต่ำ ซึ่งเรื่องที่มีความรู้มากที่สุดคือรู้ว่าเกษตรกรที่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูกมักมีปัญหาสุขภาพเรื้อรังอยู่ตลอดเวลา รองลงมามีความรู้ว่าสารสกัดจากพืชสมุนไพร เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้หอม กระเพรา โหระพา สามารถช่วยป้องกันและกำจัดแมลงได้ และเรื่องที่ไม่มีความรู้มากที่สุด คือเรื่องผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกแบบเกษตรอินทรีย์มีราคาถูกกว่าผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกโดยใช้สารเคมี รองลงมาคือการเพาะปลูกพืชโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและระยะยาว

จะทำให้ได้ผลผลิตลดลง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาครั้งนี้และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องถึงแม้เกษตรกรจะมีความรู้ในระดับต่ำหรือสูงก็ยังมีการปฏิบัติที่ยังไม่ถูกต้องในการใช้สารเคมีทางการ ซึ่งอาจมาจากความมักง่าย ยึดหลักความสะดวกเป็นหลัก ไม่ได้คำนึงถึงผลที่ตามมา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงต้องเร่งการส่งเสริมและสร้างแนวทางที่เหมาะสมในการใช้สารเคมีทางการเกษตรให้กับเกษตรกรอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ

การส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยการอบรมให้ความรู้ และฝึกปฏิบัติการเพาะเชื้อราไตโครเดอร์มา เพื่อใช้ในการป้องกันโรคพืช กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจในการลดใช้สารเคมี โดยมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการอยู่ในระดับมากที่สุด โดยการให้ความรู้ด้านการลดใช้สารเคมี และการใช้สารเคมีอย่างปลอดภัยเป็นสิ่งที่สำคัญที่ควรดำเนินการให้กับเกษตรกร ดังเช่น การศึกษาของกิติศักดิ์ จักราชัย (2555) ศึกษาการรับสัมผัสสารเคมีทางการเกษตรในเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพื้นที่ตำบลบ้านแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา พบว่าประชากรในพื้นที่มีความเสี่ยงในการได้รับสารเคมีเข้าสู่ร่างกายอยู่ในระดับเสี่ยงร้อยละ 66 และอยู่ในระดับไม่ปลอดภัยร้อยละ 14.5 หลังจากการให้ ความรู้แก่เกษตรกรพบว่า มีการปฏิบัติใช้ อุปกรณ์ป้องกันตนเองขณะใช้สารเคมีทางการเกษตรหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทางการเกษตร โดยใช้สารชีวภาพทดแทน

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่พบว่า เกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าในในเรื่องของการใช้สารเคมี รวมไปถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ เทศบาลตำบลนาพอกน้อยควรให้ความรู้กับเกษตรกรในเรื่องของผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรเพื่อให้เกษตรได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการลดใช้สารเคมี และควรส่งเสริมให้มีฟาร์มตัวอย่างเพื่อกระตุ้นให้เกษตรเห็นข้อดีของการลดใช้สารเคมี

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบระดับความรู้การใช้สารเคมีในการปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร
2. เกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร มีแนวทางลดการใช้สารเคมีในการปลูกพืช เช่น การใช้เชื้อราไตโครเดอร์มา ในการลดการเกิดโรคในพืช
3. เทศบาลตำบลพอกน้อยมีแนวทางส่งเสริมการลดใช้สารเคมีของเกษตรกรที่เหมาะสมและหลากหลาย เช่น การฝึกอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กิติศักดิ์ จักราชัย (2555). **การรับสัมผัสสาร เคมีทางการเกษตรในเกษตรกรผู้ปลูก ข้าวพื้นที่ตำบลแม่โส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา**. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยพะเยา.

เทศบาลตำบลพอกน้อย. (2560). **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ.2561-2564)**. เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร.

นงนุช ผ่องศรี ฐปนรรฆ์ ฮาบสุวรรณ์ และสาวิตรี ม่วงศรี. (2558). **การศึกษาศักยภาพการพัฒนาเกษตรอินทรีย์บนพื้นที่สูง : กรณีศึกษาพื้นที่เกษตรชุมชนชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านตะเพินคี่ จังหวัดสุพรรณบุรี**. ศูนย์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

บรรพต ณ ป้อมเพชร. (2540). **การควบคุมแมลงศัตรูพืชและวัชพืชโดยชีววิธี**. กรุงเทพ: ศูนย์วิจัยควบคุมศัตรูพืชโดยชีวอินทรีย์แห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. *2542.* **เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: เจริญดีการพิมพ์.

สาธิต กาละพวก. (2555). **ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรใช้ สารอินทรีย์ลดใช้สารเคมีทางการเกษตร ตำบลจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.

แนวทางการส่งเสริมกระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเองอย่างมีส่วนร่วม ในเทศบาลตำบลบุแกรง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

รติกร แสงห้าว[1]
ศรินทร์ ทองธรรมชาติ[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเองอย่างมีส่วนร่วมในเทศบาลตำบลบุแกรง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ กรณีศึกษา หมู่ 5 บ้านอาคต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการจัดการขยะครัวเรือนด้วยตนเองในชุมชน ซึ่งใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Focus Group Interview) โดยมีแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และ2) เพื่อหาข้อเสนอแนวทางในการพัฒนากระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบมีส่วนร่วม ผ่านกิจกรรมคืนข้อมูล อบรมเชิงปฏิบัติการการจัดการขยะ และร่วมกันเสนอแนวทางการจัดการขยะ โดยการบันทึกและสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ข้อมูลขยะและการจัดการขยะนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติร้อยละ ข้อเสนอและความคิดเห็นที่ได้นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสรุปของแนวทางการส่งเสริมกระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเองอย่างมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย พบว่า นโยบายในการลดปริมาณขยะของเทศบาลตำบล ส่งผลให้ประชาชนในหมู่บ้านอาคต ต้องจัดการขยะครัวเรือนด้วยตนเอง ตั้งแต่การคัดแยก การทิ้ง และการกำจัด ซึ่งขยะที่พบในหมู่บ้านอาคตมีทั้งหมด 10 ชนิด และขยะ 3 ชนิดแรก ได้แก่ ถุงพลาสติก ขวดพลาสติก ขวดแก้ว เป็นชนิดของขยะที่เกิดขึ้นในครัวเรือนเหมือนกันจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ทั้งหมดจำนวน 96 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100, 82.53 และ 44.44 ตามลำดับ แหล่งที่มาของขยะส่วนใหญ่มาจากร้านค้าในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 76.19 ขณะที่การจัดการขยะของประชาชนในหมู่ที่ 5 บ้านอาคต พบว่า ส่วนใหญ่มีการจัดการขยะแยกตามชนิด คิดเป็นร้อยละ 97.00 และมีส่วนน้อยที่จัดการรวมโดยไม่แยก คิดเป็นร้อยละ 3.00 แต่ในส่วนของการจัดการขยะแยกตามชนิดยังพบว่า ประชาชนมีการแยกและจัดการขยะที่ถูกต้อง

[1] สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
[2] สาขาวิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ตามหลักวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 61.05 ของจำนวนผู้ที่มีการจัดการขยะแยกตามชนิดทั้งหมด สำหรับแนวทางในการพัฒนากระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้ 1) การแต่งตั้งคณะกรรมการการดูแล และติดตามการจัดการขยะของหมู่บ้าน 2) การส่งเสริมให้ร้านค้าเข้ามามีส่วนร่วมในการลดการให้ถุงพลาสติก รวมทั้งภาชนะบรรจุอาหารที่ย่อยสลายยาก 3) การรณรงค์ไม่ทิ้งหรือกำจัดขยะอันตรายด้วยตนเอง 4) ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากขยะให้มากขึ้น และ 5) รณรงค์ลดการกำจัดขยะโดยการเผา แนวทางดังกล่าวได้ถูกนำไปปฏิบัติ และพบว่าการลดปริมาณถุงพลาสติกและภาชนะบรรจุอาหารที่ย่อยสลายยากจากร้านค้า รวมทั้งการลดการกำจัดขยะมูลฝอยโดยวิธีการเผาเป็นแนวทางที่ยังเห็นผลไม่ชัดเจนมากนักในระยะเวลาอันสั้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการติดตามควบคู่กับการกระตุ้นชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมถึงควรมีการพัฒนาปรับปรุงแนวทางให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์ของขยะและการจัดการขยะของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

คำสำคัญ : แนวทาง, กระบวนการจัดการขยะ, การพึ่งพาตนเอง, การมีส่วนร่วม

ที่มาและความสำคัญ

การจัดการขยะมูลฝอยที่ต้นทางหรือจากแหล่งกำเนิดจากครัวเรือนถือว่าเป็นแนวทางการจัดการขยะที่ดีที่สุด เพื่อลดปัญหาในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการในขั้นกลางทางและปลายทาง เทศบาลตำบล (ทต.) บุแกรง เป็นองค์กรท้องถิ่นหนึ่งที่สอดรับกับนโยบายการลดขยะที่ต้นทาง ทต. บุแกรงมีหมู่บ้านทั้งหมด 15 หมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านทั้งหมดนี้ได้รับการส่งเสริมให้มีการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการจัดการขยะในครัวเรือนด้วยตัวเอง โดยทางทต. บุแกรงไม่มีถังขยะให้ในหมู่บ้าน ไม่มีรถเก็บขนขยะและไม่มีที่กำจัดขยะ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนช่วยกันลดปริมาณขยะที่ต้นทางในระดับครัวเรือน (เทศบาลตำบลบุแกรง, 2562) แต่แนวทางหรือกระบวนการจัดการขยะที่ดำเนินอยู่นี้ยังไม่แน่ชัดว่าเป็นแนวทางที่ชุมชนสามารถจัดการกับปัญหาขยะที่เกิดขึ้นในครัวเรือนได้แท้จริงหรือไม่ เนื่องจากไม่ได้มีการศึกษามาก่อนอีกทั้งทางทต. ยังไม่ได้ทำการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับชนิดและปริมาณของขยะที่เกิดขึ้นในชุมชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการขยะของชุมชน หรือรูปแบบการจัดการขยะที่เกิดขึ้นจริงในระดับครัวเรือน ทั้งนี้หากหน่วยงานหลักของท้องถิ่นได้รับทราบข้อมูลดังกล่าวร่วมกับความเข้าใจในบริบทของชุมชนที่ปราศจากสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการขยะในครัวเรือนของตนเองด้วยแล้ว จะทำให้ทั้งทต. ชุมชนและประชาชน สามารถร่วมกันหาแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการในการจัดการขยะครัวเรือนได้อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และถึงแม้ว่าปัญหาขยะในครัวเรือนเป็นประเด็นที่ทุกบ้านทุกครัวเรือนต้องดำเนินการจัดการเองแล้ว การมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกันในการชี้แนะ สนับสนุน ส่งเสริมแลกเปลี่ยนแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมร่วมกันแล้ว อาจเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะสามารถช่วยกันพัฒนากระบวนการจัดการขยะได้อย่างยั่งยืนทั้งต่อสุขภาพอนามัย และสภาพแวดล้อม

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาการจัดการขยะครัวเรือนด้วยตนเองของชุมชน

2) เพื่อหาข้อเสนอแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเองอย่างมีส่วนร่วม

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การศึกษาครั้งนี้ศึกษาในช่วงเวลาระหว่าง 1 ตุลาคม 2560 ถึง 30 กันยายน 2561

กลุ่มเป้าหมาย

ในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินงานมีกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) การสอบทานข้อมูล กลุ่มเป้าหมาย คือ ตัวแทนที่เกี่ยวข้องกับงานการจัดการขยะจากเทศบาลตำบลสันป่าตอง

2) การสัมภาษณ์ข้อมูลการจัดการขยะ กลุ่มเป้าหมาย คือ หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนของครัวเรือน ๆ ละ 1 คน ในหมู่ที่ 5 บ้านอาคต จำนวน 96 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 124 ครัวเรือน

3) การคืนข้อมูล การอบรมเชิงปฏิบัติการ “ขยะ การจัดการ และการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากขยะ” คือ ประชาชนในหมู่ที่ 5 บ้านอาคต จำนวน 70 คน

4) การร่วมกันหาแนวทางเพื่อพัฒนากระบวนการการจัดการขยะครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเองอย่างมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมาย คือ นักวิจัย ตำแทนจากทต. คณะกรรมการหมู่บ้าน และตัวแทนชาวบ้านรวม 50 คน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การดำเนินโครงการ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

1) สอบทานข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับขยะและการจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตอง โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ และจากข้อมูลของอบต. (Secondary data)

2) ประชุมกับผู้นำ และคณะกรรมการหมู่บ้านต้นแบบ โดยการประชุม และอภิปรายกลุ่ม (Focus group)

3) เก็บข้อมูลการจัดการขยะระดับครัวเรือน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Focus Group Interview) และเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) กับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 96 ครัวเรือน

4) กิจกรรมคืนข้อมูลกับชุมชน และอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดการขยะ ทำการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

5) ร่วมกันเสนอแนวทางการจัดการขยะ โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสรุปแนวทางที่ได้

6) ประเมินผลการนำแนวทางที่ได้ไปสู่การปฏิบัติ โดยการประชุม และอภิปรายกลุ่ม (Focus group)

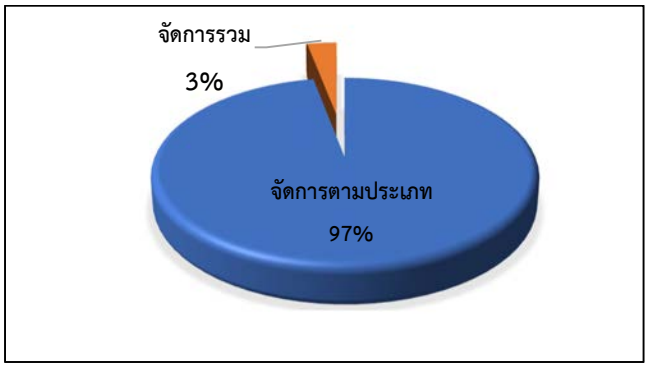
สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

จากการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

1) การจัดการขยะด้วยตนเองของชุมชน

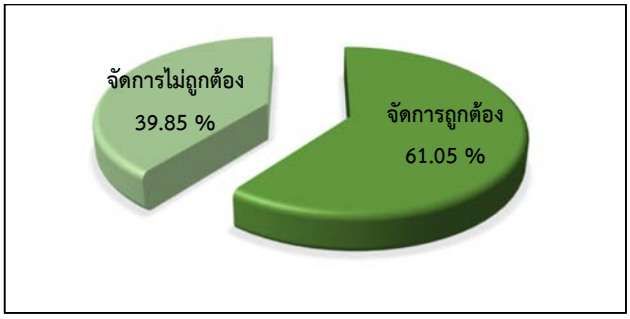
นโยบายการลดปริมาณขยะในเทศบาลตำบลบุแกรง โดยการไม่มีถังขยะให้ในหมู่บ้าน ไม่มีรถเก็บขนและสถานที่ทิ้งขยะของหมู่บ้าน ส่งผลให้ประชาขนในหมู่ 5 บ้านอาคต ต้องบริหารจัดการขยะที่เกิดขึ้นจากครัวเรือนด้วยตนเอง ตั้งแต่การทิ้ง การคัดแยก การเก็บขน และการกำจัด อย่างไรก็ตามการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารจากทต. บุแกรงมายังประชาชน โดยมีผู้ใหญ่บ้านกระจายข่าวผ่านหอกระจายข่าว และมีการประชุมหัวหน้าคุ้มเพื่อนำข้อมูลส่งต่อในระดับย่อยอีกด้วย และจากการเดินสำรวจชุมชน พบว่า แต่ละครัวเรือนมีถังขยะที่ทำขึ้นเองสำหรับใส่ขยะตามชนิด เช่น ขวด (รวมขวดพลาสติกและขวดแก้ว) กระดาษ เศษเหล็ก และอื่น ๆ

จากการเก็บข้อมูลขยะในหมู่บ้าน พบว่า ชนิดของขยะที่เกิดขึ้นในหมู่ที่ 5 บ้านอาคต มีอยู่ทั้งหมด 10 ชนิด และขยะ 3 ชนิดแรก ได้แก่ ถุงพลาสติก ขวดพลาสติก ขวดแก้ว เป็นชนิดของขยะที่เกิดขึ้นในครัวเรือนเหมือนกันจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ทั้งหมดจำนวน 96 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100, 82.53 และ 44.44 ตามลำดับ แหล่งที่มาของขยะส่วนใหญ่มาจากร้านค้าในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 76.19 และผลการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการขยะของประชาชนในหมู่ที่ 5 บ้านอาคต พบว่า ส่วนใหญ่มีการจัดการขยะแยกตามประเภท คิดเป็นร้อยละ 97.00 และมีส่วนน้อยที่จัดการรวมโดยไม่แยก คิดเป็นร้อยละ 3.00 (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการขยะโดยภาพรวมของประชาชนหมู่ที่ 5
บ้านอาคต อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

สำหรับการจัดการขยะตามประเภทนั้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการแยกและจัดการขยะทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งกลุ่มของประชาขนที่มีการแยกและจัดการขยะได้อย่างถูกต้องคิดเป็นร้อยละ 61.05 ของผู้ตอบว่ามีการจัดการขยะแยกตามประเภททั้งหมด คือ 1) กลุ่มที่มีการแยกขยะที่สามารถขายได้ออกก่อน เช่น ขวดแก้วขวดพลาสติก และกระดาษ 2) กลุ่มที่นำขยะที่เน่าเปื่อยได้ไปทำปุ๋ย 3) กลุ่มที่นำขยะที่ขายไม่ได้ไปทิ้งถังขยะของเทศบาล 4) กลุ่มที่นำเศษอาหารไปเลี้ยงสัตว์ 5) กลุ่มที่เก็บขวด ถุง เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ซ้ำ และมี กลุ่มตัวอย่างที่มีการจัดการขยะที่ยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการคิดเป็นร้อยละ 38.95 ของผู้ตอบว่ามีการจัดการขยะแยกตามประเภททั้งหมด คือ กลุ่มที่มีการแยกขยะออกไปเผา เช่น การเผาถุงพลาสติกและใบไม้ ทั้งในบริเวณบ้าน และที่ไร่ นา หรือสวน สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีไม่ได้แยกขยะก่อนการจัดการ หรือมีการจัดการขยะรวม พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้ทำการรวบรวมขยะแล้วนำไปทิ้ง และกลุ่มตัวอย่างรวบรวมและทำการเผา (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 การจัดการขยะแยกตามประเภทที่มีความถูกต้องและไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการของประชาชนหมู่ที่ 5 บ้านอาคต อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

2) แนวทางในการส่งเสริมกระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเองอย่างมีส่วนร่วม

จากการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ทำให้ได้แนวทางในการพัฒนาต่อยอดกระบวนการเดิมที่มีการปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้ 1) การแต่งตั้งคณะกรรมการการดูแล และติดตามการจัดการขยะโดยตรงของชุมชนหมู่บ้าน โดยมีตัวแทนจากคุ้มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีอยู่เดิม 2) การส่งเสริมให้ร้านค้า และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลดรับ ลดให้ ลดใช้ถุงพลาสติก รวมทั้งภาชนะบรรจุอาหารที่ย่อยสลายยาก 3) การรณรงค์ไม่ทิ้งหรือกำจัดขยะอันตรายด้วยตนเอง เช่น หลอดไฟ ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่ โดยให้ชุมชนได้รวบรวมไว้ ละส่งต่อให้ทางตำบล เพื่อรวบรวมส่งขยะอันตรายไปในระดับจังหวัดต่อไป 4) ส่งเสริมการการใช้ประโยชน์จากขยะให้มากขึ้น นอกเหนือจากการแยกเพื่อขาย โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากขวดพลาสติก ในการเป็นภาชนะในการเก็บอุปกรณ์ในครัวเรือน และใช้ในบ้านหรือพกพาได้ ใช้ในการเป็นภาชนะการปลูกผักสำหรับบริโภคในครัวเรือน และอุปกรณ์ดักปลาหรือกุ้งเป็นต้น และ 5) รณรงค์ลดการกำจัดขยะโดยการเผา และหลังจากที่ได้มีการนำแนวทางดังกล่าวไปปฏิบัติ พบว่า การลดปริมาณถุงพลาสติกและภาชนะบรรจุอาหารที่ย่อยสลายยากจากร้านค้า รวมทั้งการลดการกำจัดขยะมูลฝอยโดยวิธีการเผาเป็นแนวทางที่เห็นผลยังไม่ชัดเจนมากนักในช่วงระยะที่ทำการศึกษา

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระฉับ และข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาชนิดของขยะที่มีปริมาณมากที่สุดในหมู่ที่ 5 บ้านอาคต 3 ชนิดแรก คือ ถุงพลาสติก รองลงขวดพลาสติก และขวดแก้ว ขณะที่ผลการศึกษาของคมสัน โพธิ์ทอง และณัฐศาสตร์ ทัพวิเศษ (2546) ที่ได้ศึกษาการจัดการมูลฝอยเขตเทศบาลตำบลหัวขวาง และการศึกษาของจันทร์เพ็ญ เหล่ามาลา และปวีณา คนตรง (2547) ที่ศึกษาการจัดการมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม โดยผลการศึกษาพบว่า เศษอาหาร เป็นชนิดของขยะที่เกิดขึ้นมากที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากรูปแบบการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ศึกษามีความแตกต่างกัน จึงส่งผลให้ชนิดของขยะที่มีในปริมาณมากในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันด้วย การจัดการขยะในหมู่ที่ 5 บ้านอาคต พบว่า ส่วนใหญ่มีการจัดการแยกตามชนิด (ร้อยละ 97) แต่พบว่าการจัดการกับขยะบางชนิดไม่ถูกต้อง โดยเฉพาะการนำขยะไปเผา ทั้งนี้อาจเนื่องจากการเผาเป็นวิธีที่ง่าย รวดเร็ว สะดวก ทำให้ประชาชนเห็นว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุด โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อสุขภาพ อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนหนึ่งให้ข้อมูลว่า ไม่ทราบถึงวิธีการจัดการหากไม่ทำการเผา ซึ่งประเด็นนี้ถูกนำมาหารือเพื่อหาแนวทางในการจัดการกับขยะประเภทนี้ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีไม่ได้แยกขยะก่อนการจัดการ ให้เหตุผลว่าง่าย รวดเร็วนี้ ดังนั้นประชาชนในกลุ่มนี้จะได้รับการชี้แจง ให้ความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งให้เห็นความสำคัญของการจัดการขยะแยกตามประเภทมากขึ้น

สำหรับแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเองอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) การแต่งตั้งคณะกรรมการการดูแล และติดตามการจัดการขยะ โดยมีตัวแทนจากคุ้มต่าง ๆ ในหมู่บ้านร่วมเป็นคณะกรรมการ แนวทางดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่เทศบาลตตำบลอิสาณ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ (กิ่งแก้ว ปะติตังโข และนงลักษณ์ ทองศรี, 2552) 2) การส่งเสริมให้ร้านค้า และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลดรับ ลดให้ ลดใช้ถุงพลาสติก รวมทั้งภาชนะบรรจุอาหารที่ย่อยสลายยาก 3) การรณรงค์ไม่ทิ้งหรือกำจัดขยะอันตรายด้วยตนเอง เช่น หลอดไฟ ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่ โดยให้ชุมชนได้รวบรวมไว้ หรือส่งให้ทางทต. เพื่อรวบรวมส่งขยะอันตรายไปในระดับจังหวัดต่อไป 4) ส่งเสริมการการใช้ประโยชน์จากขยะให้มากขึ้น นอกเหนือจากการแยกเพื่อขาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนจอหอนิมิตใหม่ในเขตเทศบาลตำบลจอหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา คือ การส่งเสริมการลดปริมาณขยะมูลฝอยทุกประเภท และส่งเสริมให้ประชาชนนำขยะแปรรูป หรือนำกลับมาใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น (ณัฏฐา อิทธิกุล, 2554) และ 5) รณรงค์ลดการกำจัดขยะโดยการเผา แม้ว่าการเผาเป็นวิธีกำจัดขยะที่ง่ายและรวดเร็ว แต่ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนอย่างมาก และจากการศึกษา พบว่า แนวทางการส่งเสริมกระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเองอย่างมีส่วนร่วม ในเทศบาลตำบลบุแกรง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ยังต้องมีการติดตามควบคู่กับการกระตุ้นชุมชนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากบางแนวทางชุมชนยังต้องมีการปรับตัวร่วมกันในชุมชน เช่น การส่งเสริมให้ร้านค้า และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลดรับ ลดให้ ลดใช้ถุงพลาสติก หรือการรณรงค์ลดการกำจัดขยะโดยการเผา อย่างไรก็ตาม

แนวทางต่าง ๆ เหล่านี้สามารถพัฒนาหรือปรับปรุงแนวทางให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์ของขยะและการจัดการขยะของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1) ได้ทราบถึงบริบทเกี่ยวกับขยะและการจัดการขยะด้วยตนเองของชุมชน

2) ชุมชนได้รับทราบถึงแนวทางการจัดการขยะครัวเรือนที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น

3) ได้แนวทางในการส่งเสริมกระบวนการจัดการขยะครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเอง อย่างมีส่วนร่วมในเทศบาลตำบลบุแกรง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

เอกสารอ้างอิง

กิ่งแก้ว ปะติตังโข และนงลักษณ์ ทองศรี. (2552). **ทางการจัดการขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลอิสาณ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.** วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2552. 60-72.

คมสัน โพธิ์ทอง และณัฐศาสตร์ ทัพวิเศษ. (2546). **การศึกษาการจัดการมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลหัวขวาง.** วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

จันทร์เพ็ญ เหล่ามาลา และปวีณา คนตรง. (2547). **การศึกษาการจัดการมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม.** วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ณัฏฐา อิทธิกุล. (2554). **การพัฒนารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนจอหอนิมิตใหม่ในเขตเทศบาลตำบลจอหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.** รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เทศบาลตำบลบุแกรง. **สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลบุแกรง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์.** กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2560.

แนวทางพัฒนาชุมชนต้นแบบขนาดเล็กในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีส่วนร่วมในองค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตอง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

ศรินทร์ ทองธรรมชาติ[1]
รติกร แสงห้าว[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการขยะด้วยตนเองของชุมชนหมู่ 3 บ้านตำแย และ 2) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนต้นแบบขนาดเล็กในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีส่วนร่วม ในองค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตอง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ทำการเก็บข้อมูลการจัดการขยะระดับครัวเรือน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Focus Group Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บตัวอย่างกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 54 ครัวเรือน กิจกรรมคืนข้อมูลชุมชน และร่วมกันเสนอแนวทางการจัดการขยะ โดยการบันทึกและสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และสรุปหาแนวทางฯร่วมกัน ข้อมูลขยะและการจัดการขยะนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติร้อยละ ข้อเสนอและความคิดเห็นที่ได้นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสรุปของแนวทางพัฒนาชุมชนต้นแบบขนาดเล็กในการจัดการขยะต้นทาง

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการขยะระดับครัวเรือนของหมู่ที่ 3 บ้านตำแย เป็นผลมาจากนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตอง ที่ต้องการลดปริมาณขยะที่แหล่งกำเนิดต้นทาง โดยการไม่ให้ถังขยะ ไม่มีรถเก็บขน และสถานที่ทิ้งขยะของหมู่บ้าน ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนต้องคัดแยกและจัดการขยะในครัวเรือนด้วยตนเอง ในส่วนของผลการศึกษาชนิดของขยะ พบว่า ขยะที่เกิดขึ้นในหมู่ที่ 3 บ้านตำแย มีทั้งหมด 8 ชนิด ได้แก่ ถุงพลาสติก ขวดพลาสติก เศษอาหาร ขวดแก้ว กระป๋อง กระดาษ กล่องนม และแก้วพลาสติก โดยชนิดของขยะ 5 ชนิดแรก เป็นชนิดของขยะที่เกิดขึ้นในครัวเรือนเหมือนกันมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96, 64, 52, 48 และร้อยละ 42 ของจำนวนครัวเรือนหรือผู้ตอบแบบ

[1] สาขาวิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
[2] สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

สัมภาษณ์ทั้งหมด สำหรับรูปแบบการจัดการขยะ พบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีรูปแบบการจัดการขยะโดยแยกตามชนิดของขยะ คิดเป็นร้อยละ 88 และมีการจัดการรวมโดยไม่คัดแยก คิดเป็นร้อยละ 12 ในการกำจัดแบบแยกตามชนิด ยังพบว่า มีทั้งกลุ่มที่ได้คัดแยกและมีการจัดการขยะได้อย่างถูกต้อง และยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 69.15 และ ร้อยละ 30.85 ของจำนวนผู้ที่มีการจัดการขยะแยกตามชนิดทั้งหมด ตามลำดับ ขณะที่แนวทางในการพัฒนาชุมชนต้นแบบขนาดเล็กในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) การแต่งตั้งคณะกรรมการการดูแล และติดตามการจัดการขยะของชุมชนหมู่บ้าน 2) การส่งเสริมให้ร้านค้าเข้ามามีส่วนร่วมในการลดการให้ถุง และแก้วน้ำพลาสติก รวมทั้งภาชนะบรรจุอาหารอื่น ๆ ที่ย่อยสลายยาก 3) การรณรงค์ไม่ทิ้งหรือกำจัดขยะอันตรายด้วยตนเอง โดยแนวทางดังกล่าวต้องมีการติดตามเพื่อให้เกิดการกระตุ้น และเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : แนวทางพัฒนา, ชุมชนต้นแบบ, การจัดการขยะ, การมีส่วนร่วม,

ที่มาและความสำคัญ

ขยะมูลฝอย เป็นวาระแห่งชาติ ที่ทุกภาคส่วนของประเทศให้ความสำคัญและร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเป็นการเร่งด่วน และครบถ้วนตั้งแต่ต้นทางจนกระทั่งถึงปลายทาง กรมควบคุมมลพิษซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่รับผิดชอบโดยตรงในการแก้ไขปัญหามลพิษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมลพิษจากขยะมูลฝอยชุมชน ได้ดำเนินการประเมินสถานการณ์และความรุนแรงของปัญหาด้านมลพิษขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย โดยการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ข้อมูลที่ได้จากการประเมินสถานการณ์ขยะมูลฝอยของประเทศไทยจะเป็นประโยชน์ต่อทุกภาคส่วนในการใช้ประกอบการพิจารณาดำเนินการที่เกี่ยวข้อง เพื่อแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยของประเทศไทย และเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดี (สำนักจัดการกากของเสียและสารอันตราย, 2559) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สันป่าตอง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม เป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นหนึ่งที่สอดรับกับนโยบายการลดขยะที่ต้นทาง โดยที่อบต.ไม่มีถังขยะให้ในหมู่บ้าน ไม่มีรถเก็บขน และไม่มีสถานที่ทิ้งขยะ (องค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตอง, 2557) ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนต้องบริหารจัดการขยะด้วยตนเอง หมู่ 2 บ้านตำแย เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่มีเพียง 54 หลังคาเรือน เป็นชุมชนที่ไม่เคยมีวิทยากรหรือหน่วยงานทางวิชาการภายนอกเข้าไปเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะ ดังนั้นประเด็นคำถามที่คณะผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาต้นแบบชุมชนการจัดการขยะที่ต้นทางคือ ชุมชนนี้มีการจัดการกับปัญหาขยะด้วยตนเองอย่างไร ตั้งแต่ขั้นตอนการคัดแยก และการกำจัด และการจัดการขยะด้วยตนเองนั้นมีความถูกต้องเหมาะสมหรือไม่เพียงใด ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดนี้จะทำให้ชาวบ้าน ผู้นำหมู่บ้านตำแย อบต.สันป่าตอง ได้รับทราบว่าสิ่งที่ครัวเรือนของตนเองได้ปฏิบัติมาเป็นอย่างไร และต้องร่วมมือกันอย่างไรเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ ดังนั้นแนวทางที่ถูกต้อง เหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทของชุมชนในการจัดการปัญหาขยะมูลฝอยจึงเป็นสิ่งที่ต้องร่วมกันกำหนดขึ้น เพื่อที่จะสามารถพัฒนา

ชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีส่วนร่วม และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการขยะด้วยตนเองของชุมชนหมู่ 2 บ้านตำแย

2) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาชุมชนต้นแบบขนาดเล็กในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีส่วนร่วม

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การศึกษาครั้งนี้ศึกษาในช่วงเวลาระหว่าง 1 ตุลาคม 2560 ถึง 30 กันยายน 2561

กลุ่มเป้าหมาย

1) การสอบทานข้อมูล กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้แทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตอง

2) การสัมภาษณ์ข้อมูลการจัดการขยะ กลุ่มเป้าหมาย คือ หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนของครัวเรือนๆ ละ 1 คน ในหมู่ที่ 3 บ้านตำแย จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน 54 ครัวเรือน

3) การคืนข้อมูลอบรมเชิงปฏิบัติการฯ และการร่วมกันหาแนวทางฯ กลุ่มเป้าหมาย คือ เยาวชนและประชาชนในหมู่ 2 บ้านตำแย จำนวน 90 คน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การดำเนินโครงการ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) สอบทานข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับขยะและการจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตอง โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ และจากข้อมูลของอบต. (Secondary data)

2) ประชุมกับผู้นำ และคณะกรรมการหมู่บ้านต้นแบบ โดยการประชุม และอภิปรายกลุ่ม (Focus group)

3) เก็บข้อมูลการจัดการขยะระดับครัวเรือน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Focus Group Interview) และเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) กับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 54 ครัวเรือน

4) กิจกรรมคืนข้อมูลกับชุมชน และร่วมกันเสนอแนวทางการจัดการขยะ โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสรุปแนวทางที่ได้

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

จากการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

1) รูปแบบการจัดการขยะด้วยตนเองของชุมชน

รูปแบบการจัดการขยะระดับครัวเรือนเป็นผลมาจากนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งไม่มีถังขยะให้ในหมู่บ้าน ไม่มีรถเก็บขน และสถานที่ทิ้งขยะของหมู่บ้าน ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนต้องคัดแยกและจัดการขยะในครัวเรือนด้วยตนเอง ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของอบต. ได้สรุปว่า ประสบ

ความสำเร็จ ชุมชนมีจิตสำนึกในการช่วยกันดูแลความสะอาดของชุมชนมากขึ้น ซึ่งสังเกตุเห็นได้ชัดจากความสะอาดของชุมชน และผลจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ขยะที่เกิดขึ้นในหมู่ที่ 3 บ้านตำแย มีทั้งหมด 8 ชนิด ได้แก่ ถุงพลาสติก ขวดพลาสติก เศษอาหาร ขวดแก้ว กระป๋อง กระดาษ กล่องนม และแก้วพลาสติก โดยชนิดของขยะ 5 ชนิดแรก เป็นชนิดของขยะที่เกิดขึ้นในครัวเรือนเหมือนกันมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96, 64, 52, 48 และร้อยละ 42 ของจำนวนครัวเรือนหรือผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด ตามลำดับ สำหรับรูปแบบการจัดการขยะที่เกิดขึ้น พบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีการจัดการขยะแยกตามชนิดของขยะ คิดเป็นร้อยละ 88 และมีการจัดการรวมโดยไม่คัดแยก คิดเป็นร้อยละ 12 ในการกำจัดแบบแยกตามชนิด พบว่า มีทั้งกลุ่มตัวอย่างที่ได้คัดแยกขยะและมีการจัดการได้อย่างถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ 69.15 ของจำนวนผู้ที่มีการจัดการขยะแยกตามชนิดทั้งหมด เช่น ทำการคัดแยกขยะที่ย่อยลายได้ เช่น เศษอาหาร นำไปเป็นอาหารสัตว์ นำขวดพลาสติก และขวดแก้ว รวบรวมไว้ขาย และมีกลุ่มตัวอย่างที่ทำการคัดแยกและจัดการขยะยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 30.85 ของจำนวนผู้ที่มีการจัดการขยะแยกตามชนิดทั้งหมด เช่น การนำขยะที่นอกเหนือจากทำปุ๋ยและการรวบรวมไว้ขาย จะถูกนำไปจัดการโดยการเผาทิ้ง ซึ่งทำการเผาทั้งในบริเวณบ้าน และที่นาของตนเอง สำหรับการจัดการรวมไม่คัดแยก โดยการรวบรวมใส่ถุง หรือรวมกองกลางแจ้งและทำการเผา

2) แนวทางการพัฒนาชุมชนต้นแบบขนาดเล็กในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีส่วนร่วม

จากการคืนข้อมูลเกี่ยวกับขยะของหมู่บ้าน และการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการคัดแยกขยะและการจัดการขยะที่ถูกต้อง ทำให้ต้องร่วมกันการหาแนวทางในการจัดการขยะเพื่อนำไปสู่พัฒนาหมู่บ้านเป็นชุมชนต้นแบบขนาดเล็กในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 แนวทางหลัก ได้แก่

2.1) การแต่งตั้งคณะกรรมการการดูแล และติดตามการจัดการขยะของชุมชนหมู่บ้าน หมู่ที่ 3 บ้านตำแย ไม่มีคณะกรรมการในการติดตามการจัดการขยะของชุมชน แต่เป็นการให้ข้อมูลข่าวสารผ่านจากผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้าน หรือกลุ่มอสม. ดังนั้น ในเวทีฯจึงไม่มีการเสนอแนวทางให้มีการการแต่งตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน ในการติดตามการจัดการขยะครัวเรือนในหมู่บ้านตำแย ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากคุ้มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีอยู่เดิม และครั้งนี้ ได้มีการเสนอให้มีกลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมอีกด้วย เพื่อให้สารมารถสานต่อการดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน ในการดำเนินการดังกล่าวจะมีบุคลากรที่เกี่ยวข้องจากองค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตองเป็นพี่เลี้ยง

2.2) การส่งเสริมให้ร้านค้าในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลดการให้ถุง และแก้วน้ำพลาสติก รวมทั้งภาชนะบรรจุอาหารที่ย่อยสลายยาก จากผลการสำรวจแหล่งกำเนิดขยะ พบว่าแหล่งกำเนิดของขยะหลักมาจากร้านค้าในชุมชน และรณรงค์ให้ผู้ซื้องดรับถุงพลาสติก และภาชนะบรรจุอาหารที่ย่อยสลายยาก

2.3) การรณรงค์ไม่เผาขยะ(พลาสติก) และไม่ให้กำจัดขยะอันตรายด้วยตนเอง โดยส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากขยะพลาสติกให้มากขึ้น ขณะที่ขยะอันตรายทางอบต. ได้ให้แจ้งให้มีการรวบรวมขยะอันตรายไว้ และส่งต่อให้ทางตำบล เพื่อจะได้รวบรวมส่งขยะอันตรายไปในระดับจังหวัดต่อไป

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระฉับ และข้อเสนอแนะ

ขยะมูลที่เกิดขึ้นในหมู่ที่ 3 บ้านตำแย ตำบลสันป่าตอง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ชนิดของขยะที่เกิดขึ้นมากที่สุด 3 ชนิดแรก ได้แก่ ถุงพลาสติก ขวดพลาสติก เศษอาหาร คิดเป็นร้อยละ 96, 64 และ 52 ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด ตามลำดับ ซึ่งผลของการศึกษานี้ไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของคมสัน โพธิ์ทอง และณัฐศาสตร์ ทัพวิเศษ (2546) ที่ได้ศึกษาการจัดการมูลฝอยเขตเทศบาลตำบลหัวขวาง และการศึกษาของจันทร์เพ็ญ เหล่ามาลา และปวีณา คนตรง (2547) ที่ได้ศึกษาการจัดการมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม โดยผลการศึกษาพบว่า เศษอาหาร เป็นชนิดของขยะที่เกิดขึ้นมากที่สุดต่อวัน ความแตกต่างของผลการศึกษานี้อาจเนื่องมาจากพื้นที่ที่เก็บข้อมูลมีความแตกต่างกันของกิจกรรม อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงของช่วงเวลาที่มีสภาพทางสังคมที่มีการซื้อจ่ายที่สะดวก รวดเร็วขึ้น ร่วมกับการมีร้านสะดวกซื้อในชุมชนหลายแห่ง ส่งผลให้เกิดขยะที่เป็นถุงพลาสติกขึ้นอย่างมาก ขณะที่รูปแบบการจัดการขยะของประชาชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88) ได้มีการคัดแยกเพื่อจัดการกับขยะแต่ละชนิด แต่กลับพบว่า การจัดการขยะหลังการคัดแยกแล้วไม่มีความถูกต้อง เช่น การนำขยะพลาสติกและขยะที่ไม่สามารถขายได้มาเผาทั้งในบริเวณบ้าน และไร่นา ซึ่งก่อให้เกิดมลพิษ และสามารถส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคในชุมชนได้ ดังนั้นจากประเด็นดังกล่าวจำนำไปสู่แนวทางในการลดใช้ ลดให้ และลดรับถุงพลาสติก และขยะอื่น ๆ เช่น กล่องโฟมซึงไม่สามารถย่อยสลายได้ และเมื่อเผาจะส่งผลต่อสุขภาพเป็นอย่างมาก

แนวทางในการพัฒนาชุมชนต้นแบบขนาดเล็กในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) การแต่งตั้งคณะกรรมการการดูแล และติดตามการจัดการขยะของชุมชนหมู่บ้าน 2) การส่งเสริมให้ร้านค้าเข้ามามีส่วนร่วมในการลดการให้ถุง และแก้วน้ำพลาสติก รวมทั้งภาชนะบรรจุอาหารที่ย่อยสลายยาก 3) การรณรงค์ไม่ทิ้งหรือกำจัดขยะอันตรายด้วยตนเอง กรณีศึกษา หมู่ที่ 3 บ้านตำแย มีความสอดคล้องกับการศึกษาของกนกอร บุญมี และคณะ (2560) ที่ได้ศึกษาแนวทางการจัดการขยะโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งผลการศึกษาได้แนวทางในการแต่งตั้งคณะกรรมการดูและและติดตามการดำเนินการจัดการขยะ รวมทั้งแนวทางในการรวบรวมขยะอันตรายไว้ในจุดที่หน่วยงานกำหนด และสอดคล้องกับการศึกษาของณัฏฐา อิทธิกุล (2554) ที่ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนจอหอนิมิตใหม่ในเขตเทศบาลตำบลจอหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งพบว่า แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนจอหอนิมิตใหม่ คือ การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครรักษาสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการลดปริมาณขยะมูลฝอยทุกประเภท และ ส่งเสริมให้ประชาชนนำขยะแปรรูป หรือนำกลับมาใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับ

1) ชุมชนได้รับทราบถึงรูปแบบการจัดการขยะที่แตกต่างกันในชุมชนของตนเอง และเกิดการแลกเปลี่ยนแนวทางร่วมกัน

2) ชุมชนได้รับทราบถึงรูปแบบการจัดการขยะต้นทางที่ถูกต้อง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความมั่นใจในการจัดการขยะได้อย่างถูกต้องมากขึ้น

3) ชุมชนได้แนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเองเพื่อเป็นต้นแบบในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีส่วนร่วม

เอกสารอ้างอิง

กนกอร บุญมี ธวัช ทะเพชร และ นภารัตน์ พุฒนาค. (2560). **แนวทางการจัดการขยะโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.** วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม – ธันวาคม 2560. 85-98.

คมสัน โพธิ์ทอง และณัฐศาสตร์ ทัพวิเศษ. (2546). **การศึกษาการจัดการมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลหัวขวาง**. วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

จันทร์เพ็ญ เหล่ามาลา และปวีณา คนตรง. (2547). **การศึกษาการจัดการมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม.** วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ณัฏฐา อิทธิกุล. (2554). **การพัฒนารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนจอหอนิมิตใหม่ในเขตเทศบาลตำบลจอหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.** รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักจัดการกากของเสียและสารอันตราย. (2560). **รายงานสถานการณ์ขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2559.** ส่วนขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล กรมควบคุมมลพิษ.

องค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตอง. (2557). **สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานองค์การบริหารส่วนตำบลสันป่าตองอำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม.** กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.

ชุมชนร่วมด้วยช่วยกันจัดการขยะ : กรณีศึกษาบ้านดอนตูม ตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

เมตตา เก่งชูวงศ์[1]
ศรินทร์ ทองธรรมชาติ [2]

บทคัดย่อ

การเสริมสร้างให้ชุมชนร่วมด้วยช่วยกันจัดการขยะ เป็นการศึกษาการจัดการขยะแบบมี ส่วนร่วมของชุมชน ด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยการดำเนินการประกอบด้วยนักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ผู้นำและคนจิตอาสาในชุมชนร่วมเป็นทั้งผู้ร่วมวิจัย ผู้ร่วมลงมือปฏิบัติ และผู้ร่วมดำเนินกิจกรรม ซึ่งดำเนินกระบวนการตามลำดับเป็นดังนี้ 1) ศึกษาสภาพสถานการณ์การจัดการขยะของชุมชน ด้วยการใช้ข้อมูลทุติยภูมิและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ 2) เสริมสร้างอาวุธทางปัญญาและความตระหนักด้วยการอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักวิชาการแก่กลุ่มเป้าหมาย และตรวจสอบผลการเสริมสร้างอาวุธทางปัญญาและความตระหนักด้วยการเก็บข้อมูลความรู้และพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการขยะ โดยใช้แบบ ทดสอบและแบบสอบถามเป็นเครื่องมือ 3) นำผลการวิเคราะห์คืนสู่ชุมชนในเวทีการสนทนากลุ่มเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการจัดการขยะตามบริบทเหมาะสมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) ประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนการร่วมด้วยช่วยกันจัดการขยะของคนในชุมชนหมู่ 5 บ้านดอนตูม โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

[1] หลักสูตรวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
[2] ประจำหลักสูตรเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ผลการวิจัยเป็นดังนี้

1. สภาพสถานการณ์การจัดการขยะของกลุ่มเป้าหมายก่อนดำเนินโครงการ พบว่า มีลักษณะการจัดการเป็นรูปแบบต่างคนต่างจัดการกำจัดขยะของครัวเรือนตนเอง เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าไม่มีรถเก็บขนรวบรวม โดยกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีการคัดแยกเฉพาะขยะอินทรีย์ไปเลี้ยงสัตว์/ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ส่วนขยะประเภทอื่น ๆ ไม่มีการคัดแยก

2. ผลการศึกษาความรู้และพฤติกรรมในการจัดการขยะ พบว่า โดยภาพรวมทั้งความรู้และพฤติกรรมอยู่ในระดับสูงทั้งก่อนและหลังการอบรม

3. ผลการจัดเวทีการสนทนากลุ่มถอดบทเรียนการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะพบว่า กลุ่มขยะขายได้จะดำเนินการในรูปแบบของกองทุนเพื่อคืนกำไรสู่ทุกครัวเรือน กลุ่มขยะทั่วไปจะกำจัดโดยการฝัง/เผา/ไปทิ้งนอกพื้นที่ กลุ่มขยะอินทรีย์ไปเลี้ยงสัตว์/ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และกลุ่มขยะอันตรายจะให้องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่ามารับนำไปกำจัด

คำสำคัญ : การจัดการขยะ, แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ที่มาและความสำคัญ

จังหวัดมหาสารคามได้ดำเนินการแผนปฏิบัติการ “ประเทศไทยไร้ขยะ” ตามแนวทาง “ประชารัฐ” ระยะ 1 ปี (พ.ศ.2559-2560) โดยมีประกาศเมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2560 เรื่องการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” เป็นวาระสำคัญของจังหวัดประจำปี 2560 (สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม, 2560) ซึ่งจังหวัดให้ทุกอำเภอดำเนินการด้วยการกำหนดให้มีการประกวด “หมู่บ้าน/ชุมชนสะอาด” และ “อำเภอสะอาด” ขึ้น โดยให้ความสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัด การขยะมูลฝอยตั้งแต่ต้นทางเพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นและผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบริหารจัดการมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ

องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนึ่งที่ได้ให้ความสำคัญและดำเนินการในเรื่องดังกล่าวโดยได้ร่วมดำเนินกิจกรรมการประกวด “หมู่บ้าน/ชุมชนสะอาด” และ “อำเภอสะอาด” กับทางอำเภอโกสุมพิสัย โดยได้ส่งพื้นที่ “หมู่ 5 บ้านดอนตูม” เป็นพื้นที่ตัวแทนของตำบลเหล่าให้อำเภอโกสุมพิสัยเพื่อเข้าร่วมประกวด แต่จากการลงสอบทานพื้นที่สำรวจเบื้องต้นคณะผู้วิจัยพบว่า ชุมชน“หมู่ 5 บ้าน ดอนตูม” ยังไม่มีการจัดการขยะมูลฝอยอย่างชัดเจน เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าไม่มีรถเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยและกลุ่มชุมชนของ “หมู่ 5 บ้านดอนตูม” ยังไม่ได้มีการรับรู้จากองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าว่าได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวแทนหมู่บ้านของตำบลในการเข้าร่วมประกวด ทราบเพียงว่าชุมชนบ้านดอนตูม กำลังจะถูกพัฒนาให้เป็นพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเนื่องจากมีพื้นที่ติดกับบึงกุยซึ่งบริเวณบึงดังกล่าวจะมีพื้นที่สาธารณะเพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรม ดังนั้นเพื่อให้เกิดแนวทางในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คณะผู้วิจัยในนามนักวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงร่วมกับผู้นำและจิตอาสาของชุมชน รวมทั้งผู้แทนผู้รับผิดชอบประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมของ

องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าร่วมกันพัฒนาโจทย์วิจัยในการนำองค์ความรู้ด้านวิชาการของมหาวิทยาลัยมาช่วยในการเสริมสร้างให้ “หมู่ 5 บ้านดอนตูม” เป็นชุมชนต้นแบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของตำบลเหล่า

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อให้เกิดการร่วมด้วยช่วยกันจัดการขยะของคนในชุมชนหมู่ 5 บ้านดอนตูม โดยคำนึงถึงบริบทที่เหมาะสมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การศึกษาครั้งนี้ ได้ดำเนินการศึกษา ตั้งแต่ วันที่ 1 ตุลาคม 2560 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2561 รวมระยะเวลา 1 ปี

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาคือ ครัวเรือนของประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่ 5 บ้านดอนตูม ตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งตามทะเบียนราษฎร์ปรากฏจำนวน 53 ครัวเรือน แต่จากการสำรวจพบว่ามีครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริงจำนวน 51 ครัวเรือน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การร่วมด้วยช่วยกันจัดการขยะของคนในชุมชนหมู่ 5 บ้านดอนตูมในการศึกษานี้ จะเป็นการดำเนินงานของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการลดปริมาณขยะมูลฝอย การคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย การนำขยะมูลฝอยไปใช้ประโยชน์ (บนพื้นฐานแนวคิด 3Rs : Reduce ลด Reuse ใช้ซ้ำ Recycle (นำกลับมาใช้ใหม่) และการนำขยะมูลฝอยไปกำจัดอย่างเหมาะสมของประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่ 5 บ้านดอนตูม ตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ดำเนินวิธีการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยการดำเนินการประกอบด้วยนักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ผู้นำและคนจิตอาสาในชุมชนร่วมเป็นทั้งผู้ร่วมวิจัย ผู้ร่วมลงมือปฏิบัติ และผู้ร่วมดำเนินกิจกรรม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1) ศึกษาสภาพสถานการณ์การจัดการขยะของหมู่ 5 บ้านดอนตูม ตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ด้วยการใช้ข้อมูลทุติยภูมิและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

2) เสริมสร้างอาวุธทางปัญญาและความตระหนักด้วยการอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักวิชาการแก่กลุ่มเป้าหมาย และตรวจสอบผลการเสริมสร้างอาวุธทางปัญญาและความตระหนักด้วยการเก็บข้อมูลความรู้และพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการขยะโดยใช้แบบทดสอบและแบบสอบถามเป็นเครื่องมือ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3) นำผลการวิเคราะห์ความรู้และพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการขยะคืนสู่ชุมชนในเวทีการสนทนากลุ่ม เพื่อร่วมกันหาแนวทางในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีบริบทเหมาะสมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4) ประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนการร่วมด้วยช่วยกันจัดการขยะของคนในชุมชนหมู่ 5 บ้านดอนตูม โดยการจัดเวทีการสนทนากลุ่มถอดบทเรียนผลของการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะ

การจัดมุมคัดแยกขยะในวัด

การคัดแยกขยะถ่านไฟฉาย/แบตฯ

การจัดมุมคัดแยกขยะในครัวเรือน

ภาพที่ 1 การร่วมด้วยช่วยกันจัดการคัดแยกขยะ

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

- สภาพสถานการณ์การจัดการขยะของกลุ่มเป้าหมายก่อนดำเนินโครงการ พบว่า มีลักษณะการจัดการเป็นรูปแบบต่างคนต่างจัดการกำจัดขยะของครัวเรือนตนเอง เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าไม่มีรถเก็บขนรวบรวม โดยกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีการคัดแยกเฉพาะขยะอินทรีย์ไปเลี้ยงสัตว์/ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ส่วนขยะประเภทอื่น ๆ ไม่มีการคัดแยก

- ผลการศึกษาความรู้และพฤติกรรมในการจัดการขยะ พบว่า

1) ความรู้ในการจัดการขยะอยู่ในระดับสูงทั้งก่อนและหลังการอบรมโดยก่อนการอบรมพบว่ากลุ่ม ผู้ตอบแบบทดสอบมีความรู้อยู่ในระดับสูงร้อยละ 82.35 และภายหลังการอบรมพบว่ากลุ่มผู้ตอบแบบทดสอบมีความรู้อยู่ในระดับสูงร้อยละ 98.04

2) พฤติกรรมในการจัดการขยะพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูงทั้งก่อนและหลังการอบรม โดยก่อนการอบรมระดับพฤติกรรมการจัดการขยะมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) 2.41 (S.D. = 0.13) และภายหลังมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) 2.76 (S.D. = 0.07) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ก่อนและหลังการอบรมกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมในการจัดการขยะอยู่ในระดับสูงทั้งด้านการลด/คัดแยกขยะมูลฝอยและด้านการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ สำหรับพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยด้านการกำจัดอย่างเหมาะสมนั้นพบว่าก่อนการอบรมมีพฤติกรรมในระดับปานกลางแต่ภายหลังการอบรมมีพฤติกรรมอยู่ในระดับสูง

- เมื่อนำผลการวิเคราะห์ความรู้และพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการขยะคืนสู่ชุมชนในเวทีการสนทนากลุ่ม ตัวแทนกลุ่มเป้าหมายได้เสนอแนวทางการจัดการขยะชุมชนด้วยการเริ่มต้นให้ครัวเรือนมีการจัดมุมคัดแยกประเภทของขยะ และร่วมกันในการเก็บข้อมูลปริมาณขยะแต่ละประเภทที่คัดแยกทุกสัปดาห์เป็นเวลา 3 ครั้งต่อเนื่องเพื่อนำผลไปสู่การจัดการขยะที่มีบริบทเหมาะสมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

- ผลการปริมาณเก็บข้อมูลปริมาณขยะแต่ละประเภทที่คัดแยกพบว่า ขยะขายได้(ขยะรีไซเคิล) แบ่งประเภทย่อยเป็นกลุ่มพลาสติกมีค่าเฉลี่ย 15.88 กก./ครัวเรือน/เดือน คิดเป็นร้อยละ 54.31 กลุ่มกระดาษ มีค่าเฉลี่ย 2.48 กก./ครัวเรือน/เดือน คิดเป็นร้อยละ 8.48 กลุ่มโลหะมีค่าเฉลี่ย 1.08 กก./ครัวเรือน/เดือน คิดเป็นร้อยละ 3.69 และกลุ่มแก้วมีค่าเฉลี่ย 8.68 กก./ครัวเรือน/เดือน คิดเป็นร้อยละ 29.69 ขยะทั่วไปมีค่าเฉลี่ย 0.60 กก./ครัวเรือน/เดือน คิดเป็นร้อยละ 2.05 และขยะอันตรายมีค่าเฉลี่ย 0.52 กก./ครัวเรือน/เดือน คิดเป็นร้อยละ 1.78

- ผลการจัดเวทีการสนทนากลุ่มถอดบทเรียนการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะพบว่า กลุ่มขยะขายได้นี้ชุมชนได้เสนอแนวทางให้ดำเนินการในรูปแบบของกองทุนเพื่อคืนกำไรสู่ทุกครัวเรือน ขยะทั่วไปจะกำจัดโดยการฝัง/เผา/ไปทิ้งนอกพื้นที่ และขยะอันตรายจะให้องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่ามารับนำไปกำจัด

อภิปรายผลการดำเนินงาน

สิ่งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1) ผลการวิเคราะห์ความรู้และพฤติกรรมของตัวแทนกลุ่มเป้าหมายนั้น พบว่าสอดคล้องกับงานวิจัยของสมพงษ์ แก้วประยูร (2558) ซึ่งทำการศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองควนลัง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่าที่อยู่อาศัย อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน จะมีผลกับพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยที่แตกต่างกัน รวมถึงความรู้มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ผลการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ สามารถเสริมสร้างองค์ความรู้ ช่วยจุดประกายให้คนเกิดการร่วมด้วยช่วยกันจัดการขยะในชุมชนหมู่ 5 บ้านดอนตูม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม รวมทั้งได้คนจิตอาสาในชุมชนที่เข้าร่วมเรียนรู้และร่วมกิจกรรมครัวเรือนคัดแยกขยะตนเอง ผู้นำชุมชนเห็นแนวทางการจัดการขยะและสามารถใช้ขยะให้เป็นแหล่งสร้างรายได้ลดรายจ่าย ซึ่งถือว่าเป็นผลจากกระบวนการเรียนรู้อันนำมาสู่พลังการพัฒนาชุมชน

3) ผลการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ให้นักศึกษาได้เข้ามาร่วมเรียนรู้ด้วยนั้น พบว่า ช่วยให้เกิดการเรียนรู้กับนักศึกษานอกเหนือจากหลักทฤษฎีที่เรียนในห้องเรียน ซึ่งเป็นผลมาจากการเข้าร่วมกิจกรรมในกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับตัวนักศึกษาในด้านการประสานงานและการที่จะนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาชุมชนตามสายงานวิชาชีพตนได้ สามารถเสริมสร้างศักยภาพด้านเนื้อหาการเรียนรู้เพิ่มขึ้นให้กับนักศึกษาในส่วนที่เป็นองค์ความรู้ของชุมชนและองค์กรในพื้นที่ ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนที่มีทั้งที่เป็นความรู้และทักษะที่ผ่านประสบการณ์จากการลงมือทำจริง

ประโยชน์ที่ได้รับ

การสังเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นจากผลการดำเนินงานวิจัยในมุมมองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถได้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นใน 3 ระดับ (ตามการแบ่งระดับของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2548) ดังนี้

1) ระดับจิตสำนึก : สมาชิกในชุมชนเกิดความตระหนักในการจัดการขยะ โดยพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกัน และร่วมปรึกษาหารือแก้ไขถ้อยทีถ้อยอาศัยช่วยเหลือกันด้วยเหตุและปัจจัยความสามารถและศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ก่อนคิดจะพึ่งพาหน่วยงานอื่น

2) ระดับปฏิบัติ : มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ใน 4 ขั้น คือ การพึ่งตนเองได้ การอยู่อย่างพอเพียง การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร และการอยู่ดียิ่งขึ้นด้วยการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการขยะ

3) ระดับปฏิเวธ (ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ) : ความพอเพียงในระดับครอบครัวพบว่า สมาชิกในชุมชนได้พัฒนาชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น ด้วยการเริ่มจากการสร้างนิสัยปลอดขยะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ความพอเพียงในระดับชุมชนพบว่า สมาชิกจากแต่ละครอบครัวในชุมชนร่วมกิจกรรมกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมในการจัดการขยะชุมชน และความพอเพียงในระดับสังคม พบว่ามีการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนแนวความคิด และร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2548). **แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนสำหรับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน.

สมพงษ์ แก้วประยูร. (2558). **ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองควนลัง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.** รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยสงขลา.

สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม. (2560). **แผนปฏิบัติการ “ประเทศไทยไร้ขยะ” ตามแนวทาง“ประชารัฐ” ระยะ 1 ปี (พ.ศ.2559-2560) จังหวัดมหาสารคาม.** มหาสารคาม : สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

อังศุมา ก้านจักร[1]
ชมภู่ เหนือศรี[1] สุกจิตต์ ภูมิพระบุ[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะ และศึกษาแนวทางในการลดปริมาณขยะมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มตัวอย่างคือประชาชน จำนวน 17 หมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่าง 333 ตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามใช้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกตและการประชุมเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ผลการศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเมืองหงส์ พบว่า มีปริมาณขยะมูลฝอยประมาณ 192.5 ตันต่อเดือน เทศบาลยังไม่มีการบริหารจัดการขยะอย่างเป็นระบบ ไม่มีถังขยะ ไม่มีรถเก็บขนขยะและไม่มีพื้นที่กำจัดขยะ ให้ชุมชนกำจัดขยะเอง การจัดการขยะในครัวเรือนของชุมชน มีปริมาณขยะประมาณ 2 กิโลกรัมต่อวัน ขยะส่วนใหญ่เป็นขยะย่อยสลายได้ ร้อยละ 47.75 ชุมชนไม่มีการคัดแยกขยะ ร้อยละ 54.35 ทิ้งขยะในถังขยะที่มีอยู่ในบ้าน ร้อยละ 39.34 รวบรวมขยะใส่ในถังพลาสติก ร้อยละ 53.75 กำจัดขยะโดยวิธีการเผาร้อยละ 60.96 ส่วนผลการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนยังอยู่ในระดับน้อย เนื่องจากประชาชนยังขาดความตระหนักและขาดการมีส่วนร่วมทำให้การดำเนินงานจึงไม่ประสบผลสำเร็จ และแนวทางในการลดปริมาณขยะมูลฝอยของชุมชนคือ ให้แต่ละครัวเรือนช่วยกันคัดแยกขยะมูลฝอย ให้เทศบาลตำบลจัดหาถังรองรับถังขยะมูลฝอย ส่วนแนวทางของเทศบาลตำบลเมืองหงส์คือ ต้องการให้ชุมชนมีความตระหนัก มีส่วนร่วมในการลด คัดแยกและนำขยะมูลฝอยไปใช้ประโยชน์ ให้แต่ละชุมชนมีคณะกรรมการดำเนินงานบริหารจัดการจัดขยะมูลฝอย แต่สิ่งที่เป็นอุปสรรคคือ งบประมาณ บุคลากร รถเก็บขนและสถานที่ในกำจัดขยะมูลฝอย ดังนั้นเทศบาลตำบล

[1] สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

เมืองหงส์ควรกำหนดมาตรการและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนและเสนอในแผนการดำเนินงานในปีต่อไป

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของชุมชน, การจัดการขยะมูลฝอย

ที่มาและความสำคัญ

ปริมาณขยะมูลฝอยในชุมชนที่เพิ่มมากขึ้นโดยขาดการจัดการที่เหมาะสมก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน (กรมควบคุมมลพิษ, 2544) โดยกฎหมายได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2496) และหน้าที่ในการกำจัดขยะมูลฝอยยังขึ้นอยู่กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งระบุไว้ในมาตรา 281 และ 283 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2554) เทศบาลตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่รับผิดชอบทั้งหมด 17 หมู่บ้าน 1,930 ครัวเรือน (เทศบาลตำบลเมืองหงส์, 2560) มีปริมาณขยะมูลฝอยประมาณ 192.5 ตันต่อเดือน ซึ่งเป็นข้อมูลจากการคาดการณ์ของจำนวนประชากรในพื้นที่ ยังขาดข้อมูลที่เกิดขึ้นจริง ปัญหาขยะมูลฝอยในพื้นที่คือเทศบาลตำบลเมืองหงส์ไม่มีการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ไม่มีถังรองรับขยะ ไม่มีรถเก็บขนขยะ และไม่มีพื้นที่ในการกำจัดขยะ ให้แต่ละชุมชนและแต่ละครัวเรือนจัดการขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นเอง ชุมชนไม่มีการคัดแยกขยะ มีการนำเอาขยะไปทิ้งในที่สาธารณะ มีขยะกระจายในพื้นที่ บางครัวเรือนกำจัดขยะไม่ถูกวิธี บ้างก็นำไปเผา เทกองกลางแจ้งหรือการฝังกลบ ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์นโยบายของจังหวัดและเทศบัญญัติของเทศบาลตำบลเมืองหงส์ คณะผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน และศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อลดปริมาณขยะในชุมชน ให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากขยะได้สูงสุด และแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและนำผลจากการศึกษาเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนของเทศบาลตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
3. ศึกษาแนวทางในการลดปริมาณขยะมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2560 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2561 รวมระยะเวลา 1 ปี

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในพื้นที่ 17 หมู่บ้าน ตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การศึกษาศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1) พื้นที่ศึกษา คือ 17 หมู่บ้าน ในตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ อสม. ประชาชน 17 หมู่บ้าน ในตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 333 ตัวอย่าง

3) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกต และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิและแบบสอบถาม และข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

5) การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

6) ขั้นตอนการดำเนินการศึกษาวิจัย

6.1) ศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอย ประกอบด้วย ข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน ปริมาณ และองค์ประกอบแต่ละอย่างของขยะมูลฝอย

6.2) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย ประกอบด้วย ลงพื้นที่ภาคสนาม สัมภาษณ์ สังเกต กลุ่มตัวอย่าง คือ นายก ปลัด เจ้าหน้าที่ อสม. และชาวบ้าน 17 หมู่บ้านในตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 333 ตัวอย่าง เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน จัดประชุม/อบรมเชิงปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และติดตาม/ประเมินผลการปฏิบัติงาน จากนั้นสรุปและรวบรวมคืนข้อมูลสู่ชุมชน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1. สภาพปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเมืองหงส์

เทศบาลตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีปริมาณขยะมูลฝอยจากการคาดการณ์ของจำนวนประชากรในพื้นที่ ประมาณ 192.5 ตันต่อเดือน แหล่งกำเนิดขยะ คือ ครัวเรือน วัด หน่วยงานราชการ (โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเมืองหงส์) เทศบาลตำบลเมืองหงส์ ยังไม่มีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบ ไม่มีถังรองรับขยะมูลฝอย

ไม่มีรถเก็บขนขยะมูลฝอย และไม่มีพื้นที่ในการกำจัดมูลฝอย ให้แต่ละชุมชนและแต่ละครัวเรือนทำการจัดการขยะมูลฝอยเอง ปัญหาคือชุมชนไม่มีการคัดแยกขยะ มีการนำเอาขยะไปทิ้งในที่สาธารณะ ทิ้งที่หมู่บ้านอื่น มีขยะในพื้นที่ บางครัวเรือนกำจัดขยะมูลฝอยไม่ถูกวิธี บ้างก็นำไปเผา เทกองกลางแจ้ง หรือการฝังกลบ แต่ส่วนมากกำจัดขยะมูลฝอยโดยการเทกองไว้หน้าบ้านและทำการเผา ดังภาพที่ 1

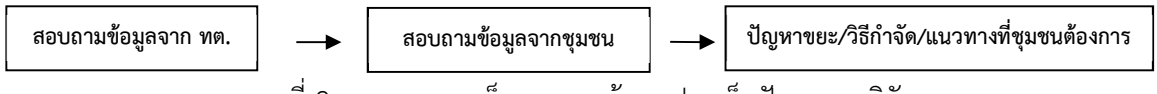

ภาพที่ 1 การกำจัดขยะมูลฝอยของชุมชนในเทศบาลตำบลเมืองหงส์

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนทั้ง 17 หมู่บ้าน จำนวน 333 ครัวเรือน พบว่า 1) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย ที่ชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งมากที่สุดคือ ไปร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับขยะมูลฝอยเมื่อเทศบาลหรือชุมชนมีการนัดประชุมเพื่อพิจารณาหาสาเหตุของปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 18.02 และ 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะมูลฝอยในครัวเรือนที่ชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งมากที่สุดคือกำจัดขยะมูลฝอยโดยวิธีการเผาในบริเวณบ้านเอง คิดเป็นร้อยละ 59.46 และ 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติที่ชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งมากที่สุดคือให้ความร่วมมือกับเทศบาลในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 39.34 และ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ที่ชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งมากที่สุดคือมีรายได้จากการนำขยะมูลฝอยบางประเภทไปขาย คิดเป็นร้อยละ 54.05 โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมผลซึ่งได้มาของข้อมูลดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลประเด็นปัญหาการวิจัย

3. แนวทางแนวทางในการลดปริมาณขยะมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ จากตัวแทนชุมชนและเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลเมืองหงส์ พบว่า ชุมชนต้องการลดปริมาณขยะมูลฝอยในครัวเรือน ให้แต่ละครัวเรือนช่วยกันคัดแยก ให้เทศบาลจัดหาถังรองรับถังขยะ ให้ทุกหมู่บ้านช่วยกันลดขยะ และให้ชุมชนใช้ถุงผ้าไปตลาด เป็นต้น ส่วนแนวทางที่เทศบาลต้องการคือให้ชุมชนมีความตระหนัก มีส่วนร่วมในการลด คัดแยก และนำขยะไปใช้ประโยชน์ ให้แต่ละชุมชนมีคณะกรรมการดำเนินงานบริหารจัดการจัดขยะมูลฝอยในระดับชุมชน ซึ่งนโยบายต่อไปของเทศบาลคือเน้นการลดคัดแยก และใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอย สามารถสรุปผล ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ปัญหาขยะมูลฝอยและแนวทางการแก้ไขปัญหา

ปัญหาขยะมูลฝอย	แนวทางการแก้ไขปัญหา
1. ชุมชนทิ้งขยะไม่เป็นที่ไม่มีการคัดแยกขยะมูลฝอย	- ให้ความรู้เรื่องการกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องในครัวเรือน
2. ชุมชนไม่มีการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์	- ให้ความรู้และคำแนะนำเกี่ยวกับการเพิ่มมูลค่าของขยะมูลฝอยและการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้
3. ไม่มีภาชนะรองรับขยะมูลฝอย	- ให้ครัวเรือนดัดแปลงวัสดุที่เหลือใช้เช่น ถังสี ที่บางครัวเรือนนำมาปฏิบัติอยู่
4. เทศบาลไม่มีถังขยะ ไม่มีรถเก็บขน และไม่มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยให้กับชุมชน	- รณรงค์ให้ชุมชนตระหนักและมีจิตสำนึกในการลดปริมาณขยะในครัวเรือน - ให้ความรู้/อบรม เกี่ยวกับการคัดแยกขยะในครัวเรือน - ให้แต่ละชุมชนมีคณะกรรมการดำเนินงานบริหารจัดการจัดขยะมูลฝอยในระดับชุมชน - เทศบาลกำหนดมาตรการและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนและเสนอในแผนการดำเนินงานในปีต่อไป

อภิปรายผลการดำเนินงาน/ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า เทศบาลตำบลเมืองหงส์ ยังไม่มีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบ ไม่มีถังรองรับขยะมูลฝอย ไม่มีรถเก็บขนขยะมูลฝอย และไม่มีพื้นที่ในการกำจัดมูลฝอย ให้แต่ละชุมชนและแต่ละครัวเรือนทำการจัดการขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นเอง ปัญหาคือชุมชนไม่มีการคัดแยกขยะ มีการนำเอาขยะไปทิ้งในที่สาธารณะ ทิ้งที่หมู่บ้านอื่น บางครัวเรือนกำจัดขยะโดยการเผาเทกองกลางแจ้ง หรือการฝังกลบ แต่ส่วนมากกำจัดขยะมูลฝอยโดยการเทกองไว้หน้าบ้านและทำการเผา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพฤติกรรมของคนในชุมชน และความตระหนักรับผิดชอบเรื่องขยะมูลฝอยที่ส่งผล

กระทบต่อสิ่งแวดล้อมรวมทั้งเทศบาลเมืองหงส์ยังไม่มีการส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงการจัดการขยะอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะมูลฝอยในครัวเรือน 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ และ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ อยู่ในระดับน้อย เนื่องจากประชาชนยังขาดความตระหนักและขาดการมีส่วนร่วมทำ การดำเนินงานจึงไม่ประสบผลสำเร็จ สอดคล้องกับการศึกษาของการศึกษาของ วรุต คุณสมิตปัญญา (2555) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยเทศบาลเมืองบ้านบึง จังหวัดชลบุรี พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะโดยรวมอยู่ในระดับน้อย ส่วนการศึกษาของสุรชัย พวงงาม (2551) ได้ทำการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการขยะเทศบาลตำบลเขานิพันธ์ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะของประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.11

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางในแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยของชุมชน คือลดปริมาณขยะมูลฝอยในครัวเรือน ให้แต่ละครัวเรือนช่วยกันคัดแยกขยะมูลฝอย ให้เทศบาลตำบลเมืองหงส์จัดหาถังรองรับถังขยะมูลฝอย ให้ทุกหมู่บ้านช่วยกันลดปริมาณขยะมูลฝอย ส่วนแนวทางที่เทศบาลตำบลเมืองหงส์ต้องการ คือ ให้ชุมชนมีความตระหนัก มีส่วนร่วมในการลด คัดแยก และนำขยะมูลฝอยไปใช้ประโยชน์ แต่สิ่งที่คาดว่าจะเป็นอุปสรรคคือ งบประมาณ บุคลากร รถในการเก็บรวบรวม และสถานที่ในกำจัดขยะมูลฝอย ดังนั้นนโยบายต่อไปที่ของเทศบาลตำบลเมืองหงส์คือเน้นการลด คัดแยก และนำขยะมูลฝอยไปใช้ประโยชน์ตั้งแต่ต้นทาง ดังนั้นเทศบาลตำบลเมืองหงส์ควรกำหนดมาตรการและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนและเสนอในแผนการดำเนินงานในปีต่อไป

ข้อเสนอแนะ คือ เทศบาลตำบลเมืองหงส์ควรนำกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยเข้าสู่ชุมชนทุกปีงบประมาณ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในการรับฟังความคิดเห็นและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

ชุมชนได้วิธีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมตามบริบทของตนเองและสามารถดำเนินการพัฒนาปรับปรุงการจัดการขยะมูลฝอย ให้มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น โดยใช้กิจกรรมกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยที่ต้นทาง การสร้างจิตสำนึก จิตอาสาให้ต่อเนื่องและยั่งยืน และสามารถบริหารจัดการขยะชุมชนได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (2544). **คู่มือแนวทางการลดคัด แยกและใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2496). **พระราชบัญญัติเทศบาล พุทธศักราช 2496**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2554). **การนำร่องการจัดการขยะชุมชน กรณีศึกษา เทศบาลตำบลในเมือง อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ (ปีที่ 2).**

วรุต คุณสมิตปัญญา. (2555). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองบ้านบึง จังหวัดชลบุรี.** การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยบูรพา

สุรชัย พวงงาม (2551). **การระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการขยะเทศบาลตำบลเขานิพันธ์ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี.** วิทยานิพนธ์ สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

โครงการรูปแบบการจัดการขยะเปียกในชุมชน กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกุดปลาดุกอำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

วงศ์ผกา พิมพา[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการการจัดการขยะเปียกในครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็น ผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน ของตำบลกุดปลาดุกโดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความสนใจ และเป็นกลุ่มผู้นำของหมู่บ้านจำนวน 5 หมู่เพื่อเป็นต้นแบบจาก 12 หมู่ในการในการทดลองได้ปรับปรุงรูปแบบการจัดการขยะเปียก มาทำปุ๋ยหมักจากเศษอาหารด้วยวิธีเติมอากาศ ผลการวิจัยพบว่าผู้นำชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้านมีความพึงพอใจกับรูปแบบการจัดการขยะเปียก และได้ทำการเก็บปริมาณเศษอาหารที่เกิดขึ้นในครัวเรือน เป็นเวลา 7 วัน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยการเกิดเศษอาหารในครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 0.41 กก./คน/วัน พบว่าในวันที่ 15 ของการทดลองปุ๋ยจากเศษอาหารที่หมักได้มีค่าตามมาตรฐานของปุ๋ยอินทรีย์ทั้ง ค่า C/N ratio ปริมาณไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม ค่าการนำไฟฟ้าและค่า pH จึงสรุปได้ว่าสามารถนำปุ๋ยจากถังผลิตปุ๋ยหมักไปใช้ได้ในวันที่ 15

คำสำคัญ : ปุ๋ยหมัก, เศษอาหาร, การมีส่วนร่วม

ที่มาและความสำคัญ

การขยายตัวของชุมชนเมืองและการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลายพื้นที่ได้ประสบปัญหาไม่สามารถจัดหาสถานที่กาจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ขาดการบริหารจัดการที่ดี ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการที่เหมาะสม และเกิดความขัดแย้งในการดาเนินการ ปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล จาเป็นจะต้องได้รับการจัดการที่เหมาะสมเพื่อไม่ให้ปัญหาขยายตัวและรุนแรงยิ่งขึ้น เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (กรมส่งเสริมการ

[1] สาขาวิศวกรรมการจัดการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ปกครองท้องถิ่น, 2548) โดยกฎหมายได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลดังนี้ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 50 กำหนดว่าภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย เทศบาลตำบลมีหน้าที่ต้องทำในเขตเทศบาลดังต่อไปนี้ (3) รักษาความสะอาดของถนน หรือทางเดินและที่สาธารณะรวมทั้งการกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล” (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2496)

เพื่อเป็นการพัฒนาประสิทธิภาพของกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืนต่อไป โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนศึกษาปัญหาขยะที่เกิดขึ้นในชุมชนจากการศึกษาพบว่าปัจจุบันตำบลกุดปลาดุกมีวิธีการส่งเสริมการทำปุ๋ยจากเศษอาหารโดยวิธีเทเศษอาหารใส่ถังปิดฝา และได้ปุ๋ยที่เป็นชนิดน้ำมาใช้ แต่เนื่องจากปุ๋ยที่ทำมีกลิ่นของก๊าซของไฮโดเจนซัลไฟด์ หรือ ก๊าซไข่เน่า ทำให้มีการนำไปใช้ประโยชน์ค่อนข้างยาก

ภาพที่ 1 การนำเศษอาหารมาทำปุ๋ยหมักแบบเดิม(แบบปุ๋ยน้ำไม่เติมอากาศ)

องค์การบริหารส่วนตำบลกุดปลาดุก จึงเห็นควรจัดทำโครงการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เพื่อให้เกิดกระบวนการรูปแบบการจัดการขยะด้านงานวิจัยในด้าน การบริหารจัดการขยะ ในชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้มีความเข้าใจ มีการศึกษาและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การทำเกษตรกรรมทางธรรมชาติ การสร้างพลังอำนาจของชุมชน เพื่อการอยู่ร่วมกัน ของชุมชนอย่างสันติและเอื้ออาทรต่อกัน

ปัญหาของการศึกษาพบว่าการทำจะให้คนในชุมชนหันมาจัดการเรื่องขยะเปียกในครัวเรือนจำเป็นต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ ร่วมถึงวิธีการในการทำปุ๋ยให้ได้ผลจึงต้องมีตัวแทนของชุมชนเข้ามาเรียนรู้วิธีการและกระบวนการร่วมปรึกษาหารือ ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการใช้งานโดยใช้วิธีพัฒนาต่อยอดการจัดขยะที่เป็นขยะเปียก โดยปรับปรุงรูปแบบเพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สะดวก

จากการสรุปประเด็นด้านการจัดการขยะมูลฝอย ชุมชนมีความสนใจในเรื่องของการนำเศษอาหารมาทำปุ๋ยหมักเพื่อนำไปใช้ทางการเกษตรเนื่องจากมีพื้นฐานการส่งเสริมการทำปุ๋ยจากเศษอาหารเป็นทุนเดิมและมีความสนใจพัฒนารูปแบบการผลิตปุ๋ยเพื่อใช้ทางการเกษตรได้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการขยะเปียกสำหรับครัวเรือน องค์การบริหารส่วนตำบลกุดปลาดุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การศึกษาครั้งนี้ศึกษาในช่วงเวลาระหว่าง 1 ตุลาคม 2560 วันที่สิ้นสุด 30 กันยายน 2561

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้นำชุมชน จำนวน 5 หมู่บ้าน จาก 12 หมู่ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดปลาดุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ได้มาโดยการคัดอาสาสมัครที่สนใจและสามารถถ่ายทอดในชุมชนต่อไป

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ประเภทของเครื่องมือใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ กฎหมาย ระเบียบ เอกสารทางวิชาการเพื่อเป็นฐานการวิเคราะห์ และข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากแบบสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง และแบบสอบถามพฤติกรรมในการกาจัดขยะมูลฝอยในชุมชน ชุดถังปุ๋ยหมัก เครื่องชั่งน้ำหนัก

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปในการสำรวจพฤติกรรมในการกาจัดขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลกุดปลาดุก ประกอบด้วย เพศ, อายุ, ศาสนา, สถานภาพ, ระดับการศึกษา, ขนาดของจานวนสมาชิกในครัวเรือน, อาชีพหลักของครัวเรือน, ระดับรายได้รวมของครัวเรือนต่อเดือน, ลักษณะที่อยู่อาศัย, การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย

ส่วนที่ 2 ความรู้ ความเข้าใจเรื่องขยะของประชาชน เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจเรื่องขยะของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลกุดปลาดุก จะมีลักษณะเป็นคาถามแบบปลายปิด ได้แก่ ใช่, ไม่ใช่, ไม่ทราบ เป็นต้น

ส่วนที่ 3 พฤติกรรมของประชาชนในการการจัดขยะเปียกในชุมชน ความต้องการลองให้นวัตกรรมรูปแบบใหม่ในการจัดการขยะเปียกในครัวเรือน เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมในการการจัดขยะ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน 3 ระดับ ดังนี้

ระดับความสำคัญ	เกณฑ์การให้คะแนน
ปฏิบัติทุกครั้ง	ให้ 3 คะแนน
ปฏิบัติบางครั้ง	ให้ 2 คะแนน
ไม่เคยปฏิบัติ	ให้ 1 คะแนน

แปรผลคะแนนโดยใช้เกณฑ์การแบ่งระดับคะแนนอ้างอิงเกณฑ์ตามหลักการของบลูม (Bloom,1971) โดยแบ่งระดับการปฏิบัติ ออกเป็น 3 ระดับ คือ

คะแนนร้อยละ 80-100 การปฏิบัติอยู่ในระดับสูง
คะแนนร้อยละ 61-79 การปฏิบัติอยู่ในระดับกลาง
คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 60 การปฏิบัติอยู่ในระดับต่ำ

2. กิจกรรม เลือกผู้นำชุมชน ทดลองใช้ถังหมักปุ๋ยขยะเปียกแบบเติมอากาศ ที่พัฒนาขึ้นเก็บข้อมูลปริมาณขยะเปียกในครัวเรือน ระยะเวลา 7 วัน

ภาพที่ 2 รูปแบบถังหมักปุ๋ยแบบเติมอากาศ

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 51 อายุระหว่าง 31-50 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบประถมศึกษา ร้อยละ 40 อาชีพส่วนใหญ่เกษตรกรรม ร้อยละ 33 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,000-10,000 บาท ประชาชนมีการจัดการขยะเปียกด้วยวิธี ที่มีการส่งเสริมจากหน่วยงาน ในระดับปานกลาง ร้อยละ 65 เลือกตัวแทนผู้นำชุมชน 5 หมู่ 5 ครัวเรือน ทำการเก็บปริมาณเศษอาหารและชั่งน้ำหนัก ครบ 7 วัน ค่าเฉลี่ยการเกิดเศษอาหารในครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 0.41 กก./คน/วัน ปุ๋ยจากเศษอาหารที่หมักได้มีค่าตามมาตรฐานของปุ๋ยอินทรีย์ทั้ง ค่า C/N ratio ปริมาณไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม ค่าการนำไฟฟ้าและค่า pH จึงสรุปได้ว่าสามารถนำปุ๋ยจากถังผลิตปุ๋ยหมักไปใช้ได้ในวันที่ 15

ภาพที่ 3 รูปแบบถังหมักขยะเปียกแบบเดิมและแบบที่พัฒนาขึ้น

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระฉับ และข้อเสนอแนะ

การส่งเสริมนวัตกรรมการทำปุ๋ยหมักจากเศษอาหารในครัวเรือนพบว่า ตัวแทนชุมชนให้ความสนใจ และปุ๋ยจากเศษอาหารที่ได้มีลักษณะเป็นปุ๋ยที่สามารถน้ำไปใช้ทางการเกษตร และองค์การบริหารส่วนตำบลได้มีการสานต่อการใช้นวัฒกรรม “โครงการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะการบริหารจัดการขยะในชุมชนแบบมีส่วนร่วม”โดยนำล่องที่หมู่บ้านคำบอน หมู่ 4 จำนวน 78 ครัวเรือน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้การจัดการขยะเปียกให้เป็นปุ๋ยหมักเพื่อใช้ทางการเกษตร
2. ได้นโยบายสารณะในการจัดการขยะเปียกในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

การบริหารจัดการขยะ ออนไลน์เข้าถึงได้วันที่ 13 ตุลาคม 2560 http://www.greenleafthai.org

กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **การจัดการมูลฝอยในชุมชน**. ออนไลน์เข้าถึงได้ วันที่ 13 ตุลาคม 2560 http://www.pcd.go.th/info_serv/waste_garbage.html

เจริญ ภัสระ . (2540, ธันวาคม). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการของรัฐ. วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย.** (1) 12, 38

Bloom B.S. (1971). **Handbook on Formative and Summative Evaluation of Study of Leaning**. New York: Sciene Press.

Cohen J.M and N.T. Uphoff 1990. **“Participation’s Place in Rurul Development Seeding”**.

การศึกษาความรู้การใช้สารเคมีและการส่งเสริมการลดใช้สารเคมีทางการเกษตร ของตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร

สุชนา วานิช[1]
ชมภู่ เหนือศรี[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความรู้การใช้สารเคมีในการปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นเกษตรกรในตำบลพอกน้อย ได้มาโดยการกำหนดขนาดโดยสูตรทาโร่ ยามาเน่ จำนวน 348 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดย สถิติพื้นฐาน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ 2) เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการปลูกพืช โดยกิจกรรมฝึกอบรมความรู้ด้านประเภทและการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช แนวทางการลดใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การฝึกปฏิบัติเพาะเลี้ยงเชื้อราไตโครเดอร์มา และการตรวจวัดสารพิษในเลือดการวัดมวลกระดูกให้กับเกษตรกร โดยประเมินผลความพึงพอใจหลังการเข้าร่วมการฝึกอบรม

ผลการศึกษาพบว่า

1) ความรู้ของเกษตรกรตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนครในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช อยู่ในระดับมาก จำนวน 276 คน คิดเป็นร้อยละ 79.31 ระดับมากที่สุด จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 11.49 และระดับปานกลาง จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 9.20 และในแต่ละด้านมีคนที่ตอบถูกในส่วนของก่อนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช จำนวน 298 คน ขณะใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช จำนวน 229 และหลังการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช จำนวน 297 คน

2) การส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยการอบรมให้ความรู้ และฝึกปฏิบัติการเพาะเชื้อราไตโครเดอร์มา เพื่อใช้ในการป้องกันโรคพืช มีผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 35 คน โดยเป็นเกษตรกรที่ลงทะเบียนไว้กับเทศบาลตำบล

[1] หลักสูตรเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
[2] หลักสูตรวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

พอกน้อยผู้เข้าร่วมโครงการที่ทำการตรวจวัดสารพิษในเลือดมีความเสี่ยง 6 คน และปลอดภัย 9 คน และปกติ 8 คน และมีบางคนที่ไม่ได้รับการตรวจวัดสารพิษในเลือด และมวลกระดูกอยู่ในภาสะเสี่ยงสูง จำนวน 3 คน เสี่ยงปานกลางจำนวน 6 คน เสี่ยง จำนวน 2 คน และปกติ จำนวน 9 คน และมีบางคนที่ไม่ได้รับการตรวจวัดมวลกระดูก จากการฝึกอบรมผู้เข้าร่วมอบรมได้รับความรู้เรื่องประเภทของสารเคมีที่ใช้ในการกำจัดศัตรูพืช และแนวทางในการลดการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช และจากผลการตรวจวัดสารพิษในเลือดและมวลกระดูกวิทยากรได้ให้คำแนะนำและชี้ถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชซึ่งส่งผลให้มีสารพิษตกค้างในเลือด และอาจเสี่ยงต่อสุขภาพ เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ จึงต้องช่วยกันลดปริมาณสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร โดยมีความพึงพอใจหลังการฝึกอบรมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.6)

คำสำคัญ : ความรู้, การลดใช้สารเคมีทางการเกษตร, ตำบลพอกน้อย

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม รายได้ส่วนใหญ่มาจากผลผลิตทางการเกษตรและผลผลิตทางการเกษตรยังเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม แต่ในสภาวะปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้ความต้องการสินค้าทางการเกษตรเพื่อการดำรงชีวิตของประชากรจึงเพิ่มมากขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นด้วย ในขณะที่ความต้องการสินค้าทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ทางการเกษตรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้ถูกนำไปเป็นพื้นที่ที่ทำกิจกรรมอย่างอื่น ส่งผลทำให้พื้นที่ทางการเกษตรลดน้อยลง ทำให้เกษตรกรพยายามที่จะเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้เพียงพอกับความต้องการ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาระบบการเกษตรให้มีคุณภาพและเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นในพื้นที่ ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ได้ผลผลิตมากที่สุด วิธีหนึ่งที่นิยมนำมาใช้ในการพัฒนาระบบการเกษตร คือ การใช้สารเคมีเข้ามาช่วย ซึ่งหากเกษตรกรขาดความรู้เรื่องการใช้สารเคมีอย่างถูกวิธีแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อเกษตรกรเอง รวมทั้งเกิดการสะสมในดินและสะสมในพืช สุดท้ายสารเคมีเหล่านั้นก็จะสะสมในมนุษย์ซึ่งก่อให้เกิดอันตราย ในขณะที่เกษตรกรมีการฉีดพ่นสารเคมี ละอองของสารเคมีสามารถที่จะเข้าสู่ร่างกายของเกษตรกรได้โดยตรง ขณะเดียวกันก็มีโอกาสสะสมในสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่มีการสัมผัสกับอากาศที่ปนเปื้อนด้วยสารเคมี เช่น แมลงต่าง ๆ เป็นต้น และที่สำคัญเมื่อสารเคมีมีโอกาสลงสู่แหล่งน้ำจะเกิดการสะสมในห่วงโซ่อาหาร โดยอันตรายของสารเคมีในห่วงโซ่อาหารจะมีระดับความเป็นพิษสูงขึ้นตามลำดับขั้นของผู้บริโภคขั้นสูงขึ้นไปด้วย (บรรพต ณ ป้อมเพชร, 2540) จากผลการดำเนินงานของกรมพัฒนาที่ดินที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี 2549-2554 พบว่าการจะ พัฒนาระบบการเกษตรไทยให้ก้าวไปสู่การเกษตรอินทรีย์ได้นั้นค่อนข้างเป็นไปได้ยาก แต่การ ส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการลดใช้สารเคมีทางการเกษตรหรือทำ เกษตรปลอดภัยจากสารพิษนั้นมีแนวโน้มที่เป็นไปได้สูง ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมในการทำการเกษตรของเกษตรกรไทยในปัจจุบัน และนักวิชาการบางท่านที่ไม่เห็นด้วยกบการทำเกษตร อินทรีย์แบบสุดโต่ง (สาธิต กาละพวก, 2555)

เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร มีพื้นที่ทั้งหมด 23,437.50 ไร่ หรือ 37.50 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลพอกน้อย มีสภาพพื้นที่ราบ ทางด้านตะวันออกมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางน้อยกว่า 180 เมตร ลาดต่ำลงสู่ด้านทิศเหนือของตำบลมีความลาดชัน 0-1% พื้นที่ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นดินเค็ม มีแหล่งน้ำธรรมชาติกระจายอยู่ทั่วไปทุกหมู่บ้าน ที่สำคัญ ได้แก่ ลำน้ำอูน ห้วยใต้ ห้วยบึง ห้วยไผ่ หนองผักแพว หนองคงคา และหนองแบน เป็นต้น ได้รับน้ำชลประทานเพื่อทำการเกษตรตลอดปีจากเขื่อนชลประทานน้ำอูน โดยมีคลองส่งน้ำถึงทุกหมู่บ้าน ข้าวนาปีที่ปลูกเป็นหลัก คือ พันธุ์ กข.6 และพืชอายุสั้นที่ปลูกหลังการทำนา ได้แก่ แตงแคนตาลูป พริกถั่วลิสง มะเขือเทศ แตงโม (เทศบาลตำบลพอกน้อย, 2560) ซึ่งการทำการเกษตรของเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้สารเคมีทางการเกษตรในการเพาะปลูกพืช เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร จึงมีนโยบายในการตรวจวัดคุณภาพน้ำประปาและแหล่งน้ำใต้ดินของพื้นที่เพื่อติดตามการปนเปื้อนสารเคมีทางการเกษตร โดยบัญญัติไว้ในเทศบัญญัติประจำปี 2561 ในหมวดค่าใช้สอย รวมถึงเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรเห็นความสำคัญในการลดการใช้สารเคมีในแปลงเกษตร ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความรู้การใช้สารเคมีและส่งเสริมการลดใช้สารเคมีทางการเกษตรของตำบลพอกน้อยอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เพื่อเป็นแนวทางให้เกษตรกรได้นำไปใช้ให้เกิดการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้การใช้สารเคมีในการปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
2. เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการปลูกพืช

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ วันที่ 1 ตุลาคม 2560 ถึงวันที่ 31 มกราคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

5.1 การศึกษาความรู้การใช้สารเคมีในการปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยใช้แบบสอบถาม

ประชากรในการศึกษา คือ ประชาชนในตำบลพอกน้อย จำนวน 12 หมู่บ้าน 2,704 ครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างได้กำหนดขนาดโดยการใช้สูตรของ Taro Yamane (บุญธรรม กิจปรีดีบริสุทธิ์, 2542) ตามสูตร

$$n = \frac{N}{1+N(e^2)}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนสมาชิกประชากร

e = ความคาดเคลื่อนที่กำหนดให้ (เท่ากับ 0.05)

แทนค่าในสูตร $= \frac{2,704}{1+2,704(0.05^2)}$

$= 348$

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) ประกอบด้วย 4 ข้อคำถาม เกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามวัดความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช ตรวจให้คะแนนการตอบ ตอบถูกให้ 1 คะแนน ตอบผิดให้ 0 คะแนน และกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายค่าคะแนนดังนี้

คะแนน 17-20 หมายถึง ระดับมากที่สุด

คะแนน 13-16 หมายถึง ระดับมาก

คะแนน 9-12 หมายถึง ระดับปานกลาง

คะแนน 5-8 หมายถึง ระดับน้อย

คะแนน 0-4 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการวิจัย และได้สร้างแบบสอบถามเพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย ดังนี้

1) ศึกษาเอกสาร บทความ ผลงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางในการสร้างเครื่องมือ

2) สร้างเครื่องมือ ตามเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและตรวจสอบความถูกต้อง

3) นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้ว มาตรวจสอบก่อนพิมพ์ เพื่อใช้เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล รวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง โดยแยกสัดส่วนจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามจำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา แล้วนำมาจัดหมวดหมู่และบันทึกคะแนนแต่ละข้อแต่ละคนลงในแบบรหัส (Coding Form) หลังจากนั้นจึงนำไปวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติในลักษณะต่าง ๆ โดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method) เพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง แนวคิดและข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามส่วนที่ 1 และ 2

5.2 การส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการปลูกพืช โดยการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการลดใช้สารเคมีด้วยกระบวนการอบรมให้ความรู้ด้านประเภทของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ผลกระทบของสารปราบศัตรูพืช แนวทางการใช้ชีววิถีเพื่อลดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทำการตรวจวัดสารพิษในเลือด และวัดมวลกระดูกของผู้เข้าร่วมโครงการ และทำการประเมินผลความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

6. สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

ผลจากการศึกษา พบว่า ความรู้ของเกษตรกรตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนครในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช อยู่ในระดับมาก จำนวน 276 คน คิดเป็นร้อยละ 79.31 ระดับมากที่สุด จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 11.49 และระดับปานกลาง จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 9.20 และในแต่ละด้านมีคนที่ตอบถูก และตอบผิด ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนคนที่ตอบถูกในแต่ละด้าน

ประเด็นความรู้ด้านการใช้สารเคมี		ตอบถูก	ตอบผิด
ก่อนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช			
	เฉลี่ย	298	50
	คิดเป็นร้อยละ	(85.63)	(14.37)
ขณะใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช			
	เฉลี่ย	229	119
	คิดเป็นร้อยละ	(65.80)	(34.20)
หลังการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช			
	เฉลี่ย	297	51
	คิดเป็นร้อยละ	(76.72)	(23.28)

การส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยการอบรมให้ความรู้ และฝึกปฏิบัติการเพาะเชื้อราไตโครเดอร์มา เพื่อใช้ในการป้องกันโรคพืช มีผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 35 คน โดยเป็นเกษตรกรที่ลงทะเบียนไว้กับเทศบาลตำบลพอกน้อยผู้เข้าร่วมโครงการที่ทำการตรวจวัดสารพิษในเลือดมีความเสี่ยง 6 คน และปลอดภัย 9 คน และปกติ 8 คน และมีบางคนที่ไม่ได้รับการตรวจวัดสารพิษในเลือด และมวลกระดูกอยู่ในภาสะเสี่ยงสูง จำนวน

3 คน เสี่ยงปานกลางจำนวน 6 คน เสี่ยง จำนวน 2 คน และปกติ จำนวน 9 คน และมีบางคนที่ไม่ได้รับการตรวจวัดมวลกระดูก จากการฝึกอบรมผู้เข้าร่วมอบรมได้รับความรู้เรื่องประเภทของสารเคมีที่ใช้ในการกำจัดศัตรูพืช และแนวทางในการลดการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช และจากผลการตรวจวัดสารพิษในเลือดและมวลกระดูกวิทยากรได้ให้คำแนะนำและชี้ถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชซึ่งส่งผลให้มีสารพิษตกค้างในเลือด และอาจเสี่ยงต่อสุขภาพ เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ จึงต้องช่วยกันลดปริมาณสารเคมีที่ใช้ในการเกษตรในปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจในการลดใช้สารเคมี โดยมีความพึงพอใจหลังการฝึกอบรมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.6)

อภิปรายผลการดำเนินงาน

ความรู้ของเกษตรกรตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนครในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช อยู่ในระดับมาก จำนวน 276 คน คิดเป็นร้อยละ 79.31 แต่ยังมีข้อคำถามที่เกษตรกรตอบผิดเป็นส่วนใหญ่คือ ภาชนะที่บรรจุสารเคมีกำจัดศัตรูพืชควรล้างน้ำหลาย ๆ ครั้งจึงจะสามารถนำไปใช้ได้ โดยข้อนี้ส่วนใหญ่ตอบว่าใช่ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรอาจมีการนำภาชนะบรรจุภัณฑ์สารปราบศัตรูพืชมาใช้โดยทำการล้างภาชนะด้วยน้ำเปล่าซึ่งไม่ปลอดภัย ซึ่งจากการศึกษาของนงนุช ผ่องศรี ฐปนรรฆ์ ฮาบสุวรรณ์ และสาวิตรี ม่วงศรี (2558) ทำการศึกษาศักยภาพการพัฒนาเกษตรอินทรีย์บนพื้นที่สูง: กรณีศึกษาพื้นที่เกษตรชุมชนชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านตะเพินคี่ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยทำการศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูกพืช โดยใช้ตามปริมาณที่แนะนำในคู่มือ ระยะเวลาในการใช้สารเคมีตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน มากกว่า 6 ปีขึ้นไปซึ่งวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีเพื่อกำจัดหญ้าและวัชพืช รองลงมาเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตและเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยอบรมเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ มีบางคนที่เคยอบรมบ้างแต่ไม่เคยนำระบบเกษตรอินทรีย์มาใช้ ส่วนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์อยู่ในระดับต่ำ ซึ่งเรื่องที่มีความรู้มากที่สุดคือรู้ว่าเกษตรกรที่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูกมักมีปัญหาสุขภาพเรื้อรังอยู่ตลอดเวลา รองลงมามีความรู้ว่าสารสกัดจากพืชสมุนไพร เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้หอม กระเพรา โหระพา สามารถช่วยป้องกันและกำจัดแมลงได้ และเรื่องที่ไม่มีความรู้มากที่สุด คือเรื่องผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกแบบเกษตรอินทรีย์มีราคาถูกกว่าผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกโดยใช้สารเคมี รองลงมาคือการเพาะปลูกพืชโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและระยะยาวจะทำให้ได้ผลผลิตลดลง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาครั้งนี้และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องถึงแม้เกษตรกรจะมีความรู้ในระดับต่ำหรือสูงก็ยังมีการปฏิบัติที่ยังไม่ถูกต้องในการใช้สารเคมีทางการ ซึ่งอาจมาจากความมักง่าย ยึดหลักความสะดวกเป็นหลัก ไม่ได้คำนึงถึงผลที่ตามมา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงต้องเร่งการส่งเสริมและสร้างแนวทางที่เหมาะสมในการใช้สารเคมีทางการเกษตรให้กับเกษตรกรอย่างทั่วถึง และสม่ำเสมอ

การส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยการอบรมให้ความรู้ และฝึกปฏิบัติการเพาะเชื้อราไตโครเดอร์มา เพื่อใช้ในการป้องกันโรคพืช กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจในการลดใช้สารเคมี โดยมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการอยู่ในระดับมากที่สุด โดยการให้ความรู้ด้านการลดใช้สารเคมี และการใช้สารเคมีอย่างปลอดภัยเป็นสิ่งที่

สำคัญที่ควรดำเนินการให้กับเกษตรกร ดังเช่น การศึกษาของกิติศักดิ์ จักราชัย (2555) ศึกษาการรับสัมผัสสารเคมีทางการเกษตรในเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพื้นที่ตำบลบ้านแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา พบว่าประชากรในพื้นที่มีความเสี่ยงในการได้รับสารเคมีเข้าสู่ร่างกายอยู่ในระดับเสี่ยงร้อยละ 66 และอยู่ในระดับไม่ปลอดภัยร้อยละ 14.5 หลังจากการให้ ความรู้แก่เกษตรกรพบว่า มีการปฏิบัติใช้ อุปกรณ์ป้องกันตนเองขณะใช้สารเคมีทางการเกษตรหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทางการเกษตร โดยใช้สารชีวภาพทดแทน

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่พบว่า เกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าในในเรื่องของการใช้สารเคมี รวมไปถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร

ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้

เทศบาลตำบลนาพอกน้อยควรให้ความรู้กับเกษตรกรในเรื่องของผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรเพื่อให้เกษตรได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการลดใช้สารเคมี และควรส่งเสริมให้มีฟาร์มตัวอย่างเพื่อกระตุ้นให้เกษตรเห็นข้อดีของการลดใช้สารเคมี

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบระดับความรู้การใช้สารเคมีในการปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร

2. เกษตรกรในพื้นที่เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร มีแนวทางลดการใช้สารเคมีในการปลูกพืช เช่น การใช้เชื้อราไตโครเดอร์มาในการลดการเกิดโรคในพืช

3. เทศบาลตำบลพอกน้อยมีแนวทางส่งเสริมการลดใช้สารเคมีของเกษตรกรที่เหมาะสมและหลากหลาย เช่น การฝึกอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กิติศักดิ์ จักราชัย (2555). **การรับสัมผัสสาร เคมีทางการเกษตรในเกษตรกรผู้ปลูก ข้าวพื้นที่ตำบลแม่โส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา**. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยพะเยา.

เทศบาลตำบลพอกน้อย. (2560). **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ.2561-2564)**. เทศบาลตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร.

นงนุช ผ่องศรี ฐปนรรฆ์ ฮาบสุวรรณ์ และสาวิตรี ม่วงศรี. (2558). **การศึกษาศักยภาพการพัฒนาเกษตรอินทรีย์บนพื้นที่สูง : กรณีศึกษาพื้นที่เกษตรชุมชนชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านตะเพินคี่ จังหวัดสุพรรณบุรี**. ศูนย์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนดุสิต.

บรรพต ณ ป้อมเพชร. (2540). **การควบคุมแมลงศัตรูพืชและวัชพืชโดยชีววิธี**. กรุงเทพ: ศูนย์วิจัยควบคุมศัตรูพืชโดยชีวอินทรีย์แห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2542. **เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: เจริญดีการพิมพ์.

สาธิต กาละพวก. (2555). **ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรใช้ สารอินทรีย์ลดใช้สารเคมีทางการเกษตร ตำบลจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการลดและคัดแยกขยะในครัวเรือนของชุมชน ตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

อังศุมา ก้านจักร[1]
ชมภู่ เหนือศรี[1] สุกจิตต์ ภูมิพระบุ[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะ และศึกษาแนวทางในการลดปริมาณขยะมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มตัวอย่างคือประชาชนหมู่ 8 บ้านหนองครอง จำนวน 131 ตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามใช้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกตและการประชุมเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลโคกล่าม พบว่า มีปริมาณขยะมูลฝอยประมาณ 202 ตันต่อเดือน เทศบาลยังไม่มีการบริหารจัดการขยะอย่างเป็นระบบ ไม่มีถังขยะ ไม่มีรถเก็บขนขยะและไม่มีพื้นที่กำจัดขยะ ให้ชุมชนกำจัดขยะเอง การจัดการขยะในครัวเรือนของชุมชนมีปริมาณขยะประมาณ 2 กิโลกรัมต่อวัน ขยะส่วนใหญ่เป็นขยะย่อยสลายได้ ร้อยละ 34.35 ชุมชนไม่มีการคัดแยกขยะ ร้อยละ 58.78 ทิ้งขยะในถังขยะที่มีอยู่ในบ้าน ร้อยละ 51.14 รวบรวมขยะใส่ในถังพลาสติก ร้อยละ 41.22 กำจัดขยะโดยวิธีการเผา ร้อยละ 51.14 ส่วนผลการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนยังอยู่ในระดับน้อย และภายหลังจากการดำเนินการชุมชนมีส่วนร่วมในระดับมาก และแนวทางในการลดปริมาณขยะมูลฝอยของชุมชนคือ ให้แต่ละครัวเรือนช่วยกันคัดแยกขยะมูลฝอย ให้เทศบาลตำบลจัดหาถังรองรับถังขยะมูลฝอย ส่วนแนวทางของเทศบาลตำบลเมืองโคกล่ามคือต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการลดและคัดแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือน ให้ชุมชนเห็นมูลค่าของขยะมูลฝอยที่ได้จากการคัด

[1] สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

แยกและสิ่งที่อยากให้เกิดขึ้นต่อไปคือชุมชนต้นแบบลดการใช้ถุงพลาสติก ดังนั้นเทศบาลตำบลโคกล่าม ควรกำหนดมาตรการและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนและเสนอในแผนการดำเนินงานในปีต่อไป

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของชุมชน, การจัดการขยะมูลฝอยมูลฝอยในครัวเรือน

ที่มาและความสำคัญ

ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยนับวันจะเพิ่มภาระให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแทบทุกแห่งทั่วโลก เนื่องจากปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี อีกทั้งหน่วยงานของรัฐยังขาดแคลนงบประมาณและบุคลากรในการดำเนินการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างถูกวิธี แต่การจัดการปัญหาด้านขยะมูลฝอยเป็นงานที่ซับซ้อน ต้องอาศัยความสมดุลกันระหว่างทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด งบประมาณ ความรู้ความสามารถของบุคลากร เพื่อให้สามารถบริหารจัดการปัญหาขยะมูลฝอยในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วิลาศ นิติวัฒนานนท์ และคณะ, 2559) โดยเทศบาลตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่รับผิดชอบ 16 หมู่บ้าน 1,880 ครัวเรือน ปัจจุบันยังไม่มีการบริหารจัดการขยะอย่างเป็นระบบ ไม่มีถังขยะ ไม่มีรถเก็บขนขยะ ไม่มีพื้นที่ในการกำจัดขยะ ให้ชุมชนหรือครัวเรือนทำการจัดการขยะเอง บ้างก็ทิ้งตามถนนตามที่สาธารณะ บางครัวเรือนกำจัดขยะโดยวิธีการเผา การเทกองกลางแจ้ง การฝังกลบ หรือแล้วแต่ความสะดวกของแต่ละครัวเรือน ปริมาณขยะมูลฝอยจากการคาดการณ์จำนวนประชากร มีประมาณ 0.91 กรัมต่อคนต่อวัน หรือประมาณ 202 ตันต่อเดือน ซึ่งเป็นเพียงการคาดการณ์ ยังขาดข้อมูลปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจริง ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์นโยบายของจังหวัดและเทศบัญญัติของเทศบาลตำบลโคกล่าม ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยครัวเรือนของเทศบาลตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะในครัวเรือน เพื่อนำผลจากการศึกษาเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของชุมชนตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของชุมชนตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาหาแนวทางในการลดปริมาณขยะมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2560 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2561 รวมระยะเวลา 1 ปี

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในพื้นที่ หมู่ 8 บ้านหนองคลอง ตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การศึกษาศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1) พื้นที่ศึกษา คือ หมู่ 8 บ้านหนองคลอง ตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ อสม. ประชาชน หมู่ 8 บ้านหนองคลอง ตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 131 ตัวอย่าง

3) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกต และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ แบบสอบถาม และข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

5) การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ขั้นตอนการดำเนินการศึกษาวิจัย

6.1) ศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอย ประกอบด้วย ข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน ปริมาณ และองค์ประกอบแต่ละอย่างของขยะมูลฝอย

6.2) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย ประกอบด้วย ลงพื้นที่ภาคสนาม สัมภาษณ์ สังเกต กลุ่มตัวอย่าง คือ นายก รองนายก เจ้าหน้าที่ อสม. และชาวบ้าน หมู่ 8 บ้านหนองคลอง ตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 131 ตัวอย่าง เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน จัดประชุม/อบรมเชิงปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และติดตาม/ประเมินผลการปฏิบัติงาน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1. สภาพปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลโคกล่าม

เทศบาลตำบลโคกล่าม อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีปริมาณขยะมูลฝอยจากการคาดการณ์ของจำนวนประชากรในพื้นที่ ประมาณ 202 ตันต่อเดือน ประมาณ 0.91 กรัมต่อคนต่อวัน) เทศบาลตำบลโคกล่าม ยังไม่มีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบ ไม่มีถังรองรับขยะมูลฝอย ไม่มีรถเก็บขนขยะมูลฝอย ไม่มีพื้นที่ในการกำจัดมูลฝอย ให้แต่ละครัวเรือนทำการจัดการขยะมูลฝอยเอง ปัญหาคือชุมชนไม่มีการคัดแยกขยะ มีการนำเอาขยะไปทิ้งที่อื่น บางครัวเรือนกำจัดขยะโดยการเผาเทกองกลางแจ้ง หรือการฝังกลบ แต่ส่วนมากกำจัดขยะมูลฝอยโดยการเทกองไว้หน้าบ้านและทำการเผา ดังภาพที่ 1

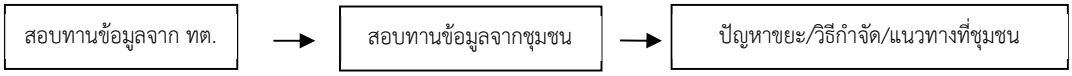

ภาพที่ 1 การกำจัดขยะมูลฝอยของชุมชนในเทศบาลตำบลโคกล่าม

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย

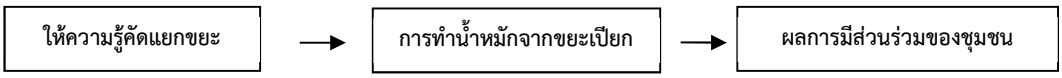
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนหมู่ 8 บ้านหนองครอง จำนวน 131 ครัวเรือน พบว่า 1) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย ที่ชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งมากที่สุดคือ ไปร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับขยะมูลฝอยเมื่อเทศบาลหรือชุมชนมีการนัดประชุมเพื่อพิจารณาหาสาเหตุของปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 48.09 และ 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะมูลฝอยในครัวเรือนที่ชุมชนมีส่วนร่วม ทุกครั้งมากที่สุดคือกำจัดขยะมูลฝอยโดยวิธีการเผาในบริเวณบ้านเอง คิดเป็นร้อยละ 73.28 และ 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติที่ชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งมากที่สุดคือมีส่วนร่วมกับเทศบาลในการเข้าอบรมเสริมสร้างความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 45.04 และ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ที่ชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งมากที่สุดคือมีส่วนร่วมในการทำให้ชุมชนสะอาดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 46.56 โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมผลซึ่งได้มาของข้อมูลดังภาพที่ 2 และภาพที่ 3

ภาพที่ 2 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลประเด็นปัญหาการวิจัย

ภาพที่ 3 ประชุมเชิงปฏิบัติการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย

3. แนวทางแนวทางในการลดปริมาณขยะมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ จากตัวแทนชุมชนและเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลโคกล่าม พบว่า ชุมชนอยากมีถังเก็บรวบรวมขยะที่เป็นสัดส่วน มีถังแยกขยะภายในหมู่บ้านตามคุ้มต่าง ๆ มีที่เก็บรวบรวมขยะอันตรายและกำจัดถูกวิธี ให้แต่ละครัวเรือนช่วยลดปริมาณขยะ ช่วยกันทำความสะอาดครัวเรือนของตนเอง ให้เทศบาลนำถังขยะมาให้ทิ้ง และให้เทศบาลจัดเก็บขยะให้ เป็นต้น ส่วนแนวทางที่เทศบาลตำบลโคกล่ามต้องการให้ชุมชนลดปริมาณขยะมูลฝอยโดยเริ่มตั้งแต่ครัวเรือน เพราะถ้ามีถังขยะ มีรถเก็บขนขยะ หรือมีพื้นที่กำจัดขยะ จะยิ่งต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากและปริมาณขยะก็ไม่ลดลง โดยให้ชุมชนมีจิตสำนึกมีความตระหนัก มีส่วนร่วมในการลด คัดแยก และนำขยะมูลฝอยไปใช้ประโยชน์ โดยเทศบาลตำบลโคกล่ามจะรณรงค์ส่งเสริมให้กับชุมชนอื่นๆ ทั้งนี้นโยบายต่อไปที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลโคกล่ามคือ ชุมชนต้นแบบลดการใช้ถุงพลาสติก เน้นการลดปริมาณขยะมูลฝอย โดยการคัดแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือน และการให้ครัวเรือนมองเห็นคุณค่าของขยะมูลฝอยที่สามารถนำมาขายและเพิ่มรายได้ และให้ชุมชนลดการใช้พลาสติก

อภิปรายผลการดำเนินงาน/ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า เทศบาลตำบลโคกล่าม ยังไม่มีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบ ไม่มีถังรองรับขยะมูลฝอย ไม่มีรถเก็บขนขยะมูลฝอย และไม่มีพื้นที่ในการกำจัดมูลฝอย ให้แต่ละชุมชนและแต่ละครัวเรือนทำการจัดการขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นเอง ปัญหาคือชุมชนไม่มีการคัดแยกขยะ บางครัวเรือนกำจัดขยะโดยการเผา เทกองกลางแจ้ง หรือฝังกลบ แต่ส่วนมากกำจัดขยะมูลฝอยโดยการเทกองไว้หน้าบ้านและทำการเผา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพฤติกรรมของคนในชุมชนและความตระหนักรับผิดชอบรวมทั้งเทศบาลตำบลโคกล่าม ยังไม่มีการส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงการจัดการขยะอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ ดังนั้นเทศบาลจึงอยากส่งเสริมให้ชุมชนเห็นคุณค่าของขยะที่สามารถนำมาขายได้ โดยให้ลดปริมาณขยะตั้งแต่ครัวเรือน ถ้าครัวเรือนคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางปริมาณขยะก็จะลดลง และแนวทางต่อไปที่เทศบาลตำบลโคกล่ามอยากดำเนินการคือการสร้างชุมชนต้นแบบในการลดใช้พลาสติก

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะมูลฝอยในครัวเรือน 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ และ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ โดยสรุปอยู่ในระดับน้อยแต่ภายหลังจากการดำเนินการ พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมต่อการลดและคัดแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือน อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ ปภาวรินท์ นาจำปา (2557) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอย ของเทศบาลตำบลคลองใหญ่ อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ ชานน ฮุ่ยสกุล (2550) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน

เทศบาลนครยะลาในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลนครยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่าในภาพรวมกลุ่มตัวอย่าง มีส่วนร่วมในระดับมาก และการศึกษาของ ประพฤกษ์ นิลโมทย์ (2550) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตาบลยี่งอ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย ในระดับมาก ซึ่งในความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าการที่ชุมชนและเทศบาลตำบลโคกล่ามมีส่วนร่วมมาก เนื่องจากในแต่ละชุมชนจะมีผู้นำหมู่บ้านในการติดต่อประสานงานและดำเนินการ ซึ่งผู้นำและผู้บริหารมีความเข็มแข็งในการดำเนินงานจึงทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมมาก แต่ทั้งนี้เทศบาลตำบลโคกล่ามควรมีนโยบายส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ขั้นตอนการร่างเทศบัญญัติจนถึงขั้นตอนการติดตามประเมินผลและควรมีการประเมินความพึงพอใจของโครงการที่ทางเทศบาลได้ดำเนินการจัดทำขึ้น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางในแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยของชุมชน คือชุมชนอยากมีถังเก็บรวบรวมขยะที่เป็นสัดส่วน มีถังแยกขยะภายในหมู่บ้านตามคุ้มต่าง ๆ มีที่เก็บรวบรวมขยะอันตรายและกำจัดถูกวิธี ให้แต่ละครัวเรือนช่วยลดปริมาณขยะ ช่วยกันทำความสะอาดครัวเรือนของตนเอง ให้เทศบาลนำถังขยะมาให้ทิ้ง และให้เทศบาลจัดเก็บขยะให้ เป็นต้น ส่วนแนวทางที่เทศบาลตำบลต้องการคือให้ชุมชนลดปริมาณขยะมูลฝอยโดยเริ่มตั้งแต่ครัวเรือน เพราะถ้ามีถังขยะ มีรถเก็บขนขยะหรือมีพื้นที่กำจัดขยะ จะยิ่งต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากและปริมาณขยะก็ไม่ลดลง โดยเทศบาลตำบลจะรณรงค์ส่งเสริมให้กับชุมชนอื่น ๆ ดังนั้นเทศบาลตำบลโคกล่ามควรกำหนดมาตรการและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนและเสนอในแผนการดำเนินงานในปีต่อไป

ข้อเสนอแนะ คือ เทศบาลตำบลเมืองหงส์ควรนำกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยเข้าสู่ชุมชนทุกปีงบประมาณ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในการรับฟังความคิดเห็นและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

ชุมชนได้วิธีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมตามบริบทของตนเองและสามารถดำเนินการพัฒนาปรับปรุงการจัดการขยะมูลฝอย ให้มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น โดยใช้กิจกรรมกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยที่ต้นทาง การสร้างจิตสำนึก จิตอาสาให้ต่อเนื่องและยั่งยืน และสามารถบริหารจัดการขยะชุมชนได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

ชานน ฮุ่ยสกุล (2550). **การมีส่วนร่วมของประชาชนเทศบาลนครยะลาในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลนครยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา.** การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปภาวรินท์ นาจำปา (2557). **การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอย ของเทศบาลตำบลคลองใหญ่ อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด.** รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ ภาครัฐและภาคเอกชน วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา

ประพฤกษ์ นิลโมทย์ (2550). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลยี่งอ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส.** การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตร มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

การจัดการขยะที่ต้นทางโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

อัครพงศ์ วงศ์พัฒน์[1]
อังศุมา ก้านจักร[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยและศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะที่ต้นทางของชุมชนตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างคือประชาชน หมู่ 10 จำนวน 134 ครัวเรือน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามใช้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกตและการประชุมเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของ อบต.แพง คือ ปริมาณขยะในชุมชนเพิ่มมากขึ้น อบต.แพง ยังไม่มีการบริหารจัดการขยะอย่างเป็นระบบ มีถังรองรับขยะประเภทใบเดียว มีรถเก็บขนขยะ 1 คัน มีพื้นที่กำจัดขยะแต่กำจัดขยะไม่ถูกวิธี มีปริมาณขยะมูลฝอยประมาณ 5.4 ตันต่อวัน อัตราการทิ้งขยะเฉลี่ย 0.58 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ประเภทขยะที่พบคือเศษอาหารร้อยละ 61.0 พลาสติกร้อยละ 21.0 เศษผ้า/เสื้อผ้าร้อยละ 5.4 กระดาษร้อยละ 4.8 ของเสียอันตรายร้อยละ 4.1 แก้วร้อยละ 1.3 ไม้ร้อยละ 1.4 และโลหะร้อยละ 0.9 การจัดการขยะเริ่มตั้งแต่ครัวเรือน มีปริมาณขยะประมาณ 2 กิโลกรัมต่อวัน ขยะส่วนใหญ่เป็นขยะย่อยสลายได้ ร้อยละ 54.48 มีการคัดแยกขยะร้อยละ 52.91 ทิ้งในถังขยะหน้าบ้าน ร้อยละ 55.97 และให้ อบต. นำไปกำจัดให้ ร้อยละ 80.60 ส่วนผลการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการลดขยะที่ต้นทาง พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนส่วนมากอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 2.40 ด้านที่ชุมชนมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลางคือด้านการมีส่วนร่วมในการ

[1] สาขาวิชาคณิตศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
[2] สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ดำเนินการ ร้อยละ 2.69 และการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากการคัดแยกขยะ ร้อยละ 2.55 ส่วนด้านการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมในการติดตามประเมิลผลการจัดการขยะในชุมชนมีน้อย สรุปผลการดำเนินงานก่อนและหลังพบว่าปริมาณขยะที่ อบต.แพง ต้องเข้าไปเก็บขนในชุมชนมีปริมาณลดลง โดยได้ลดเที่ยวเก็บขนขยะเหลือเพียงสัปดาห์ละ 1 ครั้ง จากที่เคยเก็บขนขยะสัปดาห์ละ 2 ครั้ง เนื่องจากไม่มีขยะและไม่คุ้มค่าน้ำมัน

คำสำคัญ : การจัดการขยะที่ต้นทาง, การมีส่วนร่วมของชุมชน

ที่มาและความสำคัญ

ปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนที่เพิ่มมากขึ้นโดยขาดการจัดการที่เหมาะสม ก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นอันตรายต่อสุขภาพของคนในชุมชน (ธงชัย ทองทวี, 2553) และเป็นภาระต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมและกำจัดขยะมูลฝอย (กรมควบคุมมลพิษ, 2552) กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2496) โดยองค์การบริหารส่วนตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่รับผิดชอบ 16 หมู่บ้าน 2,331 ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งสิ้น 9,205 คน ปัจจุบัน อบต.แพง ประสบปัญหาปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากยังไม่มีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบ มีถังรองรับขยะประเภทใบเดียว มีรถเก็บขนขยะ 1 คัน ชำรุดบ่อย ประชาชนไม่เห็นคุณค่าของขยะ ไม่มีการคัดแยกขยะทิ้งขยะรวมทุกประเภทในถังใบเดียว คุ้นชินกับการให้ อบต.แพง จัดเก็บและขนส่งไปยังพื้นที่กำจัดขยะซึ่งไม่มีกำแพงล้อม เป็นที่สาธารณะ กำจัดโดยวิธีการเทกองกลางแจ้ง หรือการฝังกลบแบบไม่ถูกหลักสุขาภิบาล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแพง กล่าวว่า ถ้าปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้น อบต.แพง จะประสบปัญหาการบริหารจัดการที่รุนแรงมากขึ้น ตั้งแต่ปัญหาด้านงบประมาณ ระบบรวบรวม การเก็บขน และสถานที่กำจัด อบต.แพง จึงให้ความสำคัญกับการลดปริมาณขยะที่ต้นทาง ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ซึ่งเป็นแนวทางที่จะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน ที่สำคัญประชาชนและ อบต.แพง ยังขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยร่วมกัน ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์นโยบายของจังหวัดและเทศบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบลแพง คณะผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยที่ต้นทาง เพื่อลดปริมาณขยะของชุมชน ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยที่ต้นทางของชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2560 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2561 รวมระยะเวลา 1 ปี

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในพื้นที่หมู่ 10 บ้านหนองโก ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การศึกษาศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1) พื้นที่ศึกษา คือ หมู่ 10 บ้านหนองโก ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลแพง ประชาชน หมู่ 10 บ้านหนองโก ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 134 ครัวเรือน

3) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกต และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิและแบบสอบถาม และข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

5) การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

6) ขั้นตอนการดำเนินการศึกษาวิจัย

6.1) ศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอย ประกอบด้วย ข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน ปริมาณ และองค์ประกอบแต่ละอย่างของขยะมูลฝอย

6.2) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย ประกอบด้วย ลงพื้นที่ภาคสนาม สัมภาษณ์ สังเกต กลุ่มตัวอย่าง คือ นายก เจ้าหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านหมู่ 10 บ้านหนองโก 134 ครัวเรือน เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน จัดประชุม/อบรมเชิงปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และติดตาม/ประเมินผลการปฏิบัติงาน จากนั้นสรุปและรวบรวมคืนข้อมูลสู่ชุมชน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1. สภาพปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอยขององค์การบริหารส่วนตำบลแพง

องค์การบริหารส่วนตำบลแพง (อบต.แพง) มีปริมาณขยะมูลฝอยประมาณ 5.4 ตันต่อวัน อัตราการทิ้งขยะมูลฝอยเฉลี่ย 0.58 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน องค์ประกอบแต่ละอย่างของขยะมูลฝอยพบมากที่สุด คือเศษอาหาร พลาสติก เศษผ้า/เสื้อผ้า กระดาษ ของเสียอันตราย แก้ว ไม้ และโลหะ ปัจจุบัน อบต.แพง

ยังไม่มีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบ มีถังรองรับขยะมูลฝอยประเภทใบเดียว มีรถเก็บขนขยะ 1 คัน กำจัดขยะโดยวิธีเทกองกลางแจ้ง เผา หรือฝังกลบ ช่วงหน้าฝนรถเก็บขนขยะมูลฝอยไม่สามารถนำขยะมูลฝอยเข้าไปทิ้งยังสถานกำจัดขยะมูลฝอยได้ เนื่องจากสภาพถนนไปลำบาก และตลอดเส้นทางก็มีขยะมูลฝอยทิ้งเกลื่อนกลาดเป็นจำนวนมาก โดยสภาพการจัดการขยะมูลฝอยของ อบต.แพง ดังภาพที่ 1

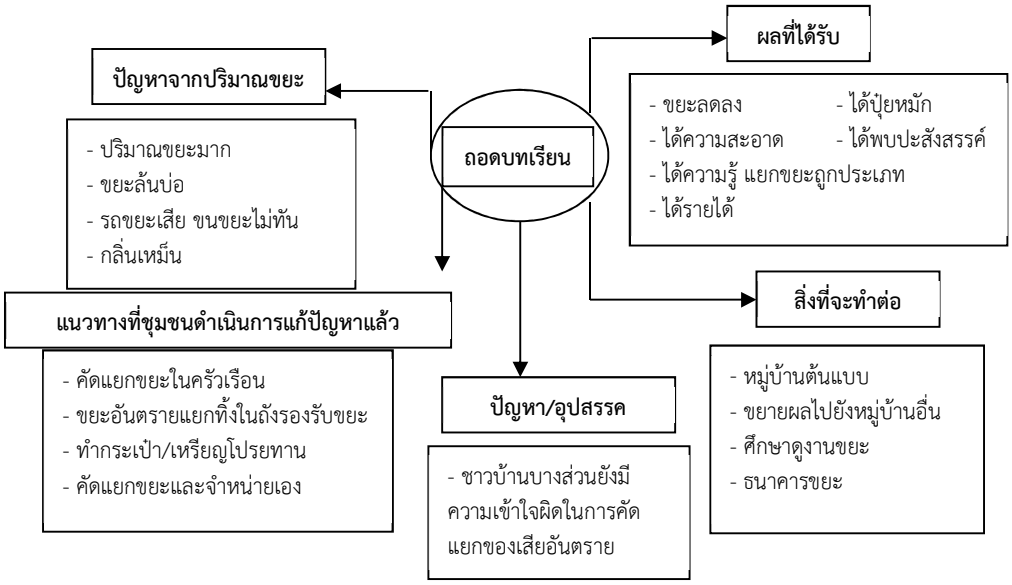
ภาพที่ 1 การจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลแพง

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยที่ต้นทาง

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลการสังเกต การสัมภาษณ์ และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยที่ต้นทาง โดยมีประชากรตัวอย่างผู้เข้าร่วม จำนวน 80 ครัวเรือน จากทั้งหมด 134 ครัวเรือน ดังภาพที่ 2 โดยกระบวนการสนทนากลุ่ม ได้ผลสรุปดังภาพที่ 3

ภาพที่ 2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยที่ต้นทาง

ภาพที่ 4 สรุปผลการจากการดำเนินงาน

ส่วนผลการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการลดขยะที่ต้นทาง พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนส่วนมากอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 2.40 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่ชุมชนมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลางคือด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ร้อยละ 2.69 และการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากการคัดแยกขยะ ร้อยละ 2.55 ส่วนด้านการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมในการติดตามประเมิลผลการจัดการขยะในชุมชนมีน้อย ส่วนการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ส่วนสาธารณะสุขและสิ่งแวดล้อม อบต.แพง พบว่า หลังจากมีการอบรมให้ความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ ปริมาณขยะลดลงอย่างมาก ประชาชนสามารถคัดแยกขยะได้ถูกประเภท พนักงานขับรถเก็บขนขยะมูลฝอย กล่าวว่า จะทำการเก็บขนที่ขยะที่ชุมชนหมู่ 10 บ้านหนองโก อาทิตย์ละครั้ง แต่ปริมาณขยะลดลงจึงได้ทำการเก็บขนขยะเปลี่ยนเป็นสองอาทิตย์ครั้ง เนื่องจากไม่คุ้มค่าน้ำมันและปริมาณขยะก็น้อย ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านชุมชนบ้านหนองโก พบว่า ปริมาณขยะในชุมชนลดลง แต่ละครัวเรือนเห็นความสำคัญในการคัดแยกขยะ โดยส่วนมากคัดแยกขยะได้ถูกประเภท ขยะย่อยสลายได้จะแยกทิ้งในภาชนะขอบปูนซีเมนต์หมักแล้วเอาไปทำปุ๋ย ขยะรีไซเคิล จะแยกไว้ขายและใส่ในถุงตาข่ายสีน้ำเงินที่ อบต.แพง แจกให้แต่ละครัวเรือน ขยะทั่วไปจะเอามาทิ้งในถังขยะหน้าบ้านให้ อบต.แพง มาทำการเก็บขน บางครัวเรือนนำขยะทั่วไปมาทำกระเป๋า และเหรียญโปรยทาน ส่วนขยะอันตรายจะแยกนำมาทิ้งที่ภาชนะถังสีส้มที่ อบต. จัดเตรียมไว้ให้ ณ ศาลากลางบ้าน ซึ่งผลสรุปจากการดำเนินการคือปริมาณขยะในชุมชนลดลง

อภิปรายผลการดำเนินงาน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ปริมาณขยะในชุมชนเพิ่มมากขึ้น อบต. ยังไม่มีการบริหารจัดการขยะอย่างเป็นระบบ มีถังรองรับขยะประเภทใบเดียว มีรถเก็บขนขยะ 1 คัน มีพื้นที่กำจัดขยะแต่กำจัดขยะไม่ถูกวิธี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในตอนแรกชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการคัดแยกขยะทำให้มีปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้น และ อบต. ยังไม่มีการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชนในการลดปริมาณขยะอย่างจริงจัง ทำให้มีปัญหาขยะตกค้างสะสมในปริมาณมาก แต่เมื่อหลังจากมีการอบรมเชิงปฏิบัติการในการคัดแยกขยะ พบว่า ปริมาณขยะที่ อบต. ต้องเข้าไปเก็บขนในชุมชนมีปริมาณลดลง และจากการสอบถามคนงานที่เก็บขนขยะกล่าวว่า ได้ลดเที่ยวเก็บขนขยะเหลือเพียงสัปดาห์ละ 1 วัน จากที่เคยไปเก็บขนขยะสัปดาห์ละ 2 วัน เนื่องจากไม่มีขยะ และไม่คุ้มค่าน้ำมัน

ส่วนผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนส่วนมากอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 2.40 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่ชุมชนมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลางคือด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ร้อยละ 2.69 และการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากการคัดแยกขยะร้อยละ 2.55 ส่วนด้านการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมในการติดตามประเมิลผลการจัดการขยะในชุมชนมีน้อย ทั้งนี้เนื่องจาก อบต. ขาดการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาและการจัดการขยะอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะอยู่ในระดับน้อย และสอดคล้องกับการศึกษาของวรุต คุณสมิตปัญญา (2555) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยเทศบาลเมืองบ้านบึง จังหวัดชลบุรี พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะโดยรวมอยู่ในระดับน้อย และการศึกษาของสุรชัย พวงงาม (2551) ได้ทำการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการขยะเทศบาลตำบลเขานิพันธ์ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะของประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.11

ข้อเสนอแนะ

องค์การบริหารส่วนตำบล ควรนำกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยเข้าสู่ชุมชนทุกปีงบประมาณ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในการรับฟังความคิดเห็นและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ชุมชนได้วิธีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมตามบริบทของตนเองและสามารถดำเนินการพัฒนาปรับปรุงการจัดการขยะมูลฝอย ให้มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น โดยใช้กิจกรรมกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยที่ต้นทาง การสร้างจิตสำนึก จิตอาสาให้ต่อเนื่องและยั่งยืน และสามารถบริหารจัดการขยะชุมชนได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

ธงชัย ทองทวี, (2553). **สภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองขาม อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา**. วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารงานก่อสร้างและสาธารณูปโภค สาขาวิชาวิศวกรรมโยธา สำนักวิชาวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

กรมควบคุมมลพิษ, (2552)**. คู่มือแนวทางและข้อกำหนดเบื้องต้น การลดและใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอย.** ส่วนลดและใช้ประโยชน์ของเสีย สำนักจัดการกากของเสียและสารอันตราย กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุง). บริษัท ฮีซ์ จำกัด กรุงเทพฯ.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2496). **พระราชบัญญัติเทศบาล พุทธศักราช 2496**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

วรุต คุณสมิตปัญญา. (2555). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองบ้านบึง จังหวัดชลบุรี.** การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยบูรพา

สุรชัย พวงงาม (2551). **การระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการขยะเทศบาลตำบลเขานิพันธ์ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี.** วิทยานิพนธ์ สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

จากเด็กติดเกม สู่แกนนำจิตอาสา สามวัย สามพลัง

จิตรา ดุษฎีเมธา[1]
สุธี สุนทรชัย[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องจากเด็กติดเกม สู่แกนนำจิตอาสา สามวัย สามพลัง เป็นการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาแกนนำเด็ก ให้เป็นส่วนหนึ่งของแกนนำสามวัย สามพลังการฝึกสยามหัวเราะ และเพื่อเสริมสร้างพลังชุมชน ในการสร้างสุขสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน การเก็บข้อมูลกระทำตั้งแต่ปีพ.ศ. 2558-2562 กลุ่มเป้าหมาย เป็นเด็กชั้นประถมศึกษา ณ หมู่บ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว จำนวนทั้งสิ้น 20 คน ที่อาสาสมัครเข้าร่วมเป็นแกนนำ โดยได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาแกนนำสร้างสุขสู่ชุมชน ฝึกเป็นแกนนำสยามหัวเราะ และโครงการจิตอาสาหมอจิ๋ว ฝึกความรู้ทางการพยาบาลและการดูแลสุขภาพเบื้องต้น ซึ่งแกนนำเด็กได้ลงเยี่ยมผู้ป่วยตามบ้าน พร้อมกับแกนนำผู้สูงอายุ และแกนนำอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน วิธีการประเมินใช้การประเมินตามสภาพจริง การสังเกต และการสัมภาษณ์ในช่วงติดตามผลแต่ละครั้ง และการสัมภาษณ์ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่น อาทิ ผู้ปกครอง ครู แกนนำอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แกนนำผู้สูงอายุ ผลที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมเป็นแกนนำเด็ก พบว่า พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางบวก เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง เกิดสัมพันธภาพที่ดีในชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำระหว่างวัย ส่งผลกระทบให้เกิดตัวแบบที่ดีต่อเยาวชนในรุ่นเดียวกัน

คำสำคัญ : เด็กติดเกม, จิตอาสา, สามวัย, สามพลัง, จังหวัดสระแก้ว

[1] ศูนย์พัฒนาศักยภาพมนุษย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[2] โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองแวง อำเภอวัฒนานคร จังหวะสระแก้ว

ที่มาและความสำคัญ

ชุมชนบ้านท่าช้าง ตั้งอยู่ ณ หมู่ 4 ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว แต่เดิม พื้นที่นี้ไม่ค่อยมีหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ เข้ามาในชุมชนเท่าใดนัก ในปีพ.ศ. 2555 ศูนย์ให้คำปรึกษาและพัฒนาศักยภาพมนุษย์ (ปัจจุบัน คือ ศูนย์พัฒนาศักยภาพมนุษย์) บัณฑิตวิทยาลัย ร่วมกับสำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เข้าพื้นที่เพื่อให้บริการวิชาการตามนโยบาย “หนึ่งมหาวิทยาลัย หนึ่งจังหวัด” โดยลงพื้นที่ประมาณ 3 -4 ครั้ง/ปี ครั้งละ 3-5 วัน ด้วยการทำงานแบบมีส่วนร่วม ระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน (Area- based collaboration) เพื่อให้เกิดการร่วมสร้างในการพัฒนา ด้วยการนำหลักการ PDCA ในการทำงาน ซึ่งภายหลังการลงพื้นที่ชุมชนจะนำความรู้ที่ได้รับมาฝึกปฏิบัติกัน ก่อนที่จะกลับมาพบกันในครั้งต่อไป

กลุ่มเป้าหมายในการลงพื้นที่ชุมชนบ้านท่าช้างกลุ่มแรก คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ภายใต้โครงการพัฒนาสาระชีวิต: พัฒนาศักยภาพแกนนำ มุ่งฝึกให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีความกล้ามั่นใจในตนเอง มีความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น รู้จักทักษะพื้นฐานของการทักทาย เนื่องจากเวลาเข้าไปทำงานด้านสาธารณสุขในชุมชน จะได้รับการปฏิเสธ ไม่ได้รับการยอมรับ ผลลัพธ์จากการฝึกพัฒนาศักยภาพแกนนำ พบว่า แกนนำมีความมั่นใจในตนเองขึ้น และได้รับการยอมรับจากชุมชนมากขึ้น สามารถทักทาย สื่อสารได้ดีขึ้น (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2556; 2557) กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มผู้สูงอายุ ภายใต้โครงการศาสตร์และศิลป์แห่งการหัวเราะ เนื่องจากผู้สูงอายุในชุมชนมีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าสูง โดยนำเทคนิคสยามหัวเราะ ที่พัฒนา

โดยดร.วัลลภ ปิยะมโนธรรม มาใช้ฝึกกลุ่มผู้สูงอายุ หลักการของสยามหัวเราะ คือ การออกกำลังกายภายในด้วยการผสมผสานการควบคุมการหายใจ การเปล่งเสียงหัวเราะ และการบริหารร่างกายไปพร้อมกัน (วัลลภ ปิยะมโนธรรมและจิตรา ดุษฎีเมธา, 2550) ผลจากการเข้าโครงการพบว่า ในปีพ.ศ. 2556 จำนวนผู้สูงอายุที่เสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าลดลงจากร้อยละ 50 เหลือเพียงร้อยละ 23.08 ค่าใช้จ่ายในการจ่ายยาผู้สูงอายุลดลงจาก 91,348.95 บาท เหลือ 50,584.95 บาท (สุธี สุนทรชัยและคณะ, 2556; 2557) นอกจากนี้ พบว่า ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านอารมณ์ 2) ด้านความคิด 3) ด้านร่างกาย 4) ด้านสัมพันธภาพ และ 5) ด้านพลังชีวิต (จิตรา ดุษฎีเมธา และคณะ, 2558)

ในปีพ.ศ. 2558 ได้ผนวกโครงการพัฒนาสาระชีวิต: พัฒนาศักยภาพแกนนำ และโครงการศาสตร์และศิลป์แห่งการหัวเราะเข้าด้วยกัน ตั้งชื่อใหม่ว่า “โครงการพัฒนาแกนนำสร้างสุขสู่ชุมชน” เป็นโครงการต่อยอด มุ่งหวังให้กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เรียนรู้จักการฝึกเป็นแกนนำสยามหัวเราะ และสามารถถ่ายทอดต่อให้กับชุมชนในแต่ละคุ้มที่ตนเองรับผิดชอบ ทั้งยังช่วยส่งเสริมงานปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ด้านสุขภาพของคนในชุมชนได้ และจากโครงการดังกล่าว สร้างให้เกิดผลกระทบต่อการขยายผลในงานส่งเสริมสุขภาพกับกลุ่มผู้ป่วยไม่เรื้อรัง รวมถึงสร้างชื่อเสียงให้ปรากฏในระดับจังหวัด ส่งผลให้ชุมชนกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้และโครงการต้นแบบของชุมชนสร้างสุขในปี พ.ศ. 2559

ผลกระทบทางบวกจากการสร้างแกนนำสร้างสุขในสองวัย ทำให้ชุมชนต้องการสร้างแกนนำสามวัย เพื่อให้เด็กมีกิจกรรมเวลาว่างให้เกิดเป็นประโยชน์ต่อตนเองและมีคุณค่าต่อชุมชน แทนการใช้เวลากับการเล่นเกมส์ ไม่สนใจการเรียน จนกลายเป็นเด็กติดเกม ช่วงปลายปี พ.ศ. 2558 ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าช้าง หนึ่งในแกนนำสร้างสุข จึงทดลองชักชวนกลุ่มเด็กที่เข้ามาวิ่งเล่น/นั่งเล่นเกมบริเวณโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 4 คน เข้ามาร่วมฝึกเทคนิคสยามหัวเราะ เด็กสามารถร่วมฝึกไปพร้อมกันกับแกนนำสองวัยได้อย่างไม่เคอะเขิน ทำให้เด็กมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ทำนอกเหนือจากการเล่นเกม ผลที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมฝึกสยามหัวเราะ พบว่า พฤติกรรมของเด็กกลุ่มนี้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางบวก เนื่องจากได้รับแรงเสริมทางบวกจากกลุ่มแกนนำสองวัย ทางชุมชนจึงเล็งเห็นประโยชน์ว่า หากสามารถสร้างแกนนำสามวัยให้เกิดขึ้นได้ จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างเสริมสุขภาพของคนในชุมชน สานให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างวัย และทำให้เด็กที่เคยถูกตีตราว่าเป็นเด็กไม่ดีในสายตาผู้ใหญ่ มีเส้นทางใหม่ที่จะสร้างตนเองให้เกิดการยอมรับและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นทางบวกเพื่อสร้างให้เกิดการยอมรับ รวมทั้งเป็นตัวแบบให้แก่เด็กคนอื่น ๆ ในชุมชนได้ด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาแกนนำเด็ก ให้เป็นส่วนหนึ่งของแกนนำสามวัย สามพลังการฝึกสยามหัวเราะ
2. เพื่อเสริมสร้างพลังชุมชน ในการสร้างสุขสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ช่วงระหว่าง ปีพ.ศ. 2558-2562

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มอาสาสมัครแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นเด็กชั้นประถมศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 20 คน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การดำเนินการโครงการกลุ่มสามวัย สามพลัง เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2558 เพื่อฝึกเป็นแกนนำสยามหัวเราะ ต่อมาในปีพ.ศ. 2559 ยังได้เข้าร่วมอบรมโครงการจิตอาสาหมอจิ๋ว ซึ่งเป็นอีกโครงการหนึ่งในโครงการบริการวิชาการของทางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยมี ดร.ศศินันท์ วาสิน เป็นหัวหน้าโครงการ เข้ามาให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ตำบลหนองหมากฝ้ายด้านการพยาบาล และการดูแลสุขภาพเบื้องต้น อาทิ การวัดสัญญาณชีพ การนวด ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ จึงสร้างให้เด็กและเยาวชนมีกิจกรรมที่ทำอย่างเป็นประโยชน์มากขึ้น (จิตรา ดุษฎีเมธา, 2561)

ในช่วงปีพ.ศ. 2559 เริ่มมีการติดต่อจากชุมชนข้างเคียงและระดับจังหวัด มาขอดูงานการฝึกสยามหัวเราะ กลุ่มแกนนำสามวัย จึงได้มีโอกาสเปิดตัวและสาธิตการฝึกสยามหัวเราะอยู่บ่อยครั้ง ทำให้เด็กที่เข้าร่วมเป็นแกนนำเกิดความภาคภูมิใจในตนเองมากขึ้น และช่วงปีพ.ศ. 2560 ทางชุมชนได้รับเชิญจาก

หน่วยงานภายนอกให้ไปสาธิตการออกกำลังกายภายในด้วยสยามหัวเราะ จึงมีโอกาสได้เปิดโลกทัศน์กับโลกภายนอกมากขึ้น และเป็นการสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นกับตนเองในการแสดงออกต่อหน้าชุมชนด้วย

ภาพที่ 1, 2 : แกนนำเด็กลงเยี่ยมบ้าน
ที่มา : สุธี สุนทรชัย, 2560

ในปีพ.ศ. 2560 แกนนำสามวัย เริ่มทำงานเชิงรุกพร้อมกัน ด้วยการเข้าเยี่ยมตามบ้านผู้ป่วยติดเตียง แกนนำเด็ก มีส่วนร่วมด้วยการนำความรู้ที่ได้รับจากการเรียนจิตอาสาหมอจิ๋วและสยามหัวเราะมาใช้ เป็นผู้ช่วยวัดความดันผู้ป่วย นวด สอนประกอบการสาธิตหัวเราะบางท่า หากผู้ป่วยไม่สามารถทำได้ กลุ่มแกนนำสามวัย จะสาธิตพร้อมออกเสียงให้ดูแทน นอกจากนี้ ยังช่วยทำความสะอาดบ้านของผู้ป่วย

ในช่วงเวลาที่มีการจัดอบรมโครงการฯ แกนนำสามวัย จะเข้าร่วมโครงการด้วย เพื่อเป็นการทบทวนและต่อยอดความรู้ที่ได้รับ รวมถึงเป็นการติดตาม ประเมินผลสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการอบรมที่ผ่านมาและการนำไปใช้ ซึ่งหากอบรมในเวลาเรียน จะมีการประสานงานกับทางโรงเรียนเพื่อให้แกนนำเด็กเข้าร่วมกิจกรรมที่ทำ จะเป็นการทดสอบ ทบทวนความรู้เกี่ยวกับผู้คิดค้น ความหมาย ประโยชน์และขั้นตอนการฝึกสยามหัวเราะในแต่ละท่า โดยจะใช้วิธีการในการทบทวนที่แตกต่างกันไปในแต่ละครั้ง อาทิ การใช้แผ่นพับ การเขียน Flip chart การใช้แผ่นภาพประกอบการจำและการทบทวน การใช้โปสเตอร์สาธิตท่าทางประกอบการฝึก เพราะในแต่ละครั้งจะมีเด็กใหม่เข้ามาร่วมฝึกเพื่อเป็นแกนนำการฝึก ย้ำ ซ้ำ ทวน จึงมีความจำเป็น ซึ่งรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายนี้ เป็นการร่วมสร้างจากการสะท้อนคิดของกลุ่มว่าต้องการใช้สื่อหรือเครื่องมือใด เพื่อช่วยในการจดจำและการนำไปใช้หรือเผยแพร่ต่อ

วิธีการประเมิน จะใช้การประเมินตามสภาพจริง การสังเกต และการสัมภาษณ์ในช่วงติดตามผลแต่ละครั้ง และการสัมภาษณ์ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่น อาทิ ผู้ปกครอง ครู แกนนำอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แกนนำผู้สูงอายุ เพื่อติดตามพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงของแกนนำเยาวชนที่อาสาเข้าร่วม

ภาพที่ 3 : แกนนำเด็กนำเสนอการทบทวนความรู้สยามหัวเราะในวันอบรมเชิงปฏิบัติการ
ที่มา : จิตรา ดุษฎีเมธา, 2561

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ / กิจกรรม

ผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาแกนนำสร้างสุขสู่ชุมชน ในช่วงปีพ.ศ. 2558-2562 สร้างให้เกิดแกนนำสามวัย โดยผลผลิตของเยาวชนที่เข้าร่วมการฝึกเป็นแกนนำเด็กจำนวนทั้งสิ้น 57 คน แต่จำนวนแกนนำเด็กที่ยังคงมีความเข้มแข็งและทำต่อเนื่องมีทั้งสิ้น 20 คน สาเหตุที่แกนนำเด็กมีจำนวนลดลงเนื่องจากปัจจัยหลายประการ ในช่วงปีแรก จำนวนแกนนำเด็กลดลง เพราะการย้ายโรงเรียนไปยังตำบลอื่น ปีต่อมามีการปรับเปลี่ยนช่วงวัย ให้เป็นช่วงวัยที่อายุน้อยลง คือ ช่วงประถมศึกษาปีที่ 4 เพื่อทำให้เด็กสามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่อง และเมื่อมีการอบรมโครงการจิตอาสาหมอจิ๋วในปีพ.ศ. 2560 รุ่นที่ 2 ด้วย เริ่มมีเด็กให้ความสนใจมากขึ้น ประกอบกับผลผลิตของแกนนำเด็กกลุ่มแรกที่ยังคงเข้าร่วมอยู่ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนจากเด็กไม่ตั้งใจเรียน เป็นเด็กมีสมาธิดีขึ้น จากเด็กใจร้อน เป็นเด็กใจเย็นขึ้น ได้รับการยอมรับจากครูที่โรงเรียนและผู้ใหญ่ ได้ออกนอกพื้นที่เพื่อเป็นตัวแทนชุมชนไปสาธิตท่าทางการฝึก ทำให้เด็กที่เข้าร่วมในช่วงปีหลัง ๆ มาโดยสมัครใจ เพราะเห็นตัวแบบและแรงจูงใจที่เป็นแรงเสริมทางบวกที่น่าสนใจ ประกอบกับการได้รับความรู้จากการเข้าโครงการอบรมจิตอาสาหมอจิ๋ว ทำให้เกิดการรับรู้ตนเองด้านบวกเพิ่มขึ้น และผลกระทบที่ได้คือ พฤติกรรมทางบวกของกลุ่มแกนนำเกิดเกิดการเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ 4 : แกนนำเด็ก สอนผู้สูงอายุฝึกสยามหัวเราะเมื่อลงเยี่ยมบ้าน
ที่มา : สุธี สุนทรชัย, 2561

จากการติดตามผลถึงปัจจุบัน (ปีพ.ศ. 2562) กลุ่มสามวัย สามพลัง ยังคงดำรงอยู่ อาจไม่เข้มแข็งเท่ากับช่วงแรก เพราะเหตุปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของผู้นำทางการ และการปรับเปลี่ยนกิจกรรม อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ได้เรียนรู้ยังคงมีการนำไปใช้อยู่ และยังสัมผัสได้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเองทิศทางบวก ทั้งด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต สิ่งที่เปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ชัดเจนที่สุดของกลุ่มแกนนำเด็ก คือ ด้านพฤติกรรม กล่าวคือ มีพฤติกรรมเชิงบวกมากขึ้น ตั้งใจเรียน มีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น สมาธิในการเรียนดีขึ้น ลดการเล่นเกม เป็นผลที่สัมพันธ์กับการรู้สึกมีคุณค่าในตนเองที่เพิ่มขึ้นที่ได้แรงเสริมทางบวก (Positive reinforcement) จากบุคคลภายนอก ที่เปลี่ยนแปลงการรับรู้การมองตนเอง (Perceived self) จากเดิมที่เคยตีตราตนเองในด้านลบ เปลี่ยนเป็นด้านบวก อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเขาด้วยการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และต่อชุมชน จนได้รับการยอมรับและการเป็นที่ชื่นชม ทำให้เกิดการเลือกทางเดินสายใหม่ของชีวิต และสร้างให้ตัวเองเกิดคุณค่าในตัวเองและคุณค่าต่อชุมชนได้

อภิปรายผลการดำเนินงาน / บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

จากการเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มจิตอาสาแกนนำเด็กที่มีความตั้งใจและมีความต่อเนื่อง เริ่มต้นจาก 4 คน ในปีพ.ศ 2558 เป็นกลุ่มแรก ปัจจุบัน มีอยู่จำนวน 20 คน เด็กที่เคยได้รับการขนานนามว่าเป็นเด็กติดเกม เกเร ไม่ตั้งใจเรียน เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรม ปรากฏผลว่า มีสมาธิในการเรียนดีขึ้น ตั้งใจเรียนและเล่นเกมลดลง ดังคำสัมภาษณ์ของแกนนำเด็กคนที่ 1 ที่ว่า *“แต่ก่อน ผมติดเกม ไม่ตั้งใจเรียน ที่มารู้จักเพราะหมออ้อยชวนมาปั่นจักรยาน และมาหัวเราะ ตอนแรก ดูว่าตลกดี เมื่อมาร่วมเป็นแกนนำครูที่โรงเรียน ยังว่าผมอยู่ ไม่เชื่อว่าผมจะมีการเปลี่ยนแปลง ผ่านไปหนึ่งเทอม ผมรู้สึกว่ามีสมาธิดีขึ้น อารมณ์เย็นขึ้นกว่าเดิม ถ้าเป็นแต่ก่อน ใครพูดหาเรื่อง เคยต่อยกัน ตอนนี้ รู้สึกคุมอารมณ์ตัวเองได้ดีขึ้น และเล่นเกมน้อยลง เพราะมีกิจกรรมอื่น ๆ ทำ”* ส่วนแกนนำเด็กหญิง คนที่ 2 ซึ่งเข้ามาเป็นแกนนำในปีพ.ศ. 2560 กล่าวว่า *“หนูเริ่มต้นจากการเข้าร่วมโครงการจิตอาสาหมอจิ๋ว และเคยเห็นเพื่อนมาฝึกหัวเราะ เพื่อนมีพฤติกรรมดีขึ้น ไม่เกเร ช่วงแรกครูยังว่าอยู่ แต่ตอนหลังเขาขึ้น ครูชม เลยคิดว่า มันน่าจะดี เลยอยากมาเป็นแกนนำเด็กบ้าง และยายหนูไม่สบาย หนูอยากดูแลยาย พอได้มาเยี่ยมบ้านผู้ป่วยด้วย ทำให้อยากเป็นหมอในอนาคต”* แกนนำเด็กชายคนที่สามกล่าวว่า *“แต่ก่อนผมติดเกม เพราะไม่มีอะไรทำ และที่บ้านเคยเป็นร้านเกม พอมาฝึกหัวเราะ กับอบรมจิตอาสาหมอจิ๋ว รู้สึกภูมิใจ ไปนวดให้ยาย และได้ไปเที่ยวที่จังหวัดอื่นด้วย เวลาไปแสดงหัวเราะให้เขาดู”* ผู้ปกครองแกนนำเด็กคนหนึ่งกล่าวว่า *“แต่ก่อน ลูกจะขี้เกียจไม่ยอมช่วยงาน ตอนนี้ รู้สึกดีขึ้น ช่วยทำงานบ้าน ดูแลยาย และดีที่เขามีกิจกรรมได้ทำ จะได้ไม่ต้องห่วงเรื่องติดเพื่อน ติดเกม รู้สึกว่าเขาฟังเรามากขึ้นด้วย”* และจากข้อมูลการสังเกตของผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าช้างกล่าวว่า *“เด็ก ๆ ดีขึ้น จากเดิมที่เคยเกเร ครูไม่เชื่อว่าจะเปลี่ยนได้ พอเขารู้สึกว่าเขามีคุณค่าในตัวเอง ได้รับคำชมจากผู้ใหญ่ และจากชุมชนภายนอก เวลาต้องไปแสดงหรือสาธิตตามงานต่าง ๆ เด็ก ๆ จะดูภูมิใจมาก เวลาไปเยี่ยมตามบ้าน ชาวบ้านขอยา เพราะเด็กจะมีกระเป๋ายาไปด้วย แกนนำเด็กพวกนี้ จะหวงมาก ไม่ยอมให้ยาสุ่มสี่สุ่มห้า ต้องให้ไปเช็คกับทางรพสต. ก่อน แม้กับญาติ ๆ ก็ยังไม่ให้ เขาหวงกระเป๋ามาก ปฏิบัติตามที่ได้รับการอบรมมาอย่างเคร่งครัด*

สิ่งที่เห็นได้ชัด คือ ความภูมิใจในตัวเองที่เกิดขึ้น สมาธิดีขึ้น เล่นเกมน้อยลง และช่วงปีนี้ (พ.ศ. 2561) ไม่ต้องไปชวนเด็ก แต่เด็กมาเอง มีแรงบันดาลใจจากเพื่อนที่เคยมา เหมือนเป็นตัวแบบให้แก่เขา ทำให้เขาอยากเปลี่ยนแปลงตัวเอง มีเด็กบางคนที่เข้าเป็นแกนนำเด็ก บอกเลยว่า การไปเยี่ยมผู้ป่วยตามบ้าน ทำให้อยากเรียนต่อ เป็นหมอ เป็นพยาบาล เหมือนกับพวกอาจารย์ที่มาสอน”

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น หากย้อนกลับไปในช่วงการสะท้อนคิดที่เป็นผลจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากงานบริการวิชาการที่ทำอย่างต่อเนื่องและต่อยอดชุมชน มีความประสงค์ให้แกนนำเด็กเข้ามาร่วมฝึกอบรมด้วยกับพร้อมกับแกนนำผู้สูงอายุ และแกนนำอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน คณะทำงานด้านวิชาการ ตั้งสมมติฐานถึงความเป็นไปได้ของการเข้าร่วมว่า อาจไม่ประสบสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิด สะท้อนให้เห็นว่า คนในชุนชนรู้จักชุมชนของเขาเองดีกว่า เพราะพวกเขาสามารถใช้สัมพันธภาพ ในการดึงการมีส่วนร่วมและสร้างให้เกิดการยอมรับได้ และเมื่อคนสามวัยมาร่วมกลุ่มกัน กลับกลายเป็นความสวยงาม จากการสังเกต ในขณะที่อบรมฝึกปฏิบัติการ พบว่า แกนนำผู้สูงอายุ ได้ดูแกนนำเด็กนำการฝึกสยามหัวเราะ จะมองด้วยสายตาแห่งความสุข ความภูมิใจใจในการแสดงออกของลูกหลาน ในทางกลับกัน เมื่อแกนนำเด็ก ได้เห็นแกนนำผู้สูงอายุทำกิจกรรม จะหัวเราะกับท่าทางและการแสดงออกของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบรรยากาศแห่งความสุขในการทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนี้ การเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เป็นการเชื่อมสัมพันธภาพที่ดีระหว่างช่วงวัยอีกด้วย ข้อค้นพบที่ได้จากการให้บริการวิชาการคือ การใช้คำว่า “แกนนำ” ในการเรียกกลุ่มเป็นการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ให้กับผู้เข้าร่วมกลุ่ม และจากการทำติดตามผลในปีพ.ศ. 2562 พบว่า กลุ่มแกนนำสามวัย สามพลัง ลดความเข้มแข็งลง เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงขาดผู้นำหลักในการนำ เพราะปัจจัยหนึ่งที่สร้างให้เกิดความเข้มแข็งและการรวมกลุ่มได้ คือ ปัจจัยด้านผู้นำ (จิตรา ดุษฎีเมธาและคณะ, 2561) เมื่อได้ทำการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกระตุ้นให้เกิดมุมมองของการเสริมพลังอำนาจด้วยตนเองของคนในชุมชนที่ยังคงอยู่ในชุมชนต่อไป ทำให้แกนนำมีความประสงค์อยากให้อัตลักษณ์ของแกนนำสามวัย สามพลัง คงอยู่ จึงจำเป็นต้องสร้างฐานคิด และอาวุธทางปัญญา โดยทางมหาวิทยาลัย จะใช้วิธีการร่วมสร้างเพลังด้วยการกระตุ้นพลังกลุ่ม และการช่วงวางแผนให้การขับเคลื่อนดำเนินต่อไปได้ด้วยพลังของชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ระดับบุคคล

1.1 แกนนำเด็กเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ได้รับการยอมรับจากชุมชนและจากสังคมภายนอก

1.2 นักวิชาการ ได้ความรู้จากการสะท้อนคิดของชุมชน และเห็นคุณค่าของการสร้างพลังที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดองค์ความรู้ใหม่ จากการผสมผลานความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ของชุมชน

2. ระดับชุมชน

2.1 ลดความเหลื่อมล้ำระหว่างวัย เกิดการสร้างสัมพันธภาพของ 3 ช่วงวัย คือ วัยเด็ก วัยทำงาน และวัยสูงอายุ ที่ร่วมกันทำกิจกรรม นำไปสู่การสร้างความเคารพ และการสร้างคุณค่าให้แก่กันและกัน

2.2 ชุมชนเป็นต้นแบบชุมชนนำร่องชุมชนสร้างสุข ด้วยกลุ่มคน 3 ช่วงวัย

2.3 จุดประกายการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านทางต้นแบบของแกนนำสามวัยที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อย่างแท้จริง

3. ระดับจังหวัด เกิดชุมชนต้นแบบ สามวัยสามพลัง ที่สามารถทำงานร่วมกันในงานส่งเสริมสุขภาพของคนในชุมชน และเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีแก่คนในชุมชน สอดคล้องกับนโยบาย 4 ดี วิถีพอเพียง ของจังหวัดสระแก้ว ที่ต้องการสร้างชุมชนสร้างสุข (ประกอบด้วย คนดี สุขภาพดี รายได้ดี สิ่งแวดล้อมดี)

เอกสารอ้างอิง

จิตรา ดุษฎีเมธา, สุเมษย์ หนกหลัง, ณัฐชวดี จันทร์ฟอง และสุธี สุนทรชัย. (2558). **การพัฒนารูปแบบการสร้างความสุขของผู้สูงอายุด้วยสยามหัวเราะบำบัดผ่านการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าช้าง อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว**. *วารสารเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่,* 7(1), 31-46.

จิตรา ดุษฎีเมธา. (2561). **กลุ่มแกนนำสามวัย : แกนนำสร้างสุขบ้านท่าช้าง.** การสัมมนาวิชาการ The 5th Engagement Thailand Annual Conference. นำเสนอวันที่ 11-13 กรกฎาคม 2561. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จิตรา ดุษฎีเมธา, สุเมษย์ หนกหลัง, วณัฐพงศ์ เบญจพงศ์ และวรสรณ์ เนตรทิพย์. (2561). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโครงการพัฒนาแกนนำสร้างสุขสู่ชุมชนตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว.** *วารสารวิชาการวิทยาลัยแสงธรรม,* 10(1), 137-157.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2556). **รายงานประจำปีโครงการบริการวิชาการแก่ชุมชน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี 2555.** กรุงเทพฯ : ไอเดียสแควร์.

_____. (2557). **รายงานประจำปีโครงการบริการวิชาการแก่ชุมชน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี 2556.** กรุงเทพฯ : สันตศิริการพิมพ์.

วัลลภ ปิยะมโนธรรม และ จิตรา ดุษฎีเมธา. (2550). **หัวเราะบำบัด**. กรุงเทพฯ : ใกล้หมอ.

สุธี สุนทรชัย, เอกพจน์ จงดี และระวิวรรณ ปัญญา. (2556). **เอกสารสรุปรายงานผลโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ประจำปี 2555.** (อัดสำเนา)

_____. (2557). **เอกสารสรุปรายงานผลโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ประจำปี 2556.** (อัดสำเนา)

การวิเคราะห์ทุนของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมศักยภาพ กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ปริชัย ดาวอุดม[1]
วรรณวิมล ภักดี[2] อัจฉราภรณ์ ทองแฉล้ม[3]

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ทุนของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมศักยภาพ ในพื้นที่ชุมชนบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ตามแนวคิดฮาบิทัสของ ปิแอร์ บูดิเยอร์ ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาปรากฏการณ์รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางของทฤษฎีฐานราก เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการสุ่มเชิงทฤษฎี

ผลการศึกษาพบว่า แกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะมีทุน 2 ประการ คือ ทุนเดิมที่สั่งสมติดตัวมา กับทุนที่ได้รับหลังการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งทุนทั้ง 2 ประการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดฮาบิทัสของ ปิแอร์ บูดิเยอร์ คือมีทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนสัญลักษณ์

ที่มาและความสำคัญ

เป็นระยะเวลากว่า 7 ปีที่ศูนย์พัฒนาศักยภาพมนุษย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒนำศาสตร์และศิลป์แห่งการหัวเราะบำบัดมาเป็นส่วนหนึ่งในการบริการวิชาการ และได้นำรูปแบบการพัฒนาความสุขด้วยเสียงหัวเราะ ตามแนวทาง“สยามหัวเราะ”ที่คิดค้นขึ้นโดย วัลลภ ปิยะมโนธรรม ไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพและสร้างสุขให้กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ภายในชุมชนบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว เพื่อสร้างความสุขทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต

[1] หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จากเดิมทีในชุมชนนี้ผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 50 มีอาการป่วยด้วยโรคเรื้อรัง เป็นโรคซึมเศร้า มีการพยายามฆ่าตัวตายในผู้สูงอายุร้อยละ2.43 (สุธี สุนทรชัย,เอกพจน์ จงดี และระวิวรรณ ปัญญา, 2556) แต่ภายหลังจากที่มีการจัดกิจกรรมสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะโดยเริ่มจากกลุ่มผู้สูงอายุ พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนด้านความสุขทางกาย ใจ อารมณ์ และสังคม โดยกลุ่มผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตดีขึ้น ผู้ป่วยเรื้อรังบรรเทาลง นำไปสู่การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมศักยภาพแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะขึ้นเพื่อให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมได้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะที่สามารถสอนและนำกิจกรรมได้ทั้งในครอบครัว คุ้ม หมู่บ้านและออกไปเป็นแกนนำภายนอกชุมชน

คุณลักษณะเบื้องต้นที่อยู่ในตัวแกนนำมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยให้การดำเนิน ปฏิบัติการใด ๆ ประสบความสำเร็จ การวิเคราะห์ทุนตามแนวคิดฮาบิทัส (Bourdieu. 1986) ของปิแอร์ บูร์ดิเยอร์ จะทำให้เห็นที่ทุนของแกนนำที่ผ่านการอบรมพัฒนาเพื่อเสริมศักยภาพ ซึ่งเป็นสิ่งทั้งที่แกนนำมีอยู่ในตัวเองก่อนรับการอบรมและได้รับการเสริมจากภายนอก อันจะก่อให้เกิดพลังในการเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยในการศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์ทุนของแกนนำที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมศักยภาพแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ ที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการทำให้เป็นแกนนำได้ทั้งในครอบครัว คุ้ม หมู่บ้านและออกไปเป็นแกนนำภายนอกชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ทุนของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมศักยภาพ ในพื้นที่ชุมชนบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ตามแนวคิดฮาบิทัสของ ปิแอร์ บูดิเยอร์

ระยะเวลาดำเนินงาน

ธันวาคม 2559-มิถุนายน 2561

กลุ่มเป้าหมาย

แกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ บ้านท่าช้าง จำนวน 10 คน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีประเมิน

การศึกษากรณีศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ (Phenomenology) รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางของทฤษฎีฐานราก

โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือแกนนำที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมศักยภาพแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ จำนวน 10 คน โดยการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) และการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบและประสานงานเกี่ยวกับกิจกรรม

สร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนความรู้และทักษะ แก่แกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ

สรุปผลการศึกษา

ทุนของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ

ผลการศึกษาพบว่า ทุนของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะมี 2 ส่วนคือ 1) ทุนเดิมที่สั่งสมติดตัวแกนนำมาก่อนการอบรม ประกอบด้วย การมีจิตอาสา การเป็นที่รู้จักในชุมชน ความรู้และประสบการณ์ในการดูแล สนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ การให้ความสำคัญต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต ตลอดจนการสนับสนุนจากครอบครัว และ 2) ใหม่ที่ได้รับจากการฝึกจากการอบรม และทุนอื่นที่ได้มาภายหลังทำให้วิเคราะห์ทุนแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะที่ได้ดังนี้

(1) ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ทุนประการแรกของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะประกอบไปด้วย ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากการเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่เป็นเสมือนตัวทุนเดิมที่เสริมพลัง เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้และทักษะจากประสบการณ์มาก่อน และเมื่อได้รับการหนุนเสริมด้วยกิจกรรมสยามหัวเราะ ที่เป็นการออกกำลังจากภายใน ที่ส่งผลต่อร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม รวมถึงความมั่นใจในตนเอง เชื่อมั่นในศักยภาพและสิ่งตนเองเป็น เข้าใจและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล และภาวะความเป็นผู้นำที่ต้องกล้าคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจและการแสดงออก ตลอดจนประสบการณ์ส่วนตัวที่ได้รับรู้การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกต่อร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม ของผู้เข้าร่วมสยามหัวเราะ ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์นี้เป็นสิ่งที่มีการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง เติมเต็มผ่านกระบวนการเรียนผ่านประสบการณ์ เสริมในส่วนที่ขาด โดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งต่อคุณลักษณะของแกนนำ

(2) ความมีจิตอาสา จัดได้ว่าเป็นทุนเดิมที่แกนนำมีอยู่ก่อนนับแต่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านแล้ว ความมีจิตอาสานี้เกิดขึ้นจากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่ค่อย ๆ ถักทอขึ้นอย่างยาวนานในชุมชน บางคนเริ่มมาจากการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแก่ญาติมิตร ขยายมาเป็นความเอื้อเฟื้อเพื่อนบ้าน จนกลายมาเป็นอาสาสมัครทางการและเป็นทุนที่สำคัญมากเนื่องจากแกนนำสร้างสุขฯจะต้องเป็นผู้มีจิตใจเสียสละ อยากเห็นคนในครอบครัว ชุมชนมีสุขภาพที่ดีขึ้น การก้าวเข้ามาร่วมเป็นแกนนำของหลายคนจึงมีจุดเริ่มจากจิตอาสาที่อยากเห็นคนที่ตนรักและเพื่อนบ้านในชุมชนมีสุขภาพที่ดีขึ้น

(3) การมองเห็นคุณค่าของตนเอง แกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ แต่เดิมมีวิถีชีวิตที่อยู่เพียงในบ้านทำงานบ้าน ดูแลสมาชิกภายในครอบครัว ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวน หรือรับจ้าง และยังทำกิจกรรมจิตอาสาอย่างการเป็น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งบทบาทจะดำเนินเกี่ยวกับการดูแล การสนับสนุน ส่งเสริมในเรื่องสุขภาพในเบื้องต้นของคนในชุมชน เช่นการปฐมพยาบาลเบื้องต้น วัดความดัน การใส่ทรายเพื่อกำจัดยุงลายภายในชุมชน การเยี่ยมบ้านผู้ป่วยติดเตียง เป็นต้น ซึ่งภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ ทีมผู้จัด นำโดยอาจารย์จากมหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒได้จัดกระบวนการฝึกสยามหัวเราะอย่างต่อเนื่อง โดยมีการอบรมเสริมทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหารเป็นการนำที่มีประสิทธิภาพผ่านการฝึกบุคลิกภาพ การพูดในที่สาธารณะ และการเสริมความมั่นใจ เป็นต้น ทำให้แกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะมองเห็นศักยภาพ และดึงศักยภาพของตนเองมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการทำงานเป็นอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน(อสม.)

(4) การสนับสนุนจากครอบครัวและคนใกล้ชิด การทำงานเพื่อสังคม การทำงานเพื่อส่วนรวม นอกจากจะต้องใช้จิตใจที่มุ่งมั่นในการทำงานเหล่านี้แล้วในบางท่านต้องเสียสละเวลาและทรัพยากร หรือต้นทุนหลากหลายในการทำงานเพื่อสังคม เหนือสิ่งอื่นใด งานเพื่อสังคม เพื่อส่วนรวมเป็นงานที่ต้องทุ่มเทเวลาส่วนตัว เวลาในการทำงาน เวลาที่ต้องใช้กับคนในครอบครัว เสียสละเพื่อชุมชน แกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะเองก็เช่นกัน ต่างต้องสละเวลา มาเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นการได้รับความเข้าใจจากครอบครัว และได้การสนับสนุนจากความครอบครัว จึงมีส่วนต่อการส่งเสริมการดำรงอยู่ของการเป็นแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ ความมีชื่อเสียงและการที่คนในชุมชนเคยเห็นอาจารย์จาก มศว. ผ่านทางรายการโทรทัศน์ เป็นส่วนสำคัญที่สร้างความเชื่อมั่นและยินดีที่จะร่วมเป็นแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ แม้ในระยะแรกจะมีเพียงบางครอบครัวเท่านั้นที่เข้าใจและสนับสนุนให้มาเป็นแกนนำ ต่อเมื่อได้เข้าร่วมและแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะได้มีโอกาสไปแสดงในที่ต่าง ๆ เป็นที่รู้จักและได้รับคำชื่นชม ครอบครัวจึงได้ให้การสนับสนุนมากขึ้น

(5) การยอมรับและยกย่อง การพัฒนาแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะพัฒนาขึ้นเพื่อเป็นแกนนำทั้งในครอบครัว ชุมชน และภายนอกชุมชน และมีการเรียกแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะของชุมชนบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ครู” หรือ เป็น“แกนนำ” แกนนำส่วนใหญ่มีความภูมิใจ และดีใจ ยิ่งถูกเรียกแบบนั้นแกนนำเห็นว่าตนเองควรยิ่งพัฒนาตนเองให้สามารถพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น การมีโอกาสได้เป็นแกนนำสร้างสุขด้วยกิจกรรมสยามหัวเราะนอกชุมชน ในฐานะตัวแทนของชุมชน ทำให้คนภายนอกชุมชนรู้จักชุมชนบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ว่าเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ ยิ่งการเสริมแรงและสร้างความเข้มแข็งในการเป็นแกนนำสร้างสุขด้วยสยาม

(6) รายได้ การประกอบอาชีพ และเวลาว่าง เนื่องด้วยกิจกรรมสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะเป็นกิจกรรมที่ทำอย่างต่อเนื่อง ทั้งการเสริมความรู้และทักษะให้กับแกนนำ หรือการที่แกนนำไปฝึกสยามหัวเราะนอกชุมชน ซึ่งในบางช่วงเวลาแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะบางท่าน อาจจะไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้โดยเฉพาะในช่วงการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ มีผลต่อกระบวนสร้างแกนนำอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะทั้งการดำรงอยู่และการเข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง แกนนำที่ประสบความสำเร็จคือแกนนำที่สามารถบริหารจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง รายได้ การประกอบอาชีพ และเวลาว่างได้ซึ่งนับว่าเป็นทุนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

อภิปรายผลการศึกษา

ทุนของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ

คุณลักษณะของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะในพื้นที่ชุมชนบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ซึ่งสามารถปรากฏออกมาให้เห็นได้ในการกระทำ/แนวโน้มของการกระทำ ของแกนนำ โดยมีตามแนวคิดฮาบิทัส (Bourdieu. 1986) ดังต่อไปนี้

ทุนเศรษฐกิจ ประกอบไปด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะที่มีผลต่อการดำรงอยู่และการเข้าร่วมอย่างต่อเนื่องของแกนนำและที่สำคัญที่ผลพวงจากการที่ทำกิจกรรมสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะทำให้สุขภาพกายและจิตใจ ของแกนนำแข็งแรง ส่งผลต่อการลดภาระค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพไม่ว่าจะเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่ายา ค่าหมอ ไปจนถึงค่าเดินทางในการไปพบแพทย์ ค่าเสียโอกาสเมื่อต้องไปโรงพยาบาล ค่าจ้างจากการหยุดงานเป็นต้น หรือเมื่อร่างกายจิตใจที่แข็งแรงทำให้มีโอกาสที่มากขึ้นในการใช้เวลาหารายได้มาจุนเจือครอบครัว

ทุนวัฒนธรรม ประกอบไปด้วยแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ นั้นมีพื้นฐานมาจากการเป็นอาสาสมัครประจำหมู่บ้านเดิมของชุมชน มีการให้คุณค่ากับการทำงานอาสาสมัคร ทำแกนนำเห็นคุณค่าของการทำงานอาสามาสมัครด้วยเฉพาะในฐานะแกนนำสร้างสุขที่เป็นผู้ไปสร้างความสุขให้กับผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ป่วยที่ติดเตียงที่ต้องได้รับการดูและใส่ใจ แบ่งปันความสุข

ทุนทางสังคม ประกอบไปด้วย ความสัมพันธ์ของกลุ่มหลายระดับ กลุ่มแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะในพื้นที่ท่าช้างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มแกนนำ กลุ่มแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ กับผู้ประสานงานซึ่งเป็นบุคลากรจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กลุ่มแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ กับบุคลากรจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่เข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรมสร้างแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ กลุ่มแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ กับกลุ่มแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะกลุ่มอื่น (กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มเด็ก) แกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะกับครอบครัวและชุมชน ผู้ประสานงานซึ่งเป็นบุคลากรจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กับบุคลากรจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่เข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรมสร้างแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ ซึ่งการคงอยู่ของเครือข่ายความสัมพันธ์เหล่านี้ ส่งผลต่อการดำรงอยู่และมีส่วนร่วมของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะในพื้นที่ชุมชนบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ทุนสัญลักษณ์ เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง แม้ว่าการเป็นอสม.ของแกนนำจะเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่มีมาแต่เดิม ทว่าการผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการที่ดำเนินงานโดย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒอย่างต่อเนื่อง ทำให้แกนนำได้รับการยอมรับ เป็นที่ชื่นชมในความสามารถและผลที่เกิดขึ้นจริงจากการฝึกหัวเราะ ทำให้พวกเขามีความรู้สึกว่าเป็นมากกว่า อสม. ยิ่งเมื่อผ่านการอบรมและในระหว่างการฝึกอบรมมีการยกย่องให้แกนนำมีสถานะเป็นครูผู้สอนหัวเราะยิ่งสร้างความภูมิใจ การได้ออกไปแสดงภายนอกชุมชน ได้ออกข่าวรายการโทรทัศน์ ได้พบรู้จักกับผู้คิดค้นตัวจริงยิ่งสร้างทุนให้แกนนำสามารถเผยแพร่กิจกรรมต่าง ๆได้อย่างดียิ่ง ส่งผลดีต่อการทำงานอาสาสมัครอื่น ๆ ในชุมชนอีกหลายประการ

คุณค่าและประโยชน์ของการศึกษานี้

การศึกษานี้ทำให้ทราบถึงทุนและที่มาของทุนของแกนนำสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเสริมพลังและสร้างความยั่งยืนในอนาคต รวมถึงการนำไปปรับใช้กับการขยายผลและสร้างแกนนำในพื้นที่อื่นต่อไป กล่าวคือสำหรับการขยายโครงการสร้างสุขด้วยสยามหัวเราะไปพื้นที่อื่น หากมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างแกนนำเพื่อสานต่อการขับเคลื่อนในชุมชน ผู้ดำเนินงานอาจพิจารณาจากทุนตามแนวคิดของ บูดิเยอร์ 4 ประการดังกล่าว ว่าผู้ที่จะเข้ารับการอบรมเป็นแกนนำนั้นขาดทุนใดบ้าง ซึ่งในแต่ละพื้นที่ แกนนำแต่ละคนอาจต้องมีการสร้างเสริมทุนที่ไม่เหมือนกัน ก็จะทำให้การสร้างแกนนำเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กวิพัฒน์ สุขแจ่ม. 2547. **ทุนทางสังคมกับการแก้ไขปัญหายาเสพติด : กรณีศึกษาบ้านคลองจระเข้น้อย ตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุธี สุนทรชัย, เอกพจน์ จงดี และระวิวรรณ ปัญญา. 2556. **เอกสารสรุปรายงานผลโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าช้าง ตำบลหนองหมากฝ้าย อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ประจำปี 2555.** (อัดสำเนา).

ชาญณรงค์ วงค์วิชัย. 2560. **คุณลักษณะอาสาสมัครที่ส่งผลต่อบทบาทอาสาสมัครสาธารณสุข.** (ออนไลน์) สืบค้นจาก https://www.tci-thaijo.org/index.php/Humanties-up/article/download/91932/72078/. เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2561.

พรสรวง เถาตะกู. 2550. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลในจังหวัดนครปฐม.บัณฑิตวิยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.** ศูนย์พัฒนาศักยภาพมนุษย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. มปป. สยามหัวเราะ เพราะสุขให้กับชีวิต. (แผ่นพับ).

สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต. 2553. **แนวคิดฮาบิทัสของปิแอร์ บูร์ดิเยอกับทฤษฎีทางมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

อุ้มยศ กิจอุดม. 2556. **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการสมัครเข้าเป็นอาสาสมัครทหารพรานหน่วยเฉพาะกิจนาวิกโยธิน ค่ายเทวาพิทักษ์ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม.

Bourdieu. 1986. **Handbook of thery and research for the sociology of education.** New York : Greenwood.

การเสริมสร้างศักยภาพของนักศึกษาด้วยการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ถนอมศรี เปลี่ยนสมัย[1]
สรรพารี ยกย่อง[1], จุฑาวุฒิ คำภิระ[2]

บทคัดย่อ

มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับมูลนิธิรากแก้ว และภาคีเครือข่ายอำเภอพุทธมณฑล ร่วมกันบูรณาการการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เพื่อการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้นอกห้องเรียนแบบมีส่วนร่วมของนักศึกษา ส่งเสริมให้อาจารย์ นักศึกษาและบุคลากรนำความรู้ความสามารถของตนมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน โดยใช้หลักพัฒนาตามแนวพระราชดำริและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการเรียนรู้และจากการปฏิบัติจริง โดยนำกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และแนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้หลักการ “ระเบิดจากข้างใน” ร่วมกันเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในสาเหตุของปัญหา หาแนวทางแก้และวางแผนพัฒนาในทุกมิติ โดยใช้ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการดำเนินโครงการ นักศึกษาเกิดภาวะความเป็นผู้นำบนพื้นฐานของศักยภาพของตนเองและฝึกทักษะการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างของผู้อื่น สานความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาจากหลากคณะหลายสาขาวิชาให้สามารถทำงานร่วมกัน และได้นำหลักคิดในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และที่สำคัญนักศึกษา อาจารย์ และบุคลากรได้นำความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ของตนเองมาประยุกต์ใช้ในการคิดวิเคราะห์ร่วมกับชุมชนได้มาซึ่งแผนพัฒนาพื้นที่เชิงบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้นำแผนพัฒนาชุมชนมาจัดทำเป็นข้อเสนอโครงการที่เกิดจากความต้องการของชุมชน ภายใต้กรอบการพัฒนาเชิงบูรณาการ “พุทธมณฑล มณฑลแห่งความพอเพียง” ในการพัฒนาพื้นที่ต่อไป

[1] งานพันธกิจสัมพันมหาวิทยาลัยมหิดลกับสังคม สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล
[2] กองกิจการนักศึกษา สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

คำสำคัญ : เสริมสร้างศักยภาพของนักศึกษา, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มาและความสำคัญ

ด้วยรัฐบาลได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. 2557-2560) เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการบูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกัน สถาบันการศึกษามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ประชาชน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตัวเองได้ โดยการสร้างกระบวนการให้เกิดความคิดหรือความต้องการที่แท้จริงในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้และสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 1 จะมุ่งเน้นที่ภาคการเกษตรและชนบท โดยการสร้างกระบวนการให้เกิดความคิดหรือความต้องการที่แท้จริงในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้และสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม ยุทธศาสตร์ที่ 2 การดำเนินการในพื้นที่เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและปลูกฝังให้เด็กเยาวชนและประชาชนมีการดำรงชีพอยู่อย่างพอเพียงและพัฒนาหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวิชาชีพครูพัฒนาคุณภาพการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่ระดับปฐมวัยตลอดจนสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ (คณะอนุกรรมการส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคเกษตรและชนบท, 2558)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ครอบครัวชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน (สรรเสริญ วงศ์ชอุ่ม, 2544) การเสริมสร้างพื้นฐานและการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กและเยาวชนถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ให้มีความรอบรู้ในการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติมีปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้ชีวิตมีความสมดุลและพร้อมรับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกเป็นอย่างดี

มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับมูลนิธิรากแก้ว และภาคีเครือข่ายอำเภอพุทธมณฑล ร่วมกันดำเนินโครงการการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยพลังนิสิตนักศึกษา ในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหิดล มีการทำงานพัฒนาร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง มีทุนเดิมและเป็นการต่อยอดการทำงานของมหาวิทยาลัยมหิดลกับชุมชนพุทธมณฑล การดำเนินโครงการในครั้งนี้เป็นการบูรณาการการขับเคลื่อนงานเพื่อพัฒนาพื้นที่ โดยนำกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และแนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้หลักการ “ระเบิดจากข้างใน” ร่วมกันเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในสาเหตุของปัญหา หาแนวทางแก้ และวางแผนพัฒนาในทุกมิติ โดยใช้ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดทำ

แผนพัฒนาชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งเป็นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้นอกห้องเรียนแบบมีส่วนร่วมของนักศึกษา ส่งเสริมให้อาจารย์ นักศึกษา และบุคลากรนำความรู้ความสามารถของตน มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนโดยใช้หลักพัฒนาตามแนวพระราชดำริและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการเรียนรู้และจากการปฏิบัติจริง

วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้นอกห้องเรียนแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จริง ด้วยการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.2 เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษานำความรู้ความสามารถของตน มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนโดยใช้หลักพัฒนาตามแนวพระราชดำริและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.3 เพื่อสร้างแผนพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ปี พ.ศ. 2559-2561

กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย 1) ประชาชนอำเภอพุทธมณฑล
2) ส่วนงานราชการ ส่วนท้องถิ่นอำเภอ พุทธมณฑล
3) นักศึกษา อาจารย์และบุคลากรมหาวิทยาลัยมหิดล

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

1. จัดตั้งทีมและคณะทำงานภายในมหาวิทยาลัย พร้อมทั้งสร้างความเข้าใจร่วมกัน
2. คัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย

- ประชุมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในการดำเนินโครงการ ร่วมกับหน่วยงานราชการท้องถิ่น และภาคประชาชน
- จัดเวทีประชาคมคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินโครงการ

3. การเตรียมการและการสร้างการมีส่วนร่วม

- การประชาคมชาวบ้าน นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย ชี้แจงทำความเข้าใจแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- การนำนักศึกษา อาจารย์ บุคลากร ผู้แทนจากหน่วยงานราชการ ท้องถิ่น ตัวแทนประชาชนในพื้นที่เป้าหมายศึกษาดูงานตัวอย่างโครงการพัฒนาในจังหวัดพื้นที่ต้นแบบ

4. การศึกษาภูมิสังคมและจัดทำแผนชุมชน

- การศึกษาข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ ภูมิสังคม และแผนชุมชน
- การจัดกิจกรรมเรียนรู้เพื่อการทำงานร่วมกับชุมชนสำหรับนักศึกษา
- ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลในชุมชน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลร่วมกับชุมชน

- การจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่เชิงบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และคืนข้อมูลกับชุมชน

5. การติดตามผล

- จัดเวทีประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อรายงานความก้าวหน้าการปฏิบัติงาน ปัญหาอุปสรรค เพื่อร่วมกันพัฒนาการขับเคลื่อนงานในระยะต่อไป

- ถอดบทเรียนการทำงาน

สรุปผลการดำเนินงาน

มหาวิทยาลัยมหิดลได้ร่วมกับอำเภอพุทธมณฑล ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ประชาชน และภาคีเครือข่าย ขับเคลื่อนโครงการโดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการร่วมกันพัฒนาพื้นที่ โดยการสนับสนุนให้นักศึกษา อาจารย์ และบุคลากรได้เรียนรู้ปัญหาจากชุมชนและนำความรู้ความเชี่ยวชาญของตนเอง มาร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างแผนการพัฒนาชุมชน และเป็นพื้นที่เรียนรู้ของนักศึกษาผ่านการลงพื้นที่ปฏิบัติจริง โดยมีการขับเคลื่อนงาน ดังนี้

1. จัดตั้งทีมและคณะทำงานภายในมหาวิทยาลัย พร้อมทั้งสร้างความเข้าใจร่วมกัน อาจารย์ นักศึกษา และบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหิดล สร้างความรู้ความเข้าใจแนวคิดการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จัดตั้งทีมงาน และปรึกษาหารือเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน

2. การเลือกพื้นที่ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับอำเภอพุทธมณฑล จัดประชาคมหน่วยงานราชการ ท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนประชาชน ชี้แจงทำความเข้าใจการขับเคลื่อนโครงการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยพลังนิสิตนักศึกษา และได้ดำเนินการคัดเลือกและรับรองพื้นที่เป้าหมาย ผ่านเวทีประชาคม โดยพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ที่มีความพร้อม มีผู้นำที่เข้มแข็งและการพัฒนาต้องเกิดประโยชน์กับชุมชน จากเวทีประชาคม ได้คัดเลือกพื้นที่เป้าหมายจำนวน 6 หมู่บ้าน 3 ตำบล ที่ครอบคลุมพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ประกอบด้วย หมู่ที่ 3 บ้านศาลาดิน ตำบลมหาสวัสดิ์, หมู่ที่ 5 บ้านสหพรและหมู่ 1 บ้านวัดสุวรรณาราม ตำบลศาลายา, หมู่ 4 บ้านวัดมะเกลือ หมู่ 6 บ้านคลองโยงใหม่ และหมู่ 8 บ้านสหกรณ์ ตำบลคลองโยง

3. การเตรียมการและการสร้างการมีส่วนร่วม มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับมูลนิธิรากแก้ว ทำความเข้าใจและชี้แจงแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการแลกเปลี่ยนความคิด ร่วมเสนอแนะ ในการดำเนินโครงการ เพื่อให้เกิดการ “ระเบิดจากข้างใน” และแสดงความพร้อมในการร่วมกันขับเคลื่อนงานและลงมือทำ ได้นำนักศึกษา อาจารย์ บุคลากร ผู้แทนจากหน่วยงานราชการ ท้องถิ่น ตัวแทนประชาชนในพื้นที่เป้าหมายศึกษาดูงานพื้นที่ในต้นแบบ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดน่าน เพื่อสร้างความเข้าใจถึงการนำหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริมาใช้แก้ไขปัญหาให้กับชุมชน ตลอดจนแนวทางการทำงานอย่างบูรณาการของสถาบันการศึกษาร่วมกับหน่วยงานราชการเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากการศึกษาดูงานได้ประชุมร่วมกันเกิดแผนปฏิบัติการ (Roadmap) ในการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพื้นที่เป้าหมายอำเภอพุทธมณฑล

4. ศึกษาภูมิสังคมและจัดทำแผนชุมชน การศึกษาข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ ภูมิสังคม และแผนชุมชน และลงพื้นที่สำรวจข้อมูลในชุมชน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลร่วมกับชุมชนตามหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล วิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ โดยการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ เชิงภูมิศาสตร์และภูมิสังคม ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเพื่อความถูกต้อง และเก็บข้อมูลความต้องการอย่างแท้จริงจากชุมชน มหาวิทยาลัยมหิดล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้วิเคราะห์ข้อมูลในหมู่บ้านเป้าหมายจากแผนชุมชนและข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากชุมชนมาวิเคราะห์ และได้สรุปประเด็นปัญหาที่สำคัญของแต่ละพื้นที่เป้าหมายเพื่อนำมาวางแผนการพัฒนาพื้นที่

- การจัดกิจกรรมเรียนรู้เพื่อการทำงานร่วมกับชุมชนสำหรับนักศึกษา

มหาวิทยาลัยมหิดลได้นำนักศึกษาร่วมกับพัฒนาการอำเภอพุทธมณฑล อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน เข้าเก็บข้อมูลเศรษฐกิจสังคมความสุขและความต้องการ โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนโดยการใช้พลังนักศึกษาที่ร่วมกันทำงานภายใต้กิจกรรมเสริมทักษะการเรียนรู้การทำงานร่วมกับชุมชน นักศึกษาได้เรียนรู้ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ สำรวจข้อมูลพื้นฐานและเก็บข้อมูลปัญหาและความต้องการของชุมชนและได้ดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกับชุมชนเพื่อหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน การเก็บข้อมูลด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้ได้เริ่มเรียนรู้ไปด้วยกัน ได้ข้อมูลที่เป็นเชิงลึก ได้ปัญหาและความต้องการมาจากชุมชนอย่างแท้จริง และได้ดำเนินการนำผลสรุปจากการวิเคราะห์ข้อมูลมานำเสนอให้แก่ชุมชน ซึ่งข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะเพื่อพัฒนาโครงการอีกทั้งการลงพื้นที่นักศึกษาได้เรียนรู้ และลงมือปฏิบัติจริงในการทำงานร่วมกับชุมชนและสัมผัสกับชุมชน

- การจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่เชิงบูรณาการและคืนข้อมูลให้แก่ชุมชน

จากที่มหาวิทยาลัยมหิดล และประชาคมพุทธมณฑลได้ร่วมกันสำรวจข้อมูลอย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงระหว่างประชาชน หน่วยงานราชการและมหาวิทยาลัย เพื่อนำมาจัดทำเป็นแผนพัฒนาพื้นที่เชิงบูรณาการ ภายใต้กรอบการพัฒนาเชิงบูรณาการ “พุทธมณฑล มณฑลแห่งความพอเพียง” และได้พัฒนาข้อเสนอโครงการในลักษณะของชุดโครงการซึ่งประกอบด้วย 4 แผนงาน ตามแผนภาพที่ 1 ซึ่งเป็นการบูรณาการเพื่อให้การพัฒนาพื้นที่เป็นไปอย่างสมบูรณ์ครบห่วงโซ่การพัฒนา ทั้งยังครอบคลุมมิติการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างครบถ้วน แผนงานดังกล่าวได้เสนอให้แก่ หน่วยงานราชการ ท้องถิ่นและชุมชน เพื่อให้รับทราบ แสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกันต่อไป

ภาพที่ 1 แผนงานการพัฒนาพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล

5. การติดตามผล

- จัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อรายงานความก้าวหน้าการปฏิบัติงาน ปัญหาอุปสรรค เพื่อร่วมกันพัฒนาการขับเคลื่อนงานต่อไป โดยแบ่งเป็น 1) ประชุมคณะทำงานหลัก ได้แก่ อาจารย์ นักศึกษา บุคลากร และแกนนำชุมชน 2) ประชุมคณะทำงานหลัก ร่วมกับหน่วยงานราชการ ท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนประชาชน และถอดบทเรียนการทำงานระหว่างอาจารย์ นักศึกษา บุคลากร และแกนนำชุมชน

อภิปรายผลการดำเนินงาน

การขับเคลื่อนโครงการนี้ถือว่าเป็นการพัฒนาเชิงพื้นที่ คือการบริหารจัดการที่ลงไปทำกระบวนการในพื้นที่เป้าหมาย สิ่งสำคัญคือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในทุกหน่วยงานและชุมชน ให้เกิดการ “ระเบิดจากข้างใน” โดยการร่วมเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในสาเหตุของปัญหา เพื่อการร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขและวางแผนพัฒนา การร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมลงมือปฏิบัติ โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนและสถาบันการศึกษา ในการร่วมกันแก้ปัญหาหรือพัฒนาในประเด็นที่คนในชุมชนร่วมกันดำเนินการ ตั้งแต่ค้นหาปัญหา วางแผนการดำเนินงาน ร่วมกันดำเนินงาน เพื่อให้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชน

การดำเนินโครงการนี้ผนวกการเรียนรู้นอกห้องเรียนของนักศึกษาแบบมีส่วนร่วมด้วยการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยการลงพื้นที่ปฏิบัติงานจริง นักศึกษาได้นำความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ของตนเองมาประยุกต์ใช้ในการคิดวิเคราะห์ ร่วมกับชุมชนเกิดแผนการพัฒนาชุมชน อีกทั้งจากการฝึกปฏิบัติให้นักศึกษาเกิดภาวะความเป็นผู้นำบนพื้นฐานของศักยภาพของตนเอง และเกิดฝึกทักษะการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างของผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาจากหลากคณะหลายสาขาวิชาให้สามารถทำงานร่วมกัน และนักศึกษาที่เข้าร่วมการขับเคลื่อนโครงการได้หลักคิดในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

จากการขับเคลื่อนโครงการได้มาซึ่งแผนพัฒนาพื้นที่เชิงบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและได้นำพัฒนาแผนชุมชนดังกล่าว จัดทำเป็นข้อเสนอโครงการที่เกิดจากความต้องการของชุมชน ภายใต้กรอบการพัฒนาเชิงบูรณาการ “พุทธมณฑล มณฑลแห่งความพอเพียง”

มีนัยสำคัญว่าอำเภอพุทธมณฑลเป็นพื้นที่ที่ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนและสังคมทั้งพื้นที่แต่ทั้งนี้ด้วยยึดหลักการทำงานตามลำดับขั้นตอนในพื้นที่นำร่องของอำเภอพุทธมณฑลตามภูมิสังคมของอำเภอพุทธมณฑล ได้แก่ ภูมินครชลธารและกสิกรรม (เมือง-น้ำ-นา)

ข้อเสนอแนะจากการดำเนินโครงการนี้ได้แก่ 1) การเชื่อมประสานกับส่วนงานราชการ และส่วนท้องถิ่น ต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้รับผิดชอบให้ชัดเจนในการดำเนินงาน และต้องมีความต่อเนื่องและสม่ำเสมอกับชุมชน 2) การส่งเสริมความร่วมมือในสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ในพื้นที่ เข้ามาร่วมบูรณาการขับเคลื่อนโครงการร่วมกัน 3) การพัฒนารายวิชาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. นักศึกษาได้เรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับชุมชน ทำให้เกิดจิตสำนึกในการสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น

2. อาจารย์ นักศึกษา และบุคลากร ได้นำความรู้ความสามารถของตน มาใช้ในการสร้างแผนพัฒนาชุมชน

3. ชุมชนได้แผนพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารอ้างอิง

คณะอนุกรรมการส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคเกษตรและชนบท. 2558. **คู่มือการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคเกษตรและชนบทและความมั่นคง.**

ปรียานุช ธรรมปิยา. ม.ป.ป. **การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา (พ.ศ. 2549-2557)**. กรุงเทพฯ : ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ.

สำนักปลัดนายกรัฐมนตรี สำนักงานขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. 2557. **เอกสารแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. 2547-2560)**.

สรรเสริญ วงศ์ชอุ่ม. 2544. **เศรษฐกิจพอเพียง : พื้นฐานสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน.** กรุงเทพฯ : เพชรรุ่งการพิมพ์.

การประยุกต์ใช้แนวคิดสุขภาพหนึ่งเดียวโดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในการสร้างความรู้เกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า ให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ศิวะพงษ์ สังข์ประดิษฐ์[1]
สุขฤทัย บุญมาไสว, ศักดิโชต คิมสกุลเวช, ดุลยทรรศน์ กรณฑ์แสง, อาภรณ์ ลี้สมบุญ
ชุติเพ็ญ บูรณะสินทรัพย์, นทิตา ภูมิธนากรณ์, ลดาวัลย์ สาริยา, คุณาภรณ์ หอมยก, เมธาวี ทองดี
เบญจพร ภูศรี, วีณา พ่วงปิ่น, ปรุศก์ สุกใส, นรีรัตน์ สังขะไชย, สินีนาถ เจียมทวีบุญ, แสงเดือน มูลสม

บทคัดย่อ

การอบรมนี้เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องโรคเรบีส์และนำองค์ความรู้ในเรื่องสุขภาพหนึ่งเดียวที่ใช้ในการควบคุมป้องกันโรค ให้กับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยใช้บุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ให้มารับการอบรมให้เป็นผู้สอน โดยมีการทำความเข้าใจกับสื่อการสอนและฝึกสอนก่อนอบรมจริง การอบรมจัดขึ้นในโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือก 7 โรงเรียน จาก 7 ตำบลของอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี นักเรียนได้ฝึกคิดจากโจทย์ “ทำอย่างไรไม่ให้ถูกสุนัขกัด” และฝึกการตอบโต้ และแก้ปัญหาต่อโจทย์เหตุการณ์โรคเรบีส์ที่เกิดขึ้นในชุมชน จำนวนนักเรียนที่ได้รับการอบรมรวมทั้งสิ้น 338 คน จากผลการประเมิน พบว่าความรู้เรื่องสุขภาพหนึ่งเดียวและโรคเรบีส์ของนักเรียน มีมากขึ้นในภาพรวม โดยวัดจากการทำแบบทดสอบก่อนการอบรม (67.47%) และทันทีหลังการอบรม (81.20%) ร้อยละความพึงพอใจเฉลี่ย อยู่ในระดับพอใจมาก (4.04/5.00) โดยวัดจากประเด็นการให้ความรู้ในเรื่องสุขภาพหนึ่งเดียว กิจกรรมให้ความรู้เรื่องโรคเรบีส์วิทยากร การให้ความช่วยเหลือของผู้ช่วยอบรม สถานที่จัดอบรม และระยะเวลาของการฝึกอบรมการอบรมนี้จัดขึ้นสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการได้รับเชื้อเรบีส์ และนักเรียนในระดับนี้จะสามารถนำความรู้ที่ได้จากการอบรม ไปเผยแพร่ให้กับสมาชิกในครอบครัวได้

คำสำคัญ : โรคพิษสุนัขบ้า, โรคเรบีส์, สุขภาพหนึ่งเดียว

[1] ภาควิชาปรีคลินิกและสัตวศาสตร์ประยุกต์ คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ที่มาและความสำคัญ

โรคเรบีส์หรือโรคพิษสุนัขบ้า ยังคงเป็นโรคติดต่อระหว่างสัตว์และคน ที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตจากโรคดังกล่าวจำนวนมาก โดยในปี พ.ศ. 2561 ทั่วโลกมีผู้เสียชีวิตจากโรคนี้ประมาณ 59,000 คน และจำนวนครึ่งหนึ่งของผู้ที่เสียชีวิต เป็นเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี (1) สำหรับประเทศไทยในปีดังกล่าว มีผู้เสียชีวิตรวม 17 ราย (2) โดยผู้เสียชีวิตส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องการจัดการแผลและการไปพบแพทย์หลังถูกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมที่ไม่มีประวัติการได้รับวัคซีนป้องกันโรคเรบีส์กัด ข่วน หรือเลียบาดแผล นอกเหนือจากการประชาสัมพันธ์หรือให้ความรู้กับประชาชน ปัจจุบัน การควบคุมและป้องกันโรคเรบีส์ต้องใช้แนวคิดของ “สุขภาพหนึ่งเดียว” หรือ One Health โดย “สุขภาพหนึ่งเดียว” เป็นแนวคิดสากลที่ควรได้รับการเผยแพร่สู่สาธารณชนในวงกว้าง โดยต้องสร้างความร่วมมือระหว่างสาขาวิชา และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทุกระดับในการดูแลสุขภาพ ของคน-สัตว์-สิ่งแวดล้อม เพื่อบูรณาการการป้องกันควบคุมโรคและภัยสุขภาพ รวมถึงการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม และนำมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ รวมถึงสร้างกลไกการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ“สุขภาพหนึ่งเดียว” ทุกระดับทั้งชุมชนท้องถิ่น จังหวัด ภายในประเทศและระหว่างประเทศ (3) ตัวอย่างของการใช้แนวคิดเรื่อง “สุขภาพหนึ่งเดียว” ในการแก้ไขปัญหาโรคติดต่อระหว่างสัตว์และคนในประเทศไทย ได้แก่ โรคไข้หวัดนก ซึ่งเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (4) และการสร้างพื้นที่เขตลาดกระบัง ให้เป็นพื้นที่ปลอดโรคเรบีส์ ภายใต้แนวคิดสุขภาพหนึ่งเดียวโดยบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและปศุสัตว์ รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (5)

คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับเครือข่ายมหาวิทยาลัยสุขภาพหนึ่งเดียวแห่งประเทศไทย (Thailand One Health University Network, THOHUN) จัดกิจกรรมอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งได้รับการคัดเลือกมาจาก 7 ตำบลของอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ให้มีความรู้ความเข้าใจ ในการใช้แนวทางสุขภาพหนึ่งเดียว ในการควบคุมและป้องกันโรคเรบีส์ โดย อสม. ที่ผ่านการอบรม ได้รับความรู้และได้ฝึกการตอบโต้ ต่อโจทย์เหตุการณ์โรคเรบีส์ที่เกิดขึ้นในชุมชน จากนั้น อสม. ที่ผ่านการอบรม ได้ทำการอบรมนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 7 ครั้ง 7 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 338 คน ซึ่งจำนวนนักเรียนที่ผ่านการอบรมนี้ จะสามารถดูแลตัวเองร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการตอบโต้สถานการณ์โรคเรบีส์ในพื้นที่ และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนคือการทำให้พื้นที่ของอำเภอไทรโยค เป็นพื้นที่ปลอดโรคเรบีส์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องสุขภาพหนึ่งเดียว และโรคเรบีส์ให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. เพื่อสร้างเครือข่ายระหว่างคณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และนักเรียน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ 7 ครั้ง ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2562

กลุ่มเป้าหมาย

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

1. การดำเนินโครงการ/กิจกรรม มีขั้นตอนดังนี้

- ทำหนังสือไปยังสาธารณสุขจังหวัดกาญจนบุรี แจ้งการจัดกิจกรรมและขอให้ส่งอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มาเข้าร่วมกิจกรรม
- อบรม อสม. โดยนำสื่อการสอนชนิด power point พร้อมข้อความที่จะใช้อบรมนักเรียน ซึ่งเตรียมเป็นร่างโดยผู้อบรม ไปสร้างความเข้าใจกับอสม. และปรับแก้ไขตามความเหมาะสม จากนั้นให้อสม. ฝึกปฏิบัติเหมือนจริง โดยให้อบรมให้ผู้อบรมฟัง
- ทำหนังสือไปยังศึกษาธิการจังหวัดกาญจนบุรี แจ้งการจัดกิจกรรมและขอให้ประสานเตรียมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มาเข้าร่วมกิจกรรม
- อบรมเรื่องสุขภาพหนึ่งเดียว โรคเรบีส์ ความเชื่อและความเข้าใจที่ผิดเกี่ยวกับโรคเรบีส์ให้กับนักเรียน โดย อสม. ที่ผ่านการอบรม และให้นักเรียนได้ฝึกคิดจากโจทย์ “ทำอย่างไรไม่ให้ถูกสุนัขกัด” และฝึกการตอบโต้ และแก้ปัญหาต่อโจทย์เหตุการณ์โรคเรบีส์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. วิธีการประเมินผล มีขั้นตอนดังนี้

- การทำแบบทดสอบก่อนและหลังการอบรม
- การทำแบบประเมินการจัดการอบรม ซึ่งมีหัวข้อการประเมินอสม. ซึ่งเป็นผู้อบรม อยู่ในแบบประเมิน

ภาพที่ 1-3 : กิจกรรมอบรมนักเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสุขภาพหนึ่งเดียวและโรคเรบีส์
ที่มา : ศิวะพงษ์ (2562)

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1. จำนวนนักเรียน ที่เข้าร่วมอบรม จำนวน 338 คน

2. ความรู้เรื่องสุขภาพหนึ่งเดียวและโรคเรบีส์ของนักเรียน มีมากขึ้นในภาพรวม โดยวัดจากการทำแบบทดสอบก่อนการอบรม (67.47%) และทันทีหลังการอบรม (81.20%)

3. ร้อยละความพึงพอใจเฉลี่ย อยู่ในระดับพอใจมาก (4.04/5.00) โดยวัดจากประเด็นการให้ความรู้ในเรื่องสุขภาพหนึ่งเดียว กิจกรรมให้ความรู้เรื่องโรคเรบีส์ วิทยากรการให้ความช่วยเหลือของผู้ช่วยอบรม สถานที่จัดอบรม และระยะเวลาของการฝึกอบรม

4. จำนวนครั้งของการจัดอบรมและสถานที่จัดอบรม 7 ครั้ง โดยจัดอบรมโรงเรียนละหนึ่งครั้งที่โรงเรียนไทรโยคน้อยวิทยา โรงเรียนไทรโยคมณีกาญจน์ โรงเรียนบ้านวังสิงห์ โรงเรียนบ้านบ้องตี้ โรงเรียนไทรโยคใหญ่ โรงเรียนบ้านเขาช้าง และโรงเรียนสมาคมไทย-ออสเตรเลียน

อภิปรายผลการดำเนินงาน และข้อเสนอแนะ

กิจกรรมอบรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสุขภาพหนึ่งเดียวและโรคเรบีส์ ได้สร้างกระบวนการที่มุ่งหวังให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความยั่งยืนในการสร้างพื้นที่ปลอดโรคเรบีส์ โดยอาจารย์ที่มาจากภาคมหาวิทยาลัยได้อบรม อสม. ในครั้งแรก และให้ อสม. ทำความเข้าใจกับเอกสารที่จะต้องไปอบรมนักเรียนต่อ โดยในระหว่างการอบรมนักเรียน อสม.จะเป็นวิทยากรหลัก และมีอาจารย์เป็นผู้สังเกตการณ์และช่วยดำเนินกิจกรรมกลุ่ม การอบรมนี้มีนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นหลัก ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการได้รับเชื้อเรบีส์ และนักเรียนในระดับนี้จะสามารถนำความรู้ที่ได้จากการอบรม ไปเผยแพร่ให้กับสมาชิกในครอบครัวได้ การอบรมโดยอสม. ซึ่งเป็นบุคลากรในพื้นที่สามารถสร้างความเป็นกันเองกับผู้รับการบรม และอสม.จะสามารถขยายองค์ความรู้ไปยังนักเรียนกลุ่มอื่นในพื้นที่ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเกิดความยั่งยืน ซึ่งมีความแตกต่างในรูปแบบของการอบรม โดยมักจัดแบบบรรยายอย่างเดียว โดยไม่มีการทำกิจกรรมกลุ่ม หรือให้โจทย์กรณีศึกษา (6)

ข้อเสนอแนะจากการทำกิจกรรมนี้ ได้แก่ บางโรงเรียนจัดนักเรียนระดับอื่น เช่น ระดับประถมศึกษามาร่วมกิจกรรม ซึ่งในการทำกิจกรรมต้องคละนักเรียน และโรงเรียนจัดนักเรียนมามากกว่า 30 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่มีสัดส่วนมากกว่าจำนวน อสม. และอาจารย์ที่เตรียมไว้ ทำให้การทำกิจกรรมกลุ่ม อสม.หรืออาจารย์หนึ่งคน ต้องดูแลกลุ่มกิจกรรม มากกว่าหนึ่งกลุ่ม

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้รับความรู้ในเรื่องสุขภาพหนึ่งเดียวและโรคเรบีส์

2. เครือข่ายระหว่างนักวิชาการ กับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

WHO. **Rabies Epidemiology and burden of disease.** [เวปไซต์]. สืบค้นจาก https://www.who.int/rabies/epidemiology/en/

กรมควบคุมโรค (2561, ตุลาคม 17). **กรมควบคุมโรค เผยพบผู้เสียชีวิตจากโรคพิษสุนัขบ้าอีก 1 ราย แนะประชาชนให้ยึดหลัก “คาถา 5 ย.” ลดความเสี่ยงการรับเชื้อ.** [เวปไซต์]. สืบค้นจาก https://ddc.moph.go.th/th/site/newsview/view/669

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2557, มิถุนายน 18). **สมัชชาสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ 6 มติ 7 การสร้างความร่วมมือของทุกภาคส่วนเพื่อ “สุขภาพหนึ่งเดียว” ของคน-สัตว์-สิ่งแวดล้อม.** [เวปไซต์]. สืบค้นจาก https://www.samatcha.org/node/128

อังคณา สมนัสทวีชัย, วลัยพร พัชรนฤมล, โสภณ เอี่ยมศิริถาวร, วันทนีย์ กัลล์ประวิทธ์, ปานเทพ รัตนากร วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร. (2557). **วิวัฒนาการของความร่วมมือภายใต้แนวคิด “สุขภาพหนึ่งเดียว” ในประเทศไทย.** วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข, *8*(3), 292-305.

ศรินทร สนธิศิริกฤตย, จินตนา ลิ่วลักษณ์, นิติพันธ์ ทันตวิวัฒนานนท์, ธวัช บุญนวม, ปัญญา แดงสีพลอย, โสภณ เอี่ยมศิริถาวร. (2558). **รูปแบบการสร้างความร่วมมือด้านการสร้างพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้า ภายใต้แนวคิด “สุขภาพหนึ่งเดียว” ในพื้นที่เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร.** วารสารควบคุมโรค, 42(1), 25-35.

โครงการรณรงค์ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ประจำปี 2561. [เวปไซต์]. สืบค้นจาก https://localfund.happynetwork.org/project/27286

การจัดการองค์ความรู้การผลิตมูลไส้เดือนของชุมชนบ้านหนองสามพราน

นงนุช สังข์อยุทธ์[1]
ธนภัทร ร่มโพธิ์เย็น, สลิลทิพย์ จุลวิชิต, นิสารัตน์ สระบริบูรณ์
วิจิตรา พูนสกุลทิพย์, อุษา กิตติกาญจนสกุล, สุริยา บุตรพันธ์

บทคัดย่อ

การผลิตมูลไส้เดือนของกลุ่มวิสาหกิจของบ้านหนองสามพราน หมู่ 9 ตำบลวังด้ง อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ต้องการเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุนหรือการสูญเสีย เพื่อนำไปสู่รายได้ที่ดีขึ้น งานนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจ เก็บข้อมูล วิเคราะห์การจัดการวัตถุดิบ กระบวนการผลิต และการคาดการณ์ผลผลิตมูลไส้เดือนของชุมชนบ้านหนองสามพราน เพื่อวิเคราะห์หาอุปสรรคที่สำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์มูลไส้เดือนของเกษตรกร และเสนอแนวทางการเพิ่มผลผลิตและรายได้ของชุมชน ดำเนินการโดยกำหนดกลุ่มวิสาหกิจเป้าหมายจำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกพืชผสมผสานเกษตรอินทรีย์ ต.วังด้ง (2) วิสาหกิจชุมชนครอบครัวอินทรีย์กาญจนบุรี, (3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านหนองสามพราน, (4) วิสาหกิจชุมชนเกษตรไร่นาสวนผสมบ้านวังด้ง และ (5) วิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงสัตว์บ้านหนองสามพราน ต.วังด้ง สมาชิกเข้าร่วม 14 คน การสำรวจพื้นที่ 3 จุด สัมภาษณ์ 8 คน บันทึกและวิเคราะห์ข้อมูล ค้นคว้าองค์ความรู้และเครื่องมือที่เหมาะสม เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนา จากการดำเนินงานพบว่า กระบวนการจัดการวัตถุดิบของชุมชนมีการแลกเปลี่ยน ส่งมอบวัตถุดิบจากการผลิตร่วมกัน โดยมีการบริหารจัดการปริมาณวัตถุดิบอย่างเหมาะสม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการร่วมกันขาย มีการสำรวจความต้องการในชุมชนก่อนการเริ่มลงทุนกระบวนการผลิต ส่วนกระบวนการผลิตยังขาดเครื่องมือวัดเพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมการเลี้ยงไส้เดือนเพื่อให้เกิดการขยายพันธุ์ได้จำนวนมาก ซึ่งมีผลต่อระยะเวลาและปริมาณของมูลไส้เดือนที่ได้ การพัฒนาการผลิตในพื้นที่แคบ เทคโนโลยีในการควบคุมสภาพแวดล้อมของไส้เดือนอย่างง่ายและเป็นอัตโนมัติ ขาดเครื่องมือในการตรวจวิเคราะห์คุณภาพของมูลไส้เดือน ความรู้ในการจัดการศัตรูของไส้เดือน ในโครงการนี้จึงจัดให้มีการถ่ายทอด/สาธิตการใช้เครื่องวัดความชื้นและอุณหภูมิอย่างง่ายในการควบคุมสภาวะที่เหมาะสมในการเลี้ยงไส้เดือน และเครื่องมือในการตรวจคุณภาพมูลไส้เดือนในเบื้องต้น ทำให้เกษตรกรทราบค่าความชื้นที่เหมาะสม

[1] สำนักสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี

(51.65-64.82 %) และอุณหภูมิที่เหมาะสม (30.5-33.3 องศาเซลเซียส) ที่ให้ความหนาแน่นไส้เดือนมาก จากการสังเกตด้วยสายตา และวิเคราะห์ปริมาณ N P K ในมูลไส้เดือนพบว่าอยู่ในระดับสูง และค่า pH 7.0-7.5 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ดีต่อการนำไปใช้ทางการเกษตรด้วยชุดตรวจวิเคราะห์ดินอย่างง่ายสำหรับการเกษตร รวมถึงแนะนำเทคนิคและความรู้ในการจัดการศัตรูของไส้เดือน พร้อมแหล่งค้นคว้า และเสนอแนวทางพัฒนาการใช้เทคโนโลยีอย่างง่ายเพื่อใช้ควบคุม สภาพแวดล้อมของไส้เดือนแบบอัตโนมัติเพื่อลดการใช้แรงงาน ลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต ลดโอกาสความเสี่ยงต่อการตายของไส้เดือน

คำสำคัญ : บ้านหนองสามพราน, มูลไส้เดือน, ชุมชน, วิสาหกิจ

ที่มาและความสำคัญของโครงการ

บ้านหนองสามพราน หมู่ 9 ต.วังด้ง อ.เมืองกาญจนบุรี จ.กาญจนบุรี มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์และปศุสัตว์ที่จดทะเบียนประมาณ 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกพืชผสมผสานเกษตรอินทรีย์ ต.วังด้ง (2) วิสาหกิจชุมชนครอบครัวอินทรีย์กาญจนบุรี, (3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านหนองสามพราน, (4) วิสาหกิจชุมชนเกษตรไร่นาสวนผสมบ้านวังด้ง และ (5) วิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงสัตว์บ้านหนองสามพราน ต.วังด้ง ทำให้เป็นหมู่บ้านที่มีการจัดการทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางด้านอาหารและการเพิ่มรายได้ภายในชุมชนเป็นพื้นฐาน ชุมชนยังมีความต้องการเพิ่มรายได้จากการจัดการทรัพยากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มชุมชนที่ผลิตมูลไส้เดือน

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลบ้านหนองสามพรานในเรื่องของการเลี้ยงไส้เดือนและการผลิตมูลไส้เดือนทำให้พบปัญหาของผู้ผลิตมูลไส้เดือน จากการสัมภาษณ์ คุณสรัญญา พรหมเอาะ (คุณน้อง) มีความต้องการที่จะนำมูลไส้เดือนที่ผลิตเองออกไปจำหน่ายให้กับบุคคลภายนอกแต่ผลิตภัณฑ์ปัจจุบันยังขาดการควบคุมคุณภาพในกระบวนการผลิต ได้แก่ คุณภาพ ปริมาณที่ชัดเจนของวัตถุดิบ คุณภาพของมูลไส้เดือนที่ได้ และยังขาดความรู้ในด้านการส่งเสริมการขายในผลิตภัณฑ์

ดังนั้นจึงทำโครงงานการจัดการองค์ความรู้การผลิตมูลไส้เดือนของชุมชนบ้านหนองสามพราน ซึ่งเป็นโครงการของนักศึกษา ภายใต้รายวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน KAGE101 มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี เพื่อให้นักศึกษาและอาจารย์ได้ร่วมกันเก็บข้อมูลกระบวนการและผลลัพธ์การผลิตมูลไส้เดือนของกลุ่มชุมชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ค้นคว้าข้อมูลองค์ความรู้จากงานวิจัยและเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการองค์ความรู้ของชุมชนในการเพิ่มประสิทธิภาพ คุณภาพ การผลิตมูลไส้เดือนเพื่อการจำหน่าย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจ เก็บข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์การจัดการวัตถุดิบ การบวนการผลิต และผลผลิตมูลไส้เดือนของชุมชนบ้านหนองสามพราน

2. เพื่อเสนอแนวทางการควบคุมคุณภาพและปริมาณวัตถุดิบ กระบวนการเลี้ยง และวิธีการตรวจสอบคุณภาพมูลไส้เดือน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาการดำเนินงาน 2 เดือน ตั้งแต่เดือน มกราคม - กุมภาพันธ์ 2562

กลุ่มเป้าหมาย

เกษตรกรบ้านหนองสามพราน หมู่ 9 ต.วังด้ง อ.เมืองกาญจนบุรี จ.กาญจนบุรี ที่สนใจ โดยมีคุณสรัญญา พรหมเอาะ (คุณน้อง) ผู้นำกลุ่มชุมชนที่ผลิตมูลไส้เดือนเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและร่วมโครงการ พร้อมทั้งผู้ใหญ่บ้านและผู้นำกลุ่มวิสาหกิจในหมู่บ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะในโครงการ จำนวน 14 ท่าน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ในการจัดทำโครงการวิเคราะห์องค์ความรู้การเลี้ยงไส้เดือนของชุมชนบ้านหนองสามพราน เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนามีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. สำรวจ โดยการลงพื้นที่ศึกษาชุมชน สภาพแวดล้อม สอบถามปัญหา สรุปและนำเสนอผลการสำรวจจากการประชุมกลุ่ม และจัดทำสรุปการประชุมบ้านหนองสามพราน หมู่ 9 ต.วังด้ง อ.เมืองกาญจนบุรี จ.กาญจนบุรี มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์และปศุสัตว์ที่จดทะเบียนประมาณ 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกพืชผสมผสานเกษตรอินทรีย์ ต.วังด้ง (2) วิสาหกิจชุมชนครอบครัวอินทรีย์กาญจนบุรี, (3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านหนองสามพราน, (4) วิสาหกิจชุมชนเกษตรไร่นาสวนผสมบ้านวังด้ง และ (5) วิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงสัตว์บ้านหนองสามพราน ต.วังด้ง โดยกลุ่มวิสาหกิจทั้ง 5 กลุ่ม ได้มีการส่งมอบแหล่งวัตถุดิบในการผลิตมูลไส้เดือนระหว่างกันและกันตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ในกิจกรรมมีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 14 คน และลงสำรวจสถานที่จริงจำนวน 3 จุด จากข้อมูลของสมาชิกจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 57% ของจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมและเข้าร่วมโครงการ

2. วางแผนเก็บข้อมูล สืบค้นข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปและนำเสนอข้อมูลเพื่อรับการแนะนำและข้อเสนอแนะจากอาจารย์

3. เก็บข้อมูลตามที่กำหนดไว้ โดยการลงพื้นที่ สรุปและนำเสนอข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ผลสังเคราะห์เพื่อค้นหาเครื่องมือ วิธีการ ในการปรับกระบวนการผลิตให้ดีขึ้น

4. นำเสนอผลงานต่อชุมชนที่จะใช้ประโยชน์ กลุ่มนักศึกษา และอาจารย์ เพื่อประเมินคุณภาพของโครงการ โดยลงพื้นที่ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและความเป็นไปได้ต่อแนวทางที่โครงการนำเสนอ

5. การปรับปรุงรายงานให้เหมาะสมกับการนำไปใช้ประโยชน์จริงในชุมชน จัดเตรียมนำเสนอรูปแบบโปสเตอร์และรายงานฉบับสมบูรณ์ มอบแด่ผู้นำชุมชนบ้านหนองสามพรานเพื่อการใช้ประโยชน์เชิงนโยบายต่อไป

กิจกรรม

1. ลงพื้นที่สำรวจสถานที่จริงจำนวน 3 จุด

2. สรุปผลการสำรวจ วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข การจัดการกระบวนการผลิต การจัดการวัตถุดิบ แนวทางการควบคุมคุณภาพและปริมาณวัตถุดิบ กระบวนการเลี้ยง และวิธีการตรวจสอบคุณภาพมูลไส้เดือน

3. ลงพื้นที่ เพื่อตรวจวัด เก็บบันทึก ปริมาตรหรือน้ำหนักของวัตถุดิบที่ใช้

การตรวจวัด ค่า pH อุณหภูมิความชื้น ด้วยเครื่องวัดค่า pH, เครื่องวัดความชื้น, เครื่องวัดอุณหภูมิ ในภาชนะเลี้ยงไส้เดือน และสังเกตความหนาแน่นของจำนวนไส้เดือนแต่ละตำแหน่งของภาชนะเลี้ยง เพื่อนำข้อมูลเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพการจัดการเลี้ยงไส้เดือน

4. การวัดปริมาตรภาชนะในการเลี้ยงไส้เดือน เพื่อเปรียบเทียบขนาดและปริมาตรของภาชนะเลี้ยงที่มีผลต่อความหนาแน่นของจำนวนไส้เดือน จากการสังเกตความหนาแน่นของไส้เดือนด้วยตาเปล่า

5. วิเคราะห์ธาตุอาหารหลัก N P K และความเป็นกรดด่างในมูลไส้เดือนเบื้องต้นด้วยชุดทดสอบอย่างง่าย

วิธีการประเมิน

1. ความสอดคล้องระหว่าง ปัจจัยของความชื้น อุณหภูมิ ที่มีต่อความหนาแน่นของจำนวนไส้เดือนตำแหน่งต่าง ๆ ในภาชนะเลี้ยงไส้เดือนที่ได้จากการสังเกต แสดงตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าความชื้น และอุณหภูมิที่ ตำแหน่งของภาชนะเลี้ยงที่มีผลต่อความหนาแน่นของไส้เดือนจากการสังเกตด้วยตาเปล่า จำนวน 3 บ่อ

บ่อที่ 1 ตำแหน่ง	ความชื้น (%)	อุณหภูมิ (องศาเซลเซียส)	ความหนาแน่น ของไส้เดือน
1	53.10	31.1	ปานกลาง
2	64.82	32.0	มาก
3	43.81	31.1	น้อย
4	44.46	31.7	น้อย
5	42.55	32.5	น้อย
6	42.44	33.0	น้อย
7	64.43	33.3	มาก

บ่อที่ 2 ตำแหน่ง	ความชื้น (%)	อุณหภูมิ (องศาเซลเซียส)	ความหนาแน่นของไส้เดือน
1	47.15	29.2	ปานกลาง
2	43.60	29.4	น้อย
3	46.62	30.3	ปานกลาง
4	53.72	30.5	มาก
5	49.92	30.8	ปานกลาง
6	41.80	29.3	ปานกลาง
7	39.54	31.9	น้อย

บ่อที่ 3 ตำแหน่ง	ความชื้น (%)	อุณหภูมิ (องศาเซลเซียส)	ความหนาแน่นของไส้เดือน
1	52.00	32.3	มาก
2	51.65	32.3	มาก
3	39.52	31.9	น้อย
4	41.84	31.0	ปานกลาง
5	41.80	30.5	ปานกลาง
6	37.15	31.2	น้อย
7	43.28	31.6	ปานกลาง

จากผลการตรวจวัดด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ทดสอบทั้ง 3 ภาชนะเลี้ยง พบว่า ความชื้นเป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่สุดต่อการเพิ่มความหนาแน่นหรือปริมาณไส้เดือนซึ่งสัมพันธ์กับอัตราการเพิ่มปริมาณผลผลิตมูลไส้เดือนด้วย โดยช่วงความชื้นที่เหมาะสมที่ให้ความหนาแน่นไส้เดือนมาก ได้แก่ 51.65-64.82 % ส่วนอุณหภูมิมีผลน้อยมากต่อความหนาแน่นของไส้เดือน โดยช่วงอุณหภูมิที่เหมาะสมที่ให้ความหนาแน่นไส้เดือนมาก ได้แก่ 30.5-33.3 องศาเซลเซียส

2. ปริมาณ N P K และความเป็นกรด-ด่าง ของมูลไส้เดือน ผลทดสอบพบว่ามี N P K ในระดับสูง และค่า pH 7.0-7.5 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ดีต่อการนำไปใช้ทางการเกษตร โดยผลการตรวจวิเคราะห์โดยใช้ชุดตรวจวิเคราะห์ดินอย่างง่ายสำหรับการเกษตร

3. จากการสัมภาษณ์และการประเมินผล ผลความพึงพอใจ และความเป็นไปได้ในการนำแนวทางข้อเสนอโครงการไปใช้ประโยชน์ต่อในชุมชน ความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี การใช้องค์ความรู้และหลักคุณธรรม

4. เกษตรกรพึงพอใจมาก โดยให้ประเมินตามหลักความสมดุลและความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง 4 มิติได้แก่ มิติด้านวัตถุ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เกษตรกรได้เห็นผลจากการใช้เครื่องมือวัดความชื้นเพื่อนำมาช่วยในกระบวนการควบคุมและเพิ่มอัตราการผลิตมูลไส้เดือน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

จากการดำเนินงาน สรุปได้ว่า

- การพัฒนากระบวนการเพิ่มผลผลิตมูลไส้เดือน ควรให้ความสำคัญต่อการควบคุมความชื้นซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่สุด โดยช่วงความชื้นที่เหมาะสม ได้แก่ 51.65-64.82 %
- ส่วนอุณหภูมิมีผลแต่น้อยมากโดยช่วงอุณหภูมิที่เหมาะสม ได้แก่ 30.5-33.3 องศาเซลเซียส
- ด้านคุณภาพของมูลไส้เดือน ปริมาณ N P K และความเป็นกรด-ด่าง ของมูลไส้เดือน อยู่ในเกณฑ์ที่ดีต่อการนำไปใช้ทางการเกษตร โดยมี N P K ในระดับสูง และค่า pH 7.0-7.5

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระฉับ และข้อเสนอแนะ

จากโครงการนี้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์โครงการ ข้อที่ 1 คือ เพื่อสำรวจ เก็บข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์การจัดการวัตถุดิบ การบวนการผลิต และผลผลิตมูลไส้เดือนของชุมชนบ้านหนองสามพราน ได้ผลการวิเคราะห์ 3 ข้อ ดังนี้

1. การจัดการวัตถุดิบ ชุมชนบ้านหนองสามพรานเดิมในกลุ่มวิสาหกิจ ทั้ง 5 กลุ่ม ประกอบอาชีพทำเกษตรธรรมชาติ ปลูกพืชผัก ปลูกหญ้าอาหารสัตว์ ปลูกผลไม้ เพาะต้นไม้ ขายกิ่งพันธุ์โดยการขยายพันธุ์แบบต่าง ๆ เลี้ยงไก่ เลี้ยงแพะเนื้อ เลี้ยงวัวนม ผลิตอาหารวัวและแพะเองในชุมชน รับซื้อผักผลไม้ของตนเองและของชุมชนไปขายที่ตลาด เป็นต้น *สังเกตได้ว่าชุมชนที่ศึกษาได้มีการแลกเปลี่ยนส่งมอบวัตถุดิบจากการผลิตร่วมกัน โดยมีการบริหารจัดการปริมาณวัตถุดิบอย่างเหมาะสม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการร่วมกันขาย มีการสำรวจความต้องการในชุมชนก่อนการเริ่มลงทุน* เช่น ก่อนจะ *เริ่มเลี้ยงไก่ไข่* เกษตรกรจะสำรวจจากร้านค้าและตลาดเป้าหมายก่อนว่ามีความต้องการมากน้อยเท่าใดจึงจะกำหนดจำนวนไก่ที่เหมาะสมต่อความต้องการของชุมชน

รวมถึง*การเริ่มปลูกหญ้าอาหารสัตว์* เกษตรกรมีการคาดการณ์ปริมาณความต้องการหญ้าอาหารวัวและแพะของชุมชนในกลุ่ม ก่อนกำหนดขนาดพื้นที่และรอบการปลูกที่เหมาะสมในการปลูกหญ้าและช่วงเวลาที่เหมาะสมที่จะเก็บเกี่ยวในการนำให้ผลิตเป็นอาหารสัตว์ เพื่อให้หญ้าคงคุณค่าอาหารให้มากที่สุด ทำให้เกิดผลผลิตน้ำนมวัวที่มีคุณภาพดีจนได้รับการยอมรับจากสหกรณ์โคนม

วัตถุดิบของกลุ่มวิสาหกิจทั้ง 5 กลุ่มที่เหลือ ได้แก่ ผลไม้ที่เกินความต้องการหรือไม่สามารถขายได้ มูลวัว มูลแพะ ส่วนของต้นไม้ที่ได้จากการตัดแต่ง สามารถนำมาใช้เป็นอาหารไส้เดือนเพื่อผลิตวัสดุปลูกจากมูลไส้เดือนหรือน้ำมูลไส้เดือนได้ผลิตภัณฑ์ที่สามรถนำไปเพาะต้นกล้าเพื่อการขยายพันธุ์ได้อย่างดีเหลือก็ใช้ในการเกษตรหรือแบ่งขายได้รายได้ แต่จากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มคนที่ร่วมกันส่งมอบวัตถุดิบ

กันนั้น มักจะเริ่มจากกลุ่มใหญ่ แล้วกลุ่มจะมีการปรับขนาดลดลงเองตามความเหมาะสมในการดำเนินงานร่วมกันจนประสบความสำเร็จในกลุ่มเล็ก ๆ ประมาณ 3-5 คน ต่อกิจกรรม

จากการสำรวจ จึงเห็นว่าควรจัดให้มี กิจกรรม ส่งเสริม สนับสนุน ยกย่อง สร้างความภาคภูมิใจต่อเกษตรกรตัวอย่างที่มีหลักการทำงานที่ดีจนประสบความสำเร็จ และให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักกรทำงานขยายออกไปทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2. กระบวนการผลิต จากการสำรวจวิเคราะห์ได้ว่า กระบวนการผลิตยัง*ขาดเครื่องมือวัดเพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมการเลี้ยงไส้เดือนเพื่อให้เกิดการขยายพันธุ์ได้จำนวนมาก* ซึ่งมีผลต่อระยะเวลาปริมาณ ของมูลไส้เดือนที่ได้ ส่งผลต่อการคาดการณ์ปริมาณผลผลิต *การพัฒนาการผลิตในพื้นที่แคบเทคโนโลยีในการควบคุมสภาพแวดล้อมของไส้เดือนอย่างง่ายและเป็นอัตโนมัติ* นอกจากนี้ยังไม่มีการคุมชนิดของแหล่งวัตถุดิบ *เครื่องมือในการตรวจวิเคราะห์คุณภาพของมูลไส้เดือน ความรู้ในการจัดการศัตรูของไส้เดือน*

จากการสำรวจจึงเสนอควรให้มีการ ถ่ายทอด สาธิตเครื่องมืออย่างง่ายในการควบคุมสภาวะที่เหมาะสมในการเลี้ยงไส้เดือน และเครื่องมือในการตรวจคุณภาพมูลไส้เดือนในเบื้องต้น เทคนิคและความรู้ในการจัดการศัตรูของไส้เดือน แล้วจึงค่อยพัฒนาเรื่องการใช้เทคโนโลยีอย่างง่ายมาช่วยในการควบคุมสภาพแวดล้อมของไส้เดือนอย่างง่ายและเป็นอัตโนมัติเพื่อลดการใช้แรงงาน และความคล่องตัว ลดความเสี่ยงต่อการเสียหาย

3. ผลผลิตมูลไส้เดือนของชุมชน จากการสำรวจเนื่องจากยังมีอุปสรรคในกระบวนการผลิตคุณภาพมูลไส้เดือนอยู่มากจึงส่งผลต่อปริมาณผลผลิตที่คาดการณ์ไม่ได้ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการทำตลาดหรือการประชาสัมพันธ์สินค้าเพื่อการจำหน่าย จึงเสนอให้มีการพัฒนากระบวนการผลิตและควบคุมคุณภาพสินค้าก่อนเป็นอันดับแรก

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์และปศุสัตว์ที่จดทะเบียนประมาณ 5 กลุ่ม ของชุมชนบ้านหนองสามพราน หมู่ 9 ต.วังด้ง อ.เมืองกาญจนบุรี จ.กาญจนบุรี ได้แก่ (1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกพืชผสมผสานเกษตรอินทรีย์ ต.วังด้ง (2) วิสาหกิจชุมชนครอบครัวอินทรีย์กาญจนบุรี, (3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านหนองสามพราน, (4) วิสาหกิจชุมชนเกษตรไร่นาสวนผสมบ้านวังด้ง และ (5) วิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงสัตว์บ้านหนองสามพราน ต.วังด้ง สมาชิกแต่ละคนต่างมีกิจกรรมที่เป็นอาชีพเอกลักษณ์ของตนเองที่มีความชอบและความชำนาญในเชิญปฏิบัติ ร่วมกันและมีความสัมพันธ์ที่จะต้องมีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน จึงเป็นโอกาสของชุมชนในการพัฒนาต่อไป

จากผลการดำเนินโครงการทำให้เกิดการบูรณาการความรู้ระหว่างนักศึกษา อาจารย์ ผู้นำชุมชนและชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากผลการดำเนินงาน โดยตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนที่สามารถนำไปใช้ได้จริง และยังเป็นการพัฒนาทักษะด้านการเรียน การสอน การวิจัย และการบริการวิชาการด้วยการปฏิบัติจริงของนักศึกษาและอาจารย์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างองค์รวม

ประโยชน์ที่ได้รับ

ชุมชนบ้านหนองสามพรานได้รับความรู้ แนวทางการนำเครื่องวิทยาศาสตร์มาใช้ประโยชน์ตัวอย่างการทดลองเพื่อการสังเกต วิเคราะห์ เชื่อมโยง สังเคราะห์ เพื่อการพัฒนากระบวนการผลิตมูลไส้เดือน และรายงานข้อเสนอแนวทางการควบคุมกระบวนการผลิตเพื่อเพิ่มอัตราการผลิตมูลไส้เดือน เพื่อการใช้ประโยชน์เชิงนโยบายของชุมชนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

สุภัทร ประสพศิลป์ สนับสนุนโดย บริษัท ไทยวิคตอรี่ จำกัด (ม.ป.ป.) **คู่มือการใช่งานเครื่องวัดความชื้นอุณหภูมิและความนำไฟฟ้าของดิน(MOISTURE METER)** (https://ka.mahidol.ac.th/division/research_academic_supports/files/research/Manual_MOISTURE_METER.pdf)

ปัญญา ขันทอง (2557) **การเลี้ยงไส้เดือนในกระสอบ** (https://www.youtube.com/watch?v=OsCiNZHdxA0)

สวนไม้เด็ด ฟาร์มไส้เดือนดิน (ม.ป.ป.) **ปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของไส้เดือนดิน** (http://www.maidet.com/th/about-the-product/earthworm/117-2012-03-20-16-02-30)

การจัดการสินค้าคงเหลือในกระบวนการ VALUE ADDED SERVICES กรณีศึกษา บริษัท ดีเคเอสเอช (ประเทศไทย) จำกัด

ชุติมา ทองพานิช[1]
ณัฐกฤตา ทองฟัก[1], ธนยศ กุลฑล[1]

บทคัดย่อ

ศึกษากระบวนการทำงาน พบว่า มีปัญหาด้านการจัดสรรพื้นที่ภายในคลัง VALUE ADDED SERVICES : VAS ไม่มีการจัดการสินค้าคงเหลืออย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดสภาวะคอขวดของสินค้าที่จะนำมา CO-PACKING เนื่องจากสินค้าคงเหลือยังไม่ถูกจัดการออกไป เกิดความสิ้นเปลืองในการใช้พื้นที่ ทั้งนี้ พนักงานยังไม่มีความเข้าใจในการกรอกแบบฟอร์มและการคัดแยกสินค้าคงเหลือ จึงจัดทำโครงการเรื่อง การจัดการสินค้าคงเหลือในกระบวนการ VALUE ADDED SERVICES โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงานและการจัดเก็บข้อมูล 2. เพื่อสร้างมาตรฐานในการจัดเก็บสินค้าคงเหลือ และ 3. เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยภายในคลัง VAS

ผลการดำเนินงานจากการปรับปรุงด้วยการออกแบบตาราง MICROSFT EXCEL ให้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการจัดเก็บข้อมูลของสินค้าที่นำมา CO-PACKING ทั้งหมด ออกแบบพื้นที่และแบบฟอร์มการบันทึกสินค้าคงเหลือให้กับพนักงาน คือ สามารถลดการทำงานซ้ำซ้อนของพนักงานได้โดยพนักงานไม่ต้องนับสินค้าหน้างานทุกครั้งแต่สามารถตรวจสอบได้จากโปรแกรมที่ออกแบบขึ้นมา การจัดเก็บสินค้าคงเหลือเป็นระบบและมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น และ สามารถเพิ่มพื้นที่การทำงานภายในคลัง VALUE ADDED SERVICES : VAS ได้

คำสำคัญ : ลดการทำงานซ้ำซ้อน, เพิ่มพื้นที่การทำงาน, ปรับปรุงประสิทธิภาพในการจัดเก็บ

[1] สาขาวิชาโลจิสติกส์และการค้าชายแดน คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี

ที่มาและความสำคัญ

ปัจจุบันเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้กันอย่างแพร่หลายในสำนักงาน เพื่อใช้ในการประมวลผลข้อมูลในงานด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อต้องการให้การทำงานมีความสะดวกและรวดเร็วอีกทั้งผลลัพธ์ที่ได้มีความถูกต้องแม่นยำ น่าเชื่อถือ สามารถแลกเปลี่ยนหรือค้นหาได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น

จากการที่ทางคณะผู้จัดทำได้มีโอกาสมาสหกิจศึกษาที่บริษัทดีเคเอสเอช (ประเทศไทย) จำกัด ผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภค ศูนย์กระจายสินค้าบางนา กม.20 จังหวัดสมุทรปราการ แผนกประกันคุณภาพ (Quality Assurance : QA) ในส่วนของคลัง Value Added Services : VAS พบว่าการจัดสรรพื้นที่ภายในคลัง ไม่เพียงพอต่อปริมาณการจัดเก็บสินค้าที่จะนำมา Co-Packing เนื่องจากไม่มีการวางแผนและระบุรายละเอียดที่แน่ชัดในการเก็บข้อมูลสินค้าคงเหลือ Semi และ Packmaterial ที่เหลือจากการ Co-Packing ส่งผลให้มีการจัดเก็บข้อมูลซ้ำซ้อน ไม่สามารถทราบได้ว่า ควรจัดการกับสินค้าคงเหลืออย่างไร จึงเกิดเป็นสภาวะคอขวด สินค้าล็อตใหม่ที่จะถูกนำมา Co-Packing ไม่สามารถนำมาจัดเก็บในคลังได้ เนื่องจากสินค้าคงเหลือยังไม่ถูกนำออกไปสู่กระบวนการจัดการ การ Co-Packing จึงล่าช้าทาง คณะผู้จัดทำเล็งเห็นปัญหาข้อนี้จึงได้มีการออกแบบระบบฐานข้อมูล (Excel) สินค้าคงเหลือ Semi และ Packmaterial เพื่อสามารถนำข้อมูลจากระบบไปใช้ในกระบวนการจัดการสินค้าคงเหลือจากการ Co-Packing ในขั้นตอนต่อไป สามารถระบุจำนวน สถานะของสินค้า และเป็นการสร้างมาตรฐานในการจัดเก็บข้อมูลส่วนนี้ เพื่อลดการเสียเวลา ลดการจัดเก็บข้อมูลซ้ำซ้อน

เนื่องจากทางบริษัทเองได้ให้ความสำคัญกับการทำงานทุกขั้นตอน การคัดแยกสินค้าและการจัดสรรพื้นที่ภายในคลัง Value Added Services : VAS ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญต่อการเคลื่อนไหวของสินค้าตั้งแต่รับเข้ามาทำ Co-packing และขนส่งสินค้าออกไป จึงจัดทำโครงการนี้ขึ้นมาเพื่อให้ทางบริษัทมีแนวทางการจัดการสินค้าคงเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ทั้งยังสามารถต่อยอดและประยุกต์ใช้ระบบนี้ให้เข้ากับระบบงานต่าง ๆ ของทางบริษัทต่อไปได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงานและการจัดเก็บข้อมูล
2. เพื่อสร้างมาตรฐานในการจัดเก็บสินค้าคงเหลือ
3. เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยภายในคลัง VAS

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

2 มกราคม 2562 ถึง 30 เมษายน 2562

กลุ่มเป้าหมาย

สินค้าคงเหลือในคลัง VAS

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของกระบวนการทำงานในคลัง VAS และปัญหาที่พบในกระบวนการทำงานของคลัง VAS หลังจากพบปัญหามีการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาโดยใช้ทฤษฎีก้างปลาซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การจัดสรรพื้นที่ภายในคลัง VAS ไม่เพียงพอต่อความต้องการในการใช้งาน เนื่องจากพบสินค้าคงเหลือสะสมจากกิจกรรมVASเป็นจำนวนมากอยู่ภายในคลัง 2. เกิดการทำงานซ้ำซ้อน เนื่องจากไม่มีการวางแผนและระบุรายละเอียดที่แน่ชัดในการเก็บข้อมูลสินค้าคงเหลือ Semi และ Packmaterial ที่เหลือจากการ Co-Packing 3. ไม่มีการรวบรวมข้อมูลเอกสาร Job Control Sheet ซึ่งเป็นเอกสารระบุรายละเอียดงานต่อหนึ่งงานส่งผลให้ข้อมูลในการทำงานของแต่ละเดือนมีเป็นจำนวนมากและยากต่อการสรุปข้อมูลการทำงานส่งให้ลูกค้า ทางคณะผู้จัดทำจึงดำเนินการแก้ไขดังต่อไปนี้ 1. ออกแบบ/สร้างตาราง Summary Job ในโปรแกรม Microsoft excel เพื่อรวบรวมข้อมูลสินค้าคงเหลือจากการ Co-Pack จากเอกสาร Job Control Sheet

2. สร้างและออกแบบ แบบฟอร์มการบันทึกข้อมูลสินค้าคงเหลือให้กับทางคลัง VAS แบ่งเป็น 4 แบบฟอร์มตามประเภทของสินค้าคงเหลือโดยมี 2.1) แบบฟอร์มสินค้าดีโอนกลับ Codeเดิม 2.2) สินค้าของเสีย 2.3) สินค้าของเสียเกิน 2.4) สินค้าของดีเกิน โดยในแต่ละแบบฟอร์มต้องมีการบันทึกรายละเอียดสินค้าให้ครบถ้วน เช่น Code, Batch, จำนวน 3. จัดสรรพื้นที่สินค้าคงเหลือ โดยแบ่งเป็น 2 กรณี คือ 3.1) พื้นที่สำหรับสินค้าคงเหลือในกรณีที่ลูกค้ายังไม่ได้ตรวจสอบ 3.2) พื้นที่สำหรับสินค้าคงเหลือในกรณีที่ลูกค้าตรวจสอบแล้ว 4.จัดทำคู่มือการจัดการสินค้าคงเหลือ ซึ่งในคู่มือจะมีการอธิบายขั้นตอนการจัดการสินค้าคงเหลือตั้งแต่จบการ Co-Pack การเขียนแบบฟอร์มการเขียนใบโอนสินค้า ตลอดจนการจัดวางสินค้า 5. อบรมพนักงาน เกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติงานและการลงบันทึกแบบฟอร์มที่ถูกต้อง

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

สรุปผลการวิจัยหลังจากได้มีการศึกษาและหาแนวทางแก้ไขแล้วพบว่าหลังจัดทำโครงการสามารถลดระยะเวลาในการหาสินค้าคงเหลือได้ถึง 90.57 % โดยนำตัวเลขเวลามาจากบันทึกเวลารวมในการหาสินค้าคงเหลือก่อนจัดทำโครงการและบันทึกเวลารวมในการหาสินค้าคงเหลือหลังจัดทำโครงการมาเข้าสูตรในการหาเปอร์เซ็นต์ดังนี้

การลดระยะเวลาในการหาสินค้าคงเหลือ
[(เวลาการหาสินค้าก่อนจัดทำโครงการ-เวลาในการหาสินค้าหลังจัดทำโครงการ)/เวลาการหาสินค้าก่อนจัดทำโครงการ]*100

[(103229-9732)/103229]*100 = 90.57%

หลังจากการออกแบบระบบฐานข้อมูล Summary Job แล้ว พบว่าเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดก่อนและหลังจัดทำโครงการแตกต่างกันถึง 60 % (ก่อนจัดทำโครงการความผิดพลาดสูงถึง 60 % และหลังจัดทำโครงการความผิดพลาดอยู่ที่ 0 %) โดยใช้สูตรในการหาเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดดังนี้

การหาเปอร์เซ็นความผิดพลาดก่อนการจัดทำโครงงาน

(จำนวนงานจริงที่ไม่ตรงกับข้อมูลในใบJOB/จำนวนงานตามใบJOBทั้งหมด)*100

(18/30)*100 = 60%

การหาเปอร์เซ็นความผิดพลาดหลังการจัดทำโครงงาน

(จำนวนงานจริงที่ไม่ตรงกับข้อมูลในใบJOB/จำนวนงานตามใบJOBทั้งหมด)*100

(0/30)*100 = 0%

หลังจากมีการจัดพื้นที่สำหรับสินค้าคงเหลือแล้วสามารถเพิ่มพื้นที่ในคลัง VAS ได้

- ก่อนจัดพื้นที่ สินค้าคงเหลือค่อนข้างมีการจัดวางไม่เป็นระเบียบและใช้พื้นที่เป็นจำนวนมาก

- หลังจัดพื้นที่ สินค้าคงเหลือมีการจัดวางที่เป็นระเบียบสามารถแยกประเภทสินค้าคงเหลือชัดเจนและสามารถประหยัดพื้นที่ในการจัดวางสินค้าคงเหลือจากเดิมใช้สูงสุดถึง 10-20 พาเลท หลังมีการจัดพื้นที่ สินค้าคงเหลือใช้พื้นที่เพียง 4 พาเลทเท่านั้น ส่งผลให้ทางคลัง VAS ใช้พื้นที่ได้เกิดประโยชน์สูงสุดมากขึ้น

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระฉับ และข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินโครงงาน “การจัดการสินค้าคงเหลือในกระบวนการ VALUE ADDED SERVICES” คณะผู้จัดทำมีการปรึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นกับหัวหน้าแผนก พนักงานผู้ปฏิบัติงานและจากการที่คณะผู้จัดทำได้มีการลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่จริง จึงพบปัญหาที่เกิดขึ้นคือ

1. การจัดสรรพื้นที่ภายในคลัง VAS ไม่เพียงพอต่อความต้องการในการใช้งาน
2. เกิดการทำงานซ้ำซ้อน
3. ไม่มีการรวบรวมข้อมูลเอกสาร Job Control Sheet ซึ่งเป็นเอกสารระบุรายละเอียดงานต่อหนึ่งงานส่งผลให้ข้อมูลในการทำงานของแต่ละเดือนมีเป็นจำนวนมากและยากต่อการสรุปข้อมูลการทำงานส่งให้ลูกค้า

เนื่องจากปัญหาที่ผู้จัดทำได้พบข้างต้นทำให้มีการคิดวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยออกแบบวิธีการจัดการสินค้าคงเหลือหลังการ Co-Pack จัดหาพื้นที่จัดเก็บสินค้าคงเหลือและออกแบบตารางสรุปข้อมูลการดำเนินงานจากเอกสาร Job Control Sheet ดังนี้

1. เกิดการทำงานซ้ำซ้อน

ปัญหา ไม่มีการวางแผนและระบุรายละเอียดที่แน่ชัดในการเก็บข้อมูลสินค้าคงเหลือ Semi และ Packmaterial ที่เหลือจากการ Co-Packing

แนวทางการแก้ไข ออกแบบวิธีการจัดการสินค้าคงเหลือ โดยมีการสร้างแบบฟอร์มในการแยกประเภทสินค้าคงเหลือ สร้างเอกสาร Stock Card เพื่อรวบรวมจำนวนสินค้าคงเหลือจากการ Co-Pack ในแต่ละรอบของการจัดการ จัดทำคู่มือการจัดการสินค้าคงเหลือซึ่งมีการอธิบายขั้นตอนการดำเนินงานการจัดการสินค้าคงเหลือตั้งแต่จบกระบวนการ Co-Pack การคัดแยกสินค้าคงเหลือตามแต่ละประเภท การเขียนแบบฟอร์มการคัดแยก การเขียนโอนคืนสินค้าให้ Warehouse ตลอดจนการคืนสินค้าให้ Warehouse

2. การจัดสรรพื้นที่ภายในคลัง VAS ไม่เพียงพอต่อความต้องการในการใช้งาน

ปัญหา พบสินค้าคงเหลือสะสมจากกิจกรรมVASเป็นจำนวนมากอยู่ภายในคลัง

แนวทางการแก้ไข ดำเนินการจัดการสินค้าคงเหลือสะสมตามวิธีที่ได้ออกแบบไว้คือ ระหว่างการ Co-Pack หากพบสินค้าชำรุดให้คัดแยกออกมาใส่กล่องที่มีป้ายบ่งชี้ว่าสินค้าชำรุดหลังจบการ Co-Pack หากมีสินค้าคงเหลือให้พนักงานบันทึกข้อมูลสินค้าลงบนป้ายบ่งชี้ (แบบฟอร์มที่มีการออกแบบไว้) ตามแต่ละประเภทของสินค้าคงเหลือ (สินค้าดี, สินค้าเสีย, สินค้าเกิน) เมื่อบันทึกแบบฟอร์มเรียบร้อยแล้วให้นำมาติดบนสินค้าคงเหลือที่ถูกพันฟิล์มหรือใส่กล่องปิดสนิท (1 แบบฟอร์ม : 1 สินค้า) และให้นำสินค้าคงเหลือที่มีป้ายบ่งชี้สถานะไปไว้ยังพื้นที่ที่ถูกจัดเตรียมสำหรับสินค้าคงเหลือเพื่อรอดำเนินการในขั้นตอนต่อไป หากเป็นสินค้าดีพนักงานต้องเขียนโอนคืนสินค้าให้กับทางหน่วยงาน Inventory หลังจากส่งใบโอนคืนสินค้าแล้วทางหน่วยงาน Inventory จะให้ Pallet Tag มา เมื่อได้ Pallet Tag พนักงานต้องนำมาติดบนสินค้าที่วางบนพาเลทถูกพันฟิล์มเรียบร้อยและดำเนินการส่งคืน Warehouse ให้เรียบร้อย

3. ไม่มีเอกสารในการรวบรวมข้อมูลการดำเนินงาน

ปัญหา เอกสารVAS Job Control Sheet (เอกสารการดำเนินงานในแต่ละงาน) มีจำนวนมาก ส่งผลทำให้ยากต่อการรวบรวมข้อมูลในการสรุปข้อมูลการดำเนินงานส่งไปยังลูกค้า

แนวทางการแก้ไข ออกแบบ/สร้างตาราง Summary Job ในโปรแกรม Microsoft Excel เพื่อรวบรวมข้อมูลสินค้าคงเหลือจากการ Co-Pack จากเอกสาร Job Control Sheet เพื่อสรุปข้อมูลในการดำเนินงานส่งให้ลูกค้า

ข้อเสนอแนะสำหรับผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการเป็นการศึกษาเฉพาะการจัดการสินค้าคงเหลือในกระบวนการ VALUE ADDED SERVICES ของบริษัท ดีเคเอสเอช (ประเทศไทย) จำกัด เท่านั้น ปัญหาด้านการจัดการสินค้าคงเหลือ ของแต่ละบริษัทอาจแตกต่างออกไป เนื่องจากระบบการจัดการที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยในอนาคตอาจพิจารณา ดังนี้

- ควรปรับเปลี่ยนแผนผังหรือขยายพื้นที่คลัง VAS เพื่อรองรับต่อปริมาณความต้องการ Co-Pack ของลูกค้า
- เพิ่มเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการโดยมุ่งสร้างผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากขึ้น ทั้งการรับสมัครงานเจ้าหน้าที่ใหม่เพิ่มขึ้น หรือเลื่อนตำแหน่งของเจ้าหน้าที่เดิมที่มีความสามารถมาดำเนินการในการจัดการสินค้าคงเหลือโดยเฉพาะ เพื่อการทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้มากขึ้น และปฏิบัติงานได้รวดเร็วยิ่งขึ้น
- จัดอบรมเรื่องการจัดการสินค้าคงเหลือให้แก่พนักงานใหม่ที่จะเข้ามาทำงานในคลัง VAS เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการจัดการสินค้าคงเหลือและป้องกันการทำงานที่ผิดพลาดในอนาคต

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. สามารถเพิ่มพื้นที่ใช้สอยภายในคลัง VAS ได้
2. ลดการทำงานซ้ำซ้อนได้จากการสร้างแบบฟอร์มในการแยกประเภทสินค้าคงเหลือ สร้างเอกสาร Stock Card เพื่อรวบรวมจำนวนสินค้าคงเหลือจากการ Co-Pack ในแต่ละรอบของการจัดการ ทำงานได้รวดเร็วและมีระบบมากยิ่งขึ้น
3. มีเอกสารและแบบฟอร์ม ที่สามารถรวบรวมข้อมูลการดำเนินงานเพื่อสรุปเป็นข้อมูลส่งให้ลูกค้าได้
4. สินค้าคงเหลือถูกจัดเก็บอย่างเป็นระบบมากขึ้น มีพื้นที่เฉพาะสำหรับสินค้าแต่ละประเภท
5. พนักงานมีความเข้าใจในการจัดการสินค้าคงเหลือมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

สุนันทา ศิริเจริญวัฒน์. **การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการคลังสินค้า.** กรณีศึกษา บริษัทภูมิไทย คอมซีสจำกัด. สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 2555.

อชิระ เมธารัชตกุล. **การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการคลังสินค้า กรณีศึกษา บริษัทผลิตชิ้นส่วนรถยนต์.** สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน คณะโลจิสติกส์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2557.

บัญญัติ บุญญา, สุรัส ตั้งไพฑูรย์. (2551). **ไคเซ็น (Kaizen) การปรับปรุงทีละเล็กละน้อยที่ไม่มีที่สิ้นสุด**. ค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2562, จาก http://ballmdr.wordpress.com

สุลภัส เครือกาญจนา. (2550). **เพิ่มประสิทธิภาพการทำงานด้วยไคเซ็น (Kaizen).** กรุงเทพฯ :สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).

บริษัท ดีเคเอสเอช (ประเทศไทย) จำกัด. **ข้อมูลบริษัท.** ค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ.2562, จาก https://www.dksh.com

การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช[1]
บุญฑวรรณ วิงวอน[1]

บทคัดย่อ

กรณีศึกษาที่นำเสนอในบทความนี้เป็นผลจากการศึกษาวิจัยเรื่องการกำหนดแนวทางการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลนางพญา อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ การศึกษาใช้ระเบียบวิธิวิจัยเชิงคุณภาพด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือสมาชิกชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาและยินดีเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 50 คน ผลการศึกษาและถอดบทเรียนเป็นกรณีศึกษานี้คือกระบวนการในการสร้างการรับรู้ การเรียนรู้การดูแลสุขภาพตนเองจนทำให้เกิดการปรับกระบวนทัศน์ในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุที่ให้ความสนใจแนวทาง วิธีการและกระบวนการดูแลสุขภาพตนเองมากกว่าการคิดว่าเป็นความรับผิดชอบของหน่วยงานสาธารณะสุขในพื้นที่ รวมทั้งการเกิดแนวคิดการสร้างเครือข่ายหน่วยงานในพื้นที่ขึ้น โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานสาธารณสุขและหน่วยงานอื่น ๆ ในพื้นที่เพื่อการพัฒนาองค์ความรู้เชิงวิชาการแก่เด็กและเยาวชนทั้งด้านภูมิปัญญา และสุขภาพสามารถใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุในชุมชนที่มี ภูมิปัญญาเป็นหน่วยรับการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการสืบทอดและสืบสานต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ : ระบบนิเวศการเรียนรู้, ผู้สูงอายุ, สุขภาพ

[1] สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ที่มาและความสำคัญ

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านประเทศไทยได้ตระหนักถึงประเด็นการก้าวเข้าสู่สังคมของประเทศไทย เนื่องจากแนวโน้มของประชากรในประเทศไทยในช่วง 10 ปีผ่านมา โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุจำนวนถึง 10,666,803 คน โดยเพิ่มขึ้นร้อยละ 15 ของปี 2560 และยังคงมีแนวโน้มของผู้สูงอายุในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและส่งผลให้ประเทศไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุ (aging society) (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) โดยรัฐจำเป็นต้องมีการจัดสวัสดิการและรองรับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมดังกล่าวให้สอดคล้อง เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในกลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าวของปี 2561 นั้น จำนวนผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากที่สุด คือตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกตามลำดับ ในขณะที่จำนวนการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในสังคมไทย และการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยที่ชี้ให้เห็นถึงแผนการนำงบประมาณของภาครัฐที่จำเป็นต้องจัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในช่วงวัยต่าง ๆ โดยเฉพาะวัยผู้สูงอายุ อาทิ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่รัฐจัดสวัสดิการให้โดยจากข้อมูลพบว่าในปี 2558 รัฐบาลชำระเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุจำนวน 61,879.28 ล้านบาท และเพิ่มขึ้นในปี 2559 จำนวน 63,219.44 ล้านบาท (ระบบฐานข้อมูลด้านสังคมและคุณภาพชีวิต, 2560) ซึ่งจากการเพิ่มขึ้นและเปลี่ยนแปลงของช่วงวัยต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อการกำหนดงบประมาณในแต่ละปีโดยหากพิจารณาจำนวนงบประมาณรายจ่ายทั้งประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีพันธกิจทางด้านการจัดระบบการบริการทางด้านการแพทย์และสาธารณสุข สุขภาพของประชาชน มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนงบประมาณรายจ่ายปี 2558 จำนวน 109,658,255,100 บาท และในปี 2559 จำนวน 123,542,058,600 บาท (สำนักงบประมาณ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2559) ซึ่งงบประมาณรายจ่ายจำนวนดังกล่าวส่วนหนึ่งใช้ไปเพื่อการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาพยาบาลประชากรภายในประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ

จากประเด็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมของประเทศไทย นโยบายทางด้านการเงินการจัดสวัสดิการของหน่วยงานภาครัฐที่ถ่ายโอนไปสู่ท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนนโยบายลงสู่การปฏิบัติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานหลักในระดับพื้นที่ที่ใกล้ชิดกับชุมชน รวมทั้งการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติการในพื้นตามกลไกการพัฒนาของรัฐบาลจึงต้องให้ความสำคัญของการดำเนินงานและประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ในปี พ.ศ.2560 มีจำนวนผู้สูงอายุในพื้นที่จำนวน 380 คน จากจำนวนประชากร 2,669 คน คิดเป็นร้อยละ 14.23 ของประชากรทั้งหมด และเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2559 ซึ่งมีจำนวนผู้สูงอายุ 366 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) โดยมีแนวโน้มในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ที่ อบต.นางพญา ได้เล็งเห็นความสำคัญในประเด็นผู้สูงอายุ รวมทั้งการวิเคราะห์ศักยภาพการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา กับการบูรณาการในการทำงานร่วมกันขององค์กรใน

พื้นที่ อาทิ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถาบันการศึกษา รวมทั้งกลุ่มผู้สูงอายุในตำบลนางพญาที่มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามบทบาทหน้าที่ซึ่งยังไม่มีโอกาสหรือเกิดองค์ความรู้ในกระบวนการดำเนินกิจกรรมเชิงบูรณาการร่วมกันที่สามารถนำไปสู่ การทำงานเชิงบูรณาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานด้านสาธารณสุข และกลุ่มชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมที่นำไปสู่การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลนางพญา ทั้งนี้จากบริบทดั้งเดิมของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในพื้นที่ อบต.นางพญา ยังไม่มีการดำเนินการที่ชี้ให้เห็นถึงร่องรอยการถ่ายโอนองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การยังคงยึดถือความเชื่อในการดูแลรักษาสุขภาพที่เป็นบทบาทหลักของหน่วยงานด้านสาธารณสุขหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริม และรักษาสุขภาพของประชาชนมากกว่าการให้ความสำคัญจากภายในตัวเองเป็นสำคัญดังนั้นจึงเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตุลาคม 2560-สิงหาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลัก : ผู้สูงอายุในพื้นที่รับผิดชอบองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

กลุ่มเป้าหมายเชิงกระบวนการ : ผู้บริหาร บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์, บุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (รพ.สต.)นางพญา

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การดำเนินการวิจัยนี้ใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สูงอายุที่อยู่ในตำบลนางพญา ซึ่งพร้อมเข้าร่วมกระบวนการวิจัย รวมทั้งผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา บุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนางพญา ครูและนักเรียนของโรงเรียนน้ำพร้าสามัคคี ในบทบาทของหน่วยงานในพื้นที่ซึ่งขับเคลื่อนและมีส่วนในดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ทั้งนี้การดำเนินโครงการวิจัยสามารถสรุปเนื้อหาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพดังนี้

ประชากรและตัวอย่างที่ศึกษา คือ ประชาชนในกลุ่มวัยผู้สูงอายุในพื้นที่จำนวน 380 คน รวมทั้งผู้นำชุมชน ผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการในพื้นที่ตำบลนางพญา

เทคนิคและวิธีการสุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างที่ไม่อาศัยความน่าจะเป็นโดยการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเจาะจงไปที่กลุ่มผู้สูงอายุที่พร้อมและสมัครใจเข้าร่วมกระบวนการวิจัย โดยเป็นตัวแทนของชุมชน หมู่บ้าน รวมทั้งผู้นำและผู้บริหารของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ในพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

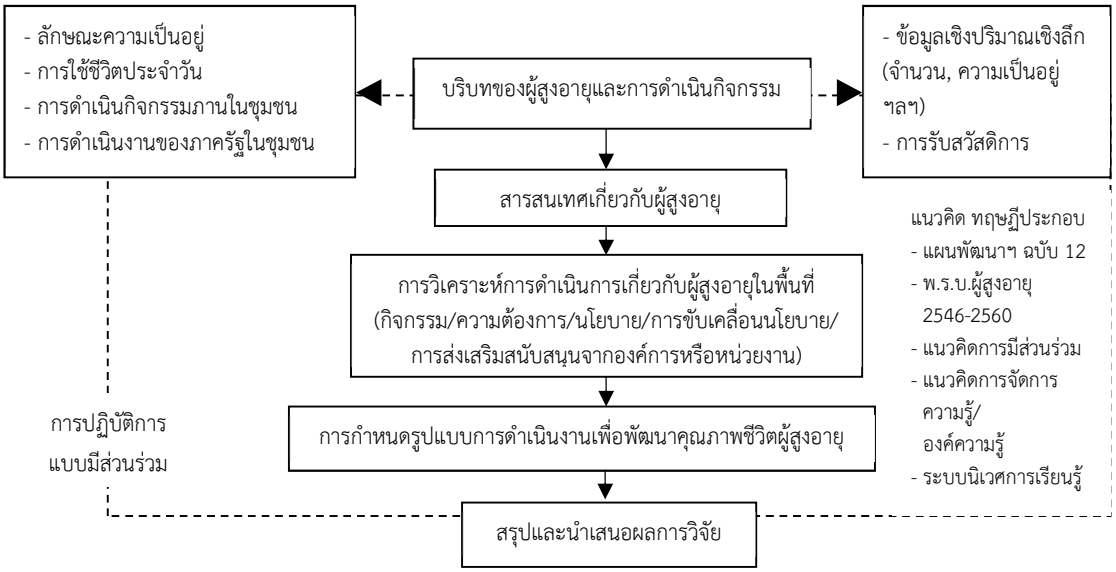
1. แบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่กำหนดประเด็นและข้อคำถามที่ต้องการและตอบโจทย์ วัตถุประสงค์และคำถามในการวิจัย รวมทั้งคำถามเชิงต่อยอดที่เกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์เพื่อขยายผลของเนื้อหาและผลการศึกษาให้ได้ข้อมูลเพิ่มมากขึ้น โดยการสัมภาษณ์ใช้ทั้งการสัมภาษณ์ด้วยการนัดหมายก่อนล่วงหน้า และการสัมภาษณ์เฉพาะหน้าเมื่อเกิดประเด็นที่น่าสนใจ

2. เวทีระดมความคิดเห็น/การประชุมกลุ่มย่อย ใช้ในการดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อมูล ข้อสรุป ข้อเสนอแนะที่เป็นความเห็นร่วมกันของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่โดยกำหนดประเด็นและจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในการจัดเวทีและการประชุมกลุ่มย่อยในแต่ละครั้ง

3. เทคนิคและวิธีการเก็บข้อมูล ใช้เทคนิคบัตรคำ การนำเสนอประเด็นและการแสดงความคิดเห็นในการจัดเวทีเสวนาและประชุมกลุ่มย่อย รวมทั้งการสังเกตการณ์ผู้เข้าร่วมเวที เพื่อร่วมนำมาร่วมวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกกับแหล่งข้อมูลสำคัญ (key person) ในประเด็นที่น่าสนใจและสามารถให้ข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล เนื่องด้วยการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้น ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยมุ่งใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) ในการวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงกับคำถามการวิจัย โจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย

กระบวนการวิจัย ในการจัดกระบวนการวิจัยภายใต้ระเบียบวิธีวิจัยที่นำเสนอข้างต้นผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยมีแนวทางการดำเนินการวิจัยตามกระบวนการดังนี้ 1) การวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ชุมชน ประชากร และระดับองค์กรภายในชุมชนทั้งในส่วนของกิจกรรม สวัสดิการ โครงการ รวมทั้งข้อมูลพื้นฐานทั่วไปและภูมิปัญญาที่อยู่ในชุมชน ท้องถิ่น 2)การวิเคราะห์การดำเนินการเกี่ยวกับผู้สูงอายุในพื้นที่ทั้งในประเด็นของ กิจกรรม ความต้องการ นโยบาย และผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลนางพญา 3) กระบวนการกำหนดรูปแบบ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และ4) กระบวนการสรุปและนำเสนอองค์ความรู้ ซึ่งสามารถสรุปดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

สรุปผลการดำเนินงาน ด้านบริบทของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุในพื้นที่ความรับผิดชอบของอบต.นางพญา อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์ ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ยังคงสามารถทำงานได้ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสวนทุเรียนซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกทุเรียนที่มีชื่อเสียงในจังหวัดอุตรดิตถ์ กิจกรรมนอกเหนือจากการประกอบอาชีพคืออยู่บ้านเลี้ยงหลาน การรวมกลุ่มเป็นชมรมผู้สูงอายุเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยมีการประชุมกลุ่มผู้สูงอายุปีละ 2 ครั้ง ส่วนใหญ่ยังไม่มีกิจกรรมที่ชัดเจนหรือเป็นรูปธรรม โดยการรวมกลุ่มเป็นเพียงการทำกิจกรรมตามโอกาสและวาระสำคัญเช่น ประเพณีพื้นบ้าน เป็นต้น

ส่วนการเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานในพื้นที่นอกเหนือจาก อบต.นางพญาซึ่งดำเนินการพัฒนาตามภารกิจและพันธกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ยังมีหน่วยงานทางด้านสาธารณสุข คือ รพ.สต.นางพญา ที่มีบทบาททางด้านสุขภาวะของผู้สูงอายุคือการตรวจสุขภาพตามปฏิทินการทำงานในแต่ละสัปดาห์และการรักษาพยาบาลเบื้องต้น ซึ่งในชุมชนมีปัญหาผู้สูงอายุที่เหมือนกับชุมชนอื่น ๆ คือ ติดบ้าน ติดเตียง รวมทั้งมีบางกลุ่มมีสามารถเป็นแกนนำในการเชิญชวนผู้สูงอายุคนอื่น ๆ เข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น

ประเด็นที่ได้จากกิจกรรม/การดำเนินโครงการ

ทางด้านภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชุมชนในพื้นที่ตำบลนางพญานั้น ในส่วนของผู้สูงอายุซึ่งมีความรู้และความเชี่ยวชาญจนเป็นปราชญ์ชุมชนมีหลากหลายองค์ความรู้อาทิ 1) การสานสุ่มไก่ 2) อุปกรณ์หาปลาที่เป็นเครื่องจักรสาน 3) ค่าว/จ้อย 4) กลองยาวเพลงดั้งเดิม 5) การฟ้อน อาทิ ฟ้อนเชิง มวยลิง 6) การทำขวัญข้าว 7) การทำไม้กวาด 8) การทำผ้าทอมือ/ย่าม เป็นต้น ทั้งนี้จากนี้จากการสำรวจพื้นที่และการเยี่ยมภายในชุมชนและครัวเรือนของผู้สูงอายุยังพบว่า ภายในบ้านของผู้สูงอายุบางหลังยังเป็น

แหล่งเรียนรู้ได้ เนื่องจากมีการสะสมและเก็บรักษาอุปกรณ์ ข้าวของ เครื่องใช้ทั้งภาคการเกษตรและอื่น ๆ ในสมัยก่อนไว้อย่างสมบูรณ์โดยผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของ มีความยินดีที่จะเปิดให้เป็นแหล่งเรียนรู้พร้อมทั้งยินดีที่จะบรรยายหรือให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิต การใช้และการดูแลรักษาอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาชีพตั้งแต่อดีตที่เก็บรักษาเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และเกิดความรู้สึกหวงแหนอีกด้วย จากข้อค้นพบจากเวทีเสวนา และการสำรวจเชิงพื้นที่แสดงให้เห็นถึงระบบนิเวศทางด้านองค์ความรู้ที่อยู่ภายในชุมชนที่ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้สูงอายุ และภูมิปัญญาชุมชนจากเครื่องใช้โบราณ

ในขณะเดียวกันการดำเนินการเพื่อวิเคราะห์ความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่เพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพและการส่งเสริมคุณภาพของผู้สูงอายุเองนั้นมีประเด็นความต้องการใน 3 ประเด็นดังนี้ 1) ความต้องการในการสร้างรายได้เสริมให้แก่ผู้สูงอายุ จากการผลิตสินค้าในชุมชนแต่ด้วยพื้นที่และทักษะยังมีข้อจำกัดในด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ 2)ความต้องการในการรับการสนับสนุนจากหน่วยงานในชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุได้มีโอกาสในการเข้าร่วมหรือรวมตัวจะสามารถใช้โอกาสดังกล่าวในการทำกิจกรรมถ่ายทอดองค์คาวมรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 3) ความต้องการในสิ่งปลูกสร้างเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุ แต่ทว่ามีข้อจำกัดในการเป็นพื้นที่ป่าและอุทยานที่ไม่สามารถดำเนินการได้

จากการนำเสนอข้อมูลผ่านเวทีวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบนิเวศเพื่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของ อบต.นางพญา พบว่ามีการนำเสนอแนวทาง/กระบวนการอันนำไปสู่การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุประกอบด้วย 1) การส่งเสริมการเรียนรู้ในการสร้างรายได้ผ่านการรวมกลุ่มหรือนำผลิตภัณฑ์จากผู้สูงอายุในพื้นที่ต่าง ๆ ผลิตสินค้า/ผลิตภัณฑ์ของชมรมผู้สูงอายุและจำหน่ายโดยยมี อบต.นางพญา, รพ.สต.นางพญา, โรงเรียนน้ำพร้าสามัคคี เป็นหน่วยงานในการขยายผลทางการตลาดโดยใช้เครือข่ายการเป็นหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ และ 2)แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้สูงอายุมีอยู่นำมาใช้เป็นศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดและแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและมีองค์ประกอบ สภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้คือ เครื่องมือเครื่องใช้โบราณ ภูมิปัญญาด้านประเพณีและพิธีกรรมที่ผู้สูงอายุมีอยู่ ร่วมกับ อบต.นางพญา, รพ.สต.นางพญา ที่เป็นหน่วยงานในพื้นที่เพื่อการหนุนเสริมเชิงกระบวนการและการถ่ายทอดองค์ความรู้ และโรงเรียนสถานศึกษาในพื้นที่เป็นหน่วยเรียนรู้ไปสู่เด็กและเยาวชนในพื้นที่และนอกพื้นที่

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์กระบวนการและผลการวิจัยเพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตำบลนางพญาสามารถนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกลไกการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลนางพญา ซึ่งเกิดการปรับทัศนคติทางด้านการสร้างคุณภาพชีวิตของตนเองนอกเหนือจากด้านสุขภาพร่างกายที่ต้องอาศัยหน่วยงานสาธารณสุขโดยเฉพาะ รพ.สต.ในพื้นที่เพื่อดูแลสุขภาพร่างกายของตนเอง เป็นการให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพร่างกายตนเองจากการใช้ชีวิตอย่างระมัดระวัง เข้าร่วมกิจกรรมในการเรียนรู้การป้องกันโรค รักษาสุขภาพที่จัดขึ้นโดย รพ.สต. การเข้าร่วมโครงการที่

สร้างเสริมสุขภาพ และการส่งเสริมการสร้างรายได้เสริมที่จัดขึ้นโดย อบต.นางพญา เพื่อเป็นการออกกำลังกายทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งการเล็งเห็นถึงคุณค่าในตัวเองที่เป็นแหล่งภูมิปัญญา โดยสามารถเสริมสร้างคุณภาพชีวิตด้านจิตใจที่ทำให้เกิดความรู้สึกในการมีคุณค่าต่อตนเองและสังคมรอบข้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่เยาวชนเพื่อการสืบทอดต่อไป ซึ่งมีมหาวิทยาลัยหนุนเสริมทำให้เกิดกระบวนการอย่างเป็นรูปธรรมนั้นสอดคล้องกับแนวคิดการพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคมที่บูรณาการเพื่อทำให้เกิดการร่วมคิดร่วมทำแบบหุ้นส่วน เกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การใช้ความรู้และเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดผลกระทบต่อสังคมที่ประเมินได้ ตามแนวทางการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยภายใต้แนวคิดระบบนิเวศวิชาการรับใช้สังคม (อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ, 2557, หน้า 119-121)

นอกจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของผู้สูงอายุแล้วยังเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงกลไกการจัดการด้านเครือข่ายการทำงานและการจัดการองค์ความรู้เชิงบูรณาการร่วมกันขององค์กรในพื้นที่ คือ อบต.นางพญา ซึ่งมีหน้าที่หลักในการจัดสวัสดิการและสาธารณูปโภคพื้นฐานแก่คนในชุมชน รพ.สต.นางพญา ซึ่งมีหน้าที่ด้านสาธารณสุขแก่คนในชุมชน และสถาบันการศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในพื้นที่ซึ่งเป็นมีบทบาทในการพัฒนาองค์ความรู้เชิงวิชาการแก่เด็กและเยาวชนสามารถใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุในชุมชนที่มีภูมิปัญญาเป็นหน่วยรับการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการสืบทอดและสืบสานต่อไปในอนาคต โดยองค์ประกอบขององค์กร ชุมชน ภูมิปัญญา ผู้ถ่ายทอด และผู้รับองค์ความรู้ ล้วนแล้วแต่เป็นระบบนิเวศของการเรียนรู้ซึ่งมีผู้สูงอายุในชุมชนเป็นฐานในการเชื่อมโยงและขยายผลการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งสอดรับกับการนำเสนอของชวิศ จิตรวิจารณ์ (2560, หน้า 47) ซึ่งนำเสนอระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่นที่ประกอบด้วย ผู้ประกอบการ/การเสริมพลังความรู้ชุมชน มาตรฐานการศึกษา นโยบาย/พันธกิจสถาบันอุดมศึกษาและพันธกิจสังคม ซึ่งทั้ง 4 องค์ประกอบเป็นองค์กร องค์ความรู้ ผู้ถ่ายทอด และผู้ใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้

ประโยชน์ที่ได้รับ

ประโยชน์เชิงวิชาการ : นักวิจัยจากมหาวิทยาลัย และนักวิจัยเชิงพื้นที่จาก อปท. เกิดองค์ความรู้ในการทำงานเชิงพื้นที่ และการนำเสนอองค์ความรู้จากงานวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบหรือโมเดลการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ประโยชน์เชิงสังคม : การผลักดันสู่นโยบายในการสร้างความต่อเนื่องของการจัดทำศูนย์เรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และการบูรณาการการทำงานร่วมกันของหน่วยงานในพื้นที่ตามบทบาท หน้าที่และภารกิจที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมผู้สูงอายุ. (2562). **ข้อมูลสถิติจำนวนผู้สูงอายุประเทศไทย ปี 2561**. ออนไลน์ : เข้าถึงได้จาก http://www.dop.go.th/th/know/1 สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2562

ชวัศ จิตรวิจารณ์. (2560). **ระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น.** วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี. 4(1): 35-56.

อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ. (2557). **ระบบนิเวศวิชาการรับใช้สังคม.** วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 6(6): 116-137.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). **ฐานข้อมูลประชากรจังหวัดอุตรดิตถ์**. ออนไลน์ : เข้าถึงได้จาก http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age_disp.php สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2562

การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม : กรณีศึกษาการสื่อสารรณรงค์เพื่อการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

ชุตินิษฐ์ ปานคำ[1]
อวัสดา บินโซดาโอะ[2], สุเทพ ทองคำ[3], แวอีเลียส บินโซดาโอะ[4]

บทคัดย่อ

กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงโดยชุมชนด้วยการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะของชุมชนเทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ใช้การวิจัยแบบผสมผสานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีการรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม เวทีระดมความคิดเห็นและการสังเกตแบบไม่เป็นทางการที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารรณรงค์เพื่อการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังนี้ 1. เพื่อการสื่อสารรณรงค์ในการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะที่เหมาะสมกับชุมชน 2. เพื่อสร้างแผนปฏิบัติการร่วมกันในการจัดการปัญหาขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนได้มีกระบวนการร่วมแสดงความคิดเห็น, ร่วมสร้างข้อตกลงร่วมกันและร่วมกันกำหนดนโยบาย บนพื้นฐานของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมด้วยการสร้างแผนปฏิบัติการร่วมกันในการจัดการปัญหาขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อขับเคลื่อนเป็นชุมชนต้นแบบด้วยการให้ความรู้ความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้คนในชุมชนมีความรู้และความเข้าใจมากขึ้นด้วย 1. การสื่อสารรณรงค์ผ่านสื่อบุคคลและสื่อสาธิตทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะที่เหมาะสมกับพื้นที่ด้วย

[1] สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
[2] สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
[3] สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
[4] สาขาวิชาอุตสาหกรรมศิลป์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ศักยภาพของผู้นำและผู้ตามที่ขับเคลื่อนไปด้วยกันแบบมีส่วนร่วม และ 2.ได้แผนปฏิบัติการร่วมกันของชุมชนคือ การกำหนดเป็นนโยบายการคัดแยกขยะของชุมชนสู่การออมผ่านธนาคารชุมชน, การสร้างครัวเรือนต้นแบบในการจัดการขยะมูลฝอยและการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากขยะที่คัดแยกเพื่อใช้ประโยชน์และต่อยอดด้วยการจัดจำหน่ายสินค้าชุมชนผ่านเครือข่ายตลาดปลอดภัยเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนในระดับอำเภอได้สำเร็จด้วยกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ : การสื่อสารรณรงค์, การคัดแยกขยะ, การมีส่วนร่วมของชุมชน

ที่มาและความสำคัญ

สถานการณ์ปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนต่อวัน ใน พ.ศ. 2560 ประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ ประมาณ 27.37 ล้านตัน หรือ 74,998 ตันต่อวัน เพิ่มขึ้นจาก พ.ศ. 2559 ร้อยละ 1.15 ที่มีปริมาณเกิดขึ้น 27.06 ล้านตัน เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวของชุมชนเมือง ในขณะที่ อัตราการเกิดขยะมูลฝอยต่อคน ประมาณ 1.13 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ลดลงจาก พ.ศ. 2559 ซึ่งมีปริมาณ 1.14 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ทั้งนี้ เป็นขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร ประมาณ 4.86 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 18 และในพื้นที่ 76 จังหวัด ประมาณ 22.51 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 82 เมื่อพิจารณาในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2551-2560) พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นต่อวันมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (กรมควบคุมมลพิษ, 2561)

ในปัจจุบันนี้ สถานการณ์ปัญหาขยะมูลฝอยทั่วประเทศมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกวันนี้ประชาชนมีความตื่นตัวเรื่องปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย อากาศเป็นพิษหรือปัญหาขยะมูลฝอยล้นเมือง กำลังกลายเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อ สุขภาพ คุณภาพชีวิต และมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ดังนั้น การจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2560-2564 ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาเป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการเพื่อให้การจัดการและแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอกประเทศและเป็นเชิงรุก รวมถึงให้ความสำคัญต่อบทบาทและสิทธิของชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นไปอย่างสอดคล้องกับแนวคิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่มุ่งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อให้สังคมไทยยืนหยัดได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม และส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

สำหรับจังหวัดแพร่เป็นจังหวัดที่ล้อมรอบด้วยภูเขาทั้ง 4 ทิศ และมีแม่น้ำสำคัญไหลผ่านคือแม่น้ำยม ซึ่งถูกจัดให้เป็นจังหวัดที่มีโรงงานอุตสาหกรรมควบคู่กับเกษตรกรรม เพราะประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร จึงมีผลิตผลทางการเกษตรป้อนสู่ตลาดจำนวนมาก ซึ่งทำให้เกิดปัญหาการจัดการขยะเปียก ขยะย่อยสลาย ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศ และจากผลการสำรวจของกรมควบคุมมลพิษ

ที่พบว่า จังหวัดแพร่เป็นจังหวัดที่มีปัญหาขยะมูลฝอยสะสมเป็นอันดับที่ 8 ของประเทศจากจังหวัดที่มีวิกฤตปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย 20 อันดับแรก ได้แก่ สงขลา สมุทรปราการ กาญจนบุรี นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ราชบุรี เพชรบุรี แพร่ ปราจีนบุรี พระนครศรีอยุธยา ระนอง นครพนม ปัตตานี ฉะเชิงเทรา ร้อยเอ็ด ลพบุรี อ่างทอง ขอนแก่น บุรีรัมย์ และชุมพร (กรมควบคุมมลพิษ, 2557)

ทั้งนี้ หน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้มีความตระหนักในเรื่องของการบริหารจัดการขยะมูลฝอย โดยอาศัยความร่วมมือของภาคประชาชนหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าควรจะมีการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับประชาชนด้วยกระบวนการสื่อสารรณรงค์และการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อกระตุ้นความเข้าใจและแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการสื่อสารผ่านองค์ประกอบ 4 อย่างคือ ผู้ส่งสาร (Sender/Source), สาร (Message), ช่องทางการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ซึ่งรู้จักกันในชื่อแบบจำลอง S-M-C-R รวมถึงศึกษาผลกระทบ (Effect) ที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารออกไปด้วยและดูว่ามีปฏิกิริยาป้อนกลับ (Feedback) อย่างไร เพื่อนำมาปรับปรุงกระบวนการสื่อสารรณรงค์ให้เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อช่วยหาทางออกในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อสร้างสุขภาวะที่ดีแก่ชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อการสื่อสารรณรงค์ในการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะที่เหมาะสมกับพื้นที่
2. เพื่อสร้างแผนปฏิบัติการร่วมกันในการจัดการปัญหาขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนต้นแบบ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

1 สิงหาคม 2560 ถึง 31 กรกฎาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มตัวแทนชุมชนที่ผ่านการคัดกรองของผู้นำชุมชนในพื้นที่เทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ที่เข้าร่วมกิจกรรม 5 ชุมชน ๆ ละ 10 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 50 คน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีการรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม เวทีระดมความคิดเห็น และการสังเกตแบบไม่เป็นทางการที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารรณรงค์เพื่อการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ซึ่งใช้กระบวนการสื่อสารสารแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวคิดที่อยู่ในกระบวนทัศน์ใหม่ของสื่อสารศึกษา ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันของคู่สื่อสาร โดยเน้นการสื่อสารแบบสองทางระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ลักษณะการไหลของข่าวสารจะมีทั้งแบบแนวระนาบ บนลงล่างและจากล่างขึ้นบน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารเสวนา ซึ่งมีฐานคิดที่ตั้งอยู่บนการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล การเปิดใจรับฟัง โดยเป้าหมายของการใช้สื่อจะเป็นไปเพื่อการแบ่งปันประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจ และความเชี่ยวชาญ เพื่อจะนำไปสู่การตระหนักรู้และความ

มั่นใจในการที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคม อีกทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543, หน้า 54-61) ได้ระบุถึงเป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชนคือ การกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของตน เชื่อมั่นในความคิดความเชื่อและศักยภาพของชุมชนในการทำสิ่งต่าง ๆ รวมถึงการส่งเสริมให้กำลังใจชุมชนในการแสดงออกถึงความคิดว่าด้วยปัญหา วิเคราะห์ปัญหา และหาหนทางแก้ไขจากมุมมองและต้นทุนด้านต่าง ๆ ของชุมชนเอง เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีระบบ

เหตุผลที่คณะผู้วิจัยนำแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมาเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ก็เนื่องจากข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมชี้ชัดว่า “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” เป็นตัวแปรที่สำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการบริหารจัดการขยะ คณะผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยจึงได้ร่วมวางแผนกิจกรรมการสื่อสารรณรงค์เพื่อให้เกิดการตอกย้ำข้อมูลและการสร้างความร่วมมือในการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อจะหาแนวทางในการสร้างชุมชนต้นแบบที่สามารถปฏิบัติได้และเหมาะสมกับพื้นที่

(ก) (ข) (ค)

ภาพที่ 1 แสดงที่มาและความสำคัญเพื่อการหาแนวทางจัดการขยะที่เหมาะสมร่วมกันของชุมชน (เทศบาลตำบลสูงเม่น, วันที่ 24 เดือนมกราคม, 2561)

(ก) ผู้นำและตัวแทนชุมชนที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสร้างกระบวนสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน
(ข) กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อหาแนวทางในการบริหารจัดการขยะร่วมกันเพื่อหาแนวทางนำร่องแต่ละชุมชน
(ค) ได้ข้อตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการขยะอย่างมีทิศทางที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรมการคัดแยกขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

1. ข้อมูลด้านคุณลักษณะทางประชากร

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากที่สุดจำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 66 และเป็นเพศชายจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 34 มีระดับอายุมากที่สุด 46-55 ปี จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 36 รองลงมาคือระดับอายุ 36-45 ปี จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 26 สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มี

ระดับอายุน้อยที่สุดคือ 15-25 ปี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 7 มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช. มากสุดจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมาคือการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 22 สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีน้อยที่สุด จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 9.50 มีอาชีพรับจ้างมากที่สุด 19 คน คิดเป็นร้อยละ 37 รองลงมาคืออาชีพเกษตรกร จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 22 คน สำหรับกลุ่มอาชีพน้อยที่สุดคืออาชีพรัฐวิสาหกิจ จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6 และมีระดับรายได้มากที่สุดที่ 10,001-15,000 บาท จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 44 รองลงมามีระดับรายได้ 5,001-10,000 บาท จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 26 สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับต่ำกว่า 5,000 บาท น้อยที่สุด จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4

2. ด้านความรู้ความเข้าใจในการคัดแยกขยะมูลฝอย

2.1 ด้านความรู้ความเข้าใจ (Knowledge and Understanding)

1. การรักษาความสะอาดในชุมชนเป็นหน้าที่ของทุกคน มีความรู้ความเข้าใจในระดับมาก 29 คน คิดเป็นร้อยละ 57 และรองลงมามีความรู้ความเข้าใจในระดับมากที่สุด 21 คนคิดเป็นร้อยละ 42

2. การทิ้งขยะลงถังทุกคนต้องปฏิบัติร่วมกันมีความรู้ความเข้าใจในระดับมากที่สุด 27 คนคิดเป็นร้อยละ 54 รองลงมามีความรู้ความเข้าใจในระดับมาก 23 คนคิดเป็นร้อยละ 46

3. การคัดแยกมูลฝอยทำให้ลดปริมาณขยะมีความรู้ความเข้าใจในระดับมาก 26 คนคิดเป็นร้อยละ 52 รองลงมามีความรู้ความเข้าใจในระดับมากที่สุด 17 คนคิดเป็นร้อยละ 36 และมีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง 6 คนคิดเป็นร้อยละ 12

4. ได้รับรู้การคัดแยกขยะจากสื่อเช่น วิทยุ, หนังสือพิมพ์, โทรทัศน์และสื่อใหม่มีความรู้ความเข้าใจในระดับมาก 19 คนคิดเป็นร้อยละ 37 รองลงมามีความรู้ความเข้าใจในระดับมากที่สุด 17 คนคิดเป็นร้อยละ 34 และมีความรู้ความเข้าใจในระดับน้อย 2 คนคิดเป็นร้อยละ 4

5. ขยะมีมูลค่าทำให้เกิดรายได้แก่ครัวเรือนมีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง 17 คนคิดเป็นร้อยละ 36 รองลงมามีความรู้ความเข้าใจในระดับมาก 15 คนคิดเป็นร้อยละ 30 และมีความรู้ความเข้าใจในระดับน้อย 3 คนคิดเป็นร้อยละ 6

โดยสรุปด้านความรู้ความเข้าใจของชุมชนอยู่ในระดับมากและมากที่สุด ได้แสดงถึงความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร จำเป็นต้องจัดให้มีระบบการคัดแยกขยะมูลฝอยประเภทต่าง ๆ ตามแต่ลักษณะองค์ประกอบโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำกลับไปใช้ประโยชน์ใหม่ สามารถดำเนินการได้ตั้งแต่แหล่งกำเนิด โดยจัดวางถังขยะให้เหมาะสม ตลอดจนวางระบบการเก็บรวบรวมมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับระบบการคัดแยกขยะมูลฝอย

2.2 ด้านกระบวนการคิด (Thinking Process)

1. การคัดแยกขยะมูลฝอยในชุมชนเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องปฏิบัติร่วมกันมีกระบวนการคิดในระดับมากที่สุด 37 คนคิดเป็นร้อยละ 54 และรองลงมามีกระบวนการคิดในระดับมากที่ 13 คนคิดเป็นร้อยละ 26

2. การทิ้งขยะไม่เลือกที่หากคนในชุมชนทิ้งคนละชิ้นจะทำให้ขยะเกลื่อนชุมชนได้มีกระบวนการคิดในระดับมากที่สุด 39 คนคิดเป็นร้อยละ 57 และรองลงมามีกระบวนการคิดในระดับมากที่ 11 คนคิดเป็นร้อยละ 22

3. การคัดแยกมูลฝอยเป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐมีกระบวนการคิดในระดับมากที่สุด 21 คนคิดเป็นร้อยละ 42 รองลงมามีกระบวนการคิดในระดับมากที่ 17 คน คิดเป็นร้อยละ 34 และมีกระบวนการคิดในระดับปานกลาง 12 คน คิดเป็นร้อยละ 24

4. การคัดแยกขยะควรปฏิบัติกันทุกครัวเรือนมีกระบวนการคิดในระดับมากที่สุด 27 คนคิดเป็นร้อยละ 54 รองลงมามีกระบวนการคิดในระดับมากที่ 22 คน คิดเป็นร้อยละ 44 และมีกระบวนการคิดในระดับปานกลาง 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2

5. การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจในการคัดแยกขยะควรมาจากต้นแบบในครอบครัวมีกระบวนการคิดในระดับมาก 24 คนคิดเป็นร้อยละ 47 รองลงมามีกระบวนการคิดในระดับมากที่สุด 15 คน คิดเป็นร้อยละ 30 และมีกระบวนการคิดในระดับปานกลาง 11 คน คิดเป็นร้อยละ 22

โดยสรุปด้านกระบวนการคิดเพื่อการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจในการคัดแยกขยะได้สร้างความตั้งใจของคนในชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพฤติกรรมของกลุ่มอื่น ๆ โดยมีเป้าหมายสูงสุดได้แก่ การควบคุมทางสังคม (Social Control) ซึ่งเป็นการบริหารจัดการที่เทศบาลได้ดำเนินการและส่งผลสู่ความสำเร็จมาอย่างต่อเนื่องในการสร้างความรู้ความเข้าใจและระบบคิดที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 ด้านการลงมือทำ (The Action)

1. การทิ้งขยะลงที่จัดเก็บทุกครั้งมีการลงมือทำในระดับมากที่สุด 35 คนคิดเป็นร้อยละ 70 รองลงมามีการลงมือทำในระดับมากที่ 14 คน คิดเป็นร้อยละ 27 และมีการลงมือทำในระดับปานกลาง 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2

2. การคัดแยกขยะก่อนทิ้งทุกครั้งมีการลงมือทำในระดับมาก 27 คนคิดเป็นร้อยละ 54 รองลงมามีการลงมือทำในระดับมากที่สุด 16 คน คิดเป็นร้อยละ 32 และมีการลงมือทำในระดับปานกลาง 7 คน คิดเป็นร้อยละ 14

3. การจัดหาที่รองรับขยะบริเวณบ้านเองมีการลงมือทำในระดับมากที่สุด 35 คนคิดเป็นร้อยละ 70 รองลงมามีการลงมือทำในระดับมากที่ 12 คน คิดเป็นร้อยละ 24 และมีการลงมือทำในระดับปานกลาง 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6

4. การทิ้งขยะตามประเภทของถังขยะที่หน่วยงานรัฐเตรียมไว้ให้ทุกครั้งมีการลงมือทำในระดับมากที่สุด 29 คนคิดเป็นร้อยละ 57 รองลงมามีการลงมือทำในระดับมาก 13 คน คิดเป็นร้อยละ 26 และมีการลงมือทำในระดับ ปานกลาง 7 คน คิดเป็นร้อยละ 16

5. การแนะนำ ส่งเสริมให้ทุกคนในชุมชนร่วมกันคัดแยกขยะอย่างสม่ำเสมอมีการลงมือทำในระดับมาก 17 คนคิดเป็นร้อยละ 36 รองลงมามีการลงมือทำในระดับมากที่สุด 16 คน คิดเป็นร้อยละ 32 และมีการลงมือทำในระดับน้อยที่สุด 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2

โดยสรุปผลจากการลงมือทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัวไปถึงระดับชุมชน ก่อให้เกิดการ “เปลี่ยนแปลง” เป็นเสมือนเป้าหมายที่นักรณรงค์ปรารถนา นักวิชาการด้านการสื่อสารรณรงค์มักตั้งเป้าหมายของการรณรงค์ไว้ที่ระดับความคิดและพฤติกรรมของบุคคล อาทิ Rogers & Storey (1971) กำหนดเป้าหมายของการรณรงค์ไว้ที่การให้ข้อมูล การโน้มน้าวใจ และการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและมักเกี่ยวข้องกับความสนใจ การจดจำได้ การยอมตาม การเก็บข้อมูล และการลงมือปฏิบัติส่งผลทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงในระดับความเชื่อ ทัศนคติ ความตั้งใจ และพฤติกรรมของบุคคล

3. แนวทางในการจัดการปัญหาขยะที่เหมาะสมกับพื้นที่

ด้วยวิสัยทัศน์ของผู้นำท้องถิ่นและทีมบริหารของเทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ได้มีการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรมในการศึกษาโครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น น่าอยู่เรื่องการสื่อสารรณรงค์เพื่อการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมและต้นทุนในการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัดเจนดังนี้ 1. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง, 2. โรงเรียนผู้สูงอายุ, 3. ศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน 4. การส่งเสริมการปลูกผักในชุมชน ทั้งนี้ชุมชนได้ทำการแยกขยะจำพวกเศษวัสดุที่ขายได้ทุกหลังคาเรือนที่แยกไว้นำมาให้เทศบาลจะมีเป็นเงินสะสมให้กับผู้สูงอายุเป็นสวัสดิการของชุมชน ส่วนเศษผักผลไม้ที่มีจำนวนมาก ถูกแยกออกนำมาหมักเป็นน้ำหมักชีวภาพ แล้วนำกลับไปใช้กับพืชผักที่ปลูกในครัวเรือน ซึ่งแนวทางในการจัดการขยะของชุมชนได้มีกระบวนการร่วมแสดงความคิดเห็น/สร้างข้อตกลงร่วมกัน/ร่วมกันกำหนดนโยบาย บนพื้นฐานของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมด้วยการสร้างแผนปฏิบัติการร่วมกันในการจัดการปัญหาขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนต้นแบบ ดังนี้

3.1. การสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ที่สามารถทำความเข้าใจให้แก่กลุ่มคนทุกกลุ่มได้ โดยมีการย้ำข้อมูลการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อผู้นำชุมชน, สื่อแผ่นพับที่เหมาะสมกับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งตัวอย่างสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดจะเป็นสื่อที่เข้าใจง่ายและสามารถตอกย้ำให้เกิดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบถึงผลลัพธ์ที่ดีในการคัดแยกขยะให้เหมาะอย่างต่อเนื่อง

3.2. การให้ความรู้ด้านการสื่อสารรณรงค์การคัดแยกขยะและการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะแก่ชุมชน โดยการบูรณาการร่วมกับโครงการเกษตรยั่งยืนด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการลดใช้สารเคมีทางการเกษตร โดยการคัดแยกและใช้ประโยชน์จากเศษผักผลไม้นำไปหมักปุ๋ยชีวภาพและการเลี้ยงไส้เดือนดินแก่กลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารพิษในชุมชน เพื่อการใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะและสร้างเป็นข้อมูลให้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองต่อไปในอนาคตได้ ทั้งนี้การขับเคลื่อนของหน่วยงานได้กิจกรรมต้นแบบคือการจัดกิจกรรมรณรงค์ **“หน้าบ้านหน้ามอง”** โดยการให้เข้าร่วมด้วยกิจกรรมความสมัครใจในการรณรงค์จัดหน้าบ้านให้สะอาดและการใช้ประโยชน์จากขยะที่คัดแยกประเภทและการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ครัวเรือนและความสวยงามในชุมชน

3.3. การจัดการธนาคารขยะชุมชนต้นแบบภายใต้ชื่อกองทุนศูนย์บาทเทศบาลตำบลสูงเม่น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เทศบาลได้ดำเนินการมาก่อนแล้ว เป็นกิจกรรมที่ทุกวันอังคารและวันพฤหัสเทศบาลจะออกรับซื้อขยะจากชุมชนเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ คณะผู้วิจัยได้กระตุ้นผ่านกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตพื้นที่บริการ เพื่อเสริมสร้างรายได้ในครัวเรือน สนองนโยบายการประหยัดและการออมทรัพย์ สมาชิกได้ประโยชน์คุ้มค่าจากการบริหารจัดการขยะที่ถูกวิธีและมีการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกที่เข้าร่วมกองทุน ให้เป็นกิจกรรมที่เพิ่มความสำคัญและสร้างการมีส่วนร่วมมากขึ้นผ่านการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบให้ชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานที่สนใจศึกษากระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

3.4. การส่งเสริมศูนย์บริหารจัดการขยะมูลฝอยเทศบาลสูงเม่น ด้วยการบริหารจัดการชุมชนที่มีศักยภาพของผู้นำที่สามารถให้ความรู้และการสาธิตรวมถึงเป็นศูนย์เรียนรู้ให้กับหน่วยงานต่าง ๆ สุดท้ายด้วยการทุ่มเทในการสร้างเมืองให้น่าอยู่บนฐานคิดของเศรษฐกิจพอเพียงก็สามารถสร้างแหล่งเรียนรู้จากคนในชุมชนด้วยความสามัคคี จากกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบและการเอาใจใส่ชุมชนอย่างต่อเนื่องของนายกเทศมนตรีและทีมบริหารก่อให้เกิดจุดเริ่มต้นของกิจกรรมจุดจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรที่เทศบาลตำบลสูงเม่นได้ร่วมกับเกษตรอำเภอจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดพื้นที่ในการจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรและสินค้าจากขยะที่คัดแยก เพื่อนำมาทำเป็นของตกแต่งบ้านและของใช้ในครัวเรือนได้ และได้จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกวันพุธ ซึ่งได้รับการตอบรับที่ดีจากคนในและคนนอกชุมชน เป็นการเพื่อช่องทางทางการตลาดและขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกระบวนการบริหารจัดการชุมชนต้นแบบได้ด้วยทุนของผู้นำชุมชนที่ลงมือปฏิบัติและเป็นผู้ถ่ายทอดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิดของคนในชุมชน ซึ่งเกิดการตระหนักรู้ในตนเองถึงผลกระทบต่อตนเอง ชุมชนและสังคม ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการคัดแยกขยะก่อนทิ้งหรือการนำไปใช้ประโยชน์มากขึ้นด้วยความเข้าใจและยอมรับมากขึ้นด้วยกระบวนการสื่อสารผ่านผู้นำต้นแบบและเกิดแรงผลักดันในการสร้างการมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการกลุ่มเครือข่ายชุมชนที่พึ่งพาอาศัยกันและกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย

การใช้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ได้มีการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับประชาชนด้วยกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อกระตุ้นความเข้าใจและแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการสื่อสารผ่านองค์ประกอบ 4 อย่างคือ ผู้ส่งสาร (Sender/Source) คือผู้นำทางความคิด ทำการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสาร, สาร (Message) คือข่าวสารที่ต้องการเผยแพร่นวัตกรรมแก่คนในชุมชน, ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ผ่านสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในชุมชน เช่น สื่อบุคคล, สื่อการประชุม, เสียงตามสายและสื่อกิจกรรมต่าง ๆ และผู้รับสาร (Receiver) ในที่นี้คือคนในชุมชนเทศบาลตำบลสูงเม่น ซึ่งรู้จักกันในชื่อแบบจำลอง S-M-C-R รวมถึงศึกษาผลกระทบ (Effect) ที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารออกไปด้วยและดูว่ามีปฏิกิริยาป้อนกลับ (Feedback) อย่างไร เมื่อคนในชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับนวัตกรรมแล้วนำไปปฏิบัติจนเกิดผลสำเร็จ จึงมีการชักชวนผู้อื่นหรือการบอกกันปาก

ต่อปาก ทำให้คนในชุมชนที่ยังไม่ยอมรับนวัตกรรมหรือลังเลเกิดความมั่นใจในนวัตกรรมมากขึ้น ผลที่เกิดจากองค์ประกอบการสื่อสารในชุมชนจะทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้กระบวนการบริหารการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารเทศบาลตำบลสูงเม่น, ผู้นำชุมชน ต่างก็พร้อมใจกันสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการย้ำเตือนและการจดจำไปสู่กระบวนการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ดีในการคัดแยกขยะก่อนทิ้งและการเปลี่ยนขยะให้เป็นเงินออมในบัญชีธนาคารศูนย์บาทของชุมชนที่ขับเคลื่อนโดยผู้สูงอายุขยายไปยังกลุ่มเป้าหมายในชุมชนทุกกลุ่ม รวมถึงการบูรณาการการจัดกิจกรรมการส่งเสริมการขายในพื้นที่สามารถก่อให้เกิดจุดเริ่มต้นของกิจกรรมจุดจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรที่เทศบาลตำบลสูงเม่นได้ร่วมกับเกษตรอำเภอจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดพื้นที่ในการจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรรวมถึงสินค้าแปรรูปด้านการเกษตรและสินค้าจากขยะที่คัดแยกเพื่อนำมาทำเป็นของตกแต่งบ้านและของใช้ในครัวเรือนได้และได้จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกวันพุธ ซึ่งเป็นการเปิดตลาดของชุมชนสามารถนำผลผลิตทางการเกษตรและสินค้าที่แปรรูปจากขยะที่คัดแยกมาจัดจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน โดยเฉพาะการส่งเสริมการจัดทำดอกไม้จันทน์ด้วยล็อตเตอรี่ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากและได้ส่งผลให้เกิดกระบวนการรวมกลุ่มแม่บ้านที่รับจัดจ้างทำดอกไม้จันทน์ในงานศพ เป็นอีก 1 ช่องทางที่ลดปริมาณขยะและเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

(ก) (ข) (ค) (ง)

(จ) (ฉ) (ช) (ซ)

ภาพที่ 2 แสดงการจัดร้านค้าจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรและสินค้าจากการแปรรูปจากขยะที่คัดแยกประเภท (เทศบาลตำบลสูงเม่น, วันที่ 24 เดือนกันยายน, 2561)

(ก) บูธจำหน่ายสินค้าของเทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่
(ข) ดอกไม้ประดิษฐ์ตั้งโต๊ะจากขยะ
(ค) ดอกไม้จันทน์จากล็อตเตอรี่
(ง) ดอกไม้ประดิษฐจากพลาติกหุ้มผลไม้
(จ) กล้วยจากชุมชน
(ฉ) การแปรรูปกล้วยด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ของชุมชน
(ช) ฟักทองพันธุ์พื้นบ้านของชุมชน
(ซ) ข้าวแต๋นโบราณของชุมชน

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์และข้อเสนอแนะ

ภาพรวมของชุมชนมีวิถีชีวิตที่เข้มแข็งและได้แสดงถึงความสามารถของชุมชนที่รวมตัวกันของคนในชุมชน โดยมีพื้นฐานของความมีจิตสำนึกที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความสมานสามัคคี มีความรัก มีน้ำใจ มีความเอื้ออาทรต่อกันโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ฐานะ สามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหาวิเคราะห์ทางเลือก และตัดสินทางเลือกนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ พัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามารถที่พึ่งตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงสอดคล้องกับแนวคิดของอุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540, หน้า 8-10) ได้นำเสนอแนวคิด ลักษณะของชุมชน ที่เข้มแข็งซึ่งเป็นที่คาดหวังและต้องการ คือ ชุมชน ที่มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้นในทางกายภาพ รูปธรรม สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งมีอุดมการณ์ค่านิยมร่วมกัน ทำให้สมาชิกรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมีความผูกพันกับชุมชน โดยชุมชนสามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยอำนาจ ความรู้และองค์กรทางสังคมในชุมชนเป็นกลไกในการแก้ปัญหา โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้และสร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ

จากบทบาทการทำงานของผู้นำท้องถิ่นที่สร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนนั้นสอดคล้องกับแนวคิดของสัญญา วิวัฒน์ (2540 หน้า 20-25) ได้กล่าวถึงชุมชนเข้มแข็งไว้โดยสรุป 4 ประการ คือ 1) เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (learning community) กล่าวคือ การที่ชุมชน (คนในชุมชน) มีการเรียนรู้ และรู้เท่าทันข่าวทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งการที่ชุมชนมีการเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ 2) เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (community management) ด้วยระบบการบริหาร จัดการในกิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดกระบวนการขององค์กรภายในชุมชน การลงมือปฏิบัติตามแผนงาน และ มีการประเมินผล 3) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (spirituality) กล่าวคือ ชุมชนมีจิตสำนึก มีจิตวิญญาณ ซึ่งอาจหมายถึงความภักดี ความรัก ความหวงแหน ความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน โดยมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในชุมชน 4) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (peaceful) กล่าวคือ เป็นชุมชนที่มีความสงบสุขและคนในชุมชนมีจิตใจที่เยือกเย็น มีคุณภาพและมีคุณธรรม ซึ่งกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ มีความสอดคล้องกับกระบวนการสื่อสารรณรงค์ที่มีกระบวนการผ่านผู้นำเป็นต้นแบบที่เห็นมิติด้าน

“การสื่อสาร” ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการรณรงค์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Paisley (2001) กล่าวว่า หากพิจารณาคุณลักษณะของการสื่อสารรณรงค์ในเชิงวัตถุประสงค์ของการรณรงค์แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า “การสื่อสารรณรงค์” หมายถึง ความตั้งใจของกลุ่มหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงความเชื่อหรือพฤติกรรมของกลุ่มอื่น ๆ โดยมีเป้าหมายสูงสุดได้แก่ การควบคุมทางสังคม (social control) Paisley (2001) ยังได้ชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารรณรงค์เป็นกระบวนการสำคัญซึ่งได้ประยุกต์ใช้การสื่อสารแบบต่าง ๆ นับตั้งแต่ กิจกรรมด้านการข่าว การผลิตสื่อต่าง ๆ การให้ความรู้สาธารณชน การพัฒนาผู้เชี่ยวชาญกลุ่มย่อย ๆ ตลอดจนการพยายามแสวงหาแนวทางในการสื่อสารให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้แนวทางในการจัดการปัญหาขยะที่เหมาะสมกับพื้นที่เทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่
2. ได้การสร้างนักวิจัยเชิงพื้นที่ในพื้นที่เทศบาลตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ด้วยการบริหารจัดการที่มีส่วนร่วมของชุมชนเป็นที่ตั้ง กระบวนการสื่อสารรณรงค์เพื่อการคัดแยกขยะและการใช้ประโยชน์จากขยะเพื่อการทำปุ๋ยหมักของชุมชนเป็นทุนศักยภาพของชุมชนที่เข้มแข็ง งานวิจัยในการศึกษาครั้งต่อไปควรจะมีการยกระดับการบริหารจัดการของเทศบาลสูงเม่นให้เป็นเทศบาลต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้คุณภาพให้แก่หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความสนใจในรูปแบบการบริหารจัดการเต็มรูปแบบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2543). **สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

กรมควบคุมมลพิษ. (2560). **คู่มือการจัดการขยะมูลฝอยและเทคโนโลยีการแปรรูปขยะมูลฝอยให้เป็นพลังงานสำหรับท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สัญญา วิวัฒน์. (2540). **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). **ระบบการศึกษากับชุมชน**. กรอบความคิดข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย. กรุงเทพมหานคร. สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

Rogers, E. M. and Shoemaker, F. F. 1971. **Communication of Innovations: A Cross Cultural Approach**. (2nd ed.) New York: The Free Press.

การพัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการและการแปรรูปขยะครัวเรือน กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบลผาเลือด อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วศิน์วิโรตม์ เนติศักดิ์[1]
พงษ์ศักดิ์ อยู่มั่น, จักรกฤษณ์ ฮั่นยะลา, เกวลี รังษีสุทธาภรณ์[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างเพื่อสร้างแรงจูงใจ และปลูกจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในการคัดแยกขยะประเภทต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง การสร้างความตระหนักในการจัดการขยะโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการทำให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองให้เป็นชุมชนน่าอยู่ ตามขอบเขตการวิจัย ที่ต้องการค้นหาแนวทาง/กระบวนการ/วิธีการ ตลอดจนเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง ในการสร้างความตระหนักในการจัดการขยะโดยชุมชนมีส่วนร่วม ในพื้นที่ชุมชนในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลผาเลือด อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์ ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) ที่ประกอบด้วยการค้นหารูปแบบ/แนวทางเดิมในการจัดการขยะของชุมชน ระดมแนวคิด นำแนวทาง กระบวนการ วิธีการ ตลอดจนเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง ในการกระตุ้นความตระหนักด้านการจัดการขยะของชุมชน นำไปสู่การที่ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะชุมชน ส่งผลให้ เกิดการลดลงของปริมาณขยะในชุมชน ตลอดจนชุมชนสามารถจัดการตนเองให้เป็นชุมชนน่าอยู่ในที่สุด

ผลการวิจัย พบว่า ประชากรในชุมชน ไม่มีความรู้ความเข้าใจทางด้านการบริหารจัดการขยะ ไม่มีการคัดแยกขยะจากต้นทางคือครัวเรือน ทำให้การบริหารจัดการขยะชุมชนในระดับปลายทางทำได้ยาก อีกทั้งยังไม่มีผู้ที่รับผิดชอบด้านการบริหารขยะชุมชนอย่างชัดเจน จึงจำเป็นต้องทำให้สมาชิกในชุมชนมีความตระหนักในความสำคัญของการบริหารจัดการขยะชุมชน โดยมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับขยะมีจัดการอบรม โดยเอาแกนนำแต่ละหมู่บ้านมาประชุม และอบรมในเรื่องของการคัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมักและน้ำสกัดชีวภาพ เพื่อนำความรู้ไปถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชนต่อไป

คำสำคัญ : การบริหารจัดการขยะ, การแปรรูปขยะครัวเรือน

---

[1] สาขาวิชาเทคโนโลยีพลังงาน คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
[2] สาขาวิชาสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตำบลผาเลือด ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลผาเลือด อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์ ได้มีแผนการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ 2560 ทางด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีสร้างจิตสำนึกและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมของประชาชน บำบัดฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดการของเหลือใช้ในครัวเรือน ซึ่งได้กำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาในรูปแบบโครงการต่าง ๆ โดยให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วม ซึ่งชาวบ้านในเขตพื้นที่การปกครองจำนวนหนึ่งยังไม่เข้าร่วมโครงการ เนื่องจากยังไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของการคัดแยกขยะครัวเรือน ทำให้แนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าในในเรื่องการจัดการของเหลือใช้ในครัวเรือนยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลผาเลือดมีความต้องการให้คณะวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เข้าไปมีบทบาทในการปลูกจิตสำนึก และการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับประชาชนในพื้นที่ เพื่อวางกรอบแนวทางการบริหารจัดการขยะ และการพัฒนาองค์ความรู้ในการแปลงรูปเป็นผลิตภัณฑ์ทางด้านพลังงานขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสร้างแรงจูงใจ และปลูกจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในการแยกขยะประเภทต่าง ๆ ในชุมชน และนำไปสู่วิธีการบริหารจัดการในการ จัดเก็บและกำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลผาเลือดอีกทั้งยังต้องการสร้างองค์ความรู้การนำขยะที่ไม่สามารถจำหน่ายมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านตัวแปร ได้แก่ ปริมาณขยะจากครัวเรือนรายวัน รายเดือน และรายปีโดยแบ่งแยกตามลักษณะ และประเภทของขยะ เช่น ขยะเปียก กระดาษ พลาสติก โลหะ แก้ว ขยะพิษ ขยะติดเชื้อ และเศษวัสดุเหลือใช้ในภาคการเกษตร และจำนวนประชากร หรือแหล่งกำเนิดขยะชุมชน เช่นในครัวเรือน ตลาดสด วัด หน่วยงานราชการในเขตพื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลผาเลือด

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ กระบวนการสร้างจิตสำนึก แรงกระตุ้น และองค์ความรู้สำหรับการคัดแยกขยะ และการใช้ประโยชน์ขยะในครัวเรือน กระบวนการและวิธีการคัดแยกขยะ และการบริหารจัดการขยะในชุมชน ระบบการบริหารจัดการขยะ ตั้งแต่กลางทางจนถึงปลายทางได้อย่างถูกต้อง การรวบรวมองค์ความรู้ของนักวิจัยสำหรับการประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาชุมชน การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่สามารถเผยแพร่งานวิจัยในงานประชุมชนวิชาการ

3. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนในเขต อบต.ผาเลือด จังหวัดอุตรดิตถ์

4. ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่ชุมชนในเขต อบต.ผาเลือด จังหวัดอุตรดิตถ์

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรที่ศึกษาในที่นี้มีทั้งหมด 100 คน ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตรับผิดชอบ อบต.ผาเลือด จำนวน 50 คน ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ข้างเคียงกับเขตรับผิดชอบอบต.ผาเลือด จำนวน 30 คน และ ประชากรที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการดำเนินงานกิจกรรม จำนวน 20 คน

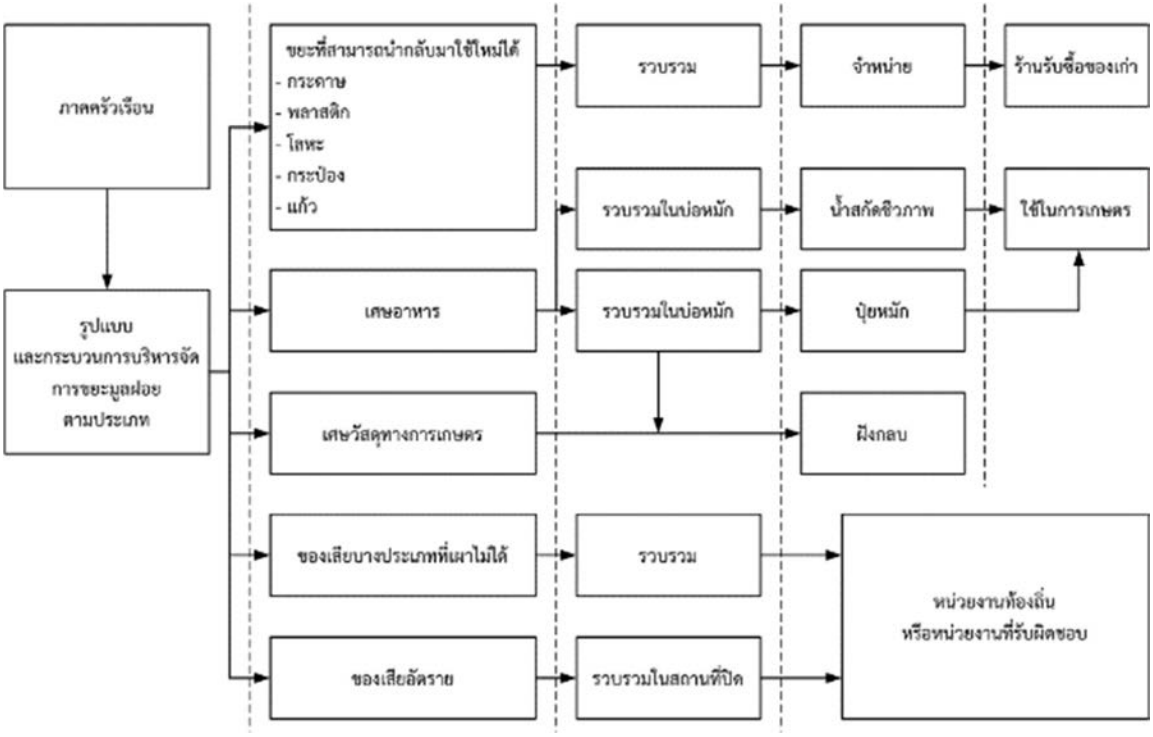
2. เทคนิคและวิธีการสุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคและวิธีการสุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างทั้งการสุ่มที่อาศัยและไม่อาศัยความน่าจะเป็น โดยการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Sampling)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ประเภทคือข้อมูลที่ได้จากเอกสาร หลักฐานจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ระบบข้อมูลตำบล ข้อมูลเฉพาะด้านของทรัพยากรภายในชุมชนเป้าหมายและข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามตามแผนการดำเนินการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในโครงการวิจัยนี้ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สำหรับการสัมภาษณ์ตัวแทนหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องแบบสังเกตและสนทนากลุ่มร่วมในบางกรณีและเวทีระดมความคิดเห็นในช่วงเริ่มต้นโครงการวิจัย ระหว่างทำวิจัย และช่วงสุดท้ายของโครงการวิจัย

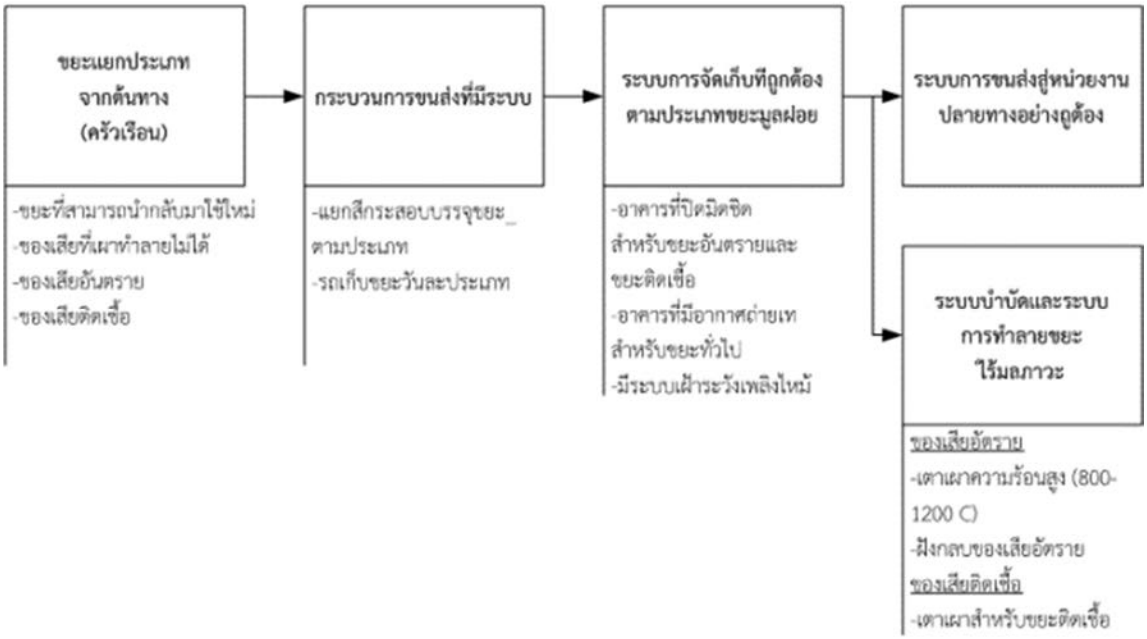
ผลการดำเนินการวิจัย

จากกระบวนการบริหารจัดการขยะแบบบูรณาการระดับครัวเรือน และอาจใช้ได้ถึงระดับพื้นที่สาธารณประโยชน์ โดยยึดหลักพิจารณาด้วยหลัก 3Rs ซึ่งขยะมูลฝอยของแต่ละประเภทควรมีการพิจารณาดำเนินการตามความเหมาะสมกับชนิดของขยะมูลฝอยนั้น ๆ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับการสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในชุมชนด้วย

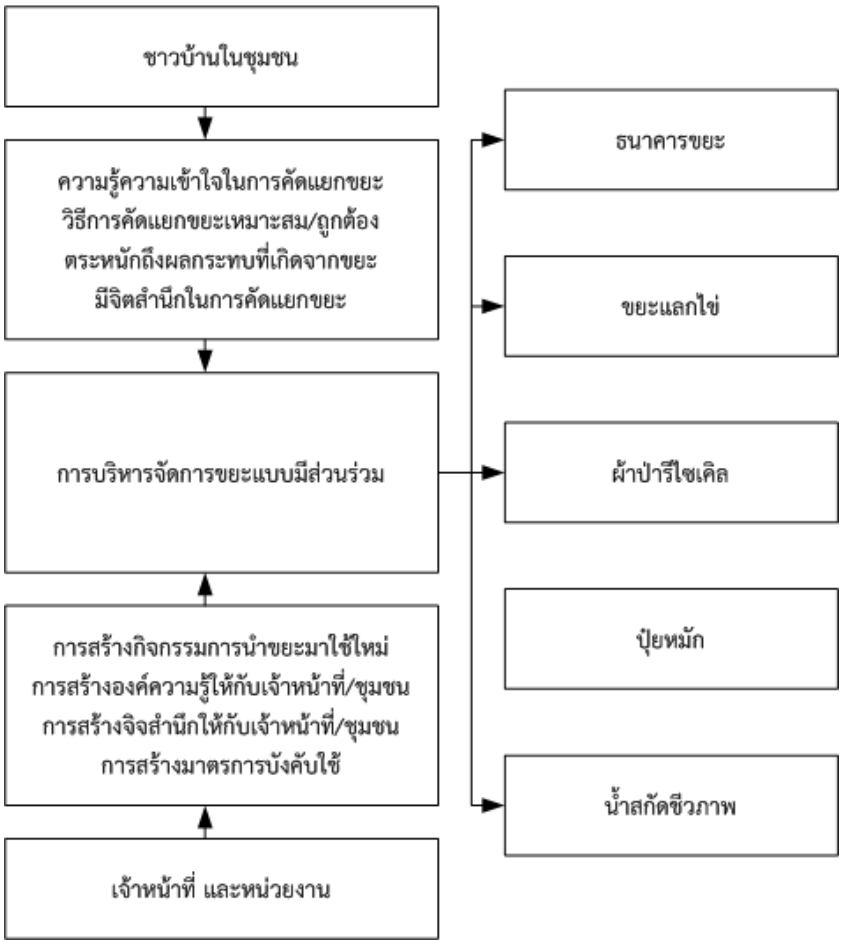
ภาพที่ 1 ผลการสร้างรูปแบบวิธีการบริหารจัดการจัดเก็บขยะครัวเรือน

การสร้างรูปแบบวิธีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยระดับหน่วยงาน เพื่อควบคุมพื้นที่ระดับครัวเรือน และพื้นที่สาธารณะ ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก คือ การวางระบบการจัดเก็บขยะจากต้นทางสู่หน่วยงานให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ จากนั้นส่งต่อขยะจากหน่วยงานสู่หน่วยงานปลายทาง และการสร้างระบบกำจัดขยะพื้นฐานของหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลขยะมูลฝอยในพื้นที่

ภาพที่ 2 การวางระบบการบริหารจัดการขยะจากต้นทางสู่ปลายทางของระดับหน่วยงาน

ในการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาล้นเมืองร่วมกันระหว่างภาคประชาชน และภาคเจ้าหน้าที่หน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐ

ภาพที่ 3 รูปแบบการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ประชากรในชุมชน ไม่มีความรู้ความเข้าใจทางด้านการบริหารจัดการขยะ ไม่มีการคัดแยกขยะจากต้นทางคือครัวเรือน ทำให้การบริหารจัดการขยะชุมชนในระดับปลายทางทำได้ยาก อีกทั้งยังไม่มีผู้ที่รับผิดชอบด้านการบริหารขยะชุมชนอย่างชัดเจน จึงจำเป็นต้องทำให้สมาชิกในชุมชนมีความตระหนักในความสำคัญของการบริหารจัดการขยะชุมชน โดยมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับขยะ มีจัดการอบรม โดยเอาแกนนำแต่ละหมู่บ้านมาประชุม และอบรมในเรื่องของการคัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมักและน้ำสกัดชีวภาพ เพื่อนำความรู้ไปถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชนต่อไป

อภิปรายผล

จากการดำเนินงานของโครงการดังกล่าว นอกจากจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของงานได้แล้ว ยังก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงเรียน วัด สถานีตำรวจ หรือหน่วยงานราชการและเอกชนในพื้นที่ ในการบริหารจัดการขยะภายในชุมชนร่วมกัน โดยจุดสำคัญคือต้องให้ชาวบ้านในชุมชนตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นหากไม่มีการบริหารจัดการขยะดังกล่าว สำหรับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวของเทศบาลหรือ อบต. ต้องส่งไปอบรมเพิ่มเติมความรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดอบรม แล้วนำความรู้และวิธีการใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ภายในชุมชน และผู้ถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นต่อไปยังประชาชนในพื้นที่และชุมชนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยโครงการวิจัย “การพัฒนาองค์ความรู้การบริหารจัดการและการแปรรูปขยะครัวเรือน กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบลผาเลือด อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนวัตกรรมการจัดการตนเองด้านการแปรรูปขยะโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ขอขอบพระคุณบุคลากร เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลผาเลือด อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และนักศึกษาสาขาวิชาเทคโนโลยีพลังงาน ที่มีส่วนร่วมในโครงการวิจัยนี้มาโดยตลอด ขอขอบคุณผู้บริหารของหน่วยงานทั้งในส่วนคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางที่มอบโอกาสให้ได้ทำงานวิจัย ในโครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่พ.ศ. 2560 ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการสนับสนุนให้ได้รับโอกาสในการพัฒนา/ขยายองค์ความรู้จากการทำงานเชิงวิชาการในลำดับต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ ชูขันธ์. (2554). **การศึกษาระบบการจัดการขยะมูลฝอย เทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี**. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ดิเรกฤทธิ์ ทวะกาญจน์. (2553). **การพัฒนารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมสำหรับเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา**. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ธเนศ ศรีสถิต. (2558). **วิศวกรรมการจัดการมูลฝอยชุมชน**. กรุงเทพฯ. วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย.

ปภาวรินท์ นาจำปา. (2557). **การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการกำจัดขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลคลองใหญ่ อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด**. ชลบุรี. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยบูรพา

พิรียุตม์ วรรณพฤกษ์. (2558). **Roadmap การจัดการขยะ**. กรุงเทพฯ. สถาบันพระปกเกล้า.

พิศิพร ทัศนา และโชติ บดีรัฐ. (2558) **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่เทศบาลนครพิษณุโลก**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนองานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ 15.

ไพบูลย์ แจ่มพงษ์. (2560). **การจัดการขยะมูลฝอย**. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วินัย มีแสง. (2559). **แนวโน้มองค์ประกอบและปริมาณการเกิดขยะมูลฝอยชุมชนในพื้นที่ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี**. กรุงเทพฯ. วารสารสมาคมนักวิจัย.

วีรกาล อุปนันท์. (2556). **การศึกษาแนวทางการกำจัดขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลโนนยอ อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา**. นครราชสีมา. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นตามการรับรู้ของชุมชน ในเขตพื้นที่ตำบลดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ศิริจิตร ช่อสุวรรณ[1]

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่นตามการรับรู้ของชุมชน จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติ ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) พบว่าในกลุ่มผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ได้ความหมายพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในมุมมองของชุมชน หมายถึง พฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการทำให้เกิดการมีเพศสัมพันธ์และพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่มีการป้องกันก่อให้เกิดโรคทางเพศสัมพันธ์ ได้แก่ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ 6 พฤติกรรม ดังต่อไปนี้คือ 1) การติดโซเชียลมากเกินไป 2) การแอบเที่ยวกลางคืน 3) การอยู่ด้วยกันสองต่อสองกับเพศตรงข้ามในที่ลับตาคน 4) การที่ผู้หญิง/ผู้ชาย มาหาที่บ้าน 5) ท้องตั้งแต่อายุน้อย 6) การมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นโดยไม่ได้ใส่ถุงยางอนามัยขณะมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศตามมุมมองของชุมชน ประกอบด้วย 1) ธรรมชาติของวัยรุ่น 2) ครอบครัว 3) สื่อสังคมโซเชียล 4) ประเพณี วัฒนธรรม

คำสำคัญ : พฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่น, ชุมชนมีส่วนร่วม

ที่มาและความสำคัญ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ด้านที่ 5 การยกระดับคุณภาพบริการด้านสาธารณสุข และสุขภาพของประชาชน รัฐบาลมีนโยบายในการประสานงานเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เนื่องจากในยุคปัจจุบันประชากรวัยแรงงานต้องเข้าสู่ระบบการทำงานที่เร่งรีบและแข่งขันสูงจึงทำให้ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีเวลาในการเลี้ยงดูบุตรหลานน้อยลง เด็กมีโอกาสเรียนรู้เรื่องทักษะชีวิตน้อย สาเหตุเหล่านี้ทำให้เด็กจำนวนมากไม่สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของตนเองเมื่อก้าวเข้าสู่วัยรุ่นและไม่อาจปรับตัวให้เท่าทันสภาพแวดล้อมรอบตัวได้ โดยเฉพาะในยุคไอทีที่ใช้การสื่อสารในสังคมออนไลน์อย่างกว้างขวางและมีการไหลเวียนทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว อีกทั้งยัง

[1] คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

เข้าถึงสื่อต่าง ๆ ได้อย่างไร้ขีดจำกัดซึ่งส่งผลให้มีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสมนอกจากนี้ยังพบว่า วัยรุ่นมีแนวโน้มในการเริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกเร็วขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2543 พบว่า แม่วัยรุ่นอายุต่ำกว่า 20 ปี คลอดประมาณปีละ 90,000 คน ก่อนที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปีละกว่า 120,000 คน ในปัจจุบันการตั้งครรภ์โดยแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่มักเป็นการตั้งครรภ์แบบไม่ได้ตั้งใจและมักจะนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการทำแท้งเถื่อน ภาวะแทรกซ้อนจากการตั้งครรภ์ เป็นต้น นอกจากนี้การคลอดบุตรในช่วงวัยรุ่นยังอาจส่งผลต่อตัวมารดาวัยรุ่นเอง เช่น โอกาสทางการศึกษา หน้าที่การงาน รายได้ในอนาคตของมารดา และส่งผลอย่างมากต่อการเลี้ยงดูบุตร เช่น เด็กอาจไม่ได้รับการเลี้ยงดูให้ดีเท่าที่ควร ปัญหาสำคัญที่พบในกลุ่มวัยรุ่นคือพฤติกรรมอนามัยการเจริญพันธุ์ที่ไม่เหมาะสม (กระทรวงสาธารณสุข, 2560)

ปัญหาอนามัยการเจริญพันธ์ในวัยรุ่นเป็นปัญหาสำคัญสำหรับประเทศไทย ประเทศไทยมีเด็กวัยรุ่นตั้งครรภ์เป็นอันดับ 2 ในประเทศแถบเอเชีย การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย สามารถนำไปสู่การตั้งครรภ์ และปัญหาตามมา เช่น การทำแท้ง โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ จากการสำรวจของกรมอนามัย ปี 2560 ผลรวมทั้งประเทศ มารดาวัยรุ่นที่อายุ 10-19 ปี มีร้อยละ 12.9 ของการคลอดทั้งหมดหรือประมาณ 84,578 คน ต่อปี และนอกจากนี้ ยังพบว่าการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ยังทำให้เกิดปัญหากับทารกแรกคลอด ทำให้ทารกมีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ และอัตราป่วยโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ในวัยรุ่นและเยาวชนอายุ 15-24 ปี ในปี 2560 อัตราป่วย 161.2 ต่อ 100,000 และ เขตสุขภาพที่ 5 พบว่า อัตราการคลอดของหญิงอายุ 15-19 ปี มีอัตราร้อยละ 47.4 ต่อพันคน ซึ่งเป็นพื้นที่อับดับ 2 ที่มีอัตราการคลอดในหญิง อายุ 15-19 ปี และจังหวัดกาญจนบุรีซึ่งอยู่ในเขตสุขภาพที่ 5 พบว่า มีอัตราการคลอดของหญิงอายุ 15-19 จำนวน 1,217 คน อัตราการคลอดร้อยละ 48.3 ต่อพันคน (กระทรวงสาธารณสุข, 2560) จากข้อมูลจะเห็นว่า ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นของจังหวัดกาญจนบุรี ยังเป็นพื้นที่ที่ยังต้องแก้ไข สำหรับสถานการณ์พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นในตำบลดอนตาเพชรนั้น พบว่ามีอัตราการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์มีประมาณร้อยละ 5 ลักษณะทางเศรษฐกิจของตำบลดอนตาเพชรเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านในพื้นที่ทำเกษตรกรรมและทำค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ สภาพชุมชนมีการกระจายตัวกว้าง ประกอบด้วยจำนวนหมู่บ้าน 13 หมู่บ้าน แบ่งเป็นโซนเหนือและโซนใต้ วัยรุ่นในพื้นที่มีทั้งได้รับการศึกษาและบางส่วนไม่ได้รับการศึกษา ส่วนที่รับการศึกษาเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมต้นในโรงเรียนในพื้นที่ส่วนหนึ่ง เรียนโรงเรียนประจำอำเภอ และในตัวเมืองกาญจนบุรี อีกส่วนหนึ่งเดินทางโดยรถโดยสารประจำทาง และรถรับส่ง กิจกรรมเวลาว่างคือ การเล่นเกมส์ อินเตอร์เน็ต ขับรถจักรยานยนต์ในหมู่บ้าน ลักษณะทางโครงสร้างของชุมชนจะมีการกระจายตัวของบ้านเรือน และอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ด้วยตำบลดอนตาเพชรเป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันยังมีความเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและ มีความเป็นชุมชนเมืองส่วนหนึ่ง ส่งผลให้ การดูแลให้ความสนใจกับบุตรหลานที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นมีน้อย

และยังไม่เพียงพอเท่าที่ควร การให้คำปรึกษาและการให้ความรู้เรื่องเพศยังไม่ชัดเจน และตลอดจนผู้ปกครองยังเห็นว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องที่ไม่ควรพูดถึง หรือไม่กล้าคุยกับลูก และมักปล่อยให้มีการเรียนรู้ใน

กลุ่มวัยรุ่น ทำให้ได้รับข้อมูลที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง และอาจส่งผลต่อการปฏิบัติตนผิดพลาดได้ นอกจากนั้นสื่อยั่วยุทางเพศที่ยังขาดการควบคุมอย่างจริงจังจากหน่วยงานภาครัฐ อิทธิพลของสื่อนับว่าส่งผลต่อพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก จึงได้มีการวางแผนและดำเนินการสร้างและพัฒนาแนวทางการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในวัยรุ่นเพื่อเป็นการสร้างแนวทางการดำเนินการที่ดี ในการสร้างเกราะป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้นในชุมชน โดยมีการดำเนินงานที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชน หน่วยงาน ในการสร้างความร่วมมือในการแก้ปัญหาดังกล่าว

ทางชุมชนดอนตาเพชรจึงเห็นความสำคัญของปัญหา เพื่อดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้มีแนวโน้มลดลง ดังนั้นจึงเป็นที่มาของงานวิจัยนี้ เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยเรียนและพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นตามการรับรู้ของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่น

ความหมายพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในวัยรุ่น

สุมาลี ตราชู (2550) กล่าวว่า พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นในพื้นที่ มี 4 ลักษณะดังนี้ 1) การคบเพื่อนต่างเพศ ที่เป็นเพื่อนในหมู่บ้านเดียวกันหรือเป็นญาติกัน 2) การคบแฟนหรือคนรัก มีการสัมผัสแสดงออกและสัมผัสเนื้อตัวกันและบางคนถึงขั้นมีเพศสัมพันธ์ แต่มักไม่ได้ป้องกันเพราะความรัก ความไว้ใจ ไม่มีความสุขในการป้องกัน 3) การมีแฟนหลายคนหรือมีกิ๊ก วัยรุ่นส่วนใหญ่มีเพศสัมพันธ์โดยไม่มีการป้องกัน 4) การขายบริการทางเพศของวัยรุ่น

ไพจิต ภูแช่มโชติ (2554) ได้ให้ความหมายพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศออกมาใน5 พฤติกรรม ได้แก่ 1) การแต่งกายตามแฟชั่น 2) การมีเพศสัมพันธ์ร่วมกับการใช้สารเสพติด 3) การเที่ยวกลางคืน 4) การดูสื่อลามก 5) การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

อาภาพร เผ่าวัฒนา (2552)ได้กล่าวว่า พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ การกระทำใด ๆ ที่เสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ และนำไปสู่การติดเชื้อโรคทางเพศสัมพันธ์ และการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ การนัดพบและการไปเที่ยวกับเพื่อนต่างเพศ การอยู่ตามลำพังกับเพื่อนต่างเพศในที่ลับตา อยู่ในสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการทางเพศ เช่น การอ่านหนังสือที่มีรูปเปลือย รูปโป๊ รูปการร่วมเพศ หรือการดูภาพร่วมเพศจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วีซีดีอินเตอร์เน็ต เป็นต้น การดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์หรือการใช้สารเสพติดก่อนการมีเพศสัมพันธ์ซึ่งฤทธิ์ของแอลกอฮอล์ทำให้วัยรุ่นขาดความยับยั้งชั่งใจและการควบคุมสติ ทำให้เกิดการกระทำหรือการชักจูงให้มีเพศสัมพันธ์ได้ง่าย โดยเฉพาะการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย หรือการไม่ใช้ถุงยางอนามัย

แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่น

เด็กวัยรุ่นจะแสดงออกและมีพฤติกรรมทางเพศอย่างเหมาะสมหรือไม่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้านรอบ ๆตัววัยรุ่น รวมทั้งปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดปัญหา (risk factor) ดังนี้

ตัววัยรุ่นเอง (Individual factor) ได้แก่

1) การเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนในร่างกาย มีลักษณะพัฒนาการตามวัย เป็นหนุ่มสาวเร็วตั้งแต่อายุยังน้อย คือโตแต่ตัวแต่จิตใจยังเป็นเด็ก (body-mind gap) ยังไม่พร้อมของวุฒิภาวะทางความคิด มีปัญหาทางอารมณ์ (emotional stress) และมีการตัดสินใจเร็วหุนหันพลันแล่น

2) ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา เด็กวัยรุ่นเคยถูกกระทำทารุณกรรมทั้งทางกายและทางเพศ (physical and sexual abuse) ทำให้ขาดความรักความอบอุ่น (unmet intimacy need) ขาดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง (จันท์ฑิตา พฤกษานนท์, 2547)

3) การใช้สารเสพติด (alcohol/substance abuse) จากการศึกษาของลัดดา เหมาะสุวรรณและคณะ (2547) ศึกษาพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย : ปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดู กลุ่มตัวอย่างเป็นวัยรุ่นอายุ 13-18 ปี ทั่วประเทศ จำนวน 3,172 คน พบว่าวัยรุ่นหนึ่งในห้าคนเคยดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ (เป็นครั้งคราว) เคยดื่มสุรา เคยสูบบุหรี่ (เป็นครั้งคราว) วัยรุ่นร้อยละ 8 เคยใช้สารเสพติดก่อนมีเพศสัมพันธ์ โดยดื่มสุราก่อนมีเพศสัมพันธ์ร้อยละ 3.9 สูบกัญชาและเสพยาบ้าก่อนมีเพศสัมพันธ์ ร้อยละ 3.9

เพื่อน (Peers) มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นอย่างยิ่ง วัยรุ่นต้องการเป็นที่ยอมรับของเพื่อน ๆ ต้องการทำตัวให้เหมือนเพื่อน ลอกเลียนลักษณะการแต่งกาย ทรงผม ภาษา หรือ ท่าทาง ตลอดจนการรับค่านิยมที่แตกต่างไปจากที่เคยได้รับมาจากพ่อแม่ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากเพื่อนวัยเดียวกันทั้งเพื่อนเพศเดียวกันและเพื่อนต่างเพศ ดังนั้นเมื่อเพื่อนๆมีค่านิยมในการมีแฟนตั้งแต่อายุยังน้อย ถือการมีเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องปกติในกลุ่มเพื่อน วัยรุ่นจึงเกิดแรงท้าทาย และถูกชักจูงจากเพื่อน ๆ (peer pressure) ให้ปฏิบัติตาม (จันท์ฑิตา พฤกษานนท์, 2547)

ครอบครัว (Family) ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกของทุก ๆ คน ครอบครัวจึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาวัยรุ่น แต่หากครอบครัวมีปัญหาย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมวัยรุ่น เช่น

1. ครอบครัวแตกแยก ในครอบครัวที่บิดามารดาหย่าร้างกัน บิดามารดาต่างไปมีภรรยาหรือสามีใหม่ วัยรุ่นขาดการดูแลเอาใจใส่และไม่ได้รับความรักความอบอุ่นจากครอบครัวเท่าที่ควรอาจถูกชักชวนไปในทางที่ผิด และการมีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ

2. บิดามารดาด้อยการศึกษา ขาดความรู้ ไม่เชื่อว่าตนเองมีความสามารถในการอบรมสั่งสอนบุตร ไม่มีความคาดหวังในตัวบุตร ไม่เชื่อว่าบุตรมีความสามารถ

3. บิดามารดามีประวัติดื่มสุราและใช้สารเสพติด การศึกษาของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (ม.ป.ป.) ศึกษาความรุนแรงของวัยรุ่นไทย: พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ พบว่าวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวขยายมีพฤติกรรมเสี่ยงสูงกว่าวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวเดี่ยว ในด้านอุบัติเหตุรถจักรยานยนต์

รถยนต์ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การใช้สารเสพติด และการมีเพศสัมพันธ์ โดยที่สมาชิกครอบครัวขยาย ได้แก่ ลุง ป้า น้า อา เป็นแบบอย่างให้วัยรุ่นเลียนแบบด้วยความเคยชิน และไม่คิดว่าเป็นพฤติกรรมเสี่ยง

4. การสื่อสารในครอบครัว การสื่อสารนอกจากทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีแล้วยังแสดงถึงความรัก ความห่วงใย และความผูกพันต่อกัน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยทั่วไปมีความหมายกว้าง คือการที่ประชาชนมีการพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้ จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญา และความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดวิถีชีวิตด้วยตนเอง ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ และเป้าหมายในเวลาเดียวกัน (สมใจ วินิจกุล, 2550)

ลักษณะการมีส่วนร่วม

สมใจ วินิจกุล (2550) ได้กล่าวว่า ลักษณะการมีส่วนร่วม อาจแบ่งโดย

1) การสนับสนุนทรัพยากร คือการสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือการช่วยกิจกรรม คือการร่วมในการวางแผน การประชุมแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การติดตามประเมินผล

2) อำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือ เป็นผู้นำ เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมนี้แสดงถึงระดับอานาจของผู้เข้าร่วม จึงมีการโต้แย้งว่าการมีส่วนร่วมโดยวิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชน เป็นเพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมเพียงบางส่วนเพราะในหลายกรณีประชาชนไม่มีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจ ทางออกที่ดี คือ การเสริมสร้างพลังอานาจ (empowerment) แก่ประชาชน

วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาความหมายของพฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่นตามการรับรู้ของชุมชน

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศตามมุมมองของชุมชน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2561

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มผู้ปกครอง ประกอบด้วย บิดา มารดา ปกครองที่มีบุตรหลานวัยรุ่นอายุ 10-19 ปี มีภูมิลำเนาในตำบลที่ศึกษา เป็นผู้ใกล้ชิดวัยรุ่นโดยตรง ที่ยินดีให้ข้อมูลและยินดีเป็นอาสาสมัครโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 25 คน

ผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กรในชุมชน เป็นกลุ่มแกนนำในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการดูแลวัยรุ่นและป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในวัยรุ่น ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ทั้งหมด 15 คน เป็นผู้ที่สมัครใจเข้าร่วมการศึกษา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน

กลุ่มเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จำนวน 5 คน อาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 50 คน ผู้อำนวยการโรงเรียนประจำตำบล จำนวน 1 คน โดยให้ข้อมูลเชิงลึกและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เข้าร่วมกระบวนการศึกษาตลอดกระบวนการศึกษาจำนวน 1 คน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การดำเนินโครงการเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติ การแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) การมีส่วนร่วมคิด ตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมประเมิน ร่วมรับผล การค้นหาปัญหาเริ่มจากชุมชน วิเคราะห์โดยชุมชน และแก้ไขด้วยชุมชน

1. ประสานและแจ้งไปยังผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลดอนตาเพชร ผู้บริหารโรงเรียนสาลวนราม เพื่อสัมภาษณ์ จัดประชุมชี้แจงโครงการ และจัดอบรมผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน อสม. พร้อมทั้งนัดวันเวลา และสถานที่ ที่จะอบรมและเก็บข้อมูล

2. เก็บรวมรวมข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม การประชุมกลุ่ม การอบรม ตามวันเวลาและสถานที่ ที่นัดหมาย โดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม หากมีข้อสงสัยให้ถามผู้วิจัยหรือคณะผู้ช่วยวิจัย

3. ประสานกับผู้เกี่ยวข้องในการติดตามการดำเนินงาน และเก็บข้อมูลในการติดตาม เยี่ยมการสนับสนุน ที่ชุมชน โรงเรียน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

4. ภายหลังจากกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามและสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว รวมทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะดำเนินโครงการนำแบบสอบถามมาตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ตามวิธีการทางสถิติ

5. จัดทำแนวทางปฏิบัติร่วมกัน เพื่อหาแนวทางการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นในชุมชน และร่วมกันจัดตั้งกลุ่มแกนนำในการดำเนินงาน และร่วมในการวิเคราะห์แก้ไขและปรับปรุงเมื่อพบปัญหาจากการดำเนินการ

วิธีการประเมิน

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติ ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ซึ่งการวิเคราะห์ตีความจากข้อมูลที่ได้จากการ ศึกษาการวิเคราะห์ข้อมูลจะเริ่มกระทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้ศึกษาได้ข้อมูลจากการถอดเทปบันทึกการให้สัมภาษณ์เชิงลึก เขียนออกมาเป็นตัวอักษรในทุก ๆ คำพูด รวมทั้งได้ข้อมูลจากการบันทึกส่วนตัวเกี่ยวกับ อากัปกริยา สิ่งแวดล้อม และความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

การวิจัยเรื่องสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยเรียนและพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นตามการรับรู้ของชุมชนในเขตพื้นที่ตำบลดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีสามารถสรุปผลการดำเนินงานหรือ ผลการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อที่ตั้งไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 ความหมายพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในมุมมองของชุมชน

กลุ่มผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข เจ้าหน้าที่สาธารณสุข

วัยรุ่นในชุมชนปัจจุบันในมุมมองของกลุ่มผู้ใหญ่ มองว่า กล้าคิดกล้าแสดงออกทั้งชายและหญิง แต่ในเรื่องความรับผิดชอบค่อนข้างน้อย ถ้าไม่บอกให้ช่วยทำงานก็จะไม่ช่วย ตื่นสายต้องปลุกให้ตื่นตลอด ค่อนข้างดื้อรั้น เมื่อมีการว่ากล่าวตักเตือน จะโต้ตอบแสดงท่าทางไม่พอใจใจร้อน ไม่ค่อยเชื่อฟังผู้ใหญ่ จะเชื่อเพื่อนมากกว่าผู้ปกครอง ชอบรวมกลุ่มอยู่กับเพื่อน ชอบเล่นเกมส์ ติดโทรศัพท์ ผู้หญิงมาหาผู้ชายถึงบ้านเมื่อชอบและแอบมีอะไรกันในบ้านตนเอง บางคนชอบขับรถซิ่งในหมู่บ้าน

“ชอบพาผู้ชายเข้าบ้านและมีอะไรกัน เมื่อพอใจในผู้ชายและอยากได้”

“ไม่ช่วยงานบ้านเลย เล่นแต่โทรศัพท์ ไม่นอน เบื่อมาก”

“ไปโรงเรียนแต่ไม่ถึงโรงเรียนผู้ปกครอง ไม่เคยรู้”

ความหมายพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศตามมุมมองผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข เจ้าหน้าที่สาธารณสุข

พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ หมายถึง พฤติกรรมที่ เสี่ยงต่อการทำให้เกิดการมีเพศสัมพันธ์และพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่มีการป้องกันก่อให้เกิดโรคทางเพศสัมพันธ์ได้แก่ โรคเอดส์ การแต่งตัวหล่อแหลมการเที่ยวกลางคืน การอยู่ด้วยกันสองต่อสองกับเพศตรงข้ามในที่ลับตาคน ผู้หญิงมาหาผู้ชายที่บ้าน ท้องเพื่อให้พ่อแม่ยอมรับและต้องจับแต่งงาน การดูหนังโป๊ การมีเพศสัมพันธ์ไม่ได้ใส่ถุงยางอนามัย การถูกล่อลวงทางเพศ

“ผู้หญิงกล้าแสดงออกมากขึ้น ชอบไปหาผู้ชายก่อน ผู้หญิงก็มาหาก่อน บุกถึงห้อง แทบจะไปปลุกปล้ำถึงห้องเลย เด็กผู้หญิง ไม่รักนวลสงวนตัวเองเลยวัฒนธรรมเปลี่ยนไปแล้ว อาจเพราะผู้ชายมีน้อยลง” (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สาธารณสุข)

“วัยรุ่นในหมู่บ้าน ชอบเล่นมือถือ ติดกันมาก เล่นแต่เกมส์ ไม่ตั้งใจเรียน ไม่ช่วยพ่อแม่ทำงาน” (อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน)

สรุปความหมายพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นตามการรับรู้ของชุมชน

จากการได้เข้าไปศึกษาในชุมชน โดยการสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์เชิงลึก ได้มุมมองจากกลุ่มของผู้ใหญ่ ที่มีมุมมองที่แตกต่างกันและคล้ายคลึงกันเกิดความคิดที่หลากหลาย ได้มีการสรุปและวิเคราะห์ร่วมกันในชุมชน จึงได้ความหมายพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในมุมมองของชุมชน หมายถึง พฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการทำให้เกิดการมีเพศสัมพันธ์และพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่มีการป้องกันก่อให้เกิดโรค

ทางเพศสัมพันธ์ ได้แก่ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ 6 พฤติกรรม ดังต่อไปนี้คือ 1) การติดโซเชียลมากเกินไป 2) การแอบเที่ยวกลางคืน 3) การอยู่ด้วยกันสองต่อสองกับเพศตรงข้ามในที่ลับตาคน 4) การที่ผู้หญิง/ผู้ชาย มาหาที่บ้าน 5) ท้องตั้งแต่อายุน้อย 6) การมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นโดยไม่ได้ใส่ถุงยางอนามัยขณะมีเพศสัมพันธ์

6.2 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศตามมุมมองของชุมชน

ประกอบด้วย 1) ธรรมชาติของวัยรุ่น 2) ครอบครัว 3) สื่อสังคมโซเชียล 4) ประเพณี วัฒนธรรม

1. ธรรมชาติของวัยรุ่น วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกายการเริ่มมีลักษณะทางเพศ และฮอร์โมนที่เปลี่ยนไป ได้แก่ เริ่มมีหน้าอกในวัยรุ่นหญิง มีหนวดและการเปลี่ยนแปลงของเสียงในวัยรุ่นชาย อารมณ์ที่เปลี่ยนไปหงุดหงิดง่าย อารมณ์ฉุนเฉียว ขณะเดียวกันก็มีการเปลี่ยนแปลงในพัฒนาการด้านอื่น ๆ เช่น มีความสนใจในเพศตรงข้าม อยากรู้ อยากลองกล้าแสดงออกเพิ่มมากขึ้น การเข้าถึงในเทคโนโลยี ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศเพิ่มขึ้น

2. ครอบครัว ครอบครัวมีส่วนทำให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในวัยรุ่น เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากพ่อแม่ ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่เป็นต้นแบบให้กับลูกทำให้เด็กเกิดการเลียนแบบพ่อแม่ พ่อแม่ไม่สนใจลูก เนื่องจากต้องไปทำงานในเมืองไกลบ้าน ไม่มีเวลาดูแล ทำให้ต้องฝาก ปู่ย่า ตายาย เลี้ยงดู ซึ่งผู้ที่อบรมสั่งสอน มีอายุค่อนข้างห่างกันมากและมีช่องว่างระหว่างวัย ประกอบกับยุคสมัยที่แตกต่างกันมากระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ทำให้บางครั้งผู้ใหญ่ก็ตามเด็กไม่ทัน และพ่อแม่ส่วนใหญ่ในชุมชนค่อนข้างตามใจลูก ลูกอยากได้สิ่งใดก็พยายามหามาให้เพื่อความเท่าเทียมกันในสังคม ทำให้เด็กเกิดความเคยตัว รู้ว่าพ่อแม่ตามใจ เด็กขาดความเกรงใจ ผู้ใหญ่ตักเตือนสิ่งใดก็ไม่ฟัง ส่วนในเรื่องการเลี้ยงดู ไม่ฝึกเรื่องความมีระเบียบวินัยเบื้องต้น และไม่มอบหมายหน้าที่ให้เด็กรับผิดชอบในตนเอง เด็กวัยรุ่นมีหน้าที่เรียน และดำเนินชีวิตทั่วไป เช่น ดูโทรทัศน์ เที่ยวเล่นกับเพื่อน ทำให้เด็กขาดการเรียนรู้ชีวิต ไม่มีประสบการณ์ พลาดพลั้งได้ง่าย เลี้ยงลูกเพียงแค่ให้เงิน และสิ่งของ ตามใจบุตรหลานในทางที่ผิด

3. สื่อสังคมออนไลน์ ด้วยยุคสมัยในปัจจุบันเทคโนโลยีทางการสื่อสารมีความรวดเร็วและสามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้มากขึ้น รวมถึงการสื่อสารระหว่างบุคคลทำให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น ซึ่งทำให้หลายกลุ่มคน เกิดสังคมก้มหน้า และเกิดโลกทางออนไลน์ที่มีบทบาทมากขึ้นในการใช้ชีวิตประจำวัน และกลุ่มวัยรุ่นก็เช่นเดียวกัน ทำให้กลุ่มวัยรุ่นติดโทรศัพท์มากเกินไป ทำให้อยู่แต่ในโลกส่วนตัว พ่อแม่ผู้ปกครองไม่สามารถเข้าถึงและตามไม่ทัน วัยรุ่นเข้าถึงสื่อลามกง่ายขึ้น ทำให้ผู้ปกครองควบคุมได้ยากมาก ทำให้เกิดการใช้ในทางที่ผิด ถ้าไม่ได้รับการอบรมการใช้อย่างเหมาะสม ทำให้ไม่สนใจเรียน ไม่ช่วยทางบ้าน และติดเพื่อน รวมถึงมีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อทางเพศที่จะเกิดขึ้นได้

4. ประเพณี วัฒนธรรม ภายในชุมชนไม่มีกิจกรรมและแกนนำที่จะช่วยทำให้กลุ่มวัยรุ่นสนใจทำกิจกรรมในชุมชน ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐเข้ามาดูแล อยากส่งเสริมให้มีกิจกรรมในชุมชนเพื่อทำให้วัยรุ่นหันมาสนใจทำกิจกรรมในชุมชนเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ทางคณะผู้รับผิดชอบโครงการ ทำการนัดหมายจัดการประชุม กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ปกครอง กลุ่มผู้นำชุมชน ครู องค์กรที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสถานการณ์พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในวัยรุ่น ปัจจัยเสี่ยงที่เกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในพื้นที่ได้รับทราบและ จัดทำแนวทางปฏิบัติร่วมกัน เพื่อหาแนวทางการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นในชุมชน และร่วมกันจัดตั้งกลุ่มแกนนำในการดำเนินงาน และร่วมในการวิเคราะห์แก้ไขและปรับปรุงเมื่อพบปัญหาจากการดำเนินการข้อสรุปจากการประชุมเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาปัญหาเพื่อป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในวัยรุ่นในเขตชุมชน ตำบลดอนตาเพชร อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี ได้แนวทางดังนี้

1) จัดโครงการอบรมให้ความรู้การป้องกันพฤติกรรมความเสี่ยงทางเพศ ระหว่างวัยรุ่นและผู้ปกครอง เพื่อพัฒนาทักษะการชีวิตของวัยรุ่น และสร้างความสัมพันธ์ของครอบครัว

2) วางแผนการทำกิจกรรมของวัยรุ่นในชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อภิปรายผลการดำเนินงาน

จากผลพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการทำให้เกิดการมีเพศสัมพันธ์และพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่มีการป้องกันก่อให้เกิดโรคทางเพศสัมพันธ์ตามการรับรู้ของชุมชน ได้แก่ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ 6 พฤติกรรม ดังต่อไปนี้คือ 1) การติดโซเชียลมากเกินไป 2) การแอบเที่ยวกลางคืน 3) การอยู่ด้วยกันสองต่อสองกับเพศตรงข้ามในที่ลับตาคน 4) การที่ผู้หญิง/ผู้ชาย มาหาที่บ้าน 5) ท้องตั้งแต่อายุน้อย 6) การมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นโดยไม่ได้ใส่ถุงยางอนามัยขณะมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา อาภาพร เผ่าวัฒนา (2552) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นประกอบด้วย 2 ลักษณะคือ การกระทำใด ๆ ที่เสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ และนำไปสู่การติดเชื้อโรคทางเพศสัมพันธ์ และการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ การนัดพบและการไปเที่ยวกับเพื่อนต่างเพศ การอยู่ตามลำพังกับเพื่อนต่างเพศในที่ลับตา อยู่ในสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการทางเพศ ทำให้เกิดการกระทำหรือการชักจูงให้มีเพศสัมพันธ์ได้ง่าย โดยเฉพาะการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย หรือการไม่ใช้ถุงยางอนามัย

จากผลปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศตามมุมมองของชุมชน เกิดจากธรรมชาติของวัยรุ่นการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนในร่างกาย มีลักษณะพัฒนาการตามวัย เป็นหนุ่มสาวเร็วตั้งแต่อายุยังน้อย คือโตแต่ตัวแต่จิตใจยังเป็นเด็ก (body- mind gap) ยังไม่พร้อมของวุฒิภาวะทางความคิด มีปัญหาทางอารมณ์ (emotional stress) และมีการตัดสินใจเร็วหุนหันพลันแล่น ขาดการยับยั้งช่างใจ

ปัจจัยทางด้านครอบครัว ผลมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ สุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (ม.ป.ป.) ศึกษาความรุนแรงของวัยรุ่นไทย : พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ พบว่าวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวขยายมีพฤติกรรมเสี่ยงสูงกว่าวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวเดี่ยว ในหลาย ๆ ด้าน รวมถึงการมีเพศสัมพันธ์โดยที่สมาชิกครอบครัวขยาย เป็นแบบอย่างให้วัยรุ่นเลียนแบบด้วยความเคยชิน และไม่คิดว่าเป็นพฤติกรรมเสี่ยง

ปัจจัยทางด้านสื่อสังคมโซเชียล ด้วยสังคมปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างมาก สามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ หรือแม้แต่ข้อมูลที่เป็นพฤติกรรมความเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่น รวมถึงการติดต่อสื่อสารที่ทำได้สะดวก จึงสามารถทำให้เกิดพฤติกรรมความเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฐิติมา เพชรสัมฤทธิ์ และคณะ (2557) และการศึกษาของสุดา เทพกำเนิด (2552) ศึกษาปัญหาในพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นถึงสาเหตุของการมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม เกิดจากการได้รับอิทธิพลจากสื่อ

ปัจจัยทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ภายในชุมชนไม่มีกิจกรรมและแกนนำที่จะช่วยทำให้กลุ่มวัยรุ่นสนใจทำกิจกรรมในชุมชน ยังขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐเข้ามาดูแล อยากส่งเสริมให้มีกิจกรรมในชุมชนเพื่อทำให้วัยรุ่นหันมาสนใจทำกิจกรรมในชุมชนเพิ่มมากขึ้น

จากการรวบรวมข้อมูลถึงพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นในมุมมองของชุมชนและการจัดกิจกรรมการสร้างความอบอุ่นในครอบครัว ทำให้ชุมชน ผู้ปกครองมีการปรับทัศนะเรื่องเพศ คิดเชิงบวก มีการสื่อสาร และเข้าใจ วัยรุ่นมากกว่าเดิมก่อนที่ยังไม่มีโครงการ เนื่องจากมีความเข้าใจ ถึงความสำคัญและความจำเป็นต้องได้รับการเรียนรู้ ในเรื่องเพศ จึงเกิดความสำเร็จในการ สื่อสาร ความเข้าใจและไว้วางใจกัน นอกจากนี้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเอาใจใส่ในการเลี้ยงดูบุตร พูดคุยกับวัยรุ่นมากขึ้น มีความเข้าใจในธรรมชาติของวัยรุ่น และคิดเชิงบวกต่อวัยรุ่น และจะให้คำปรึกษากับวัยรุ่นในทุกเรื่อง (วิโรจน์ อารีย์กุล, 2553)

จากการประชุมเพื่อหาแนวทางในการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในวัยรุ่นในเขตชุมชนนั้นจะช่วยเสริมแรงในเรื่องของความเข้าใจระหว่างผู้ปกครองและวัยรุ่น เช่น เรื่องการสื่อสาร การดูแลบุตรหลาน นอกจากนี้ทำให้วัยรุ่นในชุมชนได้รวมกลุ่มทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน รู้เท่าทันสถานการณ์ที่วัยรุ่นเผชิญ และทำให้วัยรุ่นแสดงออกพฤติกรรมที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาแนวทางการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาในการปรับทัศนคติ ทั้งในระดับตัววัยรุ่น ครอบครัว และชุมชน เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลานาน จึงจะเห็นผลของการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ในการพัฒนาแนวทางการป้องกัน จึงต้องมีการเสริมพลังอำนาจในทุกระดับ ต้องกระตุ้นและประสานงานในองค์กรที่เกี่ยวข้องโดยชุมชนเอง เพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาการป้องกันพฤติกรรมทางเพศโดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และควรให้วัยรุ่นมีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี อย่างต่อเนื่องและ ควรสนับสนุนให้แกนนำผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน อสม. ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานโครงการสุขภาพ และการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะวางแผนแก้ไขให้ตรงกับปัญหานั้น ๆ นอกจากนั้น ควรสร้างแกนนำเยาวชนเพื่อเป็นต้นแบบที่ดี และชักชวนเยาวชนในชุมชนทำกิจกรรมที่มีประโยชน์แก่ชุมชนต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ครอบครัวและชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการป้องกันและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่น

2. ครอบครัวและชุมชนมีแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

3. ครอบครัวและชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ถึงสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยเรียนของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข (2560). **พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559**. สำนักการอนามัยเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.นนทบุรี

จันท์ทิตา พฤกษานานนท์. (2547). Adolescent sexual health ใน พัฒน์ มหาโชคเลิศวัฒนา, สุวรรณา เรืองกาญจนเศรษฐ์,วิฐารณ บุญสิทธิ, และวิโรจน์ อารีย์กุล (บรรณาธิการ). **กลยุทธ์การดูแลและสร้างเสริมสุขภาพ”วัยรุ่น”**. กรุงเทพฯ.

ฐิติมา เพชรสัมฤทธิ์, ไชยรัตน์ ปราณี และ สุพัฒนา หอมบุปผา. (2557). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพทางเพศของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดนครสวรรค์**. วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ. ที่ 4 ฉบับที่ 6 มกราคม-มิถุนายน 2557 (71-84).

ธีรศักดิ์ ลักษณานันท์และสมพร (2558). **การจัดการปัญหาและการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นในพื้นที่แบบมีส่วนร่วม**. สำนักสร้างและจัดการความรู้ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข: นนทบุรี.

ไพจิต ภูแช่มโชติ. (2554). **การพัฒนาแนวทางการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่น.** วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลเวชปฏิบัติชุมชน**.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ลัดดา เหมาะสุวรรณ และคณะ. (2547). **พัฒนาการด้านกายของเด็กไทย : การเจริญเติบโตภาวะโภชนาการ และสมรรถนะทางกาย**. หาดใหญ่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สมใจ วินิจกุล. (2550). **อนามัยชุมชน : กระบวนการวินิจฉัยและการแก้ปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ฟันนีพับลิชชิ่ง.

สุดา เทพกำเนิด. (2552). **พฤติกรรมทางเพศของนักเรียนอาชีวิศึกษา วิทยาลัยเทคนิคในอำเภอเมืองจังหวัดนราธิวาส**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.

สุภาวดี ป้องสา, สมควร สีทาพา และเพ็ญนิดา ไชยสายัณห์ (2553). **การมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลในการป้องกันการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นและเยาวชนของเทศบาลตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น**. กลุ่มพัฒนาส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ศูนย์อนามัยที่ 6 ขอนแก่น.

สุมาลี ตราชู. (2550). **พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นและการป้องกัน ในตำบลน้ำพอง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลชุมชน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วิโรจน์ อารีย์กุล. (2553) **การดูแลสุขภาพและการให้คำแนะนำวัยรุ่น**. กรุงเทพฯ : กองทุนกุมารเวชกรรม โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า; 2553.

อาภาพร เผ่าวัฒนา. (2552). **การป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่น : การมีส่วนร่วมของครอบครัว โรงเรียนและชุมชน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โนเบิล.

การสังเคราะห์ผลการวิจัย การบริหารจัดการด้านสุขภาวะ คู่ความร่วมมือมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีเพื่อท้องถิ่นในภูมิภาคตะวันตก

จิตรรดา พงศธราธิก[1]
กาญจนา พรหมเรืองฤทธิ์[1]

บทคัดย่อ

การสังเคราะห์งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์กระบวนการวิจัยสุขภาวะชุมชน กลไกการบริหารจัดการงานวิจัยด้านสุขภาวะและนโยบายสาธารณะเพื่อการบริหารจัดการด้านสุขภาวะจากแผนงานวิจัยด้านสุขภาวะ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จำนวน 14 เรื่อง ดำเนินการวิจัยโดยการวิเคราะห์เนื้อหาตามขั้นตอน ผลพบว่า 1) กระบวนการวิจัยสุขภาวะชุมชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 57.14) เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2) กลไกการบริหารจัดการงานวิจัยด้านสุขภาวะ มี 3 ระยะ คือ ระยะต้นน้ำเป็นการค้นหาโจทย์วิจัยโดยกลไกของมหาวิทยาลัยกับคู่ความร่วมมือ ระยะกลางน้ำเป็นระยะของทำงานร่วมกันของนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่น การสร้างนักวิจัยในชุมชน ระยะปลายน้ำเป็นการนำผลวิจัยไปใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นและพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะร่วมกัน 3) นโยบายสาธารณะการบริหารจัดการด้านสุขภาวะที่สามารถนำเสนอได้คือการบริหารจัดการด้านสุขภาวะผู้สูงอายุ โดยสามารถจัดกิจกรรมผ่าน 2 รูปแบบหลักคือ หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ และรูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมผ่านชมรมผู้สูงอายุ

คำสำคัญ : วิจัยสุขภาวะชุมชน, กระบวนการวิจัย, กลไกการบริหารงานวิจัย, นโยบายสาธารณะ

ที่มาและความสำคัญ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12, 2560) ยุทธศาสตร์ที่ 3 ประเด็นการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจโดยมีเป้าหมายในการพัฒนาที่ยั่งยืน(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) ความสำเร็จในการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่แท้จริงจะเกิดขึ้นไม่ได้หากภาครัฐดำเนินการแต่เพียงลำพัง การได้รับความร่วมมือจากภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาชน จะเป็นการรวมพลังทุกภาคส่วนในการ

[1] คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ร่วมขับเคลื่อนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งให้ความสำคัญของการพัฒนาคน เพราะเป็นตัวขับเคลื่อนที่จะทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ได้รวมถึงกลไกที่ผสานพลังให้หลายฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมและมีความเป็นเจ้าของ จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ขึ้นได้ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมแบบล่างขึ้นบนโดยมีสถาบันการศึกษาเป็นตัวกลาง

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เป็นมหาวิทยาลัยท้องถิ่นตั้งอยู่ในภาคตะวันตกเป็นสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นที่มียุทธศาสตร์ ผลิตผลงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ มีกลยุทธ์ที่สนับสนุนงานวิจัย สนับสนุนการบูรณาการผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชนหรือท้องถิ่น โดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในขณะที่การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหลักการบริหาร 5 ด้าน คือ 1) บริหารงานโดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น 2) การบริหารงานโดยผู้บริหารที่มาจากประชาชนในท้องถิ่น 3) การบริหารงานตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น 4) การบริหารงานโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม 5) การบริหารงานโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ (อนุรัตน์ อนันทนาธร, 2560) ในขณะเดียวกันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรบริหารส่วนตำบลยังพบปัญหาในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร ในด้านการกำหนดนโยบาย ด้านการจัดทำแผนปฏิบัติการ ด้านการจัดทำแผนพัฒนาและโครงการ (ปณัยกร บุญกอบ, 2559) โดยองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่เพชรบุรี ราชบุรี และกาญจนบุรียังกำหนดนโยบาย สร้างกลไกในการทำแผนสุขภาวะชุมชนไม่เป็นรูปธรรม ปัจจุบันว่าประเด็นปัญหาสุขภาพด้านใดที่มีความสำคัญจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องรีบเร่งในการแก้ปัญหา ซึ่งในส่วนของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ได้รับผิดชอบพื้นที่ของ 3 จังหวัด ได้แก่ เพชรบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี ประกอบไปด้วย 6 องค์การบริหารส่วนตำบลและ 1 เทศบาล ทีมนักวิจัยได้ลงพื้นที่ในการศึกษาชุมชน พูดคุยกับผู้นำชุมชนประชาชนกลุ่มเป้าหมายเพื่อค้นหาประเด็นปัญหาที่สำคัญในชุมชนเพื่อเนินการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาต่อไปซึ่งประเด็นปัญหาที่ค้นพบในชุมชนประกอบด้วย 3 ประเด็นปัญหาหลัก ได้แก่ 1) เด็กและเยาวชน 2) ผู้ใหญ่ 3) ผู้สูงอายุ โดยพบว่าประเด็นเด็กและเยาวชน มีปัญหาภาวะโภชนาการและการแพร่กระจายเชื้อโรคติดต่อในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ยาเสพติด ประเด็นผู้ใหญ่พบปัญหาควบคุมภาวะโรคความดันโลหิตสูงไม่ได้ และประเด็นผู้สูงอายุ พบว่ามีปัญหาเรื่องกิจกรรมที่ต้องส่งเสริมดูแลผู้สูงอายุ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุติดเตียง ผู้สูงอายุติดบ้านและผู้สูงอายุติดสังคม งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน แสดงให้เห็นถึงบทบาทของชุมชน กลไกขององค์การบริหารส่วนตำบล องค์ความรู้ความรู้ที่เป็นข้อค้นพบสำคัญ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญในประเด็นดังกล่าวและมีความประสงค์ที่จะสังเคราะห์งานวิจัย ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์ผลการวิจัยที่ได้จากการรวบรวมงานวิจัยหลาย ๆ ชิ้นที่ศึกษาปัญหาการวิจัยเดียวกันเพื่อวิเคราะห์หรือบูรณาการงานวิจัยที่มีความกว้างขวางเป็นปรนัยและเชื่อถือได้ (วิไลพร อาจมนตรี และคณะ, 2559) อันเป็นการขยายองค์ความรู้และกำหนดแนวทางในการจัดการสุขภาวะในชุมชนภาคตะวันตก ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

วัตถุประสงค์

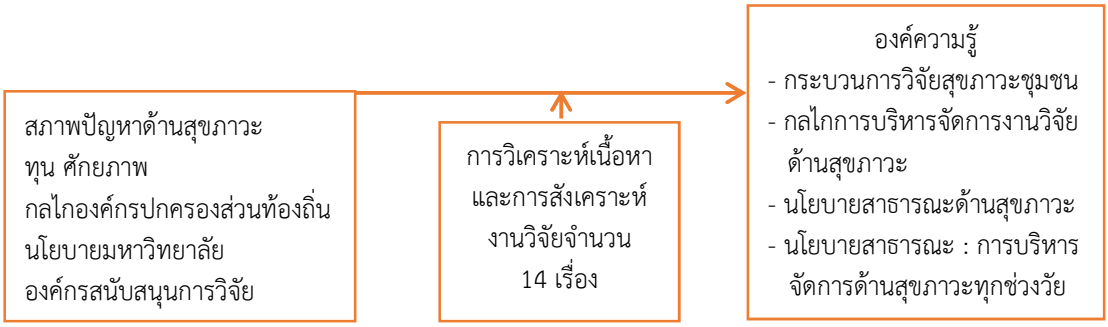
เพื่อสังเคราะห์กระบวนการวิจัยสุขภาวะชุมชน กลไกการบริหารจัดการงานวิจัยด้านสุขภาวะและนโยบายสาธารณะเพื่อการบริหารจัดการด้านสุขภาวะ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

สิงหาคม 2561-มกราคม 2562

กรอบแนวคิดการวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยนี้เป็นการบริหารการจัดการสุขภาวะของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีที่ศึกษา 7 พื้นที่ ได้แก่ เทศบาลหาดเจ้าสำราญ ตำบลไร่มะขาม ตำบลท่าช้าง ตำบลบ้านหม้อ ตำบลหนองปรง จังหวัดเพชรบุรี ตำบลวัดแก้ว ตำบลท่านัด จังหวัดราชบุรี ตำบลดอนตาเพชร จังหวัดกาญจนบุรี 3 ประเด็น คือ ประเด็นเด็กและเยาวชน ประเด็นผู้ใหญ่ และประเด็นผู้สูงอายุ เป็นระยะเวลา 6 เดือน จากสังเคราะห์งานวิจัยจำนวน 14 เรื่อง ซึ่งทุกงานวิจัยชุมชนมีส่วนร่วม จึงทำให้เกิดองค์ความรู้ในกระบวนการกระบวนการวิจัยสุขภาวะในชุมชน กลไกการบริหารจัดการงานวิจัยด้านสุขภาวะ และนโยบายสาธารณะ

กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแผนงานสุขภาวะของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จำนวน 14 เรื่อง พื้นที่ศึกษาจำนวน 7 พื้นที่ ได้แก่ เทศบาลหาดเจ้าสำราญ ตำบลไร่มะขาม ตำบลท่าช้าง ตำบลบ้านหม้อ ตำบลหนองปรง จังหวัดเพชรบุรี ตำบลวัดแก้ว ตำบลท่านัด จังหวัดราชบุรี ตำบลดอนตาเพชร จังหวัดกาญจนบุรี

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

งานวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งดำเนินงานตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. รวบรวมงานวิจัยการบริหารจัดการด้านสุขภาวะคู่ความร่วมมือมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีเพื่อท้องถิ่นในภูมิภาคตะวันตก ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ดำเนินโครงการในปีงบประมาณ 2561 จำนวน 14 เรื่อง

2. กำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษา ได้แก่ กระบวนการวิจัยสุขภาวะชุมชน กลไกการบริหารจัดการงานวิจัยด้านสุขภาวะ และนโยบายสาธารณะการบริหารจัดการด้านสุขภาวะทุกช่วงวัย

3. อ่านและทำความเข้าใจสาระในรายงานการวิจัยที่ต้องการนำมาสังเคราะห์

4. จำแนกงานวิจัยและลงรหัสงานวิจัยตามขั้นตอนในการนำข้อมูลจากงานวิจัยให้เป็นข้อมูลเชิงปริมาณแล้วแปลงให้เป็นไปตามรหัสตามที่กำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลรายงานวิจัย

5. วิเคราะห์ลักษณะงาน จัดหมวดหมู่ และทำการสังเคราะห์โดยการแจงนับความถี่และวิเคราะห์เนื้อหา

6. สังเคราะห์ผลการวิจัยและเขียนรายงาน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1. กระบวนการวิจัยสุขภาวะชุมชน

การวิเคราะห์งานวิจัยทั้งหมด 14 เรื่อง ใช้กระบวนการวิจัยทั้งหมด 4 วิธี ได้แก่ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) จำนวน 8 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 57.14 การวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi- Experimental research) จำนวน 4 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 28.57 การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed method) จำนวน 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 7.14 และการวิจัยเชิงสำรวจ 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 7.14

2. กลไกการบริหารจัดการงานวิจัยด้านสุขภาวะ

ระบบและกลไกการขับเคลื่อนงานวิจัยมหาวิทยาลัยคู่ความร่วมมือชุมชนท้องถิ่นงานวิจัยด้านสุขภาวะ มีการจัดการ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะต้นน้ำ ระยะกลางน้ำ และระยะปลายน้ำ รายละเอียด ดังนี้

ระยะต้นน้ำ เป็นระยะของการค้นหาโจทย์วิจัย โดยกลไกของมหาวิทยาลัยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ได้ความร่วมมือ ข้อมูลของพื้นที่ และโจทย์วิจัยเบื้องต้น หลังจากนั้นลงพื้นที่จริงเพื่อให้ได้โจทย์วิจัยที่มาจากความต้องการของชุมชนพื้นที่อย่างแท้จริง จากนั้นวิเคราะห์ต้นทุน คน เงิน กรอบเวลา เพื่อมอบหมายนักวิจัยที่เชี่ยวชาญตามประเด็นปัญหา เหมาะสมกับงบประมาณและกรอบเวลา หลังจากนั้นวางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยของมหาวิทยาลัยและแกนนำของชุมชน

ระยะกลางน้ำ เป็นระยะของทำงานร่วมกันของนักวิจัยและชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดสัมพันธภาพในลักษณะของคู่ความร่วมมือที่เหนียวแน่น ได้ผลของการวิจัยในเบื้องต้นจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งมีการสร้างนักวิจัยในชุมชน

ระยะปลายน้ำ เป็นระยะของการนำผลวิจัยไปใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นและพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะร่วมกัน (Public Policy) สร้างเครือข่ายงานวิจัย กิจกรรมโครงการต่อเนื่องกับชุมชน

3. นโยบายสาธารณะการบริหารจัดการด้านสุขภาวะ

จากการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาด้านสุขภาวะของงานวิจัย 14 เรื่อง พบว่ามีประเด็นการบริหารจัดการด้านสุขภาวะ ดังนี้

1) สุขภาวะเด็กเล็ก ซึ่งปัญหาของเด็กเล็กที่พบในพื้นที่คือ ปัญหาภาวะโภชนาการและการแพร่กระจายเชื้อโรคติดต่อในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การบริหารจัดการด้านสุขภาวะวัยเด็กเล็กประกอบไปด้วย การบริหารจัดการภาวะโภชนาการในเด็กเล็ก ประกอบไปด้วยระบบการให้ความรู้แก่ครูผู้ดูแลเด็กเล็กและผู้รับจ้างเหมาประกอบอาหารอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง ระบบการติดตามภาวะโภชนาการ การป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโรคในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ขยายผลสื่อการสอนการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโรคไปยังศูนย์เด็กเล็กทุกแห่งของจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี และขยายผลต่อไปยังศูนย์เด็กเล็กที่สนใจ มีการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็กในการทำสื่อการสอนประกอบการสอนตามมาตรฐานของศูนย์เด็กเล็กปลอดโรคและจัดการประกวดสื่อระดับจังหวัด/ภูมิภาคเพื่อเสริมพลังครูผู้ดูแลเด็ก

2) สุขภาวะเยาวชน มีการสร้างแกนนำเยาวชนและกลุ่มเครือข่ายเยาวชนด้านสุขภาวะ สร้างเสริมความเข้มแข็งของแกนนำของเยาวชนของแต่ละชุมชน สร้างเครือข่ายแกนนำของเยาวชนระหว่างจังหวัด ร่วมจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินการแต่ละพื้นที่เพื่อร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหาที่พบได้บ่อยในวัยรุ่น เช่น การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ยาเสพติด สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ปกครองและเยาวชนผ่านกิจกรรมค่าย

3) สุขภาวะผู้ใหญ่ ประยุกต์ใช้โปรแกรมการจัดการตนเองโดยการมีส่วนร่วมของครอบครัวไปใช้ในชุมชน โดยลักษณะเป็นการพัฒนาศักยภาพของผู้ป่วยและความครัวในการควบคุมภาวะโรคความดันโลหิตสูง ซึ่งเป็นปัญหาที่พบบ่อยในพื้นที่

4) สุขภาวะผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบไปด้วยผู้สูงอายุ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุติดเตียงมีการบริหารจัดการด้านสุขภาวะด้วยการประยุกต์ใช้รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุติดเตียงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ที่มีปัญหาของผู้สูงอายุติดเตียง มุ่งเน้นที่โปรแกรมการพัฒนาศักยภาพของผู้ดูแลในชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุติดบ้านและกลุ่มผู้สูงอายุติดสังคมเป็นการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ และโรงเรียนผู้สูงอายุ

จากการวิเคราะห์ด้านคุณภาพงานวิจัย ด้านเนื้อหา การพิจารณาความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่นทิศทางของมหาวิทยาลัย สามารถนำเสนอนโยบายสาธารณะการบริหารจัดการด้านสุขภาวะผู้สูงอายุโดยสามารถจัดกิจกรรมผ่าน 2 รูปแบบหลักคือ

1) หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวนชั่วโมงเรียน 60 ชั่วโมง โดยรายละเอียดของหลักสูตรประกอบด้วย 8 สาระการเรียนรู้ ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันตามหลัก 3 อ. คือ การรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย และการจัดการทางอารมณ์ และหลัก 2 ส. คือ การละ เลิก หลีกเลี่ยงการสูบบุหรี่และการเสพสุราสิ่งมึนเมา

2) รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมผ่านชมรมผู้สูงอายุ ขั้นตอนการดำเนินงาน ประกอบไปด้วย การกำหนดนโยบายการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม

ของผู้สูงอายุ รูปแบบกิจกรรมมีความหลากหลายไม่ซ้ำเดิม เป็นกิจกรรมทางศาสนาที่มีความสนุกสนาน แต่ได้สาระ ได้ทำบุญ ศึกษาธรรมมะ ส่วนกิจกรรมเสริมอื่น ๆ ไม่ควรซ้ำเดิม อาจมีกิจกรรมท่องเที่ยว ดูงาน ปีละ 1 ครั้ง การประชาสัมพันธ์กิจกรรมควรมีหนังสือเชิญถึงผู้สูงอายุโดยตรง ร่วมกับประชาสัมพันธ์ช่องทางอื่น ๆ เช่น ป้ายโฆษณา หอกระจายเสียง วิทยุ บอกปาก สถานที่จัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุมีหลายแห่งกระจายตามสถานที่ ส่งเสริมให้บุตร หลาน มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชมรมผู้สูงอายุจัดขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชมรมผู้สูงอายุอื่น หรือกลุ่มกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์

ประเด็นที่ 1 กระบวนการวิจัยสุขภาวะชุมชน ด้วยการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed method) ระหว่างการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) และการวิจัยกึ่งทดลอง ในการทดสอบประสิทธิภาพ นั้นเป็นผลดีต่อการวินิจฉัยชุมชน สร้างความร่วมมือในการจัดการด้านสุขภาวะ ในรูปแบบของการเป็นพันธมิตร/หุ้นส่วน/คู่ความร่วมมือ (สมพันธ์ เตชะอธิก และวินัย วงศ์อาสา, 2555) ซึ่งกันและกันจะช่วยให้เกิดการที่ยั่งยืนต่อไป

ประเด็นที่ 2 กลไกการบริหารจัดการงานวิจัยด้านสุขภาวะ จากนโยบายของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ที่มียุทธศาสตร์ผลิตผลงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ มีกลยุทธ์ที่สนับสนุนการบูรณาการผลงานวิจัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชน หรือท้องถิ่น มีโครงการด้านสุขภาวะ ส่วนใหญ่มีการจัดการ มีการทำงานบนข้อมูลและการมีส่วนร่วมของชุมชน มีความสามารถในการจัดการด้วยชุมชน โดยผ่านการศึกษาข้อมูลในพื้นที่ วิเคราะห์สภาพปัญหาเพื่อสะท้อนปัญหาที่แท้จริง ดำเนินกิจกรรม โดยของความเห็นจากชุมชน เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชน และปัจจัยเกื้อหนุน หรือทุนเดิมของชุมชนที่มีอยู่ ลงมือปฏิบัติในชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของ และสรุปผลการดำเนินงานโดยชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาวะที่ดี องค์การปกครอง

ประเด็นที่ 3 นโยบายสาธารณะการบริหารจัดการด้านสุขภาวะที่ได้นำเสนอจากงานวิจัยได้รับการตอบรับจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อนำใช้ในการกำหนดนโยบาย และจังหวัดเพชรบุรีมีแผนการนำผลงานวิจัยเพื่อประกาศเป็นนโยบายสาธารณะต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้คู่ความร่วมมือจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในลักษณะของพันธมิตร หุ้นส่วนซึ่งกันและกัน
2. สร้างนักวิจัยในพื้นที่ ที่มีสัมพันธภาพอันดีกับฝ่ายวิชาการในมหาวิทยาลัย
3. กระบวนการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชน
4. สามารถนำเสนอนโยบายเพื่อการปฏิบัติอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปใช้

จากงานวิจัยจะเห็นได้ว่า องค์ความรูเกี่ยวกับการบริหารสุขภาวะมีหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปใช้ในการวิจัยและพัฒนาชุมชนที่มีความสอดคล้องกับบริบทในแต่พื้นที่ ผู้วิจัยควรศึกษาบริบทและความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่ ควรมีการนำองค์ความรู้ที่ได้จากกงานวิจัยทุก ๆ เรื่อง นำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นนโยบายสาธารณะอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมสูงวัย โดยกรอบการวิจัยเป็นการศึกษาและพัฒนาให้บุคคลทุกช่วงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดี การพัฒนากลุ่มคนวัยอื่นในการดูแลผู้สูงอายุ และการเตรียมความพร้อมผู้ใหญ่ให้สามารถเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ

2. ควรใช้การวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพผสมผสานกัน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสามารถอ้างอิงในบริบทอื่นได้

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา พรหมเรืองฤทธิ์, จิตรรดา พงศธราธิก, จารุต บุศราทิจ, ธนวรรณ ดนตรี, สมบัติ ไวยรัช และกรวรรณ ศรีจันทร์(2562). **การพัฒนาสื่อการสอนชนิดการ์ตูนแอนิเมชั่น แบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผลในการพัฒนาความรู้และพฤติกรรมการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโรคของเด็กปฐมวัย ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลไร่มะขาม อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562; 1637-1645.

จิตรรดา พงศธราธิก, วีรยุทธ ศรีทุมสุข, ณฐกร นิลเนตร, บุญตา กลิ่นมาลี, บวรจิต เมธาฤทธิ์, อรุณรัตน์ หวังถนอม (2562). **ชุมชนต้นแบบของการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุตำบลบ้านหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี**. วารสารพยาบาลทหารบก. 20 : (2)

จิตรรดา พงศธราธิก, กาญจนา พรหมเรืองฤทธิ์, จรัญญา ทวีญาติ, ศนิ สืบเนียม, จารุต บุศราทิจ, สมบัติ ไวยรัช และภาวินี เพาะผล (2562). **การพัฒนาสื่อการสอนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ชนิดวิดีโอการ์ตูนแอนิเมชั่นที่มีผลต่อความรู้และพฤติกรรมการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อหวัดของเด็กเล็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562 ; 832-839.

ชัยยา นรเดชานันท์, เพชรีย์ กุณาละสิริ, สุขศิริ ประสมสุข และณฐกร นิลเนตร. (2562). **โปรแกรมส่งเสริมการจัดการตนเองโดยการมีส่วนร่วมของครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมการดำเนินชีวิตอย่างมีสุขภาวะที่ดีและผลลัพธ์สุขภาพสำหรับผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง ตำบลท่าช้าง อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562; 806-816.

ชัยยา นรเดชานันท์, เผ่า อนันจิ๋ว, สุขศิริ ประสมสุข, ภาสิต ศิริเทศ และสรศักดิ์ ทองเพชร. (2562). **การพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะผู้สูงอายุในการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ศูนย์สุขภาพผู้สูงวัยตำบลหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ(proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562; 795-805.

ธิติพร สุวรรณอำภา.(2562). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ในวัยเรียนขององค์การบริหารส่วนตำบล ดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี**.

ธิติพร สุวรรณอำภา, บุญตา กลิ่นมาลี และอมรรัตน์ เอมอาจ (2562). **การพัฒนารูปแบบการสร้างแกนนำเยาวชนและวัยรุ่นในการป้องกันการตั้งครรภ์ในวัยเรียนขององค์การบริหารส่วนตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562; 1646-1757.

เผ่า อนันจิ๋ว, ชัยยา นรเดชานนท์ และประเสริฐ ศรีนวล. (2562). **การพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุติดเตียงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากการนอนติดเตียง ตำบลหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562; 1683-1696.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 [ออนไลน์]. 2559. [เข้าถึงเมื่อ2562/3/5]. เข้าถึงจาก : http://www.nesdb.go.th

รัชดาวัลย์ จิตรพรกุลวศิน, บุญตา กลิ่นมาลี, บวรจิต เมธาฤทธิ์ และอรวรรณ มุงวงษา. (2562). **แนวทางการส่งเสริมภาวะโภชนาการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลไร่มะขาม อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562; 1630-1636

ศิริจิตร ช่อสุวรรณ.(2562). **การพัฒนารูปแบบการสร้างแกนนำเยาวชนและวัยรุ่นในการป้องกันการตั้งครรภ์ในวัยเรียน ขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี**.

สมพันธ์ เตชะอธิก และ วินัย วงศ์อาสา (2555) **สุขภาวะชุมชนเพื่อความอยู่ดีมีสุข**. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์. 29: (2); 1-22

สัณฐิตาพร กลิ่นทอง, กิติศักดิ์ รุจิกาญจนรัตน์ และกุลวดี เข่งวา. (2562). **การบูรณาการการออกกำลังกายด้วยท่าฤาษีดัดตนร่วมกับจังหวะเพลงชาติพันธุ์เพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุในองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562; 1726-1733.

สัณฐิตาพร กลิ่นทอง, กิติศักดิ์ รุจิกาญจนรัตน์ และรัชดาวัลย์ จิตรพรกุลวศิน. (2562). **การพัฒนาแกนนำเยาวชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562; 1720-1725.

สุขศิริ ประสมสุข, ชัยยา นรเดชานันท์, อรวรรณ มุงวงษา และณฐกร นิลเนตร. (2562). **การพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมการจัดการตนเองโดยการมีส่วนร่วมของครอบครัวเพื่อสร้างเสริมพฤติกรรมการดำเนินชีวิตอย่างมีสุขภาวะที่ดีและผลลัพธ์สุขภาพสำหรับผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง ตำบลท่านัด อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562; 817-823.

สุขศิริ ประสมสุข ชัยยา นรเดชานันท์ จิณัฐข์ดา เอ็งสุวรรณ์ และสรศักดิ์ ทองเพชร (2562). **การพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะผู้สูงอายุในการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ศูนย์สุขภาพผู้สูงวัยตำบลท่านัด อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ(proceeding) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2562; 824-831.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ออนไลน์]. 2559. [เข้าถึงเมื่อ 2562/3/5]. เข้าถึงจาก: http://www.egov.go.th

อนุรัตน์ อนันทนาธร (2560) **ความรู้เกี่ยวกับการบริหารส่วนท้องถิ่น**. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 2562/3/5].

วิไลพร อาจมนตรี.(2559). **การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการวิเคราห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการสร้างเขื่อนในประเทศไทย**. วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. 10 (2).

การพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนด้วยระบบสารสนเทศกรณีศึกษา : สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครสวรรค์

มัจรี สุพรรณ[1]
นพรัตน์ แก้วกุณโฑ, น้ำผึ้ง เครือแตง

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1) เพื่อพัฒนาเครื่องมือสำหรับการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน 2) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของเครื่องมือสำหรับการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน วิธีการดำเนินการวิจัยแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกทำการศึกษาระบบงาน และการจัดการเก็บข้อมูล ส่วนที่สองเป็นการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการให้บริการ สำหรับส่วนที่สามเป็นการประเมินประสิทธิภาพของเครื่องมือโดยผู้ใช้งาน ผลการวิจัยพบว่า ระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนออนไลน์ ที่พัฒนาขึ้นเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานด้านการขอกู้ยืมเงินฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานที่มีต่อเครื่องมือ ทั้ง 5 ด้านรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.88 จากคะแนนเต็ม 5 สรุปได้ว่าระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนออนไลน์ที่พัฒนาขึ้นสามารถนำมาใช้งานเพื่อเป็นเครื่องมือในการให้บริการได้ในระดับดีมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.88)

คำสำคัญ : เครื่องมือ, กู้ยืม, ระบบสารสนเทศ

ที่มาและความสำคัญ

ฝ่ายงานช่วยเหลือเกษตรกรและโครงการพิเศษ เป็นหน่วยงานของสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครสวรรค์ ทำหน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบงานรับเรื่องร้องทุกข์ งานการช่วยเหลือเกษตรกรงานภัยพิบัติ และงานการขอกู้กองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน ในปัจจุบันการ

[1] หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา

ทำงานในส่วนของกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน จะมีการจัดเก็บข้อมูลการขอกู้กองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนโดยเจ้าหน้าที่จะรับเรื่องจากเกษตรกรที่มาขอกู้กองทุน หมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนด้วยตนเอง และจัดเก็บข้อมูลหรือบันทึกข้อมูลลงในสมุดบันทึกในรูปแบบของเอกสาร หลังจากนั้นนำข้อมูลมาทำการบันทึกลงในโปรแกรม Microsoft Excel และส่งข้อมูลในรูปแบบไฟล์เอกสารไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบในแต่ละส่วนตามกระบวนการของการขอกู้เงินฯเพื่อส่งต่อให้แต่ละฝ่ายทำการพิจารณาอนุมัติการกู้ยืมฯ ซึ่งการดำเนินงานในส่วนของการพิจารณาจากเอกสารเอกสารการขอกู้เงินจะต้องใช้เวลาในการรอผลการพิจารณาโดยประมาณ 20 วันทำการ เมื่อเอกสารได้ผ่านการอนุมัติจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องแล้ว เจ้าหน้าที่จึงจะทำการแจ้งเกษตรกรและผู้ยากจนให้ทราบผลการอนุมัติ เมื่อทราบผลแล้วจะดำเนินในขั้นตอนการทำสัญญาต่อไป และทำการจัดเก็บข้อมูลโดยการระบุสถานะการกู้เงิน และจำนวนเงินที่กู้ยืมลงในสมุดบันทึกการบันทึกในโปรแกรม Microsoft Excel และการจัดทำรายงานให้แก่ผู้บริหารต่อไป

จากการดำเนินงานของฝ่ายงานช่วยเหลือเกษตรกรและโครงการพิเศษ พบปัญหาในการดำเนินงานของเอกสารเงินกู้ยืมฯ ของกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน 2 ส่วน คือ 1) ส่วนของการจัดเก็บ และการบันทึกข้อมูลในรูปแบบเอกสาร และการส่งเอกสารให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การจัดทำรานงานสำหรับผู้บริหาร 2) การบันทึกข้อมูลของผู้กู้ยืมฯ ที่บันทึกลงใน Microsoft Excel เกิดความซ้ำซ้อน เพราะเมื่อผ่านการอนุมัติการกู้ยืมฯแล้วจะต้องอัพเดทข้อมูลทั้งแบบเอกสารและแบบลงในโปรแกรม MS Excelจึงทำให้ข้อมูลทั้ง 2 ส่วนนี้ไม่เป็นปัจจุบัน จึงทำให้ยากต่อการค้นหาข้อมูล และการเรียกใช้ข้อมูล อาจจะเกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นฝ่ายงานช่วยเหลือเกษตรกรและโครงการพิเศษเป็นฝ่ายงานที่ให้บริการแก่เกษตรกรและผู้ยากจนโดยตรงและเป็นการให้บริการที่เกี่ยวข้องกับการเงินซึ่งต้องการความถูกต้องและต้องการข้อมูลที่ตรงกันในการให้บริการข้อมูล จากปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบของการบันทึกเอกสารการกู้เงิน การพิจารณาการกู้เงินของฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การอัพเดทข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน ของฝ่ายงานช่วยเหลือเกษตรกรและโครงการพิเศษ ทางผู้จัดทำจึงได้พัฒนาระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนออนไลน์ เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้บริการด้านการจัดเก็บข้อมูลของผู้กู้ การบันทึกข้อมูลการขอกู้เงินจากกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน การพิจารณาอนุมัติการขอกู้เงิน ขึ้นเพื่อให้ฝ่ายงานช่วยเหลือเกษตรกรและโครงการพิเศษสามารถใช้เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นเพื่อให้บริการแก่เกษตรกรและผู้ยากจนได้อย่างเป็นระบบ ถูกต้อง รวดเร็ว และสะดวกต่อการค้นหาข้อมูล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาเครื่องมือสำหรับการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน
2. เพื่อประเมินประสิทธิภาพของเครื่องมือสำหรับการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน

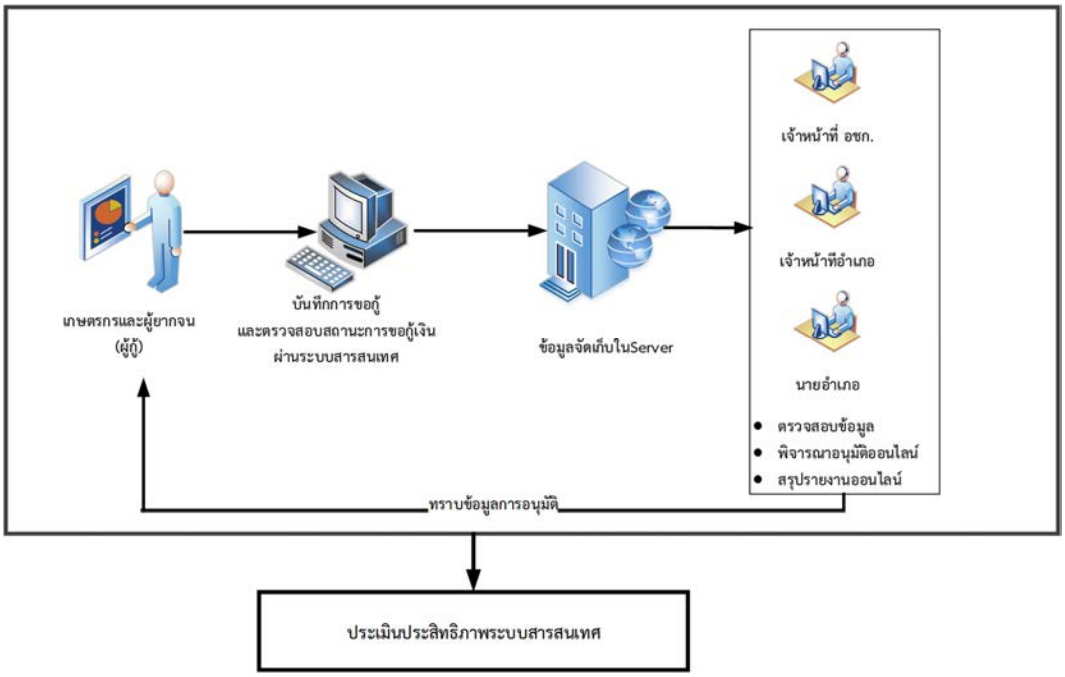
ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล และขั้นตอนการให้บริการการกู้ยืมเงินของกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน

2. พัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการให้บริการ

3. ประเมินประสิทธิภาพของระบบที่พัฒนาขึ้นโดยผู้ใช้งาน และการทดลองใช้งานระบบ

กรอบแนวคิดวิจัย

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ศึกษารวบรวมข้อมูลและขั้นตอนการให้บริการการกู้ยืมเงินของกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน ได้แก่ เกษตรกรและผู้ยากจน จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่ อชก. จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่ อำเภอจำนวน 2 คน ผู้ว่าราชการจังหวัด,นายอำเภอจำนวน 2 คน ส่วนที่ 2 การประเมินประสิทธิภาพระบบ ได้แก่ เกษตรกรและผู้ยากจน จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่ อชก. จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่ อำเภอจำนวน 2 คน ผู้ว่าราชการจังหวัด, นายอำเภอจำนวน 2 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พัฒนาระบบตามทฤษฎีวงจรชีวิตของการพัฒนาระบบ (Software Development Life Cycle) มีขั้นตอนในการดำเนินงานประกอบไปด้วยระยะต่าง ๆ ดังนี้

ระยะที่ 1 : การวางแผนโครงการ (Project Planning)

เป็นกระบวนการพื้นฐานของความเข้าใจว่า ทำไม (Why) ระบบสารสนเทศจึงสมควรต้องถูกสร้างขึ้นมา และจะกำหนดทีมงานขึ้นมาเพื่อดำเนินการสร้างระบบนี้ได้อย่างไร โดยในช่วงของการเริ่มโครงการ (Project Initiate) จะมีการกำหนดคุณค่าทางธุรกิจของระบบที่มีต่อองค์กร กิจกรรมในระยะการวางแผนโครงการ ได้แก่ กำหนดปัญหา, กำหนดเวลาโครงการ, ยืนยันความเป็นไปได้ของโครงการ, จัดตั้งทีมงานและการดำเนินโครงการ

ระยะที่ 2 : การวิเคราะห์ (Analysis)

ในระยะการวิเคราะห์จะเป็นการตอบคำถามว่า ใครเป็นผู้ใช้ระบบ มีอะไรบ้างที่จะต้องทำ จะต้องทำที่ไหน เมื่อไร ซึ่งก็คือ Who? What? Where? และ When? นั่นเอง โดยระยะนี้ทีมงานจะศึกษาระบบงานปัจจุบัน พร้อมกำหนดแนวทางการปรับปรุงกระบวนการทำงานให้ดียิ่งขึ้น เพื่อนำไปพัฒนาเป็นแนวคิดสำหรับระบบใหม่ขึ้นมา กิจกรรมในระยะการวิเคราะห์ ได้แก่ วิเคราะห์ระบบงานปัจจุบัน ,รวบรวมข้อมูลและความต้องการต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อสรุปเป็นข้อกำหนด, นำข้อกำหนดมาพัฒนาเป็นความต้องการของระบบใหม่, สร้างแบบจำลองกระบวนการ (Data Flow Diagram: DFD), สร้างแบบจำลองข้อมูล (Entity Relationship Diagram: ERD)

ระยะที่ 3 : การออกแบบ (Design)

ระยะนี้เป็นการตัดสินใจว่าระบบจะดำเนินการอย่างไร (How) เพื่อให้ระบบงานบรรลุผลตามที่ต้องการ โดยจะเกี่ยวข้องกับการจัดหาอุปกรณ์ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ โครงสร้างเครือข่ายที่จะนำมาใช้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้กับระบบ รวมถึงแบบฟอร์มและรายงานต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ นอกจากนี้ ยังมีโปรแกรม ฐานข้อมูล และแฟ้มข้อมูลที่จำเป็น โดยระยะนี้จะนำแบบจำลองเชิงตรรกะที่ถูกสร้างขึ้นจากระยะการวิเคราะห์ มาพัฒนาเป็นแบบจำลองเชิงกายภาพ เพื่อนำไปสู่ระบบงานจริงที่สามารถนำไปใช้งานให้เกิดผลได้ในที่สุด กิจกรรมในระยะการออกแบบ ได้แก่ จัดหาระบบ, ออกแบบสถาปัตยกรรมของระบบ, ออกแบบเอาต์พุตและยูสเซอร์อินเตอร์เฟซ, ออกแบบฐานข้อมูล, สร้างต้นแบบ และการออกแบบโปรแกรม

ระยะที่ 4 : การนำไปใช้ (Implementation Phase)

ระยะการนำไปใช้จะเกี่ยวข้องกับการสร้างระบบ การทดสอบ และการติดตั้งระบบ โดยจุดประสงค์หลักคือการสร้างระบบสารสนเทศให้มีความน่าเชื่อถือและสามารถตอบสนองฟังก์ชันการทำงานได้อย่างสมบูรณ์ และผู้ใช้ระบบทุกคนจะได้รับการฝึกอบรมเพื่อเตรียมความพร้อมในการใช้งานระบบใหม่ กิจกรรมในระยะการนำไปใช้ ได้แก่ สร้างส่วนประกอบของซอฟต์แวร์, ตรวจสอบความถูกต้องของโปรแกรมและทดสอบระบบ, แปลงข้อมูล, ติดตั้งระบบ, จัดทำเอกสารระบบ, ฝึกอบรมและสนับสนุนงานผู้ใช้ ทบทวนและประเมินผลภายหลังการติดตั้ง

ระยะที่ 5 : การบำรุงรักษา (Maintenance)

โดยปกติแล้วระยะการบำรุงรักษา จะไม่ถูกนำเข้าไปรวมไว้ในขั้นตอนของ SDLC จนกว่าระบบจะได้รับการติดตั้งเพื่อใช้งานแล้วเท่านั้น ระยะนี้จะใช้เวลายาวนานที่สุดเมื่อเทียบกับระยะอื่น ๆ ที่ผ่านมา เนื่องจากระบบจะต้องได้รับการบำรุงรักษาตลอดระยะเวลาที่มีการใช้งาน ระบบจะต้องสามารถใช้งานได้ยาวนานหลายปี และรองรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในอนาคตได้ บทสรุปเกี่ยวกับกิจกรรมในระยะการบำรุงรักษา ได้แก่ บำรุงรักษาระบบ, เพิ่มเติมคุณสมบัติใหม่ๆ ให้กับระบบ และสนับสนุนงานผู้ใช้ (โอภาส เอี่ยมสิริวงศ์, 2560)

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครื่องมือเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืม แก่เกษตรกรและผู้ยากจนออนไลน์ แบ่งการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่หนึ่ง ศึกษาระบบงาน และการจัดการเก็บข้อมูลกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการลงพื้นที่สอบถามข้อมูล โดยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non -Structured interview) เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อศึกษาข้อมูลขั้นตอนการดำเนินงานเดิม และรวบรวมความต้องการต่าง ๆ ในเครื่องที่จะพัฒนาขึ้น และเพื่อรับรู้สภาพของปัญหาที่เกิดขึ้น กลุ่มเป้าหมาย คือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายช่วยเหลือ เกษตรกรและโครงการพิเศษ เกษตรกรและผู้ยากจน เจ้าหน้าที่อำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ

ส่วนที่สอง การพัฒนาระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนออนไลน์เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ (Applied research) ใช้ความรู้และวิทยาการด้านการจัดการฐานข้อมูล การพัฒนาระบบสารสนเทศ และเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต พัฒนาตามวงจรการพัฒนาระบบ (Systems Development Life Cycle) ในรูปแบบ Adaptive Waterfall Model โดยใช้โปรแกรม Macromedia Dreamweaver 8 ในการพัฒนา ใช้ภาษา PHP ในการโปรแกรมควบคุมการทำงาน และใช้โปรแกรม MY SQL ในการจัดการฐานข้อมูล

ส่วนที่สาม การประเมินผลการใช้งานและประสิทธิภาพของเครื่องมือสำหรับการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนออนไลน์หลังจากที่ได้พัฒนาเครื่องมือเสร็จสิ้นจะทำการถ่ายทอดเทคโนโลยีผลการวิจัยแก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ เกษตรกรและผู้ยากจน เจ้าหน้าที่ อชก. เจ้าหน้าที่ อำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ผู้ดูแลระบบ โดยใช้วิธีการทดลองใช้งานระบบสารสนเทศฯ และประเมินระบบสารสนเทศเพื่อสำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) จากกลุ่มเป้าหมายเพื่อทราบถึงการพัฒนาเครื่องที่เป็นระบบสารสนเทศที่เหมาะสมสำหรับการให้บริการการกู้ยืมเงิน อชก. สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นนั้นกระทำโดยวิธีบรรยาย (Descriptive Analysis) โดยบรรยายสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับความพึงพอใจที่มี

ต่อเครื่องมือที่เป็นระบบสารสนเทศ ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ด้านการตรงตามความต้องการของผู้ใช้ระบบ (Functional Requirement Test) ด้านการทำงานได้ตามฟังก์ชันงานของระบบ (Functional Test) ด้านความง่ายต่อการใช้งานระบบ (Usability Test) ด้านการประมวลผลของระบบ (Performance Test) ด้านการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลในระบบ (Security Test) โดยลักษณะของคำถามจะมีการวัดระดับโดยใช้ Likert Scale คือลักษณะคำถามให้เลือกตอบถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับเครื่องมือ(ระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนออนไลน์) มี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

หลังจากที่ได้พัฒนาระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนเสร็จสิ้น ขั้นตอนต่อมาผู้วิจัยได้ทำการติดตั้งเครื่องมือในสถานที่จริง เพื่อให้ผู้ใช้งานได้ใช้งาน และได้ทำการประเมินผลระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน โดยใช้แบบสอบถามจากผู้ใช้งานจำนวน 9 คน ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการตรงตามความต้องการของผู้ใช้งานระบบ (Functional Requirement Test) 2) ด้านการทำงานได้ตามฟังก์ชันงานของระบบ (Functional Test) 3) ด้านความง่ายต่อการใช้งานระบบ (Usability Test) 4) ด้านการประมวลผลของระบบ (Performance Test) 5) ด้านการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลในระบบ (Security Test)

ผลการศึกษา

จากการพัฒนาเครื่องมือสำหรับการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน สามารถวิเคราะห์และออกแบบระบบสารสนเทศ โดยแสดงส่วนเชื่อมประสานผู้ใช้ (User Interfaces) ประกอบด้วย แสดงหน้าจอระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนในส่วนของการบันทึกข้อมูลการพิจารณาการกู้ยืมเงิน การแสดงผลการอนุมัติ แสดงกราฟผู้กู้เงินกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนแยกตามอำเภอ

ภาพที่ 2 แสดงหน้าจอแสดงรายชื่อผลการพิจารณาตามจำนวนเงินกู้ 1-300,000 บาท

ภาพที่ 3 แสดงหน้าจอแสดงรายชื่อผลการพิจารณาตามจำนวนเงินกู้ 300,001-500,000 บาท

ภาพที่ 4 แสดงหน้าจอแสดงผลการพิจารณาอนุมัติการให้ความช่วยเหลือ/ไม่อนุมัติการให้ความช่วยเหลือ ตามวงเงินขอกู้

ภาพที่ 5 แสดงหน้าจอแสดงกราฟผู้กู้เงินกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน แยกตามอำเภอ

แบบรายงานรายชื่อเกษตรกรที่ผ่านหลักเกณฑ์เบื้องต้นของกองทุน อชก.

ลำดับ	ชื่อ	นามสกุล	เลขบัตรประชาชน	หมายเลขโทรศัพท์	บ้านเลขที่	หมู่	ถนน	ตำบล	อำเภอ	ชื่อเจ้าหนี้หรือสถาบันการเงิน	นามสกุลเจ้า	ลักษณะหนี้	จำนวนเงินที่ขอกู้(บาท)	วันที่ยื่นเรื่อง
1	นางสาว ชุริพร	นามมี	5680935689924	093-245689	34/9	2	-	เก้าเลี้ยว	เก้าเลี้ยว	นายชนวัฒ	รักดี	สัญญาเงินกู้	894572	1/2/2018
2	นาย บุญมี	นามว่า	1674560937258	098-765432	39/4	8	-	เกยไชย	ชุมแสง	นายชนวัฒ	รักดี	ชื่อที่ดินคืน	894572	16/2/2018
3	นาย ธง	บุญบง	5669836592409	091-327593	67/9	5	-	เขาชนกัน	แม่วงก์	นายชนวัฒ	รักดี	สัญญาเงินกู้	894572	10/1/2018
4	นาย สุพัฒน์	บิ่มพัก	6734592368246	082-345862	132	5	-	เนินขี้เหล็ก	ลาดยาว	ธ.ก.ส	-	สัญญาเงินกู้	893245	19/1/2018
5	นาง สมมิตี	ทำวศรี	3600800177958	091-234542	32/5	9	-	ทุ่งทอง	หนองบัว	นางมานะ	สุขใจ	สัญญากู้ยืม	300000	15/1/2018
6	น้ำผึ้ง	เครือแดง	1169800162876	094-643356	111	2	-	หนองกรด	เมืองนครสวรรค์	นพรัตน์	แก่วกุณโฑ	ชื่อที่ดินคืน	500000	28/2/2018
7	นาง บรรจง	ชัยชาญ	3600800379143	082-808478	245	14	-	ห้วยถั่วเหนือ	หนองบัว	นาง ธัญญา	กลิ่นดอกแก้ว	ชื่อที่นาเช่า	204789	9/2/2018
8	นาง จรรยาภรณ์	รักประกิจ	3620300253469	081-794631	87	2	-	วังมหากร	ท่าตะโก	ธนาคารออมสิน	-	สัญญาเงินกู้	456098	28/1/2018
9	น้ำผึ้ง	เครือแดง	1169800162876	094-645667	111	2	-	หนองกรด	เมืองนครสวรรค์	ธนาคารกสิกรไทย	-	สัญญากู้ซื้อรถ	276902	28/2/2018
10	นางสาว ชุริพร	นามมี	1674560937258	093-245689	34/9	2	-	เก้าเลี้ยว	เก้าเลี้ยว	ธ.ก.ส	-	สัญญาจำนอง	298345	28/2/2018

ภาพที่ 6 แสดงหน้าจอรายงานรายชื่อเกษตรกรที่ผ่านการอนุมัติ

รายงานการติดตามการช่วยเหลือลูกหนี้กองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน

ของ อชก.ส่วนจังหวัด .....นครสวรรค์...../อชก.ส่วนอำเภอ.....

ลำดับ	ชื่อ	สกุล	บ้านเลขที่	หมู่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	การติดตาม	ปีที่ทำสัญญา	อายุสัญญา	จำนวนเงินกู้ (บาท)	จำนวนชำระหนี้ (บาท)	จำนวนเงินคงเหลือ(บาท)	สาเหตุที่ค้างชำระ	แนวทางแก้ไข
1	นาย บุญมี	นามว่า	39/4	8	เกยไชย	ชุมแสง	นครสวรรค์	การติดตามหลังการอนุมัติเงินกู้ (ตามแผนการผลิต)	2560	2566	894572	894572	594572	ประสบปัญหาด้านแล้ง,ขาดทุนจากการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม	ปีแจงสิทธิ์และหน้าที่ของลูกหนี้ และแนะนำให้ เกษตรกรปรับเปลี่ยนการปลูกพืชที่หลากหลายแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว
2	นาย ธง	บุญบง	67/9	5	เขาชนกัน	แม่วงก์	นครสวรรค์	การติดตามหลังการอนุมัติเงินกู้ (ตามแผนการผลิต)	2561	2566	894572	258963	635609	ประสบปัญหาด้านแล้ง,ขาดทุนจากการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม	ปีแจงสิทธิ์และหน้าที่ของลูกหนี้ และแนะนำให้ เกษตรกรปรับเปลี่ยนการปลูกพืชที่หลากหลายแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว
3	น้ำผึ้ง	เครือแดง	111	2	หนองกรด	เมืองนครสวรรค์	นครสวรรค์		0	0	500000	0	0		
4	นาง บรรจง	ชัยชาญ	245	14	ห้วยถั่วเหนือ	หนองบัว	นครสวรรค์		0	0	204789	0	0		

ภาพที่ 7 แสดงหน้าจอรายงานการติดตามการช่วยเหลือของกองทุนฯ

อภิปรายผล

จากการพัฒนาเครื่องมือการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน ทำให้การจัดเก็บข้อมูลของผู้กู้ การบันทึกข้อมูลการขอกู้เงินจากกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน การพิจารณาอนุมัติการขอกู้เงิน การอัพเดทข้อมูลให้ถูกต้องตรงกัน สามารถให้บริการเกษตรกรและผู้ยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการดำเนินงานในฝ่ายงานมีความสะดวกรวดเร็วสามารถตรวจสอบข้อมูล และใช้ข้อมูลที่เป็นข้อมูลชุดเดียวกันทำให้ ลดระยะเวลาในการทำงานและลดขั้นตอนในการส่งต่อเอกสารแต่ละฝ่ายทำให้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นต่อการเก็บข้อมูล ค้นหาข้อมูล

และออกรายงาน ซึ่งผู้ใช้งานระบบมีความพึงพอใจต่อระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน

ผลการประเมินประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศพบว่า ผู้ใช้งานมีความพึงพอใจต่อระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนออนไลน์ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศด้านการตรงตามความต้องการของผู้ใช้งานระบบ เฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.90) ด้านการทำงานได้ตามฟังก์ชันงานของระบบ เฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.82) ประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศด้านความง่ายต่อการใช้งานระบบ เฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.95) ประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศด้านการประมวลผลของระบบ เฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.92) และประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศด้านการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลในระบบ เฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.80) ซึ่งค่าเฉลี่ยประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศรวมทั้ง 5 ด้านอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.88)

ข้อเสนอแนะ

จากการพัฒนาระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนขึ้นนี้ในการพัฒนาต่อสามารถนำไปต่อยอดในส่วนของการกู้ยืมเงิน ของหน่วยงานอื่น ๆ โดยการปรับฟังก์ชั่นงานให้เข้ากันได้กับระบบและสามารถปรับเป็นในรูปแบบของ Application เกี่ยวกับการจัดการข้อมูลและการกู้ยืมเงินอื่น ๆ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1) มีระบบสารสนเทศกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนของฝ่ายกลุ่มช่วยเหลือเกษตรกรและโครงการพิเศษ

2) มีเครื่องมือในการให้บริการกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน

3) ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการการขอกู้เงินกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจนให้มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

อำไพ วรรณสินธุ์. (2551). **วงจรการพัฒนาระบบ**. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2560. แหล่งที่มา http://www.oocites.org/s_analysis/index.html

ธันวา สุวรรณวงษ์. (2554). **Use Case Diagram**. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2560. แหล่งที่มา https://sites.google.com/site/itinfinityprj/project

ศิริประภา. (2557). **หลักการเขียนผังงานระบบ**. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561. แหล่งที่มา https://teacherairnita.wordpress.com

army1002 (นามแฝง). (2554). **ส่วนประกอบของโปรแกรม Dreamweaver 8**. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2560. แหล่งที่มา http://aramy1002.blogspot.com/2011/01/dreamweaver-8.html

ภานุพงศ์ ปัญญาดี. (2559). **Appserv**. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2560. แหล่งที่มา https://www .appserv.org/th

ปวรณัฏฐ์ จันทร์สว่าง. (2556). **พื้นฐานการใช้โปรแกรม Microsoft Word**.สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2560. แหล่งที่มา http://krurukbie.blogspot.com/p/blog-page_16.html

Kietkamon Suparak.(2555). **DBMS**. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2560. แหล่งที่มา https://sites. google .com/sitr/it514249103/dbms-khux-xari

นภัทร รัตนนาคินทร์. (2559). **แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล (Entity Relationship Diagram)**. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2560.แหล่งที่มา http://www.macare.net/dbms/index.php ?id=-4

กลยุทธ์การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ตำบลชุมตาบง อำเภอชุมตาบง จังหวัดนครสวรรค์

ทิพย์สุดา คงเมือง[1]
ชุติมา พราหมณนันท์[1], ชมานนท์ นาถาบำรุง[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ตำบลชุมตาบง อำเภอชุมตาบง จังหวัดนครสวรรค์ และ 2) เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ตำบลชุมตาบง อำเภอชุมตาบง จังหวัดนครสวรรค์ เก็บข้อมูลโดยวิธีการสำรวจและสอบถามข้อมูลจากประธาน รองประธาน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงจุลภาค พบว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง จ.นครสวรรค์ มีจุดแข็ง ดังนี้ สมาชิกมีความเชี่ยวชาญในการสรรหาวัตถุดิบ, สมาชิกมีความสามัคคี, สมาชิกมีความสามารถในการผลิต, สมาชิกมีความรู้ในวัตถุดิบท้องถิ่น, ดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, เป็นวัตถุดิบธรรมชาติที่ทำจากโปรตีนไหม, วัตถุดิบหาได้ในชุมชน, ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ, มีการบริหารจัดการด้านวัตถุดิบ, ผลิตภัณฑ์โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์, มีเงินในการลงทุน และมีจุดอ่อน ดังนี้ สมาชิกไม่มีความรู้ด้านการจัดการและการตลาดต้องใช้บุคลากรภายนอกเข้ามาบริหาร, สมาชิกส่วนมากจะมีอายุมาก, สมาชิกไม่มีความรู้ทางเทคโนโลยีสมัยใหม่, อุปกรณ์เครื่องมือยังไม่ทันสมัย, ขาดอุปกรณ์เครื่องจักรขนาดใหญ่ในการผลิตสินค้า และผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงมหภาค พบว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง จ.นครสวรรค์ มีโอกาส ดังนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสองว่าด้วยการส่งเสริมพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจให้มั่นคงสู่ไทยแลนด์ยุค 4.0, คาดการณ์มูลค่าการส่งออกจะมีการเจริญเติบโต 7% ซึ่งดีที่สุดในรอบ 6 ปีที่ผ่านมา, มีหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนงบประมาณ, ผู้คนนิยมผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติปราศจากสารเคมี, เครื่องมืออุปกรณ์ในการผลิตทันสมัยมากขึ้น, อุปกรณ์อำนวยความสะดวก ได้แก่ โทรทัศน์ โน้ตบุ๊ก สื่อโซเชียลต่าง ๆ ใช้ในการหาข้อมูลและทำการตลาด และมีอุปสรรค ดังนี้ ภาคครัวเรือนในประเทศไทยยังมีความเปราะบางจากภาระหนี้สินอยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบ

[1] มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา

กับรายได้ภาคครัวเรือน, สังคมไทยสมัยใหม่มองว่าผ้าไหมไม่ทันสมัย ส่วนการเสนอกลยุทธ์ในการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย 1) พัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผ่านระบบออนไลน์ให้มากยิ่งขึ้น 2) พัฒนายกระดับสินค้าให้เป็นที่รู้จักของนานาชาติสำหรับผลิตภัณฑ์เวชภัณฑ์เครื่องสำอางจากประเทศไทย 3) ส่งเสริมให้สมาชิกองค์กรเข้าร่วมกิจกรรมในการเพิ่มทักษะความรู้ด้านสื่อออนไลน์และเครื่องมืออุปกรณ์ electronic ที่ทันสมัย 4) เพิ่มอุปกรณ์เครื่องจักรที่ทันสมัยเพื่อใช้ในการผลิต 5) ศึกษาพฤติกรรมความต้องการของผู้บริโภค 6) สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่พัฒนาลวดลายผ้าไหมให้เป็นเอกลักษณ์และทันสมัยตามเทรนแฟชั่นในโลกปัจจุบัน และ 7) พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้เกี่ยวกับด้านเทคโนโลยีและเครื่องมือสมัยใหม่มากขึ้นและเพิ่มทักษะทางด้านการตลาดให้แก่สมาชิก

คำสำคัญ : กลยุทธ์การพัฒนา, วิสาหกิจชุมชน, กลุ่มทอผ้าไหม

ที่มาและความสำคัญ

รัฐบาลสมัยปัจจุบันมีแนวคิดในการพัฒนาประเทศไปสู่ยุค ประเทศไทย 4.0 การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ คือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” เปลี่ยนจากเกษตรแบบดั้งเดิมมาเป็นเกษตรแบบสมัยใหม่ เกษตรกรสามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้ประกอบการได้ด้วยตนเอง สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้โดยการรู้จักพึ่งพาตัวเอง ใช้นวัตกรรมเข้ามาช่วยพัฒนาการเกษตรให้ก้าวหน้ามากขึ้น และในปัจจุบันประเทศยังต้องเผชิญกับสภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ จึงต้องให้ความสำคัญกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพราะจะเป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2560)

การพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อย ขนาดเล็กและขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อขยายฐานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความครอบคลุมมากขึ้น เป็นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม โดยดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาและส่งเสริมสังคมผู้ประกอบการเพื่อส่งเสริมผู้ประกอบการที่ผลิตได้และขายเป็น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ภาคเกษตรกรรมของไทยเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นผลผลิตทางการเกษตร ปัญหาจากภัยธรรมชาติ ปัญหาเศรษฐกิจ รวมทั้งผลผลิตมีจำนวนมากเกินความต้องการของผู้บริโภค ส่งผลให้ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำลง จนทำให้เกษตรกรมีภาระหนี้สิน ดังนั้นเกษตรกรควรมีวิธีการแก้ปัญหา ข้อบกพร่องและความไร้ประสิทธิภาพของเทคนิคในการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินการแบบเดิม การวางแผนให้มีประสิทธิภาพ ค้นหาเทคนิควิธีการใหม่ๆ ให้มีความก้าวหน้าทางด้านต่าง ๆ ให้มีความเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายไทยแลนด์ 4.0 คือ การยกระดับคุณภาพของกลุ่ม SMEs การเกษตรต้องเปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ เน้นการบริหารจัดการและใช้เทคโนโลยีหรือ Smart Farming นำไปสู่การเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2560)

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ตำบลชุมตาบง อำเภอชุมตาบง จังหวัดนครสวรรค์ เกิดจากการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทอผ้าไหมแต่ประสบปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอเลี้ยงครอบครัว จนได้มีการศึกษาค้นคว้าจากผู้เชี่ยวชาญหน่วยงานภาครัฐ ว่าโปรตีนไหมมีประโยชน์ต่อผิวพรรณมนุษย์ ที่ช่วยทำให้ผิวเนียนนุ่ม ชุ่มชื่น เกษตรกรจึงหันมาทำผลิตภัณฑ์แปรรูปจากโปรตีนไหมเพื่อเพิ่มมูลค่าวัสดุเหลือทิ้ง เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางโดยได้รับการส่งเสริม BEDO ได้เข้ามาให้งบประมาณสนับสนุนชุมชนเพื่อจัดซื้อวัสดุและอุปกรณ์สำหรับการเพิ่มศักยภาพในการผลิตตลอดจนสนับสนุนให้ปรับปรุงสถานที่ในการผลิตเครื่องสำอางให้เป็นไปตามมาตรฐานแต่ก็ประสบปัญหาด้านการตลาด การกระจายสินค้าสู่ผู้บริโภค และการโฆษณาแบรนด์สินค้า ที่ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันมากนักในกลุ่มผู้บริโภคที่ชอบความสวยงามภายในประเทศไทย หรือกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นวัยรุ่น

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและช่องทางการตลาดที่ดีนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญซึ่งจะทำให้กลุ่มเกษตรกร หรือวิสาหกิจชุมชนได้มีแนวทางในการประกอบการที่เหมาะสม ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเชิงกลยุทธ์ของ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ตำบลชุมตาบง อำเภอชุมตาบง จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ตำบลชุมตาบง อำเภอชุมตาบง จังหวัดนครสวรรค์

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เดือนตุลาคม พ.ศ.2560 – เดือนมีนาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

ประธาน รองประธาน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ตำบลชุมตาบง อำเภอชุมตาบง จังหวัดนครสวรรค์

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการศึกษาจากเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์ข้อมูลและแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับสถานะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ซึ่งประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง, การบริหารจัดการของกลุ่ม, ข้อมูลผลิตภัณฑ์, ข้อมูลด้านนวัตกรรม, ข้อมูลด้านการตลาด, ข้อมูลด้านการดำเนินงาน, ข้อมูลด้านงบประมาณ, ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 “เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบงฯ” เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิดที่สัมภาษณ์สมาชิก และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงจุลภาคหรือบริบทภายในองค์กรโดยใช้แบบจำลอง 4’M และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงมหภาคหรือสภาพแวดล้อมทางการแข่งขันของธุรกิจโดยใช้แบบจำลอง PEST Analysis สรุปออกมาเป็นประเด็นสำคัญๆ ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง และประเมินปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกด้วยเทคนิค GE Matrix และ SWOT Analysis

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 “การพัฒนากลยุทธ์ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบงฯ” โดยใช้เทคนิค TOWS Matrix สำหรับผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 ตอน ผู้วิจัยได้นำเสนอในรูปตาราง และแผนภาพประกอบคำอธิบาย

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1. ผลการศึกษาศักยภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง

1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงจุลภาคหรือบริบทภายใน (4’M)

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- สมาชิกมีความเชี่ยวชาญในการสรรหาวัตถุดิบ - สมาชิกมีความสามัคคี - สมาชิกมีความสามารถในการผลิต - สมาชิกมีความรู้ในวัตถุดิบท้องถิ่น - ดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง - เป็นวัตถุดิบธรรมชาติที่ทำจากโปรตีนไหม - วัตถุดิบหาได้ในชุมชน - ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ - มีการบริหารจัดการด้านวัตถุดิบ - ผลิตภัณฑ์โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ - มีเงินในการลงทุน	- สมาชิกไม่มีความรู้ด้านการจัดการและการตลาด ต้องใช้บุคลากรภายนอกเข้ามาบริหาร - สมาชิกส่วนมากจะมีอายุมาก - สมาชิกไม่มีความรู้ทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ - อุปกรณ์เครื่องมือยังไม่ทันสมัย - ขาดอุปกรณ์เครื่องจักรขนาดใหญ่ในการผลิตสินค้า

1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงมหภาคหรือบริบทภายนอก (PEST Analysis)

โอกาส	อุปสรรค
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่12 ว่าด้วยการส่งเสริมพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจให้มั่นคงสู่ไทยแลนด์ยุค 4.0 - คาดการณ์มูลค่าการส่งออกจะมีการเจริญเติบโต 7% ซึ่งดีที่สุดในรอบ 6 ปีที่ผ่านมา - มีหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนงบประมาณ - ผู้คนนิยมผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติปราศจากสารเคมี - เครื่องมืออุปกรณ์ในการผลิตทันสมัยมากขึ้น - อุปกรณ์อำนวยความสะดวก ได้แก่ โทรทัศน์ โน้ตบุ๊ก สื่อโซเชียลต่าง ๆ ใช้ในการหาข้อมูลและทำการตลาด	- ภาคครัวเรือนในประเทศไทยยังมีความเปราะบางจากภาระหนี้สินอยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับรายได้ภาคครัวเรือน - สังคมไทยสมัยใหม่มองว่าผ้าไหมไม่ทันสมัย - คู่แข่งขันเกี่ยวกับเครื่องสำอางค์และเวชภัณฑ์มีจำนวนมาก

1.3 ผลการวิเคราะห์คุณค่าโดยรวมของผลิตภัณฑ์ พบว่า สินค้าของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ในตำแหน่ง Same for Less คุณภาพดีพอควร ราคาปานกลาง

1.4 ผลการประเมินปัจจัยภายในและภายนอก (Internal External Matrix) แบบวิธี GE Matrix พบว่าความเข้มแข็งในการดำเนินธุรกิจอยู่ในช่องที่1 แสดงว่าสินค้าวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง มีความเจริญเติบโตและควรขยายการลงทุนเพิ่มได้

2. การนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการแข่งขันวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง (Tows Analysis)

SO : พัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผ่านระบบออนไลน์ให้มากยิ่งขึ้น พัฒนายกระดับสินค้าให้เป็นที่รู้จักของนานาชาติสำหรับผลิตภัณฑ์เวชภัณฑ์เครื่องสำอางจากประเทศไทย	WO : ส่งเสริมให้สมาชิกองค์กรเข้าร่วมกิจกรรมในการเพิ่มทักษะความรู้ด้านสื่อออนไลน์ และเครื่องมืออุปกรณ์ electronic ที่ทันสมัย เพิ่มอุปกรณ์อุปกรณ์เครื่องจักรที่ทันสมัยเพื่อใช้ในการผลิต
ST : ศึกษาพฤติกรรมความต้องการของผู้บริโภคสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ พัฒนาลวดลายผ้าไหมให้เป็นเอกลักษณ์และทันสมัยตามเทรนแฟชั่นในโลกปัจจุบัน	WT : พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้เกี่ยวกับด้านเทคโนโลยีและเครื่องมือสมัยใหม่มากขึ้นเพิ่มทักษะทางด้านการตลาดให้แก่สมาชิก

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับ และข้อเสนอแนะ

1. ผลการศึกษาศักยภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง พบว่า ปัจจัยภายในบุคลากรมีความสามารถและมีความสามัคคี วัตถุดิบในการผลิตที่มีคุณภาพ ส่งผลให้สินค้าผลิตภัณฑ์ได้รับความนิยมจากลูกค้า และมีรางวัลการันตีใน OTOP ระดับสาม, สี่และห้าดาวอีกทั้งยังมีรางวัลการันตีคุณภาพของผลิตภัณฑ์จากสถานบันอื่น ๆ อีกมากมาย การบริหารงานง่ายไม่ซับซ้อนโดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินกิจการ มีสภาพคล่องทางการเงินสูงไม่มีหนี้สิน และในด้านจุดอ่อนพบว่าบุคลากรยังขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ การตลาด อุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่ ขาดแคลนเครื่องจักรขนาดใหญ่ในการผลิตที่ครบครัน และด้านโอกาสพบว่าทางภาครัฐมีนโยบายการพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อย ขนาดเล็กและขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อขยายฐานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความครอบคลุมมากขึ้น เป็นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม โดยดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาและส่งเสริมสังคมผู้ประกอบการเพื่อส่งเสริมผู้ประกอบการที่ผลิตได้และขายเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และด้านอุปสรรคพบว่า ผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง ที่มีความสำคัญมากในการขับเคลื่อนธุรกิจชุมชนคือเครื่องสำอางและเวชภัณฑ์ที่ในปัจจุบันมีคู่แข่งขันทางการตลาดที่มากมายทั้งในและต่างประเทศ อีกทั้งในด้านของผ้าไหมต้องเจอกับสมัยนิยมของโลกยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนเปลี่ยนที่รวดเร็วตลอดเวลาส่งผลให้สินค้าล้าสมัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วรรณา โชคบันดาลสุข (2558) ผ้าทอพื้นเมืองไทยทรงดำเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า มีปัญหาด้านต้นทุนการผลิตแพงขึ้น คนสนใจทอผ้าลดลง ผ้ามีคุณภาพไม่ค่อยได้มาตรฐาน มีการแปรรูปน้อยไม่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ขาดคนที่มีความรู้และฝีมือในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ขาดการประชาสัมพันธ์ การกระจายสินค้าน้อย ไม่มีการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ผสมผสานกับเทคโนโลยีพื้นบ้าน และสอดคล้องกับงานวิจัยของกุลชลี พวงเพ็ชร์ และคณะ(2559) เรื่องแนวทางการพัฒนาด้านการตลาดของวิสาหกิจชุมชนกรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนไร่สานฝัน พบว่าการจัดการตลาดของวิสาหกิจชุมชนไร่สานฝันมีปัญหาการจัดการตลาดได้แก่ บรรจุภัณฑ์ ฉลาก และตราสินค้า ยังไม่เหมาะสม ไม่มีการระบุราคาสินค้าให้ลูกค้ารับทราบ การตั้งราคายังไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากล และมีการส่งเสริมการตลาดน้อยและไม่ต่อเนื่อง

2. การนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการแข่งขันวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านชุมตาบง พบว่า กลยุทธ์ SO ได้แก่ พัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผ่านระบบออนไลน์ให้มากยิ่งขึ้นและพัฒนายกระดับสินค้าให้เป็นที่รู้จักของนานาชาติสำหรับผลิตภัณฑ์เวชภัณฑ์เครื่องสำอางจากประเทศไทย กลยุทธ์ WO ได้แก่ ส่งเสริมให้สมาชิกองค์กรเข้าร่วมกิจกรรมในการเพิ่มทักษะความรู้ด้านสื่อออนไลน์และเครื่องมืออุปกรณ์ electronic ที่ทันสมัย เพิ่มอุปกรณ์เครื่องจักรที่ทันสมัยเพื่อใช้ในการผลิต กลยุทธ์ ST ได้แก่ ศึกษาพฤติกรรมความต้องการของผู้บริโภค สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ พัฒนาลวดลายผ้าไหมให้เป็นเอกลักษณ์และทันสมัยตามเทรนแฟชั่นในโลกปัจจุบัน และกลยุทธ์ WT ได้แก่ พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้เกี่ยวกับด้านเทคโนโลยีและเครื่องมือสมัยใหม่มากขึ้นเพิ่มทักษะทางด้านการตลาดให้แก่สมาชิก สอดคล้องกับงานวิจัยของ เสาวณี จุลิรัชนีกร (2557) โอกาสและศักยภาพทางการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์กะปิผง

ของกลุ่ม OTOP เพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ผลการศึกษาสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการผลิตกะปิผง พบว่ามีความพร้อมของวัตถุดิบ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ที่มีการทำประมง และมีกระบวนการผลิตที่พิถีพิถัน มีความสะอาดไม่เจือปนด้วยวัสดุอย่างอื่น ผู้ผลิตมีประสบการณ์ความชำนาญทำให้กะปิที่ผลิตได้คุณภาพ เมื่อนำมาแปรสภาพเป็นกะปิผงกจะได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ เป็นที่ต้องการของลูกค้าเป้าหมายที่เป็นคนไทยทั้งในและต่างประเทศ การแข่งขันในตลาดมีน้อยและหน่วยงานของรัฐพร้อมในการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีและจัดหาแหล่งเงินทุน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ เบญจวรรณ บวรกุลภา (2555) การพัฒนากลยุทธ์ตลาดผลิตภัณฑ์เครื่องเบญจรงค์ กรณีศึกษา หมู่บ้านเบญจรงค์ ด้านพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อ เลือกซื้อเพราะพอใจในลักษณะเฉพาะของผลิตภัณฑ์เครื่องเบญจรงค์ ด้านความพึงพอใจต่อส่วนประสมทางการตลาด พบว่ามีความพึงพอใจมากในเรื่อง ราคา สถานที่ การส่งเสริมการตลาดและพอใจมากที่สุดในด้านผลิตภัณฑ์ การพัฒนากลยุทธ์ตลาดผลิตภัณฑ์เครื่องเบญจรงค์ พบว่า พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย และพัฒนาความสวยงามและการออกแบบเพื่อเหมาะกับเป็นของขวัญทั่วไปและแนวคิดตามเทศกาลต่าง ๆ ควรกำหนดกลยุทธ์ หลายระดับราคา นอกจากนี้บรรจุภัณฑ์ควรมีการพัฒนาให้เหมาะสมและปลอดภัยในระหว่างขนส่ง และควรมีการจัดทำโฆษณาเว็บไซค์กับกลุ่มทัวร์นักท่องเที่ยวไทยและต่างชาติ เพื่อขยายฐานลูกค้าและเพิ่มกำลังการซื้อ จัดพิพิธภัณฑ์เครื่องเบญจรงค์ส่งเสริมภาพลักษณ์และคงรักษาเอกลักษณ์เครื่องเบญจรงค์ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ วรรณา โชคบันดาลสุข (2558) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคผ้าทอพื้นเมืองไทยทรงดำและเพื่อพัฒนากลยุทธ์การแข่งขันที่เหมาะสม ผลการวิจัยพบว่า มีปัญหาด้านต้นทุนการผลิตแพงขึ้น คนสนใจทอผ้าลดลง ผ้ามีคุณภาพไม่ค่อยได้มาตรฐาน มีการ แปรรูปน้อยไม่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ขาดคนที่มีความรู้และฝีมือในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ปัญหาด้านการตลาดพบว่าขาดการ ประชาสัมพันธ์ การกระจายสินค้ามีน้อย ไม่มีการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ ที่ผสมผสานกับเทคโนโลยีพื้นบ้าน ปัจจัยแห่งความสำเร็จพบว่าช่างทอรุ่นเก่าถ่ายทอดความรู้สู่ช่างทอรุ่นใหม่ที่สนใจ ใช้นวัตกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการย้อมผ้า มีวัฒนธรรมผูกโยงกับผ้าไทยทรงดำในพิธีกรรมต่าง ๆ และมีวัฒนธรรมองค์กรที่ดี ใช้กระบวนการกลุ่มกลยุทธ์การแข่งขันที่เหมาะสมสำหรับผ้าทอพื้นเมืองไทยทรงดำ คือ สร้างคุณค่าของผ้าโดยเน้นว่าเป็นผ้าทอมือและเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างช่างทอรุ่นใหม่ปลูกจิตสำนึก สืบสานอนุรักษ์สร้างตราสินค้าในผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ มุ่งเน้นขายตลาดเฉพาะ สร้างเครือข่ายด้านการผลิตและการตลาด หน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษาช่วยส่งเสริมสนับสนุน

ข้อเสนอแนะ ในการศึกษาครั้งต่อไปผู้ที่ทำการศึกษาควรเลือกผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ยังไม่เป็นที่รู้จักเพื่อช่วยประชาสัมพันธ์ และ พัฒนาให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักในวงกว้างขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับ

ผู้ประกอบการสามารถนำผลวิจัยที่ได้จากกการวิเคราะห์กลยุทธ์ต่าง ๆ ไปปรับใช้กับธุรกิจของตนเอง เพื่อทำให้ธุรกิจมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาองค์ความรู้กลุ่มอาชีพของตนเอง เพื่อเป็นแนวทางต่าง ๆ ในการดำเนินธุรกิจได้

เอกสารอ้างอิง

ประโยค ชุมพล. (2544). **การบริหารเชิงกลุทธ์และนโยบายธุรกิจ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์.

ไพโรจน์ ปิยะวงศ์วัฒนา. (2545). **การจัดการเชิงกลยุทธ์**. (พิมพ์ครังที่ 2). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพานี สฤษฏ์วานิช. (2553). **การบริหารเชิงกลยุทธ์**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยานิพนธ์

วรารัตน์ เขียวไพรี. (2560). **การบริหารความเสี่ยงสำหรับวิสาหกิจชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ปริญญาโท)**. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

รัฐพล สังคะสุข, กัลยา นาคลังกา, วิริยาภรณ์ เอกผล, วรพรรณ สุรัสวดี. (2560). **การพัฒนาช่องทางจัดจำหน่ายสินค้าเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (ปริญญาโท)**.

วราพร กรีเทพ. (2559). **การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกลือสปาบ้านโนนธงชัย อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี (ปริญญาโท)**. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

ณัชฌานันท์ นิติวัฒนะ. (2558). **แนวทางการส่งเสริมกลยุทธ์ทางการตลาด ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น (ปริญญาโท)**. มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

เสาวณี จุลิรัชนีกร. (2557). **โอกาสและศักยภาพทางการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์กะปิผงของกลุ่ม OTOP เพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ปริญญาโท)**. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

วรรณา โชคบันดาลสุข. (2558). **ผ้าทอพื้นเมืองไทยทรงดำเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า ซึ่งบรรพบุรุษชาวไทยทรงดำ ได้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นหลายช่วงอายุคน (ปริญญาโท)**. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

มานพ ชุ่มอุ่น. (2553). **การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชนในผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือ กลุ่มผ้าฝ้ายทอมือ บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอ ป่าซาง จังหวัดลำพูน (ปริญญาโท)**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2560, 08 กุมพาพันธ์). **ไทยแลนด์ 4.0**. โพสทูเดย์. สืบค้นจาก https://www.posttoday.com/politic/report/479877

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560, 02 กุมพาพันธ์). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564), น.5**.สืบค้นจาก http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420

กระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลงของชุมชนข้าวเม่าผ่านกลไกการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการ

จารินี ม้าแก้ว[1]
สรรเพชร เพียรจัด[2]

บทคัดย่อ

กระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลงของชุมชนข้าวเม่าผ่านกลไกการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการเป็นกระบวนการวิจัยแบบบูรณาการที่มีแผนปฏิบัติการในการร่วมกันพัฒนาพื้นที่ชุมชนข้าวเม่าอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการและภาคชุมชน ใช้การสร้างแรงจูงใจ การสร้างความตระหนัก เพื่อให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญและแบ่งเวลามาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ผลความเปลี่ยนแปลงกับชุมชนพบว่า 1) ชุมชนมีความรู้ (Knowledge) ถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน และกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะดำเนินการเพื่อการจัดเก็บข้อมูลของชุมชนตนเอง 2) การมีส่วนร่วม พบว่า ชาวบ้านรับรู้ ยินดีและดีใจที่มีหน่วยงานจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการได้เข้ามาช่วยสนับสนุนในด้านต่าง ๆ โดยแกนนำให้ความร่วมมือช่วยประชาสัมพันธ์ทำให้มีผู้สนใจมาเข้าร่วมจำนวน 133 คน 3) ท่าทีของชุมชน พบว่า ผู้นำในชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีท่าทีที่เห็นด้วยโดยแสดงจาก สีหน้า แววตา การพยักหน้า ความกระตือรือร้นในการเสนอข้อคิดเห็น แต่มีชาวบ้านบางส่วนยังคงสงวนท่าที นิ่งเฉย ลังเล เนื่องจากอาจไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตและจำหน่ายข้าวเม่า 4) ด้านทัศนคติ (Attitude) จากการสังเกตในการประชุม ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงบวก โดยมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและยกมือสนับสนุนเห็นด้วยที่จะมีกิจกรรมดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารจัดการระบบการผลิตข้าวเม่าแบบบูรณาการ 5) การยอมรับปฏิบัติ (Practice) พบว่าได้ข้อสรุปแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ มีการเสนอให้ใช้หลักธรรมในการขับเคลื่อนและแทรกกิจกรรมของโครงการวิจัยเข้าไปในงานบุญประเพณีของชุมชน ซึ่งเบื้องต้นถือได้ว่าชุมชนเกิดการยอมรับการปฏิบัติกิจกรรมของโครงการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างยั่งยืน

[1] สาขาวิชาเทคโนโลยีวิศวกรรมไฟฟ้า คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
[2] สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

คำสำคัญ : กระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลง, ชุมชนข้าวเม่า, กลไกการมีส่วนร่วม, บูรณาการ

ที่มาและความสำคัญ

ชุมชนหมู่บ้านข้าวเม่า อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบไปด้วยหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านคือ หมู่บ้านบุตาเวสน์ ตำบลหนองกง และหมู่บ้านโคกว่าน บ้านบุคราม ตำบลหนองโสน ทั้ง 3 ชุมชนมีอาชีพช่วงหลังเก็บเกี่ยวคือการทำข้าวเม่า ซึ่งเป็นข้าวเม่าที่มีความสะอาด รสชาติดี ส่งขายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปัจจุบันการทำข้าวเม่าของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นอุตสาหกรรมระดับครัวเรือน แต่ยังคงไว้ซึ่งกระบวนการผลิตที่มาจากฐานภูมิปัญญา มีการตำข้าวเม่าแทบทุกครัวเรือน สร้างรายได้สร้างเศรษฐกิจที่ดีแก่ชุมชนเป็นอย่างมาก (สรรเพชร เพียรจัด และคณะ, 2560)

ชุมชนข้าวเม่ามีวิถีชีวิตที่แต่ละครัวเรือนต้องตื่นตั้งแต่ 1.00 น. และทำการผลิตข้าวเม่าไปจนถึง 12.00 น. ช่วงบ่ายก็เตรียมการจำหน่ายและแช่ข้าวเปลือกเพื่อผลิตในวันต่อไป แต่ละครัวเรือนจึงไม่มีเวลาที่จะมาประกอบอาชีพรวมกลุ่มหรือมาประชุมเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาร่วมกัน แต่เมื่อชุมชนมีงานบุญหรือมีงานศพก็จะพร้อมใจกันหยุดการผลิตข้าวเม่าและมาร่วมกันช่วยงานบุญของชุมชน ปัญหาต่าง ๆ จากกระบวนการผลิตถูกสั่งสมมานานกว่า 30 ปี คนในชุมชนเริ่มมีปัญหาสุขภาพ หลายหน่วยงานของภาครัฐพยายามเข้าหาชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนรวมกลุ่มและเข้าช่วยเหลือ แต่จากวิถีชีวิตที่แต่ละครอบครัวอยู่ใครอยู่มันจึงทำให้การรวมกลุ่มเป็นไปได้อยาก และการแก้ไขปัญหาก็ไม่เกิดขึ้น (จารินี ม้าแก้ว และคณะ, 2561)

คณะผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญและปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น จึงได้ใช้เทคนิคและกระบวนการแบบบูรณาการเข้าปฏิบัติการในพื้นที่ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคชุมชน ใช้การสร้างแรงจูงใจ การสร้างความตระหนัก เพื่อให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญและแบ่งเวลามาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน จุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาคือ ร่วมกันค้นหาศักยภาพของชุมชนตนเองเพื่อส่องภาพให้เห็นจุดดีจุดด้อยของชุมชน เมื่อมองเห็นภาพสะท้อนของชุมชนตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การวางแผนและลงมือทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลงของชุมชนข้าวเม่าผ่านกลไกการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

มกราคม-พฤษภาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายประกอบไปด้วย 4 ส่วน คือ **ภาครัฐ** ประกอบไปด้วย ส่วนราชการต่าง ๆ ในจังหวัด ในอำเภอ และในตำบล เช่น อำเภอนางรอง การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สาธารณสุข อบต. พัฒนาชุมชน เป็นต้น **ภาคเอกชน** ประกอบไปด้วย มูลนิธิรากแก้ว ชมรมมัคคุเทศก์จังหวัดบุรีรัมย์ สมาคมท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ หอการค้าจังหวัดบุรีรัมย์ **ภาคชุมชน** ประกอบไปด้วย ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 3 หมู่ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มและผู้ผลิตข้าวเม่า **ภาควิชาการ** ประกอบไปด้วย นักวิจัย คณาจารย์และนักศึกษาชมรมรากแก้ว มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

1. ขั้นตอนการเตรียมการ โดยทำการเตรียมบุคลากร คณะทำงาน และแผนการดำเนินการเบื้องต้นเพื่อให้พร้อมต่อการดำเนินงานลงพื้นที่ เน้นการบูรณาการทำงานและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
2. ค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. ประชุมชี้แจงและทำความเข้าใจ เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
4. อบรมเชิงปฏิบัติการออกแบบเครื่องมือ ในประเด็นที่เก็บข้อมูลศักยภาพระบบการผลิตข้าวเม่า และแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการเก็บข้อมูลในชุมชน และประชุมกำหนดวันจัดกิจกรรมการเก็บข้อมูลชุมชน โดยเครื่องมือที่จะใช้เก็บข้อมูลเน้นการมีส่วนร่วมในการคิด และลงมือทำเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ปัญหาของชุมชน
5. เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ทีมงานวิจัยร่วมกับแกนนำในชุมชนลงปฏิบัติการสำรวจเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างถึงประเด็นศักยภาพชุมชน ที่ประกอบไปด้วยข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนในการผลิตข้าวเม่า เทคโนโลยีในการผลิตข้าวเม่า ข้อมูลการใช้พลังงานและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยความเสี่ยงของกลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่า โดยขั้นตอนนี้จะมีการดึงภาคีเครือข่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาร่วมสังเกตเป็นระยะ ๆ
6. เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ทีมงานวิจัยเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชนจากแบบสอบถามถึงสถานะการใช้งาน รายได้ ต้นทุน กำไร ใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลด้านพลังงาน ปริมาณการใช้พลังงานไฟฟ้า อุณหภูมิความร้อน และเสียงในโรงเรือน ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มครัวเรือนที่ผลิตข้าวเม่าของทั้ง 3 หมู่บ้าน จำนวน 33 ครัวเรือน กระบวนการนี้บูรณาการการทำงานร่วมกับคณาจารย์และทีมนักศึกษาจากชมรมรากแก้วและจากคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ร่วมกันกับแกนนำในชุมชนเข้าเก็บข้อมูลในพื้นที่
7. สังเคราะห์ข้อมูลแบบบูรณาการ เมื่อนักวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จะมีการจัดเวทีและเชิญภาคีเครือข่ายและแกนนำของชุมชนร่วมกันสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เกิดการยอมรับปฏิบัติและหารือแผนปฏิบัติร่วมกัน
8. คืนข้อมูล ทีมนักวิจัยคืนข้อมูลที่ผ่านการสังเคราะห์กลับคืนสู่ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนและภาคี เป็นการสร้างการยอมรับและเปิดใจคนในชุมชน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

จากการจัดกิจกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับชุมชนโดยพบว่า 1) ชุมชนมีความรู้ (Knowledge) ถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน และกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะดำเนินการเพื่อการจัดเก็บข้อมูลของชุมชนตนเอง 2) การมีส่วนร่วม พบว่า ชาวบ้านรับรู้ ยินดีและดีใจที่มีหน่วยงานจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการได้เข้ามาช่วยสนับสนุนในด้านต่าง ๆ การจัดกิจกรรมนี้มีชาวบ้านรับรู้จากการประชาสัมพันธ์โดยแกนนำให้ความร่วมมือช่วยประชาสัมพันธ์ทำให้มีผู้สนใจมาเข้าร่วมจำนวน 133 คน 3) ท่าทีของชุมชน พบว่า ผู้นำในชุมชน ชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีท่าทีที่เห็นด้วยโดยแสดงจาก สีหน้าแววตา การพยักหน้า ความกระตือรือร้นในการเสนอข้อคิดเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนายเกรียงศักดิ์ แผ้วพลสง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโสน ให้ข้อคิดถึงความสำคัญของสุขภาพของคนในชุมชน ความสิ้นเปลืองของพลังงานและการสูญหายของทรัพยากรป่าไม้ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่เห็นด้วยแต่มีชาวบ้านบางส่วนยังคงสงวนท่าที นิ่งเฉย ลังเล เนื่องจากอาจไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตและจำหน่ายข้าวเม่า 4) ด้านทัศนคติ (Attitude) จากการสังเกตในการประชุม ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงบวก โดยมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและยกมือสนับสนุนเห็นด้วยที่จะมีกิจกรรมดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารจัดการระบบการผลิตข้าวเม่าแบบบูรณาการ แต่มีบางส่วนที่ไม่แสดงความคิดเห็น และสงวนท่าที นิ่งเฉย และมีบางส่วนปลีกตัวก่อนกิจกรรมจะดำเนินการแล้วเสร็จ 5) การยอมรับปฏิบัติ (Practice) พบว่าได้ข้อสรุปแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ มีการเสนอให้ใช้หลักธรรมในการขับเคลื่อนและแทรกกิจกรรมของโครงการวิจัยเข้าไปในงานบุญประเพณีของชุมชน ซึ่งเบื้องต้นถือได้ว่าชุมชนเกิดการยอมรับการปฏิบัติกิจกรรมของโครงการ

กระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลงของชุมชนข้าวเม่าผ่านกลไกการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการแสดงได้ดังนี้

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

จากกระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลงของชุมชนผ่านกลไกการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการ พบว่า ทุนทางสังคม ทั้งทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคล ทุนเครือข่ายและทุนกลุ่มเครือญาติ ที่มีอยู่ในชุมชนส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เพราะชุมชนได้ใช้ทุนทางสังคมมาเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับชุมชน และปัจจัยที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนและภาคีเครือข่ายทำให้เกิดการมีจิตสำนึกสาธารณะที่ทำให้ชุมชนสามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมาได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อำภา จันทราภาศ (2543) ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ในชุมชนสามารถสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอกหากชุมชนมีความเข้มแข็งและมีกลไกดึงภาคีจากภายนอกเข้ามามีส่วนร่วม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ มานิตย์ สิงห์ทองชัย (2557) ที่สามารถบริหารจัดการตำบลพัฒนาศักยภาพของแกนนำและคนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ โดยมีอาสาสมัครที่มีจิตอาสาในชุมชนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน การขับเคลื่อนชุมชนข้าวเม่าให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลงนอกจากการสร้างความตระหนักรู้แล้วการสร้างความเข้มแข็งด้วยการพัฒนาอาชีพการผลิตข้าวเม่าของคนในชุมชนให้มีรายได้ที่มั่นคงและมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมแล้วยังทำให้เกิดแผนบูรณาการที่ภาคีเครือข่ายและแกนนำในชุมชนมองเป็นเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวี วัชระเกียรติศักดิ์ (2559) พบว่า แนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพต้องสร้างจากภายใน และภายนอกชุมชน ตามปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ความรู้ การยอมรับ ศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมของภาคีสมาชิก และการมีชุมชนเป้าหมายเป็นศูนย์กลางของการสร้างความเข้มแข็ง

การจัดการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาตนเองทำให้คนในชุมชนเกิดความร่วมไม้ร่วมมือในทิศทางที่ดี การใช้กิจกรรมแบบมีส่วนร่วมให้เห็นปัญหาเดียวกันทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัว ร่วมกันคิดค้นหาทางออกให้กับตนเองและให้กับชุมชน ท่าทีของชุมชน พบว่าทุกคนเริ่มเกิดอาการสีหน้าวิตกกังวลในสถานการณ์ของปัญหาชุมชน และเริ่มมีการแสดงความคิดในมุมมองต่าง ๆ ให้กับที่ประชุม สอดคล้องกับงานวิจัยของ สำราญ จูช่วย (2555) พบว่า วิถีชีวิตของคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน มีวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับดี เนื่องจากมีวิถีชีวิตด้านสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้านวัฒนธรรมที่มั่นคงและยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อำนวยพร ใหญ่ยิ่ง (2554) พบว่า การเอาใจใส่แบบญาติพี่น้อง การพึ่งพาช่วยเหลือ รวมถึงวัฒนธรรมการให้ที่บ้านร่องเย็น การร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งกลายเป็นชุมชนท่องเที่ยวที่น่าสนใจขึ้นมาได้

ข้อเสนอแนะในการกำหนดแผนแบบบูรณาการให้กับชุมชนข้าวเม่าเพื่อการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน เป็นการกำหนดแนวนโยบายในการปฏิบัติร่วมกันโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งภายนอกและภายใน โดยมีเป้าหมายการพัฒนาร่วมกันคือ Green Clean Quality สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว (2551) พบว่า การส่งเสริมการตลาดที่เน้นการประชาสัมพันธ์ด้วยความคิดสร้างสรรค์และประหยัด การผลิตต้องเน้นพึ่งธรรมชาติให้มากที่สุด ลดการใช้สารเคมีหรือไม่ใช้สารเคมีเลย การผลิตต้องมีมาตรฐาน มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. คนในชุมชนบ้านข้าวเม่าเกิดความตระหนักรู้และเกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

2. เกิดอาสาสมัครชุมชนที่มีความรู้ (Knowledge) ทัศนคติ (Attitude) และการยอมรับปฏิบัติ (Practice) ในการจัดการปัญหาของชุมชนตนเอง

3. เกิดความสัมพันธ์ของครอบครัวและชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนที่เกิดจากกระบวนการผลิตเหมือนกัน ซึ่งเป็นฐานที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเป็นสุข

4. เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่ร่วมเป็นภาคีเครือข่าย

5. เกิดการทำงานเชิงบูรณาการโดยมีเป้าหมายเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

จารินี ม้าแก้ว และคณะ. (2561). **รูปแบบการบริหารจัดการระบบการผลิตข้าวเม่าแบบบูรณาการเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านข้าวเม่า อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์**. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

ทวี วัชระเกียรติศักดิ์. (2559). **วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 เลขหน้า 43-54 ปีพ.ศ. 2559.

มานิตย์ สิงห์ทองชัย. (2557)**. การประชุมวิชาการ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน**. ครั้งที่ 4. วันที่ 11-13 มิถุนายน 2557. หน้า 143-150. จังหวัดอุทัยธานี.

เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว. (2551). **โครงการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง.** รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

สรรเพชร เพียรจัด และคณะ. (2560). **ภูมิสังคมกับสภาวะความเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมข้าวเม่าระดับครัวเรือน.** รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

สำราญ จูช่วย. (2555). **วิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบนจังหวัดนนทบุรี ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และศึกษา ความสอดคล้องของวิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลอง บางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี กับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. รายงานการวิจัย. วิทยาลัยราชพฤกษ์.

อำนวยพร ใหญ่ยิ่ง. (2554). **การศึกษาชุมชนเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรกรเชิงนิเวศตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านร่องเย็น.** รายงานผลการวิจัย. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

อำภา จันทรากาศ. (2543). **ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

แผนนโยบายสาธารณะสู่การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สรรเพชร เพียรจัด[1]
จารินี ม้าแก้ว[2], ธัญรัศม์ ยุทธสารเสนีย์[3]
ชมพู อิสริยาวัฒน์[4], สมยงค์ โสมอินทร์[4]

บทคัดย่อ

แผนนโยบายสาธารณะสู่การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นชุดโครงการวิจัยที่ดำเนินการศึกษาศักยภาพและทุนทางสังคมกับการจัดการตนเองในการจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผลการศึกษาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้วนำมาจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพร้อมถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้นำชุมชน ผู้นำระดับตำบล ตัวแทนจากอบต./อปท. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สุดท้ายจัดทำแผนนโยบายสาธารณะสู่การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนำเสนอให้กับ อบต./อบท. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มเป้าหมายคือ อาสาสมัครเกษตรกรในชุมชน 10 ชุมชน จาก 5 อบต.ในจังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่าแผนนโยบายสาธารณะที่ได้มีดังนี้ 1) การกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน 2) ด้านการแปรรูปควรคำนึงถึงสุขภาพ อาหารปลอดภัย โภชนาการมีมาตรฐานรับรอง 3) การรวมกลุ่มกันในชุมชนเครือข่าย 4) เกิดศูนย์การเรียนรู้ 5) วางแผนหน่วยงานภาคี 6) ติดตามเกษตรกรพื้นที่ในกลุ่มพูดคุย ติดตามผล และนำไปเพิ่มมูลค่าตามศักยภาพ 7) ปรับเปลี่ยนแนวคิด 8) ทบทวน ใช้กับที่อื่นจะมีผลเหมือนกันหรือแตกต่างกันหรือไม่ 9) การประชาสัมพันธ์ 10) เรียนรู้ศึกษาชุมชนในจังหวัดผ่านสื่อออนไลน์ 11) การประสานงานผู้นำเกษตรปรับตัวอยู่เสมอ 12) ประชาสัมพันธ์ตามสถานที่ต่าง ๆ 13) คำนึงถึงสุขภาพคนทำ 14) ระเบิด 15) ใช้เรื่องจิตการรักษาธรรมชาติการกิน จิตศึกษาผลปัญหาการจิตปัญญาศึกษากระบวนการจิตวิทยาปัญญาศึกษาใช้จิตนิยาม วิธีทำการกินสมุนไพรทุกเช้าเย็น ขยายผล เชิญชวนขยายผลคนอื่นต่อไป 16) ขยาย

[1] สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
[2] สาขาวิชาเทคโนโลยีวิศวกรรมไฟฟ้า คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
[3] สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
[4] สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

กระบวนการวิธีการในพื้นที่อื่นให้เกิดความรู้ และที่สำคัญต้องศรัทธาเกษตรอินทรีย์ ขยายต่อแบบจิตอาสา 17) ใช้เครื่องมือวิจัยขับเคลื่อน 18) สร้างอัตลักษณ์ในชุมชนขึ้น 19) มีหัวหน้าหรือกลุ่มแกนนำ 20) เรียนรู้หลักเศรษฐกิจพอเพียงนำสู่การปฏิบัติ เกษตรอินทรีย์เป็นทางรอด 21) ต้องเป็นเกษตรยั่งยืน

คำสำคัญ : แผนนโยบายสาธารณะ, การจัดการภูมิปัญญา, สมุนไพรพื้นถิ่น, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ที่มาและความสำคัญ

ปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นจากสารพิษกำจัดศัตรูพืชเป็นปัญหาใหญ่มากสำหรับสังคมไทยทั้งที่เป็นเกษตรกรและประชาชนทั่วไปในสังคมไทย ดังข้อมูลเมื่อปี 2541 กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พบว่ามีเกษตรกรที่ผลการตรวจเลือดอยู่ในเกณฑ์ไม่ปลอดภัยและเสี่ยงต่อการเกิดพิษอันเนื่องมาจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเป็นจำนวนถึง 77,789 คน จากจำนวนเกษตรกรที่ตรวจเลือด 369,573 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 21 ของเกษตรกรทั้งหมด และข้อมูลเมื่อปี 2552 ของสำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขพบว่ามีจำนวนผู้ป่วยที่ได้รับพิษ จากสารกำจัดศัตรูพืชจำนวน 1,520 ราย โดยพบมากที่สุดในกลุ่มอายุ 35-44 ปี (22.43%) และรองลงมาคือ 45-54 ปี (17.76%) และต่ำสุดคือ 25-34 ปี (16.12%) ฐานข้อมูลผู้ป่วยจากระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติมีรายงานโรคพิษสารกำจัดศัตรูพืชถึง 8,546 รายในปี 2550 ซึ่งมากกว่ารายงานของสำนักระบาดวิทยาถึง 6 เท่า (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2553) และจากงานวิจัยเรื่องการถ่ายทอดเทคโนโลยีเครื่องสกัดสารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ ตำบลกลันทา อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ในชุมชนมีสมุนไพรหลายชนิดสามารถนำมาทำเป็นสารสกัดไล่แมลงศัตรูพืชได้ชุมชนได้ร่วมกันคิดและออกแบบคู่มือการใช้สมุนไพรในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชตามแต่ละศัตรูพืชที่พบเจอในชุมชนของตนเองสามารถสร้างความตระหนักให้กับคนในชุมชนโดยคนในชุมชนเริ่มเกิดความตื่นตัวและหันมาใช้สารชีวภาพในการกำจัดศัตรูพืชมากขึ้น ส่งผลให้คนในชุมชนมีสุขภาพที่ดีขึ้นสิ่งแวดล้อมโดยรวมของชุมชนดีขึ้น (จารินี ม้าแก้วและคณะ, 2553)

พื้นที่ 10 ชุมชน จาก 5 อบต. สำหรับโครงการวิจัยนี้พบสภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่มสลับกับที่ดอน ลักษณะของดินที่พบ มีหลากหลายชนิด เช่น ดินเค็ม ดินเปรี้ยว ดินทราย ดินดาน ส่งผลให้ศักยภาพของดินทางการเกษตรส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ จึงเป็นที่มาของเกษตรกรที่จะพยายามใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตพบสภาพปัญหาที่คล้ายคลึงกันคือ เกษตรมีความต้องการทำเกษตรอินทรีย์ แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สมุนไพรในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ในบางพื้นที่พบการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชในช่วงที่พืชอยู่ในระยะต้นอ่อน ทั้งนี้เนื่องจากสูตรสมุนไพรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันไม่สามารถกำจัดศัตรูพืชได้ ทำให้พืชผักเกิดความเสียหาย จากข้อมูลการวิเคราะห์ศักยภาพ การจัดการระดับตำบล 5 ด้านด้วยวิธีการเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (RECAP) และพัฒนาระบบข้อมูลตำบล (TCNAP) พบปัญหาสุขภาพกับเยาวชนและคนวัยทำงานส่วนใหญ่มีความเสี่ยงจากการใช้สารเคมี ผู้สูงอายุพบการเจ็บป่วยจากโรคเรื้อรัง เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ เป็นต้น และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีพฤติกรรม

เสี่ยงในการดูแลตนเอง ไม่ไปรับการรักษาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งจากปัญหาสุขภาพดังกล่าวคือ ปัญหาสารพิษตกค้างในเกษตรกรเนื่องจากเกษตรกรใช้สารเคมีโดยไม่มีการป้องกันตัวเอง การนำสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรแต่ละชนิดให้เหมาะสมกับการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชในแต่ละช่วงเวลา เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่จะทำให้เกษตรกรปลอดภัยจากการใช้สารเคมี จะทำให้เกษตรกรสามารถผลิตพืชผักอินทรีย์ส่งสู่ผู้บริโภคได้อย่างมีคุณภาพ เป็นการลดต้นทุนให้กับเกษตรกร และส่งผลดีทั้งต่อสุขภาพของเกษตรกร ผู้บริโภค และระบบนิเวศน์โดยรวมด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างแผนนโยบายสาธารณะสู่การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

มกราคม-ธันวาคม 2560

กลุ่มเป้าหมาย

อาสาสมัครเกษตรกรในชุมชน 10 ชุมชน จาก 5 อบต. ในพื้นที่เป้าหมาย บ้านโนนขี้เกลือ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ 77 คน บ้านไพศาล อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ 84 คน บ้านชาด อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น 54 คน บ้านหนองผักแว่น อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น 87 คน บ้านโสกนกเต็นพัฒนา อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น 80 คน บ้านทุ่งมน อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น 58 คน บ้านหนองยาง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ 79 คน บ้านชาดอำนวย อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น 60 คน บ้านยางนกคู่ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ 75 คน บ้านโสกนกเต็น อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น 82 คน จำนวนทั้งหมด 736 คน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

1. ศึกษาศักยภาพและทุนทางสังคมกับการจัดการตนเองในการจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผลการศึกษาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. จัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดย จัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นและการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้นำชุมชน ผู้นำระดับตำบล ตัวแทนจากอบต./อปท. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. จัดทำแผนนโยบายสาธารณะสู่การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. นำเสนอแผนนโยบายสาธารณะสู่การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้กับ อบต./อบท. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

การศึกษาศักยภาพและทุนทางสังคมกับการจัดการตนเองในการจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นและการถ่ายทอดความรู้การผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรเพื่อการทำเกษตรอินทรีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 75.14 ลักษณะพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรเป็นพื้นที่ของตนเองทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวส่วนใหญ่ปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 61.52 รองลงมาปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย ปลูกข้าวโพด ปลูกต้นยูคา ปลูกยางพารา ปลูกผักพื้นบ้านต่าง ๆ นอกเหนือจากการทำการเกษตรแล้ว ยังมีการเลี้ยงโค คิดเป็นร้อยละ 85.00

- ข้อมูลด้านการจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่น

จากการสำรวจพบว่าส่วนใหญ่ปฏิบัติตนในการใช้สารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชเป็นประจำ มีเพียงการทานอาหารว่าง หรือสูบบุหรี่ ระหว่างการฉีด/พ่นสารกำจัดศัตรูพืชที่ไม่ทำเลย ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าเมื่อใช้สารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชแล้วไม่แน่ใจว่าผลผลิตเพิ่มขึ้นหรือไม่ คิดเป็นร้อยละ 38.86 หลังจากการฉีด/พ่น สารกำจัดศัตรูพืช หรือได้สูดดมกลิ่นของสารกำจัดศัตรูพืชมีอาการ วินเวียนศีรษะ อ่อนเพลีย ท้องร่วง ท้องเสีย มีความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการใช้สารกำจัดศัตรูพืช สมุนไพรพื้นถิ่นในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชได้แก่ สะเดา มะกูด ข่า ต้นยูคาลิปตัส ฝักคูน ปัญหาศัตรูพืชที่พบในพื้นที่ได้แก่ เพลี้ยไฟ หนอนกอข้าว เพลี้ยแป้ง ปลวกตั๊กแตน ความรู้ด้านสมุนไพรมาจากการอบรม คิดเป็นร้อยละ 44.27 รองลงมาคือการศึกษาเองจากแหล่งต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 34.48 สืบทอดจากบรรพบุรุษคิดเป็นร้อยละ 15.90 การทำสมุนไพร โดยการหมักนำไปใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.34 ประสิทธิภาพในการใช้สมุนไพรป้องกันและกำจัดศัตรูพืชได้ผลมากกว่า 15 วัน แต่ไม่เกิน 20 วัน คิดเป็นร้อยละ 59.24 จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ด้านภูมิปัญญาสมุนไพรกำจัดศัตรูพืช ซึ่งแยกประเด็นดังนี้ ช่วงระยะเวลา 1 ปี สร้างเป้าหมายในการทำการเกษตรอินทรีย์ มีแกนนำเกษตรอินทรีย์ ทำและจัดการพื้นที่ของตัวเองก่อนต่อไป เริ่มให้ความรู้แก่คนรอบข้าง มองเห็นปัญหาที่ต้องแก้ ผู้นำต้องเริ่มให้การสนับสนุนอย่างจิงจัง ค้นหาสมุนไพรในพื้นที่ของตนเอง ลงมือทำให้เป็นรูปธรรม ช่วงระยะเวลา 3 ปี มีการนำเสนอผลงานเพื่อขายผลให้มีแนวร่วม มีสูตรสมุนไพร มีโรงเรือนจัดเก็บสมุนไพรที่มีคุณภาพ เริ่มมีคนสนใจสมุนไพรมากขึ้น มีแปลงสาธิตภายในหมู่บ้าน การดำเนินการเป็นระบบสนุกกับการดำเนินงาน ช่วงระยะเวลา 5 ปี สร้างความมั่นใจให้บุคคลภายนอก ขอใบรับรอง GAP มีการจัดการที่ดีมีภาคีร่วมทุกภาคส่วน มีเกษตรอินทรีย์เต็มพื้นที่ มีรายได้ดี ความเป็นอยู่ดีมีสุข ช่วงระยะเวลา 10 ปี หมู่บ้านและสังคมหน้าอยู่ การใช้สารเคมีเริ่มหายไป งบสนับสนุนเริ่มเข้ามา มีศูนย์แหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงาน มีผลิตภัณฑ์ไล่แมลงเป็นของตัวเอง ทุกคนในชุมชนไม่ต้องไปทำงานต่างจังหวัด มาช่วยผลิตสมุนไพรใช้จำหน่ายเอง จะมีธนาคารหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน สุขภาพดีทั่วหน้าไม่ต้องไปหาหมอ

- ข้อมูลด้านการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร

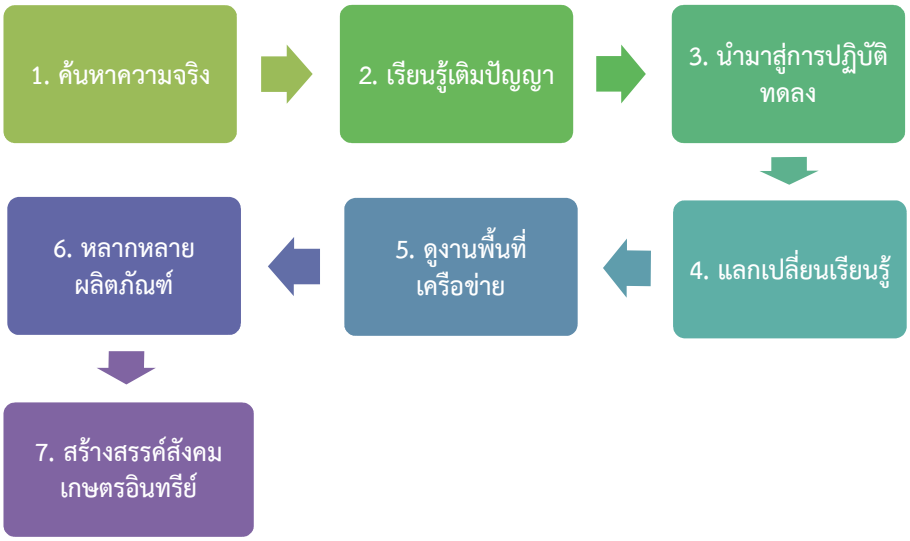
ด้านปุ๋ยอินทรีย์มีวัตถุดิบที่มีในชุมชนสำหรับผลิตปุ๋ยอินทรีย์อย่างเพียงพอ ส่วนด้านการนำวัตถุดิบที่ใช้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ คิดเป็นร้อยละ 92.50 ได้แก่ มูลวัว มูลไก่ มูลสุกร แกลบ ใบไม้ มีความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์มาจากการอบรม คิดเป็นร้อยละ 38.29 รองลงมาคือศึกษาเอง

จากแหล่งต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 32.46 การสืบทอดจากบรรพบุรุษคิดเป็นร้อยละ 23.43 ประโยชน์จากการผลิตปุ๋ยอินทรีย์โดยการปรับปรุงดิน คิดเป็นร้อยละ 50.00 นำไปบำรุงพืชคิดเป็นร้อยละ 41.03 และนำไปจำหน่าย คิดเป็นร้อยละ 8.97 รูปแบบการนำปุ๋ยอินทรีย์ไปใช้ยังพื้นที่เกษตรส่วนใหญ่ใช้แบบหว่าน/โปรย คิดเป็นร้อยละ 51.22 รองลงมาใช้แบบอัดเม็ด คิดเป็นร้อยละ 45.79 หลังจากนำปุ๋ยอินทรีย์ไปใช้บำรุงดินทำให้สภาพดินดีขึ้น คิดเป็นร้อยละ 70.65 พบว่าสภาพดินร่วนซุย ร้อยละ 73.80 พบไส้เดือน ร้อยละ 73.30 และได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น ร้อยละ 67.30 จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาพฝันของชุมชนเกษตรอินทรีย์ด้านการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรซึ่งแยกประเด็นดังนี้ ช่วงระยะเวลา 1 ปี ลงทุน (มีทุนสนับสนุนการเลี้ยงสัตว์) ลดการใช้สารเคมีและเพิ่มปุ๋ยอินทรีย์ มีความตั้งใจและอดทน ศึกษาเรียนรู้ ลงมือปฏิบัติปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการปฏิบัติ สุขภาพดี ปลดหนี้ช่วงระยะเวลา 3 ปี มีวัตถุดิบสำหรับการทำปุ๋ยอินทรีย์อย่างพอเพียง มีรายได้เพิ่มขึ้น รายจ่ายน้อยลง ชวนเพื่อนมาดู รวมกลุ่มระดมหุ้น หน่วยงานภาครัฐช่วยสนับสนุน ยกเลิกการใช้เคมีแล้วใช้อินทรีย์อย่างจริงจัง ขยายพื้นที่เกษตรอินทรีย์พร้อมปรับปรุงดินด้วยหญ้าแฝก โรงเรียนผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ช่วงระยะเวลา 5 ปี จัดตั้งโรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดจำหน่าย สร้างเครือข่ายเกษตรอินทรีย์และจำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์ คนในพื้นที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ 50 % ต้องได้ใบรับรอง มีสินค้าอินทรีย์จำหน่ายอย่างเพียงพอ เป็นผู้จำหน่ายขายตรงและส่งปลีก ช่วงระยะเวลา 10 ปี ปลดหนี้ ร่ำรวย สุขภาพแข็งแรง สาธิตและถ่ายทอดความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ เป็นผู้ให้จากการเคยขอมาตลอด มีแบรนเป็นของตัวเองและกลุ่ม สมาชิกสุขภาพดีทั่วหน้ามีอาหารมั่นคงยั่งยืน ลูกหลานกลับมาอยู่บ้าน ประสบความสำเร็จ เพิ่มผลผลิตมีรายได้มั่นคง คนในพื้นที่ปลอดสารเคมี 100%

การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นและการถ่ายทอดความรู้การผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรเพื่อการทำเกษตรอินทรีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า จากการศึกษาดูงานที่สถานีสาธารณียธรรม ทำให้เครือข่ายเกษตรอินทรีย์กู้ชาติได้รับความรู้และเห็นวิธีการปลูกพันธุ์ไม้หลาย ๆ อย่างในพื้นที่แบบผสมผสาน และยังทำให้ตระหนักถึงการใช้หลักคุณธรรมในการทำเกษตรอินทรีย์อีกด้วย นอกเหนือจากนั้นยังได้อบรมเชิงปฏิบัติการ จากการบรรยายของอาจารย์อธิศพัฒน์ วรรณสุทธิ์ พบว่าทำให้กลุ่มแกนนำ เกษตรอินทรีย์กู้ชาติ เกิดการระเบิดจากข้างใน เริ่มมีเป้าหมายและภาพฝันของตนเองที่ชัดเจนขึ้น และมองเห็นแนวทางที่จะดำเนินการทำเกษตรอินทรีย์ให้สำเร็จ แต่ละชุมชนมีแนวคิดที่จะกลับไปเริ่มทำฮอร์โมน จุนลินทรีย์ และสูตรสมุนไพรกำจัดศัตรูพืช ที่สำคัญองค์ความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมสามารถทำให้แกนนำเปลี่ยนแปลงความคิดในการทำเกษตรรูปแบบเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดจากภาครัฐหันมาพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น และใช้หลักการหาเหตุให้เจอก่อนแล้วการแก้ไขปัญหาก็จะตามมาได้ หลังจากขั้นตอนกิจกรรมเรียนรู้เติมปัญญาแล้ว แกนนำได้เกิดแรงบันดาลใจและเกิดการระเบิดจากข้างในที่จะกลับไปทำเกษตรอินทรีย์โดยใช้องค์ความรู้ต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่ของตนเอง เมื่อสมาชิกในเครือข่ายเกษตรอินทรีย์กู้ชาติได้นำองค์ความรู้ต่าง ๆ ไปทดลองปฏิบัติจริงในพื้นที่แล้ว อีกหนึ่งกระบวนการที่สำคัญคือ การดูงานพื้นที่เครือข่าย และติดตามให้กำลังใจ ซึ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกในเครือข่ายได้ไปดูงานที่พื้นที่ของเพื่อน ๆ สมาชิกทั้ง 5 ตำบล เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

และติดตามให้กำลังใจกันภายในเครือข่าย ผลจากการดำเนินการในขั้นตอนนี้ พบว่า เครือข่ายเกษตรอินทรีย์กู้ชาติเกิดความภูมิใจที่มีเพื่อน ๆ ไปติดตามให้กำลังใจ เกิดกำลังใจในการทำเกษตรอินทรีย์ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันภายในเครือข่าย เมื่อเครือข่ายทั้ง 5 พื้นที่ ทดลองปฏิบัติและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันแล้ว ก็ได้มีการทดลองทำผลิตภัณฑ์โดยได้เรียนรู้และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของพื้นที่เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ฮอร์โมนพืช สมุนไพรไล่แมลง ปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยอินทรีย์ และทางคณะวิจัยได้ส่งผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ นี้ไปตรวจที่กรมพัฒนาที่ดิน และได้ผลการตรวจยืนยันคุณภาพของผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด อีกทั้งยังได้มีการจัดทำบรรจุภัณฑ์ที่ใส่ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้เพื่อให้เกษตรกรสามารถต่อยอดนำไปจำหน่ายได้อีกในอนาคตผลจากการที่เครือข่ายได้ทำผลิตภัณฑ์สำหรับไว้ใช้ทำเกษตรอินทรีย์ ส่งผลทำให้ได้ฮอร์โมนพืช สมุนไพรไล่แมลง ปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยอินทรีย์ ที่เป็นสูตรเฉพาะของแต่ละคนและมีผลการนำลงไปสู่การใช้จริงในแต่ละพื้นที่อีกด้วย

ภาพที่ 1 กระบวนการศึกษา 7 ขั้น

ภาพที่ 2 รูปแบบการสร้างแรงบันดาลใจ

การจัดทำแผนนโยบายสาธารณะสู่การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นและการถ่ายทอดความรู้การผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรเพื่อการทำเกษตรอินทรีย์ในภาคตะวันนอกเฉียงเหนือ ดังนี้ **1. กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ** เกษตรต้องมีการปลับเปลี่ยนวิธีคิด แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ทดลองปฏิบัติการในครัวเรือน ส่งผลให้เกิดผลผลิตเกษตรอินทรีย์ เกิดการขยายผลเกิดศูนย์เรียนรู้ ประกอบไปด้วย 7 ขั้นตอนดังนี้ 1) การฝึกอบรม 2) การศึกษาดูงาน 3) การค้นหาตัวตน 4) เกษตรกรต้นแบบ 5) ทำแบบอย่างที่เป็นจริงในพื้นที่ 6) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร 7) การมีเครือข่าย **2. แนวทางการพัฒนาแผนนโยบายสาธารณะ** 1) การกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน 2) ด้านการแปรรูปควรคำนึงถึงสุขภาพ อาหารปลอดภัยโภชนาการมีมาตรฐานรับรอง 3) การรวมกลุ่มกันในชุมชนเครือข่าย 4) เกิดศูนย์การเรียนรู้ 5) วางแผนหน่วยงานภาคี 6) ติดตามเกษตรกรพื้นที่ในกลุ่มพูดคุยติดตามผล และนำไปเพิ่มมูลค่าตามศักยภาพ 7) ปรับเปลี่ยนแนวคิด 8) ทบทวน ใช้กับที่อื่นจะมีผลเหมือนกันหรือแตกต่างกันหรือไม่ 9) การประชาสัมพันธ์ 10) เรียนรู้ศึกษาชุมชนในจังหวัดผ่านสื่อออนไลน์ 11) การประสานงานผู้นำเกษตร ปรับตัวอยู่เสมอ 12) ประชาสัมพันธ์ตามสถานที่ต่าง ๆ 13) คำนึงถึงสุขภาพคนทำ 14) ระเบิด 15) ใช้เรื่องจิตการรักษาธรรมชาติการกิน จิตศึกษาผลปัญหาการจิตปัญญาศึกษากระบวนการจิตวิทยาปัญญาศึกษา ใช้จิตนิยาม วิธีทำการกินสมุนไพรทุกเช้าเย็น ขยายผล เชิญชวน

ขยายผลคนอื่นต่อไป 16) ขยายกระบวนการวิธีการในพื้นที่อื่นให้เกิดความรู้ และที่สำคัญต้องศรัทธาเกษตรอินทรีย์ ขยายต่อแบบจิตอาสา 17) ใช้เครื่องมือวิจัยขับเคลื่อน 18) สร้างอัตลักษณ์ในชุมชนขึ้น 19) มีหัวหน้าหรือกลุ่มแกนนำ 20) เรียนรู้หลักเศรษฐกิจพอเพียงนำสู่การปฏิบัติ เกษตรอินทรีย์เป็นทางรอด 21) ต้องเป็นเกษตรยั่งยืน

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

จากการจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นและการถ่ายทอดความรู้ พบว่า เครือข่ายเกษตรอินทรีย์กู้ชาติได้รับความรู้และเห็นวิธีการจัดการภูมิปัญญาจากกระบวนการต่าง ๆ และยังทำให้ตระหนักถึงการใช้หลักคุณธรรมในการทำเกษตรอินทรีย์อีกด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพชรบุญ ฟักเกตุ (2559) ที่พบว่า กลวิธีการสร้างความมั่นคงของเกษตรกรอินทรีย์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ให้มีความมั่นคงทั้งด้านการบริโภค ด้านการผลิตและด้านทรัพยากร เป็นกระบวนการที่เริ่มจากการนำทรัพยากรการผลิตดินและน้ำปัจจัยการผลิตหมุนเวียนต่าง ๆ มาจัดการผลิตแบบอินทรีย์ที่ประกอบด้วย การจัดการทรัพยากร การจัดการปัจจัยการผลิตหมุนเวียนและการจัดการในกระบวนการผลิต โดยการใช้ความรู้และเทคโนโลยี และการส่งเสริมของกลุ่มชุมชนและเครือข่ายในด้านต่าง ๆ จนได้ผลลัพธ์ออกมาเป็นผลผลิตอาหารที่มีความหลากหลาย ปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการ

แผนนโยบายสาธารณะสู่การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการกำหนดแนวนโยบายในกราปฏิบัติร่วมกันโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและจัดทำแผนนโยบายที่จะขับเคลื่อนการทำเกษตรอินทรีย์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ (2550) นโยบายสาธารณะเป็นการนำความรู้ความคิดที่มีเหตุผลและตั้งใจเพื่อนำไปแก้ไขปัญหา เป็นการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อการปฏิบัติของรัฐบาล เป็นการกำหนดแนวทางในอนาคต เน้นเป้าหมาย วัตถุประสงค์เงื่อนไข ผลลัพธ์และเป็นความพยายามที่จะกระทำเพื่อให้บรรลุผลประโยชน์สาธารณะ

ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานตามกระบวนต่าง ๆ กับชุมชนนั้น มีความจำเป็นต้องสำรองแผนการดำเนินงานไว้ด้วย เผื่อกรณีกลุ่มแกนนำไม่สามารถเข้าร่วมได้ ต้องมีการสร้างเครือข่ายให้เติบโตและยั่งยืน และต้องมีการต่อยอดงานวิจัยไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อยกระดับเศรษฐกิจ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รู้ถึงศักยภาพและทุนทางสังคมกับการจัดการตนเองในการจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่น
2. เกษตรกรเกิดความรู้ เจตคติ และสามารถปฏิบัติการจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่นได้
3. เกิดแผนนโยบายสาธารณะสู่การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นถิ่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เอกสารอ้างอิง

จารินี ม้าแก้ว และคณะ. (2553). **การถ่ายทอดเทคโนโลยีเครื่องสกัดสารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ ตำบลกลันทา อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

เพชรบุญ ฟักเกตุ.(2559). **ภาพการสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรอินทรีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง**. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย.

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2551) **การนำนโยบายไปปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร. : บพิธการพิมพ์.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2553**). โลกาภิวัตน์กับความหลากหลายทางชีวภาพ**. นนทบุรี : มูลนิธิชีววิถี.

การกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือพื้นดินของไม้ริมทาง ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่การศึกษาย่านมัทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

รุ้งทราย ด้วงช้าง[1]
เบญจมาศ กุทาพันธุ์[1], ชำมะเลียง เชาว์ธรรม[1]

บทคัดย่อ

การประเมินการกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือพื้นดินของไม้ยืนต้นในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่การศึกษาย่านมัทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อระบุชนิดพรรณไม้และประเมินค่าการกักเก็บคาร์บอนของไม้ยืนต้นในพื้นที่ทั้งหมด 500 ไร่ และคำนวณมวลชีวภาพโดยใช้สมการแอลโลเมตริก ช่วงเวลาในการสำรวจ คือ เดือนเมษายน 2562 ผลการศึกษาพบพรรณไม้ทั้งหมด จำนวน 283 ต้น 13 ชนิด จำแนกได้ 4 วงศ์ และวงศ์ที่พบมากที่สุด คือ วงศ์ FABACEAE พบจำนวน 240 ต้น รองลงมา คือ วงศ์ APOCYNACEAE พบจำนวน 23 ต้น รองลงมา คือ วงศ์ BIGNONIACEAE พบจำนวน 16 ต้น มวลชีวภาพของไม้ยืนต้น เท่ากับ 86,578.11 กิโลกรัมต่อไร่ การกักเก็บคาร์บอนของไม้ยืนต้น เท่ากับ 43,289.05 กิโลกรัมคาร์บอนต่อไร่ และการดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ของไม้ยืนต้น เท่ากับ 158,870.83 กิโลกรัมคาร์บอนต่อไร่ ของต้นไม้ทั้งหมด

คำสำคัญ : มวลชีวภาพ, การกักเก็บคาร์บอน, การดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์

[1] สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ที่มาและความสำคัญ

ในปัจจุบันสภาพภูมิอากาศโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด และทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยปัจจุบันพบว่าอุณหภูมิเฉลี่ยในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2562 สูงกว่าค่าเฉลี่ยในรอบ 140 ปีที่เพิ่มมา 0.79 องศาเซลเซียส (IPCC, 2019) การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิบนผิวโลก (Global Warming) ไม่ว่าจะเป็นอากาศใกล้ผิวโลก หรือน้ำในมหาสมุทร ล้วนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ซึ่งเป็นผลมาจากกิจกรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ทำให้ปริมาณก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse effect) ในบรรยากาศเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งโดยปกติแล้วก๊าซเรือนกระจกจะมีคุณสมบัติในการดูดกลืนและคายรังสีคลื่นยาวช่วงอินฟราเรดได้ดี ทำให้อุณหภูมิในบรรยากาศของโลกคงที่ ถ้าหากบรรยากาศโลกไม่มีก๊าซเรือนกระจกในบรรยากาศจะทำให้อุณหภูมิตอนกลางวันร้อนจัด และในตอนกลางคืนหนาวจัด แต่ถ้าหากมีก๊าซเรือนกระจกมากเกินสมดุลจะส่งผลให้รังสีจากดวงอาทิตย์ที่ส่องผ่านชั้นบรรยากาศมายังผิวโลกไม่สามารถสะท้อนกลับออกไปนอกโลกได้ ส่งผลให้อุณหภูมิของโลกเพิ่มสูงขึ้น ก๊าซเรือนกระจกที่สำคัญ คือ ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO_2) คิดเป็นสัดส่วนมากที่สุดถึงร้อยละ 77 ของทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการเผาไหม้ของเชื้อเพลิงต่าง ๆ เช่น ถ่านหิน น้ำมัน รวมทั้งการตัดไม้ทำลายป่า (รัตนสุดา ชลธาตุ, 2558) จากการศึกษาถึงแนวโน้มการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของประเทศไทยจากปี 2543 ถึง 2563 พบว่า ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์มีสัดส่วนในการถูกปล่อยมากที่สุดถึง 77.60% ของก๊าซเรือนกระจก (อนันต์ วัฒนกุลจรัส & กฤติยาพร วงษา, 2554)

ระบบนิเวศป่าไม้ มีความสำคัญมากต่อการเปลี่ยนแปลงของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศ เพราะเนื่องจากในการเจริญเติบโตของต้นไม้จะต้องใช้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในกระบวนการสังเคราะห์แสง (Photosynthesis) เพื่อสร้างอาหารและนำมาสะสมในรูปมวลชีวภาพ (biomass) ทั้งในส่วนเหนือพื้นดินได้แก่ กิ่ง ใบ ลำต้น (above-ground biomass) และส่วนใต้ดิน (below-ground biomass) ได้แก่ ราก ทำให้คาร์บอน (C) ถูกตรึงไว้ในส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ ถ้าต้นไม้มีขนาดใหญ่ก็สามารถกักเก็บก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้มากกว่า อย่างไรก็ตามศักยภาพในการกักเก็บก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับชนิดของพันธุ์ไม้ จะเห็นได้ว่าต้นไม้ช่วยลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ ดังนั้นการทำลายป่าจึงเป็นการปลดปล่อยคาร์บอนและเป็นการการทำลายแหล่งดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์อีกด้วย การปลูกป่าจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะเพิ่มพื้นที่ป่าในการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และด้วยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่ย่านมัทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการปลูกต้นไม้จำนวนมาก ซึ่งพบว่าบริเวณภายในมหาวิทยาลัย มีการปลูกต้นไม้ตลอดแนวทางเท้าและทางถนน ซึ่งต้นไม้เหล่านี้มีส่วนสำคัญในการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่ปล่อยออกมาจากกิจกรรมของนักศึกษา บุคลากรภายในมหาวิทยาลัย และกิจกรรมของบุคคลภายนอกมหาวิทยาลัย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปริมาณการกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือพื้นดินของไม้ยืนต้น และศึกษาพรรณไม้ ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

งานวิจัยนี้เข้าข่ายประเด็น Community engagement ของการประชุมสัมมนาวิชาการ Engagement Thailand ครั้งที่ 6

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาชนิดของพรรณไม้ยืนต้น ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่ย่านมัทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อศึกษามวลชีวภาพเหนือพื้นดินของไม้ยืนต้น ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อศึกษาปริมาณการกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือพื้นดินของไม้ยืนต้น ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เดือนเมษายน-เดือนพฤษภาคม

กลุ่มเป้าหมาย

-

การดำเนินโครงการ

1. การเก็บข้อมูลของต้นไม้ที่มีเส้นรอบวง 20 เซนติเมตรขึ้นไป ระดับความสูง 130 เซนติเมตร

1.1 การวัดความสูงของต้นไม้โดยใช้ ไคลโนมิเตอร์ ส่องยอดที่สูงที่สุดของต้นไม้ที่ต้องการสำรวจ

1.2 การวัดระยะของต้นไม้โดยใช้ เครื่องวัดระยะเลเซอร์ วัดจากจุดที่เรายืนไปหาโคลนต้นที่ระดับสายตาของผู้วัด

1.3 การวัดเส้นรอบวงโดยใช้สายวัด วัดรอบวงที่ระดับความสูง 130 เซนติเมตร วัดจากพื้นดิน

2. เมื่อได้ข้อมูลความสูงและเส้นรอบวงครบแล้ว ทำการบันทึกชื่อพันธุ์ไม้ ความสูงของต้นไม้และเส้นรอบวง ลงในตารางบันทึกผลและวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

2.1 การคำนวณหามวลชีวภาพ

สมการแอลโลเมตรี (Allometry) ที่ใช้ในการคำนวณหามวลชีวภาพต้นไม้ในป่าเบญจพรรณของ Ogawa และคณะ (1965) มีรูปแบบสมการ คือ

$WS = 0.0396\ D^2 H^{0.9326}$

โดยที่ WS คือ มวลชีวภาพของลำต้น (กิโลกรัม)

D คือ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางที่ระดับอก (เซนติเมตร)

H คือ ความสูงของต้นไม้ถึงปลายยอด (เมตร)

2.2 การคำนวณการกักเก็บคาร์บอน

ปริมาณคาร์บอนกักเก็บ = มวลชีวภาพ (WS) x 0.5

2.3 การคำนวณปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์ที่ต้นไม้ดูดซับ

คาร์บอนไดออกไซด์ดูดซับ = ปริมาณคาร์บอนกักเก็บ x 3.67

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ

ตารางที่ 1 ผลการประเมินการกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือพื้นดิน

ลำดับ	ชื่อวงศ์	จำนวนต้น	WS (กิโลกรัมต่อไร่)	การกักเก็บคาร์บอน (กิโลกรัมคาร์บอนต่อไร่)	การดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ (กิโลกรัมคาร์บอนต่อไร่)
1	FABACEAE	240	81,327.11	40,663.56	149,235.24
2	APOCYNACEAE	23	2,667.02	1,333.50	4,893.98
3	BIGNONIACEAE	16	1,869.22	934.61	3,430.02
4	DIPTEROCARPACEAE	4	714.76	357.38	1,311.59
รวมทั้งหมด		283	86,578.11	43,289.05	158,870.83

จากตารางที่ 1 ผลการประเมินการกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือพื้นดินในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่การศึกษาย่านมัทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่า พบไม้ยืนต้นทั้งหมด 283 ต้น 13 ชนิด โดยวงศ์ที่พบมากที่สุด คือ วงศ์ FABACEAE พบจำนวน 240 ต้น รองลงมา คือ วงศ์ APOCYNACEAE พบจำนวน 23 ต้น และวงศ์ BIGNONIACEAE พบจำนวน 16 ต้น ตามลำดับ และพบว่ามีมวลชีวภาพของไม้ยืนต้น (WS) เท่ากับ 86,578.11 กิโลกรัมต่อไร่ พบการกักเก็บคาร์บอนของไม้ยืนต้น เท่ากับ 43,289.05 กิโลกรัมคาร์บอนต่อไร่ และพบการดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ของไม้ยืนต้น เท่ากับ 158,870.83 กิโลกรัมคาร์บอนต่อไร่ ของต้นไม้ทั้งหมด

ตารางที่ 2 ผลการสำรวจพันธุ์ไม้ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่การศึกษาย่านมัทรี

ลำดับที่	พันธุ์ไม้	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	จำนวนต้น
1	ประดู่ป่า	*Pterocarpus macrocarpus* Kurz.	FABACEAE	117
2	ราชพฤกษ์	*Cassia fistula* L.	FABACEAE	62
3	กระพี้จั่น	*Millettia brandisiana* Kurz	FABACEAE	31
4	มะค่าแต้	*Sindora siamensis* Teijsm. & Miq.	FABACEAE	17
5	ประดู่แดง	*Phyllocarpus septentrionalis* Donn. Sm.	FABACEAE	8
6	หางนกยูง	*Delonix regia* (Bojer ex Hook.) Raf.	FABACEAE	4
7	มะขาม	*Tamarindus indica* L.	FABACEAE	1
8	ปีบ	*Millingtonia hortensis* L.f.	BIGNONIACEAE	9
9	ตาเบเหลือง	*Tabebuia argentea* Britt.	BIGNONIACEAE	7
10	สัตบรรณ	*Alstonia scholaris* (L.) R.Br.	APOCYNACEAE	15
11	หูกระจง	*Terminalia ivorensis* A. Chev.	APOCYNACEAE	8
12	กระบาก	*Anisoptera costata* Koth.	DIPTEROCARPACEAE	3
13	เต็ง	*Shorea obtusa*Wall. Ex Blume	DIPTEROCARPACEAE	1
			รวมทั้งหมด	279

จากตารางที่ 2 ผลการสำรวจพันธุ์ไม้ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่การศึกษาย่านมัทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ พบไม้ทั้งหมด 283 ต้น 13 ชนิด ได้แก่ วงศ์ FABACEAE คือ ประดู่ป่า (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz.) 117 ต้น ราชพฤกษ์ (*Cassia fistula* L.) 62 ต้น มะขาม (*Tamarindus indica* L.) 1 ต้น ประดู่แดง (*Phyllocarpus septentrionalis* Donn. Sm.) 8 ต้น มะค่าแต้ (*Sindora siamensis* Teijsm. & Miq.) 17 ต้น หางนกยูง (*Delonix regia* (Bojer ex Hook.) Raf.) 4 ต้นกระพี้จั่น (*Millettia brandisiana* Kurz) 31 ต้น วงศ์ BIGNONIACEAE คือ ปีบ (*Millingtonia hortensis* L.f.) 9 ต้น ตาเบเหลือง (*Tabebuia argentea* Britt.) 7 ต้น

วงศ์ APOCYNACEAE คือ สัตบรรณ (*Alstonia scholaris* (L.) R.Br.) 15 ต้น หูกระจง (*Terminalia ivorensis* A. Chev.) 8 ต้น วงศ์ DIPTEROCARPACEAE คือ กระบาก (*Anisoptera costata* Koth.) 3 ต้น เต็ง (*Shorea obtusa*Wall. Ex Blume) 1 ต้น

อภิปรายผลการดำเนินงาน

จากการศึกษาการกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือพื้นดินของไม้ยืนต้นในมหาวิทยาลัยราชภัฏเขตพื้นที่การศึกษาย่านมทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่าพบไม้ยืนต้นทั้งหมด 283 ต้น 13 ชนิด 4 วงศ์ โดยวงศ์ที่พบมากที่สุด คือ วงศ์ FABACEAE พบจำนวน 240 ต้น รองลงมา วงศ์ APOCYNACEAE พบจำนวน 23 ต้น และวงศ์ BIGNONIACEAE พบจำนวน 16 ต้น และวงศ์อื่น ๆ ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือดินของไม้ยืนต้น ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าวงศ์ที่พบมากที่สุด คือ FABACEAE APOCYNACEAE และ BIGNONIACEAE ตามลำดับเช่นกัน และพบว่ามีปริมาณมวลชีวภาพ (WS) ของไม้ยืนต้นของพื้นที่ที่สำรวจทั้งหมดมากที่สุด คือ ประดู่ป่า ราชพฤกษ์ และมะค่าแต้รองลงมาตามลำดับ โดยค่าที่พบอยู่ที่ 47,814.85 10,616.48 และ 8,489.24 กิโลกรัมต่อไร่ ตามลำดับ และพบว่ามีปริมาณการกักเก็บคาร์บอนของไม้ยืนต้นของพื้นที่ที่สำรวจทั้งหมดมากที่สุด คือ ประดู่ป่า ราชพฤกษ์ และมะค่าแต้รองลงมาตามลำดับ โดยค่าที่พบอยู่ที่ 23,907.43 5,308.24 และ 4,244.62 กิโลกรัมคาร์บอนต่อไร่ ตามลำดับ และพบว่ามีปริมาณการดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ของไม้ยืนต้นของพื้นที่ที่สำรวจทั้งหมดมากที่สุด คือ ประดู่ป่า ราชพฤกษ์ และมะค่าแต้รองลงมาตามลำดับ โดยค่าที่พบอยู่ที่ 87,740.25 19,481.24 และ 15,577.75 กิโลกรัมคาร์บอนต่อไร่ ตามลำดับ ในภาพรวมของพื้นที่ที่ศึกษาพบ มวลชีวภาพ (WS) ทั้งหมด 86,578.11 กิโลกรัมต่อไร่ การกักเก็บคาร์บอนทั้งหมด 43,289.05 กิโลกรัมคาร์บอนต่อไร่ และการดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ทั้งหมดเท่ากับ 158,870.83 กิโลกรัมคาร์บอนต่อไร่ นอกจากนั้น ในวันที่ 18 พฤษภาคม 2562 ซึ่งเป็นวันต้นไม้แห่งชาติ ทางผู้บริหารและบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ได้ทำการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่การศึกษาย่านมัทรี เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวและเพิ่มการกักเก็บคาร์บอนไดออกไซด์อีกด้วย

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบชนิดของพรรณไม้ยืนต้นในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่ย่านมัทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

2. ทราบมวลชีวภาพเหนือพื้นดินของไม้ยืนต้นในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่ย่านมัทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

3. ทราบปริมาณการกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือพื้นดินของไม้ยืนต้นในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เขตพื้นที่ย่านมัทรี ตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

เอกสารอ้างอิง

ณิชาภัทร์ ดวงทิพย์. 2558. **การกักเก็บคาร์บอนในพื้นที่ปกปักอนุรักษ์พันธุกรรมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ) บริเวณเขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์**. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรี, ภาควิชาทรัพยากรชาติและสิ่งแวดล้อม, คณะเกษตรศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ธรรมนูญ เต็มไชย. 2558. **ทุนธรรมชาติสำหรับวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติ**. ศูนย์วิจัยและพัฒนานวัตกรรมอุทยานแห่งชาติ.

รัตนสุดา ชลธาตุ. 2558. **การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและแนวทางการแก้ไข้ปัญหา**. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 8, 1-16.

สมฤดี นิ่มพญา. 2561. **การกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพเหนือพื้นดินของไม้ยืนต้น ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์**. อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์.

อนันต์ วัฒนกุลจรัส และ กฤติยาพร วงษา. 2554. **การใช้ภาษีคาร์บอนในการควบคุมการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ.

การพัฒนาอาหารเสริมสูตรดื่มเพื่อสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ

ยุพา ชาญวิกรัย[1]
ชมนาด สิงห์หันต์[1], วิทวัส สัจจาพงศ์[1]

บทคัดย่อ

สภาพร่างกายและจิตใจที่เปลี่ยนแปลงเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่อการขาดสารอาหารได้สูง การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาอาหารเสริมสูตรดื่มสำหรับผู้สูงอายุให้มีสัดส่วนสารอาหารที่ให้พลังงานเหมาะสม การศึกษาวิจัยเป็นแบบกึ่งทดลอง เก็บข้อมูลเชิงปริมาณนำพืชในชุมชนและมีคุณค่าทางโภชนาการสูงมาใช้เป็นส่วนประกอบ ได้แก่ ถั่วเหลือง ข้าวหอมมะลิแดง และน้ำมันเมล็ดงาม้อน วิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีตามหลัก AOAC และวิเคราะห์พลังงานด้วย Bomb calorimeter ผลการศึกษาพบว่าอาหารที่ได้รับการพัฒนามีความชื้น เถ้า คาร์โบไฮเดรต โปรตีน ไขมัน และกากใย ร้อยละ 83.79±0.05, 0.42±0.00, 10.81±0.09, 3.92±0.13, 2.00±0.01 และ 0.16±0.03 ตามลำดับ ให้พลังงาน 0.82 กิโลแคลอรี่/มิลลิลิตร สัดส่วนคาร์โบไฮเดรต: โปรตีน: ไขมัน 56.21: 20.38: 23.40 ผลการยอมรับทางประสาทสัมผัสในผู้สูงอายุ 38 คน คะแนนเฉลี่ยด้านรสชาติอยู่ในระดับความชอบปานกลาง (6.28±1.06) ด้านสี กลิ่น เนื้อสัมผัส และลักษณะโดยรวมอยู่ในระดับความชอบเล็กน้อย (5.53±2.08, 5.69±1.79, 5.50±1.83 และ 5.58±1.65 ตามลำดับ) สรุปและวิจารณ์ผลการศึกษา อาหารเสริมสูตรดื่มที่ได้รับการพัฒนามีสารอาหารที่ให้พลังงานเหมาะสม และมีรสชาติเป็นที่ยอมรับในผู้สูงอายุ เป็นแหล่งโปรตีนคุณภาพดีจากถั่วเหลือง สารต้านอนุมูลอิสระจากข้าวหอมมะลิแดง กรดไขมันโอเมก้า -3 จากน้ำมันเมล็ดงาม้อน

คำสำคัญ : อาหารเสริมสูตรดื่ม, สุขภาพ, ผู้สูงอายุ

[1] สาขาวิชาโภชนาการ คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยพะเยา

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยมีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น คาดว่าในปี 2564 จะมีประชากรสูงอายุคิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งจะถือว่าประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยารายงานประชากรสูงอายุในปี 2561 จำนวน 88,376 คน คิดเป็นร้อยละ 23 ของประชากรทั้งจังหวัด (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยา. ม.ป.ป.) แสดงให้เห็นว่าจังหวัดพะเยาเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แล้ว

หนึ่งในปัญหาที่สำคัญของผู้สูงอายุคือปัญหาด้านโภชนาการ เนื่องจากสุขภาพช่องปากไม่ดี มีผลต่อการบดเคี้ยว การกลืน การย่อยและการดูดซึมอาหารไม่ปกติ รวมถึงการรับรสชาติเสื่อมลง ผู้สูงอายุรับประทานอาหารน้อยลงและขาดสารอาหารตามมา ดังนั้นการดัดแปลงลักษณะอาหารให้เหมาะสมและมีคุณค่าทางโภชนาการสูง ช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับสารอาหารเพิ่มขึ้น ส่งเสริมภาวะโภชนาการและคุณภาพชีวิตที่ดี

อาหารเสริมสูตรดื่มเป็นอาหารที่ให้พลังงานและสารอาหารจำเป็นต่อร่างกาย เหมาะสำหรับผู้ที่รับประทานอาหารได้น้อย มีปัญหาการเคี้ยว และมีแนวโน้มขาดสารอาหาร ส่วนประกอบที่ใช้เป็นวัตถุดิบหลัก ได้แก่ ถั่วเหลือง ไข่ไก่ ฟักทอง กล้วย ข้าว น้ำตาล และน้ำมันพืช เพื่อให้สอดคล้องกับการเป็นสังคมผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะพัฒนาอาหารเสริมสูตรดื่มสำหรับผู้สูงอายุ โดยนำวัตถุดิบสำคัญที่เป็นพืชเศรษฐกิจในชุมชนและมีคุณค่าทางโภชนาการสูง ได้แก่ ถั่วเหลือง ข้าวหอมมะลิแดง และน้ำมันเมล็ดงาม้อน มาใช้ในการศึกษา ถั่วเหลืองถือเป็นแหล่งโปรตีนคุณภาพดี มีกรดอะมิโนจำเป็นครบถ้วนใกล้เคียงกับกรดอะมิโนที่พบในเนื้อสัตว์ ข้าวหอมมะลิแดงเป็นแหล่งสารต้านอนุมูลอิสระและเส้นใยอาหาร น้ำมันเมล็ดงาม้อนเป็นแหล่งพลังงาน กรดไขมันจำเป็นชนิดโอเมก้า -3 และโอเมก้า -6 รวมทั้งแมกนีเซียม และไวตามินอี การศึกษาครั้งนี้มีจุดประสงค์จะพัฒนาสูตรอาหารให้มีสัดส่วนสารอาหารที่ให้พลังงานเหมาะสม และมีรสชาติเป็นที่พึงพอใจ

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาอาหารเสริมสูตรดื่มที่มีสัดส่วนสารอาหารที่ให้พลังงานเหมาะสมกับผู้สูงอายุและมีรสชาติเป็นที่พึงพอใจ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เดือน มกราคม 2562 ถึง กันยายน พ.ศ. 2562

กลุ่มเป้าหมาย

ผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลต.ดอกคำใต้ อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

- รูปแบบการดำเนินการศึกษา และประชากรที่ใช้ในการศึกษา

เป็นการศึกษาวิจัยแบบกึ่งทดลอง เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ประชากรเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลต.ดอกคำใต้ อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา คัดเลือกตัวอย่างผู้เข้าร่วมวิจัยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ไม่มีอาการแพ้ถั่วเหลือง สามารถมองเห็น ฟัง พูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้ และยินดีและเต็มใจเข้าร่วมการศึกษา

- ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา และการสุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้คำนวณขนาดตัวอย่างตามสูตรที่แสดงด้านล่าง มีค่าอำนาจการทดสอบ 0.80 และค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95 อ้างอิงค่าเฉลี่ยความแตกต่าง (μ1-μ2) จากการศึกษาของนิรมล อังสุมาลี (2545) สุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่าย สรุปการวิจัยครั้งนี้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 38 คน

$$n = \left[\frac{(z_\alpha + z_\beta)2}{(\mu 1 - \mu 2)^2}\right] \sigma^2$$

- ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับองค์กรท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาและดัดแปลงสูตรอาหารจากการศึกษาวิจัยของนิรมล อังสุมาลี (2545) คำนวณสูตรอาหารให้มีสัดส่วนของสารอาหารตามความต้องการของผู้สูงอายุ ณ ห้องปฏิบัติการทางโภชนาการ คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยพะเยา

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมี ได้แก่ วิเคราะห์ปริมาณความชื้นโดยการอบในตู้อบไฟฟ้า โปรตีน (Kjeldahl) ไขมัน (Soxhlet extraction) เถ้าและกากใยตามหลักการ AOAC คาร์โบไฮเดรต (การคำนวณ) พลังงาน (Bomb calorimeter รุ่น IKA 2000) และการทดสอบพีเอช

ขั้นตอนที่ 4 สุ่มเลือกผู้เข้าร่วมโครงการ สอบถามข้อมูลทั่วไป และประเมินภาวะโภชนาการ

ขั้นตอนที่ 5 ศึกษาการยอมรับทางประสาทสัมผัส โดยให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้ทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส ตัวอย่างอาหารเสริมสูตรดื่มปริมาณ 20 มิลลิลิตร ให้คะแนนความชอบด้านสี กลิ่น รสชาติ เนื้อสัมผัส และลักษณะโดยรวมลงในแบบประเมิน มีคะแนน 1 – 7 (ไม่ชอบมาก ไม่ชอบปานกลาง ไม่ชอบเล็กน้อย บอกไม่ได้ว่าชอบหรือไม่ชอบ ชอบเล็กน้อย ชอบปานกลางและชอบมาก)

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการศึกษาและคืนข้อมูลสู่ชุมชน

- เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ เครื่องครัวทำอาหาร อุปกรณ์ประเมินคุณภาพทางประสาทสัมผัส และแบบประเมิน แบบประเมินภาวะโภชนาการในผู้สูงอายุ Mini Nutrition Assessment (MNA) พัฒนาโดยผู้เชี่ยวชาญทางผู้สูงอายุจากศูนย์วิจัยเนสท์เล่ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ (Vellas, *et al.*, 1999) ฉบับภาษาไทย จัดทำและแปลจากต้นฉบับโดยสถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล

- **จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์** ผ่านการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยพะเยา เลขที่โครงการวิจัย 3/004/62

- **การวิเคราะห์ข้อมูล** สถิติที่ใช้เป็นสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

1. ผลการพัฒนาอาหารเสริมสูตรดื่มเพื่อสุขภาพ ประกอบด้วยข้อมูลดังนี้

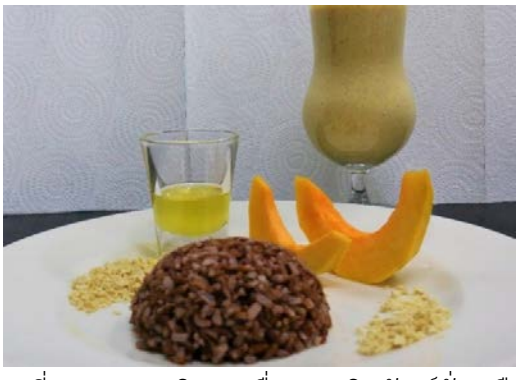
1.1 ส่วนประกอบ และวิธีการปรุงประกอบ

ส่วนประกอบสำหรับอาหาร 1 หน่วยบริโภคหรือ 250 มิลลิลิตร (มล.) ได้แก่ โปรตีนเกษตรแห้ง 15 กรัม (ก.) นมถั่วเหลืองรสจืด 80 ก. ข้าวหอมมะลิแดง (ศูนย์การเรียนรู้ ต.สันโค้ง อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา) 5 ก. ฟักทองหั่นปอกเปลือก 25 ก. น้ำตาลทรายขาว 12.5 ก. น้ำมันเมล็ดงาม้อน (ศูนย์วิจัยและพัฒนาชาน้ำมันและพืชน้ำมัน อ.แม่สาย จ.เชียงราย) 7.5 ก. และน้ำต้มสุกเติมให้อาหารมีปริมาตรครบ 250 มล. กำหนดให้อาหารมีสัดส่วนสารอาหารที่ให้พลังงานจากคาร์โบไฮเดรต: โปรตีน: ไขมันเท่ากับ 45-65: 10-35: 20-35

วิธีการปรุงประกอบ นำโปรตีนเกษตร แช่น้ำ 30 นาที แล้วบีบน้ำออกให้แห้ง นึ่งโปรตีนเกษตรและฟักทองให้สุกนิ่ม นำปั่นรวมกับนมถั่วเหลืองรสจืดให้ละเอียด เติมข้าวหอมมะลิแดงสุก น้ำตาล น้ำมันเมล็ดงาม้อน ปั่นให้ส่วนผสมละเอียด เติมน้ำต้มสุกให้ได้ปริมาตรตามที่กำหนด เทส่วนผสมลงในภาชนะที่ผ่านการฆ่าเชื้อ

1.2 ลักษณะทั่วไป และค่าพีเอชของอาหารเสริมสูตรดื่ม

อาหารเสริมสูตรดื่มมีลักษณะข้นเป็นเนื้อเดียวกัน กลืนได้โดยไม่ต้องบดเคี้ยว มีสีเหลืองจากโปรตีนเกษตร ฟักทอง และสีแดงเล็กน้อยจากข้าวหอมมะลิแดง มีกลิ่นถั่วเหลืองเล็กน้อย มีค่าพีเอช 6.73±0.02 ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 อาหารเสริมสูตรดื่มจากผลิตภัณฑ์ถั่วเหลือง

1.3 การวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีด้วยวิธี Proximate Analysis

อาหารเสริมสูตรดื่ม 250 มล. ให้พลังงาน 205.46 กิโลแคลอรี่ (kcal) ความเข้มข้นของพลังงาน 0.82 kcal/มล.ประกอบด้วยความชื้น เถ้า คาร์โบไฮเดรต โปรตีน ไขมัน และกากใย เป็นร้อยละ 83.79±0.05, 0.42±0.00, 10.81±0.09, 3.92±0.13, 2.00±0.01 และ 0.16±0.03 ตามลำดับ ร้อยละการกระจายพลังงานพลังงานจากคาร์โบไฮเดรต: โปรตีน: ไขมัน เท่ากับ 56.21: 20.38: 23.40 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์สารอาหารในอาหารเสริมสูตรดื่มด้วยวิธี Proximate Analysis

Proximate Analysis	Oral food supplement (mean±SD)
% Moistures	83.79±0.05
% Ash	0.42±0.00
% Carbohydrate	10.81±0.09
% Protein	3.92±0.13
% Fat	2.00±0.01
% Crude fiber	0.16±0.03
% Distribution	
Carbohydrate	56.21
Protein	20.38
Fat	23.40

2. ผลการประเมินการยอมรับทางประสาทสัมผัสของผู้เข้าร่วมโครงการ

2.1 ลักษณะทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการ

ผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 38 คน เป็นผู้หญิงร้อยละ 65.79 (25 คน) อายุเฉลี่ย 69.11 ± 6.53 ปี ดัชนีมวลกายเฉลี่ย 22.88 ± 3.92 กก./ตร.ม. อยู่ในระดับปกติ มีโรคประจำตัว ได้แก่ ความดันโลหิตสูง โรคไขมันในเลือดสูง โรคกระดูกพรุน โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคเบาหวาน และไม่มีโรคประจำตัว ร้อยละ 34.21% (13 คน), 26.32 (10 คน) 15.79% (6 คน), 13.16 (5 คน), 7.89 (3 คน) และ 26.32 (10 คน) การประเมินภาวะทุพโภชนาการ พบมีภาวะโภชนาการปกติ ร้อยละ 91.89 (34 คน) มี ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ลักษณะทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการ (n=38)

Characteristic	%	Number
Gender: female	65.79	25
Age, year (mean±SD)	69.11 ± 6.53	
Body mass index: BMI, kg/m^2 (mean±SD)	22.88 ± 3.92	
Chronic diseases:		
- hypertension	34.21	13
- dyslipidemia	26.32	10
- osteoporosis/ osteoarthritis	15.79	6
- cardiovascular disease	13.16	5
- diabetes	7.89	3
- none	26.32	10
Malnutrition assessment		
- normal nutritional status	91.89	34

3. การประเมินการยอมรับทางประสาทสัมผัส

ผลการศึกษาพบคะแนนเฉลี่ยด้านรสชาติอยู่ในระดับความชอบปานกลาง (6.28±1.06) ด้านสีกลิ่น เนื้อสัมผัส และลักษณะโดยรวมอยู่ในระดับความชอบเล็กน้อย (5.53±2.08, 5.69±1.79, 5.50±1.83 และ 5.58±1.65 ตามลำดับ)

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระฉับ และข้อเสนอแนะ

ผลการพัฒนาอาหารเสริมสูตรดื่มเพื่อสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ พบว่าอาหารที่ได้รับการพัฒนาประกอบด้วยโปรตีนเกษตร นมถั่วเหลืองรสจืด ข้าวหอมมะลิแดง ฟักทอง น้ำตาลทรายขาว น้ำมันเมล็ดงาม้อน และน้ำต้มสุก ซึ่งเป็นแหล่งโปรตีนคุณภาพดีจากถั่วเหลือง มีกรดอะมิโนจำเป็นครบถ้วน ไขมันต่ำ มีเส้นใยอาหารและไฟโตเอสโทรเจนสูง ช่วยปรับสมดุลและควบคุมการทำงานของฮอร์โมนเพศ (Messina, 2016) ข้าวหอมมะลิแดงมีสารสำคัญ คือ โปรแอนโทไซยานิดิน เป็นสารต้านอนุมูลอิสระ มีฤทธิ์ฆ่าเซลล์มะเร็งเต้านม (พรงาม เดชเกรียงไกรกุล, 2561) น้ำมันเมล็ดงาม้อนอุดมด้วยกรดไขมันชนิดโอเมก้า -3 และโอเมก้า -6 อัตราส่วน 5.94: 1 รวมทั้งคาร์โบไฮเดรต โปรตีน แมกนีเซียม และไวตามินอี (ไมตรี สุทธจิตต์ และคณะ, 2558)

อาหารที่ได้รับการพัฒนามีลักษณะข้นเป็นเนื้อเดียวกัน ความเข้มข้นของพลังงาน 0.82 kcal/มล. สัดส่วนของคาร์โบไฮเดรต : โปรตีน : ไขมัน เท่ากับ 56.21: 20.38: 23.40 เหมาะสมกับผู้สูงอายุทั่วไปและผู้มีภาวะกลืนลำบาก (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2549, ปิยะภัทร

เดชพระธรรม, 2556, Force, *et al.,* 2002) คล้ายคลึงกับการศึกษาของ Puetpaiboon *et al.,* (2002) ศึกษาสารอาหารในอาหารทางสายสูตรผสมหมู สูตรผสมไก่ และสูตรนมถั่วเหลือง พบว่าอาหารสูตรนมถั่วเหลืองเป็นสูตรที่มีสัดส่วนพลังงานเหมาะสม คือ 0.86 kcal/มล. มีร้อยละความชื้น เถ้า และกากใย 81.87±1.40, 0.80±2.64 และ 0.12±1.05 ตามลำดับ สอดคล้องกับการศึกษาของส่งศรี แก้วถนอม (2540) เรื่อง การพัฒนาอาหารปั่นผสมที่มีความข้นหนืดต่ำโดยการเติมอาหารที่มีอะไมเลสมากสำหรับผู้ป่วยที่มีระบบทางเดินอาหารปกติ พบอาหารมีความเข้มข้นของพลังงาน 0.91-1.02 kcal/มล. แตกต่างกับผลการศึกษาของนิรมล อังสุมาลี (2545) เรื่อง การพัฒนาอาหารทางสายให้อาหารชนิดปั่นผสมสูตรมังสวิรัติ พบว่าอาหารชนิดปั่นที่ผ่านการพาสเจอไรซ์ และสเตอริไลซ์ มีความเข้มข้นของพลังงาน 1.04 kcal/มล. เป็นสัดส่วนของคาร์โบไฮเดรต: โปรตีน: ไขมัน 53.24: 14.76: 32.00 และ 54.05: 14.59: 31.36 ตามลำดับ การศึกษาครั้งนี้อาหารมีความเข้มข้นของพลังงานและสัดส่วนของไขมันน้อยกว่าการศึกษาของนิรมล อาจเกิดได้จากหลายปัจจัย ได้แก่ คุณภาพของวัตถุดิบ ขั้นตอนวิธีการเตรียมอาหาร (Puetpaiboon *et al.,* 2002, Bento *et al.,* 2017) และความคลาดเคลื่อนของวิธีวิเคราะห์ไขมัน การใช้เวลาในการสกัดน้อยไปในตัวอย่างที่มีปริมาณไขมันมาก ทำให้วิเคราะห์ปริมาณไขมันได้น้อยกว่าความจริง (Carpenter *et al.,* 1993)

การทดสอบทางประสาทสัมผัส พบว่าอาหารที่ได้รับการพัฒนาเป็นที่ยอมรับของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบคะแนนเฉลี่ยด้านรสชาติอยู่ในระดับความชอบปานกลาง ส่วนด้านสี กลิ่น เนื้อสัมผัส และลักษณะโดยรวมอยู่ในระดับความชอบเล็กน้อย เป็นไปในทางเดียวกันกับการศึกษาของนิรมล อังสุมาลี (2545) พบว่าอาหารชนิดปั่นผสมสูตรมังสวิรัติที่ผ่านการพาสเจอไรซ์ มีคะแนนเฉลี่ยของความชอบด้านสี กลิ่น และลักษณะโดยรวมอยู่ในระดับความชอบเล็กน้อยถึงปานกลาง และความชอบเรื่องรส และเนื้อสัมผัสอยู่ในระดับความชอบปานกลางถึงมาก ส่วนอาหารที่ผ่านการสเตอริไลซ์มีคะแนนทดสอบทุกด้านอยู่ในระดับความชอบเล็กน้อยถึงชอบปานกลาง

ข้อเสนอแนะการศึกษาครั้งต่อไป

ควรวิเคราะห์หาสารสำคัญ เช่น ฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระเพื่อยืนยันประโยชน์ต่อสุขภาพ และพัฒนาอาหารให้มีรสชาติ และรูปแบบที่หลากหลายด้วยวัตถุดิบในท้องถิ่น เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์อาหาร

ประโยชน์ที่ได้รับ

อาหารเสริมสูตรดื่มมีสัดส่วนสารอาหารที่ให้พลังงานครบถ้วนและมีรสชาติเป็นที่พึงพอใจของผู้สูงอายุ เหมาะสำหรับผู้สูงอายุทั่วไป ผู้มีปัญหาการเคี้ยวกลืน ผู้มีความเสี่ยงต่อภาวะทุพโภชนาการ ช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับสารอาหารเพิ่มขึ้น ส่งเสริมภาวะโภชนาการและคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นประโยชน์แก่สังคมไทยที่กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืชเศรษฐกิจในชุมชนที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง

เอกสารอ้างอิง

นิรมล อังสุมาลี. (2545). **การพัฒนาอาหารทางสายให้อาหารชนิดปั่นผสมสูตรมังสวิรัติ**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาอาหารเคมีและโภชนศาสตร์ทางการแพทย์, คณะเภสัชศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยะภัทร เดชพระธรรม. (2556). ปัญหาการกลืนในผู้สูงอายุ (Dysphagia in Elderly). **เวชศาสตร์ฟื้นฟูสาร**, 23(3), 73-80.

พรงาม เดชเกรียงไกรกุล. (2561). **สารสกัดจากข้าวเฉดสีต่อการยับยั้งเซลล์มะเร็ง**. ในสร้างสรรค์คุณค่าข้าวไทยด้วยเกษตรปลอดภัยและนวัตกรรมที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2559). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2558**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

ไมตรี สุทธจิตต์, จักรกฤษณ์ คณารีย์, พยุงศักดิ์ ตันติไพบูลย์วงศ์, คมศักดิ์ พินธะ. (2558). **กรดไขมันโอเมก้า-3, โอเมก้า-6 และสารอาหารของเมล็ดงาม้อนในภาคเหนือของประเทศไทย**. วารสารนเรศวรพะเยา, 8(2), 80-6.

ส่งศรี แก้วถนอม. (2540). **การพัฒนาอาหารปั่นผสมที่มีความข้นหนืดต่ำโดยการเติมอาหารที่มีอะไมเลสมากสำหรับผู้ป่วยที่มีระบบทางเดินอาหารปกติ**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาอาหารและโภชนาการเพื่อการพัฒนา, สถาบันโภชนาการ, มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยา. (ม.ป.ป.). **จัดกลุ่มประชากร ปี 2561 จังหวัดพะเยา**. สืบค้นจาก http://203.209.96.245/sapa/frontend/web/index.php?r=pophdc/pophdc

สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2549). **คู่มือการดำเนินงานการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้าน**. นนทบุรี.

Bento, A. P. L., Garcia, R. W. D., & Jordao Junior, A. A. (2017). **Blenderized feeding formulas with nutritious and inexpensive foods**. *Revista de Nutrição, 30*(4), 525-534.

Carpenter, D.E., Ngeh-Ngwainbi, J. and Lee, S. 1993. **Lipid Analysis. *In* Sullivan,D.M. and Carpenter, D. E. eds**. Methods of Analysis for Nutrition Labeling. (AOAC International, Gaithersburg, MD, pp. 85-104.

Force, N. D. D. T., & Association, A. D. (2002). ***National Dysphagia Diet: Standardization for Optimal Care:*** **American Dietetic Association**.

Messina, M. (2016) . **Soy and Health Update: Evaluation of the Clinical and Epidemiologic Literature**. *Nutrients*, 8(12). doi:10.3390/nu8120754.

Puetpaiboon, A., Boromtanarat, S., & Junjana, C. (2002). **Tube feeding formulas in Songklanagarind Hospital: from laboratory to service**. *Songklanagarind Medical Journal,* 20(3), 189-199.

Vellas, B., Guigoz, Y., Garry, P. J., Nourhashemi, F., Bennahum, D., Lauque, S., & Albarede, J. L. (1999). **The Mini Nutritional Assessment (MNA) and its use in grading the nutritional state of elderly patients**. Nutrition, 15(2), 116-122.

การพัฒนาเทคโนโลยีเครื่องโรยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยน
Technology Development of soil sprinkle for rice parachute.

ไพโรจน์ นะเที่ยง[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีเครื่องโรยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยนที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับการใช้งานของกลุ่มเกษตรกรทำนาอินทรีย์ในพื้นที่ของจังหวัดอุตรดิตถ์ โดยออกแบบให้เครื่องโรยดินสำหรับเพาะกล้าข้าวนาโยนมีส่วนประกอบสำคัญ ได้แก่ ส่วนของชุดขับเคลื่อนเครื่องโรยดิน ชุดส่งกำลังด้วยชุดโซ่ขับล้อที่แกนเพลาของชุดเครื่องโรยดิน ชุดควบคุมความเร็วของเครื่องโรยดินที่สามารถปรับระดับความเร็วในการเคลื่อนที่ได้ และชุดรางและล้อสำหรับประครองเครื่องโรยดิน ผลจากการทดสอบประสิทธิภาพเครื่องโรยดินด้านความเร็วในการเคลื่อนที่และปริมาณดินที่ถูกโรยลงบนถาดเพาะต้นกล้า โดยแบ่งความเร็วในการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินออกเป็น 3 ระดับ พบว่าที่ความเร็วการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินระดับที่ 1 น้ำหนักดินที่บรรทุก 20 กิโลกรัม ความเร็วในการเคลื่อนที่ 1.30 นาที ระยะทาง 4.00 เมตร พบว่าเครื่องโรยดินสามารถที่จะโรยดินลงไปในถาดหลุมที่มีจำนวนหลุมทั้งหมด 434 หลุม มีสัดส่วนเฉลี่ยอยู่ที่ 99-100% ส่วนความเร็วของการเคลื่อนที่ระดับที่ 2 ความเร็ว 1.00 นาที น้ำหนักบรรทุกและระยะทางเท่ากับระดับที่ 1 พบว่าสามารถโรยดินลงไปในถาดหลุมที่มีจำนวนหลุมทั้งหมด 434 หลุม มีสัดส่วนเฉลี่ยอยู่ที่ 98-99% และที่ความเร็วของการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินระดับที่ 3 ความเร็ว 0.40 นาที น้ำหนักบรรทุกและระยะทางเท่ากับระดับที่ 1 พบว่าสามารถที่จะโรยดินลงในถาดหลุมที่มีจำนวนหลุมทั้งหมด 434 หลุม มีสัดส่วนเฉลี่ยอยู่ที่ 97-98%

คำสำคัญ : ข้าวนาโยน, การทำนาอินทรีย์, เทคโนโลยีการเกษตร

[1] คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

การปลูกข้าวโดยวิธีการโยนกล้า (parachute) เป็นการทำนารูปแบบใหม่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อควบคุมข้าววัชพืชและพืชทั่วไปโดย จากการศึกษาและปฏิบัติในการปลูกข้าวอินทรีย์ที่ศูนย์บริการวิชาการเกษตร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ของมูลนิธิชัยพัฒนา) อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี ปี 2545-2548 พบว่าต้นทุนการทำนาแบบโยนกล้ามีต้นทุนต่ำที่สุดและยังให้ผลผลิตสูงกว่าการทำนาด้วยวิธีอื่น ๆ สามารถป้องกันและควบคุมข้าววัชพืชได้ดี ใช้แรงงานเตรียมดินเพาะกล้า 150-200 ถาด/คน/วัน ใช้แรงงานโยนกล้า 3-5 ไร่/คน/วัน ที่สำคัญคือใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวเพียง 3-4 กิโลกรัม/ไร่ ประหยัดเมล็ดพันธุ์ได้ 80-85% ข้อดีของการทำนาด้วยวิธีโยนต้นกล้าคือต้นกล้าที่โยนจะตั้งตัวได้ทันทีไม่หยุดชะงักหรือต้นกล้าเหลืองเหมือนการปักดำ ต้นกล้าจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและแข็งแรง การแตกกอดีมากและเร็วกว่าวิธีอื่น ๆ จำนวนต้น/กอ มีมากกว่านาปักดำ การจัดการด้านโรค-แมลงง่ายได้ผลผลิตดีกว่าการหว่านน้ำตมใช้ต้นทุนและแรงงานน้อยกว่าวิธีอื่น นอกจากนี้ยังได้ผลผลิตสูงและผลผลิตมีคุณภาพมาตรฐานและยังเหมาะสำหรับการทำนาเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์หรือการทำนาข้าวอินทรีย์ ข้อจำกัด คือ เกษตรกร 1 ครอบครัวจะสามารถทำนาด้วยวิธีโยนต้นกล้าได้ไม่เกิน 10-15 ไร่/วัน และขั้นตอนการเตรียมเพาะกล้าอาจยุ่งยากบ้าง ส่วนอุปกรณ์ถาดเพาะกล้าก็ยังไม่มีจำหน่ายอย่างแพร่หลาย อีกทั้งยังไม่มีผู้รับจ้างทำนาด้วยวิธีโยนต้นกล้า ข้อจำกัดอีกประการคือต้องทำในเขตชลประทานที่มีการควบคุมน้ำ สำหรับการทำนาแบบโยนกล้าในขั้นตอนการเตรียมเพาะกล้าพันธุ์ด้วยวิธีเตรียมถาดเพาะกล้าแบบแห้ง จะเริ่มจากการย่อยดินแห้งให้ละเอียด เม็ดดินโตไม่เกิน 0.5 ซม. ดินนั้นต้องไม่มีเมล็ดข้าววัชพืช นำถาดพลาสติกมาวางกับพื้นที่เตรียมไว้ พื้นที่ต้องเสมอกัน โดยวางเป็นแถวตอน 2-4 แผ่น (แล้วแต่ความสะดวกในการปฏิบัติงาน) หว่านดินไปก่อนประมาณ 50-70% จากนั้นหว่านเมล็ดพันธุ์บริสุทธิ์ (แช่ 1 คืน หุ้ม 1 คืน หรือข้าวแห้ง) อัตราประมาณ 3-4 กก.ต่อ 50-60 ถาด (ต่อไร่) แล้วหว่านดินตามลงไปให้เต็มเสมอปากหลุมพอดี การใช้แรงงานย่อยดินแห้งและเพาะข้าว 1 คน ต่อ 150-200 ถาดต่อ 1 วัน (หว่านได้ 2-3 ไร่) ดังนั้นเพื่อเป็นการสนับสนุนการปลูกข้าวในระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ (Organic agriculture หรือ Organic Farming ด้วยวิธีการการปลูกข้าวโดยวิธีการโยนกล้า (parachute) ในขั้นตอนของการเตรียมต้นกล้าข้าวสำหรับการปลูกข้าวแบบนาโยน ผู้วิจัยจึงได้มีแนวคิดที่จะทำการออกแบบและพัฒนาเครื่องโรยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยนที่มีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมกับลักษณะการใช้งานของกลุ่มเกษตรกรทำนาที่ปลูกข้าวแบบนาโยน เพื่อทดแทนการใช้แรงงานคนในการโรยดินเพื่อการเพาะกล้าต้นข้าวแบบเดิม อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตรวมถึงปริมาณต้นกล้าข้าวให้มีจำนวนมากขึ้น ก่อให้เกิดการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ (Organic rice) และนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของชาวนาเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาเครื่องโรยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยนที่มีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมกับลักษณะการใช้งานของกลุ่มเกษตรกรทำนาที่ปลูกข้าวแบบนาโยน

2. เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีและประเมินผลการยอมรับเทคโนโลยีของกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากเครื่องโรยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

20 กรกฎาคม 2555 ถึง มกราคม 2556

กลุ่มชุมชนเป้าหมาย

กลุ่มแกนนำเกษตรกรทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ (Organic agriculture หรือ Organic Farming) ในพื้นที่ 3 ตำบล ของจังหวัดอุตรดิตถ์ ประกอบด้วย

1. ตำบลวังดิน อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
2. ตำบลวังกะพี้ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
3. ตำบลคอรุม อ.พิชัย จ.อุตรดิตถ์

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

กระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ประกอบด้วยทีมนักวิจัย เจ้าของเทคโนโลยีและกลุ่มเกษตรกรทำนาแบบนาโยน ดำเนินการปฏิบัติการร่วมกันแบ่งออกเป็น 3 ระยะดำเนินการ ประกอบด้วย

1. ระยะของการเตรียมการจัดเตรียมความพร้อมของโครงการ ประกอบด้วย

1.1 ศึกษากระบวนการเพาะพันธุ์ต้นกล้าข้าวสำหรับการปลูกข้าวแบบนาโยน

1.2 ออกแบบเทคโนโลยีเครื่องโรยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยน และจัดทำแบบการผลิตที่พร้อมนำไปเผยแพร่ให้กับกลุ่มผู้ใช้

1.3 สร้างต้นแบบเทคโนโลยีเครื่องโรยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยน สำหรับประกอบการสาธิต เผยแพร่และทดลองใช้

2. ระยะของการจัดกิจกรรมส่งเสริมเผยแพร่การใช้งานเครื่องจักร ประกอบด้วย

2.1 กิจกรรมการฝึกอบรมเพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีเครื่องโรยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยนสู่กลุ่มเป้าหมายผู้ใช้ประโยชน์หลัก

2.2 กลุ่มเป้าหมายนำเครื่องจักรกลต้นแบบไปใช้ไปใช้งานจริงเพื่อการพัฒนากระบวนการเพาะต้นกล้าข้าวนาโยน

3. ระยะของการติดตามและประเมินผล ประกอบด้วย

3.1 การติดตามหลังจากการนำเครื่องจักรไปใช้งาน เพื่อประเมินระดับการยอมรับเทคโนโลยี และสรุปปัญหาจากการใช้งานเครื่องจักร

3.2 จัดเวทีสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และหาแนวทางในการบริหารจัดการเทคโนโลยีเครื่องโรยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยนร่วมกันระหว่างเจ้าของเทคโนโลยีและกลุ่มแกนนำเกษตรกรทำนาอินทรีย์ (Organic agriculture หรือ Organic Farming) ในพื้นที่ 3 ตำบล ของจังหวัดอุตรดิตถ์

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

การดำเนินงานตามแผนงานวิจัยระยะที่ 1 การศึกษากระบวนเพาะต้นกล้าข้าวนาโยนและการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการเพาะต้นกล้าข้าวนาโยน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรทำนาใช้วิธีการเพาะต้นกล้าสำหรับปลูกข้าวนาโยนด้วยวิธีการเตรียมถาดเพาะกล้าแบบแห้ง ขั้นตอนการดำเนินงานเริ่มจากการย่อยดินแห้งให้ละเอียด เม็ดดินโตไม่เกิน 0.5 ซม. จากนั้นนำถาดพลาสติกมาวางกับพื้นที่ ที่เตรียมไว้ พื้นที่ต้องเสมอกัน โดยวางเป็นแถวตอน 2-4 แผ่น (แล้วแต่ความสะดวกในการปฏิบัติงาน) หว่านดินไปก่อนประมาณ 50-70% จากนั้นหว่านเมล็ดพันธุ์บริสุทธิ์ (แช่ 1 คืน หุ้ม 1 คืน หรือข้าวแห้ง) อัตราประมาณ 3-4 กก.ต่อ 50-60 ถาด (ต่อไร่) โดยปกติจะใช้พื้นที่เพาะกล้าประมาณ 12-15 ตารางเมตรต่อ 50-60 ถาด หว่านได้ 1 ไร่ ดังภาพที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมดินโดยการบดให้ละเอียด

ขั้นตอนที่ 2 โรยดินชั้นล่างเพื่อรองก้นหลุม

ขั้นตอนที่ 3 โรยเมล็ดข้าวและโรยดินปิดปากหลุม

ขั้นตอนที่ 4 ต้นกล้าข้าวที่พร้อมนำไปโยน

ภาพที่ 1 การศึกษากระบวนการเพาะกล้าสำหรับการปลูกข้าวแบบนาโยน

การดำเนินงานตามแผนงานวิจัยระยะที่ 2 การวิเคราะห์และออกแบบเพื่อพัฒนาเครื่องโรยดินสำหรับเพาะกล้าข้าวนาโยน โดยมีส่วนประกอบสำคัญที่ผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนาขึ้น ได้แก่ ส่วนของชุดขับเคลื่อนเครื่องโรยดิน ชุดส่งกำลังด้วยชุดโซ่ขับล้อที่แกนเพลาของชุดเครื่องโรยดิน ชุดควบคุมความเร็วของเครื่องโรยดินที่สามารถปรับระดับความเร็วในการเคลื่อนที่ได้ และชุดรางและล้อสำหรับประครองเครื่องโรยดิน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ต้นแบบเครื่องโรยดินสำหรับการเพาะกล้าข้าวนาโยน

การดำเนินงานตามแผนงานวิจัยระยะที่ 3 การทดสอบประสิทธิภาพการทำงานของเทคโนโลยีเครื่องโรยดิน ผลจากการทดสอบความเร็วการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินพบว่า การทดสอบเครื่องโรยดินด้วยการใช้ความเร็วและน้ำหนักบรรทุกที่แตกต่างกัน นั้นพบว่า เมื่อใช้วามเร็วและน้ำหนักบรรทุกที่มากขึ้นจะมีผลทำให้เครื่องโรยดินเคลื่อนที่ช้าลง แต่จะไม่มีผลต่อประสิทธิภาพของการโรยดินลงสู่ถาดหลุม เนื่องจากไม่มีปริมาณดินที่ติดค้างอยู่ภายในถังบรรจุหลังจากเครื่องโรยดินสิ้นสุดการทำงานที่ระยะทางเคลื่อนที่ของรางที่ความยาว 4 เมตร ถาดสำหรับเพาะพันธุ์ต้นกล้ามีขนาด 59 x 34 เซนติเมตร จำนวน 434 หลุม ต่อ 1 ถาด ดังตารางที่ 1-3

ตารางที่ 1 การทดสอบความเร็วในการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดิน ความเร็ว Step ที่ 1

ครั้งที่	ปริมาณน้ำหนักดินที่บรรทุก (กิโลกรัม)	ระยะทาง (ความยาวของราง) (เมตร)	ความเร็วในการเคลื่อนที่ (นาที)	ปริมาณน้ำหนักดินที่ปล่อยออกจากถังบรรจุ (กิโลกรัม)	ปริมาณดินที่ติดค้างอยู่ภายในถังบรรจุ	
					(กิโลกรัม)	คิดเป็น%
1	วิ่งตัวเปล่า	4	0.40	0	0	0
2	5	4	0.50	5	0	0
3	10	4	1.00	10	0	0
4	15	4	1.10	15	0	0
5	20	4	1.30	20	0	0

ตารางที่ 2 การทดสอบความเร็วในการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดิน ความเร็ว Step ที่ 2

ครั้งที่	ปริมาณน้ำหนักดินที่บรรทุก (กิโลกรัม)	ระยะทาง (ความยาวของราง) (เมตร)	ความเร็วในการเคลื่อนที่ (นาที)	ปริมาณน้ำหนักดินที่ปล่อยออกจากถังบรรจุ (กิโลกรัม)	ปริมาณดินที่ติดค้างอยู่ภายในถังบรรจุ	
					(กิโลกรัม)	คิดเป็น%
1	วิ่งตัวเปล่า	4	0.20	0	0	0
2	5	4	0.35	5	0	0
3	10	4	0.40	10	0	0
4	15	4	0.50	15	0	0
5	20	4	1.00	20	0	0

ตารางที่ 3 การทดสอบความเร็วในการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดิน ความเร็ว Step ที่ 3

ครั้งที่	ปริมาณน้ำหนักดินที่บรรทุก (กิโลกรัม)	ระยะทาง (ความยาวของราง) (เมตร)	ความเร็วในการเคลื่อนที่ (นาที)	ปริมาณน้ำหนักดินที่ปล่อยออกจากถังบรรจุ (กิโลกรัม)	ปริมาณดินที่ติดค้างอยู่ภายในถังบรรจุ	
					(กิโลกรัม)	คิดเป็น%
1	วิ่งตัวเปล่า	4	0.15	0	0	0
2	5	4	0.25	5	0	0
3	10	4	0.30	10	0	0
4	15	4	0.35	15	0	0
5	20	4	0.40	20	0	0

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระฉับ และข้อเสนอแนะ

จากผลการทดสอบประสิทธิภาพด้านการทำงานของเทคโนโลยีเครื่องโรยดินในด้านความสม่ำเสมอในการโรยดินลงสู่ถาดหลุม โดยแบ่งความเร็วในการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินออกเป็น 3 ระดับ พบว่าที่ความเร็วของการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินใน Step ที่ 1 เป็นการทดสอบด้วยการใช้ปริมาณน้ำหนักดินที่บรรทุก 20 กิโลกรัม ความเร็วในการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดิน 1.30 นาที ในระยะทางความยาวของราง 4.00 เมตร สามารถที่จะโรยดินลงไปในถาดหลุมได้เกือบทุก ๆ หลุมเมื่อคิด % ของหลุมที่มีดินโรยอยู่เทียบกับจำนวนหลุมทั้งหมด 434 หลุม พบว่ามีสัดส่วนอยู่ที่ 99-100% ที่ความเร็วของการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินใน Step ที่ 2 ความเร็วในการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดิน 1.00 นาที ในระยะทาง

ความยาวของราง 4.00 เมตร พบว่าสามารถที่จะโรยดินลงไปในถาดหลุมได้เกือบทุก ๆ หลุมเมื่อคิด % ของหลุมที่มีดินโรยอยู่เทียบกับจำนวนหลุมทั้งหมด 434 หลุม พบว่ามีสัดส่วนอยู่ที่ 98-99% และที่ความเร็วของการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินใน Step ที่ 3 ความเร็วในการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดิน 0.40 นาที ในระยะทางความยาวของราง 4.00 เมตร พบว่าสามารถที่จะโรยดินลงไปในถาดหลุมได้เกือบทุก ๆ หลุมเมื่อคิด % ของหลุมที่มีดินโรยอยู่เทียบกับจำนวนหลุมทั้งหมด 434 หลุม พบว่ามีสัดส่วนอยู่ที่ 97-98% โดยจากผลการทดสอบจะพบได้ว่าประสิทธิภาพการทำงานของเครื่องโรยดินจะมีประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อตั้งความเร็ว Step ที่ 1 โดยสามารถที่จะโรยดินลงไปในถาดหลุมได้เกือบทุก ๆ หลุมเมื่อคิด % ของหลุมที่มีดินโรยอยู่เทียบกับจำนวนหลุมทั้งหมด 434 หลุม ซึ่งมีสัดส่วนอยู่ที่ 99-100% แต่เมื่อความเร็วของการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินเพิ่มขึ้นใน Step ที่ 2 และ Step ที่ 3 จะเห็นว่ามีแนวโน้ม % ของการโรยดินลงไปในหลุมของถาดเพาะกล้าลดลง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความเร็วในการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินที่เพิ่มขึ้นนั้นมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการทำงานของเครื่องโรยดิน จึงทำให้การเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินใน Step ที่ 2 และ Step ที่ 3 มีจำนวนหลุมในถาดเพาะกล้าที่มรดินโรยอยู่มีจำนวนลดลง แต่อย่างไรก็ตามความเร็วในการเคลื่อนที่ของเครื่องโรยดินทั้ง 3 Step ก็ยังสามารถโรยดินลงหลุมภายในถาดเพาะกล้าในสัดส่วนที่เป็นที่น่าพอใจโดยอยู่ระหว่าง 97-100 %

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. สามารถลดเวลาและแรงงานสำหรับกลุ่มเกษตรกรทำนาที่ปลูกข้าวแบบนาโยน ในขั้นตอนของการเพาะพันธุ์ต้นกล้าข้าว
2. ได้เครื่องโรยดินสำหรับเพาะพันธุ์ต้นกล้าข้าวนาโยนที่มีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมกับลักษณะการใช้งานของกลุ่มเกษตรกรชาวนาที่ปลูกข้าวแบบนาโยน
3. เครื่องโรยดินสำหรับเพาะพันธุ์ต้นกล้าข้าวนาโยนสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดสู่การผลิตในเชิงพาณิชย์

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม.(2527). **การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์.** กรุงเทพฯ : คณะสังคมสงเคราะห์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ไพโรจน์ นะเทียง (2553). **การสร้างคุณค่าของสิ่งประดิษฐ์เชิงนวัตกรรมเครื่องผ่าไม้ไผ่และเครื่องจักรตอก ด้วยรูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ ไผ่ในเขตพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์.** สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.

ธวัชชัย แสงหล้า. (2551). **หลักการถ่ายทอดเทคโนโลยี.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์

อายุวัฒน์ สว่างผล. *(2554).* **การถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการพัฒนาท้องถิ่น**. กำแพงเพชร : คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.

Chen, L.J., Lee D.S., Song Z.P., Suh H.S. and Lu B-R.(2004) . **Gene flow from cultivated rice (*Oryzasativa*) to its weedy and wild relative**. *Annals of Botany* 93:67-73.

De Datta, S.K. (1981) . **Principle and practices of Rice Production**. LosBanos, Philippines. De

Datta, S.K. and, M.A. Llagus. (1984). **Weed problem and weed control in uplandrice in tropical Asia**. The International Rice Research Institute, Los Banos,Philippines. pp. 321-342.

Grist, D. H.(1986). **Rice**. 6th end. New York. Longman.

กระบวนการยกระดับคุณค่าผลิตภัณฑ์แหนมด้วยสมุนไพรในท้องถิ่น กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเนื้อสัตว์ จังหวัดแพร่

พรทิพพา พิญญาพงษ์[1]
อัมพวัน ไมตรัตน์[1], วัชระ ทิอิน[2], จารุนันท์ เปียชู[2], รุ่งนภา ยิ้มพลูแย้ม[2], อนันตชัย อิ่มม่วง[2]

บทคัดย่อ

ผลิตภัณฑ์แหนมหมูที่ผลิตขึ้นโดยสถานประกอบการมีอายุการเก็บรักษาสั้นถ้าไม่เก็บไว้ที่อุณหภูมิต่ำกว่าอุณหภูมิห้อง แหนมจะมีรสชาติเปรี้ยวเร็วกว่าปกติซึ่งไม่เป็นที่พึงพอใจของผู้บริโภค โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อยืดอายุการเก็บรักษาของแหนมหมู และเพิ่มคุณค่าของผลิตภัณฑ์แหนมหมูโดยใช้สมุนไพรในท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการศึกษาทดลองทางวิทยาศาสตร์จากห้องปฏิบัติการแล้วนำผลการทดลองไปประยุกต์ใช้กับสถานประกอบการจริง ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์แหนมสูตรใหม่ที่มีอายุการเก็บรักษานานขึ้นและมีประโยชน์ต่อสุขภาพ สถานประกอบการได้กระบวนการผลิตแหนมหมูสูตรใหม่ที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น มีประโยชน์ต่อสุขภาพของผู้บริโภค ใช้เวลาในการหมักลดลง ซึ่งมีผลทำให้ระยะเวลาในการได้ผลผลิตสั้นลง ซึ่งสามารถขยายกลุ่มผู้บริโภคเพิ่มขึ้น

กระบวนการยกระดับคุณค่าผลิตภัณฑ์แหนมสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันต่อไป

คำสำคัญ : กระบวนการยกระดับคุณค่า, ผลิตภัณฑ์แหนม, สมุนไพรในท้องถิ่น

[1] หลักสูตรเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
[2] หลักสูตรเคมี คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

แหนม หมายถึง ผลิตภัณฑ์ทำจากเนื้อหมูส่วนสะโพกที่แยกไขมันและเอ็นออก แล้วผสมกับหนังหมู อาจผสมหูหมูหรือจมูกหมูที่ต้มสุกและหั่นเป็นเส้น เติมเกลือ ข้าวสุก กระเทียมบด น้ำตาลทราย ผสมให้เข้ากันอาจเติมพริกสดด้วยก็ได้ห่อเป็นมัดหรือบรรจุในภาชนะบรรจุลักษณะอื่น ๆ จากนั้นทำการหมักจนมีรสเปรี้ยวเป็นอาหารพื้นเมืองของทางภาคเหนือของประเทศไทย การทำแหนมเป็นการถนอมอาหาร ด้วยการหมักเพื่อให้ได้กรดแลคติก โดยแบคทีเรียที่สร้างกรดแลคติก เช่น *Lactobacillus, Pediococcus* (ชุลีพร และคณะ, 2560)

ปัจจุบันมีผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดแพร่ ประกอบธุรกิจทางด้านแปรรูปเนื้อสัตว์ แหนม เช่น แหนมหมู แหนมเนื้อ แหนมหมูกระดูกอ่อน แหนมเอ็นข้อไก่ แหนมซี่โครงหมู แหนมหมูสไลด์ แหนมสามชั้นหมู แหนมปีกกลางไก่ แหนมโคนปีกไก่ แหนมปลายปีกไก่ และแหนมเล็บมือนาง โดยคงความเป็นเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยผลิตภัณฑ์หลักของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือ แหนมหมู โดยปกติแหนมหมูที่ผลิตขึ้นมักมีอายุการเก็บรักษาสั้นถ้าไม่เก็บไว้ที่อุณหภูมิต่ำกว่าอุณหภูมิห้องแหนมจะมีรสชาติเปรี้ยวเร็วกว่าปกติ ทางผู้ประกอบการจึงมีความต้องการยืดอายุการเก็บรักษาแหนมโดยวิธีธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้ประกอบการต้องการเพิ่มคุณค่าของผลิตภัณฑ์แหนมหมู เพื่อขยายฐานลูกค้าไปสู่กลุ่มผู้บริโภคที่รักสุขภาพ เพื่อจะได้เพิ่มการแข่งขันในเชิงธุรกิจ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีแนวทางในการนำสมุนไพรในท้องถิ่นที่มีสรรพคุณช่วยให้อาหารย่อยง่ายขึ้น และ ช่วยลดอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ มาช่วยเพิ่มคุณค่าของผลิตภัณฑ์ โครงการวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์แหนมให้มีอายุการเก็บรักษาที่อุณหภูมิห้องได้มากกว่า 3 วัน และมีประโยชน์ต่อสุขภาพโดยใช้สมุนไพรในท้องถิ่น แล้วนำสูตรและกระบวนการผลิตที่เหมาะสมไปทำการทดสอบการผลิตแหนมในโรงงานต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อยืดอายุการเก็บรักษาของแหนมหมูโดยใช้สมุนไพรในท้องถิ่น
2. เพื่อเพิ่มคุณค่าของผลิตภัณฑ์แหนมหมูโดยใช้สมุนไพรในท้องถิ่น

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เดือนมิถุนายน 2561 วันที่ 31 มกราคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มวิสาหกิจแปรรูปเนื้อสัตว์จังหวัดแพร่

การดำเนินโครงการ

1. ศึกษาความต้องการของผู้ประกอบการจากประเด็นปัญหาด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์และการพัฒนาผลิตภัณฑ์แหนมโดยกำหนดโจทย์วิจัยร่วมกัน

2. ศึกษาการยืดอายุของผลิตภัณฑ์แหนมหมูโดยการเติมสมุนไพรในท้องถิ่น ได้แก่ ขิงสด ขมิ้นสด และเม็ดพริกไทยอ่อนสด ลงไปในผลิตภัณฑ์แหนมสูตรดั้งเดิม นวดผสมให้เข้ากัน บรรจุใส่ในถุงพลาสติก รีดถุงพลาสติกเพื่อไล่อากาศออก มัดให้แน่นด้วยยาง นำไปบ่มไว้ที่อุณหภูมิห้องเป็นเวลา 7 วัน เก็บตัวอย่างแหนมทุกวัน นำไปวิเคราะห์ปริมาณแบคทีเรียกรดแลคติก และ วิเคราะห์ค่าความเป็นกรดด่างของผลิตภัณฑ์แหนม ทำการทดสอบความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์แหนมสูตรดั้งเดิม และแหนมสูตรที่เติมสมุนไพร ที่มีอายุการหมัก 3 วัน โดยไปทดสอบกับผู้ที่นิยมบริโภคแหนมสดอย่างน้อย 30 คน ให้คะแนนโดยใช้ Hedonic Test scale: 5 scale ได้แก่ 5=ยอมรับมากที่สุด 4=ยอมรับมาก 3=ยอมรับ 2=ยอมรับน้อย 1=ไม่ยอมรับ โดยให้คะแนนสี กลิ่น รสชาติ เนื้อสัมผัส และลักษณะโดยรวมทั้งหมด นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่มีต่อผลิตภัณฑ์แหนมสูตรดั้งเดิมและสูตรที่เติมสมุนไพรชนิดต่าง ๆ

3. การถ่ายทอดเทคโนโลยีกระบวนการยืดอายุผลิตภัณฑ์แหนมโดยการเติมสมุนไพรท้องถิ่นลงไปในผลิตภัณฑ์แหนม เพื่อให้บุคลากรของสถานประกอบการได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อไป

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ

จากการเข้าไปพัฒนาผลิตภัณฑ์แหนมหมูในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยดำเนินการเติมสมุนไพรลงไปในผลิตภัณฑ์แหนมหมูสูตรดั้งเดิมเพื่อยืดอายุการเก็บรักษาของผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยและผู้ประกอบการได้ร่วมกันเลือกสมุนไพรในท้องถิ่นที่มีคุณสมบัติช่วยลดอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ซึ่งทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความคิดเห็นตรงกันว่าควรจะเป็น ขิงสด ขมิ้นสด และ เม็ดพริกไทยสด ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ร่วมกันผลิตแหนมหมูในสูตรต่าง ๆ ดังนี้ (1) สูตรดั้งเดิม (2) สูตรผสมขิงสด 5% (3) สูตรผสมขิงสด 10% (4) สูตรผสมขมิ้นสด 5% (5) สูตรผสมขมิ้นสด 10% (6) สูตรผสมเม็ดพริกไทยสด 5% และ (7) สูตรผสมเม็ดพริกไทยสด 10% แล้วทำการหมักเป็นเวลา 7 วัน โดยระหว่างการหมักผู้วิจัยทำการเก็บตัวอย่างแหนมไปวิเคราะห์ตรวจสอบจำนวนแบคทีเรียกรดแลคติก และวัดค่าความเป็นกรดด่างของผลิตภัณฑ์แหนมหมูสูตรต่าง ๆ ทุก ๆ 24 ชั่วโมง พบว่า ค่าความเป็นกรดด่างของแหนมสูตรดั้งเดิม สูตรที่เติมขิงสดร้อยละ 5 สูตรที่เติมขมิ้นสดร้อยละ 5 และ สูตรที่เติมเม็ดพริกไทยสดร้อยละ 5 มีค่าความเป็นกรดด่างเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานคือ ต่ำกว่า 4.6 (สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, มปป) ผลการทดสอบแสดงในตารางที่ 1 นอกจากนี้ยังพบว่าเมื่อทำการหมักเป็นเวลา 3 วัน แหนมหมูสูตรที่เติมขิงสดร้อยละ 5 วัดค่าความเป็นกรดด่างได้ต่ำกว่าแหนมหมูสูตรอื่น ๆ

ซึ่งเป็นข้อดีต่อผู้ประกอบการคือทำให้สามารถลดระยะเวลาในการหมักแหนมหมู ทำให้ผู้ประกอบการสามารถส่งออกจำหน่ายได้เร็วขึ้น ซึ่งผลการตรวจสอบค่าความเป็นกรดด่างของแหนมหมูมีความสอดคล้องกับผลการตรวจสอบจำนวนของแบคทีเรียกรดแลคติก คือ แหนมหมูที่มีการเติมขิงสดร้อยละ 5 จะมีจำนวนแบคทีเรียกรดแลคติกสูงกว่าสูตรดั้งเดิม และสูตรที่เติมสมุนไพรชนิดอื่น ๆ

ตารางที่ 1 ค่าพีเอชของตัวอย่างแหนมหมูสูตรต่าง ๆ

อายุการหมัก (วัน)	ค่าพีเอชของแหนมหมู						
	สูตรดั้งเดิม	สูตรเติมขิงสด 5%	สูตรเติมขิงสด 10%	สูตรเติมขมิ้นสด 5%	สูตรเติมขมิ้นสด 10%	สูตรเติมพริกไทย 5%	สูตรเติมพริกไทย 10%
3	4.50	4.43	4.76	4.63	5.01	4.56	5.04
5	4.48	4.30	4.84	4.33	5.26	4.37	5.72
7	4.20	4.11	5.48	4.15	5.21	4.17	5.07

ที่มา : พรทิพพา และคณะ (2562)

จากผลการวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ของตัวอย่างแหนมสูตรดั้งเดิม และสูตรที่เติมสมุนไพร ทางผู้วิจัยและผู้ประกอบการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ร่วมกันเลือกแหนมหมูสูตรที่เติมขิงสดร้อยละ 5 สูตรที่เติมขมิ้นสดร้อยละ 5 และสูตรที่เติมเม็ดพริกไทยสดร้อยละ 5 มาทดสอบความพึงพอใจแบบ Hedonic Test โดยทดลองกับผู้ชอบบริโภคแหนมดิบจำนวน 31 คน ที่มีอายุระหว่าง 20-55 ปี ประเด็นที่ทำการทดสอบได้แก่ สี กลิ่น รสชาติ ลักษณะเนื้อสัมผัส และการยอมรับโดยรวม แล้วนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการทดสอบแสดงในตารางที่ 2 พบว่า ผู้บริโภคมีความชอบด้านกลิ่นของแหนมหมูสูตรดั้งเดิมมากที่สุด รองลงมาคือ แหนมหมูสูตรเติมขิงสดร้อยละ 5 ด้านรสชาติผู้บริโภคชอบรสชาติของ แหนมหมูสูตรผสมขิงสดร้อยละ 5 มากที่สุดเนื่องจากมีความเปรี้ยวมากกว่าแหนมหมูสูตรอื่น ๆ ด้านเนื้อสัมผัสผู้บริโภคชอบแหนมหมูสูตรผสมขิงสดร้อยละ 5 มากที่สุด เพราะรู้สึกถึงความกรุบกรอบของขิงที่หั่นเป็นลูกเต๋าเล็ก ๆ ที่เติมลงไปในผลิตภัณฑ์แหนม ด้านสีผู้บริโภคพึงพอใจในแหนมหมูสูตรผสมขิงสดร้อยละ 5 มากที่สุดเช่นกัน และ ด้านการยอมรับโดยรวมพบว่าผู้บริโภคยอมรับแหนมหมูสูตรผสมขิงสดร้อยละ 5 มากที่สุด

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยผลการทดสอบทางประสาทสัมผัสของแหนมหมูสูตรต่าง ๆ ที่มีอายุการหมัก 3 วัน

ปัจจัยทดสอบ	ตัวอย่างแหนมหมู			
	สูตรดั้งเดิม	สูตรผสมขิงสด 5%	สูตรผสมขมิ้นสด 5%	สูตรผสมพริกไทยสด 5%
กลิ่น	3.52±1.09	3.48±1.23	3.13±0.92	3.39±1.26
รสชาติ	3.87±0.96	4.13±0.99	3.35±1.02	3.48±0.99
เนื้อสัมผัส	3.54±1.06	3.68±1.04	3.19±0.94	3.41±1.08
สี	3.71±1.07	3.81±0.91	2.96±0.91	2.87±1.11
การยอมรับโดยรวม	3.67±0.94	4.03±1.01	3.19±0.87	3.58±0.95

ที่มา : พรทิพพา และ คณะ (2562)

หลังจากการทดสอบในส่วนของห้องปฏิบัติการเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้เข้าไปถ่ายทอดเทคโนโลยีการเติมสมุนไพรในกระบวนการผลิตแหนมสมุนไพร ให้แก่บุคลากรของสถานประกอบการเพื่อให้สมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้นำวิธีการเตรียมสมุนไพร การเติมสมุนไพรลงไปในผลิตภัณฑ์แหนมหมูสูตรดั้งเดิมไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์แหนมสมุนไพรต่อไป ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การถ่ายทอดความรู้ในการผลิตแหนมสมุนไพรในสถานประกอบการ
ที่มา : พรทิพพา และ คณะ (2562)

อภิปรายผลการดำเนินงาน

ในการผลิตแหนมหมูสูตรดั้งเดิมของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนพบว่าการหมักแหนมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจะใช้เวลาประมาณ 3-4 วัน จึงจะได้รสชาติเปรี้ยวตามที่ต้องการของผู้บริโภค และพบว่าถ้าเก็บแหนมสูตรดั้งเดิมไว้ที่อุณหภูมิห้องปกติทั่วไป ประมาณวันที่ 4-5 แหนมจะเริ่มแฉะ ๆ จึงเป็นปัญหากับผู้ประกอบการรายย่อยที่รับแหนมไปขายแล้วไม่ได้เก็บไว้ในตู้เย็น

หลังจากที่ผู้วิจัยและผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนได้เข้ามาร่วมกันแก้ปัญหาโดยทดลองเติมสมุนไพรในท้องถิ่นลงไปในผลิตภัณฑ์แหนมสูตรดั้งเดิมเพื่อเป็นการยืดอายุการเก็บรักษาของผลิตภัณฑ์แหนม พบว่า แหนมสูตรที่มีการเติมขิงสดร้อยละ 5 จะเกิดการหมักได้เร็วขึ้น มีรสชาติเปรี้ยวมากกว่าสูตรดั้งเดิม ซึ่งเป็นที่พึงพอใจต่อผู้บริโภค เนื่องจากขิงสดเป็นตัวเร่งการเจริญเติบโตของเชื้อแบคทีเรียที่ผลิตกรดแลคติก นอกจากนี้ขิงยังมีคุณค่าทางโภชนาการในด้านสามารถลดอาการท้องอืด ท้องเฟ้อได้ ดังนั้นผู้บริโภคจะได้รับคุณค่าทางโภชนาการที่เกิดจากการเติมขิงสดเข้าไปในผลิตภัณฑ์ได้อีกด้วย

ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนมีแนวทางที่จะนำสูตรแหนมสมุนไพรที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ไปต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยการใช้สารให้สีจากสมุนไพรแทนการใช้สารไนเตรทไนไตรท์เติมลงไปเพื่อทำให้เกิดสีชมพูในแหนมเพื่อเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่และขยายตลาดการขายต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเนื้อสัตว์แหนมได้กระบวนการผลิตแหนมหมูสูตรใหม่ที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้นมีประโยชน์ต่อสุขภาพของผู้บริโภค ใช้เวลาในการหมักลดลง ซึ่งมีผลทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเนื้อสัตว์สามารถผลิตแหนมหมูขายได้เร็วขึ้นและสามารถขายในกลุ่มของผู้บริโภคที่ชอบสมุนไพรได้เพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ชุลีพร และคณะ. (2560). **การคัดแยกแบคทีเรียกรดแลคติกที่มีคุณสมบัติยับยั้งแบคทีเรียชนิดอื่นจากแหนมในจังหวัดสกลนคร**. มทร.อีสาน ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 10 (2), 95-106.

พรทิพพา และ คณะ. (2562). **รายงานความก้าวหน้าการพัฒนาผลิตภัณฑ์แหนมสมุนไพรเพื่อสุขภาพและเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขัน**. เอกสารอัดสำเนา

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, มปป. **มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน**. สืบค้นจาก tcps.tisi.go.th/public/standardList.aspx.

การสร้างมูลค่าเพิ่มจากเศษเหลือทิ้งใบยาสูบเพื่อสกัดเป็นสารหอมระเหยในธุรกิจสปา จังหวัดน่าน

วชิราภรณ์ เขียวมั่ง [1]
ฉลวย เสาวคนธ์ [1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ได้ทำการสกัดสารหอมระเหยจากเศษเหลือใบยาสูบพันธุ์เวอร์จีเนียโดยใช้วิธีการสกัดแบบซอกห์เลตตามด้วยการกลั่นด้วยไอน้ำ วัตถุประสงค์ของงานวิจัยคือการนำเศษเหลือใบยาสูบจากอุตสาหกรรมการบ่มยามาผลิตเป็นสารสกัดและหาสภาวะที่เหมาะสมในการสกัดสารหอมระเหยปัจจัยที่ทำการศึกษาในระหว่างกระบวนการสกัด ได้แก่ ชนิดของวัสดุตัวกรอง (ชนิดเอ และชนิดบี) ชนิดของตัวทำละลายอินทรีย์ (ปิโตรเลียมอีเทอร์ ไดเอทิลอีเทอร์ เอทิลอะซิเตท และนอร์มัลเฮกเซน) อุณหภูมิที่ใช้ในการสกัด (30, 40 และ 50 องศาเซลเซียส) ปริมาตรของตัวทำละลายอินทรีย์ (50, 100, 200 และ 300 มิลลิลิตร) และเวลาที่ใช้ในการสกัด (1, 2 และ 4 ชั่วโมง) จากการศึกษาพบว่าสภาวะที่เหมาะสมที่ให้ปริมาณสารสกัดสูงสุดคือการสกัดด้วยตัวทำละลายอินทรีย์ปิโตรเลียมอีเทอร์ที่อุณหภูมิ 50 องศาเซลเซียส ปริมาตรของตัวทำละลายอินทรีย์ 200 มิลลิลิตร เป็นเวลา 4 ชั่วโมง ที่สภาวะนี้ร้อยละผลผลิตของสารสกัดหยาบมีค่าเท่ากับ 4.19 (ร้อยละของน้ำมันหอมระเหย เท่ากับ 0.45) งานวิจัยนี้เป็นประโยชน์ สามารถเป็นใช้ข้อมูลเพื่อปรับปรุงวิธีการสกัดสารหอมระเหยจากเศษเหลือใบยาสูบในระดับชุมชนและอุตสาหกรรม

คำสำคัญ : การกลั่นด้วยไอน้ำ, การสกัดแบบซอกห์เลต, ยาสูบ, เวอร์จิเนีย, สารหอมระเหย

ที่มาและความสำคัญ

ใบยาสูบจัดเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีมูลค่าการส่งออกหลายพันล้านบาทต่อปี จังหวัดน่านก็ได้มีการเพาะปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จีเนียและพันธุ์พื้นเมืองมาหลายชั่วอายุคน แต่ในภาคอุตสาหกรรมการผลิตใบยาสูบแห้งนั้น แต่ละปีจะมีปริมาณใบยาแห้งที่ไม่ผ่านเกณฑ์การเข้าโรงงานยาสูบเป็นจำนวนหลายร้อยตัน ส่วนหนึ่งคือใบยาแห้งที่แตกหักเสียหาย (Scrap) ไม่สามารถนำไปจำหน่ายได้ ซึ่งเป็นภาระของเกษตรกร

[1] หลักสูตรเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

และ/หรือผู้ประกอบการที่ต้องจัดการเพราะเศษใบยาแห้งนี้เป็นสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้และประสบกับปัญหาการจัดเก็บหรือทำลายทิ้ง และจากปัญหาดังกล่าวจึงเกิดแนวคิดการแปรรูปเศษใบยาแห้งให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero waste management) เป็นแนวคิดที่ยึดหลักการที่ว่า “ขยะมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้” มีเป้าประสงค์คือ “การทำให้ขยะเหลือน้อยที่สุดและกำจัดที่เหลือด้วยเทคโนโลยีที่มีประสิทธิผล” แนวคิดขยะเหลือศูนย์มีหลักการสำคัญคือการใช้วัตถุการผลิตที่สามารถนำกลับมาแปรรูปใช้ใหม่ให้มากที่สุด ลดปริมาณของเสียที่จะทิ้งให้เหลือน้อยที่สุด บริโภคให้พอดีและบริโภคสินค้าที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้ ผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผลิตสินค้าใหม่ที่ผสมผสานการนำวัสดุกลับมาแปรรูปใช้ใหม่ได้ รณรงค์การใช้สินค้าที่ผลิตจากวัสดุเหลือใช้ พัฒนาการนำขยะกลับมาแปรรูปใช้ใหม่ เก็บภาษีรวมในราคาสินค้าที่คิดจากต้นทุนทรัพยากรการผลิต ช่วยยกระดับเป้าหมายทางเศรษฐกิจของชุมชน และสร้างงานใหม่ ๆ ให้กับชุมชน (สำนักสิ่งแวดล้อม, 2558) หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็นแนวทางสร้างมูลค่าเพิ่มจากเศษวัสดุเหลือทิ้งสามารถช่วยลดปริมาณขยะให้น้อยลงได้ ทั้งยังลดปัญหามลพิษและช่วยลดสภาวะโลกร้อนอีกทางหนึ่ง (เสริมสุข, 2558)

ยาสูบเป็นพืชที่อยู่ในวงศ์ Solanaceae สกุล Nicotiana ตระกูลเดียวกับ พริก มะเขือเทศ มะเขือต่าง ๆ พิทูเนียและมันฝรั่ง มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Nicotiana tabacum* L. ใบยาสูบมีสารสำคัญคือนิโคติน (Nicotine) ปริมาณนิโคตินมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับพันธุ์และชนิดของยาสูบ ยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย (Virginia) นิยมปลูกกันมากในภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน ลักษณะของใบยาเวอร์จิเนียที่สำคัญคือ มีสีเหลืองมะนาวสุกถึงสีส้ม เนื้อบางถึง ปานกลาง ใบยาเวอร์จิเนียเป็นใบยาที่มีน้ำตาลสูง มีสารประกอบไนโตรเจนน้อยถึงปานกลาง และมีนิโคตินปานกลาง (วิภาวรรณ, 2548) องค์ประกอบทางเคมีในใบยาสูบที่สำคัญต่อคุณภาพใบยาสูบและส่งผลต่อกลิ่นรส ความนุ่มนวล การเผาไหม้ และความหอมของควันบุหรี่ ได้แก่ องค์ประกอบไนโตรเจน นิโคติน น้ำตาลรีดิวซิ่งทั้งหมด (Harlan and Moseley, 1995) ใบยาเวอร์จิเนียในประเทศไทยมีคุณภาพปานกลาง มีปริมาณนิโคตินต่ำและมีกลิ่นรสอ่อน จึงเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศ เนื่องจากตลาดประเทศต้องการใบยาที่มีปริมาณนิโคตินต่ำ โดยจะนำไปใช้เป็นตัวผสมหรือเป็นตัวประกอบ (Filter) กับใบยาอื่น ๆ พืชยาสูบนอกจากนำมาป้อนให้กับอุตสาหกรรมการผลิตบุหรี่หรือผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในหลาย ๆ ด้าน อาทิ ด้านการแพทย์ ด้านพลังงาน ด้านอุตสาหกรรมสิ่งทอ และด้านเวชสำอาง เป็นต้น และเนื่องจากใบยาสูบยังมีสารประกอบอื่น ๆ อีกหลายชนิดเป็นองค์ประกอบ สามารถนำไปใช้ในการควบคุมแมลงศัตรูพืช ใช้รักษาโรคที่เกี่ยวกับผิวหนัง ประกอบการรักษาโรคภายในช่องปาก ใช้กลิ่นหอมระเหย เพื่อบรรเทาอาการหวัดคัดจมูก ฯลฯ

จากแนวคิดการแปรรูปเศษใบยาแห้งให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดรายได้ประกอบกับการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพืชยาสูบ ผู้ประกอบการมีความต้องการผลิตสารหอมจากเศษใบยาสูบ โดยสารหอมดังกล่าวต้องมีกลิ่นที่มีลักษณะเอกลักษณ์ของความเป็นชนบท เป็นกลิ่นที่ให้ความรู้สึกของความเป็นจังหวัดน่าน (Nan Scent) และเน้นการให้อารมณ์ที่สงบอบอุ่นของบ้านเรือน และกิจกรรมของชุมชน

เพราะการเพาะปลูกใบยาสูบที่จังหวัดน่านมีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก และอีกหนึ่งเหตุผลที่ใช้ใบยาสูบเป็นหลักในการผลิตสารหอมเพราะตัวใบยามีคุณสมบัติการไล่แมลงทั้งยังสามารถกำจัดเชื้อโรคหลายชนิด

สารหอมในใบยาสูบเป็นสารประกอบเชิงซ้อน ประกอบด้วยน้ำมันหอมระเหย (Essential oil) เรซิน (Resin) และแวกซ์ (Wax) ซึ่งขณะเป็นใบยาสดจับแล้วจะเหนียวมือ สารหอมนี้ถูกสังเคราะห์ในใบยาตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีสารหอมที่ได้จากการเปลี่ยนแปลงทางเคมีที่เกิดขึ้นระหว่างการผลิต เช่น การบ่ม การเก็บให้ได้อายุ หรือการหมักปริมาณสารหอมที่สังเคราะห์ตามธรรมชาติ ขึ้นอยู่กับตำแหน่งของใบยา ความสุกแก่และประเภทใบยาสูบ คือ ใบยายอดและใบยาเนื้อหนา จะมีน้ำหอมและยางมาก สารหอมนี้จะมีปริมาณเพิ่มขึ้นตามระดับความแก่ของใบยาในการวิเคราะห์โดยการทำละลายในปิโตรเลียมอีเทอร์นั้น นอกจากสารหอมแล้ว นิโคตินและเม็ดสีอาจออกมาด้วย หากต้องการวิเคราะห์ละเอียดปริมาณน้ำมันหอมระเหยต้องวิเคราะห์โดยการกลั่นออกด้วยไอน้ำ ส่วนเรซินและแวกซ์ละลายได้ในแอลกอฮอล์

สำหรับขั้นตอนการสกัดสารหอมระเหยต้องอาศัยกระบวนการทางเคมีและมีความจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์สามารถใช้ได้อย่างปลอดภัยทุกเพศทุกวัย เนื่องจากสารเสพติดในใบยาสูบเป็นสารพิษ ถ้าร่างกายได้รับสารพิษเป็นเวลานานจะทำให้ปวดศีรษะ ฉุนเฉียวง่าย ขาดสมาธิ หงุดหงิดนอนไม่หลับ ก่อให้เกิดโรคมะเร็งปอด และถุงลมโป่งพอง (Vogues, 1984 และ Fairholt, 1968)

อีกทั้งกระบวนการผลิตสามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในระบบธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ ทีมวิจัยมีความจำเป็นต้องลงพื้นที่เพื่อสำรวจและเก็บข้อมูล ทำการเก็บตัวอย่างเพื่อนำมาทดลองและวิเคราะห์ผล ดูแลและควบคุมกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพตรงกับความต้องการของผู้ประกอบการ และจากการสำรวจข้อมูลด้านการตลาดของผู้ประกอบการพบว่า Nan Scent จัดเป็นผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่แพร่หลายมากนัก จึงได้รับการส่งเสริมจัดให้มีแผนการพัฒนาตราสินค้าให้เป็นสินค้าประจำจังหวัด และสินค้าเอกลักษณ์ของความเป็นชนบทที่ยกระดับขึ้น สำหรับผลิตภัณฑ์สารหอมกลิ่น Nan Scent หรือหัวเชื้อกลิ่นที่ได้จากการสกัดนั้น จะเป็นผลิตภัณฑ์หลัก ของผู้ประกอบการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับอีกหลายผลิตภัณฑ์ อาทิ น้ำหอม สบู่ ยาสระผม ครีมนวด ลิปมัน เป็นต้น ผลิตภัณฑ์ได้มีจุดขายสินค้าคือ ผลิตจากธรรมชาติ เป็นสินค้าที่สามารถให้กลิ่น ที่อบอุ่นพร้อมกับคุณสมบัติการฆ่าเชื้อ และไล่แมลง จึงทำให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มประเภทสินค้าเครื่องสำอาง น้ำหอม สเปรย์ และผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดร่างกายได้หลายชนิด

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเศษเหลือใบยาสูบจากอุตสาหกรรมการบ่มยามาผลิตเป็นสารสกัดสารหอมระเหย

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ก.พ. 59 - ต.ค. 60

กลุ่มเป้าหมาย

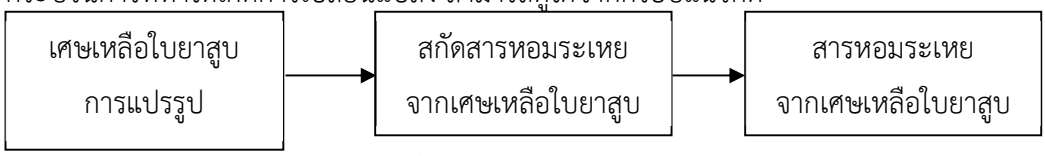
วิสาหกิจชุมชนน่านมอลต์ บ้านเลขที่ 323 - 323/1 ถ.สา-นาน้อย ต.กลางเวียง อ.เวียงสา จ.น่าน

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การมีส่วนร่วมและการยอมรับของสังคมเป้าหมาย

มีข้อตกลงร่วมกันในการทำงานระหว่างวิสาหกิจชุมชนน่านมอลต์กับคณะผู้วิจัย มีการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และประเมินผล นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนน่านมอลต์ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานทั้งค่าใช้จ่ายที่อยู่ในรูปตัวเงิน (In-cash) และค่าใช้จ่ายที่ได้จากการคำนวณเป็นจำนวนเงินเทียบเคียง (In-kind)

กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สามารถดูได้จากกรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 : กรอบแนวคิดงานวิจัย
ที่มา : วชิราภรณ์ และฉลวย (2559)

ความรู้ความเชี่ยวชาญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ใช้ความรู้ทางเคมีเกี่ยวกับวิธีสกัดสารหอมระเหยจากเศษเหลือใบยาสูบและการหาสภาวะที่เหมาะสมในการสกัดสารหอมระเหยจากเศษเหลือใบยาสูบ ปัจจัยที่ทำการศึกษาในระหว่างกระบวนการสกัด ได้แก่ ชนิดของวัสดุตัวกรอง (ชนิดเอ และชนิดบี) ชนิดของตัวทำละลายอินทรีย์ (ปิโตรเลียมอีเทอร์ ไดเอทิลอีเทอร์ เอทิลอะซิเตท และนอร์มัลเฮกเซน) อุณหภูมิที่ใช้ในการสกัด (30, 40 และ 50 องศาเซลเซียส) ปริมาตรของตัวทำละลายอินทรีย์ (50, 100, 200 และ 300 มิลลิลิตร) และเวลาที่ใช้ในการสกัด (1, 2 และ 4 ชั่วโมง)

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

งานวิจัยนี้ได้ทำการสกัดสารหอมระเหยจากเศษเหลือใบยาสูบพันธุ์เวอร์จีเนียโดยใช้วิธีการสกัดแบบซอกห์เลตตามด้วยการกลั่นด้วยไอน้ำ วัตถุประสงค์ของงานวิจัยคือการนำเศษเหลือใบยาสูบจากอุตสาหกรรมการบ่มยามาผลิตเป็นสารสกัดและหาสภาวะที่เหมาะสมในการสกัดสารหอมระเหย จากการศึกษาพบว่าสภาวะที่เหมาะสมที่ให้ปริมาณสารสกัดสูงสุดคือการสกัดด้วยตัวทำละลายอินทรีย์ปิโตรเลียมอีเทอร์ที่อุณหภูมิ 50 องศาเซลเซียส ปริมาตรของตัวทำละลายอินทรีย์ 200 มิลลิลิตร เป็นเวลา 4 ชั่วโมง ที่สภาวะนี้ร้อยละผลผลิตของสารสกัดมีค่าเท่ากับ 4.19 (ร้อยละของน้ำมันหอมระเหยเท่ากับ 0.45) สำหรับผลสะท้อนของการดำเนินงานจากวิสาหกิจชุมชนน่านมอลต์จากการตอบแบบสอบถามได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับงานวิจัยนี้ว่ามีประโยชน์กับผู้ประกอบการและเกษตรกรในพื้นที่ทั้ง

ทางตรงและทางอ้อม เป็นโครงการพัฒนาของเสียในอุตสาหกรรมเกษตรที่ทางผู้วิจัยได้นำเทคโนโลยีที่สามารถถ่ายทอดให้ชาวบ้านนำไปใช้ สร้างรายได้เพิ่ม สร้างทัศนคติที่ดีในการประกอบธุรกิจ และเป็นการขยายงานในพื้นที่ ไม่เพียงแต่ภาคเกษตรแต่ยังกระทบถึงภาคอุตสาหกรรมการผลิต และการบริการด้วย ทั้งนี้ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน่านมอลต์ ยังได้มีการวางแผนที่จะพัฒนาต่อยอดงานวิจัยนี้ให้สามารถตอบโจทย์ทางเศรษฐกิจได้ต่อไปในอนาคต และทางวิสาหกิจชุมชนน่านมอลต์ เกษตรกร ชุมชน ภาครัฐ และภาควิชาการ สามารถเป็นภาคีเครือข่าย ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้อย่างตรงจุด ก่อให้เกิดความร่วมมือโครงการใหม่ ๆ อีกมากมาย และให้ความสัมฤทธิ์ผลของการดำเนินโครงการสามข้อ คือ (1) ผลทางด้านเศรษฐกิจชุมชน (2) ผลทางด้านการพัฒนาศักยภาพบุคคลในพื้นที่ และ (3) ผลทางด้านความเชื่อมโยงเครือข่ายต่าง ๆ และความสำเร็จด้านการเป็น one stop service ของชาวบ้านและระดับรากหญ้าได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับ และข้อเสนอแนะ

สารสกัดหอมระเหยที่สกัดได้จากเศษเหลือใบยาสูบนี้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยตรง เช่น ใช้เป็นสารหอม ให้กลิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ ให้อารมณ์สงบอบอุ่น (Nan Scent) หรือนำไปใช้ประโยชน์โดยทางอ้อม เช่น ใช้เป็นสารผสมของผลิตภัณฑ์ เช่น ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประกอบธุรกิจสปา ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง ผลิตภัณฑ์กำจัดยุงและแมลง ทั้งนี้ควรศึกษาคุณสมบัติในการฆ่าเชื้อ รวมถึงความปลอดภัยของผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ควบคู่กันไปด้วย สำหรับความเป็นไปได้ทางการตลาดในการนำผลการวิจัยไปขยายผลเชิงพาณิชย์ จะเห็นได้ชัดในสเกลการผลิตระดับโรงงานต้นแบบหรือระดับนำร่อง (Pilot scale) และจะเห็นได้ชัดเจนในสเกลการผลิตระดับอุตสาหกรรม (Industrial scale) งานวิจัยนี้ได้ทำการสกัดสารหอมระเหยโดยใช้ตัวทำละลายอินทรีย์ หากสามารถเปลี่ยนไปใช้น้ำเป็นตัวทำละลายในการสกัดได้จะเป็นผลดีมากกว่าในด้านความปลอดภัยอีกทั้งลดค่าใช้จ่ายในการสกัด อย่างไรก็ตามการใช้น้ำเป็นตัวทำละลายในการสกัดจะให้ปริมาณสารหอมระเหยน้อยกว่า นับได้ว่างานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ช่วยลดของเสียจากเศษวัสดุภาคการเกษตรโดยนำมาแปรรูปให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประกอบการทำธุรกิจสปา สามารถนำไปจำหน่ายได้ทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ ในอนาคตอาจเกิดการจ้างงานคนในชุมชน ทำให้คนในพื้นที่มีรายได้ สถานประกอบการได้ผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่า และได้ทรัพย์สินทางปัญญา ส่วนผู้วิจัยได้ประสบการณ์การทำวิจัยเชิงพาณิชย์ สามารถนำความรู้มาถ่ายทอดให้กับนักศึกษา ถือได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อสถาบันการศึกษาและอุตสาหกรรมภาคเอกชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

วิสาหกิจชุมชนน่านมอลต์ได้สารหอมระเหยจากเศษใบยาสูบ ที่มีกลิ่นเป็นเอกลักษณ์ ให้อารมณ์สงบอบอุ่น (Nan Scent) มีคุณสมบัติการฆ่าเชื้อ ไล่ยุงหรือแมลง แต่ไม่ทำอันตรายต่อมนุษย์ และสามารถนำไปผลิตเชิงพาณิชย์ โดยใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ที่เหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร. (2558). **แนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยของนานาประเทศ.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.environnet.in.th/archives/3695 (1 ตุลาคม 2560)

เสริมสุข สลักเพ็ชร์. (2558). **ข้อมูลผลงานสำคัญของหน่วยงานระดับกระทรวง**. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://prministry.prd.go.th/ewt_dl_link.php?nid=1922 (1 ตุลาคม 2560)

วิภาวรรณ กิติวัชระเจริญ. (2548). **ยาสูบพืชเศรษฐกิจของไทย**. กลุ่มวิชาการ สถาบันวิจัยพืชไร่. กรมวิชาการเกษตร. กรุงเทพฯ.

Harlan, W. R. and Moseley, J. M. (1955). **Tobacco**. In “Kirk-Othmer Encyclopedia of Chemical Technology, Vol. 14,” ed. by Kirk and Othmer, John Wiley & Sons, New York, pp. 242–261.

Vogues, E. (1984). **Tobacco Encyclopedia**. London : Tobacco Journal International.

Fairholt, F. W. (1968). **Tobacco : Its History and Associations**. Detroit : Singing Tree Press.

ร้านค้าของฝากจากบ้านหนองสามพราน

ธนากร เที่ยงน้อย[1]
คมชาญ วังพรม[1], ทักษิณา ยางสุด[1], วัชนีย์ นาคสิทธิ[1]
ศศิธร นุสนทรา[1], ศิธารัตน์ แสนนาใต้[1], เปล่งสุรีย์ เที่ยงน้อย[1]

บทคัดย่อ

บ้านหนองสามพราน ตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนพยายามอย่างยิ่งในการร่วมมือกันพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน ดังจะเห็นได้จากโครงการต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการในชุมชน เช่น สหกรณ์โคนม และสหกรณ์ในเขตปฏิรูปที่ดินหนองสามพราน โครงการขุดลอกลำห้วยรวมทั้งจัดทำฝายชะลอน้ำและขุดสระ รวมทั้งโครงการศูนย์การเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ แต่ที่ผ่านมาชุมชนบ้านหนองสามพราน ยังขาดสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของคนในชุมชนอย่างเป็นหลักแหล่ง ทำให้ชาวบ้านสูญเสียโอกาสในการหารายได้ของตนเอง แม้ว่าปัจจุบันทางชุมชนได้จัดสรรพื้นที่สำหรับการวางขายผลิตภัณฑ์แล้ว แต่ยังขาดความรู้ในด้านการบริหารจัดการ การตลาด อีกทั้งคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีเวลาว่างค่อนข้างน้อยและไม่แน่นอน ผลจากการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนและสอบถามปัญหาจากชาวบ้าน รวมถึงเก็บข้อมูลสินค้าที่ผลิตในชุมชนแล้วนำมาวางแผนการขาย ออกแบบร้านค้าของชุมชน วางแผนการตลาด และนำเสนอผลเบื้องต้นแก่ตัวแทนชุมชน เพื่อสอบถามความคิดเห็นและนำข้อเสนอแนะจากตัวแทนชุมชนมาแก้ไขและนำเสนอชุมชนอีกครั้ง จนได้มาซึ่งรูปแบบร้านค้าของชุมชนซึ่งใช้ชื่อว่า “ร้านค้าของฝากจากบ้านหนองสามพราน” จากการประสานการทำงานร่วมกันทั้งจากนักศึกษา อาจารย์ ตลอดจนผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ได้บทสรุปร่วมกันที่จะนำแนวทางในการแก้ไขปัญหาร้านของฝากจากบ้านหนองสามพรานไปใช้ โดยใช้หลักการวิเคราะห์จากแนวทางจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เป็นแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้ได้มาซึ่งผลสัมฤทธิ์ในด้านต่าง ๆ ทั้งช่วยออกแบบร้านค้า รูปแบบการจัดร้าน เพื่อการจัดตั้งร้านในอนาคต

[1] สำนักวิชาสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี

ร่วมกันจัดทำกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องและเสนอแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับชุมชนในการเพิ่มมูลค่าของสินค้าภายในชุมชน

คำสำคัญ : บ้านหนองสามพราน, ร้านค้าของชุมชน, หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มาและความสำคัญ

ธุรกิจชุมชน คือสิ่งที่มาใช้เรียกแทนกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ซึ่งมีที่มาจากการรวมตัวของคนในชุมชน ชนบทเพื่อจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนด้านการส่งเสริมอาชีพ ดิลก (2540) กล่าวว่า องค์กรธุรกิจชุมชนเกิดจากการรวมตัวด้วยความสมัครใจของประชาชนจำนวนหนึ่งเพื่อทำธุรกิจชุมชน มีวัตถุประสงค์และอุดมคติร่วมกันและดำเนินการโดยชุมชน สอดคล้องกับ Uphoff (1986) ที่กล่าวว่าการรวมกลุ่มของชาวชนบทมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งและเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ทำให้ในปัจจุบันกลุ่ม องค์กรชุมชนต่าง ๆ ได้ขยับปรับตัวขึ้นมาดำเนินธุรกิจชุมชน สอดคล้องกับรายงานว่า ระบบการผลิตในชนบทกลายเป็นระบบของผู้ประกอบการ และความสัมพันธ์ของผู้ประกอบการทั้งหมดก็ผสานกันขึ้นมาเป็น สังคมผู้ประกอบการในชนบท (อรรถจักร์, 2559) จินตวีร์ (2557) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงรวมความถึงการพัฒนาที่คำนึงถึง 3 ด้านคือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งต่างมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมโดยยังรักษาความสมดุลที่ดี ทำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ จึงเป็นจุดหมายของการพัฒนาที่ทำให้ประชาชนอยู่ดีมีสุขตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับที่กุนนาร์ (2557) รายงานว่า แม้เศรษฐกิจจะเจริญเติบโต แต่หาได้มีหลักประกันว่ามันจะช่วยคนยากจน การสร้างความเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงเราต้องไม่ให้เงินเป็นตัวตัดสินใจหรือตัววัดกิจกรรมทั้งหมดของมนุษย์ การทำเช่นนี้จะสำเร็จได้ด้วยกลยุทธ์หลายอย่างผสมผสานกัน บ้านหนองสามพราน ตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนพยายามอย่างยิ่งในการร่วมมือกันพัฒนาชุมชน พัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน ดังจะเห็นได้จากโครงการต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการในชุมชน เช่น สหกรณ์โคนมกาญจนบุรี และคลังอาหารสัตว์ ซึ่งมีอยู่ 2 สหกรณ์ ได้แก่ สหกรณ์โคนม และสหกรณ์ในเขตปฏิรูปที่ดินหนองสามพราน โครงการขุดลอกลำห้วยเป็นระยะทางกว่า 10 กิโลเมตร รวมทั้งจัดทำฝายชะลอน้ำและขุดสระเพื่อสร้างแหล่งน้ำเพิ่มตามแนวพระราชดำริการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้งให้ได้มากที่สุด และโครงการศูนย์การเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ บ้านหนองสามพรานที่มีผู้เข้าเยี่ยมชมโครงการตลอดทั้งปี จัดตั้งกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรชนิดต่าง ๆ เป็นต้น แต่ที่ผ่านมาชุมชนบ้านหนองสามพราน ยังขาดสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของคนในชุมชนอย่างเป็นหลักแหล่ง มีเพียงการตั้งร้านขายของช่วงมีคนมาศึกษาดูงานในพื้นที่ซึ่งเป็นระยะเวลาเพียงสั้น ๆ ทำให้ชาวบ้านสูญเสียโอกาสในการหารายได้ของตนเอง และหากผู้บริโภคอยากซื้อสินค้าอีกครั้ง ก็ไม่สามารถหาแหล่งจำหน่ายของผลิตภัณฑ์ที่แน่นอนได้ แม้ว่าปัจจุบันทางชุมชนได้จัดสรรพื้นที่สำหรับการวางขายผลิตภัณฑ์แล้ว แต่ยัง

ขาดความรู้ในด้านการบริหารจัดการ การตลาด และการคิดรูปแบบร้านค้า อีกทั้งคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีเวลาว่างค่อนข้างน้อยและไม่แน่นอน ทางคณะผู้จัดทำโครงการจึงเล็งเห็นถึงปัญหาเหล่านี้และได้วางแผนการจำหน่ายตลอดจนการพัฒนาร้านค้าและเพิ่มยอดจำหน่ายสินค้าของคนในชุมชน อีกทั้งช่วยออกแบบร้านค้า เพื่อเป็นตัวอย่างในการจัดตั้งร้านค้าในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเสนอแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับชุมชน ในการเพิ่มมูลค่าของสินค้าภายในชุมชน
2. เพื่อเป็นศูนย์รวมในการกระจายสินค้าให้กับชาวบ้านในชุมชน
3. เพื่อให้ชาวบ้านมีการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและเป็นมาตรฐาน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ศึกษาเกี่ยวกับการตั้งร้านค้าของฝากจากชุมชนบ้านหนองสามพราน จังหวัดกาญจนบุรี โดยศึกษาในเรื่องของการหาแนวทางด้านการตลาด พร้อมทั้งได้ทำการออกแบบตัวอย่างร้านค้าในชุมชน และเสนอแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับชุมชน ระยะเวลาในการดำเนินโครงงาน 19 มกราคม ถึง 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มวิสาหกิจและคนในชุมชนบ้านหนองสามพราน

การดำเนินโครงการ

ลงพื้นที่ศึกษาชุมชนของชุมชนเพื่อศึกษาสภาพแวดล้อม และสอบถามปัญหาจากชาวบ้าน รวมถึงเก็บข้อมูลสินค้าที่มีอยู่ในชุมชน และนำมาวางแผน สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม ทางผู้จัดทำได้ลงพื้นที่ชุมชนเก็บข้อมูลเพิ่มเติมครั้งที่สอง และหาข้อมูลการวางแผนการขาย จัดทำแบบแผนการออกแบบร้านค้าของชุมชน วางแผนการตลาด และนำไปเสนอเบื้องต้นแก่ตัวแทนชุมชน เพื่อสอบถามความคิดเห็น และนำข้อเสนอแนะจากตัวแทนชุมชนมาแก้ไข หลักจากแก้ไขจึงบันทึกข้อมูล จัดทำเล่มรายงาน และนำเสนอคนในชุมชนอีกครั้ง

ผลการดำเนินงาน

ทางกลุ่มผู้จัดทำได้คิดการวางรูปแบบร้านค้าของชุมชนบ้านหนองสามพราน โดยให้ชาวบ้านจัดตั้งกลุ่มสมาชิกร้านค้า เพื่อทำการขายสินค้า ซึ่งใช้ชื่อว่า “ร้านค้าของฝากจากบ้านหนองสามพราน” โดยมีกฎระเบียบ ดังนี้ 1) สมัครสมาชิกร้านค้าฟรีภายใน 7 วันแรก วันที่ 8-14 เสียค่าสมัครสมาชิกครึ่งราคา 2) มีการเก็บค่าส่วนกลางรายเดือน 50 บาท/สมาชิก 1 คน 3) สมาชิกทุกคนต้องมีการผลัดเปลี่ยนมาขายของตามวันที่ตกลงกันไว้ 4) ห้ามสมาชิกจัดตั้งร้านค้าส่วนตัว 5) หากไม่มีสินค้ามาขาย หรือทำผิด

กฎระเบียบ ครบ 3 ครั้ง จะสิ้นสุดการเป็นสมาชิกทันที หากจะกลับเข้ามาขายต้องทำการสมัครสมาชิกใหม่ 6) สมาชิกต้องเข้าประชุมเพื่อทราบ กฎ กติกา และรายละเอียดในการดำเนินงาน (กฎสามารถยืดหยุ่นได้ตามการตกลงของกลุ่มชาวบ้าน)

การวางแผนการขาย หรือการตลาดนั้น ทางกลุ่มผู้จัดทำได้นำกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) มาใช้ ซึ่งส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) เป็นพื้นฐานสำคัญก่อนที่จะต่อยอดไปสู่การทำการตลาดจริง โดยกลุ่มผู้จัดทำได้เสนอแนวทางการวิเคราะห์ ดังนี้

1) ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) เป็นผลิตภัณฑ์ในชุมชนบ้านหนองสามพรานซึ่งมีสินค้า OTOP 15 ผลิตภัณฑ์ ซึ่งควรรู้จุดเด่นของผลิตภัณฑ์เพื่อที่จะสามารถเสนอขายผลิตภัณฑ์ของตนเองได้เหมาะสม

2) ด้านราคา (Price) นำเสนอแนวทางในการตั้งราคา 3 กลยุทธ์ คือ การตั้งราคาแบบเลขคี่ (Odd Pricing) กลยุทธ์แนวระดับราคา (Price Lining) และกลยุทธ์ราคาชุด (Product Set Pricing)

3) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) คือ ร้านขายของฝากชุมชนบ้านหนองสามพราน

4) ด้านการส่งเสริมการขาย (Promotion)

ภาพที่ 1 ร้านขายของฝากชุมชนบ้านหนองสามพราน

<u>การส่งเสริมการขาย (Sales Promotion)</u>

- มีสินค้าให้ทดลอง เช่น กล้วยอบเนยมีสินค้าให้ทดลองชิม แชมพูมีสินค้าให้ทดลองดมกลิ่น
- ออก Package ใหม่ๆ สำหรับเทศกาลต่าง ๆ เช่น เทศกาลปีใหม่ สงกรานต์
- ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น น้ำปั่น นำแก้วมาเองรับส่วนลด 5 บาท น้ำยาล้างจาน นำขวดมาเองรับส่วนลด 5 บาท
- จัดโปรโมชั่นส่งเสริมการขาย เช่น ชิ้นละ 35 บาท 3 ชิ้น 100 บาท

<u>การโฆษณา (Advertising)</u>

- โฆษณาออนไลน์ (Online) ประชาสัมพันธ์สินค้าผ่านทาง FACEBOOK ซึ่งเป็นเพจของชุมชน ชื่อเพจ “นวัตวิถีบ้านหนองสามพราน” และให้คนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เช่น ทำกิจกรรมใส่แฮชแท็ก เช็คอิน หรือ ทำ blog ตั้งกระทู้ pantip เพื่อการประชาสัมพันธ์

- โฆษณาออฟไลน์ (Offline) ทำป้ายบอกทางเป็นระยะ ๆ การไปออกบูธขายสินค้าในงานประจำปี และงานประเพณี หรืองานแสดงสินค้าต่าง ๆ ทำป้ายโปรโมทร้านขายของฝากชุมชนบ้านหนองสามพรานตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น บขส. รถโดยสารประจำทาง (กาญจนบุรี-สังขละ) และมีกล่องรับฟังความคิดเห็นภายในร้านค้า

ภาพที่ 2 ป้ายบอกทางร้านค้าของฝากจากบ้านหนองสามพราน

<u>การใช้พนักงานขาย (Personal Selling)</u>

มีพนักงานขายในร้านจะต้องทราบรายละเอียด และข้อมูลบางส่วน ของสินค้าในร้าน เพื่อที่จะสามารถตอบคำถาม หรือแนะนำผลิตภัณฑ์ได้ เป็นการโน้มน้าวใจอย่างหนึ่ง แล้วอาจทำให้ลูกค้าประทับใจและสามารถเข้าถึงลูกค้าได้โดยตรงและรวดเร็ว

<u>การให้ข่าวและการประชาสัมพันธ์ (Public Relation)</u>

- ให้การสนับสนุนกิจกรรมภายในท้องถิ่น หรือส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในชุมชน เช่น จัดผลิตภัณฑ์ช่วยผู้ประสบภัยน้ำท่วม นำเงินส่วนหนึ่งไปทำบุญวัดในชุมชน

- ทำใบโบรชัวร์แสดงสินค้า เช่น พืชผักเกษตรอินทรีย์ เขียนในใบว่าปลูกโดยไม่ใช้สารเคมีทั้งสิ้น (จะเป็นการประชาสัมพันธ์เพื่อการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้สินค้า ไม่ใช่การขายโดยตรง ไม่ต้องบอกราคาในใบ แต่เน้นการบอกสรรพคุณ คุณค่าสินค้า หรือเรื่องราวของชุมชน)

5) ด้านบุคลากร (People)

ภาพที่ 3 หน้าที่ของแต่ละฝ่ายในชุมชน

6) ด้านการให้บริการ (process)

คนขายสินค้าให้บริการด้านการแนะนำผลิตภัณฑ์ และแนะนำรูปแบบการใช้สินค้าที่เหมาะสมกับลูกค้าได้ รวมถึงสามารถตอบคำถามให้กับลูกค้าได้อย่างรวดเร็ว และการติดตามความสนใจของลูกค้า ซึ่งสมาชิกในร้านค้าควรรู้ทุกคน เพื่อที่จะทำให้บริการเป็นมาตรฐานในทุกครั้ง และสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้าได้

7) ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Evidence)

ป้ายไวนิลหน้าร้าน

ภาพที่ 4 ป้ายไวนิลร้านของฝากจากบ้านหนองสามพราน

แนะนำรูปแบบการจัดร้าน

- ตำแหน่งของการวางสินค้า แนะนำให้วางสินค้าตามยอดขายจากสถิติในอดีต โดยวางสินค้าที่มียอดขายมากให้เห็นได้ชัดเจน และวางสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือสินค้าโปรโมชั่น ถัดจากสินค้าขายดีและวางสินค้าอื่น ๆ แบ่งตามหมวด เช่น ของสด ผลิตภัณฑ์แปรรูป เป็นต้น
- การปรับภูมิทัศน์ของร้าน ปรับพื้นที่โดยรอบ ทำความสะอาด เพื่อความสะดวกในการจอดรถ นำต้นไม้มาปลูกเพื่อสร้างร่มเงาและอากาศที่สดชื่น จัดซุ้มดอกไม้ตรงทางเดินเข้าไปฟาร์มแพะ ซึ่งควรเป็นไม้ที่สามารถเก็บผลผลิตได้ เพื่อเพิ่มกิจกรรมให้กับผู้เดินทางมาเยี่ยมชม ปรับรูปแบบฟาร์มแพะให้สวยงามขึ้น เพื่อสามารถต่อยอดการค้าอื่น ๆ ได้อีก เช่น จำหน่ายหญ้าแพะ สร้างแลนด์มาร์คและจุดเช็คอินเพื่อถ่ายรูป เป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สัญจรไปมาเห็นแล้วสวยงามจึงอยากแวะ และเป็นการสร้างเอกลักษณ์ให้กับชุมชน
- ตัวอย่างการออกแบบร้าน

ภาพที่ 5 ตัวอย่างการออกแบบร้านของฝากจากบ้านหนองสามพราน

อภิปรายผลการดำเนินงานและข้อเสนอแนะ

จากการระดมสมองของนักศึกษา อาจารย์ตลอดจนผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ได้บทสรุปร่วมกันที่จะนำแนวทางในการแก้ไขปัญหาร้านของฝากจากบ้านหนองสามพรานไปใช้โดยใช้หลักการวิเคราะห์จากแนวทางจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้ได้มาซึ่งผลสัมฤทธิ์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ด้านความรู้ มีหลักการวางแผนการขาย การทำการตลาด
- ด้านคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ความอดทน และความสามัคคีของชาวบ้าน ในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ ปลอดภัย หรือ คิดกำไรให้เหมาะสม ไม่เอาเปรียบผู้บริโภคจนเกินไป
- ความพอประมาณ รู้จักเตรียมผลิตและสินค้าอย่างเหมาะสมไม่ให้สินค้าหมดหรือเหลือจนเน่าเสีย มีการบริหารทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
- มีเหตุผล สร้างรายได้ สร้างอาชีพ มีศูนย์กระจายสินค้าที่แน่นอน
- มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีสติ ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ทำให้คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

ในส่วนของข้อเสนอแนะจากการดำเนินโครงการนี้มีดังนี้

- ควรแสวงหาความร่วมมือร่วมกับองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องภายนอกชุมชนให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ให้มากขึ้น เช่น ผู้สนับสนุนด้านการเงิน ผู้สนับสนุนด้านการตลาด เป็นต้น
- ควรแสวงหาความร่วมมือจากบุคคล องค์กร ที่มีความถนัดเฉพาะด้านเข้ามาช่วยสนับสนุนกิจกรรมของโครงการ เช่น การออกแบบโครงสร้างและการตกแต่งร้านค้า การออกแบบระบบบัญชีและการจัดการการเงิน เป็นต้น

ประโยชน์ที่ได้รับ

- ด้านวัตถุ มีผลิตภัณฑ์จากคนในชุมชน และคนในชุมชนมีรายได้
- ด้านสังคม ทุกคนมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมากขึ้น เกิดความสามัคคี และมีการช่วยเหลือกันในชุมชน
- ด้านวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง และช่วยส่งเสริมผลิตภัณฑ์ในชุมชน
- ด้านสิ่งแวดล้อม การทำบรรจุภัณฑ์จากวัตถุดิบธรรมชาติ มีการสนับสนุนให้ลูกค้าใช้วัสดุอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น ใช้ถุงผ้ามาซื้อของ เป็นต้น หรือการนำบรรจุภัณฑ์มาใช้ซ้ำ เช่น นำขวดน้ำยาล้างจานขวดเก่ามาเติมผลิตภัณฑ์น้ำยาอเนกประสงค์ซ้ำ (สำหรับคนในชุมชน) เป็นการช่วยลดโลกร้อน

เอกสารอ้างอิง

กุนนาร์ รุนด์เกรน. 2557. **อุทยานแห่งผืนดิน : จากการล่าสัตว์และเก็บของป่า สู่ทุนนิยมโลกาภิวัฒน์และโลกหลังจากนี้**. สวนเงินมีมา, กรุงเทพฯ. 560 น.

จินตวีร์ เกษมศุข. 2557. **หลักการมีส่วนร่วม กับ การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน**. แอคทีฟ พริ้นท์, กรุงเทพฯ. 77 น.

จิรดา เดชเกลี้ยง และศศิณา สิริวัฒน์ สาขางานเทคโนโลยีสำนักงาน แผนกคอมพิวเตอร์ธุรกิจวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุราษฎร์ธานี (ม.ป.ป.) **กลยุทธ์การตั้งราคา บทเรียนออนไลน์**. สืบค้นจาก (https://sites.google.com/site/onlinelearningseries/hnwy-thi-2-kar-kahnd)

ดิลก สาระวดี. 2540. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาธุรกิจชุมชน : องค์กรชุมชนกลไกเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม**. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

ทิศนา แขมมณี (2559) **ถอดรหัสปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การสอนกระบวนการคิด**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2559. **ลืมตาอ้าปาก จาก "ชาวนา" สู่ "ผู้ประกอบการ"**. สำนักพิมพ์มติชน, กรุงเทพฯ. 160 น.

greedisgoods. (29 มกราคม 2560) **กลยุทธ์ส่วนผสมทางการตลาด (4Ps)**. สืบค้นจาก (https://greedisgoods.com/marketing-4p)

greedisgoods. (2 เมษายน 2560) **กลยุทธ์ส่วนผสมทางการตลาด (7Ps)**. สืบค้นจาก (https://greedisgoods.com/7p-%E0%B8%84%E0%B8%B7%E0%B8%AD/)

Uphoff, N. 1986. **Local Institutional Development**. Kumarian Press. Connecticut, USA.

การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ของฝาก “พริกแกงสมุนไพรบ้านวังสิงห์”

ณัชชา ตระการภัทร[1]
เบญจรัตน์ แกล้วณรงค์[1], ลลิตา โปธา[1], ต่อตระกูล นามสุวรรณ[1]
จุฑามาศ สุคนธปฏิภาค[1], ธีรพงษ์ เที่ยงสมพงษ์[1]

บทคัดย่อ

กลุ่มสัมมาชีพชุมชนบ้านวังสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี รวมตัวกันทำพริกแกงสมุนไพรขายเพื่อสร้างรายได้เสริมและเป็นเงินทุนสวัสดิการให้กับคนในชุมชน เนื่องจากพริกแกงสมุนไพรของกลุ่มมีความเป็นเอกลักษณ์ คุณภาพ และรสชาติดี จึงได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอก แต่กลุ่มยังประสบปัญหาเรื่องบรรจุภัณฑ์ที่ไม่ดึงดูดกลุ่มผู้บริโภคที่ต้องการซื้อเป็นของฝากเท่าที่ควร เพื่อช่วยให้ชุมชนมีช่องทางการจัดจำหน่ายมากขึ้น นักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี ในรายวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงได้จัดทำโครงงานนี้ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงบรรจุภัณฑ์พริกแกงสมุนไพรในรูปแบบของฝากให้เกิดความน่าสนใจดึงดูด และทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการผลิตและบรรจุพริกแกงสมุนไพรทำให้สามารถออกแบบบรรจุภัณฑ์รูปแบบใหม่ที่มีเอกลักษณ์ได้มาตรฐาน และมีต้นทุนที่ชุมชนยอมรับได้ และมีแนวโน้มที่ชุมชนจะนำไปใช้ได้จริง ทั้งนี้กระบวนการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้เกิดความคิดที่เป็นระบบ สร้างความสมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านวัตถุ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ : พริกแกง, บรรจุภัณฑ์, ของฝา,ก บ้านวังสิงห์, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

[1] กลุ่มสาขาวิชาสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี

ที่มาและความสำคัญ

“พริกแกงสมุนไพร” เป็นกิจกรรมที่รวมกลุ่มคนในชุมชนบ้านวังสิงห์ หมู่ที่ 2 ตำบลสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิด เชื่อมความสัมพันธ์และสร้างรายได้เสริมให้กับชาวบ้านในกลุ่มได้เป็นอย่างดี แต่เดิมบรรจุภัณฑ์มีรูปแบบใส่ถุงพลาสติกและกระปุกเพื่อนำไปขายในชุมชนบ้านวังสิงห์เป็นหลัก ต่อมาได้มีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนบรรจุภัณฑ์ของพริกแกงให้มีมาตรฐานมากขึ้น ทำให้พริกแกงของชุมชนได้รับการยอมรับจากภายนอก เช่น กลุ่มคนที่มาศึกษาดูงานและทางหมู่บ้านได้มีโอกาสเป็นตัวแทนในการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งออกร้านขายพริกแกงในงานตามโอกาสต่าง ๆ แต่บรรจุภัณฑ์ที่ใช้ยังไม่ดึงดูดกลุ่มผู้บริโภคที่ต้องการซื้อพริกแกงเพื่อไปเป็นของฝากเท่าที่ควร นักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี ในรายวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงจัดทำโครงงานเพื่อช่วยปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ในรูปแบบของฝากให้เกิดความน่าสนใจ ดึงดูด และทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อปรับปรุงบรรจุภัณฑ์พริกแกงสมุนไพรของชุมชนบ้านวังสิงห์ในรูปแบบของฝากบนพื้นฐานของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดความน่าสนใจ ดึงดูด และทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เดือน มกราคม 2562-เดือน มีนาคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มลูกค้าที่มาศึกษาดูงานที่หมู่บ้านวังสิงห์ และกลุ่มลูกค้าตามสถานที่ออกงานต่าง ๆ

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ทำการเก็บข้อมูลในชุมชนเพื่อสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนการทำพริกแกง วัสดุอุปกรณ์ วัตถุดิบ และการใส่บรรจุภัณฑ์ เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์พริกแกงมากยิ่งขึ้น นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางพัฒนาปรับปรุงบรรจุภัณฑ์บนพื้นฐานของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ทิศนา แขมมณี, 2559) และทำการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ต้องการปรับปรุงใหม่ให้ดึงดูดกลุ่มลูกค้าและเป็นที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น บรรจุภัณฑ์ต้นแบบจากขั้นตอนนี้จะถูกนำไปเสนอต่อสมาชิกกลุ่มทำพริกแกงอีกครั้ง เพื่อสอบถามความคิดเห็นและรับข้อเสนอแนะจากชุมชนมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมากยิ่งขึ้น ในขั้นตอนสุดท้ายเมื่อได้ทำการวิเคราะห์ ออกแบบ และปรับปรุงแก้ไขรูปแบบบรรจุภัณฑ์เป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงได้มีนำเสนอและส่งมอบผลงานต้นแบบบรรจุภัณฑ์ของฝากให้กับคนในชุมชนบ้านวังสิงห์อีกครั้ง

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

จากเดิมที่ชุมชนใช้บรรจุภัณฑ์แบบถุงพลาสติกสุญญากาศพิมพ์ลายโลโก้ ขนาด 500 กรัม และกระปุกพลาสติกที่ไม่ติดฉลาก ขนาด 100 กรัม (ภาพที่ 1) และจากการสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชนทำให้ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนโลโก้ของสินค้าแล้วแต่ยังไม่ได้ใช้โลโก้ใหม่นั้นบนบรรจุภัณฑ์ เมื่อมีการระดมสมองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับคนในชุมชนพบว่า ชุมชนมีความต้องการเปลี่ยนฉลากบรรจุภัณฑ์ของฝากใหม่ให้ดูทันสมัย มีเอกลักษณ์ ได้มาตรฐานยิ่งขึ้น และมีต้นทุนที่ชุมชนยอมรับได้ ทำให้ได้ข้อสรุปการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์เป็นการพัฒนาฉลากบรรจุภัณฑ์ใหม่ (ภาพที่ 2) สำหรับซองพลาสติกสุญญากาศขนาด 500 กรัม กระปุกพลาสติกขนาด 100 กรัม และเพิ่มแบบซองพลาสติกสุญญากาศขนาด 100 กรัม เพื่อความสะดวกในการนำไปประกอบอาหารสำหรับผู้บริโภคที่ต้องการทดลองผลิตภัณฑ์หรือต้องการใช้ปริมาณน้อยในแต่ละครั้ง (ภาพที่ 3)

(ก) (ข)

ภาพที่ 1 : รูปแบบบรรจุภัณฑ์เดิม (ก) ถุงพลาสติกสุญญากาศ (ข) กระปุกพลาสติก

(ก) (ข)

ภาพที่ 2 : ฉลากบรรจุภัณฑ์ใหม่ (ก) ฉลากแบบถุงพลาสติกสุญญากาศ (ข) ฉลากแบบกระปุกพลาสติก

(ก) (ข)

ภาพที่ 3 : บรรจุภัณฑ์ของฝากรูปแบบใหม่ (ก) ถุงพลาสติกสุญญากาศใช้กับปริมาณ 100 กรัม และ 500 กรัม (ข) กระปุกพลาสติกปริมาณ 100 กรัม

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับ และข้อเสนอแนะ

แนวทางในการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ของฝากพริกแกงสมุนไพรของชุมชนบ้านวังสิงห์นี้สอดคล้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2 เงื่อนไข 3 หลักการ) (ทิศนา แขมมณี, 2559) ดังนี้

เงื่อนไขความรู้ อาศัยองค์ความรู้ที่หลากหลายเพื่อออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ หลักการตลาด (Kotler and Keller, 2014) การออกแบบบรรจุภัณฑ์โดยโปรแกรมกราฟฟิก กระบวนการทำพริกแกงสมุนไพร การแปรรูปและการถนอมอาหาร การจัดหาแหล่งวัตถุดิบที่มีคุณภาพและราคาที่เหมาะสม

เงื่อนไขคุณธรรม กระบวนการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์นี้จะสำเร็จได้ต้องอาศัยคุณธรรมในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น การรับฟังความคิดเห็นของชุมชนและนำมาวิเคราะห์เพื่อเกิดการต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ ๆ การปรับทัศนคติเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอให้ก้าวทันเทคโนโลยี การมีวินัยตรงต่อเวลาในการทำงานร่วมกันในชุมชน การใช้สติหยั่งรู้เพื่อให้เกิดปัญญาคิดแก้ไขปัญหาและพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ ตลอดจนความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน

หลักความพอประมาณ ข้อสรุปในการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์นี้เกิดจากความพอประมาณที่พิจารณาจากการนำวัตถุดิบของชุมชนมาผลิตเพื่อประหยัดต้นทุน การเลือกบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมแก่การลงทุนของชุมชน และไม่ดูหรูหราฟุ่มเฟือยเกินไปสำหรับผู้ซื้อ และการเลือกปรับปรุงเฉพาะผลิตภัณฑ์ของฝากทำให้กลุ่มผู้บริโภคเดิม (เช่น คนในชุมชน) ไม่ได้รับผลกระทบจากต้นทุนและราคาขายของผลิตภัณฑ์

หลักความมีเหตุผล ได้แก่ ปรับภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์เพื่อยกระดับสินค้าในตลาดของฝากทำให้สินค้าเป็นที่ต้องการของตลาดและเพิ่มยอดของผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนภายในชุมชน

หลักการมีภูมิคุ้มกัน กระบวนการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์นี้มีการคำนึงถึงการควบคุมคุณภาพสินค้าให้เป็นที่ยอมรับของลูกค้า กระบวนการออกแบบบรรจุภัณฑ์มีขั้นตอนการทำงานชัดเจน ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน และชุมชนสามารถนำไปต่อยอดด้วยตนเองได้ มีรูปแบบบรรจุภัณฑ์ที่หลากหลาย

(กระปุก 100 กรัม ซอง 100 กรัม และ ซอง 500 กรัม) ทำให้เกิดทางเลือกที่หลากหลายกับผู้บริโภค เป็นต้นทุนที่ชุมชนยอมรับได้ และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กลุ่มผู้ผลิตพริกแกงสมุนไพรบ้านวังสิงห์

หลังจากการนำเสนอและส่งมอบผลงานต้นแบบบรรจุภัณฑ์ของฝาก ชุมชนได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสนอแนะแนวทางพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ในอนาคต ด้วยการให้กลุ่มเย็บผ้าของชุมชนผลิตถุงผ้าสำหรับใส่บรรจุภัณฑ์พริกแกงเพื่อเพิ่มความสะดวกในการขนส่งและลดการใช้ถุงพลาสติก รวมทั้งทำกล่องกระดาษเพื่อรวบรวมบรรจุภัณฑ์ซองพริกแกงขนาด 100 กรัม เข้าด้วยกันเป็นบรรจุภัณฑ์ทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งสำหรับผู้บริโภค

ประโยชน์ที่ได้รับ

การปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ของฝากพริกแกงสมุนไพรของชุมชนบ้านวังสิงห์บนพื้นฐานของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้ชุมชนเกิดความยั่งยืน มีความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงใน 4 มิติ (ทิศนา แขมมณี, 2559) ดังนี้

ด้านวัตถุ (เศรษฐกิจ) เพิ่มมูลค่าและทำให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น สามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน

ด้านสังคม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมกลุ่มสัมมาชีพพริกแกงสมุนไพรบ้านวังสิงห์ และช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น

ด้านวัฒนธรรม เป็นการอนุรักษ์อาหารไทย คงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และส่งเสริมการนำความรู้ทางด้านสมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาปรับใช้ในผลิตภัณฑ์

ด้านสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมผลิตภัณฑ์พริกแกงสมุนไพรบ้านวังสิงห์เป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยอนุรักษ์พืชสมุนไพรให้คงอยู่ นอกจากนี้แนวคิดที่จะพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ในอนาคตด้วยการทำถุงผ้าใส่บรรจุภัณฑ์พริกแกง นอกจากเป็นการลดการใช้ถุงพลาสติกยังช่วยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วย

เอกสารอ้างอิง

ทิศนา แขมมณี (2559). **ถอดรหัสปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การสอนกระบวนการคิด**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Kotler, P., and Keller, K. L. (2014). **Marketing management**. 15th ed. Upper Saddle River, N.J: Pearson Prentice Hall.

กระบวนการมีส่วนร่วมในการรักษาฐานทรัพยากรชีวภาพ กรณีศึกษา ไก่เขียวพาลี จังหวัดอุตรดิตถ์

สิริวดี พรหมน้อย[1]

บทคัดย่อ

ไก่เขียวพาลี เป็นสัตว์พื้นเมืองประจำถิ่นของจังหวัดอุตรดิตถ์ นับว่าเป็นแหล่งพันธุกรรมที่มีคุณค่าแหล่งหนึ่ง การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์พันธุกรรมและพัฒนาศักยภาพการเลี้ยงไก่เขียวพาลี ด้วยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางด้านภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่เขียวพาลี ลักษณะทางสัณฐาน (อุดมทัศนีย์) เฉพาะของไก่เขียวพาลี และเทคโนโลยีชีวภาพในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกทางด้านดีเอ็นเอด้วยการใช้ลำดับนิวคลีโอไทด์ของไมโตคอนเดรียดีเอ็นเอบริเวณไซโตโครมบี เพื่อศึกษาความหลากหลายทางพันธุกรรมของไก่เขียวพาลีในพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์ จากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานทั้งทางด้านพันธุกรรมของไก่เขียวพาลีทั้งภายนอก (อุดมทัศนีย์) จากการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและองค์กรภาคีต่าง ๆ และลักษณะสารพันธุกรรม (ดีเอ็นเอ) ที่ใช้องค์ความรู้ด้านวิชาการมาอธิบาย ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการส่งเสริมการเลี้ยงไก่เขียวพาลีของทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนในการร่วมกันขับเคลื่อนแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาไก่เขียวพาลีให้เป็นเอกลักษณ์คงอยู่คู่จังหวัดอุตรดิตถ์ และประเทศไทยตลอดไป

คำสำคัญ : กระบวนการมีส่วนร่วม, ฐานทรัพยากรชีวภาพ, ไก่เขียวพาลี, อุตรดิตถ์

[1] หลักสูตรชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

จังหวัดอุตรดิตถ์ มีไก่เขียวพาลีเป็นสัตว์พื้นเมืองประจำถิ่น นับว่าเป็นแหล่งพันธุกรรมที่มีคุณค่าแหล่งหนึ่ง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ปศุสัตว์อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้ให้มุมมองสถานการณ์ในพื้นที่ไว้ว่า “ปัจจุบันมีเกษตรกรจำนวนไม่มากที่มีการเลี้ยงไก่เขียวพาลี ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่รักในสายพันธุ์จริง ๆ เท่านั้น ประชาชนทั่วไปไม่ค่อยให้ความสนใจ ไม่มีการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม ไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรม ถูกละเลยไปไม่เห็นคุณค่าของไก่พื้นเมืองที่เป็นไก่ในบ้านเกิดของตัวเอง ข้อมูลล่าสุดที่สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุตรดิตถ์รวบรวมได้จำนวนไก่เขียวพาลีที่พบมีแค่ประมาณ 70 ตัวเท่านั้น พ่อแม่สายพันธุ์แท้ก็หาได้ยาก และมีราคาแพง นอกจากนี้ปัญหาที่ปศุสัตว์ไปส่งเสริมการเลี้ยงไม่ได้คือ การขาดการร่วมกำหนดลักษณะภายนอกที่เฉพาะเจาะจง (อุดมทัศนีย์) ว่าเป็นลักษณะประจำพันธุ์ไก่เขียวพาลีจังหวัดอุตรดิตถ์ ทำให้สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดไม่สามารถทำการจัดซื้อพ่อแม่พันธุ์ให้กับเกษตรกรได้ เมื่อมีกลุ่มผู้เลี้ยงจำนวนน้อยการถ่ายทอดองค์ความรู้รวมถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ ก็ขาดแรงสนับสนุนไปด้วย จึงเกิดความล่าช้าในการพัฒนาการเลี้ยงไก่เขียวพาลี จากเสียงสะท้อนของเกษตรกรผมคิดว่า คงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนในการช่วยกันผลักดัน ส่งเสริม และหาแนวทางร่วมกัน เพื่อให้ไก่เขียวพาลีอยู่คู่อุตรดิตถ์ต่อไป ถ้าอาจารย์มาช่วยกันผมก็เต็มที่ในฐานะที่ผมเป็นคนอุตรดิตถ์เหมือนกัน” (นายสุธี ใจหวัง, สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2556)

จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นต้นกำเนิดของไก่เขียวพาลี และอำเภอพิชัย เป็นพื้นที่หลักที่มีจำนวนไก่เขียวพาลีอยู่มากที่สุดในจังหวัด ประกอบกับมีการตั้งคณะกรรมการกลุ่มคนรักไก่ชน อำเภอพิชัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลคอรุม อำเภอพิชัย ซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งและมีความต้องการที่จะอนุรักษ์ความทรงจำที่มีต่อท่านพ่อพระยาพิชัยดาบหัก เนื่องจากไก่ชนของท่านพ่อพระยาพิชัยดาบหัก ชื่อว่า พาลี ทำให้ชาวจังหวัดอุตรดิตถ์เรียกไก่เขียวหางดำว่า ไก่เขียวพาลีเรื่อยมา (กลุ่มวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ, [ออนไลน์], 2557) จึงถือได้ว่าเป็นไก่ประจำถิ่นของจังหวัดอุตรดิตถ์ แต่มีปัญหาหลักคือ ยังไม่สามารถส่งเสริมได้อย่างจริงจัง เนื่องจากยังขาดข้อมูลเชิงวิชาการทางด้านลักษณะอุดมทัศนีย์ที่เฉพาะเจาะจง และข้อมูลเชิงลึกทางด้านพันธุกรรมของไก่เขียวพาลี จังหวัดอุตรดิตถ์

จากสถานการณ์ปัญหาทางด้านการส่งเสริมการเลี้ยงไก่เขียวพาลีของทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน ทำให้ต้องใช้องค์ความรู้ทางวิชาการมาช่วยในการหนุนเสริม จึงควรมีกระบวนการดำเนินการโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและองค์กรภาคีต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาไก่เขียวพาลีให้เป็นเอกลักษณ์คงอยู่คู่จังหวัดอุตรดิตถ์ และประเทศไทยตลอดไป

วัตถุประสงค์

เพื่อใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์พันธุกรรมและพัฒนาศักยภาพการเลี้ยงไก่เขียวพาลี

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ตุลาคม 2556-กันยายน 2561

กลุ่มเป้าหมาย

เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่พื้นเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์
กลุ่มคนรักไก่ชน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์
องค์การบริหารส่วนตำบลคอรุม อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์
สำนักงานปศุสัตว์อำเภอพิชัย
สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุตรดิตถ์

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

1. จัดเวทีร่วมกับกลุ่มคนรักไก่ชน ผู้เลี้ยงไก่เขียวพาลี ทั้งในพื้นที่อำเภอพิชัย และเครือข่ายองค์การบริหารส่วนตำบลคอรุม และปราชญ์ชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลลักษณะอุดมทัศนีย์ของไก่เขียวพาลีจังหวัดอุตรดิตถ์ ณ ห้องประชุมสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2557 (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 : เวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลลักษณะอุดมทัศนีย์ของไก่เขียวพาลีจังหวัดอุตรดิตถ์
ที่มา : สิริวดี และสมเกียรติ (2559)

2. เก็บตัวอย่างเลือดจากเส้นเลือดดำบริเวณใต้ปีก (wing vein) จากไก่เขียวพาลีของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 35 ตัวอย่าง ปริมาณ 1 มิลลิลิตรต่อตัว ใส่ในหลอดเก็บเลือดที่มีสารป้องกันการแข็งตัวของเลือด (EDTA) เพื่อป้องกันการแข็งตัวของเลือด (Pramual et al., 2013) นำมาสกัดดีเอ็นเอในส่วนของไมโตคอนเดรียดีเอ็นเอบริเวณไซโตโครมบี เพื่อนำไปวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงวิวัฒนาการในการบอกถึงความหลากหลายทางพันธุกรรม โดยการทดลองในห้องปฏิบัติการทางอณูวินิจฉัย ณ คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. จัดเวทีร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อทวนสอบข้อมูลร่วมกันทั้งลักษณะอุดมทัศนีย์ และข้อมูลด้านพันธุกรรมของไก่เขียวพาลี และวางแผนการอนุรักษ์ ปรับปรุงพันธุ์ และส่งเสริมร่วมกัน ณ ห้องประชุมสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2561

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

จากผลการดำเนินงานจากการขับเคลื่อนภายใต้กลุ่มคนรักไก่ชน ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลคอรุม เกิดการขยายเครือข่ายการทำงานร่วมกับภาคีเพิ่มขึ้น ประกอบด้วย กลุ่มอนุรักษ์ไก่พื้นเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไก่เหลืองหางขาว จังหวัดพิษณุโลก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม สำนักงานปศุสัตว์อำเภอพิชัย สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่แสดงให้เห็นถึงแนวทางการสร้างกลไกการจัดการเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากไก่เขียวพาลีอย่างยั่งยืนต่อไป ทั้งนี้มีเวทีการประกวดไก่พื้นเมืองในแต่ละเวทีเป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกันในระดับเครือข่าย ได้แก่ เวทีประกวดไก่พื้นเมืองประจำปีในงานบ้านเกิดท่านพ่อพระยาพิชัย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ มหกรรมไก่พื้นเมือง จังหวัดลำปาง งานประกวดไก่พื้นเมือง มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ งานประกวดไก่พื้นเมือง จังหวัดพิษณุโลก

การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนและให้ข้อมูลลักษณะทางอุดมทัศนีย์เบื้องต้นของไก่เขียวพาลีจังหวัดอุตรดิตถ์ ทั้งลักษณะภายนอกที่อธิบายได้ด้วยองค์ความรู้ทางวิชาการ และภูมิปัญญาท้องถิ่น จนได้ออกมาเป็น (ร่าง) หนังสือ เขียวพาลี ไก่ดีคู่เมืองอุตรดิตถ์ (ภาพที่ 2) เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ของบุคคลทั่วไปให้ทราบถึงข้อมูลลักษณะอุดมทัศนีย์ของไก่เขียวพาลี จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพที่ 2 : (ร่าง) หนังสือ เขียวพาลี ไก่ดีคู่เมืองอุตรดิตถ์
ที่มา : สิริวดี และสมเกียรติ (2559)

การใช้องค์ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพ ในการศึกษาข้อมูลดีเอ็นเอเชิงลึกของไก่เขียวพาลี ทำให้ทราบข้อมูลทางพันธุกรรมในส่วนของไมโตคอนเดรียดีเอ็นเอบริเวณไซโตโครมบีของไก่เขียวพาลี จากความสัมพันธ์เชิงวิวัฒนาการพบว่า ไก่เขียวพาลีที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มย่อย (Haplotype) และไก่เขียวพาลีที่นำมาศึกษาทั้งหมดอยู่ในกลุ่ม *Gallus gallus* ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับไก่พื้นเมืองจากประเทศจีน (Liu et al., 2006) และเวียดนาม (Ramadan et al., 2011) แต่ยังมีบางส่วนของไก่เขียวพาลีที่แสดงให้เห็นเป็นนัยว่า มีความหลากหลายทางพันธุกรรมในกลุ่มประชากรไก่

เขียวพาลีที่น่าจะมีลักษณะทางพันธุกรรมเฉพาะที่แตกต่างจากไก่พื้นเมืองสายพันธุ์อื่น (สิริวดี และคณะ, 2559) จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในรายละเอียดทางพันธุศาสตร์โมเลกุล สำหรับใช้ประโยชน์เพื่อการอนุรักษ์และปรับปรุงพันธุ์ไก่เขียวพาลีของประเทศต่อไป

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

จากการสร้างแนวทางกลไกการจัดการแบบความร่วมมือ ทำให้เห็นแนวทางได้การสร้างความยั่งยืนให้กับการอนุรักษ์และส่งเสริมไก่เขียวพาลีของจังหวัดอุตรดิตถ์ โดยมีกลไกของพื้นที่คือ ภาคท้องถิ่นโดยองค์การบริหารส่วนตำบลคอรุม อำเภอพิชัย เป็นกลไกหลักในการส่งเสริม ภาครัฐ (สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด) ภาคประชาชน (กลุ่มคนรักไก่ชน อำเภอพิชัย กลุ่มอนุรักษ์ไก่พื้นเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไก่เหลืองหางขาว จังหวัดพิษณุโลก) และภาควิชาการ (มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ) โดยจากภาคีความร่วมมือทั้ง 4 ภาคส่วนนี้ ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลคอรุม มีการจัดทำแผนเพื่อการจัดการฐานทรัพยากรชีวภาพไก่เขียวพาลีในท้องถิ่นโดยชุมชนมีส่วนร่วม และเกิดเป็นศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับไก่เขียวพาลีให้กับผู้สนใจทั่วไป

นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมต่อเนื่องในทุก ๆ ปี คือ งานบ้านเกิดถิ่นกำเนิดพระยาพิชัยดาบหัก ณ อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งในงานจะต้องมีการประกวดไก่พื้นเมือง ที่จะต้องมีการจัดประเภทของไก่เขียวพาลี เป็นประเภทหนึ่งในการประกวดแข่งขัน เพื่อสร้างการรับรู้ ประชาสัมพันธ์ และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มและเครือข่าย มหาวิทยาลัย สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ และหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ ร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 : งานประกวดไก่พื้นเมือง งานบ้านเกิดถิ่นกำเนิดพระยาพิชัยดาบหัก ประจำปี 2557 อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ในวันที่ 7 เมษายน 2557 ณ อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์
ที่มา : สิริวดี และคณะ (2559)

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. กระบวนการในการพัฒนาการเลี้ยงไก่เขียวพาลีในจังหวัดอุตรดิตถ์ที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ข้อมูลทางด้านอุดมทัศนีย์ และความหลากหลายทางพันธุกรรมของไก่เขียวพาลีในพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อเป็นการสร้างฐานองค์ความรู้ในเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับดีเอ็นเอในการประยุกต์ใช้ประโยชน์ใน

การบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในเชิงการพัฒนาการปรับปรุงสายพันธุ์ และการอนุรักษ์พันธุกรรมของไก่เขียวพาลีต่อไป

3. กระตุ้นให้ชุมชนเกิดพลังแห่งการอนุรักษ์ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ระหว่างชุมชน หน่วยงานภาคี และสถาบันการศึกษา สร้างชุมชนเข้มแข็ง เกิดกลุ่มและเครือข่าย รวมถึงองค์ความรู้ท้องถิ่นได้รับการถ่ายทอดพัฒนาและต่อยอด

4. เกษตรกรตื่นตัว และให้ความสำคัญกับสายพันธุกรรมไก่เขียวพาลี ซึ่งเป็นไก่พื้นเมืองประจำถิ่นของจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นทรัพยากรที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และมีแนวทางการพัฒนาให้เป็นอาชีพเสริมรายได้

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ. [ออนไลน์]. 2557. **ไก่เขียวพาลี**. สำนักพัฒนาพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์ แหล่งที่มา : http://breeding.dld.go.th/biodiversity/chm/R%20.%20W/R%20.%20W.html.

สัมภาษณ์ นายสุธี ใจหวัง, ปศุสัตว์อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์. วันที่ 1 สิงหาคม 2556.

สิริวดี พรหมน้อย. 2559. **(ร่าง) หนังสือ เขียวพาลี ไก่ดีคู่เมืองอุตรดิตถ์**. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.

สิริวดี พรหมน้อย และสมเกียรติ ดอนทองแดง. 2559. **ความหลากหลายทางพันธุกรรมของไก่เขียวพาลีในพื้นที่อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้วยการวิเคราะห์ยีนไซโตโครมบีในไมโตคอนเดรีย**. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. ปีที่ 11 ฉบับพิเศษ (พฤศจิกายน 2559). หน้า 355-365.

_____. 2559. **ความหลากหลายทางชีวภาพของไก่เขียวพาลีในพื้นที่อำเภอพิชัยเพื่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์เป็นสัตว์ประจำถิ่นอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุตรดิตถ์**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. 71 หน้า.

Liu, Y.P., Wu, G.S., Yao, Y.G., Miao, Y.W., Luikart, G., Baig, M., Beja-Pereira, A., Ding, Z.L., Palanichamy, M.G. and Zhang, Y.P. (2006). **Multiple maternal origins of chickens: out of the Asian jungles**. Molecular Phylogenetic and Evolution. 38 : 12-19.

Pramual, P., Meeyen, K., Wongpakam, K. and Klinhom, U. (2013). **Genetic diversity of Thai Native Chicken inferred from mitochondrial DNA sequences**. Tropical Natural History. 13(2): 97-106.

Ramadan, H.A.I., Galal, A., Fathi, M.M., El, F.S. and Yakoub, H.A. (2011). **Characterization of two Egyptian native chicken breeds using genetic and immunological parameters**. Biotechnology in Animal Husbandry. 27 : 1-16.

การพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนภาษาอังกฤษ โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

อุษณีย์ เขนยทิพย์[1]
สุภัตรา สาขา[1], รุ่งทิวา ปราบริปู[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนภาษาอังกฤษและความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมของครูสอนภาษาอังกฤษโดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตำบลเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ ประชากรในการวิจัย นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 21 คน และครูสอนภาษาอังกฤษ จำนวน 1 คน โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตำบลเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบประเมินความพึงพอใจ แบบนิเทศการสอน และการวิเคราะห์ความพึงพอใจโดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยใช้*การวิจัย*เชิง*พรรณนา* (descriptive research) และวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

ผลการวิจัยปรากฏ ดังนี้

1. การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพครูสอนวิชาภาษาอังกฤษ โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตำบลเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ จากการนิเทศภายในโดยแบบประเมิน 2 ครั้ง พบว่า การประเมินผลครั้งที่หนึ่งคะแนน 102.75 คะแนน และการประเมินครั้งที่สองคิดเป็นคะแนน 110.00 คะแนน มีค่าผลเฉลี่ยของผลต่าง 7.25 S.D. มีค่าเฉลี่ยผลต่าง 3.202 ค่าที 4.529* อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นั้นหมายความว่า ครูผู้สอนได้รับการพัฒนาก่อนและหลังการนิเทศการสอน

2. การศึกษาความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมของครูสอนภาษาอังกฤษโดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยรวม ของนักเรียนชั้นปะถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตำบลบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ มีความพึงพอใจการจัดกิจกรรมค่ายภาษาอังกฤษ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยโดยรวม ($\overline{X}$) = 3.96 (S.D.= 0.88) คิดเป็นร้อยละ 22.24 ตามแบบการประเมิน 5 ระดับ

คำสำคัญ : การพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนภาษาอังกฤษ, การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

[1] คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

การจัดการศึกษาพัฒนาคนให้มีคุณภาพเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศนั้นนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการให้หลักประกันขั้นพื้นฐานบริการภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในการพัฒนาคนและสังคมให้มีคุณภาพ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของคนไทยอย่างมีการบูรณาการและสอดคล้องกันตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา เสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาหลักสูตร ปรับระบบการผลิต และพัฒนาครูให้มีคุณภาพและคุณธรรมอย่างทั่วถึง ต่อเนื่องและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัฒน์

ส่วนแนวทางการปฏิรูปการศึกษาไทยในศตวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) ที่เน้นพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยพัฒนาครูและกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครู ให้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความคิด และศักยภาพของบุคคลด้านความมีเหตุผล ความมีระบบและความเป็นระเบียบ การสื่อสาร ตลอดจนการเลือกสรรสารสนเทศและกำหนดกลยุทธ์การแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคน และเป็นเครื่องมือเสริมสร้างทักษะเพื่อการศึกษาในศาสตร์อื่น ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551 : 92) อนึ่ง จากคำแถลงนโยบายของรัฐบาล ที่แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2551 มุ่งเน้นให้มีการปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบ โดยการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษ ที่สอง (พ.ศ.2552-2561) รัฐบาลจะมุ่งเน้นให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ พัฒนาการศึกษาอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่ส่วนหนึ่งส่วนใดของระบบและพิจารณาระบบการศึกษาและเรียนรู้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการพัฒนาประเทศ ซึ่งต้องเชื่อมโยงกับการพัฒนาระบบอื่น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เกษตรกรรม สาธารณสุข การจ้างงาน เป็นต้น วิสัยทัศน์ คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพภายในปี 2561 มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ พัฒนาคุณภาพครูยุคใหม่ เป็นผู้เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองชุมชน เอกชน และทุกภาคส่วน โดยให้ผู้เรียนเลือกรับบริการและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ปี 2560-2564 ยุทธศาสตร์ที่ 1 ว่าด้วยเรื่องยุทธศาสตร์ การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ตามเป้าหมายที่ 3 คนไทยมีการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากลและมีความสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง และยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เป้าหมายที่ 2 เพิ่มโอกาสการเข้าถึงบริการพื้นฐานทางสังคมของภาครัฐ ดังกล่าวแล้วนั้นยังเชื่อมโยงถึงการเรียนรู้การใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นภาษาต่างประเทศ ที่คนในประเทศไทยควรได้สื่อสารๆได้ทันต่อข่าวสารเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้สัมผัสกับภาษาและวัฒนธรรมมากมายในหลายประเทศ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในโลกที่ใช้ภาษาอังกฤษ เป็นภาษาต่างประเทศ (English Foreign Language) เพื่อสื่อสารกับบุคคลทั่วโลกเช่นกัน ทั้งในด้านธุรกิจ สังคม ตลอดจนเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในด้านการศึกษาภาษาอังกฤษเข้ามามีบทบาทในการเรียนการสอนมากกว่าหนึ่งร้อยปี โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติวิชา พ.ศ. 2433 มีหลักสูตรภาษาอังกฤษแบ่งออกเป็น 6 ชั้น ทรงโปรดให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษเป็นครั้งแรก จากนั้นมาหลักสูตรภาษาอังกฤษได้พัฒนาปรับปรุงมาโดยตลอดและ

เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของสังคม และไพฑูรย์ มะญู (2555) ได้อ้างถึงนักการศึกษาเช่น บราวน์ และคณะ กล่าวว่า จำพวกอุปกรณ์ทั้งหลายที่สามารถช่วยเสนอความรู้ให้แก่ผู้เรียนจนเกิดผลการเรียนที่ดี ทั้งนี้รวมถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่เฉพาะแต่สิ่งที่เป็นวัตถุหรือเครื่องมือเท่านั้น การศึกษานอกสถานที่ การแสดง บทบาทนาฏการ การสาธิต การทดลอง ตลอดจนการสัมภาษณ์และการสำรวจ

ด้วยเหตุนี้ การยกระดับภาษาอังกฤษในการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องมีการจัดบุคลากรทางการศึกษาที่สอนภาษาอังกฤษให้สามารถใช้ความรู้ทักษะทางภาษาเพื่อถ่ายทอดให้ผู้เรียนเกิดสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนภาษาอังกฤษให้ดีมากขึ้นโดยกระทรวงศึกษาธิการได้ผลักดันการศึกษาในการก้าวเคลื่อนไปข้างหน้าเพื่อให้เกิดความเป็นสากลในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21 และมีความยั่งยืนในการศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ ในการใช้ภาษาอังกฤษอย่างต่อเนื่องในสาขาอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

ดังนั้น การยกระดับภาษาอังกฤษของผู้เรียนได้ จำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนภาษาอังกฤษเป็นอันดับแรก โดยความร่วมมือของคณะครุศาสตร์และภาคีเครือข่าย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จึงได้ทำโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนภาษาอังกฤษ โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาความรู้ทักษะภาษาอังกฤษ การเรียนรู้และประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การผลิตสื่อการสอนภาษาอังกฤษ ได้บุคลากรต้นแบบที่สามารถถ่ายทอดการจัดการเรียนรู้ให้กับคนในท้องถิ่น และยังมีผลถึงการพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของผู้เรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายอย่างยั่งยืน ทั้งในการใช้ภาษาอังกฤษสื่อสารในอาเซียนและประเทศอื่น ๆ และประโยชน์ในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์

1. เพื่อหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนภาษาอังกฤษโดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตำบลเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์
2. เพื่อหาความพึงพอใจนักเรียนต่อครูผู้สอนภาษาอังกฤษ ในการจัดกิจกรรมภาษาอังกฤษโดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตำบลเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เดือนมีนาคม-เดือนสิงหาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 21 คน ครูสอนภาษาอังกฤษ จำนวน 1 คน โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก บุคลากรทางการศึกษา ชุมชน องค์กร จำนวน 17 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 64 คน ตำบลเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

การดำเนินโครงการ

การดำเนินโครงการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. เก็บข้อมูลการแสดงความคิดเห็น โดยใช้แบบสอบถามการแสดงความคิดเห็น บุคลากรทางการศึกษาอื่น ชุมชน องค์กร นักเรียน ด้านความสำคัญของภาษาอังกฤษ และเก็บข้อมูลการแสดงความคิดเห็น

2. การเข้าค่ายกิจกรรมฐานการเรียนรู้ เป็นการเข้าค่ายกิจกรรมฐานการเรียนรู้ มีระยะเวลาในการเข้าค่ายเชิงปฏิบัติการ 2 วัน ณ โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตำบลเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ ดำเนินการจัดกิจกรรม 3 ฐานกิจกรรม ซึ่งฐานกิจกรรมผ่านการตรวจความเหมาะสมของผู้เชี่ยวชาญ ฐานละ 1 ชั่วโมง บุคลากรทางการศึกษาอื่น ชุมชน องค์กร นักเรียนที่เข้าฐาน ร่วมกันประเมินความพึงพอใจที่มีต่อศักยภาพครูด้านการจัดกิจกรรมค่ายภาษาอังกฤษ โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

3. การนิเทศภายใน เป็นการนิเทศแผนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน มีการติดตามและประเมินผลการพัฒนา ให้คำแนะนำ คำปรึกษา ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม พัฒนาศักยภาพครูผู้สอน นิเทศแบบให้คำชี้แนะ (Coaching) ด้านการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ การผลิตสื่อการสอนและการจัดกิจกรรม และประเมินการนิเทศการสอนตามแบบการนิเทศการสอนของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ เอกประถมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

วิธีการประเมิน โดยใช้ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean Score: $\overline{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) ค่า t –test และค่า IOC (Index of Congruence: IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ

สรุปผลการดำเนินงาน

1. การประเมินความพึงพอใจกิจกรรมฐานภาษาอังกฤษ จำนวน 20 ข้อ ของตัวแทนครูบุคลากรที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา ตัวแทนองค์กร ตัวแทนชุมชน สรุปผลการวิเคราะห์ ตามแบบการประเมิน 5 ระดับ แสดงความเห็นเหมาะสมมากที่สุด อยู่ในระดับ 4.51-5.00 ตามเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่า (ค่าเฉลี่ย 4.92/ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.19) สรุปได้ว่า ตัวแทน ผู้เกี่ยวข้อง และครูประสานสัมพันธ์สนับสนุนการสอนสู่การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษทั้ง 4 ทักษะ ในการพัฒนาศักยภาพของครูและคุณภาพของนักเรียนอย่างยั่งยืน

2. การเข้ากิจกรรมฐานภาษาอังกฤษ โดยจัดฐานกิจกรรมภาษาอังกฤษเป็น 3 ฐาน ได้แก่ ฐาน Who are you ฐาน Entertain และฐาน Amazing Asean โดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจ จำนวน 20 ข้อ กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สรุปผลการวิเคราะห์ ตามแบบการประเมิน 5 ระดับ แสดงความเห็นเหมาะสมมาก อยู่ในระดับ 3.51-4.50 ตามเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่า (ค่าเฉลี่ย 4.21/ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน0.80) นักเรียนมีทักษะทั้ง 4 เพิ่มขึ้น กิจกรรมเป็นการเสริมแรงนักเรียนให้กล้าแสดงออก เกิดความยั่งยืนในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ในชุมชนและท้องถิ่นในอนาคตสู่ประเทศเพื่อนบ้านและประเทศอื่น ๆ

3. การนิเทศภายในโดยแบบประเมิน 2 ครั้ง พบว่า การประเมินผลครั้งที่หนึ่ง คิดเป็นร้อยละมากที่สุด 72.26 และร้อยละ 22.74 ระดับมาก และการประเมินครั้งที่สองคิดเป็นร้อยละมากที่สุด 100 สรุปได้ว่า ครูผู้สอนภาษาอังกฤษพัฒนาศักยภาพของตนเอง จัดกิจกรรม จัดทำสื่อ ในการเรียนการสอน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการนิเทศการสอน ได้รับการสนับสนุน อย่างสม่ำเสมอ และมีความต่อเนื่องยั่งยืนในการพัฒนาการสอนของตนเอง โดยการเรียนรู้แบบร่วมมือ

4.ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ต่อครูผู้สอนภาษาอังกฤษ ในการจัดกิจกรรมภาษาอังกฤษโดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยรวม จำนวน 20ข้อ มีผลการวิเคราะห์ ตามแบบการประเมิน 5 ระดับ แสดงความเห็นเหมาะสมมาก อยู่ในระดับ 3.51-4.50 ตามเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่า (ค่าเฉลี่ย 3.96/ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน0.88) สรุปได้ว่า นักเรียนกล้าแสดงออกตามบทบาทสมมติ แสดงละครภาษาอังกฤษ การจัดสถานการณ์ตามความเหมาะสม ได้เรียนรู้ภาษาในการสื่อสารและสามารถพัฒนาการสื่อสารสู่ชุมชนและประเทศเพื่อนบ้าน โดยการพัฒนาครูด้วยการเรียนรู้แบบร่วมมือ

อภิปรายผลการดำเนินงาน

1. การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพครูสอนวิชาภาษาอังกฤษ โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตำบลเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ จากการนิเทศภายในโดยแบบประเมิน 2 ครั้ง พบว่า การประเมินผลครั้งที่หนึ่งคะแนน 102.75 คะแนน และการประเมินครั้งที่สองคิดเป็นคะแนน 110.00 คะแนน มีค่าผลเฉลี่ยของผลต่าง 7.25 S.D. มีค่าเฉลี่ยผลต่าง 3.202 ค่าที 4.529* อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นั้นหมายความว่า ครูผู้สอนได้รับการพัฒนาก่อนและหลังการนิเทศการสอน

2. การศึกษาความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมของครูสอนภาษาอังกฤษโดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยรวม ของนักเรียนชั้นปะถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตำบลบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ มีความพึงพอใจการจัดกิจกรรมค่ายภาษาอังกฤษ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยโดยรวม ($\overline{X}$) = 3.96 (S.D.= 0.88) คิดเป็นร้อยละ 22.24 ตามแบบการประเมิน 5 ระดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรได้พัฒนาครูผู้สอนภาษาอังกฤษคนอื่น ๆ ในโรงเรียนและโรงเรียนใกล้เคียงเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การเรียนการสอนได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. ครูผู้สอนควรจัดกิจกรรมอื่น ๆ เพิ่มขึ้นเพื่อเสริมแรง ให้นักเรียนมีทักษะทั้ง 4 และกล้าแสดงออก เช่น การแสดงละครภาษาอังกฤษ สนทนาทักทายก่อนการเรียนหรือตามความเหมาะสมซึ่งกันและกัน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ครูผู้สอนภาษาอังกฤษพัฒนาศักยภาพ จัดกิจกรรม จัดทำสื่อ ในการเรียนการสอนโดยการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและมีความยั่งยืนในการพัฒนาการสอนของตนเองและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2. พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตำบลเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

3. นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมากและพัฒนาการเรียนรู้ ต่อการเรียนการสอนภาษาอังกฤษตามแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2561, พฤษภาคม 30). **โครงการแบรนด์ซัมเมอร์แคมป์ 2018 (BRAND’S Tutor Summer Camp)**. สืบค้นจาก : http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=48982&Key=news_Teerakiat.

กรมวิชาการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.

เทศบาลทุ่งสง. **พระราชประวัติ** ร.5. ค้นจาก : http://www.tungsong.com/ram5/Rama5002.html.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). **วิธีการสร้างสถิติสำหรับการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาสน์.

ไพฑูรย์ มะญู. **ความหมายของสื่อการสอน.** สืบค้นจาก: https://www.gotoknow.org/posts/231415.

วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2542). **แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : แอล ที เพรส.

ศูนย์พัฒนาวิชาชีพครู. (2561). **คู่มือปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา**. คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.

_____.**ปฏิรูปการศึกษาในศตวรรษที่สอง (2552-2561).** สืบค้นจาก http://www.kroobannok.com/24862.

Nunan, D. (1985). **Designing tasks for the communicative classroom**. Glassgrow : Bell & Bain I.td.

Willis, J. (1996). **A framework for task-based learning**. London : Longman.

ระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

เพ็ญพักตร์ ปานเพชร[1]
ชนิดา เรืองศิริวัฒนกุล[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ และสร้างระบบฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหน่วยจัดการงานวิจัย ที่สามารถจัดการข้อมูลผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และจัดเก็บลงฐานข้อมูลได้ รวมไปถึงสามารถบริหารจัดการเว็บไซต์และจัดการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ฯ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาระบบคือ ภาษาพีเอชพี (PHP) ออกแบบบนพื้นฐาน MVC (Model View Controller) และใช้บูทสแตรปเฟรมเวิร์ก (Bootstrap Framework) พัฒนาส่วนด้านหน้าเว็บไซต์ โดยใช้มายเอสคิวแอล (MySQL) ในการพัฒนาระบบฐานข้อมูล โดยมีกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย ได้แก่ กรรมการหน่วยจัดการงานวิจัย เจ้าหน้าที่หน่วยจัดการงานวิจัย ผู้ดูแลระบบ อาจารย์และบุคคลทั่วไป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามประสิทธิภาพการใช้งานระบบสารสนเทศ และสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่าระบบที่พัฒนาสามารถบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ได้ สามารถนำไปใช้งานได้จริง การออกแบบฐานข้อมูลมีความถูกต้อง เชื่อถือได้ และมีความปลอดภัย โดยกลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจต่อประสิทธิภาพการใช้งานระบบอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.54

คำสำคัญ : ระบบบริหารจัดการเว็บไซต์, เว็บไซต์สารสนเทศงานวิจัย, เว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัย

[1]หลักสูตรเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ที่มาและความสำคัญ

ปัจจุบันการเผยแพร่ข้อมูลขององค์กรหรือหน่วยงานจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีทางด้านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข่าวสารขององค์กร การนำเสนอข้อมูลที่อยู่ในรูปแบบของเว็บไซต์จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการพัฒนาเว็บไซต์ให้มีความโดดเด่นและสามารถนำเสนอข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นถือเป็นข้อได้เปรียบและสร้างภาพลักษณ์ขององค์กรได้เป็นอย่างดี โดยในการพัฒนาเว็บไซต์ขององค์กรหากขาดผู้เชี่ยวชาญอาจต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการค่อนข้างนาน ดังนั้นหากมีระบบบริหารจัดการเว็บไซต์สำเร็จรูปที่ช่วยในการสร้างเว็บไซต์ให้มีความสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น โดยมีระบบการบริหารเว็บไซต์ที่ง่ายต่อการใช้งาน บุคลากรในองค์กรสามารถบริหารจัดการเว็บไซต์ได้เอง และสามารถปรับเปลี่ยนเว็บไซต์ให้ตรงตามความต้องการขององค์กร ย่อมจะทำให้เกิดประสิทธิภาพต่อการเผยแพร่ข้อมูลขององค์กรหรือหน่วยงานได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการทำวิจัยให้แก่บุคลากรนักวิจัยในคณะ ไม่ว่าจะเป็นคณาจารย์ผู้สอนและบุคลากรสายสนับสนุน โดยเริ่มตั้งแต่การหาโจทย์วิจัย ติดตามดูแลการทำวิจัยตลอดจนการจัดทำเล่มรายงานการวิจัย และการเขียนบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ รวมทั้งทำหน้าที่ในการแจ้งข่าวสารประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยให้กับบุคลากรในคณะได้ทราบ ปัจจุบันการอำนวยความสะดวกและการแจ้งข่าวสารการวิจัยต่าง ๆ ให้แก่นักวิจัยนั้นทำได้ไม่สะดวกและทั่วถึง เนื่องจากขาดระบบจัดการข้อมูลและจัดเก็บข้อมูล ไม่มีศูนย์กลางข้อมูลและเว็บไซต์ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารประชาสัมพันธ์ ไม่มีบุคลากรทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่สามารถจัดทำเว็บไซต์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลงานวิจัยในด้านต่าง ๆ จากปัญหาดังกล่าวจึงทำให้นักวิจัยส่วนใหญ่ไม่ทราบข้อมูลข่าวสารงานวิจัยและไม่มีแหล่งจัดเก็บหรือดาวน์โหลดเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้นการพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จะเป็นแนวทางที่ช่วยให้หน่วยจัดการงานวิจัยของคณะและบุคลากรที่เกี่ยวข้องสามารถบริหารจัดการเว็บไซต์ของหน่วยจัดการงานวิจัยเพื่อนำเสนอข้อมูลงานวิจัยในด้านต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว โดยสามารถนำไปประยุกต์เพื่อให้ตรงกับความต้องการและสนับสนุนการบริหารจัดการข้อมูลการทำวิจัยของอาจารย์ และบุคลากรในคณะ มีระบบฐานข้อมูลเพื่อจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสามารถใช้ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงสามารถเป็นต้นแบบให้กับหน่วยงานที่คล้ายคลึงกันได้นำไปประยุกต์ใช้ได้ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

2. เพื่อสร้างระบบฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

มกราคม-มิถุนายน 2561

กลุ่มเป้าหมาย

คณาจารย์และเจ้าหน้าที่คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ และบุคคลทั่วไป

การดำเนินโครงการ

ในการดำเนินงานเรื่องการพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินงานตามกระบวนการวิจัยโดยสรุปได้ดังนี้

1. วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล

1.1 วางแผนแนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ โดยวิธีการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง อาทิ หัวหน้าหน่วยจัดการงานวิจัย กรรมการบริหารหน่วยจัดการงานวิจัย อาจารย์และบุคลากรฝ่ายสนับสนุนภายในคณะ รวมถึงผู้บริหารคณะ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

1.2 ศึกษาขั้นตอนการทำงานของระบบงานเดิม กระบวนการจัดเก็บข้อมูลเอกสาร ข้อมูลงานวิจัย ข้อมูลรายงานการประชุม ข้อมูลข่าวสารกิจกรรม และช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โดยรวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ รวมถึงปัญหาและอุปสรรค เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยจัดการงานวิจัย

1.3 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยงานวิจัยนี้มีแนวคิดจากการพัฒนาระบบจัดการเว็บไซต์ต้นแบบสำหรับหน่วยงานทางการศึกษา ของ ภัทรพงษ์ อักษร [1] และการพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์กองบิน ของกองทัพอากาศไทย ของ สำราญ ชอบใจ [2] โดยได้พัฒนาระบบจัดการเว็บไซต์ต้นแบบเพื่อให้แต่ละหน่วยงานได้นำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมตามบริบทของตนเอง ซึ่งได้มีการพัฒนาองค์ประกอบของโมดูลในการจัดการเว็บไซต์ประกอบด้วยโมดูลผู้ดูแลระบบ โมดูผู้ใช้งาน โมดูลข้อมูลทั่วไป โมดูลข่าวสารกิจกรรม โมดูลบุคลากร เป็นต้น ดังนั้นจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเว็บไซต์และการจัดการระบบฐานข้อมูล

1.4 ศึกษาความเป็นไปได้ของการแก้ไขปัญหา เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ระบบงานใหม่ ศึกษาเทคโนโลยีอุปกรณ์ และซอฟต์แวร์ในปัจจุบันที่จะนำมาพัฒนาระบบ

2. การวิเคราะห์ การออกแบบ และพัฒนาระบบ

2.1 วิเคราะห์และออกแบบระบบฐานข้อมูล วิเคราะห์การทำงานของระบบ ออกแบบส่วนการนำเข้า (Input) และส่วนการแสดงผลข้อมูล (Output) เพื่อรองรับกับการทำงานของระบบงานปัจจุบัน โดยใช้ระบบฐานข้อมูลเพื่อจัดเก็บข้อมูลหน่วยจัดการงานวิจัย มีการกำหนดสิทธิการใช้งานของผู้ใช้แต่ละระดับ สามารถจัดการข้อมูล ค้นหา และรายงานข้อมูลแต่ละระดับได้ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์และออกแบบระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ ใช้แผนภาพกระแสข้อมูล (Data Flow Diagram : DFD) เพื่อจำลองขั้นตอนการทำงานของระบบ (Process Modeling) และใช้บรรยายภาพรวมของระบบโดยแสดงขั้นตอนการทำงานของระบบหรือโปรเซส (Process) ข้อมูลที่เข้าและออกจากระบบ รวมทั้งข้อมูลที่ไหลอยู่ภายในระบบจากขั้นตอนหนึ่งไปยังอีกขั้นตอนหนึ่ง [3]

2.2 พัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ โดยพัฒนาอยู่ในรูปแบบเว็บแอปพลิเคชัน สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ภาษาที่ใช้ในการพัฒนาระบบงานคือภาษาพีเอชพี (PHP) ถูกออกแบบบนพื้นฐาน MVC (Model View Controller) โดยใช้บูทสแตรปเฟรมเวิร์ก (Bootstrap Framework) ซึ่งเป็น Front-End Framework ที่ทำหน้าที่เป็นชุดโค้ดที่ช่วยพัฒนาส่วนด้านหน้าของเว็บไซต์หรือ Front-End [4] ในส่วนของการจัดการฐานข้อมูล ผู้พัฒนาได้ทำการเลือกใช้โปรแกรมจัดการฐานข้อมูลของโปรแกรมเว็บเซอร์เวอร์อาพาเช่ (Apache) และตัวจัดการฐานข้อมูลมายเอสคิวแอล (MySQL) ซึ่งมีคุณสมบัติที่เหมาะสำหรับระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่หรือระดับองค์กร สามารถรองรับการใช้งานแบบ Multi-user, Multi-threaded สามารถการกำหนดสิทธิ์และรหัสผ่านของผู้ใช้ในการเข้าถึงข้อมูลได้ มีความปลอดภัย และมีความยืดหยุ่นสูง [5] โดยระบบสามารถแบ่งเป็นโมดูลหลักที่ใช้ในการจัดการข้อมูล 4 โมดูล ดังนี้

1) ส่วนจัดการข้อมูลผู้ใช้ระบบ และจัดการสิทธิการเข้าใช้ระบบ

2) ส่วนจัดการข้อมูลหน่วยจัดการงานวิจัย ได้แก่ จัดการข้อมูลเบื้องต้นหน่วยจัดการงานวิจัย จัดการข้อมูลโครงสร้างการบริหาร จัดการข้อมูลตารางกิจกรรม จัดการข้อมูลภาพกิจกรรม จัดการข้อมูลข่าวสารประชาสัมพันธ์ จัดการข้อมูลโจทย์วิจัย จัดการข้อมูลแหล่งตีพิมพ์ และจัดการข้อมูลวาระการประชุม

3) ส่วนจัดการข้อมูลไฟล์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหน่วยจัดการงานวิจัย

4) ส่วนประมวลผลรายงาน ได้แก่ รายงานวาระการประชุม และรายงานการประชุมโดยแบ่งกลุ่มผู้ใช้งานออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

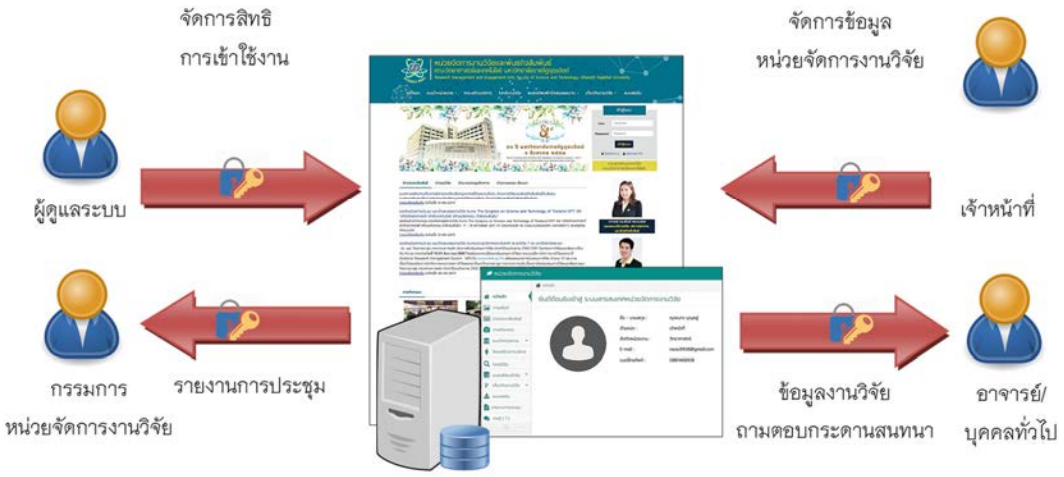
1) ผู้ดูแลระบบ มีสิทธิ์ในการบริหารจัดการ กำหนดระดับสิทธิผู้ใช้งาน ตรวจสอบการเข้าใช้งานของผู้ใช้ และแสดงรายงานข้อมูลสิทธิผู้ใช้

2) เจ้าหน้าที่หน่วยจัดการงานวิจัย มีสิทธิในการบริหารจัดการข้อมูลของหน่วยงาน

3) กรรมการหน่วยจัดการงานวิจัย มีสิทธิในการเรียกดูรายงานการประชุมของหน่วยจัดการงานวิจัย และรายงานข้อมูลส่วนตัวของตนเอง

4) อาจารย์และบุคคลทั่วไป มีสิทธิในการเรียกดูข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และถามตอบกระดานสนทนา

โดยสามารถแสดงการทำงานของระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การทำงานของระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์

2.3 ติดตั้งทดสอบและประเมินระบบงานกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อทดสอบการทำงานร่วมกันของระบบปรับปรุงแก้ไข และตรวจสอบข้อผิดพลาดของระบบ หลังการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่าง ประเมินคุณภาพการทำงานของระบบและการจัดการฐานข้อมูล เพื่อให้สามารถทำงานได้ตามความต้องการของผู้ใช้แต่ละระดับ

2.4 สรุปผลการวิจัย จัดทำเอกสารงานวิจัย และจัดทำคู่มือการใช้งาน

3. กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ จำนวน 15 คน ประกอบด้วย กรรมการหน่วยจัดการงานวิจัย 5 คน เจ้าหน้าที่หน่วยจัดการงานวิจัย 1 คน ผู้ดูแลระบบ 1 คน อาจารย์และบุคคลทั่วไป 8 คน

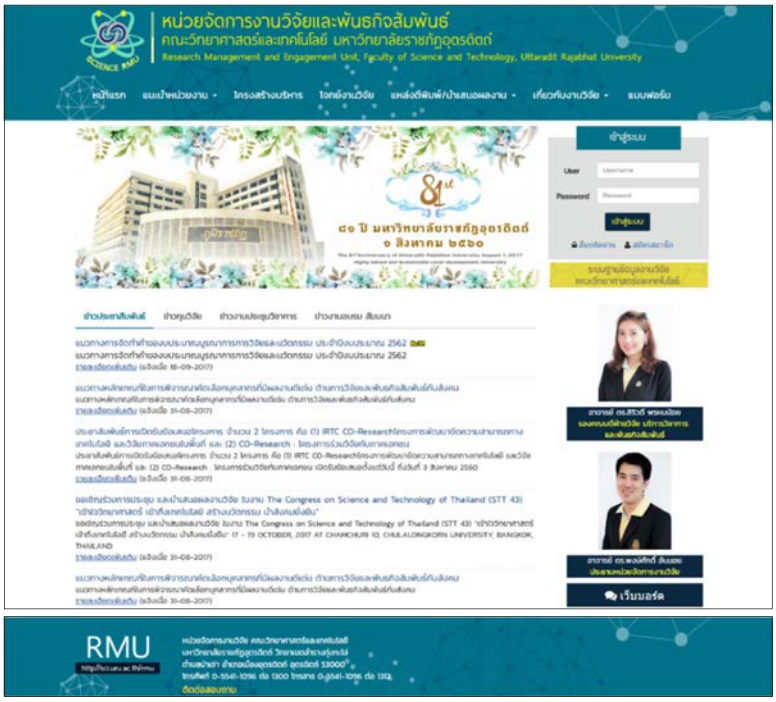
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามประสิทธิภาพการใช้งานระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยอ่านค่าเฉลี่ยและนำผลที่ได้เทียบกับเกณฑ์การประเมิน [6] ดังนี้

ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 – 5.00 หมายความว่า ระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.51 – 4.50 หมายความว่า ระดับมาก
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.51 – 3.50 หมายความว่า ระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.51 – 2.50 หมายความว่า ระดับน้อย
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.01 – 1.50 หมายความว่า ระดับน้อยที่สุด

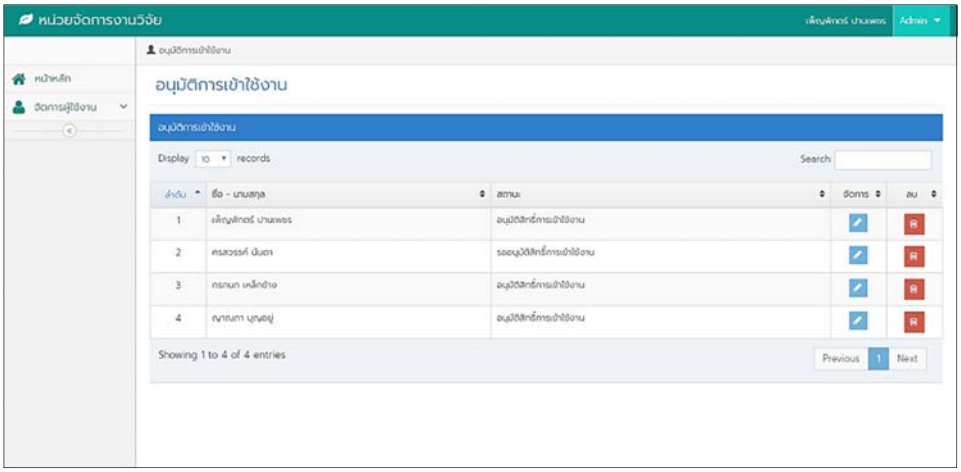
สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

การพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้มีการพัฒนาเป็นเว็บแอปพลิเคชัน นำไปติดตั้งบนเครื่องแม่ข่าย (Server) โดยเรียกใช้ผ่านระบบผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ที่ http://sci.uru.ac.th/rmu/ และมีการทดลองใช้งานระบบภายในคณะ โดยระบบสามารถแบ่งเป็นโมดูลหลักที่ใช้ในการจัดการข้อมูล 4 โมดูล ได้แก่ 1) ส่วนจัดการข้อมูลผู้ใช้ระบบ และจัดการสิทธิการเข้าใช้ระบบ 2) ส่วนจัดการข้อมูลหน่วยจัดการงานวิจัย 3) ส่วนจัดการข้อมูลไฟล์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหน่วยจัดการงานวิจัย และ 4) ส่วนประมวลผลรายงาน โดยหน้าแรกของเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ฯ แสดงดังภาพที่ 3

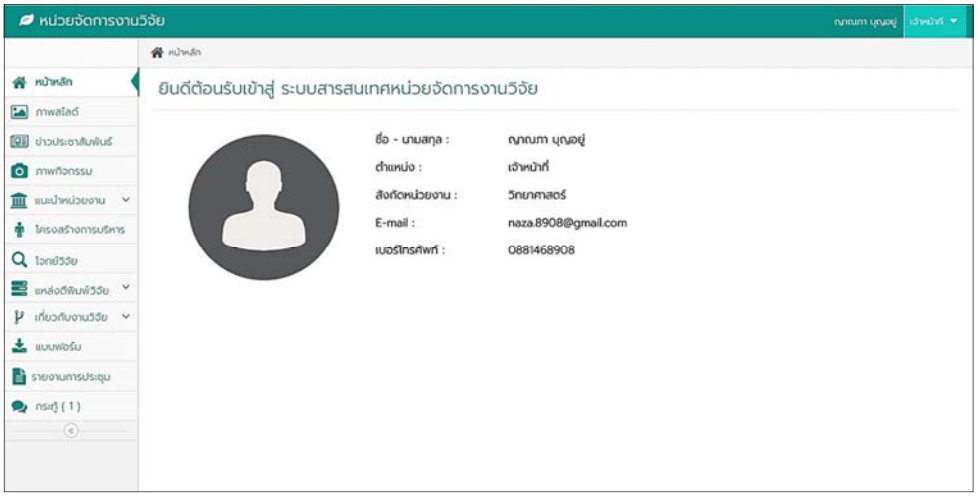
ภาพที่ 3 หน้าแรกของเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ฯ

1) ส่วนจัดการข้อมูลผู้ใช้ระบบ และจัดการสิทธิการเข้าใช้ระบบ ผู้ดูแลระบบจะมีหน้าจอในการจัดการสิทธิ์การเข้าใช้งาน โดยแสดงข้อมูลผู้ใช้งานที่ลงทะเบียนเพื่อเข้าใช้ระบบ และรอการอนุมัติผู้ใช้งานจากผู้ดูแลระบบ ผู้ดูแลระบบสามารถเลือกอนุมัติผู้ใช้งาน และกำหนดสิทธิ์การเข้าใช้งาน แสดงหน้าจอดังภาพที่ 4

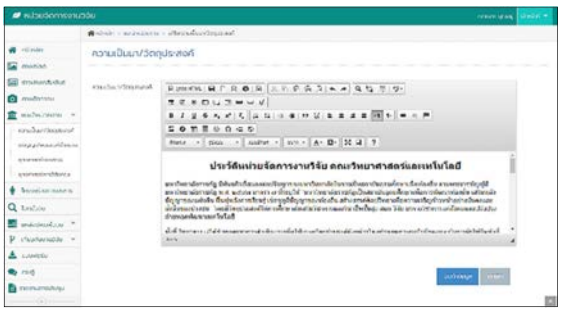
ภาพที่ 4 หน้าจออนุมัติการเข้าใช้งานระบบ

2) ส่วนจัดการข้อมูลหน่วยจัดการงานวิจัย ในส่วนงานของเจ้าหน้าที่ เมื่อเจ้าหน้าที่เข้าสู่ระบบจะแสดงหน้าจอการใช้งานหน้าแรก โดยแสดงเมนูการบริหารจัดการข้อมูลเว็บไซต์ในส่วนต่าง ๆ ของหน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ฯ ได้แก่ การจัดการภาพสไลด์หน้าเว็บ จัดการข่าวประชาสัมพันธ์ จัดการภาพกิจกรรม จัดการข้อมูลทั่วไปของหน่วยงาน จัดการข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัย และอับโหลดไฟล์เอกสารแบบฟอร์มต่าง ๆ แสดงดังภาพที่ 5

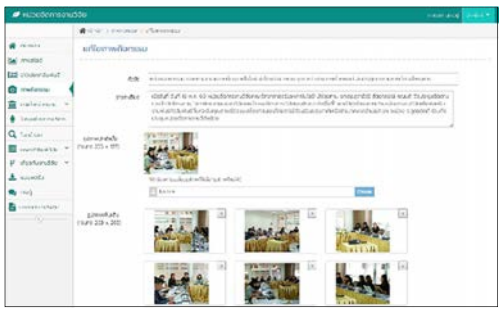

ภาพที่ 5 หน้าจอการใช้งานหน้าแรกในส่วนการใช้งานของเจ้าหน้าที่

เจ้าหน้าที่สามารถจัดการข้อมูลเบื้องต้นของหน่วยงาน ข้อมูลความเป็นมา วัตถุประสงค์ ข้อมูลปรัชญา พันกิจ เป้าหมาย ข้อมูลยุทธศาสตร์งานวิจัยของคณะ และจัดการภาพกิจกรรม ดังภาพที่ 8-9

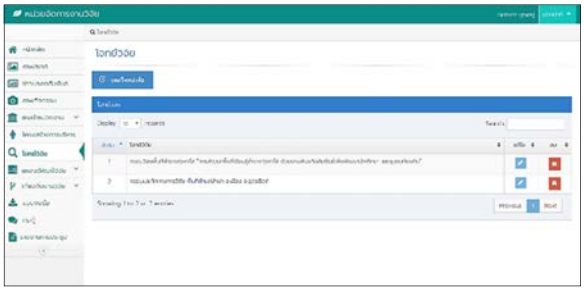

ภาพที่ 8 จัดการข้อมูลพื้นฐานของหน่วยงาน

ภาพที่ 9 จัดการข้อมูลภาพกิจกรรม

ในส่วนของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เจ้าหน้าที่สามารถจัดการข้อมูลโจทย์วิจัย จัดการประเภทแหล่งตีพิมพ์ ข้อมูลงานประชุมวิชาการ จัดการข้อมูลแหล่งตีพิมพ์ต่าง ๆ และค่าคะแนนน้ำหนักเพื่อเป็นข้อมูลแสดงในหน้าเว็บไซต์แก่นักวิจัยที่สนใจ ดังภาพที่ 10-11

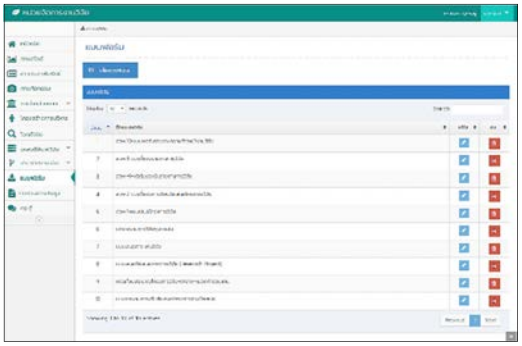

ภาพที่ 10 จัดการข้อมูลโจทย์วิจัย

ภาพที่ 11 แสดงข้อมูลงานประชุมวิชาการ

3) ส่วนจัดการข้อมูลไฟล์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหน่วยจัดการงานวิจัย ในส่วนของแบบฟอร์มเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่สามารถจัดการข้อมูลแบบฟอร์มเอกสารเพื่อให้นักวิจัยสามารถดาวน์โหลดได้ที่หน้าเว็บไซต์ ดังภาพที่ 12-13

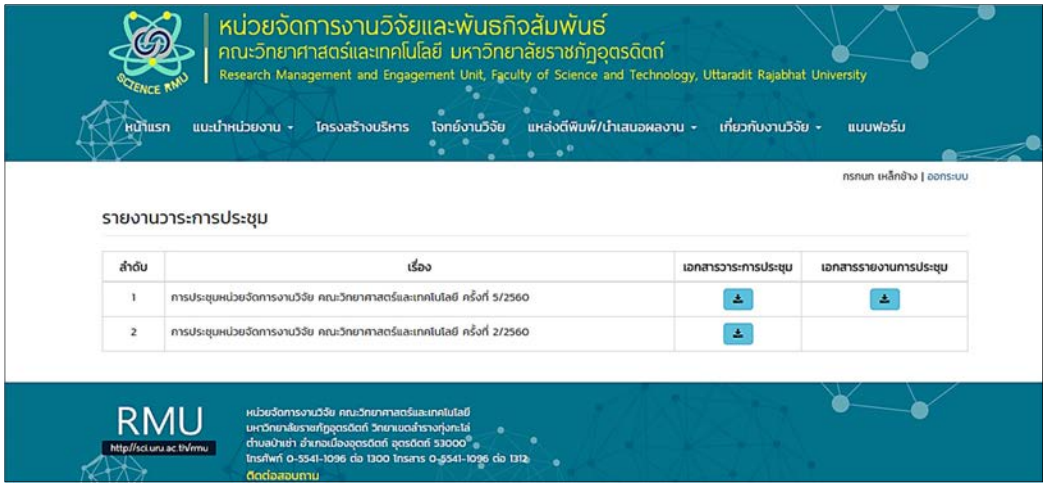

ภาพที่ 12 จัดการข้อมูลเอกสารแบบฟอร์ม

ภาพที่ 13 หน้าเว็บดาวน์โหลดแบบฟอร์ม

4) ส่วนประมวลผลรายงาน ในส่วนของกรรมการหน่วยจัดการงานวิจัยสามารถลงทะเบียนสมัครสมาชิก และเข้าสู่ระบบการใช้งาน และสามารถแก้ไขข้อมูลส่วนตัว และเปลี่ยนรหัสผ่านใหม่ได้ และจะมีสิทธิ์ในการเรียกแสดงรายละเอียดวาระการประชุม และรายงานการประชุมได้ ดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 หน้าจอแสดงรายงานการประชุมของกรรมการหน่วยจัดการงานวิจัย

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ต่อประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศ

ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบระบบผ่านทางระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยใช้วิธีการทดสอบแบบกล่องดำ (Black box Testing) ซึ่งเป็นเทคนิคการประเมินคุณภาพการทำงานของซอฟต์แวร์หรือแอปพลิเคชัน เพื่อประเมินความพึงพอใจของระบบ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความสามารถในการทำงานตามความต้องการของผู้ใช้ (Functional Requirement Test) 2) ด้านหน้าที่ของระบบ (Functional Test) 3) การประเมินด้านการใช้งานของระบบ (Usability Test) และ 4) ด้านความปลอดภัยของระบบและข้อมูล (Security Test) [7] โดยทดสอบจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 15 คน ได้ผลการประเมินแสดงในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางสรุปผลการประเมินความพึงพอใจผู้ใช้ต่อประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านการออกแบบระบบ (Functional Design Test)	4.73	0.38	มากที่สุด
2. ด้านหน้าที่การทำงานของระบบ (Functional Test)	4.43	0.55	มาก
3. ด้านการใช้งานของระบบ (Usability Test)	4.53	0.53	มาก

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับความพึงพอใจ
4. ด้านความปลอดภัยของระบบและข้อมูล (Security Test)	4.48	0.48	มาก
ค่าเฉลี่ย	4.54	0.49	มาก

จากตารางที่ 1 เมื่อพิจารณารายการประเมินพบว่าผู้ใช้มีความพึงพอใจต่อประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศ โดยมีรายการประเมินที่อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ 1) ด้านการออกแบบระบบ ($\bar{x}$=4.73, S.D.=0.38), 2) ด้านการใช้งานของระบบ ($\bar{x}$=4.53, S.D.=0.53) และ 3) ด้านความปลอดภัยของระบบและข้อมูล ($\bar{x}$=4.48, S.D.=0.48) ในส่วนด้านหน้าที่การทำงานของระบบ ($\bar{x}$=4.43, S.D.=0.55) โดยผลการประเมินระบบในภาพรวมมีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก มีคะแนนค่าเฉลี่ยทั้ง 4 ด้านเท่ากับ 4.54 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.49

อภิปรายผลการดำเนินงาน

การพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้มีการศึกษาโมดูลที่ใช้ในการจัดการข้อมูลหลัก 5 โมดูล ได้แก่ 1) ส่วนจัดการข้อมูลผู้ใช้ระบบ และจัดการสิทธิการเข้าใช้ระบบ 2) ส่วนจัดการข้อมูลหน่วยจัดการงานวิจัย 3) ส่วนจัดการข้อมูลไฟล์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหน่วยจัดการงานวิจัย 4) ส่วนประมวลผลรายงาน และ 5) ส่วนจัดการข้อมูลถามตอบกระดานสนทนา โดยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เหมาะสมสำหรับการพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์ของหน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ฯ โดยระบบที่พัฒนาสามารถจัดเก็บข้อมูลบนระบบฐานข้อมูลที่สามารถใช้ข้อมูลร่วมกันได้ ซึ่งจากการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ต่อประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศ มีผู้ประเมินที่ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานจำนวน 15 คน ผลการประเมินประสิทธิภาพแต่ละด้าน พบว่าส่วนใหญ่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือด้านการออกแบบระบบ (Functional Design Test) มีค่าเฉลี่ย 4.73 ทั้งนี้เนื่องจากระบบบริหารจัดการเว็บไซต์ที่พัฒนาได้ใช้บูทสแตรปเฟรมเวิร์ก (Bootstrap Framework) มาพัฒนาในส่วนด้านหน้าของเว็บไซต์หรือ Front-End โดยเป็นชุดคำสั่งสำเร็จรูปที่ใช้ในการจัดวาง Layout ของเว็บเพจ ทำให้ในส่วนด้านหน้าของเว็บไซต์มีความเป็นมาตรฐาน โดยผู้วิจัยได้ทำการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับบริบทของหน่วยงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ กาญจนา ดงสงคราม และคณะ [8] ที่ได้ศึกษาองค์ประกอบและเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนาเว็บไซต์ระบบสารสนเทศเพื่อจัดการสาขาวิชา พบว่าประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ 1) องค์ประกอบเพื่อนำเสนอข้อมูล 2) องค์ประกอบเพื่อการติดต่อสื่อสาร และ 3) องค์ประกอบเพื่อการบริหาร ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์ของหน่วย

จัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ฯ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ประเมินมีความพึงพอใจในประเด็นการจัดรูปแบบในเว็บไซต์ง่ายต่อการอ่านและการใช้งานมากที่สุด และมีความคิดเห็นคือ การใช้งานสะดวก เข้าใจง่าย รูปแบบการใช้ไม่ซับซ้อน การนำเสนอข้อมูลและตกแต่งมีความสวยงาม และสามารถใช้งานตามความต้องการของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดี

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้เว็บไซต์หน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

2. มีฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหน่วยจัดการงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

เอกสารอ้างอิง

ภัทรพงษ์ อักษร. (2560). **การพัฒนาระบบจัดการเว็บไซต์ต้นแบบสำหรับหน่วยงานทางการศึกษา**. ปริญญานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

สำราญ ชอบใจ. (2550). **การพัฒนาระบบบริหารจัดการเว็บไซต์กองบิน ของกองทัพอากาศไทย**. ปริญญานิพนธ์วิศวกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

ธีรวัฒน์ ประกอบผล. **การวิเคราะห์และออกแบบระบบ**. กรุงเทพฯ: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน). 2552.

นันทนา เดชพลมาตย์. (2560). **การพัฒนาระบบสนับสนุนการตัดสินใจแบบระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์บนเว็บ : สถานที่ซื้อสินค้าในกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จีราวุธ วารินทร์. (2556). **สร้างเว็บแอพพลิเคชัน PHP+MySQL Dreamweaver CS6 ฉบับสมบูรณ์**. กรงเทพฯ : บริษัท รีไวว่า จำกัด.

พิสุทธา อารีราษฎร์. (2551). **การพัฒนาซอฟต์แวร์ทางการศึกษา**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

กิตติ ภักดีวัฒนะกุล และจำลอง ครูอุตสาหะ. (2542). **คัมภีร์ระบบฐานข้อมูล**. กรุงเทพฯ : บริษัท เคทีพี คอมพ์แอนด์ คอนซัลท์ จำกัด.

กาญจนา ดงสงคราม, วรปภา อารีราษฎร์ และ บดินทร์ แก้วบ้านดอน. (2558). **การพัฒนาเว็บไซต์ระบบสารสนเทศเพื่อจัดการสาขาวิชา**. การประชุมวิชาการระดับชาติด้านเทคโนโลยีอุตสาหกรรมและวิศวกรรม ครั้งที่ 1. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

การออกแบบและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

คทาวุธ ชาติศักดิ์ยุทธ[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทและความต้องการจำเป็นของครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านเด่นเหล็กที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 2) ออกแบบและพัฒนาวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ให้ตอบสนองต่อบริบทและความต้องการของครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก แบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทและความต้องการจำเป็นของครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านเด่นเหล็กเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ในโรงเรียน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล และการสนทนากลุ่ม ระยะที่ 2 การออกแบบและการพัฒนากิจกรรมการจัดการเรียนรู้ โดยนำผลการวิเคราะห์จากระยะที่ 1 มาเป็นข้อมูลในการออกแบบและพัฒนากิจกรรมการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ผ่านความคิดเห็นและคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ระยะที่ 3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์โดยนำผลจากระยะที่ 2 ไปดำเนินการในพื้นที่โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

ผลการวิจัย พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมในระดับที่สูงกว่าร้อยละ 80 โดยมีค่าเฉลี่ยรวม ร้อยละ 89.58 ค่าสูงสุดอยู่ที่แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง เศษส่วนอย่างต่ำ ร้อยละ 92 รองลงมาเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่องเศษส่วนที่เท่ากัน แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง เศษส่วนที่เท่ากับจำนวนนับ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 5 เรื่อง เศษส่วนแท้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 7 เรื่อง จำนวนคละ มีค่าร้อยละ 90.67 และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 8 เรื่อง การบวกและการลบเศษส่วน มีค่าร้อยละ 90.22 ซึ่งคะแนนจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนเรื่อง เศษส่วน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 9.68 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.30 และคะแนนจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน เรื่อง เศษส่วน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 14.44 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.20

[1]สาขาวิชาคณิตศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจส่วนมากอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทุกคนซึ่งมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.95 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.10 ด้านการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น ด้านการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นให้นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่มมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.84 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.27 และด้านการจัดการเรียนรู้ครูผู้สอนใส่ใจดูแลนักเรียนทุกคน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.84 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.28

คำสำคัญ : การออกแบบและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์, บริบทและความต้องการ

ที่มาและความสำคัญ

ครูผู้สอนคณิตศาสตร์ใช้วิธีการสอนหรืออธิบายเนื้อหาสาระแล้วให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดก็เป็นการเพียงพอ (สมนึก ภัททิยธนี, 2546) หรือใช้วิธีการสอนคณิตศาสตร์ตามวิธีการที่ตนเองถนัดวิธีการเดิม ๆ 2-3 วิธี ซึ่งแท้จริงแล้วครูผู้สอนคณิตศาสตร์ควรที่จะศึกษาเพิ่มเติมความรู้ หรือทดลองค้นหาวิธีการสอนใหม่ๆมาเพิ่มเติมเรื่อย ๆ เพื่อทำให้การสอนของตนเองเหมาะสมกับชั้นเรียน มีความน่าสนใจและครอบคลุมข้อดีด้านต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น (ทิศนา แขมมณี, 2551) โดยธรรมชาติของนักเรียน โดยเฉพาะนักเรียนระดับประถมศึกษา นักเรียนมีความเป็นเด็กอยู่ในตัว ทำให้ธรรมชาติของนักเรียนมีความชื่นชอบการเล่นมากกว่าเรียน ครูผู้สอนจึงควรออกแบบหรือหากิจกรรมต่าง ๆ มาใช้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้นักเรียนได้เกิดองค์ความรู้ผ่านประสบการณ์การจัดกิจกรรมที่ครูนำมาให้อีกทั้งวิธีสอนที่หลากหลายสามารถทำให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นยิ่งขึ้น มีความอยากรู้ อยากเห็น สนุกกับการได้ร่วมกิจกรรมใหม่ๆ มากกว่าการเรียนการสอนตามปกติ ยิ่งคณิตศาสตร์เป็นวิชาที่ยาก นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ชอบ ยิ่งเป็นหน้าที่ ที่สำคัญของครูผู้สอนคณิตศาสตร์ต้องค้นหา และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความแปลกใหม่เสมอ (รุ่งอรุณ ลียะวณิชย์, 2556) ทุกวันนี้หลักการสอน หรือวิธีการสอนคณิตศาสตร์นั้นมีแนวคิดหรือหลักการใหม่ๆเกิดขึ้นมาเรื่อย ๆ ครูผู้สอนคณิตศาสตร์ควรนำสิ่งเหล่านั้นมาปรับใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนให้เหมาะสม เพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาการเรียนรู้ของตนอย่างมีประสิทธิภาพ ครูจะต้องมุ่งให้นักเรียนเกิดความรู้ทางคณิตศาสตร์ ไปพร้อมกับการพัฒนาทักษะและกระบวนการทางคณิตศาสตร์จากประสบการณ์ในชั้นเรียน ซึ่งในปัจจุบันสาระสำคัญที่ครูควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งคือ ทักษะการแก้ปัญหา การให้เหตุผล การสื่อสาร การเชื่อมโยงความรู้ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมไปถึงการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการเรียนคณิตศาสตร์ (วิสุทธิ์ คงกัลป์, 2558) นอกจากนั้นครูผู้สอนคณิตศาสตร์นั้นจำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับความสามารถทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนที่แตกต่างกันออกไปตามศักยภาพหรือบริบททางสังคม ท้องถิ่นที่นักเรียนอยู่อาศัย เช่นนักเรียนที่อาศัยอยู่เมืองใหญ่ศูนย์กลางทางเทคโนโลยี ความรู้ความสามารถทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนก็จะเป็นรูปแบบหนึ่ง ส่วนนักเรียนที่อาศัยอยู่พื้นที่ทางการเกษตร ชนบท ความรู้ทางคณิตศาสตร์ที่นักเรียนมีความต้องการหรือมีความจำเป็นกับนักเรียนมีลักษณะที่แตกต่างกัน บทเรียนที่นักเรียนได้รับการเรียนรู้นั้น นักเรียนต้อง

สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตจริงมองเห็นความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างคณิตศาสตร์กับชีวิตประจำวัน (อัมพร ม้าคนอง, 2558) ซึ่งโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา) อ.1-ม.3 (อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของคณะครุศาสตร์ตามยุทธศาสตร์พันธกิจสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ อีกทั้งทางโรงเรียนมีความพร้อมทางด้านบุคลากร และสถานที่สามารถส่งเสริมให้เป็นโรงเรียนต้นแบบในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของอำเภอน้ำปาดได้ ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ให้มีความสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของนักเรียนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพื่อช่วยในการยกระดับการศึกษาของนักเรียนให้สูงยิ่งขึ้น และตอบโจทย์การนำคณิตศาสตร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาบริบท และความต้องการจำเป็นของครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านเด่นเหล็กที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
2. ออกแบบและพัฒนาวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ให้ตอบสนองต่อบริบทและความต้องการของครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

พฤษภาคม-มีนาคม 2561 (ปีการศึกษา 2561)

กลุ่มเป้าหมาย

ครูผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ระยะที่ 1 : การศึกษาบริบท และความต้องการจำเป็นของครูและนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชั้นประถมศึกษา และโรงเรียนขนาดกลางตลอดจนลักษณะต่าง ๆ ของพื้นที่โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังวัดอุตรดิตถ์
2. กำหนดและจัดทำแผนปฏิบัติงานร่วมกับภาคีเครือข่าย
3. ดำเนินการติดต่อกับทางเขตพื้นที่ประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 2 และโรงเรียนบ้านเด่นเหล็กเพื่อชี้แจงและขอความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย
4. ออกแบบเครื่องมือบันทึกข้อมูล และข้อคำถามหลักสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา ครู และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก
5. ลงพื้นที่ศึกษาบริบท ความต้องการจำเป็นที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ของผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา ครูและนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก โดยใช้การ

สังเกต สนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วบันทึกวีดิทัศน์โดยผู้วิจัย ตามแบบสัมภาษณ์และข้อคำถามหลักที่ได้ออกแบบไว้

6. ดำเนินการถอดบทสนทนากลุ่ม และบทสัมภาษณ์ทั้งหมดแล้ววิเคราะห์ข้อมูลหาบริบทและความต้องการจำเป็นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก

7. นำข้อสรุปที่ได้รับจากการวิเคราะห์คืนข้อมูลกลับไปร่วมอภิปรายกับครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก เพื่อยืนยันความเชื่อมั่นของผลการวิเคราะห์

ระยะที่ 2 : การออกแบบและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และเทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดกลาง ตลอดจนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานวิชาคณิตศาสตร์ พ.ศ. 2551 ตามผลการวิเคราะห์ข้อมูลบริบท และความต้องการของโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก

2. ดำเนินการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์เรื่อง เศษส่วน โดยใช้บาร์โมเดลร่วมกับเกมชั้นประถมศึกษาให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ตามผลการวิเคราะห์ข้อมูลบริบท และความต้องการของโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก

3. นำรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เพื่อหาความเหมาะสมของแผนและกิจกรรมการจัดการเรียรู้ จำนวนทั้งสิ้น 12 แผนการจัดการเรียนรู้

4. นำรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาที่ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญปรึกษากับครูผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อดำเนินการปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของโรงเรียน

5. ผลิตสื่อการสอนประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์

ระยะที่ 3 : การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ในโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก

1. ดำเนินการอบรมเชิงปฏิบัติการ และสาธิตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ให้กับครูผู้สอนและนักเรียน ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ได้ออกแบบในระยะที่ 2 โดยลงพื้นที่ดำเนินกิจกรรมที่โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

2. ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยครูผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์ของโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก

3. ลงพื้นที่ นิเทศติดตาม สอบถามการดำเนินการของครูผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์ของโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสม

4. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียน และระดับความพึงพอใจ

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของทั้งครูและนักเรียน โดยใช้ แบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียน และแบบวัดความพึงพอใจ

5. ถอดบทสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งด้านด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และระดับความพึงพอใจ แล้วจัดทำรูปเล่มรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

จากการศึกษาพบว่า โรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก เป็นโรงเรียนประถมศึกษา (ขยายโอกาสทางการศึกษา) จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาล ถึงระดับมัธยมตอนต้น มีพื้นที่บริการได้แก่ บ้านเด่นเหล็ก บ้านนาน้ำพาย บ้านห้วยแค บ้านท่าโพธิ์ บ้านต้นม่วง และบ้านแก่งปลาจ่อย โรงเรียนบ้านเด่นเหล็กจัดเป็นโรงเรียนขนาดมีบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 22 คน และนักเรียน จำนวน 266 คน คิดเป็นอัตราส่วนครู 1 คนต่อนักเรียน 13 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีนักเรียนจำนวน 26 คน เป็นนักเรียนชาย จำนวน 8 คน นักเรียนหญิงจำนวน 18 คน การสัมภาษณ์ครูผู้สอนคณิตศาสตร์ของโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก มีความต้องการสื่อการสอนคณิตศาสตร์ เพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาคณิตศาสตร์ได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น ครูผู้สอนคณิตศาสตร์เสนอว่าการใช้สื่อจะสามารถทำให้นักเรียนสัมผัสจับต้องและเรียนรู้คณิตศาสตร์ได้จากรูปธรรมสู่นามธรรมมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ครูผู้สอนเองมีความสนใจในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้บาร์โมเดล ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ของประเทศสิงคโปร์ มีการใช้แถบบาร์แทนจำนวนใช้การเลื่อนแถบบาร์แทนการดำเนินการทางคณิตศาสตร์ซึ่งเนื้อหาที่เหมาะสมและครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีความสนใจจะใช้บาร์โมเดลคือเรื่อง เศษส่วน ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีความจำเป็นกับชีวิตประจำวันของนักเรียน และจากประสบการณ์ของครูผู้สอนพบว่าเนื้อหาเรื่องเศษส่วนเป็นเนื้อหาที่นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับต่ำ จากการสัมภาษณ์นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่านักเรียนส่วนมากมีเจตคติที่ไม่ดีกับวิชาคณิตศาสตร์ เนื่องจากวิชาคณิตศาสตร์เป็นวิชาที่ยากต่อการทำความเข้าใจ ทำให้เวลาเรียนไม่น่าสนใจประกอบกับการสอนโดยการบรรยายทำให้นักเรียนไม่กระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ รวมไปถึงปริมาณของงาน หรือการบ้านที่ได้รับจากครูผู้สอนมีมากจนเกินไปทำให้นักเรียนรู้สึกเบื่อหน่ายไม่อยากทำไม่อยากเรียน ซึ่งถ้าครูผู้สอนสามารถอธิบายให้เห็นภาพและเข้าใจง่ายจะสามารถทำให้นักเรียนไม่รู้สึกท้อและถ้าการจัดการเรียนรู้มีลักษณะของกิจกรรม หรือเกมส์ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมก็จะสามารถกระตุ้นให้นักเรียนกลับมาสนใจ และกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนถ้าปริมาณงาน หรือการบ้านลดลงเปลี่ยนเป็นงานกลุ่ม หรือแบบฝึกหัดในชั้นเรียน ใช้คะแนนจากการร่วมกิจกรรมในชั้นเรียนมากยิ่งขึ้นก็จะเป็นสิ่งที่ดีมาก

แผนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมในระดับที่สูงกว่าร้อยละ 80 โดยมีค่าเฉลี่ยรวม ร้อยละ 89.58 ค่าสูงสุดอยู่ที่แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง เศษส่วนอย่างต่ำ ร้อยละ 92 รองลงมาเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่องเศษส่วนที่เท่ากัน แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง เศษส่วนที่เท่ากับจำนวนนับ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 5 เรื่อง เศษส่วนแท้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 7 เรื่อง จำนวนคละ มีค่าร้อยละ 90.67 และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 8 เรื่อง การบวกและการลบเศษส่วน มีค่าร้อยละ 90.22 ซึ่งคะแนน

จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนเรื่อง เศษส่วน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 9.68 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.30 และคะแนนจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน เรื่อง เศษส่วน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 14.44 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.20 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจส่วนมากอยู่ในระดับมากที่สุดคือด้านการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทุกคนซึ่งมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.95 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.10 ด้านการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น ด้านการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นให้นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่มมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.84 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.27 และด้านการจัดการเรียนรู้ครูผู้สอนใส่ใจดูแลนักเรียนทุกคน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.84 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.28

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระฉับ และข้อเสนอแนะ

คณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านเด่นเหล็ก ให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะเป็นเกม หรือกิจกรรม เนื่องจากนักเรียนในระดับประถมชอบที่จะเล่น ชอบการแข่งขัน ชอบกิจกรรมที่ได้เคลื่อนไหวสอดคล้องกับ รุ่งอรุณ ลียะวณิชย์(2556) ที่กล่าวถึงธรรมชาติของนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่จะชอบการเล่นมากกว่าการเรียน ชอบความสนุกสนานมากกว่าเคร่งเครียด ชอบการเคลื่อนไหวมากกว่านั่งนิ่ง ชอบการแข่งขัน ชอบพูดแสดงความคิดเห็น ชอบเล่นเกม ชอบการยอมรับจากเพื่อนและครู การจัดการเรียนรู้จึงต้องมีการออกแบบให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน ส่วนการจัดการเรียนรู้โดยใช้บาร์โมเดล เป็นคำแนะนำจากครูผู้สอนคณิตศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักเรียนที่อยากให้การเรียนรู้คณิตศาสตร์เป็นเรื่องที่ง่ายกว่าเดิม สามารถเข้าใจและมองเห็นภาพได้ง่ายขึ้น และความคิดเห็นของตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาก็เช่นเดียวกันที่อยากให้ครูสอนคณิตศาสตร์ที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ ฉวีวรรณ เศวตมาลย์ (2543) ที่กล่าวว่าการเริ่มต้นด้วยประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจความหมายก่อนที่จะพิสูจน์อย่างเป็นขั้นตอน กิจกรรมที่ทำให้มองเห็นภาพจริง หรือภาพในใจ จะช่วยให้นักเรียนรู้สึกผ่อนคลายคล่องตัว และสร้างสรรค์

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เกิดความรู้ ความเข้าใจในบริบทและความต้องการจำเป็นของโรงเรียนระดับประถมศึกษาสามารถนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาได้อย่างเหมาะสมและตรงกับความต้องการของพื้นที่
2. ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน
3. ครูและนักเรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อวิชาคณิตศาสตร์และตระหนักถึงความจำเป็นของวิชาคณิตศาสตร์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

เอกสารอ้างอิง

ฉวีวรรณ เศวตมาลย์. (2544). **ศิลปะการสอนคณิตศาสตร์**. พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2544. สุวีริยาสาส์น จัดพิมพ์

ทิศนา แขมมณี. (2551). **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด

รุ่งอรุณ ลียะวณิชย์.(2556). **คู่มือครูคณิตศาสตร์ การสอนคณิตศาสตร์ด้วยเกม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. บริษัท แอคทีฟ พริ้นท์ จำกัด

วิสุทธิ์ คงกัลป์. (2558). **Math league.พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมนึก ภัททิยธนี. (2546). **การวัดผลการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กาฬสินธุ์.ประสานการพิมพ์

อัมพร ม้าคนอง. (2558). **คณิตศาสตร์สำหรับครูมัธยม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. (ตุลาคม พ.ศ. 2558). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ DLTV EDLTV สำหรับครู โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนโรงเรียนยอดโพธิ์ทอง 1 จังหวัดอุตรดิตถ์ ปีการศึกษา 2561

สมุทร สีอุ่น[1]
เชาวฤทธิ์ จั่นจีน[1], พิสุทธ์ ศรีจันทร์[1]

บทคัดย่อ

การทำงานเชิงวิชาการร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับสังคมในพันธกิจหลักทุกด้านของมหาวิทยาลัย เป็นพันธกิจที่สำคัญของสถาบันอุดมศึกษา จากการบริการวิชาการและการเรียนรู้ร่วมกันกว่า 20 ปีในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน พบว่า โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนยอดโพธิ์ทอง 1 เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ตั้งอยู่ที่ อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุตรดิตถ์ เปิดสอนระดับชั้นอนุบาลถึงชั้น ป.6 มีนักเรียนรวมจำนวน 60 คน มีครูและผู้บริหารรวม 7 คน ซึ่งครบตามชั้นเรียนที่เปิดสอน เป็นที่พึ่งทางวิชาการของโรงเรียนในพื้นที่นอกจากนั้นโรงเรียนยังประสบกับปัญหาการจัดการศึกษาอย่างอื่นอีกหลายประการ โดยในเบื้องต้นนี้ทางโรงเรียนได้รับการพัฒนาทักษะการสอนด้วยระบบโทรทัศน์ทางไกล DLTVกับครู และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ EDLTV สำหรับสนับสนุนการจัดการเรียนรู้โดยได้รับการสนับสนุนทุนจากสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาในโครงการพี่เลี้ยงสถานศึกษาในปีการศึกษา 2560 และได้รับการติดตามและพัฒนาในปี 2561 ซึ่งโครงการนี้มีวัตถุประสงค์ 1.เพื่อติดตามประเมินการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ DLTV EDLTVสำหรับครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนยอดโพธิ์ทอง 1 2. เพื่อพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ DLTV/EDLTV ร่วมกับสื่อ 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ 3. พัฒนาให้คณาจารย์ บุคลากร และนักศึกษา ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในการทำกิจกรรมบริการวิชาการร่วมกับชุมชนและสถานศึกษาในท้องถิ่น โดยมีกิจกรรมดังนี้ กิจกรรมที่ 1 การติดตามและประเมินทักษะการสอนด้วย DLTVกับครู ณ.โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนยอดโพธิ์ทอง 1 กิจกรรมที่ 2 การอบรมทักษะการสอนด้วย EDLTV ร่วมกับการใช้สื่อ 60 พรรษาสมเด็จ

[1] อาจารย์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์/คณะครุศาสตร์

พระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ กิจกรรมที่ 3 ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ DLTV /EDLTV จัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้

ผลการการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ DLTV EDLTVสำหรับครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนโรงเรียนยอดโพธิ์ทอง๑ จังหวัดอุตรดิตถ์ปีการศึกษา 2561 พบว่าครูทุกคนมีการใช้สื่อการจัดการเรียนรู้ DLTV โดยผ่านระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม และ EDLTV โดยใช้ External Drive ครูได้รับความรู้จากการอบรมในการใช้ DLTV /EDLTV ร่วมกับการใช้สื่อ 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ ตัวแทนนักศึกษา ที่เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้จากการอบรม ได้มีการติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ในการบูรณาการการจัดการเรียนรู้ DLTV และ EDLTV

คำสำคัญ : การพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้, DLTV, EDLTV

ที่มาและความสำคัญ

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีตามยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้วงการศึกษาในประเทศไทยจำเป็นต้องตอบสนองต่อความท้าทายที่ต้องเผชิญอยู่นี้ เราต้องการรูปแบบการทำงานที่สามารถพัฒนากรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อที่สามารถจัดการศึกษาตอบสนองต่อความต้องการที่กำลังเปลี่ยนแปลงของสังคมซึ่งเยาวชนไทยกำลังเผชิญอยู่ ซึ่งนิยามของทักษะแห่งศตวรรษที่21 นั้นพบว่าผู้เรียนในอนาคตมีคุณลักษณะ 4 ประการ ได้แก่ วิถีทางของการคิด คือ สร้างสรรค์ คิดวิจารณญาณ การแก้ปัญหา การเรียนรู้และตัดสินใจ (Ways of Thinking, Creativity, Critical Thinking, Problem-solving, decision- Making and Learning) วิถีทางของการทำงาน คือ การติดต่อสื่อสารและการร่วมมือ (Ways of Working. Communication and Collaboration) เครื่องมือสำหรับการทำงาน คือเทคโนโลยีสารสนเทศ และความรู้ด้านข้อมูล (Tools for Working, Information and Communications Technology, and Information Literacy) และทักษะสำหรับดำรงชีวิตในโลกปัจจุบัน คือ ความเป็นพลเมืองชีวิตและอาชีพ และ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม (Skills for Living in the World, Citizenship, Life and Career, and Personal and Social Responsibility) ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น (โชติมาพร ไชยสิทธ: 2559)

การเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี(Technology-based Learning) ครอบคลุมวิธีการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบผู้เรียนสามารถเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกประเภท เช่น อินเทอร์เน็ต (Internet) อินทราเน็ต (Intranet) เอ็กซ์ทราเน็ต (Extranet) การถ่ายทอดผ่านดาวเทียม (Satellite broadcast) แถบบันทึกเสียงและวิดีทัศน์(Audio/Video Tape) และซีดีรอม (CD-ROM) เป็นต้น การเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีความสำคัญมากขึ้น แต่จากการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งของเทคโนโลยีทำให้ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษา หาความรู้และเตรียมพร้อมตนเองเพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเหล่านี้ในการเรียนการสอนวิธีการเตรียมตัวในการใช้เทคโนโลยีในการสอนคือ เทคนิครู้เขารู้เรา โดยสิ่งที่ครูต้องรู้มี 2 ประการคือ การรู้และเข้าใจศักยภาพของทรัพยากรที่โรงเรียนมีเช่น ครูต้องรู้ว่าในโรงเรียนมี

อะไรที่สามารถใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้, และครูต้องมีความรู้ด้านเทคโนโลยีที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอน รวมไปถึงข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ โปรแกรมประยุกต์ที่เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน สื่อภาพและเสียง วีดีทัศน์ข่าวและประเด็นที่เป็นที่สนใจ เป็นต้น เทคโนโลยีที่ครูสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิด มีจำนวนมาก และครูสามารถเลือกใช้ได้ตามความถนัดหรือความสนใจ รายละเอียดดังนี้ (บุปผชาติ ทัฬหิกรณ์: 2551) นโยบายรัฐบาลปัจจุบันได้มุ่งทิศทางในการพัฒนาประเทศชาติให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยเฉพาะในด้านการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนในโครงการพระราชดำริ ซึ่งหนึ่งในนโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเน้นความสำคัญของการส่งเสริมบทบาทให้สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่เป็นพี่เลี้ยงให้แก่สถานศึกษาในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อร่วมผลักดัน ขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวให้เกิดผลเป็นรูปธรรม เครือข่ายเพื่อการพัฒนาอุดมศึกษาภาคเหนือตอนล่างจึงได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับสถานศึกษาในท้องถิ่น เพื่อเป้าหมายในการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของท้องถิ่นให้เกิดผลการพัฒนาการเรียนการสอนได้ในทุกมิติ Engagement Thailand ได้กำหนดความหมายของ “University Engagement” ไว้ดังนี้ การทำงานเชิงวิชาการร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับสังคมใน พันธกิจหลักทุกด้านของมหาวิทยาลัย บนหลักการพื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ 1) ร่วมคิดร่วมทำแบบหุ้นส่วน (Partnership) 2) เกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (Mutual benefit) 3) มีการใช้ความรู้และเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน (Scholarship) และ 4) เกิดผลกระทบต่อสังคมที่ประเมินได้

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ในฐานะสถาบันอุดมศึกษาสมาชิกของเครือข่ายเพื่อการพัฒนาอุดมศึกษาตอนล่างเห็นว่า การทำงานเชิงวิชาการร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับสังคมในพันธกิจหลักทุกด้านของมหาวิทยาลัย เป็นพันธกิจที่สำคัญของสถาบันอุดมศึกษา โดย จากการบริการวิชาการและการเรียนรู้ร่วมกันกว่า 20 ปีในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน พบว่า โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนยอดโพธิ์ทอง๑ เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ตั้งอยู่ที่ อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุตรดิตถ์ เปิดสอนระดับชั้นอนุบาลถึงชั้น ป.6 มีนักเรียนรวมจำนวน 60 คน มีครูและผู้บริหารรวม 7 คน ซึ่งครบตามชั้นเรียนที่เปิดสอน เป็นที่พึ่งทางวิชาการของโรงเรียนในพื้นที่ นอกจากนั้น โรงเรียนยังประสบกับปัญหาการจัดการศึกษาอย่างอื่นอีกหลายประการ โดยในเบื้องต้นนี้ ทางโรงเรียนมีได้รับการพัฒนาทักษะการสอนด้วยระบบโทรทัศน์ทางไกล DLTVกับครู และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ EDLTV สำหรับสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ในปีการศึกษา 2560 มหาวิทยาลัยจึงเห็นควรจัดบริการวิชาการโดยการติดตามและพัฒนาครูในการใช้สื่อ DLTV/EDLTV ร่วมกับสื่อ 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ ให้กับครูโรงเรียนแห่งนี้

วัตถุประสงค์

1.เพื่อติดตามประเมินการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ DLTV EDLTV สำหรับครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนยอดโพธิ์ทอง1

2.เพื่อพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ DLTV/EDLTV ร่วมกับสื่อ 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ

3.พัฒนาให้คณาจารย์ บุคลากร และนักศึกษา ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในการทำกิจกรรมบริการวิชาการร่วมกับชุมชนและสถานศึกษาในท้องถิ่น

ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

เป้าหมายการดำเนินงานจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการจำนวนทั้งสิ้น ประกอบด้วย

1. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ : อาจารย์ 3 คน นักศึกษา 5 คน รวม 8 คน
2. โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนยอดโพธิ์ทอง 1 : ผู้บริหาร 1 คน ครู 6 คน และนักเรียน 60 คน รวม 67คน

วิธีดำเนินการวิจัย

หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

โรงเรียน : ตำรวจตระเวนชายแดนยอดโพธิ์ทอง 1

โครงการ : โครงการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ DLTV และ EDLTV โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนยอดโพธิ์ทอง 1 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ตารางที่ 1 กิจกรรมและการดำเนินการ

กิจกรรม	เนื้อหาที่ดำเนินการ
1. ติดตามและประเมินทักษะการสอนด้วย DLTV/EDLTV	ประชุมติดตามการใช้ DLTV/EDLTV ของครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนยอดโพธิ์ทอง1 - ติดตามผลการใช้ DLTV ผ่านระบบการศึกษาทางไกล - ติดตามผลการใช้ EDLTV โดยใช้ External Drive
2. การอบรมทักษะการสอนด้วย DLTV/EDLTV ร่วมกับสื่อ 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ	จัดอบรมทักษะการสอนด้วย DLTV/EDLTV ร่วมกับสื่อ 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ ให้กับครู ประกอบด้วยเนื้อหาดังต่อไปนี้ 1. การใช้สื่อ 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ 2. การจัดกิจกรรมเสริม ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ด้วย EDLTV

กิจกรรม	เนื้อหาที่ดำเนินการ
	3. การแก้ไขปัญหาอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน EDLTVเบื้องต้น
3. ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้EDLTV/DLTV ภายในโรงเรียน	นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ และชุมชน มุมการใช้แหล่งเรียนรู้EDLTV ภายในโรงเรียน

ตารางที่ 1 รูปแบบการจัดกิจกรรม

ดำเนินการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้วย DLTV และ EDLTV ตามการศึกษากระบวนการออกแบบการจัดการเรียนรู้และพัฒนาบทเรียน ตามทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอส์ (Innovation Adoption Theory) ซึ่งนักการศึกษาและนักวิจัยให้การยอมรับว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนได้ ในสาระสำคัญของทฤษฎีนี้ โรเจอส์(Roger. 1962: 76-120) ได้อธิบายไว้ถึงกระบวนการการยอมรับนวัตกรรม (Adoption Process) ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอนได้แก่ 1. ขั้นตระหนัก 2. ขั้นสนใจ 3. ขั้นประเมิน 4. ขั้นทดลอง และ 5. ขั้นยอมรับ จากการวิเคราะห์กระบวนการเหล่านี้พบว่า การยอมรับนวัตกรรมอาจไม่ได้สิ้นสุดอยู่ที่ขั้นการยอมรับ และอาจเกิดขึ้นโดยไม่เรียงตามลำดับขั้นของกระบวนการดังกล่าวก็ได้ เช่น การประเมินอาจเกิดขึ้นได้ตลอดกระบวนการมากกว่าที่จะเกิดขึ้นในขั้นประเมินเท่านั้น โรเจอส์และชูมาเกอร์ (Rogers; & Shumaker. 1971: 101-118) จึงได้นำเสนอกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation-Decision Process) ขึ้นมาใหม่ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1. ขั้นความรู้ 2. ขั้นความรู้สึก 3. ขั้นตัดสินใจ และ 4. ขั้นยืนยัน ต่อมาโรเจอส์ (Rogers. 1983: 163-169) ได้ปรับปรุงกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมอีกครั้งจนเป็นที่ยอมรับในปัจจุบันซึ่งมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1. ขั้นความรู้ 2. ขั้นจูงใจ 3. ขั้นตัดสินใจ 4. ขั้นนำมาใช้ และ 5. ขั้นยืนยัน

ตัวบ่งชี้ที่เป็นองค์ประกอบของการยอมรับในการศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ของครู ผู้บริหารโรงเรียน ผู้เชี่ยวชาญภายนอก และศึกษานิเทศก์ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการศึกษาและพัฒนาบทเรียนให้สอดคล้องกับความคิด ความเข้าใจ และความรู้สึกของบุคคลในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการดังกล่าว โดยมีรายละเอียดดังตาราง 1

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของโรเจอส์	**ลักษณะพฤติกรรมของบุคคลในแต่ละขั้นตอนตามกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของโรเจอส์**	**องค์ประกอบซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงการยอมรับในการศึกษาและพัฒนาในโครงการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ DLTV EDLTV สำหรับครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนโรงเรียนยอดโพธิ์ทอง 1 จังหวัดอุตรดิตถ์ ปีการศึกษา 2561**
1. ขั้นความรู้	ศึกษาหาข้อมูลเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับนวัตกรรมในด้านต่อไปนี้ - หลักการ ทฤษฎี ข้อเท็จจริง หรือเป้าหมายที่อยู่เบื้องหลังของการใช้นวัตกรรม - ปัจจัยที่ส่งเสริมให้สามารถนำนวัตกรรมมาใช้ได้อย่างเหมาะสม - แนวทางการดำเนินงานในการใช้นวัตกรรม	1. การมีความเข้าใจในความสำคัญของการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ DLTV EDLTVสำหรับครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนโรงเรียนยอดโพธิ์ทอง 1 จังหวัดอุตรดิตถ์ ปีการศึกษา 2561 2. การมองเห็นประโยชน์จากการนำการจัดการเรียนรู้โดยใช้ DLTV/EDLTV 3. การสนับสนุนและยืนยันให้มีการนำ DLTV / EDLTV มาใช้ในโรงเรียน
2. ขั้นจูงใจ	สามารถพิจารณาความเหมาะสมและคุณค่าของนวัตกรรมที่มีต่อบุคคลและหน่วยงานตามสภาพการทำงานที่เป็นอยู่ โดยคำนึงถึงประโยชน์และโทษเมื่อมีการนำนวัตกรรมมาใช้	
3. ขั้นตัดสินใจ	สามารถประมวลความรู้ความเข้าใจที่มีต่อนวัตกรรม ความเหมาะสมและคุณค่าของการนำนวัตกรรมมาใช้เพื่อตัดสินใจที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรม	
4. ขั้นนำมาใช้	นำนวัตกรรมมาใช้ในสถานการณ์จริง และสืบสอบเพื่อให้ได้คำตอบในสิ่งที่เคลือบแคลงสงสัยเกี่ยวกับความเหมาะสมและคุณค่าอันเกิดจากการใช้นวัตกรรม ข้อจำกัดของการใช้นวัตกรรม และเสนอทางออกให้ข้อจำกัดนั้นได้ รวมถึงสามารถให้รายละเอียดเมื่อมีการปรับปรุง	4. ครูมีการใช้ DLTV/EDLTV มาใช้ในโรงเรียน

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของโรเจอส์	ลักษณะพฤติกรรมของบุคคลในแต่ละขั้นตอนตามกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของโรเจอส์	องค์ประกอบซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงการยอมรับในการศึกษาและพัฒนาในโครงการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ DLTV EDLTV สำหรับครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนโรงเรียนยอดโพธิ์ทอง 1 จังหวัดอุตรดิตถ์ ปีการศึกษา 2561
5. ขั้นยืนยัน	แสดงออกถึงการสนับสนุนหรือไม่สนับสนุนให้มีการนำนวัตกรรมมาใช้ในการปฏิบัติงานอีก	5. ครูมีการใช้ DLTV/EDLTV มาใช้ในโรงเรียนและมีกระบวนการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 2 องค์ประกอบซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงการยอมรับในการศึกษาและพัฒนาบทเรียนของผู้ที่มีส่วนร่วมในการศึกษาและพัฒนาบทเรียนจากการวิเคราะห์วิเคราะห์ลักษณะพฤติกรรมของบุคคลตามกระบวนการตัดสินใจของโรเจอร์

การดำเนินการจัดกิจกรรม

กิจกรรมที่ 1 ติดตามและประเมินทักษะการสอนด้วย DLTV/EDLTV

ประชุมติดตามการใช้ DLTV/EDLTV ของครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนยอดโพธิ์ทอง 1 จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พบว่าครูมีความตื่นตัวในการใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน มีการเพิ่มจำนวน External Drive จาก 2 เครื่อง เป็น 6 เครื่อง ด้วยงบประมาณส่วนตัวของครู มีการติดตั้งสัญญาณอินเทอร์เน็ตจากผู้ให้บริการเอกชนนอกเหนือจากทางโรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลโดยใช้งบประมาณของครูเพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน ทำให้สามารถรับชม EDLTV ผ่านระบบออนไลน์ได้

กิจกรรมที่ 2 การอบรมทักษะการสอนด้วย EDLTVร่วมกับสื่อ60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ ประกอบด้วยเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. การใช้สื่อ 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ
2. การจัดกิจกรรมเสริม ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ด้วย EDLTV
3. การแก้ไขปัญหาอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน EDLTVเบื้องต้น

ผลการประเมินการจัดอบรมโดยมีผู้เข้าร่วมอบรมประกอบด้วยครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนโรงเรียนยอดโพธิ์ทอง 1 จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 7 คน และโรงเรียนในเขตพื้นที่ได้แก่ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบุญธรรม บุญพริ้ง จำนวน 7 คน และโรงเรียนบ่อเบี้ย 2 คน รวม 16 คน

รายการประเมิน	SD	$\bar{X}$	ระดับการประเมิน
1. ด้านการบริหารโครงการ/กระบวนการ			
1.1 มีขั้นตอนการจัดกิจกรรม	0.48	4.69	มากที่สุด
1.2 กระบวนการจัดกิจกรรมตรงกับวัตถุประสงค์การจัดโครงการ	0.52	4.50	มาก
1.3 มีการอำนวยความสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรม	0.51	4.56	มากที่สุด
1.4 การประชาสัมพันธ์โครงการ	0.50	4.38	มาก
1.5 การติดต่อประสานงาน การอำนวยความสะดวก	0.48	4.31	มาก
1.6 ความเหมาะสมของสถานที่อบรม	0.50	3.88	มาก
1.7 อาหารว่าง/อาหาร	0.45	4.25	มาก
1.8 ความในการเดินทาง	0.40	4.19	มาก
1.9 ภาพรวมของการจัดการโครงการ	0.40	4.19	มาก
รวม	**4.32**		**มาก**
2. ด้านวิทยากร			
2.1 ความเหมาะสมในการแต่งกาย/บุคลิก/ท่าทาง	0.25	4.06	มาก
2.2 ความรู้ความเชี่ยวชาญของวิทยากรความรู้ความสามารถในการบริการเช่น การตอบคำถาม ชี้แจงข้อสงสัย แนะนำ	0.40	4.19	มาก
2.3 เนื้อหาสาระที่ได้จากการอบรมมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	0.34	4.13	มาก
2.4 ประโยชน์ที่ได้รับจากการอบรม	0.40	4.19	มาก
2.5 มีการวิเคราะห์และชี้แนะแนวทางแก้ไขปัญหาได้ชัดเจนตรงประเด็น	0.34	4.13	มาก
รวม	**4.14**		**มาก**
3. ด้านการนำไปประยุกต์ใช้			
3.1 สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์และสามารถนำไปปฏิบัติงานได้จริง และถ่ายทอดได้	.57	4.53	มากที่สุด
รวม	**4.53**		**มากที่สุด**
ผลรวม 4.33			**มาก**

ตารางที่ 4 ผลการประเมินโครงการการอบรมทักษะการสอนด้วย EDLTVร่วมกับสื่อ 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ

จากตาราง ผลประเมินโครงการอบรมทักษะการสอนด้วย EDLTVร่วมกับสื่อ60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ ในภาพรวมมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการนำไปประยุกต์ใช้ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53 รองลงมาคือ ด้านการบริหารโครงการฯ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.32 และ ด้านวิทยากร มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14

กิจกรรมที่ 3 ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ DLTV /EDLTV

1. ปรับปรุงคอมพิวเตอร์ sever สำหรับบริการครูในการจัดการเรียนการสอนและนักเรียนเพื่อความสะดวกในการทบทวนบทเรียนให้มีความสมบูรณ์ และพร้อมใช้งาน

2. ปรับปรุงป้ายนิเทศให้ความรู้มุม EDLTV สำหรับครูและนักเรียน

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ในฐานะสถาบันอุดมศึกษาสมาชิกของเครือข่ายเพื่อการพัฒนาอุดมศึกษาตอนล่างเห็นว่า การทำงานเชิงวิชาการร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับสังคมในพันธกิจของมหาวิทยาลัย เป็นพันธกิจที่สำคัญของสถาบันอุดมศึกษา โดย จากการบริการวิชาการและการเรียนรู้ร่วมกันกว่า 20 ปีในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์และจังหวัดน่านมีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์เป็นที่พึ่งทางวิชาการ มีศักยภาพส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนถิ่นธุรกันดาร โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้เกิดความเท่าเทียมกันทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

โชติมาพร ไชยสิทธิ์. (2555). **ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สอนอย่างไรให้เกิดผลกับผู้เรียน** : (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

บุปผชาติ ทัฬหิกรณ์. (2551). **เทคโนโลยีทางการศึกษา ทฤษฎีและการวิจัย**. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.

ทิศนา แขมมณี. (2545). **ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2548). **รูปแบบการเรียนการสอนทางเลือกที่หลากหลาย**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์.

วัฒนา ระงับทุกข์. (2542). **แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : แอล ที เพลส.

Rogers, E.M. and Shoemaker, F.F. (1971) **Communication of Innovation A Cross-Cultural Approach**. *2nd Edition*, The Free Press, New York.

แนวทางการมีส่วนร่วมของนักเรียน และชุมชนในการส่งเสริมประชาธิปไตย ในโรงเรียนร่มเกล้าตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

สุภารัตน์ คำเพราะ[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาต้นทุนชีวิตของนักเรียนเพื่อหาแนวทางการมีส่วนร่วมส่งเสริมประชาธิปไตย กรณีศึกษาโรงเรียนร่มเกล้า ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้วเป็นการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ คือแบบวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT Analysis) กลุ่มตัวอย่างมาจาก นักเรียน ครู และตัวแทนชุมชน 80 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัยพบว่า ต้นทุนชีวิตของนักเรียนมี 5 ด้าน สูงสุดคือ 1) พลังในตัวเอง ร้อยละ 27.57) พลังครอบครัว ร้อยละ 22.80 3) พลังปัญญา ร้อยละ 19.06 4) พลังเพื่อนและกิจกรรมร้อยละ 17.685) พลังชุมชน และสภาพของการมีส่วนร่วมร้อยละ 12.89 สภาพการมีส่วนร่วมยังขาดการประสานร่วมมือกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหาประชาธิปไตยในชุมชนและโรงเรียนและปัญหาการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบภาคประชาชน ประชาชนในชุมชนคิดว่าควรจะเป็นหน้าที่ทางโรงเรียนที่จะให้ความรู้แก่เด็กนักเรียน กิจกรรมเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการมีส่วนร่วมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนร่มเกล้ามี 4 ขั้น ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจห้องเรียนประชาธิไตย 2) เวทีอิสระ 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมธนาคารความดี

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, กิจกรรมการเรียนรู้, ประชาธิปไตย

[1] สังกัดสำนักงานวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

ที่มาและความสำคัญ

ตามที่พระราชบัญญัติการวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ระบุให้ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และ สอดคล้องกับมาตรฐานการประเมิน คุณภาพภายนอกด้านผู้เรียน มาตรฐานที่ 1 ที่กล่าวว่าผู้เรียนมี คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งส่งเสริม ให้ผู้เรียนมีความเมตตากรุณา มีความ ซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ เป็นต้น และผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการประชุมกลุ่มย่อยเมื่อวันที่ 16-17 มีนาคม 2560 ที่ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มแม่บ้าน อสม. รพสต. ผู้ปกครอง และครูโรงเรียนร่มเกล้า ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเรียงตามลำดับความรุนแรงของปัญหาที่ชุมชนต้องการให้ช่วย แก้ปัญหา ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมในการ จัดการทรัพยากรน้ำในชุมชน ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมประชาธิปไตย และปัญหาการมีส่วนร่วมในการ ตรวจสอบภาคประชาชน ตามลำดับ และจากปัญหาที่พบผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์แล้วพบว่า ประเด็นที่สะท้อนสภาพ ปัญหาในชุมชนและในโรงเรียนร่มเกล้า ได้แก่ ปัญหาด้านนักเรียนขาดความมั่นใจในตนเอง ไม่กล้าแสดงออก และเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ เช่น การติดเกม เด็กแว้น มาโรงเรียนสาย ขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งสะท้อนถึงการขาดระเบียบวินัย ความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ส่วนปัญหาที่ผู้ปกครองพบ ได้แก่ เด็กก้าวร้าวไม่มีมารยาทไม่เชื่อฟังพ่อแม่ การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนคือการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ นั้นคือการผสานความร่วมมือทำกิจกรรมกับทางโรงเรียน บ้าน และชุมชน เช่น การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ซึ่งประชาธิปไตยไม่ได้ หมายความเพียงรูปแบบการปกครองเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การมีระเบียบ วินัย การยอมรับฟังความคิดเห็น ที่แตกต่างอย่างมีเหตุผล เป็นต้น

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็ก และเยาวชนได้โดยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. ;1981 (อ้างถึงในวารสารวิจัยวิชาการปีที่ 2 ฉบับที่1 (ม.ค.-เม.ย. 2562) 4 ขั้น คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมของกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องตามแบบประชาธิปไตยจากประชาชนอย่างสมัครใจใน 3 ประการคือเป็นเรื่องที่สนับสนุนต่อการพัฒนา การมีส่วนร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นผลจากการพัฒนานั้น (มิดเกลย์และคนอื่น ๆ (Midgley & Others, 1986: 25) เพื่อให้เกิดการยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เป็นแนวทางในการปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน

วัตถุประสงค์

ศึกษาต้นทุนชีวิตของนักเรียนเพื่อหาแนวทางการมีส่วนร่วมส่งเสริมประชาธิปไตย ในโรงเรียนร่มเกล้า ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

1 ตุลาคม 2559 ถึง 31 ตุลาคม 2562

กลุ่มเป้าหมาย

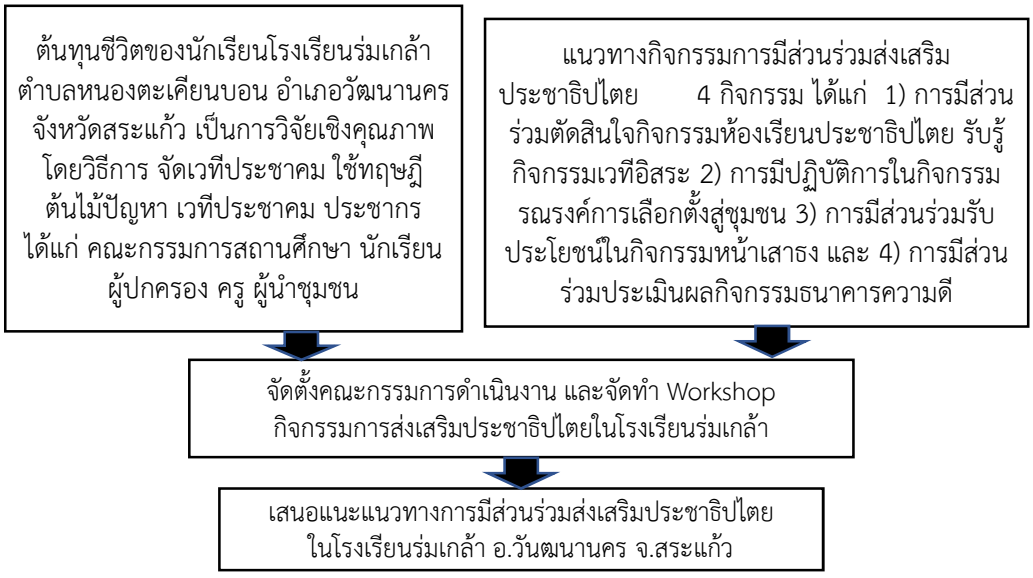
มีผู้เข้าร่วม 80 คน ประกอบด้วย นักเรียน ครู ผู้ปกครองและผู้นำชุมชน ดังนี้ 1) ครู 5 คน 2) นักเรียน 65 คน 3) ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน 10 คน (ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล)

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนางานตามกระบวนการของโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน นักวิจัยเชิงพื้นที่ โดยมีลำดับขั้นตอน การสนทนากลุ่ม ดังตารางภาพต่อไปนี้

แนวทางการมีส่วนร่วมส่งเสริมประชาธิปไตย ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ดังนี้

ภาพที่ 1 การดำเนินโครงการและ กิจกรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสอบถามการประชุมกลุ่มย่อย เวทีประชาคม และแบบวิเคราะห์การมีส่วนร่วม ดังภาพบรรยากาศการประชุมกลุ่มย่อย

ภาพที่ 2 การสนทนากลุ่มย่อย
(วันที่ 6-7 มีนาคม 2560 ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตะเคียนบอน)

ขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือก่อนนำมาใช้มี 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร ตำรา หนังสือ ขั้นตอนที่ 2 นำผลจากการศึกษาข้อมูลคณะผู้วิจัยนำแบบการวัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของ ฉันทนา จันทร์บรรจง, 2541) มาใช้เป็นแบบในการหาข้อมูล ขั้นตอนที่ 3 นำแบบสอบถามที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นให้ผู้ทรงวุฒิพิจารณาความเหมาะสม ขั้นตอนที่ 4 หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ในแบบสอบถาม แล้วนำคะแนนจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ของการสร้าง IOC ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.80-1.00 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ 0.80 ทุกข้อ ขั้นตอนที่ 5 นำแบบสอบถามที่ไปทดลองใช้ กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับประชากรที่จะศึกษาตั้งแต่ จำนวน 30 คน นำผลการตอบมาวิเคราะห์ค่าความเที่ยงของแบบสอบถามด้วยสูตรการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s α - coefficient) ผลการวิเคราะห์แบบสอบถามมีค่าความเที่ยง รวม = 0.96 และขั้นตอนที่ 6 ตรวจสอบแบบสอบถามอีกครั้ง ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลต้นทุนชีวิตโดยใช้แบบสอบถาม

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

ผลการวิเคราะห์ระดับต้นทุนชีวิตนักเรียนโรงเรียนร่มเกล้า ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว กลุ่มตัวอย่างนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 48 ข้อ ข้อที่ตอบใช่จะได้ค่าคะแนน เท่ากับ 1 ข้อที่ตอบไม่ใช่จะได้ค่าคะแนน เท่ากับ 0 หลังจากนั้นจึงทำการรวมคะแนนและแปลผลได้ โดยประยุกต์ใช้เครื่องมือของสุริยาเดว ทรีปาตีและคณะ (2553: 55) พบว่า ต้นทุนชีวิตของนักเรียนโรงเรียนร่มเกล้าด้านพลังตัวตนส่วนใหญ่มีพลังตัวตนคือเชื่อว่าการได้ช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมากจำนวน 65 คนคิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาคือยึดมั่นในพฤติกรรมที่ จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 47.69 และต้นทุนชีวิตที่น้อยที่สุด คือฉันสามารถคบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ เช่น ควบคุมอารมณ์เวลาโกรธได้ดี เมื่อเกิดการโต้เถียงหรือขัดแย้ง จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.07

สำหรับข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์คือผลการวิเคราะห์ต้นทุนชีวิตของนักเรียนโรงเรียนร่มเกล้า โดยนำพลังชีวิตในแต่ละด้านมาใช้ในการวิเคราะห์ โดยดูจากพลังชีวิตที่น้อยที่สุด ส่วนข้อมูลด้านสภาพปัญหาของนักเรียนโรงเรียนร่มเกล้านั้นได้จากการจัดเวทีระดมความคิด ซึ่งสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางวิเคราะห์ต้นทุนชีวิต สภาพปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหา

พลังต้นทุนชีวิตที่มีปัญหา	สภาพปัญหาของนักเรียน	การแก้ไขปัญหา
พลังตัวตน เขาไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ เช่น ควบคุมอารมณ์เวลาโกรธได้ดี เมื่อเกิดการโต้เถียงหรือขัดแย้ง **พลังครอบครัว** เขาไม่สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสื่อ เช่น วิทยุ ทีวี สื่อประเภทอื่น ๆ ภายในครอบครัวเป็นประจำ **พลังปัญญา** เขาไม่ใฝ่รู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน **พลังเพื่อนและกิจกรรม** เขาไม่ได้เล่นกีฬาหรือออกกำลังกายเป็นประจำ **พลังชุมชน** เขาไม่รู้สึกว่าคนในชุมชนให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของเด็กและเยาวชน เขาไม่ได้รับมอบหมายบทบาทหน้าที่ที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน	**ปัญหาติดเทคโนโลยี** เด็กติดเกมติดโทรศัพท์ เข้าร้านเกม หนีโรงเรียนไปเล่นเกมติดทีวี **ปัญหาความรุนแรง** ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ เถียงกับพ่อแม่ ใช้คำพูดหยาบคาย รังแกเพื่อน รังแกน้อง ทุบตีพ่อแม่ ทะเลาะวิวาทเล่นการพนัน ไม่มีสัมมาคารวะกับผู้ใหญ่ในชุมชน **ปัญหายาเสพติด** มีพฤติกรรมเสี่ยงกับสารเสพติดเริ่มทดลองสูบบุหรี่ **ปัญหาการเรียน** ขี้เกียจ ไม่รักเรียน **ปัญหาด้านความคิด** ความเห็นขัดแย้ง แตกแยก การไม่ยอมรับความคิดเห็นคนอื่น ขาดความรับผิดชอบ เห็นแก่ตัว	**ผู้นำชุมชน** สร้างกิจกรรมเรียนรู้ชุมชน เช่น การลงแขกดำนาปั่นจักรยานท่องเที่ยวปางสีดา **ครู** สร้างกิจกรรมการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนชุมชน **ผู้ปกครอง** สร้างกิจกรรมขึ้นมาเพื่อลดพฤติกรรม เสี่ยงและเป็นการป้องปรามการเข้าใกล้ยาเสพติด เช่นการประชุมผู้ปกครอง การเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญกับทางโรงเรียน **นักเรียน** สร้างกิจกรรมกีฬาและดนตรี กิจกรรมการเสริมอาชีพเพื่อให้มีส่งเสริมอาชีพติดตัวไป กิจกรรมค่ายธรรมะ กิจกรรมจิตอาสา

ผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแนวทางในการส่งเสริมส่งเสริมประชาธิปไตยใน โรงเรียนร่มเกล้า จังหวัดสระแก้ว วันที่ 30 มีนาคม 2561 ในการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมได้ร่วมกันวิเคราะห์กระบวนการในการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย และออกแบบรูปแบบกิจการและวางแผน การดำเนินงานกิจกรรม โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการคือผู้นำชุมชน ครู ผู้ปกครอง วิเคราะห์สภาพปัญหา เพื่อศึกษาหารูปแบบ และเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน กรณีศึกษาโรงเรียนร่มเกล้า ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย

กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	ภาคีเครือข่าย	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
กิจกรรมคณะกรรมการสภานักเรียน	นักเรียนโรงเรียนร่มเกล้า เยาวชน	โรงเรียนร่มเกล้าแต่ละสายชั้น	โรงเรียนร่มเกล้า
กิจกรรมห้องเรียนประชาธิปไตย	เยาวชนและประชาชนผู้สนใจ	บูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ	โรงเรียนร่มเกล้า และ องค์การบริหารส่วนตำบล
กิจกรรมเวทีอิสระ	โรงเรียนร่มเกล้า	โรงเรียนชุมชนร่มเกล้าพัฒนา	องค์การบริหารส่วนตำบล
กิจกรรมรณรงค์การเลือกตั้งสู่ชุมชน	นักเรียนโรงเรียนร่มเกล้า ชุมชน	ชุมชน	โรงเรียนร่มเกล้า ชุมชนร่มเกล้าพัฒนา
กิจกรรมธนาคารความดี	เยาวชนและประชาชน	วัด บ้าน โรงเรียน	องค์การบริหารส่วนตำบลและโรงเรียนชุมชน

ผลการวิเคราะห์หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยแบบสอบถามความ คิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนร่มเกล้า ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ในแต่ละกิจกรรมและพิจารณา เป็นรายข้อดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดกิจกรรม ส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนร่มเกล้า โดยรวมทั้ง 5 กิจกรรม ดังนี้

ตารางที่ 3 ตารางการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมส่งเสริมประชาธิปไตย

การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมส่งเสริมประชาธิปไตย	ระดับปฏิบัติการ (n= 100)			
	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
การมีส่วนร่วมกิจกรรมห้องเรียนประชาธิปไตย	3.83	0.60	มาก	6
การมีส่วนร่วมกิจกรรมเวทีอิสระ	3.88	0.57	มาก	5
การมีส่วนร่วมกิจกรรมรณรงค์การเลือกตั้งสู่ชุมชน	3.99	1.67	มาก	1
การมีส่วนร่วมกิจกรรมหน้าเสาธง	3.94	0.68	มาก	3
การมีส่วนร่วมกิจกรรมธนาคารความดี	3.90	0.53	มาก	4

จากตาราง พบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนที่ที่มีต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริม ประชาธิปไตย โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.92 ค่ามาตรฐานเท่ากับ 0.51 อยู่ในระดับมากทุกข้อ และเมื่อพิจารณาเป็นรายกิจกรรม พบว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ย จากมากไปหาน้อย คือ กิจกรรมเวทีอิสระ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.99 ค่ามาตรฐานเท่ากับ 1.67กิจกรรมรณรงค์การเลือกตั้งสู่ชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.94ค่ามาตรฐานเท่ากับ 0.68 กิจกรรมธนาคารความดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.90 ค่ามาตรฐานเท่ากับ0.53 กิจกรรมห้องเรียนประชาธิปไตย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.88 ค่ามาตรฐานเท่ากับ 0.57 และกิจกรรมที่นักเรียนมีความคิดเห็น ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ กิจกรรมคณะกรรมการสภานักเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83 ค่ามาตรฐานเท่ากับ 0.60 ตามลำดับ

ภาพที่ 2 สรุปวิเคราะห์การมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ในโรงเรียนร่มเกล้า

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

1. การมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในกิจกรรมห้องเรียนประชาธิปไตย พบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยโดยภาพรวม นักเรียนปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มตามเกณฑ์ห้องเรียน เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันและมีเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับคู่มือกิจกรรมประชาธิปไตยโรงเรียนวัดลาญบุญ (2554) พบว่า โรงเรียนโรงเรียนประสบผลสำเร็จในการจัด

กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นทีม กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็นยอมรับความคิดเห็นของเพื่อนใช้เหตุผลในการทำงาน แก้ไขปัญหาต่าง ซึ่งเป็นลักษณะที่พึ่งประสงค์สำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษา สำหรับกิจกรรมเวทีอิสระ พบว่า นักเรียนรู้จักการแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีความเสียสละและสามารถทำงานร่วมกันได้ รู้จักแบ่งหน้าที่ ทำงานและหน้าที่รับผิดชอบ สอดคล้องกับ (สมพงษ์จิตระดับ, 2553) การหล่อหลอมประชาธิปไตยในระบบการศึกษานั้นครูต้องทำให้เด็กมีโอกาสอภิปรายโต้ตอบแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยมีแนวทางในทางปฏิบัติ โดยการเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. การมีร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมรณรงค์การเลือกตั้งสู่ชุมชน พบว่า ผู้ปกครองให้ความร่วมมือเฉพาะบางกิจกรรม เช่น กิจกรรมรณรงค์ส่งเสริมประชาธิปไตย กิจกรรมเชิญชวนไปเลือกตั้งผู้นำชุมชน หรือกิจกรรมประชุมผู้ปกครอง สอดคล้องกับ (วัลลยา อุบลพงษ์, 2557) ได้ศึกษาเรื่องการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนวัดลานบุญเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร พบว่า กิจกรรมคณะกรรมการสภานักเรียน เป็นแกนนำเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของชุมชน รองลงมาคือการตัดสินใจแบบผสมการตัดสินใจแบบกลุ่มตัวแบบผู้นำ ตัวแบบสถาบัน เข้าไปมีส่วนร่วมกับทางชุมชนมากขึ้น

3. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ทั้งทางบวกและทางลบในกิจกรรมหน้าเสาธง พบว่าความคิดเห็นของผู้ปกครองเห็นว่ากิจกรรมการเข้าแถวเคารพธงชาติหน้าเสาธง เป็นการสร้างนิสัย ทำให้นักเรียนมีวินัยก่อให้เกิดการเคารพกฎระเบียบ นักเรียนปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันและรับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ซึ่งสอดคล้องกับ (วัลลยา อุบลพงษ์, 2557) การพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองสองห้อง อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตสาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2547 พบว่านักเรียนขาดวินัยการเข้าแถว

4. การมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผลกิจกรรมธนาคารความดี พบว่า ผู้ปกครองเห็นด้วยกับการบันทึกความดี โดยพ่อแม่คอยตรวจเชค และรับรู้พฤติกรรมของลูกผ่านสมุดสะสมความดีที่ นักเรียนตั้งใจทำความดี เคารพในกฎเกณฑ์และความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักยอมรับ ฟังความคิดเห็นทุก ๆ ภาคส่วนซึ่ง สอดคล้องกับ (ลัดดา แซ่ปึ่ง อ้างถึงใน วัลลยา อุบลพงษ์, 2557) ได้ศึกษาการใช้กิจกรรมกลุ่ม สร้างงานคุณภาพเพื่อลดพฤติกรรมไม่ตั้งใจ เรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีพฤติกรรมไม่ตั้งใจเรียนจำนวน 16 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 8 คนโดยกลุ่ม ทดลองได้รับการสอนโดยใช้กิจกรรมกลุ่ม ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการสอนปกติผลการทดพบว่า กลุ่มทดลองมีพฤติกรรมไม่ตั้งใจเรียนลดลงกว่าการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ประโยชน์ที่ได้รับ

ได้แนวทางของการมีส่วนร่วมส่งเสริมประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับโรงเรียนร่มเกล้า ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

การจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและวิธีการในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน และควรมีการคืนผลข้อมูลให้กับคนในชุมชนได้รับทราบและร่วมกันแก้ไขปัญหา

เอกสารอ้างอิง

คู่มือกิจกรรมประชาธิปไตยโรงเรียนวัดลาญบุญ เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2554.

ฉันทนา จันทร์บรรจง. (2541). **รูปแบบที่พึงประสงค์ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการในจังหวัดภาคเหนือตอนล่างการศึกษาด้วยเทคนิคเดลไฟ**. รายงานการวิจัย. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

นิคม สุมงคล. (2549). **คู่มือเตรียมสอบ O-NET สังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร. ซีเอ็ด.

วารสารวิจัยวิชาการ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2562).

วัลลยา อุบลพงษ์. (2557). **การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนวัดลานบุญ เขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ**. หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพงษ์ จิตระดับ [ออนไลน์] เข้าถึงข้อมูลได้ที่ http://www.dailynews.co.th, 2553).

โรงเรียนร่มเกล้า. (2560). ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 2 จังหวัดสระแก้ว (ออนไลน์) เข้าถึงข้อมูลได้ที่, http://www.romklao.org.

การสังเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างรายได้ชุมชนอย่างยั่งยืน ตามโครงการสระแก้วเมืองแห่งความสุข 4 ดีวิถีพอเพียง จังหวัดสระแก้ว

คณิต เรืองขจร[1]
กีรฉัตร วันช่วย[1]

บทคัดย่อ

การสังเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างรายได้ชุมชนอย่างยั่งยืน ตามโครงการสระแก้วเมืองแห่งความสุข 4 ดีวิถีพอเพียง จังหวัดสระแก้วครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนอย่างยั่งยืน 2) ศึกษาความสำเร็จของกระบวนการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนอย่างยั่งยืน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ การถอดบทเรียน มีการกำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ 2 พื้นที่ ประกอบด้วย บ้านคลองอึ่งดำ ตำบลวังทอง อำเภอวังสมบูรณ์ และพื้นที่บ้านทับทิมสยาม 05 ตำบลคลองไก่เถื่อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินการของชุมชน ประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) การลดรายจ่าย 2) การเพิ่มรายได้ และ 3) การสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดความสำเร็จในการเป็นต้นแบบด้านรายได้ดี และนอกจากนั้นยังค้นพบกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้านรายได้ดี ประกอบด้วย 1) จุดเริ่มต้นจากการพบปัญหา 2) การเตรียมความพร้อม 3) การเรียนรู้ 4) กิจกรรมการพัฒนา 5) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น 6) การสร้างเครือข่ายและขยายผล

คำสำคัญ : กระบวนการ, รายได้, สระแก้วเมืองแห่งความสุข

[1] หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่มาและความสำคัญ

จังหวัดสระแก้ว ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาเป็น “สระแก้วเมืองแห่งความสุข” โดยมีการกำหนดนโยบายภายใต้ 4 ดี วิถีพอเพียง ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นศูนย์กลาง เน้นการสร้างความสุข ๔ ด้านได้แก่ การเป็นคนดี สุขภาพดี สิ่งแวดล้อมดี และรายได้ดี โดยการดำเนินนโยบายดังกล่าวจะให้มีความครอบคลุมพื้นที่ทั่วจังหวัดสระแก้วโดยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ร่วมกันขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังกล่าว เพื่อเป็นการเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดสระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, เว็บไซต์, 2561) จากการดำเนินนโยบายของจังหวัดสระแก้วโดย มีการกำหนดพื้นที่นำร่องตามโครงการสระแก้วเมืองแห่งความสุข ๔ ดีวิถีพอเพียง มิติด้านรายได้ดี ซึ่งมีการกำหนดพื้นที่เป้าหมายในมิติแต่ละด้าน ให้เป็นพื้นที่ที่ดำเนินนโยบายในการส่งเสริมการเป็นสระแก้วเมืองแห่งความสุขให้แก่ประชาชนในพื้นที่ โดยมีความร่วมมือกันในการในแต่ละด้านของประชาชนในพื้นที่ จำนวน 2 พื้นที่ ประกอบด้วย ชุมชนบ้านทับทิมสยาม 05 ตำบลคลองไก่เถื่อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว โดยได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกและแปรรูปสมุนไพร และชุมชนบ้านลองอึ่งดำ ตำบลวังทอง อำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว เป็นชุมขนที่มีการรวมกลุ่มการปลูกพืชผักสวนครัว จึงเป็นพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่เป้าหมาย

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สระแก้ว ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว และเป็นมหาวิทยาลัยที่มีการดำเนินนโยบาย “มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ได้เล็งเห็นความสำคัญของการส่งเสริมให้อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา ได้ลงพื้นที่ชุมชน ในการพัฒนาท้องถิ่น โดยมหาวิทยาลัยฯ ได้ทำความร่วมมือกับจังหวัดสระแก้ว ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ 4 ดี วิถีพอเพียง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดสระแก้ว มหาวิทยาลัยจึงมีนโยบายมอบหมายให้บุคลากรทางการศึกษาได้ลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษาพื้นที่ในจังหวัดสระแก้ว และศึกษารูปแบบการพัฒนาสระแก้วให้เป็นเมืองแห่งความสุขตามยุทธศาสตร์ของจังหวัดสระแก้ว

เพื่อเป็นการยืนยันถึงความสำเร็จในการดำเนินนโยบายของชุมชนต้นแบบจากการกำหนดพื้นที่เป้าหมายดังกล่าว จึงทำให้คณะผู้ถอดบทเรียนจึงมีความสนใจในการศึกษากระบวนการดำเนินงานของชุมชนต้นแบบที่เป็นพื้นที่เป้าหมาย ว่ามีการดำเนินงานให้เกิดความสำเร็จได้ตรงตามตัวชี้วัดหรือไม่ และมีการนำผลที่เกิดจากความสำเร็จไปใช้ในการขยายผลต่อชุมชนอื่นเพื่อให้เกิดความสำเร็จได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนอย่างยั่งยืน
2. ศึกษาความสำเร็จของกระบวนการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนอย่างยั่งยืน

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินการวิจัยครั้งนี้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2561 ถึงเดือนตุลาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยกรณีศึกษา ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ บ้านทับทิมสยาม 05 ตำบลคลองไก่เถื่อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว และชุมชนบ้านคลองอิ่งดำ ตำบลวังทอง อำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว โดยเป็นพื้นที่ที่จังหวัดสระแก้วคัดเลือกให้เป็นตัวอย่างประชากรของชุมชนที่มีการปฏิบัติเป็นเลิศ (Best Practice Cases) โดยกระจายครอบคลุมชุนชน และมีความหลากหลายทางด้านรูปแบบกระบวนการการสร้างรายได้

แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดการมีรายได้อย่างยั่งยืน

บทความจาก กรุงศรี กูรู (2562) ได้อธิบายทฤษฎีการมีรายได้อย่างยั่งยืน เป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับทุกอาชีพ โดยมีหลักในการปฏิบัติ ดังนี้

1. การมีทัศนคติที่ดีต่องาน ต้องมีความรักในงาน และชี้ให้เห็นประโยชน์ว่า การทำงานนั้น ๆ จะสร้างคุณค่าต่อสังคมอย่างไร
2. การทำงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ ต้องมีความตั้งใจอย่างแท้จริงในการทำงาน และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และนำข้อเสนอแนะมาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
3. เริ่มต้นจากขอบเขตงานเล็ก ๆ แล้วนำมาศึกษาปรับเปลี่ยนวิธีไปตามความเหมาะสม เมื่อประสบความสำเร็จแล้วค่อย ๆ ขยายการดำเนินงานออกไป
4. เน้นความจำเป็นพื้นฐานเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจ การทำงานย่อมมีงบประมาณที่จำกัด โดยควรเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ด้วยความเหมาะสม ไม่เกินความจำเป็น
5. เน้นการรวมกลุ่ม เพื่อมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาร่วมกัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเกิดการรวมกลุ่มในการทำงานที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และก่อให้เกิดการพัฒนาร่วมกัน
6. การสื่อสาร ควรเน้นความเข้าใจภายในกลุ่มสมาชิก โดยเน้นให้เกิดความเข้าใจง่าย เพื่อทำให้การทำงานบรรลุเป้าหมาย
7. มีการวางแผนร่วมกัน เป็นการลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ทำให้สมาชิกรู้ถึงหน้าที่และแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน รวมถึงสามารถตรวจสอบและวัดผลการปฏิบัติงานได้
8. นำความรู้มาพัฒนาเพิ่มเติม สร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และเสริมสร้างองค์ความรู้จากการลงมือปฏิบัติ รวมทั้งนำองค์ความรู้จากหลากหลายด้านมาประยุกต์ใช้
9. มีคุณธรรม การทำงานร่วมกับผู้อื่นต้องใช้คุณธรรมพื้นฐานในการสร้างความสามัคคี และเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานอย่างมีความสุข

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ การวิจัยที่มุ่งวิเคราะห์ แปลความหมายเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างกระบวนการเศรษฐกิจชุมชน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนเป็นการอธิบายภาพรวมของความรู้สึกนึกคิด ความชื่นชอบ ความไม่ชอบ ความเชื่อและประสบการณ์ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลักษณะของการวิเคราะห์จากส่วนย่อยแล้วสรุปเป็นข้อเท็จจริงใหญ่ที่เรียกว่า การวิเคราะห์อุปมาน (Inductive approach) (สุภางค์ จันทวานิช, 2547) ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยใช้วิธีการวิจัยใน 2 วิธี ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งเน้นศึกษาค้นคว้าตำราทางวิชาการ เอกสารทางราชการ รายงาน ระบบข้อมูลออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาอ้างอิงเป็นข้อค้นพบ (Finding) อันจะทำให้ผลงานวิจัยเกิดความน่าเชื่อถือ (Reliability) และความแม่นตรง (Validity)

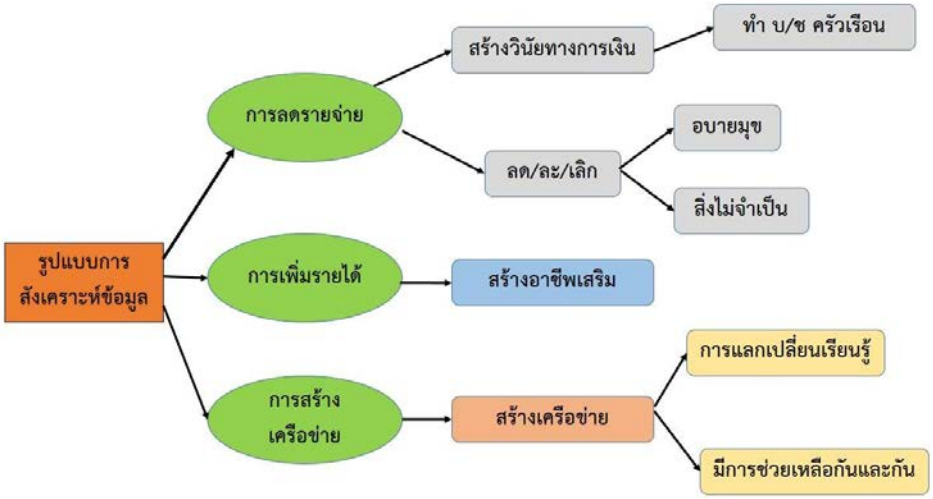
2. การสัมภาษณ์ (Interviews) โดยการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการใช้การสัมภาษณ์ โฟกัสกรุ๊ป หรือเสวนากลุ่มย่อยและการกรอกแบบสอบถามไปยังกลุ่มเป้าหมายการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

การดำเนินการถอดบทเรียนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ตามโครงการสระแก้วกระบวนการสำคัญการศึกษาถึงแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายตามโครงการสระแก้วเมืองแห่งความสุข เป็นการค้นหาชุมชนต้นแบบด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ด้านการสร้างรายได้ดี การถอดบทเรียนครั้งนี้ทำการศึกษาในพื้นที่บ้านทิมสยาม 05 ตำบลคอลงไก่เถื่อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว และ บ้านคลองอึ่งดำ ตำบลวังทอง อำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว ดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ด้านการสร้างรายได้ดี

ภาพที่ 2 การสังเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

รูปแบบกระบวนการสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ด้านการสร้างรายได้ดี คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและข้อมูลขั้นปฐมภูมิ พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่จะนำไปสู่การขยายผลและสร้างความเป็นรูปธรรม จนประสบผลสำเร็จ สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การลดรายจ่าย จากเดิมพื้นที่กลุ่มเป้าหมายมีการประกอบอาชีพการทำไร่แปลงใหญ่ มีการใช้ค่าใช้ใช้จ่ายจำนวนมากในการประกอบอาชีพ ทำให้ค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ จึงได้มีการส่งเสริมให้มีการทำบัญชีครัวเรือนของครัวเรือนในชุมชนเพื่อทำให้เกิดการควบคุมค่าใช้จ่ายและลดค่าใช้จ่ายที่ไม่มีความจำเป็นของครัวครัว ทำให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายครัวเรือน และลด ละ เลิก อบายมุข และสิ่งที่ไม่จำเป็นในครัวเรือน

2. การเพิ่มรายได้ เป็นกระบวนการสร้างอาชีพเสริมของชุมชน เพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มมากยิ่งขึ้น และต้องเป็นอาชีพที่ต้องไม่ใช้การลงทุนมาก และมีความเสี่ยงเรื่องการขาดทุนน้อย เพราะหากมีความเสี่ยงมากจะทำให้เกิดปัญหาหนี้สินเพิ่มมากขึ้น โดยได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกและแปรรูปสมุนไพร และชุมชนบ้านลองอึ่งดำ ตำบลวังทอง อำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว เป็นชุมขนที่มีการรวมกลุ่มการปลูกพืชผักสวนครัว

3. การสร้างเครือข่าย คือการทำงานร่วมกันโดยการแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ระหว่างกัน ช่วยการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน และเป็นการสร้างเครือข่ายของความสำเร็จให้มากยิ่งขึ้น

กระบวนการในการทำงานวิจัยที่ใช้ในการทำงานของโครงการ (ในลักษณะ สร้างคน สร้างงาน สร้างเครือข่าย แบบบูรณาการพันธกิจสัมพันธ์กับชุมชน และภาคี)

1) สร้างคน บ้านคลองอึ่งดำเกิดกระบวนการร่วมกันในการพัฒนาความรู้ให้กับกลุ่มผู้ปลูกผักสวนครัวอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับวิธีการดูแลรักษาและวิธีการเพาะปลูก โดยกำหนดให้มีการวางแผนในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เช่น การวางแผนการปลูก การหาตลาดรองรับ หรือ การแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และสารอินทรีย์กำจัดวัชพืช ในส่วนบ้านทับทิมสยาม 05 ได้มีการคิดวางแผนร่วมกับทีมการถอดบทเรียนถึงวิธีการสร้างรายได้เพิ่มจาการจัดจำหน่ายพืชสมุนไพรแปรรูป ทำให้สมาชิกเกิดความเข้าใจ และแนวทางในการแปรรูปสมุนไพรเพื่อการจัดจำหน่าย ตามมาตรฐานและคุณภาพ

2) สร้างงาน บ้านคลองอึ่งดำ เกิดการแลกแรงงานเพื่อใช้ในการเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยเกิดการจ้างงานในพื้นที่แบบหมุนเวียนแรงงานซึ่งกันและกันในการเก็บเกี่ยว ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว เป็นรายได้อีกทางหนึ่ง ทำให้นำรายได้ในส่วนดังกล่าวมาใช้จ่ายในการบริหารจัดการครัวเรือนของตนเองให้ดีขึ้น บ้านทับทิมสยาม 05 มีการจัดสรร พื้นที่อยู่อาศัย บางส่วน เพื่อใช้เป็นแปลงในการปลูกพืชสมุนไพร และใช้พื้นที่จัดสรรของ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทับทิมสยาม 05 ทำให้เกิดการจ้างงานในการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิต อีกทั้งยังมีการจ้างงาน ณ กลุ่มวิสาหกิจกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรแปรรูป อีกด้วย

3) สร้างเครือข่าย บ้านคลองอึ่งดำ และบ้านทับทิมสยาม 05 กลุ่มผู้ปลูกได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลต่าง ๆ ทำให้เกิดการติดต่อประสานงานเพื่อให้ได้รับข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยมีการบันทึกข้อมูลการติดต่อ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอคำปรึกษาในการแก้ไขปัญหา หรือ ขอรับการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาต่อยอดในอนาคตของกลุ่มผู้ปลูกต่อไปได้

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

เป้าหมายสูงสุดของการถอดบทเรียนในครั้งนี้ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างรายได้ดีของบ้านคลองอึ่งดำ ตำบลวังทอง อำเภอวังสมบูรณ์ และ บ้านทับทิมสยาม 05 ตำบลคลองไก่เถื่อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว เพื่อนำไปเป็นข้อมูลต้นแบบที่จะสามารถนำไปถ่ายถอดและประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดสระแก้ว และจังหวัดใกล้เคียงได้ต่อไป

ระบบการทำงานร่วมกันกับชุมชนและภาคี การถอดบทเรียนครั้งนี้ ทำให้เกิดองค์ความรู้ทางด้านกระบวนการ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านข้อมูลระหว่าง ชาวบ้าน ชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน ทำให้เกิดการวางแผนการทำงานของชุมชนต้นแบบด้านรายได้ดีในอนาคต เกิดการสะท้อนปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสาธารณะ สามารถเสนอแนะได้ ดังนี้

1) บ้านคลองอึ่งดำ หมู่ที่ 7 ตำบลวังทอง อำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว เป็นพื้นที่เป้าหมายของการปลูกพืชผักสวนครัว มีข้อเสนอแนะดังนี้

- ชาวบ้านในพื้นที่ยังมีการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี ในการเพาะปลูก ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนของการเพาะปลูกที่ค่อนข้างสูง ทำให้การเพาะปลูกมีรายได้เมื่อหักต้นทุน มีรายรับคงเหลือไม่มากเท่าที่ควรจะเป็น

ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมการทำปุ๋ยอินทรีย์ และสารกำจัดวัชพืช ที่ไม่ใช้สารเคมี และไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ปลูกและผู้บริโภค

- ชาวบ้านกลุ่มผู้ปลูกผักสวนครัวยังขาดความรู้เรื่องการดูแล รักษา ดินที่ใช้ในการปลูก ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปดำเนินการศึกษาสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับดินปลูก และควรส่งเสริมให้เกษตรกรผู้ปลูกมีความรู้เรื่องการดูและ บำรุงรักษา ดินปลูกด้วยตนเองได้

- การเข้าถึงตลาดของผู้ปลูก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดหาแหล่งจัดจำหน่ายให้กับเกษตรกร โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ซึ่งจะทำให้เกษตรกร ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกลไกลของราคาที่ควรจะเป็น

- ควรดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับการรวมกลุ่มอย่างจริงจัง การให้ความรู้ด้านมาตรฐานสินค้าด้านการเกษตร และควรส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการวางแผนการผลิต เพื่อไม่ให้สินค้าพืชผักสวนครัว เกิดการล้นตลาด จนทำให้ราคาตกต่ำ หรือ สินค้าขาดตลาด ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความรู้และความเข้าใจให้แก่กลุ่มผู้ปลูก

2) บ้านทับทิมสยาม 05 ตำบลคลองไก่เถื่อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว เป็นพื้นที่เป้าหมายของการปลูกพืชสมุนไพร มีข้อเสนอแนะดังนี้

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การส่งเสริมด้านการแปรรูปสมุนไพร กลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรแปรรูป เพื่อจัดจำหน่ายเอง เนื่องจาก มีต้นทุนด้านทรัพยากร คือ พืชสมุนไพร อยู่แล้ว ดังนั้นจึงควรส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพร ให้ได้มาตรฐาน และควรหาตลาดรองรับให้แก่กลุ่มผู้ปลูก

- ควรสนับสนุนเรื่องเงินทุนหมุนเวียนให้แก่สมาชิก กลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรแปรรูป เนื่องจากปัจจุบัน มีเงินทุนหมุนเวียนน้อย ทำให้การเงินของกลุ่มไม่สามารถนำมาจ่ายปันผลให้แก่สมาชิกได้ตรงตามเวลาที่กำหนด

- ควรมีการส่งเสริมด้านเทคโนโลยีการแปรรูปที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น เพื่อลดระยะเวลาในการแปรรูปพืชสมุนไพร จะทำให้เป็นการลดขั้นตอนการทำงานของสมาชิก อีกด้วย

- ควรส่งเสริมให้เกิดการสร้างเครือข่ายผู้ปลูกนอกพื้นที่ ที่สนใจ เพื่อป้องกันการขาดแคลนวัตถุดิบสมุนไพร ซึ่งในปัจจุบันความต้องการพืชสมุนไพรมีเป็นจำนวนมาก ไม่เพียงพอต่อความต้องการ แต่กำลังการปลูกในพื้นที่มีความกำกัดเรื่องกำลังคนในการดูแลการเพาะปลูก จึงควรส่งเสริมและขยายพื้นที่การเพาะปลูกไปยังเครือข่ายต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะต่อผู้เกี่ยวข้อง หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน ควรดำเนินการให้ความรู้ทางด้านการบริหารจัดการกลุ่มผู้ปลูกพืชผักสวนครัวและพืชสมุนไพร อย่างจริงจัง เนื่องจากเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างแท้จริง รวมถึงการส่งเสริมการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ซึ่งจะทำให้รายได้ลงสู่ชุมชนอย่างแท้จริง

นวัตกรรม องค์ความรู้ ชุดความรู้ และอะไรดี ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งที่คาดคิดและไม่คาดคิดจากโครงการ

1) บ้านคลองอึ่งดำ หมู่ 7 ตำบลวังทอง อำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว จากการส่งเสริมให้มีการปลูกผักสวนครัวเพื่อจำหน่าย ยังมีการส่งเสริมเกษตรกร โดยจะมีการแข่งขันการประกวดการจัดนิทรรศการจากพืชผักสวนครัว ของตำบลวังทอง อำเภอวังสมบูรณ์ ทำให้เกิดการทำงานร่วมกันของชุมชน และเป็นการเผยแพร่ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ปลูกพืชผักสวนครัวแหล่งใหญ่ แหล่งหนึ่งที่มีอยู่ในจังหวัดสระแก้ว นอกจากนั้น นายสำรวย ต้นพนม ผู้ใหญ่บ้านคลองอึ่งดำ ยังส่งเสริมให้ชุมชนได้พัฒนาให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว

2) บ้านทับทิมสยาม 05 หมู่ที่ 10 ตำบลคลองไก่เถื่อน อำเภอคอลงหาด จังหวัด สระแก้ว เป็นพื้นที่ที่อยู่ภายใต้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีกฎกติกา ในการกำหนดการปลูกพืชไร่อย่างชัดเจน และการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสมุนไพรทับทิมสยาม 05 ยังทำให้สมาชิกเกิดความเข้มแข็งในการสร้างงานและรายได้ ทำให้เกิดการทำบัญชีครัวเรือน วิเคราะห์รายรับ และค่าใช้จ่ายได้อย่างละเอียด ทำให้ชาวบ้านมีการลดค่าใช้จ่ายในสิ่งฟุ่มเฟือยอย่างเห็นได้ชัด เกิดการวางแผนรวมกันของชุมชนอย่างเข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

ควรมีการดำเนินกิจกรรมและนโยบายอย่างมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการเปิดเวทีแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อให้เกิดการพัฒนา โดยสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ทำงานร่วมกับหน่วยงานสนับสนุนต่าง ๆ อย่างบูรณาการ และสร้างความเป็นเจ้าของชุมชน ในการขับเคลื่อน เพื่อเสริมสร้างแรงผลักดันให้เกิดผลสำเร็จ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำข้อมูลจากส่วนราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาทำการสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อเป็นส่วนประกอบในการศึกษาการถอดบทเรียน ซึ่งจะทำให้มีข้อมูลในส่วนของปัจจัยของความสำเร็จที่หลากหลายด้าน หลากหลายมุมมองและควรนำการวิจัยเชิงปริมาณมาใช้ในการศึกษาควบคู่กัน เพื่อจะทำให้การวิเคราะห์ผลการวิจัยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และควรทำการศึกษาเปรียบเทียบในต้นแบบของความสำเร็จที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

เอกสารอ้างอิง

กรุงศรี กูรู. (2562). สืบค้นเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2561. จากเว็บไซต์ https://www.krungsri.com/bank/th/plearn-plearn/sustainable-income-theory-for-a-better-life.html

เทศบาลตำบลวังทอง.(2560). **รายงานวิจัยชุมชนเทศบาลตำบลวังทอง**. สระแก้ว

สุภางค์ จันทวานิช. (2547). **วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 - 2564)**. กรุงเทพฯ.2560.

สำนักงานจังหวัดสระแก้ว. (2561). สืบค้นเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2561. จากเว็บไซต์ http://www.sakaeo.go.th/websakaeo/frontpage

องค์การบริหารส่วนตำบลคลองไก่เถื่อน. (2560). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา 5 ปี (พ.ศ. 2560-2564)**. สระแก้ว.

กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อป้องกันยาเสพติดภายในโรงเรียนในพื้นที่ตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

ฤทัยทิพย์ จันทร์สระแก้ว[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกิจกรรมการเรียนรู้การป้องกันยาเสพติดของโรงเรียนภายในเขตพื้นที่ตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว โดยในการดำเนินโครงการแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ 1) ศึกษาสภาพปัญหายาเสพติดในชุมชนและการดำเนินงานป้องกันยาเสพติด และ 2) ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้การป้องกันยาเสพติดและนำเสนอร่างกิจกรรมการเรียนรู้การป้องกันยาเสพติด

ผลการศึกษาพบว่า

(1) การมีส่วนร่วมในการป้องกันยาเสพติดของพื้นที่ตำบลท่าแยกในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยที่ 3.41 โดยครอบครัวมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหายาเสพติดในระดับมาก ค่าเฉลี่ยที่ 3.77 โดยโรงเรียนมีส่วนร่วมในการป้องกันยาเสพติดในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยที่ 3.46 และชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันยาเสพติดในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยที่ 3.02

(2) ผู้วิจัยได้ร่างกิจกรรมการเรียนรู้การป้องกันยาเสพติดที่เหมาะสมกับระดับชั้นการเรียนของโรงเรียนในพื้นที่วิจัย โดยได้มีการนำไปสอบถามข้อมูลย้อนกลับกับโรงเรียนและนักเรียนกลุ่มนำร่องอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งผลการทดสอบความเหมาะสมของกิจกรรมพบว่า อยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย 3.94 และร่างกิจกรรมแบ่งออกได้เป็น 3 กิจกรรมหลักได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้ยาเสพติด กิจกรรมวัดความรู้ยาเสพติด และกิจกรรมสร้างแผนภาพ/โปสเตอร์ยาเสพติด

[1] คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

ที่มาและความสำคัญ

จากสถิติข้อมูลของสำนักงานตำรวจแห่งชาติในปี 2559 พบว่า จำนวนคดียาเสพติดในพื้นที่สถานีตำรวจภูธรปางสีดามีจำนวนทั้งสิ้น 95 คดี มีผู้เสพจำนวน 84 คน ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการสำรวจสภาวการณ์ทางสังคมของจังหวัดสระแก้วและจากการลงพื้นที่ของคณะผู้วิจัย พบว่า ในตำบลท่าแยก ซึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองสระแก้วยังคงมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดให้โทษภายในเขตอำเภอเมือง

ในขั้นตอนการวิจัยสำรวจถึงสภาพประเด็นปัญหาการป้องกันยาเสพติดภายในพื้นที่อำเภอท่าแยก ผู้วิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการป้องกันยาเสพติดของพื้นที่ตำบลท่าแยกในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยที่ 3.41 โดยครอบครัวมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหายาเสพติดในระดับมาก ค่าเฉลี่ยที่ 3.77 โดยโรงเรียนมีส่วนร่วมในการป้องกันยาเสพติดในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยที่ 3.46 และชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันยาเสพติดในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยที่ 3.02

ตารางที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกันยาเสพติดของตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

ข้อคำถาม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการมีส่วนร่วม
ด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการป้องกันยาเสพติด	3.02	0.53	ปานกลาง
ด้านการมีส่วนร่วมของโรงเรียนในการป้องกันยาเสพติด	3.46	0.28	ปานกลาง
ด้านการมีส่วนร่วมของครอบครัวในการป้องกันยาเสพติด	3.77	0.58	มาก
รวม	**3.41**	**0.26**	**ปานกลาง**

ในการป้องกันยาเสพติดในกลุ่มเยาวชนที่เป็นกลุ่มเสี่ยงมีอยู่หลายมาตรการ แต่มาตรการที่มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างภูมิคุ้มกันในสถานศึกษาคือ การเน้นเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถานศึกษาในพื้นที่ที่กำหนดเพื่อป้องกัน และสร้างคุณภาพชีวิตแก่เยาวชน โดยค้นหา/คัดกรอง/จำแนกกลุ่มนักเรียนตามภาวะความเสี่ยงประเภท จัดกิจกรรมในสถานศึกษาที่เหมาะสม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่เยาวชน ป้องกันยาเสพติดและภาวะเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชน พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของเยาวชน

ในพื้นที่ตำบลท่าแยกนั้น โรงเรียนสังกัดสำนักงานพื้นฐานการศึกษาในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลมีจำนวน 2 แห่งซึ่งในช่วงการวิจัยดำเนินโครงการจัดการสอนหลักสูตร D.A.R.E. โดยความร่วมมือกับสถานีตำรวจปางสีดา โดยการจัดกิจกรรมดังกล่าวจะเลือกจัดระดับชั้นละ 1 ภาคการศึกษาเท่านั้น หากจะดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดจำเป็นต้องดำเนินอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกระดับชั้นการศึกษา

จากข้อมูลที่กล่าวมา การมีกิจกรรมการเรียนรู้ในการป้องกันยาเสพติดที่เหมาะสมของสถานศึกษาในพื้นที่เพื่อให้นำไปเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ภายในสถานที่ศึกษา สามารถเป็นการดำเนินการเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนกลุ่มเสี่ยงได้

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างกิจกรรมการเรียนรู้การป้องกันยาเสพติดของโรงเรียนภายในเขตพื้นที่ตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

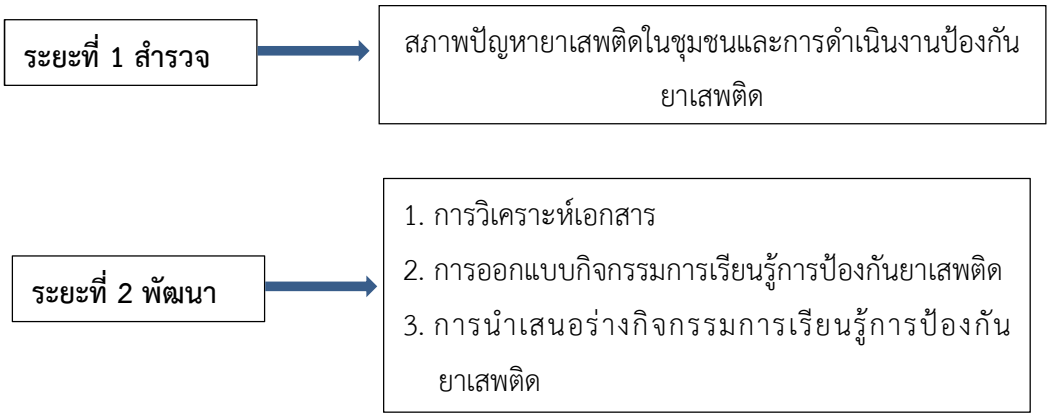
ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

มีนาคม 2560-ธันวาคม 2561

กลุ่มเป้าหมาย

ตัวแทนจากครู อาจารย์ ผู้ปกครอง และนักเรียน โรงเรียนบ้านคลองผักขม ตำบลท่าแยก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

การดำเนินโครงการ

สรุปผลการดำเนินงาน

1. องค์ความรู้ที่ได้ : จากการดำเนินโครงการ ทำให้ผู้วิจัยได้ร่างกิจกรรมการเรียนรู้การป้องกันยาเสพติดที่เหมาะสมกับระดับชั้นการเรียนของโรงเรียนในพื้นที่วิจัย โดยการออกแบบจากเครื่องมือการสร้างแบบการเรียนรู้เพื่อการป้องกันยาเสพติดของ Foundation for Drug Free World และ Scholastic โดยได้มีการนำไปสอบถามข้อมูลย้อนกลับกับโรงเรียนและนักเรียนกลุ่มนำร่องอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งผลการทดสอบความเหมาะสมของกิจกรรมพบว่า อยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย 3.94

โดยร่างกิจกรรมดังกล่าวมีความแตกต่างไปจากหลักสูตรครูแดร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยร่างกิจกรรมมีการนำเรื่องทักษะสื่อสารสนเทศที่จำเป็นสำหรับนักเรียนในยุคปัจจุบันมาปรับใช้ในการร่างกิจกรรมการเรียนรู้ และเน้นการให้นักเรียนได้มามีสอนส่วนร่วมในกิจกรรมให้มากขึ้นผ่านกระบวนการสอนแบบร่วมมือ (collaborative learning)

ตารางที่ 2 ร่างกิจกรรมการเรียนรู้การป้องกันยาเสพติดที่จะนำไปทดลองใช้ในสถานศึกษาเขตพื้นที่ตำบลท่าแยก

ร่างกิจกรรม	วัตถุประสงค์
1) กิจกรรมการเรียนรู้ยาเสพติด 1.1 บทเรียนประเภทของยาเสพติดต้องโทษตามกฎหมาย 1.2 สื่อการเรียนการสอนแบบInfographic	เพื่อให้นักเรียนทราบถึงประเภทของยาเสพติดต้องโทษตามกฎหมาย
2) กิจกรรมวัดความรู้ยาเสพติด 2.1 แบบวัดความรู้ยาเสพติดต้องโทษตามกฎหมาย	เพื่อวัดความรู้ความเข้าใจของนักเรียนด้านยาเสพติดต้องโทษตามกฎหมาย
3) กิจกรรมสร้างแผนภาพ/โปสเตอร์ยาเสพติด 3.1 การอบรมการสร้างแผนภาพข้อมูล 3.2 การประกวดการออกแบบแผนภาพข้อมูล	เพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการสร้างชิ้นงานกับโครงการป้องกันยาเสพติด

ภาพที่ 1 : ตัวอย่างการใช้โปรแกรม Typorama ในการสร้างสื่อประกอบโปสเตอร์/การสอน

2. เชื่อมโยงกับแผนจังหวัด

ความเชื่อมโยงกับมิติการพัฒนา			ความเชื่อมโยงกับแผนจังหวัด
ยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง	**SDG** Good Health Partnership for the Goals	**นโยบายสาธารณะ 7+1** การบริหารจัดการท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม	**แผนพัฒนาจังหวัดสระแก้ว (2561- 2564)** ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมของประชาชนให้สามารถปรับตัว ประกอบอาชีพและมีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี

อภิปรายผลการดำเนินงาน

การแก้ไขปัญหายาเสพติดในโรงเรียนนั้นไม่สามารถกระทำได้เพียงฝ่ายเดียวจำเป็นต้องมีการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่าย และการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่ง สอดคล้องกับ งานวิจัยของ มานพ คณะโต (2554) ที่ได้ศึกษาสถานการณ์แพร่ระบาดไอซ์ ว่าเป้าหมายการดำเนินงานแก้ไขปัญหาไอซ์และพบว่า การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของทุกฝ่าย เริ่มตั้งแต่ครอบครัวโรงเรียน โดยการกำหนดภารกิจร่วมให้แก่ทุกภาคส่วนของแผ่นดินทุกหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ และทุกพื้นที่ถือว่าการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดเป็นภารกิจเร่งด่วน และเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยที่จะต้องร่วมกันคิดร่วมกันทำและร่วมแก้ไขปัญหาให้บรรลุ และการกำหนดพื้นที่หลักในการแก้ไขปัญหา โดยเน้นการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ การกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่ชัดเจน และใช้กลไกพื้นที่ควบคุมและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง จะทำให้การแก้ไขปัญหามีความมั่นคงและยั่งยืน

แนวทางนี้ยังสอดคล้องแนวคิดของ จิราพา พิพิธภัณฑ์ (2555) ที่ได้ให้ข้อเสนอ ว่า กลุ่มนักเรียนที่ไม่เคยใช้หรือไม่เคยเกี่ยวข้องกับยาเสพติด เป็นการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดแก่กลุ่มนักเรียนที่ไม่มีประสบการณ์ ในการใช้ยาเสพติดเป็นการดำเนินการในด้านการสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดในระยะยาว โดยมีมาตรการดำเนินงานต่าง ๆ เช่น การให้ความรู้หรือผนวก เนื้อหาเกี่ยวกับยาเสพติดเข้าไว้ ในวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การจัดนิทรรศการ การจัดเสียงตาม สายในโรงเรียน การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดในโรงเรียน การฝึกทักษะชีวิตเพื่อให้ รู้จักปฏิเสธยาเสพติด และการใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อน นอกจากนี้กลุ่มนักเรียนที่มีประสบการณ์ในการใช้หรือเริ่มทดลองใช้ยาเสพติดบางชนิด แต่ยังไม่ถึงขั้นเสพติด การดำเนินงานในกลุ่มนี้ เป็น ความจำเป็นเร่งด่วน ที่ต้องรีบดำเนินการ ก่อนที่นักเรียนจะใช้ยาเสพติดที่รุนแรงขึ้น ซึ่งการหยุด พฤติกรรมดังกล่าว ควรให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียน โดยจัดให้มีมุมบริการ

ปรึกษาแนะแนวหรือให้ การปรึกษาปัญหาต่าง ๆ แก่นักเรียนที่มีปัญหา ใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อนเพื่อปรับพฤติกรรมให้อยู่ใน กรอบที่เหมาะสม จัดค่ายกิจกรรมในโรงเรียนโดยมีครูอาจารย์คอยดูแลอย่างใกล้ชิด และประสานงานกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิดเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา

จากผลการดำเนินงานโครงการ ผู้วิจัยเห็นว่า เพื่อสร้างความต่อเนื่องในเชิงนโยบายกับแผนจังหวัดสระแก้ว สิ่งที่ควรดำเนินการต่อให้เป็นรูปธรรมในด้านการป้องกันยาเสพติดเพื่อการพัฒนาสังคมคุณภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในพื้นที่จังหวัดสระแก้วประกอบไปด้วย

1. กำหนดเป็นนโยบายให้โรงเรียนจัดทำแผนป้องยาเสพติด
2. กำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่องการป้องกันยาเสพติดในทุกระดับชั้น
3. ควรแต่งตั้งคณะกรรมการป้องกันยาเสพติดในโรงเรียนโดยมีคณะกรรมการโรงเรียนร่วมด้วย
4. จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องยาเสพติดในโรงเรียน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1) ได้ทราบสถานการณ์ด้านการป้องกันยาเสพติดภายในพื้นที่การศึกษา

2) ได้กิจกรรมการเรียนรู้ด้านการป้องกันยาเสพติดของสถานศึกษาในพื้นที่เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในการป้องกันยาเสพติด

เอกสารอ้างอิง

Foundation for Drug Free World. (2018). Drug Prevention Activities: Reaching Youth Before Drugs Do. Retrieved at https://www.drugfreeworld.org/takeaction/essay-poster-contests.html

Scholastic. (2003). Student Activities Book. Retrieved at http://headsup.scholastic.com/teachers/14-drug-education-activities

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2552). **บทเรียนการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการปูองกันและปราบปรามยาเสพติด.

มานพ คณะโต. (2554). **รายงานผลการศึกษาสถานการณ์การแพร่ระบาดไอซ์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด.

การพัฒนาตัวตนภายในของครูโรงเรียนการกุศลวัดไตรรัตนาราม ด้วยการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

จุฑามาศ สุคนธปฏิภาค[1]
วิมลมาศ บุญยั่งยืน[1], สุริยา บุตรพันธ์[1], นิธิมา สุทะพินธ์[1]
ปิยพรรณ อำไพวิทย์[2], นิภา บุญเสาร์[3], พิมพ์สิริ ทรัพย์สมบัติ[3]

บทคัดย่อ

การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู ให้ครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะชีวิต มีสุขภาวะที่ดี และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี ได้อาศัยหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ในการจัดกิจกรรมการพัฒนาตัวตนภายในของคุณครูโรงเรียนการกุศลวัดไตรรัตนาราม ด้วยการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2561 ถึง เมษายน พ.ศ. 2562 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์และทักษะภายในให้กับคุณครู ในด้านการฟังด้วยหัวใจ การเข้าใจตนเอง และการเข้าใจผู้อื่น นำมาถ่ายทอดผ่านกิจกรรมฐานกาย กิจกรรมฐานใจ และกิจกรรมฐานคิด และมีสุนทรียสนทนาเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารตลอดกระบวนการ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสร้างพลังกลุ่มในช่วงเดือนสุดท้ายของการฝึกอบรม ผลการดำเนินงานพบว่าคุณครูเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตัวเองมากขึ้น มีทักษะในการฟังด้วยหัวใจ การฝึกสติ และการจัดการอารมณ์ความรู้สึกของตนเองมากขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งต่อการสื่อสารกับนักเรียนและเพื่อนร่วมงาน คุณครูสามารถสร้างพื้นที่แห่งความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในกลุ่มได้ และเกิดการระเบิดจากข้างในในการขับเคลื่อนสุขภาวะในโรงเรียนด้วยกิจกรรมแยกขยะ กิจกรรมสื่อสร้างสรรค์

[1] กลุ่มสาขาวิชาสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี
[2] งานแผนและพัฒนาคุณภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี
[3] งานการศึกษาและกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี

พัฒนาการเรียนการสอน กิจกรรมโฮมรูมเพื่อนครู และกิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียนเมื่อเปิดภาคเรียนในปีการศึกษา 2562

คำสำคัญ : ตัวตนภายใน, ครู, การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง, สุขภาวะ, โรงเรียนการกุศลวัดไตรรัตนาราม

ที่มาและความสำคัญ

โรงเรียนการกุศลวัดไตรรัตนาราม เป็นโรงเรียนการกุศลในพระพุทธศาสนาแห่งแรกและแห่งเดียวของจังหวัดกาญจนบุรี ที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือชุมชนด้านการศึกษาให้กับเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางการศึกษา ปัจจุบันโรงเรียนยังมีความขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาครู มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี จึงได้จัดกิจกรรมภายใต้โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยมีมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี เป็นพี่เลี้ยงให้กับโรงเรียนมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2560 จากการดำเนินโครงการร่วมกับโรงเรียนใน 2 ปีที่ผ่านมา ผู้ดำเนินโครงการและคุณครูของโรงเรียนเห็นตรงกันว่าปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนคือการพัฒนาศักยภาพของครู ทั้งทักษะภายนอก เช่น เทคนิคการสอน ความรู้ความเข้าใจและทักษะที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการเด็ก และทักษะภายในของครู เช่น การฟัง การเข้าใจตนเอง และการสื่อสารกับนักเรียน กระบวนการดังกล่าวจะช่วยปรับท่าทีของครูให้เป็นผู้อำนวยการการเรียนรู้ (facilitator) ของผู้เรียนทุกคนได้มากขึ้น ไม่เฉพาะเด็กที่เรียนได้แต่รวมถึงเด็กที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษด้วย ดังนั้นในปีงบประมาณ 2562 วิทยาเขตกาญจนบุรีจึงเริ่มต้นโครงการด้วยกิจกรรมการพัฒนาตัวตนภายในของครูด้วยการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ซึ่งคณะผู้ดำเนินโครงการเคยผ่านการฝึกอบรมทักษะกระบวนกรจากศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล และการดำเนินงานครั้งนี้ก็ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ในการเป็นพี่เลี้ยงและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดกระบวนการ กิจกรรมดังกล่าวมุ่งหวังที่จะเสริมสร้างประสบการณ์และทักษะของคุณครู ซึ่งจะช่วยยกระดับการเรียนการสอนของโรงเรียนในการสร้างสุขภาวะให้เกิดแก่นักเรียน

วัตถุประสงค์

เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์และทักษะภายใน ได้แก่ การฟังด้วยหัวใจ การเข้าใจตนเอง และการเข้าใจผู้อื่น ให้กับคุณครูโรงเรียนการกุศลวัดไตรรัตนาราม

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

พฤศจิกายน พ.ศ. 2561 ถึง เมษายน พ.ศ. 2562

กลุ่มเป้าหมาย

คุณครูโรงเรียนการกุศลวัดไตรรัตนาราม

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การพัฒนาตัวตนภายในของครูด้วยการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนี้อาศัยหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” กล่าวคือ กระบวนกรจะเป็นผู้เริ่มทำความเข้าใจในปัญหาและความต้องการของคุณครูผ่านการรับฟังด้วยหัวใจในวงสุนทรียสนทนา (วิศิษฐ์ วังวิญญู, 2548) และเปิดโอกาสให้คุณครูได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดช่วงของการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการซึ่งจัดให้กับคุณครูเดือนละ 1 วัน วันละ 6 ชั่วโมง ที่โรงเรียน รูปแบบของการฝึกอบรมที่เป็นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (ชลลดา ทองทวี และคณะ, 2551; Mezirow, 2003) มุ่งเน้นให้คุณครูเกิดประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม 3 แบบหลัก ๆ คือ กิจกรรมฐานกาย กิจกรรมฐานใจ และกิจกรรมฐานคิด ขณะเดียวกันก็อาศัยสุนทรียสนทนา (วิศิษฐ์ วังวิญญู, 2548) เป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารทั้งก่อนเริ่มจัดกิจกรรมเพื่อประเมินความพร้อมของคุณครูที่เข้าร่วมกิจกรรม ระหว่างทำกิจกรรม และเพื่อสะท้อนการเรียนรู้ของคุณครูหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้ง ซึ่งท่าทีของกระบวนกรและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าวช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนกรให้เข้าถึงคุณครูได้มากขึ้น และยังช่วยให้คุณครูเกิดความไว้วางใจในการทำโครงการครั้งนี้ให้สำเร็จร่วมกัน การที่คุณครูเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาตัวตนภายในและยอมรับที่จะเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงนั้นคือเกิดการระเบิดจากข้างใน ซึ่งจะเป็นแรงขับเคลื่อนให้คุณครูทำงานอย่างมีความสุขและสามารถสร้างสุขภาวะให้เกิดแก่นักเรียนได้

นอกจากนี้คณะผู้ดำเนินโครงการยังมีการประชุมทบทวนหลังกิจกรรม (After Action Review, AAR) เพื่อสรุปสิ่งที่ทำได้ดีและสิ่งที่ยังต้องปรับปรุงหลังเสร็จสิ้นการจัดกระบวนการในแต่ละวัน และนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการออกแบบกระบวนการครั้งต่อไปเพื่อนำพาให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง โดยเนื้อหาในการฝึกอบรมทั้งหมดประกอบด้วย 3 ประเด็นเชื่อมโยงกัน ได้แก่ การฟังด้วยหัวใจ (ภาพที่ 1) การเข้าใจตนเอง และการเข้าใจผู้อื่น (ภาพที่ 2) ในเดือนสุดท้ายของการฝึกอบรมยังมีการจัดกิจกรรมนอกสถานที่ 3 วัน 2 คืน เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สร้างพลังกลุ่มของคุณครูในการทำงานและทบทวนทักษะต่าง ๆ จากการฝึกอบรมที่ผ่านมาเพื่อขับเคลื่อนงานที่คุณครูอยากจะนำเอาทักษะที่ได้ไปใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรมที่โรงเรียนมากขึ้น (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 1 : การฝึกสุนทรียสนทนาเพื่อพัฒนาทักษะการฟังด้วยหัวใจ

ภาพที่ 2: กิจกรรม “กงล้อสี่ทิศ” เพื่อเรียนรู้เข้าใจตนเองและทำความเข้าใจผู้อื่น

ภาพที่ 3: กิจกรรม “สายธารกิจกรรม” เพื่อทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ตลอดโครงการ

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

จากการจัดกิจกรรมตลอดระยะเวลา 6 เดือนที่ผ่านมา คุณครูหลายท่านยอมรับว่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตัวเองมากขึ้น คุณครูรู้จักวิธีการฟังด้วยหัวใจ การฝึกสติ และการจัดการอารมณ์ความรู้สึกของตนเองมากขึ้น ทำให้ได้เครื่องมือที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อการสื่อสารกับนักเรียนและเพื่อนร่วมงาน ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในหมู่เพื่อนร่วมงานของคุณครูก็เป็นไปในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากคุณครูมีความเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างของเพื่อนร่วมงานมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการสังเกตของผู้ดำเนินโครงการที่พบว่าท่าทีของคุณครูเปลี่ยนไป จากในระยะแรกของการฝึกอบรมที่คุณครูยังคงมีท่าทีไม่ค่อยฟังกันหรือตัดสินผู้อื่นเป็นบางครั้ง แต่ในระยะหลังคุณครูกลับมีท่าทีที่รับฟังโดยไม่ตัดสินกันมากขึ้น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้สึกและความคิดเห็นที่เป็นอิสระในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย โดยเฉพาะในช่วงของการจัดกิจกรรมนอกสถานที่ที่คุณครูสามารถสร้างพื้นที่แห่งความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในกลุ่มได้ ทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้สึกนึกคิดของเพื่อนได้มากขึ้นจนเกิดเป็นความเข้าใจ นอกจากนี้คุณครูยังตั้งใจที่จะขับเคลื่อนงานจากสิ่งที่ได้เรียนรู้มาเพื่อให้เกิดสุขภาวะในโรงเรียนเมื่อเปิดภาคเรียนในปีการศึกษา 2562 ได้แก่ กิจกรรมแยกขยะในโรงเรียน กิจกรรมสื่อสร้างสรรค์พัฒนาการเรียนการสอน กิจกรรมโฮมรูมเพื่อนครู และกิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียน

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับ และข้อเสนอแนะ

นโยบายการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ครูเป็นผู้ที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู มีบทบาทเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะชีวิต มีสุขภาวะที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562) ทั้งนี้จิตวิญญาณความเป็นครูต้องเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายในตัวครูเอง ครูที่สามารถรับฟังผู้เรียนด้วยหัวใจ ตระหนักรู้เข้าใจตนเองและเข้าใจความแตกต่างของผู้เรียน จะสามารถสื่อสารเชื่อมโยงลงไปในหัวใจของผู้เรียนได้ และช่วยให้ครูค้นหาแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง นอกจากนี้การสร้างวัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มเพื่อนครูด้วยสุนทรียสนทนา ยังช่วยให้คุณครูค้นหาวิธีการปฏิบัติที่ดีหรือการแก้ปัญหาที่เหมาะสมในการทำงาน และเป็นการสร้างพื้นที่สำหรับโอบอุ้มความรู้สึกและสร้างพลังใจให้กันและกันในการทำงานด้วย ซึ่งจะช่วยให้คุณครูสามารถทำงานได้อย่างมีความสุข (รุจิเรศ ธนูรักษ์, 2554) ทั้งนี้การพัฒนาตัวตนภายในของคุณครูโรงเรียนการกุศลวัดไตรรัตนาราม ด้วยการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ได้นำพาคุณครูมาถึงความท้าทายในการสร้างสุขภาวะให้เกิดกับนักเรียนตามที่คุณครูได้ตั้งปณิธานไว้ ผ่านกิจกรรมที่คุณครูจะเป็นผู้ดำเนินการเองต่อจากนี้ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยยังคงมีคณะผู้ดำเนินโครงการเป็นพี่เลี้ยงดูแลและให้คำปรึกษา

ประโยชน์ที่ได้รับ

<u>คุณครู</u> ที่เข้าร่วมโครงการได้รับการพัฒนาทักษะภายในที่เป็นพื้นฐานสำคัญของครูในบทบาทของผู้อำนวยการเรียนรู้และครูที่ปรึกษา มีการสื่อสารกับเพื่อนร่วมงานดีขึ้น เกิดสุขภาวะในการทำงานรวมกัน

<u>โรงเรียน</u> ซึ่งมีงบประมาณในการพัฒนาบุคลากรที่จำกัด ได้รับการสนับสนุนด้านการพัฒนาศักยภาพของครูอย่างทั่วถึงทุกคน มีความต่อเนื่อง และสอดคล้องกับความต้องการของคุณครูอย่างแท้จริง การขับเคลื่อนกิจกรรมทั้ง 4 กิจกรรม เมื่อเปิดภาคเรียนในปีการศึกษา 2562 จะเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสุขภาวะในโรงเรียน

<u>มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี</u> เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับด้านการให้บริการวิชาการแก่โรงเรียนในชุมชนที่มหาวิทยาลัยตั้งอยู่

เอกสารอ้างอิง

ชลลดา ทองทวี, จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, ธีรพล เต็มอุดม, พงษธร ตันติฤทธิศักดิ์, และสรยุทธ รัตนพจนารถ. (2551). **จิตตปัญญาพฤกษา : การสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยและจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

รุจิเรศ ธนูรักษ์. (2554). **ครูกล้าสอน... ดั่งผีเสื้อขยับปีก.** กรุงเทพฯ : ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

วิศิษฐ์ วังวิญญู. (2548). **สุนทรียสนทนา.** กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). **นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ พ.ศ.2562.** สืบค้นจาก https://www.obec.go.th/wp-content/uploads/2018/10/OBECPolicy62.pdf

Mezirow, J. (2003). **Transformative learning as discourse**. *Journal of transformative education*, 1(1), 58-63.

ระบบฐานข้อมูลครัวเรือน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่

ภาคภูมิ ว่องเจริญพรม[1]
กฤษณะ ท้าวอิน[1], อนุชา เรืองศิริวัฒนกุล[1]

บทคัดย่อ

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล สาขาภาคเหนือตอนบน (DEPA) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมและนวัตกรรมดิจิทัล ตามพระราชบัญญัติการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. ๒๕๖๐ มีอำนาจหน้าที่ ส่งเสริมและสนับสนุนการลงทุน/ร่วมมือและพัฒนาบุคลากรด้านอุตสาหกรรมและนวัตกรรมดิจิทัลในเขตภาคเหนือตอนบน

อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่จำนวนหลังคาเรือน 15,077 หลังคาเรือนและจำนวนประชากร 55,826 คน สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ประชากรเป็นกลุ่มของชาวบ้านที่มีการค้ายาเสพติดและปลูกพืชเสพติด จากการรายงานสถาบันสำรวจและติดตามการปลูกพืชเสพติดพบสถานการณ์การลักลอบปลูกฝิ่นในปี 2560 จากการสำรวจพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่ 1,373 ไร่พบพื้นที่ตัดทำลาย 618 ไร่ คิดเป็นร้อยละที่ตัดทำลาย 45.05 เปอร์เซ็นต์ จากปัญหาดังกล่าวทางโครงการร้อยใจรักษ์ เป็นโครงการของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงที่เข้ามาพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ให้ห่างไกลปัญหายาเสพติด โดยพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดีทรงเป็นองค์อุปถัมภ์

ตามประเด็นยุทธศาสตร์ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ร่วมกับโครงการร้อยใจรักษ์จึงร่วมกันศึกษาข้อมูลในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ดังกล่าว จึงร่วมกันกับสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล สาขาภาคเหนือตอนบน เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลครัวเรือน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่สำหรับการรวบรวมข้อมูล

โดยมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบเป็น 4 ส่วนด้วยกันคือ 1) สถานประกอบการณ์สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล สาขาภาคเหนือตอนบน (DEPA) ในการสนับสนุนให้คำปรึกษาควบคุมการพัฒนา 2) สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ในการร่วมในการประสานงาน 3) อาจารย์ที่ปรึกษาในการให้คำปรึกษาด้านเทคนิค และ 4) ผู้พัฒนา เพื่อให้ระบบออกมาตามความต้องการของผู้ใช้

[1]หลักสูตรวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ระบบฐานข้อมูลครัวเรือน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่เป็นระบบสำหรับในการเก็บบันทึกรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของอำเภอแม่อาย เช่น ข้อมูลครัวเรือน สมาชิกในครัวเรือน/การแปรรูปผลผลิตการเกษตร/รายละเอียดการปลูกพืชระยะสั้น/การปลูกพืชยืนต้น/พืชรองที่ปลูกในแปลง/ยานพาหนะและเครื่องจักรกล/เครื่องใช้ในบ้าน/การทำหัตถกรรมในครัวเรือน/แหล่งเงินกู้ยืม/ดินที่มีโฉนด/ยุ้งฉางและตำแหน่งครัวเรือนในแผนที่ เป็นต้น การออกแบบการนำเข้าข้อมูลโดยการออกแบบให้เป็นเว็บแอพพลิเคชั่น (Web application) เพื่อให้สามารถนำเข้าข้อมูลในพื้นที่ได้สะดวกและสามารถผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ (Mobile device) เช่น แล็ปทอป (Labtop) โทรศัพท์ (Mobile phone) หรือแท็ปเลต (Tablet) เป็นต้น เครื่องมือที่เลือกใช้คือ ภาษาพีเอชพี (PHP) และลาราเวลแฟรมเวริค (Laravel PHP Framework) เพื่อความสะดวกในการพัฒนา ซึ่งจะมีจัดการข้อมูลต่าง ๆ เช่น การนำเข้าข้อมูล การค้นหาข้อมูลการแสดงข้อมูล และรายงานสรุป เป็นต้น จากการประเมินผลพบว่าการประเมินประสิทธิภาพของระบบความพงพอใจเฉลี่ยอยู่ในระดับดี โดยมีค่าเท่ากับ 4.36 และมีรายการประเมินที่มีค่าความพึงพอใจสูงสุดอยู่ในระดับดีโดยมีค่าเท่ากับ 4.45

งานวิจัยนี้เป็นการพัฒนาระบบฐานข้อมูลครัวเรือน ประชากรในอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่เพิ่มความสะดวกในการจัดเก็บข้อมูล การค้นหาข้อมูล และการรายงานสรุปข้อมูล สามารถลดภาระค่าใช้จ่ายนการใช้กระดาษ รวมไปถึงสนับสนุนสารสนเทศเพื่อประกอบการตัดสินใจขององค์กรภาครัฐ

คำสำคัญ : ระบบฐานข้อมูลครัวเรือน, ลาราเวลแฟรมเวริค, สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, แม่อาย

ที่มาและความสำคัญ

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล สาขาภาคเหนือตอนบน (DEPA) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมและนวัตกรรมดิจิทัล ตามพระราชบัญญัติการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. ๒๕๖๐ มีอำนาจหน้าที่ ส่งเสริมและสนับสนุนการลงทุน/ร่วมมือและพัฒนาบุคลากรด้านอุตสาหกรรมและนวัตกรรมดิจิทัลในเขตภาคเหนือตอนบน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนหลังคาเรือน 15,077 หลังคาเรือนและจำนวนประชากร 55,826 คน สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ประชากรเป็นกลุ่มของชาวบ้านที่มีการค้ายาเสพติดและปลูกพืชเสพติด จากการรายงานสถาบันสำรวจและติดตามการปลูกพืชเสพติดพบสถานการณ์การลักลอบปลูกฝิ่นในปี 2560 จากการสำรวจพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่ 1,373 ไร่พบพื้นที่ตัดทำลาย 618 ไร่ คิดเป็นร้อยละที่ตัดทำลาย 45.05 เปอร์เซ็นต์

ตามประเด็นยุทธศาสตร์ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ร่วมกับโครงการร้อยใจรักษ์จึงร่วมกันศึกษาข้อมูลในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ดังกล่าว จึงร่วมกันกับสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล สาขาภาคเหนือตอนบน เพื่อพัฒนาเครื่องมือสำหรับการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ดังกล่าว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและเก็บในรูปแบบฐานข้อมูล
2. เพื่อเก็บข้อมูลสำรวจนพื้นที่และเก็บในรูปแบบฐานข้อมูล
3. เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลครัวเรือนและประมวลผลข้อมูลสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาการดำเนินงาน มกราคม-เมษายน พ.ศ. 2562

กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรในเขตอำเภอแม่อาย

การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

1. วางแผนการทำงานการพัฒนาโดยมีร่วมกับสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล สาขาภาคเหนือตอนบน (DEPA) เพื่อออกแบบตัวอย่างฐานข้อมูลต้นแบบเพื่อนำเสนอสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ร่วมกับโครงการร้อยใจรักษ์
2. รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและทำการแปลงเกี่ยวกับระบบข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบฐานข้อมูล

2.1 รวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างระบบงานและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งมีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

2.2 การรวบรวมข้อมูล เป็นข้อมูลปฐมภูมิพื้นฐานประเภทต่าง ๆ เช่น บทความ รายงาน สรุปและบันทึกข้อความเป็นต้น และเอกสารที่รวบรวมอยู่ในรูปแบบกระดาษ (Documents) เว็บไซต์ (Web site) และเอกสารดิจิทัล (Digital documents) เช่น MS-Word , MS-Excel และ PDF เป็นต้น

2.3 การนำเข้าข้อมูล ซึ่งที่ได้มาต้องนำมาผ่านนำเข้าให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัลจำต้องถูกนำเข้าโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น พิมพ์ให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัล บางชนิดอยู่ในรูปแบบเข้ารหัสเอกสารจำเป็นต้องนำเข้าด้วยวิธีแปลงเอกสารให้เป็นรูปแบบที่สามารถใช้งานได้สะดวก

2.4 การจัดรูปแบบข้อมูล ทำการการจัดรูปแบบข้อมูลเพื่อจะสามารถนำไปแปลงเพื่อสร้างให้อยู่ในรูปแบบฐานข้อมูล (Database) โดยระบบจัดการฐานข้อมูลที่ผู้วิจัยเลือกใช้คือ มายเอสคิวแอล (mySQL)

3. พัฒนาระบบฐานข้อมูล

3.1 เก็บความต้องการหลังจากออกแบบต้นแบบฐานข้อมูลนำเสนอขั้นตอนถัดไปคือนำเสนอกับหน่วยงานสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่และโครงการร้อยใจรักษ์ เพื่อเก็บความต้องการใช้ข้อมูล โดยมีออกแบบโดยมีส่วนร่วมระหว่างผู้พัฒนาและผู้ใช้ข้อมูลเพื่อให้ได้ฐานข้อมูลเพื่อจัดทำเป็นสารสนเทศต่อไป

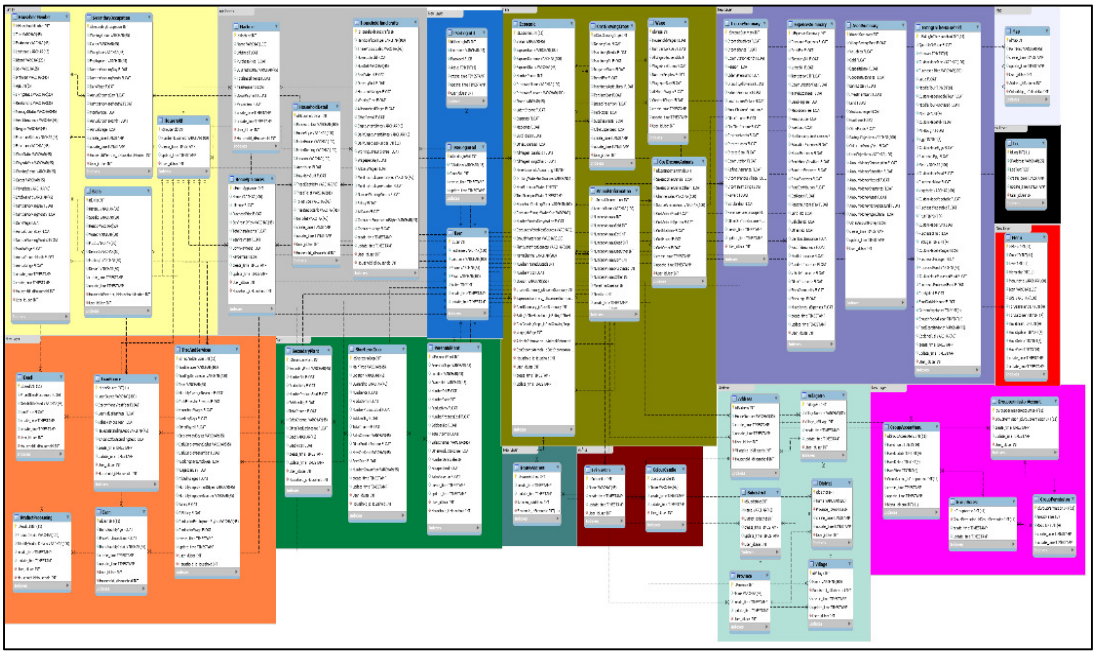
3.2 ออกแบบแยกออกเป็น 2 ส่วนคือ การออกแบบฐานข้อมูลและการออกแบบระบบ

ภาพที่ 1 ร่วมออกแบบฐานข้อมูลกับตัวแทนสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่และโครงการร้อยใจรักษ์

การออกแบบฐานข้อมูล

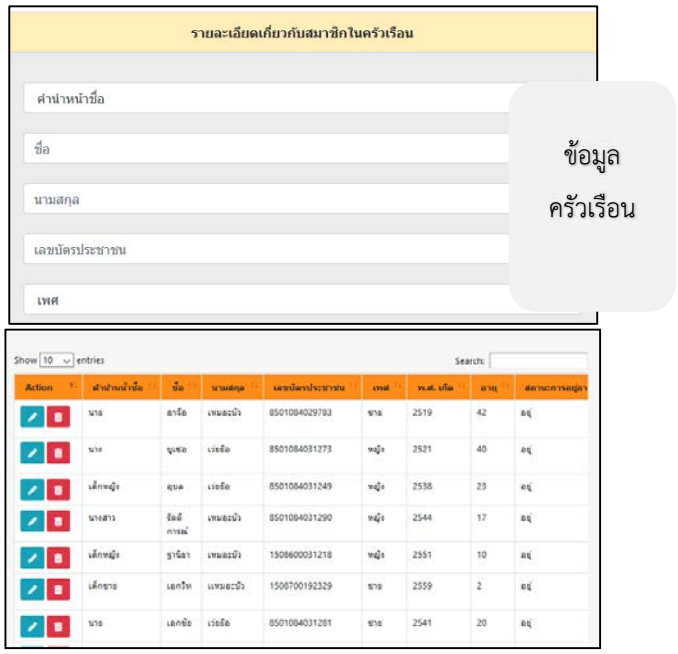
จากการที่ได้เก็บความต้องการจากผู้ใช้ข้อมูลคือ หน่วยงานสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่และโครงการร้อยใจรักษ์ได้ข้อมูลที่ต้องการใช้คือ ข้อมูลครัวเรือน สมาชิกในครัวเรือน/การแปรรูปผลผลิตการเกษตร/รายละเอียดการปลูกพืชระยะสั้น/การปลูกพืชยืนต้น/พืชรองที่ปลูกในแปลง/ยานพาหนะและเครื่องจักรกล/เครื่องใช้ในบ้าน/การทำหัตถกรรมในครัวเรือน/แหล่งเงินกู้ยืม/ดินที่มีโฉนด/ยุ้งฉางและตำแหน่งครัวเรือนในแผนที่ เป็นต้น

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ (ER-diagram) ของฐานข้อมูลครัวเรือน

การออกแบบระบบ

การออกแบบการนำเข้าข้อมูลโดยการออกแบบให้เป็น เว็บแอพพลิเคชั่น (Web application) เพื่อให้สามารถนำเข้าข้อมูลในพื้นที่ได้สะดวกและสามารถผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ (Mobile device) เช่น แล็ปทอป (Labtop) โทรศัพท์ (Mobile phone) หรือแท็ปเลต (Tablet) เป็นต้น เครื่องมือที่เลือกใช้คือ ภาษาพีเอชพี (PHP) และลาราเวลแฟรมเวริค (Laravel PHP Framework) เพื่อความสะดวกในการพัฒนา ซึ่งจะมีจัดการข้อมูลต่าง ๆ เช่น การนำเข้าข้อมูล การค้นหาข้อมูล การแสดงข้อมูล และรายงานสรุป เป็นต้น

ภาพที่ 4 แสดงตัวอย่างการนำเข้าข้อมูลครัวเรือน (ซ้าย) และการแสดงข้อมูล (ขวา)

1.3 สำรวจข้อมูล

ทางสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่และโครงการร้อยใจรักษ์ได้ทำการสำรวจข้อมูลในพื้นที่ส่วนผู้วิจัยได้สนับสนุนเรื่องการจัดการระบบให้สามารถทำการสำรวจได้เป็นปกติ

1.4 ประมวลเมินผล แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ประเมินผลประสิทธิภาพของข้อมูล และประเมินการใช้งานระบบ จากความพึงพอใจของตัวแทนสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่และโครงการร้อยใจรักษ์ซึ่งได้ได้ผลการประเมินดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางเกณฑ์การอ่านค่าเฉลี่ยของแบบประเมินประสิทธิภาพของระบบงานเพื่อระบุคุณภาพ

ระดับเกณฑ์การให้คะแนน		ความหมาย
เชิงคุณภาพ	เชิงปริมาณ	
ดีมาก	4.60 - 5.00	ระบบที่พัฒนาอยู่ในระดับดีมาก
ดี	3.60 - 4.59	ระบบที่พัฒนาอยู่ในระดับดี
พอใช้	2.60 - 3.59	ระบบที่พัฒนาอยู่ในระดับพอใช้
ปรับปรุง	1.60 - 2.59	ระบบที่พัฒนาอยู่ในระดับปรับปรุง
ไม่เหมาะสม	1.00 - 1.59	ระบบที่พัฒนาอยู่ในระดับไม่เหมาะสม

โดยการประเมินประสิทธิภาพของระบบฐานข้อมูลครัวเรือน ประเมินทั้งสิ้น 4 ด้านมีผลการประเมินเฉลี่ยทั้งสี่ด้านอยู่ในระดับ ดี ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางสรุปผลการประเมินประสิทธิภาพของระบบ

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย (x)	ค่าเบี่ยงเบนมาตราฐาน (SD)	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านความสามารถในการทำงานตามความพงพอใจของผู้ใช้ระบบ (Function Requirement Test)	4.45	0.54	ดี
2. ด้านหน้าที่การทำงานของระบบ (Function test)	4.33	0.60	ดี
3. ด้านการใช้งานของระบบ (Usability test)	4.37	0.56	ดี
4. ด้านความปลอดภัยของระบบและข้อมูล (Security test)	4.29	0.64	ดี
ค่าเฉลี่ย	4.36	0.58	ดี

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

งานวิจัยนี้เป็นการพัฒนาระบบฐานข้อมูลครัวเรือน ประชากรในอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ เพิ่มความสะดวกในการจัดเก็บข้อมูล การค้นหาข้อมูล และการรายงานสรุปข้อมูล สามารถลดภาระค่าใช้จ่ายนการใช้กระดาษ รวมไปถึงสนับสนุนสารสนเทศเพื่อประกอบการตัดสินใจขององค์กรภาครัฐ

จากการประเมินผลพบว่าการประเมินประสิทธิภาพของระบบความพงพอใจเฉลี่ยอยู่ในระดับดี โดยมีค่าเท่ากับ 4.36 และมีรายการประเมินที่มีค่าความพงพอใจสูงสุดอยู่ในระดับดีโดยมีค่าเท่ากับ 4.45

อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์แบบกระชับและข้อเสนอแนะ

ระบบฐานข้อมูลครัวเรือนประชากรอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่จะช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลครัวเรือนให้อยู่ในรูปแบบฐานข้อมูลที่สามารถนำไปประมวลผลเพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศประกอบการตัดสินใจในการพัฒนาพื้นที่อำเภอแม่อายให้ยาเสพติดในพื้นที่ลดลงและหายไปในที่สุด

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. บูรณาการการเรียนกับการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันและวิชาชีพ
2. ได้ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล สาขาภาคเหนือตอนบน สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่และโครงการร้อยใจรักษ์
3. ได้ข้อมูลสารสนเทศสนับสนุนการตัดสินใจเพื่อการพัฒนาพื้นที่อำเภอแม่อาย

เอกสารอ้างอิง

Stauffer, M. (2019). **Laravel : Up & Running : A Framework for Building Modern PHP Apps.** Sebastopol, United States: O'Reilly Media, Inc, USA.

ปะสีละเตสัง, บ. (2007). **คู่มือการพัฒนาเว็บด้วย PHP 5 และ MySQL 5**. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, บมจ.

การบูรณาการการเรียนการสอนกับการทำงานในสภาพจริง สำหรับงานวิศวกรรมโรงแรม กรณีศึกษา ปรับปรุงระบบการบำรุงรักษาเครื่องปรับอากาศ

อนันต์ สันติอมรทัต[1]
กิตติศักดิ์ จิตต์เกื้อ[1], สิรินญา จันทร์ศักดิ์สูง[1],
จารุวรรณ พรหมเงิน[1], ณัฐสิทธิ์ ฤทธิสังข์[2], ภาสกร พรหมแดน[2]

บทคัดย่อ

หลักสูตรเทคโนโลยีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีอุตสาหการ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการศึกษา เน้นความเชื่อมโยงระหว่างอุดมศึกษากับภาคการผลิตและการบริการพัฒนาคุณภาพด้านการศึกษา ผลิตและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศให้มีคุณภาพ ศักยภาพ ความพร้อมในเชิงการแข่งขันและสอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ จึงเกิดความร่วมมือกับสถานประกอบการโรงแรมและชมรมผู้บริหารงานวิศวกรรมจังหวัดภูเก็ตเพื่อการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการเรียนรู้กับการทำงาน (Work Integrated Learning : WIL) โดยหลักสูตรฯ ได้เชิญบุคลากรของชมรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้าช่างโรงแรมในหลายๆ แห่ง เข้ามาจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรในรายวิชาปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องและส่งนักศึกษาเข้าไปศึกษา Internship และสหกิจศึกษา

จากการส่งนักศึกษาเข้าไปศึกษา Internship และสหกิจศึกษาพบว่า ระบบปรับอากาศภายในห้องพักของโรงแรมเกิดปัญหาข้อขัดข้องบ่อยครั้ง โดยโรงแรมบางแห่งยังขาดการบำรุงรักษาที่ดี โดยมากมักจะซ่อมบำรุงเมื่อเกิดเหตุขัดข้อง (Break down Maintenance คณะผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคิดวิธีการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน ร่วมกับแผนกช่างซึ่งเป็นกรณีศึกษาของโรงแรมแห่งหนึ่งและนำเทคนิคการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน (Preventive Maintenance) เพื่อนำมาสู่การทำแผนการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน (แผนการ PM) มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการใช้งานจริง ทั้งนี้การวิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาทางในการแก้ไขปัญหาและรวมไปถึงการเรียงลำดับปัญหาที่มีผลทำให้เกิดปัญหามากที่สุด คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ 7 QC Tool ประกอบด้วย (1) ใบตรวจสอบ (Check Sheet) (2) ผังก้างปลา (Cause-and-Effect Diagram) (3) แผนภูมิพาเรโต (Pareto Diagram)

[1] สาขาวิชาเทคโนโลยีอุตสาหการ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
[2] สาขาวิชาการจัดการเทคโนโลยีอุตสาหกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

คำสำคัญ : การศึกษาเชิงบูรณาการเรียนรู้กับการทำงาน, การบำรุงรักษาเชิงป้องกัน, 7 QC Tool

ที่มาและความสำคัญ

ตามที่รัฐบาลได้กำหนดแนวยุทธศาสตร์และนโยบายที่ต้องบูรณาการการดำเนินงานตามกรอบสร้างฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน โดยกระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานหนึ่งที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาคุณภาพด้านการศึกษา ผลิตและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศให้มีคุณภาพ ศักยภาพ ความพร้อมในเชิงการแข่งขันและสอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ แนวทางหนึ่งนั้นคือการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการศึกษา เน้นความเชื่อมโยงระหว่างอุดมศึกษากับภาคการผลิตและการบริการ หลักสูตรเทคโนโลยีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีอุตสาหการ จึงเกิดความร่วมมือกับสถานประกอบการโรงแรม เพื่อบริการวิชาการ สหกิจศึกษาและการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการเรียนรู้กับการทำงาน (Work Integrated Learning : WIL) งานที่เกี่ยวข้องในแผนก ฝ่าย งานช่างทั่วไป งานวิศวกรรมบำรุงรักษา มุ่งหวังให้นักศึกษาได้ประยุกต์ใช้และผสมผสานความรู้ทางทฤษฎี ฝึกปฏิบัติในสถานประกอบการที่อยู่ในโลกแห่งความจริงและสำเร็จการศึกษาเป็นบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถที่ตรงตามความต้องการขององค์กรผู้ใช้บัณฑิต จะช่วยทำให้ประเทศมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีสมรรถนะสูง สอดคล้องกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ตลาดแรงงาน ความก้าวหน้าของศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปรวมถึงสอดคล้องกับแนวทางการบริหารและเจตนารมณ์ของเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตร ระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558

จากความร่วมมือกับชมรมผู้บริหารงานวิศวกรรมจังหวัดภูเก็ตที่ผ่านมา โดยหลักสูตรฯ ได้เชิญบุคลากรของชมรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้าช่างโรงแรมในหลาย ๆ แห่ง เข้ามาจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรในรายวิชาปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องและส่งนักศึกษาเข้าไปศึกษา Internship และสหกิจศึกษาพบว่าระบบปรับอากาศภายในห้องพัก ของโรงแรมเกิดปัญหาข้อขัดข้องบ่อยครั้ง โดยโรงแรมบางแห่ง ยังขาดการบำรุงรักษาที่ดีโดยมากมักจะซ่อมบำรุงเมื่อเกิดเหตุขัดข้อง (Break down Maintenance) ทำให้แขกผู้เข้าพักเกิดความไม่สะดวกและความพึงพอใจ บางครั้งอาจใช้เวลานานและส่งผลกระทบต่ออายุการใช้งานของเครื่องปรับอากาศ คณะผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคิดวิธีการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน ร่วมกับแผนกช่างซึ่งเป็นกรณีศึกษาของโรงแรมแห่งหนึ่งและนำเทคนิคการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน (Preventive Maintenance) เพื่อนำมาสู่การทำแผนการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน (แผนการ PM) มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการใช้งานจริง

วัตถุประสงค์

เพื่อการบูรณาการการเรียนการสอนกับการทำงานในสภาพจริงสำหรับงานวิศวกรรมโรงแรมโดยใช้สถานประกอบการโรงแรมเป็นกรณีศึกษา ด้านงานปรับปรุงระบบการบำรุงรักษาเครื่องปรับอากาศ

ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

ระหว่างเดือนธันวาคม 2561 ถึงมีนาคม 2562 ระยะเวลาทั้งหมด 16 สัปดาห์

กลุ่มเป้าหมาย

งานบำรุงรักษาระบบเครื่องปรับอากาศ ในแผนกวิศวกรรมของโรงแรมแห่งหนึ่ง ในจังหวัดภูเก็ต

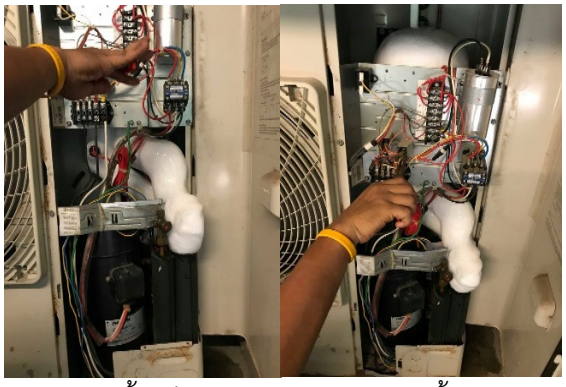
การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

การดำเนินงานนี้มุ่งเน้นการปรับปรุงการบำรุงรักษาระบบเครื่องปรับอากาศ เพื่อลดการเสื่อมสภาพ โดยนำหลักการของการบำรุงเชิงป้องกัน มาประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคนิควิศวกรรมอุตสาหการ มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลของเครื่องปรับอากาศ 2) สำรวจและรวบรวมเก็บข้อมูล 3) วิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้น 4) เลือกเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา 5) แก้ไขปัญหา 6) สรุปผลการดำเนินงาน

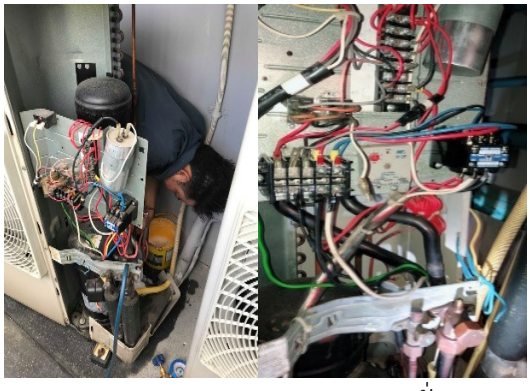
เริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาเป็นกระบวนการนำสาเหตุที่พบมาทำการวิเคราะห์เพื่อหาทางในการแก้ไขปัญหาและรวมไปถึงการเรียงลำดับปัญหาที่มีผลทำให้เกิดปัญหามากที่สุด โดยใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ 7 QC Tool (ศรินทร์รัศม์, 2559) ประกอบด้วย (1) ใบตรวจสอบ (Check Sheet) คือการรวบรวมหรือเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องและบันทึกไว้เพื่อเป็นหลักฐานในการดำเนินงาน (2) ผังก้างปลา (Cause-and-Effect Diagram) เป็นแผนภูมิการวิเคราะห์สาเหตุตามลำดับจากขนาดใหญ่ไปถึงขนาดเล็ก ช่วยให้การวิเคราะห์เห็นสาเหตุได้ง่ายยิ่งขึ้น (3) แผนภูมิพาเรโต (Pareto Diagram) เป็นแผนภูมิที่แยกแยะหรือลำดับสาเหตุหรือสถิติของผลการดำเนินงาน

สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

จากการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องพบว่า การเกิดปัญหาหรือเหตุขัดข้องที่ผ่านมา ขาดการบำรุงรักษาที่เป็นระบบและตรวจสอบย้อนกลับได้ ทำให้อายุการใช้งานของเครื่องปรับอากาศใช้งานได้ไม่นานและเสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุงเป็นจำนวนมาก หลังจากการสำรวจและดำเนินงานคณะทำงานได้นำปัญหาทำการวิเคราะห์เพื่อหาปัญหา (ภาพที่ 1-3) ความถี่ในการเกิดความเสียหาย โดยใช้พาเรโตและแผนผังแสดงเหตุและผล (ผังก้างปลา) จัดทำใบตรวจสอบเครื่องปรับอากาศรายเดือนและใบรวบรวมปัญหา ขึ้นมาเพื่อติดตามสถานะและเพื่อป้องกันสาเหตุของปัญหาที่จะเกิดขึ้นและดำเนินการแก้ไขปัญหาดังตารางที่ 1 และภาพที่ 4 นำมาสู่การสร้างใบตรวจสอบการบำรุงรักษา (อิงควัตและศิวดล, 2560), (เกษม, 2552) แสดงดังตารางที่ 2

(ก) น้ำแข็งเกาะบริเวณรอบท่อส่งน้ำยา

(ข) ตรวจสอบระบบและหารอยรั่ว

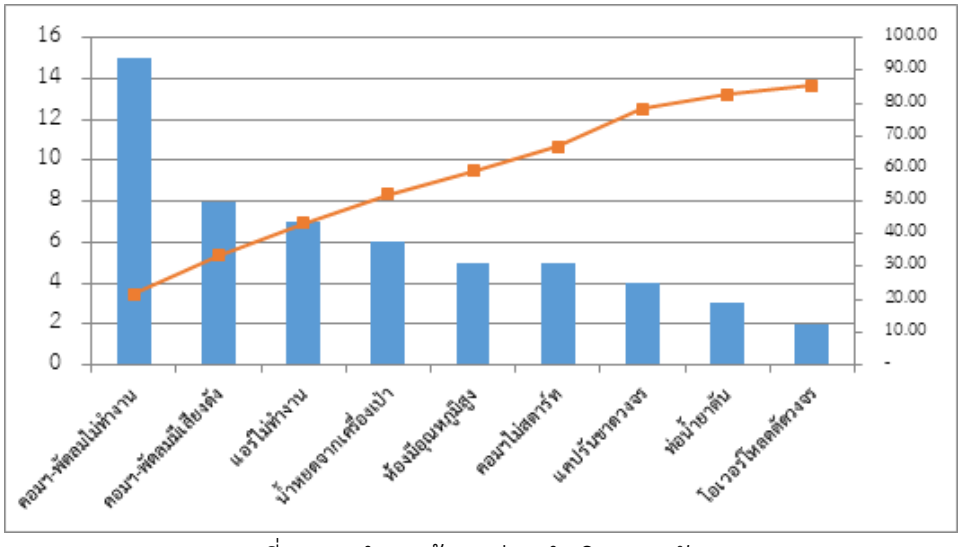

(ค) ช่องระบายความร้อนเสื่อมสภาพ

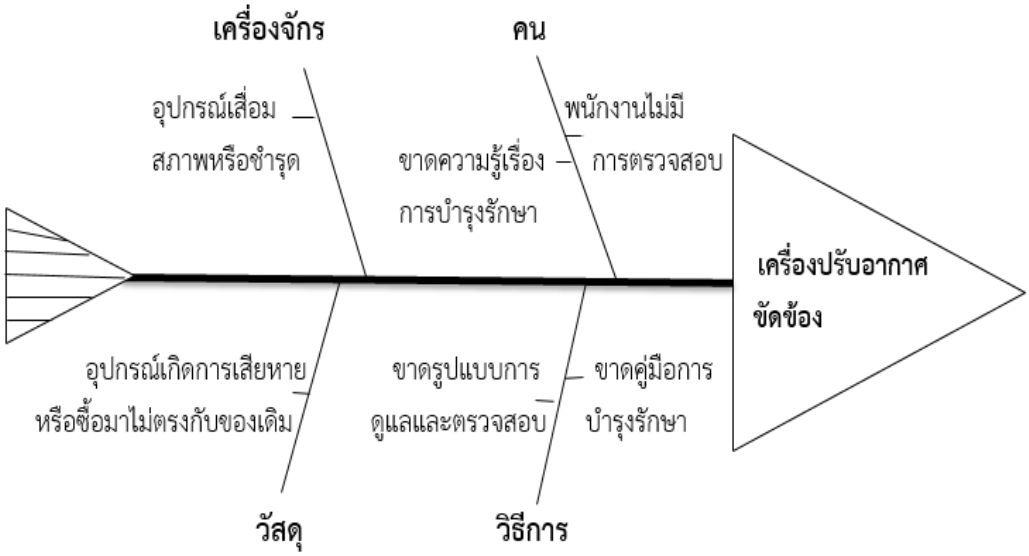

(ง) เปลี่ยนคอมเพรสเซอร์

ภาพที่ 1 การตรวจสอบและการรวบรวมข้อมูล

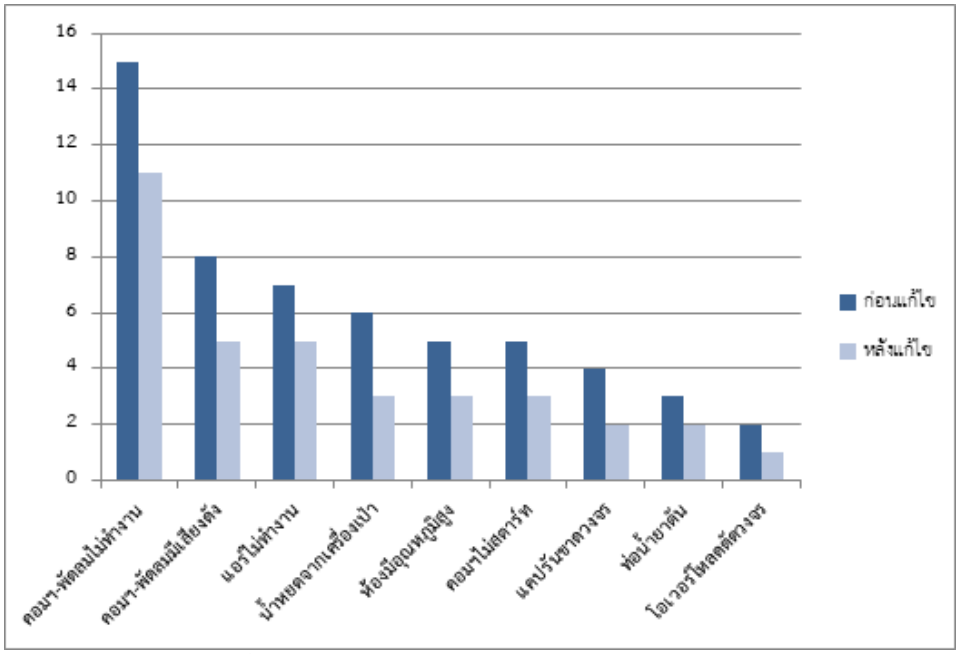
ภาพที่ 2 การสำรวจข้อมูลก่อนดำเนินงานปรับปรุง

ภาพที่ 3 การวิเคราะห์หาสาเหตุ

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบก่อนและหลังทำการแก้ไขปัญหา

ลำดับ	ปัญหา	ความถี่ก่อนการแก้ไข	ความถี่หลังการแก้ไข
1	พัดลมคอยล์เย็นทำงาน แต่คอมเพรสเซอร์ไม่ทำงาน	15	11
2	พัดลมทำงานมีเสียงดัง และคอมเพรสเซอร์มีเสียงดัง	8	5
3	เครื่องปรับอากาศไม่ทำงาน	7	5
4	น้ำหยดจากเครื่องเป่าลมเย็น	6	3
5	ห้องปรับอากาศมีอุณหภูมิสูง	5	3
6	คอมเพรสเซอร์สตาร์ทไม่ออก ปล่อยไว้นานคอมเพรสเซอร์จะไหม้	5	2
7	แคปรันขาดลัดวงจร	4	2
8	ท่อน้ำยาด้านดูดและด้านส่งมีน้ำหรือน้ำแข็งเกาะ	3	2
9	โอเวอร์โหลดตัดวงจรและคอมเพรสเซอร์หยุดทำงานหลังจากเริ่มสตาร์ทใหม่ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ	2	1
รวม		55	34

ภาพที่ 4 ผลจากการดำเนินงานหลังดำเนินงานปรับปรุง

ตารางที่ 2 ตัวอย่างใบตรวจสอบการบำรุงรักษา

ชื่ออุปกรณ์..... ยี่ห้อ..... รุ่น.....	ชื่อผู้ตรวจ..... วันที่..... สถานที่.....

ลำดับ	รายละเอียดการบำรุงรักษา	ผลการตรวจสอบ			หมายเหตุ
		ปกติ	ชำรุด	แก้ไข	
ตรวจสอบ / บำรุงรักษา (การตรวจสอบระยะเวลา 1 เดือน)					
การทำความสะอาด					
1	แผ่นกรองอากาศ				
2	หน้ากากรับและจ่ายลมหรืออากาศ				
3	ใบพัดลมระบายความร้อน				
4	ระบบน้ำทิ้ง / ถาดน้ำทิ้ง / ท่อน้ำทิ้ง				

การตรวจเช็ค / ตรวจสอบ					
1	สวิตซ์ควบคุมอุณหภูมิ				
2	สายไฟควบคุมระดับอุณหภูมิ				
3	รีเลย์/เบรคเกอร์/ET16				
4	มอเตอร์				
5	ช่องรีเทิร์นอากาศบนเพดาน / ช่องฝ่า				
6	แผงขดท่อระบายความเย็น				
7	แผงขดท่อระบายความร้อน				
8	น้ำยาและสารทำความเย็น				
9	คอมเพรสเซอร์ และ แผงวงจรไฟ				
10	ท่อทองแดง หรือ ท่อจ่ายน้ำยา				
11	ตัวโครงเครื่องคอมเพรสเซอร์				

อภิปรายผลการดำเนินงานและข้อเสนอแนะ

ผลการดำเนินงานปลังการปรับปรุง มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) การเก็บข้อมูลล่าช้า เนื่องจากห้องพักภายในโรงแรมมีแขกเข้ามาพัก ทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลตามระยะที่กำหนดได้ 2) การตรวจสอบคอนเดนซิ่งหลังห้องพักไม่สามารถเข้าเก็บข้อมูลได้เนื่องจากประตูห้องพักด้านหลังเชื่อมต่อกันทั้งหมด 3 ห้อง จึงต้องประสานงานขอความร่วมมือจากผู้เข้าพักทั้งหมดก่อนเข้าทำการเก็บข้อมูล 3) พนักงานขาดพื้นฐานการดูแลเครื่องปรับอากาศ และขาดคู่มือในการบำรุงรักษาเชิงป้องกันเครื่องปรับอากาศ ทั้งนี้ควรดำเนินการจัดให้มีระบบหรือรูปแบบการดูแลและตรวจสอบ รวมถึงการบำรุงรักษาเครื่องปรับอากาศเพื่อยืดอายุการใช้งานและลดค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซม ควรจัดการจัดอบรมและให้ความรู้แก่พนักงานแผนกช่างซ่อมบำรุงและแผนกอื่น ๆ เพื่อสร้างทักษะความรู้และความร่วมมือของพนักงานทั้งหมดรวมถึงการกำหนดระยะเวลาการตรวจสอบอุปกรณ์ทั้งหมด ก่อนที่แขกจะเข้าพักหรือตามระยะเวลาที่กำหนด โดยภายหลังการตรวจสอบควรให้มีการรายงานทุกครั้งเพื่อเก็บสถิติการเสียหายประจำตึกหรือห้องพักและคำนวณค่าใช้จ่ายของการซื้อเครื่องปรับอากาศ จะช่วยลดปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นได้

ประโยชน์ที่ได้รับ

จากการดำเนินงานโดยส่งนักศึกษาเข้าไปทำงานในสถานประกอบการ ทำให้นักศึกษาได้ฝึกทักษะการปฏิบัติงานในสภาพจริงในหลังจากได้เรียนรู้ทฤษฎี ทำให้ได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นต่างแผนก เกิดการตั้งข้อสังเกตุ การคิดวิเคราะห์หาเหตุผล การตัดสินใจและการเอื้ออาทรระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่เพิ่มพูนศักยภาพของนักศึกษาและการเตรียมความพร้อมก่อนสำเร็จการศึกษา

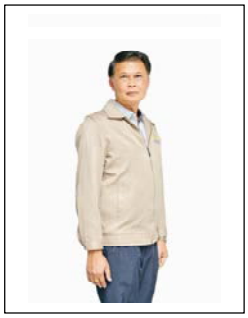
เอกสารอ้างอิง

เกษม รุ่งเรือง. (2552). **การวางแผนการบำรุงรักษาเครื่องจักรในอุตสาหกรรมรีเลย์.** การจัดการทางวิศวกรรม บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

ศรินทร์รัศม์ เชยโพธิ์. (2559). **การนำเครื่องมือ QC 7 Tools : Flowchart มาวิเคราะห์ปัญหาในขั้นตอนการทำงาน.** คณะโลจิสติกส์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

อิงควัต คงคุณาวัฒน์ และ ศิวดล กัญญาคำ. (2560)**. การออกแบบระบบการซ่อมบำรุงรักษาเชิงป้องกันของเครื่องจักรกลงานก่อสร้าง** : การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

Promotional Campaign for a Restaurant Reservation System of Stars Restaurant of Inn at Perry Cabin, Belmond, Maryland, USA

Pariwat Somnuek[1]

(1) Rationale of the Study

A business is all about reciprocation and it is a must to nail down the best way to encourage more customers. Many businesses are building their own mobile apps and there are many reasons why you should invest in a mobile app because it is a digital era. Mobile apps are great way to reach out potential customers. It can enhance the experience of customers by building the best mobile app. People spend a lot of time on social media and mobile apps are the future of social interaction. Online marketing is very important for every type of product. Business owners need to improve and develop the marketing process by using social media, digital media, especially phones. It is very necessary every day as well as mobile applications that support the marketing process to increase the convenience and comfort. Speed to market and communicate between customers and business owners. Therefore, the researcher has recognized the importance of restaurants and mobile applications at present and seeks the ways to create a restaurant reservation application of the Stars restaurant. In order to publicize the Stars restaurant and increase the convenience, and satisfaction of the customers.

[1] Chairman of Tourism and Hospitality Innovation Master Degree Program, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathni University and Fuangfar Vitojit

Stars restaurant is a part of the Inn at Perry Cabin by Belmond, Maryland, USA. From the results of study is Inn at Perry Cabin by Belmond has website, but it’s quite hard to find a real website of the hotel because when you find a word that “Inn at Perry Cabin by Belmond”. It will show a lot of results from other agencies. The Inn at Perry Cabin website which the customers can book rooms, but they cannot book any tables in the Stars restaurant. The author has seen these problems of the Stars restaurant of Inn at Perry Cabin By Belmond, USA. Therefore, I have paid attention and found ways to create a restaurant reservations of the Stars restaurant. Bringing the technology that we use in our daily lives to create this project. In order to increase conveniences for customers, impress customers and come back to the restaurant continuously. The most important thing of this project is the Stars restaurant can overcome the other restaurants in the United States.

Keywords : Promotion, Campaign, Reservation, System

(2) Objective of the study

1. To study the services of the Stars Restaurant of Inn At Perry Cabin, Maryland, USA

2. To study the mobile applications to create a restaurant reservation system catering of Stars restaurant of Inn At Perry Cabin By Belmond, Maryland, USA

3. To study the user satisfaction of a restaurant reservation system on mobile applications of Stars restaurant of Inn At Perry Cabin By Belmond, Maryland, USA

(3) Duration of Project

This project started from 22 June to 22 December 2018, 6 months

(4) Scope of the study

This project focuses on application program so that it can be create as an application for reservations of Stars restaurant of Inn At Perry Cabin By Belmond, Maryland, The United State of America. It also includes an evaluation of the customer satisfaction that used a restaurant reservation system. The place where the researcher studied Inn At Perry Cabin, Maryland, United State.

(5) Expected Results from this project

1. The stakeholders recognized the services of Stars restaurant and took them to design a restaurant reservation system.

2. Customers felt impressed with a restaurant reservation system catering for guests of Stars restaurant of Inn At Perry Cabin By Belmond, Maryland, USA.

3. The restaurant could use this project for improvement its services in the future.

(6) Methodology

6.1 Population and Sampling

The population of this study was the customers of Star Restaurant of Inn At Perry Cabin, Maryland, USA who comes to use a service in the restaurant between 06.00 p.m.-09.00 p.m. in 6 months, 6,023 people, and the population from employees in the Star restaurant.

The researcher selected the sampling. The method of selecting was purposive sampling. The sample was customers of Star Restaurant of Inn At Perry Cabin, Maryland, USA, who comes to use a service in the restaurant between 06.00 p.m.-09.00 p.m. and who are the guest of the hotel in 6 months, 35 people. Stars Restaurant’s staffs of Inn At Perry Cabin who have worked more than 1 year, 10 people and restaurant managers about 5 people. Altogether were 50 samples.

6.2 Instrument and Testing

6.2.1 Tools used for questionnaire

The tools used to generate the user satisfaction questionnaire are

Part 1 : General information of the respondents. For example, what is your gender?

Part 2 : Characteristics and objectives of travel of respondents. For example, have you ever been to Star's restaurant?

Part 3 : Satisfaction with the application of Stars Restaurant

*- Information of the application

*- Application Design and Formatting

*- The benefits of the application.

6.2.2 The tools used to design a restaurant reservation system or mobile application is Appstylo.

Appstylo is an online app builder. Being a Saas on the cloud, design and build mobile application all with a web browser. The platform supports creation the native app for IOS, android, windows and mobile web site. By dragging and dropping the UI elements, anyone even without coding skills can build the magical apps in minutes.

6.2.3 Application analysis and design

Design a reservation restaurant system of the Inn at Perry Cabin, Maryland, USA. The analysis and design of this application in order to meet the needs of users by the classification of each menu, including breakfast menu, lunch menu, dinner menu. It also includes a dessert menu and a poolside menu. The menus will show prices and food ingredients because some customers have food allergies. Therefore the menus must show the ingredients of each food to make sure that customers can order those foods to eat and not harm.

The important thing customers can know the menu in advance. Customers do not have to go to the restaurant to see the menu before deciding to book a table. The application can also provide customers to book the table or the customer can directly call the restaurant. This will add convenience and fast to the customer.

6.3 Tools used to store data

The research instruments were a questionnaire for user a Star Restaurant mobile application.

Criteria for Satisfaction: Level 5 refers to very satisfied. Level 4 refers to very good. Level 3 refers to OK. Level 2 refers to dissatisfied. Level 1 refers to very dissatisfied.

The mean of satisfaction is as follows. Average 4.51 - 5.00 means very satisfied. Average 3.51-4.50 means very good. Average 2.51-3.50 means OK. Average 1.51-2.50 mean dissatisfied. Average 1.00-1.50 means very dissatisfied.

6.4 Tool testing

After creating the application, the researcher has tested the use of the application by myself first. After that, I brought the application to the project consultant, Miss Carla Ibarra and Mr. Miguel Herrera, manager of Star's restaurant, as well as Miss Khampha YingKhong, and Mr. Phornchai Suksirisopon, Tourism Advisors of Faculty of Liberal Arts of Ubon Ratchathani University, to check, comments and providing advice on how to improve the application Including the questionnaire for user satisfaction with the application.

6.5 Collecting Data

Data Collection Start by studying the importance of mobile application. Therefore analyzed and adapted to Star Restaurant's application. After that, the design of the application is suitable for Stars Restaurant and brought the application to consult with the manager so that they could recommend making the application better. After that, update the application and let the manager check again. In order to check accuracy and then later test this application with the restaurant staff first and bring this app to experiment with guests in the restaurant.

Data gathering Researchers plan to collect data by myself through the cooperation of the guests, Food and Beverage employee, and Food and Beverage Supervisor at Inn at Perry Cabin in Maryland, USA, from September, 01, 2018 to October, 31, 2018, totally 2 months. Data collection the details are as follows

Step 1: Distribute the questionnaire to the guest who has the Star Restaurant Reservation Application, 35 sets, 10 sets for food and beverage employees, and 5 sets for food and beverage managers at Inn at Perry Cabin in Maryland, USA.

Step 2: Check the questionnaire that has been answered as completely as we designed.

Step 3: Collect questionnaires and analyze data

6.6 Analysis and conversion of research results

Quantitative method is by allowing users to evaluate the quality of the application. Population is customers who come to use the Stars restaurant from July to December, 6,023 people. Sampling is probability sampling. Therefore, the researcher therefore randomly selected a specific model which is a sample selection to meet the following criteria

1. People who come to use the Star restaurant between 06.00 pm-09.00 pm, which is the time when Star's restaurant is open for dinner.

2. Being a person who uses the Jane restaurant and is a guest in the Inn At Perry Cabin, Maryland, USA.

And collecting data from the staff of Star's restaurant, 10 people, with criteria for selection of the staff of Star's Restaurant and working at the Stars restaurant for 1 year or more. Finally, the researcher has collecting data from the restaurant manager of Star's restaurant, 5 people

(7) Summary of Results

(7.1) The services of The Stars Restaurant of Inn At Perry Cabin, Maryland, USA

The Stars Restaurant of Inn At Perry Cabin Is a restaurant that serves breakfast, lunch, afternoon tea and dinner. Open from 06.00 AM. - 09.00 PM. every day. There are totally 100 tables for services . If customers are interested in coming to the restaurant can call to book or walk in to make reservations at the front of the restaurant.

(7.2) The process of designing the reservation application of the Stars Restaurant

From website design and production, it was found that the process of designing and creating applications For Stars restaurant There are 6 steps for the operation, namely

1) Determination of objectives. To create applications and promote Star's restaurant

2) Targeting groups is a group of customers who come to use the Star restaurant between 06.00 p.m. - 09.00 p.m. and the guests of Inn At Perry Cabin, Maryland, USA, 35 people. Also, the employee in Food and Beverage of Star restaurant including staffs who have worked more than 1 year, 10 people, and the restaurant manager of Star restaurant, 5 people.

3) The design of the reservation application of Star's restaurant. Researchers have designed applications that are easy to use which has a button showing the commands displayed on the page of the application that is clear which consists of a menu button, dessert, reservation and contact us which users can access various information just by clicking on the information button

4) After the completion of the application of Star's restaurant, then the researcher tested the application first. After that, the researcher brought it to the project consultant, Miss Carla Ibarra and Mr. Miguel Herrera, manager of Star's restaurant, as well as Miss Khampha YingKhong and Mr. Phornchai Suksirisopon, Tourism Advisor of Faculty of Liberal Arts of Ubon Ratchathani University, to test the application, and this application whether satisfied or not and which parts should be improved or developed.

5) Improving a restaurant reservation system catering. After testing the application The researcher then introduced advice from the project consultant. To make improvements and develop applications, in order to the application will be better features, and have tested the application again. The result shows that the application have appropriate features, and are ready to be brought to customers of the restaurant, Star restaurant has tried it.

6) Testing the application with a sampling. After developing and improving, then the researcher introduced the application of the Stars Restaurant reservation to the sample population, including customers of Star restaurant, the employee in Food and Beverage of Star restaurant including staffs and the restaurant manager of Star restaurant

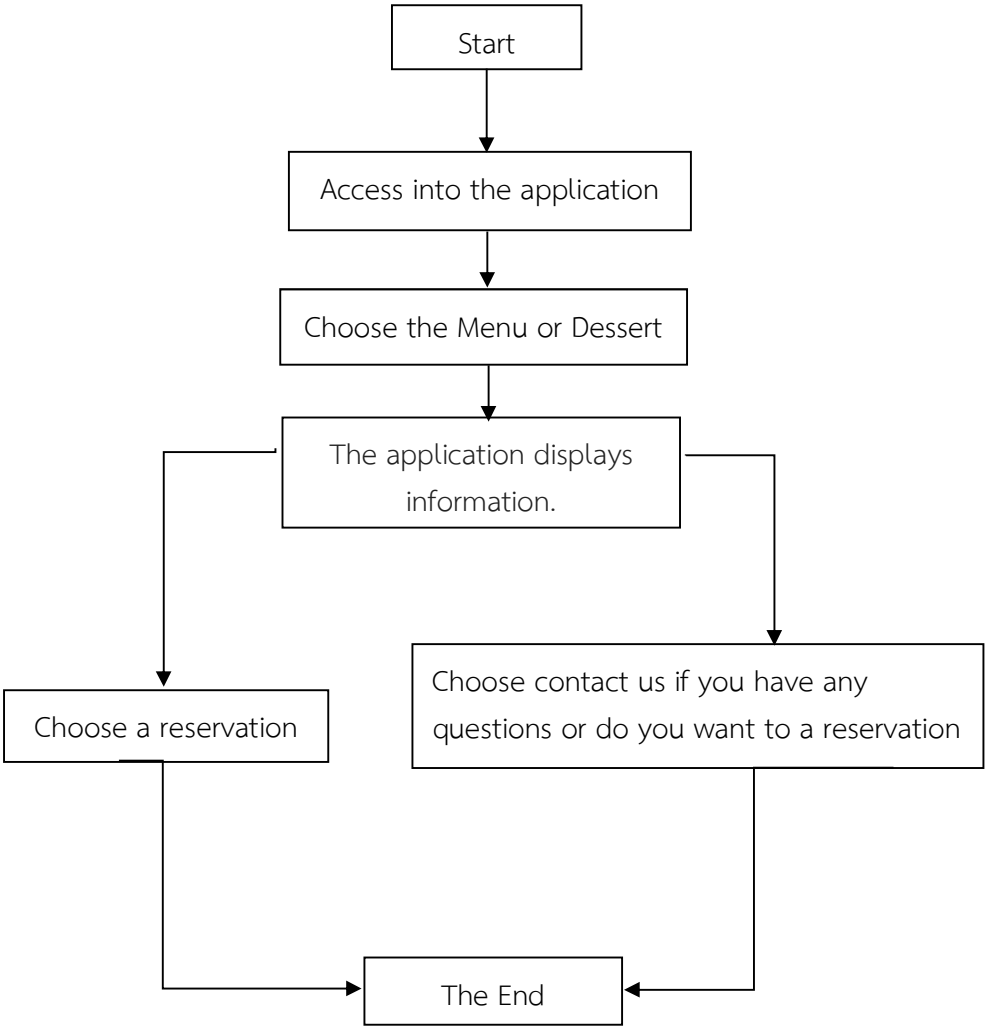

Figure 1 : How to work of this application

Image 1 : Home of the application

Image 2 : If you choose a menu, the application will show you like this

Image 3 : If you are interested in breakfast menu, the program will show you all the breakfast menu include prices and food ingredients.

Image 4 : If you are interested in dessert menu, the program will show you all the dessert menu include prices and dessert ingredients for you.

Image 5 : If you want to reservation you can choose at Reservation and then the program will show you the ways that you can reservation include by call or e-mail.

Image 6 : If you want to reservation by call direct to the Stars Restaurant you can choose at call.

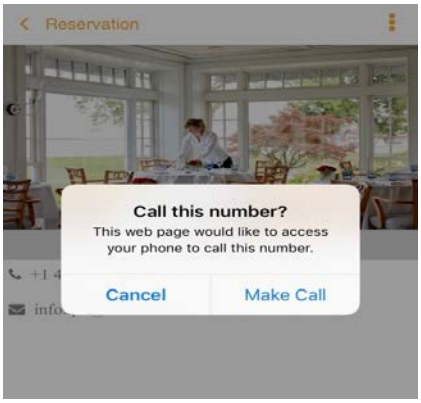

Image 7 : If you want to reservation by e-mail you can choose at e-mail.

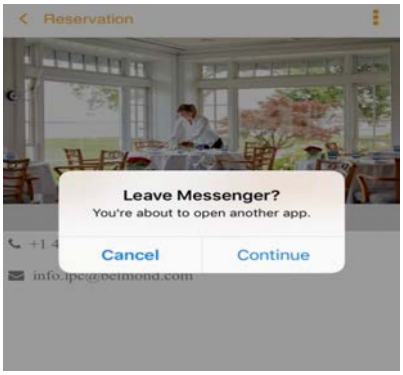

Image 8 : If you have any questions you can choose at contact us and then you will know a way that you can contact us.

(7.3) Mobile Application recreating result

Design a reservation restaurant system of the Inn at Perry Cabin. The analysis and design of this application in order to meet the needs of users by the classification of each menu, including breakfast menu, lunch menu, dinner menu. It also includes a dessert menu and a poolside menu. The menus will show prices and food ingredients because some customers have food allergies. Therefore the menus must show the ingredients of each food to make sure that customers can order those foods to eat and not harm.

The important thing customers can know the menu in advance. Customers do not have to go to the restaurant to see the menu before deciding to book a table. The application can also provide customers to book the table or the customer can directly call the restaurant. This will add convenience and fast to the customer.

The application development of Stars Restaurant different from another application because the Stars restaurant application can show a menu offers the prices and ingredients of each menu item. Customers can also book a table online or call a table directly to the restaurant. Customers can also share the application or menu to family or friends.

(7.4) Satisfaction of users of the Stars Restaurant application

Most respondents were female, aged between 46-55 years. From the total of 50 satisfied respondents, satisfaction with Star Restaurant application is “very good” From the classification, it was found that the application design and formatting was the highest because the application is beautiful, attractive and easy to use. Follow by the

satisfaction rating of the benefits of the application and the information of the application, respectively. The reason that the information of the application is the least satisfied, as some food menus may change a composition of the food or there may be a price change. For example, there may be an increase or decrease in the price of the weekend or holidays.

The survey found that most of the clients were female. The average age is 36-45 years. The results showed that satisfaction with using Star Restaurant application was very good. The mean was 4.35 and standard deviation was 0.75. The highest satisfaction was found in application design and formatting was 4.48. The benefit of the application was 4.39 and the information of the application was 4.17, respectively.

(8) Discussion and Recommendations

(8.1) Mobile Application

From the design of applications, it was found that the process of designing and creating the Stars restaurant reservation application, Inn At Perry Cabin, Maryland, USA. There are 10 steps in the operation process include

1) A great imagination leads to a great app
2) Identify
3) Design your app
4) Identify approach to develop the app - native, web or hybrid
5) Develop a prototype.
6) Integrate an appropriate analytics tool.
7) Identify beta-testers. Listen to their feedback and integrate relevant ones.
8) Release / deploy the app
9) Capture the metrics
10) Upgrade your app with improvements and new features.

But it conflicts with the research of Kannika Horhum (2013) who have studied the about mobile application for traveling Thailand national park. Found that there are 4 steps to create applications: Planning, Design, Content writing and Publish. In this regard, the research has used the 7 steps of the operation process because they want to separate the issues clearly for more convenience and understanding.

(8.2) Satisfaction of users of the Star Restaurant application

According to studies, it has been found that most of the surveyed hotels have engaged with mobile marketing and mobile applications by providing hotel websites

in mobile version which are specially designed and optimized for internet enabled mobile devices display. In addition, hotels have also provided special offers and promotion to mobile device users and have offered hotel applications for Smartphone and tablet users. The use of mobile applications for hotels marketing communications is effective for almost every hotel Mobile applications act as an efficient PR tool, build brand awareness, build positive image, improve user experience, enhance customer relationship and are creasing important as a revenue generating channel. As mentioned above which this project is similar to the hotel booking application that helps increase convenience and speed for customers.

(8.3) Suggestions for using the application

1. Stars restaurant reservation applications can work through the Internet network Therefore, users can access to online information anytime 24 hours.

2. This application, the researcher offers food menus with prices and food components, so users can order food menus in advance while making reservations with a notification of when to arrive at the restaurant.

(8.4) Suggestions from research results

1. Inn At Perry Cabin, Maryland, USA should have training for the hotel staffs. For employees know and understand the application including the use of applications especially the front staff of the hotel. That must meet with the guests as the first part since the guests walk in. In order for the employee to be able to recommend Star's restaurant reservation application and is also promoting the Star restaurant and hotel.

2. Inn At Perry Cabin, Maryland, USA should continue to develop applications from just booking a restaurant of Stars restaurant to can develop applications to be able to book hotel rooms as well.

3. Stars restaurant application should have updated information of the restaurant every month. To always keep new information.

(9) References

A Mobile Application for Online Accommodation Booking. [online]. Website : http://dspace.bu.ac.th/bitstream/1YBv [August, 27,2018]

Ahmet Bulent, Ozturk Anil Bilgihan,and Nan Hua. 2016. **Understanding the mobile payment technology acceptance based on valence theory: A case of restaurant transactions**. [online]. Website : https://www.emeraldinsight.com/[August, 27,2018]

BusinessofApps. 2017. **Benefits of a Mobile App.** [online]. Website: http://www.businessofapps.com/news/mobile-app-benefits/[August, 28, 2018]

Cheewan Charoensook. 2014. **Consumer Behavior**. [online]. Website: https://xn--12ca1ddig2elng4ld4e1p.blogspot.com/[August, 28,2018]

Cristian Morosan and Agnes DeFranco. 2015. **Modeling guests’intentions to use mobile apps in hotels: The roles of personalization, privacy, and involvement**. [online]. Website : https://www.emeraldinsight.com/[August, 30,2018]

New Generation Applications Pvt Ltd. 2017. **10 steps to create a successful mobile app.** [online]. Website : https://www.newgenapps.com/blog/bid/219838/10-steps-to-create-a-successful-mobile-application [August, 30,2018]

Pinyaphat Tasatanattakool, Pinthusorn Pasanajano, Apichat Chokriensukchai, and Suthin Kasetratanachai. **The development application for planning seasonal tourism.** [online]. Website : http://www.rdi.rmutsb.ac.th/2011/digipro/002/proceedings/[September, 01, 2018]

Vividus. 2017. **Benefits of mobile apps.** [online]. Website : https://vividus.com.au/benefits-of-mobile-apps/[September, 02, 2018]

Yu-San Ting and Yu-Lun Hsu. 2013. **Global Hotel Reservation Trends in Terms of Mobile App Application via Smartphone.** [online]. Website: https://pdfs.semanticscholar.org/843a/[September, 06, 2018]

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ชั้น 2 อาคาร 12 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

เลขที่ 27 ถนนอินใจมี ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ 53000

โทรศัพท์ 055-411096 ต่อ 1642 Website : www.uru.ac.th